

स० सं०

॥१॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगुरुर्जयति ॥ हरिः ॥ ॐ ॥ ॥ प्रजननं ज्योतिराग्निदेव
तानां ज्योतिर्विशदं दृष्टं सां ज्योतिर्विशदो ग्नौ संतिष्ठते विराजं मयि संपद्यते ते
स्मान्न ज्योतिरुच्यते होस्तोमो प्रातः सवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च होमाध्य
दिनं सवनं यथा चक्षुश्च श्रोत्रं च होतृतीय सवनं यथा वाक् च प्रतिष्ठा च पुरुषसं
मितो वा एष यज्ञोऽस्त्वरिः ॥ ॥१॥ ॥ यं कामं कामयते तमेतेनाभ्यश्नुते सर्वं धृष्ट
रिणाभ्यश्नुते निष्णोमे न वै प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अग्निष्णोमे नैव पर्यगृ
ह्णाता सा परिगृहीतानां भवतरोत्य प्रवततस्यानुहायरेत आदत्त तद्गर्भेन्य
माहूस्माहर्दभोद्विरेता अथो आहुर्वडवायान्यमाहूति तस्माद्दुर्वाद्विरेता अ श्री
थो आहुरोषधीषु ॥ ॥२॥ ॥ न्यमाहूति तस्मादोषधयो नभ्यक्ता रे संत्य ॥१॥

यो आहुः प्रजासुन्यमार्डितितस्माद्यमौ जायेते तस्मादश्वतरो न प्रजायत आन्तरे
नाहितस्माद्वर्हि धनवक्त्रः सर्ववेदसेवासहसेवावक्त्रोतिष्ठप्रवतय एवं वि
द्वान निष्टोमै न यजते प्राजाताः प्रजाजनयति परि प्रजाता गृह्णाति तस्मादा
(हर्जेष्टयस्तइति॥३॥) प्रजापतिर्वान अष्टः सद्यते नाग्रे यजत प्रजापतिरका
मयत प्रजायेयेति ममुखतः स्त्रिहलानि रमिमीत तमागते देवतान्वस
ज्यत गा यत्री छंदो रथं तरः सामत्रा ह्यष्टो मनुष्याणां भजः पशूनां
तस्मात्ते मुख्या मुखतो ह्यस्यंतोर सो बाहुभ्यां पंचदशं निरमिमी
त तमिंद्रो देवतान्वसज्यत त्रिष्टुप् छंदो ब्रह्मत् ॥ ४ ॥ सामराजं षो
मनुष्याणां भविः पशूनां तस्मात्ते वीर्या वंतो वीर्याध्यस्यंत मध्य

म०स०

प्रा०

॥२॥

तः सप्तदशं निरुमिमीतु तं विश्वे देवा देवता अन्वसृज्यंत तृतीयां
दो वै रूपः सामु वै श्यो मनुष्याणां गावः पशूनां तस्मात्त आद्या अ
ध्याध्य सृज्यंत तस्माद्भ्याः सोम्यो भूयिष्ठा हि देवता अन्वस
ृज्यंत पुनरैकविंशं निरुमिमीत

सामं शुद्रो मनुष्याणां मश्वः पशूनां तस्मात्तैभूत सं
क्रामिणा वै श्वे श्वे शुद्रश्च तस्माच्छुद्रो यज्ञेन वक्त्रो तद्देवता अन्वस
ृज्यंत तस्मात्तादा वृषजीवतः पत्नो ह्यसृज्येतां प्राणा वै त्रिवर्द्धधर्मा
साः पंचदशः प्रजापतिः सप्तदशः स्रयश्च मे लोका असावादि श्री
त्यैकविंश एतस्मिन्ना एते श्रिता एतस्मिन्प्रतिष्ठिता य एवं वे ॥२॥

ततस्तुष्टु देवाः ॥ अन्वसृज्यंत वेद्यं तपः ॥ ५ ॥

दैतस्मिन्नेव श्रयत एतस्मिन् प्रतिष्ठति ॥ ६ ॥ अस्मृत्तिरो यधी
पुज्येष्ठयुज इति बहदनुष्टुप छंदः प्रतिष्ठितानवय ॥ ११२ ॥ १५ ॥
प्रातः सवने वेगायत्रेण छंदसा त्रिवृते स्तोमाय ज्योतिर्दधेति त्रिवृ
ता ब्रह्मवर्चसेन पंचदशाय ज्योतिर्दधेति पंचदशेनोत्तसावर्च
ण सप्तदशाय ज्योतिर्दधेति सप्तदशेन प्रातः पुन्येन पुन ननेने
कविंशाय ज्योतिर्दधेति स्तोम एव तस्तोमाय ज्योतिर्दधेत्य
थो स्तोम एव स्तोममग्निं प्रणयति यावंतो वै स्तोमाः स्तावंतः
काभाः स्तावंतो लोका स्तावंति ज्योतींश्च ताव त एव स्तोमानेताव
तः काभानेतावतो लोका नेतावंति ज्योतींश्च वरुंधे ॥ ११ ॥ तावं

तो लोकाः स्रयोदश ॥ २ ॥ ६ ॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति सत्त्वैया जेतयो गि
॥ ३ ॥ होमेन यज्ञमानो यः सर्वस्वो मेन यज्ञं तेति यस्यात्रिवृतं मंतर्धेति प्राणा
५ स्तस्यांतर्धेति प्राणेषु मेघ्यं स दिति खलु वै यज्ञेन यज्ञमानो यः
ते यस्य पंचदश मंतर्धेति वीर्यं तस्यांतर्धेति वीर्यं मेघ्यं स दिति
खलु वै यज्ञेन यज्ञमानो यः जते यस्य स पद दश मंतर्धेति ॥ २ ॥
प्रजा तस्यांतर्धेति प्रजायां मेघ्यं स दिति खलु वै यज्ञेन यज्ञमानो
यः जते यस्यैकविंश मंतर्धेति प्रतिष्ठांतस्यांतर्धेति प्रतिष्ठा
यां मेघ्यं स दिति खलु वै यज्ञेन यज्ञमानो यः जते यस्य त्रिषाव ॥ ३ ॥
मंतर्धेत्यतू ५ तस्य नक्षत्राणां च विराजं मंतर्धेत्यतुषु मेघ्यं संन

सुत्रियायां च विराजतीति ॥ २ ॥ खलु वेयज्ञेन यज्ञमातो यज्ञेन यस्यत्र
यस्मिन् शर्मन्तर्धतिदेवतास्तस्यान्तर्धतिदेवता वेसुमेयसुदितिरखलु
वेयज्ञेन यज्ञमातो यज्ञेन यो वेस्तोमानामवमं परमलांगच्छन्तं वेद
परमतामेव गच्छति त्रिवृद्धेस्तोमानामवमसि वस्तरमोय एवं वेद
परमतामेव गच्छति ॥ ३ ॥ समुद्रशर्मन्तर्धति विराजतीति चतुश्च
त्वारिंशच्च ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ अंगिनसो वेसत्रमासतवेसु
वर्गलोकमायन्तेषां हविः शुद्धनिष्कृज्वाहीयेतां तावका म
येताः सुवर्गलोकमियावेदितवतं द्विरात्रमपश्यतां तमाहरतां ते
नायजेतां ततो वेतो सुवर्गलोकमेतां य एवं विद्वा द्विरात्रेण य

श्री

॥४॥

जते सुवर्गमेव लोकमेतिलो वेतां पूर्वणाद्वा गच्छतामृत्तरिण ॥१॥
अभिप्लवः पूर्वमहर्भवति गतिरुत्तमं ज्योतिषो मोक्षिः प्रोमः पूर्व
महर्भवति तेजः स्तेनावरुंधे सर्वस्त्वो मोतिना च उत्तमं सर्वः
स्यात्सै सर्वः स्यावरुंधे गायत्रं पूर्वे हं त्वा मभवति ते ज्यो वैणा
यत्री गायत्री ब्रह्मवर्यं संते जप्त्वा ब्रह्मवर्यं समाधत्ते जैष्ठ
भमुत्तमं ॐ ज्यो वै वीर्यं जिह्वा जप्त्वा वीर्यं मात्मधत्ते नथं त
नं पूर्वं ॥२॥ अहं त्वा मभवतीत्यं वैरथं तं रमस्यामेव प्रतितिष्ठति
बृहदुत्तरसो वै बृहदमुष्यामेव प्रतितिष्ठति तदा हुः कजगती चानुष्टुप्तेति वैरवा ॥४॥
न सं पूर्वं हं त्वा मभवति ते न जगत्यै नैति षोडशुत्तरं तेनानुष्टुप्तेति वैरवा ॥४॥
नेधमासे स्यातामन्यतरस्याहो वीर्यमनुपद्येत्यभावा स्यायां पूर्वमेहमे

शि

तान्यनूचीनाहमर्थवाचिन्नानिददाति ॥४॥ एषां लोका नामनुसंतत्येदरा
तुंनविच्छिद्यादिराजनेद्विच्छिन्नदानीत्यथयासहस्रतंभ्यासीतस्यामिं
द्रव्यविस्तृष्वयायच्छेताः स इन्द्रो मन्यतायावा इदं विस्तृषु संहस्रं वर्धयति इति ७
तस्यामकं पुतां द्विभागं इदं स्तृतीयं विस्तृषु सहा एषाभ्यनूयत उभाजिग्य
थुरिति तां वा एतामप्यावाकः ॥५॥ एवराः सत्यथयासहस्रतमीसाहो
त्रेदेयेति होतारं वा अन्यतिरिच्यते यदा त्रिरिच्यते होतानां प्रस्थापयि
तांथादुरुचैत्रेदेयेत्यतिरिक्तावा एषासहस्रस्यातिरिक्ते उन्नो नानि
आमथादुः सर्वेभ्याः सदस्येभ्यो देयेत्यथादुरुदाकृत्या सांबरां वरे
दित्यथादुः ब्रह्मणे वाग्नीध्रि वदेयेति ॥६॥ द्विभागं ब्रह्मणे तृतीयम

॥६॥ मन्त्रिपदेन्द्रो वैजं ह्यो वैरु बोधती द्योयेव तावक लो ता मिस्यथा ह्यो कन्या
गीबुद्धरुपासादेयेसथा ह्यो द्विरुलो भयत एवी सादेयेति सहस्र
स्पपरिगहीत्येतद्वा एतसहस्रस्यायनः सहस्रः स्तोः त्रियाः सहस्रं द
क्षिणाः सहस्रं संमितः सुवर्गो लोक संवर्गस्य लोकस्याभिजित्ये ॥७॥
॥२०॥ अब्रवीच्चदंत रिक्षंददा सपुष्पा कश्चदेयेति सप्तवत्ता ॥२१॥
॥५॥ ॥२०॥ तामो वै सहस्रमविंदत्ता मिंदो न विंदत्ता यमो त्यागच्छ
ताम्ब्रवीदस्तु मे त्रापी त्यस्तु ही ॥२३॥ ब्रूताः स यम एकस्यां वीर्यं प
र्यपश्यदियं वा अस्य सा हसस्य वीर्यं विभृती तिला वब्रवीदियं मं ॥२४॥
मास्तेतद्यु वयो रिति ताव ब्रूताः सर्वे वा एतदेतस्यां वीर्यं ॥२५॥ परि

वत्कनरस्मिन्नुत्तरं नानैवार्धमासयोर्भवतो नानावीर्ये भवतो हविष्मन्निधनं पूर्वम्
हर्षवति हविष्मन्निधनमुत्तरं प्रतिष्ठित्ये ॥ ॥ २॥ उत्तरेण रथं तरे प्रवेन्वेकविंशति
श्व ॥ ॥ ४॥ १३॥ आपो वा इदमग्ने सलिलमासीत् तस्मिन् प्रजापतिर्वीर्यं कृत्वा चरत्
इमामपश्यत्तां वराहो सत्वा हरत्तां विश्वकर्मभूत्वा व्यमार्द्वा प्रथत साष्टव्यैश्च
वत्तत्पृथिव्यैश्च विवर्तत स्यामश्चाभ्यसृज प्रजापतिः सोऽवानसृज त वसन्तु दानादित्या
ने देवाः प्रजापतिमब्रुवन् प्रजाया ब्रह्म इति सोऽब्रवीत् ॥ १५॥ ॥ यथा हं युष्मांस्तपसा
सृष्ट्वेवं तपसि प्रजननं निबद्धमिति तेभ्योऽग्निमायतनं प्रायच्छदेते नायतने नश्चाभ्य
तेति तेऽग्निनायतनेनाश्चाभ्यं ते संवत्सर एकां गामसृजं तृतां वसुभ्योरुदेभ्य आदित्ये
भ्यः प्रायच्छंते तां रक्षधूमिति तां वसवोरुद्रा आदित्या अवसंत सा वसुभ्योरुदेभ्य

श्री

॥५॥

आदित्येभ्यः प्राजायत त्रीणि च ॥२॥ शतानि त्रयस्त्रिंशत् संवाथसेव सह
सुतस्य भवते देवाः प्रजापतिमनुवंसहस्रेण नोयाजयेत्तिस्रो गिरिष्टोमेन
वसूनया जयत इमं लोकमजयंत द्वादशः सुक्वे न ह दानया जयन्ते तं त्रिंश
मजयंत द्वादशः सोमि रात्रेणादित्या नया जयन्ते मं लोकमजयंत द्वादशः
स्तदंतं त्रिंशं ॥३॥ यवैर्यत तस्माद् द्वादशानां कानां यत नाहितस्मा
द्वादशः अश्विर्न वै मध्यममहः स्त्रिरात्रस्य विहितं देवैर्यते तत्रैष्टमं मध्य
मस्याह्ना ज्यं भवति संयानां त्रिंशानां त्रिंशः सति षोडशानां त्रिंशः
सयद्वाष्ट्या अश्विर्न भावाय तस्मात् त्रिरात्रस्या गिरिष्टोम एव प्रथ
ममहस्या दथोक्थोपाति रात्रेष्वां लोकानां विधेः त्रीणि त्रीणि च

शि
॥५॥

पश्या सोऽश्वमाहरामहदिति तस्यामः३३ महरंततामप्सु प्रावेशयं सो
मा यो देहीति सारोहिणी पिंगलैकक्षणी रूपं कृत्वा त्रयः स्त्रिः शताच
त्रिभिश्च शतैः सहोदयी तस्माद्रौहिण्या पिंगलयैकक्षयं न्या सोमं क्रीणीयाद्य
एवं विद्वान्रौहिण्या पिंगलयैकक्षयं न्या सोमं क्रीणाति त्रयं स्त्रिः शता
चैवा स्य त्रिभिश्च ॥ ३ ॥ शतैः सोमः क्रीतो भवति सुक्रीतेन यज्ञे तत्ता
मप्सु प्रावेशयं मित्रा यो देहीति सारोहिणी लक्षणा पक्षो ही वार्जघ्नीरू
पं कृत्वा त्रयं स्त्रिः शताच त्रिभिश्च शतैः सहोदेयौहिणी ल
क्षणा पक्षो ही वार्जघ्नी दद्याद्य एवं विद्वान्रौहिणी लक्षणा पक्षो ही वार्ज
घ्नी ददाति त्रयं स्त्रिः शतैः चैवा स्य क्रीणीय शतानि सादत्ता ॥ ३ ॥

क्षी भवतितामसुप्रावेशयन्मायोदेहीतिसाजर्तमीमूर्खोतज्जघन्यास
॥७॥ पञ्चवात्रयस्त्रिःशतावत्रिमिश्ररातैःसहोदेयोतस्माज्जर्तमीमूर्खोत
अधुन्यामनुस्तरणीकुवस्तुयएवंविद्वांजर्तमीमूर्खोतज्जघन्यामनु
स्तरणीकुरुतेत्रयस्त्रिःशत्रैवास्यत्रीणिचशतानिसामुष्मिन्लोके
भवतिवाणैवसहस्रतमीतस्मात् ॥४॥ वरोदेयःसाहिवरसहस्रमस्य
सादृतात्तवतितस्माद्वरोनप्रतिगृह्यःसाहिवरःसहस्रमस्यप्रति
गृहीतंभवतीयंवरइतित्रयादथान्यांब्रयादियंममेतितथास्यत
सहस्रमप्रतिगृहीतंभवत्युभयतएनीस्यात्तदादुरंन्यतएनीस्यात् ॥६॥
सहस्रंपरस्तादेतमितियेववरः ॥५॥ कल्याणीरूपसमेत्यासा

स्यात्साहिवरः समं चोतामुत्तरेणाग्नीध्रे पर्याणी पाहवनीयस्यांते दोषा
कुलशमवधापयेदाजिघ्रकुलशंमह्युरुधारापर्यस्यत्यालाविशंवि
द्वसमुद्भवसिंधवस्तामासहस्रआभतप्रजयापशुभिः सहपुन
र्भाविशतादुधिरिति प्रजयेवै न पशुसीरथ्यासं ॥ ५ ॥ अर्धयति
प्रजानां पशुमान्नयिमाभवति य एवं वेद तपो सुहाग्नीध्रं परस्य
पुरस्तात्प्रतीयांतिष्ठंत्यां जुहुयादुभाजिग्यथुन पराजयेथेन प
राजिग्ये कतरश्चनेनोः ॥ इन्द्रविष्णोयदपस्य धेयांते धासह
स्रं वितदेरयेथामिति त्रेधा विभक्तं वै त्रिरात्रे सहस्रं सहस्रीम
न्वेनां करोति सहस्रं स्यैवेनां मात्रां ॥ ७ ॥ करोति स्याणि जुहोति

॥८॥ त्रैलोक्ये वैनाः समर्धयति तस्याऽप्योऽथाय कर्णमा जपेदिदं ते हिते सरस्व
तिप्रिये प्रेयसि महिष्ये ता नितोऽप्येनामा तिसृ कृतं मादेवेषु ब्रूता ॥ १८ ॥
दितिदेवैभ्य एवेतानां वेदस्य यन्वेन देवा बुध्यन्ते ॥ १९ ॥ एतदेतस्यां वीर्य
मस्यात्रिभिश्चैदता सहस्रतमीतस्मादेव वरः संमात्रामेका नवत्वारि
॥ २० ॥ ॥ १६ ॥ ॥ २८ ॥ सहस्रतं म्यावेयजमानः सुवर्गलोकमेति सै न
सुवर्गलोकं गमयति सामा सुवर्गलोकं गमयेत्याह सुवर्गमेवेनं लोकं
मथति सामा ज्योतिषां तं लोकं गमयेत्याह ज्योतिषां तं लोकं गमयति
समा सर्वाश्च नृपुण्यां लोका नाम येत्याह सर्वात्रैवेनं पुण्यां लोकां नृग ॥ २१ ॥
मथति सा ॥ २२ ॥ प्राप्रतिष्ठां गमय प्रजया पशुभिः सह पुनर्मा विंशता द्

पिशितप्रज्ञयैवैतं पञ्चभुक्कारण्यां प्रतिष्ठापयति प्रज्ञा वा मनुमान् रायिमान् भव
तिथ एवं वेदतामगीत्येवा ब्रह्मणेवा होत्रे वा ऊर्वा त्रैधर्ये वा दद्यात् सहस्रम
स्युसादृता भवति सहस्रमस्य प्रतिगृहीतं भवति यस्मात् विद्वान् ॥ २ ॥ ॥ ॥
प्रतिगृह्णाति तां प्रतिगृह्णाद्या देका सित सहस्रमेकां वा भूतां प्रतिगृह्णाति न स
हस्रमेकां वा भूतां विशमा सहस्रमित्येकां मेवेनां भूतां प्रतिगृह्णाति न हं स
संय एवं वेद स्योना सिसुषदा सुशे वा स्योनामा विश सुषदामो विश सुशे
वामा विश ॥ ३ ॥ ॥ ॥ इत्याह स्योनेन नः सुषदा सुशे वा भूता विशति नै नः
हिनस्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति सहस्रं सहस्रतं न्येती सहस्रतमी सहस्रा
मितिय प्राची मुसुजे सहस्रं सहस्रतं न्ये निया त सहस्रम प्रज्ञात्रं

॥१॥

सुवर्गलोकं न प्रजानीयाच्चतुर्धु सुजतिताः सहस्रमनुपर्यावर्तते सा प्र
जानती सुवर्गलोकमेति यजमानमभ्यसृजति सिंघे सहस्रं प्रजायत उत्तमा
नीयते प्रथमा देवान् गच्छति ॥ १॥ लोकान् गमयति सा विद्वांसु शेवाभा
विश्वं जमानं द्वादशान् ॥ १॥ ७ ॥ ३२ ॥ अत्रैरददो दोर्ध्वं प्रजो पुत्रका
भायसः सिंघानो मभ्यतानि वीर्यं विधिं लोधातया मा स एतं चतुरात्रमपश्य
त माहुरते ता यजत ततो वै तस्य चत्वारो वीरा आजायन्त सहोता सूजाता स्व
धर्युः सुसभेयो य एवं विद्वांसु चतुरात्रेण यजत आस्य चत्वारो वीरो जायन्ते
सहोता सूजाता स्वधर्युः सुसभेयो ये चतुर्विंशः पवमाना ब्रह्मवर्चः ॥ १॥
संततः ॥ १॥ य उद्यंतः सोमाश्री सा त्रिंशद्वा देवं यजमानं चत्वारि वीर्या

णिनोपोनमंतेत्रं इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमं नाद्यः स एताः श्वत्सुरश्चतुष्टोमां सोमा
 नपश्यता नाहरते रयजत ते त्रैव प्रथमे नावो रुंधे इन्द्रियं द्वितीये न ब्रह्मवर्चसं तृ
 तीये ना नाद्यं चतुर्थे न य एवं विद्वाः श्वत्सुरश्चतुष्टोमां सोमाना हरतितैर्यद्राते
 ते त्रैव प्रथमे नावरुंधे इन्द्रियं द्वितीये न ब्रह्मवर्चसं तृतीये ना नाद्यं चतुर्थे
 न यामेवात्रि ऋषिमाध्वोतामेव यजमातरुधोति ॥ २॥ तत्रैव वाष्ट
 दशवे ॥ ८ ॥ ३४ ॥ त्रैव दग्निः पुष्टिकामः श्वत्सु त्रेणायजत स एतान् पोषा
 ऽपुष्यत स्यात्तल्लोतामदग्निर्धौन संज्ञानां ते एतान् एव पोषान् पुष्यति
 य एवं विद्वाः श्वत्सु त्रेणायजते पुरोडाशं न्य उपसदो भवन्ति पशवो वै पुरो
 डाशः पशून्नेनावरुंधे नं वै पुरोडाशो न मेवावरुंधे चारः पशुमान् भवन्ति

श्री ॥ एवंविद्वद्भ्यस्तु नमो यजते ॥ १ ॥ नमदगिरि रक्षावत्वारिः सत् ॥ १ ॥ ३५ ॥
॥ १० ॥ संवत्सरो वा इदमेक आसीत् सो कामयतर्त्तुं सृजेयेति स एतं पंचरात्रमपश्यत्तमा
हरत्तेनायजत ततो वै स कृतून सजत य एवंविद्वान् पंचरात्रेण यजते प्रैव जा
यते तन्न तव सृष्टान व्यावर्तते त एतं पंचरात्रमपश्यत्तमा हरत्तेनायजत
ततो वै ते व्यावर्तते ॥ १ ॥ एवंविद्वान् पंचरात्रेण यजते विष्णोः नाभ्यां
व्येष्टान् वर्तते सार्वसेनित्वा चैवो कामयत यशुभां स्यामिति स एतं पंचरात्र
मा हरत्तेनायजत ततो वै स सहस्रं पशून् प्राप्नोति एवंविद्वान् पंचरात्रेण य
जते प्र सहस्रं पशूनां प्रतिबन्धः प्रावाहणिर कामयत वायः प्रवदितो
स्यामिति स एतं पंचरात्रमा ॥ २ ॥ अ हरत्तेनायजत ततो वै स वाचः ॥ १० ॥

ता प्रवर्दिभय एवं विद्वान्यं वरात्रे जयजते प्रवर्दितैव वा यो भवत्यथो एनं वा नः
न स्पतिरियाहुर नापःश्च तस्य त्रोरिक्तः षड्रा त्रोथवा एष संप्रति यज्ञो यस्य वरात्रो
य एवं विद्वान्यं वरात्रे जयजते संप्रत्येन यज्ञेन यजते पंचरात्रो भवति पंचवाक्
भवः संवत्सरः ॥ ३ ॥ ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठत्यथो पंचाक्षरा पट्टि पाङ्क्तो यज्ञो
यज्ञमेवावरुंधे त्रिदग्निष्टोमो भवति तेज एवावरुंधे पंचदशो भवती
द्विधमेवावरुंधे सप्तदशो भवत्यन्ता द्वास्यावरुंध्या अथो प्रवर्तेत
जायते पंचविंशो ग्निष्टोमो भवति प्रजायते राष्ट्र्ये महाब्रतवान्ता
द्वास्यावरुंध्यो विश्वं त्रिस्वर्गं एष्टोति रात्रो भवति सर्वस्याभिद्रिये ॥
॥ ४ ॥ ते यावर्तेत प्रवर्दिता स्यामिति स एतं पंचरात्रमा संवत्सरो

॥११॥ मिडित्ये॥१०॥३२॥ देवस्य त्वा स वितुः प्रसवे श्विनोर्गोहृभ्यां पूष्णो हस्ता
भ्यामादद इमाम गृणान्न रक्षाना भूतस्य पूर्व आयुषि विदधे पुत्रयो ॥
तयो देवाः सुतमाव भवतु कृतस्य सामं सरमार पती ॥ असिधा असि
भव नमसिधं तासिधर्तासिधो गितं वैश्वानरस्य प्रथमं गच्छ श्वहा
कृतं पृथिव्यां यं ता राड्यं तासिधमनो धर्तासिधं रुद्राः कृष्ये लाक्षेमा
प्रत्वारथ्ये लापोषायत्वा पृथिव्ये लां तरिक्षायत्वा द्विवेत्वा सते ला सते ला
विद्वेत्वा इत्येव धीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः ॥१॥ धरुणाः यं वै
विद्वेत्तीति श्व ॥११॥४०॥ विभ्रमां जा प्रभः पित्रा श्वो सिंहयोस्य
ह्योसिनरोस्य वीसि सपिरासि वास्य सिवषासिनुमणा असिध ॥११॥

युर्नोमास्यादित्यानां पत्नान्विद्यग्रये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निस्याः स्वाहा प्रजापतये
स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यस्वाहा सर्वेभ्यो देवताभ्यद्रुहधृति स्वाहेन्द्राविधृति
स्वाहे हरंति स्वाहे हरमतिः स्वाहा भूरसि भवेत्वा भव्या यत्नो भावयन्ति
त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो देवा आराग पात्ना एतं देवेभ्यो भ्रं मेधा य प्रोक्षितं
गोपायत ॥ १ ॥ रंति स्वाहा द्वाविः रातिश्च ॥ १२ ॥ २१ ॥ ॥ आयना
य स्वाहा प्रायणाय स्वाहा द्वावाय स्वाहा द्रुताय स्वाहा ऋकाराय स्वाहा भूक्त
लाय स्वाहा पलायिताय स्वाहा पलायिताय स्वाहा वल्गते स्वाहा परावल्ग
ते स्वाहायते स्वाहा प्रयते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ आयनायो नंतरमा
पलायिताय षड्विः रातिः ॥ १३ ॥ ४२ ॥ अग्रये स्वाहा सोमाय स्वाहा

॥१२॥

वायवे स्वाहा पांमोदाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहेन्द्राय स्वाहा बृहस्पते
ये स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्यै स्वाहा ॥१॥ अग्नये वायवे पां
मोदायैन्द्राय त्रयोविंशतिः ॥१२॥ ॥४३॥ एषिष्ये स्वाहा तारिक्षाय स्वाहा
दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा चंद्रमसे स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहा प्राच्यायै दिशे स्वाहा
दक्षिणायै दिशे स्वाहा प्रतीत्यै दिशे स्वाहा द्यौर्वायै दिशे स्वाहा
हादिभ्यः स्वाहा वां तरदिशाभ्यः स्वाहा समाभ्य स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा
हा रात्रेभ्य स्वाहा धर्मासेभ्य स्वाहा मासेभ्य स्वाहा हर्तुभ्य स्वाहा संवत्सरा ॥१३॥
य स्वाहा सर्वस्यै स्वाहा ॥१॥ एषिष्ये सूर्याय नक्षत्रेभ्यः प्राच्यायै सप्तवत्स
रिभ्यः स्वाहा ॥१५॥ ॥४४॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा स

रस्वये स्वाहा पूसे स्वाहा व हृष्यत ये स्वाहा पांमो दाय स्वाहा वायवे स्वाहा मि
त्राय स्वाहा वहणाय स्वाहा सर्वस्यै स्वाहा ॥१॥ अग्नये सवित्रे पूसे पांमो
दाय वायवे त्रयोविंशतिः ॥१५॥ २५ ॥ एधि ये स्वाहा त रिषाय स्वाहा
दिवे स्वाहा अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सूर्याय स्वाहा वंदमसे स्वाहा ह्ये स्वाहा
नात्रिये स्वाहा हर्जवे स्वाहा साधवे स्वाहा मक्षित्ये स्वाहा क्षुधे स्वाहा त्रि
तिम्ये स्वाहा रोमाय स्वाहा हिमाय स्वाहा शीलाय स्वाहा तपाय स्वाहा रं
ण्याय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्यै स्वाहा ॥२॥ एधिया
अग्नये द्वे सान्निये वलुश्चत्वारिंशत् ॥१७॥ ४७ ॥ भुवो देवानां कर्म
सिव णापसर्तस्य पथ्या सुविदे वे विदेव तया गा यत्रेण त्वा छंदसा य न जि

वसंतेन त्वर्तुना हविषा दीक्षया मित्रदेविर्देवतया त्रेष्टुभेन त्वाच्छंदसा
॥१३॥ यन्नस्मिन् गोष्ठे त्वर्तुना हविषा दीक्षया मया दत्तेभिर्देवतया ज्ञागते
न त्वाच्छंदसा यन्नस्मिन् वर्षाभिस्त्वर्तुना हविषा दीक्षया मित्रिभ्यो देवतया त्रेष्टुभेन त्वाच्छंदसा
यन्नस्मिन् ॥१॥ शरदा त्वर्तुना हविषा दीक्षया
मया गिरो देविर्देवतया पांडू न त्वाच्छंदसा युनस्मिहे मंत शिशिराभां
त्वर्तुना हविषा दीक्षया मया हं दीक्षामहमृतस्य पत्नी गायत्रेण चंदसा ब्रंहा
णवर्तः स लेधाः स स्यमतेधां ॥ महीमूषु सुत्रामोणमिह धृतिस्वाहे ॥१३॥
हविधतिस्वाहे हरंति स्वाहे हरमति स्वाहा ॥२॥ आनुष्टुभेन त्वाच्छंदसा
युनस्म्येकां न पंचाशच्च ॥ ११९८ ॥ ४८ ॥ ईकाराय स्वाहे क

ताय स्वाहा कंदते स्वाहा वकंदते स्वाहा प्रोथते स्वाहा प्रप्रोथते स्वाहा ग्रंधा
य स्वाहा घ्राताय स्वाहा प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा पानाय स्वाहा
संदीपमानाय स्वाहा संदिताय स्वाहा विवृत्यमानाय स्वाहा विवृताय स्वा
हा पलायिष्यामाणाय स्वाहा पलायिताय स्वाहा परस्यते स्वाहा
परताय स्वाहा निनेक्ष्यते स्वाहा निविशमानाय स्वाहा निविष्टाय
स्वाहा निषस्यते स्वाहा निषीदते स्वाहा निषंगाय स्वाहा ॥१॥ आ
सिष्यते स्वाहा सीनाय स्वाहा सिताय स्वाहा निपस्यते स्वाहा निपद्य
मानाय स्वाहा निपंनाय स्वाहा रेंष्यते स्वाहा श्यानाय स्वाहा शौनाय
य स्वाहा संमीलिष्यते स्वाहा संमीलते स्वाहा संमीलिताय स्वाहा ख

॥१७॥ ॥ २०॥ ॥ ५०॥ ॥ वीक्षमाणा यस्वाहावीक्षिता यस्वाहासंज्ञा स्यात्ते स्वाहा
संज्ञिहानाय स्वाहा जिहाना यस्वाहा विवर्त्यते स्वाहा विवर्तमाना यस्वा
हा निवर्ताय स्वाहा स्यात्ते हो स्वातिष्ठते स्वाहा श्रिता यस्वाहा विध
विध्यते स्वाहा निधूंन्वा ना यस्वाहा निधूना यस्वाहा क्रोऽस्य ते स्वाहा
क्रो मते स्वाहा क्रो ता यस्वाहा चंक्रमिष्यते स्वाहा चंक्रम्यमाणाय स्वाहा ॥१८॥
हा चंक्रमित्ता यस्वाहा कंडूयिष्यते स्वाहा कंडूयमानाय स्वाहा कं

इयितास्वाहानिकषिष्यतेस्वाहानिकषमाणायस्वाहानिकषितायस्वा
हायदत्तितस्मेस्वाहायप्रितितस्मेस्वाहायमेहलितस्मेस्वाहायउक्
त्करोलितस्मेस्वाहारेतसेस्वाहाप्रजाभ्यःस्वाहाप्रजननायस्वाहास
र्वस्मेस्वाहा ॥ ३ ॥ निषण्णायस्वाहावीक्ष्यतेस्वाहानिकषमाणायस्वाहा
सप्तविंशतिश्च ॥ ॥ १२९ ॥ ५१ ॥ अग्नयेस्वाहावायवेस्वाहासू र्यायस्वाहा तमि
स्यतस्यतमिसिसत्यमसिसत्यस्यसत्यमस्यतस्यपंथा असिदेवानां छाया
मृतस्यनाम तत्सत्यं यत्प्रजापतिरस्यधियदस्मिन्वाजिनीवश्रुमस्यधं
दिवसूर्येण निरोपो वृणानः पवते कथं न्यश्रुन गोपा इर्यः परिभ ॥
॥ १० ॥ अग्नयेष्टावत्वारिंशत् ॥ १२० ॥ ५२ ॥ ॥ प्रजननं प्रा

तः सवनेवै ब्रह्मवादिनः सत्वा अंगिरस आपो वै सोमो वै सहस्रतंभ्या
॥१५॥ त्रिर्जमदग्निः सवस्सरो देवस्य विभूरा यनाया गतये एधिव्या अ
गतये एधिवो भुवर्दू का राया गतये वायवे सूर्याय विःश्रुतिः
॥ १० ॥ प्रजनमैने गिरसः सोमो वै प्रतिगृह्णाति विभूर्वीक्षमाणा
यद्विपंचाशत् ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ हरिः ॐम् ॥ ५४ ॥
॥ हरिः ॐम् ॥ साध्या वै देवाः सुवर्ग कामा एतः षड्रात्रमपश्यन्त माहुरं
ते नायजन्त ततो वै ते सुवर्ग लोकमायन्य एवं विदोऽसः षड्रात्रमासते स्वर्ग
मेव लोकं यति देवमत्र वै षड्रात्रः प्रत्यक्षं ह्येता निष्टानि य एवं विदोऽ ॥१५॥
सः षड्रात्रमासते साक्षाद्देवदेवता अभ्योरोहंति षड्रात्रो भवति षड्रा

श्वशीहविधोनवा

कृतवः ४०८ पृष्ठानि ॥ ॥ १२ ॥ एषैरेवर्तनुवासेहं तुभिः संवत्सरं
 ते संवत्सर एव प्रतितिष्ठंति बह्वृथं तं गन्ध्यां यं तीर्थं वा वरुधं तरमसौ बह
 दाभ्यामेव यं यथो अतद्योरेव प्रतितिष्ठंति ते वै यज्ञस्यां जसा यनीयुता
 ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यं तज्जिह्वदग्निष्टोमो भवति ते जएवा वरुंधते प
 वदशेषवती द्विष्टमेवा वरुंधते सप्तदशः ॥ १२ ॥ भवत्यं चाद्यस्यावरु
 ष्या अथो प्रैव ते न जायंत एकविंशो भवति प्रतितिष्ठित्या अथो प्रैव ते
 न जायंत एकविंशो भवति प्रतितिष्ठित्या अथो प्रैव ते न जायंत एकविंशो भवति
 नो भवति विदित्ये त्रयस्त्रिंशो भवति प्रतितिष्ठित्ये स दैह विधाति न
 एतेन षड्त्रिणयं जेदं नो धं ग्रीवमवतः स ह्यि सुवर्ग्यं च कविती भवतः स्म

वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या उत्पन्नं लब्धं यूपो भवति प्रतिविद्ये प्रां वो यति
॥१५॥ प्राडि बृहस्पतिर्गः ॥ लोकः सरस्वत्यायां स्येवै देवयातः प
थास्तमेवां नो रोहं स्यात्क्रोशं तोयां सवर्तिमेवान्यस्मिन् प्रतिपत्य
प्रतिष्ठां गच्छति यदा दशं शतं कुर्वत्येकमुत्थानं २५ तायुः पुरुषः श
तं द्विषा आयष्ये वां द्वये प्रति तिष्ठंति यदा शतं २५ सहस्रं कुर्वत्ये
कमुत्थानं २५ सहस्रं संमितो वा असौ लोको मुमेव लोकमस्ति तं ॥१६॥
ति यदैषां प्रमीयेत यदा वा जीयेत त्रयेकमुत्थानं तत्त्रितीयं ॥
॥१७॥ पृष्ठानि सप्तदशः सुवर्गो जयंति यदैकादशवर्गः ॥१८॥

कुसुमं बिंदुजोदालकिरकामयतपभुमांस्यामिति सरतः सप्तः शत्र
 न्याः नाहरतेनायजततेनवैसयावंतोयां पशवस्तानवारुंधयएवंविद्धास्मरा
 ज्ञेययजतेयावंतएवगाम्याः पशवस्तानेवावरुंधेसप्तशत्रोभवतिसप्तगो
 म्यापशवः सप्तारण्याः सप्तच्छंदाः स्फुभयस्यावरुंध्ये त्रिवृदग्नौ मोभव
 तितेजः ॥ १ ॥ एकावरुंधेचंद्रशोभवती द्वियमेवावरुंधे सप्तदशोभवत्य
 नाद्यस्यावरुंध्या अथोत्रैवतेनजायतएकविंशोभवतिप्रतिष्ठित्या अथो
 त्रैवतेनजायते त्रिणवोभवति विद्विष्ट्यैव
 रुचमेवाहं धत्ते पवं विंशो ग्निष्टोमोभवति प्रजापतेराष्टिमहाव्रतवानं त्रा
 यस्यावरुंध्ये विश्वजि सर्वष्टोतिरात्रोभवति सर्वस्याभिति स्यैयन्नयक्षं

॥१७॥ पूर्वेष्वसुहे एषा मुपेयुः प्रत्यक्षं ॥ २ ॥ विश्वजितियथा दुग्धामुपसीदत्येवमु
 तममहस्यान्नेकरात्रश्च न स्याद्ब्रह्मदुर्ध्वं तरे पूर्वेष्वहस्यं पयं तीर्थं वा
 वरधं तस्मै सो ब्रह्मदाभ्यामेव नयं सधो अन्नं योरेव प्रातितिष्ठंति यस्तथैवं वि
 श्वजितिपृष्ठां मुपयंति यथा प्रजां दुहेतादगेव तत् ॥ ३ ॥ तेज उपेयुः प्रत्यक्षं
 द्विवत्वारिंशश्च ॥ २ ॥ ० ॥ ब्रह्मस्यतिरुक्ता मय त ब्रह्मवर्चसीत्यामिति सह
 तमहं शत्रम पश्यत माहरते नाय जत ततो वै स ब्रह्मा वर्चस्य भवद्य एवं विद्वान्
 एरात्रेण यजते ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्य एरात्रो भवत्य एराक्षरा गायत्री गायत्री ब्र
 ह्मवर्चसं गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे एरात्रो भवति च तस्मै वेदि राश्व ॥ १७ ॥
 तस्मै वांतर दिशादिभ्य एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे ॥ १ ॥ त्रिवृदग्निष्टो

॥१८॥ न्ययतितान्कन्यमानान्प्रजात्प्यनुकन्यतेकपुंते ॥१॥१०॥ अस्मादमे
ल्लोकाउर्जप्रजासंदधातित्रिरात्रेणैवेमंलोकंकन्ययतित्रिरात्रेणांतरिक्षंत्रि
रात्रेणामुंलोकंयथागुणोगुणामनस्यस्येवमेवतल्लोकेलोकमनस्यतिष्ठत्या
अशियिलंभावायज्योतिर्गौरायुरितिज्ञातासोमाभवंतीयंवावज्योतिरंत
रिक्षुंगौरसावायुरेष्टेवल्लोकेषुप्रतितिष्ठंतिज्ञात्रंप्रजानां ॥२॥ गच्छतिनवर
जोभवस्यमिपूर्वमेवास्मिन्नेतदधातियोज्योगामयावीस्थासुतनरा
त्रेणयजेतप्राणाहिवाएतस्याधृताअधेतस्यज्योगामयतिप्राणानेवा
स्मिंदाधासेतयदीतासुर्भवतितीनस्येव ॥३॥ कन्यंतेप्रजानांयंत्रेस्त्रि ॥१८॥
प्राञ्च ॥ ४ ॥ १२ ॥ प्रजापतिरकामयत्प्रजायेयेतिसएतंदरहोता

रमयः तमः कृतेन दशरात्रमस्तु ततेन दशरात्रेण जायत दशरात्राय दी
क्षिप्यमाणो दशरात्रोत्तरं कुरुयादरात्रोत्तरं दशरात्रः स ततेन दशरात्रेण प्रजा
यते वैराजो वा एष यज्ञो यः दशरात्रो य एवं विद्वां दशरात्रेण यज्ञते विराज
मेव गच्छति प्राजापत्यो वा एष यज्ञो य दशरात्रेः ॥ १ ॥ य एवं विद्वां दशरात्रे
ण यज्ञते प्रैव जायत इन्द्रो वे स देवता निरासी स न व्यावृत्तमगच्छ स प्रजाप
तिमुपाधावृत्तस्मा एतं दशरात्रं प्रायच्छतमाहुतेना यज्ञतततो वै सोम्या निदे
वता निर्यावृत्तमगच्छद्य एवं विद्वां दशरात्रेण यज्ञते व्यावृत्तमेव पाप्मानमा
तयेण गच्छति त्रिककुदे ॥ २ ॥ एष यज्ञो य दशरात्रः ककुत्तं दशरात्रः ककुदेक
विद्वाः ककुत्रयस्त्रिंशो य एवं विद्वां दशरात्रेण यज्ञते त्रिककुदेव समानानां

भवति यज्ञमानः पंचदशो यज्ञमान एकविंशो यज्ञमान स्रयस्त्रिंशः पुर इतरोमि
॥१९॥ चर्यमाणो दत्त रात्रेण यज्ञे तदेव पुरा एव पर्यहते तस्य न कुतश्च नोपायाधो भवति
नेन मभिवरंस्तणुते देवा सुरा संयता आसंते देवा एताः ॥२॥ देवपुरा अपश्य
न दत्त रात्रः स्ता पर्यहंत तेषां न कुतश्च नोपायाधो भवत्ततो देवा अभवं परासु
रा यो भ्रातृव्यवां स्ता सदत्त रात्रेण यज्ञे तदेव पुरा एव पर्यहते तस्य न कुतश्च नो
पायाधो भवति भवत्यास्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति सोमे सोमस्योपः स्ति
भ्रवति भ्रातृव्यमेवोपस्ति कुरुते जामि वै ॥४॥ एतं कुर्वन्ति यज्ञायाः सः स्तो
ममुपेयकनीयाः स मुपयंति यदग्निष्टोमसामा मवस्ताव परस्ताव भवंसु ॥१९॥
जामित्वा यत्रिदग्निष्टोमो ग्निष्टुदा ग्नीयीषु भवति ते ज एवावरंधेयं व

इराउक्थोऽंद्दीष्टिद्विधमेवावसंघेजिद्वदग्निष्टोमोवैश्वदेवीषुपुष्टिमेवावसं
घेसप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासुतीवसोमोनाद्यस्यावरुध्याअथोपैवते
नजायते ॥ ५ ॥ एकविंशतः कथः सोरीषुप्रतिष्ठित्याअथोरुवमेवात्मं
नेसप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासूपहव्यउपहवमेवगच्छतिप्रिणवावेग्नि
ष्टोमावमितेऽंद्दीषुविजिज्ञेयैत्रयसिः २३ कथोवैश्वदेवीषुप्रतिष्ठित्येविश्व
जिज्ञेयैर्वष्टोतिरात्रोभवतिसर्वस्याभिजिज्ञेये ॥ ६ ॥ प्राजापत्योवाएष
यज्ञोयदरात्रसिः ककुद्वाएतावैजायतएकत्रिंशच्च ॥ ५ ॥ १२५ ॥
ऋतवोवैप्रजाका माः प्रजांनोविंदंतलेकाभयंतप्रजाः सजेमहिप्रजामवरुं

॥२७

धामहिप्रजाविदेमहिप्रजावंतस्यामेतितएतमेकादशरात्रमपश्यंतमाहंरतेना
यजंतततोवेतेप्रजामेसजंतप्रजामवाहंधतप्रजामविदंतप्रजावंतोभवतेऋत
वोभवंतदातवानामार्तवृक्षमनूनांवाएतेपुत्रास्तस्मात्॥ १ ॥ आर्तवाउच्यं
त्रेयएवंविद्वा५सएकादशरात्रमासतेप्रजामेवसजंतेप्रजामवहंधतेप्रजाविं
दंतेप्रजावंतोभवन्तिज्योतिरिति रात्रोभवतिज्योतिरेवपुरस्ताद्धधतेसुवर्ग
स्थानोकस्यातुख्यास्येष्ट्यःषडहोभवतिषड्वाऋतवःषडष्टाभिष्टेरेवर्तन
नारोहंसुतुषिसंवत्सरंतेसंवत्सरएवप्रतितिष्ठंतिवतुर्विद्वोभवन्तिवतु
र्विद्वस्यक्षरागायत्री॥२७॥ गायत्रं ब्रह्मवर्चसं गा यत्रियामेव ब्रह्म ॥२०॥
वर्चसिप्रतितिष्ठंतिवतुश्चत्वारिंशोभवन्तिवतुश्चत्वारिंशदक्षरात्रिष्टु

मिंद्रियं त्रिष्टुप् त्रिष्टुभ्येवेन्द्रिये प्रतिलिखं त्यष्टा चत्वारिः शोभवत्यष्टा चत्वारिः श
दक्षराजगतीजागताः पुरुषो जगत्यामेव पुरुषु प्रतिलिखं त्येकादराशो भव
ति पंचवाक् तव आर्तवाः पंचर्तुष्वेवार्तवेषु संवत्सरे प्रतिलिखार्थं प्रजाभवतु
धतेति रात्रावपि तो भवतः प्रजायेपरि गृहीत्ये ॥ ३ ॥ तस्माद्वायु
मिंद्रिये कां न पंचाशव ॥ ६ ॥ २५ ॥ इन्द्रवायवाग्नान् गृहीयाद्यः कामयेत
यथा पूर्वप्रजाः कल्पे रं त्रितिये जस्यैवेक सिमनु प्रजाः कल्पं ते य जस्यैक
सिमनु न कल्पं ते यथा पूर्वमेव प्रजाः कल्पयति न ज्ञाया संकनीयानति कामये
इन्द्रवायवाग्नान् गृहीयादमया विन प्राणो न वा एषमुर्ध्वं ते यस्यामयति प्राणो
इन्द्रवायवः प्राणो नैवैनं समर्धयति मैत्रावरुणाग्नान् गृहीत्येषां दीक्षितानां

प्रमीयेत ॥ १ ॥ प्राणापानाभ्यां कर्तुं युध्यते ये प्रां दीक्षिता न प्रमीयेते प्राणापानौ
॥ २ ॥ मित्रावरुणौ प्राणापानौ वैवस्वतः परिहरंत आश्विनाग्रान् गृहीता नु ज्ञावरो
श्विनौ वैदेवानामानु ज्ञावरो यश्चैवाग्रं वर्येतामश्विनौ वैतस्य देवता य आनु ज्ञावरो
स्तौ वैवस्वतमग्रं परिणयतः शुक्राग्रान् गृहीतगतश्रीः प्रतिष्ठा कर्मिणोऽप्रांवा
द्विः सः शुक्र एषो तो तं मनुष्यः ॥ २ ॥ अथै गत्वा निमर्तते तादे कांत भारभते न त
तः पापी पान् भवति सुध्यं गान् गृहीता भिचरं नार्त पात्रं वा एतद्यन्मंथि पात्रं भू
त्यनैवैनं ग्राहयति ता जगार्ति मार्जसा ग्रयणाग्रान् गृहीतय स्यापितापि
तामह पुंष्य स्यादथ तं न प्राप्नुयाद्वा का एष द्विषेता युध्यते य स्यापितापिता ॥ ३ ॥
महपुंष्यः ॥ ३ ॥ भवत्यथ तन्न प्राप्नोस्वर इवेतद्यज्ञ स्यवा गिवयदाग्रयणो

कथा

वावेवेनमिंद्रियेणामसमर्पयति न तः पापीयान्भवस्तु मानुगृहीताभि
वर्धमाणः सर्वेषां वा एतत्तात्राणामिंद्रियं यदुक्थं पात्रः सर्वेष्टौ वेनमिंद्रि
येणातिप्रयुङ्क्ते सरस्वतीमिनोनेषिवस्य इति पुरोहवं कुर्याद्गौर्वै ॥ ४ ॥ सरस्व
ती वावेवेनमतिप्रयुङ्क्ते मातृक्षेत्राण्यपरणानि गमेत्याहमस्योर्वेक्षेत्राण्यर
णानिते नैवभूत्योः क्षेत्राणि न गच्छति पूर्णान्ग्रहान्गृहीयादामयावि
नः प्राणान्वा एतस्य शुभं छति यस्यामयति प्राणा ग्राहाः प्राणा वास्य शुचोभं
वक्तुं तयहीता सुर्भवति जीवत्येव पूर्णान्ग्रहान्गृहीयाद्यहिर्पुर्जस्योन
वर्षेष्टाणान्वा एतर्हि पुर्जस्य शुभं छति यस्यामयति प्राणा ग्राहाः प्राणा वास्य शुचोभं
वक्तुं तयहीता सुर्भवति जीवत्येव पूर्णान्ग्रहान्गृहीयाद्यहिर्पुर्जस्योन

ने

॥२२॥ गाय हाः प्राणानेव प्रजानाः सुयोमुं वतिता जन्मवर्षति ॥५॥ प्रसीयेत म
नुष्य ऋष्यतेयस्य पितापितामहः पुण्यो वाग्वा एव पूर्णान् ग्रहान् पंचविंश
तिश्च ॥ ७ ॥ २२ ॥ गायत्रो वा ऐंद्रवायवो गायत्रं प्रायणी ये महः तस्मात् प्राय
णी ये हं नैंद्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति त्रैलोक्ये वैश्वः स्वैष्टमं द्वितीय
महस्तस्माद्वितीये हं कौ गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति तागतो वा गायणी
जागतं तृतीयं महस्तस्मात् तृतीये हं जागयणी गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णा
ह्येतद्वै ॥ ९ ॥ यज्ञमापद्यच्छंदाः स्यात्तोति यदा गायणीः श्वो गृह्यते यत्रै
व यज्ञमदृशंतं त एवैतं पुनः प्रथं देवजगत्सुर्वो वै द्वितीयः स्त्रिगुजो जागता ॥ २२ ॥
गायणी यत्र तुर्येह जागयणी गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमे

वयश्चमदृशंततवेनंपुनः प्रयुं देवो स्वमेव च होतुं पर्यावर्तते पथो वा एते ध्याप
येन यंति ये न्येनैद्रवायवाहति पथां तं तः खलु वा एष धृत्वा स्वयं दृशेम मह
र्दृशेम ह नैद्रवायवो गृह्यते यज्ञस्य ॥ ५ ॥ एवां तं गत्वा पथां संधामपि यं त्य
थो पथावहीयसाप्रतिसारं वहंति तादृशेन तच्छंदाः स्य न्यो यस्य लोक
मभ्यध्यायंतान्येते नैद्रवायवाहयं नैद्रवायवस्य वा एतदायतनं यंतु र्थम
हः सस्मिन्नाग्रयणो गृह्यते तस्मादाग्रयणस्यायतने नवमेह नैद्रवा
यवो गृह्यते शुक्रस्य वा एतदायतनं यत्संवृतं ॥ ६ ॥ अहस्तस्मिन्नैद्रवाय
वो गृह्यते तस्मादेद्रवायवस्यायतने सप्तमेहं शुक्रो गृह्येत आग्रयणस्य वा
तदायतनं यत्सप्तमहस्तस्मिन् शुक्रो गृह्यते तस्मादशुक्रस्योयतने षष्ठमेहं नाग्रयण

गोमह्यतेखंदाः स्येवतद्विवाहयतिप्रवस्यसोविवाहमाप्नोति य एवं वेदा
 धो देवताभ्य एव यज्ञे संविदं दधाति तस्मादिदमन्योन्यस्मै ददाति ॥ ७ ॥
 एतद्वै पंचमेहं त्रैष्टुभ एतद्गृह्यते यज्ञस्य पंचमघ्न्यस्यायं कं वा ॥ ८ ॥ १३३ ॥
 गायत्रस्तैष्टुभो जागता जगन्मुखो धोराथं तरो बार्हत एतद्वै द्वितीयां त्रि
 ष्टुभमुखो धो वाक् प्राण इतदधो पथश्चतुर्थं नवमे पंचमं सप्तमे षष्ठम
 ष्टमे हं खंदाः सि ॥ ८ ॥ प्रजापतिरकामयत् प्रजापेयेति स एतं द्वादशयात्रत
 पश्यतमाहूतं तेनायजत ततो वै संप्राजायत यः कामयेत् प्रजापेयेति स द्वा
 ण दशयात्रेयं जेत्यैव जायते ब्रह्मवादिनो बर्दयन्ति षोडशप्रायणा यज्ञायकं अ
 स्मादतिराजः पूर्वः प्रयुज्यत इति यक्षुषी वा एतयज्ञस्य यदतित्रौ कनीनिके अ

॥ २४ ॥ अग्निष्टोमौ यत् ॥ १ ॥ अग्निष्टोमं पूर्वप्रयुं जीरं न हि र्जा कनीनिके दध्युस्तस्मादति
रत्रः पूर्वः प्रयुज्यते व सुषी एव यज्ञे धित्वा मध्यतः कनीनिके प्रतिधतियो वैगा
मौ ष यज्ञी ज्योतिः पक्षा वेद ज्योतिना सा सुवर्गलो मे तिया व निष्ठौ तौ पक्षौ ये तरेषां क
क्या स आत्मे षा वैगा यत्री ज्योतिः पक्षा एवं वेद ज्योतिषा भा सा सुवर्ग लो कं ॥ २ ॥
ति एति प्रजा पर्वा एष द्वादशधा विहितो यदा दशरात्रो प्रावति रात्रौ तौ पक्षौ ये तरेषां क
ति स अत्मा प्रजा पर्वा वैष संस्त एवै स त्रेजः स्पृजोति प्राजा वै स पृजाने वः स्पृजो द्या
ति सर्वा सां वा एते प्रजानां प्राजा रस ते ये स त्रमा स ते तस्मा सृष्टंति किमेते स त्रि
ज इति प्रियः प्रजाना मुत्थितो भवति य एवं वेद ॥ ३ ॥ अग्निष्टोमौ यत् सुवर्गलो
कं प्रियः प्रजानां पंचव ॥ १९ ॥ ३६ ॥ न वा एषां न्यतो वैश्वानरः सुवर्गा यजो ॥ २४ ॥

कायप्राभा वदूर्ध्वो ह वा एष आ तत आ सी तै दे वा ए तं वै श्वा नरं पर्य हं सु वर्गस्य लोकस्य
 प म सा क्रु त वो वा ए ते न प्र जां ति म या जयं ते षा धौ द धि त दूर्ध्वो ति ह वा क्रु ति मु य ए
 वं वि द्वां द्वा द श हे न य ज ते तो स्मि न्ने षं त सर स मा ह व सं ता य प्रा य द्य त् ॥ २ ॥
 य वं ग्री ष्मा यौ ष धी र्व र्वा भ्यो ग्री ही ध र दे मा ष ति लो हे मं त श शि रा भ्यां ते ने दं प्र जा प ति
 र या ज य त् वा इं द्र इं द्रो भ व त्त स्मा दा हु रा नु जा व स्य य ज इ ति स ह्ये ते ना ग्रे य ज तै ष
 प ह वै कु ण म ति यः स त्रे प्र ति गृ ष्णा ति पु रु ष कु ण प म स्र कु ण पं गौ र्वा अ न्नं ये न पा त्रे ण
 • त्रं वि ष ति प तं न नि र्णे नि जा ति त तो धि ॥ २ ॥ म लं जा य त ए क ए व य ज ते को हि
 प्र जा प ति रा धौ द्वा द श त्री दी क्षि त स्या द्वा श मा साः सं वत्सरः सं वत्सं प्र जा प ति
 प ति वि ष ति य ए षो ह लै जा य ते य स्त प सो धि जा य ते व तु र्धो वा ए ताः स्ति स्रः स्ति

४८ द्वादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहा ४९

हे कान्ता शीतैस्वाहानवाशीतैस्वाहा हे कान्ता शतायः स्वाहा शतायः स्वाहा द्वाभ्यां द्वादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहा ॥ ११ ॥ नववत्तारिष्टशते स्वाहे कान्ता नैकविंशतिश्चा ॥ ११ ॥

॥ एकः स्मै स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहे कादभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहे कान्ता नैकविंशतैस्वाहानवविंशतैस्वाहा हे कान्ता नववत्तारिष्टशते स्वाहानववत्तारिष्टशते स्वाहे कान्ता षष्ठ्यै स्वाहानवषष्ठ्यै स्वाहे कान्ता शीतैस्वाहानवाशीतैस्वाहे कान्ता शतायः स्वाहा शतायः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ एकः स्मै पञ्चाशत् ॥ १२ ॥ द्वाभ्यां स्वाहा वत्तभ्यः स्वाहा षड्भिः स्वाहा षाभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहो विंशतैस्वाहानवषष्ठ्यै स्वाहा शतायः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ द्वाभ्यां षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहे कादशभ्यः स्वाहा विंशतिः ॥ १३ ॥

॥२६॥ स्वाहात्रयोदशभ्यः स्वाहापंचदशभ्यः स्वाहासप्तदशभ्यः स्वाहैकान्तविंशस्यै स्वाहानवविंशस्यै स्वाहैकान्तत्रयोविंशते स्वाहानवत्रयोविंशते स्वाहैकान्तचत्वारिंशते स्वाहैकान्तपञ्चविंशते स्वाहैकान्तषड्विंशते स्वाहैकान्तसप्तविंशते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ त्रिभ्योष्टावतारिंशत् ॥ १४ ॥ चतुर्भ्यः स्वाष्टाभ्यः स्वाहाद्वादशभ्यः स्वाहाषोडशभ्यः स्वाहाविंशस्यै स्वाहाषण्णस्यै स्वाहाशतायः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ चतुर्भ्यः षण्णस्यै षोडश ॥ १५ ॥ पंचभ्यः स्वाहादशभ्यः स्वाहात्रिपंचदशदशभ्यः स्वाहाविंशस्यै स्वाहापंचनवस्यै स्वाहाशतायः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ पंचभ्यः पंचनवस्यै चतुर्दश ॥ १६ ॥ दशभ्यः स्वाहाविंशस्यै स्वाहात्रिंशते स्वाहाचत्वारिंशते ॥ २६ ॥ स्वाहापंचाशते स्वाहा षष्ट्यै स्वाहा शीस्यै स्वाहाशतायः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ ॥
सप्तस्यै स्वाहा नवस्यै स्वाहा

१० नवमः शतेभ्यः स्वाहा

दशभ्यो द्वाविंशतिः ॥ १७ ॥ विंशत्यै स्वाहा यत्त्रिंशते स्वाहा षष्ट्यै स्वाहा शीत्यै
स्वाहा शतायः स्वाहा सर्वः सौ स्वाहा ॥ १८ ॥ विंशत्यै द्वादश ॥ १८ ॥ पञ्चाशते स्वाहा शता
यः स्वाहा द्वाभ्यः पञ्चाशताभ्यां स्वाहा त्रिभ्यः शतेभ्यः स्वाहा चतुर्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा पञ्च
भ्यः शतेभ्यः स्वाहा षड्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः शतेभ्यः स्वाहा षट्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा स
हस्रायः स्वाहा सर्वः सौ स्वाहा पञ्चाशते द्वाविंशति ॥ १९ ॥ शतायः स्वाहा सहस्रायः
स्वाहा युतायः स्वाहा नियुतायः स्वाहा प्रयुतायः स्वाहा बुदायः स्वाहा न्यबुदायः स्वाहा हा
समुद्रायः स्वाहा मध्यायः स्वाहा तायः स्वाहा पराधायः स्वाहा वसे स्वाहा युष्यै स्वाहा देव्य
द्यः स्वाहा विद्यै स्वाहा होदितायः स्वाहा सुवर्गायः स्वाहा लोका
य स्वाहा सर्वः सौ स्वाहा ॥ १९ ॥ शतायाष्टात्रिंशत् ॥ १२० ॥ ५१ ॥

साध्याः षड्रात्रकुसुमविंदः सप्तरात्रं बहस्पतिरष्टरात्रं प्रजापतिस्तः १५
नवरात्रं प्रजापतिरकाशमयतदशहोतारमृतवरेन्द्रायवाग्रानगायत्रो वै प्र
१० जापतिः सप्तदशरात्रं नवा एकस्मा एकस्मै द्वाभ्यां त्रिभ्यः श्वतुर्भ्यः पंच
भ्यो दशभ्यो निःशस्यै पंचरात्रे शताय विःशतिः ॥ २० ॥ ५१ ॥ ॥
साध्या अस्मा इमे लोका गायत्रं ब्रह्मवर्चसं वै तृतीयमेकस्मै पंचरात्र ॥
॥ ५१ ॥ हरिः ॐ मू ॥ ॥ ५२ ॥ हरिः ॐ मू ॥ ॥ प्रजवंता एते नयं त्रियदश
ममहः पापावहीयं वा एते न भवंति यदशममहयो वै प्रजवंता मपथेन प्रति
पद्यते यस्मात्पुं हं तियो भेषजेति सहीयते सयो वै दशमे हन्त विवाक्य २०
पह्यते सहीयते तस्मै य उपहन्ता यव्या हतमेवा न्वा रभ्युसमं श्रुते थयो

बाहसः ॥ १ ॥ हयतेतस्माद्दशमेहन्तविवाक्यउपहतायुनव्युत्थमथो खल्वा
 ह्यर्धज्ञस्यैवैसमधैतदेवाः सुवर्जलोकमायन्यज्ञस्यगुणैरेता ॥ १ ॥ लोक
 नस्ययद्युधैनासुरान्पराभावयन्तितियस्कलुवैयज्ञस्यसमृद्धंतद्यजमा
 नस्ययद्युधैतप्रातृवस्यसयोवै दशमेहन्तविवाक्यउपहंत्यतेसएवातिरेव
 यतितेयेवाह्यादृशीकवः ॥ २ ॥ स्युस्तेविब्रूयुर्द्यदितन्नविंदेयुरंतः सदसाद्विद्यु
 र्यद्यदितन्नविंदेयुर्गृहपतिनामुच्यंतद्यु येमेवाथवाएतत्सर्पराज्ञीयाग्निः ॥ ३ ॥
 सुवंतीयंवैसर्पतोरज्ञीयद्वाग्रस्यां किं यावै तियन्तुः स्तेनेयुः सर्पराज्ञीतेयदे
 वकिं ववायानुवृत्तौ ध्यावितरः ॥ ४ ॥ तदुभयमाह्वावसुधोतिष्ठातेतिताभि
 र्जनसास्तुवतेनवाइमामश्वरयोनाश्वतरीरत्नसद्यः पर्याप्तमर्हतिमनोवा

प
५॥

इमापुसद्यप्युमहेतिमनःपरिभवितुमब्रह्मवदन्तिपरिमितावाचनपरि
मितानिसामानिपरिमितानियज्जगद्यथैतस्येवांतोनास्तियद्वृक्षतप्रतिव्यतअ
वक्षीतसप्रतिगनः॥ ॥४॥ ॥॥ व्याहसदृशीकवोर्वितारःसएकंव॥ ५॥ ॥॥
ब्रह्मवादिनोवदन्तिकिंदोदशाहस्यप्रथमेनाह्वितोयजमानोवृद्धइतितेज
इंद्रियमितिकिंद्वितीयेनेतिप्रणानंनद्यमितिकितृयेनेतित्रीनिमंलोकानिति ती
किंवर्थेनेतियतुष्यदपशूनितिकिंपंचमेनेतिपंचाशासंप्रडितमितिकिंप्र
षष्ठेनेतिषट्पतूनितिकिगुंसप्तमेनेतिसप्तपदाशकूरीमिति॥ ३॥ ॥ कि
मष्टमेनेत्यष्टाक्षरांगाः यत्रीमिति किंनवमेनेतित्रिवृतपूस्तेमतिकिंदशमेने
तिदशाक्षरांविराजमितिकिमेकादशेनेत्येकादशाक्षरां त्रिषुभमिति किं द्वा

दशनेति द्वादशाक्षरां जगतीमिहोता वद्वा अस्ति यावदेतद्वा वदेवास्ति तदेषां वृद्धे ॥

॥ २ ॥ शक्नोतीति कवतारि ५ शब्द ॥ २ ॥ ६ ॥ एष वा आलो द्वा दशा होयत्रयोक्

शरात्रः समान ५ ह्येतदह्यप्रायणीयः श्वोदयनीयश्च त्रियेति रात्रो भवति त्रय

इमे लोका एषां लोकानां मास्यै प्राणो वै प्रथमोति रात्रो व्यानो द्वितीयो पानः सुती

यः प्राणा पानोदानेष्टे वा न्नाद्यप्रति तिष्ठति सर्वमायुर्यति य एवं द्वा ५ संः स्त्रयो दश वि

मास तैतदाहुर्वा एषा वि तता ॥ १ ॥ यद्वादशाहस्तां विर्चिं द्युर्यन्म ध्येति रा

त्रं कुर्यत्तपदासुकाग्रहपतेर्वा कस्यादुपरिष्ठा घंदो महाव्रतं कुर्वति संततमेव वाचम नी

वसंधतेन पदासुकाग्रहपतेर्वा भवति परावो वै घंदो मा अन्नं महाव्रतं य

लोके पशुस्य लोहमृद्वैरादिया अमुष्मिं लोकं प्राधुं ग्रहाभ्यामस्मिन् २

सत इमे न्वाग्निं तिलेभ्य एतं च तद्देशरात्रं प्रपौहंत आदित्याः पृष्ठैः सुर्गलोकाभ्यो

हं त्रियहाभ्यामस्मिन् ॥ १॥ लोके पशवो य एवं विद्वांसश्च तद्देशरात्रां सत उपपद्यो

रे वलोकयो र्ऋध्रुवंस्य स्मिन् अमुष्मिन् अष्टपृष्ठैरेवामुष्मिं लोकं र्ऋध्रुवंति त्रि

यहाभ्यामस्मिं लोके ज्योतिर्गौरायुरिति त्रिषहो भवतीयं वा वज्यो मिर्गौरायुरिति त्रि

षहो भवतीयं वा वज्यो मिर्गौरायुरिति त्रिषहो भवतीयं वा वज्यो मिर्गौरायुरिति त्रिषहो भवतीयं वा

दं न्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधं ५ सान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति स विवधताय ॥ २३ ॥

ॐ जो वै वीर्यं पृष्ठान्यो ज एव वीर्यं मध्यतो दधते बहुद्रयंतराभ्यां यं तीयं वा वार

यंतरमसौ बहुदाभ्यामेव यं यथोन्नयोरेव प्रतिष्ठंते ते वै यस्यां जसायनीति

५ याश्चतस्रश्चतस्रोदि० शोदिह्येवप्रतितिष्ठंयुतिः ४ क
 ति स्तुतीताभ्यामेवसुवर्गलोकेयंपरांवेवाएतेसु वर्गलोकाभ्यारोहंतियेपरावीना
 ॥३०॥ निपृष्टन्यपयंतिप्रयं इत्रयहोभवतिप्रयंकुट्याअथोजतिष्ठिताभयोर्लोक
 योर्ऋद्धोत्तिष्ठंतिवतुर्दशैतास्तासांयाददेशाक्षराविराडन्तविराड्विराजैवा
 न्नाद्यमवरुंधलैतिरौत्रावभितोभवतःपरिगृहीयौ ॥३॥ आर्ध्रुवंत्रिकयहाभ्या
 मासिंसविवध्यायप्रतिष्ठिषाएकत्रिंशश्चा ॥५॥ इदोवैसदृङ्देवताभि
 रासीत्सनव्यावृतमगधसप्रजापतिमुपाधावतस्माएतंपंचदशरात्रंप्रायधेतमाहरन्ते ३० ॥
 वे नायजतततासोन्यामिदेवतामिवर्थावृतमगधघएवंविद्वांसःपंचदशमासतेव्यावृत
 मेवपाप्मानाभ्रातृव्येणमघंतिज्योतिर्गौरायुरितित्रियहोमवस्तीयंवावज्योतिरंतरि
 ष्ठं ॥१॥ गौरसावायुरेष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंयसत्रंवाएद्यदघंदोमंयदघंदोमाभवन्ति

तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैर वसुं धत्ते पशून् दंतैरो जौबे वीर्यं पृष्ठानि पशवः श्वं दो मा
 ऋजः स्येव वीर्यं पशुषु प्रतितिष्ठंति पंचदशरात्रो भवति पंचदशरात्रो वज्रो व
 तृ जमेव जौबोभ्यः प्रहरंति रात्रावभितो भवतः परिगृहीयै ॥२॥ अंतर्द्विभं इंद्रिय
 द्विभः स्येकं व ॥६॥ १५॥ इंद्रो वै शिथिल इवाप्रतिष्ठित आसीत् सोसुरो विभेग वभ्यो सु
 सप्रजापतिमुपाधावत्तस्मात् एतं पंचदशरात्रं वज्रं प्रायच्छते नासुरा न्यराभाय विजि
 त्वा प्रियं गच्छन्ति तेषु पापानां निरदहतं पंचदशरात्रेण जौबलं द्विभं वीर्यं मासत्र
 द्वा धत्तय एवं विंशः पंचदशरात्रमासं ते भ्रातृ व्याने वपनाय विपुप्रियं गच्छन्ति तेषु पापानां नि
 र्गच्छन्ति ॥१॥ १॥ इदं ते पंचदशरात्रेण जौबलं द्विभं वीर्यं मासं दधत्ता एव पशव्याः पंच
 दश वा अर्धमासः स्यरात्रयोर्धमासः संवत्सर आच्यते संवत्सरं पशवो नु प्रजायंते तस्मात् पश

व्याहृता एव सुवर्ग्याः पंच दश देवा अर्धमासः स्यरात्रयो अर्धमासश्च संवत्सरे^२ ण्यते संवत्सरः
 ॥ ३१ ॥ सुवर्गलोकः सत्सत्सुवर्ग्यो ज्योतिर्गौरागुरिति त्रियहो भवती यं वा वज्योतिरंतरिक्षं ॥ ॥ २ ॥ ॥
 गौरसा वायुरिमानेव लोकानभ्यारोहंति यदंन्यतः पृष्ठानि स्युर्निविवधस्यान्मध्ये षानि भ
 वंति स विवधवा यौ जौ वै वीर्यं पृष्ठाभ्यां जपू व वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथं तराभ्यां यं तीयं वा व
 रथं तं ससौ बृहदाभ्यामेव यं यथो ग्रनयो रेव प्रतितिष्ठंते वै यज्ञजसायनी सुतीताभ्यामेव
 सुवर्गलोकं ॥ ३ ॥ यंति परां वो वा एते सुवर्गलोकानभ्यारोहंति ये परावीनानि षुष्टेऽनुपयं
 ति प्रयड्त्रियहो भवति प्रयवर्क एवमथो प्रतिष्ठिताऽनयो लोकयो र्ध्वो तिष्ठंति पंच
 दशैताः सत्सांया दश दशा क्षरा विराडं न विराड्विराजैवान्ता द्यमवसंधते याः पंच पंच दिशो ॥ ३१ ॥
 दिश्वेव प्रतितिष्ठंति रात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजापेयमूलं परिग्रहीत्यै ॥ ४ ॥

गच्छं सुमिष्टं पापानां निरंतरि क्षल्लोकं प्रजायै देव ॥ ७ ॥ प्रजापतिरकाशमयता
न्नादस्य मितिस एतद्दशमदशरात्रमपश्यत्मा हरते नायजत ततो वै सोन्मादो भव
ध एव विद्वांसः समदशरात्रमपश्यत्मा हरते नायजत ततो वै सोन्मादो भवति पं
वाहो भवति पंवा वास्तवः संवत्सरः क्रतुष्ववसंवसरे प्रतितिष्ठं यथोपं वा क्षरापंडितः प
ऽतो यज्ञो यज्ञमेवावसंधते सत्रं वा एतत् ॥ १ ॥ यदधंदो मयधंदो नाभवति तेन सत्रं देवता
एव पुष्टरवसंधते पशूधंदो मेरो जो वै वीर्यं पृष्ठा निपरावः श्वंदो मावः ऊजस्ये वीर्यं प
शुषु प्रतितिष्ठं तिसप्तदशरात्रो भवति सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेराप्सो भवति रात्रा व
मिता भवतो न्माद्यस्य परिगृहीत्यै ॥ २ ॥ एतत्सप्तत्रिंशश्च ॥ ॥ ८ ॥ ॥ सा विरा
डिक्रम्यातिष्ठ द्वां ह्येनादेवेष्टं नेनासुरेषु ते देवा अकामयंतो भयं सं वृजी महि ब्रह्म

३१ चान्नं वेतित एता विप्रशतं तं शाजीरपश्यं ततो वै त उभयं समं वृत्तं तत्र ब्रह्मचान्नं
 यब्रह्मवर्चसिनोन्ताग्रमवन्त्य एवं विद्वान् स एतथा स त उभयमेव संवृजते ब्रह्मचान्नं
 च ॥ ॥१॥ ब्रह्मवर्चसिनोन्तादा भवन्ति द्वे वा एते विराजौ तयोरेकना नाप्रति ति
 ष्ठाति विप्रशो वै पुरुषो दशहस्त्याश्रं गुल्यो दशपद्माया वा नेव पुरुषः स माह्वोतिष्ठति
 ज्योतिर्गौरा युरिति अहा भवन्तीयं वा वज्योतिर्गौरा युरिति प्रमानेव लोकानभ्यारो
 हं स भिपूर्वा त्रयहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं ॥२॥ लोकसभ्यारोहं तियदं न्यतः पृष्ठानि
 सुर्विविधं स्यान्मध्यो पृष्ठानि भवन्ति स विवधता यौज्यो वै श्रीर्के पृष्ठा न्योऽ
 एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथं तराभ्या ध्यंतीयं वावरथं तरससौ बृहदाभ्यामे
 वयं यथोन्नयोरुपे प्रतितिष्ठंसे ते वै यज्ञस्यां जसायनी सुतीताम्यामेव सुवर्गं ३२॥

लोकं यंति परं चो वा र ते सुवर्गं लोकं मभ्यारोहये परा यीना निपृष्ठान्युपयंति प्रायः
 प्रयं वरुण्या अथो प्रतिष्ठिया उभयोर्लोकयो र्ध्वो तिष्ठंय तिरात्राव नितो भवतो यिहो
 ब्रह्मवर्चसस्या न्नाद्य परिगृहीतै ॥ ५ ॥ वृजते ब्रह्म नवानं वसु वर्गमेते सुवर्ग
 त्रयो विप्र शक्तिः ॥ ६ ॥ २ ॥ असावादियो सिंलो आसीत देवाः पृष्ठे परिगृह्य सु
 र वर्गं लोकं गतयं परैः वस्ता पर्यगृहं दिवा कीर्त्तनं सुवर्गं लोके प्रयश्च पयना
 रेः परस्ता पर्यगृहं नृष्टैरुपावारोहं सेवा असावादियो मुषिं लोके परैरुभयतः परि
 गृहीतो यसृष्टानि भवंति सुवर्गं वैवर्तं लोकं यजमाना यंति परैरवस्ता परिगृहं
 ति दिवा कीर्त्तन ॥ १ ॥ सुवर्गं लोके प्रतितिष्ठंति परैः परस्ता परिगृहं ति पृष्ठैरु
 पावारोहं तियसरे परं स्तान्नस्यः परं चः सुवर्गं लोकं निष्पद्येरं न्यदवस्ता

३३

नस्यः प्रजानिर्देहयुरभितो दिवाकीर्त्यपरः सामानो भवन्ति सुवर्ग एवैनां लोकः
 भूयतः परिगृह्णन्ति यजमाना वै दिवाकीर्त्यः संवत्सरपरमानो भितो दिवाकी सा
 र्यपरः सामानो भवन्ति संवत्सर एवो भूयतः ॥ २ ॥ प्रतितिष्ठति पृष्ठं वै दिवाकी
 र्यपाश्च परः सामानो भितो दिवाकी र्यपरः सामानो भवन्ति तस्मादभितः पृष्ठं पा
 श्वे भूयिष्ठा महा गृह्णन्ते भूयिष्ठं शस्यते यज्ञः सैव तन्मध्यतो गृथिं गृथं यवि
 स्रं सायस गृह्णन्ते सप्त वै रीषं पयाः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति
 यमराचीनानि पृष्ठानि भवन्त्यमुमेव तैर्नो भूकमभ्यारोहं तियदिमलोन्न ॥ ३ ॥
 प्रयवरो हे युरुदामाद्ये युर्यजमाना प्रवासी ये रं न्यसेतीचीनानि पृष्ठा
 नि भवन्ती ममेव तैर्नो कं प्रयवरो हे यथो अस्मि लोके प्रतितिष्ठ ३३ ॥
 तु न्नेव

देवाय

यनुन्मादायै तिष्ठितआसी सप्रजापतिमुपाधावत्तस्मात्तमेकविंशतिरा
त्रां प्रायश्चित्तमाहरत्तेनायजतततो वै सप्रयतिष्ठद्ये बहया द्विनौ प्रतिष्ठिताः ॥
॥४॥ स्युस्तएकविंशतिरात्रमासीरं द्वादशमासाः पंचवर्तवः स्रयड्मे लोका अधसावा
दियएकविंशत्तावतो वै देवलोकाः स्तेष्वेव यथापूर्वं प्रतितिष्ठंय एवमासा
वा दियो न भरो वत्त सप्रजापतिमुपाधावत्तस्मात्तमेकविंशतिरात्रां प्राय
श्चित्तमाहरत्तेनायजतततो वै सो रो वतयएवं विदाः स एको सते जो वंतएव
कविंशरात्रो भवति रुग्वाएकविंशोरुवमेव गधं सथा प्रतिष्ठमेव प्रतिष्ठाद्ये
कविंशतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीये ॥ ५ ॥ अहंति
दिवा कीर्त्ये नैवोभयतो नाप्रतिष्ठितो अतएकविंशतिः श्या ॥ १० ॥ ६ ॥

ति

वि
पु
शोत
शोत्र
मा

अथो इयजःसंक्रामस्व मुष्पादधिमासभिः॥ ऋषीणां यः पुरोहितः॥ निर्देवंनिर्वी
३४ संकृत्वा विष्णुं धत्तस्मिन्हीयतां योऽस्मां द्वेष्टि॥ शरीरं यजन् शमन्तं कुसीदन्तासं
सीदतु योऽस्मां द्वेष्टि॥ यजयज्ञस्य यत्तेजः सोऽनसंक्राममासभिः॥ ब्राह्मणानि
जो देवान्यज्ञस्य तपसा ते सवाहमाहुवे॥ इष्टेन पक्कमुप॥ १॥ तैर्दुर्वेसवाहं॥
संते वृंजे सुकृतं संप्रजापयन्॥ प्रैषां सामिधेनीनां घारा वाज्यमोवा वाश्रुतं
प्रियाः श्रुतमाश्रुणामिते॥ प्रयाजान् योजांस्त्रिष्टुतमिडा माशिष आ वृंजे
सुवः॥ अग्निने देवा सोमेन रासरस्यो विष्णुना देवताभिः॥ याज्यानुवा
क्याभ्यामुपतेहुहवे सवाहं यज्ञमाददे ते वषट्कृतं सुतं शस्त्रं प्रतिगरं ग्रह
मिडा माशिषः॥ २॥ आ वृंजे सुवः॥ पत्नी संयाजानुपलेहवे सर्वा हंसमिष्टे ३४

यजुराददेतव॥ पञ्चसुतं पुरोडाशां सर्वान्योतयज्ञं॥ देवांसेंद्रानुपतेहवे
य सवाहमग्निमुखं सोमतीयेवविज्वे॥ २॥ उपग्रहमिडासाशिषोद्वात्रिंशच्च॥
॥ ११॥ ॥ भूतं भव्यं भविष्यद्वषडत्वाहाननमस्कृतामयजुर्वषडत्वाहानमोगा
यत्रीत्रिष्टुब्जगतीवषडत्वाहानमः पृथिव्यंतरिक्षद्यौर्वषडत्वाहानमोग्नि
वीर्यः सूर्योर्वषडत्वाहानमः प्राणोवा नोपा नोवषडत्वाहानमो नृकषिर्वृष्टि
र्वषडत्वाहानमः पितापुत्रपौत्रौवषडत्वाहानमो भर्तुवः सर्ववषडत्वाहानमः॥
॥ १॥ भुवः श्रुतारिव॥ १२॥ आमेग्रहो भवंता प्रजापत्यामायज्ञो विशतुर्वीर्यावा
न॥ आपो देवीर्यज्ञिया मा विशंतु सहस्रं स्यता भ्रमा मा प्रहासीत॥ आमे ग्रहो भव
ता पुरोरुक्स्तु तशस्त्रिमा विशता सुमीची॥ आदिसारुद्रा वसवो मे सदस्यसह

॥ सस्यमाभेमाप्रहासीत् ॥ आताग्निष्टोमो विशतृस्यश्चासिगत्रोमा विशावापिषा
३५ ॥ वरः ॥ तुरोअन्विया माहेंसु ता आविशंतु सहसस्यमाभूतामाप्रहासीत् ॥ १ ॥ ॥
॥ अग्निष्टोमो विशतृषदभव ॥ १३ ॥ अग्निना तपो न्वभवद्वा वो ब्रह्ममग्निना
रूपाणि द्विषा देवान्वा तेन प्राणां सूर्ये द्यां चंद्रमसानक्षत्राणि यमेन पितृनां
मनुष्यान्कलेना देवान्जगरे सर्पां व्याघ्रे पारं प्यन्यश्नेने पतत्रिणो वृषणां
श्वान्प्रभेण गावः स्तेना जावृष्टिना वीर्विणान्ना नियवेनौ धीर्न्यग्रोधेन वनः
स्यते नु दुंबरेणो जेगायथा चंदोऽसि त्रिवृतास्तोमान्ब्राह्मणेन वा वं ॥ १ ॥ ॥
ब्राह्मणेनैकं व ॥ ॥ १४ ॥ ॥ ॥ स्वाहा धिमा धीतायः स्वाहा स्वाहा धीतुं मन ३५ ॥
से स्वाहा स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा कायः स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमः स्मै स्वाहा

दियै स्वाहा दियै मह्यै स्वाहा दियै समृद्धी कायै स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै व
ह्यै स्वाहा सरः स्वयै पावकायै स्वाहा पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्यायः स्वाहा पूष्णे न
रं धिषायः स्वाहा तष्ट्रे स्वाहा ततुरिपायः स्वाहा तष्ट्रे पुनरूपायः स्वाहा विष्ठावे
स्वाहा विष्ठावे निखुर्यपायः स्वाहा विष्ठावे निभूयपायः स्वाहा सर्वः स्वै स्वाहा ॥ १ ॥
पुनरूपायः स्वाहा दशव ॥ १५ ॥ दध्यः स्वाहा हन्तभ्या ५ स्वाहा छाभ्या ५ स्वाहा म
खायः स्वाहा सिकाभ्या ५ स्वाहा क्षीभ्या ५ स्वाहा कर्माभ्या ५ स्वाहा पारुक्षवो वायै
भ्यः पक्षभ्यः स्वाहा शीघ्रै स्वाहा मूभ्या ५ स्वाहा ललाटायः स्वाहा मूर्ध्ने स्वाहा मस्तिष्का
यः स्वाहा कैशेभ्यः स्वाहा ग्रीवाभ्यः स्वाहा कंधेभ्यः स्वाहा कीकसाभ्यः स्वाहा पृष्ठी
भ्यः स्वाहा पालसायः स्वाहा पाश्चाभ्या ५ स्वाहा ॥ १ ॥ अ ५ साभ्या ५ स्वाहा दोषभ्या
५ वारुक्षवः पाथेभ्यः पक्षभ्यः स्वाहा २

५ स्वाहावाह्या ५ स्वाहाजंघाभ्या ५ स्वाश्रोणीभ्या ५ स्वाहोरुभ्या ५ स्वाहाष्ठीम व
 द्या ५ स्वाहाजंघाभ्या ५ स्वाभसदेस्वाहा शिखंडेभ्यः स्वाहावालधानाभ्यः स्वाहांम
 डाभ्या ५ स्वाहाशोपायः स्वाहारैतसेस्वाहाप्रजाभ्यः स्वाहाप्रजननायः स्वाहापुत्र्यः
 स्वाहाशफेभ्यः स्वाहालोमभ्यः स्वाहाववेस्वाहालोहितायः स्वाहांम ५ जेस्वाहांमसि
 यैः स्वाकैरेभ्यः स्वाहांम ५ सायः स्वाहास्त्रावभ्यः स्वाहास्थभ्यः स्वाहामजभ्यः स्वा
 हांगेभ्यः स्वाहासनेस्वाहासर्वः स्मैस्वाहा ॥ २ ॥ पश्चोभ्या ५ स्वामज्जभ्यः स्वाहाष
 ड्य ॥ १६ ॥ अंजुतायः स्वाहासिक्वायः स्वाहाशितिपदेस्वाहाशितिककुदेस्वाहाशि
 तिरंधायः स्वाहाशितिपृष्ठायाः स्वाहाश्रिय ५ सायः स्वाहापुष्पकर्णायः स्वाहाशि ३६ ॥
 योष्ठायः स्वाहाशितिचवेस्वाहाशिभासदेस्वाहाश्वेतानूकाशायः स्वाहांज

ये स्वाहा ललायीः स्वाहा सितज्ञवे स्वाहा कृष्णैः स्वाहा रौहितायः स्वाहा रुणो
तायः स्वाहा दृशाः ॥ यः स्वाहा कीदृशा यः स्वाहा तादृशा यः स्वाहा सदृशमायः स्वाहा
विसदृशा यः स्वाहा सुसदृशा यः स्वाहा रूपा यः स्वाहा सर्वः सैः स्वाहा ॥ १ ॥ रूपा
यः स्वाहा द्वे ॥ १७ ॥ कृष्णायः स्वाहा श्वेतायः स्वाहा पिशंगायः स्वाहा सारंगायः
स्वाहा रुणायः स्वाहा गौरायः स्वाहा भवे स्वाहा नकुलायः स्वाहा रौहितायः स्वाहा शो
णायः स्वाहा श्यावायः स्वाहा श्यामायः स्वाहा पाकलायः स्वाहा सुरूपायः स्वाहा नुरूपा
यः स्वाहा विरूपायः स्वाहा सरूपायः स्वाहा प्रतिरूपायः स्वाहा शबलायः स्वाहा कस
लायः स्वाहा कालायः स्वाहा पृथ्व्यै स्वाहा पृथ्विसुक्तायः स्वाहा सर्वः सैः स्वाहा ॥ १ ॥
कृष्णाय षड्वारिंशत् ॥ १८ ॥ ऊर्ध्वीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहा तलेभ्यः स्वा
हा कांठेभ्यः स्वाहा वक्षोभ्यः स्वाहा पुष्पेभ्यः स्वाहा जलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वा

३७ ॥ हागृहीतेभ्यः स्वाहावर्षपन्नेभ्यः स्वाहाशयानेभ्यः स्वाहासर्वः स्मै स्वाहा ॥ १ ॥ ॥
ॐ षधीभ्यः अतुर्विंशतिः ॥ १९ ॥ वनःस्पतिभ्यः स्वाहामूलेभ्यः स्वाहातूलेभ्यः
स्वाहासंधौभ्यः स्वाहाशाखाभ्यः स्वाहापर्णेभ्यः स्वाहापुष्पेभ्यः स्वाहाफलेभ्यः स्वा
हागृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः स्वाहावर्षपन्नेभ्यः स्वाहाशयानेभ्यः स्वाशिष्टायः हा
स्वाहातिशिष्टायः स्वाहापरिशिष्टायः स्वाहासंश्लिष्टायः स्वाहोयिष्टायः स्वाहादि
कायः स्वाहारिकायः स्वाहाप्ररिकायः स्वाहासंरिकायः स्वाहोदिकायः स्वाहास
र्वः स्मै स्वाहा ॥ १ ॥ वनःस्पतिः षड्भुवः रिशत् ॥ २० ॥ ६ ॥ प्रजवंब्र
ह्मवादिनः किमेषवाप्रापयादियाऽभयोः प्रजापतिरन्वायुनिद्रोवैसर्दीर्घद्रोवैशि
थिलः प्रजापतिरकामयतान्नादः साविराडसावादियो ब्राह्मणतमाने नास्वाहा ३७।

धिंद्रो जेतय कृष्णायौषधीभ्यो वनस्पतिभ्यो विश्वातिः ॥ ५४२ ॥ प्रजवंस
जापतिर्यदधंदोमं ते हुवे सवाहमोषधीभ्यो दिववारिष्ठात् ॥ ५४३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
॥ ५७ ॥ हरिः ॥ श्रीगुरुर्नमः ॥ श्रीगुरुर्नमः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ बृहस्पतिर कामयतः ॥ श्रीमेदे
वाधे धीरुना छेयं पुरोधामिति स एतं यत्तु विंशति रावममस्यत्त
माहर तनाय जूत न तो वै त स्मै श्रदेवा श्रदधता गघपुरो धां य एवं विदा ॥ स
श्रद गरात्रमा सते श्रदेभ्यो मनुष्या दधते गघति पुरो धां ज्योतिर्गौरायुरिति त्रियहम
वंतीयं वाव ज्योतिरंतरि संगौरसा वायुः ॥ १ ॥ इमाने वलोकान्भारो हंसति प
य वै श्रिहाभ वंयमि पूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहं सत्रं वा एतद्यदधंदोमं यदधंदोमा
भवंतितेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरवरुंधते पशूदधंदोमैरो जौवैवीर्यं पृष्ठा

निपुशवः श्वंदोमा ऊजस्येव वीर्यैपशुषुप्रतितिष्ठंति बृहदुथंतराभ्यां यतीयं
॥ ३८ ॥ वावरं थंतरमसौ बृहदाभ्याव ॥ २ ॥ यं तथोच्यते यो देवम्रंति विष्टं तैवेनैयं तस्यौ ३
यसायती सुतं तं यो मेव सुनंति न येति यो मेव विष्टं शतिरात्रे ३
भवति चतुर्विष्टं शतिरधमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सरः सु ४
नि लोके प्रतिष्ठं सथो चतुर्विष्टं शस्य क्षरमायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसंगा पात्रियैव
अं हवर्चसमवसुधतेतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीतै ॥ ३ ॥
अंतरिक्षं गौरसावायुराभ्यामेव पंचयत्नारिष्टं ॥ १ ॥ यथा वैतनु
षाएवं देवाग्रं अंते कामयंतावर्तिपाप्मानं मसुमपहस्य देवीष्टसष्टदं ॥ ३९ ॥

गद्येमेति त एतं व तुर्विंशतिरात्रमपश्यंतमाहरंतं तेनायं जंतो वै ते वर्ति
पाप्मानं ससुमं पृहय देवी ५ स ५ स दमगद्यन्य एव विदा ५ सः श्वतुर्विंशतिरात्र ति
सं माते वर्ति मेव पाप्मानं मपृहय श्रियं गच्छंति श्री हिमनुचस्य ॥ १ ॥
ति देवी स ५ सव्योतिरैरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकः स्यानुस्व्यायै पृष्ठ्यः षडहो
भवति षड्वाक्रतवः संवत्सरः स्तं मासा अर्धमासा ऋतवः प्रविश्य देवी ५ स ५ त
स दमगद्यन्य एव विदा ५ सः श्वतुर्विंशतिरात्रमासं ते संवत्सरमेव प्रविश्य
वस्य सी ५ स ५ स दमगद्यंति त्रयः स्रयस्त्रिंशद्भवस्ताद्ववंति त्रयः स्रयस्त्रि
५ शाः परस्तात्रयः स्रिंशैरेवो नायतो वर्ति पाप्मानं मपृहय देवी ५ स ५

सदमध्यतः॥ ॥ २॥ ॥ गच्छंति पृष्ठा निहिदैवी सः सः सः मिवा एतत्कु
३९॥ वैति यत्रयः स्रयः स्रिः शम्भं न्वयो मध्ये निरुक्तो भवति तेनाजाम्य
ध्वानि पृष्ठानि भवन्त्यर्धाः श्रद्धो मा उभाभ्यां ५ रूपाभ्यां ५ सुवर्गं लोकं यं सस
ते त्रं वा एतद्यद्वंदो मयं द्वादो मा भवन्ति न सत्रं देवता एव पृष्ठैरवरुधते पृष्ठं
द्वंदो मैरो ज्यो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवः॥ ३॥ द्वादो मा ऊर्जस्येव वीर्यं पशु
वै पुप्रति तिष्ठंति त्रयः स्रयः स्रिः शम्भं न्वयो मध्ये निरुक्तो भवति तेनाजाम्य
नम्यो पृष्ठान्युरो वै त्रयः स्रिः शम्भं न्वयो मध्ये निरुक्तो भवति तेनाजाम्य
सं तेनासौ बृहद्रथं तराभ्यां यं तीयं वा वरं यंतरा सौ बृहद्वाभ्यामेव यं यथो ३९॥

अनयोरेवप्रतितिष्ठंसेतेवैय इत्यांजसायनीः स्तुतीताभ्यामेव ॥ ४ ॥ ॥
 ॥ सुवर्गलोकं यंति परं सो वा एते सुवर्गलोकमभ्याशे हंति ये पश्यन्ति निपृष्टा
 न्युपयंति प्रसङ्गं डहो भवति प्रसवस्तु व्या अथाप्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋ
 धो तिष्ठंति त्रिवृतो धि त्रिवृतमुपयंति स्तोमाना ५ सं तै प्रब्रवायुज्योतिरति ५
 षोमो भवत्ययं वा वसुधयोऽस्मादेव तेन क्षयान्धयंति यतुर्वि ५ शैरात्रो भवति ति
 व ५ यतुर्वि ५ शतिरर्धमासाः सैर्ऋः संवत्सरः सुवर्गलोकः संवत्सराऽव सुवर्गलो
 के प्रतितिष्ठंति यथोच्यते वि ५ शयश्चरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रि ५
 यै ब्रह्मवर्चसमवसंधतेति शत्रावाभितो भतो ब्रह्मवर्चसस्य परिमृहीयै ॥ ५ ॥

२० ॥ मनुष्यस्य मध्यतः पशवः स्तब्धमेव संवत्सरः श्रुतं विष्णुशक्तिः ॥ २ ॥ ५ ॥
ऋक्षावा इयमलो मलो मका सीसा कामयतोषधीभिर्वनः स्पतिभिः प्रजा
येयेतिसैतास्त्रिंशत्परात्रीरपश्यत्ततो वा इयमोधीभिर्वनः स्पतिभिः
जायते ये प्रजा कामाः पशुकामाः स्युस्तत आसीरन्नेव जायन्ते प्रजाया पशुः
भिरियवाग्रध्यसेतां विराजमपश्यतामात्मधित्वान्नाद्यमवारुं धौषधीः ॥ १ ॥
९ ॥ वनस्पतीं प्रजापशून्तेनावर्धतसा जेमानं महिमानमगद्य एवं विदाः सप्तर्षिः
स ते विराजमेवान्धिलपन्नयिमवसिद्यसेवर्धते प्रजाया पशुमितिर्बेष्टानं मवि
सानं गच्छेति श्रेयस्तेति रतिग्रात्रो भवति सेवर्गस्य लोकस्यानुस्वयाद्यैर्दृष्टः ॥ १० ॥
पशुहोमवतिषड्वाक्चित्तमवर्धत आचिपुष्टेण वत्सिलुवा रोहं सनुमिर्वसं व

सर्वतस्सं वत्सर एव ॥ २० ॥

प्रति तिष्ठति त्रयस्त्रिंशत् त्रयः स्त्रिंशत् उपयंति त्रयः युजस्य संतत्या अ
थो प्रजापतिर्वै त्रयः स्त्रिंशत् प्रजापतिमेवारभन्ते प्रतिष्ठिते त्रिणवो भवति
त्यु विजिया एकं विनति प्रष्टि अथोरुचमेवात्मदधते त्रिवृदं शुद्धवति पाप्मा
मेव तेन निर्दहन्ते अथो ते जो वै त्रिवृते जएवात्मदधते पंचदंडः स्त्रो मो भवती दि ३१
यमेवाव ॥ ३ ॥ संधते सप्तदशो भव संनाद्यस्यावक ध्या अथो प्रैव तेन जायंत एकविं
शो भवति प्रतिष्ठित्या अथोरुचमेवात्मदधते चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशति
रहसासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गो लोके प्रति तिष्ठं यथो
उ एष वै विष्णुः निष्कृवंती भवन्ति यएवं द्वा ५ स एता आसते वै विंशत् सृष्ट्या न्युपयति वि
संवत्सर एव प्रतिष्ठाय ॥ ४ ॥ ५ ॥ देवता अथो रोहंति त्रयः स्त्रिंशत् त्रयः स्त्रिंशत्

॥ ४९१ ॥ शम्पयंति त्रयः स्मिन् शब्दै देवतादेवतास्वेव प्रतितिष्ठन्ति त्रिणवो भवन्तीमेवै
 लोकास्त्रिणवेष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठन्ति द्वावेकविंशौ भवतः प्रतिष्ठितार्थोऽत्रै
 रुवमेवात्मदधते बहवः षोडशिनो भवन्ति ।
 तस्माद्वाहवः प्रजासुवृषाणो यदेते स्तोमा व्यतिषक्ता भवन्ति तस्मादियमौधीमिष
 र्वनः स्पृमिर्व्यतिषक्ता ॥ ५ ॥ व्यतिषज्यन्ते प्रजया मरुर्मिर्य एवं विद्वांसः सृताभि
 आसते कृपा वारते सुवर्गलोकं यं युञ्जन्वा नृहिः स्तोमानुपयन्ति यदेतमुध्वाक्
 लास्तोमा भवन्ति कृपा एव सुवर्गलोकं यं युभयोरेभ्यो लोकयो कल्पते त्रि
 षदशदेताः स्मिन् शब्दै राविराडन्तविराड्विराड्वैवान्नाद्यमवसंधतेति रात्रा
 वमितौ वान्नाद्यस्य परिग्रहीये ॥ ६ ॥ ॐ षधी संवत्सर एवार्व प्रतिष्ठा ॥ १ ॥
 म उ तो

यव्यतिष्ठतैकान्तपंचाशच्च ॥ ३ ॥ ६ ॥ प्रजापतिः सुगं लोकमैतंदेवायेन
येन चंदसानुप्रयुं जतते तना पुवंत एतादात्रिंशतं रात्रीरपश्यंदा
+ पु + त्रिंशदक्षरानुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव चंदसा प्रजापतिमाश्रियं ति
क भ्यास्तु सवर्गं लोमायन्य एव विद्वां स एतथा तेदात्रिंशदेतादात्रिंश
५ रादक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव चंदसा प्रजापतिमाश्रियं मा
गच्छति ॥ ॥ १ ॥ श्रीर्हिमनुष्यस्य सुगं लोकं दात्रिंशदेतादात्रिंश के
दक्षरानुष्टुगानुष्टुभः स्वार्गानुष्टु पूर्वमेव वायमान्यु तिसर्वे वा नो व
वा दितारो भवंति वेहिभ्रियं गच्छति न्योतिगौराण्युपिति ग्रहान्

॥४२॥ वंसीयं वा वज्र्योतिरुत निक्षेपौ रसा वायु रिमा ने वल्लोकानभ्याहरो हं स भिपू
 व वं अहाम वं स भिपू र्वमै सुवर्गं लोकमभ्याहंति बह द्रयं तराभ्यायंति ॥२॥
 इयं वा वरथं तस्मै बृहदाभ्यामेव यं यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठं ये ते वै यज्ञ
 स्यां ज्ञसायनीः सुतीताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यंति परां यावा एते सुवर्गं लो
 कमभ्यारोहंति ये परायः स्त्रिया हानुपयंति प्रसडिन्नय होमवति प्रसव
 रूध्या आथो प्रतिष्ठिया उभयोर्लोकयोर्त्रयो तिष्ठंति दानि ५ शदेताः स्तासां
 रा याः स्त्रि ५ श स्त्रि ५ श दक्षरा विडं न विरा द्विरा जैवान्नाद्यमवरुधतये द्वे अ
 होत्री त्रे एव ते उमाभ्या ५ रूपाभ्या ५ सुवर्गं लोकं यंति रात्रा व भितो म ५ २१

वतःपरिगृहीतौ ॥ ६ ॥ गच्छंतियंति त्रिंशदक्षराद्वा विंशतिः ॥ ७ ॥
देवा वदेव स त्रेधा दशाहश्चैव त्रयः स्रिंशत्तुष्टय एवं विद्वां सः स्रयः स्रि
५ शद इमा सते साक्षादेव देवता अपारो हंतियथा खलु श्रेयान्भ्यां ५ कः का
मयते तथा करोति यद्येव विध्यति पापी यन्मवति यदिनाव विध्यति सदृडि-य
ह एवं विद्वां सः स्रयः स्रिंशदो मा सते विपां मना त्रातृ व्योणा वर्तते ह भोडो
अ वा एता देवा गग्रहं न् ॥ १ ॥ ग्रहरे को भज्जं ताहरे कः स्तामि वै तै प्रबाह
गा ध्रुवं न्य एवं विद्वां सः स्रयः स्रिंशद इमा सते सर्व एव प्रबाहु कं भुवंति स वै
यामणीयं प्राप्नुवंति पंवाह भवति पंयवा तवः संवत्सर सुतुष्टे व संवत्सरे
प्रति तिष्ठं यथो पंवाक्षरा पंडितः पांडित्यो यज्ञमेव वा सत्तै प्रति वंरुं ध

॥५॥ तेत्रीण्याश्वितनानिभवंतित्रयइमे लोकाएषु ॥ २ ॥ एवलोकेषुप्रतििति -
 ॥३॥ संसथोत्रीणिवेयइस्येद्रियाणितन्यवानेसंधतेविश्वजिह्नवयन्नाद्य
 स्यावरुथैवसपृष्ठोभवतिसर्वः स्याभिर्जयेवाग्नेद्वादशहोयपुरस्ता
 दाशाहमुपेयुरनासांवायमुपेयुरुपदासुदुर्गैषांवाग्नेदुपरिष्ठादाशाह कस्या
 दा
 मुपसासासेववायमुपयंतितस्मादुपरिष्ठादावेयोब्रह्मोवांतरं ॥ ३ ॥ ॥ ३
 वैदेशगुत्रेणप्रजापतिःप्रजाग्रसृजतयद्दशरात्रोभवतिप्रजाएवतद्यजमानाःसृजंतएता
 इवाउदकशौल्मायनःसृजस्यार्धमुवाचयद्दशरात्रोयद्दशरात्रोभसत्रस्यर्थाग्रथोयदेववति
 पूर्वेष्वहोविश्वलोमक्रियतेतस्यैवेषांशान्तिविधनोकावाएतारात्रयोयजमानाविश्वजिसहातिय
 जेणपूर्वाःषोडशसहातिरात्रेणोत्तराषोडशयएवंविदाःसंक्षयःस्त्रिंशदाहमासतरेषाम्य
 नीकाप्रजाजायतेतिरात्रावुभितोभवतुःपरिगृहीये ॥ ४ ॥ अहरंनेषवांतरंषडशान्ति ॥

सहस्रपदशब्द ॥ ५ ॥ आदित्याग्रकामयतसुवर्गलोकमिथामेतिते सुवर्गलोकं नृप्राजा ।
 न न सुवर्गलोकमायत ॥ ५ ॥ षड्विंशतिः ॥ द्वात्रिंशत्तमाहरतेनायजततो वै ते सुवर्गलोकं
 प्राजानं सुवर्गलोकमायन्य एवं विंशतिः षड्विंशत्तमासते सुवर्गमेव लोकं प्राजानं तिस्रः
 वर्गलोकं यतिष्यति रतिरात्रः ॥ १ ॥ भवति ज्योतिरे वपुस्त्वा दृढते सुवर्गस्य लोक
 मानुष्यायेष डहा भवति षड्वा क्रतवः क्रतुष्वेव प्रतिलिखंति चत्वारो भवति चतः स्रोदिशो
 दिक्ष्वेव प्रतिलिखंति सत्रं वा एतद्यदद्यदो मयद्यदो मा भवति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैः एव रुंधते
 पशूद्यदो मैरोजो वैवीर्ये पृष्ठानि पशवः श्वदो मा भवति ज्योतिरे ॥ २ ॥ वीर्येषु प्रतिलिखंति षड्विं
 शद्वात्रो भवति षड्विंशदक्षरा बहुती वाहेताः पशवो वसवः पशून् वरुंधते बहुती घटसा ॥
 स्वां ज्यमा मृता मृवते चारो ज्यं एव विदा ॥ ५ ॥ षड्विंशद्वात्रो मा सते सुवर्गमेव लोकं यति
 पतिरात्रा वसितो भवतः सुवर्गस्य लोकस्य परिगृहीये ॥ ३ ॥ अतिरात्र अजः स्येव षड्विं
 शच्च ॥ ६ ॥ वसिष्ठो ह तपुत्रो कामयत विंदेयं प्रजाम नि सौदासा न स वेयमिति स
 एतमेव क्षान्ममश्नतमा हरते नायजततो वै सो विंदत पुत्रा मृनि सौदासानमव

॥ ४४ ॥ द्येवं विद्वाः स एकः स्मान्न पंशमा सते विदंते प्रजामभिभ्रातृव्यामवन्ति त्रयः स्त्रिव
 लोमिष्टोमानवन्ति वज्रस्येव ह्रस्वाः सशयति दवा पयदशामवन्ति पयदशो वज्रः ॥ १ ॥
 वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहस्तिषोडशिमदशममहमेवति वज्र एव वीर्येदर्थे द्वादशसप्तदश
 भवन्त्यन्ताद्यस्यावरुथा अथो प्रैवले जायते पृथ्व्यः षडहोमवति षड्वा क्रतवः षष्ट्यष्टानि ॥
 य वन्ति प्रतिष्ठिया अथोरुमेवामन् ॥ २ ॥ दधते बाहवः षोडशिनो भवति विजिये षड्वा
 नानि भवन्ति षड्वा क्रतवः षड्वा क्रतवः षड्वा क्रतवः षड्वा क्रतवः षड्वा क्रतवः षड्वा क्रतवः
 देकस्येन मंशरादतिरिक्ताः ॥ ३ ॥ स्तद्यद्वूपसीरुष्टायवारि
 ५ शततुना अखनु वधति क्ता अप्रजापतिः प्राजापत्ये प्रजाकामाः पशुकामाः
 स्युस्त एतद्वासीरं न्यैव जायते प्रजया पशुभिर्वैराजो वा एष यज्ञो यदेकः स्मान्न
 पंवाशो य एवं विद्वाः स एकः स्मान्न पंशमा सते विरोमेवाद्यं संन्नादास वंश ॥ ४४ ॥

तिसत्रावमिः सोभवतो न्नास्यपरिगृहीतैः ॥ ५ ॥ वज्रयासन्पुजया द्वाविंशति
२१ ॥ ६ ॥ संवत्सरायदीक्षिथमाणा एकाष्टकायादी क्षरन्नेष्वेव संवत्सरस्य पनीयदेका
कष्टतस्यां वा एतां पूरा त्रिवसति साक्षादेव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्त आर्तं वा एते संवत्सरस्था
२ सिद्धी क्षन्ते एकायादी क्षन्तं तं नाम वृत्तं नवतो वास्तं वा एते संवत्सरस्था सिद्धी क्षन्ते य
एकाष्टकायादी क्षन्तं तं नामाना वृत्तं नवतः फल्गुनी पूर्णमासे दीक्षन्तं मुखं वा एत
॥ ७ ॥ संवत्सस्य फल्गुनी पूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्यैके
वनिर्यायसामेष्टे पौषा संपद्यते चित्रा पौर्णमासे दीक्षन्तं मुखं वा एतसं वत्स
॥ ८ ॥ रस्य चित्रा पौर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्य नका चन निर्याय सवति यत्
३ रेपुत्ता सौर्णमास्यै दीक्षन्ते षामेकाष्टकायां क्रयः संपद्यते तेनैकाष्ट
कान्ते ईवद् कुर्वन्ति तेषां ॥ ९ ॥ पूर्वपक्षे सुत्या संपद्यते पूर्वपक्षमासा

१५॥ अग्निसंपद्यते ते एव पक्ष उतिष्ठति तानुतिष्ठत अर्षथ यो वृनस्प २ यो
 नृतिष्ठति तां कन्याणी कीर्तिरनृतिष्ठयरा सुरिमेयजमाना इति तदनुसर्वैराक्षुर्वति ॥३॥
 एतच्छंबद्वैतितेषां यतुस्त्रिंशच्च ॥ ८॥ १५ ॥ सुवर्गं वा एते क्लोकं यतिर्यस्य
 मुपयं प्रभीधृत एव दीक्षाभिः शान्ता अपयंत उसां द्विधा भ्यां लोमा वद्यं द्वाभ्यां त्वं
 द्वाभ्यां सुद्विधाभ्यां सां सद्वाभ्यां मस्थिद्विधाभ्यां सज्जानमासदाक्षिणां वै सत्रमासां न
 वेदक्षिणां नीत्वा सुग्लोकं यतिरिमनुप्रव प्रतं क्रथ्या अथो रक्षी याः सः सुवर्गं
 लाक मयामेति ॥ १॥ सुवर्गं पंथशत्रु ॥ ७ ॥ ब्रह्मवादिनां वदं यतिशत्रुः पश्यो
 यज्ञक्रतूनां कस्मात्तं प्रथममुपयंती ये तदा अग्निष्टोत्रं प्रथममुपयं यथोक्त्यमथ म
 षोडशिनमथ तिरात्रमनुपूर्वमेवैतद्यज्ञक्रतूनुपेयतां नातन्यपरि गृह्य सोम
 मेवैतसि तत्रासते ज्योतिष्टोमं प्रथममुपयंति ज्योतिष्टोमैस्ते मा न्तां मुसंस्वमु
 ॥

खतएवः स्तोमान्प्रयुजतेते ॥ १ ॥ सङ्स्तुताविराजमभिसंपद्यंते देवर्षीवतिरि
 येते एकया गौरतिरिक्त एकया यूरुनः सुवर्गो वैलोको ज्योतिरुग्विराट्सुव
 र्गमेव तेन लोकं यंति रथं तरं दिवा भवति रथं तरं नक्तमिया हृर्ब्रह्मवोदिनः
 केन तदजा मीति सौभरं तृतीयसवने ब्रह्मसामं बृहत्तन्मध्यतो दधाति विधु
 प्यैतेनाजामि ॥ २ ॥ तएकान्त्रपंया रात्र ॥ १० ॥ ६ ॥ ज्योतिःष्टोमं प्रथमं प म
 पंयस्मिन्नेव तेन लोकं प्रति तिष्ठंति गोष्टोमं द्वितीयं पृथुपयं यंतरिक्त्वा एव तेन प्रति।
 तिष्ठं पृथुःष्टोमं तृतीयं पृथुपयं यस्मिन्नेव तेन लोकं प्रति तिष्ठंतीयं वाव ज्योतिरं
 तरिक्त्वा गौरसावापुर्पदे तां स्तोमानुपयं येष्वेव तल्लोकेषु सत्रिणः प्रतिलिष्टं तिते स तीर्थ
 लाविराजं ॥ १ ॥ अभिसंपद्यंते देवर्षीवतिरिक्त एकया गौरतिरिक्त एक
 एका यूरुनः सुवर्गो वैलोको ज्योतिरुग्विराट्सुवर्गमेव तेन लोकं यंति रथं तरं नक्तमिया हृर्ब्रह्मवोदिनः

सु ५
 व

१४६॥ ^{ते} धैर्यश्चो धुक्कानवन्ति सुसंवाधाइव हि सत्रिणो निघ्नो मवसितः प्रधीता कृक्या मधो
 नभ्यंतत्तदेतसं वैद्वेव वक्रं यदेन २ ॥ २ ॥ षडहं नयंति देव वक्रं मवसुमारो हं यरि
 स्येते स्वस्तिसमष्टु वतेः षडहं नयंति षड्भुक्तवक्रं तु ष्वेव प्रतितिष्ठं सुनय लेख्यो
 तिषायं युनयत एन सुवर्गे लोके प्रतिष्ठंति द्वो षडहो भूतः स्तानि द्वादशाहानि संपद्यं
 ते द्वाशौ वै पुरुषौ द्वे सक्थौ द्वौ बाहू आत्मा ह्यशिरः श्ववत्पार्श्वगानिः स्तनौ द्वाशौ ॥ ३ ॥
 तत्पुरुषमनुपर्यावर्तं त्रयः षडहं नवन्ति तान्यष्टादशाहानि संपद्यंते नवान्यानि न
 ववै पुरुषे प्राणाः सप्तप्राणाननुपर्यावर्तं च वारः षडहं नवन्ति तानि चतुर्विंशतिर
 हानि संपद्यंते चतुर्विंशतिरधर्मासाः संवत्सरः सप्तसंवत्सरमनुपर्यावर्तं ते प्रतिष्ठि
 तः संवत्सर इति खलुवा आहुर्वर्षाद्यान् प्रतिष्ठाया इयेतावद्वै संवत्सरस्य ब्रौह्म
 ण्या वं मासो मासि मास्येव प्रतिष्ठन्तो यन्ति ॥ ४ ॥ विराजते तेन द्वादशा ॥ ४ ॥

वेतावद्वाग्रघौब ॥११॥६२॥ ॥ मेषः स्नापनैरवतुल्लोहितग्रीवः श्यामैः शालमलि
र्वध्यापणो ब्रंलपापलक्ष्मणे मेघेन न्यग्रोधः श्वसत्सैरुदुंबरः पुजागायत्री चंदोषिः
स्त्रिवस्तोमैरवंतीस्थावंतीत्यावंतु ॥ प्रियंवा प्रियाणां वर्षिष्ठमाप्यानां निर्धनं वा नि
धिपतिः हवामहे ॥ वसोतम ॥१॥ मेषः षड्विंशत् ॥१२॥६॥ कूप्याभ्यः
स्वाहा कन्याभ्यः स्वाहा विकयाभ्यः स्वाहा व्याभ्यः स्वाहा खन्याभ्यः स्वाहा दूधाभ्यः स्वा
हा सूधाभ्यः स्वाहा सरस्याभ्यः स्वाहा वैशंतीभ्यः स्वाहा पद्मन्याभ्यः स्वाहा वर्षाभ्यः स्वाहा
वर्षाभ्यः स्वाहा हर्षाभ्यः स्वाहा पृष्ठाभ्यः स्वाहा स्यदत्तानाभ्यः स्वाहा स्वावराभ्यः स्वाहा
नादेयीभ्यः स्वाहा संधीभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यः स्वाहा ॥१॥ कूप्याभ्यः या
श्वतारिः ॥१३॥ अङ्गः स्वाहा वहंतीभ्यः स्वाहा परिवाहंतीभ्यः स्वाहा समं
तं वाहंतीभ्यः स्वाहा शीघ्रं वाहंतीभ्यः स्वाहा मं वाहंतीभ्यः स्वाहा गं वाहंतीभ्यः स्वाहा भी

४७॥ संवहंतीभ्यः स्वाहा नोभ्यः स्वाहा नोभ्यः स्वाहा नोभ्यः स्वाहा सर्वेः स्वे स्वाहा ॥१॥ ॐ
 अन्ना एका न्ना त्रिंशत् ॥१४॥ यो अर्वतं जिघा ५ सतितमम्यमीति वरुणाः ॥ परम
 तः परश्चा ॥ अहं वतं वतत्र हंसं बभूव सनिभ्यः ॥ अराती वा विददिवोऽनुनो मूरम्
 सतैः मद्रा इन्द्रस्यरातयः ॥ अभिक्त्रेन्द्रमूरधः ज्ञानते विव्यं डमहिमान् ५ रजा ५ सि ॥ स्वेना
 हिष्टत्र ५ रावसा जगंथुन शत्रुरंतं विवितद्युधाते ॥१॥ विवितदेव ॥१५॥ नमो राजे
 नमो रुणा ॥ यनमोश्चायनमः प्रजापतये नमो विपातिसैः स्पधिपातिमा कुर्वधिपतिरहं प्र
 जानां भूया संसाधे हिमयि धेद्यु पाकृतायः स्वाहा नन्धायः स्वाहा हुतायः स्वाहा ॥१॥
 नम एका न्ना त्रिंशत् ॥१६॥ मयो भूर्वातो अभिवातूस्त्रा दुर्जः स्वतीरोषधीराशिं तां ॥
 प्रीवः स्वती दीवधन्याः पिवं वराय पद्वते रुद्रमुडौ ॥ याः सरूपा धिरूपा एकरूपा यासा
 मग्निरिष्टाना मानि वेद ॥ या अग्निरसः सप्तमैः हयक्रुः स्ताभ्यः पजं न्यमहि शर्मय ॥ या

धिपतिरु ५

४ सूर्यरकाकी यरति ॥ १ ॥ यंदमा जायते पुनः ॥ अग्निर्हि मे षडं भूमिरावपनं महत् ॥ ४
७ देवेषु ते नृप मे रमंतयासां ५ सोमो विश्वा रूपाणि वेदाः ॥ ता असां च पयसा पिबमानाः प्र
जावलीरिंद्र ॥ १ ॥ गोष्ठेरिरीहि ॥ प्रजापतिर्मह्यमेतारराणो विभ्वे देवैः पितृभिः संवि
दानः ॥ शिवाः सतीरुपनो गमाकः स्तासां वयं प्रजयासं सदेमा ॥ इह धृतिः स्वाहे
हवि धृतिः स्वाहे हरं तिति स्वाहे हरः मत्स्वाहा ही मूषु सुत्रामाणां ॥ २ ॥ इंद्राष्टात्रिं
शब्दा ॥ ११ ॥ किं ५ स्विदासी पूर्ववित्तिः किं ५ स्विदासी हृदयः ॥ किं ५ स्विदासी पिशं
गिला किं ५ स्विदासी मिलिपिला ॥ घौरासी पूर्ववित्तिरश्च आसी हृदयः ॥ रात्रि
रासी पिशंगिला विरासी मिलिपिला ॥ कश्चिदेकाकी यरति कडस्विद्धा यते पुनः ॥ दे
किं ५ स्विदिमस्य भेषजं ॥ वपनं महत् ॥ पृथामिता पारुमंतं पृथिव्या पृथामिता
भुवनस्य नाभिं ॥ पृथामिता वृष्टो अश्वस्यरेतः पृथमिवायः परमं व्योम ॥ वेदिमाहुः प
रमंतं पृथिव्या यज्ञमाहुर्भुवस्सनाभिं ॥ सोममाहुर्दृष्टो अश्वस्यरेतो ब्रह्मैव धावः

पवमं व्योमा ॥२॥ सूर्य एक की वरति पादुवारि ५ रात्र्या ॥१८॥ ॥२९॥ अंबे अंबाल्यं वि
 केन मानयति कश्चन ससः स्य श्वकः ॥ सुनगोकापीलवासिनि सुवर्गलोके सप्रो पर्वाया ॥
 ॥४८॥ अहमजाभिगर्भधमात्ममत्तमजासिगर्भध्वं ॥ तौ सह बलुरः पदः संप्रसारयावहो ॥
 सृषावाधरेताधारेतोदधातूस्तक्यो गेदं धेद्यं जिमुदं जिमं न्वजा ॥ यस्त्रीणां जीवभो
 जनो यथासां ॥१॥ बिल्ला धायनः ॥ प्रियः श्रीणामपीर्यः ॥ यथासां कष्टे लक्ष्मिणि
 दिवसदिक्कतिपरावधीत् ॥ अंबे अंबाल्यं वि केन माय भतिकश्चन ससः स्य श्वकः ॥ मुधा मे
 नामुध्रयता द्वे णुनारंगिरा विवा ॥ अथास्यामध्यमे घताः पूरीते ह्वाते पुनं निव ॥ अवि
 अंबाल्यं वि केन माय भतिकश्चन ससः स्य श्वकः ॥ यद्दे रिणीयवमन ॥२॥ ॥
 पुष्टं पशुमं न्यते ॥ मूद्राय दर्यज्वारानपोषाय धनायति ॥ अंबे अंबाल्यं वि केन माय
 भतिकश्चन ससः स्य श्वकः ॥ इयं यकाशकुंतिका हन्मिति सपति ॥ अहतंगत्ते पसो नि

जन्तुलीतिधा ठिका ॥ अंबेअंबान्यंबिकेनमायभतिकश्चनससिः सपश्चकः ॥ माता
वतेपितावते गंधधृशरोहतः ॥ ६ ॥ प्रसुत्तामीतितेपितागभेमुष्टिमलसयत् ॥
रि ॥ अधिकपुंसो अकापे जिष्ठगोरश्चस्यवा निः ॥ सुरमिनो मुखाकरत्रयायध्विला
रिषत् ॥ आपोहिष्ठा मयोभुवःस्तान् उर्जतं धातन ॥ महेरणा ययक्षसे योवः शिवत
मूरसःस्तस्य न जयश्चेह्नः ॥ उवातीरिवमातरः ॥ तस्मा अरंगमाभवो यस्य क्षयाय जि
न्यथा ॥ अपो जनयथा मनः ॥ ७ ॥ आसु मत्तिनरोहतो जिन्वथुवतारिवा ॥ १० ॥
नारुवः सुवर्षसवः स्वां जं सुगायत्रेण दसार्द्रासां जंतुत्रैष्टुभेष्टदसा दित्या स्वां जंतु
जागतेनष्टदसाय द्वातो अपो अगमदिंद्रस्यतनुर्न प्रिया ॥ एतं स्तोतरे जेन पृथा
पुनश्चसावर्तयासिनः ॥ लाहो जीधुर्वावीन्यरो ममां ॥ पद्यायै गुव्याया एत
देवा अंनमत्तेतदंनमधिप्रजापते ॥ युं जंति ब्रह्ममरुषं वरंतं परितस्तुषः ॥

॥४८॥ रोचते रोचनादि वि॥ पुंलुं स्य काम्या हरी विपक्षसारथे॥ शोणा धृष्टान्नुवाहसा॥ कलं
 कं ध्वनकेतवे पेशो मर्या अपेशसे॥ समुषडिरा जायथाः॥ ब्रभंपंन निशतिः श्वा ॥
 ॥२०॥ प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा संपानायः स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा संतानेभ्यः स्वाहा
 परिसंतानेभ्यः स्वाहा पूर्वभ्यः स्वाहा संधानेभ्यः स्वाहा शरीरेभ्यः स्वाहा यज्ञाय स्वाहा द
 क्षिणायः स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा नोकायः स्वाहा सर्वः सै स्वाहा ॥१॥ प्राणाय स्वाहा वि
 शतिः॥ ॥२१॥ सितायः स्वाहा सितायः स्वाहा मिहितायः स्वाहा नमिहितायः स्वाहा यु
 क्तायः स्वाहा युक्तायः स्वाहा सुयुक्तायः स्वाहा द्युक्तायः स्वाहा विमुक्तायः स्वाहा प्रमुक्ता
 यः स्वाहा वं वते स्वाहा परिवं वते स्वाहा सं वं वते ॥ स्वाहा नु वं वते स्वाहा द्वं वते स्वाहा
 यते स्वाहा धा वते स्वाहा तिष्ठते स्वाहा सर्वः सै स्वाहा ॥१॥ सितायाष्टात्रिंशत् ॥

॥२२॥ बृहः स्यति अथ धावा क्रुद्धा वै प्रजापतिर्येन येन देवा वादिया वसिष्ठः संवराय
सुवर्गं ब्रह्मवादिनो ज्योतिष्टोमं मेषः कृष्णभ्यो ज्यो योनौ तयो भू किं ह्रस्विदेवे भू प्रा
णाय सिताय द्वाविंशतिः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ बृहः स्यतिः प्रतितिष्ठंति वैदचारत्रेण सुवर्गं यो
अवंतं ह्रस्विपं याशत् ॥ ५३ ॥ ह्रीं श्रीः ॐ ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ श्री शीतारामार्प
णमस्तु ॥ श्री गुरुर्जयति ॥ हरिः ॥ ॐ ॥ ॥ ५२ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥
॥ गविंशत्सत्रमासताम्रं गाः सतीः शृंगानि नो जायंति ईकामेन तासां दशमासा निष
त्ति आसं नथ शृंगाय जायं तता उदतिष्ठन्नरास्ते यथा सा न्ता जायं तताः संवत्सरमा
होददतिष्ठन्नरास्ते तिर्यासां या जायं त पसां यनता उभयोरुदतिष्ठन्नरास्ते तिगोस
त्रं वै ॥ १ ॥ संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयंस्तु वंसेव तस्मात्तूपा वा धिकौ
तासौ पूर्वावतिसत्रमिहितं ह्रस्वस्ये स्मोर्तत्संवत्सरो य किं यद्गृहे क्रियते तदा

५०

समवस्तुसमिधितं क्रियते समुद्रवा एते प्रत्यवन्ते ये संवत्सरसु पयंतियो वै समुद्रस्य
नपयति न वै सदत उदेति संवत्सरः ॥ २ ॥ वै समुद्रः सस्यैतपस्यदतिरात्रो यएव
द्वौ सः संवत्सरसु पयंयना ता एवोद्वंगं यंती यं वै पूर्वोतिरात्रो सा छत्तरे मनः पूर्वो वा
सरः प्राणाः पूर्वो पान उत्तरः प्ररोधनं पूर्व उदेन तु उत्तरो ज्योतिष्टो
तो वै श्वनरोतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पु पुरस्ताद् दूधते सुवर्गस्य लोकः स्यान्नु
ख्यायेव तु विष्णुः प्रायणीयो भवति बतुर्विष्णुः अतिरधतस्मः ॥ ३ ॥ संवत्स
रः प्रयंत एव संवत्सरे प्रतितिष्ठंति तस्य त्रीणि यज्ञाणि विषष्टिः अस्तौ त्रियाः स्तान
तीः संवत्सरस्य शत्रय उन्निह संवत्सरस्य रूपे आश्रुवंति ते सः स्थिपा अरि एषा
ते ररे होमिः अरेति षडहं संवत्सि षड्वा ऋव ऋतुः षे च प्रतितिष्ठंति गोव्यायुः श्व
धतः स्तोमो भवतः संवत्सरः स्येव तानि युनं मध्यतः ॥ ४ ॥ ॥ ॥

५०

[illegible]

५१ षादोषधयः फलं गृह्णन्ति ॥ ६ ॥ गोसंत्रचा एति संवत्सरोर्धमासा मिथुनं म
ध्यतो देवयाने नैव वीर्यं । त्रयोदश या ॥ ११ ॥ ६ ॥ ॥ गावो वा एतस्मिन् मासतां शृंगः
सतीः शृंगानि सिषा संतीः स्तासादवा मासानि षष्ठा आसं न धृंगः एय जायं तता
अबुवन राहो तिष्ठामावतं काममरुत्सयेन कामेन न्यदामे तिला सामुदा अबुवन
धो वायावती वा साम हा एवेमौ द्वा रौ मासौ संवत्सर पू संपाद्यो तिष्ठामे तिला सां ॥
॥ १ ॥ ॥ दादरो मासि शृंगानि प्रावर्तन्त मथया वा मथया वा ताडुमायाः स्तूपराउ मथ्यो
वावत आश्रुव न्याश्रु शृंगानि सन्व न्याश्रु धर्म वासु धत धर्मो तिदश सुमा सृतिष्ठ
नो धर्मो तिदश सुय एव वेद पदेन स्वस्तु वा एते यं ति विंदति स्वस्तु वेद पदेन यं तद्वा एतद्
धर्म यमं तस्मादेतद्गो सनि ॥ २ ॥ २ ॥ ॥ तिष्ठामे तिला सां तस्मादेव ॥ २ ॥ ॥ ५१

॥ प्रथमेमासिष्टान्युपयंति मध्यम उपयंति तदाह्वयोत्रैरेकस्याह्वयसी ३
 दंतिदहसवैसापराभ्यांदोहाभ्यांदहेथकुलः साधोक्ष्यतेयांदाशकृत्तपसीदंतीति सं
 कसरूपं पाद्योत्तमेमासि सक्तृष्टान्युपेयुः सद्यजमानायज्ञं पशून्वक्तुं धत्ते समु
 द्रं वै ॥ १ ॥ एतेन वारमपारं धत्ते धत्ते ये सर्वस्वमुपयंति यद्बृहद्रथं तत्तरे अं न्वर्ज्यु
 र्गथामध्ये समुद्रस्य न्यक्मन्वर्ज्युः सादृक्कदनुस्त्वर्गबृहद्रथं तत्तरेभ्यामिवाप्रतिष्ठां
 गच्छंति सर्वेभ्यो वैकातेभ्यः संधिर्दुहेतद्यजमानाः सर्वांकामानवक्तुं धत्ते ॥ १ २ ॥ ॥
 समुद्रं वै वक्तुः सिद्धिराशा ॥ ३ ॥ स मान्यं ब्रवीन्वर्तते मनुकोऽथैको वाक्कृतो तनु
 ष्यकोकोदो वनयंयन्यदंयन्यसामभवति देवलोको वै सामदेवलोको देवान्यमन्यं
 मृनुष्यलोको वसवरोहंतोयंति जगती मगदपयंति जगती वै वृंदा ॥ सिद्धयवरो
 हंतोयंति सांग्रहावृहस्पतित्रयः सिद्धिरास्तोमास्तस्माज्यायाः सुकनीयान्

॥ ५२ ॥ तवरोहति वैश्वकर्माणो गृह्यते विश्वा नेवलेन कर्माणि यजमाना अवसंथत आदि
 त्यः ॥ १ ॥ गृह्यत इयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिष्ठस्यो न्योगृह्यते मिथुनवायप्रजाया
 अवांस्तनवैदशरात्रे पाप्रजापतिः प्रजा असृजत ॥ २ ॥ यद्वशरात्रो भवति प्रजा एव
 यजमानाः सृजंत एता ॥ ३ ॥ उदंकुशौल्लायनः सत्रस्य धिमुवाय यद्वशरात्रो भवति प्रजा एव
 भवति सत्रस्य धिमुवाय यद्वशरात्रो भवति प्रजा एव ॥ ४ ॥ तस्यैवैषा शांतिः ॥ ५ ॥
 आदित्यस्तस्यैव देया ॥ ६ ॥ यदि सोमो सुसुतो स्यातां महतिरात्रियै प्रातननुवा
 कमुपाकमुपादुर्या पूर्वो वायं पूर्वो देवताः पूर्वश्चंद्रा सिद्ध इति वृषं ॥ ७ ॥ प्रतिप
 दं कुर्यात् प्रातः सवनं देवेषा मिद्ध इति धा खन्वाहः सवनं मुखे सवनं मुखे को य
 त्सवनं मुखे सवनं मुखे देवेषा मिद्ध इति सवैशा योपवेशा यमायत्रियाः ॥ ८ ॥
 दुभो डागया अन्नुष्टुमः पंड्या अभिष्टुमाहा छंदा ॥ ९ ॥ सवैशा उपवेशा ॥ १० ॥ ५२ ॥

[illegible]

१५३ ॥ हुरुस्तुजं यमावासायाहिमासांसंपश्यंति पौर्णमास्यामासांसंपाद्या हुरुस्तुजंति
 पौर्णमास्यामासांसंपश्यंतियोवेपूआसिं बलिपराससि बतियपूणादुदविति ॥ १ ॥
 प्राणमैस्मिंसदधातियपौर्णमास्यामासांसंपाद्या हुरुस्तुजंति संवत्सराये
 वतप्राणंदधनितदनुसत्रिणः प्राणतियदहर्नोस्तुजैयुर्थथादृतिरुपनस्योवि
 पतयेव संवत्सरो विपतेदार्तिमार्चैयुर्थपौर्णमास्यामासांसंपाद्या हुरुस्तुजंति संवत्स
 राये वतदुदानंदधतितदनुसत्रिणः ॥ २ ॥ अनंतिकालिमा र्चैति पूर्णमासवैदे
 वानां सुताय पौर्णमास्यामासांसंपाद्या हुरुस्तुजंति देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञप्रयवरोहति
 विवाहसद्यज्ञां विदित्यत्तदहसंततपू संतमथा हुरुस्तुजंति प्राजापयं पशुमान् भक्षे
 प्रजापतिः सर्वादेवता देवताभिरेव युज्ञ संतं न्वंति यंति वाहते सर्वनाद्ये हः ॥ ३ ॥

इत्थं जेतुं तुरीयं सत्तु वा एतत्सवनं यत्सन्नायं यत्सन्नायं भवति तेनैव सवनं नैनीयं
 तिसृषु पृथग्यज्ञयंसे तलोमपीथाद्यैर्तर्हियथा यत्नं वा एतेषां सवनभाजोगच्छं
 तियै हस्तैः जलं सवनं पुरोडाशा निर्वपंति यथा यत्नो देवसन्नायं देवता अत्र
 संधतेष्टा कपालानुप्रातः सवनं एकादशकपालां साध्यं दिने सवने द्वादशकपालां
 तृतीयसवने च द्वादशैवास्त्रावरुधते वैश्वदेवं वसंतृतीयसवने निर्वपंति वैश्वदे
 वं वसंतृतीयसवनं तेनैव तृतीयसवनं नयंति ॥ ४२ ॥ इदं वसुधे हरास्त्रा पंचदश ॥
 ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इत्थं जेतुं तुरीयं सत्तु वा एतत्सवनं यत्सन्नायं यत्सन्नायं भवति तेनैव सवनं नैनीयं
 तिसृषु पृथग्यज्ञयंसे तलोमपीथाद्यैर्तर्हियथा यत्नं वा एतेषां सवनभाजोगच्छं
 तियै हस्तैः जलं सवनं पुरोडाशा निर्वपंति यथा यत्नो देवसन्नायं देवता अत्र
 संधतेष्टा कपालानुप्रातः सवनं एकादशकपालां साध्यं दिने सवने द्वादशकपालां
 तृतीयसवने च द्वादशैवास्त्रावरुधते वैश्वदेवं वसंतृतीयसवने निर्वपंति वैश्वदे
 वं वसंतृतीयसवनं तेनैव तृतीयसवनं नयंति ॥ ४२ ॥ इदं वसुधे हरास्त्रा पंचदश ॥
 ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इत्थं जेतुं तुरीयं सत्तु वा एतत्सवनं यत्सन्नायं यत्सन्नायं भवति तेनैव सवनं नैनीयं
 तिसृषु पृथग्यज्ञयंसे तलोमपीथाद्यैर्तर्हियथा यत्नं वा एतेषां सवनभाजोगच्छं
 तियै हस्तैः जलं सवनं पुरोडाशा निर्वपंति यथा यत्नो देवसन्नायं देवता अत्र
 संधतेष्टा कपालानुप्रातः सवनं एकादशकपालां साध्यं दिने सवने द्वादशकपालां
 तृतीयसवने च द्वादशैवास्त्रावरुधते वैश्वदेवं वसंतृतीयसवने निर्वपंति वैश्वदे
 वं वसंतृतीयसवनं तेनैव तृतीयसवनं नयंति ॥ ४२ ॥ इदं वसुधे हरास्त्रा पंचदश ॥

५४॥ यात्रेयसाव्यैकतस्यामुस्रव्यमियादुरेष वैतासोविशरइतिना
दिष्टं ॥ ११॥ ॥ इत्युच्यते ॥ द्वादशस्तु जेयुर्वा दशो पुनः पर्याप्तावेमध्येष
डहस्य संपद्येत षडर्मा सात्पाद्य यत्सप्तमह स्तस्मिन्नुत्तर जेयुः सदग्नेये वसुम
ते पुरोडाशमष्टा कपालं निर्वपेयुरेदं दधीद्राय मरुत्वले पुरोडाशमेकादश
मेकादश कपालं निर्वपेति देवता मेव तामेद्वा गिनी कुर्वेति ॥ २ ॥ सवनमेष्टाभि
रूपयंतियदेदं दधि भवती द्रुमे वतश्चाग्रे यान्नावयंती द्रुस्य वे मरुत्वतो माध्यंदिन
सवनं यदि द्राय मरुत्वले पुरोडाशमेकादश कपालं निर्वपेति देवता मेव तामेद्वा गि
नी कुर्वेति सवनमेकादशाभिरुपयं विष्णवे वा नानामृनुमतां तृतीय सवनं यदे
व देवदाद शकपालं निर्वपेति देवता एव तद्वा गिनी कुर्वेति सवनं द्वादशाभिः ॥ ३ ॥
वैश्यदेवै द्वादश कपालं निर्वपेति वसुमनः प्रातः सवनं यदग्नेये वसुमते पुरोडाशमष्टा कपालं

॥३॥ उपयंति प्राजापयं पशुमालमंते यो वै प्रजापतिर्यज्ञस्याननुसर्गाय
मिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामं वै मेययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तेषां
कंपयंतो मिव दंत आयांति ॥ ४ ॥ ब्रह्मसामं भावति ब्रह्म वा अभिवर्ती ब्रह्मणो वै
४ वत्सुवर्गलो कमभिवर्तयंतो यंति प्रतिकूलमिव हितः सुवर्गलो क इंद्रकृतं न
आभरपिता पुत्रेभ्यो यथा ॥ शिक्षानो अस्मिं पुरुहूतया मनिजीवा ज्योतिरशीम
हीयमुत्तयाता षण्मास ॥ नादिष्टं कुर्वति द्वादश भिरिति विंशतिरिति विंशतिः
मिथ्या ॥ ७ ॥ ॥ देवानां वा अंतं जग्मुषामिदं वीर्यमपाक्राम तक्रोशेना वा संधत तक्रो
शस्य क्रोशतं यक्रोशेन नावाल्म स्याते सुवंति यज्ञस्यैवांतं गत्वेदं वीर्यमवरुं धते स तस्य
अर्हिवनीयः स्याते सुवंति सन्निमेवोपद्रष्टारं क तर्धिमुपयांति प्रजापते हृदये न हवि

५५ धीनेतस्तु वंति प्रेमा एवमेवाभ्यगच्छन्ति स्त्रोकेन पुस्तकसदसः ॥ ११ १ ॥ ११ ॥ स्तुवंयन्तु
 स्त्रोकेन पुस्तकसदस्यैवांतगत्वा स्त्रोकेन जायमानं वंति न वंति रथयुक्तं द्वायति न वंति रथ
 वंति प्राणाः प्राणा न वंति यजमाने दधति स वंति द्वियो भवन्ति प्राणेषु वंति द्वियं दधति प्राणि
 हृदि सिरुद्धायति तस्मात्पुरुषः सर्वाण्यन्यानि शीघ्रं गानि प्रसूति शिर एव न पदं दत्तं
 ७ रथं तं रथं वंति द्वियं मेवावं रं धत्ते स पदं ॥ ३ ॥ ११ ॥ बृहदन्ताद्यस्यावरुध्या अथो
 व्रैवैतेन जायंत एकविंशं मद्रं द्विपदा सुप्रतिष्ठि स पत्नय उपगायंति मिथुनं वायं प्रजा
 ये प्रजापतिः प्राजा अस्तु जतसो कामयता सामा ह्युराभ्यं परीषामेति तासां राज
 नेनैव राभ्यं पर्यैत्त प्राजनस्य राजनं यद्राजानं स वंति प्रजानां वंति तद्यजमाना
 राभ्यं परियंति पं वंति त्रिं भवति प्रजापतेः ॥ ११ ३ ॥ ११ ॥ आप्यैपंतिः स्ति
 छंतस्तु वंति देवलोके मेवाभिजाति पं वंति रासीनामनुष्यलोके मेवाभिजायंति ५५
 यं

यदर्थं भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजंत इत्यादिं भवति प्रजा भ्या एव सृष्टा भवति ता मवरु ते
दशसंपद्यंते दशाक्षरा विराट् च विराड् इति जेवान्नाद्य मवरु धतप यथा विनिष
द्यस्तुवंति पंच दिशो दिङ्मेव प्रलितिष्ठं सके कया स्तुतया सतायांति दिग्ग्य एवान्नाद्य
संभरंति ता मिरु डापति दिग्ग्य एवान्नाद्यं ॥ ॥ ५० ॥ ॥ संभृतं जत्रा मंदध
लेतस्मादेकः प्राणः सर्वा एयं गान्य वयधो यथा स्रुपुर्जोऽसतिष्ठां धिरुत्तमं कुरुत एव
मेव तद्यजमानाः प्रजाना मुत्तमा भवंत्या मदी मुद्गा तारो हर्तुं स्वे स्वर्गु होताना कस्यैव पु
ष्टो रंति कुर्या वधयु ब्रह्मस्यैव विष्टपंगद्ये ता ववंतो वै देवलोकाः स्तेष्वेव यथा पू
र्वं प्रलितिष्ठं स मे यो आक्रमता ते वतसे तुं यजमानाः वतसे सर्गस्य लोकस्य समष्टौ ॥ ॥
॥ ५ ॥ सदसः सदशं प्रजापतेर्गायति दिग्ग्य एवान्नाद्यं प्रमेकदशव ॥ ॥ ५० ॥ ॥
अन्ये ता वै वै सहस्रशः प्रजापतिः प्रजा प्रजतता य इत्यादिं ता मवरुं धतत साद्या
समाधु सग्रहं समुद्धं शो युकाः स्ता ५ समां प्रजा इ ५ हा सामूर्ज मोदते या ५ समां पुर्ध
५ सामा ज्यमवगांति ५

५९ मङ्गोद्युक्ताः स्ताः सतां प्रजाः ॥ ११ ॥ ॥ नद्यासाभिषमूर्जमादतः क्रोदं कुर्वन्त य
 धाबन्धा ननु मुयाः क्रोदं कुत एव मेव तद्यजमाना देवबन्धा ननु मुया नोऽक्रोदं कुर्वन्
 तद्विषमूर्जमासंदधानो वा जाततंतुर्मवतिशतयुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्यो वेदि
 यप्रतिष्ठितं साजिं धावं सनाभिचितस्याभिजिह्वैर्दुदुमी समाध्याति परमावाष्पाग्यादुदुमी
 परमा मेव ॥ ११ ॥ २१ ॥ ॥ वा नमर्वकंधते भूमिदृष्टिमाध्याति यैवेमां प्राक्प्राविष्टा ता
 मेवावसंधते थोदुता मेव जयति सर्वा वायो वदति सर्वासां वा नमवरुध्या आर्द्धवर्मे
 ३ न्यायवैतैर्द्रियस्यावसंध्या आन्यः क्रोशति प्राण्यः वाक्षसतिय आक्रोशति पुनायेवैतां
 तयः प्रशिक्षति प्लुतेष्वेवान्नाद्यं दधायुषि कृतं य ॥ ११ ॥ ३१ ॥ ॥ वारते देवकु
 तं च सर्वमासैस्वरुते यद्गते ददाः सामानि भवं ह्यमयस्या वरुध्यंति वारते मिथ ५९
 नाद्यसंवात्तमुपयं पतवैदिमिथुनैः संभवतः स्तेनैः मिथुनां नयंति ॥ ४ ॥

बुधसिद्धोक्तः सा ५ समाप्रजाः परमासेववत्रिंशच्च ॥ ७ ॥ ॥ वर्मावमिदंतिपाप्मा
नमेवैषामवमिदंतिमापरासीमतिव्यासीति साहसप्रसेवैषां पाप्मानमवमिदं युद्धकुंभानं
धिनिधायदास्योमाऽर्जनीयं प्रनिन्यति प्रदोनिधुतीरुदं मधुगायस्योमधुवैदेवानां
परममं नद्यपरममेवान्नाद्यमवक्तथते प्रदोनिधुतिमपामेवेषु दधति ॥ ९ ॥
वर्मैकान्नपंचाशत् ॥ १० ॥ पृथिव्यैसाहं तरिक्षास्वाहा दिवस्वाहा संप्रोष्यते स्वा
हा संप्रवमानायः स्वाहा संप्रुतायः स्वाहा मेघायिष्यते स्वाहा मेघायते स्वाहा मेघा
यते स्वाहा मेघितायः स्वाहा मेघाय स्वाहा नीहासयः स्वाहा कायै स्वाहा प्रासया
यः स्वाप्रनलोक्यै स्वाहा विद्योतिष्यते स्वाहा विद्योतमानायः स्वाहा संविद्योतमाना
यः स्वाहस्तनइष्यते स्वाहास्तनयते स्वाहो ग्रस्तनयते स्वाहा वर्षिष्यते स्वाहा व
र्षते स्वाहा निवर्षते स्वापरिवर्षः ते स्वाहा संवर्षते ॥ ११ ॥ १ ॥ ॥

॥५७॥ स्वाहानुवर्षते स्वाहाशीकायिष्यते स्वाहाशीकायते स्वाहाशीकितायः स्वाप्रोशिष्य
ते स्वाहापृष्टाते स्वाहापरिपृष्टाते स्वाहोद्गृहीष्यते स्वाहोद्गृहीतायः स्वाहाविफ्लो
ष्यते स्वाहाविफ्लवमानायः स्वाविफ्लुतायः स्वाहातपस्यते स्वाहातपते स्वाहोग्रमातप इ
ते स्वाहायः स्वाहायजुभ्यः स्वाहासामभ्यः स्वाहांगिराभ्यः स्वाहावेदेभ्यः स्वागाथाभ्यः स्वा
स्वानाराशासीभ्यः स्वारैभीभ्यः स्वा सर्वः स्वै स्वाहा ॥ २ ॥ संवर्षते रैभीभ्यः स्वाह
हो स्वादेव ॥ ११ ॥ दत्ते स्वाहा वतकायः स्वाप्राणिने स्वाहा प्राणाय स्वाहा मुख
वते स्वाहामुखाय स्वानासिकवते स्वाहानासिकाय स्वाहा श्रोत्रे स्वाहा न
क्षिकायः स्वाहा कर्णने स्वाहा कर्णकायः स्वाहाशीर्षे स्वाहाशीर्षकायः स्वा
हा पद्वते स्वाहा पादकायः स्वाहा प्राणते स्वाहा प्राणते स्वाहा वदते स्वाहा ॥५७॥

वरते स्वाहा पश्यते स्वाहा पश्यते स्वाहा वरते स्वाहा पश्यते स्वाहा पश्यते स्वाहा
हामनः सिने स्वाहा ॥ १ ॥ अमनसे स्वाहारे तस्मिन्ने स्वाहारे तस्मायः स्वाहा प्रजा
भ्यः स्वाहा प्रजननाय स्वाहा लोममते स्वाहा लोमकायः स्वाहा त्वे स्वाहा त्वे कायः स्वा
हा वर्म एव ते स्वाहा वर्मकायः स्वाहा लोहितवत्सवते स्वाहा लोहितायः स्वाहा मांसं
ते स्वाहा मांसं सका यः स्वाहा स्ना वभ्यः स्वाहा स्नावकायः स्वाहा स्वं न्वते स्वाहा नस्त्रिका
यः स्वाहा मांसं न्वते स्वाहा मज्जकायः स्वाहा गिते स्वाहानं गायः स्वाहा समने स्वाहा नास
ने स्वाहा सर्वस्मै ॥ २ ॥ ॥ मनस्यिने सौदेव ॥ १२ ॥ ६ ॥ हाना
कस्तौ युनक्ति सत्वा युनक्तु विहातु स्वायुनक्तु स्यै र्धै मद्यः संनसा अमुस्मै कामायायुषे
वा प्राणावापानौ यवा व्यानायवा भुष्ये तारे यै तारा धसेवा घोषायवा घोषाय स्वाहा

५= त्वाराहोषाघवाप्रभुसैवा ॥ १ ॥ कोष्ठाभिः शत्रु ॥ ॥ १३ ॥ ॥ अ
 ग्नये गायत्राय विवृते रथे तस्य वाभं तापाष्टकपालं द्वादशैष्टुभाय पंचदश
 यवार्हताय ग्रीष्मायैकादशकपालो विष्टेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यः सप्तदशेभ्यो वै
 रूपेभ्यो वार्षिकेभ्यो द्वादशकपालो मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकविंशेभ्यो वै
 राजाभ्यां शरदाभ्यां पयस्याबृहस्पतये पांशुना त्रिणवा यशस्करो यैर्मंतिका यव
 रूतः सवित्रा निधं दसा यत्रयः स्त्रिंशो यैरेव तापदौ शिराय द्वादशकपालो द्यौ
 विश्वापत्यै वरुण्यै वैश्वानराय द्वादशकपालो नुमस्यै वरुणाय एकपालः ॥ ॥
 ॥ १ ॥ अग्नये दिसा अनुमस्यै सप्तवली विश्वं ॥ ॥ १४ ॥ ॥ योवा अग्नौ

विज०
वाङ्मनः प्रहियते यश्च सोमेनाजातयोरेष आतिथ्यं यदग्नीषोमीयो धैष रुद्रो यः श्रियते य
संचिते ग्नावेता निहवीक्षुषि निर्वपेदेष एव रुद्रो शांत उपोथ्याय प्रजां पशून् नमि मन्थ जमान
ते दशहवीक्षुषि भवंति तय संचिते ग्नावेता निहवीक्षुषि निर्वपति नागा धेमे नैवेन स्याति
मयतिना स्य रुद्रो शांतः ॥ १ ॥ उपोथ्याय प्रजां पशून् नमि मन्थते दशहवीक्षु
षि भवंति नववैपुरुषे प्राणानाभिर्दशमी प्राणानेव यजमाने दशायथो दशाक्षरा वि
राडं नं विराड् विराज्येवान्ताद्ये प्रतितिष्ठत्युत्तुमिर्वा एष दं दोमिः स्तोमैः एष्टैश्चेतथ
इसाहुर्यदेतानि हवीक्षुषि निर्वपत्युत्तुमिरेवै नं दं दोमिः स्तोमैः एष्टैश्चिनुते दिशः सु
खवाणेन ॥ २ ॥ अभिजित्या इसाहुर्यदेतानि हवीक्षुषि निर्वपति दिशः सभिजित्या
इत्यावा दं दं देवा अयाजयंतस्मादिद्रसव एतया मनुं मनुष्याः स्तस्मान्मनुसवो

५९॥ यद्येदो देवानां यथा मनुर्मेनुष्याणामेवं भवति य एवं दानेन ये व्यायजते दिव्यतीः ॥ ३ ॥ अस्य रुद्रो शांतः सुष्ठु वा
 पुरोनुवाक्या भवंति सर्वासादिशामभिलिखे ॥ ५ ॥ अथ रुद्रो शांतः सुष्ठु वा
 एतेनैकयत्नपरिःशया ॥ १५ ॥ यः प्राणतो निमिषतो महिषैकद्राजा जगतो
 बभूव ॥ यः ईशे अस्य द्विपदः श्वतुः सपदः कस्यै देवाय हविषा विधेम ॥ उपया मगही
 तो सि प्रजापतये वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते द्यौर्महिमानश्च त्राणिरूपमादित्यस्तैते जः सस्मै
 त्वामहिम्ने प्रजापतये स्वाहा ॥ १ ॥ यः प्राणतो द्यौरादित्योष्टात्रिंशत् ॥ १६ ॥ ॥
 य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं द्या स ते प्रशिष्यस्य देवाः ॥ यस्य द्या या ह तस्य मयुः कस्यै दे
 वाय हविषा विधेम ॥ उपया मगही तो सि प्रजापतये वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते पृथिवी महि
 २॥ मिमौषधयो वनः स्याति यो रूपमहिंस्ते ते जः सस्मै त्वामहिम्ने प्रजापतये स्वाहा ॥ ॥ १ ॥ ॥
 य आत्मदा बलदा एका न्नं क्वा रिंशत् ॥ ॥ १७ ॥ ॥ आ ब्रह्म ब्राह्मणो ब्राह्मणो ५९

[illegible]

[illegible]

शत्रुभ्यः समनम्

विश्वामा गोमुग्धां चानामरुद्रा एनो मुग्धः सप्तकपालो विश्वेभ्यो देवेभ्य एनो मु
द्गो द्वादशकपालो नमये वरुणं तथैवा नरा यद्वा दशकपालो द्यावा एधि वीभ्या त
हो मुग्धां द्विकपालः ॥ १ ॥ अग्नये ह्यहो मुग्धे त्रिंशत् ॥ २२ ॥ अग्नये समनम
पृथिव्यै समनम दध्याग्निः पृथिव्या समनम देवं मधं भद्राः सन्नतयः संनमंतु वायवे सम
नम दंतारि क्षाय समनम दध्या वायुरंतारि क्षेपा सूर्यो यसमनम दिदेवे समनम दध्या
सूर्यो दिवा वंदमसे समन्त्रं म दध्या वंदमान क्षत्रैर्वरुणा यसमनम दध्याः समनम दध्या ।
॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ वरुणो ह्यः सान्वे समनम ददेवे समनम दध्या सामर्वा ब्रह्मणे सम
नम स क्षत्राय समनम दध्या ब्रह्म क्षत्रेण राज्ञे समनम दिशे समनम दध्या राजा वि
शारथा यसमनम दध्याः समनम दध्या रथोऽश्वैः प्रजापतये समनम दध्याः सम
नम दध्या प्रजापतिभूतये समनम देवं मधं भद्राः सन्नतयः संनमंतु ॥ २ ॥

॥ ६१ ॥ अथः समनमद्यथासह्यवतारि ॥ २३ ॥ ॥ एतेपंधानः सवितः पू
 र्यासोरेणवो वितता अतरिक्षे ॥ तेभिर्नो अद्यपयिभिः सुगे सीतज्ञानो अद्य
 नदेवबृहन्नमो मनये एधिवि क्षिते लोकः सृते लोकसमै यजमानाय देहि मो न
 वायवे तरिक्षा क्षिते लोकः सृते लोकसमै यजमानाय देहि नमः सूर्या यदि विक्षिते लो
 कः सृते लोकसमै यजमानाय देहि ॥ १ ॥ ॥ ये यतुः श्रवार्क्षित ॥ २४ ॥
 यो वा अथ स्वमेध्यसर्गिरो वेदशीर्ष एवान्मेध्यो मरुषा वा स्वमेध्यः सृशिरः सूर्य
 यः श्रुर्वीतः प्राणः चंद्रमा प्रोत्रं दिशः पादा अवांतरदिशः पश्वो होरात्रे निमेषो
 र्धमासाः पर्वणिमासाः संधाना न्युर्तवोगानि संवत्सर आत्मारुमधः केशान्
 क्षत्राणि रूपं तारका अस्थानि नभोमाः सान्योषधयो लोमानि वनः स्यत यो ॥ ६१ ॥

व

पुषाणां वेवस्वेन भागधेयेनोपधावलिता वेवास्मै पुशुन्य
जनयतु सोमो वैरेतो धाः पुषात्रै जपैरुनां दुता सोम एवास्मै
रेतो दधाति पुषा पुशुन्य जनयत्यो देव रायै पोषवस्य ग्रीड
द्वारं दुर्जमैः क्यैराव दुर्जैवास्मा दुर्जै पुनरनवसंधै ॥ ६ ॥ अप्र
दाहाय भयैव प्रजाया आमयति वायुमेव नियुवंतं हस्तेन
भागधेयेनोपप्रजाकामस्तान्युपः स्रयोदशव ॥ १ ॥
॥ प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः परावीरा यंता ताव
स्तम गच्छंता अन्वेता पुनरयावत ता अस्मै न पुन ददातो ब्र

६॥

॥ ३॥
हि

वीदरं वृणीष्वार्थमेतन्मर्दं हीति तासां वरुमात्तर्जतसकृष्टा
एकशित्तिपादभवद्योवरुणगर्तस्यास एतं वारुणं कृष्णमे
कशित्तिपादमालसेतवरुणं ॥ ४ ॥ एवमेव न भगवत्येनो
पंधावति सवे एनं वरुणापाशान्मुवति कृष्ण एकशित्तिपा
दुवति वारुणो धौषदेव तेषां समर्थो सुभानुरासुरः स
यैतमसा विध्यत्तसै देवाः प्रायः श्रितिमैच्छं तस्य यत्प्रथमं
तमोपाद्युं सा कृष्णा विरक्षवद्यद्वितीयं सा फल्गुनी
यत्तृतीयं सा बेलुङ्गी यदध्यस्त्रोदपाकं तं सा विवशा

व ३॥

॥ २ ॥

समभवत्ते देवा अथु वंदेवपशुर्वी अयः समसूक्तस्माद्वम
मालूप्यामइति यथैतैर्ह्यन्त्यापृथिव्यासीदजातो ओषध
यस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामाया लभंतु ततो वा अप्रथत पृथ
जीयंतौ ओषधयो यकामये तप्रथेयपशुभिः प्रपूजया जाये
यत्ति सरतामविं वशामादित्येभ्यः कामाया ॥ ३ ॥ आलभे
तादित्या नुवा कामं सुखेन भोगधेयेनोपधावति तएवै नं प्र
थयंति पशुभिः प्रपूजया जनयंति तस्य सा वादित्यो नय
रो बत तस्मै देवाः प्रायः श्रिति मैव तस्मा एता मन्त्रा आ
लभंता ग्नेयी कृत्स्वी सः हिता मैद्रीः श्वेता वा हस्य

१५

॥५॥

त

यांताकिरेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसंकांमस्यात
स्माएतामन्त्रांअर्चित॥५॥ आग्नेयीकृष्णग्रीवी५स
हितामैद्री५श्वेतांबहस्पृश्यामृताएवदेता५ स्वेनभागाधेये
नोपधावतितारुवास्मिन्ब्रह्मवर्चसंदधातिब्रह्मवर्चस्य
वर्चवतिवंसंताप्रातराग्नेयीकृष्णग्रीवीमार्तमभेतग्री
ष्मेमध्यंदिनेसहितामैद्री५शरद्यपरुहेश्वेतांबहस्पृश्यां
त्रिवाओदित्यस्यतेजा५सिवसंताप्रातर्ग्रीष्मेमध्यंदिनेश
रद्यपरुहेयोर्वस्येवतेजा५सितान्येव॥५॥ अर्वसंधे
संवत्सरपर्यात्तभ्यंतेसंवत्सरोनेब्रह्मवर्चसस्यप्रदातासं

॥५॥

वत्सराष्ट्रसौब्रंजवत्संप्रयच्छतिब्रंजवत्स्येवभवतिगार्भिता
योभवतिद्रियंवैगर्भेवद्रियमेवास्मिंदधतिसारस्वतीमेष्ठीमाल
मेतयईश्वरोवाचोवदितोःसन्वाचुन्वदेद्वाग्वेसरस्वतीसर
स्वतीमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसैवास्मिन् ॥ ६ ॥ वाचंद
धातिप्रवदितावाचोभवत्सपन्नदतीभवतितस्मान्मनुष्याः
सर्वीवाचंवदंत्याग्नेयंकृष्णाग्नीवमालमेतसौम्यबभ्रुज्यो
गामेयाव्यग्निर्वाएतस्युवासीरगच्छतिसोमपूरसोयस्यज्यो
गामयस्यग्नेरेवास्युवासीरनिष्क्रीणतिसोमोद्रसंमृतयदी
तासुभवेतिजीवत्येवसौम्यबभ्रुमालमेताग्नेयंकृष्णा

॥ ५ ॥

ग्रीवप्रजाकोमसोमः ॥ ७ ॥ वैरेतोधाग्निः प्रजानां प्रजम्
वतासोमएवासेरेतोदधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विंदते
प्रजामाग्नेयंकृष्णग्रीवमालभेत सोम्यंबभ्रुयो ब्राह्मणो वि
द्यामन्य न विरोचैत यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मि तेन
दधाति यत्सोम्यो ब्रह्मववसते न कृग्रीव आग्नेयो भवति त
मे एवास्मादपहंति श्वेतो भवति ॥ ८ ॥ रुचमेवास्मि धाव
ति भवभ्रुसोम्यो भवति ब्रह्मववसमेवास्मि विधिं दधाति य
ग्नेयंकृष्णग्रीवमालभेत सोम्यंबभ्रुमाग्नेयंकृष्णग्रीव
पुरोधा योऽस्य धर्मान आग्नेयो वै ब्राह्मणः सोम्यो राजं

॥ ५ ॥

न्यौरे पितः सौम्य मावने यो भवतः स्तेजसे ब्रह्मैवाग्रो भवतो
 राष्ट्रं परिगृह्णात्येकधा समावृणोते पुराणं न धेदते ॥ लभेत व
 रुषं वरोताम विंशमादियेभ्यः कामायम् लह्या आलभेत
 तान्येव सेवास्मिं सोमं ध्वेतौ भवति त्रिवृत्वारिंशश्च ॥
 ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ देवा सुराष्ट्रल्लोकेषु सार्धं तु सहस्रं वि
 ष्णुर्वा मनमपश्यत्तद्व्यायै देवताया आलभतं लोसेवेदु त
 मां लोको नुभयति मित्राथै संम जयद्वैष्णवं वा मनमालभे
 त सार्धं मानो विष्णुरेव भूत्वे मां लोका न भिजयति विषम

मंतुं मनसि त ५३

॥ ६ ॥

आलभेतु विषमा इव वृहीति लोकाः समध्या इन्द्राय मन्युमते
मनस्यते ललासं प्राशृंगमा लभेत संग्रामे ॥ १ ॥ संयत इ
द्रियेण वेमन्युता मनसा संग्रामं जयतीदमेव मन्युवंत
स्त्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निद्रियं मन्युमनो
दधाति जयति त ५ संग्राममिन्द्राय मरुत्वं तेषां सुकथमा
लभेत वा मकाम इवैव मरुत्वं त ५ स्त्वेन भागधेयेनो
पधावति स एरवास्मै सजातां नृपयच्छति ग्राम्ये व भव
तियदेषु भस्तेन ॥ २ ॥ ऐन्द्राय स्रग्भिस्तेन मारुतः सम

॥ ६ ॥

गु

गु

यु

ध्येपुष्पाप्रश्नि सक्थो भवान्ति पश्चादं व वसायिनी मेवा
 सौम्यं कशेति सौम्यं वृक्षं मातृकं तान् काम सौम्यं वा अन्त
 सोममेव सन्नेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्तं प्रय
 धेयं नाद एव भवति वृक्षं भवत्येतद्वा अन्तं स एव पृथु सर्मध्य
 सौम्यं वृक्षं मातृकं मेतु यमत् ॥ ३ ॥ गुण्यो संतः राज्यं नोप
 न मे सौम्यं वै राज्यं सोममेव सन्नेन भागधेयेनोपधावति स
 एवास्मा अन्तं प्रयच्छेत्पुनः राज्यं न मेति वृक्षं भवत्येतद्वा
 सोमस्य रूपं सर्मध्यं द्वाय वृत्तं लक्ष्मिं प्राप्नुव

[illegible]

७ ग्राह्यं न मति ललामः प्राग्गोभे वत्ये दैत देव ज्ञस्य नुप
समेधये ॥ ५ ॥ संग्रामे तेनालमपि माति ध्वे नुलामे प्रा
गुंगमै नुपे दरा व ॥ ॥ ३ ॥ ॥ असा वा दित्यो नये
रो वत तस्मै देवाः प्रायः श्रिति मै वृत्त स्मा एतां दार्षि भामा
न भं तत ये वा सिं न्द्र व स द धु यो ब्रह्म व व स का म स्यात्
स्मा एतां दार्षि भामा लभेतां मु मे वा दित्यः स्वेन भाग धेये
नो पे धा वति स ए वा सिं न्द्र व स द धा ति ब्रह्म व व स्ये
व भवति व स ता प्रातः श्री ललामा ना लभे त ग्रीष्मे मध्यं दि
ने ॥ १ ॥ ॥

॥ ८ ॥

॥ श्रीवैतिष्ठ्यां दूरद्वयपुद्गे श्रीवैतिवारां श्रीविवाओदिय
स्यते जा ॥ सिवसंताप्रातर्ग्रीमे मध्यंदिने शरदपराह्वेया
वत्येव ते जा ॥ सिताये वा वरुंधे त्रयस्रय आलभ्यंते सिप
वमे वा सिंते लोदधाति संवत्सरपुयोलभ्यंते संवत्सरो वै
ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रय
च्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति संवत्सरस्य पुरस्तात् प्राजाप
त्यकद्रु ॥ २ ॥ आलभेत पूजापतिः सर्वो देता देवा तास्व
वप्रति तिष्ठति यदि बिभीयाद् दुष्प्रसादा विष्यामीति सोमापौ

व
॥ ८ ॥

षष्ठाऽश्याममार्कनेतसोम्योवैदेवतयापुरुषः प्रोक्ताः पशवः
 स्वयैवासेदेवतयापुरुषिः स्वयैकरालिनदुर्भर्माभवतिदे
 वाश्चवेयमश्वास्मिन्नेकेस्पर्धेत्सयुमोदेवानामिन्द्रियंवी
 र्यमयुर्वतुतद्यमस्य ॥ ३ ॥ युमुत्वंतदेवात्रमन्यतयु
 मोवाद्रुदमभूद्यद्यः स इति तेषु जापतिमुपाध्यावत्सहस्रौ
 प्रजापतिरामने उष्ट्रेवृत्रो नरिर्मिमीतुतदेवावेष्टावसु
 षीवृत्रामार्कभंतैद्रुमुक्षाणंतंवरुणेनैवग्राहयित्वावि
 ष्ठाणौयुक्तेनप्राणुदंतैर्द्रुमैर्लोवास्पैर्द्रुमैर्वृजतयो
 ना

॥७॥

भ्रातृव्यं स्यात्सर्धमानो वैष्णव रुढी वै ॥ ११७ ॥ ॥
वृजामालम्भे तैर्द्रमुक्षाणां वरुणेनैव न भ्रातृव्यं ग्राहयि
त्वा विष्णुना यज्ञे न प्रणुदत ए देवो वा स्येन्द्रियं वंदते भवे
त्यमना परा स भ्रातृव्यो भवतीति द्रौव्यमहं तं वृत्रो हतः
प्रोडशभिर्भोगैरसिना तस्मै वृत्रस्य शीघ्रतो गावुदय
ता वैदो भवन्ता सोमेषु भोजनं न च मिदः ॥ ५॥ ॥ अत्राय दे
हो मन्यत यो वा इमं मालम्भे तमुच्येतास्मात्पापनाहति सञ्जा
नयेयौ कृष्णग्रीवमालम्भे तं द्रुमेषु तस्याग्निरेव स्वेन भागधे

॥७॥

ध

येनोपसृतः षोडशधा। वृत्रस्य भोगानप्यदहदैर्द्रेढौद्रियमात्म
न्मृतयः पाप्मानोऽहोतस्यासा आमेयं कृष्णग्रीवमात्मने तै
द्रमप्रभमग्निरुवाच स्वेन भागधेयेनापसृतः ॥६॥ पाप्मान
मपि दमैर्द्रेढौद्रियमात्मन्धत्ते मुच्यते पाप्मानोऽनर्कस्यैव द्यावा
पृथिव्या धेनुमात्मने तज्ज्योर्गपरुधो न यो हि ना एषो प्रतिष्ठि
तोऽथैष ज्योर्गपरुधो द्यावा पृथिवी एव स्वेन भागधेयेनापधा
वर्तितोऽवेनं प्रतिष्ठां गमयतु प्रत्येवर्तिष्ठति प्रयानिष्ठी भवति
प्रयानिर्वह्येतस्य राष्ट्रयो ज्योर्गपरुधः समृद्धयेनाययं ॥७॥

वृत्समार्त्तमेतद्वायुर्वीथुनयोर्वृत्सद्वमेवाहंस्मैलोकाअप त
 नुष्ठाविउपशुष्काथैषज्योगर्पेसहोवायुमेवस्वेनभागधे
 येनोपधावतिसहवस्साद्वमांलोकाज्जिशंप्रदापयतिप्रा
 स्माद्वमेलोकास्तुवेतिभंजत्येनंविउपतिष्ठते ॥ १८ ॥ ॥
 मध्यंदिनेकद्रुयमस्यसार्धमानोवेष्णोवरुणीतमिंद्रोस्यस्वेन
 भागधेयेनोपसृतोवायुर्व्यंदिवत्वारिपुशब्द ॥ १९ ॥ ॥
 इंद्रोवल्गुस्यबिलुमपौष्णोसयइत्तमःपुशेरासीतंपृष्ठप्रतिसं
 गृह्योदखिवदत्तसहस्रंपरावोन्दायसाइन्तौभवद्यः ॥१०॥

पशुकामस्यास एतमेन्द्रमुन्नतमालभेतेन्द्रमेवस्वेनभागधोये
नोपधावति स एवास्मै पशुन्ययच्छति पशुमानेव भवत्यन्नतः ॥ १॥
भवति सहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुन्नतोल्लक्ष्मि यैव पशुनर्वसधे
यदा सहस्रं पशुन्यापुयादथ वैष्णवं वामनमालभेते तस्मिन्ने
तसहस्रमर्ध्यातिष्ठतस्मादिष्वामनःसंतीषितः पशुन्येव प्र
जातेभ्यः प्रतिष्ठां दधाति कोहेति सहस्रं पशुन्यापुमित्याहु
रहो राजा एव सहस्रं संप्राद्यालभेत्तपशुर्वः ॥ २॥ वाग्ने
होरात्राणि पशुनेव प्रजातां प्रतिष्ठां गमयति योषधीभ्यो ब्र
ह्ममालभेत्तप्राजा काममोषधयो वा एते प्राजा यैः परिबाधं

॥११॥

लेयोक्तं प्रजाये संन्युजा न विंदत ओषधयः खलु वा एतस्यै सख
मपि दंतिया वेहद्वयोषधीरेव खेन भागधेये नोपधावति
ता एवास्मै साधो नः प्रजां प्रजनयति विंदते ॥ ३ ॥ प्रजामापो
वा ओषधयो सत्पुरुष आ पा एवास्मा असतः सददति तस्मादा
हुर्यश्चैवं वेदयश्च ना प्रस्वा वा सतः सददतीत्येद्रीः सुतवशा
मालभेत् नृभूतिकामो जातो वा एष यो लभ्यते संभूतिं न प्राप्नो
तीदं खलु वा एषा सुखा वशा भवतु ॥ ४ ॥ वृद्धमेव खेन भा
गधेये नोपधावति स एवै नं भूतिं गमयति भवेत्येव यः ॥११॥

मूत्वा वृशास्या तमेदमेवात्मनेतैलदावतन्द्रियं साक्षादेवं
 द्रियमवसंधरेन्द्राग्ने पुनरुत्सृष्टमात्मनेतया आतृतीयात्प
 रुषा सोमं नपिबेद्विचिंनोवा एतस्य सोमपीथो यो ब्राह्मण
 सेन्ता ॥ ५ ॥ तृतीयात्पुरुषा सोमं नपिबर्तौ द्वाग्नी एव सैन
 आगुधेयेनोपधावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छेति उपेन
 ५ सोमपीथो नमति यदेद्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथं वृद्धि
 यमेव सोमपीथमवसंधेया दग्ने यो भवत्याग्ने यो वै ब्रा
 ह्मणः स्यात्मेव देवतामनुसंतनोति पुनरुत्सृष्टो भवति पुन

दि

॥१२॥

सर्वेष्वेव ह्येतस्या ॥६॥ सोमपीथः समध्ये ब्राह्मण
स्यत्यं तूपरमात्मकेतामिव रन्ब्रह्मण्यस्यतिमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावांति तस्मादेवैवमावृष्टतिलाजग
तिमाध्वेति तूपराभवति ह्युरप विवाएषालेक्ष्मीयत्तूपरः
समध्यै स्यात्तूपराभवति वज्रोवै स्यसौ वज्रमेवास्मै प्र
हर्ति शरुमयं बहिः शृङ्गात्येवै नं वै कीदकदध्मोमि
नत्येवै नं ॥७॥ भवत्युन्नतः पशवो जनयंति विंदते भ
वत्सन्नेतस्यैधमः स्त्रीणि च ॥८॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥१२॥

बार्हस्पत्यः ५ इति पृष्ठमाकभेत ग्रासकासो यः कामयेत पृ
ष्ठः समानानां ५ स्पृमिति बृहस्पतिमेव स्वेन न भ्रातृधेयेनो
पधावति स एवैनां पृष्ठः समानानां करोति ग्राम्ये वक्ष
वति शिति पृष्ठो भवति बार्हस्पत्यो ह्येष देवताया समध्ये
पोष्ठाः ५ श्याममाकभेतान् कामीन्तैवैषा पृष्ठा एषा मेव स्वे
न भ्रातृधेयेनोपधावति स एवास्मै ॥ १ ॥ अन्तप्रयत्न
त्यन्ताद एव भवति क्यमो भवति त्येतद्वा अन्तस्य रूप
५ समध्ये मारुतं पृष्ठमाकभेतान् कामीन्तैवैषा मारुतं कि
रैत एव स्वेन भ्रातृधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्तप्रय

॥ १३ ॥

हं त्यन्तादएव भवति पृथग्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं सद्यो
हिंदु मरुता मालभेते द्रियकाम इंदुमेवा ॥ २ ॥ स्वेन भाग
धेयेनोपधावति स एवास्मिन्निद्रियदधाती द्रियव्येव भवत्य
रुणो भूमान्न नत्येतद्वा इंदुस्य रूपं समध्ये सा विज्रमुपधु
स्तमालभेत स निकामः स विता वै प्रसुवानी मीरो स विता
रमेव स्वे भाग धेयेनोपधावति स एवास्मिन्निद्रियदधाती
दानी कामा अस्मै प्रजा भवंत्युपधुस्तो भवति सा विज्रोह्य
पः ॥ ३ ॥ देवतया समध्ये वैश्वदेव बहुरुपमालभेतान्

॥ १३ ॥

कामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवांस्त्वेन भागधेयेनो
 पधावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्या दएव भवति बहुरूपो
 भवति बहुरूपे ह्यन्वः समर्ध्यै वैश्वदेवं बहुरूपमात्मनेत
 ग्राम कामो वैश्वदेवा वै स जाता विश्वानेवा देवांस्त्वेन भाग
 धेयेनोपधावति त एवास्मै ॥७॥ स जाता न्प्रयच्छन्ति ग्राम्ये
 व भवति बहुरूपो भवति बहुदेव्यो ३ ओ ह्येष समर्ध्ये प्रा
 जापत्य लूपु रमात्मनेतु यस्याना जाता मि वृज्यो गामयेत्या
 जापत्यो वै पुरुषः प्रजापतिः खलु वै तस्य वेद यस्याना जाता

॥१४॥

तमिव योगमयतिप्रजापतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधातिव
सहवेनंतस्मात्सामान्यं वतितूपरोभवतिप्राजापत्यो ह्ये
षदेवतयासमर्थये ॥ ५ ॥ अस्मादंद्रमेवैषसंजाताविश्वो
नेवदेवांस्वेनभागधेयेनोपधावतितलुवास्मैप्राजापत्यो
हित्रीणिच ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ वषट्कारोवेगायत्रियैशि
रोधिनुत्तस्यैरसः परापतुतं बहुस्यतिरुपागच्छात्साशि
तिपृष्ठावशाभंवद्योद्वितीयः पुरोपतुतं मित्रावरुणावर्षा
गरुहीतापुसादिरुपावशाभंवद्यः स्तुतीयः पुरोपतुतं
विश्वदेवाउपागच्छात्सावहुरुपावशाभंवद्यश्चतुर्थः पुरा

॥१४॥

पतत्सपथिवीप्राविशतंबृहस्पतिमभि ॥ १ ॥ अगृह्णादः
स्वेवायंभोगायेभोगायेतिसउक्षवशात्समभवद्यल्लोहितं
रापतत्तद्दुद्रुपागृह्णात्साशैरीरोहिणीवशाभवद्वाहिसुया
५ शितिपृष्ठासात्कभेतब्रह्मवर्चसकामोबृहस्पतिमेवस्वेन
भागधेयेनोपधावतिसएवास्मिन्ब्रह्मवर्चसंदधातिब्र
ह्मवर्चस्येवभवतिब्रह्मवर्चसोवाएषरसोयद्वृशारसइववत् ॥ २
यैब्रह्मवर्चसंब्रह्मवर्चसोमेवरसेनरसंब्रह्मवर्चसमवरुधे
मैत्रावरुणीदिरूपासात्कभेतदृष्टिकामोमैत्रवा५ अहवोरु

॥१५॥

गीरात्रिरहोरात्राभ्यांखलुवैपुर्जन्योवर्षतिमित्रावरुणावेवस्वे
नभागधेयेनोपधावतितानेवास्माअहोरात्राभ्यांपुज्यजन्यं
वर्षयतुःश्वंदसांवाएषरसोयदुशारसइवखलुवैवृष्टिश्चंद
सामेवरसेन ॥ ३ ॥ रसंवृष्टिमवसेधेमेत्रावुरुणीदिरूपामा
नैभेतप्रजाकामोमेत्रंवाहैर्वासुणीरात्रिरहोरात्राभ्यांख
लुवैप्रजाप्रजायंतेमित्रावरुणावेवस्वेनभागधेयेनोप
धावतितानेवास्माअहोरात्राभ्यांप्रजाप्रजनयतुःश्वंद
सांवाएषरसोयदुशारसइवखलुवैप्रजाश्वंदसामेवर

॥१५॥

त

सेनुरसंप्रजामव ॥ ४ ॥ रुधेवैश्वदेवी बहु रूपामालभेता
नैका सो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवांस्वेन भोगधेयेनो
पधावति ए वा सा अन्नं प्रयच्छंतीत्यादौ वैलिच्छंदसां वा एषर
सो यदुशारस इव खलु वा अन्नं छंदसां मेवरसेनुरसुमन्तु
मव रुधे वैश्वदेवी बहु रूपामालभेता गार्ग्यं कामो वैश्वदेवा वै
संजाता विश्वानेव देवांस्वेन भोगधेयेनो पधावति त ए वा
सै संजातान् प्रयच्छंति गार्ग्यं व भवति छंदसां वा एषर सो य
दुशारस इव खलु वै संजाता छंदसां मेवरसेनुरसं स जा

भव

॥ ५ ॥

॥१६॥

व

तानवरुधेवाहस्यत्यमुश्चवशमाकभेतब्रह्मवर्चसकामोव
हस्यतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधातिसएवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं
दधातिब्रह्मवर्चस्येवभवतिवशंवाएषेवरतिपदुश्चावश
इवस्वत्वेवब्रह्मवर्चसंवशेनैववशंब्रह्मवर्चसमवरुधेरोदी
शोहिणीमाकभेतामिवरन्तुद्रमेवस्वेनभागधेयेनोप
धावतितस्माएवैनमावश्रतितानजगार्तिमाकभेतिशोहिणी
भवतिशोदीत्येषदेवतयासमर्थेस्पयोयूपोभवतिवज्रो
वैस्पयोवज्रमेवासोप्रहरति२शरमयवर्हिःशृङ्गात्योद्ये

॥१६॥

व

॥१६॥

नं वैसीदकवृधमोभित्येवैनं ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अमिखन्तुवृष्टिं
दसामेवरसेनप्रजामववैश्वदेवब्रह्मवर्चसंयूपएकान्नवि वा
७ शतिश्च ॥ ॥ ७ ॥ ॥ असावादित्योनव्यशेवतुल
सैदेवाः प्रायश्चित्तमेष्टं तस्माएताः सौरीः श्वेता वशामा
तं संतुतयेवास्मिन् नृवमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामस्यात्त
स्माएताः सौरीः श्वेता वशामातं नैता मुमेवादित्य
स्वेन नागधेयेनोपधावति स एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधो
ति ब्रह्मवर्चस्येव भवति वै त्वो ह्यपो भवत्यसौ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

॥१७॥

वाग्नादित्योयतो जायतततो बिल्वुदतिष्ठत्यस्योन्येव व्रंज
ववसमवसुं धेवा ह्युता स्यत्यां बभ्रुकुठारि मालभेतामिव
चारुणं दशकपालं पुरसा निर्वपेद्वरुणे नैव प्रातः स्यं ग्राह
यित्वा ब्रह्मणा स्रष्टुते बभ्रुकुठारि भवमिमेतद्ब्रह्मणो
रूपं सप्रध्वैस्फयो रूपमवतिवज्रो वैस्फयो वज्रमेवा
समप्रहरति शरमयं बर्हिः शृणोति ॥ ३ ॥ एवैनं वैभी
दकद्रुध्मो मिनत्येवैनं वैष्णवं वामुनमालभेत्तयं यज्ञो नो
पुनमेद्विष्णुर्वयज्ञो विष्णो मेवस्वेन भागधेयेनोपधा

॥१७॥

वतिसएवास्मैयज्ञं प्रयच्छंस्त्वं नयं शो नमति वामनो मे
ति वेष्टा वो ह्येष देव तया समृद्धे त्वाष्ट्रं वडवमालं करोत
पशुकामः स्वष्टावै पशूनां मिथुना मां ॥ ३ ॥ प्रज्जुनयि
ता त्वष्टारमेव सर्वे नवरागधेये नो पधावति सएवास्मै पशू
न्मिथुना प्रजानयति प्रजा हि वा एतस्मिन् पशवः प्रवि
ष्टा अथैष पसा सं न्वदुवः स्वाश्वा देव प्रजा पशू नवसं
धे मे त्रुष्टं श्वेतमालं नैतसं ग्रा मे सयं ससमय कामो हि
त्रमेव सर्वे नवरागधेये नो पधावति सएवैनं मित्रेण सं न्वेयति ॥ ४ ॥

॥१८॥

धि

विशालो भवति यवसायय ये वै नृप्राजा घृत्यं कृष्णमा
लभेत वह्निकामः प्रजापतिर्वै देव्या ईश प्रजापतिमेव से
नभागधेयेनोपधावति स एव सैव जन्मं वर्षयति कृष्णा
भवत्येतद्देव्यै रूपं रूपेणैव वह्निमवसंघे शबला भ
वति विद्युत्तमे वा सैव जनद्वैवा वर्षयति स वा अंशो भव
ति वह्निमेवा सैव नियच्छति ॥ ५ ॥ असौ अंशो भवति मिथुन
नां नयति यच्छति ॥ ६ ॥ ॥ ८ ॥ वरुणाश्च सुषुवाणम ॥ १८ ॥
माधन्तोपानमस एतां वा रुक्मी कृष्णा वशामपश्यता

तामाश्विनी यमीवशा मातङ्गेतामिनावेवस्वेन भागधेये
नोपधावति तावेवास्मिन्यष्टिधत्तः पुष्यतिप्रजायापुङ्ग
विः ॥ ४ ॥ अन्तादोन्तादएवमस्यविदं न्यववेत्वारिपूरा
श्वे ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ आश्विनंधूस्त्रकलाममातङ्गेतयोद
ब्रौह्मणः सोमपिपासेदाश्विनोवैदेवानामसोमपवास्तौ
तोपश्चासोमपीथंप्रापूतामश्विनावेतस्य देवतायोदब्रौ
ह्मणः सोमपिपासत्यश्विनावेवस्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मै सोमपीथंप्रयच्छतुपै नपु सोमपीथो नमति
यह्मन्नाभवति धर्मिमाणा मेवास्मादपेहं तिलनामः ॥ १ ॥ १ ॥

॥ २० ॥

सुवर्तिसुखतएवास्मिंते जोदाधातिवाययंगोमृगमानुजे
तयमजद्विवाः समभिवाः समिपुरपूतावाएतवागद्वि
तियमजद्विवाः समभिवाः संतिनेषगाम्यापशनीर
योयदोमृगानेवेषगामेनारण्येयमजद्विवाः सम
भिवाः समतिवायुवैदेवानांपवित्रंवायुसेवसेनभा
गधेयेनोपधावतिसएवा ॥ २० ॥ एनंपवयतिपरात्री
वाएतसेव्युद्धंतीव्युद्धतितमःपोपमानंप्रविशतिय
स्याधिनेशस्यमानेसूर्यानाविर्भवतिसौर्यवदुरु

॥ २० ॥

ॐ स्वायं देवताया आर्क भूत ततो वै तमन्ता धूम्रपा नमुद्यमल
मेनाद्याय संतमेना धुन्मो ~~पुनमे~~ पुनमे स एतां वारुणी कुष्ठा
वृशा मारु भेत वरु णामेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स ए
वास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नादः ॥ १ ॥ एव भवति कुष्ठा भे व
ति वारुणी द्यौष देवताया समध्ये मैत्रेऽश्वेत मारु भेत
वारु णां कु ष्ठा मपां नोषधीनां यस्मै धा वन्न कामो मे
जीवो ओषधयो वारु णीरा पोपां वुरवलुवा ओषधीनां वुर
समुपजीवामो मित्रा वरु णावेव स्वेन भागधेयेनोपधा

॥१९॥

वि०

वति तावेवास्माअनंप्रयच्छतोन्नादएवभवति ॥३॥
अपावैषधीनां वसंधावाकभलउभयस्यावध्यैरुविश
स्वोमू पोभवावतिद्वेद्वेलेदेवतेसमृध्यैसेजउश्चेतमा
लभेतवारुठांकृष्णं जोगामयावीयमेजोभेवतिमि
त्रेठोवासेवरुठांशमयतिथ्यद्धारुठाः साक्षादेवैनं
वरुठापात्राण्मं वसित्पुतयदीतासुभवेति जीवत्ये
वदेवावेपुष्टिनाविंदन ॥३॥ तामिथुनै पश्यतस्या
भसमसाधयेतावधिनावबूलाभावयोवाएषामैतस्यां
वदध्वमिति साध्विनोरे वा भवेद्यः पुष्टिकामस्या सए

॥१९॥

पमालभेतामुमेवादित्यः स्वेनभागवयेनोपधावतिस
 एवास्मात्तमः पाप्मानमपहेतिपूतीत्यस्यैव्युच्छतीत्युच्छत्य
 पुनर्मः पाप्मानं हते ॥ ३ ॥ ललामः सहवषट्त्वादि
 शब्द ॥ ॥ १० ॥ ॥ ॥ इन्द्रो विश्वतः पारीदं नशेम
 तोयध्वो दिवो यावः शमी ॥ ११ रे धिंदः सुहवः हवामहे
 ॥ होमुवः सुक्तं दैव्यं जनैः ॥ अविंमिजं वरुणाः सातये
 भगंधावी पृथिवी मरुतः स्वस्तये ॥ समस्तं नः पारिजातस
 होममस्तु वातो अपां वृषं उवाच ॥ शिशिर्गमिंद्रा पर्वताय

॥२१॥ वनस्तन्नो विश्वे वरिष्यं तद्देवाः ॥ प्रिया बो नाम ॥ १ ॥ ६ ॥
कुवे तुराणां ॥ आयत्तु पन्मरुतो वा वशानाः ॥ प्रियसे कं
भानुभिः संमिमिदिरे ते रश्मिभिः सत्तु रश्मिभिः सुरवा दयः ॥
ते वाशी मंतदुभिषो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धान्नः ॥
अविः प्रथमो वसुभिर्नो अव्यासो मोरुदेभिर्निरक्षतुम्
नो ॥ इंदो मरुद्भिर्नो वरुणः सप्तभिर्नो
तु ॥ सन्नो देवो वसुभिर्नो ॥ २ ॥ सोमः सन्नो रश्मि
भिः ॥ समिंदो मरुद्भिर्नो यज्ञियैः सप्तभिर्नो वरुणो अग्निः ॥ २१ ॥

निपतु ॥ यथादित्यावसुभिः संबभूवुर्मरुद्भीरुद्राः सम
जानताभिः ॥ एवात्रिणामं नृहृणीयमाना विश्वे देवाः स
मनसो भवन्तु ॥ कत्रा विद्यस्य समेतो रंखानरो नृषदने ॥
अहं लश्मि धर्मि धृतं संज नयति जंतवः ॥ संयदिषोवनाम
हे स ह्यव्यामानुषाणां ॥ इतद्युक्ता स्पशवसः ॥ ३ ॥ कृत
स्य रश्मिमाददे ॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्हमादित्या सोम
वतामृदयंतः ॥ आवोवोवी सुमतिर्ववृत्त्यादुहोश्चिद्याव
रिबो वित्तरासत् ॥ शुविरेपः सूर्यवसधेदध्वपक्षेतिव

॥२२॥

धनव्याः सुवीरः ॥ न किंच ध्वं त्यति लो न दूराद्यश्रोदित्यानां
भवति प्रणीतो ॥ धारयंतं श्रोदित्यासो जगत्स्वदेवा वि
श्वस्य भुवनस्या गोपाः ॥ दीर्घा धियो रश्मिमाणाः ॥ ६॥
असुर्यमृता वानः श्रयमाना ऋणानि ॥ तिस्रो भूमी धोर
यं त्रीं सुतद्वं त्रीणि वृता विदधे अंतरेषां ॥ ऋतैर्नादित्या
महिषो महिषे तदयमन्वरुणामित्रवारु ॥ त्यानश्च त्रि
याः ॥ अथैवादित्यानया विषामहे ॥ सुमहतीकाः ॥ अ
भिष्टये ॥ नदक्षिणा विविक्तेन सव्या न प्राचीनमादि

॥२२॥

त्यानोतपुष्पा॥ पाव्याविद्वसवोधीर्धोचित॥ ५॥ १॥
 येष्मानीतोअर्भयंज्योतिरयं॥ आदिनामवसानत
 नैनसक्षीमाहिरामिणाशतमेन॥ अनागास्त्रेअदितित्वेत्तु
 रासदुमंयुनंदधतुआर्षमाणाः॥ दुमंमेवरुगाश्रुधी
 हवमद्यावमडय॥ वामवस्युरावके॥ तत्वायामिब्रं
 गावंदमानःस्तदाशीस्तेयजमानोद्विभिः॥ अहेउमा
 नोवरुगाहवोध्युरुशसुमानत्रायुःप्रमोषीः॥ ६॥
 नामाग्निःप्रिद्वसवोरक्षमाणाधीर्धोविदेकान्नपंचाशव॥ ११॥

४ सप्तशतसो ४

ॐ

॥ २३ ॥

वायव्यं प्रजापतिः स्तावसं देवा सुरा एषसा वा दित्यो द
शेषा भामिंद्रो वलस्य बार्हस्पत्यं वषट्कारो सो सो शं वरुणमा
श्विनमिंद्रो नर एकादश ॥ ॥ ११ ॥ ॐ ॥ वायव्यं सामेयी
कृष्णाग्नीवीमसा वा दित्यो वा अहोत्राणि वषट्कारः प्रथमनाय
ता हवे तुराणा पवषष्टिः ॥ ॥ ६५ ॥ हिरिं ओम् ॥ ॥ श्री
कृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ ॐ ॥ श्रीगुरुर्जयति ॥ ॐ ॥ ॥
ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ श्री ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

॥

॥ २३ ॥

श्रीगुरुभ्योनमः॥ हरिः ॐम् ॥ प्रजापतिः प्रजा
सृजतलाः सृष्टा इन्द्राग्नी अपाग्रहताः सौवायत्प्रजा
पतिरिन्द्राग्नी वैमप्रजा अपाघृष्टतामिति स एतमिन्द्रा
ग्नमेकादशकपालमपश्य तन्निरवपत्ता वसै प्रजाः
प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वैमप्रजा अपाग्रहतास्य प्रजामप
ग्रहतो योक्तुं प्रजाये संप्रजान्नविंदत इन्द्राग्निमेकादश
कपालं निर्वपेत्प्रजा काम इन्द्राग्नी ॥ १ ॥ एकस्वेन भा

॥२४॥

ग्राधेयेनोपधावति तावेवासेप्रजाप्रसाधयतो विंदते
प्रजामेद्राक्षमेकादशकपालं निर्वपेत्स्यर्धमानः क्षेत्रवास
जातेषु वेदाग्नीरुवस्वेन भागधेयेनोपधावति ताव्यामे
वेद्रियं वीर्यं भ्रातृयस्य वदुले विपापना भ्रातृयोणा जय
ते पवारुतस्मादिन्द्रियं वीर्यं कामतियः संग्राममुपया
त्येद्राक्षमेकादशकपालं निः ॥२॥ वपेत्संग्राममुप
प्रयास्यं निद्राग्नीरुवस्वेन भागधेयेनोपधावति ता

॥२४॥

वेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः स हेंद्रियेण वीर्येणोपैपयाति
जयति तू संग्रामं विवाएष ईन्द्रियेण वीर्येण ध्यते यः स
ग्रामं जयत्यैश्वर्यमेकादशकपालं निर्वपेत् संग्रामं जित्वे
श्वर्यं एव स्वर्गं भागधेयेनोपधावति तावो वास्मिन्नि
न्द्रियं वीर्यं ॥ ३ ॥ धत्ते नेंद्रियेण वीर्येण ध्यते उपवाह्य
स्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रमति य एति जनतामेकादश
कपालं निर्वपेत् जनतामेधेयं निश्वर्यं एव स्वर्गं भागधेये

॥ २५ ॥

नोपधावति तावे वास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहन्द्रियेण वीर्येण
जनतामेति पौष्णं वरुमनुनिर्वपेपुषावा इन्द्रियस्यैव वीर्यं
स्यानुप्रादाता पुषाणमिव ॥ ४ ॥ चैनं भागधेयेनोपधा
वतिस एवास्मा इन्द्रियं वीर्यमनुप्रयच्छति श्वैत्रप्रत्यं वरुनि
र्वपे जनतामागच्छेयं वै श्वैत्रस्य पतिरस्यामेव प्रतितिष्ठ
त्यैदाग्नमेकादशकपालमुपरिष्ठानिर्वपेदस्यामेव प्रति
ष्ठायैन्द्रियं वीर्यमुपरिष्ठादात्मं धत्तः ॥ ५ ॥ प्रजाकाम इ
दाग्नी उपप्रयात्यैदाग्नमेकादशकपालं निर्वीर्यं पुषाण

॥ २५ ॥

रि

मेवैकान्तवत्त्वांशश्च ॥ ११ ॥ ११ ॥ अग्नयेपाथिकृते
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्योदर्शपूर्णमासयाजीसंन
मावास्यावापौ णिमासीवातिपादयेत्यथोवाएषोध्यपथे
नेतियोदर्शपूर्णमासयाजीसंनमावास्यावापौ णिमा
सीवातिपादयेत्यग्निमेवपाथिकृतलक्ष्णेनभागधेये
नोपधावति स एवेनमपथ्यासंथामपि नयत्यनडांद
ष्टिणावहीत्येषसमृद्ध्या अग्नयेव्रतपये ॥ २० ॥ पुरोडा
शमष्टाकपालं निर्वपेद्यआहिताग्निः संनव्रत्यमिववरद

त

॥२६॥

गिनमेव ब्रतपतिः चेन्नैवागधेयेनोपधाति स एवै न ब्रत
मालं भयति ब्रह्मो भवेत्यतनये रक्षो ह्ये पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेद्यन् रक्षोऽसि सवेरं न विनैव रक्षो ह्ये पुरोडाशमष्टाकपालं
धेयेनोपधावति स एवास्माद्रक्षोऽसि पृथंति निशितायां नि
र्वपेत् ॥३॥ निशितायां हिरक्षोऽसि प्रेरतं संप्रेणीन्ये
वैना निहंति पारिश्रितेया जयेद्रक्षोऽसि मनं न्यववा राप
रक्षो ह्येया जयानुवाक्ये न वलोरक्षोऽसि स एवै स्तस्य अग्ने
ये रुद्रवले पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदतिवरे न्येषा

॥२६॥

स्य

१॥

वाअस्यद्योरातनूर्यद्रुद्रस्तस्मादेवैनमावश्चतिलाज्जगति
मार्हत्यम्नयेसुरभिर्लेभेपुरोदशमष्टाकपालंनिर्वपेद्य
स्युगावोवाप्ररूपाः॥३॥वाप्रमीयेरुव्योवाभिभीयादे
षावांअभेषुज्यातनूर्यत्सरभिमतीतयैवासेभेषुले
करोतिसुरभिर्मतेभवतिपूतीगंधस्यापहृत्याअग्नि
येक्ष्मवलेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेत्संग्रामे
संयत्तेगंधयेनेवेनष्टशमयित्वापुरातनभिनिर्दिशति
यमवरैषांविध्येल्लीवतिसंयपरैषांप्रससीयतेअयं

॥२७॥

र

तिलपूसंवासे ॥ ६६ ॥ अभिवाएषएतानुचतियेघाएवा
पराश्रन्वयः प्रसीयते पुरुषाहतिह्यस्यप्रियतमाग्नयेका
मवलेपुडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्वागधेयेनैवेनपुशमय
तिनैषांपुरायषोपरः प्रसीयतेपिवाएतस्यगृहोनेन्य एष ४
वियस्यगृहादह्यग्नयेक्षामवलेपुडाशमष्टाकपा
लं निर्वपेद्वागधेयेनैवेनपुशमयतिनास्यापरंगृहं
दहति ॥ ५ ॥ व्रतपलयेनिशितायां निर्वपेत्पुरुषांसं
ग्रामन्नवत्वारिव ॥ २ ॥ ६७ ॥ अग्नयेकामायपुरे ॥ २७ ॥

डाशमष्टकपाठं निर्वपेद्यं कामो नो पुनर्मेदग्निमेव कामं सुखे
 न भगधेयेनोपधावति स एवैनं कामेन समर्धयत्स्वपेनं का
 मो नमस्युग्रयेयविष्टाय पुरोडाशमष्टकमपाठं निर्वपेत्स्य
 धर्मानः क्षेत्रवासजातेषु वाक्मिमेव यविष्टुः स्व न भगधेये
 नोपधावति नैतैवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य ॥ १ ॥ युवले विपा
 स्मन्ना भ्रातृव्येण जयते न येयविष्टाय पुरोडाशमष्टकपाठं
 निर्वपेदग्निं वीर्यमाहो ग्निमेवैस्व न भगधेयेनोपधाव
 तिस एवास्मादक्षाः सियावयति नैनमभिवरं स्मृतं ते

७
 भाव
 ७

॥२५॥

वन्नय आयुष्मले पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत् सर्व
सायुरिया मिथ्यग्निमेवायुष्मंतुः स्वेन मागधेयेनोपधाव
तिसृष्ट्वास्मिन् ॥२॥ आयुर्दधाति सर्वमायरेऽयुग्नये ज्ञा
तवेदमे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भूति कामोऽग्निमेव ज्ञा
तवेदसुः स्वेन मागधेयेनोपधावतिसृष्ट्वेव भूतिं गमय
ति भवत्येवाग्नये रुक्मले पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भूति कामो
ग्निमेव रुक्मंतुः स्वेन मागधेयेनोपधावतिसृष्ट्वास्मिन्
चंदधाति शोर्वलेऽग्नये तेजस्वले पुरोडाश ॥३॥

॥२८॥

साहस्यः

अष्टकपालं निर्वपेत्तेजस्कामोऽग्निमेव तेजस्वं तद्धस्तेन भागधे-
येनोपधावति स एवास्मिन्तेजो दधाति तेजस्यैवेभवाति त्यग्म-
ये साहस्याय पुरोडाशमष्टकपालं निर्वपेत्सीक्ष्मा गोऽग्नि-
मेव स्तेन भागधेयेनोपधावति तेनैव सह लेयः सीक्षते ॥
॥ ४ ॥ आतय स्यान्मिन्तेजस्वैते पुरोडाशमष्टात्रिंशश्च ॥
॥ ३ ॥ अर्धयेनैव ते पुरोडाशमष्टकपालं निर्वपेद्यः-
कामयेत्तान्नेवां स्यान्मिन्तेजो नैव तद्धस्तेन भागधे-
येनोपधावति स एवैव नैव तं करोत्यन्नेवानेवा

॥ २९ ॥

ति

नवोत्पत्त्यग्नयेन्नादाय प्रोडाशमष्टकपालं निर्वपेद्यः
कामयेतान्नं पश्यामित्यग्निमेवान्नादधुस्त्रेन भागधये
नोपधावति सह वै नमन्नादं करोत्यन्नादः ॥ १ ॥ ॐ ॥
एवमवत्यग्नयेन्मवतये प्रोडाशमष्टकपालं निर्वपेद्यः
कामयेतान्नं पश्यामित्यग्निमेवान्नं पतिधुस्त्रेन भागधये
नोपधावति सह वै नमन्नुपतिकरोत्यन्नेपतिरेवमव
त्यग्नयेपवमानाय निर्वपेत्ति प्रोडाशमष्टकपालं नि
र्वपेदग्नयेपावकायाग्नयेवच्ये ज्योतामयावीयदग्नये

॥ २९ ॥

पवमानायनिर्वपतिप्राणमेवास्मितेनदधातियदग्नेये ॥ ३ ॥
पावकायुवावमेवास्मितेनदधातियदग्नेयेऽवयत्राय
रेवास्मितेनदधातियदग्नेयेऽवयत्राय
निर्वपेच्चक्षुष्मासोयदग्नेयेपवमानायनिर्वपतिप्राणमेवा
स्मितेनदधातियदग्नेयेपावकायुवावमेवास्मितेनदध
तियदग्नेयेऽवयत्रायरेवास्मितेनदधाति ॥ ३ ॥ ॥ ॥
उत्तयद्यंधोभवतिप्रवपश्यत्यग्नेयेपुत्रवतपुत्रोडाश
मष्टाकपालंनिर्वपेदिंद्रायपुत्रिष्ठपुत्रोडाशमेकादशक

॥ ३० ॥

पातं प्रजाकाशोऽग्निरेवास्मै प्रजां प्रजुनयति वृद्धा मिन्द्रय
क्षय्यन् यै रसं वतं लक्ष्मीरेव रसं निर्वपेद्यः कामयेत रस
वोऽस्यामित्यग्निमेव रसं वतुः स्वेन भागधेयेनोपधा
वति स एवैव रसं वतं करोति ॥ ४ ॥ रसवानेव
भवत्यलक्ष्मीरेव तस्याग्नेयी वा एषाय दूता साक्षादेव
रसमवसृजेन्न येन स संततं परोडाशमष्टाकं पातं निर्व
पेद्यः कामयेत वसुमांस्यमित्यग्निमेव रसं वतुः स्वेन भा
गधेयेनोपधावति स एवैव रसं वतं करोति वसुमा ॥ ३० ॥

ध
त

नवभवस्य ग्नये वाजसते पुरोडाशमथा कपालं निर्वपे संग
मसंयत्ते वाजं ॥ ५ ॥ वाएषसि सीषिलियः संगालिगी प्रस्थग्निः मं
स्वल्ग्वेदेवानां वाजसदेग्निसेवा वाजलं स्वैनभागधेये स्
नोपधावतिधावतिवाजलं हंति वृत्रं जयति तं संगामम
थोऽप्राग्निं निर्वपेति धैवे भवस्य ग्नये ग्नवले निर्वपेति
पुरोडाशमथा कपालं निर्वपेद्यः स्यान्नावग्निमव्युधरेयु
निर्दिष्टभागो वाएयो न रं न्यो निर्दिष्टभागो न्यः स्तो संपूर्वतो
युजमानं ॥ ६ ॥ अग्निं संभवतः स इष्टुरातिमातो स्त
यदग्नेयं ग्नवले निर्वपेति भागधेये नैवेनैः शमयति न

॥ ३१ ॥
व
था

तिमार्द्धेति यजमानो ग्नये ज्योतिष्मते नि पुराडा शं मध्य कपा
नं निपे द्यस्या ग्निरु ~~धृ~~ धृतो हुले विनु हो त्रु द्वायेदपरत्रा
दीप्या नू धृत्य इत्याहुः स तत्त न का यय द्वा ग धेय स भिपू
र्वे उ ध्रिये ते कि म परो ष्य तु ॥ ७ ॥ ध्व ॥ द्विये ते तितान्ये
वा वृक्षाणां निरसं निधाय सथे दितः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्यो
ने रार्षे ज्ञातवदाः ॥ समायात्रियात्रिष्टमा जगत्या देवेभ्यो ह
यं वहतु प्रजानं निति ह्यंदो मिर वै नः स्वाद्योनेः प्रजनय
स्येव वावसो ग्निरित्याहुः ज्योतिस्वा अस्थपरा पतितमिति ॥ ३२ ॥

१

॥ ३२ ॥

यदग्नेये ज्योतिः सतो न विपति य देवा स्य ज्योतिः परा पति
तं त देवा वरुधे ॥ ८ ॥ करोत्यन्नादो दधाति यदग्नेये अ
वये वयं श्वरे वा सिंते न दधाति करोति वा जंय जमान
मुदे स्य षड् ॥ ९ ॥ ॥ वेऽश्वा नरे द्वाद क प्राक्त नि विपे दारु
णं चरुं दधि कव एण चरु म पिश स्या मानो यद्वेऽश्वा नरे द्वाद
श क पालो भवति संवत्सरो वा अग्नि वेऽश्वा नरे संवत्सरो वे र
हं स दयत्युप पाप व णो ह ते वा रुणे जे वे न व रुणा प्राणा
न्मं चति धिर्दे का कृणा फ ना ति हि रण्यं दक्षिणा प वित्र वे

३२

हिरण्यपुनात्येवैमाद्यमस्यान्नंभवसि येतामेवनिर्वपेत्पुना
कामःसंवत्सरः॥ १॥ वाएतस्याशांतोयोनिप्रजायेपशूना
निर्देहृतियोलंप्रजायेसंयुजान्नविंदतेयद्वैश्वानरोद्वादशा
कपालोभवतिसंवत्सरोवाग्निर्वैश्वानरःसंवत्सरमेवनाग
धेयेननामयतिसौस्मैशांतःस्वाद्योनेःपुनाप्रजनयतिवारुणे
नैवेनंवरुणपाशान्भवतिर्धेदधिक्रवृणापुनातिहिरण्यं
दक्षिणापवित्रंवेहिरण्यपुनात्येवेनं॥ ३॥ विंदतेपुनावे
श्वानरद्वादशकपालंनिर्वपेत्पुत्रेजालेयदुष्टाकपालो

३२

सर्वतिगात्रियैवैर्न ब्रह्मवर्चसेन पुनातियन्तव कपालः स्त्रि
वत्तैवास्मिन्नेजोदधाति यद्दृशकपालो विराजैवास्मिन्
न्नाद्यदधातियदेकादशकपालः स्त्रिष्टुतैवास्मिन्निद्रियंदधा
तियद्वादशकपालो जगत्स्यैवास्मिन्ष्टुदधातियस्मिन् जात
एतामिष्टिनिर्वपति पूतः ॥ ३ ॥ एव तेजस्यन्नाद इन्द्रियावी
पञ्चमान्नवस्य ववा एष संवर्गाक्केष्टिद्यते योदशपूठ
मासुयाजी सन्तमावास्यावापोठमासीवातिपादयति स
व्यायुहिलोकायदशपूठमासा विज्येते वैश्वानरं द्वादश

३३॥

कपालं निर्वपेदमावास्यावापौ एमासीवातिपाद्यसंवत्सरो
वाग्निर्वैष्णवः संवत्सरमेव प्रोक्तः अथो संवत्सरमेवैषी
स्मा उपधादति सवर्गस्थलोकस्थः समष्टौ ॥ ८ ॥ ॥ ६४
अथो देता एवा न्यारभ्य सवर्गलोकमेति वीरहा वा एष
देवानां योगिनस्तद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणाः कृत्याय वः
पुशन्मा ह्यन्ताग्ने यमष्टाकपालं निर्वपेद्वैष्णवः सवत्सरो
कपालं निर्वपेद्वैष्णवः सवत्सरो यमष्टाकपालं निर्वपेद्वैष्णवः
क्षरा गायत्री गायत्री गीर्वाणो वाग्निः स समाप्तिथ्यं क

३३॥

रोयथोयथाजनयतेवसंकरोतिलादकु ॥ ५ ॥ एवतद्वादश
कपालोवैश्वानरोभवतिद्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरः स्व
तुवाअग्नेर्योनिः स्वामेवैनं योनिं गमयत्याद्यमस्थानं भव
तिवैश्वानुरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मरुतः सप्तकपालं मि
त्रामकामआहवनीयेवैश्वानुरमधि श्रयति गार्हपत्ये मा
रुतं पापवस्यसस्यविधृत्ये द्वादशकपोवैश्वानुरोभवति लो
द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मै सजाताः ऋष्यावय
ति मारुतोभवति ॥ ६ ॥ मरुतो वै देवानां विज्ञो देववि

॥३८॥

नै

शेनेवासेमनुष्यविरामवरुंधेसुप्तकपालोभवतिसुत्पगला
वेसरुद्धेविविधोतोगाणराएवासेसुजातानवरुंधेन्यमान
आसादयतिविरामेवास्माअनवर्मानकरोति ॥७॥ ध्र ॥
पूजाकामःसंवत्सरःपुनामेवैनपूतःसमष्टेतादृङ्मारुतो
भुवत्येकान्नजिह्वशश्च ॥ ॥ ५ ॥ ध्र ॥ आदित्यवरुनि
वैपैत्संगाममुपप्रयास्यनियंवाअदितिरस्यामेवपूर्वप्रलितिष्ठति
वैश्वानरद्वादशकपालंनिर्वपेदायतनंगत्वासंवत्सरोवाअ
ग्निवैश्वानरःसंवत्सरःखभुवैदेवानामायतनमेतस्मादात्रा ॥३८॥

यत्तनाद्देवा असुरानजयन्त्यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति दे-
वानामेवायत्तनेयत्तले जयति तस्य नाम मत्तस्मिन्वा एतौ मृजाते ॥ १ ॥
यो विदिषाण योरन्नमति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्विदिषा-
ण योरन्नं जुगध्वा संवत्सरो वा अग्निं वैश्वानरः संवत्सुरस्वदि-
तमेवास्मिन्नास्मिन्मृजाते संवत्सराय वा एतौ सममाते यो सममा-
ते तयो यः पूर्वो सिद्धयति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरं द्वादशकपा-
लं निर्वपेत्सममानयोः पूर्वो सिद्धयति संवत्सरो वा अग्निं वैश्वान-
रः संवत्सरमेवास्मानिर्वरुणं ॥ २ ॥ पुरस्तीदन्निदृह्यति नैनुं व-
रुणो गृह्णात्याव्यं वा एष प्रतिगृह्णाति यो विप्रतिगृह्णाति वैश्वान-

॥३५॥

क

नरं द्वादशकपालं निर्वपेदविप्रतिगृह्य संवत्सरो वा अग्निं वैश्वानरः सं
वत्सरोऽस्वदितमिव प्रतिगृह्णाति नाथं प्रतिगृह्णात्यात्मनो वारुणमा
श्रामाप्नोति यः उभयादस्य प्रतिगृह्णात्यश्वं वा पुरुषं वा वैश्वानरं द्वाद
शकपालं निर्वपेदुभयादस्य ॥ ३ ॥ प्रतिगृह्य संवत्सरो वा अग्नि
ं वैश्वानरः संवत्सरोऽस्वदितमिव प्रतिगृह्णाति नाथं मात्रा माप्नो
ति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सन्निमेषं संवत्सरो वा अग्नि
ं वैश्वानरो यदा खलु वै संवत्सरं जुनती यां वरत्यथ स धेनुर्धौ भव
ति यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सं वत्सरं सातामिव सन्निम
सि प्रयवलेदानं कामा अस्मै पूजा भवन्ति यो वै संवत्सरः ॥ ४ ॥
॥ प्रयुज्य न विमुच्येत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरा ॥ ३५ ॥

गत्यानिर्वपेद्यमेवप्रयुङ्क्तं भागधेयेनाविमन्त्रतिप्रतिष्ठित्यया
रज्ज्वत्तमांगामाजेताभ्रातृव्यापप्रहिणुयान्निरर्कस्मिन्वास्मैप्र
हिणोति॥५॥ मृजातेनिर्वरुणांवपेदसयादद्यौवेमवसर
षड्विश्रञ्च॥॥६॥॥७॥ ऐंद्रवरुनिर्वपेत्पशुकामऐंद्रावपश
बइंद्रमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैपशून्ययह्यतिपशु
मानेवभवतिवरुणवतिसादेवास्मैयोनेःपशून्प्रजनयतीन्द्राय
द्रियावतेपुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्पशुकामइंद्रियंवैप
रावइंद्रमेवद्रियावतस्वेनभागधेयेनोपधावतिसः॥१॥
एवास्मा ईंद्रियंपशून्प्रयह्यतिपशुमानेवभवतीन्द्रायघर्मव

॥३६॥

॥३॥
उ

तेपुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकासो ब्रह्मवर्चसंवे
धर्म इमेव धर्मवतः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मव
र्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवतीति द्रायार्कवते पुरोडाशमेकादश
कपालं निर्वपेदन्नकासोर्काकैवेदेवानासन्नमिद्रमेवार्कवतः
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नप्रयत्नस्य न्नाद एव
भवतीति द्रायधर्मवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिद्रा
येन्द्रियावत इन्द्रायार्कवते श्रुतिकामो यदि द्रायधर्मवते निर्व
पति शिर एवास्पतेन करोति यदि द्रायेन्द्रियावत आत्मानमे
वास्पतेन करोति यदि द्रायार्कवते श्रुत एवाग्नाद्ये प्रलिति

॥३६॥

षष्ठिभक्तये वेदय ॥ ३ ॥ अ० होमवेपुरोडाशमेकादशक
 पालं निर्वपेद्यः पाप्माना गृहीतस्यास्या पावा अ० ह० इमेवा
 होमवृ० स्वेन भागधेयेनोपधातिसएवेन पुनो० ह० सोमवृती
 द्रायवेमृधायपुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यमृधोमिपूवे
 परं नृणां निवासमीयुरि० इमेव वैमृध० स्वेन भागधेयेनो
 पधावतिसएवास्मान्मृधः ॥ ४ ॥ अपहंतौ द्रायत्रेपुरोडाश
 मेकादशकपालं निर्वपेद्यमृधोवापरियत्तौ वेदमेव त्रारु० स्वेन
 भागधेयेनोपधावतिसएवेन त्रायतु इन्द्रायाकोश्वमेधेर्वतेपुरो
 डाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यमृहायो नोपनमेदेते वैमृहायुजा
 जो

पा

३७॥

स्यात्तन्मयदकाश्चमेधाविंद्रमेवाकाश्चमेधवतः स्वेनभागधेये
नोपधावतिसएवास्माअंतुतोमहायज्ञं व्यावयस्यपै नमहायज्ञो
नमति ॥ ५ ॥ इन्द्रियावतः स्वेनभागधेयेनोपधावतिसोर्कवतः
स्वेनभागधेयेनेर्वेद्यास्मान्मधोस्मैससय ॥ ॥ ७ ॥ ध्रु ॥ ध्रु
इन्द्रयान्वृजवेपुरोडाशमेकादवाकपातं निर्वपेद्भूमकाम इंद्र
मेवान्वृजुः स्वेनभागधेयेनोपधावतिसंवास्मैसजातानन
काक्करोतिग्राभ्येवर्षतीद्राण्येवरं निर्वपेद्यस्यसेनासंसिते
वस्यादिद्राणीवैसेनायेदेवतेद्राणीमेवस्वेनभागधेयेनोपधा
वतिसंवास्यसेनासंसत्यतिबन्धुजानपि ॥ ॥ १ ॥

॥ ३७ ॥

अपरं द्रुमे वमं तु मंतं मनः स्वतः ॥ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मि निद्रियमभ्यु-
 द्धमे सन्न ह्येव द्वौ यत्राधिष्ठा न्यायमेव तल्लोबद्ध जात इति पुंन-
 वा मे वै न न्यायमपि नीयगा वेदयती द्रायमन्यु मते मनः स्वते प्र-
 डाशमेकादशकपालं निर्वपेत् संग्रामे संयत्त इन्द्रियेण वैमन्युना
 मनसा संग्रामं जयती द्रुमे वमं न्यु मंतं मनः स्वतः ॥ स्वेन भागधे-
 येनोपधावति स एवास्मि निद्रियमभ्यु मनोदधाति जयति ॥ २ ॥
 ॥ संग्राममेतामेवा निर्वपेद्यो हतमनाः स्वयंपाप इव न स्यादेतानि हि-
 वा एतस्मादपक्रांतान्यथैव हतमनाः स्वयंपापो भवती द्रायं द्रात्र-
 पुरोडाशमेकादशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः कामयेत्तदानक-
 मा मे प्रजास्यः ॥ ३ ॥ इती द्रुमे वदातारं ॥ स्वेन भागधेयेनोपधा-

मनोदधाति जयति मन्त्रोपधा

॥३८॥

वतिसएवास्मैदानकामाप्रजाकरोतिदानकामात्रस्मैप्रजाभवन्ती
द्रायप्रदात्रेपुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यस्मैप्रतमिवसन्त
प्रदीयेत्तंद्रमेवप्रदातारुस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएस्मैप्र
दापयतीद्रायसुत्रास्मैपुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद
परुधोवा॥८॥ अ पुरुध्यमानोवेद्रमेवसुत्रास्मै॥९॥ स्वेनभागधे
येनोपधावतिसएवेनत्रायतेनपरुध्योभवतीद्रोवेसय
दंडदेवताभिरास्मैसनयावत्तमगाह्यसप्रजापतिमुपधा
वत्तस्मात्तमेद्रमेकादशकपालं निर्वपेत्तेनैवास्मिनिद्रि
यमदधाष्टकरीयाज्यावेज्रोवेराक्षरीसएनंवज्रोभूयाए

॥३८॥

ध॥५॥

नुवाक्यमकरोद्व॥१॥

सोभवत्सोविभेदुतप्रधक्ष्यतीति सप्रलापतिं पुनरुपाधावुर
 प्रलापतिः शक्योऽधिरेवतीति निर्मिमीतशांत्याप्रदाहो
 ययौलः श्रियेससुदुःसमाने स्यात्तस्मात्तमेदमेकादेश
 कपालं निर्वपेदिदमेवस्वेनभागाधेयेनोपधावतिसएवा
 त्मिनिद्वियेदधातिरेवतीपुरोनुवाक्योभेतिशांत्याप्र
 दाहायुक्ताशकरीयाज्यार्वेज्जोर्वेशकरीसएनं वज्रोभ
 त्याइधेनवत्येव ॥ ६ ॥ ५ ॥ अपितुः स्यवेधभवति
 तुदिशव ॥ ८ ॥ ५ ॥ अग्नौ वैष्णवमेकादेशकपालं निर्वपे
 दभिवरुत्सरस्वत्याज्यभागास्याद्वाहस्यत्यश्चर्यदाग्ना

११ ॥ वेष्टावएकादशकपाकोभवस्यग्निःसर्वदेवताविष्टुर्यज्ञो
 देवतामिष्ट्वेनयज्ञेनवाप्तिवरतिसरस्वत्याज्याभागा
 भवतिवाग्वेसरस्वतीवावैवैनमभिवरतिवार्कस्यस्यश्च
 रुभिवतिब्रह्मवेदेवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मलोवैनमभिवरति ॥ १ ॥
 प्रतिवैपरस्तादक्षिरिवेतमभिवरति देवैः पुरोनुवाक्यैकया
 दतिप्रयुक्त्या एतयैवयज्ञेलाभिवयमापोदेवताभिरेव
 देवताः प्रतिवरतियज्ञेनयज्ञंवावावंब्रह्मणाब्रह्म
 सदेवताः श्वैवययज्ञं वसध्वतोव्यवसपतितस्येनकुलश्च
 नोपाध्याधोभवतिनैनमभिवरत्स्त्वात्त आग्नावैष्टाव ॥ ३९ ॥

मेकादशकपालं निर्वपेद्यज्ञो न ॥ २ ॥ उपनमेदग्निः सर्वादे
 वत्ताविष्णुर्यज्ञो ग्निर्वैवविष्णुं च सेनभागधेयेनोपधावति
 तावेवास्मै यत्प्रयच्छत्तु उपै न युज्ञो न मस्याग्ना वैष्णवंधृतव
 रं निर्वपेच्चक्षुष्कामो ज्ञेर्वै चक्षुष्मन्नुष्णाविपश्यति यज्ञस्य
 देना अग्निं वैवविष्णुं च सेनभागधेयेनोपधावति तावेवा ॥ ३ ॥
 ॥ अस्मिन् यक्षधत्तः श्रक्षुष्मानेव भति धेनैवा एतद्रतो यदा ज्य
 मन दुहंस्तं दुहामिथुनैर्वास्मै चक्षुः प्रजनयति द्यूते भवति
 तेजो वै द्यूतं तेजः श्रक्षुस्तेजसे वास्मै तेजो वै रुध्रं द्रिद्यं वै
 वीर्यं दृष्टुं प्रातर्द्यौयजमानो यजमानस्याध्वरकल्पां प्रति

॥ ३ ॥

श्रक्षुः

॥४०॥

निर्वपेद्वा त्वये यजमानेनास्मैद्रियं ॥४॥ वीर्यवृद्धे पुरा वा यप्र
वदितो निर्वपेद्वा वस्येव वा तामप्रोदिता भ्रातृव्यस्य वृद्धे सा
मस्य वाचप्रवदती मन्या वा चो नो प्रवदं विला इन्द्रियं वीर्यं
जमाने दधात्याग्ना वैष्णवमुष्टा कपात्तु निर्वपेत्प्रातः सवनस्था
काले सरस्वत्या ज्यभागा स्याद्वा हस्यत्यश्वरुयदेष्टा कपालोभ
यश्चरुयदेष्टा कपालोभय सुष्टाक्षरा गायत्री गौत्रं प्रातः सवनं प्रा
तः सनमेव तेनाप्नोति ॥ ५ ॥ आग्ना वैष्णवमेकादश कपालं
निर्वपेन्माध्यदिनस्य सवनस्या काले सरस्वत्या ज्यभागा स्या
द्वा हस्यत्यश्वरुयदेष्टा दश कपालोभय वस्येकादश क्षरा ॥ ४१ ॥

त्रिष्टुप्प्रेष्टुभं माध्यंदिनं सवनं माध्यंदिनमेव सवनं तेनाप्रो
 त्याग्ना वैष्णवं द्वादशकपालं निर्वपेत् तृतीयसवनस्याकाले
 सरस्वत्या ज्यमागास्याद्वाहस्यत्यश्वत्थं द्वादशकपालो भवति
 द्वादशाक्षराजगती जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवनमेव ते
 नाप्रोति देवताभिरेव देवताः ॥ ६ ॥ प्रातिचरतियुजेन युजं
 वाचावाचं ब्रह्मणा ब्रह्म कपालैरेव द्वादशस्य प्रातिप
 रात्रौः सवनानि मैत्रावरुणैककपालं निर्वपेत् वृत्रार्थे काले ये
 वासौ भ्रातृव्यस्य वृत्रान् बंध्या सोऽवैषेत् तस्यैककपालो भव
 तिनहिकपालैः पशुमर्हत्यासुं ॥ ७ ॥ ब्रह्मणैवैतन्मा भव

॥४९॥

रतियज्ञोनतावेवास्येदियमाप्रोतिदेवताः सप्तत्रिंशश्च ॥
॥९॥ ॥ असावादित्यो नव्यरोचतस्मै देवाः प्रायः प्रिति
त मेष्टं तस्मात् सोमरोद्रं वरुनि रवयं तेनेवास्मिन्नुचमदधुयो
ब्रह्मवर्चसकामस्या तस्मात्तस्मात् सोमाद्रौद्रं वरुनि रवये सोमं
चैव रुद्रं च स्वेन मागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्ब्रह्मव
चसंघतो ब्रह्मवर्चस्येव भवति तिष्या पूषो मासो निर्वपेद्
इ ॥ १ ॥ वै तिष्यः सोमः पूषो मासः साश्वादेव ब्रह्मवर्च
समवर्चं धेप रिश्रितेयाजयति ब्रह्मवर्चसस्य परिगृह्णी
त्येष्वेतायेष्वेतवत्सायेद् गधमथितमाज्यं भत्याज्यं प्रोक्ष ॥४९॥

ॐ मा ज्यो न मा जयंते यावदेव ब्रह्म वरुं सं त सर्वं करोति तस्यति
ब्रह्म वरुं सं क्रियत इत्या हरी श्वरो दुश्चर्म भवितो निति मान
वीरु रौ धायै कुर्याद्यद्वै किं वमनुरं दंत दुष्ट जं ॥ २ ॥ भेषजं से
॥ वा सै करोति यादि बिभी या दुश्चर्म भविष्यामीति सोमा यो
षणं वरुं निर्वपे सोम्यो वै देव तया पुरुषः पौष्णः पशवः स्वयै वा
सै देव तया पशुभिः स्वयं करोति न दुश्चर्म भवति सोमा रोदं
वरुं निर्वपे स्रजा कामः सोमो वै रौ धा अग्निः प्रजानां प्रज
यि न ता सोम ए वा सै रौ तो दधा स्रग्निः प्रजां प्रनयति विदते ॥ ३ ॥
॥ ॥ ॥

पूजाः सोमा रोद्रं चरुं निर्वपेदन्निचरं सोम्यो वै देवतया परुष एरुद्रो य
 दग्निः स्वाया एवै न देवतोये निष्पीय रुद्रा यापि दधाति सोमा रोद्रं च
 र्निर्वपेत् सोमा जगतीति माह्वति सोमा रोद्रं चरुं निर्वपेज्यो गा मया
 वी सोमं वा एस्य रसो गच्छत्यग्निं शरीरं यस्य ज्यो गा मयति सोमा
 देवा स्य रं निम ष्ठी तात्यग्नेः शरीरं मुतयति ॥ ४ ॥ इति सप्तमं
 ति जीवत्येव सोमारुद्रो वी एतं गमिष्येत् सोमा निष्पिबदति
 स इति श्वर आति मातीर न उवा न्हो त्रादयो वहिर्वा अन द्वा न्वहि
 र्वा ता वहिर्नैव वहि मात्मानं स्पृशेति सोमा रोद्रं चरुं निर्व

प्रेद्यः कामयेतुस्वेत्सा आ यतनेत्ता त्वयं जनयेय मिति वेदिपरिगृह्या
धर्मध्वं न्यादधर्धना धर्मिष्ठा बर्हिषिस्त्वृणीयादधर्धना धर्मिष्ठा स्या
भ्यादध्यादधर्धन्नस्व एवास्मा आ यतनेत्ता त्वयं जनयति ॥ ५ ॥
रुद्रो भेषजं विंदते यदि नृत्तृणीयादधर्धद्वा दवाय ॥ ॥ १० ॥ ॥ ॥
ऐंद्रमेकादशकपातं निर्वपेत्मारुतं सप्तकपातं ग्रामकामदं द्रु
वैवमरुतं च स्वेन बागधेयेनोपाधावतित एवास्मै स जाता
नप्रयच्छंति ग्रास्येव वसत्या हवनीय ऐंद्रमधि श्रयति गार्हपत्ये
मारुतं पापवस्य सस्य विधृत्यै सप्तकपातो मारुतो भव

॥४३॥

तिसप्तमोऽवैमरुतो गणेश एव सै स ज्ञाता न वरं दधे नृयमा
नृयमा आसादयति विद्वमेव ॥१॥ ॥ अस्मा अनुवत्मानं करो
येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विद्वे च समदं दध्या
मित्येदं स्या वदं नृया वै दिद्रायान् नृब्रह्म हित्या श्राय ब्रया न्मरु
तोय जेति मा कतोय जेति मारुत स्या वदं नृयां न्मरु
नृब्रह्म हित्या श्राय ब्रया दिद्रय जेति स्रवै न्यौ भागधेये स
मदं दध्या निवित् ५ हाणा सिष्ठयेतामेव ॥२॥ निर्वपेद्यः
कामयेत कल्पोरु नितियथा देव तम वदा ययथा देव

इयो

॥४४॥

ग्राम

तं यजेद्वागधेयेनैवै नानुयथा यथं कल्पयति कल्पं तेषु
वैदमेकादश कपालं निर्वपेद्देव्यं द्वादश कपालं निर्वपेद्देव्यं
काम इन्द्रं वैव विश्वाः पूश्वा देवाः स्वेन भोगधेयेनोपधावति
तत्तु वासैः सज्जानां प्रयच्छेति गोमये वभ वस्यै इत्यावदाय वै
श्वदेव्या वद्ये दद्यौ दस्य ॥ ६ ॥ उपरिष्ठादिद्रियेणो वासा
उभयतः सज्जानां सुरिभिरुक्ता यथा ध्याय्य पूर्वयं वा सो दक्षि
पश्चिमे रासज्जानां मुपहित्यै पश्चिमे दग्धे प्रैयंगवं यरुं निर्वपेन्म
रुद्रो योग्रामकामः इन्द्रो वैपयसो मरुतो जाताः पश्चिमे प्रि

देवं

पश्चिमे
यं

ता

॥४४॥ यंगवोमासुताः खलु वै देवतया सजाता मरुत एखेन नागधे
येनोपधावतित एवासै सजातान्प्रयच्छंति ग्रास्ये वक्षति प्रि
यवतीया ज्ञातवाक्ये ॥५॥ भुवतः प्रियमेवेन समा
नानां करोति द्विपदा पुरो न वाक्या भवति द्विपद एवावरुं
धे वतुष्पादाया ज्ञा वतुष्पाद एव पशून्वरुं धे देवा सुराः
संयत्ता दं आसुंदुर्वा मुथो विप्रिया ओसुतं ३ अन्योन्य
संज्येष्ठा यातिष्ठमानाः श्वतुर्धा व्यक्रामन्त ग्निर्वसृष्टिः
सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापति

॥४४॥

उग्रहिः संप्रभावी यो वाक् उग्रहिर्बेणुर्बेणवी भवति वीर्यस्यावसुधे ॥ ४ ॥ कामये
तगायत्रोर्ध्वयेति च सप्तविंशतिश्च ॥ १ ॥ अथ नाएतद्यत्तस्य यदयुजुषेणान्नय
ते इमामग्नान्नशनासु तस्यैव आभिधा नीमदत्ते यजुष्ये यत्तस्य सद्ये प्रतृते वाजि
नादेव अथमभिधाति रूपमेवास्ये तं महिमानं व्याचष्टे युजाथो वासभं युवमिति
देवमसत्वेन गर्दभं प्रतिष्ठापयति तस्माद्भाद्रदेवो सत्तरो योगे योगे तु वस्तुमिह ॥ १ ॥
योगे योग एवेन युंद्वाजो वाजो हवामह इत्याहान्ते वाजो नमो वावरे धेसखाय इह
तयुरस्यो हं द्वियमेवावरे धेग्निर्देवेभ्यो निःशायत तं प्रजापतिरन्वेदिदस्माज्जाप
लोभो न्येन संभरत्यनुविसे पापवस्य संवाएत किं यते यद्येयसा नृपापीयसा
असमानं कर्मिषु वैति पापीयान् ॥ २ ॥ अथ भाद्रदेवो धूपवैनयेति पापवस्य सस्य वा
वैत्ये तस्माद्येया संपापीयान् आदत्तेति बह्वैर्भवतो भ्रातृभ्यो भवती वरननु

रि

वाएषयोभिनिचिनुतेवअश्वःप्रतूवेनेद्यवक्रामिनशस्तीरित्याहवनेणवपाप्मानंभ्रा
तव्यमवक्रामितिरुद्रस्यगाणपस्यादित्याहोदोवेपशवोरुद्रदेव ॥३॥पशुभिर्वा
यास्मेनेकमेकुरुतेपूष्णासयुजासहेत्याहपूषावाअध्वना२सन्नेतासमेत्येपुरीषा
यतनोवाएषयदग्निरगिरसोवाएतमग्नेदेवताना२समभरन्त्येव्यासधत्ता
दग्निपुरीष्यमगिरस्वदधेहीत्याहसयतनमेवेनदेवताभिःसंभरत्यग्निपुरीष्यमं
गिरस्वदधेमदस्याहयेन ॥४॥संगच्छतेवाजमेवास्यवद्रेप्रजापतयेप्रतिप्रोच्या
ग्निःसंभरत्यदस्याहुयवेप्रजापतिस्तस्याएतद्योत्रयद्वीकोग्निपुरीष्यमं
रस्वद्वरिष्यामदिति वत्सीकवपामुपतिष्ठतेसाक्षादेवप्रजापतयेप्रतिप्रोच्या
ग्निःसंभरत्यग्निपुरीष्यमगिरस्वद्वरामदस्याहयेनसंगच्छतेवाजमेवा

[illegible]

धं.सं.१

॥३॥

शुः ॥१॥ स्माद्धं सि यत् ५ हं नृहिरप्यमुपास्य जुहोतीति नो धौ ध्वर्युर्भ
वति नयत् ५ रक्षा ५ सिद्धि ५ ति जिघर्ष्य गिं मनसा धूतेनेत्याह मनसा हि पुरुषो य
तमभिगच्छति प्रतिक्ष्यं तं भुवनानि विभेत्याह सर्वं क्षेप प्रत्युडः सेति पृथुतिर
वयसा ब्रह्म तमिस्राहाः श्रोत्रेण जातो महान् ॥२॥ भवति यच्चिष्ठं मन्त्रं रभसं
विद्वानमिस्राहं न मे वा स्मे स्मदयति सर्वं मस्मे स्मदते य एवं वेदाहो जिघर्षि
वचसा धूतेनेत्याह तस्माद्यपुरुषो मसाभिगच्छति तद्वा जातदस्य रक्षसेत्याह
क्षसामपहं स्ये मर्य श्री स्पृहयद्गो अग्निरित्याह पच्यति मे वास्मिं दधात्यपचि
ति मा भवति य एवं ॥३॥ वेद मनसा ले तो मु महोति यामं ध्वर्युरनुगता वाहुति
जुहोति न स्वती भ्यां जुहोत्याहुतो राप्ते दाभ्यां प्रतिष्ठिते यत्तमुखयः

मा

॥३॥

सा

तमुखेवेत्रियमाणेयुत्त२२क्षा२सिजिधा२संसेतहिखलुवाएतद्यत्तमुखंयद्येनुदाहृति
रभुतेपरिलिखतिरखीमपहंसेतिसभिःपरिलिखतित्रिबदाअग्निरावातेवाग्नितस्माद्दक्षा
२स्यपरंति॥४॥गायत्रियापरिलिखतितेजोवेगायत्रीतेजसेवेनंपरिगृह्णातित्रिष्टु
भापरिलिखतीद्विधंवेत्रिष्टुमिद्विधेणेवेनंपरिगृह्णात्यनुष्टुभापरिलिखत्यनुष्टुफावो
णिछंदा२सिपरिभूःपर्यायेमध्यतोनुष्टुवागताअनुष्टुपस्मान्मध्यतोवाचावदामोगाय
त्रियाप्रथमयापरिलिखत्यथानुष्टुभाथत्रिष्टुभातेजोवेगायत्रीयतोनुष्टुमिद्विधंवेत्रिष्टुते
जसाचेवेद्विधेणचोभयतोयुत्तंपरिगृह्णाति॥५॥अंधोध्वर्युर्महाभवनतिथएव२हं
तित्रिष्टुभातेजोवेगायत्रीत्रयोदश्या॥३॥१५॥दिवस्यत्वासवितुःप्रसुवडतिखन
तिप्रसूत्याअथोधूममेवेतेनजनयतिज्योतिष्मंतंवाग्नेसुप्रतीकमिस्योहज्योति

भा

प

रेवेतेन जनयति सोमिनीतः प्रजाशुचापिपुनंदेवाअर्धर्षेनाशमयंष्टिवंप्रजाभ्यो
हिंसंतमिस्याहप्रजाभ्येवेनरंमयतिदाभ्यावनतिप्रतिष्ठित्याअपांष्टमसीति
पुष्करणीमा॥१॥हरस्यपांवाएतसृष्टंयपुष्करणीरूपेणेनेनुदाहरतिपुष्करणीनसंभ
रतियोनिर्वाअग्नेःपुष्करणीरूपेणियोनिमेवाग्निःसंभरतिवृक्षाजिनेनसंभरति
यस्यैवैकृष्णाजिनंयत्नेनेवयत्नःसंभरति यद्वाभ्याणांपशूनांचर्मणासंभरद्वाभ्या
न्मुखंशुचापिथेकृष्णाजिनेनसंभरत्यारण्यानेवपशून्॥२॥शुचापियतितस्मात्समावसत्
नांप्रजायमानानामारण्याःपशवःकनीयाःसःशुचादातालोमतःसंभरत्यतोयस्यमेध्यं
कृष्णाजिनंचपुष्करणीचसंस्तृणातथैवैकृष्णाजिनमेतोपुष्करणीमाभ्यामेवेनमुभय
तःपरिगृह्यात्यग्निदेवभ्योनिहायततमथवीच्यपश्यदथवीवाप्रथमोनिर्मथदग्नइ

ति ॥३॥ आहय एवेन मन्वपथ्यसेनेवेन २ संभरति त्वामग्ने पुष्करादधी साह पुष्करेण येन मु
 पाश्रितमविदत्तमुत्तादध्यं कृषिरित्याह दध्यं आथर्वणस्तेजस्मासीते ज एवास्मिंदधाति
 तमुत्तापात्पावषेयाह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभिगृणाति ॥४॥ अतस्त्वभिः संभर
 ति चत्वारि घदा २ सिधं दौ भिरेव गायत्री भिब्रीलुणस्य गायत्री हि ब्राह्मणत्रिभुवीरा
 जस्यस्यत्रेष्टुभो हिरा जस्योयं कामयेत वसीथां दितुभयभिः सस्य संभरेते जस्येवा
 स्माद्विद्विद्यं च समीचीरधात्यष्टाभिः संभरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री भिर्धो वाने
 वाग्निस्त २ संभरति सादहातरि साह देवा एवास्मे स २ सादयति निहोतेति मनु
 ध्यास्त २ सीदस्वैवया २ सिजनिष्वाहि जे न्यो अग्ने अहामित्याह देवमनुष्या
 नेवास्मे स २ संभान्नजनयति ॥५॥ एव परं निति गृणाति होतरिति सत्तदि

प

ल्या

ति

व

य

न यो रेषगर्भो यदग्निस्तस्माद्देमाहाग्नेचास्विर्भूतओषधीष्विष्याह यदायेतं विभरं त्यथ
चारुतरो भवति प्रमातभ्यो अधिकानि क्रद्गा र्था होष धयो वा अस्य मातरस्ताभ्य ऐवै न प्र
थावयति स्थिरा भववद्गुण इति गर्दभ आसादयति ॥ ४ ॥ संनद्ये येन मेतया स्युमे
गर्दभे न संभरति तस्माद्गर्दभः पशूनां भारभारिते भोगर्दभेन संभरति तस्मा
द्गर्दभोऽप्यनाकुशे स्यात्प्रमश्रमेद्युस नृधेने नार्क २ संभरति गर्दभे न संभरति त
स्माद्गर्दभो द्विरेताः संकनिष्ठ पशूनां प्रजाते जिह्वस्य येन निरेहति प्रसुवा एष
एतद्यो र्गुः ॥ ५ ॥ स इभ्यः प्रजासु चो प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्यो प्रजाभ्य ए
वेन २ शमयति मानुषीभ्यस्त्वमगिर इत्याह मानुष्यो हि प्रजाभावा वा पृथिवी अभिर
शुचो मां तस्मिन् भावनस्पतिनि स्यो हेभ्य ऐवै न लोकेभ्यः शमयति प्रेतुवाजी कनिक्
दुदि स्याह वाजीधेष नान्द्रासभः पचति ॥ ६ ॥ आह रासभ इति त्वे त मृषयो वद-

जा
ह

सं. धे.
॥६॥

व्य

विसृप्तयति

स्य

रु

अरं नृगिं पुरीमित्याहाभिः शेषभरतिमापाद्यायुषः पुरस्याहायुरवास्मिंदधातितस्माद्भः सर्वमा
युरेतितस्माद्देभेपुशायुषः प्रमी तेविभ्यतिवृष्ठाग्निं वृषभरं नित्याहवृषाक्षेपवृष्ठाग्नि
रपागर्भे ॥७॥ समुद्रियमित्याहापाः शेषगर्भो य दगिरग्न आयाहि वीतयइति वाइ
मो लोको व्येतामग्न आयाहि वीतयइति यदाहानो लोको व्येतामग्न आयाहि वीतयइति वाइ
तनादगतः प्रतिष्ठाः स एतर्ध्वयुधजमानं च ध्यायतः सत्यमिहयं वा तमसो ॥८॥
॥९॥ अस्तुर्गुणैः स सादयुसास्तुः पलेति गर्भमसो मादध्वं द्विजवारि
॥१०॥ वासुपावा अग्निरुपनध्वो विपाजस्येति सवित प्रसूत एवास्थिविष्वं
नरुणमेनिं वि सज स्युपउपसृजत्यापो वेशांताः शांताभिरेवास्यभुचः शमयति
तिसृभिरुपसृजति त्रिवृद्वा अग्निर्यो वीनेवाग्निस्तस्य भुचः शमयति मित्रः स
॥११॥ तिसृभिरुपसृजति त्रिवृद्वा अग्निर्यो वीनेवाग्निस्तस्य भुचः शमयति

पुं

च

॥६॥

सृज्य पृथिवीमिस्याहमि त्रैलोक्यं वादं नानंतेनेव ॥ ११ ॥ एनं सः सृजति शंसे यद्वा म्या
एतां पात्राणां कृपां लेः सः सृजति म्याणि पात्राणि शुचा र्पयेदमैक पात्रेः सः सृजते
तानि वा अनृष जीवनीया निताम्ये वशु चार्पयति शर्कराभिः सः सृजति धृत्या अथो
शं वा याजलोमैः सः सृजतेषा वा अग्नेः प्रिया तनू र्येद जा प्रियं येन तनु वा सः
सृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः सं ॥ १२ ॥ सृजति यतो वै कृष्णाजिनं य
जेनेव य सः सः सृजति रुद्रा संभ सृष्टिं नीमि त्याहे ता वा एतं देवता अग्ने
समभरं ताभिरेवे नृ सं भरति मखस्य शिशो सी त्याह यतो वै मखस्तस्ये तद्वि
रो यदु रवा तस्मादेव माह यज्ञस्य पदे स्वर त्याह यज्ञस्य हत ॥ १३ ॥ पदे अथो प्रतिष्ठि
ये प्रा न्याभिर्घस्य न्वये मं जयते मिथुनत्वा य अग्निं करोति त्रय इमे लोका ए

षां लोका नामां घे देभिः करोति वीर्यं वै देवाः सिर्वीर्येणैव नां करोति येषां विलं करोति वा जु
 वं स्यादयं ती करोति प्रजापतिना यत्तु सुरेव न संमितां द्विस्तनां करोति वा वापि व्यो देहा
 य चतुस्तनां करोति पशूनां देहायाष्टास्तनां करोति बृहदसां देहायुन वा अस्मिभि चरतः
 कुर्यात्पुनरुतमेव वज्रं संभस्य भ्रातृ व्याय प्रहरति स्तस्यै कृत्वा यसा मही सुरा मिति नि
 दधाति देवतास्यैव नां प्रतिष्ठापयति ॥४॥ तेनेव लोभभिः समेत अभिचरत एकी वै
 शतिश्च ॥५॥३४॥ सप्तभिर्धूपयति सप्तवेशीर्षुष्याः प्राणाः शिर एतद्युतस्य यदुखा
 शीर्षे नैव युतस्य प्राणा दधाति तस्मात्सप्तशीर्षे प्राणा अंशश्च नूधूपयति प्राजा
 पुंसो वा अश्वः सयो नित्यायादिति स्येत्यहि यं वा अदिति रदिस्ये वादिस्या
 खन स्या अंकरं काराय नहि स्वस्वं हि नस्ति देवानां त्वापलीत्याहे देवानां ॥१॥

वाए तां प ल यो मे कुर्वे ता भिरेवे नां द धाति धिषणा स्त स्या ह विधा वे धिषणा विधा भिरेवे नां मुभी
 ये म स्त स्या ह छंदा २ सि वे नां भिरेवे नां २ अप र्थाति व रू ज थ स्त स्या ह हो ज्ञा वे व रू ज थ यो हो ज्ञा
 भिरेवे नां प चति ज नै थ स्त स्या ह दे वानां वे प लीः ॥२॥ ज नै थ स्त स्या भिरेवे नां प चति ष ड्भिः प चति
 त ष ड्भिः वे प लीः भिरेवे नां प चति द्वि प चं लि स्या ह त स्मा द्वि स व स्त र स्य स्य प च्य ते वा रु ष्यं भी र वा
 वि द्वा मे त्रि यो पौ ति शं स्ये दे व स्ता स नो द्व प लि स्या ह स वि त प्र स त ए वे नां ब्र ह्म णो दे व ता भिरु
 मा द्व प ल्य प च ना ए धि व्या शा दि श आ र्पे ण ॥३॥ इ त्या ह त स्मा दग्निः सर्वा दि शो नु वि भा सु ति ष व
 ह ती भे वो र्ध्वा ति ष ध्रु वा ल्मि स्या ह प्र ति ष्ठि स्या अ सु र्ये पा न्न म ना छ्वा मा छ्वा ण ति दे व त्रा व
 र ज क्षी रे णा छ्वा ण ति पर मं वा ए त त यो य द ज क्षी रं पर मे पा वे नां प थ सा छ्वा ण ति य जु षा
 व्या व से वं दो भिरा छ्वा ण ति छंदा भि र्वा ए का क्रि य ते छंदा भि रे वंदा २ स्या छ्वा ण ति ॥४॥
 आ ह दे वानां वे प लीः पृ णे षा ष ड् ॥५॥ ॥ एक वि षं श स्या मो षेः पुरु ष शी र्ष मे क

सं. प. १

६

३ निदधातिससवेशीर्षाण्यामाणाः प्राणैरेवै न समर्थयति

समेध्यावे माषा अमेध्यं पुरुषशीर्षममेध्यैरेवास्यामेध्यं निरवदायमेध्यं कृत्वा हरये
कविः श्रुतिर्न बन्धे कविः श्रुते वे पुरुषः पुरुषस्याप्येवं वा एतन्प्राणैरेमेध्यं यपुरुषशी
र्षं सप्तधा वित्तं पञ्च क्रीकवृपां प्रतिमेध्यं सायथावेत ॥ १ ॥ १ ॥ वे मृत्युं धनं सप्तधा य
म आर्धं पश्यं पश्याय यमगाथाभिः परिगयति यमादेवे न दंडे ति स्तभिः परिग
यति त्रयं मे को वा एभ्य एवे न को वभ्यो वृद्धे तस्मादायते न दंयं गाथाहितद्वे
ग्निभ्यः पुस्तना उभते का मावा अग्नयः कामीने वा वरुं धेय पशुना उभेता नव
रुद्धा अस्य ॥ २ ॥ पशवस्यु र्ये मर्या ग्निक तानु सु जेय रवे श संकु र्या घ स पू स्त्रा
ये घातया मानि शीर्षाणि र्य पशुना उभते तेनेन पशुन वरुं धेय त र्य ग्निक
तानु सु ज ति ष्णा मया तथा मलाय प्राजापत्ये न स पू स्त्रा पयति यतो वे प्र
शी

सु

॥ ८ ॥

जापतिर्येव यत्प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः प्रजा अस्तु तस्मादिहानो मन्यतु स एता
 श्री औरपयत्ताभिर्वैसमुखतः ॥३॥ आसानमाप्रीणी तु आप्रियो भवति यत्सोवे प्रजापतिः यदेता
 निर्युत्तमेवेतां मुखत आप्रीणा सुपरि मित छंद सो भवंत्यपरिमितः प्रजापतिः प्र
 जापतेरास्या उनातिरक्ता मिथुनाः प्रजाये को भवंतीति छंदः प्रजापतेः पश
 वो को भूशः पशुने वा वरुंधे सर्वाणि वा एता रूपाणि सर्वाणि रूपाण्य गो चित्ये
 त क्रियंते स्मादे ता अग्नेश्चित्यस्य ॥४॥ भवंत्येक विंशतिस्तस्मादिधेनीरन्वा
 हरुवा एक विंशो रुच्ये वमं छं स्यो प्रतिष्ठा मेव प्रतिष्ठा मेव विंशश्चतु
 विंशतिमन्वाह्ये तु विंशतिरर्धमासाः संवत्सरो ग्निर्वैश्वानरः सा वत्सरः
 सा देवैर्वैश्वानरा वरुंधे परा चीरन्वाह परा डि बहि सुवर्गो को वः समास्ता
 न क्रतवो वधयं त्विहाह समाभिरेवाग्निर्वर्धयति ॥५॥ क्रतुभिः संवत्सरः

सं. पं. १

९

आ

वि

विश्वो आभीह प्रदिशः पृथिव्या रसाह तस्मादग्निः सर्वो दिशो नु विभीति प्रसौहता मभिना मृत्यु
मेस्मादि स्याह मृत्यु मेवास्मादपुनरुदयं तमेस्मरी स्याह पाप्मो वेतमेः पाप्माने मेवा
स्मादि पहे सगन्म ज्योतिरुत्तममि स्याह सो वादि स्यो ज्योतिरुत्तममादिसस्येव सायुज्यं
गच्छति न संवसर स्तिष्ठति नास्य श्रीस्तिष्ठति यस्येताः क्रिये ते ज्योतिष्मती मुत्तमा
मन्नाह ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति सुवर्गस्य कोनस्या नृ रियात्ये ॥६॥ याव तोस्य
मुखं तत्रित्यस्य वर्धयत्यादिस्योष्ठा विदं शतिश्च ॥८॥ ४३॥ पृष्टिर्दयति षड्
ऋतवे ऋतुभिरेवे नदी क्षयति सप्तर्दक्षयति सप्त घंदाः सिद्धं दो निरेवे नदी क्ष
यति विश्वे देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभोत्तमयो जुहोति वाग्वा अनुष्टुपस्मा स्मृणा नृ
वाग्नुत्तमे कस्मादक्षारं नोपे प्रथमं प्रदं तस्मादिद्वा चो नोत्तमं नुष्टुप उषं जी
वाति पूर्णो या जुहोति पूर्णं देव हि प्रजा पतिः ॥९॥ प्रजापते राप्ते न्यूनया जुहो

॥९॥

वि

ति न्यूनाधिप्रजापतिः प्रजाअसजतप्रजानाः संख्येयदुर्निप्रवज्याद् तमवसंधीतय वि
दंगारेषु भविष्यदंगारेषु प्रवणक्ति भविदेवावेसंधे भव्यधिभयोभूताद्वाभ्यां प्रवणक्ति द्विष्य
पायजमानः प्रतिष्ठिते ब्रह्मणा वा एषा यजुषा संभूता यदुखासायद्विद्यता तिमि र ॥२॥
यजमनो ह्येतास्य यतो मित्रेता सुरानां वेसाह ब्रह्म वेमित्रो ब्रह्मन्नेवेनां प्रतिष्ठापयति नाति
मार्हेति यजमानो नास्य यतो हेतयेतदिभिद्येतेतेव कृपाळेः सः सजे सैव ततः प्रायश्चित्तियो
गुत श्रीस्यान्मथिला तस्या वेदध्या दूतो वा एष सस्या ॥३॥ देवता मुपैतियो भूति का
मस्या य उरवो ये संभवे स एव तस्य स्यादतो ह्येष संभवे सेषवे स्यं भूनां संभवे स्येव
ये कामयेत भ्रातृभ्यमेसे जनयेयुमिस्य न्यतस्तस्या हस्या वेदध्या सीक्षा देवासे भ्रातृ
भ्यं जनयेयं वरीषादनेका मुस्या वेदध्या द वरीषे वा अनंभिनयेत स यो न्ये वान् ॥
॥ अवसंधे मुजा न वेदधासू र्वे मुजा र्जमे वास्मा अपि दधासूग्नेर्देवेभ्यो न

त
रे

सं. पं. १

१.

अ

त

य

त

त

आयतसक्तमुक्तं प्राविशत्तुमुक्तं भवधातिथेदेवास्तत्र न्यक्तं तदेवावेकं धुआज्यै न संयौ
स्येतदग्निः प्रियं धामुयं दत्तं प्रिये पोषे नं धाम्नासर्पस्य थो ते जेसा ॥ ५ ॥ वेकं
कतीमादधातिभाएवावेकं धेशमीमयीमादधातिशांसेसीदत्वं मातुरस्याउपस्करितितिस
भिर्जोतमुपतिष्ठतत्रयं मेहो काएष्वोके धाविदेगहस्यथो प्राणोवासं धत्ते ॥ ६ ॥ प्रजा
पतिर्कृत्वा मेवानं ते जेसा च त्वेति ॥ ७ ॥ नहस्मेवेपुराग्निरपरशुवक्त्रा दह
तितदस्मै प्रयोग एव पिरस्यदययि यानि कानि चेति समिधमादधात्यपरशुवक्त्रा मे
वास्मे स्वदेति एवं वेदो दुर्वरीमादधात्सुगर्वा उदुरर्ज मेवास्मा अपि दधाति प्रजापतिर
ग्निमसृजोत ॥ ८ ॥ सृष्ट ॥ रक्षा ॥ सि ॥ १ ॥ अजिघा ॥ सं ॥ स्तएतद्रक्षोघ्नमप ॥ म्यतेन वेस
रक्षा ॥ स्यपहंयद्रक्षोघ्नं भवत्यग्नेरेव तेन जाताद्रक्षा ॥ स्यपहंसाभ्य ॥ मादधात्य

सर्वमस्मै स्वदते

भूतो वैव न स्यतीना ॥ सपल सा हो विजि ॥ ये वैव कती माद धाति भा ए वा वरुं धे शमी मयी
 माद धाति शां ये स ॥ ति मे ब्रह्मो दे वा वाह अतिर मित्युत्त मे ओ दु बरी ॥ २॥ वाचयति ब्रह्मणे
 वक्षत्र ॥ स ॥ सति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्वा सुणो राज ॥ न्यून स्युन्य ब्रह्मण तस्माद्वा ज न्यो ब्रा
 ह्मण वा न स्युन्य ॥ राज न्यमृत्यु वो एष यदग्नि रमृत ॥ हिरण्य ॥ रुक्म मं तैरुं प्रति मुं चते मृत
 मेव मृत्यो रं त धैत ए के वि ॥ ति निर्वी धी भव ये के वि ॥ रति वै देव कोका द्वा दे शु मा साः ॥
 चै ॥ पतै वस्त्र यद मे कोका आ सा वादि स्य ॥ ३॥ एक वि ॥ श ए ता वं तो वै देव कोका से भ्य एव
 भाले व्य मं तैर ति निर्वी धै वै दे वा अ सुरा निर्वी धै कुर्व त तं निर्वी धा नां निर्वी धु त्वं
 निर्वी धी भवति भाले आ ने य नि वी धै कुरु ले सा वि त्रि या प्र ति मुं चते प्र स्ये
 न तौ पा सै त्यु तै र था हो रा त्रा भ्या मे वे न मु द्य तै दे वा अग्नि धार यं इ वि णो दा इ त्या
 ह प्रा णां वै दे वा इ वि णो अ हो रा त्रा भ्या मे वे न मु द्य तै ॥ ४॥ प्र णो दी धा रा सी नः प्र

तिमुचते तस्मादासीनाः प्रजाः प्रजायन्ते कृष्णाजिनमुत्तरेते जो वेहिरप्यं ब्रह्म कृष्णाजि
 नं ते सायैवेन ब्रह्मणा चोभयतः परिराजति षडुद्यामः शिख्यं भवति षडाकृतवक्रतुभि
 रेवेन मुद्यते यदादशोद्यामः संवसुरेणोवमोजं भवत्युर्गे मुजापुर्जे वेनः समर्थयति
 सुपर्णासिगरुत्मानि स्युर्वेक्षते रूपमेवास्ये तं न हि मानं आचष्टु दिवं गच्छुः सुवः धृते स्यो
 ह सुवर्गमेवेन लोके गमयति ॥ ५ ॥ रक्षाः स्यो दुर्वरी आदित्य उद्यं संयतुर्विः शतित्वा
 ॥ १ ॥ समिक्षो अंजकंदरं मती नोद्यतमेजे मधुमसि न्वे मानः ॥ काजी वह्न्याजिनं जातवे
 दो देवानां वक्षि प्रियमासधस्व ॥ धृते नो जं संप्रयो देवयानी अज्ञानेनाज्यप्येतु देवा
 न् ॥ अनुला सप्ते प्रतीदिशः सचं ताः सुधा मस्मे यजमनाय धेहि ॥ ईश्यासि सचं य
 श्च वाजिन्नाः सुश्यासि मे ध्ये सप्ते ॥ १ ॥ दिवे वै सुभिः सुजोषाः प्रीतं वह्निं बहनुजात

दा

वेदाः॥ स्तीर्णवर्हस्सुष्टरीमानुषाणोरुष्टुप्रथमानंष्टयिर्व्योदेवभिर्युक्तमदितिःसुजो
षाःस्योनं व एवानासुमितेदधातु॥ एताउवःसुभगाविभ्यस्तुपाविपक्षोभिःयश्रयमा
णाउदातैः॥ ऋषास्सतीःबुधःशुभमानाद्दारेदेवीःसुप्रायणाभवंतु॥ अंतुरामित्रा
वरुणाचरतीमुख्यज्ञानीमभिसंविने॥ उषासां॥ २॥ सुहिरंष्यसुशिओक्तस्य
मोनाविहसादयामि॥ प्रथमावाःसरथिनासुवर्णादेवोपश्यंतोभुवनानि विधा
॥ अपिप्रयंजोदनांमिमानाहोतारोऽपतिःप्रदिशादिशंतो॥ आदित्येर्नोभारती
बहुयज्ञःसरस्वतीसहस्रैर्नोआवीत॥ इडोपहतावसुभिःसुजोयज्ञोदेवीरम
तैषुधत्त॥ लघ्वावीरंदेवकामंजजानलघुरवीजायतमाधुरम्बः॥ ३॥ लघ्देविभ्यं
भुवनंजजानबहोःकृतीरमिहधक्षिहोतः॥ अश्वोघृतेनन्यासमेतउपदेवाः
तुशःपाथेत्तु॥ वनस्पतिर्देवलोकं प्रजानं नृगिनाहव्यास्वेदितानि वक्षतु॥ प्रजाप

षा

तेस्तयसावावधानः सद्योजातो रधिषेयुः समेने ॥ स्वाहा कृतेन हविषा पुरोगाथा हि सा
 ध्या हविरदं तु देवाः ॥ १४ ॥ अग्निष्वावा मश्चोदिये नारिः ॥ १५ ॥ सावित्राणि व्यं
 धमुक्तामदेव स्य खनति कूरं वारुणास्तप्तभिरेकविंशत्यापङ्क्तिर्न हस्म समिधो अं
 जेने कादश ॥ १६ ॥ सावित्राण्युक्तामक्रूरं वारुणाः पशवस्युर्न हस्म नवपंचाशत् ॥
 ५९ ॥ हरिहिमोम् ॥ श्रीकृष्णा घेणोमस्तु ॥ ६० ॥ श्री ॥ श्रीकृष्णा ॥ श्रीमहागुरुभ्यो नमः
 मः हरिः ॐ म ॥ विष्णु मुरवा वेदे वा श्वं दौतिरि मां लोका नैनपजयमभ्यजयन्त्य
 दिष्णु क्रमा न्मते विष्णुरेव भूतयजमानं श्वं दौतिरि मां लोका नैनपजयमभिजय
 तिविष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह भाय श्रीवेष्टि वीत्रेष्टुभ संतारि संजा गती धोरा
 नुष्टुभी दिशं श्वं दौतिरि मां लोका न्यथा पूर्वमभिजयति प्रजापतिरग्निमसृत्

छंदा
सि

सौस्मासुष्टः॥१॥ पारोडे-तमेतयान्नेदकंददितितयावेसौमेःप्रियं धामा वासंधयदेसिमन्वा
हाम्नेरेवेतयोप्रियं धामावसंधर्द्दुचरो वाएषपराड-प्रदद्योयोविष्णुक्रमान्क्रमतेचतस्रभि
रवर्ततेन चारिबंदाश्चिरेबलुवाअमेःप्रियातनःप्रियामेवास्यतनुवममि॥२॥ पुर्या
वर्ततेदक्षिणापुर्णवर्ततेस्वमेववीर्यमनुपुर्यावर्ततेतस्मादक्षिणोर्ध्वआसनौवीर्यव-
त्तरोर्ध्वआदिस्यस्येवावत्तमनुपुर्यावर्ततेशुनःशेषमजीगर्तिवरुणो गणा साएतां
वीरुणीमपश्यत्तयावेसआस्थानंवरुणपाशदमुंचदूरुणो वाएते गृह्णाति यउरुवा प्र
तिमुंचतउदुत्तमंवरुणपाशमस्मादिस्याहास्मानमेवेतया॥३॥ वरुणपाशमुंचत्या
सोहर्षमित्याहाद्येनृहरतिध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिरित्याहप्रतिष्ठितेविशस्वा सर्वो
वांबलित्याहविशेवेनृसमर्धयस्यस्मिन्नाष्टमधिश्येत्सोहराष्टमेवास्मिंध्रुव
मवूर्यकामयेशाष्टस्यादितितंमनसाध्यायेदाष्टमेवभवति॥४॥ अग्रेवदनु

स.

१३

ति

ति

ते

ष सोमूर्ध्वोऽस्त्यदि साहाग्रे मेवेन २ समाना नां करोति निजिगि वां त मे सह त मे एवा स्माद
पेहंति ज्योषागादि साह ज्योतिरे वास्मिंदधाति च त स्मिन् सादयति च तारि बंदा २ सिद्धं
दोभिरे वाति बं दसोत्तमया वर्षे वा एषा बं दसां यदतिष्ठं दा वर्षे वेन २ समाना नां करो
तिसिद्ध ॥ ५॥ भवति सत्यमेवेन गमयति वास्तुप्रेणो पतिष्ठते एत नुवेव सप्रीभर्ता
कंदनो मेः प्रियं धामा वा रुंधा गोरेवे तेन प्रियं धामा वरुंधा एकादशं भवत्येव धेयं जमा
नेवी र्धं दधांस्तो मे नुवेदे वा अस्मि ऊन ऊर्ध्वं बं दोभिर्मुष्णिं स्तो मे स्पे वरु
तु वा एतदुपे यद्वास्तुप्रेणो पतिष्ठते ॥ ६॥ इममेव तेन ऊवमभिजयति
यदिष्टु क्रमां क्रमते मुमेव ऊवमभिजयति पूर्वयुः प्रक्रामत्युत्तरेयुः पतिष्ठते
तस्माद्योगे न्यसां प्रजा नां मनः क्षेमं न्यासां तस्माद्याया वरः क्षेम्यस्य

पं. २
इत्या

१३

स्मा

शेतस्माद्यायाचुरःक्षेम्यमध्यवस्यतिमुष्टीकरोतिवाचंयद्विषयस्यधृये॥७॥ सष्टौअं
भ्येतयोभवतिसदस्युपतिष्ठतेद्विचत्वारिंशञ्॥१०॥ अनेपतेनस्यनोदेहीसाहामि
र्वाअनेपतिःसएवाअन्तप्रयच्छत्यनमिनस्यशृष्णिणस्याहायक्ष्मस्येतिबोवेतदाहप्रप्र
दातारंतारिषरुजैनोचेहिद्विपदेचतुष्पदइत्याहाशिषमेवेतामाशास्तउदुवाविभे
देवाइत्याहप्राणावेविभेदेवा॥११॥ प्राणैरेवेनमुद्यच्छेतेनेभरतुचिन्तिभिरित्या
हयस्माएवेनचित्ताद्योद्यच्छेतेनेवेन॥ समर्धयतिचतस्रभिरसादयतिचत्वारि
श्वेदं॥ इतिबंदोभिरेवातिबंदसोत्तमयावर्ष्मवाएषाबंदसांयदतिबंदसमेवे
वेन॥ समानांकरोतिसदतीभवतिमुखमेवेनगमयतिप्रेदनेज्योतिष्मान्॥
॥१२॥ काहीसाहज्योतिरेवास्मिदधातितनुवावाएषहिनस्तिथ॥ हिनस्तिमा
हि॥ सीस्तनुवाप्रजाइत्याहप्रजाभ्यएवेन॥ समयतिरक्षा॥ इतिवाएतय

सं.

॥१४॥

थ

संस्तुते यदने सज्जं हृदि सन्वाहरक्षसामपहसा असावहं सपचितिमेवास्मि
दधाति तस्मादनस्वीचरथी जातिथी नाम पचितमो ॥३॥ अपचितिमान्भवति य
वं वेद समिधा ग्निदु वस्यते तिघ्नतानुषिक्तामवसिते समिधमा
दधाति यथा तिस्र्य आगताय सर्पिषे दत्तिथं क्रियते तादृगेव तद्वायुनि याब्राह्म
णाय गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभारजस्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यो सुभस्म प्रवे
शयत्युष्यो निर्वाग्निः स्वाभेवेनं यो निर्गमयति तिस्रभिः प्रवेशयति त्रिव
द्वे ॥४॥ अग्निर्वावेनेवाग्निस्तं प्रतिष्ठागमयति पुरावा एषो ग्निं वपति यो सु
भस्म प्रवेशयति त्रयोतिष्मतीभ्यामवदधाति त्र्योतिरेवास्मिंदधाति द्वाभ्या
प्रतिष्ठित्यै पुरावा एष प्रजां पशून्पति यो सुभस्म प्रवेशयति पुनस्तु जीस

ध.२

१४

हरये त्रिपुनरुदेति प्रजा मेव पशूना लंघने पुनस्तादित्या ॥५॥ रुद्रा वः तव ४ स
मिंध तामित्योहे तावा एतं देवता अग्ने स मे धत्ता भिरैवेन २ समिधे बोधा स
बोधी सुपतिष्ठते बोधयत्येवेन तस्मात्सुत्वा प्रजाः प्रबुध्यते यथास्थानमुपतिष्ठ
ते तस्माद्यथास्थानं पशवः पुनरेत्यो पतिष्ठते ॥६॥ वैविश्वे देवा ज्योष्मान
पथितमो निवहोदित्या द्विचत्वारिंशद्वा ॥२॥ यावती वैपृथिवी तस्यैयमधिप
संपरियाय्यो वैयमदेव यजनमस्या अनिर्थाच्याग्निं चिनुते यमार्थेन २ सचिपेत्सुधा नुते
यसाययतियममेव देव यजनमस्यै निर्थाच्याग्ने ग्निं चिनुत इष्टमेषा वा अस्य ना
मत्तमिदं तोनामिदं ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नेतेति यदेते नाध्यवसाययेति ॥७॥ अ
नामत्तमवाग्निं चिनुत उधंति य देवास्यामेध्यं तदपहंस्यो बोक्षन्ति शांसे

स

१५५

य

सिक्कलानिवपयेतद्वा अनेये भानुरस्तेषु रूपेणैवैव भानुरमवसंधुषां निवपतिपुष्टिको
एषा प्रजानेनं यदेषाः पुष्ट्या मेव प्रजनेने निचिनुते यो संस्तान एव संस्तान् पूर्ये तत् ॥ २५ ॥ पशू
नां यदेषां चाकीटयिवी सहास्तां ते विद्यती अत्र तां मस्ते वनौ सहय तिय मिति यदमुष्याय
सिमा सीतदस्या मदधा तदुषा अभवन्नयदस्या यस्त्रियमा सीतदमुष्या मदधा तददः अं
इमं सिक्कलाम्पुषां निवपे नृदो ध्यायेद्यावै पिथोरेव यस्त्रिये निचिनुते यः सो अग्निरि
ति विश्वमिन्न स्या ॥ ३ ॥ सूतं भवत्येते नृवै विश्वमिन्नो ग्नेः प्रियं धामा वासं धामैरेव
तेन प्रियं धामा वसं धेवदो भिर्वै देवाः सुवर्गे जायमानं यते सुः प्राची रूपे दधाति चत्वारि
वृंदां सिक्कलैर्भिरिव तद्यजमानः सुवर्गे जायमानं यते सुवर्गे जायमानं दिशः
समं वीर्यं तले ह पुरस्तात् समीची उपदधाति ॥ ४ ॥ पश्चात् समीची ताभिर्वै ते दिशो
दहन्त्येह पुरस्तात् समीची उपदधाति देवश्चात् समीची दिशां विधत्स्या अथो पशू

प. २

१५५

मि

मोवे वंदांसि पशनेनासौ समीचो दधात्यष्टावुपदधात्यष्टाक्षरागायत्रीगायत्रीम्रीयीवीने
वास्तं चिनुते षावुपदधात्यष्टाक्षरागायत्रीगायत्री सुवर्गं लो क मं ज सा वे द सुवर्गस्य लो
कस्य ॥ ५ ॥ प्रसीये त्रयोदश लो कं पूर्णा उपदधात्येक विंशतिः संपद्यते प्रतिष्ठाया
क विंशः प्रतिष्ठागार्हपत्य एक विंशस्यैव प्रतिष्ठागार्हपत्य मनुप्रतिष्ठति प्रसृजिं चि
क्या नस्ति षट्ति य एवं वेद पंचचिती कं चिन्वी त प्रथमं चिन्वानः पांडो यज्ञः पांडोः पशवो
यज्ञमेव पशुन वं रंधे जिचिती कं चिन्वी त द्वितीयं चिन्वानः स्त्रय इ मे लोका एषेव लो
केषु ॥ ६ ॥ प्रतिष्ठति षट्त्येकं चिती कं चिन्वी त तृतीयं चिन्वान एकं चावे सुवर्गो लो क ए
कं बं ते च सुवर्गं लो कं मे ति पुरीषेणा भू हति तस्मान्मांसं नास्ति छं नं न दुश्ममी
भवं तिय ए वं वेद पंचचि तयो भवं ति पंचभिः पुरीषै रभू हति दश संपद्यते द
शक्षरा विशाडं नं विरादिरा ज्ये वा नाथे प्रतिष्ठति ॥ ७ ॥ अध्यवसाययति

सं.

१६

सं

हेतद्विभामित्रस्यादधतद्वैलीकस्यलीकैषुसप्तचत्वारिंशच्च॥३॥विवाएतौदिवा
तेयश्चपुराग्निर्मेभ्योखायांसमितमितिचतसृभिःसन्निवपतिचत्वारिंशदंश
वृंदांसिरवधुवाअग्नेःप्रियातनूःप्रियायैवैनौतनुवासंरागस्तिसमित
स्याहतस्मादृणाक्षत्रंसमेतियसंन्युष्यविहरतिलस्मादृणाक्षत्रंमेतुभिः॥१॥
वाएतदीक्षयंतिसप्ततुभिरेवविमुच्योमातेवपुत्रंष्ट्रिंशद्विपुरीषामित्याहतुभिरे
वेनंदीक्षयितुभिर्विमुच्यंतिवेशानुयार्शिक्यमादत्तेस्वदयंसेवेनंवेर्त्तुतीःक
क्षाःस्तिस्रःस्तुषपकाभवंतिनिर्ऋत्येवाएतद्भागधेयंयत्तुषानिर्ऋत्येकपुं
ष्ठांरूपेणैवनिर्ऋतिंनिरवेदयतद्रभांदिशंयंसेवा॥रावेनिर्ऋतिंदि
कयायामेवदिशिनिर्ऋतिंनिरवेदयतेस्वकतश्चरणउपेदधातिप्रदेवेतद्वैनिर्ऋ

पं. २

१६

वा

सा आशतेन २ स्व एवाशतेने निरुक्तिं निरवदधते शिष्यमभ्युपदधाति नेत्रे तो
वैपाशः साक्षादेवै न निरुक्तिं पाशं मुंचति तिस्र उपदधाति त्रैधा विहितो वैपुरु
षो यानेव पुरुषः स्त स्मान्निरुक्तिं
मवयजते प. रीची रूपे ॥ ३ ॥ दधाति पशं च वास्मान्निरुक्तिं प्रणुदते प्रतीक्षमायं
ति निरुक्तिं अंत हि सं मा जीयिषो पतिष्ठंते मेध्यं वायु गार्हपत्यमुपतिष्ठंते नि
रुक्तिं होम एव चरित्वा पूता देव लोका सुपावर्ते त एव यो पतिष्ठंते एव धेव यजमा
ने जीयेदधति निवेशनः संगमनो वसुना मि स्याह प्रजावे पशवो वसु प्रजये
वै न पशुभिः समर्धयेति ॥ ४ ॥ क्रतुभिरेषा पशो रीरुपाष्टा चैवारि २ शब्दः ॥
४ ॥ पुरुषमात्रेण विमिमीते यत्नेन वैपुरुषः संमि तो यत्न पुरुषे वै न विमि

मे

स.

१७

मीनेयावानुसृष्टुर्ध्वं वाहस्ता वा भवत्येता वंदे पुरुषे वीर्यं वीर्येणे वेनं विमिमीते पक्षी भ
वति नक्षत्रं यक्षः पतितु महेत्तरलिना पक्षौ द्वा धीयाः सो भवतु सस्मा यक्षः प्रवयाः
सिन्धुयाः सिन्धुयाममात्रो पक्षौ च पुंश्च भवत्येता वंदे पुरुषे वीर्यं ॥१॥ वीर्यं संमिती वेणुना
विमिमीत आग्नेयो वे वेणुः स यो निस्त्राय यजुषा युनक्ति यजुषा कषति व्यावत्ये षड्वेन
कषति षड्वाक् तवक्त्रुभिरेवेनं कषति यद्वा दशगवेन सं वसुरेणे वेयं वा अग्नेर निहा
हाद विभेसेन दिगुणं पश्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ततो वा इमां नात्यदह्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ॥२॥ भव
त्यस्या अनतिदहाय दिगुणं लाअग्निमुद्यंतु महेतीत्याहु र्यत्कृष्टं चाकृष्टं च भवत्यग्ने
रयस्या एता वं तो ये पशवो द्विपादश्चतुष्पादश्च तान्यस्मान् सज्जेदुद्राया विदध्या
यद्दक्षिणा पितृभ्यो निधुवेद्य अती जोरसाः सिंहं यु रदी च उ सज्जेत्येको वेदे व

पं.२

उ

१७

च

दक्षिणार्धे आत्मनो वीर्यावतरो धो आदिसस्यैवावतमनुपयविर्न ते तस्मा

मनुष्याणां रक्षां तादिक ॥३॥ तामेवेनाननसृजस्योऽन्वित्तिमांदिशमुत्सृजस्यो वा हि ॥ ३ ॥
स्यः प्राणाः प्राणा मेवेनाननसृजतिदक्षिणा पृथ्या वर्तेते स्वमेव वीर्यमनुपयो
वर्तेते तस्मात्तस्यः पशवो नितिते प्रसृज्यते वर्तेते तस्मिन् स्ति सृज्यताः ॥ ४ ॥
वृषति त्रिवर्तेते मेव तमुत्सृज्यते यथोषधीर्वपति ब्रह्मणा नमवर्धयेत्
अथ ते चतुर्दशभिर्वर्तते सप्तगा म्या ओषधयः सप्तगा उभयीषा मवर्धया अन
स्यान्नस्य वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुध्ये वृष्टेन पतिवृष्टे होषधयः प्रतितिष्ठत्यनुसी
तं वपति प्रजायेद्वा दशसुसीता सुवपति द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरेणो वा स्मा अ
नैव पति यदग्निचित् ॥ ५ ॥ अनेवरुधस्यान्नीयदावरुधे नृण्ये लये वनस्य तीनां
फलं ग्रहयस्तानि औषि प्रोक्षेदनेवरुधस्यावरुध्ये दिग्भ्यो लोष्टां समस्यति

स.

१८

दिशामेव वीर्यमवसृज्यदिशां वीर्यमिच्छन्नुत्तरेण दिश्याद्यत्र सस्या तस्यै दिशो लोष्टमाहरेदिषु
जैमहमित आदेदतीषमेनोर्जै तस्यै दिशो वसं धेक्षो धुंको भवति यस्तस्यां दिशि भवत्युत्तरवेदि
मुपवपत्युत्तरवेद्यां ह्यग्निं श्रयते यो पशवो वा उत्तरवेदिः पशूने वा वसं धेथौ यस्तपस्यौ न
तारिष्ये ॥६॥ च भवत्येता वेदे पुरुषे वीर्यं यत्तुष्टं चात्तुष्टं दिक्सीता अग्निं चिदधं च विद्म
ति श्व ॥७॥ अग्नेर्वशवो वयं रतिं सिक्ता निवपसे तद्वा अग्नेर्वै आनुरसृक्तं सृते
नैव वै आनुरमवसं धेष्टुं निवपति पद्माकृतवः सं वसं सरो ग्निर्वै आनुरः सा
हा देवै वै आनुरमवसं धेसमुदं वै नामै तद्धंदः समुद्रमनु प्रजाः प्रजायंते यदेते नृसि
क्ता निवपति प्रजानां प्रजननायेंद्रः ॥९॥ वृत्राय वज्रं प्राहरस्तत्रै धाव्यं भव
त्यस्य स्तृती यद्दृश्यस्तृती यं यूपस्तृती यं यै तशरा अशी र्ये तताः शर्वरा अभ

पं. २

हं

स्य

त

१८

ग

वंतद्वैराणाः शकित्वं वज्रो वैशकिराः पशुरभिर्यद्वैराभिरिति परिमितोतिवज्रो वास्मै पशू
परिगृह्णाति तस्माद्वज्रो वा पशवः परिहीतास्तस्माद्वैरा न स्वेयसो नो पहरते तिसप्तभिः
पशुकामस्य ॥२॥ परिमितुयास्तत्वे शीर्षण्याः प्राणाः प्राणाः पशवः प्राणोरेवास्मै पशू न व
रं चेति वाभिर्भोतव्यवत्स्त्रिवर्तमेव वज्रं संभृत्य भ्रातृव्या य प्रहरति स्त्रया अपरिमिता
भिः परिमितुयादपरिमितः स्यात्वरं ध्येयं कामये तपशुस्यादिसपरिमितस्य शकिराः
सिक्ता व्यूहं परिगृहीत एवास्मै विषूची न श्रेतः पशूनां शिञ्चत्यपशूरेव भवति ॥३॥
यं कामये तपशुमांस्यादिति परित्यक्तस्य शकिराः सिक्ता व्यूहं परिगृहीत एवास्मै
सभीची न श्रेतः शिञ्चति पशुमानेन भवति सोम्या व्यूहं सोमो वैरेतो धारते ए
व तदधाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गा यजोहि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभो राजन्यस्य त्रेष्टुभो हि
राजन्यः शंयुं बर्हस्पत्यं मेधो नोपानमसौग्निं प्राविशत् ॥४॥ सौग्नेः क्षुण्णं रूपं

सं०

१९

कृतोद्योयतसोऽश्वं प्राविशत्सोऽश्वस्यानां तरशफो भवयदश्वमाक्रमयति यएवमेधो
श्वं प्राविशत्तमे वावैरुंधे प्रजापतिनाग्निश्चेतय्यइत्याहुः प्राजापत्योऽश्वो यदश्व
माक्रमयति प्रजापतिर्नैवाग्निं चिनुते पुष्करपर्णे मुपदधातियो निर्वाग्नेः
पुष्करपर्णेऽस्यौ निमैवाग्निं चिनुते पांष्टुष्टमसीत्युपदधात्यपां वाएतसु
ष्टयमुष्करपर्णेऽस्येणो वेनमुपदधाति ॥५॥ इन्द्रः पशुकामस्य भवत्य विशस्यो
निविः शतित्य ॥६॥ ब्रह्मजज्ञानमिति रुक्ममुदधाति ब्रह्ममुखो वे प्रजापतिः प्र
जा असजत ब्रह्ममुख एव तस्मिन्ना यज्ञमानः सजते ब्रह्मजज्ञानमित्येह त
स्माद्वृत्तणो मुखो मुखो भवति यएव वेद ब्रह्मवादिनो वेदंति न पृथिव्यां ना
तरिक्षे न दिव्यग्निश्चेतय्यइति यष्टिर्व्यां चिन्वीत पृथिवीं ॥१॥ चार्धयेनौ

पं० २

प

१९

धयो वनस्पतयः ॥ ११ ॥ प्रजापेरन्त्यदन्तरिक्षे चिन्वीतां तरिक्षः शुभार्थयेन च यथा
 सिप्रजापेरन्त्यदि विचिन्वीत दिवः शुभार्थयेन पर्जन्यो वर्षेदुक्ममुपेदधात्युत्तं
 वै हिरण्यममृतेष्वामि चिनुते प्रजास्ये हिरण्यमयं पुरुषमुपेदधाति यजमानो
 कस्य विधेस्ये यदिष्टकाया आतेणामनूपेदधात्यशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि
 दध्यादक्षिणातः ॥ १२ ॥ प्राञ्चमुपेदधाति दाधार यजमानो वैनपशूनां च यज
 मानस्य च प्राणमपि दधात्यथो रवज्जिष्टे काया आतेणामनूपेदधाति प्राणा
 नामुत्तं श्रेष्ठं दुष्पश्वं सुन्दे सुभिमंशति होत्रा स्वेनेन प्रतिष्ठापयति स्तुत्यामु
 पेदधात्याज्यं पूर्णं कौर्षं यमपीदधः पूर्णं मौदुंबरीमियं वै कौर्षं यमथ्य
 सा मौदुंबरी मे एवो पधत्ते ॥ १३ ॥ तृष्णा मुपेदधाति नही मे मज्जु पापुम

स.

२.

स्मो

हेतिदक्षिणां कार्ष्ण्ये मयी मुनेरा मोदुं बरी तस्मादस्या असावुतरा ज्यस्य पूर्णां कार्ष्ण्ये मयी व
जो वा अज्यं वज्रः कार्ष्ण्ये वज्रेणैव यत्तस्य दक्षिणा तोरक्षाः स्य पहेतिदक्षः पूमोदुं व
री पशवो वेदध्याग्नुं वरः पशुष्वेवोर्जं दधाति पूर्णोऽपदधाति पूर्णं रतेन ॥ १॥ अमुषि
को वउपतिष्ठेते विराज्य ग्निश्चै तव्यदस्या हस्त्रं वै विराज्य तस्मात्पदधाति वि
राज्ये वाग्निं निनु ते यत्त मुखे यत्त मुखे वै क्रियमाणे यत्त पूरक्षाः स जिघांस
तियत्त मुखं पूरक्षो यद्दुक्कं व्याधारयति यत्त मुखं दिवरा स्य पहेतिपुंचभिर्वा
धारयति पांक्षो यत्तो यावानेव यत्तस्तस्मादक्षाः स्य पहेत्यक्षः या व्याधारय
ति तस्मादक्षा या पशवो गो नि प्रहरंति प्रतिष्ठित्यै ॥ ५॥ वनस्य ते यो दक्षि
णतो धत्त एनं ते दक्षा या पंच च ॥ ६॥ ॥ स्वयमातुं णामुदधा तीर्थं नैस्व
यमातुं णै सामे वीथं धत्ते श्वमुपे द्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजा

पं. २
णा

व

२.

पृथोवाअश्वः प्रजापतिर्नैवाग्निं चिनुते प्रथमेष्टकोपधीयमीनापशूनां च यजेमानस्य च
 प्राणमपि दधाति स्वयमातृणा भवति प्राणा नामुत्तरा अथो सुवर्गस्य लोवस्यानु
 र्यास्या अग्नावग्निश्चैतव्य इत्याहुरेष वै ॥ ११ ॥ अग्निर्वै भवानुरो यद्वा स्यात् सस्मे प्र
 थमा मिष्टकां यदुष्कृतां प्रयच्छेतां ब्राह्मणो यदध्यातामग्नावेव तदग्निं चिनुत
 रश्च रोवा एष आर्तिमार्तो यो विद्वानिष्टकां मुपदधाति त्रीन्यरो दधात्र्यो वे
 प्राणाः प्राणानां स्पृशेद्वा वेचदेयो हो हि प्राणा वेक एव देय एको हि प्राणः पशुः ॥ १२ ॥
 वा एष यदग्निर्न खलु वे पशव आर्यवसेर भेद्वैष्टकां मुपदधाति पशूनां च त्र्ये
 द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्येकाडाकाडास्त्रोहंतीत्याह कांडेन कांडेन ह्येषा प्रतिष्ठित्ये
 ये वानो द्वेव प्रतनु सहस्रेणाशतेन चेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरा

ते

स्येदेव लक्ष्मिं वै ध्यात्वा लिखिता तासु तैरलक्ष्माणं देवा उपादधुता चैरलक्ष्माणं मनु
 रायं ॥ ३॥ कामयेत वसीयां स्यादित्यु तैरलक्ष्माणं तस्योपदध्यासीधानेव भव
 तियं कामयेत पापीयां स्यादित्यु चैरलक्ष्माणं तस्योपदध्यादसुरयोनिमेवेन
 मनुपराभावयति पापीयामभवति आकृता भवति मेवे लोका स्त्रिया लिखि
 ते भ्येव लोके भ्यो भ्रातृव्यमन्तरे स्यंगिरसः सुवर्गं लोकं यतः पुरोडाशः कर्मो
 भूत्वा नुप्रासयेत् ॥ ४॥ यत्कर्ममुपदधाति यथाक्षेत्रं विदंलं सानयत्येवमेवेन
 कर्मः सुवर्गं लोकं मज्जसानयति मेधोवा एष पशूनां यत्कर्मो यत्कर्ममुदधाति
 स्वमेव मेधं पश्यंतः परावुपतिष्ठंते रमशानं वा एतं क्रियते नृपानां पशूनां
 शीर्षोण्युप ॥ ५॥ धीयंते यज्जीवं तं कर्ममुपदधाति तेनारमशानचिदास्त

यो वा एष यत् ॥ ५॥ कूर्मो मधुवातोऽक्रता यत इति दधामेधुमिश्रेणाभ्यनक्ति स्त्र
 दयत्येवैनं ग्राभ्यं वा एतदं न यदध्यारण्यं मधुयदधामेधुमिश्रेणाभ्यनक्तमयस्या
 वरुध्ये महीद्योः पृथिवी च न इत्याहाभ्यामेवैनमुभयतः परिगृह्णाति प्राञ्चमु
 पदधाति सुवर्गस्य लोवस्य समष्ट्ये पुरस्तात्प्रस्यञ्चमुपदधाति तस्मात् ॥ ६
 पुरस्तात्प्रस्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते यो वा अपेनाभिमुग्निं चिनुते य
 जमानस्य नाभिमुग्रविशति स एनमीश्वरो हिंसितो रुद्धरवकुमुप
 दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः स नाभिमेवाग्निं चिनुते हिंस्रसाया ओ दुव
 रं भवत्सुर्गोऽनरुर्जमेवावरुधेमध्यतव पदधाति मध्यत एवास्मा
 रुर्जो दधाति तस्मान्मध्यत रूर्जो भुञ्जत इत्येवति प्रजापतिना यत्तमु

स.

२२

रवे न संमितमहं सं न मे वा के वै सा थ्य चेपि दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वै शा वा न न स्य तयो य
त एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति ॥ ७ ॥ एष वै पशुर्धर्मसर्पदेश यत्तस्मात्सिद्धिः शान्तिः ॥ ८ ॥
एषा वा एतद्दोषा नां ज्योतिः संभूतं यदुखाय दुरवा मुपदधासे भ्य एव को के भ्यो ज्योतिरव
रं धे मध्यतनुपदधाति मध्यत एवा स्मे ज्योतिर्दधाति तस्मान्मध्यतो ज्योतिरूपो स्महे
सिक्ताभिः पूरयसे तदा अग्नेर्वै भवानरस्य रूपं रूपेणैव वै भवानरमवरं धेयं काम
येतत्क्षोभुकस्यादिसूनां तस्योप ॥ १ ॥ दध्यास्तोभुक एव भवति यं कामयेता
नुपदस्य दं न मद्यादिति पूर्णां तस्योपदध्यादनुपदस्य देवां न मति सहस्रं वै
प्रतिपुरुषः पशूनां यद्वतिसहस्रं मन्ये पशवो मध्ये पुरुषशर्षिर्मुपदधाति स
वीर्यत्वा यो रवायामपि दधाति प्रतिष्ठा मे वै न द्रुमयति व्यहं वा एतस्मात्पोरमे

पं. २
तस्या

२३

ध्येयपुरुषशीर्षममृतं खलु नैप्राणा ॥ १२ ॥ अतः हिरण्यं शक्राप्रत्यक्षमिति धामेवे
 नद्रमयित्वा प्राणैः समर्धयति दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति मध्व्योसा नीति श्रुता
 तं को न मेध्यलायग्राभ्यं वा एतदं न्यदध्या रं प्यं मधुपदध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्यु
 भयस्य वसुधैपशुशीर्षाण्युपदधाति पशवो वेपशुशीर्षाणि पशून् वा वरं
 धेयं कामयेता पशुस्यादिति ॥ १३ ॥ विष्णु चीनानि तस्योपदध्या द्विषू च एवा
 स्मात्पशून् दधात्यपशुरेव भवति यं कामयेत्तपशुमास्यादिति समीची
 नानि तस्योपदध्या समीच एवास्मै पशून् दधाति पशुमानेव भवति पुरस्ता
 त्पती चीनमश्वस्योपदधाति पश्वाश्वा चीनमश्वस्योपशवो वा अश्वे
 गोअश्वेभ्यः पशवो गोअश्वा नेवास्मै समीची दधात्येतावन्तो वे पश

प्राणेषु हि
 र

वः॥४॥ द्विपादश्च त्रुपादश्च तान्वा एतद्गोप्रदधाति यत्तु शुशीर्षोऽप्यु
 पदधात्युमुमारण्यमनु तेदिशा मीर्याहग्रा म्येभ्य एव पशुभ्य आरण्या
 न्यश्वेषु च मनुजैर्जतितस्मात्समावेत्त शूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः क
 नीयाः सः शुचा ह्येता सर्पशीर्षमुपदधाति येव सर्पे विषि स्तमेवावेरुं ध्वे ॥५॥ यत्स
 मीचीनं पशुशीर्षे रूपाध्याह्म्या मुमुं दः शुका स्यु र्यद्विषूचीनमारण्या न्यजुरे
 व वने देवतां विषि रूंध्रेया सर्पे न ग्राभ्या मुमुं न्हिनस्तिनारण्या नथोख
 लूप ध्वे ये मेव यदुपदधाति तेन तां विषि मवरुंध्रेया सर्पे यद्यजुर्वेदति तेनेतां
 तं ॥६॥ पुनां तस्योपे प्राणास्यादिति वेपशवो रूंध्रे चतुश्चत्वारिंशज्जा
 ॥१॥ पशुवोरिषयदग्निर्गोनिः खलुवा एषा पशोर्विक्रियते यन्नाची

नमेष्टकाद्यजुः क्रियतेरेतोपस्याअपस्याउपदधातियो नोवैवरेतोदधातिपंचोपदधा
तिपांहाः पशवेः पशूनेवास्मे प्रजनयतिपंचेदक्षिणतोवज्जोवाअपस्यावज्जोव
यसस्यदक्षिणतो रक्षाः पश्यपहंतिपंचपश्चात् ॥ ११ ॥ प्राचीनरूपदधातिपुश्चादे
प्राचीनरेतोधीयतेपुश्चादेवास्मे प्राचीनरेतोधीयतेपुश्चादेवास्मे प्राचीनरेतोधीयते
स्तासुतीचीरूपदधातिपंचपश्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीनरेतोधीयतेप्राची
यीः प्रजाजोयंतेपंचोत्तरतः छंदस्याः पशवोवै छंदस्याः पशूनेवप्रजातोस्त्वः
मायतनमभिपर्यहत्तइयंवाअग्रेरतिदाहाद्विभेसेताः ॥ १२ ॥ अपस्याअप
श्यताउपाहन्तततोवाइमां नात्यदह्यदपस्याउपदधात्यस्याअनतिहा
हायोवाचहेयमदीदस्त्रस्त्रणानंयस्येताउपधीयांतेयठचेनाएवंवैददि

सं.

२४

द

२४

निप्राणभूतउपदधातिरेतस्येवप्राणांदधातितस्माद्दन्प्राणंन्यस्येष्टुपवंन्यश्रुर्जाय
तेयंपुरः॥३॥मुवदतिपुरस्तादुपदधातिप्राणमेवेताभिर्दीधारायंदक्षिणाविश्वकर्मे
तिक्षिणलौमनेएवेताभिर्दीधारायंपश्चाद्विश्वस्यचादतिपश्चाच्चक्षुरेवेताभिर्दीधारे
दमुत्तरात्सुवरित्युत्तरतःश्रोत्रमेवेताभिर्दीधारेयमुपरिमतिरित्युपरिष्ठादाचमे
वेताभिर्दीधारदशदशोपदधातिसवीर्यत्वायाक्षणाया॥४॥उपदधातितस्मादक्षणा
यापुशवंगानिप्रहरंतिप्रतिष्ठित्येयाःप्राचीःस्ताभिर्वसिष्ठआधोद्यादक्षिणाता
भिर्भरद्वाजोयाःप्रतीचीःस्ताभिर्विश्वामित्रोयाउदीचीस्ताभिर्जमदग्निर्गोर्ध्वी
स्ताभिर्विकर्मायएवमेतासामृद्धिर्वेदधौस्येवयओसामेवंबंधुतांवैदबंधु-
माभवतिपामासामेवंकुप्तिर्वेदकक्षते॥५॥अस्मैयओसा मेवमाय

पं.२

२४

तेन वेदायतेन वा भवति य आसामेवं प्रीतिष्ठां वेदप्रत्येवतिष्ठति प्राणा भते उप
 धाति प्राणा ने वा सिंधिल्लासंयद्भिः संयद्धतित संय तो २ संयत्नमथो प्राणा एवापानं द
 धाति तस्मात्प्राणापानो संचरतो विषूची रूपं द धाति तस्माद्विषूचौ प्राणापानो यदा अ
 भिरसंयतं ॥ ६ ॥ असुवर्ग्यमस्य तस्मै व मेयं गिर्यं संयत उप द धाति मेवेनं यद्धति सुवर्ग्य
 मेवाकः स्व विवर्ग्यं कृत मया नाभि स्या हवयो भिरे वायान वरुंधे ये वया २ सि
 सर्वतो वायु मती मेवंति तस्मादय २ सर्वतः पवते ॥ ७ ॥ पश्चादेताः पुरो
 ह्या कल्मते संयतं पंचत्रिंशच्च ॥ १० ॥ गायत्री त्रिष्टुभगीत्यनुष्टुभं पञ्चम्यसह ॥ बृ
 हत्युष्टिहा कनुसूचीभिः शिष्यं तुला ॥ द्विपदाया चतुष्पदा त्रिपदाया च षट्पदा ॥
 स वेदा या च विवेदा सूचीभिः शिष्यं तुला ॥ महाना मीरे वातयो विश्वा आशो ॥

स

स.

२५

प्रसूवरीः॥ मेघा विद्युतौ वाचः सूचीभिः शिष्यं तुवा॥ रजता हरिणीः सीसायुजौ
युञ्जते कर्मभिः॥ अश्वस्यवाजिनः स्वचिसूचीभिः शिष्यं तुवा॥ नारीः॥ धातेषु
लये लोमविचिन्वन्तु मनीषया॥ देवानां पत्नीर्दिशः सूचीभिः शिष्यं तुवा॥ कुविदं
यवमंतो यवंचिथथादास्यन्तु पूर्वविधये॥ इहे हे धां कणुत भोजनानि ये बहि-
षो न भोजं वक्तिं न जुग्मुः॥ २॥ नारीस्त्रिंशश्च॥ १॥ १॥ कस्त्या धाति कस्त्या विशा-
स्ति कस्त्या गात्राणि शिष्यंति॥ कउतेशमिता कविः॥ कृतवत्सलतुधा
परुः शमितारो विशासतु॥ संवत्सरस्य धार्यसाशमीभिः शिष्यं तुवा॥
देव्या अर्धवत्सा ध्यंतु विचारासतु॥ गात्राणि पर्वशस्ते शिमाः कृष्वं
तु शिष्यं तः॥ अर्धमासाः परुः षिते मासाः ध्यंतु शिष्यं तः॥ अहोरात्राणि

पं. २

२५

तु

मरुतोविलिखं ॥ १॥ सुदयंतुते ॥ पृथिवीतैत्तरिसेवायुश्चिदं भिषज्यतु ॥ घोस्तेनक्ष
त्रैः सहस्रपंदेणोसाधुया ॥ संते परेभ्यो गात्रेभ्यः समस्तवेभ्यः ॥ समस्तभ्यो मज्ज
भ्यः समुते तनुवे भुवत् ॥ २॥ विलिखं त्रिंशच्च ॥ १२॥ विष्णुमुखा अन्नपते
यावती विवेकुरुषमात्रेणाग्नेतव श्रवो वयो ब्रह्मजस्तान् स्वयमातृणां भेषां वै
पशुर्गायत्री कस्वाद्वादेश ॥ १२॥ विष्णुमुखा अपचिमा न्विवा एतावग्नेतव
स्वयमातृणां विष्णुजीनानि गायत्री चतुषष्टि ॥ ६४॥ हरिः ओम् ॥ श्रीकृष्णापि
णमस्तु ॥ ६॥ श्रीमहागुरुभ्यो नमः हरिहोम् ॥ उत्संनयतो वा एष यदग्निं किं वा
हेतस्य क्रियते किं वा नयेद्वयस्य क्रियमाणस्यां तथेति प्रयत्नवा अस्य तदस्मि
नीरुपदधात्यभिनेतो वेदेवानां मिषजो ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति पंचोपद-

स.

२६

धाति पां ह्येय सौया वा नेव यत् सस्मै भेषकरोति स्युत व्याउपदधास्य तुनां कृष्ये ॥१॥
पंचौपदधाति पंचवाक्कृतवो यावत् एवर्तवस्ता चेत्सीति समानः प्रभृतयो भवं
तिसमा नोदकीस्तस्मात्समाना न्कृष्ये न पुदेन व्यावर्तेते तस्माद्दृतवो व्यावर्ते
ते प्राणभृत उपदधास्य तुष्वेव प्राणादधाति तस्मात्समानाः संतत्कृतवो न
जीर्यस्यथो प्रजे न यस्येवेना नेषवे वायुर्यस्याणो भृदतथा उपधाय प्राणभृतः
॥२॥ उपदधाति तस्मात्सर्वो नृत्न नृवायुरावरीवर्ति कष्टिस नीरुपदधाति कष्टि
मेवावर्तं प्रेयदेव चोपदधादेव मृतुं वर्वेदनु परिहाररसादयति तस्मात्सर्वो
नृत्न नृषेति यस्याण भृत उपधाय कष्टिस नीरुपदधाति तस्माद्वायुः प्रेयु
तादि को वृष्टिरीते पशवो वियस्य नामन सरवतुवे पशवो नानावृतास्तौ वाभि
वै पर

पं३

२६

त्यपश्वरेवभव

समेनसः॥३॥यं कामयेतापश्वस्यादिति वयस्यास्तस्योपधायापस्याउपेदध्याद्
संस्तानमेवास्मैपशुभिःकरोति यं कामयेतापशुमांस्यादित्यपस्यास्तस्योप
धायेवयस्याउपेदध्यासंस्तानमेवास्मैपशुभिःकरोतिपशुमानेवभवतिचतस्रःपु
पेदधातितस्माच्चत्वारिचक्षुषोरुपादेःशुक्लेदेकृष्णे॥४॥मूर्धन्यतीर्णवतितस्मात्सुरस्तामूर्ध
पंचदक्षिणायाः५श्रोण्यामुपेदधातिपंचोत्तरस्यातस्मात्पश्चादक्ष्यास्त्रयःप
श्वस्तोवयइतिदक्षिणे५सउपेदधातिवृष्टिर्बयइत्युत्तरे५सावेवप्रतिदधाति
व्याघ्रोवयइतिदक्षिणेपक्षउपेदधातिसिंहोवयइत्युत्तरेपक्षयोरिवत्रीयैदधा
तिपुरुषोवयइतिमध्यतस्मात्पुरुषःपशूनामधिपतिः॥५॥कृत्वाउपधायेप्रा
णभतःसमेनसःकृष्णोपुरुषोवयइतिपंचच॥६॥इंद्राग्नीअव्ययमानामिति
स्वयमातृणामुपेदधातींद्राग्निभ्यावाइमोऽलोकोविधत्तावनयोऽलोको

सुरस्ता

विधेया अथ ते ववा एषा यमं ध्यामा निति रं तरि स मि ववा एषं द्रो ग्री इत्याहं द्रा ग्री वेदे
 वाना मो जो भ ता वे ज सै वे ना मुं तरि हे चिनु ते धं सै स्व य मा तं णा मु प द धा सं तरि
 धं वे स्व य मा तं णां तरि स मे वो पे धं ते श्व मु पे ॥ १ ॥ घ्रा प य ति प्रा ण मे वा स्यां द धा य
 यो प्रा णा प यो वा अ श्वः प्र जा पे ति नै वा ग्निं चिनु ते स्व य मा तं णा भ व ति प्रा णा ना
 मु त्से ष्या अ यो सु व र्ग स्य ङो क स्या नु र व्या सै दे वा नां वे सु व र्गं ङो कं य तां दि शः
 स मे दू यं त त ए ता दि श्या अप श्यं ता उ प द धा त ता भि वे ते दि शो द हं न्य दि श्या उप
 द धा ति दि शां वि धं सै दे शं प्रा ण भ तैः पुर स्ता दु पे ॥ २ ॥ द धा ति न वं वे पुर पे
 प्रा णा ना भि द श्मी प्रा णा ने व पुर स्ता हं ते त स्मात् पुर स्ता ह्ना णा यो ति भ ती मु त्त मा
 मु प द धा ति त स्मा ह्ना णा नां वा ग्मो ति र त्त मा द शो पे द धा ति द शो क्ष रा वि रा ड् वि रा ड्

सां ज्योतिर्ज्योतिरेव पुरस्तादधत्ते तस्मात्पुरस्ताज्योतिरुपास्माहे ब्रह्मा ५ सिसृक्षुः प्रजापतिः
 स्तान्ब्रह्मदेजयत्तस्माद्ब्रह्मैताः ॥ १ ॥ पुरावत्तु च्यंते भावद्वन्द्वे दक्षिणपदधातिनस्माद्दक्षि
 णावत्तोमासाः पृथिवी ब्रह्मद्वन्द्वेति पृथ्वा ह्यतिष्ठि स्यात् अग्निदेवते स्मत्तरत ओजो वा अ
 ग्निरो ज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतो भिप्रयायी जयति षड्विंशत्संपद्यंते षड्विं
 शदक्षरा ब्रह्मती ब्रह्मैताः पुरावत्तु ब्रह्मैतास्मै पृथुन वरुणे ब्रह्मती ब्रह्मैताः ५ स्वाराज्यं
 परीयाययस्यैताः ॥ ४ ॥ उपधीयंते गच्छन्ति स्वासज्यं ५ सर्वीर्यत्वा यमूर्ध्वं सिरा
 डिति पुरस्तादुपदधाति यं त्रीराडिति पृथ्वा प्राणान् वास्मै स मीचो दधाति ॥
 ॥ ५ ॥ अश्वमुप पुरस्तादुपब्रह्मैता एता अश्वं तस्मिन् ५ शस्त्रं ॥ २ ॥ देवा वै यमसे नुव
 ततदसुरा अकुर्वन्ते देवा एता अक्षयः यास्तो यो अपश्यं अन्धथान् यान् यथो ता २
 ५ सवाकं विज्याः पुरस्तादुपदधाति स स पश्चात्स स वैशीर्षण्याः प्राणाश्च दवाचौ प्राणान् ५ स

ति

१ मी

स.

२६

पादधत्ततदसुरानान्ववीयंततौदेवाअभवंमरासुरायदक्षणायास्तोमीयाअन्यथान
न्यान्यथोपदधातिभ्रातव्याभिभूत्येभयस्यात्मनापरास्यभ्रातव्योभवत्याशुस्त्रिव
दितिपुरस्तादुपदधातियत्तमुखंवेत्रिवत्॥१॥यत्तमुखमेवपुरस्तादि॥यातय
तिव्योमसप्तदशदितिदक्षिणतो नुंवेव्योमान्नृसप्तदशोन्नेमेवदक्षिणतो धत्तेतस्मा
दक्षिणनान्नमद्यतेधरुणएकविंशदितिपश्चात्तृतिष्ठावाएकविंशःप्रतिष्ठि
त्येभान्तःपंचदशइत्युत्तरतओजोवेभान्तओजःपंचशओजएवोत्तरतो धत्तेत
स्मादुत्तरतोभिप्रयायीजयतिप्रतूर्तिरष्टादशदितिपुरस्तात्॥२॥उपदधातिद्वौत्रि
वत्तवभिपूर्वयत्तमुखंविद्यातयत्यभिवर्तःसविंशदितिदक्षिणतो नुंवाअभिवर्तो
न्नृसविंशोन्नेमेवदक्षिणतो धत्तेतस्मादक्षिणो नान्नमद्यतेवर्चोद्विंशद

पं३

६

२६

तिपुश्चाद्य द्विंशतिर्द्वेतेन विराजोयदेप्रतिष्ठातेन विराजोरेवाभिपूर्वमन्नाद्ये
 प्रतितिष्ठतिमयी नवदशस्तुत्तरतः तस्मात्सुखः ॥३॥ हस्तयोस्तपुस्वितेशोनिश्च
 तुर्विंशतिपुरस्तादुपदधातिचतुर्विंशत्यक्षरागायात्रीगायत्रीयज्ञमुखंयज्ञमु
 खमेवपुस्तारस्तादियातयतिगर्भीः पंचविंशतिर्दक्षिणतोन्नंवेगर्भाअन्नं पंच
 विंशतोन्नंमेवदक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणे नान्नमद्यतओजः स्त्रिणवदतिपुश्चा
 दिमेवेकौकास्त्रिणवएषेवलोकेषुप्रतितिष्ठतिसंभरणः स्त्रियोविंशतिः ॥८॥ उत्त
 रतस्तस्मात्सद्योहस्तयोः भार्यतरः नतुरेवविंशतिपुरस्तादुपदधातिवाग्वैक
 तुर्थतमुखं वाग्यज्ञमेवपुस्तारस्तादियातयतिब्रह्मस्यविष्टपंचतुस्त्रिंशतिर्दक्षि
 णतोसौवादिमोब्रह्मस्यविष्टपंचद्वेवर्चसमेवदक्षिणतो तस्मादक्षिणो धौवः
 यत्ते

३

सं
 पु
 ओ

सं.

२६

एवचसितरः प्रतिष्ठात्रयस्त्रिंशदिति पश्चात्सतिष्ठित्येनावः षड्विंशदित्युत्तरतः सुव
र्गो वैकुण्ठो कोनाकः सुवर्गः स्युः कोकः समष्ट्ये ॥ ५ ॥ वैत्रिवदिति पुरस्तात्सुवस्त्रयोवि
ंशदिति सुवर्गो वैपंचच ॥ ३ ॥ आशुर्वैमिधरुणो भांतः प्रतुर्तिरभि
वर्त्तवर्चः स्तपोयोनिर्गर्भाओजः संभरणः क्रतुर्ब्रह्मस्य प्रतिष्ठा नावः षोडश ॥ ४ ॥
अग्नेर्भोगो सीति पुरस्तादुपदधाति यत्तु मुखं वा अग्निर्यत्तु मुखं दीक्षायत्तु मुखं ब्र
ह्मयत्तु मुखं त्रिविधं तत्तु मुखं मेव पुरस्ताद्विधातयति न च क्षेसां भागो सीति दक्षिणातः
उश्रुवा २ सो वै न च क्षेसां न्रधाता जातो ये वा समा अं नमपि दधाति तस्माज्जातो
नमसिज निव २ सप्तदशस्तोम द्वाहं न्रज निव ॥ १ ॥ अन्न २ सप्तदशो न्रमै ब्र
ह्मणो धत्ते तस्मादक्षिणो नां नमद्यते मित्रस्य सीति पश्चात्प्राणो वै मित्रो ब्र
ह्मणः प्राणा यानां वै वासिंद धाति दिवो ब्रह्मिर्वा तो स्य ता एव विंशस्तोम इत्या

भागो

पं. ३

प्रा. ३

ह प्रतिष्ठा वा एक विंशः प्रतिष्ठित्या इंदस्य भागो सीत्युत्तर ओ वा इंद ओ जो वि
 ष्णु रो जः स्रमो जः पंचदशः ॥ २ ॥ ओ ज ए वो उत्तर तो तस्मादुत्तर तो मि प्र या
 यी जयति वसूनां भागो सीति पुरस्तादुपेधाति यत्तु मुखं वैव सवो यत्तु
 खं रुद्राय तत्तु खं चतुर्विंशो यत्तु मुखं मेव पुर स्ता द्विधा तयत्यादि
 यानां भागो सीति दक्षिण तो नं वा आदित्या नं मरुतो नंग भा अ न्नं च विंशो
 न मेव दक्षिण तो धत्ते तस्मादक्षिणो नान्मघ ते दित्ये भागः ॥ ३ ॥ अ सीति प
 ऋत्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिणवः प्रतिष्ठित्ये देवस्य
 सवितुर्भागो सीत्युत्तर तो ब्रह्म वेदेवः सविता ब्रह्म वेदस्य तिब्रह्म चतुष्टो
 मो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तर तो धत्ते तस्मादुत्तर रो धी ब्रह्मवर्चसितरः सावित्र

धत्ते

अ

वे

स्त्री जायते की वा एष यद्गिस्तस्येते देवस्तो त्रमेतद्वस्त्रं यदेषा विधा ॥ ६ ॥ विधीयते क
एव तद् यन्मनु विधीयते संत्र मास्यां नो जायते यस्ये पा विधा विधीयते य
उच्ये नाम्ने यन्वेदस्तु श्रुपदधातियथासुमे वो संधेन वा इदं दिवान नक्त मा
सीदव्यावृत्तं ते देवा एतां पीरपशुंता उपदधत ततो वा इदं यौ क्वयस्येता उपधी
यन्ते ये वा सा उक्त्वा यो तमेवापहृते ॥ ७ ॥ वैजनि त्र्यं च दशो दित्ये भागो वै धुत्रे
स मावर्दीये विधात तो वा इदं चतुर्दश ॥ ८ ॥ अग्नेर्न च क्षसां जुनि त्रं मित्र
स्ये इत्यु वसेना मादित्या नाम दित्ये देवस्य सवितुः सा विवर्ती या वा ना
मभूणां विवर्ती द्वादश ॥ ९ ॥ अग्ने जा ता अणु दान सपत्नानि ति पुरस्तादुपदधाति जा ता
नेव भातव्या अणु दते सरसा जा ता नि ति पृथ्व्यं जुनि थ्यभाणा नेव प्रति नुदते चतुश्च

धुत्रो

स.

३१

४ व्य
ब

त्वारिःशस्तो मरुतिदक्षिणतो ब्रह्मवर्चसंवे चतुश्चत्वारिःशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो ध
तेन स्मादक्षिणोर्ध्वं ब्रह्मवर्चसितरः षोडशस्तो मरुत्तरत ओजो वै षोडश ओज एवोत्त
रतो धत्ते तस्मात् ॥ ११ ॥ उत्तरतो भिप्रयाधी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिःशो वज्रः षोड
शो यदेते इष्टे उपदधाति जाताः ॥ १२ ॥ अथैव जनिर्माणा ॥ १३ ॥ अथ भ्रातृव्याश्रुणु घ्नं वज्रमनु
प्रहरति स्तस्ये पुरीवती मध्य उपदधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनस्मात्मानमेवाग्नि
चिनुते सात्मा भुवि हो वै भवति य एवं वेदे ता वा असप्लाना मेष्टका यस्ये ता उप
धीयंते ॥ १४ ॥ नास्य सप्लो भवति पशुर्वा एष यदग्निर्विराजत मायां चित्वा मुपेद न
धाति विराजं मेवोत्तमां पशु उपदधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वा चैव दत्ति दशद
शो यदधाति स वीर्यवायाः ॥ १५ ॥ यो यदधाति तस्मादक्षणा या पशवो गानि

पं. ३

न

३१

प्रहरंतिप्रतिष्ठितैधानिनेवृद्धांसि सुवर्ग्योप्यासंतेर्देवाः सुवर्गलोकमायुतेन ऋषयः ॥ १३ ॥
 अश्राम्युतेतपोतपंततानितपसा पश्युतेभ्यएतारष्टकानिरमिमतेनश्चंदोवरिचश्चं
 दृतिताउपाधतताभिर्वैतेसुवर्गलोकमायुतेर्देवैष्टकाउपदधातियान्येवृद्धांसि
 सुवर्ग्योपि तेरेवयजमानः सुवर्ग लोकमेतियुतेनैवैप्रजापतिः प्रजा असृज ततास्तो
 मभैर्गैरेवासृजतयत् ॥ १४ ॥ स्तोमभागाउपदधातिप्रजाएवतयजमानः सृज
 तेबृहस्पतिर्वीएतयस्यतेजसमभरंस्तोमभागायस्तोमभौउपदधातिसतैजसमे
 वाग्निं चिनुतेबृहस्पतिर्वीएतांयजस्यप्रतिष्ठामपश्यद्यस्तोमभागाय
 स्तोमभागाउपदधातियस्यप्रतिष्ठितैसप्तसप्तोपदधातिसवीत्यायेतिस्ते
 मध्येप्रतिष्ठितैः ॥ १५ ॥ उत्तरतो धत्तेतस्मादुधीयंत ऋषयो सृजतयन्नि

य

मा

चत्वारिंशच्च ॥ ५ ॥ राशिरित्येवादित्यमसजतप्रेतिरिति धर्ममाप्तिरिति दिवः संधिरित्यंतरिक्षं प्रति धि
 रिति पृथिवीं विष्टं भवति वाष्टं प्रवेत्य हरनुवेति राशिमुद्रागिति वस्तु केतवति नुद्रांस्तद्वीतिरित्यादित्या नो
 जइति पितृंस्तं तु रिति प्रजाऽपृतनाषाडिति पृथ्वीरेवादित्योषधीराभिजिहसियुक्तावा ॥ १ ॥ इंद्रपत्वे इं
 वेत्येव दक्षिणतो ब्रजं पथी हरभिजित्येताऽप्रजा अप्राणा असृजत तत्त्वाधिपतिरसीत्येव प्राणमदधा
 द्यं तेत्यपानं संपर्पइति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रं ताऽप्रजाऽप्राणा तरिपानतीऽपश्यंतीऽश्रुपवतीर्नमिथु
 नीऽश्रुभवतां सन्निवृत्तस्यैवामिथुनमदधानाऽप्रजामिथुनी ॥ २ ॥ भवतीर्न प्राजायंत तां सरोहोसि
 नीरोहोसीत्येव प्रजनयताऽप्रजाऽप्रजातानप्रत्यतिष्ठंतस्सकोसिवेषाशिरसि वस्यश्चिरसीत्येव पुलो
 केषु प्रत्यस्थापयद्यदाह वस्सकोसिवेषाशिरसि वस्यश्चिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रातिष्ठाप
 मातिसात्मांतरिक्षं रोहति सप्राणो भुवि लोके प्रातिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वे
 द ॥ ३ ॥ ४ ॥ युक्तावा प्रजामिथुन्यंतरिक्षं ददवाव ॥ ६ ॥ ७ ॥ नाकसद्विर्वेदेवाऽसुवर्गलोकमायं

त

त

त नोक्तु सदा नोक्तु सत्यं नोक्तु सदा उपदधाति नोक्तु सदिरे
वत धजमानः सुवर्गे लोके मेति सुवर्गे वै लोके नाको यस्ये ता उप धी यं ते नास्मा अ
कं भवति यजमाना यत नं वै नोक्तु सद्य नोक्तु सद्य उपदधाति यजमानः कुरु
ते पृष्ठानां वा एत तेजः स भूतं यजमान सद्य नोक्तु सद्य ॥ १ ॥ उपदधाति पृष्ठानां मे वते
जो वे सं धे वं च नोक्तु उपदधात्यस्य एवे न मे ता भूती अमुष्मि लोके उप शौरे यो त नूपा ती
रै वै ता यजमानस्य यं हि ध्यात्त सुपद ध्याये दे ता भ्य एवे न देव ता भ्य आ न श्रुति ता ज
गति मा र्क सु त्तरा ना क सद्य उपदधाति यथा जा या मा नी ये गृहे षु नि षा दयति ता द
गे व त त् ॥ २ ॥ पश्चात् प्राची मुत्तमा सुपद धाति तस्मात् पश्चात् प्राची पत्य न्वा स्ते स्व
यमा तृणां च वि कृ णी यो त्त मे उपदधाति प्रा षो ण वै स्वयमा तृणां च वि कृ णि

४ सौवैस्वयभ्रातृणा मूमेवोपधत्ते श्वमुपप्रापयति प्राणमेवास्यादधात्य

३३

देवान्बक्षियक्षिच॥सनःपावकदीदिवेमेदेवाः॥इहावह॥उपयज्ञः॥हविश्मनः॥अग्निः
शुचिवृततमः॥शुचिर्विप्रः॥शुचिःकविः॥शुचीरोचतआहुतः॥अग्नेशुचयःस्तवशुक्राभ्ना
जंतईरते॥तवज्योतीः॥प्यर्चयः॥१८॥पुरुनिष्ठः॥पुर्वणीक॥भराभिवयोभिर्यआयूषिवि
प्रः॥शुचिश्चतुर्दशच॥१९॥३॥देवस्यरक्षोहणेविभूस्तः॥सोमान्यन्यानगांपृथिव्यइषत्वा
ददेवाक्तेरंसतेरसमुद्रः॥हविष्मतीहृदेत्वा मनेरुद्रश्चतुर्दश॥१९॥देवस्यगामध्ये हविष्मतीः
पवसाएकत्रिंशत्॥३१॥देवस्यर्चयः॥हरिहिमं॥॥आददेग्गावास्यध्वरकृदेवैभ्योगंभीर
मिम

नुवाकांजयं ध्यायेद्दीप्तिं तसिद्धये धृतपदं विप्रौद्य धिं चै
छिवं ॥ ब्रह्मंडव्याप्तदेहा भसित हिमरुचा भासमाना भुजं
गैः कंठकाळाः कपर्दीः कलित शशिकलाचं डकोटं डहस्ता ॥
ज्यक्षारुद्राक्षभूषाप्रणत भयहरा शंभवा मूर्तिभेदा रु
द्रश्रीरुद्रसूक्तं प्रकटित विभवेन प्रयत्नं तिस्रोख्यं ॐ ॥
शं च मे मय श्रमे ॥ उत्तरत श्रं डीश्वराय नमः ॥ अथ शि
वानिर्मातृं विस्तुज्य ॥ ३ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॐ ॥

लि
दि

प्रणोदिव्यानेदिनः॥ पापि वा ५ सु ५ सरस्वतंस्तनं यो विश्वदर्शितः॥ धुक्षीमहि
प्रजामिषं॥ २॥ पेते सरस्वतुर्मयोमधुमं तोषुतः॥ श्रुतः॥ तेषां तिसुन्म
मीमहे॥ यस्य ब्रतं पुरा बोधयति सर्वे यस्य ब्रतमुपतिष्ठंत आपः॥ यस्य ब्रतपु
ष्टिपतिर्निविष्टस्तः सरस्वतमवसेदुवेम॥ दिव्य ५ सुपर्णं वयसं ब्रह्मंतमघाग
र्भं वषभमोषधीनां॥ अभीपतो वष्यात्तर्पयंतं तः सरस्वतमवसेदुवेम॥
सिनीवाँष्टुष्टुकेया देवानां मसिस्वसा॥ जुषस्व ह्यं॥ ३॥ आहुतं प्रजादे
विदितुः॥ यत्संपाणिः स्वंगुरिः सुषूमा बहुसूवरी॥ तस्यै विश्वलिये
हविः सिनीवाँष्टुष्टुहेतना॥ इदं वो विश्वतस्य रीद्रं नरः॥

स. न. १

११

५

असितवर्णाहरयसुपर्णाभिहोवसानादिवसुसंतति॥ तत्रावचं सदेनानि
कृतादिसंधिवाघते व्युद्यते॥ हिरण्यकेशोरजसो विसारेहिधुनिवातइ
चंद्रजीमान्॥ अर्थिभाजाउपसः॥ १॥ नैवेद्यशस्वतीरपस्युबोनसत्याः॥
ओतेसुपर्णाअमिनंतएवैकृष्णो नौनाववषभोयदीदं॥ शिवाभिर्नक्ष
यमानाभिरागासंततिमिहस्तनयं त्यभ्रावाभ्रैवविमुक्तिमातिवृत्तं न
मातासिक्त॥ यदेषावृष्टिरसर्जि॥ पर्वतश्चिंमहिबृहोविभायदिवश्चि
त्सानुरेजतस्यनेव॥ यत्कीडंथमरुतः॥ ५॥ अष्टिमंत आपइवसुप्रियं चो
धवधे॥ कंदस्तनयगर्भमाधाउदन्वतापरिदीयारधेन॥ इति सुक

अभि
२१

शु

पविषितं न्यचक्षमा भवन्तु दत्ता निपादाः ॥ तस्याचिदभ्युत्तरे पशुर्नयवसे ॥ धा
माह्वयते अजरवना वृथाति शिखरसं ॥ अग्ने भूरीणितव जातवेदो देवस्य धावो
मृतस्य धामायाध ॥ धा मायामाधिना विमिन्वते पूवीः सदधुः पृष्टवधो ॥
द्विवो नो वृष्टि मरुतो ररीध्वं प्रपिन्वत वृष्टो अश्वस्य धाराः ॥ अ नो तेनस्त
नदुलुने सपो निषिचं न सुरपितानः ॥ पिन्वै सपो मरुतसु दानवप यो घृतव
द्विदधेष्ठावः ॥ असं न मिहे विनयंति वाजिनमुत्संदुहंति स्तनयं तमधि
त ॥ उदप्रतो मनुतस्ता र्दयर्तवृष्टिं ॥ ७ ॥ ये विश्वमरुतो जुनेति ॥ को वा
तिगदीकं न्येव तुं नापेत्तुं जानापत्येव जाया ॥ घनया वा पृथिवी मधु
ते

श्व
उ

ओ

नासमुक्षतपयस्वतीः कण्टापापुषधीः ॥ उज्ज्वलतत्रसुमतिं च पिबन्धयत्रानरो मरुतः
 सिंचयामध्ना उडुल्यं चित्रं ॥ और्वभृगुबधुभिर्मन्त्रानुवदह्वे ॥ अग्निः स मु
 द्रवांसं ॥ आसवः सवितुर्यथा भगस्यैव भुजिः रुवे ॥ अग्निः स मुद्रवांसं
 सं ॥ रुवे वातसने कविं पर्जन्यं क्रं द्यः सह ॥ अग्निः स मुद्रवांसं ॥ वी
 रद्वयः स ह्यमुषसो मरुतश्च रुष्टिः भगस्य द्वादशानां ॥ ११ ॥ प्रजापतिरका
 मयतेष ते गायत्रो यतैवै प्रजापतेर्जामानाः ॥ १२ ॥ प्राजापत्या यो वा
 अयथा देवतमिष्टुर्गो निग्नाभ्यां सुयो वै देवां जुष्टो गिर नारयि मे
 कीरः ॥ १३ ॥ प्रजापतिरकामयत प्रजापतेर्जायमाना व्यायच्छंते

ते

ना

महामिमांसाया मुनिनां द्विचत्वारिंशत् ॥ २२ ॥ हरिः हि भो मु ॥ श्रीवृष्णार्पणमस्तु ॥
श्रीहातुरुभ्यानमः ॥ हरिः ॐ ॥ यो वै पर्वमानां नान्वा रोहा ॥ विद्वान्यजते न
पर्वमानानां रोहति न पर्वमानेभ्यो बलि द्यते स्येनो सिगायत्रं च दा अनुतार
भेस्वस्तिमा संपारय सुपुर्णो सि त्रिष्टुष्टं दा अनुतार भेस्वस्तिमा संपार
युसर्वा सि जगती च दा अनुतार भेस्वस्तिमा संपारयेत्याहैते ॥ १ ॥
यो वै पर्वमानां नान्वा रोहा स्तां न्यएवं विद्वान्यजते न पर्वमानानां रोहति न
पर्वमानेभ्यो बलि द्यते यो वै पर्वमानस्य संततिं वेद सर्वमायुरेति नृ
रायुषः प्रमीयते पशुमा भवति विंदते प्र जां पर्वमस्य ग्रहा गृह्यते

न

भवाभस्येते गृहीता द्रोणकलश आधत्तु नैयः पूत भन्ता न्यदगृहीतोपाकुर्या
 सर्वमानव ॥ ३॥ अष्टिद्यात्ते विद्विद्यमानमध्वयोप्रा णोतु विद्विद्ये तोपयाम
 गृहीतोसिप्र जापत येतेति द्रोणकलशामभिष्टे श्रुदिंद्रायुत्वेत्याधव
 नायंवि श्वेभ्यस्त्वादेवेभ्य इति पूत भन्ते पर्वमानमेव तसंतनो तिनपुरा
 युषः प्रमीयते पशुमा भवति विंदते प्रजां ॥ ३॥ एते विद्विद्ये तारिंद्रा आ
 त्रीणि वाव सर्वान् न्यथं तृतीयं सर्वं नमवतुं पश्यन् ५५ कुर्वंत उपान ५५
 हुत्वोपा ५५ पात्रे ५५ मुवा स्यतं तृतीयं सर्वं नेपि स ज्याभिषुणु यायदा
 प्याययति तेना ५५ मयदभिषुणोति तेन जीपिसर्वाण्य
 च तसर्वान् न्य ५५ मंति शुक्रं च तिसमावद्रीयाणि करोति द्वौ स मुद्रौ वि

श्रीगणेशायनमः॥ शुभमस्तु॥ हरीः ॐ ॥ वायव्यश्चेत
 मस्तं नैतुभूतिकासो वायवे श्वेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन भोगधे
 येनोपधावतिसएवेन भूतलिंगमयतिभवयेवातिक्षिप्रादेव तेयाहुः
 सैनमीश्वराप्रदद्वयैतमेव संतं वायवे नियुक्तं तत्रात्मनेतानि
 पुद्गां स्पृष्टुं धृतं त एव भूतिमुपैय प्रदाहाय भवयेव ॥ १ ॥ ॥
 वायवे नियुक्तं तत्रात्मनेतानि ग्रामे वायुर्वाहुताः प्रजानः स्योता
 नैनीयते वायुमेव नियुक्तं तत्र स्वेन भोगधेयेनोपधावतिसएवा
 स्मै प्रजानः स्योतानियच्छति ग्राम्येव भवति ध्रुवा एवास्मा अनपगाः १
 करोति वायवे नियुक्तं तत्रात्मनेत प्रजाकीमः प्राणो वै वायुर

विष्णु वै भवति २

॥ श्रीद्वितीयाष्टकसङ्ग्रहितप्रारंभः ॥ श्रीकाशीवि ॥

पानो नियुत्प्राणापानौ स्वत्तुवा एतस्य प्रजायाः ॥ २ ॥ अथपक्रा
मतो योक्तं प्रजाये सन्मृजान् विदते वायुमेव नियुत्तुः स्वेन भो
गधेयेनोपधा वतिस एवास्मै प्राणापानाभ्यां प्रजां प्रजनयति
विदते प्रजां वायवे नियुत्तुत्वात्तु ज्योगामयावी प्राणो
वै वायुरपानो नियुत्प्राणापानौ स्वत्तुवा एतस्मादपक्रामतो य
स्यो ज्योगामयति वायुमेव नियुत्तुः स्वेन भो गधेयेनोपा ॥ ३
धा वतिस एवास्मै प्राणापानौ धौ द्युत्तुत्वात्तु ज्योगामयति वायुमेव
नियुत्तुत्वात्तु ज्योगामयति वायुमेव नियुत्तुः स्वेन भो गधेयेनोपा ॥ ३
धौ द्युत्तुत्वात्तु ज्योगामयति वायुमेव नियुत्तुः स्वेन भो गधेयेनोपा ॥ ३
धौ द्युत्तुत्वात्तु ज्योगामयति वायुमेव नियुत्तुः स्वेन भो गधेयेनोपा ॥ ३

२

तसमभवत्तु स्वाये देवताया आलभतु ततो स प्रजाः प्रजाः प्रभूने वे
 सृजतयः प्रजा कामः ॥ ४ ॥ पर्वतकामस्या सह तं प्रजा प्रय
 म जंतु परमात्मने त प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवास्मै प्रजा प्रभून् प्रत्यनयति यद्यमः शुभः स एव सुखाणां प्रभू
 पयं तं परः स दध्वा नां यदं यतो दंत द्वा वां यदं यदं इव शफास्त
 दवीनां यदं जः स दजानां मेलावंतो वै ग्राम्याः पुरावः स्तान् ॥ ५ ॥ २
 रूपैवाव वरुंधे सोमा पोषां त्रैतमालं नेतृ पुरा कामोदो
 वा अजा येस्तनौ नानैव द्वा वभि जायेते पुनः प्रहित्यः सोमो ती

प्रत्यस्तौ वरुणस्य पाशः
आपओषधयः ॥ संकुडुर्मित्राः स्तस्मै भूयासु योऽस्मां द्वेष्टियं
च वयं हि षोऽदेवी रापयेष वो गर्भः स्तं वसुप्रीतं सुभृतमकर्म
देवेषु नः सुकृतौ ब्रूता मूर्तिभ्यु तो वरुणस्य पाशैर्धोस्ये धि। श्री
महिसमिदसिते जो सिते जो मधि चे ह्यपो अं न्व वा शिषः सरसे न
समुत्सृक्षमहिापया स्वाः अग्न आगमं तं मा सः सृज ब र्व सा ॥
दमे दम ओषधय आप दु ॥ यस्मा हृदा की शिण मं य मा तं
मर्त्यं मर्त्यो जो हवी मि ॥ जा त वे दो य शे अस्मा सु धे हि प्र जा धिर ये अमृ
तत्व मर्या ॥ यस्मै त्वः सुकृतौ जा त वे दु लो का म गे ह्ये पु व स्यो नं ॥ अ
श्विनः स पु त्रि णं वी र वं तं गो मं तं हरि न श ते स्य स्ति ॥ त्वे सु पु त्र
रा व सो ष्ठ त्रं का म का तयः ॥ न त्वा मि द्रा ति रि च्य ते ॥ उ व य दु ष्ये सो

3८

र

सुमनसः

मद्रुं ममादनीयेनीयेमिवाने ॥ १ ॥ सुतासः ॥ यदीप्सवाधः पितरं च
 नपुत्राः समानदक्षा अवसेहवन्ते ॥ अग्रेरसे नत्तेजसा जातवेदो विप्रो
 जसो ॥ सोहामीव वातनः ॥ अपो अन्वचारिषः रसेन समुसृक्ष्महि ॥
 पयसा अग्रे आगमं तं मा असृष्ट जवर्चसा ॥ वसुर्वसुपतिर्हिक
 मस्य गेविभावसुः ॥ त्वामग्रे सुमता वधि ॥ त्वामग्रे वसुपतिं वसुना
 मसि प्रमंदे ॥ २ ॥ अधरेषुराज नरं ॥ त्वया वाजं वाचयं तोजयेमानि
 ग्रामा सुतीर्मत्स्यानां ॥ त्वामग्रे वाजसातमं विप्रो बध्नेति सुष्ठु
 ॥ स नो राख सुवीर्यं ॥ अयं नो अग्निर्वारिषः कृणोत्वयं मृ ॥ ३ ॥
 धः पुरएतु प्रहिंदं नृ ॥ अयं रात्रूजयतुज ॥ हृषालोयं वाजं ज
 यतु वाजसातौ ॥ अग्निनाग्निः समिधं ते कविर्गृहपतिर्युव ॥

अनुमार्ष्टु तनुवो यद्विनिष्टं ॥ यदवत्वा प्रयाति यजे अस्मि भ्रगे हो
 तारमहणीमहीदा ॥ ऋधगयादृधगुताशमिष्टाः प्रजा नैन्यज्ञम्
 पयाहिविद्वान् ॥ स्वगावो देवाः सदनमकर्मयं भ्राजामसवने दंजु
 षाणाः ॥ जक्षिवाः सः पपिवाः सश्च विश्वे स्मेधतवसवो वसूनि ॥
 यानावश्चुशतो देवदेवां तान् ॥ प्रेरयस्वे अग्ने सधस्थे ॥
 वहमाना भरमाणा हवीः ॥ धिवसुं धर्मे दिवमातिष्ठतानु ॥ यज्ञय
 ज्ञांगच्छयज्ञपतिंगच्छसां यो निगाच्छस्वद्वैषते यज्ञो यज्ञपते सह
 सूक्तवाकः सुवीरस्वाह देवा गातुं विदो गातुं वित्वा गातुं मितमन
 सस्य तद्भमं नो देवदेवेषु यज्ञः स्वाहा वाचि स्वाहा वातेभ्यः ॥

५६ ह्यस्त्वाषड्वारिः शत ॥ ११ ॥ वायः प्राणायत्वा ॥ ३ ॥
पयामगृहीतोस्यपानायत्वा ॥ आवायो नायवेसजोषाभ्या
या ॥ अयमतायुष्योत्वा ॥ यावामश्विभ्यो माधीभ्योत्वा ॥
प्रातर्युजानश्विभ्योत्वा ॥ अयंवेनः शंडायत्वा षतेयोनिवीर
तोपाहि ॥ तंमकीयत्वा षतेयोनिः प्रजाः पाहि ॥ येदेवास्त्रि
शदाग्र्यणीसि ॥ १ ॥ विंशिन्यस्त्वादेवेभ्यः ॥ उपयामगृहीतो
सीद्रायत्वा कथायुवे ॥ मूर्धनमग्नयेत्वा वैश्वानराय ॥ म
धुश्च सूर्य ॥ इन्द्राग्नीद्रोमिभ्योत्वा ॥ ओमासो विश्वेभ्य
स्त्वादेवेभ्यः ॥ मस्तुतं त्रीणीद्रायत्वा मरुते ॥ महं देमहं द्रा

लोसिस्तु नमः मधुश्चेदङ्गी ओमा सोमस्तु
हय वाडुडुवास्यः ॥ ५ ॥ हयग्रे अग्निना विप्रो विप्रेण संस्तुतः ॥ स
खासस्तुखा समिधो ये ॥ ५ ॥ दग्ने सुवयः सवविज्योतिषा ॥ ५ ॥
मघवानं मंदे हयग्रे चतुर्दश ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ आददेवा बस्यतयु
पयामगृहीतोस्या वायो अयं वाया वा प्रातयु जावयं वेनः संप्रतु
थाये देवास्त्रिः शतुपयामगृहीतोस्या वायो अयं वाया वा प्रातयु जा
वयं वेनः संप्रतु थाये देवास्त्रिः शतुपयामगृहीतोसि मूर्धनि
मधुश्चेदङ्गी ओमा सोमस्तु तं मिंदे मनुलो मनुवां नमः ॥ ५ ॥
वत्कदा वाममदको सिर्हिरं एयपाणिः सुशर्म बहस्यतिर्हिर
स्यग्नउत्तिष्ठं तरणिरायाय स्वयंष्टेये ज्योतिषोती प्रयासाय
वित्तमातिष्ठेद्रमसाति सर्वस्य महं सजोषागुदं धातो नृः

५

लोहैः कर्तुं पवमी ॥ चंद्रताराबले चैव मंत्रेणानेन मंत्रयिष्ये ॥ ॐ ह्रीं दि ५
 हा ॥ अने नैवमंत्रेण गंधमाल्यानुलेपनं ॥ बलिदद्यात्पुनर्नैवमंत्रं भेतमवमु
 रयेत् ॥ ॐ सत्यवति त्रिषु महोषधिमानेनैव समयतेत्रः समयं पुंफखाहा ॥
 समूलमंत्रमुःप्याद्यक्षायाशुक्रतुकारयेत् ॥ स्तश्मचूरीततः कृत्वा द्यौर्नतधुना
 सह ॥ कटुत्रयसमायुक्तं बिडालपदमात्रकं ॥ सप्ताहं भक्षयेत्प्रातः क्षीरसेवी जितेन्द्रियः ॥ वर्षे
 पंचशतं जीवी बली पलितवर्जितः ॥ संवत्सरप्रयोगेण सह स्वायुर्भवेन्नरः ॥ प्रमदाशमयामौ
 स्या अक्षीणबलौ यौवनः ॥ द्विरष्टवर्षं काये सौ कंदर्पेऽव रूपवान् ॥ शतसिंहबलोपेतो
 धनं वैश्रवणेण पमः ॥ सततं भक्षयेद्यस्तु सरुद्रोरचिते सा ॥ जशमृत्युर्विनिर्मुक्तो चित्र
 कस्य प्रभावतः ॥ रक्तचित्रचूर्णेन तस्य दद्यात्त्रिभिस्त्रभिः ॥ सर्वदोषविनिर्मुक्तोस्तं
 भमायाति तत्क्षणात् ॥ रक्तत्रिकमह्ना तैश्च लिप्तं पुटेन तु ॥ चित्रार्कपत्रं देवेशि जायते
 हेमकोपनं ॥ शिखरं

वाला अहिर्मुखवैश्वानरो व्यासः ॥ १ ॥ समुद्र उदरमंतरिक्षं पापुर्ध्रुवा
पृथिवी आंडो मीवा शेषः सोमोरेतो यज्जंभ्यते तदिद्योतते यदि धनुते तस्त
नयतियन्मेहलितद्वर्षति वागे वास्यवगद्वाभ्यस्य जायमानस्य महिमा पुरस्ताज्जा
५ यत्तेरात्रिरेनं महिमाश्चादनुजायत एतौ वै महिमानावश्वमभितः संबभूवतुर्हयो
६ देवानवहर्वा सुरान्वाजी गंधर्वा नभ्यो मनुष्यांसमुद्रोऽर्ध्वोऽस्य योनिः समुद्रः ॥ २ ॥
यत्तमवहदादव ॥ २५ ॥ गावो गावः सिंहा संतीः प्रथमे मासि समान्यो यदि सोमौ
षडैकस्तृत्यां देवानामर्पणवर्मावर्षा बोद्धवते कस्मान्नयेयो वैयः प्राणातो
यत्रासदा आश्रं रं नाक्रां जाद्विबीजमागे सोष्टा कपालोऽग्नयः ५ होमुवेष्टा कपा

रात्रान्नयेन स पृथितपंथाः प्रियवाक् स मेधस्य स्यात्तारुः पंचाविंश

तिः ॥ २५ ॥ गावः सप्तान्यः सवेन
मद्यामिवारते वरुतंवापिनिसावसाः त्रैलोक्ये द्युः सान्नेवतुः पंचाशत् ॥

॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

सुवर्णवासनदोषेन विद्यते ॥ श्रीगुरुर्जयति ॥ गरुडिना सोमाय दीयात् पुनश्च
गह्वरे लिङ्गावधानि पुत्रवेकवदंथाप्रती ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

शनिवारदिं सप्तपमाष्टकसं हितं सप्तपमाष्टकसं ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

मग्नष्टकदिमीव ॥ ॥ १०१ ॥ ॥ १०२ ॥ ॥ १०३ ॥ ॥ १०४ ॥ ॥ १०५ ॥ ॥ १०६ ॥ ॥ १०७ ॥ ॥ १०८ ॥ ॥ १०९ ॥ ॥ ११० ॥ ॥ १११ ॥ ॥ ११२ ॥ ॥ ११३ ॥ ॥ ११४ ॥ ॥ ११५ ॥ ॥ ११६ ॥ ॥ ११७ ॥ ॥ ११८ ॥ ॥ ११९ ॥ ॥ १२० ॥ ॥ १२१ ॥ ॥ १२२ ॥ ॥ १२३ ॥ ॥ १२४ ॥ ॥ १२५ ॥ ॥ १२६ ॥ ॥ १२७ ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ १२९ ॥ ॥ १३० ॥ ॥ १३१ ॥ ॥ १३२ ॥ ॥ १३३ ॥ ॥ १३४ ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ १३७ ॥ ॥ १३८ ॥ ॥ १३९ ॥ ॥ १४० ॥ ॥ १४१ ॥ ॥ १४२ ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ १४४ ॥ ॥ १४५ ॥ ॥ १४६ ॥ ॥ १४७ ॥ ॥ १४८ ॥ ॥ १४९ ॥ ॥ १५० ॥ ॥ १५१ ॥ ॥ १५२ ॥ ॥ १५३ ॥ ॥ १५४ ॥ ॥ १५५ ॥ ॥ १५६ ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ १६० ॥ ॥ १६१ ॥ ॥ १६२ ॥ ॥ १६३ ॥ ॥ १६४ ॥ ॥ १६५ ॥ ॥ १६६ ॥ ॥ १६७ ॥ ॥ १६८ ॥ ॥ १६९ ॥ ॥ १७० ॥ ॥ १७१ ॥ ॥ १७२ ॥ ॥ १७३ ॥ ॥ १७४ ॥ ॥ १७५ ॥ ॥ १७६ ॥ ॥ १७७ ॥ ॥ १७८ ॥ ॥ १७९ ॥ ॥ १८० ॥ ॥ १८१ ॥ ॥ १८२ ॥ ॥ १८३ ॥ ॥ १८४ ॥ ॥ १८५ ॥ ॥ १८६ ॥ ॥ १८७ ॥ ॥ १८८ ॥ ॥ १८९ ॥ ॥ १९० ॥ ॥ १९१ ॥ ॥ १९२ ॥ ॥ १९३ ॥ ॥ १९४ ॥ ॥ १९५ ॥ ॥ १९६ ॥ ॥ १९७ ॥ ॥ १९८ ॥ ॥ १९९ ॥ ॥ २०० ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ शुभमस्तु ॥ कविरुद्र ॥ अणोरणी
यान्मह तोमहीयान्मासा गुहायां निहितोऽस्त्वजंतोः
तमक्रलुं पश्यति वीतशोको घालुः प्रसादं नमिमान्तरी
शंभु ॥ सप्तप्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्सप्तविधः समिधः स
सतिष्ठे ॥ सप्त इमे लोका येषु वरन्ति प्राणा गुहायां
निहिताः सप्त रस ॥ अतः समुद्रा गिरयः च सर्वे तस्मा
त्सप्तस्य दत्ते सिंधवः सुर्वरूपाः ॥ अतश्च विश्वा ओषधयो
रसाश्च येनैव भरतस्तिष्ठन्तरात्मा ॥ ब्रह्मा देवानां पद

१

गाम
६

वीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां ॥ रथे नो ग
 घ्राणां ॥ स्वधितिर्वनानां ॥ सोमः पवित्रमस्योतिरेभं न ॥
 अजामैकां लोहितशुक्लं कृष्णं बह्वी प्रजां जनयंती
 ॥ सुरूपां ॥ अजो ह्येको जुषमा एौ नु शे ते ज हयेनां
 मुक्तभौजोन्यः ॥ इष्टं सञ्चु विषद सुरंतरिक्षसद्यो
 तावेदिषुर्वै तिथिर्दशे ण सत् ॥ नृषद्वरसदृतसद्यो ॥ १ ॥
 मसदब्जगो जा रेतजा अद्रिजा ऋतं बहवः ॥

घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य यो । न निघृतो मिमिक्षे तमुवस्य
 धाम ॥ अनुषदमावः ॥ मादयस्य स्वस्वाहा कृतं वृषभव
 क्षिहव्यं ॥ समुद्रादमिमधुना ॥ उदार ॥ ५ ॥ शुनासम
 नृतवमानदुः ॥ घृतस्य नाम गुरुं यदस्ति जिह्वादेवा
 नानामकृतस्य स्थनाभिः ॥ वयं नाम प्रब्रवा माधृतना
 सिन्यजेधारया मानमोतिः ॥ उपब्रंमा शृणवच्छस्यमा
 मीनं ॥ वतुः शृणो वमी दौरेतत ॥ बवाः शिः शृणो गात्र
 यो अस्पपादा देशीषे सपहस्ता सो अस्प ॥ त्रिधा बधो

दुपा

२

त

जिं पु

वृषभोरोरुक्लिमहोदेवोमयोऽऽविवेशः॥ त्रिधाहितं
पणिविगुह्यमानं गविदेवासो दूतमन्विदन् ॥ इन्द्र एक
५५ सूर्य एक जजान वेनादेक ५५ स्वधयानिष्टतक्षुः ॥ यो दे
वानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधियो अंभं रुद्रो महः ऋषिः ॥ हि
दिरं ष्यगर्भं पश्यन् जायमानं ५५ सानो देवः संभयास्म
याः स पुनर्क्तः ॥ यस्मात्परं न्मा परमस्ति किं विद्यस्मान्नाठा
यो न ज्यायोऽस्ति कश्चित् ॥ वृष्टा इवस्तब्धो दिविते सेने
दं पुं रुषे सर्वो नरः कर्मणो नृपः प्रजया
धनेन यो गेने के अमृतं तव मानशुः ॥ परेणानाकनि

चु

२

षु
कः

(3)

कवि

५

वति ॥ पतिं वै स्यात्सिम्बरं शाश्वितं शिवमुच्यते ॥ नाराय
णं महा ज्ञेयं विश्वात्मानं परायणं ॥ नारायणपरो ज्योति
रात्मानो नारायणः परः ॥ नारायणपरं ब्रह्मतत्त्वं नारायणः
परः ॥ नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः ॥ यद्वि
किं विबुधैः सर्वं दृश्यते श्रूयते पि वा ॥ अंतर्गते हि श्रुतं
वैद्याप्य नारायणः स्थितः ॥ अनंतमव्ययं चैव स
द्रेच्छं विष्णुं शंखं च ॥ पद्मकोशप्रतीकाशं हृदयं योष्य
लोमुखं ॥ अथो निष्ठा वित्तस्या तैर्ज्ञानाभ्यामुपरि

लिष्टलि। ज्वाल्ममात्कार्कलं नाली विष्व स्यायत नम हल
 स तल प्रशिला विः स्थलं प्रयाको शसं निभं स्या ले सु
 स्मिंतस्मिस्व वं प्रतिष्ठितं तस्य मध्यमे महानमि विष्वो वि
 विष्वतो मुखः ॥ सोम मुग्निं जलं तिष्ठं ना हु रस जलः
 कविः ॥ तिर्यग् धर्म मधः शायिर इम यः सत्य संतता ॥
 संतापयति संदेहमाहमापातुदल मसस्तकः ॥ तस्य
 मध्ये वं द्वि विखा अर्णी यो धो व्यवस्थितः ॥ नीलतो
 यदमध्यस्थ द्विद्युत्ते खेवका खरा ॥ नी वारभूकम

धिर
 ६ स्त
 ल

५५
अपि वा
संताता
पञ्च॥

तन्निपीताभास्रुपम॥ तस्यैवायामध्येपरमात्मा
व्यवस्थितः॥ सर्वं ह्यसमिवः सहरिः स्वेदः सो ह्यरः पम
स्वरादु॥ आदियोवाणेषु तं नमडकं तपतिलत्रुता नरतं
वः सतदनामडकः स रूवालो कोथेषु लसिं नमडके वि
॥ द्वाप्यते तानि सामानि ससमन्तालो कोथेषु लसिं
नमडके विषि पुरुषः सानियजुः सिसयजुषामडक
॥ सयजुषां लोकः सदृषात्रयेव विद्या तपति भाषा
तेरादियोऽहिरंक्षयः पुरुषः॥ आयोवै तेज ओजोवै तं

यए
४

मन्त्रे

तौ

यशश्चक्षुःश्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्मसुसर्गः शंः सोममिजो
वायुराकाशः प्राणोलोकपालः कः किंकंतसयमन्तम
मृजीवो विश्वः कतमस्वयं भुं ब्रह्मैतदमृत एष पुरुष एष
पूतानामधिपति ब्रह्माठाः ॥ सायुज्यं सलोकतामा
प्रोसेता सामे न देवदेता नः सायुज्यं सा विष्टिता
समानलोकतामा प्रोहि मन्त्रे तिय एव वेदयुपनि
षत् ॥ निधनपतये नमः ॥ निधनपता तिकाय नमः ॥
उधाय ॥ दुधकिंगा यन ॥ हिरं गाय ॥ हिरं गाय ॥

७ बलि विंशोय नमो ७

य नमः कलि विंशोय नमो ७ बलाय नमो बल प्रमथ
नाय नमः सर्व हृत दमनाय नमो मनो मनाय नमः ॥
अघोरैभ्यो धीं अघोरैभ्यो घोरघोरतरेभ्यः ॥ सर्वैभ्यः स
र्वशैर्वैभ्यो नमस्ते असुरद्रुसेभ्यः ॥ तपुरुषाय विद्महे
महादेवाय धीमहि ॥ तन्नो द्रुप प्रचोदयात् ॥
ईशानः सर्वविघ्नो नास्तीश्वरः सर्वभूतानां श्री
माधिपतिर्ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्माशिवो मे असु सदा
शिवो ॥ नमो हिरण्यवाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यपरी

६६

समैरु
द्राय
नमो
अस्तु

यद्विरंष्यपतयेविकापतयऽमापतयपशुपतयेनमो
नमः॥ अतः सत्यपरंब्रह्मपुरुषं कृष्णापिगाकं हं॥ इ
धरितं विरूपा दौविश्वरूपायवैनमोनमः॥ ६७
सर्वोवैरुद्रः सु पुरुषोवैरुद्रः संनहोनमोनमः॥
विश्वेश्वरतेशुर्वे नविश्वबहुधाजातजायमानं ययत्तु ॥ ६८
सर्वोद्योषरुद्रः ससमैरुद्राय नमो अस्तु॥ कद्रुद्राय प्रवे
तसेमीकृष्णमायतव्यसे॥ वोवेमशतमः हृदे॥ सर्वो
द्योषरुद्रः ससमैरुद्राय नमो अस्तु॥ यस्य वैकं कं यद्वि
होत्रहवणीभवति॥ प्रयेवास्याहृतयः सत्तुं यथोप्रतिष्ठियौ
॥ कृष्णाय जइति पव॥

हता

यज्ञः
ध्याः
पः

अदितिर्देवागंधर्वा मनुष्याः पितरशेसुराः स्तेषां सौम्यैर्वृभू
तानामातामेदिनीमहासहसा वित्रीगायत्री जेगायुवीष्टा
बहुला विश्वाभूता कतमाकाया सापत्येयमृतैर्विसिष्ठः ॥ आ
पो वा इदं सर्वं विश्वाभूतान्यापप्राणा वा आपः पशव आपो न्न
मापो मृतमापः स माडापो विराडापः स्वराडापः श्रुंदाः स्यापो
ज्योतीः स्यापो सत्यमापः सर्वा देवता आपो भूर्भुवः सुवरा
पओ ॥ अपैतुम्युरमृतं मआगन्वैर्वैकृतो नो अभयं कृशा स्व
त् ॥ पठो वनस्य ते रिवाग्निनः शिष्यता ॥ रयिः सवतां नः शो
पतिः ॥ परम्यो अनुपरे हि पंथा यैस्ते स्व इतरो देवयानात् ॥

प्रमोषीः ॥ प्रलांमामेरीरिष आयु रूपा नृवक्षसंत्वा श्री हवि
 षाविधेमा मानो महा तमुत्तमानो अर्बकं मा न उद्धंतमुत्तम
 न उद्धितं ॥ मानो वधीः पितरं मो तमा तरं प्रियामानेः स नुं रु
 द्ररीरिषः ॥ मानः स्तोके तनये मान आयुषिमानो गोपुमानो
 अश्वेषुरीरिषः ॥ वीरं मानो रुद्रमा वितो वधी हविषं तो
 नमसा विधेम ते ॥ प्रजापते त्वदेतां न्यन्यो विश्वा ज्ञातानि न
 परिता बभूवुः ॥ यत्कामास्ते जुहमस्तं नो अस्तु वयं स्याम
 पतयो रयीणां ॥ स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमघो वशी ॥
 वृषेदः पुरएतनः स्वस्तिदा अक्षयं करः ॥ अर्बकं यजामहे

वो

न

॥

च
व
एवं

सुगंधिपुष्टिवर्धनं उर्वारुकमिव मबंधनां सुयोमक्षी यमा
मृतात् ॥ ये ते सहस्रमुत्तपाशा सुयोमयो यं हंतवै ॥ ता
न्यस्तस्य मायया सर्वानम्रजयामहे ॥ मयवे स्यात्स्वहामस
वे स्या ॥ ओ तद्ब्रह्मा ओ तद्वायुः ॥ ओ तदात्मा ओ तस्यं ॥ ओ त
सर्वं ॥ ओ तपु रौ नमः ॥ अंतश्चरति नृतेषु गुहा यो विश्वभ
तिष्ठ ॥ वयं नः स्ववषट्कारः ॥ वमिंद्रः स्वः रुद्रः स्वः विष्णुः स्वः
निः स्वः प्रजापतिः ॥ व तदाप आपो ज्योती सौरं मृतं ब्रह्म ऋ
वः सुवरो ॥ प्राणानां ग्रथिरसिरुद्रो मा विशांतकः ॥ ते नानि
नाप्यायस्व ॥ नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे जाहि ॥ वमं ज्ञेद्य

गः पुरो अश्वेन वाजिना पुष्टो भागो नीयते विश्वेदेव्यः॥ अभिप्रियं यत्पुरोडाशमव
 तात्तुहेतु॥१॥ एनः सौमित्रवसाय जिन्वति॥ यक्ष्म्यमृतुशो वियानं त्रिमीनुषाः प
 र्यङ्मनयंति॥ अत्राष्टः प्रथमो भाग एतियज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयं भजः॥ होता
 ध्वर्यु रावया अग्निमिधो ग्रावना भउतशः स्तासु विप्रः॥ तेन यज्ञेन स्वस्कृतेन
 निघ्नेन वक्षणा आपुणध्वं॥ युपवस्का उतये यूपवाहाश्च पातये अश्वयूपाय
 तक्षति॥ ये चार्वते पचनः संभरयुतो॥२॥ तेषामभि गूर्तिर्न इन्वत्॥ उप्रा
 गा सुमन्ने धायि मन्मदेवाना माशः उपवीत पृष्ठः॥ अन्वेनं विप्राः षयो मदंति
 दिवानां पुष्टे चक्रमा सुबन्धुं॥ यद्वाजिनो दामसं दानमर्वतो याशीर्षिण्या रश्नास्तु
 रस्माय ह्यघास्य प्रभृतमास्ये तृणः सर्वा ताते अपि देवेषु स्तु॥ यदश्वस्य क्रविषः॥३॥

वि

॥३॥

अलिदेवे चैव सा माया सिद्धं नयि धूममंधिमो रात्रा ज्ञेयमिवित्तुः ॥ इदं वीतसुमित्तु त्वेष दत्ते देवाः प्रणि
माधिकाशयदा स्वरो सधितौरिस्य मस्ति ॥ यद्यस्तये हामितु येन नवेषु सर्वा ता ते आचि
देवेषु क्त ॥ यद्भवध्यमुदरस्या पुनाति यथा मस्य क्रविषांगधो अस्ति ॥ सुवृता ल
ह मिता रः एष्वंतमेधश्च तपाकपंचनु ॥ यत्ते गत्रादग्निना पच्यमाना दभिश्च
ल निहतक्या वधावति ॥ मातद्रम्यामा श्रिषन्मातृणेषु देवेभ्यस्तदुशयो रालमक्तु
इदुतो क्रविषः श्रिषस्य सच ॥ ८ ॥ ये वाजिनं परिपश्यंति पक्वं यईमाहुः सुरभिर्निर्हरै रिति
ये चार्चितो मांसमिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्नश्नुतु ॥ यंत्रीक्षणं मांसस्य
च न्याउ स्वायाया पात्राणि यूष्म आसे च नामि ॥ उष्माण्यो चरूणा मे काः सूनाः
परिश्रूषयश्च ॥ निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पड्डीशमर्वतः ॥ यच्च पेपो यच्च घासि ॥ १ ॥
जघास सर्वा ता तै ब्रह्मणा सरदयामि ॥ त्यनु स्त्रिः ३ इहा जिने देवबंधोर्वीरी रश्म्य
एवं तियते सा दे महसा ॥ इत्यु श्री तस्य मार्कि बाबा इत्या ॥ २ ॥ बाबु तो दा ॥ सुवे वता हविषा अधरेषु सर्वा ता ते + ९

सक्रक्तागणेनवर्तं पूरुशो जफलिग पूरवेता ॥ ब्रह्मस्यति
रास्रिया हव्यसूदः कनिऋदद्वावशतीरुदाशुत् ॥ मरुतो
यध्वोदिवोयावः शर्म ॥ अर्यमायातिवृषभः स्तुविष्मा
दातावसूनां पुरुहूतो अर्हन् ॥ सहस्राक्षो गोत्रभिद्वज्रवा
हुरस्मा सुदेवोद्विणादधातु ॥ ये ते र्यमन्वहवोदेवया
नापथानः ॥ ४ ॥ रा लं दिव आ सरति ॥ तेषि नो देवम
हि शर्म यध्वो र्यधिद्विपदेशं यलुष्यदे ॥ बुध्नादग्रमग्नि

७२॥ सोमिरोमिगुणानोविपर्वतस्यदृष्टितान्यैरत्न॥ रुजद्रोधा
५सिक्नुप्रिमाएषा५ सोमस्यतामदइंद्रश्चकार॥ बुध्ना
दग्रेणविमिसायमानैर्वज्रेणस्वान्यतृणंनदीनां॥ वथा
सृजत्यथिसिर्दीर्घयाथैः सोमस्यतामदइंद्रश्चकार॥ ॥५॥
॥ प्रयो जज्ञे विद्वा५ अस्यबधुंविश्वानिदेवो जनिमाविव
क्ति॥ ब्रह्मब्रह्मणउज्ज्वारमध्यान्तीयादुश्चास्यधया
सि प्रलब्धो॥ महान्महीअस्तसायद्विज्जलोद्या५ सप्त॥ ७२॥

पार्थिवं वरुणः॥ स बुधा दाष्टननुषाभ्यगं बृहस्पतिर्दे
वतायस्य संम्राट्॥ बुधाद्यो अग्रमंभ्यस्यो जसा बृहस्प
तिमा विवा संति देवाः॥ भिनदूतं विपुरो देसीति कनि
कदसु वरुणो जिगाय ॥ ६ ॥ युवं वीतमा विवा सति
पंथानो दीर्घयाथैः सोमस्य तामद्वंद्वं द्वश्चकार देवान
वच ॥ ॥ १ ॥ ॥ ॥ आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै
सत्रमा सतार्यमो प्रजापते स्रयस्त्रि पूशस्त्रि जापतिर्दे

॥७३॥

वेभ्योन्नाद्यं देवासुरास्तान्न जेनो ध्रुवोऽस्य यन्न वसेदस्मि
वै प्रजापतिर्वरुणाय यावामिन्द्रावरुणा सन्तु वञ्चतुर्देशः ॥ ५
॥ ॥ ॐ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ आदित्येभ्यस्वष्टुरस्मे दानं कामा
एवावसंधेऽग्निं वै सप्रत्नवत्सदृपं शूरातु ॥ ॥ ॐ ॥
॥ ॐ ॥ हरिः ओम् ॥ ॥ श्रीवेंकटेशाय नमः ॥ ॥ ॥
श्रीभवानि शंखरार्पणमस्तु ॥ श्रीविष्टेशार्पणमस्तु ॥ ॥ ॥
॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ श्रीलिंगाभरपुत्रवेंकनासुहस्ता ॥ ॐ ॥

वाहृतस्मादपक्रामत्यथेषपामना गृहीतो यस्य यस्या भवति
पर्यएवास्मिंतया दधाति पयस्यायां ॥ २ ॥ पुरोडाशमव
दधात्यामं न्वंतमेवेन करोत्यथो आयतनवंतमेव चतु
र्धो व्यूहति दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति पुनः समूहति दिग्ब्यए
वासेमेषजं करोति समूह्या वद्यति यथा विधं निष्कृतति
तादृगेव तद्यो वामिंश्चावरुणा वग्मोऽस्त्राम संवासेतेना
वयज्जड्या हदुरिष्ट्या एवेनं पाति यो वामिंश्चावरुणा

६०॥

द्विपासुपशुषुसामसंवासेनावयजइत्याहेतावतीवी
आपओषधयोवनुस्यतयःप्रजाःप्रशवउपजीवनीयाः
स्ताएवास्मैवरुणपाशान्मुचयति॥३॥ एतस्यप्रथमस्या
यांपातिषड्विंशतिश्च॥ ॥ १३॥ ॥ संप्रनृजव
वि न्तिकाव्येद्वौर्वितस्यरीदुनरः॥ त्वन्नःसोमविन्नतोरक्षा
राजन्नघ्रायतः॥ नरिष्टेत्वावातःसखा॥ यातेधामानि
दिवियाष्टिभ्यां पापवृत्तेष्वधीष्वसु॥ तन्निर्नावि

॥६०॥

श्वैः सुमना जहे उन्ना जे सोमप्र तिष्ठ व्या गृभा य ॥ अग्नीषोमा सवे
द सोम इती वनत गिरः ॥ स देव रा ब प्र वधुः ॥ पुवं ॥ एतानि दि
विरोचना न्यग्निश्च सोम स क्रतु अधत्तं ॥ युव पू सिंधू
इषि शि स्तेर व द्या दग्नीषोमा व मुं य तं गृभीतां स नू ॥ अग्नी
षोमा विम पू सु मे शृ णु तं व ष णा ह वं ॥ प्रति सूक्ता नि हय
तं भव तं दा शू षे मयः ॥ ओ न्यं दि वो मा त रि ष्वा नि भारा म
श्वा द न्यं प रि ष्ये नो अ देः ॥ अग्नीषोमा ब्र ह्म णा वा वृ धा नो
स यु ज्ञा य य क्र थु रू लो कं ॥ अग्नीषोमा ह वि ष प्र सिद्ध

॥७१॥

तस्य वीतं ॥ २ ॥ हर्यंत वृषणा जुषेथां ॥ सुशमीणा स्ववस
हि भूतमथा धृतं यजमानाय शंयोः ॥ आप्याय स्वसंते ॥
गठानां व्यागणपतिं हवामहे कविकवीनां मुपमश्र
वस्तमं ॥ ज्येष्ठराजं ब्रह्मठां ब्रह्मठास्य त आनंः श्रावन्
तिभिः सीदसादनं ॥ स इज्जनेन स विशासं जन्मना स
पुत्रैर्वा जं भरते धनान् नृभिः ॥ देवानां यः पितरमा विव्रा
सति ॥ ३ ॥ अधोमना हविषा ब्रह्मठास्यति ॥ स सुष्ठु भा ७

॥ ॐ ॥

सामस्तं वामे तेनावयज्यो वामिंद्रावरुणादिपात्सु पञ्च
 पुत्रतुष्यात्सु गोष्ठे गृहेषु पशोषधीषु वनस्पतिषु आस
 स्तं वामे तेनावयज्यद्रुद्रो वाह्यतस्य ॥ १ ॥ इन्द्रियेणा
 पक्रामतिवरुणं वरुणापात्रेन गृह्णाति यः पाप्मना
 गृहीतो भवति यः पाप्मना गृहीत स्यात्तस्मात् एतामैंद्रा
 वरुणापयस्यान्निर्वपेदिंद्रास्मिन्निद्रियं दधाति व
 रुणा एनं वरुणापात्रां मुच्यते पयस्याभयं तिपय्यो हि ॥ ६ ॥

थवैस्यसुवैवरुणः साक्षादेववरुणमवयजते पो
नप्रीयंयुरुं पुनरेत्यनिर्वपेदपु यो निवीअश्वः स्वा
मेवैनं योनिं गमयति सह नः शांत उपलिष्ठते ॥ २ ॥
॥ मुं वलियुमिरुं सप्तदशय ॥ ॥ १२ ॥ ॥ ॥
॥ यावामिंद्रावरुणा यत्तु यालु नूस्तये मम ह सोमुं
यत्तं यावामिंद्रावरुणा सहस्यारक्ष स्याते न स्यात्
नूस्तये मम ह सोमुं यत्तं यावामिंद्रावरुणा वृजो

एषोसीत्याहप्राणपानावेवास्मिन्नेतेनदधातिविश्वेषां दे
वानांप्राणोसीत्याहप्राणपानावेवीर्यमेवास्मिन्नेतेन
दधातिद्युतस्य धारामृतं तस्य पंथासिह्याहयाधायजु
रेवेतस्यावमानेनत्वास्तोमेनेति ॥ ३ ॥ आहप्राणमेवा
स्मिन्नेतेनदधातिबृहदथं तस्योस्वास्तोमेनेत्याहो
जएवास्मिन्नेतेनदधात्यग्नेस्वामात्रयेत्याहात्मानमे
वास्मिन्नेतेनदधात्यखिलः पर्याहुर्वावंतएवखिलः

॥ ६७ ॥

॥ स्तर्हं नमिष्यंति ब्रह्मणो हस्तमन्वा रभ्यपयादुरेकथे
वयं नमानत्रायुर्दध्याति यदेव तस्य ताद्विरण्यात् ॥ ४ ॥
घृतं निषि बत्या युर्वै घृतममृता देवा युर्निषि ब
तिशतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतं द्रिय आयु
ष्ये वै द्रिये प्रतितिष्ठत्यथो खलु यावतीः समाह्व
न्मन्ये ततावन्मानः स्यात्समृद्ध्या इममग्न आयुषे
वर्यं सेकधीत्याहायुरेवास्मिन्वर्षे दध्याति विष्वेदे ॥ ५ ॥

वाजरदष्टिर्यथासुदित्याजरदष्टिमेवै न करोत्याग्नि
 रायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मं तस्मै
 वास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरति ॥ २॥ ५ ॥ इति देवानां
 ५ सोमो नेति हिरेण्या दसदिति द्वाविंशतिश्च ॥ ११ ॥ ६ ॥
 ॥ प्रजापतिर्वरुणायाश्च मनयस्स स्वां देवतां सार्धं सपयं
 दीयते स एतं वारुणं स तुष्कपात स पश्यतं निरपततो
 वै सवरुणपाशादमुच्यते वरुणो वा एतं गृह्णाति योश्च

॥६८॥

प्रतिगृह्णाति यावत्तोष्यान्प्रतिगृह्णीयात्तावत्तोष्याणां
चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेत्वेनभागधेयेनोपधाव
एति संवेनवरुणपाशान्मुच्यति ॥ १॥ चतुष्कपाला
भवन्ति चतुष्पाध्यश्चसमृद्ध्या एकमतिरिक्तं निपेद्य
मेवप्रतिग्राही भवति यवाध्येति तस्मादेवंवरुणपा
शांमुच्यते यद्यपरंप्रतिग्राही स्यात्सौ धर्मैककपा
लमुच्यति निर्वपेदमुमेवादिह्यमुञ्चारंकुरुते प्रोवष्ट

॥६८॥

त ॥ अग्निं वा एष्य शरीरं गच्छति सोमः सौरं वरुणं न वरुण
 पाशेन गच्छति सरस्वतीं वा गच्छा विष्णु आत्मा घस्यन्त्यो
 गामयति योज्यो गामयावी स्याद्यो वा कामयेत् सर्वमा
 युरियामिति तस्मात्तामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाक
 पालः सोम्यं वरुं वारुणं दशकपालः सारस्वतं वरु निष्क्री
 माग्नावैष्ट्यावमेकादशकपालमग्नेरेवास्थ शरीरं दक्षति मणा
 सोमा इति ॥ १ ॥ वारुणे नैवैनं वरुण पाशान्मुनेति सा य

॥५६॥

रस्वतेन वा वंदधा सग्निः सर्वदेवता विष्णुर्वसो देव
तामिष्टैवेन यज्ञेन वा सिषज्यस्त्यक्त पदीता सुभवे
ति जीवत्येव यन्तवमैतन्नवनी तमभवद्यदित्याज्य
मवेक्षते रूपमेवा स्येन तमहिमानं व्यावृष्टिं नोः
प्राणो सीत्या हाश्चिनो वै देवानां ॥ २ ॥ सिषज्यो ता
भ्यामेवास्मै भेषजं करोतीदृश्यप्राणो सीत्याहं
द्वियमेवास्मिन्नेतेन दधाति मित्रावरुणयोः प्रा ॥ ६६ ॥

इतदेव सर्वं सजातेष्वधिभवति यस्त्यैवं विदुष एते प
रिधयः परिधीयंत आमनमस्यामनस्याम देवा इति स
आहुती जुहोति स्येतावं तो वै सजाता ये माहातो ये क्षु
त्तुकायास्त्रियः स्नाने वा वरुंधेत ए० नमवरुधा उप
तिष्ठते ॥ ३ ॥ स्वाहा म नम म सै सै ज्ञाना पूरुंधे पं व
य ॥ ॥ १ ॥ ॥ ॥ यन्मवमै तन्मव नीतमभवद्य
दसपितृसपिरेभवद्य दक्षियत तद्वृत्तमभवद्य

॥६४॥

नोः प्राणो सितस्य ते दत्तां ययोः प्राणो सिस्वाहें इत्यप्रा
णो सितस्य ते ददतु यस्य प्रासिस्वाहो मित्रावरुणयोः
योः प्राणो सितस्य ते दत्तां यस्य प्राणो सिस्वाहो विश्वेषां
देवानां प्राणो सि ॥१॥ तस्य ते ददतु येषां प्रासिस्वाहो
धृतस्य धारा ममृस्य पंथा मिन्द्रेण दत्तां प्रयत्नां मरुद्भिः ॥
तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्य तत्वेडा गव्यैरयत् ॥ पावमा
नेनेत्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्त्यो पा५ शोर्वीर्येण

॥६५॥

देवस्वामिवितोसृजतुजीवातवेजीनस्यायेबृहद्रथं
तरयोस्वामोमेनत्रिष्टुभोवर्तन्यानुक्रसवीर्येण
देवस्वामिवितोसृ॥२॥सृजतुजीवातवेजीवन
स्यायाअग्नेस्वामोत्रयाजगह्यैवर्तन्याग्रयणस्य
वीर्येणदेवस्वामिवितोसृजतुजीवातवेजीवनस्या
धाद्रसमग्नआयुषेवर्तसेरुधिप्रियपूरेतोवरुण
सोमराजंन्॥मातेवास्माअदितेशर्मयस्वविश्वेदे

॥६५॥

वाजरदृष्टिर्थास॥॥ अग्निरायुष्मांसवनस्पति
सिरायुष्मातेनत्वायुषायुष्मंतं करोमि सोम आयुष्मा
स ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मांसदक्षिणाभिर्ब्रह्मायुष्मात्
द्राक्ष्यते रायुष्मादेवा आयुष्मंतस्ते मृत्युनापिरुत आयुष्
मंतस्ते स्वधयायुष्मंतस्ते नत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥

॥३॥ ॥ विश्वेषां देवानां प्राणोसित्रिष्टुभोवर्तुन्याशु
कस्य वीर्येण देवस्त्वसवितो सोम आयुष्मान्यं यवि पूश

तिष्ठ ॥
॥६५॥

॥ नर्यापुसोठा ॥ अग्निर्भुवद्वयिपतीरयीणा ॥ सत्राव
क्राणोअमृता निविष्वा ॥ हिरण्यपाणिमृतयेसवितार
मुपहृये ॥ सवेत्तादेवतापदं ॥ वाममद्यसवितर्वा
मुश्चोदिवेदिवे वाममस्मभ्य ॥ सावीः ॥ वामस्य हि श्रुय
स्य देवभूरेरयाघ्रिया वामभाजस्याम ॥ वदित्यापर्वता
नां ॥ २० ॥ रिवद्रविभर्षिपथिर्वि ॥ प्रियाभूमिप्रवत्वतिम
हान्तिनोषि ॥ २ ॥ मुहिनि ॥ स्तोमासस्ताविचारिणिप्रति
शेभंत्यकुनिः ॥ प्रयावाजंनहेषतंपेरुमस्यस्यनुनि ॥

१४६

रुद्रदरेण सख्या संखेयुयोमानरिष्ये धर्यश्चपीतः ॥ अयं
यः सोमो न्यधायुस्मेतस्मो इंदुं प्रतिरमेभ्यस्व ॥ आपां तम
न्यस्त्रपलप्रसमेधुनिः ॥ तमीवाह्यरुमा पूरु जीषि ॥ सो
मो विश्वा न्यतसा वनानि नावा विं इंदुं प्रतिमाना निदेभुः ॥
प्र ॥ ३ ॥ सुवानः सोमकृतयुश्चि केतै द्रायब्रह्मजमद
ग्निर्येन ॥ वषायंतासि शं वसस्तुरस्थां तयै ह्यगृणाते
धर्त्रे दृष्ट ॥ समवाधस्तेमदं ॥ यशुषायं वब्रह्मनरो
ब्रह्मकृतसपर्येन ॥ अको वापत्तुरते सोमं सक्षास्त ॥ ४६ ॥

त्रेदिंद्रोदधतेष्टसुतुर्यो ॥ वद्वेविष्ठावासआकरोमित
न्मेजुषस्वत्रिपिविष्टहव्यं ॥ ४ ॥ वर्धतुत्वासुष्टतयोभि
रोमेयूपातः स्वस्तिभिः सदानः ॥ प्रतर्तेअद्यत्रिपिविष्ट
नासायः शप्सासिवयुना निविद्वान् ॥ तंत्वागृणामि
तवसमतवीन्क्षयंतमस्यरजसः पराके ॥ किमित्तेवि
क्षोपरिचक्ष्यंभूत्प्रयदवक्षेतिपिविष्टोअस्मि ॥ माव
र्षोअस्मदपंगृहृतद्यदंन्यरूपः समिथेवचूथ ॥ ५ ॥
अग्नेदादाशुवेरयिंवीरवंतंपरीणासं ॥ शिशिहिनः

॥ ४७ ॥

सूनुमतः ॥ दानो अग्ने शतिनो दाः सहस्रिणो दुरो न
वा ज ॥ २ ॥ अत्या अपा वृधि ॥ प्राची द्यावा एथि वी ब्रह्म
॥ कृधि सुवेर्ण शुक्रमुष सो विदि द्य तु ॥ ३ ॥ अग्निदी
द्वि विष्णो वीरपेशा अग्नि रूषि यः सहस्रा सनोति ॥ ४ ॥ अ
ग्निर्दिवि हव्यमा तत्पानाग्निर्धामानि विष्णु ता पुरु
त्रा ॥ ५ ॥ मा ॥ ६ ॥ नो मधीरा लूभर ॥ घृतं न पूतं तनूर
रेपाः शुचि हि रंढ्ये ॥ तले रुक्मो नरो विलः स्वेधा वः ॥
उक्ते सुः श्वेद सपिबो दवी श्रीणीष आ सनि ॥ ७ ॥ उत्तो

४७

ननु स्य पूर्यात् कथं पुत्रावसस्यत इषः स्तोत्रं भ्यः आभ
र ॥ वायो शतं हरीणां युवस्य पोषाणां ॥ इतवातेस
हसिणो रथं आयातु पाजसा ॥ प्रयाणिः ॥ ७ ॥ यासि
दाश्वाः समघ्नानियुद्धिर्वायविष्टये दुरोढो ॥ निमोऽ
यिः सुभोजसकवो हनिवीरवृद्धमश्रियं च राधः ॥
रेवतीर्नः सधमादइंद्रं संकुर्विवाजाः ॥ क्षुमंतो या तु
भिर्मदेम ॥ रेवाः इंद्रेवतः स्तोता स्यात्वावतो मघोनः ॥
प्रेतु हरि वः श्रुतस्य ॥ ८ ॥ दधो नो लिनो विदेभः प्रह्वं

॥४८॥

ज्ञा

ब्रह्मथमायाभिः श्रुत्वा रिपू शत्रु ॥ १२ ॥ १२ ॥
प्रजापतिः स्ताः सृष्टा अग्नये पथि कृते ग्नये कामाया
ग्नये न्नवते वैश्वानरमादित्यं यरु मे दं यरु मिं द्रा
या न्वं जव आग्ना वैष्णवमु सो सी भारो दं मे दं मे का
दशकपालं हिरं व्यगुर्भो दश ॥ १२ ॥ १२ ॥
॥ प्रजापतिरग्ने कामाया निसंभवतो यो विदिषा ण्यो
रिध्मे सन्न ह्ये दाग्ना वैष्णवमुपरिष्ठा द्या सि दाश्वा
समेक सप्ततिः ॥ ७९ ॥ १२ ॥ हरिः श्री ॥ १२ ॥ श्री के
॥ म ॥ ॥ ४८ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ शुभमस्तु ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ ॥
आदित्येभ्यो नु वदद्वयश्चरुनिर्वपेदूतिकामादित्यावा
एतं नृस्ये प्रतिनुदंते यो लंभये स नृस्येति न प्राप्य पौत्र्या
दित्यानेव नृवदतः स्वेन भागधेये नोपधावतितरुवेन
भूतिगमयंति सर्वस्येवादित्येभ्यो धारयदतः स्वेन नि
र्वपेदपरोक्षो वा परुध्यमानो वादित्या वा अपरोक्षो
रआदित्या अवगमयितार आदित्यानेव धारयद
तः ॥ १ ॥ ॥ स्वेन भागधेये नोपधावतितरुवेन

॥४९॥

विशिदाघ्ननपरुध्योभत्यदितेनमन्यस्वेत्यपरुध्यमा
नोस्यपदमादधीतेयंवात्रादितिरियमेवास्मैराज्यमनु
मन्यतेसत्याशीरित्याशीरित्याहसत्यामेवाशिषंकर
तद्ब्रह्ममनुब्रह्म्याहप्रजाएवास्मैसमनसःकरोत्यप
प्रेतमरुतः॥३॥सुदानेनविश्वपतिनाभ्यमुद्राज
नमित्याहमारुतीवैविड्येषोविश्वपतिर्विश्वेनप्र
राष्ट्रेणसमर्धयतियःपुस्तद्व्याम्यवादिस्यातस्या
गृहाद्ग्रीहीनाहरेष्टुक्ताःश्वकुष्णाःश्वविचिनुया॥४९॥

द्ये शुक्लास्यस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यावेदेव तया वि
डिवशमेवावगच्छति ॥ ३ ॥ अवगतास्यविडेन वगतं पूतं
राष्ट्रमित्याहुर्ये कक्षास्यस्तं वा रुढं चरुं निर्वपेद्वा रुढं
वै राष्ट्रं मुनेर्वाविशं च राष्ट्रं वा वगच्छति यदि नावग
च्छेदिमं महमादित्योभ्योभागं निर्वपामि म्यामुष्माद
मुष्यै विशो वगतीरिति निर्वपेदादित्याहवेनं भा
गधेयं वेनं ~~मम~~ ~~ममे~~ ~~ध~~ ~~प्रे~~ ~~प्रांतो~~ विशमेव ॥ ४ ॥
॥ गमयंति यादिनावगच्छेदाश्च स्थान्त यू स्वा सप्त

५०॥

मध्यमेपायामुपहन्त्यादिदमहमादित्यान्बध्नामिह्यामु
ष्मादमुष्मेविशोवमंतोरित्यादित्याएवेनंबध्नी
राविशमवगमयंतियदिनावगच्छेदेतमेवादित्यं
वरुनिर्वपेदिध्मेपिमयूखांसन्नह्येदनपरुध्य
मेवावगच्छित्याश्वथाभनंतिसरुतोवाएतदोजो
यदश्वथोऽजोऽनसैवेविशमवगच्छतिसप्तभवति
सप्तगणोवेसरुतोगणशतवविशमवगच्छति॥ ५॥
॥धारयद्वतोसरुतोगच्छतिविशमवैतदष्टादशय॥ १॥॥॥
॥५०॥

॥ देवावे मृत्योर विभक्त्युत्तमजापतिमुपाधावंते भव
तो प्राजापत्याः शतकृष्णलां निरवपत्तये तेषु मृत
मदधाद्यो मृत्योर् मूर्तिर्विभीयात्तस्मात्ता प्राजापत्याः
शतकृष्णलां निर्वपेत्प्राजापतिमेव स्वेन भागधेये
नोपधावति सहैस्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति
शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतेंद्रिय आयु
ष्ये वैन्द्रिये ॥ १ ॥ प्रलितिष्ठति द्युते भवति तेजो वै
धृतं तेजसा युर्वै द्युतममृतं हिरेण्यमायुः

॥५१॥

५

श्रैवास्माअमृतं वसमीवीदधातिब्रह्मारिब्रह्मारि
कृष्णलांन्यवद्यतिचतुरवत्तस्याप्येकधाब्रह्मण
उपहरत्येकधैवयत्नमनआयुर्दधातियासावादित्यो
नयरोचतर्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमेव तस्मात्तू सो त
र्यं वरुं निर्वपंते नैवास्मिन् ॥ ३ ॥ रुयमदधु यो ब्रह्म
वचसकोमस्या तस्मात्तू सोर्यं वरुं निर्वपेदमृत
वादित्यं सूत्रेन भाग्यधेयेनोपधावति सह वासि
स्मिन् निर्वयं स दधाति ब्रह्म न वस्ये वधं वरुं भयती ५१

रुक्मौभवतउभयतएवास्मिन्नुचंदधातिप्रयाजेप्रया
जेकषालंजुहोतिदिग्म्यएवासौब्रवर्चसंमयवक्षति
संधआग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपेत्सावित्रंद्वादशाकपालं
भूम्यै॥३॥ चरुयःकामायेतहिरंष्यंविंदेयहिरंष्यं
मौपेनमेदितियदग्नेयोभवत्याग्नेयंवैहिरंष्यंयस्यैव
हिरंष्यंतेनैवैनद्विदत्तेसावित्रोभवन्नितिसवितृप्रस
तएवैनद्विदत्तेभूम्यैचरुर्भवत्यस्यावाएतंनस्यतिय
मेवैनद्विदत्तउपैनेहिरंष्यंनमेवैतियच्छेदिविवाएषइ

द्वियेण वीर्येण ध्याते यो हिरण्यं विंदत एतां ॥ ४ ॥ एव निर्वपेद्य
 रण्यं वित्ताने द्वियेण वीर्येण ध्याते यो हिरण्यं विंदत एतां ॥ ४ ॥ एव निर्वपेद्य
 हिरण्यं न्नस्येयं दाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्येवादि
 रण्यं तेनेवै नदिदति सा वित्रो भवति स वित् प्रसत एवै
 नदिदति भूमे यरुर्भूवत्यस्या वा एतं न्नस्य लिनेयं यं
 त्यस्यामेवै नदिदतीदः ॥ ५ ॥ एषु सोममन्त्रे षड्वापि
 वृत्स विष्वक् इत्याह्नि स इन्द्रियेण सोमपीथेन ध्याते
 स यद्दुधं मुधं मे तेत्या साका अनावंस्त प्रजै जा पतिम् ॥ ५२

पाधावत्तस्मात्तु सोमेन्द्रः स्यात्माकं चरुं निरवपुत्तेनैवा
स्मिन्निद्रियः सोमपीथमेपदधा दिवा एष इन्द्रियः सो
मपीथे नर्धतेयः सोमवमिलियः सोमवामी स्यात्तस्मे ॥ ६ ॥ ॥ १ ॥
॥ तुतः सोमेन्द्रः स्यात्माकं चरुं निर्वपे सोमं ये वेदयस्ते
नक्ता गधे ये नोपधावति तावेवास्मिन्निद्रियः सोमपी
थं धत्तेनेन्द्रियेण सोमपीथे नर्धतेयः सोम्यो
पवति सोमपीथमेवाव रुंधे यदेदो नवर्ततेन्द्रियं
वे सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुंधे स्या

॥५३॥

माक्रोभस्येष वावससोमः ॥७॥ साक्षादेव ब्रह्मवश्यं
समवसंधं नयेदात्रे पुरोडाशमशकपालं निर्वपे
दिंदाय प्रदात्रे पुरोडाशमशकपालं पशुकामो ग्नि
रवास्मै पशुं नृनयति वृध्यानिदं प्रयच्छति दधि
मधुघृतमापो धाना वत्येतद्वै पशूनां हरूपं हरु
पतौ वपुश्च न वसंधे पश्यन्तहीतं भवति पाडाहिप
शवो बहुरूपं भवति बहुरूपा हि पशवः ॥८॥
॥समर्धे प्राजापत्यं भवति प्राजापत्या वै पशवः ॥५३॥

आपतिरेवासौ प्रश्नप्रजनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधु
यन्मध्वग्नौ जहोत्यात्मानमेव तद्यजमानो ग्नौ प्रद
धाति पंडूत्यो यो ज्यानवाक्ये भवतु पांडूः पुरुषः
पांडूः पारिव आत्मानमेव मृत्या निष्क्रिय पशून् व
रुंधे ॥ १ ॥ इदिये सिनष्ट म्यालेतामि दुस्था तस्मै सो
मो बहुरूपा हि पशव एकं च धारिष्ये ॥ ॥ २ ॥ ॥ ॥
॥ देवा वै सत्रमासु तर्धि परिमितं यथाः स्नात्वा स्तेषा
॥ सोमं रात्रौ नयति आध्वर्युः स गिरिमुदेत मान

५४॥

विनरुन्त देता व नीषोमोय भवतां ता विद्रोयुत विभ्र
होनु परे ता व ब्रवीद्या जयतु मे तितस्मा एता मिष्टि निर
वपला ताम्न यम शाक पाल मेद्र मेका दशक पाल ५ सो
म्यं बुरुं तये वास्मि ते जः ॥ १ ॥ इन्द्रियं ब्रह्म व सुसमेध
तां यो यज्ञ विभ्रष्ट स्या तस्मा एता मिष्टि निर्वपेदाग्ने
यम शाक पाल मेद्र मेका दशक पाल ५ सोम्यं बुरुं य
दाग्ने यो भवति ते ज एवास्मि ते न दधोति यदैद्रोभ

५४॥
४

वलीद्वियमेवास्मिन्तेन दधात् ॥ त्रियसौम्यो ब्रह्मवर्चसं ले
नाग्ने यस्य च सौम्यस्य ये देसु मा क्रूषयेत्ते जश्ने वास्मि
न्ब्रह्मवर्चसं च समीची ॥ २॥ दधात्यग्नीषोमीयमेका
दशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदाग्नेयो वै ब्राह्मणः
स सोमं पिबति स्वामेव देवता ॥ ५ ॥ स्वेन श्वाग्धेये नोपधाव
ति सैवैनं कामेन समर्धयेत्यपैनं कामो न मत्यग्नीषो
मीयमष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसं कामोऽग्नीषोमावे

५५

वस्त्रेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन् ब्रह्मवर्चसंधतो
ब्रह्मवर्चस्येव ॥३॥ भवति यदृष्टा कपालस्तेनोक्ते यो यच्छा
माकः स्तेनसोभ्यः समध्ये सो मायकैवालिने श्यामाकं
चरुं निर्वपेद्यः क्लेशादिभीयादेतो हि वा एतस्माद्वा
जिनमपक्रामत्यथेष क्लेशादिभ्यामसोभमेव वा जिन
वस्त्रेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्नेतो वा लि
ने दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्यैव मेकादवा कपा

५५

न निर्वपेद्ग्रामकामः ॥ ४ ॥ ब्रह्मणस्पतिमिवस्वेन धामधेये
नोपधां वतिसहस्रैस्स ज्ञातान्प्रयच्छति ग्राम्येव भव
ति गणवतीया ज्यानुवाक्ये भूलाः सजातैरेवेन गच्छा
वतं केशयेतामवनिर्वपेद्यः कामयेत ब्रह्मन्विशं विना
शयेयमिति मारुतीया ज्यानुवाक्ये कुर्याद्देहान्नेव वि
शं विनाशयति ॥ ५ ॥ तेजःसमीची ब्रह्मवर्चस्येव
ग्रामकामः स्त्रियत्यादि ॥ ३ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ अयं यमो वरुं निर्वपेत्सुवर्गकामो सौ वा आदित्यो यमा
 यमो मेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवै न सुव
 र्गो कं कामयत्ययं यमो वरुं निर्वपेद्यः कामयेत दान
 कामा मे प्रजाप्स्यति सौ वा आदित्यो यमायः कलु
 वेददाति सौ यमायं मणमेव स्वेन भागधेयेनोप
 धावति स एव ॥ १ ॥ अस्मै दानकामाः प्रजाः करोति दा
 नकामा अस्मै प्रजाः भवन्त्ययं यमो वरुं निर्वपेद्यः का

मयेतस्वस्तिजनतामियामित्यसौ वा आदित्यो र्यमायुमि
ठामेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसर्वेनंतद्वमयतिय
त्राजिगमिष्वैतीद्रोवैदेवानामानुजावरअसीत्सप्रजा
पतिमुपाधावत्तस्मात्तमेदमेकादशकपालेनिः॥
अवपत्तेनैवेनमगदेवतानापर्यणयदुध्नवतीअ
ग्नवतीयाज्यानुवाक्येभस्वअकरोदुध्नादेवेनमग
पर्यणयद्योराजन्यआनुजावरस्यात्तस्मात्तमे

२॥

मोक्ष
कर्म
५७

द्रुमेकादशकपालं निर्वपेदं इमं स्वेन भागधेयेनोपधा
वतिसहस्रेन मग्नं समा नाना परिणयति बुद्धव
ती अग्रे तृतीया ज्यानुवाक्ये भवतो बुद्धादेव नमः ॥ ३ ॥
॥ परिणयत्यानुष्ठाको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनु
जा वरः समध्ये यो ब्रह्म आनुजा वरः स्यात्तस्मात्
ब्रह्मस्य मेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रह्मस्य तमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति सहस्रेन मग्नं समा नाना परिणयति ५७

यातिबुध्वतीअग्रवतीयाज्यानुवाक्येभवतोबुध्नादेवैन
ममपरिणयस्यानुपूर्विकोभवत्येषाह्येतस्यदेवतायत्री
नुजावरसमृद्धये॥४॥ एवमिरममेतस्यचत्वारिच॥
॥४॥॥४॥ पूजापतेस्त्रयस्त्रिंशच्छुद्धिदुहितरत्रा
संताःसोमापुराज्ञेददातासाःशोणामुपैताईर्ष्यतीःपुनर
गच्छताअन्वेताःपुनरयाचतताअस्मिन्पुनरददातो
ब्रवीद्वत्तममीष्यथासमावृष्टप्रेष्याम्यथेतपुनर्दद्या

॥५८॥

मी। तिसकृतमा मीसाअसे पुनरददासासाहोहि। ठीमेवोप ॥१॥

॥ ऐतयक्ष्मआर्घद्राजानंयक्ष्मआदरादिति तदा जयक्ष्मस्य जन्म

यस्यापीया न भवत्तस्यापयक्ष्मस्य जन्म यज्जायाभ्यो वि

दत्तज्जायेन्यस्य यएवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेदनेन मे

ते यक्ष्मा विदंति स एता एव न मस्यंनुपाधावत्ता अब्रु

वन्वरं वृणामाहे समो वृद्ध एव नुपाय इति तस्मा एतं ॥२॥

आदित्यं च रं निर्वपंत नैवै न पापात्सामादमं वं

५८॥

न्यः पापं क्षमगृहीतस्था तस्मात् एतमादित्यं यरुं निर्वपेदा
दित्यानेवस्वेन भागधेयेनोपेधा वतितु एवेन पापा
स्त्रासां न्यमावास्याया निर्वपेदमुमेवेन माप्यायमा
नमन्वाप्याययति नवो नवो भवेति जायमान इति
पुरेनुवाक्याभावात्पुनरेवास्मिन्तया दधातियमा
दित्या अक्षुमाप्याययतीति याज्येवेन सेतयाप्या
ययति ॥ ३ ॥ एवोपेतमस्मिन्त्रयोदश ॥ ५ ॥ छे ॥

॥५९॥

॥ प्रजापतिदेवभ्यो न्नाद्यं वादिशसो ब्रवीद्यदि सां लोकान्
भ्यतिरिच्यते तन्ममासदितितदि सां लोकान् भ्यतिरिच्य
ते इन्द्रराजानुमिन्द्रमधिराजमिन्द्रस्वरराजानां ततो वे स
दुमां लोकाः ५ स्त्रेधा दुह तत्रिधा तौ सिधा तुल्यं यं कामये
तान्नादस्यामि दितितस्मात्तं त्रिधा तु निर्वपेदिन्द्राय
राज्ञे पुरोडाशं ॥ १ ॥ एकादश कपालमिन्द्राय अधिरा
जाये दीयस्वराज्ञे यं वा इन्द्रो राजाय मिन्द्रो धिराज्ञो सा ॥५९॥

विंदः स्वरा ह डिमाने वल्लोकास्वेन भागधेयेनोपधावति
तएवासा अन्नं प्रयच्छन्ना देवोति यथैसमावृत्तेन भव
प्रत्तांगादुहृवमेवामांलोकान्प्रत्तांकासमन्नाद्यदुह
उत्तानेषुकपालेष्वधिप्रयस्ययातयामवायत्रयः पुरो
डाशाभवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामाप्याउ
रत्तु उत्तरोज्यायान्भवत्येवमिवहीमल्लोकाः समृद्ध्यै स
वेषामभिगुमयन्तवद्यत्यह्वं व दूरं यस्या समन्या

॥६०॥

हानिर्दहाय ॥ २ ॥ पुरोडाशं त्रयः षड्विंशतिश्च ॥ ॥ ६१ ॥
देवासुरासंयत्ता आसंतां देवान् असुरा अजयंते देवाः
पराजिघ्राना असुराणां वैश्यमुपायंते अयं द्रियं वी
र्यमुपाक्रामता इन्द्रो न्यायुत दं च पाक्रामत देव रु
ध्रं नात्रा क्लोत दस्मा दभ्यर्धो चरत्स प्रनापति मुपा
धावत्तमेतया सर्वपृष्ठया यालयत्तयेवास्मिन्नि
द्रियं वीर्यमदधाद्य इन्द्रियकामः ॥ १ ॥ वीर्यकामः ॥ ६० ॥

स्यात्तमेतयासर्वीषयायाजयेदेताएवदेवताःस्वेनमाग
चेयेनोपधावतित्वास्मिन्निद्रियंवीर्यं दधतिय।५
दिंद्रायसार्थं तरायनिर्वपतिय देवाग्नेस्तेजस्तदेवा
वरुंधेयदिंद्रायबर्हिताययदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवावरु
ंधेयदिंद्रायवेरूपाययदेवसवितुस्तजस्तत् ॥ ३ ॥
एवावरुंधेयदिंद्रायवैराजाययदेवध्यातुस्तेजस्तदेवा
वरुंधेयदिंद्रायशार्कराययदेवमरुतांतेजस्तदेवावरु
ंधेयदिंद्रायरेवताययदेवबृहस्पतेस्तेजस्तदेवावरुंधे

॥ ६१ ॥

एतावन्तिवै ते जा ५ सितान्येवा वरुं धत्ता नेष्टु कं पात्नेषु
धिप्रयस्यया तयामात्वा यद्वा दशकपालः पुरोडाशः ॥ ३ ॥
भवति वैश्वदेवत्वाय समंतं पर्यवद्यति समंतमेतमेव
द्वियं वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्या समन्वाहानिर्दीह्याया
श्वः ऋषभो वृषिर्बलः सादक्षिणा वृषत्वायेत्येव यजे
तामिन्द्रास्यमानेता श्रद्धा अस्य देवता अन्नमदंसदं
सुवेवास्थमनुष्याः ॥ ४ ॥ इन्द्रियं कामः सवितुस्त

॥ ६१ ॥

॥ जस्य सुरोडाशोष्टात्रिंशच्च ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ रजनीवैकोष्ठेयः कृतुजितं जानकिं वंशुर्वन्यमया तस्मा
दुलमिष्टिं निरवपदग्नेयेमं भ्राजस्व ते पुरोडाशमष्टाक
पालं सौर्यं यरुमग्नये भ्राजस्व ते पुरोडाशमष्टाकपालं
तये वासिं वक्षुरदधाद्यश्चक्षुष्कामस्या तस्मादुलमि
ष्टिं निर्वपेदग्नेये भ्राजस्व ते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं
यरुमग्नये भ्राजस्व ते पुरोडाशमष्टाकपालं मग्नेर्वै वक्षु
षामनुष्यावि ॥ १ ॥ पश्यंति सूर्यस्य देवा अग्निं वै वसूयं

॥६२॥

स्वनभागधेयेनोपधावति तावैवास्मिन् यक्षधत्तश्चक्षुषा
नेवभवति यदाग्नेयो भवतश्चक्षुषी एवास्मिन् तत्प्रतिद
धातियस्यो यो नासिकांतेनाभितः सो र्यमाग्नेयो भवतस्त
स्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्ना + सिकया चक्षुषी
विधत्त समानीया ज्यानुवाक्ये भवतः समान् पूतिवक्षुः स
मृध्या उदुत्यं जात वेद स पू स प्रत्वा हरितो रथे चित्रं दे
वानां मुदगादनीकमिति पिंडान्मय हृत्ति यक्षरे वासो ॥६२॥

प्रयच्छति देवतस्य तत् ॥ २ ॥ विद्म्यष्टाविंशतिश्च ॥ ८ ॥
॥ ६ ॥ क्रवो सिध्रवो हः सजातेषु भूया संधीरश्चेत्ताव
सुविध्रवो सिध्रवो हः सजातेषु भूया समुगश्चेत्ताव
सुविध्रवो सिध्रवो हः सजातेषु भूया समभिभूश्चेत्ता
व सुविदामनमस्यामनस्य देवाय सजाताः कुमारः स
मनसः स्तानहं कामये हृदा ते मां कामयंतां हृदा तान्
आमनसः कथिस्वाहामनमसि ॥ १ ॥ आमनस्य

॥ ६३ ॥

देवायास्त्रियः समनसः स्ता अहं कामये हृदा तासां कामयंताः
हृदा तामत्रामनसः कधि स्वाहा वैश्वदेवी ५ सां ८ ग्रहणी नि
वपे द्वा म कामो वैश्वदेवा वै सजाता विश्वानेव देवांस्त्वेन नो
गधये नो पधा वलित एवा सै सजाता न्ययष्टं ति ग्रास्येव
भवति सां ग्रहणी भवति मनो ग्रहणं वै संग्रहणं मन एव स
जाता मां ॥ २ ॥ गृह्णाति क्रवो सिध्रवो ह ५ सजातेषु भू
या समिति परिधौ न्यरिदधात्या विषमे वै तामाशा स्तेथो

॥ ६३ ॥

चिदसि समुद्रयो निरिंदुर्दक्षं येन कृता वा ॥ हिरण्यपक्षः
हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युर्महात्सदेष्टे ध्रुवः ॥ १ ॥ आनिषत्तः
नमस्ते अस्तु मामाहिंसी विश्वस्य मूर्धनधितिष्ठ सि
श्रितः ॥ समुद्रे ते हृदयमंतरायुर्धावोपथिर्वीभुवनेष्वर्पि
ते ॥ उद्वोदतो दधिभिर्तादिवः पर्जन्या दंत रिक्षासृथिव्या
स्ततो नो वृष्यावत ॥ दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभि नूर्गपामो
षधीनां विश्वायुः शर्मसप्रथानमस्यधे ॥ येन ऋषयः स्तप
सासत्रं ॥ २ ॥ आसेत धाना अग्निं सुवराभरंतः ॥ तस्मिन्
हं निदधे नाके अग्निमेतं यमाहुर्मनवस्तीर्णवर्हिषं ॥ तं पत्नी

॥७५॥

भिरनुगच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुतवाहिरं ष्येः ॥ नाकं गृह्णानाः
त्सुकुतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधिरो जने दिवः ॥ आवाचो म
ध्यमरुहद्वुरं पुरयमग्नि सप्ततिः श्वे कितानः ॥ पृष्ठे पृथिव्या निह
तो दविद्युतदधस्पर्दं कृणुते ॥ ३ ॥ ये पृतन्यवः ॥ अयमग्निर्वर
तमो वयोधाः सहस्त्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन् ॥ विभ्राजमानः
सरिरस्य मध्य उपप्रयात दिव्यानि धामा ॥ संपृत्य वधुम
नुसंप्रयाता ग्रेष्वथो देयानां नृणुध्वं ॥ अस्मिन् सधस्ते अ
ध्युत्तरस्मिन् निश्वेदे वा यजमानश्च सीदता ॥ यिना सह

व

॥७५॥

वाजस्यप्रसवंदेवारथैर्याताहिरुण्ययोः॥अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिर्मरुतःसोम
 मपीतेये॥वाजेवाजेवतवा जिनेनो धनेषुगैविप्राअमृतारुतज्ञाः॥
 अस्यमधःपिबन्तमादयध्वंतृप्तायातपाथिभिर्देवयोनेः॥वाजःपु
 रस्तादुतमध्यतो नोवाजोदेवांरुतुभिःकल्पयाति॥वाजस्य हि
 प्रसवो नन्नमीति विश्वा आज्ञावाजपतिर्भवेयं॥प
 ॥पृथिव्यांपयओषधीषुपयो दिव्यंतरिक्षेपयो धां॥
 यस्वतीःप्रदिशःसंतुमह्यं॥संमासृजामिपयसाद्यतेनसंमा
 सृजाम्यपः॥२॥ॐ षधीभिः॥सोहंवाजं सनेयमग्रे॥
 नक्तोषासासमनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकं समीचीन

॥१॥

यः

पः

घावाक्षामारुक्मो अंतर्विभातिदेवा अग्निं धारयं द्रविणोदाः ॥
 समुद्रो सिन भस्वानार्द्रदानुः शं भूर्मयो भूरभिवा हिस्वाहामा
 रूतो सिमरुतांगणः वां भूर्मयो भूरभिमा वा हिस्वाहा वस्यु
 रसिदु वस्वां छं भूर्मयो भूरभिमा वा हिस्वाहा ॥ ३ ॥ धनेषूपो
 दु वस्वां छं भूर्मयो भूरभिमा देव ॥ ११ ॥ अग्नियुनज्मिराव
 साघृतेन दिव्यं सुपर्णं वयसा ब्रह्म तं ॥ तेन वयं षते म ब्रध्नस
 विषुपं सुवोरुहाणा अधिना क उन्नेमे ॥ इमौ ते पक्षावज
 रौ पतन्निनाया ११ रक्षां स्पृहं स्पृशे ॥ ताभ्यां प
 षते म संकृतामुलोकं यत्र ऋषयः प्रथमजाये पुराणाः ॥

सन्तोमुंचत्वः हसः॥ मुनेवां मित्रावरुणातस्य वित्तः सत्यो जसा
दः हणायं नुदे थे॥ यारा जानः सुर थंया थउयातानो मुंच
तमागसः॥ योवाः रथरुजुरमिः सत्य धर्मी मिथुश्चरंतमु
पयाति दूषयं न॥ स्तोमि॥ २॥ मित्रावरुणाना धितो जो हव
मितो नो मुंचतमागसः॥ वायोः स विलुर्विदथो निमन्ने हया
वात्सन्वदि भूतो योचर क्षतः॥ यो विश्वस्य परिभूव १॥
वस्तो नो मुंचतमागसः॥ उपश्रेष्ठान आशिषो देवयोर्ध
मि अस्मिन् रं न॥ स्तोमि वायुः स वितारं ना धितो जो हव

७७

मितौ नो मुंचत मागसः ॥ रथा तमोर धीनाम ह्युतये शुभंग
 मिष्ठो सुयमे भिरश्वैः ॥ ययोः ॥ ३ ॥ वां देवो देवेषु निशित
 मो जस्तौ नो मुंचत मागसः ॥ यदया तं वहतुं सूर्याया स्त्रिच
 केण सः सदमिष्टमानो ॥ स्तोमि देवा वश्विनौ नाथितो
 जिहवा मितौ नो मुंचत मागसः ॥ मरुतां मन्वे अधिनो ब्र
 वंतु शमां वाचं विश्वा मंवंतु विश्वे ॥ आशू न्हवे सुयमाणे
 तिनो मुंचत्वे न सः ॥ तिग्ममायुर्वाडितः सहस्व दिव्यः
 शर्धः ॥ ३ ॥ पुलना सुजिष्टु ॥ स्तोमि देव मरुतो नाथि

धं+

७०७

तये

ब्रांतीत्रेणामृतममृतैर्नसृजामिसः सोमैर्नसोमोस्यधिभ्यांपच्यस्वसरस्वत्यैपच्य
स्वेन्द्रायसुत्राम्णेपच्यस्वपुनार्तुतेपरिस्तुतः सोमः सूर्यस्य दुहिता ॥ वारैर्णशश्वतातना
॥ वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्गो मो अति दुतः ॥ इन्द्रस्य युज्यः सर्वा ॥ कुविदं गयवमेतोय
वंचिद्यथा दांत्यनुपूर्वं विधूया ॥ इहैहैषां कृणुत भोजनानिये बहिषो न मो वृत्तिं न जग्मुः
॥ आश्विनं धूम्रमालेभते सारस्वतं मेषमैन्द्रं मृगं भूमैन्द्रं मेकादशकपालं निर्वपति सा
वित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं सोमप्रतीकाः पितरस्तृणुत बडबादक्षि
णा ॥ १ ॥ भोजनानिषड्विंशतिश्च ॥ २१ ॥ ॥ अग्नीविष्णुमहितद्वां महित्वं वीतं घृतस्य
गृह्यानिनाम ॥ दमे दमे सुप्तरत्ना दधाना प्रतिवां जिह्वा घृतमाचरयेत् ॥ अग्नीविष्णु
महिधामप्रियं वां वीथो घृतस्य गृह्या जुषाणा ॥ दमे दमे सुष्टुतीर्वा दधाना प्रतिवां जि

॥ प्र० स० ॥

॥ ७३ ॥

स्प

द्वाष्टुतमुच्चैरेण्येद॥ प्रणो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती॥ धीनामविच्यवतु॥ आ
नो द्विवो बृहत्॥ १॥ पर्वतादासरस्य तीयजुता गंतुयुतं॥ हव देवी जुषाणा घृताची
शुगमान्तोवाचमुशुतीश्रुणोतु॥ बृहस्पते जुषस्वनो हव्यानि विश्वदेव्य॥ रास्वर्त्तानि
दाशुषे॥ एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्टेण युजे विधेम नमसा हविर्भिः॥ बृहस्पते सुप्रजावी
रवतो वयः स्यामुपतयोरयीणां॥ बृहते अति यदये अर्हा शुक्रमद्विभाति कर्तुमज्ज
नैषु॥ यद्दीदयुर्ब्रह्मा॥ २॥ क्रतुप्रजाततदस्मा सुद्विणंधो होचित्रा॥ आनो मित्रावरु
णा घृतेर्गव्यं तिमुक्षतं॥ मध्वारजाधेसि सुक्रतो॥ अवाहवोसि स्रतं जीवसे न आनो ग
व्यं तिमुक्षतं घृतेन॥ आनो जनेश्वरयतं युवानाश्रुतं मे मित्रावरुणा हवे मा॥ अग्निं वः
पूर्यस्व हि रादेवमीडेवसनां॥ सपर्यंतः पुरुप्रियं मित्रे नक्षेत्रसाधसं॥ मक्षदेववतोर

॥ ७३ ॥

सामभिः पात्वस्मान्नायत्री छंदसां विश्वरूपा ॥ त्रिबन्धो वि
ष्ट्यास्तोमो अन्हांसमुद्रो न इन्द्रमोजः पिपृतुः ॥ उग्रादिशामभि
भूतिर्वयोधाः शुचिः शुक्रैरहं न्योजसीनां ॥ इन्द्राधिपतिः पि
पृतादुतो नो महि ॥ १ ॥ क्षत्रं विश्वतो धारयेदं ॥ बहूस्वामक्षत्र
भृद्वर्धय वृष्ट्या यं त्रिषृभोजः शुभितमुग्रवीरं ॥ इन्द्रस्तोमेन पं
चदशेन मध्यमिदं वो तेन स गणैरक्ष ॥ प्राचीदिशांसहय
शायशस्वती विश्वदेवाः प्रावृषान्हांसुववती ॥ इदं क्षत्रं दृष्टु
ष्टरमस्त्वो जनाधुष्टं सहस्रियं सहस्वत् ॥ वेरूपसोम
निहत छकेनैव जगत्सैनैर्विश्वावेशयामह ॥ विश्वदेवाः स

॥५१॥

सदशेन॥२॥वर्चदृक्षत्रसलिलवातमुग्रं॥धत्रिदिशां
क्षत्रमिदंदाधारोपस्थाशानांमित्रवदस्वोजः॥मित्रोवरू
णाशरदाह्वाचिकित्तु॥अस्मेराष्टायमहिशर्मयछतं॥
वेराजेसामेनधिमेमनीषानुष्टभोसंभृतवीर्यंसहः॥इ
दंक्षत्रमित्रवदार्द्रदानुमित्रोवरूणारुसंक्षितमाधिपत्यै॥सं
स्मादिशांसहसाम्नीसहस्वत्युर्तुर्हमंतोविष्टयानःपिपु
र्तु॥अवस्युवाताः॥३॥बृहतीर्नृशक्करीरिमंयज्ञमवतुनो
ध्रुताची॥सुवर्वतीसुदधानःपयस्वतीदिशांदेव्यवतुनोघ
ताची॥त्वंगोपाःपुररतीनपञ्चदहस्पतेयाम्यांयुजिधवा

॥५२॥

शत॥ धाता धातृणां भुवनस्य यस्य तर्हि देवः सवितारमभिमातिषाहं॥
इमं यज्ञमश्विनो भ्रातृहस्पतिर्देवाः पातु यजमानं न्यथा त॥ उरु
व्यचानो महिषः शर्मिषः सदस्मिन् हवपुरुहूतः पुरुभु॥ सनः
प्रजाये हरि र्यश्वमृडये द्रुमा॥ ३॥ नारा रिषो मापरादाः॥ ये
न सपत्ना अपते भवं बिं द्राग्नि भ्यामव वा धामे हेतान्॥ व
सेवोरु द्रा आदिस्या उपरि स्पृशं मोग्रं चेत्तारम धिराजम
क्रंन्॥ अर्वं च मिंद्रममुतो हवामहे योगा जिधन जिद
श्वजिद्यः॥ इमं नो यज्ञं विहवेज्जुषस्वा स्य कुर्मो हरि वो मेदिनं
त्वा॥ भा॥ १३॥

७६॥

मु

वनिषंतपुरस्तात्मात्रिचत्वारिंशः॥ ३॥ अग्नेर्मन्त्रेप्रथमस्यप्रचे
तसोऽयं पांचजन्यं बहवः समिधते॥ विश्वस्यां विशिष्टं विविदि
वांसमीमहे सनो मुचत्वं हसः॥ यस्येदं प्राणं निमिषद्येदे
जलियस्य जातं जनमानं च केवलं॥ स्तोम्यग्निना धितो जोह
वीमि सनो मुचत्वं हसः॥ इन्द्रस्य मन्ये प्रथमस्य प्रचेतसो
वृत्रघ्नस्तोमा उ पुमो पागुः॥ योदा शुषः सुकृतो हवमुपग
ता॥ १॥ सनो मुचत्वं हसः॥ यः संग्रामं नयति संवरीयु
धेयः पुष्टानि सः सृजति त्रयाणि॥ स्तोमीं इंद्रा धितो जोहवीमुद

थः॥३॥श्वरोवाष्ट्रसुकासुचिद॥देवानांयइन्मनोयजमानइयक्षत्यभीदयज्वनोभुव
त॥नयजमानरिष्यसिनसुन्वाननदेवयो॥असुदत्रसुवीर्यमुतत्यदाश्वशिवयं॥नकिष्टंरुर्म
णानशूनप्रबोषंनयोषति॥उपक्षरंतिसिंधवोमयोभुवइजानंचमस्यमाणंचधेनवः॥
ष्टणंतंचुपपुंरिंच॥४॥अवस्यवौष्टतस्यधाराउपयंतिविश्वतं॥सोमारुद्राविवृहंतंवि
ष्ट्रीममीवायातोगममाविवेश॥आरेबाधेथांतिर्ऋतिंपराचैःकृतंचिदेनःप्रमुमुक्षु
स्मद॥सोमारुद्रायुवमेतान्यस्मेदिश्वोतनूषुभेषुजानिधन्तं॥अवस्यतंमुंचतंयन्नोअ
स्तितनूषुबुधंकृतमेनोअस्मद॥सोमापूषणाजननारयीणांजननादिबोजननाष्टि
व्याः॥जातौविश्वस्यभुवनस्यगोपौदेवाअकृण्वन्मृतस्यनाभिं॥इमौदेवौजायमा
नोजुषंतंमौतमारसिगृहतामजुष्टा॥आभ्यामिंद्रःपृक्कमामास्वतःसोमापूषभ्यांज

॥ स० प्र० ८॥

॥ ७४ ॥

ननु स्त्रियासु ॥ ५ ॥ बृहतः शर्वसूतः पपुर्बिन्दुवोजननापंचविंशतिश्च ॥ २२ ॥ ॥
अनुमत्या आग्नेयर्मेडाग्नमुग्नये सोमाय प्रतिपूरुषर्मेडाग्नंधात्रे बार्हस्पत्यमुग्नये
अतो देवीः समिधुः सोमस्येन्द्रस्य मित्राग्नेयः सुघाग्नेयमाग्नेयः स्वाह्वीत्याग्ना
विष्टुर्वाविंशतिः ॥ २२ ॥ ॥ अनुमत्यै यथा सति देवीरापो मित्रो मिश्वरो वा द्विचत्वारिंशत् ॥ २२ ॥ ॥
अनुमत्यै जनदुस्त्रियासु ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ श्रीशालिवाहनश
के १७८३ दुर्मतिनामसंबत्सरे मार्गशिरकृष्णद्वितीयां गुरौ सायान्हे समाप्तं ॥ ॥
इदं मुक्कलशेषगिरिवार्मणः ॥ ॥ श्रीलक्ष्मिवेङ्कटेशार्पणमस्तु ॥ ॥ ७४ ॥ ॥

॥ ७४ ॥

एन दुहाः श्रीणातिबन्धिर्वाअन दुहाः त्वन्दिनैव बन्धि यज्ञस्य श्रीणातिमिथुनाभ्यां श्रीणाति
मिथुनस्यावरुध्यैवास्तसाः श्रीणातिसर्वदेवस्य वैवासः सर्वाभ्यएवेतंदेवताभ्यः श्रीणा
तिदशसंपद्यंते दशाक्षराविराडन्तं विराड्विराजैवान्नाद्यमवरुणो॥२॥ तपसस्तन्मूर्तिप
आपतेर्वर्जइत्याहुः पशुभ्यएव तन्निदध्वर्षुनिन्दुत आत्मनो नाब्रुवाय गच्छति श्रियं प्र
पशुनामो तिय एवं वेदश्रुतं तेशुः श्रीणातीत्याहुः यथायजुरे वैतदेवा वैयेनाहि
रेण्येन सोममश्रीणंतदभीषहा पुनराददत् कोहिते जसा बिभ्रेष्यत इति येत हिरण्ये
ना॥३॥ सोमं श्रीणीयात्तदभीषहा पुनराददत् तैज एवास्मंधत्ते स्मे ज्योतिः सोम बिभ्रे
षि जितम इत्याहुः ज्योतिरेव यजमाने दधाति तमसा सोम बिभ्रेष्यिणामर्पयति यद

सं. प. १

१६

उपग्रथ्य हन्यादं दशकास्तां समां सर्पास्यदिमहं सर्पाणां दं दशकानां ग्रीवा उपग्रथाः
मीत्याह दं दशकां समां सर्पा भवंति तमसा सोम विन्नयिणं विध्यति खान ॥ ४ ॥ आजेत्याह
तेवा असुषिं लोके सोम मरक्षंते भ्यो धि सोम माह रय देते भ्यः सोम क्रयणान्ना नु दित्रो दृक्नी
तोस्य सोमस्यां नास्येते सुषिं लोके सोम रक्षेयु र्यदेते भ्यः सोम क्रयणान्नु दिशति न्नी
तोस्य सोमो भवत्येते स्या सुषिं लोके सोम रक्षंति ॥ ५ ॥ सश्रुक्रमेवरुंध इति येन हिरण्येन
स्वान्नुत्तुश्चत्वारिंशश्च ॥ ११ ॥ वारुणो वै त्रीतः सोम उपनश्नो मित्रो न एहि सुमित्रथा
इत्याह शोत्या इन्द्रस्योरुमा बिभृक्षिणमित्याह देवा वै यः सोमसं त्रीणं तर्मिन्द्रस्योरु दक्षि
ण आसादयन्नेष रवतुवा एतहं शोयो यजेते तस्मा देव माहोदायुषा स्वायुषे त्याह देवः

१६

ता एवात्वारभ्योत् ॥१॥ तिष्ठत्युर्वंतिरिक्षमन्विहीत्याहं तिरिक्षदेवत्यो २ द्यौतर्हि सोमोदित्याः
सदोस्यदित्याः सदआसीदेत्याहयथा यजुरेवेतद्विवाएनमेतदर्धयति यद्वा रुणः संतंमैत्रं करो
ति वारुण्यर्वासादयति स्वयैवैर्न देवतया समर्थयति वाससोपयान्ति सर्वदेवत्यैवासाः स
र्वभिदेव ॥३॥ एनं देवताभिः समर्थयत्यथोरक्षसामपहस्यैवनेषु व्यंतर्क्षिततानेत्याह वनेषु
हिर्यंतर्क्षिततानवाजमर्बस्त्वित्याह वाजः ह्यर्बस्मपयो अघ्नियास्त्वित्याह पयो घ्निया
सहस्मरुतमित्याह हस्महिन्नेतुं वरुणो विश्वमिन्मित्याह वरुणो हि विश्वमिन्दिबिसर्ग्य ॥३॥
इत्याह दिबिहिस्रयः सोममद्राबित्याह ग्रावाणो वा अद्रयस्तेषु वा एष सोमं दधाति यो यजते
तस्मादेवमाहो दुह्यं जातवेदसमिति सोमैर्वा कृच्छाजिनं प्रत्यान द्यतिरक्षसामपहत्या उ

सं. १

१८

स्त्रावेतंधूर्वाहावित्याहयथायजुरेवैतं प्रचवस्व भुवनस्पतइत्याहभूतानां हि ॥ एष
पतिर्विश्वान्यभिधा मातीत्याहु विश्वानिद्ये २ बोभिधामा निप्रचवने मात्वापरिपरी बट
विददित्याहयदेवादः सोममाद्विद्यमाजं गंधर्वो विश्ववस्मः पयमुघ्नन्तस्मादेव माहापति
मोषाययजमानस्य स्वस्य यत्सीत्याहयजमानस्यैवैषयज्ञस्यान्वारंभोनवधि यैवरु
णोवा एषयजमानमभ्यैतियत् ॥ ५ ॥ ऋतः सोम उपनधोनमोमित्रस्य वरुणस्य च
क्षस इत्याहुर्गत्या आसोर्मवहं यगिना प्रतितिष्ठते तौ संभवंतौ यजमानमभिसंभ
वतः पुरा खलु वावैषमेधायात्मानमारभ्य चरतियोदीक्षितो यदग्नीषोमीयं पशुमा
लभत आत्मनि श्रयण एवा स्य सतस्मान्तस्य नाशं पुरुषनि श्रयण इव ह्यथो रवः

१८

ल्यादुरतीषेमाभ्यांवा इंद्रो वृत्रमहं न्नितियदानीषोमीयं पशुमालभते वान्रैर्घ्राणस्य सत
 स्माद्वार्यं वारुण्यर्चापरिचरति स्वयैवैनं देवतया परिवरति ॥ ६ ॥ अन्वारभ्योऽसुर्वभिरे व
 स्तूर्यभूतानां द्योतिं यदा दुःसप्तविंशतिश्च ॥ १११ ॥ प्राचीनवदंशं यावंतं वृक्षसामे वाग्वैदे
 वेभ्यो देवा वै देवयजनं कद्रुश्च तद्धिरण्यं षडूपदानि ब्रह्मवादिनो विचिह्यो यत्कल्याते वा
 रुणो वै श्रीतः सोम एकादशः ॥ १११ ॥ प्राचीनवदंशं स्वाहेत्याहयैतद्वाराद्येष संतपसा
 च यत्कर्म गृहीतोति लोमतो वारुणः षट्सप्ततिः ॥ ११२ ॥ हरिः ॐ ॥ श्रीं छार्पणस
 त्तु ॥ ११३ ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ ११४ ॥ हरिः ॐ ॥ यदुभौ विमुच्यति थंगृहीयाय घञं विहिंघाघ
 दुभाब विमुच्यथानागतायाति थंग्रियते तादृगेव तद्विमुक्तो न्योन दूनां भवत्यविमुक्तो

आतिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य संतत्ये पत्न्यन्वारभते पत्नी हि पारीणास्त्र्यैर्द्विशो पत्नियैर्बानुमर्तनिर्वा
 पत्नियैर्द्वैपत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथोपलिया एव ॥१॥ एष यज्ञस्यान्वारं भोजनं क
 रित्येवावद्विर्वैराजानुचरैरागच्छति सर्वभ्यो वै ते न्य आतिथ्यं क्रियते छंदांसि रा
 त्रु वै सोमस्य राक्षो न च राण्यग्नेरतिथ्यमसि विच्छवे त्वेत्याह गायत्रिया एव तेन करोति
 सोमस्यातिथ्यमसि विच्छवे त्वेत्याह त्रिष्टुभ एव तेन करोत्यातिथेरातिथ्यमसि वि
 छवे त्वेत्याह जगत्स्यो ॥२॥ एव तेन करोत्यग्नये वारायस्योषदां भुंते विच्छवे त्वेत्याह तु
 शुभ एव तेन करोति श्येनाय स्वा सोम भूते विच्छवे त्वेत्याह गायत्रिया एव तेन करोति प
 चरु त्वोगृह्णाति पंचाक्षरा पंक्तिः पंडूये यज्ञो यज्ञमेवावर्तयं प्रसवादिनो वदंति कस्मा

स्मृत्वा द्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियत इति यदेवाहः सोममा ॥ ३ ॥ अहुरत्तस्मा ॥
द्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते पुरस्ता ओपरिष्ठा च निरोवा एतद्यस्तस्य यदा
तिथ्यंतवकपालः पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधा शिरो विधूतं नवकपालः पुरोडाशो भ
वति तेन त्रयस्त्रिंशत्कपालास्त्रिंशत्तास्तोमेन संमितास्ते जस्त्रिंशत्ते ज एव यज्ञस्य द्वाविंशं दधाति
नवकपालः पुरोडाशो भवति तेन त्रयस्त्रिंशत्ता प्राणो नस्त्रिंशत् संमितास्त्रिंशद्द्वौ ॥ ४ ॥ प्राणास्त्रि
ंशत्ते मेव प्राणमभिपूर्वयज्ञस्य द्वाविंशं दधाति प्रजापतेर्वा एता निपक्ष्मणि यदश्वबाला
एक्ष्वीति रश्मी यदाश्वबालः प्रस्तरो भवत्येक्ष्वीति रश्मी प्रजापतेरेव तश्चक्षुः संभरति
देवा वै या आहुतीं जुहुवुस्ता अस्मरानिष्टं वमांस्ते देवाः कार्पूर्यमपश्यन्कर्मण्यो वै

सं. ७. ३

१९

कमेति न कुर्वते तिते मा र्घ्यमया न्यारिधी नृ॥५॥ अकुर्वत ते वै तैरेक्षाः स्य पाघ्नत यत्कार्म
मया न्यारिधयो भवन्ति रक्षसानपहन्त्यै सः स्यर्णयति रक्षसाननन्वबचारयनपुरस्तात्परि
दधात्यादिसोष्टे वोद्यं तुरस्ता दृक्षाः स्यपहंयुर्ध्वो समिधावादधात्परिष्ठादेवरक्षाः स्य
पहंतियजुषा न्यां तद्धीमन्त्यां मिथुनत्वाय दे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठि स्यै ब्रं स वाज
दिनो बध्दंति ॥६॥ अग्निश्च वा एतो सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्नय इति यदग्ना
वग्निं मध्विवा प्रहरति ते नैवाग्नय आतिथ्यं क्रियते थोरवत्वा दुरग्निः सर्वादेवता इति यधु
विरासाद्यानि मथति हव्याये वा संताय सर्वादेवता जनयति ॥७॥ पत्न्या एव जगत्याः
आत्तृष्टे परिधीं त्वदंयेक चत्वारिंशु च ॥१॥ देवा सुराः संयन्ता आसंते देवा मथो दे

१९

प्रिया आसंते २ न्यो न्यस्मै ज्यैश्चा यातिष्ठमाताः पंचधा व्यक्रामन् नितर्कस्मिन्ः सोमो रुद्रै
रिंद्रो मरुद्भिर्वरुणा आदित्यै बहुस्पतिर्विश्वैर्वैस्ते स न्यंतास्मरेभ्यो वा इदं भ्रातृब्यो रध्या
मो यन्मिथो विप्रियास्मो यानदमाः प्रियास्तु बस्ताः ससवद्यामहैताभ्यः सनिर्ऋधाद्यः
॥ १ ॥ नः प्रथमो ३ न्यो न्यस्मै दुष्टादिति तस्माद्यः सतानूनमिणां प्रथमो दुष्टाति स आतिमाध
तियत्तानूनम्रूं ससवद्यति भ्रातृव्यामिभृत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति पंच
कृत्वो बद्यति पंचधा हिते तत्समवाद्यं ता थो पंचाक्षरापंक्तिः पां द्वेयज्ञो यज्ञमेवावहं ध
आप तयेत्वा गृह्णामीत्याह प्राप्नोवै ॥ २ ॥ आपतिः प्रणमेव श्रीयाति परिपतयद्याह
मनोवै परिपतिर्मन एव प्रीणति तनूनम्रइत्याह तनुबोहितेताः ससवाद्यं तशा करये

सं. प्र. २

२.

एषा ह नृत्तये हिते ताः समवाद्यं तदा स्मृतो जिष्ठा वे सा हो जिष्ठा हिते तदा स्मृतः समवाद्यं
ताना धृष्टमस्य नाधृष्टं वेमि स्या हाना धृष्टं ह्ये तदना धृष्टं देवाना मोक्षः ॥ ३ ॥ इत्या ह
देवानां ह्ये तदो जो भिशस्ति पा अना भिशस्ते न्यमि स्या हा भिशस्ति पा ह्ये तदना भिशस्ते
न्यमनु मे दीक्षा दीक्षपति र्मन्यता मि स्या हयथा यजु र्वै तद्गु तं वै देवा ज ३ रं क ला सो
समर्घं नति क मि वरवत्तु ना अ स्यै तच्च रं तियत्ता नूनम्रेण प्रचरं य ३ रं रं स्ते दे
व सो मा प्याय ता मि स्या हयत् ॥ ४ ॥ ए वा स्या पु वा य ते यन्मी य ते त दे वा स्यै ते ना प्याय
य स्या तु न्य मिंद्रः प्याय ता मा त्व मिंद्रय प्याय स्यै सा हो भा वे वेंद्रं च सोमं या प्याय य
स्या प्याय य स र्वं इत्यन्या मे धये स्या हर्त्विजो वा अस्य स र्वी यस्ताने वा प्याय यति

२.

स्वीकृते देव सोमस्त्यामशीय ॥५॥ इत्याहादिषमेवैतामाशुस्ते प्रवा एते स्या ह्येवा च वंते
ये सोम प्राप्ताय यं संतरिक्ष देव यो हि सोम आप्यायितयेष्टायः प्रेषेभगा येत्याह धावापृथि
वीभ्यामेव नमस्त्यासिं लोके प्रति तिष्ठंति देवास्तरः संयता आसंते देवा बिभ्यते गितं प्रावि
शंतस्मादङ्कुरन्तिः सर्वा देवता इति ते ॥६॥ अग्निमेव बभूवुः कृत्वा स्मरन् नभ्यं भवन्ति मि
वत्सुबा एष प्रविशति यो वां तरदीक्ष सुपेति भ्रातृभ्यामिभूये भवत्यात्मानपरास्य भ्रातृभ्यो
भवत्यात्मानमेव दीक्षया पाति प्रजापवां तरदीक्षया संतरं मेखलोः समाप्य छते प्रजाप्रा
प्तनो तरेत एत सर्वतो भवति मंदं तीभिर्मा र्जयते निर्द्युतिः शीतेन वायुति स मिधेयाते अ
ति रुद्रिया तनू रित्या ह स्वयैवै न देवतया ब्रतयति स यो निवाय मृतं ये ॥६॥ यो वा ओज आ

सं. प्र. २
२९

हृद्यदशीयोतितेगएकादशच॥ ॥ २॥ ॥ तेषामस्मराणां तिस्रः पुरासंनयसमेयवमा
थरजताथहरिणीतादेवाजेतुंताशुर्बताउपसददेवाजिगीषंतस्मादुर्ग्यभैवंवेदय
श्चतोपसदावैमहापुरंजयंतीतितदुषुंसमस्कुर्वतामितमनीकः सोमं शल्यं विष्णुं तेज
नं ते श्रुवन्कदमाससिष्यतीति॥ १॥ रुद्रस्य ब्रुवंतुद्रो वै रुद्रः सोमस्य त्वितिसो ब्रवीद्वरं
वृणा अहमेव परनामधिपतिरसानीतितस्मादुद्रः परनामधिपतिस्ताः रुद्रो वास
जस्तिस्रः पुरोहितैभ्यो लोकेभ्यो रुद्रमाणुदत्तयदुपसदउपसद्यंते भ्रातृव्यपराणुसौ
नान्यामाहुतिं पुरस्ताजुहुयाद्यदन्यामाहुतिं पुरस्ताजुहुयात्॥ १॥ अन्यं भूरंकुर्यात्तन्
वेजाघारमाघारयतियज्ञस्य जज्ञास्यै पराङ्ति नम्यजुहोति पराचरैभ्यो लोकेभ्यो यः

२९

वाहस्ताहंरभ्यैछंतमिंद्रउपर्युपर्यस्यक्रामसोब्रवीकोमायुमुपर्युपर्यस्यक्रमीदित्य
हंडुगेहंतसथकस्त्वमित्यहंडुर्गादाहर्तितिसोब्रवीदुगेवैहंतावोचथावराहोयंवासमो
षः॥२॥सप्तानांगिरीणांपरस्ताद्वित्तंवेद्यमस्मरणार्णविभर्तिनंअहीयादिदुगेहंतासी
तिसदभपुंजीलसुधस्यसप्तगिरीभित्वातमहंसोब्रवीदुर्गाद्विआहर्तावोचथाएत
महुरेति तमेभ्योयज्ञंएवयक्षमाहुरद्यत्तद्वित्तंवेद्यमस्मरणार्णमविंदंततद्वैकंवेद्यै
वेदित्वमस्मरणार्ण॥३॥वाद्यमग्रआसीद्यावदासीनःपरापश्यतितावदेवानांतेदेवा
अश्रुवन्स्त्वेवनोस्यामपीतिकियद्वोदास्यामद्रुतियावदियःसत्काचकीत्रिःपरिक्रम
तितावन्तोदत्तोतिसइंद्रःसत्काचकीनृपंकत्वेमात्रिःसर्वतःपर्यक्रामत्तदिमामविंदंत

सं. प्र. २

२२

यदि सामविदं तद्देष्टुं वेदित्वं ॥४॥ सावायं सुर्वे वधेदिरियति श्रद्धया मीतित्वा अवमायय
जं ते त्रिंशत्पदातिपश्चात्तिश्रुत्वा भवति षट्त्रिंशत्पदाची बहुविंशतिः पुरस्तात्तिर
श्वीदशदशासंपद्यंते दशाक्षराविराडन्तविराडि राजैवात्ता घमवरुंध उध्यंति यदेवास्म
अमेध्यं तदपहं स्युधति तस्मादोषधयः पराभवंति बर्हिस्तृणाति तस्मादोषधयः पु
तराभवंत्युत्तरं बर्हिष उत्तरं बर्हिस्तृणाति प्रजावे बर्हियजमान उत्तरं बर्हियजमान मे
वायजमाना दुत्तरं करोति तस्माद्यजमानो यजमाना दुत्तरः ॥५॥ ॥ रुधेवामसोषेण विदि
त्वमस्मराणां वेदित्वं भवंति पंचविंशतिश्च ॥६॥ ॥ यद्वा अनीशानो भारमादत्ते विवैसलि
शते यद्वा दशानुः स्योप सदस्युस्ति स्तोही नस्ययज्ञस्य बिलोम क्रीयेत तिस्र एव सानु स्यो

२३

अमानो भ्रातृव्याम्राष्ट्रदते पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति प्राणद्ये वैभ्यो लोकेभ्यो भ्रा
तृभ्यो जित्वा भ्रातृव्यलोके मभ्या होति देवानैयाः प्रातरुपसद उपसीदं न हस्ताभिरस्र
राभ्राष्ट्रदंत्याः सायं रात्रियैताभिर्यसायं प्रातरुपसदः ॥३॥ उपसद्यं ते होराभ्या
मेव तद्यजमानो भ्रातृव्याम्राष्ट्रदते याः प्रातर्याज्यास्यस्ताः सायं पुरोनुवाक्याः कुर्या
दयातयामत्वायति स्त्र उपसद उपैति त्रयदमे लोकाद्मानेव लोकान् ग्रीणाति षट्सं
पद्यंते षड्भुक् भुक् भुक् तूनेव ग्रीणाति द्वादशाहीने सोमं बुधेति द्वादशमासाः संबस्येः
संबस्यारमेव ग्रीणाति चतुर्विंशतिः ॥४॥ पद्यंते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासा
नेव ग्रीणाद्याश ग्रीमवांतरदीक्षास्तु वेयाद्यः कामयेतास्मिन्मे लोके धुक् स्यादित्ये

सं. ७. २

२२ मे

कमग्रेथद्वावथत्रीतथचतुरएषावाआराग्रावांतरदीक्षास्मिन्नेवास्मैलोकेर्धुर्कंभव
तिपरोवरीयसीमवांतरदीक्षामुपेयाद्यः कामयेतामुष्णिंन्लोकेर्धुर्कंस्यादितिचतु
रोग्रेथत्रीतथद्वावथैकमेषावैपरोवरीयस्यवांतरदीक्षामुष्णिंन्नेवास्मैलोकेर्धुर्कंभव
वति॥५॥॥असिष्यतीतिजुहुयात्सायंप्रातरूपसदश्वतुर्विद्रुतिःसंचतुरोग्रेषोड
शच॥॥३॥॥स्वर्गंवाएतेलोकंयैतिपउपसदउपयैतितेषांयउत्तयतेहीयतए
वसन्तोदनेषीतिसूनीयमिवयोवेस्वार्थेनांयतांश्वांतोहीयतउतसनिष्ठायस
हवसतिरस्मात्सकडुंतीयतापरमुन्नयेतदधोलयेतैतद्वैपशूनांरूपंरूपेणैव
पशून्वसंधो॥१॥यशोदेवोभ्योनित्वायतविद्योऽनूपंकृत्वासृष्टिर्वीप्राविशानंदे

अध्वर्युर्वाकृतिजां प्रथमोऽयुज्यते तेन स्तोमो योक्तव्य इत्याहुर्वागग्नेगा अग्ने
 एतज्जुगादिवेभ्या यशोमयिदधं तीर्णं ज्ञोमयि ॥१॥ चयजमाने चेत्याह वा
 चमेव तयस्तमुखे पुनर्क्तिवास्तुवा एतयस्तस्य क्रियते यद्गहान्दहीत्वा ब
 हिष्णवमानसर्षंति परांचो हायंति परांची भिस्तुवते वैष्णव्यचीपु
 नरे सोपंतिष्ठते यतो वै विष्णुर्युस्तमेवाकृर्विष्णोर्वा नो अंतमराभे
 यद्यसहसा प्रते धारामधुश्रुतुत्संहृह ते अक्षितमित्याहृदे वास्य
 रायो नस्योपशुष्यति देवा स्येते नाप्याययति ॥३॥ पुरिवापत्त
 जां मंडुह ते चतुर्दश च ॥१॥ अग्निना रयिमंश्नवसोषमेव दिवे

वाणा
 नपशुषु
 प्र

१.

दिवे॥यशसंवीरवत्तमं॥गोमां॥अग्नेविमां॥अश्वीयसो नृवत्सेरवासद्
 मिदप्रमृष्यः॥इडावा॥एषोअसुरप्रजावां॥दीर्घोरयिः॥पृथुबुध्नः॥सुभावा
 न्॥आप्यायस्वसंते॥इहलक्षारमश्रियंविस्त्पमुपहृये॥अस्माकमस्तके
 वेडः॥तंनस्तूरीपमधपोषइत्नुदेवतष्टुर्विरराणस्यस्व॥यतोवीरः॥१॥
 कर्मण्यः॥सुदक्षोयुक्तग्रावाजायतेदेवकामः॥शिवस्तेष्टरिहागहि विभु
 पोषउत्तमनायतेयतेनउदवीपिशंगेरूपः॥सुभतोवयोधाः॥श्रुष्टीवीजो रो
 यतेदेवकामः॥प्रजांतष्टाविष्यतुनाभिंमस्मेथादेवानामप्येतुपाथः॥

१.

स्ताः सैरास्यंतीति तदेभ्यो ब्रवीत्ते सुवर्गलोको कंयंतो य एषा पशव
 निरभ जुत्स आगच्छतो ब्रवीत्कथामानिरभा गतिनत्वा निरभा क्षमिं ब्रवीदंगिर
 स इमे सुवर्गमास तेते ॥ सुवर्गलोको न प्रजानंति तेभ्य इदं ब्राह्मणं ब्रूहि ते सुवर्गलोको कंयंतो य
 एषा पशव आसंतानस्मा अददुस्तं पशुभिश्चरंतं रुद्र आगच्छतो ब्रवीन्मम यत्तया सौ
 वा इमे पशव इत्यदुर्वै ॥ ५ ॥ मद्यमिमानित्यं ब्रवीन्नेवेतस्य तद्देशात्तद्देशं ब्रवीद्यद्ये
 त्वास्तौ हीयते ममेवेतदिति तस्माद्यज्ञवास्तुनाभ्येच सः सो ब्रवीत्यज्ञे मा भजार्थ
 ते पशूनाभि मः स्य इति तस्मा एतं मंधिनं सः स्रावम जुहोत तोवेतस्य रुद्रः प
 शूनाभ्यमन्यत यत्रैतमेवं विद्वान्मंधिनं सः स्रावं जुहोति न तं रुद्रः पशू
 नभि मन्यते ॥ ६ ॥ दधात्वा यतनव तीर्या उपजीवनी यो भवति ते दुर्वै यत्रैतमेक

त्य

यत्तया सौ

त्य

स. त. १

९

३

दशच ॥ १ ॥ जुष्टौ वाचो भूया सं जुष्टौ वा स्पतये देवि वाक् ॥ यद्वाचो मधु
मत्तस्मिन्माधाः स्वाहृषरस्वसे ॥ ऋचास्तोमः समधयगायेत्रणरथं
तरं ॥ बृहद्वायव तनि ॥ यस्ते इप्सस्ते दत्ति यस्ते अशुबुद्धि च्युते
धिषण्योरुपस्वात् ॥ अध्वर्योर्वापरियस्ते पवित्रस्वाहा कृतमि
द्राय तं जुहोमि ॥ यो इप्सो अशुः पतितः पृथिव्या परिवापात् ॥ १ ॥
पुरोडाशात्करुं भातं धाना सोमामंथिन इन्द्रशुक्रात्स्वाहा क
तमिद्राय तं जुहोमि ॥ यस्ते इप्सो मधुमा इन्द्रियो पुनरप्ये
तिदवान् ॥ दिवः पृथिव्याः पथं तरिं स्वाहा कृतमिद्राय तं जुहोमि ॥

वांस्वाहा
कृतः

उ
नुः

यशसी
न
य

मनुष्यान्मनुष्ययशसेनदेवयशस्येवदेवेषुभवतिमनुष्ययशसीमनुष्येषुयनेप्रा
चीनमाग्रयणाद्दृष्टानाहणीयात्तपाः५३८हणीयाद्यानुर्ध्वीः५स्तानुपद्धिमन्तौदेवा
नेवत्तदेवयशसेनार्पयतिमेष्यान्मनुष्ययशसेनदेवयशस्येवदेवेषुभवतिमनु
ष्यमनुष्येषुग्निस्रोतसवनेपातस्मान्निश्चानुरोमहन्नाविभ्वराभूः॥सनःपाव
कोद्विण्णदधातु॥१॥आयुष्मन्तसुहभभास्यामविश्वैदेवामरुतइंद्रोअ
स्मान्स्मिंहितीयेसवनेर्जदुः॥आयुष्मन्तः
प्रिमेषोवदतोवयंदेवानां५सुमन्तोस्याम॥इदंत्वेय५सवनेर्वीना
मृतेनयेचमसमेरयंत॥तेसौधंननासुवरागरानाःस्विष्टिनोअभिव

वे
की

सं० ८१

धी

८

य

सीयोनयंतु॥ आयतनवतीर्वाभंन्या आहुतयोहयंतेनायतुना अंन्याया आद्या
रवेतीस्ता आयतनवतीर्याः॥२॥ सौम्यास्ता अनायतुनो ऐंद्रवायवमादाया
धारमा धारमेदध्वरो युरो यमस्तु देवा ओषधेभ्यः पुरावे नो जनाय विश्वस्यैभुता
यो ध्वरो सुसर्पिन्वस्य ध्रुवदेव सोमेति सौम्या एव तदाहुतीरुयतं वतीः का न
रोत्यायतनवान्भवति एवं वेदाधो ग्रावाष्ट्रिधी एव द्युतेन युनक्ति ते व्यु
त्ते उ पजीवनीये भवत उ पजीवनीयो भवति ॥३॥ एवं वेदैषते रुद्रा गो य
यं निरया च थास्तं जुषस्विदे गौ पशूराय स्योषस्सुवीर्यं सेवस्यंणा री
स्वस्ति ॥ मनुः पुत्रे भ्यो दायं व्यभजत्सनाभाने दिष्टं ब्रह्म चर्यं वसंतं

८

क

श्रोत्रमेत

मेवतदीर्ययजमानोभ्रातृव्यस्यवद्वेयस्यभूयाऽसोयत्तक्रतवइत्याहुःसदेवतावद्वेइ
तिययग्निष्टामसोमःपरस्तास्यादुक्थंरितयद्युक्थस्यादेतिरात्रंकुर्वन्तयत्तक्रतु
भिरेवास्यदेवतावद्वेवसीयन्भवति॥३॥ प्राणामानयोभूतंवद्वेष्टाविशतिश्वा॥६॥
निग्राभ्यास्तु देवश्रुतब्राह्मणैर्तर्पयत्तप्राणंमेतर्पयत्तापानंमेतर्पयत्तव्यानमेतर्प
यत्तचक्षुर्मेतर्पयत्तर्पयत्तमनोमेतर्पयत्तवाचंमेतर्पयत्तास्मानमेतर्पयत्तांगा
निमेतर्पयत्तप्रजांमेतर्पयत्तपशून्मेतर्पयत्तग्रहान्मेतर्पयत्तगुणान्मेतर्प
यत्तसर्वगणंमातर्पयत्तर्पयत्तमा॥१॥ गुणामेमावितेषुतोषधयो
वेसोमस्यविशोविशस्वतुवेरात्तप्रदोतोरीश्वरोऽंद्रसोमोवीरुधोमनसा

स. तृ१

अतः प्रजाता

७

७

नि

सुजातां भगवद्दस्याम ॥ इदं णो देवा वरुणसं विहाना अ नुमं न्यं ता ५
सर्वनाय सोममिस्मा होषधीभ्य एवैनं स्वार्थे विशस्वायै देवतायेनि या
ध्याभैणा तियो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य ॥ २॥ प्रथमोऽश्वस्कंदति स ईश्वर इंदि
यं वीर्यं प्र जापश्च न्य जमानस्य निहंतोस्तमभिर्मंत्रयेतामास्कां सह प्रजया
सहराय स्याषेणं द्रियं मेवायं मानिर्वधीसि स्या रिषमे चैतामाशास्त इंदि स्य वी
र्यस्य प्रजायै पशूनाम निर्धाता य इ सश्वस्कंद पृथिवी मनुद्यामि मंचयोनि
मनुयश्च पूर्वः ॥ तृतीयं यो मनु सं चरंतं द्रु सं जुहो म्यनु स महोत्राः ॥ ३॥ तप
यत माभिषूयमाणस्य यश्च दशश्च ॥ ४॥ यो वै देवां देवयज्ञा सेना र्पयति

य

७

छंदः शुक्रस्य पात्रमसि चंद्रमोदेवतासतो बृहती छंदो मथिनः पात्रमसि विभेदे वा देवतो
 ष्णिहा छंदो अग्नयणस्य पात्रमसींद्रो देवता ककु छंदो उक्थानां पात्रमसि ष्ठि
 विद्वता विराट्छंदो ध्रुवस्य पात्रमसि ॥३॥ अंतरिक्षेण बृहती त्रियसि
 ५ रात्रि ॥६॥ इष्टगोवा अध्वर्युर्यज्ञमानस्य ष्ठगुः खलु वेपुर्वो धुः सीयत आ
 सं न्या न्या मंत्रा सा हि वक्ष्यामि दभिश स्सा इति पुरा प्रातरनुवाज्जुहुयादा
 तमन एव तदध्वर्युः पुरस्ताद्धर्मं न ह्यते नालै संवेशाय लोपवेशाय का लागय
 त्रियासि सुभोजगंसाभिभूतैस्वाहा प्रणायानौ मृत्योर्मापातं प्राणायानौ मा
 हासिष्टं देवतासु वा एते प्राणायानयोः ॥१॥ व्यायच्छंते ये पांसो मसमृच्छ

अ

सं. तृ

भे

६

वि

वै

विश्वा

तैसंबे शायलोपवेशायुत्वेत्सींदा ५ सिचैसंबेराउपवेशांभेदोभिरेवास्य
छंदांशिसंबेदे प्रेतिवंपाज्यानिभवंसुभिजिसेमरुत्वे तीः प्रतिपदो
जित्याउबृहद्रथंतरेभवत्तद्वयंवावरथंतरम सोबृहदाभ्यामेवैनमं
तरेस्यवावरथंतर ५ श्वोबृहदं द्यौदेवैनमंतरेतिभूतं ॥ २ ॥ वावर
थंतरं भविष्यदृद्धताच्चैनं भविष्यतश्चांतरेतिपरिमितं वावरथंतर
मपरिमितं बृह सपरिमिताच्चैवेनपपरिमिता
तरेतिविश्वामित्रजमदग्रीवसिष्ठे नास्पर्धेता ५ स एतत्तुमदग्निर्विह्व्य
मपश्यन्तेनवेसवसिष्ठस्यंद्रियंवीर्यमच ह मर्हिह्व्यशस्यतंद्रिय

६

मीमिमीतेवैवैवैनंसमानाताकरोत्ये कयैकयोस्सर्गं॥४॥मिमीतेयातयात्तियायातया
मिमीतेवैवैवैमिमीतेतस्मान्नातावीर्यांअंगुलयः सर्वाःस्वंगुष्ठमुपनिगृह्णाति तस्मात्स
मावद्वीर्येन्यामिअंगुलिभिस्तस्मात्सर्वाअनुसंचरति यत्सहसर्वाभिर्मिमीतसंश्लिष्टा
अंगुल्योजायेरन्नेकयैकयोस्सर्गंमिमीतेतस्माद्विभक्ता जायंतेपंचकलोयजुषा
मिमीतेपंचाक्षरापंक्तिः पांचोयज्ञोयज्ञमेवावहं धेपंचकलस्तर्छी॥५॥दशसंज
द्यंतेदशक्षराविराडनं विराड्विराड्वैवान्नाद्यमवहं धेयद्यजुषामिमीतेनतमेवाव
हं धेतर्छीभविष्यद्वैतावानेवसोमस्याद्यावंतंमिमीतेयजमानस्येवस्यान्नापिसद
स्यान्नोप्रजाभ्यस्तेसुप्रसन्नहृतिसदस्यानेवात्वाभजति वाससोपमहृतिसर्वदेवह्यंबौहृ

सं. ७. १

१५

वासः सर्वाभिरेवैनं देवताभिः समर्धयति पशवो वै सोमः प्राणायत्वेत्यपनद्यति प्राणमेव
पशुषु दधाति व्यानायत्वे स तु श्रुंथति व्यानमेव पशुषु दधाति तस्मात्स्वपंतं प्राणानज
हति ॥ ८ ॥ ॥ दूतं पशुमंस्याद्यात्यनसोत्सर्जतूष्णीं सर्वदेवस्य वै त्रयस्त्रिंशच्च ॥ ९ ॥
यत्कृत्वा ते शपेन ते ऋषाणीति पणेतानागो अर्धं सोमं कुर्याद्गो अर्धं जमानमगो
अर्धमध्वर्युगो स्तमहिमानं नावति रेदुवाते ऋषाणीत्येव ब्रूयादो अर्धमेव सोमं क
रोति गो अर्धं जमानं गो अर्धमध्वर्युनगो महिमानमवति रत्यजया ऋषाणिस
तपसमेवैनं ऋषाणिति हिरण्येन ऋषाणिस शुक्रमेव ॥ १० ॥ एनं ऋषाणिति धेनुवा ऋषा
णिसाक्षिरमेवैनं ऋषाणिसाक्षिरमेवैनं ऋषाण्युष्मेण ऋषाणिसिंद्रमेवैनं ऋषा

१५

॥ भिषजावितितस्माद्ब्रह्मणेन भेषजं न कार्यमपूतो ह्येवमेधेयो भिषन्तो बहि
ष्पवमानेन पवयित्वा भाभ्यामेतमाश्विनमगृह्णतस्माद्बहिष्पवमाने स्मृत आऽ
श्विनो गृह्यते तस्मादेवं विदुषा बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं वै बहिष्पवमानऽ
आत्मानमेव पवयते तपोस्त्रेधा भेषज्यं विन्यदधु एतौ तृतीयमस्मृतं तीयं ब्रह्मणे
तृतीयं तस्मादुदपाचं ॥ २ ॥ उपनिधाय ब्रह्मण दक्षिणतो निषाद्य भेषजं कुर्याद्या
वदेव भेषजं कुर्याद्यावदेव भेषजं तेन करोति समधुक् मस्य कृतं भवति त्रिस्रवा
दिनो वदंति कस्मात्सत्यादेकपात्रा द्विदेवस्य गृह्यते द्विपात्रा द्वयं तदृतियदेकपात्रा
गृह्यते तस्मादेकं ततः प्रालो द्विपात्रा द्वयं ते तस्माद्द्वौ द्वौ बहिष्ठास्त्राणाः प्राणावा

इ.ख.४

५४

एतेयद्विदेवस्याः पशव इडा यदिडा पूर्वा द्विदेव सेभ्य उपहृयेता ॥ ३ ॥ पशुभिः प्राणानंतर्दधी
त प्रमायुक्तः स्याद्विदेवस्याः भक्षयित्वेडा मुपहृयते प्राणानेवात्संधिला पशुमुपहृयते वा
गवा ऐंद्रवायवश्चक्षुर्मैद्रावरुणः श्रोत्रमाश्रितः पुरस्तादैंद्रवायवं भक्षयति तस्मात्पुरस्ता
द्वाचावदति पुरस्तामैत्रावरुणं तस्मात्पुरस्ताच्चक्षुषा पश्यति सर्वतः परिहारमाश्रितं
तस्मात्सर्वतः श्रोत्रेण शृणोति प्राणावा एतेयद्विदेवस्याः ॥ ४ ॥ अरिक्ता निपात्राणि साद
यति तस्मादरिक्ता अंतरतः प्राणायतः खलु वैयस्य विततस्य न क्रियते तदनुयत्तं र
क्षां स्ववचरंति यदरिक्ता निपात्राणि सादयति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शयोरक्षसा
प्रनन्वचारा यदक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यां सादयति वाचो ववाचं दधात्या

५४

तृतीयसवनासुरिरेषस्तस्यसंतत्यौ ॥५॥ ॥ मनुष्यचराबुदपात्रमुपहृयेतद्विदेवशाः षट्
 त्वारिंद्राश्च ॥१॥ ॥ बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीत् शंडामर्कविस्ररौणां ब्रह्मं षंडं
 तो देवा आसं ब्रह्मं षंडं तो स्ररास्ते न्योन्यं नाश्रु वं नभिभविर्तुते देवाः शंडामर्कवुपां मेत्र
 यंत ताव ब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहावेचनावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतौ श्रु क्रामं धिनावग
 णं तततो देवा अभवन्परास्तरायस्यैव विदुषः श्रु क्रामं धिनौ गृह्येते भवत्यात्मना परा ॥१॥
 अस्पृष्टा तव्यो भवति तो देवा अपनुद्यात्मन इंद्राया जुहुरपनुत्तौ शंडामर्कैः सिंहासुनेति ब्रू
 याद्यं द्विष्याद्यमेव ह्येते नैतौ सहापनुदत्ते सप्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मेत्येवैतावात्मन इंद्रा
 या जुहुरिंद्रो ह्येता निरूपाणि कर्तुं न चरदसौ वा आदित्यः श्रु क्रामं धिनापि गृह्यतां चेति ॥१॥

सं. व. ४

५५

वा

अमृतस्तस्मात्संयौयंतौ न पश्यंति प्रत्यं चांवावृत्त्य जुहुतस्तस्मात्प्रत्यं चोयंतौ पश्यंति
चक्षुषीवा एते यज्ञस्य यधुः क्रामंथिनो नासिद्धोत्तरवेदिरभितः परिभ्रम्य जुहुतस्तस्मा
दभितो नासिद्धां चक्षुषीतस्मात्तासिद्धया चक्षुषी विधुते सर्वतः परिभ्रमतो रक्षसामपह
त्यै देवा वैयाः प्राचीराहुतं पिबुर्बुधे पुरस्तादस्मरा आसंतां स्ताभिः प्रा॥ ३॥ अनुदंतयाः
प्रतीचीये पश्चादस्मरा आसंतां स्ताभिरपानुदंत प्राचीरन्या आहुतं यो हूयंते प्रत्यं चो
रुक्रामंथिनो पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृभ्यामृणुते तस्मात्प्राचीः प्रजाः ५
प्रवीयंते प्रतीचीर्जायंते रुक्रामंथिनो अनुप्रजाः प्रजायंते त्रीद्याम्बस्त्वरीणः प्रजाः ५
प्रजनयन्परीहि रुक्रः रुक्रो रोचिषा ॥ ४॥ सप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि मंथी मंथिशो

५५

४

४

त्रिषेत्था है तवैस्वरी रा या अत्री देताः स्मृता जाया अज्या य एवं वेदात्रियस्य प्रजा जायते न
द्यात् जापते रक्षयत्तस्य राप तत द्विकं कृतं प्राविशत्त द्विकं कृते नारमत तद्यं प्राविशत्त
द्यवे रमयैत तद्यमस्य ॥५॥ यवत्वं यद्वैकं कृतं मंथि पात्रं भवति तत्कुभि श्रीणाति प्रजापते दे
वतश्चक्षुः संभरति ब्रह्मवादिनो बंदति कस्मात्सत्यान्मथि पात्रं स दोनाभुत इत्यार्त पात्रं ह्री
ति श्रूयाद्यदभुगीतां धोध्युस्यादार्ति माछेत्तस्मान्नाभुते ॥६॥ आत्मना पराभिष्प्रश्र
भ्रूणे विषायवस्य सत्तत्रिंशच्च ॥१०॥ ॥ देवा वै यद्यज्ञे कुर्वत तदस्मरा अकुर्वत ते देवाः
आग्रयणाग्रां गृहानपर्यमाना गृहृत ततो वै ते ग्रंथीय न्यस्यैर्विदुष आग्रयणाग्रा
ग्रहा गृह्यंते ग्रमे वसमानां पर्येति रुग्णस्य र्चाभ्रात्तव्यवतो गृहीयाद्भ्रातव्यस्यैव रु

सं. प्र. ४

५६

स्वाग्रं समानानां पर्येति ये देवादिभ्यो कदादरास्तेत्याह ॥१॥ एतावती वै देवतास्ताभ्य एवैनं
सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते यो निर्विश्वेभ्यस्त्वा देवोभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येष देवतया वाग्वै देवोभ्यो
पात्रा मद्यश्चायातिष्ठमाना ते देवानां च पत्रां तायां तूष्णीं गृह्णात गृह्णत सामान्यतवागंतु
यंति वै मे नि साग्रयणं प्रत्यागच्छत दाग्रयणं साग्रयणत्वं ॥२॥ तस्मादाग्रयणो वाग्विस्तु
ज्यते यत्तूष्णीं पूर्वे गृह्णात घृते यदाग्रयणो यदाग्रयणं गृहीत्वा हिंक्तेति प्रजापतिदेवा
॥३॥ तत्प्रजा अभिजिघ्रसि तस्माद्भूर्जानां गौराभिजिघ्रत्यात्माना एष यज्ञस्य यदाग्रय
णः सवनं सवनेभिर्गृह्णात्यात्मनेव यज्ञं संतनोत्यपरिष्टादा नयति रेतेन एव तद्व्यास्य
धस्तादुपगृह्णाति प्रजनयत्येव तद्वृक्षं वादिनो वदंति कस्मात्सत्या ज्ञायत्री कति

५६

ष्ठा चंदसां सती सर्वाणि सवनानि बहतीत्येवैवायत्रियैव होयदाग्रयणस्तमेव तदभिनि
वर्तं सर्वानि सवनानि बहति तस्माद्देवमुपाकृतं गौरभिनिवर्तते ॥४॥ ४॥ आहाग्रयणं
प्रजापतिदेवोति विंशतिश्च ॥ ॥११॥ ॥ यज्ञेन ता उपयद्मि देवा वैयज्ञमाग्नीध्रेर्ब्रह्मा
दिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राणो वा उपोऽसौ देवा वा उपोऽसौ वागैर्मित्रं यज्ञस्य शिरो बृ
हस्पतिर्देवानां देवा वा आग्रयणग्रामेका दश ॥ ॥११॥ ॥ यज्ञेन लोकं पश्यन्तो ह्यस्य सवनं
माध्यंदिनं वाग्वा अरिक्तानि तदप्रजा एकपंचाशत् ॥ ॥५१॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्प
णमस्तु ॥ ॥४॥ ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ इन्द्रो वृत्राय बज्रमुदयच्छ्वाहो
वज्रादुद्यताद्युविभेहो ब्रवीन्मामेप्रहारति वा इदं मायि वीर्यं तस्ते प्रदास्यामीति तस्मात्

सं. ७. ५

५८
ति

कथं प्रायश्चित्तस्यै द्वितीयमुदयश्च सो ब्रवीन्मा मे प्रहासिस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्रदास्यामीति ॥
तस्मादुक्तमेव प्रायश्चित्तस्यै तृतीयमुदयश्च तं विष्णुं शब्दतिष्ठत जहीति सो ब्रवीन्मा मे प्रहासि
स्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्रदास्यामीति तस्मादुक्तमेव प्रायश्चित्तं मयि भूतमहं न्यस्यो हितस्य
माया सीद्य दुक्थो गृह्य तदं द्रियमेव ॥ २॥ तद्दीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृत्तं द्रुद्राय हावृह
द्रुते वयस्वत द्रुत्या हे द्राय हि स तं प्रायश्चित्तस्यै वा विष्णु वे लेत्याह यदेव विष्णु न न्वतिष्ठत ज
हीति तस्माद्विष्णु मन्वा भजति त्रिभिर्गुण्डाति त्रिर्हि स तं तस्मै प्रायश्चित्तं देवते योनिः पुनर्ह
विरसीत्याह पुनः पुनः ॥ ३॥ ह्यस्मानिर्गुण्डाति चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यदुक्थ्य तस्मादुक्थ्यं
कुतस्त्वो मा अन्वायंति तस्मादात्मा चक्षुर्न वेति तस्मादेकं बहवो नुयंति तस्मादेको बहूना

५८

नदोभवतितस्मादेकोबहुर्जीयाविंदतेयदिकामयेताध्वर्युरात्मानंयज्ञयज्ञसेनार्पयेयमित्यं
तदाहवनीयंचद्विधित्वंतिष्ठन्नवनयेत्५५॥ आत्मानमेवयज्ञयज्ञसेनार्पयतिषदिकाम
मयेतपजमानंयज्ञयज्ञसेनार्पयेयमित्यंतरासदोहविधित्वंतिष्ठन्नवनयेद्यजमानमेवय
ज्ञयज्ञसेनार्पयतिषदिकामयेतसदस्यान्यज्ञयज्ञसेनार्पयेयमितिसदआलभ्यावनयेत्सद
स्यानेवयज्ञयज्ञसेनार्पयति॥५॥ ॥इतींद्रियमेवपुनःपुनर्नयेन्नयस्त्रिंशद्वा॥५॥ ॥
आयुर्वीएतद्यज्ञस्ययध्वर्युःसमोग्रहाणांगुह्यतेतस्मादायुःप्राणानामुत्तममूर्ध्निर्दिबो
अरतिंष्टुधिब्याहृत्सामानानां करोतिवैश्वानरमृतायजातमात्रित्या
हवैश्वानरं हि देवतयायुरुभयतोवैश्वानरोगृह्यतेतस्मादुभयतःप्राणाअधस्ताच्चोप

सं. ष. ५

५८

रिष्टाच्चाधिर्तो न्येग्रहाः संते धीर्ध्रुवस्तस्मात् ॥१॥ अर्धर्धाः प्राणो न्येर्षां प्राणानामु
पो स्ये न्येग्रहाः साद्यं ते तु पो ते ध्रुवस्तस्माद् स्थान्याः प्रजाः प्रेतिति चैति मांसे नान्या
अस्मदावा उत्तरतः षड्विंशतिपर्याधिर्ध्रुवो देवा ध्रुवेणा दृष्टं तं ध्रुवस्य ध्रुवत्वं
ध्रुव उत्तरतः साद्यते ध्रुव्या आयुर्वी एतद्यज्ञस्य यध्रुव आत्मा होता यध्रुवो त्वचमसे ध्रुव
मवनयत्यात्मने वयस्य ॥ २॥ आयुर्दधाति पुरस्तादुक्थ्यस्या हवनीय इत्याहुः
पुरस्ताध्यायुषो भुंक्ते मध्यतो वनीय इत्याहुर्नध्यमेन द्यायुषो भुक्ता उत्तराध्वनीय इ
त्याहु र्नक्षत्रेन द्यायुषो भुंक्ते वैश्वदेव्यामग्निश्च स्यमानाया मवनयति वैश्वदेव्यो वै प्र
जाः प्रजास्ते वायुर्दधाति ॥ ३॥ अर्धर्ध्रुवस्तस्माद्देवयज्ञस्यैकां न च त्वारिः ॥ २॥

५९

यस्यैवैदेयाः सर्वगं लोकसायं ते मन्यंते मनुष्या नोन्वा भविष्यतीति ते संवत्सरेण यो पथित्वा स्मः
वर्गं लोकसायं न मृषयन्तु ग्रहे रेवानु प्राजानेन्यदुत्तु गृह्यते सर्वगस्य लोकस्य प्रसाधे द्वादश
रागृह्यते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरस्य प्रसाधे सह प्रथमौ गृह्यते सहोत्तमौ तस्माद्द्वौ गृह्यते
भयतो पुरय मनुष्यान् भवति कः ॥१॥ हितद्वेदयतन्मत्तनां मुख मनुष्यानां प्रेष्येति षट्कृत्व आहवद्वा क्र
तव क्रतुतेव प्रीणा सुतुभिरिति चतुश्चतुष्पद एव प्रसूत्रीणां तिद्धिः पुनर्क्रतुना हृदि पद एव प्री
णा सुतुभिरिति षट्कृत्व आहर्तुभिरिति चतुस्तस्माच्चतुष्पादः पशुक्रतुपुपजीवंति तिद्धिः ॥२॥
पुनर्क्रतुना हतस्माद्दिपादश्चतुष्पदः पशुपुपजीवंति सुतुना प्रेष्येति षट्कृत्व आहर्तुभिरिति चतुर्दिः
पुनर्क्रतुना हाक्रमाणमेव तत्तेतुं यजमानः कुरुते सर्वगस्य लोकस्य समष्टौ नान्योन्यमनु प्रपद्येत

वंशः क्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेवो वै प्रजास्तेजः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति प्रजाः
 स्वेव तेजो दधाति ॥ २ ॥ तस्मादसा वादिसृष्टिर्नृणां ॥ ३ ॥ इन्द्रो मरुद्भिः सावित्रेण माध्योदि
 ने सवने वृत्रमहन् यन्माध्योदिने सवने मरुत्वतीया गृह्णाते वस्त्रं घ्राणवते यजमानस्य गृह्णाते तस्य व
 त्रं जघ्नुषः क्रतवो मुह्यंस्तु क्रतुपात्रेण मरुत्वतीया गृह्णात तो वै स क्रतून् प्राजानां घृह्णतु पात्रेण
 मरुत्वतीया गृह्णात क्रतूनां प्रत्यात्वे वज्रं वा एतं यजमानोऽभ्रातृव्याय प्रहरति यन्मरुत्वतीया उ
 देवप्रथमेन ॥ १ ॥ यच्छति प्रहरति द्वितीयेन स्तणु ते तृतीयेनायुधं वा एतद्यजमानः संस्तु हते य
 न्मरुत्वतीया धनुरेव प्रथमोऽप्याद्वितीय इषुस्तृतीयः प्रत्येव प्रथमेन धत्ते विसृजति द्वितीयेन वि
 धत्ति तृतीयेनैव वृत्रं हत्वा परंपरावत्समगच्छदपाराधमिति मन्यमानः सह रितो भवत्स एता

सं. व. ५
६.

नरुत्वतीया नात्मस्वरणा नपश्यन्तान गृहीत ॥२॥ प्राणमेव प्रथमेना स्पृष्टता पानं द्वितीयेना
त्मानं तृतीयेनात्मस्वरणा वा एते यजमानस्य गृह्यं ते यन्मरुत्वतीयाः प्राणमेव प्रथमेन स्पृष्टु
ते पानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनैन्द्रो वृत्रमहं ते देवा अब्रुवन्महान्वा अयमभूद्यो वृत्रमवधीरिति
तत्तमहेंद्रस्यमहेंद्रत्वं स एतं माहेंद्रमुधारमुदहरत वृत्रं हृत्वा न्यास्य देवतास्वधियन्माहेंद्रोऽ
द्य नृधारमेव तं यजमान उधर ते न्यास्य प्रजास्वधिं नृधारेण गृह्णाति यजमान देवत्यो वै मा
हेंद्रस्तेजः रक्तो यन्माहेंद्रं रक्तपात्रेण गृह्णाति यजमान एव ते जोदधाति ॥३॥ ॥ प्रथमेना
गृहीत देवतास्वधा बिंशतिश्च ॥५॥ ॥ अदितिः पुत्रकामासाध्ये भ्यो देवेभ्यो ब्रह्मैतानमपज
यन्तस्या उच्छेषणमदुस्तस्याभासादेतो धत्ततस्यैव त्वार आदित्या अजायंत सा द्वितीयम

६.

जु
व

तेनावज्ज्योपर्यावर्ततेज्जलेवपादाः॥तयोःप संतोअतियंत्संन्यमपश्यंतः॥१॥॥
सेतुनातियंत्संन्य॥द्विदधसीसततीवस्तएकःकेरीविश्राभुवनानिविद्वान्॥ति
शोधयेत्ससितंवसीनः॥उक्त्वादत्तेअनुहायजायै॥देवानैययस्तेकुर्वन्ततदसु
राअकुर्वन्ततेदेवाएतंमहायुतमपश्यन्तमंतंननाहोत्रंन्रतमेकुर्वन्तत स्मा
द्विब्रतस्याद्विर्गिहोत्रंहे त्तिपौर्णमासंयुतमग्निषोमीयं॥२॥प॥५
मेकुर्वन्तदाश्वयुतमाग्रेयप॥५॥मेकुर्वन्तवैश्वदेवंप्रातःसवनमेकुर्वन्तवरुणाप्र
घासांमाध्यंदिन॥५॥सवन॥५॥सामेधाम्पितयत्तंत्रियंबकास्त्रियंसव

ति

ती

१४

॥ १ ॥

नमकुर्वतु तमेषामसुरायस्तमन्ववाजिगैसंतं नान्व वायं तेषु वं न धर्तु
 व्यावाइमे देवा अभवुं नितितदध्वरस्याध्वरत्वं ततो देवा अभवं प्ररा
 स्तराय एवं विद्वां सोमेन यजेते भवन्त्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
 भवति ॥ २ ॥ अपश्यं तो ग्रीषोमीयमात्मना परात्रीणि च ॥ २ ॥ परिभू
 रग्निं परिभूरिं द्रुं परिभूविश्वो देवा परिभूर्मा ५ सह ब्रह्मवर्चसे
 न सनेः यवस्वरांगवे शं जनाय रा मर्वते रा ५ रा जं नोषधी भ्यो वि
 नस्यते रयिप ते सुवीर्यस्य रायस्योष ॥ तारस्याम ॥ स्फुटि
 तस्य ते भक्षी यतस्य तद्भुं न्मे जे ॥ प्राणायमेव चोदावर्चसे पवस्वा

१४

पानाय व्यानाय वाचे ॥१॥ दक्षकृतभ्यांच सुभ्यामेव चोदौ वर्चसे पवेथा दुःश्रोत्र
यात्मनेगेभ्य आमुषे ॥ १ ॥ वीर्याय विष्णोऽरिंदस्य विश्वेषां देवानां
जठ रमसि वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कोसि कोनाम कस्मै लाकाय लायंता सोमेना
तीतपयंता सोमेनामीमदः सुप्रजाः प्रजया भयासः सुवीरो वीरैः सुवर्चो व
र्चसा सुपोषः पोषेर्विश्वेभ्यो मे स्तुपभ्यो वर्चोदाः ॥२॥ वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व त
स्य ते भक्षीय तस्य तद्दमुं ॥ ३ ॥ भूषणवेक्षे तेषां वै पात्रियः प्रजापति
र्यतः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तमो भूत्याभिषेवते ब्रह्म वर्चसका
मो वेक्षे तेषां वै पात्रियः प्रजापतिर्यतः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं

स. त. २

३ प्रतिप्रजापति

१५

य

ह

तमो ब्रह्मवर्चसेनाभिपवत्त आमयावी ॥३॥ अवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यतिः
प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तमः आयुषाभिपवते भिन्नरुनवेक्षेतैष वै
पात्रियः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तमः प्राणापानाभ्यां वचोदक्षकृतु
भ्यां चक्षुभ्यां श्रोत्राभ्यामात्मनो गेभ्यः आयुषोन्तेरतिता क्प्रधन्वति ॥४॥ ज
वाचे नृपेभ्यो वचो आमयावी पंचचत्वारिंशश्च ॥३॥ स्मृत्स्वस्ति विधुनस्वस्तिः
प शुर्वेदिः परशुर्नस्वस्तिः ॥ यतियायस्तकृतस्वस्तेमास्मिन् यस्त उपह यध
मुपमाद्यावापृथिवीह येतामुपास्तावः कुलराः सोमो अग्निरुपदेव उप
यस्त उपमा हो त उपह वेह यं तां नमो ग्नये मरुद्भ्यो मृत्युमाय शौर्या दित्याह
स्व

१५

वनीयमुत्तिष्ठतेयतोवैमुखः॥१॥यत्तंवावसतदहंतस्माएवनेस्कृत्यसदंप्रसर्पस्यास
 नोनार्त्तेनमोऽद्रायमस्वघ्ननमस्कृत्यामापहीत्याग्नीध्रंतस्माएवनेमस्कृत्य
 सदंप्रसर्पस्यासनोनार्त्तेनमोऽद्रायमस्वघ्नइंद्रियमेवीर्यमानिर्वधीरिति
 होत्रेयमाशिषमेवेतामारास्तइंद्रियस्यवीर्यस्यानिर्घाताययावे॥२॥देव
 तांसदस्यार्तिमार्पयंतिति॥३॥यस्ताविद्वान्सर्पतिनसदस्यार्तिमा
 र्त्तेमोग्रयेमस्वघ्नइत्याहेतादेदेवताःसदस्यार्तिमार्पयंतितायएवंवि
 द्वांसर्पतिनसदस्यार्तिमार्ह्यतिदृष्टेस्त्रिशिरेसमीचीमा५हसस्या
 त५सूर्योमादेवोऽदिव्याद५हसस्यानुचायुरंतरिक्षाग्निःपृथिव्या
 त॥३

स. त. २

१ स

१६

युमः पितृभ्यं स्वती मनुष्येभ्यो देवी दारो मा मा संतो पुनमः सदसेनमसद
सस्पतेयेनमसरवीनां पुरोगाणां च कुषेनमो दिवेनमः पृथिव्यभूदेधिष
यो दत्तस्तिष्ठान्मस्य सदने सीदयो स्म ता क नर उं नि व न उ दु द ते श्रगेष पाते
मोया वा पृथिवी भ्रुद्यान्ः सदो वै प्रसर्पेत् ॥ ५ ॥ पितरो नु प्रसर्पेत् तित एनमी
भ्ररा हि ५ सितो सदप्रस्प्य देणा धं पिरै क्षे ता गं त पितरः पितृ मान हं यु ५ क्षि
ष्मा भिर्भूया स ५ सुप्रज सो मया युयं भूया स्ते तितेभ्य एव नमस्कृत्य सदः प्रस
र्पत्या समो ना लै ॥ मरे वा वा अंत रिक्षा त्र स र्पे तं त्र य स्त्रि ५ रा अ ॥ ५ ॥ भसो हि
मा विरा दी धा यु ला य रं त नु ला य रा य स्या वा य र्म से सु प्रजा स्ता ये हि व

५

१६

सोपुरोवसोप्रियोमेहृदोस्यभिनोस्त्वादाउभ्याः सप्यासं न च सं सं लादेवसो
मसुचसाभवंत्येषं मं द्राभिभूतिः केतुयुक्ता मां वाग्जुषाणा सोमस्य तप्य
तु मं द्रास्त्वर्ग्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा सोमस्य तप्यत्वे हि
वि श्वचर्षणे ॥१॥ रां भूर्मयो भूः स्वस्तिमाह रिवर्णप्रचरकृते दक्षायरायस्यो
षायसुवीरतोयमामोराजे निवीभिषामामेहादितिषावधीः ॥ वषणो भुष्माभा
युषेवचसे ॥ वसुमद्रणस्य सोमदेवतेमतिविदः प्रातसवनस्य गायत्र्युद
सिद्धं पीतस्य नराशः सपीतस्य पितृ पीतस्य मधुमत उपदुतस्यो हुनो भक्ष
यामिरुद्रवद्रणस्य सोमदेवतेमतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्

सं. ८२

१७

दसइंद्रपीतस्य ॥ नन राशः सपीतस्य ॥ २ ॥ पितृपीतस्य मधुमत्तुपेहृत
स्योपेहृतो भक्षयाम्यादिसचैरुणस्य सोमदेवते मत्तिविहः स्तृतीयस्य सवे
नस्य जगती घंदसइंद्रपीतस्य नराशः सो पीतस्य पितृपीतस्य मधुमत्तुपे
हृतः स्योपेहृतो भक्षयामि ॥ आप्यायस्व समेतु ते विश्वनेः सोमचष्टिण्यं ॥ भव
वाजस्य संगथे ॥ हिं न मे गात्रो हरि वो गुणा मे मा वितीतृषः ॥ शिबो मे सप्तष
नुपेतिष्ठस्व मा मे वाङ्मभि म ति ॥ ३ ॥ गाः ॥ अ पाम सोम मु म् ता अ भू
माद र्मु ज्योतिर वि दाम देवान् ॥ किमु स्मान् कृणवदरोतिः किमु धूर्तिर
म तम स्य ॥ ये न्म आ स नो मि दा भं दग्नि स्तत्तु न राहा वेदा वि च र्ष णि ॥

ज्ञान

१७

पुनरग्निश्चक्षुरदाक्षुनरिद्रोबहुस्वतिः॥ पुनर्मेअश्विनामुवंचक्षुराधत्तमुक्ष्योः॥
इष्टयजुषस्तेदेवसोमस्तुतस्तोमस्य॥१८॥ रास्तोवथस्यहरिवत्तद्रूपीतस्यमधुम
तउपहृतस्योपहृतोभक्षयामि॥ आपूर्यास्वामाप्तरयत्तप्रजयाचधनेनच॥१९॥
एततैततुषेचुत्तामन्नेततैपितामहप्रपितामहयेचुत्तामन्नं पितरो यथाभा
गं मेदध्वेनमोवः पितरो रसां यन्नमोवः पितरः शुष्मा यन्नमोवः पितरो जीवा
यन्नमोवः पितरः॥२०॥ स्वधायेनमोवः पितरो मन्त्रवेनमोवः पितरो घो
राय पितरो नमो वाय एतस्मिं लोके स्थुष्मा २ स्तेनुर्येस्मिं लोके मांतेन
मएतस्मिं लोके स्थुष्मा यन्तेषां वसिष्ठा भूयास्तयेस्मिं लोके हंतेषां वसि

१८

शोभयासंप्रजापतेन तदेतान्य न्यो विश्वा ज्ञातानि परितो बभूव। धायत्वा मा
 स्ते जुहुमस्ते नो अस्तु वयं ५ स्याम पतयोरयी पां। दिव कृतस्येन सो वय जन
 मसि मनुष्य कृतस्येन सो वय जन मसि पि न कृतस्येन सो वय जन मस्य
 पक्षधौ तस्य सोमदेव ते न्यभिः सुतस्ये ॥ ४ ॥ यजुषस्तु तस्तो मस्य ॥ ५ ॥ रास्ता
 वयस्य यो भक्तो अश्वस निर्योगो स निर्यते पि न्यभिर्भक्षं कृतस्यो पद्व तो भ
 क्षयामि ॥ ६ ॥ विश्व चर्षणे त्रिष्टुष्टं दस इन्द्र पीतस्य नराश ५ संपीत स्याति
 तु तस्तो मस्य त्री वाय नमो वः पितरो बभूव चतुर्भेत्तारि ५ शश ॥ ७ ॥
 महीनां पयो सि विभेषां देवानां तनू र्कृधास मय पृषता नो ग्रहो सि विष्णो हृद

ग्रहं पृषतीनां

१८

च

वातस्य

यमस्येकमिषविष्टुः स्तानुविक्रमेभूतिर्दध्नाष्टतेनवर्धतांतस्यमेष्टस्येद्रिणिमा
गम्याज्योतिरसिवैश्वानरंष्ट्रिभेदुग्धंयानतीद्यावापथिवीमाहिलायावक्षसुप्त
सिंधनोवितस्वः॥ तावन्तमिदमेत॥१॥ ग्रहसहोर्जागृह्याम्यस्तंत॥ यत्कृष्ण
शकुनः पृषदाज्यमात्रं चर्मद्वयं प्रमायुकास्युर्यद्वाव मूत्रं श्रो
अनुष्णादोस्यपराक्प्रमायुकास्युर्यत्कंदेयजमानः प्रमायुकास्यासशवोवैष्णदा
ज्यंपरावोवाएतस्यस्कंदं त्रियस्यपृषदाज्यं स्कंदं त्रियस्यपृषदाज्यं पुनर्गृणापुनर्गृणाति
नेवास्मैपुनर्गृणातिप्राणोवैष्णदाज्यंप्राणोवै॥२॥ एतस्यस्कंदं त्रियपृषदाज्यं
ज्यंस्कंदं त्रियस्य पुनर्गृणातिप्राणमेवास्मैपुनर्गृणातिहिरण्यमवधाय
पदाज्यं पु

१८

य

गच्छात्सम्यक्तैर्बहिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवा स्य प्राणे दधाति शतमानं भ
वति शतायुः पुरुषः शतैर्द्रिय आयुष्ये वै द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमवघ्रापयति प्राजा
पत्यो वा अभ्रः प्राजापत्यः प्राणस्वादेवास्मै योनेः प्राणं निर्मिमीते विवाएतस्य
युस्तं धियं ते स्य पृदाज्यं स्कंदं ति वेष्ट्वा व्यर्चा पुनर्गच्छति यतो वै विष्णु
र्धत्ते नैव यज्ञं संतनोति ॥३॥ ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनेः प्राणं दा विक्षतिश्च
॥४॥ देवसवितरेत्ते प्राहुः तत्त्वचसु व प्रचयज्ञं बहुस्पतिं ब्रह्मायुष्मत्सा
रुचो मागो ततन्नुपास्ता मंसु त्याव आशिषं संतु सत्या आकृतयन्ते च
संसंच वदतस्तत्ते देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूजं महश्च स्तुतं दु

५स्तुतंदुहामामास्तुतस्यस्तु तंगम्यास्त्रस्यशस्त्रमस्यूजंमह्यं

हामामास्तुतस्यस्तुतं गंगम्यास्त्रस्यशस्त्रं॥१॥अस्यूजंमह्यंशस्त्रंदुहामामाशस्त्रस्य
शस्त्रंगम्यादिन्द्रियावतोवनामहेधुर्भीमहिष्त्रजामिषं॥सामेससाशीदैवेषुभूया
द्वस्तवर्चसमागम्यात्॥यतोवेभूवसआवेभूवसप्रजतेसवाचधो॥सदेनानामधिपति
र्वभूव सोअस्माअधिपतीन्करोतुवयस्स्यामपतेयोरपीणां॥यतोवावे
॥२॥युतपतिंदुहेयत्तपतिर्वायुतंदुहेसयस्तुतशस्त्रयोर्दहमविद्वान्यजते
तं यतोदुहेसदृष्ट्याभवतिस्तुतस्यस्तुमस्यूजंमह्यंशस्त्रंदुहामामाशस्त्रस्यश
स्त्रंगम्यादित्यहैषेवेस्तुतशस्त्रयोर्दहस्तयएवंविद्वान्यजतेदुहेएवमि
ष्टवसीयाभवते॥३॥शस्त्रवेशस्त्रंदुहंदाविश्रतिश्वा॥७॥श्येनावपलने
हपाधी^{या}भवति य ए नो योर्दो यत्त
हविद्वान्यजतेसयुतंदुहेसदृष्ट्यावसी

सं. ८२

५

२.

स्वाहा वदस्व यमभिर्गूतयिनमो विष्टं भायुधर्मणे स्वाहा वदस्व यमभिर्गूतयिन
मः परिधये जनप्रनाय स्वाहा वदस्व यमभिर्गूतयिन मरुर्जे होत्राणां स्वाहा वदस्व
यमभिर्गूतयिनमः पयसे होत्राणां स्वाहा वदस्व यमभिर्गूतयि
नमः प्रजापते ये मनवे स्वाहा वदस्व यमभिर्गूतयिन मरुत्तम तपा सुवर्वादि स्वा
हा वदस्व यमभिर्गूतयिनमः संपंतां होत्राम धौर्धृतस्य यत्तपति मृषय
यनसा ॥१॥ आहुः ॥ प्रजानिर्भक्ता अनुत्तप्यमानाम धूमौ सोका वप तौरर
ध संनस्ताभ्यां सज तु विश्वकर्मा धोरात्र पयो नमो अग्निभ्यः चक्षुषष्पां
मने सश्र संधौ बृहस्पते ये महिषु मं नमः ॥ नमो विश्वकर्मा धोरात्र पयो नमो अग्निभ्यः चक्षुषष्पां

५

२.

क्ष

म

नमो न्यातोमपात्मन्यमानः प्राणस्य विदोः समरेन धीर एनश्चक्रवां हि वक्ष्णवां ॥ तं
विश्वकर्मन ॥ २ ॥ प्रभुं चास्वस्तयेये भयं तोन वसु न्यानुदः ॥ यानग्नयो नवतप्यंतधि
ष्टिण्या रूयं तेषां मवयादुरिष्टेषां सिष्टिं त्वां कणो लुवि कर्मा ॥ नमः पितृभ्यो
अभि ये नो अस्वयत्त कृतो यत्त को मासु देवा अंका मा बोद क्षिणां न नी निम
मानस्तस्मादेन सः पाप रूपा ॥ यावतो वै स दस्मा स्ते सर्वे दक्षि ण्यास्ते भ्यो दक्षि
णां न ॥ ३ ॥ नये दैभ्यो वश्मे तय दैश्व कर्म णा नि जुहो स दस्याने वत्त प्रीणा सु
स्मे दे वा सो व पुषे चि कि त्त न य मा शिरा दपे ती वा म मं श्रुतः ॥ पु मा सु त्रो जायेत
विंदते वत्त ध विश्वे अर पाय ध ते ग्रहः ॥ अशी दी या दपे ती वा म मं श्रुता म रिष्टो राय स

श्व

यो

ति ३

२१

जा

यताऽसमो कसा ॥ यथासिन्तुत्तुगंधं कुंभ्या सहृष्टेनयामुंनमतिजहातुसः ॥ सर्पिर्ग्रविः ॥ १॥
 पीवर्थस्य जायापीवानः पुत्राभकृशासोमहजानिर्कसुमखस्यमनइद्रायारिरऽसहकुभ्या
 दात् ॥ अरिीमउर्जेमुत्तुप्रस्तमिषदधातुइविणऽसवचसं ॥ संजयन्क्षेत्राणिसहसाभि
 द्रकणवानोअंभ्याऽअपरंस्तपलान् ॥ भूतमसिभूतेमाधामुखमसिमुखं भूयासंघा
 गोष्ठिनिभीत्वापरिगृह्यामिचिभ्येहादेवावैश्वानराः ॥ ५॥ प्रभ्यावयंतुद्विचिदेनां
 दृष्टं ह्यंतर्निक्षेपयाऽसिष्टिभ्यां पार्थिवां भुवं ध्रुवेण हविषा वसोमंनयामसि ॥ यथा
 नसर्वमिज्जगदयक्ष्मऽसुमना असत् ॥ यथानइद्रइदिराकेवेद्रीसर्वांसम नसः क
 रत् ॥ यथानः सर्वाइदिरास्माकं केवैरसन् ॥ ६॥ यनेसाविश्वमन्त्रियोदक्षिणां नस

२ सखेदर्श पूर्णमासावाकभेत

प्रतिलोमं

वैष्णवमेकादश
५०

दिनोवदंति यएनयोरनु कोमं च विद्यादि सभावासाया उर्ध्वं तदनु कोमं पौर्णमास्ये प्र
तीचीनं तत्र तिलोमं यसौ पूर्णमासी पूर्वाभाकृतं मे प्रति तिलो ममेनावाक भेतामु
मपुक्षीयमाणमनवपि क्षीयितुसा रस्यतो होमोपु रस्ता ज्जुह्यादमावास्थायै
सरस्व सनु कोममेवेना वाक भेतु ममाप्यायमान मन्वाप्यायत आग्रा
कपाळं पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्येचरुः सरस्वते द्वादश कपा लं
पदाग्नेयो भवसुग्निर्वै यत्तमुरवं यत्तमुरव मेव धिं पुरस्ता धत्ते यैश्च षण्णविभ
वन्ति युतो वै वि षण्ण युत्तमेवारभ्यु प्रतनु ते सरस्वत्येचरु भवति सरस्वते द्वादश
कपा कोमास्थो वै सरस्वती पूर्णमासः सरस्वा तात्रैव साक्षा दारभत नृ भो सा
भ्युद्वादश कपा लः सरस्वते भवति मिथुनौ गावौ दक्षिणा समं ध्वे ॥ ५० ॥ वचसा
वै तैदर्श पूर्णमासा वपे त उ ते सरस्वत्ये पंचवि द्वाति ध्या ॥ ५१ ॥ कषये वा रं

५१ मिथुनत्वा युप्रजोत्ये ५

प्रसक्तं नापरं यत्तं वसिष्ठं प्रसक्तं मपश्यत्सो ब्रवीद्वाह्यं तैव ध्यामियथा लभुरोहिताः
 प्रजाः प्र ज निष्पत्तेर्धमेतरेभ्यः क्रविभ्यो भा प्रवोचरति तस्मा एतां स्तोमभागा
 न ब्रवीत्ततो वसिष्ठं पुरोहिताः प्रजाः प्राजायत तस्माद्वा सिष्टोः ब्रह्मा कार्यः प्रैव जा
 यते रश्मिरीसि क्षमायत्वा क्षयं जिं न्वेति ॥१॥ अह देवा वै स्यो देवेभ्य एव यत्तं प्राह
 एव यत्तं प्राहान्वेति रसि दिवेत्वा दिवं जिं न्वे
 त्याहैभ्य एव लोकैभ्यो यत्तं प्राह विष्टं भौ सि च्छेत्वा च्छे जिं न्वे त्याह विष्टं भौ
 वाव ॥२॥ रुंधे प्र वास्यनु सीत्याह मिथुनत्वा यो सिगो सिवसुभ्य स्वावसूजि
 ने त्याह षो वसव एकादश रुद्रा द्वादशा दित्या एतावं तो वै देवाभ्य एव
 यत्तं प्राहो जीसि पितृभ्य स्वापितृ जिं न्वे त्याह देवानेव पितृ
 ननु संत नोत्ति तं तुर सि प्रजाभ्य स्वा प्रजा जिं न्वे ॥३॥ र त्याह पितृनेव

मेति रसि धर्मो यत्वा धर्मं जिं न्वे
 त्याह मनुष्यां विधर्मो मनुष्येभ्यः

ज

॥१॥

वा

यं

मसुकुतौ वयं ॥ यास्तैरात्रीः सवितः ॥ देवयानीरन्तराधाष्टधिवीविति गृहे श्रुस
वे प्रयान्त्रि सुवोरुहाणा स्तरतारजा ॥ १ ॥ ये देवा यस्तह नो यस्तमुषे दिव्यथा
स ते ॥ सूर्यो माते भ्योरक्षतु गो ब सुकृती वयं ये नेंद्राय स मभरः पथास्युत्तमे वि म
षा ज्ञात वैदः ॥ तेनाग्नेत्सुतवर्धयेम ॥ सजाताना ॥ २ ॥ श्रैष्ठ्या आधे ह्येनं ॥ य
स्तह नो वै देवा यस्तमुषः ॥ ३ ॥ संतित एषु लोकेषु सत आददाना विमभा
ना यो ददाति यो यजते तस्य ॥ ये देवा यस्तह नः पथिव्या मध्यासते ये अंतरि
भ्ये दिवी लोहे माने व लोका ॥ स्तीर्त्वा स गृह स पशुः सुवर्गं लोके मे सवेतो
मेने जाना देवता श्रमस्तश्रवका संत्याग्नेयं पंचक पा ॥ लमुद्वसानीयं
निर्वपेदग्निं सर्वदेवताः ॥ ४ ॥ पाठो यतो देव श्रैव यस्तं चावसेधे गाय
ता नद

४९

५

त्रोवाअग्निर्गायत्रं ददा ॥ १ ॥ स्तब्धं दसाव्यर्धं पातयसं चकपा
लंकरोऽष्टकपालः कार्योऽष्टाक्षः स गायत्री गायत्री गायत्री गायत्री गायत्री
वैनं दसासमं धयति पंडः लौयाज्यानुवाक्ये भवतः पांडूने युस्तस्तेने वय
स्तान्ने ति ॥ २ ॥ सवि ते देवाय मुषः सवी देवतास्त्रिचलारि पूराञ्च ॥ ३ ॥
सूर्योऽग्निर्देवो देभ्यः पानुवायुरन्तरिक्षाद्यजमानोऽग्निर्मो पातु च भुषः ॥ सधु भूष
वितुर्भिर्धच षण्णैर्भैः सोमनामभिर्विधेर्मते तैर्भैः सोमनामभिर्विधेर्मते ॥
अहं पुरस्तादहमवस्तादहं ओतिषा विमो ववार ॥ यदन्तरिक्षं तदुमे पिता भूदह
५ सूर्यं भुभयतो ददर्शाहं भूयासमुत्तमसमानानां ॥ १ ॥ आसमुद्रा दान्तरिक्षा
जापतिरुदधिं व्यावयातींद्रः प्रज्ञोतुं वर्षसंवत्स्रं भयएथिवोभिंधीदुद्विभं नभः ॥

मुरुता

४९ ॥

पुनरापारासिपुशुभ्यस्तपुशुजिनेत्याह पुजाएवपुशुननुसंतनोति
पुजाअनुसंतनोतिरेवदस्योषधीभ्यस्तोषधीर्जिनेत्याहोषधीष्वपुशुम्
तिष्ठापयत्यभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्रायते इंजिनेत्याहभि
जिंसाअधिपतिरसिप्राणायत्नाप्राणं॥१॥ जिनेत्याहपुजास्वेवप्राणादे
धातित्रिवदसिपुबृहत्सत्याहमिधुनत्वायेस५रोहोसिनीरोहोसीत्या
हपुजासेवसुकोसिवेषमिरसिवस्यष्टिरसीत्याहप्रतिष्ठये॥५॥ ॥१॥
जिनेत्येवपुजाजिनेवप्राणंत्रि५रात्र॥१॥ अग्निनादेवेनपुतनाजयामिगा
युत्रेणवंदसात्रिवत्तास्तोमेनरथंतरेणसाग्नावषदूरेणवज्रेणपूर्वेजाभ्राते
व्यानधरांमादयाम्येवैनान्वाधेप्रत्येनानुदेस्मिभ्यस्मिभूमिदुर्वैयैस्मो
देष्टियचवयंदिभ्योविष्णोःक्रमेणात्येनान्कामांमीद्रेणदेवेनपुतनाजयामि

सं. त. ५

सप्तदशेन सोमेन

२८॥ न

त्रेष्टु भेन बृहदापंचदशे सोमेन बृहता साम्नावषदुरेण वज्रेण ॥१॥ सहजास्वि
धेभिर्देवेभिः पतना जयामि जागते नृबंदसा वाम देवेन साम्नावषदुरेण
वज्रेणापरजानिंदेण सयुजो वयः सासु साम पतन्यतः ॥२॥ द्रुतो वज्रा ष्यप्र
ति ॥ यत्ते अग्ने तेजस्ते मा हंतै जस्वी भूया संयत्ते अग्ने वर्चस्ते मा हं वर्चस्वी भूया सं
यत्ते अग्ने हरस्ते मा हं हरस्वी भूया सं ॥३॥ बृहता साम्नावषदुरेण वज्रेण ष
ड्वत्वारिंशं रात्रि ॥४॥ ये देवा यत्त हनौ यत्त मुषः पृथिव्या मध्यासते ॥ अग्निर्मा
ते भ्योरक्षतुगद्वे मसु कृतौ वयं ॥ आगन्म मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणां भा
गो युवयो यि अस्ति ॥ नाकं गं श्वानां सुकृतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधिरोच
ने दिवः ॥ ये देवा यत्त हनौ यत्त मुषां तरिक्षे ध्यासते ॥ वार्युर्मा ते भ्योरक्षतुगद्वे

२८॥

ति

प्र

ष

उद्गोदि अस्मन्नोद्गोदोशानोविस्तृतादिति ॥ पुराविदाएतैयदादिस्यएषुद्रोयदग्नि
रोषधीप्राशयाग्नावादि संजुहोर्दुद्रोदिवपशूनं नर्द्धास्यो ओषधीष्वपशूना ॥ २ ॥ प्रति न
ष्टपयति कवि र्यतस्य वित्तनोति पंधा नाकस्य एष्टे अधिरोचने दिवः ॥ येन हव्यं व
हसि मासि दूत इति नाना मुत्तुनीयान् ॥ यास्ते विश्वाः समिधसं स गृयाः पृथिव्या स
वर्हिषि सृज्येयाः ॥ तास्ते गच्छता हुतिं घ तस्य देवाय ते यजमानाय शर्म ॥ आशासानः
सुवीर्यश्च रायस्योस्वरिवयं ॥ बहू स्पति नारायास्वगा के तोम ह्यं यजमानायति
॥ ३ ॥ समानाना मोषधीष्वपशून्मह्यं यजमानायैकं च ॥ ५ ॥ संत्तानं ह्यामि
पयसा धृतेन संत्तानं ह्याम्यपत्रैधीभिः ॥ संत्तानं ह्यामि पुत्रया ह मय सहिधि
तासनवो वाजमुस्मे प्रेतु ब्रह्म णस्पती वेदिं वर्णेन सीदतु ॥ अ धाह मनुकामि
नीत्वेनोक्ते विशा इह ॥ सु प्र जस स्वावय ५ सुपत्नी रूपसैदिमा अग्ने स पत्न दभेन मरुधा

सौमंशंभ्यः। इमंविष्णुमिवस्यपशंयमवधोत्तसवितासुवेत्तः॥ धातुभ्योनोसुहृत्तस्य
 द्यौके॥ सहपसाकरोमि॥ प्रेद्यदैह्यतस्यवाभीरन्यमिस्तेगंनयुत्तदितिर्म
 ध्यंददता॥ रुद्रावसृष्टासियुवाना॥ मुमामाहि॥ सौर्वतुभ्योरुदेभ्यः आदित्ये
 भ्योविभ्योभ्योवोदेवेभ्यः पुंनेजनीर्ण॥ णमिभ्यस्तायवः पुंनेजनीसादयामिभ्यस्यते
 विश्वावतोवृष्णिपावतः॥ ॥१॥ तनोमिवाभीर॥ नुसंदशिबिभ्युरेता॥ सिधि
 षीयागंदेवा॥ न्यस्तोनिदेवोदेवेभ्योयुत्तमशिषंनुस्मिंस्तुंनु॥ तीयत्तमान
 अशिषत्वाहकताः॥ समुद्रेष्ठागंधुर्वमातिष्ठतातु॥ वातस्यपत्तंनिडईडिताः॥
 पाशं वृष्णिपावतस्त्रि॥ ॥२॥ रात्रे॥ ॥३॥ वृषद्वारोवैगा॥ यत्रिधेशिरोविनुत्तस्ये॥ रसः
 परापनुत्सपृथिवी॥ प्राविशत्सर्वदिरोभबुधस्यरवा॥ दिरसुवोभवति
 ब्रह्मंसाभेवरसेनाबधसरसा॥ अस्याहुतयाभवन्तितृतीयस्यामितादिविसे

मभ्रासीत्तंगाय त्रपाहृतस्मृपुष्पमिदं यत्तत्तत्पुष्पं भवत्तत्तत्पुष्पं लिख्यस्य
पुष्पमयी जुहः ॥ १॥ भवन्ति सौम्या अस्याहुतयो भवन्ति जुषन्ते स्येदेवा आहु
तीर्दिवावेब्रह्मन् वदन्तत्तत्पुष्पं उपाश्रयोत्सु भवन्ति नाम यस्य पुष्पमयी जु
हुर्भवति न पापश्छोकश्च पुष्पं ब्रह्मैवे पुष्पं विष्णुमरु तो विष्णुमरु तो अथोय
स्य पुष्पमयी जुहुर्भवति सा अथ्युपुभ दं पुष्पं वा नमस्कृतं धेयो ब्रह्मैव ॥ एव विष्य
धुहति राष्ट्रं वै पुष्पं विदं अथोय स्य पुष्पमयी जुहुर्भवति सा अथ्युपुभ दं पुष्पं मेव
विष्य धुहति प्रजापतिर्वा अजु हो सा यत्राहुतिः प्रत्यतिष्ठत्ततो विक्कतु
दंतिष्ठत्ततः प्रजा अस्तु जतयुस्यैवैकं कती धुवा भवति प्रत्येवास्याहुतय
स्तिष्ठत्यथोयैव ज्ञायत एते देस्तुचा ५ रूपं यस्यैव ५ रूपाः स्रयो भवन्ति स
र्वीण्यैवैव ५ रूपाणि पशूनामुपतिष्ठन्ते नास्यापैरूपमात्मं ज्ञायते ॥

जुहू २ भो ब्रह्मसूचा २ समदर्शच ॥ ६ ॥ उपग्रामगृहीतोसि प्रजापतयेत्वा जौतिष्म
 ते जौष्म तंग णामिदक्षायदक्षवधैरातंदेवेभ्योग्निजिह्वेभ्यस्वर्तोयभ्यइंद्रज्यैष्ठे
 भ्योवरुणराजभ्योवातापिभ्यःपुर्जंभ्यामभ्योदिवेतांतरिक्षाय वायुधि
 येत्वापेन्द्रिषतोमनोपुजिज्ज्यासतो ज्यपयोनीरा तयतितं जहि प्राणायत्वा
 पानायत्वा व्यानायत्वा सेतेत्वा सेतेत्वा समस्तोषधीभ्यो विश्वेभ्यस्वाभूतेभ्यो
 यतः प्रजा अश्विद्राअजीयंत तस्मै वा प्रजापतये विभूदा बुभूजे जौतिष्मते ज्यो
 तिष्म तं जुहोमि ॥ ११ ॥ ओषधीभ्यश्चतुर्दश ॥ ११ ॥ मां वा अ ध्वर्युश्च यज
 मानश्च देवतामं तरितस्तस्या आवृश्म्येते प्राजापत्यं दधिग्रहं गृहीयात्
 जापतिः सर्वा देवता देवताभ्यएव निन्दु वा ते ज्यैष्ठो वा एषग्रहाणां य

स्यैव गृह्यते ज्यैष्ठ्यमेव गृह्यते तिसर्वासां वा एतदेव तानां रूपं
यदेव गृह्यते होयस्यैव गृह्यते सर्वो ज्यैष्ठ्येन रूपं पाणिपशुनामुपतिष्ठं तउपया
मगृहीतः ॥ १ ॥ अक्षिप्रजापतयेत्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मते गृह्यते गृह्यते गृह्यते गृह्यते
वेन २ समानानां करोत्यग्निजिह्वे भ्यस्वर्तयुभ्यश्च सोहे तावेतीर्वेदेव तासां
भ्यैवेन २ सर्वाभ्यो गृह्यते स पैद्रिपुतो मन इत्याह भ्रातृव्यापनुत्ये प्राणायत्वा प्रा
णो नोति सोह प्राणानेयजमाने दधाति तस्मै सा प्रजापतये विभूदां नु ज्यो
तिष्मते ज्योतिष्मते जुहोमि ॥ २ ॥ इत्याह प्रजापतिस्सर्वो देवतास्सर्वाभ्यैवेन देता व
भ्यो जुहोसा जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते
मगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते
दधिगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते जगृहं गृह्यते

॥५२॥

उपयामग्रीतो जहोमिनि चत्वारिंशत्तन्त्रा ॥१॥ त्रैलोक्यमपि वंजति विश्वेन्द्रियदेतैर्भि
वत्सुमाः ॥ स्वादि स्वादि यस्मादुनास्त जा समत उषु मधुमधुना भियौधि ॥ उपयामग
ही तोरि सप्रजापतयेत्वा जुष्टं गणाम्येष ते योनिः प्रजापतयेत्वा ॥ प्राणगुहानां प्रा
येतावदा अस्ति यविदु ते गृहा स्तोमाभ्यंदाः स पृष्ठानि दिशो यावेद वास्ति तत्त
अवरुंधे ज्येष्ठावा एतां ब्राह्मणाः पुरा विदामः कुतस्मान्तेषां सर्वा दिशो भिजि
ता अभवन् यस्मै ते गृहं ते ज्येष्ठ्यमेव गच्छ सुभिदिशो जयति पंचगृहं ते पंचुदि
रासवी स्वेव हि स्वधु वंति नवन वंते नवैवे पुरुषे प्राणाः प्राणानि वयं जमा
नेदध ति प्रायणी ये चोदयुनी ये च गृहं ते प्राणानि प्राण गुहाः ॥२॥ प्राणे
रेव प्रुति प्राणैरुद्यंति दशमेहं गृहं ते प्राणानि प्राण गुहाः प्रा

५२॥

गोभ्यः खलु बाह्वन्तु जायंति यद्वा मदे व्यं यो नैश्वर्ये ते दशमे हन्वामदे व्यं यो नैश्वर्य
 वत्ते यद्वा मदे हन्वन्तं प्राणैश्च एव तत्तु ज्ञानं यति ॥३॥ तत्प्राणग्रहाः सप्त
 त्रिंशच्च ॥१०॥ प्रदेवंदे व्याधिधा भरताज्ञा तवेदसं ॥६॥ व्यानो वक्षता नु
 षक् ॥ अयमुष्य प्रदेव्युर्होता युत्तायनी यत्तैरथो न धीरु भीवतो घृणी
 वां चेतति मना अयमग्निरुष्यसु मत्ता दिव जन्मनः ॥१॥ सहसश्चित्स
 ही यो देवा ज्ञी वा तवेकं तः ॥३॥ इडायास्ता प्रदेव्यनाभा पृथिव्या अधि ॥
 ज्ञात वेदानि धीमह्य गेह व्यायुर्वो हवे ॥१॥ अग्नि विश्वे भिस्वनी कदे
 वैरुणा वि तं प्रभुमः सीदु यो नै ॥ कुक्कायिनं च तवं तत्स वित्रे यत्तं म
 युयजमानाय साधु ॥

सि. त. ५

५३॥

सीदेहोत्सव उद्ये किंचि किं तांस्तादयायुतमुक्तस्मथो नैदे वा वीदेवानहविषायज्ञा
स्मग्ने बृहद्यज्ञमाने वयोधाः॥ निहोता होतृषदेने विदो न स्तेषो दीदिवा ५ अस
दत्तुदक्षः॥ अदक्षव्रत प्रमतिर्वसिष्ठसहस्रं भरः सुचि जिहो अग्निः॥ त्वंदु
तस्त्वं॥ २॥ उनुः परस्पास्त्वं वस्य आ वेष भ प्र गो ता॥ अग्ने तो कस्य न स्तने तु नू
नाम प्रयुद्धो यद्वेधि गो पाः॥ अभित्वा देव स वि तरी शानं वा यो गा॥
सदा व न भाग मी महे॥ महीयोः पृथि वी च न इ मं यत्तं मि मि क्ष तां॥ पिपृ
तां नो भरी मभिः॥ त्वामग्ने पुष्करा दधथ वा निरमं यत ॥ मूर्ध्नो विश्वस्य
वा यतः॥ तमु ३॥ त्वादध्यं ऊर्ध्वः पुत्र ई धे अथैर्वणः॥ वृत्रहणं पुरं

५३॥

दुरं॥ तमुखापुथ्योवषासमी धेदस्सुहंतमं॥ धुनंजुयैरणैरणे॥ उतबुचंतु
जंतवउदग्निर्वज्रहाजनि॥ धुनंजुयैरणैरणे॥ आय ५ हस्तेनखादिनु
शिशुं ज्ञातंनविभ्रति॥ विराममग्नि ५ स्वध्वरं॥ देववीतयेभरंतावसुवित्तमं॥ आस्वैयोनौनिषीदतु॥ अ॥ ४५॥ जो
तंज्ञातवैसिप्रिय ५ शिशुतातिथिं॥ स्वोनआग्रहपतिं॥ अग्निनाग्निः
समिध्यतेकविर्हरपतिं॥ धुवा॥ हव्यवाडुजुहास्पः॥ त्व ५ हव्येअग्नि
नाविप्रोविप्रैषासंस्तुतासखासरमासमिध्यसै॥ तंमज्जं तसुक्रं
पुरोयावानमजिषु॥ स्वेषुक्षयेषुवाजिनं॥ यत्तेनयस्तमयजंतेद्वा

सं. न. ५

६

५४॥

ये देवाः

स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । तिहुनां महिमानं सचं ते यत्र प्रसाध्याः
संति देवाः ॥ १ ॥ वैदेवदूतस्त्वं तमुसीदुत्तायत्र चत्वारिंशः ॥ २ ॥ पूर्णः ऋ
षयो गिनोऽसूयैभिः संत्वा न स्यामिव षड्भूतैः सरवदिरुपयाम गृहीतो सि
धायै त्वै न तुं प्रदेव मे कादरा ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ पुण्यसिंहजाः संत्वा गेने प्रा
पेरुवषट्पिंशरात् ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ हरिहि औम् ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ ९ ॥
श्री ॥ इदं पुस्तकं सौमया कौप्यद्वैकावधानी गुरुपुत्र सुवेन लिखितं ॥
॥ १० ॥ स्वार्थं परार्थं च ॥ ११ ॥ ॥ श्रीचिदंबरं प्रसन्नं ॥ श्री सरस्वती प्र
सन्नं ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ श्री ॥ १४ ॥ श्री ॥ १५ ॥ श्री ॥ १६ ॥ श्री ॥ १७ ॥ श्री ॥ १८ ॥ श्री ॥

वामी

५५

ॐ ह्रीं १५६ ८८ १३५ ८३८३१ ८५ ८३५३
सिक्तः समतोलधः करनोधीरधीरः ज्ञानुजातमराः कांडाः प्रश्नानुपपदाक्ष
राः॥

५५८

॥ श्रीनितिरिशारनायांततीयाष्टकसहित ॥
॥ समाप्तः ॥ विकेशायनमः ॥ सुभमस्तु ॥ श्री ॥

५५८

तयः पृथक्। अग्ने कामायये मिरो। अश्यामृतं कर्म मन्त्रे तवो यश्यामृशयिः शयिवः सुची
रं॥ अश्यामृवाजमभिवाजयंतो श्यामयु म्म मजरा जरेत॥ अष्टय निष्ठभाग्ताग्ने युमंतु
आभरा॥ ३॥ वसो पुरुस्पृहः शयिं॥ सश्वितानस्तं न्यूनरो च नुस्था अजरेभिर्नानंद
द्विर्यविष्ठ॥ यः पावकः पुरुतमः पुरुषि पृथ न्यग्नि रनुयाति न वन्द॥ आयुष्टे विश्वतो
दधद्वयमग्निर्वरेण्यः॥ पुनस्ते प्राण आयति परा यक्ष्मः सुवामिते॥ आयुर्दार्धनेह
विषो जुषाणो घृतप्रती को घृतयो निरेधि॥ घृतपी त्वामधु चारुगव्यपिते वपुत्रम
भि॥ भ॥ रक्षतादिमं॥ तस्मै ते प्रतिहर्षते जातवेदो विचवणे॥ अग्ने जना मिसृष्टि
ति॥ दिवस्परिप्रथमजते अग्निस्समद्वितीयं परिजातवेदाः॥ तृतीयमस्सुनमणा अजस्र
मिंधी नयनं जरेत स्वाधीः॥ शुचिः पावक वद्योग्ने बहद्विरोचसे॥ त्वं घृतेन आहुतं॥

प्र.स.

२२

र

स

दृशानोरुक्मउर्व्याव्यधौदुर्मषमाश्रयः श्रियेरुचानः॥ अग्निरमती अभवदयोभिः॥
५॥ यदेनंघोरजनत्सुरेताः॥ आयद्विषेनपतितेजआनदुष्टुचिरेतोनिषिक्तंघोरभक्तिं॥
अग्निःशर्धमनवद्युवानस्वाधियजनयत्सूदयच्च॥ सतेजीयसामनसात्त्वोतउतशि
क्षस्वपयस्यस्वपयस्वशिक्षोः॥ अग्नेराद्योनतमस्यप्रभृतौभूयामतेसुष्टयश्च
वस्वः॥ अग्नेसहतुमोभेद्यन्मस्यप्रासहारयि॥ विश्वाय॥ ६॥ वेषणीरभ्यासावाजेषुसा
सहित॥ तमग्नेरतनाहूरयिः सहस्वआभरा॥ त्वरंहिसयोअद्भुतोदातावाजेषुगो
मत॥ ७॥ उक्षानोयवशानोयसोमदृष्टायवधसे॥ स्तोमैर्विधेमानयो॥ वस्राहिसूनोअस्यद्म
सदाचक्राग्निजनुषाज्मानि॥ सत्तंनउजसनउजधाराजेवजेवकेक्षेप्यते॥ आनआ
यूःषि॥ ८॥ पवसुआसुवोजमिषंचन॥ आरेबाधस्वदुष्टुमो॥ अग्नेपवस्वैपाजस्मे
स्व

शुक्लदेव

२॥ अस्तु सूर्यश॥ अग्ने वोपिन गृहस्य सदसि सा द्यामि सुम्नाय सुम्निनीः सुम्नेमधत्ते द्रा
 ग्नियो भागधेयी स्थमित्रावरुणयो भागधेयी स्थविश्वेषा देवानो भागधेयी स्थयुजे जाः
 गता॥ हविष्मती श्वतुस्त्रिःशता॥ १२॥ इदेवामनसेत्वा दिवेत्वा सूर्याय त्वोर्ध्वमिममध्व
 रं कधि दिवि देवेषु होत्राय घ्नसोमराजं नेद्य चरोह माभेमो सं विख्यामा त्वोहिः शिषं प्रजा
 स्तमुपावरोह प्रजास्तामुपावरोहं तु शृणोत्वग्निः समिधा हवमेशं ण्वत्वा पोधिष्य पाश्व
 देवीः॥ १३॥ शृणोत ग्रावाणो विदुषानु॥ १४॥ यज्ञः सविता हवमेश॥ देवीरा
 अपानपाद्युर्मिह विष्यद्रद्विद्वान्मदितमस्तं देवेभ्यो दिवत्राधत्त शुक्रः शक्रपेभ्यो येषां मा
 गस्थस्वाहा कार्ष्णिः स्य पापं मध्रः समुद्रस्य वोक्षि साऽनयो॥ यमग्ने पृथ्मस्य मावो वा
 जेषु यं जुना॥ सयं ता शश्वती रिषः॥ २॥ नुमस्य विःशतिश्च॥ १३॥ त्वमग्ने रुद्रोऽथ सुरो

वी

पता

युज्यः सरवा ॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति सूरयः ॥ दिवी कचक्षुरा ततं ॥ ब्रह्म वनित्वा
क्षत्रवनिः सुप्रजावनिः रायस्योषवनिः पर्याहमि ब्रह्म हृदं हृक्षत्रं हृदं प्रजा हृदं हृ
यस्योषं हृदं हृपरिवीरसि परिवृत्ता देवीर्विशो व्ययं तां परिमं रायस्योषो यजमानं मनु
ष्या अंतरिक्षस्य त्वासानाववगूहामि ॥ २ ॥ अश्मसियोषमकां न विंशतिश्च ॥ ६ ॥
इषेत्त्वोपवीरस्युपो देवां देवीर्विशोः प्रागुर्वै रुक्मिणी रुशिजो बृहस्पते धारया वसूनि
हव्या ते स्वदंतां देवत्त्वं सुवरेवतीरमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वषणौ स्थउ वरयस्या
युरसि पुनरवाद्यते नान्ते वृणं दधामि थां गायत्रं छंदो नु प्रजायस्व त्रैष्टुभं जागते छंदो नु
प्रजायस्व भवतं ॥ १ ॥ नः समनसौ समो कसौ वरेयसौ ॥ मायज्ञं हि संसिष्टं मायज्ञं
पातिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः ॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्टं ऋषीणां पुत्रो अधि

प्र.स.

१९

राजएष॥ स्वाहा कृत्य ब्रह्मणा ते जुहोमि मादेवानां मिथुयाकर्मागधेयां॥ २॥ भवतमेकत्रि
ः॥ शच्चा॥ अददत्तस्यत्वादेव हविः पाशेनारभेधर्षामानुषान् द्रुस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्य
पां पेरुरसि स्वत्तं विसृजे देवः॥ हव्यमापो देवीस्वदत्तेनः॥ संते प्राणा वायुना गच्छतां॥ संयज्ञ
त्रैरङ्गानि संयज्ञपतिराशिषाद्यत्तेनाक्तौ पशुं त्रायेथाः॥ रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधा विशतो
रो अंतरिक्षं सज्जदेवेना॥ १॥ वातेनास्य हविषस्तनायजसमस्य तनुवाभववर्षीयैसि
यज्ञेयज्ञपतिं धाः॥ पृथिव्याः संपृचः पाहिनमस्त आतानानवप्रिहिष्टतस्य कुल्यामनुस
हप्रजया सह रायस्पोषेणापो देवी शुधायुवः शुधायूयं देवाः॥ उदुः शुधावयं परिविष्टाः
परिविष्टारो वोभ्यास्मा॥ २॥ देवेन चतुश्चत्वारिः शश्वो॥ ८॥ वाक्त्त अप्यायतां प्राणस्त आ
प्यायतां चक्षुस्त आप्यायतां॥ श्रोत्रं त आप्यायतां॥ आयाते प्राणाश्चुजगामया चक्षुः

१९

यांश्रोत्रं यन्ते कुर्यदास्थितं तत्तथाप्यायतां तत्तत्तेन शुद्धतां नाभिस्तथाप्यायतां पायुस्तथा
प्यायतां पायुस्तथाप्यायताः शुद्धाश्चरित्राः शमद्वयः ॥ शमोषध्याभ्याः शं पृथिव्यै शमः
होभ्यामोषधे त्रायस्वेतः हिः सीरक्षसां भागो सीरक्षो धमंत मोनया मियोस्मा देवि ॥ १६ ॥
यंच वयं द्विष्टम एदमेनम धमंत मोनयां मेीषेत्वा घ्रे तेन द्यावा पृथिवी प्रोण्वार्थामिधि नो
रायः सुवीरिमुर्वेतीरक्षमन्विहिवायो वीहिस्तोकानां स्वाहोर्ध्वतभसंभारुतग
च्छतां ॥ १७ ॥ अद्भ्यो वीहि पंचवा ॥ १८ ॥ सं ते मनसा मनः संप्राणेन प्राणो जुष्टं देवभ्यो
हव्यं घृतवत्साहो द्रप्राणो अंगे अंगे निदध्यदं द्रोपानो अंगे अंगे विवो भुवद्दे
वत्कृष्टुर्भूरिते सः समेतु विपुस्तपायस्तलक्ष्माणो भवथ देवत्रायंतमवसेसखा
यो नुत्वा मातापितरो महेतु श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः समरिधां वातस्य ॥ १९ ॥

प्र.स.

२०

त्वाध्रज्यैषूष्मोरंद्वाअपामोषधीर्नांरुह्यैघृतंघृतघ्नैःपिबपावानःपिबतवसां
वसानःपिबतांनरिषस्यहविरसिस्वाहात्वांतरिक्षायदिशःप्रदिशश्चादिशोविदिशःउ
दिशस्वाहादिभौ नमोदिग्भ्यः॥२॥वातस्याष्टाविंशतिश्च॥१०॥समुद्रंगच्छस्वा
हांतरिक्षंगच्छस्वाहादेवंसवितारंगच्छस्वाहांहोरात्रेगच्छस्वामित्रावरुणोगच्छस्वा
हांसोमंगच्छस्वाहायज्ञंगच्छस्वाहांअंदांसिगच्छस्वाहांद्यावापृथिवीगच्छस्वाहांनभो
हिर्यंगच्छस्वाहांग्निर्वैश्वानरंगच्छस्वाहांअश्वस्तौपथीभ्योमनोमेहार्दियच्छतनृत्वंपु
त्रंनसारमशीयशुगसितमभिशोचयोस्मादृष्टियंनवयंदिष्मोधान्नोधान्नोराजंनितोव २०
रुणनोमुचयदापोअघ्नियावरुणोतिशयामहेततोवरुणनोमुच॥१॥असिषद्विंशति
श्च॥११॥हविष्मतीरिमाध्यापोहविष्मांदेवोअध्वरोहविष्मांश्चाविवासतिहविष्मा

देषोभ्योन्यकतेभ्यः कृतं तासि वरथः स्वाहा जुषाणो अमुराज्यस्य वेतुः स्वाहायं
नो अग्निर्वरिवः कणोस्तुयं मधः पुर एतुं प्रभिंदेन ॥ अयः शत्रूं जयतु जहृषाणो
यं वाजं जयतु वाजसातो ॥ उर्विच्छो विक्रमस्वोरुक्षयाय नः कधि ॥ घृतं घृतयोनि
पिब प्रप्रयज्ञपतितिरा ॥ सोमो भिजातिगातु वित् ॥ १ ॥ देवानामेति निष्कृतं मत्त
स्य योनिमासदमदित्याः सदो स्यदित्याः सदं आसदिषवो देवसावितः सोमस्त
श्चक्षध्वं मावोदभेदं त्वः सोमदेवो देवानुपागा इदमहं मनुष्यो मनुष्यास्त
ह प्रजया सह रायस्पोषिणानमो देवेभ्यस्वधा पितृभ्य इदमहं निर्वरुणस्य पाशास्तु
वरभि ॥ २ ॥ विरव्येषं वैश्वारं नरं ज्योतिरग्ने ब्रतपते त्वं ब्रतानां ब्रतपतिरसियाम
मतनस्त्वय्यभ्रदियः सामयिया तव तनूर्मय्यभरेषासा त्वयि यथा यथा नो ब्रत
पते ब्रतितो ब्रतानि ॥ ३ ॥ गातुविदभ्ये कन्निः शञ्च ॥ ४ ॥ अस्य न्यानगानान्यानुपा

प्र.स.

१८

गामर्वाक्तापरैरविदंपरोवरैस्तंजाजुषेवैष्टवंदेवयज्यायैदेवस्त्रासवितामध्वानक्तो
षधेत्रायस्वै नः स्वधितेमैतुः हिः सीर्दिवमर्गेणामालेरवीरंतरिक्षं मध्येनुमाहिः
सीः एथिव्यासंभववनस्पतेशतवल्शो विरोहसहस्रवल्शाविवयः रुहेमयेत्ता
यः स्वधितिस्तोतिजानः प्रणिनायमहतेसोभगाया छिंनोरायः सुवीरः ॥१॥ यंद
शन्व ॥५॥ एथिव्येत्तातरिक्षायत्वादेवैत्वाशुंधतां लोकः पितृषदनोयवोसियव
यास्मदेषोयवयाशतीः पितृणां सदनमसिस्वावेशोस्यनेगानेनृणावनस्प
तिरधित्वास्थास्यतितस्यवित्तादेवस्त्रासवितामध्वानक्तुमुपिप्यला
भ्यस्तोषधीभ्यंडनदिवः स्वभानांतरिक्षं षण्ण एथिवीमुपरेणादृहतेतेधा
मान्युस्मसि ॥१॥ गमध्वेगावोयत्रभरिशृगाअपासः ॥ अत्राहतदुरुगायस्यविष्टो
ः परमपदमवभातिभूरेश ॥ विष्टोः कर्माणिपश्यतयतोब्रतानिपश्यशो ॥ इन्द्रस्य

१८

भानां तारि संपृण पृथिवी दः ह्युत्तान स्वामारु तोमिनो तु मित्रावरुणयो ध्रुवेण
धर्मणा ब्रह्मवानि त्वा सत्रवानि सुप्रजावनि रायस्योषवनि पर्य मित्रहो दः ह हार
क्षुत्रं दः ह प्रजा दः ह रायस्योषं दः ह घृतेन द्यावा पृथिवी आ पृणे धामिंद्रस्य
सदोसि विभ्य जनस्य घाया परित्रा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विभक्तो बृहदा
युमनुवक्ष्यो जुष्टा भवन्तु जष्टय इंद स्वस्वर सींद स्वधुवमस्ये दम सींद
यत्वा ॥ २ ॥ देव इमा अष्टा दश चा ॥ १ ॥ सोह णो वळगुह नो विष्टेण वान
र्वनामा दम हंते वळगमुद पा मि यनः समानो यम समानो निचरवानि
दमेन मधरं करोम योनः समानो यो समानो रा तीयदिगायत्रे

१७

यु

पुष्पं दुसाववादेविद्युग किमत्र भद्रं तन्नो सह विरडि मिसप लहासं माडि सिभ्रा
 त्रहास्व राडि मभिमानिहा विश्वाराडि सिविन्धो साना प्पणा देह ता ॥१॥ रक्षो
 हणो वळगुह नुः प्रोक्षो मिवेष्टा नैक्षो हणो वळगुह नो वनयामि वेष्टा वान्यवे
 सियुवयास्म देष्टो यवयारा तीर भो हणो वळगुह नो वस्तणा मिवेष्टा वानैक्षो
 हणो वळगुह नो भिजुहो मिवेष्टा वानैक्षो हणो वळगुह नो पोरस्तणा मिवेष्टा वी
 रक्षो हणो वळगुह नो वेष्टा वी वृह नो सिवुद्रा ना बहती मिद्राय वा चंद ॥२॥ हिते
 द्राय देवा ॥२॥ वि भूरसि प्रवाहो वा विहो स हव्य माहनः आत्रो सि प्र चैता स्तथो
 सि विन्धवेष्टा शिगी सि कु विरं धारिर सि वं भारिर वस्युरी सि दुवस्वा दु ध्युरी सि मा
 जी डीयः संमाडी स कुरानुः पोरुष द्यो सि प्रवमानः प्रुतका सि न भस्वन सं न
 पु पंद धा मि वेष्टा वी रक्षो हणो वळगुह नो पयूय मि वेष्टा वी रक्षो हणो वळ
 ग ह नो

वा

१७

उ

जेवामेव ५३ भेन ॥ विषामनुप्रसितं दृष्ट्वा नोस्तासि विध्यरसस्तविष्टः ॥ तव भ्रमास आभु
यावत्तस्य स्पृश ५ पुताशो भुञ्जानः ॥ तप ५ ध्वमे जिह्वा पतंगानसं दितो विसृज निषगु
५ ॥ प्रतिस्पृशो विसृज तृणितमो भवो पायुर्विशो भ्रमस्या अदब्धः ॥ यो नोदरे अघश
५ सः ॥ १ ॥ यो अंसमेमा किष्टे व्यधिरादधधत् ॥ उदमेतिष्ठ प्रयातनु धर्म मित्रो ५ ओष
तातिगमहेते ॥ यो नो अराति ५ समिधानचुके नीचातं च स्थतु सं न शुक्ल ॥ उधो भवप्र
तिविध्या ध्य स्मरु विष्णुषेदे व्यान्यमे ॥ अवस्तिरातनु हिया तु ज्ञाना जाभि
जाभि प्रमणा हि शत्रु न सतं जानाति सुभतिं य विष्टय ईव ते ब्रह्मणे गातु मेर
त् ॥ विधान्य स्मे सुदिनो निरा मोयु न्मान्य यो विदुरो अभियोत् ॥ सेदां

मेअस्तु सुभग सुदानुर्यस्मानि सेन इविषायतु कथैः ॥ पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे वि
 श्वेदस्मै सुदिना सासिदिष्टिः ॥ अनीमि ते सुमतिं घोष्यवी कसंते वा वातजरा ॥ ३ ॥
 इयंगीः ॥ स्वश्वास्वास्तुरथामर्जयेमास्मे सुत्राणि धारयेरनुघ्नन् ॥ इह वा भूयो चरेदु
 धत्वं दोषावस्तदी दिवा ॥ सुमनुघ्नन् ॥ क्रीडेत स्वा सुमनसैः सपेमाभिद्यु म्रातस्त्रि
 वा ॥ सौजनानां ॥ यश्वा स्वस्व सुहिरण्यो अग्न उपयाति बसुमतारर्धेन ॥ तस्य
 ज्ञाता भवसितस्य सरवायस्त आति स्यमान पशुजोषत् ॥ महोरुजामि ॥ ४ ॥
 बंधुतावचोभिस्तन्नापितुर्गतिमादन्विषाम ॥ त्वं नो अस्म्य व चसः श्रिकि
 धिहो तय विष्ठसु क्रतो दत्तनाः ॥ अस्य भजः स्वरूपं सुशो वा अतद्रासो व
 को अश्रमिष्ठाः ॥ ते पायवः सुश्रियं चो निषद्यान्ते तवनः पा

पृष्ठा

विष्णवे वाग्रये ताराय स्योषदा बुने विवेकाये नाथ तासो मभंते विष्णवे तायाते धा
मानि हविषाय जैतुता ते विष्वापरिभूरस्तयुतंगयुस्मनः प्रतरण सुवीरो वीरहप्र
नरासो मृदुयोनदित्याः सदी स्यदित्याः सद् भ्रा ॥१॥ सीद्वरुणो सिधुतव्रतो वा
रुणमसि शंयो देवानां सुरव्यान्मादेवानां मयसः सिस्मसापतयेत्वा गणामिपरि
पतयेत्वा गणामितनूनत्वेत्वा गणामिशाबुरायत्वा गणामिशकुंनो जिज्ञायत्वा
गणाम्यर्नाधृष्टमस्यनाधृ देवानामो जौभि शस्तिपाधनभिशस्तेन्य
मनुमेदीशां दीक्षापतिमन्वता मनुतपस्तपस्यातिरंजसासुत्यमुपगोष सुवि
तैमाधाः ॥१२॥ आमेव न ॥१३॥ अश्मनति अश्मनता पतुममस्य

पृष्ठा

संहित०

१३

दु

अ२२२२२२स्तेदेवसोमाप्यायतामिंद्रियेकधनविआतुभ्यमिंद्रप्यायतामालमिंद्रायप्याय
स्वाप्याययसखीस्त्रिन्यामधमास्तुस्तिनैदेवसोमस्तुस्यामप्यायेष्टारायप्रेषेभगाय तंमन
वादिभ्योनमोदिवेनमःपृथिव्याअग्नेयतपतेनवृत्तानांवृत्तपतिरसियाममत्तुनूरेषास्त
यि॥१॥ यातवत्तनूरि य२सामसहंनोवृत्तपतेवृत्तिनोवृत्तानियतेअग्ने रूद्रियात
नूस्तयानःपाहितस्यास्तेस्वाहायानेअग्नेयशियारजाशयात सहराशयातनूवृष्टागइ
रेष्टागंवयोअपावधीलेपंवयोअपावधी२स्वाहा॥२॥ त्रियंचत्वारिंशच्च ॥११॥ विता
यनीमेसितिकायनीमिस्पवत्तानानाधितमवत्तान्माधितं विदेरग्निर्नभो व्य
नामाग्नेअंगिरोयोस्यापृथिव्यामस्यामुषामास्मेहियत्तेनाधृष्टनामा॥१॥ यज्ञियंतेनवाद्धे
यज्ञियंतेनवाद्धेग्नेअंगिरोयेद्रितीयस्यातृतीयस्यापृथि
व्याम स्यायषानास्मेहियत्तेनाधृष्टनामा॥१॥

वि

व्य

१३

संस्कृतं

१४

व

ष्ट

देकरन्नादेवस्यसवितुःपरिपुतिः॥ सुवादेवदुर्गः॥ आवदेवदुर्गः॥ देवेवाद्योपेधामानोवातो
जायतां कर्मण्योय २ सर्वेनुजीवामयाहनामसदृशी॥ इदंविष्णुविचक्रमेव धानिदधेपुंदसम
दमस्या॥१॥ पा२ सुर इरावती २ धेनुमती हि भूत २ स्यवसिनी मनवियशस्ये॥ अस्मभ्रादोदसी
विरेतेराधारेधुमितीमभितोमयरेवे॥ आचीपेतमध्वरं व २ अयती ३ ध्वं प्रतनयतेमाजी कर
समअरमेतीवभीष्टिभुव्यादिवोवीविष्णुतुनवाधुव्यामहोवाविष्णुतुनवातरिभाधस्तेपि
णस्वबुद्धिर्वसमेराप्रयच्छ ॥२॥ दक्षिणादातसु आतेविष्णोर्नुकेवीयोपिप्रवाचयःपा
थिवानिबिभुमेरजा २ सियोअस्मभायदुर्त २ सुधस्तेविचक्रमाणस्ते धोरुगायोविष्णाररा
टमसिबिष्णोः पुनमसिबिष्णोभ्रष्टेस्त्राविष्णास्यूरसिबिष्णो ३ धुनमसिबिष्णवमसिबिष्ण
वेत्वादि॥ अस्पय कान्तचत्वारि २ रीअ १३॥ कण्ठपाजुः प्रसितेननृधी याहिरा

ध्वं

वि

१४

श

तिः सोमविक्रयिणि तमोमि ज्ञेन एहि सुमित्र धा इंद्रे स्यारु मा विदस्मि णामुरांनु शंतं स्तो
 नस्यो न स्वान् भ्राजो धारि बभरि हस्त सुहस्त कुरो न वेते वस्त्रामत्र यणा स्ताव स ध्व
 मा बोद भन ॥ १ ॥ पुरुंदा वि श्रानिश्च ॥ ७ ॥ उदायुषा स्वायुषो दोषधीनां रसेनोत्तुर्ज
 न्यस्य भुषेणोदस्वामुत्ता ॥ २ ॥ अन् ॥ उर्वेतरि समन्विष्टाः स दो स्यदि स्यात्सद आ
 सी ~~रास्तमाद्या मन्त्रोभ्यं~~ अंतरि क्षममिमीत वरि मागे । पृथिव्या आ
 सीदु हि भ्राभुवनानि सुम्ना दिभ्ये तानि वरुणस्य वृता । निवर्तेषु व्यंतरि संततान्
 वाङ्ममर्व सुपयो अर्था सुहस्तु ॥ १ ॥ क्रतुनरुणो विध्वग्निं दिवि स्तुमदधा सोमं द्वा
 बुदु सं ज्ञात वेद ~~संदेवं वंहति वेतवः~~ ॥ २ ॥ इ शो विभ्रायु सूर्य ॥ ३ ॥ स्वावेतं धूर
 पाहावन श्रु आवीर णो ब्रह्म चोद नो वरुणस्य स्कंभन मसि वरुणस्य स्कंभन
 ह

संस्कृतं

५ गा ४

१२

स्य

व

जैनमसिप्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः ॥ हस्तुपंचत्रिंशच्च ॥ ८ ॥ प्रच्यवस्य भुवस्पते विश्वान्य
भिधामानि भालापरिपरी विदन्नालापरिपथिनो विदन्नालावका अघायवो भार्गव
वो विश्वावसुरादयस्स्येनो भालापरिपतयजमानस्य नो गृहे देवैस्तस्मै तयजमानस्य
स्वयं यन्मस्य पिपंथो मगस्महि स्वस्ति मनेह संयेन विश्वाः परिद्वयं गतिं विंदते
वसुनमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षुसे महो देवाय तद्वत्तत्संयत्तं दूरे देवजाता
यके तवो देस्पुत्राय सुययि १० सप्तवरुणस्य स्कभनमसि वरुणस्य स्कभसर्ज
नमस्य नमो को वरुणस्य पाशः ॥ ११ ॥ मित्रस्मृत्रयो विंशतिभ्यः ॥ १२ ॥ अग्ने
रातिभ्यमसि विष्टावेत्यासौ मस्यातिभ्यमसि सिविष्टावेत्यातिभ्ये रातिभ्यमसि

वो
शे

राम

१२

४

४

सगर्भो नुसरवासयूथ्यंसादेविदेवमहेहोद्रायसोमं रुद्रस्तावर्तयतु मित्रस्थ
 थास्तुस्तिस्वामसरवापुनरहिसहरेय्या ॥ २॥ दक्षिणासोमसवापंचया ॥ ४॥ यस्व
 सिरुद्रास्यादितिरस्यादियासिभुक्रासिचंद्रासिबहस्पतिस्वास्तुमेरं वातुरुद्रोव
 सुभिराभि केतुष्टयि व्यास्तोमूधं न्नाजिघर्षिदेवयज्ञनृडायाः पुद्गेष्टवत्ति
 स्वाहापरिलिखितपूरुषः परिलिखिता अरातय इदमहं पूरुषो
 ग्रीवा अपि कंता मिथो स्मादेष्टियंचवयं द्विषादुदमं स्मग्रीवा ॥ १॥
 अपि कंता म्यस्मे रायस्ते रायस्तौ ते रायस्ते देवि देवो वक्षोपस्य स्व घीम
 तीते सुपेयसुरे तारे तो दधाना वीरं मिदेयत्तव संदक्षि माहं रायस्योर्षे पावि

स्य

त्व

५

संस्कृत ०

११

माति

योषं ॥ २ ॥ अस्यमीवाकान्त्रिः ॥ ५ ॥ अशुनाते अशुः पृथत्ता परापरं गंधि
स्तेकाभमवतुम आयत्तो अच्युता मा लोसि शुक्र स्ते गताभि संदेव संवितार मृष्ये
विक्रतु मयीमिसस्यसवस रत्न धामभि प्रियं मति मू धी यस्या मति भी अति धुत सबी
मनि हि रण्य पाठार मिमीत सुक्रतुः कृपा सुवः ॥ प्रजाभ्यस्ता प्राणाय ता
पाना व्योनाय ता प्रजा स्त मनु प्राणिषु जास्ता मनु प्राणं तु ॥ १ ॥ अनु सप्त चा ॥ ८ ॥
सोमं ते क्रोणाम्य ज खं तं पयस्वं तं वीर्यावं तं मभिषा ह शुक्र ते शुक्रेण क्रोणामि चंद्रं चंद्र गाम
तं मृतेन संम्यत्ते गोरस्मि चंद्राणि तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्त्वस्यास्ते
सहस्रपोषं पुष्पं त्या श्रमेण पशुना क्रीणाम्यस्मे ते बहु मेयिते राय श्रयं ते सिजो

म

११

ह्रिः ॐ मा॥ आप उदंतु नीवसे दीर्घा मुलायु वचस ओषधे जायसे नः स्वधित्ते मे नः ॥ हिंसी
देवश्चरेतानि प्र वपे स्वस्व त्तराण्यशीयापो अस्मान्मातरः शुं धंतु धत्ते न नो घृत्तु पुर्वः पुनं
तु नः वमस्मत्प्रवहंतु रिप्रमुदाभ्यः ॥ ३ ॥ चिरात्त एमिसामस्य तनुरासितु नुर्वमे पारिमही
नापयो सवचो धाओ सुवच ॥ १ ॥ मयि धै हिनत्रस्य नीनिका सि यधुष्पा ओसि च
हि ह्युमे पाचि मतिस्वा पुनात्तु वा क्मातिस्वा पुनात्तु देवस्वा सविता नारा सि देण पवि
त्रेण वसोस्य स्यरदिमिभस्तस्य ते पवित्र पते पवित्रेण यस्मे वं पुनेत ध्वेयमा बोदिवा
सई महस्य धर्मोणा अधरे यद्देवास आगुरयज्ञिया सोहवामहं द्राग्नीया बो पृथि
वी आप ओषधीस्वंदी क्षाणा मधिपति रसीहमा संतं पाहि ॥ २ ॥ वच ओषधी रष्टे
चा ॥ १ ॥ आ वृत्ते प्रयुज्ये नये स्वाहा मे धायै मनसे नये स्वाहा दीक्षायै त

क
पु

संहित०

६

पसेग्नये स्वाहा सुरस्त्रे से पुष्टे ग्नये स्वाहा पोदे वीर्बहे तर्विभिरं भुवो धावा पृथिवी तुं
तरिक्षं ब्रह्मस्पतिर्नाहिविषावधातुस्वाहा विभे देवस्य नेतुर्मते चिणी तनरव्यविभ
राय इधु ध्यसिधु नं वणीत पुष्प सेस्नाह कृता मयोत्र शो जेस्वः स्तेवामर भेतेमा
॥१॥ अतमास्य यत्तस्या दचइ माधि यः शिर्क्ष माणस्य देवकृतं दक्षं वरुणसं श्रि
राधियद्याति विभ्रादुरितोरम सुतमो गमधि नावः स्तेमो गस्या गिरस्पृणं मिदाउ
जे मे यद्वा पाहि मामाहि सोर्वणि शमासि राभे यज्ञ मानस्य क्षत्राणा माती काशी
साही इत्येयोनिरसी ॥२॥ मामाहि सीः रुषे लो सुसर्वा ये सु पिब्युक्ताभ्यः स्तोपधी
भ्यष्टिः स्रपस्वादे वो वनस्पतिरुध्वो मा पाह्याह च स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा धा
धावा पृथिवी भ्याः स्वाहारो रतरिक्षा स्वाहा यज्ञं वाता दारणे ॥३॥ मा योनिर

६

सिद्धिः ५ रात्रिः ॥ २० ॥ देवी धियं मनो मे हे सुम उक्तामभिष्टायै वर्चो धायुजवाहस ५ सुपारानो
 असुहृदो ॥ यि देवा मनो जाता मनो युज सुदत्ता दक्षिणतारस्तनः पातुते नो बतुते न्यो
 नमस्तेभ्यस्वाह गित्व ५ सुजागृहवय ५ सुम वीमहि गोपायनस्वस्तये प्रबुधेनः
 पुनर्ददः ॥ समग्नं च तपा असि देव आमत्ये वा ॥ १॥ यज्ञे धी इयः ॥ यि श्वे देवा अभिमा
 नावक्त्रं नृप षा संन्यासे मोरधसा देवस वितावसे सर्वसुदा वारास्त्रे यस्तो मा भूयो भ
 रमाष्टु णं नृत्स्या विराधि माह मायुषा चंद्रमसि मम भोगाय भव वक्त्रमसि मम भोगा
 य भवोत्सासि मम भोगाय भव ह्योसि मम भोगाय भव ॥ २ ॥ धर्मोसि मम भोगाय
 भव मे षोसि मम भोगाय भव वायवे त्वावरुणा यत्नानिर्कृत्ये त्वा देवी रोपो अपां नपा
 यो मिह विष्णु इन्द्रियावान् मदि तं मस्तवो मावक्रमिषं मावेनं तं तुष्टि य्या

रुद्राय स्वा

संहित०

१०

ज
ति

अनुगेषं भद्रादभिभो यः प्रह्वितस्मतिः पुरतोते अस्तुथे मवस्य पर आपुथि व्या ओरे श
अन्कृणु हिसर्व वीर एद मगन्त देवयनं पुथि व्या विभ्वे देवाय दनुषं तं पूर्वैर्भक्तानां भांय
जुषा संतरं तोष्यस्योषेण सभिषाम देमा ॥३॥ अन्निह योसि मम भोगाय भवस्य
पञ्चविंशत्या ॥३॥ इयं ते शुक्रतनूरिदं वर्चः स्तया संभव भ्राजंग ह्य जूरसि धृता
मनसा जुष्टा निष्णवतस्यास्ति सत्यसं वसः प्रसवे वाचो यंत्रमसी यु स्वाहा शुक्रमस्य
मृतमसि वैश्वदेव शुक्रिस्तस्य च भुरारुह मग्नेरवक्षः कनीनिकां यदेतरोभिरीय
सि भ्राजमानो विपुश्चि ताचि दसि मना सिधीरसि दक्षिणा ॥१॥ असि युजिया सिधु
जियास्य दितिरस्यु भयतः शीघ्राणि सानः सुप्रान्ची सुप्रतीची संभवा मित्रस्वा
पदि बन्धानुपुषाध्वनः पा त्विंश्या ध्यायन्तु वा माता मन्यतामनु पिता नु भ्राता

१०

6

धेमा॥ अदेवानामपि पंथा मग्नयश्च क्लेवामतदनु प्रवोदुं॥ अग्निर्विद्वांस्यजा
 त॥३॥ सेदुहोता सो अध्वरांसि अत्तन्कल्मषाति॥ यद्वा हिष्ठं तदग्नये बृहदर्च
 विभावसो॥ महिषी वत्स इयस्व दाजा उदीरते॥ अग्ने त्वं पारयानयो अस्मा
 त्स्वस्तिभिरतिदुर्गाणि विश्वा॥ ५॥ अथ श्रीमद्भगवत्कान्त उवाच॥ भवतो कायत
 नयाय शंयोः॥ वमग्ने व्रतपा असि देव आमसेष्व॥ त्वयं तेषां उपः॥ य
 द्वा वयं प्रमिनामव्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः॥ अग्निष्टदिश्वमाप
 णाति विद्वांभ्येभिर्देवा इक्षुभिः कल्मषाती॥ ७॥ जुषेभामासिनो
 यजादात्रेया विदुःरातिश्च॥ ८॥ इषेत्वायत्तस्य शुं धध्वं कर्म
 णो वां देवो बधूतं धृष्टि संवपां म्यादद प्रत्सुष्टं कृष्टेणासि भुवन

6

१६

रधुनुत्तं ॥ साकमेकेन कर्मणा ॥ शुचिंस्तो संनवजा न मये दंग्रीव
त्रहणाजुषेथारितुभाहिवा २ सुहवाजोवीमि तावाज ५ सद्यउरते
धेष्ठा ॥ वयमुत्तापथस्पतेरथुनवाजसातयेधियेप्रपन्नयुज्महि ॥ पथ
स्पथः परिपतिवचस्याकामेनकुतो अभ्यानडर्कसमोरासधुत धश्च
द्राग्राधियंधिय ५ सीषधातिप्रपृषा ॥ क्षेत्रस्यपतिनावय ५ हितेनेव
जयामसि ॥ गामश्चपोषयित्वासनः ॥ २॥ मडातीदृशेक्षेत्रस्यपतेमधु
मंतमूर्मिधेनुरिवपयोअस्मासुधुस्व ॥ मधुश्रुतंघृतमिवसूपृतम
तस्यनः पतयोमडयंतु ॥ अग्नेनयसुपथारोयेअस्मान्विश्वानिदेवव
युनानिविद्वान् ॥ युयोध्यस्मद्गुरु राणामेनोभूयिष्ठांतेनमउक्त्वि

मसिवाजस्योभावांचतुरेश॥३४॥ इषेद२हभुवनमष्टावि२शतिः॥२८॥
हरिःॐ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥७१॥७२॥ श्रीसरस्वतीप्रसन्न॥७३॥७४॥
आपउदंतुजीवसेदीर्घायुवर्चसओषधेत्रार्पणं स्वधितेमेन२हि२सीदिवि
स्तरेतानिप्रवपेत्तस्मत्तख्येशीयापोअस्मान्मातरःशुद्धंतुष्टतेननोघतपुवःपु
नंतुविश्वमस्मत्प्रवहेतुविप्रमुदाभ्यःशुनिराएतएमिसामस्यतनूरासितनूवंमे
पाहिमहीनां पयोसिर्वचोधाअसिर्वचः॥११॥ मयिधेहिच त्रस्यकनीनिकासि
धभुष्या असिचक्षुर्मेपाहिचिसतिस्वापुनातुवाक्यतिस्वापुनातुदेवस्वासविता
पुनात्वोद्येदेणपवित्रेणवसोःसूर्यस्यरस्मिभिःस्तस्यतेपवित्रपेक्षपवित्रेणधस्मैकंपुने
तद्यकेयमानौदेवासईमहेसयधर्मागौअध्वरैयदौदेवासआगुरेयतियासौहवाहमह

इदं गीष्वावापि धीवो अपि ओषधीस्तु दीक्षा ग्रामाधिपतिरसिहमासंतेपहि ॥२॥
वृक्षे ओषधीरुष्टे ॥१॥ आर्कस्य प्रयुज्यते स्वाहा मे धाय मनसि ज्ञेये ॥
मये स्वाहा दीक्षायै तपसे ज्ञेये स्वाहा सरस्वत्यै वृष्टे ज्ञेये स्वाहा धेनुदेवी
वृत्ती विश्वशंभु बोधावापि धीवो उर्वेत्तरिक्षे हस्वति नैऋतिष्व
धातुस्वाहा विश्वे देवस्य नेतुर्मतेषु णी सप्तस्य विश्वे रायपि पुष्पासु
सुं नव णी पुष्पस्य स्वाहा नैऋत्ये हस्वति मयैः स्विः स्तवा मारुते
तेमा ॥१॥ १॥ श्री ॥ स्वा ॥ १॥ १॥ १॥

तयोत्तेयत्तस्य पथ उपसमित १ स २ स्वावभागास्ये पावहंतः प्रस्तरेष्वावहिषदश्च ॥ २ ॥
 देवा इमा वाचमभिविश्वे गणत आसन्वास्मिन्वा विमिमादय ध्वमग्ने वोमपं न्नग
 हस्य सदसि सादयामि सुन्माय सुन्निनी सुन्ने मा धनं धुरिधु यो पातमग्ने द
 ध्यायो रीतत नो पाहि मा धिदिवः पाहि प्राप्तिसे पाहि दु र स्ये पाहि द र स मे पाहि
 दुश्चरिताद विषंनः पितुं कृणु सुषदा योनि २ स्वाहा देवा गा तु विदे गा तु विला
 गा तु मि त्त मन स स्प त इ मं नो दे वे दे वे पु य त् २ स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः ॥ ३ ॥
 दिवं च विलागा तुं त्रयो दश ॥ ३ ॥ उभा वो मिं द्राग्नी अह व ध्या उभारा ध स सह
 मादय ध्ये ॥ उभा दा तारा विषा २ रथी षा मुभा वा जस्य सा नये हु वे वां ॥ अश्र
 व २ हि भूरि दा वत्ता वां विजा मा तु श्रु त वा धा स्या तात् ॥ अथा सोमस्य प्रय
 ती युव भ्या मिं द्राग्नी स्तो मं जन या मि न व्यं ॥ इं द्राग्नी न वतिं पुरो दा स पत्नी

सविता नृपतिदेवयामा अग्नौ विष्णुमावामवक्रमिषां विजहाथां मामासं तोसं लोकं मे
लोककृतं तोकृणुता विष्णोः स्थानं मसी तद्देवो अकृणोहो यो णि स मारभ्यो धो
अध्वरादि विस्मयामहं तोय तोयत्तपत्तिरिद्रावां स्वाहा बृहद्वापाहि माग्ने दुश्चरि
ता दामासु चरिते भज मूरवस्य शिरोसि संज्योतिषा ज्योतिरंक्ता ॥१॥ अहं तु एकविंश
तिश्चा ॥२॥ वाजस्य मापसवेनोद्गाभेणोदयभीत ॥ अथासुपत्ता ॥ इन्द्रो मे निग्नाभेणा
धरा ५ अकः ॥ उद्गाभं च निग्नाभं च ब्रह्म देवा अवी वधन् ॥ अथासुपत्ता ॥ मिद्रा गती
मे विपुचीनां नृस्यता ॥ वसुभ्यस्तान् इध्वस्तान् इत्येभ्यस्तान् क्षीरहणा विचयते वयः ॥ प्रजा
योनिमानि रक्ष माप्यायंत माप्योषधयो मरुतां एषत यस्व दिवं ॥१॥ गच्छत तोनो यष्टि
मे रया अमुष्पा अग्ने स्यायुर्मे पाहि चक्षुष्पा अग्ने चक्षुर्मे पाहि ध्रुवा सि यं परिधिं
पर्यधया अग्ने देव पणिभिर्वयमाणाः ॥ तं त एत मनुजो धं भरा मिने देष तदच

धांतरित ५ रक्षोंतरिता अरांतयो देवस्त्वासाविता श्रपयतु वर्षिषे
अधिना विग्निस्तनुवमाति धागग्ने हव्य ५ रक्षस्व सं ब्रह्मणा पृ
थ्यसे कृताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय स्वाहा ॥१॥ सविता द्वावि
५ रातिश्च ॥२॥ आददुदस्य बाहुरसि दक्षिणसहस्र भृष्टि
तने जावायुरसि तिग्मते जाः पृथिवि देवयज्ञन्योष ध्यास्ते मू
लुमाहि ५ सिषमपहतोररुः पृथिव्यै ब्रजंग गोस्त्वा नु वर्षतु ते द्यौर्वधा
न देव सवितः परमस्या परावति राते न पशो यो स्मादेष्टियं च वयं द्विषः
स्तुमतो मां भोगपहतोररुः पृथिव्यै देवयज्ञन्यै ब्रज ॥१॥ गङ्गो स्त्वा नु वर्षतु ते द्यौर्वधा
न देव सवितः परमस्या परावति राते न पशो यो स्मादेष्टियं च वयं द्विषः स्तुमतो

॥४॥

मामौगापहतोरसः पृथिव्या अदेवयज्ञमोवृजंगबंगोस्त्वनं वर्षते तेयोर्वधाने देवसवितः
परमस्यापरावतिशानेन पाथोस्मादीष्टमं च वयं दिष्मः स्तम तोमा ॥२॥ मोगरुत सा दिवमा
स्तान्नसवस्त्वापरिगृह्णतु गायत्रेण ब्रह्मसासुद्रा स्त्वापरिगृह्णतु त्रेष्टुभेन ब्रह्मसादित्या
स्त्वापरिगृह्णतु जागतेन ब्रह्मसादिवस्पसवितुः सवेकमैकं ण्वंति वेधसा अतमस्य तसद
नमस्य तः श्रीरसिधा असिस्वधा अस्यवाचासि वस्त्री चासि पुराकुरस्य विस्पयो विर
सिन्नुदादाय पृथिवी जीरद नूर्यामैरयं चंद्रमसिस्वधाभिः स्तोधीरसो अनुदस्य
यजते ॥३॥ देवयज्ञे ये ब्रजन्त मतामा विरसिन्ने कादशच ॥१॥ प्रत्युष्ट ५२२२ प्रत्युष्टा
असातयो मेर्वस्ते जिष्ठे नेते जसा निष्टपा मिगोष्ठमानिर्मक्षं वाजिर्मे त्वा सपत्न साह
५ संमाजिमाचं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं प्रज्ञायौ निमानिर्मक्षं वाजिर्मे त्वा सपत्न साहि ५ संमा
ज्याशासा ना सोमन सप्रजा ५ सो भग्ये तु नं ॥ अग्नेरनुव्रता भूत्वा सं न ह्यसु कृता
यक ॥ सुप्रजस स्त्वावय ५ सुपत्नीरुप ॥१॥ सिदिमा ॥ अग्ने सपत्न दंभं नमदं व्यासो ॥४॥

अदो भ्यो॥ इमं विष्णुमिव रणस्य पाशं यमवध्नीत स विना सुकृतः॥ धातुश्च यो नो सुकृत
स्य ङो चे स्या नं मे सह पत्या करोमि॥ समा युष्मासं प्रजया समन्नेव च सा पुनः॥ स प
त्नी पत्या हं गच्छे समात्मा तनुवामम॥ महीनां पयो स्या वधीना ५२
सस्तस्य ते क्षीयमाणस्यानिः॥ २॥ वषामिमः हीनां पयो स्या वधीना ५२ सो दध्नेन त्वा
च धुषावे से सुप्रजा स्त्वा युते जौ सिते जौ नु प्रद्युग्निस्त ते जौ ता विने दग्ने जिह्वा सि
सुभे देवा नां धाम्नि धाम्नि देवेभ्यो यजुषे यजुषे भव शुक्रमसि ज्योतिरसि ते जौ सि देवो वः
सवितो नुना त्विद्रेण पवित्रेण वसो सूर्यस्परस्मिभिः शुक्रं त्वा शुक्रायां धाम्नि धा
म्नि देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृह्णामि ज्योति स्त्वा ज्योति धुनि त्वा निषि धाम्नि धाम्ने
देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृह्णामि॥ ३॥ उप नो रश्मिभिः शुक्रं ५ षोडश च॥ ३०॥
कृष्णा स्या खरे षो गये त्वा स्वा हा वेदि रसि बर्हिषे त्वा स्वा हा बर्हि रसि सृग्भ्यस्त्वा

त्वाभागरकादराच॥५॥अवधूतक्षरक्षोवधूताअरातयोदित्यास्त्वर्गसिप्रतित्वाष्टि
वीवेत्तुदिवस्कंभनिरसिप्रतित्वादित्यास्त्वर्गवेत्तुधिषणासिपर्वस्याप्रतित्वादिवस्कं
भा निर्वेत्तुधिषणासिपार्वेतेयीप्रतित्वापर्वतिर्वेत्तुदेवस्यत्वासवितुःप्रसेवे
ध्विनीर्बोहुभ्यां पूषेगाहस्ताभ्यामधिचपामिधान्यमसिधिनुहिदेवान्प्राणा
यत्वापानायत्वाद्यानायत्वादीर्धामनुप्राप्तिमायुषेधांदेवोवःसविताहिरण्यपाणिः
प्रतिगृह्णातु॥१॥प्राणायत्वापंचदराच॥६॥धृष्टिरसिब्रह्मयज्ञोपाग्नेग्निभामा
दंजहिनिष्क्रवाद्दंसेधादेवयजं वहनिर्दग्धक्षरक्षोनिर्दग्धाअरातयोध्रुवम
सिपथिर्वीरुहंहायुर्दंरुहप्रजांरुहसज्जातानुसेमेयजमानायुपर्यहर्धर्म

स्मृतरि संदं ह प्राणं दं ह पापानं दं ह स जातानुस्मेयजमानाय पर्यह धर्ममसि दिवं दं
 ह न संः ॥१॥ दं ह श्रोत्रं दं ह स जातानुस्मेयजमानाय पर्यह धर्ममसि दिशो दं ह
 यानि दं ह प्रजा दं ह स जातानुस्मेयजमानाय पर्यह नितस्व प्रजामेस्मे रायि मेस्मे
 स जातानुस्मेयजमानाय पर्यह भृगु रणा भर्गि सांत पसात प्यध्वं यानि धर्म
 कृपा दान्युपचिन्वति वेधसः पृष्ठास्तान्यपि ब्रु त इदं वायु विमुचतां ॥२॥
 चक्षुरष्टा तारि दं शि ॥७॥ सं व पा मिस मा पो ओ इ र ग म त स मो ष ध
 यो र स न स श्रे व ती ज गी ती भु म धु म ती र्म ध म ती भिः सृ ज्य ध्व म ध्या परि
 प्रजा ता स्तु स मी द्रु प च्य ध्वं जनयेत्वा सं यो म्य ग्नयेत्वा ग्नी षो मा भ्यां भवस्य
 शिरां सि धु मे री ति वि श्वा यु रु त प्र थ स्वी रु तै य त्त प तिः प्र थ तां त्व चं गृ ह्णी

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥ हरिः ॐ नमः॥ इषे त्वोज्ज्वला वायवस्वो
पायवस्वो देवो बः स विता प्रापयतु श्रेष्ठतमायुर्वर्मेण आर्ष्याय धर्ममि
मोदेन भागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः प्रजावती रजमीवा अयम्माभावस्मिन् इति
तमाघरा ३ सौरुद्रस्येतिः परिवोरणात्तु ध्रुवा अस्मिन् गोपितो स्यात् त
बुद्धयर्जमानस्य पुत्रमाहि ॥१॥ ॥ इषे त्रिचत्वारिंशत् ॥१॥ युत
स्वधा ॥ दसि प्रसुद्धः प्रसुष्टा अरा तयः प्रयमेगाधिषणा बहिरि
मनुनास्तुता स्वधया वित्तं धनं आवहन्ति कवयः पुरस्ताद्देवेभ्यो जुष्ट
मिह बहिरासद्देवानां परिपूतमसि वर्षवर्धमसि देवता
लान्बद्मातिर्यक् पर्वते राधासमाधि तात्ते मारिषं देवसादे
वः सवितोऽसना

वदन्ती विरोहसहस्रवदन्ताः ॥१॥ विवयुः सहस्रपृथिव्याः सैर्गुवोग्रहं
 सुसंभृता ता संभराम्यादिसेरास्नासीद्रोष्येसंनहनं पृषातेग्रायः ॥
 सतेमास्वादिंदेस्यत्वाबाहुः ॥ ३ ॥ भ्यामुद्यद्वेबहस्पतेर्मधोहिराम्यवतरि
 क्षमन्विहिदेवंग ममसि ॥२॥ सहस्रवदन्ता अष्टाविंशत्या ॥२॥ भुंक्ष
 ध्वंद्वेव्यायुर्म्मणेदेवयज्मोयेमात्तरिभनेध्वमेसिधोरसिपृथिव्यासिद्विष्वधा
 याअसिपरमेष्ठा धान्मादहस्रमाहर्बस्त्रनां पवित्रमसिश्वातधारंवस्त्रनां
 पवित्रमसिसहस्रधारः ॥ तस्तोकोहृतोद्रसाग्रेयेवहतेनाकायस्वाहाधा
 वापृथिवीभ्याः सावित्र्यायुः स्ताविश्वयेचाः स्ताविश्वकर्मासपृथ्यध्वमता
 वरीकूर्मिणीर्मधुमत्तमामंद्राधनस्पसातेयसोमनत्वातेनन्मीद्रायदधि

३॥

११
॥१॥

निष्णेगाह्यश्च ॥ १ ॥ सोमेनाधोवाः कर्मणेवां देवेभ्यः श्रौक्यं वेषाय त्वाप्र
सुष्टश्च प्रलुष्टा अराजयोधरासिध्वं ध्वं तं ध्वं तं योस्मा ध्वं तं तं ध्वं
व्यं वयं ध्वं मीं स्वदेवानामसि सस्मि तं मं पाप्रं मं जुष्टं तं मं वन्हि तं मं देवहूतं मं
मदं तं मसि हविर्धानं दृष्टं हस्वमाहो मित्रस्य लान्नं शुषा प्रक्षेमाभेर्मासं
विक्रमा मात्व ॥ १ ॥ हिंसिष्य मुरुवांताय देवस्य त्वासावितुः प्रसवेभि
नोर्वाहभ्यां पृष्णो हस्तभ्यामग्रे यजुष्टं निर्वयाम्यग्नीषोमाभ्यामिदं दे
वानामिदमुनः सहस्रांसेत्वा नारात्ये सुवरं भिविरव्ये पंचैश्वर्यं रं ज्योति
र्हं तां दुर्गाद्यानां पृथिव्योर्लवंतं रिक्षमन्विद्यदिसास्त्वोपस्वेसादधा
म्यजेह्यश्च ॥ २ ॥ मात्वा षड्वारिध्वं ॥ ४ ॥ दिवो वः सवितो सुना

१

त्वदिदं पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरापो देवीरग्रेषु वो अग्रेषु वो अग्रं
 यत्तनयताग्रे यत्तपति धत्तयुष्मानिन्द्रो वृणीत वृत्तयेयुर्गामिन्द्रमवर्णाध्वं
 वृत्तये प्राप्तितास्त्राययेव जुष्टं प्रोक्षाम्यग्रीषेमाभ्याः सुधध्वं देवाय वर्मणे
 देवयजाया अवधत्त रक्षोवधत्ता अरातयो दित्यास्त्रागामिप्रतित्वा ॥ १ ॥ पृथि
 वी वै त्वधिषवणमसिवा नस्यत्यं प्रति त्वा दित्या स्वर्गे वत्तने स्तनुरसिवा
 जो विसर्जने देव वीत्तयेत्वा गृह्णा म्यादिरसिवा नस्यत्यं सरदे देवभ्यो हव्यः
 सुरा मिशामिषेषु मादोर्जमा वदधुमददतवयः संघातं तेषां वर्षवक्षम
 सिप्रतित्वा वर्षवक्षं वेत्त परापूत रक्षः परापूता अरातयोरक्षसां भा
 गोसिवायुर्वीधिविनक्तु देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णातु ॥ २ ॥

व

जे

२

॥६॥

॥ १ ॥

त

श्रीगणाधिपतये नमः ॥ अश्मन्नेर्जपर्वतेशि श्रियाणां वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुभे ॥ अद्भ्यः ॐ
धीभ्यो वनस्पतिभ्यो धिसंस्तुतां तान् इषमूर्जधनं सः श्रृणा ॥ अश्मन्नेर्जपर्वतेशि शुभे
तुयं द्विषः ॥ समुद्रस्य त्वावाक्याग्ने परिब्रूयामसि ॥ पावको अस्मभ्यः शिवो भव ॥ हिमस्य
स्वाजरायुणाग्ने परिब्रूयामसि ॥ पावको अस्मभ्यः शिवो भव ॥ उपा ॥ १ ॥ जमनुपवेवसे
वत्तरं नदीष्व ॥ अग्ने पितृभ्यामसि ॥ मंडुकिताभिरागहिसे मनोयज्ञं ॥ पावकवर्गः शि
वं ह्वयि ॥ पावक आचिदयं स्यात्तुपा ॥ शोभं कुचउषसो न भानुना ॥ तूर्वनयामने तशस्य
रुरणायोष्टे ॥ न तत्तृषाणो अजरः ॥ अग्ने पावक रोचिषामं दया देवजिह्वया ॥ आदेवा
रे ॥ २ ॥ वक्षियसि च ॥ सनः पावक दीदिवो अग्ने देवाः ॥ इहावसा उपयज्ञः हविश्च नः ॥
अपाभिदं न्ययनेः समुद्रस्य निवेशनं ॥ अन्यं ते अस्मत्तपंतु हेतयः पावको अस्मभ्यः
शिवो भव ॥ नमो हरे शोचिषे नमो स्ते अस्तु चिषे ॥ अन्यं ते अस्मत्तपंतु हेतयः पावको
अस्मभ्यः शिवो भव ॥ नृषदेव ॥ अप्सु षदेव न स देव इह षदेव त्सु व विदेव ॥ ये दे

॥ ३ ॥

मरुतः

रु

॥६॥

॥ १ ॥

या

वादेवानो यज्ञियज्ञियानां संवत्सरेण मुपभागा मासते ॥ अह तादे ॥ हविषो यज्ञे अस्मिं
त्वयं जुहुधं मधु नो हृतस्य ॥ ये देवा देव ॥ षधिदेवत्व मायं नो ब्रह्मणः पुरा तारो अस्मि ॥
ये भ्यो न ते पवते धाम किंच न न ते दिवो न पृथिव्या अधिस्तुषु ॥ प्राणदाः ॥ ४ ॥ अपानदा
यानदा अमुदावचो दाव रिवादा ॥ अन्यं ते अस्मत्पंतु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो
भव ॥ अग्निस्मिन्मे न शोचिषायः स हि श्वं न्यत्रिणं ॥ अग्निर्नैविः स ते रायि ॥ सैना नीके न
सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाः आय जिष्ठ स्वस्ति ॥ अदधोगोपाउतनः परस्माग्निघ्न मटुतरे
वहिः दीहि ॥ ५ ॥ उपदेवान्वत्प्राणदाः श्वतुः श्वत्वारिः शत्रे ॥ १ ॥ मंडुमाविष्ठा
भुवना निजुहुदृषिर्हेतानिषसारापितानः ॥ स आग्निषाद्र विणमिच्छमानः पर म
खदेवर आ विवेश ॥ विश्वकर्मा मनसा यद्विहाया धाता विधाता परमोत संदृक् ॥ ते
षामिष्टानि स मिषामदंति यत्र सप्त ऋषीन्पर एकमाहुः ॥ योनः पिता जनितायो वि
धाता परमोत संदृक् योनः सतो अभ्यासज्जज्ञाना ॥ १ ॥ यो देवानां नाम धा एक एव

॥६१॥

॥२॥

तः संप्रभुवेनायं स्यात् ॥ तत्रायं जंतुद्विणः समस्मात्कृष्य पूर्वज्जरितारो न भूत
अस्तुतीस्तुतिरजसो विमाने ये भूतानि समस्त एव निमानि ॥ न तं विदो यथेदं ज
ज्ञानान्यद्युष्माकमंतरावाति ॥ नीहोरेण प्राह ता जलम्याचसुत्पुत्रकशस
श्वरं नि ॥ पुरोदिवा परेना ॥ २ ॥ पृथिव्यापरो देवेभिरसुरैर्गुह्यं ॥ कः स्मिन्
संप्रभुमंदधुआपोयत्र देवाः समगच्छंत विश्वे ॥ तभिर्ह संप्रभुमंदधुआपोयत्र देवाः
समगच्छंत विश्वे ॥ अजस्यनाभा वध्ये कर्मपितृयस्मिन् निदं विश्वं भुवनं मधि श्रु
तं ॥ विश्वकर्म ह्यज्ञ निष्टे देवादिर्ह धेवो अस्मद्वितीयः ॥ तृतीयः पिता जनि
तौषधीनां ॥ ३ ॥ अपांगसंयदधासुरुत्रा ॥ चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो ह्यतमे
ने अज नूनं न माने ॥ यदेदं ता अहं हं नु पूर्व आदिद्यावापृथिवी अप्रथेतां ॥ वि
श्वतः सुरुत विश्वतो मुरे वा विश्वतो हस्त उत विश्वतः स्यात् ॥ संबाहुभ्यां नम
निसंपतत्रैर्घावापृथिवी वीजनयं देव एकः ॥ किं स्वरासीदधिष्ठानमारंभणकवुम

यः

य

॥६१॥

॥२॥

स्तित्तिमासीत् ॥ यदीशमिंजनयन् ॥ ५ ॥ विश्वकर्माविद्यामौलौन्महिनाविश्वच
 ॥ नृणाः ॥ किंस्विदनंकउसटसआसीद्यतोद्यो ॥ वाएशिवीनिष्टतक्षुः ॥ मनीषिलो
 मनसाष्टकतेदुतघट्ठनिष्ठद्वेनानिधारयन् ॥ यानेधामानिपरमाणियावमाया
 मध्यमाविश्वकर्मनुतेमा ॥ शिषासा ॥ रिवस्पोहविधिस्व ॥ वःश्रयंयज्ञमनिस्वत
 नुवंजुषाणः ॥ वाचस्पतिविश्वकर्माणमृतये ॥ ५ ॥ मनोयुजंवाजेअघाहुंवेम ॥
 सनेनेदिष्ठाह्वेनानिज्ञोषते ॥ विश्वः शंसुरवससाधुकर्मा ॥ विश्वकर्मकृविषा
 वाएधानः स्वयंयज्ञस्वतनुवंजुषाणः ॥ मुद्यत्वेन्येअभितः सुपत्नायिहास्माकंमुघ
 योस्तूरिस्तु ॥ विश्वकर्मकृविषावर्धनेनाज्ञातारमिंदमरुणोवध्यं ॥ तस्मैविशः
 समनमंतपूर्वरियमुग्रोविहयोयथासत् ॥ समुद्रायवयुनायुसिंधेनांपतयेनमः ॥
 नदीनां सर्वसांपित्रेजुहुताविश्वकर्माणोविश्वा मर्त्यहविः ॥ ६ ॥ जुजाने
 नोषधीनांमिंजनयन्तयेनमामवय ॥ २ ॥ उदेनमुत्तरान्नयाभेष्टेनानु

॥६३॥

॥३॥

ता ॥ रायस्योषेणसः सृजप्रजयाचधनेनच ॥ इंद्रेमंप्रतराकृधिसजातानामसहशी
समेनैवर्चसासृजेदेवेभ्योभागधाअसत ॥ यस्यकुर्मैहिविगृहेतमग्रेवर्धत्तस्मे
देवाअधिबुवंशं च ब्रंलणस्पतिः ॥ उडुत्वाविश्वेदेवाः ॥ १ ॥ अग्नेभरतुचित्तिनिधि
सनोभवशिवतमः सुप्रतीकोविभावसु ॥ पंचदिशोदैवीर्जमवंतुदेवीरपाः ॥ मतिंदु
र्मतिंबाधमानाः ॥ रायस्योषेयज्ञपतिमाभजंतीः ॥ रायस्योषेअधियज्ञोअस्मात्स
मिक्षेअद्यावधिमाभजानः ॥ उक्थपत्रईड्योगृभीतस्तुपंधर्मपरिगृह्यायजेता ॥
तुर्जायघृज्ञमशमंतेदेवादेव्यायधेनोऽष्टि ॥ देवश्रीश्रीमणाः शतपयाः ॥ २ ॥ प
रिगृह्यदेवायज्ञमायंन् ॥ सूर्यरश्मिहरिकेशः पुरस्तात्सविताज्योतिरुदयाः अजस
रं ॥ तस्यपूषाप्रसवंयातिंसंपश्यन्निष्वाधुवनानिगो ॥ देवादेवेभ्योअध्वर्यतोअ
स्युर्वीतः ॥ शमित्रेशमितायुजर्ध ॥ तुरीयोयज्ञोयत्रहव्यमेतिततः पाकाआशिषो
नोजुषंतां ॥ विमानएषदिबोमध्यआस्तआपप्रिवांनोसीअतरिक्षं ॥ सविश्वाची

या

देमः

॥६३॥

॥३॥

रभी ॥ ३ ॥ चष्टे घृताचीरंतरापूर्वमपरंचकेतुं ॥ उक्षासमुद्रोअरुणः सुपर्णः पूर्वस्थयोनिपि
 नुराविवेश ॥ मध्येदिवोनिहितः एग्निरस्माविचक्रमेजसपासंतौ ॥ ३३ ॥ विश्वाअवीष्ट
 धंसमुद्रमचसंगिरः ॥ रथीतमरथीनांवाजांनाः ससतिंपतिं ॥ सुमनरूपज्ञोदेवाः
 चवक्षुषदग्निदेवोदेवाः आचवसतु ॥ वाज्ञस्थमाप्रवेनोद्गामेणोदग्रभीतु ॥ अथा
 सपत्नाः ३३ ॥ देवेनिग्राभेणार्धराः अकः ॥ उद्ग्रासंचनिग्राभंचुबंलदेवाअवीष्टधेनु ॥ अ
 थासपत्नानिद्राग्रीमेविषूचीनामस्यतां ॥ ४ ॥ विश्वेदेवाः शतपयाअभिवाजस्यषड्भि
 र्शतिश्च ॥ ३ ॥ आशुशिशानोवृषभोनयुधोधनाघनः ॥ क्षोभणः श्वरुषणीनां ॥ संक्रं
 दनोनिमिषेकवीरः शतसेनाअजयत्साकभित्तः ॥ संक्रंदेनेनानिमिषेणतिष्ठुनायु
 क्तारेणदुश्चवनेनधृष्टुना ॥ तदिदंजयततस्वहृध्वयुधोनरद्विषुहस्तेनवृषणा ॥ सद्रु
 हस्तेः सनिषंगिभिर्वशीसंसृष्टासयुधद्वेगणेना ॥ ससृष्टजिह्वाभपाबाहुशार्धुध्व
 धन्वाप्रतिहिताभिरम्ता ॥ १ ॥ बृहस्पतेपारिदीया ॥ १ ॥ रथेनरक्षोहामित्राः अपबाधमानः ॥

मि

आ

॥ ४ ॥

॥ ६३ ॥

प्रभञ्जंसेनाः प्रमृणोयुधाजयंनस्माकमेध्यवितारथानां ॥ गोत्रमिदं गोविदं वज्रबाहुं जयं
तमज्मप्रमृणंतमोजसा ॥ इमं सनाता अनुवीरयध्वमिन्द्रं सखायो नु संश्रयध्वं ॥ ब
लविज्ञायः मयविरः प्रवीरः सहस्वान्वाजी सहमानमुग्रः ॥ अभिवीरो अभिसत्ता सहो
जो ज्ञैत्रमिन्द्रथमानिष्ठगोवितु ॥ अभिगोत्राणि सहसा गाहमानोदायः ॥ २ ॥ वीरः
शतमन्युरिन्द्रः ॥ दुश्श्रवणः पृतनाघाटयुध्योस्माकं सेना अवतु प्रयुत्सु ॥ इन्द्र आसनेत
वृहस्पतिर्दीक्षिणायज्ञः पुरेणुसोमः ॥ देवसेनानामभिभञ्जनीनां जयंतीनां मरुतो घंत्व
ये ॥ इन्द्रस्य वृष्णेण वरुणस्य राज्ञा आदित्यानां मरुताः शरधुगं ॥ महामनसां भुवनं वा
नां घोषे देवानां जयतामुदस्था ॥ अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेषु स्माकं यादृषवस्नाजयं
वु ॥ अस्माकं वीरा उत्तरे भवंत्वस्मीनु देवा अवता हवेषु ॥ उधरषयमघवं नायुधान्युसत्वनं
मामका नो महासी ॥ उद्धृत्रहं वाजिनो वाजिनान्युदथानां जयता मे तु घोषः ॥ उपेतज
यतानरस्त्रिरावः संतु बाहवः ॥ इन्द्रो वः ॥ वः वः ॥ विश्वाहा शर्मयस्त्व

यु

॥ ६३ ॥

॥ ४ ॥

धृष्ट्या यथा सत ॥ अवसृष्टा परापत शरये ब्रह्म सः शीता ॥ गच्छामि त्रान्ना ॥ विश्वमेव
 कंच नो विषः ॥ मर्माणि तेवर्मा मिस्र्का दया मिसो मस्मारा जामतेना सिवस्तां ॥ उरोर्व
 सीया वरिवस्ते अस्तु जयंतं त्वा मनुमदं तु देवाः ॥ यत्र बाणाः संपतंति कुमारा विशिरवा इवा ॥
 इदं नस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्मयस्वत् ॥ दिव्यादायो जयंतं त्वमित्रान्मचत्वारिंशत् ॥ ७ ॥
 ॥ प्राचीमनुप्रदिशं प्रेहि विद्वानग्ने रग्ने पुरा अग्निभा विहा ॥ विश्वा आशा दीप्ता नो विपाह्य
 जीनो धेहि दिपेद चतुष्पदे ॥ कमध्वमग्निना नाकं पुरम् ॥ हस्तेषु बिभ्रतः ॥ दिवः पृष्ठं
 सुवर्गतामि आदे वेप्सिराधं ॥ पृथिव्या अहमुदंतरि स्रमारुहं मंतरि सादिवमारुहं ॥
 दिवो नाकस्य पृष्ठात्सुवर्जातिरगां ॥ १ ॥ अहं सुवर्गतो नापेक्षंत आघाशो हं तिरोक्ष्मि ॥
 यज्ञं ये विश्वतो धारः सुवर्दाः सो विते निरे ॥ अग्ने प्रेहि प्रथमो देवयुतां च सुर्देवानां मुन
 मर्त्यानां ॥ इयं क्षमाणा ऋगुभिः सुतोषाः सुवर्गं तु यजमाना स्वस्ति ॥ नक्तोषासा सभेन सा
 विरूपे धापयेते शिशुमेकं समीची ॥ द्यावा सा भारुक्सेमा अंतर्विष्मति देवप्रग्निं धारयं

॥५॥

॥६॥

सुप्रतीकः

विणोदाः ॥ अग्रे सहस्राक्ष ॥ २ ॥ एतमूर्ध्वं कृतं नेत्राणाः सहस्रमपानाः ॥ तः साहस्र
स्थराय ईशिषेत स्मेते विधे मवाजाय स्वाहा ॥ सुपणो सिगुरुत्ता नृश्रियाः सीदष्टष्ट
श्रियाः सीदसासांत रिश्माष्टष्टा त्रिषादिवमुत्तमाननेत्रसादिशउदुह ॥ आनु
हानैः पुरस्तदग्रे स्वांयो निमासीदसाध्या ॥ अस्मिन्सुधस्ते अधुन रस्मिन् विश्वेदे
वाः ॥ ३ ॥ यज्ञमानश्च सीदत ॥ अग्रे अग्रे दीदीहि ॥ पुरो नो ज्ञस्रया सुन्वीय वि
ष्टा ॥ त्वां शश्वंत उपयंति वाजाः ॥ विधे मे ते परमेज नं न मे विधेमः स्तोमे रवे सध
स्ते ॥ यस्माद्यो नेरुद रिष्या यज्ञे तं प्रत्वे हवीः पिबुहरे सप्रिधे ॥ तां सवितुर्वरेण्यस्य
चित्रा माहं एण सुमतिं विश्वर्जन्या ॥ यामस्य कं एवा अदुर्मपीनाः सहस्रधारं ॥ ४ ॥
पयसा महंगां ॥ समते अग्रे समिधः समजिहिवाः समरुषयः समधाम प्रियाणि ॥ समहे
जाः समधात्वा यज्ञं तिसमयो नीराष्टण स्वाधुतेन ॥ ईदंडः चान्या ह्येतादंडः च प्रतिदंडः
च मित्रश्च संमित्रश्च सभराः ॥ शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सुत्यज्योतिश्च ज्योतिषा

ह

॥६॥

॥५॥

गुश्चसत्यश्चर्तपाश्चात्यः ॥ ५ ॥ रुतस्त्रिभुसत्यजिब्रसेनुजि ॥ सुषेणश्चांलमित्र
 श्वदुरेअमित्रश्चगर्गः ॥ रुतश्चसत्यश्चध्रुवश्चधरुणश्चधुनचिविधुनचिविधारयः ॥
 ईदृक्षासएतादृक्षासउषुणः सट्टक्षासः प्रतिसट्टक्षासएतना ॥ मितासश्चसंमितास
 श्वननुतयेसमरसोमरुतोयज्ञेअस्मिनिंदैवी विशोमरुतोनुवर्त्मानोयथेइंदैवीवि
 शेोमरुतोनुवर्त्मानएवमिमंयज्ञमानंदैवीश्चविशेमानुषीश्चानुवर्त्मानोभवन् ॥ ६ ॥
 अगाः सहस्राभदेवाः सहस्रधारमत्यः ॥ अनुवर्त्मानः षोडशचा ॥ ७ ॥ त्रीमूतस्य
 वभवतिप्रतीकंयदमीयातिसमदामुस्के ॥ अनाविधयातनुवाजयत् ॥ सत्वावमीणोमहि
 मापिषर्तु ॥ धन्वनागाधन्वनाजिंज्ञेयमधन्वनातीव्राः समदोज्ञेयम ॥ धनुः शवोरपकाम
 रुणेणतुधन्वनासर्वाः प्रदिशोज्ञेयमा ॥ ८ ॥ वृष्यंतीवेदागनीगंतिकर्णप्रियं ॥ सरदायंप्रि
 षस्वज्ञाना ॥ योषेवशिंडेवितुताधिधन्वंतु ॥ ९ ॥ त्वां दृष्टुं समनेपारयंति ॥ तेआचरं
 तीसमनेवयोषामातेवपुत्रंविष्मतामुपः स्वे ॥ अपशत्रून्विध्यताः संविदोनेआलीडिमे

॥ ६ ॥

॥ ६५ ॥

॥ २ ॥

वृत्त

विष्णुरेतीममिजानु॥ बहूनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्चाहृणो॥ मम नावमस्य ॥ २ ॥
धिः संकाः पृतेनाः श्रुसवीः पृष्ठे निनद्यो जयति प्रसूतः॥ रथोतिष्ठं नयति वाजिनः पुरो
यत्र यत्र कामयते सुषारथिः॥ अ सीशूनां महिमानं॥ पनायतमनुः पश्चादनुयच्छेति
रस्मयः॥ तीव्राघ्नोषीन् ह एवेते हृषपाणयो श्वारथेभिः सह वाजयतः॥ अवक्रामतः प्रप-
दैरमित्राः क्षणंति शत्रून् रणपथयंतः॥ रथवाहनं ह विरस्युना मयत्रायुधं निहितमसुवर्गं॥
नत्रारथमुपशमं स देम विश्राहावयं सुमनस्यमानं॥ स्वादुषं स दः पितरं वयोधाः ह-
स्तैश्चिनुः शक्तीवंतो गभीराः॥ चित्रसेना इषुबला अमर्थाः सतो वीरा वरवो ब्रातसाहाः॥
ब्राह्मणासः॥ ३॥ पितरः सोम्यासः शिवेनोद्यावः पृथिवी अनेह सा॥ पूषानः पानुदुर्दिता
वृधोरक्षामा किर्ने अघशं स इशत॥ सुपर्णवस्ते मृगो अस्या दंतो गोभिः सन्नेधापत
ति प्रसूत॥ यज्ञानरः संच विचद्वेति तत्रास्मभ्य मिषवः शर्मय संत॥ ऋजीते परिष्ट
डिधनोश्मा मवतुनः स्तनूः॥ सोमो अधिष्ठे वीतु नोदितिः॥ ४॥ शर्मयस्तु॥ आजंघं

॥ ६५ ॥

॥ ६ ॥

स

निसानेषां जघनाः उप जिघ्रते ॥ अश्वत्थानि प्रचेतसोऽश्वं मेधु चोदया ॥ अहि रिव भोगैः प
थंति वाहुं ज्योयाहेति परि बाधमानः ॥ हस्तघ्नो विश्वा वयनीनि विद्वान् पुमान् पुमा
सं परि पातु विश्वं तः ॥ वनस्पते विह्वंगो हि मूया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः ॥ गोमिः स
नेधो असि वीडय स्वास्मात्ताते जयतु जेतानि ॥ दिवः पृथिव्याः परी ॥ ५ ॥ ओजुव दुतं व
नस्पतिष्यः पर्याप्तः सहः ॥ अपा मो ज्ञानं परि गोमिरादृतमिंद्रस्य वर्जः हविषारथ्य
ज ॥ इंद्रस्य वर्जो मरुता ॥ मनीकं मित्रस्य गोमो वरुणस्य नाभिः ॥ सेमानो हव्यदातिं नृणां
देव रथु प्रति हव्या गृभाया ॥ उपश्वत्स पृथिवी मुनघा पुरुत्राते मनुतां विष्टितं जगतु ॥ स दु
दुभे सज्ज रं देण देवे दूरात् ॥ ६ ॥ दवीयो अपसेध शत्रून् ॥ आकंदय बल मो ज्ञान आधानि
पुनिः हिरिता बाधमानः ॥ अपप्रय दुंदुभे दुधुना इत इंद्रस्य मुष्टि रसि वीडय स्वा ॥ आ
मृज प्रत्यावर्तये माः केनु मंदुदुभिर्वा वहीतति ॥ समस्वपणाः श्वरति नोनरो स्माकमिंद्रशि
नो जयंतु ॥ ७ ॥ धन्वं न हि मानं ब्राह्मण सो दितिः पृथिव्याः परि दूरादे कचत्वारिंश ज्ञा ॥ ८ ॥

॥७॥

॥६६॥

मनसा

यदहं दः प्रथमं ज्ञायमान उद्यं स मुदा दुन वसुषिषात् ॥ इयं न स्य पसा हरिणस्य बाहू प्रेडेस्तु
तं ते अर्वन् ॥ यमेन दत्तं तं तौ न मायुन गिंद्राण प्रथमो अर्ध्य निष्ठत् ॥ गंधर्वे अ
स्य रशना मगृभणात्सूरा दश्वं वसवो निरतष्टा ॥ असि यमो म्यादित्यो अर्वन सिधितो गुह्येन
तेन ॥ असि सोमेन समया विष्टकः ॥ १ ॥ आहुस्ते त्रीणि दिवि बंधनानि ॥ त्रीणि त आहुर्दि
वि बंधनानि त्रीण्यसु त्रीण्यंतः समुद्रे ॥ उतेव मेवरुणः छंस्यर्वन् यत्रा त आहुः प्रथमं ज्ञानि
दुमाते वज्रिन वमार्त्तना नीमाशफानाः स निनु निर्धाना ॥ अत्राते मद्रारशना अपश्य मृतस्य
या अभिरं संति गोपाः ॥ आत्मानं ते रद जाना मुवो दिवा ॥ २ ॥ पूतयंतं पतंगं ॥ क्षिरो अपश्यं पु
मिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानं पतुत्री ॥ अत्राते रूपमुत्तम मपश्यं तज्जिगीषमाण मिष आमुदे
गोः ॥ मुदा ते मर्ते अनुमोगमानुडा दिद्धा सिष्ठो अपधीर तीगः ॥ अनुत्वारयो अनुमर्यो अर्वन
नुगावो नुभाः कनीना ॥ अनुव्राता सः स्तव सरय्य मीयुरनु देवाम मिरे वीर्या ॥ ते ॥ हिरण्यं
गोयो अस्य पादानौ मेज्जवा ॥ अवर इंद्र आसीत् ॥ देवा इदं स्य हविरघमायं न्यो अर्वतं प्रथ

नं

३

॥६६॥

॥३॥

॥६॥

५

॥३॥

बोध्यनिष्ठतः॥ ईर्मातासः॥ इति लिख्यमासः सः शरणा सोद्विद्या सो अस्याः॥ हः मा इव श्रेणिशो
 यतं ते यदाक्षिषुर्द्विष्यन्मन्मन्वाः॥ नवशरीरं पृथिव्यवर्तव्यं चित्तं वार्तव्यं धृतीमान्॥ तव शृंगीणि
 विष्टतापुरुत्रारण्येषु जसुराणां चरंति॥ उप॥ प्रागाक्ष सनं वात्यवीद्वदी चामनेसादी ध्यानः
 अजः पुरोनीयतेनाभिरस्थानुपश्चकुवयोयंतिरेभाः॥ उपप्रागाक्ष मंयस्यस्यधस्त्वमर्वाः अघाति
 तरं मातरं च॥ अघादेवांनुष्टतमो हिगंम्याथाशास्तेदशुषेवार्थाणि॥ ५॥ विष्टकौटिवावी
 र्यमुपैकानचत्वारिंशच्चा॥ ६॥ मानोभिन्नोवरुलोअर्यमायुरिंदं नुसामरुतः परिभ्रम्य
 यदाजिनोदेवतातस्य सनेः प्रवक्ष्यामो विदधेवीयीणि॥ यं निरिजारेकसाप्राहेतस्य रातिं यमी
 तां मुखतो नयंति॥ सुप्राड तो मे म्यदिश्वरूप इद्रापूषणां प्रियमयेति पार्थः॥ एषकागः पुरोअ
 श्वेनवाजिनोपूषणाभागो नीयते विश्वदेवैः॥ अक्षिप्रियं ययुरोडाशमवतात्वाष्टेत्॥ १॥ एनेऽसौ
 श्रवसाय जिन्वति॥ यधुविष्य मृतुशोदेवयानं निर्मानुषाः पर्यश्वं नयंति॥ अत्रापूषणः प्रथमो
 भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रनिवेदयन् नजः॥ होता ध्वर्युशवया अभिधो ग्रावणा भडतशः स्तासु

न

॥

॥८॥

॥६७॥

विप्रः॥ तेन यज्ञेन स्वरं कृतेन विष्टेन वसुणा आष्टेन ध्वं॥ यूपवस्का उत ये यूपवाहश्च पालं
ये अश्वयूपायतसति॥ ये चार्वितो मचनं संभरस्युतो॥ २॥ तेषामभिगूर्तिर्न इन्वत्॥
उपप्रागोत्सुमन्मैधायिमन्मैदवानामाशा उपवीतपृष्ठः॥ अन्वेनं विप्राऋषयो मदंति देवानो पुष्टे च
कृमा सुबधुं॥ यदा जिनो दामसं दानमवतो याशनिषण्यारशनारज्जुरस्य॥ यदा द्यास्यप्रष्टत
मास्ये तृणं॥ सर्वा ताते अपि देवस्तु॥ यदश्चस्य कविषः॥ ३॥ मक्षिका शयहा स्ववैस्वाधितो रि
ममस्ति॥ यद्वस्तयोः शमितुर्न विषु सर्वा ताते अपि देवस्तु॥ यद्वधमुरस्वापवाति यत्र
मस्य कविषो गंधोस्ति॥ सुकृता न मितारः कृण्वंतूतमेधः श्रुतपाकं पचंतू॥ यत्ते गात्रादग्नि
नाप्यमाना रसीश्लं निहतस्यावधावति॥ मातङ्ग्यामाश्रिषं मातृणेषु देवेषु स्तदुशङ्केया रा
तमस्तु॥ ४॥ इदितो कविषः श्रिषस्तसचा॥ ५॥ ये वाजिनपरिपश्यंति पक्वं यदमाहुः स्रग्भि
र्निहिरति॥ ये चार्वितो मांसमिषा मुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वत्॥ यं नीषणं मांसं स्प
यं न्यात्रवायायापात्राणि घृण आसेचनानि उपसं पयिधाना च हूणामेकाः परिपूषंत्यश्वं॥ ६॥
स्तनाः

॥६७॥

॥८॥

विक्रः॥ निरुणानिषदनं विवर्तनयद्रुपडीशमर्वतः॥ यज्ञयपोयज्ञघाशि॥ १॥
 जघाससर्वातालेअपिदेवेषस्त॥ मात्वाग्निर्धनयथुमर्गधिर्मास्वाभ्राजस्य
 णिविक्रजघ्रिः॥ इष्टंवीतमग्निगूर्तवषट्कुतंतं देवासाः॥ प्रतिगृण्यंत्यश्व॥ य
 दश्वायवास उपस्तुर्णस्य धीवासंघाहिरैर्यास्मे॥ संदानमर्वतंपडुशिंप्रि
 यादेवेषायामयंति॥ यत्नेसादेमहसाश्रुक्तस्य पार्श्विया वाकशाय॥
 ॥२॥ वातुनोद॥ सुयेवताह्विषेअध्वरेषु सर्वाताले ब्रह्मणा स्तुदयामि॥
 यत्तुस्त्रिंशद्वाजिनो देवबंधो वंकीरश्चस्य स्वधितिः समेति॥ अछिद्रा
 गात्रावुनुनाकुलोत्पुरुषरुनुघुष्या विशस्त॥ एवस्त्वष्टुरश्चस्या विश
 स्ताद्यायुं तारोभवतस्तथर्तुः॥ यातेगात्राणामनुयाकुलोमितातापि

न्य

॥१॥
॥६॥

ज्ञानं प्रजुहोम्यग्रे ॥ मातुं तपतु ॥ ३ ॥ प्रिय आत्मा प्रियं तं मास्यधितिस्तनुवन्मा
तिष्ठिपते ॥ मातैर्गृधुरविशस्तातिहाय छिद्रागात्राण्यसिनामिधूकः ॥
नवाजवेतन्मियसेनरिष्यसिदेवाऽइदेषिपुत्रिभिः सुगोभिः ॥ हरीतयुंजा
एषतीअफूतामुपास्त्वाद्वाजीधुरिरासंभस्य ॥ सुगवं नोवाजीस्वधि
यंपुंसः पुत्राऽउतविश्वापुषऽरुयिं ॥ अनागास्वं नोअदितिः कृणोतुक्ष
त्रं नोअश्वौवनताऽहविष्मान् ॥ ४ ॥ घासिंकशयातपद्रुयिन्नव ॥ १ ॥
अशमं न्यद्रुमोदेनमाशुः शिशानः प्राचीं जामूतस्य यदक्रंदोमानो मित्रो
येवाजिनं नवा ॥ १ ॥ अशमं न्नोयुजं प्राचीमनुशर्मय छतु तेषामभि
गूतिः षट्खवारिऽशत् ॥ ४ ॥ ४६ ॥ ७ ॥ हरिः ७५ ॥ श्रीकृष्णार्पणं
भक्त ॥ श्रीमधुकेश्वरप्रसन्न ॥ आस्तनारायणदे

पञ्चमक्रतुश्चमेव्रतंचमेअहोरात्रयोर्वृष्ट्याबृहदथंतरंचमेथुसेनकले
ता॥१॥दीक्षाष्टादशच॥१॥गर्भाश्चमेवत्साश्चमेअविश्चमेअवीचमे
दित्यवाडूमेदित्योहीचमेपंचाविश्चमेपंचावीचमेत्रिवत्सश्चमेत्रिवत्सा
चमेतुर्यवाडूमेतुर्योहीचमेपष्ठवाडूमेपष्ठोहीचमेउक्षाचमेवशाचमे
षष्ठश्च॥१॥मेवेहञ्चमेनडांचमेधेनुश्चमआयुर्यसेनकलेअतांप्राणाय
सेनकलेअतामपानायसेनकलेअतांव्यानायसेनकलेअतांचक्षुर्यसेनक
लेअतांश्रोत्रयसेनकलेअतांसनायसेनकलेअतांवाग्यसेनकलेअतामा
त्मायसेनकलेअतायज्ञायसेनकलेअतो॥२॥ऋषभश्चचत्वारिंशच्च॥१॥
एकचमेतिस्त्रश्चमेपंचचमेसप्तचमेनवचमेएकादशचमेत्रयोदश
चमेपंचदशचमेसप्तदशचमेनवदशचमेएकविंशतिश्चमेत्रयो

॥७२॥

विंशतिश्चमेपंचविंशतिश्चमेसप्तविंशतिश्चमेनवविंशतिश्च
मेएकत्रिंशच्चमेत्रयस्त्रिंशच्च ॥१॥ मेचतस्रश्चमेष्टौचमेद्वाद
शच्चमेषोडशच्चमेविंशतिश्चमेचतुर्विंशतिश्चमेष्टाविंशतिश्च
मेद्वात्रिंशच्चमेषट्त्रिंशच्चमेचत्वारिंशच्चमेचतुश्चत्वारिंश
च्चमेष्टाचत्वारिंशच्चमेवाजश्चप्रसवश्चापिजश्चक्रतुश्चसुवश्चम
धोचव्यश्रियश्चात्यायनश्चात्यश्चभोवनश्चभुवनश्चाधिपति
श्च ॥२॥ त्रयस्त्रिंशच्चव्यश्रियएकादशच्च ॥११॥ वाजोनःसप्त
प्रदिशश्चतस्रोवापरावतः ॥ वाजोनोविश्वेदेवैर्धनसाताविहाव
त ॥ विश्वेअद्यमरुतोविश्वउतीविश्वेभवन्त्वग्नयःसमिक्षाः ॥ ॥७२॥
विश्वेनोदेवाअवसागमंतुविश्वमस्तुद्रविणंवाजोअस्मो

पुरुषेजहनीघोरिवासि॥विश्वाहिमायुअवसिस्वधावो॥भद्रते
पूषन्निहिरातिरस्तु॥तेवर्धंत स्वतवसोमहिस्व नानाकंतुस्तु
रुरुचक्रिरेसदः॥विष्णुयथावदूषणंमदच्युतंवयोनसीदन्त
धिबर्हिषिप्रिये॥प्रचित्रैर्मर्कैर्गुणैस्तुरायुमारुतायुस्वतवस
भरध्वै॥येसहांसिसहसासहंत॥॥३॥रेजतेअग्नेपृथिवीम
रेष्यः॥विश्वेदेवोविश्वेदेवाः॥द्यावानःपृथिवीइमंमसिध्र
मद्यदिविस्पृशं॥युजंदेवेषुयच्छता॥प्रपूर्वजेपितरोनयसी
भिर्गर्भिःकृणुध्वंसदनेक्रतस्य॥आनोद्यावापृथिवीदेव्ये
नृजनेनयातंमहिवांवरुथं॥अग्निंस्तोमेनबोधयसमिधाने

॥१५॥

अमर्त्य॥ हव्यादेवेषु नोद्धतु॥ सहव्यवाडमर्त्युशिगदतश्च नो
हितः॥ अग्निधिया समृण्वती॥ शंनो भवन्तु वाजे वाजे॥ ॥ ॥
पुरुषत्वतो यजुतं ते अन्यत्सहं ते च नो हितो षोच॥ ११॥ यं जान
इमो मे गभ्या देवस्य संते विपाजसा वसवस्त्वासमो स्त्वा ध्व
अस्या कृतिं यदग्नेयान्यग्नेयं यज्ञमेकादश॥ ४११॥ यं जान
वर्मच स्रुआदित्यास्त्वा भारती स्वाः अहः षट्चत्वारिंश
तु॥ ४॥ हरिहि ३० श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ ४॥ श्रीगुरुभ्यो
नमः हरिः ३० म॥ ॥ विष्णोः क्रमोस्य सिमा तिहो गायत्र
छंदो ओरो ह पृथिवी मनु विक्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विप्रो वि

॥१५॥

पाणिप्रतिमुचंते कविः प्रासावीड्दं द्विपदे चतुष्पदे ॥ विनाकम
रव्यत्सविता वरेण्यानुप्रयाणमुषसो विरोजते ॥ नेक्तोषासास
मेनसाधिरूपेधापयैतेशिश्रुमेकः समीची ॥ घावाक्षामा रुक्मः ॥
॥ श। अंतर्विभाति देवा अग्निधारयंद्रविणोदाः ॥ सुपूजोसिगुरु
त्मां त्रिवत्ते शिरो गायत्रं चक्षुः स्तोम आत्मा साम ते तनू र्वा मदेव
बृहद्रथं तुरपक्षौ यज्ञाय ज्ञियं ॥ पुच्छं छेदाः स्य गान्धिधिधियाः
शफायजूः पिनाम ॥ सुपूजोसिगुरुत्मा दिवं गच्छ सुवः पत ॥ ५ ॥
नाभा वने येन यामि ह्यमोरुक्मः पृष्टिः शब्द ॥ १० ॥ अग्नेयं युन
मध्वर विश्वतः परिभूरसि ॥ स इदं देवेषु गच्छति ॥ सोमयास्तेम

॥१३॥

योऽशुबुतयः संतिदाशुषे ॥ ताभिर्नोविताभव ॥ अग्निर्मूर्धाशु
वः ॥ त्वं नः सोमयाते धामानि ॥ तत्त वितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धी
महि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ अचिन्तयच्च कुमादे व्यजने
नेदक्षैः प्रभृती पुरुषत्वता ॥ १ ॥ देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं
नो अत्र सुवता देना गसः ॥ चोदयत्रा सूनतानां चेतती सुमती
नां ॥ यज्ञे दधे सरस्वती ॥ पावीरवो कन्यो चित्रायुः सरस्वती
वीरपत्नी धियं धातु ॥ आभिरछिद्रः शरणः सजोषादशध
र्षणं तेशर्मयः सतः ॥ पूषा गा अन्वेतुनः पूषारक्षत्वर्वतः ॥
पूषा वाजः सनोतुनः ॥ शुक्रं ते अंन्यद्यजतं ते अंन्यतः ॥ २ ॥ वि

॥१३॥

शिवो भव ॥ शिवो भूत्वा मह्यमनेथो सीद शिव स्व ॥ शिवाः कृत्वा दिशः
 सर्वा स्वायो निमिहासदः ॥ ३ ॥ वीरयुस्वा तपं निःशतिश्च ॥ २ ॥ ३६ ॥
 यदनेयानि कानि चा ते दारूणि दध्मसि ॥ तदस्तु तुभ्यमिह तंतज्जुष
 स्वयविष्य ॥ यदत्युपजिहिका यदंमो अतिसर्पति ॥ सर्वं तदस्तु ते घृ
 तंतज्जुष स्वयविष्य ॥ रात्रिः रात्रि मप्रयावं भरंतो शवा येव तिष्ठते घृ
 तं समस्ये ॥ रायस्योषेण समिषामदंतो ग्रे प्रतिवेशारिषाम ॥ नाभा ॥ १ ॥
 पृथिव्याः समिधानमग्निः रायस्योषाय ब्रह्म ते ह वासहे ॥ इरं मदं ब्रह्म
 दुक्थं यजत्रं जेतारमग्निं च वनासु सासहि ॥ याः सेना अभि त्वरा
 व्याधिनीरुगणा उत ॥ ये सेना ये च तस्करास्ताः से अनेपि दधात्या

माने ६

॥१२॥

मस्मि

स्ये॥ दंष्ट्राभ्यां मलिलं जंभेयैस्तस्करां उता॥ हनूभ्यामुस्तने निगा
वस्तां स्त्वं रवा दसु रवा दितान्॥ ये जनेषु मलिलं वस्तेना सस्तस्करा
रावने॥ ये॥ २॥ कक्षेषु घायवस्ता गुस्ते दधाति जंभयो॥ यो अ
स्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः॥ निंदाद्यो अस्मादिप्साच्च स
वेतमस्मसा कुरु॥ संधितं मे ब्रह्म संधितं वीर्यं बलं॥ संधि
तं क्षत्रं जिष्णुयस्याहं विप्रो रोहितः॥ उदेषां बाहु अतिरुद्धं
उद्वलं॥ क्षिणो मित्रं स पा मित्रो नु न या मि॥ ३॥ स्वां अहं॥
दृशो नो रुक्म उव्यायद्यो॥ दमर्षमायुः श्रियैरुचानः॥ अ
ग्निरमृतो अभवदयो मिर्यदैनं द्यौरजनयत्सुरताः॥ विश्वास्त

॥१३॥

निष्ठो वसुधात्तमश्च ॥ द्वारो देवीरन्वस्य विश्वे ब्रता ददंते अग्नेः ॥ उरुव्य
च सोधाम्ना पत्यमानाः ॥ ते अस्य योषणे दिव्ये न यो नोषासान्तो ॥
इमं यज्ञमवतामध्वरं नः ॥ देव्या होतारा पुध्वमध्वरं नो ग्रेर्जिह्वाम
भिर्गृणीतं ॥ कृणुत नः स्वर्षि ॥ तिस्रो देवीर्बर्हिरेदः सदंस्त्रिजो सरस्व
ती ॥ २ ॥ भारती ॥ महीगणाना ॥ तन्नस्तुरीपुमद्रुतं पुरुस्तु त्वष्टा सुवी
रं ॥ रायस्योषं विष्यतु नाभिमुस्मे ॥ वनस्पतेव स जारराणस्म नादेष ॥ वे
अग्निर्हव्यं शमितासूदयाति ॥ अग्ने स्वाहा कृणुहि जातवदइंद्रो य
हव्यं ॥ विश्वे देवा हविरिदं जुषंतां ॥ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूत
स्ये जातः पतिरेक आसीत् ॥ सदा धारे पृथिवीं द्यां ॥ ३ ॥ उते मां कस्मै

॥१०॥

देवाय हविषा विधेम ॥ यः प्राणतो निमिषतो महित्वे क इडा जा जगतो
बभूवो ॥ य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ य
आत्मदा बलदाय स्य विश्व उपासते प्रशिष्ये स्य देवाय स्य छायाम्
तं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ यस्य मेहि मवंतो महित्वा
यस्य समुद्रः रुसया सहा ॥ नो आहुः ॥ यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू
कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ये क्रंदसी अर्वसा तस्त भाने अभ्येक्षे
तां मनसा रेजमाने ॥ यत्रा धि सूर उदितो व्येति कस्मै देवाय हविषा वि
धेम ॥ ये नृद्यौरुया पृथिवी च दृष्टे ये नृ सुर्वस्त पितृ ये नृ नो कः ॥
यो अंतरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ आपो

वैः

॥१०॥

हयं नमो हती विश्वं ॥ ५ ॥ आयुं दक्षं दधाना जूनयंती राग्निं ॥ ततो देवानां
निरवर्तता सुरैः करैर्देवाय हविषा विधेम ॥ युष्मिदापो महिना
पूर्यपश्यदक्षं दधाना जूनयंती राग्निं ॥ यो देवेष्वधि देव एक आसीत्
सैर्देवाय हविषा विधेम ॥ अग्नेः स सरस्वती द्याः सह विश्वं चतुस्त्रि
ंशञ्च ॥ ८ ॥ ३३ ॥ आर्कं तिममिं प्रयुजः स्वाहाम नो मे धामाग्निं प्रयुज
ः स्वाहा चित्तं विज्ञातमग्निं प्रयुजः स्वाहा वाचो विध्यति मग्निं प्रयुज
स्वाहा प्रजापतये मनवे स्वाहा नये वैश्वानराय स्वाहा विश्वे देवस्य ने
तुर्मतो वणीतसुखं विश्वे राय इषु ध्यसिद्यं स्तं वणीतपुण्यमे स्वा
हामा सुभिस्थामा सुरिषो दः ह स्वा वी डयस्व सु ॥ अंबधृषा विरिय

॥११॥

स्व॥१॥अग्निश्चेदंकरिष्यथः॥६॥ह्रस्वदेविपथिविस्वस्तयआसुरीमा
यास्वधयाकृतासि॥जुष्टं देवानांमिदमस्तुहव्यमरिष्टात्स्वमुदिहियु
जेअस्मिन्॥मित्रेतामुरवांतपेषामाभेदि॥एतांतेपरिददाम्यमित्ये॥
सुबुध्नःसर्पिरासुतिःप्रत्नोहोतावरैण्यः॥सहस्रस्युत्रोअइतः॥
परस्याअधिसंवतोवराअभ्या॥२॥तुरयत्राहमस्मिताअव॥
परमस्याःपरावतोरोहिदश्वइहागहि॥पुरीषःपुरुप्रियोमेत्वंराम
धः॥सीद त्वंमातुरस्याउपस्तेविश्वान्यग्नेवयुनानिविद्वान्॥मैना
मूर्चिषामातपसाभिश्चश्रुचोंतरस्याःश्रुक्ज्योतिर्विसाहि॥अंत ॥११॥
रग्नेतु चात्वमुरवायेसदस्व॥तस्यास्त्वहंहरसातपंजातवेदः
ने

त्वानि क्रैन्पूर्वचितो निवारणः॥ क्षत्रमग्ने सुथममस्तु भ्यमुपसत्ता
वर्धतां ते अर्निष्टुतः॥ क्षत्रेणाग्ने स्वायुः स रभस्व मित्रेणाग्ने मित्रधेये
यतस्व॥ सृजानां मध्यमस्त्रा एधिरातामग्ने विह्वयो दीदिहीह॥ मति॥
॥२॥ निहो अतिस्त्रिधोत्य चित्ति मत्य रति मग्ने॥ विश्वा ह्यग्ने दुरिता सह
स्वाथा स्मभ्यः सह वीराः रथिंदाः॥ अनुधप्या ज्ञात वेदा अर्निष्टुतो
विराट् अग्ने क्षत्रभट्टो दीदिहीह॥ विश्वा आशोः प्रमुंचन्मानुषी भिर्यः शि
वा भिरघपरिपाहि नो वृधे॥ बहस्पते सवितर्बोधये नः सः शितं चि
त्तं॥ तुराः सः शिशधि॥ वर्धये नमह ते सौभगाय॥३॥ विश्वे ए नमनुम
दंतु देवाः॥ अमुत्र भूयादधु यद्यमस्य बहस्पते अभिशस्ते रमुंचः॥

॥१॥

प्रत्यौहतामश्विनोमृत्युमस्माद्विवानामग्नेभिषजाशचीभिः॥उद्वयंत
मसस्परिपश्यंतोज्योतिरुत्तरं॥देवंदेवत्रासूर्यमगंन्मज्योतिरुत्त
मं॥ना॥इमेशिवोअग्नेतिसोमं गायचतस्त्रिंशच्च॥७॥२७॥उध्वा
अस्यसमिधोभवंत्यूध्वाशुक्राशोची ॥ ५ ॥ अग्नेः॥द्युमत्तमासु
प्रतीकस्यसूनोः॥तनूनपादसुरोविश्ववेदादेवोदेवेषुदेवः॥पु
थआनेक्तुमध्वाद्यतेन॥मध्वायज्ञंनक्षत्रेप्रीणानोनरा श
सोअग्ने॥सुकृदेवःसविताविश्वनारः॥अछायमेतिशवसाद्य
तेनेडानोवन्दिनेमसा॥अग्निंस्सचोअध्वरेषुप्रय सु॥स
यक्षद स्यमहिमानमग्नेःसहा॥१॥इमडासुप्रयसः॥वसुश्च

॥१॥

३

धरिः कर्मण्यां मदं ॥ हस्ताभ्यां मदीं कृत्वा सिनीवाली करोतु ॥ २ ॥
तां ॥ सिनीवाली सुकपदी सुकुरीश स्वोपश ॥ सातुभ्यमदिते मह
ॐ खादधातुहस्तयोः ॥ उखां करोतु शक्त्या बाहूभ्यामदिति धिया ॥
माता पुत्रं यथोपस्थे साग्निविभर्तुर्गर्भा ॥ मरुवस्य शिरोसि यज्ञस्य
प्रदेस्तु ॥ वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण छंदसां गिरस्वत्यं धिव्यसि
द्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रेष्टुभेन छंदसां गिरस्वदं तारक्षमसि ॥ ३ ॥ आदित्यास्त्वा
कृण्वन्तु जागतेन छंदसां गिरस्वद्यौरसि विश्वेत्वा देवा वैश्वानराः कृण्व
त्वानुभेष्टभेन छंदसां गिरस्वद्विशोसि ध्रुवसि धारयामयि प्रजां रा
यस्पोषणौ पूत्यः सुवीर्यः सज्जोतान् यजमानायादित्ये रास्तास्य

३

दितिसेविलंगुहातुपांक्तेनछंदसांगिरस्वत॥कृत्वायसामहीमुरां
मृन्मयीं योनिमग्रये॥तांपुत्रेभ्यःसंप्रायच्छददिश्रपयानिति॥म। ति
मित्रःकरोत्वंतरिक्षमसिप्रचत्वारिच॥५॥२॥वसवस्त्वाधूपयंतु
गायत्रेणछंदसांगिरस्वदृदास्त्वाधूपयंतुत्रेषुभेनछंदसांगिरस्वदृ
दित्यास्त्वाधूपयंतुजागतेनछंदसांगिरस्वदृश्वेत्वादेवावैश्वानुरा
धूपयंत्वानुषुभेनछंदसांगिरस्वदिंद्रस्त्वाधूपयत्वांगिरस्वदृष्ण
स्त्वाधूपयत्वांगिरस्वदृरुणस्त्वाधूपयत्वांगिरस्वददितिस्त्वादेवीवि
श्वदेव्यावती पृथिव्याःसधस्त्वांगिरस्वत्वरवनत्वनदेवानांत्वाप
त्नीः॥१॥देवीर्विश्वदेव्यावतीःपृथिव्याःसधस्त्वांगिरस्वदृधतूरेव

धिषणास्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्तेंगिरस्वदधीध
तामुखेगस्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्तेंगिरस्वदधीध
तूखेवस्त्रयोजनेयस्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्तेंगि
रस्वत्यचंतूरे॥ मित्रेतामुरवांपचेषामभेदि॥ एतातेपरिदहाम्यभि
त्ये॥ अभीमां॥ २॥ मुहिनोदिवं मित्रोबभूवसप्रथाः॥ उतश्रवसा
पृथिवी॥ मित्रस्यचर्षणीधत्तश्रवोदेवस्यसानसिं॥ घृन्मंचित्रश्र
वस्तमं॥ देवस्त्वासवितोदपतुसुपाणिस्वंगुरिः॥ सुबाहुरुतश
क्त्या॥ उपद्यमानापृथिव्याशादिश आपृण॥ उन्तिष्ठबहतीभ
वोर्ध्वातिष्ठध्रुवात्त्वं॥ वसवस्त्वाह्वंदंतुगायत्रेणछंदसंगिरस्व

॥८॥

द्रुद्रास्त्वा छंदं तु त्रेष्टुभेन छंदं सांगिरस्वदादित्यास्त्वा छंदं
तु जागतेन छंदं सांगिरस्वद्विश्वेत्वा देवा वैश्वानरा आ छंदं त्वानुष्टुभे
न छंदं सांगिरस्वत् ॥ ३ ॥ पत्नी रिमा रुद्रास्त्वा छंदं त्वेकान्तविंश
तिश्च ॥ ६ ॥ २३ ॥ समास्त्वाग्रकृतवौवर्धयंतु संवराऋषयो यानि सु
सुत्या ॥ संधिये नदीदिहिरोचनेन विश्वा आभीहि प्रदिशः पृथिव्याः ॥
संचेध्यस्वाग्ने प्रचे बोधयेन मुञ्चति षम हते सो भगा य ॥ मा च रिष
दुप संताते अग्ने ब्रह्माणस्ते युशसः संतु मान्ये ॥ त्वामग्ने वणते ब्रा
ह्मणा इमे शिवो अग्ने ॥ १ ॥ संवरणे त्वानः ॥ सपत्नू हानो अभिमा
ति जिञ्चस्वे गये जागृह्य प्रयुच्छन् ॥ इहे वासे अधिधारयारयिंसा

॥८॥

वाण्वीअमिश्रशुचोमांतारक्षंभावनस्पतीन्॥प्रेतुवाजीकनिक्र
दंनानदद्रासभःपत्वा॥भरंनग्नंपुरीषंमाप्राद्युषःपुरा॥रासभो
नांकनिक्रदत्सुयुक्तोवषणारथै॥सवामग्नंपुरीषमाश्रुर्दतोव
हादितः॥वृषाग्नंवृषणंभरंनपांगर्भःसमुद्रिर्य॥अग्नआद्याहि॥
॥॥वीतयक्रुतःसत्यं॥ॐषधयःप्रतिगृहीताग्निमेतःशिवमा
यंतमुभयत्रयुष्मान्॥व्यस्यंन्विश्वोअमतीररातीर्नवीदंनोअ
पदुमेतिःहनत्॥ॐषधयःप्रतिमोदध्वमेनंपुष्यावतीःसुपिष्य
लाः॥अयंवागर्भक्रुत्वियःप्रत्नःसुधस्त्वमासदत्॥नासुश
स्तिभिःशिवोभवयाहिषत्रिःशब्द॥ना॥१॥विपाजसापृथु

॥६॥

नाशोश्चानोबाधस्वद्विषोरक्षसोअमीवाः॥सुशर्मणोबृहतःशर्म
णिस्यामग्नेरहःसुहवस्यप्रणीतौ॥आपोहिष्ठामयोभुवस्ताननुर्जे
दधातन॥महेरणायचक्षसे॥योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजय
तेहनः॥उशतीरिवमातरः॥तस्माअरंगमामवोयस्यक्षयायुजि
न्वथ॥आपोजनयथाचनः॥मित्रः॥॥सःसृज्यपृथिवींभूमिं
चुज्योतिषासह॥सुजातंजातवेदसमग्निर्वैश्वानरंविभु॥अयश्मा
यत्वासःसृजामिप्रजाभ्यः॥विश्वेत्वादेवावैश्वानराःसःसृजन्वा
नुषुभेनुछंदसांगिरस्वत्॥रूद्राःसंभृत्यपृथिवींबृहज्योतिःसमी
धिर॥तेषांभानुरजस्रइधुक्रोदेवेषुरोचते॥सःसृष्टावसुमीरुद्रे

॥६॥

तमुत्पापाथ्योवषासमीधेदस्युहंतमं॥धनंजयःरणेरणो॥सीदहो
तःस्वबलोकेचिकित्वात्सादयायज्ञःसुकृतस्य योनौ॥देवावी
देवान्हविषायजास्यग्रवहयजमानेनयोधाः॥निहोताहोतृषद
नः॥नेविद्याःस्वेषोदीहिवाःअसदत्सुदक्षः॥अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः
सहस्रभरःश्रुचिजिह्वोअग्निः॥सःसीदस्वमहाअग्निशोचस्व॥३॥
देववीतमः॥विधुसमग्रेअषेभियेध्यसुजप्रशस्तदर्शितं॥जनिष्ठा
हिजेन्योअग्रेअन्हाहिहोहिनेषरूपोवनेषु॥दमेदमेसुतस्तना द
धानोअिहोतानिषसादायजीयान्॥॥॥सुठुधेशोचस्वसुतवि
शतिश्च॥॥॥संतेवायुर्मातरिश्वादधातूत्तानायेहदयंयदि

॥५॥

लिपं॥ देवानां यश्चरति प्राणधेनूतस्मै च देवि वषट् स्तुतुभ्यं॥ सृजाते
ज्योतिषा सहस्रमवस्थमासदः सुवः॥ वासो अग्ने विश्वरूपं स
व्ययस्वविभावसे॥ उदतिष्ठ स्वध्वरावानो देव्या कृपा॥ दृशे च भो
सा बहता सुश्रुक् निराग्रेया हि सुशस्तिभिः॥ ॥ उर्ध्वं पुण्ड्रं
येति षां देवान सविता॥ उर्ध्वं वाजस्य सनिताय दंजिभिर्वाघा इति
हृदयामहे॥ सृजातो गभो अमिरो दस्यो रमे चारुर्विभूत उं षधीषु॥
चित्रः शिशुः परितमागुस्यक्तः प्रमातृभ्यो अधिक निरुदहाः॥
स्थिरो भव वीर्यं गआशु भव वाज्यवेन॥ ए शुभं वसुषट् स्तुतुभ्यः पु
रीषवाहनः॥ शिवो भव॥ ॥ प्रजाभ्यो मानुषाभ्यः स्वमंगिरः॥ माद्यो

॥५॥

व्यचिष्टमनं रक्ष संविदानं ॥ आत्वा जिघर्षि वचसा घृते नारक्षसा
मनसा तज्जुषस्व ॥ सूर्यश्रीस्य ह्यहो अग्निना सिमन्त्रो ननु बज्र
हृषाणः ॥ परिव्राजपतिः कविरेरिह व्यान्यक्रमीत् ॥ दधुङ्ना
निदाश्रुषे ॥ परिव्राजे पुरं वयं विप्रः सहस्यधीमही ॥ धृषद्वर्णदिवे
दिवे मे नारंभंगरावतः ॥ त्वमग्रेद्युभिस्त्वमाशुश्रुक्षाणि स्त्वमग्नयः
स्त्वमश्मनस्यरि ॥ त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वन्पानपते जाय
से शुचिः ॥ १ ॥ प्रनूबत्सूर्यस्य तिष्ठ जिघर्षि मे नारं विद्वराति
श्रु ॥ देवस्य स्वासवितुः प्रसवे श्वितो बर्हिष्या पूषणो हस्ताभ्या
पथिव्याः सधस्तेभिर्गुणैर्मगिरस्व त्वनामि ॥ ज्योतिषं तं त्वा

॥१॥

नेसुप्रतीकमजसेणधानुनादीद्यानं॥ शिवंप्रजाभ्योहिंसंतं प
थिव्याःसधस्तेजिंपुरीष्यमंगिरस्वत्स्वनामि॥ अपांपृष्ठेमेसिस
प्रयाउर्वर्णिमंरिष्यदपरावपिष्ठ॥ वर्धमानंमहआचुपुष्करदिवो
मात्रयवरिणाप्रयस्व॥ शर्मचस्ठः॥ ॥ वर्मचस्ठाआछिद्र
बहुलेउमे॥ व्यचस्वतीसंवसाथां भर्तमाभिरपरीष्यं॥
संवसाथांसुवर्विदासर्मत्वीउरसात्मना॥ अभिमर्भरिष्यंतीज्यो त
ति भंतमजस्वमित॥ पुरीष्यासिबिष्वभगाः॥ अथवात्वाप्रथमो निरमं
थदग्ने॥ त्वामग्नेपुष्करादध्यथर्वा निरमंयता॥ सूर्ध्वाविष्वस्यवाघ
तः॥ तमुत्वादध्यङ्ऋषिःपुत्रइधेअथवणः॥ वज्रहणंपुरंदरं॥

॥२॥

॥१॥

यामेव षण्वसू॥ अग्निं भरंतमस्य युं॥ योगे योगे स्तुव स्तुवं वाजे वाजे हवा
महे॥ सखाय इंदुमृतये प्रतूर्वेन॥ ॥ एह्यवक्रामं नरास्तीरुदस्य गा
णपत्या न्नयो भूरोह॥ उर्वतरिक्षमन्विहि स्वस्ति गव्यतिरभयानिकुं
एवं॥ पूषा सयुजा सह॥ पृथिव्याः सधस्ते दग्निं पुरीष्यमंगिरस्वद
छेद्वाग्निं पुरीष्यमंगिरस्वद छेद्मे॥ अग्निं पुरीष्यमंगिरस्वद रिष्यामो अग्निं पु
रीष्यमंगिरस्वद रामः॥ अन्वग्निरुष सामग्रमव्यदं च हानिप्रथुमे जा
तवेदाः॥ अनुसूर्यस्य॥ ॥ पुरुत्रा च रश्मीन नद्या वा पृथिवी आतता
न॥ आगत्य वाज्यध्वनः सवाम धो विधूनुते॥ अभिः सधस्ते मह
ति च धृषानि चिकीषते॥ आक्रंस्य वाजिन्य पृथिवीमग्निमिच्छनुचा

॥३॥

त्वं॥ भूम्यावत्वाय नो ब्रूह्यतः खनामृतं वयं॥ द्यौस्तेषु पृष्ठं पृथिवी
सुधस्सुमात्मानं तं रिक्षः समुद्रस्तेयोनिः॥ विरव्याय च पात्वमभि
तिष्ठ ॥३॥ पृतन्युतः॥ उत्क्राम महत्सोमगायास्मादा स्थाना इ वि
णो दावा जिन्तु॥ वयः स्याम सुमतो पृथिव्या अग्निं रवे निष्पतं उप
स्तेषु अस्याः॥ उदेकमीदृ विणो दावा ज्यवीकः स लोकः सुकृतं पृथि
व्याः॥ ततः रवेनेम सुप्रतीक मग्निः सुबोरुहो अधिना क उचुमे॥
अपो देवी रूपं स जम धुमती रयश्माय प्रजाभ्यः॥ तासां स्थाना
दुज्जिहता मोषधयः सुपिप्लवाः॥ जिघर्षि॥ ना अग्निमनेसा
घृतेन प्रतिक्ष्यंतं भुवनानि विन्वा॥ पृथुंतिरश्वा वयसा ब्रह्मंतं

धु

णा

॥३॥

ते

नितुस्तुः॥ यस्य प्रयाणमन्वन्य इधुर्देवा देवस्य महिमानुमर्चतः॥
यः पार्थिवानि विमर्शे रजसि देवः सन्निता महित्वना॥ देवसवि
तुः प्रसुवयज्ञं प्रसुव॥ २॥ यज्ञपतिं भगायद्व्यौ गंधर्वः॥ केतु
पूः केतनः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्यः स्वदातिनः॥ इमं नो देव
सवितर्यज्ञं प्रसुवदेवायुवः सखि विदः सत्राजि निधनजित
सुवर्जित॥ ऋचाः स्तोमः समर्थय गायत्रेण रथं तुरं॥ बृहद्राय
त्रवर्तनि॥ देवस्य त्वासवितुः प्रसुवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां
गायत्रेण छंदसा ददेगिरस्वदक्षिरा सनारिः॥ ३॥ असि पृथिव्या

॥२॥

सुधस्त्रादग्निं पुरीष्यमंगिरस्वदाभरत्रैष्टुभेन त्वाछंदसा ददेगिर
स्वद्वजिरसिनारिरसित्वयावयः सुधस्त्राग्निः शवे मुखनितुं
पुरीष्यजागतेन त्वाछंदसा ददेगिरस्वत्थस्तआधाय सविता बिभ्रद
त्रिंहरण्ययी ॥ तथा ज्योतिरजस्रमिदं त्रिंखात्वीन आभरानुष्टु
भेन त्वाछंदसा ददेगिरस्वत ॥ ४ ॥ इद्युत्तं प्रसुव नारिरानुष्टुभेन
त्वाछंदसा त्रीणि च ॥ १ ॥ इमामगच्छन्तानामृतस्य पूर्व आयुषि
विदथेषु कृव्या ॥ तथा देवाः सुतमा बभूवुर्ऋतस्य सामं सरमारपं
ती ॥ प्रतूतं वाजिन्नाद्रव वरिष्ठामं संवतं ॥ दिवितेजं नम परममृत
रिक्षेनाभिः पथिव्या मधियोनिः ॥ युंजाथाः रासं भयुवमस्मि

नु८

॥२॥

॥१७॥

रायबहिःसदं॥ कलयेसभास्त्रुणं॥ दुकृतायेवुरकावाय्ये॥ अधनेब्रंल्यारिणं॥ पिशावेभ्यःसेलु
गं॥ पिशासायैगोव्युलं॥ निर्भस्त्रेगोघातं॥ शुधेगोविकुर्ते॥ शुचृष्टणाभ्यातं॥ योगांविहंतं तंभ्यांसं
भिक्षमाणउपतिष्ठते॥१६॥ भूम्यैपीठसर्पिणमालभते॥ अग्नयेऽसुलं॥ वायवेवांसुलं॥ अंतरिक्षा
यवःशानुतिनं॥ दिवेरबलुतिं॥ सूर्यायहयुक्षं॥ चंद्रमेमेमिरं॥ नक्षत्रेभ्यःकिलासं॥ अह्नेशुकु-
र्विगुलं॥ रात्रियैकृलंविगाक्षं॥ वावेपुपुषमालभते॥ घ्राणमपानं व्यानमुदानं समा नंतांवायवे॥
सूर्यायुक्कृलंभते॥ मनश्चंद्रमेमे॥ दिग्भ्यःश्रोत्रं॥ प्रजापतयेपुपुषं॥१८॥ अथैतानरूपेभ्यःआ-
लभते॥ अतिहृत्तुमतिहाये॥ अतिहृत्तुमत्यःसुलं॥ अतिहृत्तुमतिहृत्तुं॥ अतिहृत्तुमतिहृत्तुं॥
मशं॥ अतिकिरिदुमतिहंतुरं॥ अतिमिर्मिरुमतिमेमिषं॥ आशायेजामिं॥ प्रतीक्षायैकुमारीं॥१९॥

॥ श्रीः ॥ ब्रह्मणेगीताय श्रमाय संधये नदी भ्य उत्सारे भ्ये कृत्ये भाया अर्पे भ्यो मं न्यवेपु म्ये दश दश सरो भ्यो
 ॥ ५३ ॥ द्वादश प्रतिश्रुत्वा ये बीभत्सा म्ये दश द्वादश साय सप्ताक्षरा जाय नमो द्वादश भ्ये दश वा वेपु उ-
 थु न वेकां न्त वि दशतिः ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ब्रह्मणे म्ये न व दश ॥ ॥ हरिः ॥ श्री ह
 ह्यार्पणमस्तु ॥ ॥ ॥ श्री गुरुभ्यो नमः श्री हरिः ॥ ॥
 सत्यं प्रत्यक्षं ॥ वृत्तं प्रपद्ये ॥ अमृतं प्रपद्ये ॥ प्रजायतेः प्रियांत नुवमानां त्वां प्रपद्ये ॥ इह म ह्ये व दशो
 न वज्रेण ॥ द्विषंतं भ्रातृव्यमवक्रामामि ॥ योऽस्मां देहि ॥ यं वदयं द्विषः ॥ भूर्भुवः स्वः ॥ हिं ॥
 ॥ १ ॥ सत्यं दश ॥ १ ॥ प्रवोवाजा अभिद्युवः ॥ हविर्भंतो घृता व्या ॥ देवां जिगति स स्वयुः ॥ अमृता
 या हि वीतये ॥ शृणानो ह व्यदा तये ॥ निहोता स सि बहिषि ॥ तं त्वा समिधं निरगिरः ॥ घृतेन व

॥ श्रीः ॥
 ॥ ५३ ॥

तमनोतिवाजं॥ इन्द्रायोअग्नीसङ्करीसपर्यात्॥ इन्द्रंयन्तावसव्यस्तभूरे॥ महस्तमामहसावा
जयन्ता॥ इन्द्रसानसिंरयि॥ ३॥ सजित्वानंसहासहं॥ वषिष्ठमृतयेभरा॥ प्रसमाहिषेपुरुहूतशत्रून्॥
ज्येष्ठस्तेरुषमइहरातिरस्त॥ इन्द्राभरदक्षिणेनावस्तुनि॥ पतिःसिंधूनामसिरेवतीनां॥ महान् इन्द्रोय
ओजसा॥ पार्जन्योवृष्टिमान् इव॥ स्तोमैर्वसिस्त्यवावृधे॥ महान् इन्द्रोवृवदावर्षाणि॥ ४॥ उत्तदि-
बर्हाअमिनःसहोभिः॥ आस्मदियन्वावृधेवीर्याप॥ उरुःशृफःसकृतुःकर्तृभिर्भूत्॥ विषीहिदेवा
२॥ उशतोयविष्ठा॥ विद्वांस्रतुंरुतुपतेयजेह॥ येदेव्याकृतिजस्तेभिरग्ने॥ त्वंहोश्रूणामस्यापजि
ष्ठः॥ अग्निंस्विष्टकृतं॥ अयाउमिरग्नेप्रियाधामानि॥ अयाटसोमस्यप्रियाधामानि॥ ५॥ अयाउ-
ग्नेःप्रियाधामानि॥ अयाटप्रजापतेःप्रियाधामानि॥ अयाउग्नीषोमयोप्रियाधामानि॥ अयाउिंदो

श्री० त०

५६

मियोः प्रियाधामानि॥ अयाडिंद्रस्य प्रियाधामानि॥ अयाप्महेंद्रस्य प्रियाधामानि॥ अयाइदेवाना
मान्यपानां प्रियाधामानि॥ यक्षदग्नेर्होतुः प्रियाधामानि॥ यक्षत्वं महिमानं॥ आपजतामेज्याः
ऋणोतुसोअधराजातवेदाः॥ जुषतां हविः॥ अग्नेयदाद्याविशोअधरस्य होतः॥ पावकशोवेवेषु
रंहियन्वा॥ क्रतायजासिमहिनावपद्मः॥ अहव्यावहयविष्टयातेअद्य॥ ६॥ अस्वधत्तरयिंच
र्षणिप्राः सोमस्य प्रियाधामानीषषद्म॥ ७॥ उपहृतं रथं तरं सह दधिभ्या॥ उपमारथं तरं स
ह दधिभ्या हृतं॥ उपहृतं वामदेव्यं सहांतरिक्षेण॥ उपमावामदेव्यं सहांतरिक्षेण हृतं॥ उपहृ
तं बृहत्सहस्रिवा॥ उपमा बृहत्सहस्रिवा हृतं॥ उपहृताः सप्त होत्राः॥ उपमा सप्त होत्रा हृतं॥
उपहृताः सप्त होत्राः सप्त होत्राः सप्त होत्राः सप्त होत्राः सप्त होत्राः सप्त होत्राः सप्त होत्राः सप्त होत्राः
॥ १॥ उपहृतो भक्षः सरवा॥ उपमा भक्षः सरवा हृतं॥

श्रीः०

५६

॥सनः पृथुः श्रवाय्यं॥

ध्यामसि ॥ बृहलोवायुर्वृष्णा ॥ समिध्यमानः प्रथमो न धर्मः ॥ १ ॥ अग्नादेव विवाससि ॥
बृहदग्नेः सवीर्यं ॥ इजे न्योनमस्यस्तिरः ॥ तमारसि दशतिः ॥ सममिरिध्यते वृषा ॥ वृषोऽग्निः
समिध्यते ॥ अश्वो न देववाहनः ॥ तं हविर्भंत इजेते ॥ वृषणत्वावयं वृषं न ॥ वृषाणः समिधीमः
हि ॥ २ ॥ अग्नेदीद्यतं बृहत् ॥ अग्निं दूतं वृणीमहे ॥ होतारं विश्ववेदसं ॥ अस्य सप्तस्य सक्तं कृतं ॥
समिध्यमानो अधरो ॥ अग्निः पावक इज्यः ॥ शो विक्रेवास्तमीमहे ॥ समिधो अग्न आहुतं ॥
देवान्यसि स्वधा ॥ त्वरेहि हव्यवाजसि ॥ आजु होत द्रुवस्यत ॥ अग्निं प्रयत्यधरे ॥ वृणीध्वं ह
व्यवाहनं ॥ त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने ॥ तां वर्धते मतिभिर्वीसिष्ठाः ॥ त्वेव स सुषणनानि संतु ॥ सु
यं पात स्वस्तिभिः सहानः ॥ ३ ॥ श्रवाय्यमिधीमद्यसि सप्तव ॥ अग्ने महान् असि त्रां ह्यण भारत ॥

ब्री० तू०

५४

ने

म

असावसौ॥ देवेक्षोमंविभः॥ ऋषिष्टुतोविषानुमदितः॥ कविशस्तो ब्रह्मसंशितो घृताहवनः॥ प्रः
णीर्षितानां॥ रथीरध्वराणां॥ अतृत्तो होता॥ तृणहिव्यवाद्॥ आस्यान्नं जुहू देवानां॥ ८॥ यमसो देवपा
नः॥ अगं इवाग्नेमि देवास्त्वपरिभूरसि॥ आवह देवान् यजमानाय॥ अग्निमग्नावह॥ सोममाव
ः॥ अग्निमाव॥ प्रजापतिमाव॥ अग्नीषोमावावह॥ इंद्राग्नीआवह॥ इंद्रमावः॥ महेंद्रमावः॥ दे
वां आज्यपां आहवे॥ अग्निं होवायावह॥ स्वमहिमानमावह॥ अवाग्ने देवान् वह॥ स्रमजा
वयज्जातवेदः॥ २॥ देवानां मिंद्रमावह षड्॥ ३॥ अग्निर्होता वेत्तुग्निः॥ हो अवेत्तु प्रावित्रं॥ स्मो
वयं॥ साधते यजमान देवता॥ घृतवती ध्वये स्क्रुमास्यस्व॥ देवा फवं विश्ववासां॥ इंद्रा महे
देवा इडेभ्यान्॥ नमस्याम नमस्यान्॥ यजमपज्ञियात्॥ १॥ अग्निर्होता नव॥ ४॥ समिधो

श्रीः०

५४

अग्न्याज्यस्यविषंतु॥ तदुनपादग्न्याज्यस्यवेतु॥ इमे अग्न्याज्यस्यविषंतु॥ बहिरग्ना
 ज्ये स्पवेतु॥ स्वाहाग्निं॥ स्वाहासोमं॥ स्वाहाग्निं॥ स्वाहाप्रजापतिं॥ स्वाहाग्नीषोमो॥ स्वाहेन्द्राग्नी॥
 स्वाहेंद्रं॥ स्वाहामहेंद्रं॥ स्वाहादेवां अज्यपात॥ स्वाहाग्निं होत्राज्यपाणाः॥ अग्न्याज्यविषं
 तु॥ १॥ इन्द्राग्नीपेवव॥ २॥ अग्निर्वृत्राणि जंघनत॥ इविषास्त्वर्विषं न्यया॥ समिधश्चक्रा
 दुतः॥ त्वं होमासिमसृतिः॥ जुषाणो अग्निराज्यस्यवेतु॥ त्वं होमासिमसृतिः॥ त्वं राजोतह
 न्ना॥ त्वं भद्रो असि क्रतुः॥ जुषाणः सोम अज्यस्यविषोवेतु॥ अग्निः द्रुत्तेन जंघना॥ शंभा
 नस्तउवस्वां॥ कविर्विषेण वावृधे॥ जुषाणो अग्निराज्यस्यवेतु॥ सोमगीभिष्टावयं॥ वर्धमा
 मोवबोविहः॥ समृद्धी को न आविशा॥ जुषाणः सोम अज्यस्यविषोवेतु॥ ३॥ स्वाहां षड्॥ ६॥

श्री० तृ०
५५

अग्निमूर्धो दिवः ककुत् ॥ पतिः पृथिव्या भै ॥ अपारं रेतां सिजिं चति ॥ भुवो मत्तस्य राजस
श्वनेता ॥ यन्नानि युद्धिः स च सेशिवाभिः ॥ दिवि मूर्धो नंदधिषे सवर्षी ॥ जिह्वा ममेव कु-
षे हव्यवाहं ॥ प्रजापते न त्वहेतां न्यं न्यः ॥ विश्वाजातानि परिता बभूव ॥ यं त्वा मास्ते जुहुम
स्तं नो अस्त ॥ १ ॥ वयं स्याम पतयो रयीणां ॥ सवेद पुत्रः पितरं समातरं ॥ सस्तु भूवत्स
भुवस्तु नर्मधः ॥ सदा मोर्णो दंत रिक्षं स सवः ॥ स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत् ॥ अग्नी
षोमा सवेद सा ॥ स हूती वनतंगिरः ॥ संदेव आबभूव भूवः ॥ सवमेतानि कवरो वनानि ॥
अग्निश्च सोमस क्रतू अधत्तं ॥ २ ॥ सव रं सिंधू रं मिशस्ते रवद्यात् ॥ अग्नीषोमा वमुव
तं गृहीतान् ॥ इंद्राग्नीरो वना दिवः ॥ परिवाजेषु भूषथः ॥ तद्वां वेति प्रवीर्य ॥ सध दृवमु

श्रीः
५५

॥३॥

उपोपहृता ॥ उपहृतेडा ॥ उपोअस्मां रंइडाहृयतां ॥ इओपहृता ॥ उपहृतेडा ॥ मानवीघृतपुहीमैत्रा
वरुणा ॥ ब्रंहादेवकृतमुपहृतं ॥ देव्याअध्वर्षवउपहृताः ॥ उपहृतामनुष्याः ॥ यइमंयज्ञमवान् ॥
येयज्ञपतिंवर्धन् ॥ उपहृतेद्यावापृथिवी ॥ पूर्वजेनस्तावरी ॥ देवीदेवपुत्रे ॥ उपहृतोयंयजमानः ॥
उत्तरस्यां देवभज्यायामुपहृतः ॥ भूमसिंहविष्करणमुपहृतः ॥ दिव्येधामनुपहृतः ॥ इहंमेदेवा
हविर्जिषंतामिति तस्मिन्नुपहृतः ॥ विश्वमस्यप्रियमुपहृतं ॥ विश्वस्यप्रियस्योपहृतस्योपहृतः
॥३॥ सह नरपभाह्वयतामुपहृतं हविष्करणउपहृतं शुत्वारिवा ॥ ८ ॥ देवं बर्हिः ॥ वसुवनेवसु
धेयस्यवेतु ॥ देवोनराशंसः ॥ वसुवनेवसुधेयस्यवेतु ॥ देवोअग्निः सिष्टकृतः ॥ सुद्रविणामं
इः कविः ॥ सत्यमन्मायजीहोता ॥ होतुहोतुरायजीयान् ॥ अग्नेयां देवानमाद् ॥ यां अपिषे ॥ ये

ब्रा० वृ०

५७

॥१॥

यो

तेहो न्रे अमत्सत ॥ तां ससा नुषां होत्रां देवं गमां ॥ दिवि देवेषु यज्ञमैरयेमं ॥ स्विष्टकृत्वा मे होता भूः ॥
वसुवनेव सधेयस्य नमो वाके वीहि ॥ १ ॥ अपि प्रपुं वव ॥ २ ॥ इदं द्यावा पृथिवी भद्रमभूत् ॥ अ
धर्मूक्त वाकं ॥ उत नमो वाकं ॥ क्रध्यास्म सुक्तो व्यमने ॥ वसुक्त वागसि ॥ उपश्रितो दिवः पृथि-
व्यो ॥ ओमं न्वती ते सिं द्य ज्ञेय जमान द्यावा पृथिवी स्तां ॥ शंग मे हीरै र्जीरा नू ॥ अमस्तू अश्वेदे ॥ उ
रुग धृती अभयं कृतौ ॥ वृष्टि द्यावा पृथिवी ॥ शं भुवो मपो भुवो ॥ उज्जि स्वती वपुष सती व ॥
सूषवरणा वसुधिवरणा व ॥ तयो रा विदि ॥ अग्नि रिरदं हविर जुषता ॥ अवी दृ धत म हो ज्या यो कृ
त ॥ सोम इदं हविर जुषता ॥ अवी दृ धत म हो ज्या यो कृत ॥ अग्नि रिरदं हविर जुषत ॥ २ ॥ अवी दृ धत म हो ज्या यो कृत ॥ अग्नी षो

श्रीः

५७

माविदं हविरजषेतां॥ अवीवृधेतां महोज्यायो कृतां॥ इन्द्राणी हविरजषेतां॥ अवीवृधेतां महोज्या ३६५
 का पो कृतां॥ इन्द्राणी हविरजषेतां॥ अवीवृधेतां महोज्यायो कृतां॥ इन्द्राणी हविरजषेतां॥ अवीवृधे
 तमहोज्यायो कृतां॥ महेंद्राणी हविरजषेतां॥ ३॥ अवीवृधेतां महोज्यायो कृतां॥ देवा आज्यपा आ
 होज्या ज्यमजषेतां॥ अवीवृधेतां महोज्यायो कृतां॥ अग्निर्होत्रेणेहं हविरजषेतां॥ अवीवृधेतां महोज्यायो कृ
 तां॥ अवीवृधेतां महोज्यायो कृतां॥ अस्यामृधुभोत्रायां देवंगमायां॥ आशा स्तेषं यजमानो सो
 ॥ आफराशास्ते॥ सुप्रजास्त्वमाशास्ते॥ सजातवनस्यामाशास्ते॥ ७॥ उत्तरां देवयज्याशा
 स्ते॥ भूयो हविष्करणमाशास्ते॥ दिव्यं धामाशास्ते॥ विश्वं प्रियमाशास्ते॥ यदनेन हविषाशा
 स्ते॥ तदस्यान्नं दद्यात्॥ तदस्मे देवांसंतां॥ तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते॥ वयमग्ने मांनुषाः॥

२ महेंद्र इह विरजुषत

श्री०

१८

इष्टं वीतं व॥ उभे नो ध्यावा प्रथिवी अहं सस्मातां॥ इह गतिं विमस्ये हं य॥ न मोहे वेभ्यः॥ ५॥
अभयं कृतावकृताभिरिहं हविरज्जुषते सजातव न स्यामाश॥ स्तेवीतं वृत्रीणि न॥ १०॥ तंः
हं यो शवृणीमहे॥ गातुं याज्ञाया॥ गातुं यत्पतये॥ हैरी सुस्तिरस्तनः॥ सुस्तिमिनुषेभ्यः
॥ उधं जिगातुमेषजं॥ शं नो अस्तु द्विपदे॥ शं न तुष्यदे॥ १॥ तं यो रष्टौ॥ ११॥ आष्या
यस्व संते॥ इह लुष्टारमग्रियंत नस्तु रीषं॥ देवानां फली रुशतीरवंतु नः॥ प्रावतु नस्तु जः
येनाजसातये॥ या पार्थिवी सोपा अपामपि ब्रते॥ तानो देवी स्म ह वा शर्म यच्छत॥ उत
अविमंतु देवपत्नीः॥ इन्द्राण्यग्न्याभिविनी राट्॥ आरोह सीवरुणानि शृणोतु॥ विमंतु
देवी यक्रतुर्जनीना॥ अग्नि होता गृहपतिः सराजा॥ विशवावेदजनिमाजातवेशः॥ हे

श्री०

५८

५ उपमा बृहत्स ५

वानामुतपोमत्पानिं॥यजिष्ठःसप्रपजतामृतावा॥वृषमुखाग्रहपतेजनानां॥अग्नेअकंमः
समिधोहृहतं॥असूरिणोगार्हपत्यानिसंतु॥तिग्मेननो ब्रह्मसंशिशिषाधि॥१॥जनी
नामष्टोत्र॥१२॥उद्गतंरथंतरंसहप्रथिव्या॥उपमारथंतरंसहप्रथिव्याद्वयतां॥उपद्
तंवाग्देव्यंसहांतरिक्षेण॥उपद्गतांवाग्देव्यंसहांतरिक्षेणद्वयतां॥उद्गते बृहत्सो हरिवा॥
हरिवाद्वयतां॥उपद्गताःसप्तहोत्राः॥उपमासप्तहोत्राद्वयतां॥उपद्गताधेनुःसहकृषभा॥
उपमाधेनुःसहकृषभाद्वयतां॥३॥उपद्गतोभक्षःसखा॥उपमाभक्षःसखाद्वयतां॥उपद्
तां३हो॥इजोपद्गता॥उपद्गतेजा॥उपोअस्मांइजोद्वयतां॥इजोपद्गता॥उपद्गतेजा॥मो
नवीधृतपदीमेत्रावुणी॥अंस्वदेवकृतमुपद्गतं॥२॥देव्याअथर्ववउपद्गताः॥उपद्गता२

ब्रा० तं
५९

मुष्णः॥ यदमं यत्तमवान्॥ ये यत्तपतीं वथीन्॥ उपहृते द्यावापृथिवी॥ पूर्वजे कृतावरी॥ देवी देव
पुत्रे॥ उपहृते यं यजमाना॥ इंद्राणी वा विभवा॥ अदिति रिवस्तु पुत्रा॥ उत्तरस्यां देवपत्यायाः
उपहृता॥ भूमि सह विष्णु रण उपहृता॥ दिव्ये धामं नुपहृता॥ इदं मे देवा हविर्जुषंतामिति तस्मिं
नुपहृता॥ विश्वमस्याः प्रियमुपहृतं॥ विश्वस्य प्रियस्योपहृतस्योपहृता॥ ३॥ सह कृषभा द
तामुपहृतं स पुत्रावद्व॥ ३॥ ॥ सत्यं प्रगे वा जाग्ने महान्निर्हीता समिधो निह
वृत्राण्यनिमुधोपहृतं देवं वहि रिरं द्यावापृथिवी तल्लोपो राया यस्वोपहृतं त्रयोदशा॥ ३॥ श्रीः
॥ ॥ ॥ सत्यं वयं स्याम वृष्टि द्यावा नवविंशतिः॥ २६॥ हरिहि ३॥ श्रीः
॥ ॥ ॥ श्रीशारदां वप्रसं न्म॥ शारदां वां॥ ॥ ७॥ ॥ ॥

श्रीः
५९

मेककपालं द्वादशगुवः सीरुंदक्षिणाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति रोइंगावीधुकं चरुमे
इंदधिवारुणं यवमयं चरुं वहिनीधेनुर्दक्षिणाये देवाः पुरः सद्यो ग्निनेत्रा दक्षिणसद्यो
युमनेत्राः पश्वात्सदः सवितनेत्रा उत्तरसद्यो वरुणनेत्रा उपरिषद्यो बृहस्पतिनेत्रा
रक्षो हणस्तेनः पांतु ते नो वंतु तेभ्यः ॥ १ ॥ नमस्तेभ्यः स्वाहा समूहं रक्षः संदेधं रक्षः
हमहं रक्षोभिसंदहाम्यग्नये रक्षोभिसंदहाम्यग्नये रक्षोभ्ये स्वाहा यमाय सवित्रे वरु
णाय बृहस्पतये दुर्वस्वते रक्षोभ्ये स्वाहा प्रष्टिवाही रथो दक्षिणा देवस्य त्वासवितुः
प्रसवैर्भिनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां रक्षसो वधं जुहोमि जुहोमि हतं रक्षो वधि
भ्ररक्षो यद्वस्तेतदक्षिणा ॥ २ ॥ तेभ्यः पंच चत्वारिंशच्च ॥ ७ ॥ धात्रे पुरोडाशं द्वाद
शकपालं निर्वपत्य नुमत्यै चरुः राकायै चरुः सिनीवाल्यै चरुः कुक्ष्यै चरुः मिथुनौगा

॥प्र०स०८॥

॥६७॥

श्वा

वौदक्षिणाग्नावैष्टवमेकादशकपालं निर्वपत्यैद्रावैष्टवमेकादशकपालं वैष्टवन्त्रि
कपालं वामनोवहीदक्षिणाग्निषोमीयमेकादशकपालं निर्वपतीन्द्रासोमीयमेकाद
शकपालः सौम्यंचुक्रं बुभुर्दक्षिणासोमापोष्टांचुक्रं निर्वपत्यैद्रापोष्टांचुक्रं योष्टांचु
क्रं श्यामोदक्षिणावैश्वानुरं द्वादशकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणावाकृणं यवमयंच
क्रमशोदक्षिणा ॥१॥ वैनूरं द्वादशकपालं निरुष्टौच ॥२॥ ॥ बार्हस्पत्यंचुक्रं निर्वपति
ब्रह्मणो गृहेशितिष्ठोदक्षिणेंद्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहं ऋषभोदक्षिणा
दित्यंचुक्रं माहिष्ये गृहं धेनुर्दक्षिणानैर्दृतंचुक्रं परिदृत्यै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नरवनि
भिर्निकृष्णाकुटादक्षिणा नेयमष्टकपालः सेनायै गृहे हिरण्यं दक्षिणावाकृणं द
शकपालः सूतस्य गृहे महानिरुष्टौ दक्षिणामाकृतः सप्तकपालं ग्रामप्यो गृहेष्टभि ॥६७॥

माकिरेतत्परिष्ठाद्विमाहित्वावसुपतिंवस्नां॥ इंदुयत्तेमाहिनुंदत्रमस्त्यस्मभ्यंतध
र्यश्व॥३॥ प्रयधि॥ प्रदातारहवामह इंदुमाहविषावयं॥ उभाहिहस्तावसुनाष्टणस्वा
प्रयच्छुदक्षिणादेतसुयाद॥ प्रदातावज्जीवेषभस्तुराषादशुभीराजीवत्रहासोमपावा
॥ अस्मिन्यज्ञेवर्हिष्यातिषद्याथाभवयजमानायशंयौः॥ इंदुः सुत्रामास्ववाः अवो
भिः सुमृतीकोभवतुविश्ववेदाः॥ बार्धतांदेवोअभयंरुणोतुसुवीर्यस्य॥४॥ पतयस्या
म॥ तस्यवयः सुमृतौयज्ञियस्यापिभुदेसोमनुसेस्याम॥ ससुत्रामास्ववाः इंदो
अस्मेआराक्षिद्वेषः सनुतयुयोतु॥ रेवतीर्नः सधुमाद इंदुसंवतुविनाजाः॥ सुमृतौ
याभिर्मदेम॥ प्रार्थस्मेपुरोरथमिंद्रायशूषमर्चत॥ अभीदेचिदुलोककृतुंगेसुमत्तवृ
त्रहा॥ अस्माकं बोधिचोदितानर्भतामन्यकेषां॥ ज्याकाअधिधन्वसु॥५॥ जरसामा

॥ प्र० स० ७॥
॥ ६४ ॥

ते हयश्च सुवीर्यस्याध्येकं च ॥ १३ ॥ ॥ पाकयज्ञः सः श्रवाः पुरोक्षं बर्हिषो हं क्रुवामग
मेत्याहु देवसवितर्देवस्याहं क्षत्रस्योल्बं वाजस्याग्निरेकाक्षरेणोपयामगृहीतोसि नृ
षदमुन्वाहुत्रयोदश ॥ १३ ॥ ॥ पाकयज्ञं पुरोक्षं ध्रुवां विसृजते च नः सर्ववीरां पतय
स्यानेकपञ्चाशत् ॥ ५१ ॥ ॥ साक्ययज्ञमधिधन्वसु ॥ ७७ ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ७७ ॥
अनुमत्यै पुरोडाशमुष्टाकपालं निर्वपति धेनुर्दक्षिणाय प्रत्यंचः शम्याया अवशीयते
तं नैर्ऋतमेककपालं कृष्णं वासः कृष्णतृषदक्षिणा वीहि स्वाहा हुतिं जुषाण एष ते नि
र्ऋते भागो भूते हविष्मत्यसि मुंचेममः हंस स्वाहानमो यद्रुदं च कारादित्यं च रुं निर्व
पति वरो दक्षिणाग्नावैष्टणवमेकादशकपालं वामनो वही दक्षिणाग्नीषोमीयं ॥ १ ॥
एकादशकपालं हिरण्यं दक्षिणे इमेकादशं मृषभौ वही दक्षिणाग्नेयमुष्टाकपाल

कपाल

॥ ६४ ॥

स्यैकचत्वारिंशच्च ॥१२॥ ॥समि धुमातिष्ठगायत्रीत्वाळंदसामवतुत्रिवृत्तोमोरथ
तरुं सामग्निदेवता ब्रह्म इविणमुग्रामातिष्ठत्रिष्टुप्त्वाळंदसामवतुपंचदशस्तोमोवृह
त्सामेन्द्रोदेवताक्षत्रं इविणं विराजमातिष्ठजगतीत्वाळंदसामवतुसप्तदशस्तोमोवैदूपः सा
मभरुतोदेवताविदुर्विणमुदीचीमातिष्ठानुष्टुप् ॥१॥ ऋंदसामवत्वेकविंशस्तोमोवैराजः
साममित्रावरुणोदेवताबलं इविणमूर्धमातिष्ठपुडि स्वाळंदसामवतुत्रिणवत्रयस्त्रिं
शोस्तोमोशाकरैवते सामनीवृहस्पतिर्देवतावचो इविणमीदृङ्गान्यादृङ्गैतादृङ्गप्रति
दृङ्गमितश्चसंमितश्चसभराः ॥ शुक्रज्योतिश्चचित्रज्योतिश्चसत्यज्योतिश्चज्योतिष्माः
श्चसुत्यश्चेतुषाश्च ॥२॥ अत्यरहाः ॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्व
त्यै स्वाहा पूषणे स्वाहा वृहस्पतये स्वाहेन्द्राय स्वाहा धातये स्वाहा शक्राय स्वाहा शाय

प्र० सं० ८१
॥७०॥

स्वाहाभर्गाय स्वाहाक्षेत्रस्य पतये स्वाहापृथिव्यै स्वाहांतरिक्षाय स्वाहादिवे स्वाहासूर्याय
स्वाहाचंद्रमसे स्वाहानक्षत्रेभ्यः स्वाहाद्भ्यः स्वाहोषधीभ्यः स्वाहावनस्पतिभ्यः स्वाहाच
राचरेभ्यः स्वाहापरिप्लवेभ्यः स्वाहासरीसृपेभ्यः स्वाहा॥३॥ अनुष्टुप् तृपाश्वसरीसृपे
भ्यः स्वाहा॥१३॥ ॥ सोमस्य चिषिरसितवैवमेचिषिर्भूयादमृतमसिमृत्योर्मपाहिदिद्यो
न्मापाह्यवैष्टादं दृशूकानिरस्तं नमुचेः शिरः॥ सोमो राजा वरुणो देवा धर्मसुवश्वये॥ ते
तेवाचः सुवतां ते ते प्राणः सुवतां ते ते चक्षुः सुवतां ते ते श्रोत्रः सुवतां सोमस्य त्वाद्य
न्नेनाभिषिचाम्यग्नेः॥१॥ तेजसा सूर्यस्य वर्चसं द्रस्यं द्रियेण मित्रावरुणयोर्वीर्येण म
रुतामोजसा क्षत्राणां क्षत्रपतिरस्यति दिवस्पाहिसमावद्वृत्रन्नधुरागुदीचीरहिंबु
धियुमनुसंचरतीस्ताः पर्वतस्य वृषभस्य पृष्ठेनावश्वरंति स्वसिचंद्रयानाः॥ रुद्र

॥७०॥

ॐ शितिष्टोदक्षिणेंद्रमेकादशकपालमृषभोदक्षिणादारुणंदशकपालं महानिरष्टोद
क्षिणासौम्यंचुंबुभुदक्षिणात्वाष्टमष्टकपालः३६०दक्षिणावैष्णवंत्रिकपालंवाम
नोदक्षिणा॥१॥आग्नेयः३॥हिरण्यः३॥सारस्वतं३॥द्विचत्वारिः३॥१॥॥सुद्योदीक्षयंतिस
द्यःसोमं३॥क्रीणंतिपुंडरिस्त्रजांप्रयच्छतिदशभिर्वत्सतुरैःसोमं३॥क्रीणातिदशपेयोभवति
शतं३॥आसुणाः३॥पिबंतिसप्तदशः३॥स्तोत्रंभवतिप्राकाशावध्वयवैददातिस्त्रजमुद्रात्रैरु
क्मः३॥होत्रैश्च३॥प्रस्तोतप्रतिहर्तृभ्यां३॥द्वादशपञ्चोही३॥ब्रह्मणैर्वृशां३॥मैत्रावरुणाय३॥ऋषभं३॥
ह्यणाकुः३॥सितेवाससं३॥निष्ठापोतभ्याः३॥स्थूरीयवा३॥चितमं३॥वाकायानुद्धाहं३॥मन्त्रीधेभा
गुवो३॥होता३॥भवति३॥आयंतीर्यं३॥ब्रह्मसामं३॥भवति३॥वारवंतीर्यमग्निष्टोमसामः३॥सारस्वती
रुपो३॥गृह्णाति॥३॥॥वारवंतीर्यंचत्वारिच॥३॥॥आग्नेयमष्टकपालं३॥निर्वपति३॥हि

॥ प्र० स० ८१ ॥
॥ ७२ ॥

रण्यं दक्षिणेऽमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वैश्वदेवं चुरुं पिशंगी पष्ठौ ही दक्षिणामैत्रा
वरुणी मामिक्षां वृशा दक्षिणा बार्हस्पत्यं चुरुः शिति पृष्ठो दक्षिणा दित्यां मल्लंगं भिर्णी
मालं भते मारुती पृष्ठं पष्ठौ हीमं भिर्भ्यां पूष्टे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति सरस्व
ते सत्यं वाचं चुरुः सवित्रे सत्यं प्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालं तिस्रधुन्वं शक्रं दृ
तिर्दक्षिणा ॥ १॥ आग्नेयं हिरण्यं मेरुं वैश्वदेवं पिशंगी सप्तचत्वारिंशत् ॥ १९ ॥ ॥ आ
ग्नेयं मृष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चुरुः सवित्रं द्वादशकपालं बार्हस्पत्यं चुरुं त्वाष्ट्रं
ष्टाकपालं वैश्वानुरं द्वादशकपालं दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा सारस्वतं चुरुं निर्व
पति पौष्टं चुरुं मेरुं चुरुं वारुणं चुरुं क्षैत्रं पत्यं चुरुमादित्यं चुरुमुत्तरो रथवाहनवाहो
दक्षिणा ॥ १॥ आग्नेयं सौम्यं बार्हस्पत्यं चतुस्त्रिंशत् ॥ २० ॥ ॥ स्वादीत्वा स्वादुर्नाती ॥ ७२ ॥

यत्तेकयीपरं नाम तस्मै द्रुतमसियुमेष्टमसि॥ प्रजापतेन त्वदेतान्यन्यो विश्वा ज्ञातानि प
रितावभूव॥ यत्का मास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयः स्यात्सुपतयोरयीणां॥३॥ अग्नेस्ते
कादशन्व॥१४॥ ॥ इन्द्रस्य वज्रो सिवार्धघ्नस्त्वया ये वृत्रं बध्नामित्रावरुणयोक्त्वा प्र
शास्त्रोः प्रशिषायुनज्मियत्तस्य योगेन विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्त
मसि मरुतां प्रसवे जेष माप्तं मनः समहमिदियेण वीर्येण पशूनां मन्युरसि तवैव मे
मन्युर्हयान् नमो मात्रे पृथिव्यै माहं मातरं पृथिवीं हिंसिषुमा॥१॥ मां माता पृथिवी
हिंसीदियं दुस्यामुरस्यायुर्मधे ह्युर्गस्यूर्ध्वमधे हियुं ऊंसि वचोऽसि वचोमयि धेह्यग्नये
वृहपतये स्वाहा सोमोयुवनस्पतये स्वाहा इन्द्रस्य बलोयु स्वाहा मरुतामोजसे स्वाहा ह
सः शुचिषदसु रंतरिषु सधोता वेदिषदतैथिदुरीणसता॥ नृषद्वरसदंतसद्यो मसदुजा

॥प्र०स०॥
॥७९॥

गोजात्रतजाअडिजाक्रतं बृहत् ॥२॥ हिंसिषंमर्तजास्त्रीणिच ॥१५॥ ॥ मित्रोसिवरुणो
सिसमहंविधेदेवैः क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसि स्योनामासीदसुषदामासीदमा
त्वहिंसिन्मामाहिंसिन्निषसादधृतव्रतोवरुणः पुस्त्यास्वसांम्राज्याय सुक्रतुव्रमो ३
त्वःराजन्ब्रह्मासिसवितासिसत्यसंबो ब्रह्मां ३ त्वःराजन्ब्रह्मासीदोसिसूतयोजाः ॥१॥
ब्रह्मां त्वःराजन्ब्रह्मासिमित्रोसिसुवोवो ब्रह्मां ३ त्वःराजन्ब्रह्मासिवरुणोसिसत्यधु
मैदस्यवज्रोसिवात्रघ्नस्तेनमेरधुदिशोभ्ययः राजाभूत्सहोकांसुर्मगलांसत्यरा
जान् ॥ अ० पा० न० ३ स्वाहोर्जेन० ३ स्वाहा नयेष्टहपतये स्वाहो ॥२॥ सूतयोजाश्चत्वारिंशच्च
॥३६॥ ॥ आग्नेयमुष्टाकपालं निर्वपति हि रण्यं दक्षिणासारस्वतंचरुं वत्सतुरी दक्षिणा
सावित्रं द्वादशकपालमुपध्वस्तो दक्षिणापोष्ठांचरुः श्यामो दक्षिणाबार्हस्पत्यंचरुः

॥७९॥

दक्षिणासावित्रं द्वादशकपालं ॥ १ ॥ सत्तुष्टुहउपध्वस्तो दक्षिणाश्विनं द्विकपालः संग्रही
 तुष्टुहसंवात्यौ दक्षिणापौष्णं च रुं भागदुघस्य तुष्टुहश्यामो दक्षिणारौ दं गीवीधुकं च रुम
 सावापस्य तुष्टुहेशबल उद्गारो दक्षिणे द्राय सुत्राण्यो पुरोडाशमेकादशकपालं प्रतिनिर्व
 पुती द्रायः होमुचेयन्नो राजा वृत्रहाराजा भुत्वा वृत्रं ध्यान्मैत्रा बार्हस्पत्यं भवति श्वेता
 यै श्वेतवत्सा यै दुग्धे स्वयं मूर्ते स्वयं मथित आज्य आश्वये ॥ २ ॥ पात्रे चतुस्त्रक्तौ स्वय
 मवपुन्नायै शारवायै कर्णाः श्वाकर्णाः श्वतं तुलान्विचिनुयाद्यै कर्णाः सपयसि बार्ह
 स्पत्यो यै कर्णाः स आज्यै मैत्रः स्वयं कृतावेदि भवति स्वयं दिनं बृहिः स्वयं कृतद्रुधः सै
 व श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा ॥ ३ ॥ सावित्रं द्वादशकपालं माश्वथे त्रयस्त्रिंशच्च ॥ १ ॥
 अग्नये तुष्टुहर्पतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानी व्रीहीणां सोमा यवनस्पत

व

॥ प्र० स० ८॥

॥ ६८ ॥

ये श्यामा कंचुरुः सवित्रे सुत्य प्रसवाय पुरोडाशं द्वादश कपाल माश्वनां ब्रीहीणां रु
द्राय पशुपतये गावीधुकंचुरुं बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारंचुरुमिंद्राय ज्येष्ठाय पुरो
डाशमेकादश कपालं महाब्रीहीणां मित्राय सुत्यायां बानांचुरुं वरुणाय धर्मपतये यव
मयंचुरुः सविता त्वा प्रसवानां सुवतामग्निर्गृहपतीनां सोमो वनुस्पतीनां रुद्रः
पशूनां ॥ १ ॥ बृहस्पतिर्विचामिंद्रो ज्येष्ठानां मित्रः सुत्यानां वरुणो धर्मपतीनां ये देवा
देव सुवस्तु तद्रममा मुष्याय णम न मित्राय सुवध्वं महते सुत्राय महत आधिपत्या
य महते जानराज्या ये षवो भरता राजा सोमो मारुता ब्राह्मणानां राजा प्रतित्यंता
मराज्यमधा यि स्वांतनुवं वरुणो अभिश्रेष्ठु चैर्मित्रस्य व्रत्या अभूमा मन्महिम
ह त क्रुतस्य नाम सर्वे ब्राता वरुणस्याभूवन्विमित्र एवैराति मता रीदस्त्पुदं

॥ ६८ ॥

तमुत्तियाकृतेनयुत्रितो जग्निमाणं न आनु द्विष्टोः क्रमोसि विष्टोः क्रान्तमसि विष्टोः बि
क्रान्तमसि ॥ २॥ पुशूनां त्राताः पंचविंशतिश्च ॥ १०॥ ॥ अर्धे तस्त्वा पापतिरसि वृषास्य
मिर्वृषसे नोसि ब्रजसितस्थ मरुतामो जस्थ सूर्यवर्चसस्तु सूर्यत्विचसस्थ मांदास्थ वा
शास्थ शर्करास्तु विश्वभूतस्थ जनभूतस्थाने स्तेजस्यास्था पामोषधीनां रसस्था
पोदेवीर्मधुमती रगृह्णन् नृजस्वती राजसूयायु चितानाः ॥ याभिर्मित्रावरुणावुभ्य
षिंचन्याभिरिंद्रमनयन्नत्यरातीः ॥ राष्ट्रदास्थ राष्ट्रदत्त स्वाहाराष्ट्रदास्थ राष्ट्रमु
धैदत्त ॥ १॥ अत्येकादशच ॥ ११॥ ॥ देवीरापः संमधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वं महि
वर्चः क्षत्रियाय वन्वाना अनाधृष्टाः सीदतोर्जस्वतीर्महिवर्चः क्षत्रियाय दधतीरनि
ष्टमसि वाचो बंधुस्तपोजाः सोमस्य दात्रमसि शुक्रावः रुक्मैणोत्पुना मिचंद्राश्च

॥ प्र० स० ८१ ॥

॥ ६९ ॥

इणामृता अमृतं तस्वाहाराजस्रया यचितानाः ॥ सधमादौ द्युमिनीर्निर्मृता अनिष्टा
अपस्युवो वसानो ॥ पस्या सुचक्रैवरुणः सधस्य मपाः शिशुः ॥ १ ॥ मातृ तमास्वतः ॥ क्ष
त्रस्योर्त्वमसि क्षत्रस्य यो निरस्या विन्नो अग्निर्गृहपतिरा विन्न इन्द्रो वृक्षश्रवा आविन्नः
पूषा विश्ववेदा आविन्नो मित्रावरुणा वृता वृधा वाविन्नेद्यवा पृथिवी धृतव्रते आविन्नादे
व्यदिति विश्वतूपा विन्नो यमुसा वा मुष्या यणो स्यां विश्वस्मिन्नाष्ट्रे महते क्षत्राय महत
आधिपत्याय महते जने राज्यायैष वो भरता राजा सोमो ममाकं ब्राह्मणानां राजेन्द्र
स्य ॥ २ ॥ वज्रो सिवार्त्रमस्त्वया यं दृत्रं बध्या छत्रु बाधना स्थपातमाप्रत्यं च पातमातिर्यं च
मन्वं च मापात दिभ्यो मापात विश्वोभ्यो मानाद्याभ्यः पातु हिरण्यवणविषसां विरोकेयस्य
णावुदितौ सूर्यस्यारोहतं वरुण मित्रं गतं ततश्चक्षाथामदितिं दितिं च ॥ ३ ॥ शिशुरिन्द्र

नः

॥ ६९ ॥

मुँद्रं दध्युभोवहीदक्षिणेंद्राग्नं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुं प्रथमं जोवत्सो दक्षिणा
सौम्यः श्यामा कंचरुं वा सो दक्षिणा सरस्वत्ये चरुः सरस्वते चरुं मिथुनौगावौ दक्षि
णा ॥ २ ॥ अग्नीषोमीयं चतुस्त्रिंशच्च ॥ १ ॥ ॥ आग्नेयमुष्टकं पालं निर्वर्षि सौम्यं चरुः ति
सावित्रं द्वादशकपालं सरस्वतं चरुं पौष्ट्यं चरुं मारुतः सुतकं पालं वैश्वदेवी मामि
क्षीं द्यावापृथिव्यमेककपालं ॥ १ ॥ आग्नेयः सौम्यं मारुतमुष्टकं दश ॥ २ ॥ ॥ ऐंद्राग्नमेक
दशकपालं मारुती मामिक्षीं वारुणी मामिक्षीं कायमेककपालं प्रघ्नास्या कूवामहे मरु
तोयुजवाहसः करं भेर्यसजोषसः ॥ मोषूणं इंद्रं इंद्रं देवास्तु स्मृतेशु भिन्नवुया ॥
मुहीत्यस्य मीढुषोयुव्या ॥ हविर्षतो मरुतो वंदते गीः ॥ यद्रामेयदर्पेयत्सुभायां य
दिंद्रिये ॥ यद्रुद्रयद्र्येनश्चक्रमावयं ॥ यदेकस्याधिधर्मिणितस्यावयजतमसि स्वाहा ॥

॥स० प्र० ८॥

॥६५॥

अक्रन्कर्मकर्मकृतः सहवाचामयो भुवा ॥ देवेभ्यः कर्मकृत्वास्तुं प्रेतसुदानवः ॥ १ ॥ वयं मदि
ः शतिश्च ॥ ३ ॥ ॥ अग्नयेनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यता मरु
द्भ्यः सांतपुनेभ्यो मध्यं दिने चुरुं मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यः सर्वासां दुग्धे सायं चुरुं पूर्णादिर्वि
परापतसु पूर्णपुनरापत ॥ वस्ते व विक्रीणा बहा इषमूर्जः शतक्रतो ॥ देहि मे ददामिते
नि मे धेहि निते दधे ॥ निहारमिन्नि मे हरानिहार ॥ १ ॥ निहरामिते ॥ मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः पुरो
डाशः सप्तकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यता ग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सोम्यं चुरुं
सावित्रं द्वादशकपालं सारस्वतं चुरुं पौष्णं चुरुं मे द्वाग्ने मेकादशकपालं ॥ २ ॥ हरानिहा
रं त्रिंशच्च ॥ ३ ॥ ॥ सोमाय पितृभ्यो मते पुरोडाशः षड्कपालं निर्वपति पितृभ्यो वहिषद्भ्यो
धानाः पितृभ्यो ग्निष्वात्तेभ्यो भिवात्याये दुग्धे मंथमेतत्तेततये चत्वा मन्वेतत्तेपिता

॥६५॥

३ मे इ चुरुं वैधकर्मण मेककपालं

महप्रपितामहये च त्वामन्वत्र पितरो यथाभागं मंदध्वंसुसुंदरीं त्वावयं मर्धवन्मंदि
षीमहि॥ प्रनूनं पूर्णविंधुरस्तु तोयासिवशां अनु॥ योजान्विदते हरी॥ १॥ अक्षन्ममीम
दंतद्वयप्रिया अधूषत॥ अस्तोषतु स्वभानवो विप्रानविष्ठयामुती॥ योजान्विदते हरी॥
अक्षन्पितरो मीमदंत पितरो तीतपंत पितरो मीमृजंत पितरः॥ परेत पितरः सोम्या गंभी
रैः पृथिविः पूर्वैः॥ अथापितृत्वं विदत्रां अपीतयमेनुये संधुमादं मर्दति॥ मनो न्वाहु
वामहे नाराशां सेनस्तो मेन पितृणां च मन्मभिः॥ आ॥ २॥ न एतु मनः पुनः क्वेदक्ष
यजीवसे॥ ज्योक्चु सूर्यदृशे॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु देव्योजनः॥ जीवंत्रातः संचे
महि॥ यदंत रिक्षं पृथिवीमुत घां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम॥ अग्निमूर्तिस्मादे
नसो गार्हपत्यः प्रमुंचतुडुरितायानि चक्रमकरोतु मारमनेन स॥ ३॥ हरीमन्मभिरा

॥प्र०स०८॥

॥६६॥

चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥ ॥प्रतिपूरुषमेककपालानिर्वपत्यकुमतिरिक्तंयावतो गृह्या
स्मस्तेभ्यःकर्मकरंपशूनांशर्मासिवाभ्यजमानस्यशर्मभेयुलैकएवकुडोनद्वितीयय
तस्थआसुस्तेरुद्रपुशुस्तंजुषस्वैषतेरुद्रभागःसहस्वस्त्राविकयातंजुषस्वभेषजंग
वेश्वायपुरुषायभेषजमथोअस्मभ्यंभेषजंमुभेषजं॥१॥यथासति॥सुगंमेषा
यमेषाअवांबरुद्रमदिमह्यवदेवंत्र्यंबकं॥यथानःश्रेयस्तुकरयथानोवस्यसःक
रुयथानोव्यवसाययात्र॥त्र्यंबकयजामहेसुगंधिंपुष्टिवर्धनं॥उर्वारुकमिवबंध
नान्मृत्योर्मुक्षीयमामृताव॥एषतेरुद्रभागस्तंजुषस्वतेनावसेनपरोमूर्जवतोतीह्य
वततधन्वापिनाकहस्तःकृत्तिवासाः॥२॥मुभेषजमहित्रीणिच॥६॥ ॥ऐंद्रानंदादेश
कपालंवैश्वदेवंचुरुमिंद्रायशुनासीरायपुरोडाशंद्वादशकपालंवायुर्व्यपयःसौर्य ॥६६॥
४यथानःपशुमतःकरु

प्रथमाष्टक संहिता
प्रारंभः॥

प्र-स०॥

॥१॥

श्रीगुरुभ्योनमः॥ हरिःॐ॥ इषेतोर्जेत्वा वायवस्थो पायवस्थं देवो वः सविता
प्रापेयतु श्रेष्ठतमायु कर्मण आर्प्या यध्वमदिया देवभागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः
प्रजावती रत्नमीवा अयुष्मामावस्तेन ईशतमा घशः सोरुद्रस्य हेतिः परि
वोवृणक्तु ध्रुवा अस्मिन् गोपतौ स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशुर्न्योदि॥१॥ इ
षेजि चत्वारिंशत्॥१॥ यज्ञस्य घोषदसि प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टो अरा
तयः प्रेयमगाधिषणा बहिरह्यमनुनाकृता स्वधया विर्तेष्टात आर्वहंतिकव
यः पुरस्ताद्देवेभ्यो जुष्टमिह बहिरासद्देवानां परिषूतमसि वर्षवृधमसि देव ब
हिर्मात्वा न्वज्जातिर्यम्पवते राध्या समाहृता ते मारिषं देव बहिः शतवत्सं विरोह
सहस्रवत्सः॥१॥ विवयं रूहे मपृथिव्याः संपृचः पाहिसु संहता त्वाम्भरा म्यहि

॥१॥

त्येरास्नासीद्राण्येसुनहनंपूषातेग्रंथिंग्रंथातुसतेमास्थादिंदस्यत्वाबाहुभ्यामुच्यते
बृहस्पतेर्मूर्ध्नाहराम्यर्वतरिक्षमन्विहिदेवंगममसि॥२॥सहस्रवल्शाअष्टात्रिंशच्च॥
॥२॥॥शंधध्वंदैव्यायुकर्मणेदेवयज्यायैमातृरिष्वनोघुर्मैसिद्यौरसिष्टधिव्यसि
विश्वधायाअसिपरमेणधाम्नादःहस्वमाह्वावसूनांपवित्रमसिशतधारंवसूनां
पवित्रमसिसहस्रधारंद्रुतस्तोकोदुतोदुप्तोमयेवृहतेनाकायस्वाहाद्यावापृथिवी
भ्यांसाविश्वायुःसाविश्वव्यचाःसाविश्वकर्मासंष्ट्यध्वमृतावरीरूर्मिणीर्मधुमत्त
मामंद्राधनेस्यसातयेसोमेतत्वातनचंीद्रायदधिविष्णोहव्यःरक्षस्व॥१॥सोमेना
ष्टौच॥३॥॥कर्मणेवांदेवेभ्यःशकेयंवेषायत्वाप्रत्यष्टःरक्षःप्रत्यष्टाअरातयोधूर
सिधूर्वधूर्वतंधूर्वतंयोस्मांधूर्वतितंधूर्वयंवयंधूर्वामस्त्वंदेवानामसिसस्मितमंप

॥प्र०स०३॥

॥२॥

प्रितमं जुष्टं तमं वह्नितमं देवदूतममदूतमसिहविर्धानं दृष्टं हस्वमाङ्गाभिन्नस्यत्वाच्चक्षु
षा प्रेक्षेमाभेर्मासं विवस्थामात्मी ॥१॥ हिंस्रसिषमुकवाताय देवस्यत्वासवितुः प्रसवेऽपि
नो बद्धिभ्यां पूष्णो हस्तोभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपाम्यग्नीषोमाभ्यामिदं देवानामिदमु
नः सहस्रफलैस्त्वानारात्सुवराभिविरव्येषं वैश्वानरं ज्योतिर्दृष्टं हतां दुर्गाद्यावापृथि
व्योरुर्वैतरिक्षमन्विह्यदित्यास्त्वोपस्थे सादयाम्यग्नेह व्यं रक्षस्व ॥२॥ मात्वा षड्
त्वारिंशच्च ॥४॥ ॥ देवो वः सवितो त्वं तात्त्वहिं देणपुवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभि
रापो देवी रयेषु वो अग्नेषु वो अग्नौ मयुजं नयताग्नेयुजपतिं धत्तयुष्मानिंदो वृणीत वृ
त्रतर्क्यैर्युयमिंदं मवृणीध्वं वृत्रतर्क्यं प्रोक्षितास्थान्येवो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्या
ं शं धध्वं देव्याय कर्मणे देवयज्याया अवधूतं रक्षो बधूता अरातयो दित्यास्त्व

॥३॥

गसिप्रतित्वा॥१॥ पृथिवीवेत्तुधिषवणमसिवानस्पत्यप्रतित्वादित्यास्त्ववेत्तुने
स्तनूरसिवाचोविसर्जनं देववीतयेत्वा गृह्णाम्यदिरसिवानस्पत्यः स इदं देवेभ्यो ह
व्यः सुशमिशमिषेषमावदोर्जमावदद्यमददतव्यः संघातं जेभवर्षवृक्षमसिप्र
तित्वावर्षवृक्षं वेत्तुपरापूतः रक्षः परापूता अरातयो रक्षसां भागो सिवायुर्वी विविनक्तु दे
वोवः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णातु॥२॥ त्वाभागएकादशच॥५॥ ॥ अवधूतः रक्षो
वधूता अरातयो दित्यास्त्वगसिप्रतित्वा पृथिवीवेत्तुदिवस्कं भुनिरसिप्रतित्वादित्यास्त्व
वेत्तुधिषणासिपर्वत्याप्रतित्वादिवस्कं भुनिर्वेत्तुधिषणासिपर्वतयीप्रतित्वापर्वति
वेत्तुदेवस्यत्वासवितुः प्रसवेभिर्नोर्बाहुभ्यां पूष्णा हस्ताभ्यामधिवपामिधान्यमसि
धिनुहि देवा त्राणायत्वापानायत्वा व्यानायत्वा दीर्घामनुप्रसितिमायुषेधां देवोवः

॥प्र०स०॥

॥३॥

सविताहिरण्यपाणिःप्रतिगृह्णातु॥१॥प्राणायत्नपंचदशच॥६॥ ॥धृष्टिरसिब्रह्मय
ह्यापाग्नेमिमामादंजहिनिष्कृव्यादंसेधादेवयजंभवहनिर्दग्धुंरक्षोनिर्दग्धाअग
तयोध्रुवमसिष्टथिवीदुंहायुर्दंहप्रजादंहसजातानस्मैयजमानायपर्यहधुर्त्र
मस्यंतरिक्षंदंहप्राणंदंहापानंदंहसजातानस्मैयजमानायपर्यहधुरुणम
सिर्दिवंदंहचक्षः॥१॥दुंहश्रोत्रंदंहसजातानस्मैयजमानायपर्यहधुर्मसि
दिशोदंहयोनिंदंहप्रजादंहसजातानस्मैयजमानायपर्यहचितस्थप्रजा
मस्मैरयिमस्मैसजातानस्मैयजमानायपर्यहभृगूणामंगिरसांतपसातप्यधुं
यानिघुर्मेकपालान्युपचित्वंतिवेधसः॥पूष्ठास्तान्यपिब्रतइंद्रवायुविमुंचतां॥२॥
चक्षुरुष्टाचत्वारिंशच्च॥७॥ ॥संवपामिसमापोअद्विरेगमतसमोषधयोरसे ॥३॥

नसंरुवत। जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमुद्भ्यः परिप्रजातास्तु समु
द्भिः पृथ्व्यध्वं जनयत्यैत्वा संयौम्यन्तयेत्वा नीषोमाभ्यां मुखस्य शिरोऽसि घूर्मेसि वि
श्वायुरु रुरुप्रथस्वोरुते यज्ञपतिः प्रथतां च चण्डां तरितः रक्षो तरिता अरातयो
देवस्त्वासविताश्रपयतु वर्षिष्ठे अधिना के निस्ते तनुवं माति धागने हव्यः रक्षस्व सं
ब्रह्मणा पृथ्व्यै कृताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय स्वाहा ॥१॥ सविता हा विंशति
श्रवा ॥ ॥ आ दे दृ दं दं स्य बा दुरसि दक्षिणः सहस्रं षष्टिः शतं तेजा वायुरसितिग्म
तेजाः पृथिवि देव यज्ञन्योषधास्ते मूलं माहिः सिषमपहतोररुः पृथिव्यै ब्रजं गच्छ
गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पात्रो र्योस्मां देष्टि
यं च वयं द्विषस्तम तो मा मोगपहतोररुः पृथिव्यै देव यज्ञन्यै ब्रजं ॥१॥ गच्छ गोस्था

प्र० स० १॥
॥४॥

नृबर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवितः परमस्यांपरावतिनातेनपाशैर्येस्मांदेष्टियंचव
यंद्विष्मस्तमतोमामौगपहतोररुः पृथिव्याअदेवयजनोव्रजंगहगोस्थानंवर्ष
तुतेद्यौर्बधानदेवसवितः परमस्यांपरावतिनातेनपाशैर्येस्मांदेष्टियंचवयंद्वि
ष्मस्तमतोमा॥३॥मौगररुस्तेदिवंमास्त्वान्वसेवस्त्वापरिगृहंतुगायत्रेणछंद
सारुद्रास्त्वापरिगृहंतुत्रैष्टुभेनछंदसादित्यास्त्वापरिगृहंतुजागतेनछंदसा
देवस्यसवितुः सवेकर्मकृण्वंतिवेधसंक्रतमस्यतसदनमस्यतश्रीरसिधाअसि
स्वधाअस्यवीचासिवस्वीचासिपुराकूरस्यविस्वपोविरसिन्नुदादायपृथिवी
जीरदानुयमैरयंचंद्रमसिस्वधाभिस्ताधीरासोअनुदृश्ययजंते॥३॥देवयजनै
व्रजंतमतोमाविरसिन्नेकादशच॥१॥ ॥प्रत्यष्ट्रक्षःप्रत्यष्ट्राअरातयोमेव

॥४॥

स्ते जिष्ठे नृते जसा निष्ठे पामि गोष्ठं मानिर्मक्षं वाजिनं त्वा सपत्नसाहः संमार्जिवा
चं प्राणं चक्षुश्चोत्रं प्रजां योनिं मानिर्मक्षं वाजिनं त्वा सपत्नसाहीः संमार्ज्याशासा
नासौ मनसं प्रजाः सौभाग्यं तद्वत् ॥ अग्रे रतुव्रता भूत्वा सन्नह्ये स्रुतायकं ॥ सुप्रज
सत्त्वावयः सुपत्नीरुप ॥ १ ॥ सेदिम ॥ अग्रे सपत्नदंभं नमदं व्यासो अदाभ्यं ॥ इमं वि
ष्यामि वरुणस्य पाशं यमवधीत सविता स्रुकेतः ॥ धातुश्च योनौ स्रुतस्य लोके
स्योनं मे सहपत्या करोमि ॥ समायुषां संप्रजया समन्नेव र्चसा पुनः ॥ संपत्नीपत्या
हंगच्छे समात्मा तनुवामम ॥ महीनां पयोस्योषधीनां रसस्तस्य ते क्षीयमाणस्य
निः ॥ २ ॥ वषामि महीनां पयोस्योषधीनां रसो दधेनत्वा चक्षुषा वैक्षे सप्रजास्त्या
यते जोसिते जोनुप्रेत्य निस्ते ते जोमाविनैर्दग्धैर्जिह्वासिसुभृद्देवानां धाम्ने धाम्ने देवे

प्र०स०१॥

॥५॥

भ्यो यजुषे यजुषे भवशुक्रमसि ज्योतिरसिते जोसि देवो वः सवितो त्वं ना त्वं हि देणपवि
त्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रं त्वां शुक्रायां धाम्ने धाम्ने देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृह्णामि ॥३॥
मि ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वा र्चिषि धाम्ने धाम्ने देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृह्णामि ॥३॥
उपुनीरश्मिभिः शुक्रं षोडशं च ॥१०॥ ॥ कृष्णो स्यात्खरेष्टो ग्नयेत्वा स्वाहा वेदिरसि
बर्हिषेत्वा स्वाहा बर्हिरसि सुग्न्य स्वाहा दिवेत्वां तरिक्षायत्वा पृथिव्येत्वा स्वधापि
तभ्य ऊर्ग्ववर्हिष ऋजुर्जा पृथिवीं गच्छत विष्टोः स्तूपोऽस्यूर्णो म्रदसं त्वा स्तृणामि
स्वा सुस्थं देवेभ्यो गंधर्वोऽसि विश्वा वसु विश्वेऽस्मा दीपतो यजमानस्य परिधिरिड
ईडित इंडस्य बाहु रसि ॥१॥ दक्षिणो यजमानस्य परिधिरिड ईडितो मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तां ध्रुवेण धर्मणा यजमानस्य परिधिरिड ईडितः सूर्यस्त्वा पुर

॥५॥

स्तात्पातुकस्याश्विदुभिर्वास्त्यावीतिहोत्रंत्वाकवेद्यमंतुसमिधीमुह्यन्तेबृहंतमध्वरेवि
शोयंत्रेस्थावस्तुनाःरुद्राणामादित्यानाःसदसिसीदजुहूरुपभृध्रुवासिघृताचीना
न्नाप्रियेणनाम्नाप्रियेसदसिसीदैताअसदंत्सुकृतस्यलोकेताविष्णोपाहिषा
हियज्ञंपाहियज्ञपतिंपाहिमांयज्ञनिर्य॥२॥बाहुरसिप्रियेसदसिपंचदशच॥
॥११॥ ॥भुवनमसिविप्रथुस्वान्तेयष्टरिदंनमः॥जुह्वेह्यन्तिस्वाह्वयतिदेवयुज्या
याउपभृदेहिदेवस्त्वासविताह्वयतिदेवयुज्यायाअग्नाविष्णूमावामवक्रमिषुंवि
जिहाथांमामासंतांलोकंमेलोककृतौकृणुतंविष्णोस्थानमसीतदंद्रोअकृणो
दीयीणिसमारभ्योध्वेअध्वरोदिविस्पृशमुद्रतोयज्ञोयज्ञपतेरिंद्रावांस्वाहा
बृहद्वाःपाहिमानेदुश्चरितादामासुचरितेभजमखस्यशिरोसिसंज्योतिषा

॥ प्र० स० १ ॥
॥ ६ ॥

ज्योतिरुत्तमा ॥ १ ॥ अद्भुत एक विंशतिश्च ॥ १२ ॥ ॥ वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभी
त ॥ अथासपत्नाः इंद्रो मे निग्राभेणाधराः अकः ॥ उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अ
वीवृधन् ॥ अथासपत्नानि उद्ग्राभं मे विष्टूचीनान्यस्यता ॥ वरुणभ्यस्त्वारुद्रभ्यस्त्वा
दित्येभ्यस्त्वा कर्त्तरिहाणा वियंतु वयः ॥ प्रजां योनिं मानिर्मक्षमायायता मापु ओष
धयो मुकतां पृषतयस्थ दिवं ॥ १ ॥ गृह्यत तौ नो वृष्टि मे रय ॥ आयुष्या अग्ने स्यायु मे
पाहि चक्षुष्या अग्ने सिचक्षु मे पाहि ध्रुवा सियं परिधिं पुर्यधथा अग्ने देवपणिनि
वक्ष्यमाणः ॥ तं त एत मनुजोषं भरामि ने देषत्वदपचेतया तैयुजस्य पाथ उपुस
मितः सः स्वावभागा स्थेषा वृहंतः प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदश्च ॥ २ ॥ देवा दुमां वाचमुभि
विश्वे गृणंत आसद्या स्मिन्बर्हिषि मा दयध्वमग्ने वामपन्न गृहस्य सदसि साद

॥ ६ ॥

यामिसुम्नायसुम्निनीसुम्नेमाधत्तंधुरिधुर्योपातुमन्नेदध्यायोशीततनोपाहि
माघदिवःपाहिप्रसित्यैपाहिदुरिष्ट्यैपाहिदुरस्यैपाहिदुश्चरितादविषंनःपितुं
हृणुसुषदायोनिःस्वाहादेवागतुविदोगतुंवित्वागतुमितुमनसस्पतदुमन्ना
देवदेवेषुयज्ञःस्वाहावाचिस्वाहावातेधाः॥३॥दिवंचवित्वागतुंत्रयोदशच॥१३
॥॥उभावाभिंदोग्नीआहुवध्याउभाराधसःसहमादयधै॥उभादाताराविषा
ःरयीणामुभावाजस्यसातयेदुवैवा॥अश्रवःहिभूरिदावत्तरावांविजामातुरुत
वीघास्यालात॥अथासोमस्यप्रयतीयुवभ्यामिंदोग्नीस्तोमंजनयामिनयं॥इंद्रा
ग्नीनवतिपुरोदासपत्नीरधूनुतं॥साकमेकेनकर्मणा॥श्रुचिंनुस्तोमंनवजातम
येंद्राग्नीवृत्रहणजुषेथा॥१॥उभाहिवाःसहवाजोहवीमितावाजःसद्यउशु

॥ प्र० स० १ ॥
॥ ७ ॥

ते धेष्ठा ॥ वयमुत्वा पथस्पते रथं न वाजसातये ॥ धियेषूषं न युजमहि ॥ पथस्प
थः परिपतिं वचस्या कामेन कृतो अभ्या न डुर्कं ॥ स नो रासहुरुधश्चंद्राया धियं
धियः सीषधाति प्रपूषा ॥ क्षेत्रस्य पतिना वयः हिते नैव जयामसि ॥ गामश्च पोष
इत्वा सेनः ॥ २ ॥ मृडाती द्रो ॥ क्षेत्रस्य पते मधुमंत मूर्मिधे नुरिव पयो अस्मा सु
धुक्ष्व ॥ मधुश्चुतं घृतमिव सुपूत मृतस्य नः पतयो मृडयंतु ॥ अग्ने नय सुपथो रा
ये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ॥ युयोध्यं स्म जुङ्ग राण मे नो भूयिष्ठांते
नमोऽर्कं विधेम ॥ आ देवानां मपि पंथा मगन्मय छक्न वामत दनु प्रवोदुं ॥ अग्नि वि
दांस्तय जात ॥ ३ ॥ सेडु होता सो अध्वरांस्त कृत्स्नं त्ययाति ॥ यद्वा हिष्ठं तदग्नये ब्र
ह्मर्चं विभावसो ॥ महिषी वृत्त्व इयिस्त्वद्वा जा उदीरते ॥ अग्ने त्वं पारयान व्यो अस्मा

॥ ७ ॥

त्वस्तिभिरतिदुर्गाणि विश्वा ॥ पूश्च पृथ्वी बद्धलानुवर्ष भवातो काय तनया यशं योः
॥ त्वमग्ने ब्रतपा असि देव आमर्त्येषा ॥ त्वं यज्ञे षीड्यः ॥ यद्वै वयं प्रमिनाम ब्रतानि वि
दुषां देवा अविदुष्टरासः ॥ अग्निष्टद्विधुमाष्टपाति विद्वाद्येभिर्देवाः क्रतुभिः क
ल्पयाति ॥ ४ ॥ जुषेथामासनो यजादात्र यो विंशतिश्च ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इषेत्वाय
ज्ञस्य शं धध्वं कर्मणे वां देवो बधूतं धृष्टिः संवपाम्या ददे प्रत्यष्टं कृष्णो सि भुवन
मसि वाजस्यो भावां चतुर्दश ॥ १४ ॥ इषेद ह भुवनमष्टा विंशतिः ॥ २८ ॥ ॥ इषे
त्वा कल्पयाति ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ आप उं हंतु जीवसे दीर्घायुत्वाय
वर्चसो षधे त्रायस्वे नः स्वधिते मे नः हिंसी देव शूरे तानि प्रवपे स्वस्फुत्तरा
ण्यशीयापो अस्मान्मातरुः शं धंतु धृते न नो घत पुनः पुनंतु विश्वमस्मत्प्रवहंतु रि

॥ प्र० स० २ ॥
॥ ८ ॥

प्रमुदाभ्युः शरुचिरावृत एमिसोमस्य तनूरसितनुवंमेपाहिमहीनां पयोसि वचोधा
असि वचः ॥ १ ॥ मयि धेहि वृत्रस्य कनीनिकासि चक्षुष्या असि चक्षुर्मपाहि चित्स
तिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा सविता पुनातु त्वह्निं देण पवित्रेण वसोः स
र्यस्य रश्मिभिस्तस्य ते पवित्र पते पवित्रेण यस्मै कं पुनेत ह्येके यमावो देवा स ईमहे
सत्यधर्माणो अध्वरे यद्वो देवा स आगुरे यज्ञिया सो हवामह इन्द्राग्नी द्यावा पृथि
वी आप ओषधीस्त्वं दीक्षाणामधिपतिरसीह मा संतं पाहि ॥ २ ॥ वच ओषधीरष्टौ
च ॥ १ ॥ ॥ आकूत्यै प्रयुजेन ये स्वाहा मे धायै मनसेन ये स्वाहा दीक्षायै तपसेन ये
स्वाहा सरस्वत्यै पूष्यै न ये स्वाहा पोदेवी कृहती विश्वशंभुवो द्यावा पृथिवी उर्वत
रिक्षं बृहस्पतिर्नो हविषा वृधातु स्वाहा विश्वे देवस्य नेतुर्मर्तो वृणीत सख्यं विश्वे रा

॥ ८ ॥

य इषुध्यसि द्युमं वृणीत पुष्यसे स्वाह वसामयोः शिल्पे स्थस्ते वा मारभेते मा ॥ १ ॥
पातमास्य यज्ञस्यो दच इमां धियः शिक्षमाणस्य देवक्रतुं दक्षं वरुणसः शिशाधि
ययाति विश्वा दुरितातरे मसूतर्माणमधिनावः रुहेर्मोर्गस्यांगिरस्यूर्णमदाऊर्ज
मेयल्लपाहिमामाहिः सीर्विष्णोः शर्मसि शर्मयजमानस्य शर्ममेयल्लनक्षत्राणां
मार्तीकाशास्याहीन्द्रस्य योनिरसि ॥ २ ॥ मामाहिः सीः कृष्यैत्वोक्तसु स्यायैः सपिष्य
लाभ्यस्त्वौषधीभ्यः सूपस्था देवो वनस्पतिरूर्ध्वे मापात्यो दचः स्वाहा यज्ञं मनसा
स्वाहा घावापृथिवीभ्याः स्वाहो रोरं तं रिक्षात्वा हायज्ञं वातादारभे ॥ ३ ॥ मायोनि
रसि त्रिः शब्द ॥ २ ॥ ॥ देवी धियं मनामहे स मृडी कामभिष्टयेवर्चो धायज्ञं वाहस
ः स पारानो असद्वशे ॥ ये देवा मनो जाता मनो युजः स दक्षा दक्षपितारस्ते नः पातु

प्र० स० ॥
॥९॥

तेनो वंतु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहा गेत्वः सुजा गृहिव्यः सुमंदिषीमहि गोपायनं स्व
स्तये प्रबुधेनः पुनर्ददः ॥ त्वमनेत्र तपा असि देव आ मर्त्येषा ॥ त्वं ॥ १ ॥ युजेषीऽऽः ॥ वि
श्वे देवा अभिमा मा वदत्र न्यूषा स न्या सोमो राध सा देवः सविता वसोर्वसु दा वारा स्वे
यत्सो मा भूयो भरुमा पृण न्यूत्या विराधि मा ह मा युषा चंद्रमसि मम भोगाय भव व
स्त्रमसि मम भोगाय भवो स्वासि मम भोगाय भव हयोसि मम भोगाय भव ॥ २ ॥ छा
गोसि मम भोगाय भव मे षोसि मम भोगाय भव वायवे त्वावरुणाय त्वा निर्रत्यै त्वा
रुद्राय त्वा देवी रापो अपान्न पाद्य ऊर्भिर्ह विष्यं द्रुया वा न्मर्दि तं मुस्तं वो मा वक्रमि
षमहि न्तं तं तुष्टि व्या अतु गेषं भद्रा दभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुर एता ते अस्त्वथे
म वस्य वरु आष्टि व्या आरेश त्रून् ऋणु हि सर्व वीर एद मे गन्म देव यज नं पृथिव्या

॥९॥

विश्वेदेवायद जुषंत पूर्वक्रवसा माभ्यां यजुषा संतरंतो रायस्योर्वेण स मिषाम देम ॥
॥१॥ आत्वं हवो सिमसु भोगाय भवस्य पंचविंशतिश्च ॥३॥ ॥ इयं तैश्चक्रत नृदिदं
वर्चस्तया संभव भ्राजं गच्छ जूरसि धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सुत्य संवसः
प्रसवे वाचो यंत्रमंशीय स्वाहा शुक्रमस्य मृतमसि वैश्वदेव हविः सूर्यस्य चक्षरा
रुहमग्नेरुक्ष्णः कनीर्निकां यदेतन्नो भिरीयसे भ्राजमानो विपुश्चिता चिदै सिमना सि
धीरसि दक्षिणा ॥१॥ असि यत्तियो सिक्षत्रियास्य दितिरस्य भयतः शीष्णानः सु
प्राची सुप्रतीची संभव मित्रस्वापदि बंधातु पूषा ध्वनः पार्तिव्यायाध्यक्षायानुत्तमा
तामन्यतामनु पितानु भ्राता सगर्भ्यो नु सरवा सयूथ्यः सादैवि देवमहे हीं दाय सोमः
रुद्रस्त्वावर्तयतु मित्रस्य पथा ॥ स्वस्ति सोम सखा पुनरेहि स हरया ॥२॥ दक्षिणा सो

॥स०प्र०३॥
॥१०॥

मंसखापंचच ॥४॥ ॥वस्यसिरुद्रास्यदितिरस्यादित्यासिशुक्रासिचंद्रासिव
हस्पतिस्त्वासुन्नेरष्वतुरुद्रोवसुभिराचिकेतुपृथिव्यास्त्वामूर्धन्नाजिघमिदेवय
जेनद्रुडायाःपदेद्युतवतिस्वाहापरिलिखितरक्षःपरिलिखिताअरातयद्रुदमहः
रक्षसोग्रीवाअपिकृतामियोस्मांदेष्टियंचवयंद्विभद्रुदमस्यग्रीवाः॥१॥अपिकृता
म्यस्मेरायस्त्वेरायस्तोतेरायःसंदैविदेव्योर्वश्यापभ्यस्त्वष्टीमतीतेसपेयसुरेता
रेतोदधानावीरंविदेयतवसंदृष्टिमाहंरायस्पोषेणवियोषं॥२॥अस्यग्रीवाए
कान्नत्रिंशच्च॥५॥ ॥अंशनातेअंशःपृच्यतांपरुषापरुर्गंधस्तेकाममवतु
मदायरसोअच्युतोमात्योसिशुक्रस्तेग्रहोभित्यंदेवःसवितारमूण्योःकविकृतुम
र्चामिसत्यसंवसंरत्नधामभिप्रियंमतिमूर्ध्वयस्यामतिर्भाअदिद्यत्तत्सवी

॥१०॥

मन्त्रिहिरण्यपाणिर्मिमीतसूक्तुः कृपासुवः॥ प्रजाभ्यस्त्वाप्राणायत्ताव्यानायत्ता
प्रजास्त्वमनुप्राणिहि॥ प्रजास्त्वमनुप्राणंतु॥१॥ अनुससच॥६॥ सोमंतेक्रीणाम्य
जस्वंतंपयस्वंतंवीर्यावंतमभिमातिषाहः॥ शुकंतैशुक्लेणक्रीणामिचुंदंचंद्रेणामृत
ममृतेनसम्यत्तेगोरस्मेचंद्राणितपसस्तनूरसिप्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्तेसहस्रपोष
पुष्पंत्याश्वरमेणपशुनाक्रीणाम्यस्मेतेबंधुर्मयितेरायश्रयंतामस्मेज्योतिःसोमवि
कथिणितमोमित्रो न एहिस्मिन्मित्रधाइंद्रस्योरुमाविशदक्षिणमुशानुशंतःस्योनः
स्योनःस्त्वानभ्राजांघरिवंभारेहस्तसुहस्तकृशानवेतेवःसोमक्रयणास्तान्नक्षध्वं
मावोदभंन॥१॥ ऊरुं द्वाविंशतिश्च॥७॥ ॥ उदायुषास्वायुषोदोषधीनाः॥ रसेनोस्य
जन्यस्यशूष्मेणोदस्थाममृताः॥ अनु॥ उर्वतरिक्षमन्विह्यदित्याःसदोस्यदित्याःसद

प्र०स०२॥
॥११॥

आसीदास्तन्नाद्यामृषभोअंतरिक्षममिमीतवरिमाणंपृथिव्याआसीद्विश्वाभुव
नानिसन्नाद्विभेत्तानिवरुणस्यव्रतानिवनेषुर्थंतरिक्षंततानवाजमर्वत्सुपयोअ
घ्नियास्तुहत्सु॥१॥ कतुंवरुणोविश्वनिंदिविसूर्यमदधात्सोममद्रावुदुत्यजातवे
दसंदेवंवहंतिकेतवः॥दृशेविश्वायसूर्य॥उस्त्रावेतंधूरुषाहावनुश्रूअवीरहणो
ब्रह्मचोदनौवरुणस्यस्कंभनमसिवरुणस्यस्कंभसर्जनमसिप्रत्यस्तोवरुणस्य
पाशः॥२॥हत्सुपंचत्रिंशच्च॥८॥ ॥प्रच्यवस्वभुवस्पतेविश्वान्यभिधामानिमा
त्वापरिपरीविदन्मात्वापरिपंथिनोविदन्मात्वावृकाअघायवोमार्गधर्वोविश्वाव
सुरादघच्छेनोभूत्वापरापतयजमानस्यनोगृहेदेवैःसंस्तुतयजमानस्यस्वस्त्य
यन्यस्यपिपथामगेस्महिस्वस्तिगामनेहसंयेनविश्वाःपरिदिषौवृणक्तिविंदतेवसु

॥११॥

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे मुहो देवाय तदृतः सपर्यत दूरे दृशे देवजाताय केतवे
दिवसुत्राय सूर्याय चक्षसे सतवरुणस्य स्वं भनमसि वरुणस्य स्वं भसर्जनमस्य नमुक्तो
वरुणस्य पाशः ॥१॥ मित्रस्य त्रयोविंशतिश्च ॥१॥ ॥ अग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा
सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वातिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वाग्नये त्वा अये त्वा रायस्यो
षदा बुने विष्णवे त्वाश्वेनाय त्वासोमभृते विष्णवे त्वायाते धामानि हविषाय जंति ताते
विश्वा परिभूरस्तु यज्ञं गयस्फानः प्रतरणः सुवीरो वीरहा प्रचरा सोमदुर्यानदित्याः
सदोस्यदित्याः सदुआ ॥१॥ सीद वरुणो सिधुतव्रतो वारुणमसि शंयो देवानाः सरथान्वा
देवानामपसेः शिष्ठे त्स्मत्यापतयेत्वा गृह्णामि परिपतयेत्वा गृह्णामि तनूनत्रैत्वा गृह्णामि
शाकुरायत्वा गृह्णामि शक्मन्नो जिष्ठायत्वा गृह्णाम्यना धृष्टमस्य नाधृष्टं देवानामैजो

॥ प्र० स० २ ॥

॥ १२ ॥

भिरास्तेपाअनभिरास्तेन्यमनुमेदीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनुतपस्तपस्पतिरंजसा
सत्यमुपगेषः सवितेमाधाः ॥ २ ॥ ओमेकं च ॥ १० ॥ ॥ अंशुस्ते देवसोमाप्या
यतामिंद्रायेकधनुविदुआतुभ्यमिंद्रः प्यायतामात्वमिंद्रायप्यायस्वाप्याययसर्वीक्ष
न्यामेधयास्वस्तितैदेवसोमसुत्यामशीयेष्टारायुः प्रेषेभगायुर्त्तमृतवादिभ्योनमोहि
वेनमः पृथिव्या अग्नेव्रतपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसियाममतनूरेषासात्वयि ॥ १ ॥ यो
तव तनूरियः सामयिसुहृनो व्रतपते व्रतिनो व्रतानियाते अग्ने रुद्रिया तनूस्तयानः
पाहितस्यास्ते स्वाहा याते अग्ने याशुयारजाशुयाहराशुयातनूर्विष्टागह्वरेष्टेयं
वचो अपावधी त्वेषं वचो अपावधीः स्वाहा ॥ २ ॥ त्वयि च त्वारिः शत्रुः ॥ ११ ॥ ॥ वित्ता
यनी मे सितित्तायनी मे स्यवता न्मानाथितमवता न्माव्यथितं विदे रग्निर्नभो नामाने

॥ १२ ॥

अंगिरो यो स्यां पृथिव्यामस्यायुषानाम्नेहियत्तेनाधृष्टं नाम युतिभ्यं तेन त्वा दधेने
अंगिरो यो द्वितीयस्यां तृतीयस्यां पृथिव्यामस्यायुषानाम्नेहियत्तेनाधृष्टं नाम ॥१॥ यु
तिभ्यं तेन त्वा दधे सिंहीरं सिमहिषीरं स्युरुप्रथमं चोरुते यज्ञपतिः प्रथमं ध्रुवसिंदेवे
भ्यः शंभस्वदेवेभ्यः शंभस्वेन्द्रघोषस्त्वावसुभिः पुरस्तात्पातु मनोजवास्त्वापितृभि
र्दक्षिणतः पातु प्रचेतास्त्वारुद्रैः पश्चात्पातु विश्वकर्मात्वादित्यैरुत्तरतः पातु सिंहीरं
सिसपत्नसाहीस्वाहा सिंहीरं सि सुप्रजावनिस्वाहा सिंहीः ॥२॥ असिराय स्योषव
निस्वाहा सिंहीरं स्यादित्यवनिस्वाहा सिंहीरं स्यावहदेवां देवयते यजमानाय स्वाहा
भूतेभ्यस्त्वाविश्वायुरसि पृथिवीं दहध्रुवक्षिदस्यं तरिक्षं दह हाव्युतक्षिदसि दिवं द
ह हाग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि ॥३॥ नाम सुप्रजावनिस्वाहा सिंहीः पंचत्रिंशच्च ॥१२॥

॥ प्र० स० ॥

॥ १३ ॥

युंजते मन उत युंजते धियो विप्रा विप्रस्य वृहतो विपुश्चितः ॥ विहोत्रा दधे वयुना विदेक
इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ॥ सुवाग्देवदुर्याः आवद देवश्रुतौ देवेष्वाघोषेथामा
नो वीरो जायतां कर्मण्यो यः सर्वे नु जीवामयो बहूनाम स दुवी ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे
धानि दधे पुदं ॥ समूढमस्य ॥ १ ॥ पाः सुरद्रावती धेनु मती हि भूतः सुयवसिनी म
न वेयशस्य ॥ व्यस्कन्नाद्रोदसी विष्णुरेते दाधार पृथिवीं भित्तौ मयूखैः ॥ प्राचीं प्रे
तमध्वरं कल्पयंती ऊर्ध्वयज्ञं नयते माजीङ्गरतमत्र रमेथां वर्मन् पृथिव्या दिवो
वा विष्णुवुत वा पृथिव्या म हो वा विष्णुवुत वा त रिक्षा धस्तौ पृणस्व बुद्धिर्वसुधै
रा प्रयच्छ ॥ २ ॥ दक्षिणा दोत स व्याद ॥ विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि वि
ममे रजाः सियो अस्कभाय दुत्तरः सधस्थं विचक्रमणस्त्रे धोरुगायो विष्णो ररा

॥ १३ ॥

टमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः भ्यस्त्रे स्थो विष्णोः सूरसि विष्णोः ध्रुवमसि वैष्णव
मसि विष्णवेत्वा ॥ ३ ॥ अस्य यत्कैकान्तं चत्वारिंशच्च ॥ १३ ॥ ॥ कृणुष्वपाजः प्रसितिं न
पृथ्वीया हिराजं वामं वाङ्मनेन ॥ त्रिष्वीमनु प्रसितिं द्रुणानोस्तोसि विध्यरक्षसस्त
पिष्टैः ॥ तव भ्रमास आश्रयापतंत्यनु स्पृश धृषता शोशे चानः ॥ तपूः श्यने जिह्वाप
तंगानसं दितो विसृज विष्वगुल्काः ॥ प्रतिस्पशो विसृज तूर्णितमो भवा पायु विशो अ
स्या अदध्यः ॥ यो नो दूरे अघशंसः ॥ १ ॥ यो अंत्यग्ने मा किंष्टे व्यथिरा दधकृत् ॥ उदग्ने
तिष्ठ प्रत्यातनुष्वन्यमित्राः ओषतातिग्महेते ॥ यो नो अरातिः समिधानचक्रे नीचातं
धस्यत सन्नशकं ॥ ऊर्ध्वो भव प्रतिविध्याध्यस्मदा विष्टुषु देवान्यग्ने ॥ अवस्थिरा
तनुहिया तुजूनां जा मिमजा मिं प्रमृणी हि शत्रून् ॥ स ते ॥ २ ॥ जानाति सुमर्तिं य विष्टय

॥ प्र० स० ॥
॥ १४ ॥

इव ते ब्रह्मणे गातुमैरता ॥ विश्वान्यस्मै सुदिना निरायो द्युम्नान्युर्यो विदुरो अभिद्यौता ॥
सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वानित्येन हविषाय उक्थेः ॥ पिप्रीषति स्व आयुषि द्यौ
णे विश्वे इस्मै सुदिना सा सदिष्टिः ॥ अर्चामि ते स्मृतिं घोष्य वाक्सं ते वा वाताजरतां ॥ ३ ॥
इयंगीः ॥ स्वश्वास्वा सु रथामर्जये मास्मे क्षत्राणि धारये रनु द्यून् ॥ इह त्वा भय चिरे
दुपसं दोषा वस्तदं दिवाः समनु द्यून् ॥ कीडं तस्त्वा सुमने सः सपेमा भिद्युन्ना तस्थि
वाः सो जनानां ॥ यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वस्सं म तारथेन ॥ तस्य त्राता
भवसितस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुष गुजोषता ॥ मुहोरुं जामि ॥ ४ ॥ बंधुता वचो
भिस्तन्मा पितु गेति मादन्वियाय ॥ त्वं नो अस्य वचसश्चिकिधि होत र्यविष्ठ सुक्रतो द
मूनाः ॥ अस्वमजस्तरणयः सुवो वा अतं द्रा सो वृका अश्रमिष्ठाः ॥ तेषा यवः सधिर्यचो

॥ १४ ॥

निषद्याग्नेतर्वनः पांत्वमूर॥ ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यंतो अंधं दुर्गता दूरक्षन्॥
ररक्षतां त्सुकृतो विश्ववेदादि संत इति पवो नाह॥ ५॥ हे भुः॥ त्वया वयं सधन्यस्त्वा ता
स्तव प्रणीत्य श्याम वाजान्॥ उभावांसां स दयसत्यता ते नुष्टुया कृणु ह्य द्रयाण॥ अ
या ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं वास्यमानं गृभाय॥ दहा शसौ रक्षसः पात्य स्मा
दुहो निदो मित्रमहो अवद्यात्॥ रक्षो हर्षं वाजिनमाजिघर्षि मित्रं प्रथिषु मुपयासि
शर्म॥ शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिधुः स नो दिवा॥ ६॥ सरिषः पातु नक्तं॥ विज्योतिषा
बृहता भात्यग्निरा विविधानि कृणु ते महित्वा॥ प्रादेवीर्मायाः सह ते दुरेवाः शिशीते शृंगे र
क्षसे विनिक्षे॥ उत स्वाना सो दिविषं त्वग्ने स्तिग्मा युधारक्षसे हंत वाज॥ मदं चिदस्य प्रस
जंति भामान वरं ते परिबाधो अदेवीः॥ ७॥ अघरांसः स ते जरतां रुजामिह दिवैकच

॥ प्र० सं० २ ॥
॥ १५ ॥

त्वारिंशच्च ॥ १४ ॥ ॥ आप उ दंत्वा कृत्यै देवी मियं ते वस्यस्यः शनो ते सोमं त उदायुषा प्र
च्यवत्वाग्नेरातिथ्यमः शरः शर्वित्तायनी मेसियुं जते कृणुष पाजश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ ॥ आ
पो वस्यसि याते वेयंगी श्वतुस्त्रिंशत् ॥ १४ ॥ ॥ आप उ दंत्वा देवीः ॥ ॥ ७ ॥ ॥ हरिः ॐ ॥
॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसु वै धिनोर्वा कुभ्यां पूष्णे हस्ताभ्यामाददेभि
रसिनारिरसि परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरातय इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि
कृता मियोस्मां द्वेष्टियं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपि कृता मिदिवेत्तां तरिक्षाय
त्वा पृथिव्यै त्वा शं धतां लोकः पितृषद नो यवो सिय वया स्मद्वेषः ॥ १ ॥ यवया रातीः पि
तृणाः सदनमस्फुटिवः स्तभानां तरिक्षं पृण पृथिवी दृः हृद्यता नस्त्वामाकृतो मि
नो तु मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा ब्रह्मवर्निता क्षत्रवनिः स प्रजावनिः रायस्यो

॥ १५ ॥

प्रबन्धिपर्यहामि ब्रह्मदः हक्षत्रं दः ह प्रजां दः ह रायस्योषं दः ह द्युतेन द्यावापृथिवी
आष्टणेथामिंदस्य स दौ सि विश्वजनस्य छाया पश्चिवागिर्वणो गिर इमा भवंतु विश्वतो
वृक्षायुमनुवृक्षयो जुष्टा भवंतु जुष्टय इंदस्य सूरसी इंदस्य ध्रुवमस्येंद्रमसींद्रायत्वा
॥२॥ द्वेष इमा अष्टा देश च ॥१॥ ॥ रक्षो हणो बल गृह नो वैष्णवान् वनामीदमहंतं व
लग्मुदपा मियन्तः समानो यम समानो निचखाने दमे नु मधरं करो मियो नः समा
नो यो समानो राती यति गायत्रेण छंदसा व बाढो बलगः किमत्र भद्रं तन्नो सह विरा
उसि स पत्न हास म्ना ड सि भ्रातृ व्य हास्वरा डस्य भिमा ति हा वि श्वारा ड सि विश्वो
सां व्राष्ट्राणा र्हंता ॥१॥ रक्षो हणो बल गृह नः प्रोक्षा मि वैष्णवान् रक्षो हणो बलग
ह नो व न या मि वैष्णवान् दयवो सिय व या स्म द्वेषो य व या रा तीः रक्षो हणो बल गृह नो

॥ प्र० स० ॥
॥ १६ ॥

वस्तुणामिवैष्णवान्नक्षो हणौ वलगुह नो भिजुहो मिवैष्णवान्नक्षो हणौ वलगुहना
वुपदधामिवैष्णवीरक्षो हणौ वलगुह नो पर्युहामिवैष्णवीरक्षो हणौ वलगुह नो परि
स्तुणामिवैष्णवीरक्षो हणौ वलगुह नो वैष्णवी बृहन्नेसिबृहद्वा बृहती मिद्रोय
वाचं वद ॥ २ ॥ हं तेंद्रोय द्वेच ॥ २ ॥ ॥ विभ्ररसिप्रवाहणो वहिरसिहव्यवाहनः श्वात्रो
सिप्रचेतास्तुथोसिविश्ववेदाउशिगसिकविरंधारिरसिबंभारिरवस्युरसिदुर्वस्वा
लुंध्यूरसिमार्जालीयः सम्राडसिहृशानुः परिषद्योसिपवमानः प्रतक्कासिनभस्तु
नसंमृष्टोसिहव्यसुदंक्रुतधामासिसुवज्येतिर्ब्रह्मज्योतिरसिसुवर्धामाजोस्ये
कपादहिरसिबुधियोरोद्रेणानीकेनपाहिमानेपिष्टहिमामामाहिः सीः ॥ १ ॥ अ
नीकेनाष्टौच ॥ ३ ॥ ॥ त्वं सोमतनूकृद्गोद्वेषोभ्योन्यकृतेभ्यउरुयुंतासिवद्वंस्तु ॥ १६

हा जुषाणो अमुराज्यस्य वेतु स्वाहाय नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मधः पुररं तु प्रभिंद
नो अयः शर्तुं जयतु जर्हषाणो यं वाजं जयतु वाजं सातौ ॥ उरुर्विष्टो विक्रमस्वो क
क्षयाय नः कृधि ॥ घृतं घृतयोने पिब प्रप्रयज्ञपतिंतिर ॥ सोमो जिगाति गातुवित् ॥ १ ॥
देवानां मेति निष्कृतं मृतस्य योनिमा स दमदित्याः सदोस्यदित्याः स दआसीद्विषवो देवस
वितः सोमस्तं रक्षध्वं मावो दभदेतत्वं सोमदेवो देवानुपागा इदमहं मनुष्यो मनुष्या
त्सह प्रजया सह रायस्योषेणानमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्य इदमहं निर्वरुणस्य पाशात्
वरुणि ॥ २ ॥ विर्येषं वैश्वानरं ज्योतिरग्ने व्रतपते त्वं व्रतानो व्रतपतिरसि याममतनू
स्त्वय्यभूदियं सामयियात वतनूर्मय्यभूदेषा सा त्वयि यथायुथं नो व्रतपते व्रतिनो
व्रतानि ॥ ३ ॥ गातुविदभ्येकं त्रिंशच्च ॥ ४ ॥ ॥ अत्यन्या न गान्तान्यानुपागामुवाकृत्वा

॥ प्र० स० ३॥
॥ १७ ॥

परैरविदंपरो वरैस्तत्वा जुषेवैष्ट्णवं देवयज्यायै देवस्त्वासवितामध्वानत्त्वोषधेत्रा
यस्त्वेनः स्वधिते मै नः हिः सी दिवि मयेणमाले स्वीरंत रिक्षं मध्ये नमा हिः सीः पृथिव्या
संभववर्नस्पतेरातवः शो विरोह सहस्रवल्शा विवयः रुहे मयं त्वा यः स्वधितिस्तेति जा
नः प्रणि नार्यमहते सौ भगा या छिन्नो रायः सुवीरः ॥ १ ॥ यं दश च ॥ ५ ॥ ॥ पृथिव्यै त्वांतरिक्षा
यत्वादिवेत्वा शं धतां लोकः पितृ षट् नो यवो सियवया स्म द्वेषो यवया राती पितृणाः स
दनमसि स्वावेशो स्य ग्रे गाने तृणां वनस्पति रधित्वा स्थास्यति तस्य वित्तां देवस्त्वास
वितामध्वानत्त्वुक्तपिप्पलाभ्यस्त्वौ षधीभ्य उद्विहः स्तभानां त रिक्षं पृण पृथिवी मु
परेण दृः हते ते धामान्युश्मसि ॥ १ ॥ गमध्ये गावो यत्र भूरि शृंगा अयासः ॥ अत्राहत डुरु
गायस्य विष्टोः परमं पदमवभाति भूरैः ॥ विष्टोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पश्यशे ॥

॥ १७ ॥

इंद्रस्य युज्यः सरवा॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति सूरयः॥ दिवी वचस्करा ततं॥ ब्र
ह्मवर्तित्वाक्षत्रवनिः सुप्रजावनिः रायस्पोषवर्तिपर्यहामि ब्रह्मदं हक्षत्रं दं हप्रजा
दं हरायस्पोषदं हपरिवीरसिपरित्वा देवीविशो व्ययतां परीमः रायस्पोषो यजमानं
मनुष्या अंतरिक्षस्य त्वासानाववगृहामि॥ २॥ उषससी पोषमेकान्नविः शतिश्च॥ ६॥ ॥
इषेतो पवीरस्य पो देवां देवीविशः प्रागुर्वह्नीरुशिजो बृहते धारया वसुनि हव्याते स्वदे
तो देवत्वष्टर्वसरण्वरे वतीरमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थ उर्वयस्यायुरसि पुरुर
वाद्युतेनाक्ते वृषणं दधाथां गायत्रं छंदो नु प्रजायस्व त्रैष्टुभं जा गतं छंदो नु प्रजायस्व भ
वतं॥ १॥ नः समनसो समौ कसावरे पसौ॥ मायज्ञं हिंसिष्टं मायज्ञपतिं जातवेदसौ
शिवौ भवतमद्यनः॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्टं ऋषीणां पुत्रो अधिराज एषः॥ स्वाहा

॥ प्र० स० ३ ॥

॥ १८ ॥

कृत्य ब्रह्मणा ते जुहोमि मा देवानां मिथुया कर्माणि धेयं ॥ २ ॥ भवतु मे कर्त्रिंशच्च ॥ ७ ॥ ॥
आददक्रतस्य त्वा देव हविः पाशेनारभे धर्षामानुषासावुषन्नद्रास्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षा
म्यपां पेरुरसि स्वान्तं चित्स देवः हव्यमापो दिवी स्वर्दत्ते नः संते प्राणो वायुना गहताः संय
जत्रैरंगानि संयजत् पतिराशिषा घृतेनाक्तौ पशुं त्रायेथाः रेवतीर्यत् पतिं प्रियधा विशतो
रो अंतरिक्षसज्जूर्देवेन ॥ १ ॥ वातेनास्य हविषस्मना यजत् समस्य तनुवाभववर्षो यो वर्ष
यसि यज्ञे यजत् पतिं धाः पृथिव्याः संपृचः पाहि नमस्त आतानानुर्वाप्रे हि घृतस्य कुल्याम
नु सह प्रजया सह रायस्योषेणापो देवीः शुधायुवः शुधायुयं देवाः ऊर्ध्वः शुधावयं परि
विष्टाः परिवेष्टारो वो भूयास्म ॥ २ ॥ देवेन चतुश्चत्वारिंशच्च ॥ ८ ॥ ॥ वाक्तु आप्यायतां प्रा
णस्त आप्यायतां चक्षस्त आप्यायताः श्रोत्रं त आप्यायतां याते प्राणां ह्युजगामयाच

॥ १८ ॥

क्षयश्चोन्नयने कुर्यदा स्थितं तत्तु आप्यायतां तत्त एतेन शृंघतां नाभिस्तु आप्यायतां पा
युस्तु आप्यायतां शुद्धाश्च रित्राः शमद्भ्यः ॥१॥ शमोषधीभ्यः त्रांष्ट्रिव्यैरामहोभ्यामो
षधेत्रायस्वेनः स्वधिते मैनः हिः सीरक्षसाभागो सीदमहः रक्षो धमंतमोनयामियो
स्मां द्वेष्टियं च वयं हि भद्रमेन मधुमंतमोनयामिषित्वा घृतेन द्यावा पृथिवी प्रोर्ण्वाथा
महिन्नोरायः सुवीर उर्वतरिक्षमन्विहि वायो वीहि स्तोका नाः स्वाहोर्ध्वेन भसंमारु
तंगच्छतं ॥२॥ अद्भ्यो वीहि पंच च ॥१॥ ॥ संते मनसामनः संप्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो
हव्यं घृतवत्स्वाहैः प्राणो अंगे अंगे निदैध्यदैः द्रोपानो अंगे अंगे विबोभुवद्देवत्वष्टर्भू
रिते सः समेतु विषु रूपाय त्सलक्ष्माणो भवथ देवत्रायं तमवसे सखायो नृत्वा मातापि
तरो मदंतु श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः समरिणन्वाते स्य ॥१॥ स्वाध्रज्यै पूष्णारः ह्याभ

॥ प्र० सं० ३॥
॥ १९॥

पामोषधीनां रोहिष्ये घृतं घृतपावानः पिबतु वसां वसापावानः पिबतां तरिक्षस्य ह
विरसि स्वाहा त्वां तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उदिश स्वाहा दिग्भ्यो नमो दि
ग्भ्यः ॥ १॥ वातस्याष्टाविंशतिश्च ॥ १०॥ ॥ समुद्रं गच्छ स्वाहां तरिक्षं गच्छ स्वाहा देवं
सेवितारं गच्छ स्वाहा होरात्रं गच्छ स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा सोमं गच्छ स्वाहा युजं
गच्छ स्वाहा छंदान् सि गच्छ स्वाहा द्यावापृथिवीं गच्छ स्वाहा नभो दिव्यं गच्छ स्वाहा मित्रै
श्चानुरं गच्छ स्वाहा इन्द्रस्त्वोषधीभ्यो नमो मेहादियल्लतुं च पुत्रं नक्षत्रं मशीयुश्च
सितमभिर्गोचयौ स्मां द्वेष्टियं च वयं द्विषो धाम्नो धाम्नो राजनि तो वरुण नो मुंचय
दापो अघ्निया वरुणेति शपो महेततो वरुण नो मुंच ॥ १॥ असिषद्विंशतिश्च ॥ ११॥ ॥
हविष्मती रिमा आपो हविष्मां देवो अध्वरो हविष्मां आविवासति हविष्मां अस्तु सूर्य ॥ १२॥

अग्नेर्वोपन्नगृहस्यसदसिसादयामिसुन्नायसुन्निनीः सुन्नेमाधत्तेन्द्राग्निर्गोधे
यीस्थमित्रावरुणयोर्भागधेयीस्थविश्वेषां देवानां भागधेयीस्थयज्ञे जागृत ॥ १॥ ह
विष्मतीश्वरुस्त्रिंशत् ॥ १२॥ ॥ ह देत्वा मनसेत्वादिवेत्वा सूर्यायत्तोर्ध्वमिममध्वरं हवि
दिवि देवेषु होत्राय ह सोमराजन्ते ह्यवरोह माभेमसं विक्थामात्वा हिंसिषं प्रजास्त्व
मुपावरोह प्रजास्त्वामुपावरोहं तु शृणोत्वग्निः समिधा हवमेशृण्वंत्वा पौधिषणोश्वदे
वीः ॥ शृणोते ग्रावाणो विदुषो नु ॥ १॥ यज्ञं शृणोतु देवः सविता हवमे ॥ देवीरापो अपा
नपाद्य ऊर्मिर्हविष्यद्रंद्रियावान्मदितमस्तं देवेभ्यो देवत्राधत्तशक्रः शक्रपेभ्यो येषां
भागस्त्वत्वाहाकार्षिरस्य पापां मृधः समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नये ॥ यमं नेष्टुत्सु मर्त्यमा
वोवाजेषु यं जुनाः ॥ सयं ता शश्वती रिषः ॥ २॥ नु सप्त चत्वारिंशच्च ॥ १३॥ ॥ त्वमग्ने रु

॥प्र०स०॥
॥२०॥

दो अस्मरो मुहो दिवस्वः शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे ॥ त्वं वा तैर रुणैर्यासि शंगयस्त्वं पूषा
विधुतः पासि नुत्मना ॥ आवोर जानमध्वरस्य कुडः होतारः सत्ययजः रोदस्योऽ॥ अग्निं
पुरातनयित्ते रचित्ताधिरण्यद्वपमवसे कृणुध्वं ॥ अग्निर्होता निषसादाय जीयातु पस्थे
मातुः स्मरभाबुल्लोके ॥ युवा कविः पुक निष्ठः ॥ १॥ कृता बोधत्ता कृष्टीना मुत मध्य इधः ॥ सा
ध्वीमक देववीति नो अद्य यज्ञस्य जिह्वा मविदामगुह्या ॥ स आयुरागात्सरभिर्वसानो
भद्रामक देव हूति नो अद्य ॥ अक्रंददग्निस्तनयान्विद्यौः क्षामारे रिह द्वीरुधः समं जन्व ॥
सद्योजज्ञानो विहीमिधो अरव्यदारो दसी भानुना भ्रात्यंतः ॥ त्वेव सृनिपुर्वणीक ॥ २॥ हो
तर्दोषावस्तोरोरिरेयुजियासः ॥ क्षामैव विश्वा भुवनानियस्मिंस्तः सौभगानि दधिरेपा
वके ॥ तुभ्यं ता अंगिरस्तम विश्वाः सुक्षितयुः पृथक् ॥ अग्ने कामायये मिरे ॥ अश्यामंत

॥२०॥

काममग्नेतवोत्यश्यामरयिः रयिवः सुवीरः॥ अश्यामवाजमभिवाजयंतोश्यामद्युम्नम
जराजरते॥ श्रेष्ठयविष्ठभारताग्नेद्युमंतमाभर॥ ३॥ वसोपुरुस्पृहः रयिं॥ सश्वितानस्तन्य
तरोचनस्था अजरेभिर्नानदद्विर्येविष्ठः॥ यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्यग्निरनुया
तिभर्वन्॥ आयुष्टेविश्वतो दधद्यमग्निर्वरेण्यः॥ पुनस्तेप्राणआयति परायक्ष्मः स्रवा
मिते॥ आयुर्दाग्नेहविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि॥ घृतं पीत्वामधुचारुग
व्यंपितेव पुत्रमाभि॥ रक्षतादिमं॥ तस्मै ते प्रतिहृत्य ते जातवेदो विचर्षणे॥ अग्ने जनामिह
ष्टुतिं॥ दिवस्परिप्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्वितीयं परिजातवेदाः॥ तृतीयं मरुतमणा अ
जस्त्रमिधानं एतं जरते स्वाधीः॥ श्रुचिः पावकवद्योने बृहद्विरोचसे॥ त्वं घृतेभिराहुतः॥
दृशानोरुक्मव्याय्यद्यौ दुर्मर्षमायुः श्रियेरुचानः॥ अग्निरमृतो अभवद्वयोभिः॥ ५॥ य

प्र० स० ३॥

॥२१॥

देनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥ आयद्विषे नृपतिं तेज आनूदशचिरेतो निषिक्तं द्यौरभीके॥
अग्निः शर्धमनवुद्यं युवानः स्वाधिर्यजनयत्सुदयच्च॥ स ते जीयसामने सा त्वोत उत
शिक्षस्वपत्यस्य शिक्षोः॥ अग्ने रायो नृतमस्य प्रभृतौ भूयाम ते सृष्टयश्च वस्वः॥ अ
ग्ने सहं तमाभरद्युम्नस्य प्रासहो रयिं॥ विश्वा यः॥ ६॥ चर्षणी रभ्यासा वा जेषु सा सह
त॥ तमग्ने पृतना सह रयिः सह स्व आभर॥ त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः
॥ उक्षान्नाय वशान्नाय सोमं पृष्ठाय वेधसे॥ स्तोमै विधे माग्नये॥ वग्ना हि सन्तो अस्य द
स हा चक्रे अग्निर्ननुषा ज्मानं॥ स त्वन् ऊर्जसनु ऊर्जं धारा जैव जे रवृके क्षेप्यंतः॥ अग्न
आयूः सि॥ ७॥ पवस आसु वोर्जमिषं च नः॥ आरे बाधस्व दुह्नुनां॥ अग्ने पवस्व स्वपा
अस्मे वचः सुवीर्यं॥ दधत्योषः रयिमयि॥ अग्ने पावकरो विषा मंदया देव जिह्वयो॥ आ ॥२१॥

देवान् वक्षि यक्षि च ॥ सनः पावक दीदिवो गेदेवाः इह बह ॥ उपयुक्तं हविश्च नः ॥ अग्निः
 श्रुचि व्रततमः श्रुचिर्विप्रः श्रुचिः कविः ॥ श्रुचीरोचतु आहुतः ॥ उदन्ते श्रुचयस्तव श्रुका
 भ्राजंत ईरते ॥ तव ज्योतीः च्युर्चयः ॥ ८॥ पुकृनिष्ठः पुर्वणीक भगुभिवयोभिर्य आयूः प्रिवि
 प्रः श्रुचिश्चतुर्दश च ॥ १४॥ ॥ ७॥ ॥ देवस्य रक्षो हणो विभूस्त्वंसोमात्यन्या नगा पृथि
 व्या इषेत्वा देवाक्ते संते समुद्रः हविष्मती ह देत्वमनेरु इश्चतुर्दश ॥ १४॥ ॥ देवस्य
 गमध्ये हविष्मतीः पवस एकत्रिंशत् ॥ ३१॥ ॥ देवस्यार्चयः ॥ हरिः ॐ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥
 म आदे देवा वास्य ध्वरुह देवेभ्यो गंभीरमि मध्वरुह ध्युतमेन पुविनेंद्राय सोमं स्रुतं म
 धुमंतं पर्यस्वतं वृष्टि वनिमिंद्राय त्वा वृत्रघ्न इंद्राय त्वा वृत्रतुर इंद्राय त्वा भिमातिघ्न इंद्रा
 य त्वा दित्य वत इंद्राय त्वा विश्व देव्या वतेश्वात्रास्थ वृत्रतुरो राधो गृता अमृतस्य पत्नी स्ता

प्र०स०४॥

॥२२॥

देवीर्देवत्रेमंयुजं धत्तोपहूताः सोमस्य पिवतोपहूतो युष्माकं ॥१॥ सोमः पिवतु यत्ते सो
मद्विज्योतिर्यत्स्थिष्यां यदुरावन्तरिक्षे तेनास्मै यजमानायोरुराया कृध्यधिदात्रेवो
चोधिषणेवीदूस्तीवीडयेथामूर्जं दधाथामूर्जं मेधत्तं मावाहिंसिषमामाहिंसि
ष्टं प्रागपागुदगधुराक्तास्त्वादिशुआधावृत्तं वृनिधर ॥ यत्ते सोमा दाभ्यं नाम जागृवि
तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहा ॥२॥ युष्माकः स्वयत्ते न वच ॥१॥ ॥ वाचस्पतये पव
स्व वाजिनृषा वृष्टे अंशभ्यांगभस्ति पूतो देवो देवानां पवित्रं मसि येषां भागो सि
तेभ्यस्त्वा स्वां कृतो सिमधुमतीर्नृषस्त्वधिविश्वेभ्यस्त्वं द्वियेभ्यो द्वियेभ्यः पार्थि
वेभ्यो मनस्त्वाष्टुर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वाहात्वा सुभवः सूर्याय देवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्य
एष ते योनिः प्राणायत्वा ॥१॥ वाचः सप्त चत्वारिंशत् ॥२॥ उपयाम गृहीतो स्यंत

॥२२॥

यच्छमघवन्माहिसोमं मुरुष्यरायः सामवायजस्वातस्ते दधामि द्यावापृथिवीं
तदूर्वतरिक्षं सजोषा देवैरवरैः परैश्चांत यामे मघवन्मादयस्व स्वां कृतो सिमधु
मतीर्न इषं स्तु धि विश्वेभ्यस्त्वं द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यो मनस्वाष्टूर्वतरिक्षमन्वि
हि स्वाहात्वा सुभवः सूर्याय देवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्य एष ते यो निरपानायत्वा ॥१॥ देवे
भ्यः सुप्त च ॥३॥ ॥ आवायो भूष शक्वि पा उपनः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ॥ उपैति
अंधो मघमयामियस्य देवदधिषेष्टं पेयं ॥ उपयाम गृहीतो सिवाय वेत्वं इवायु इ
मे सुताः ॥ उपप्रयो भिरागतुमिंदवो वा मुशंति हि ॥ उपयाम गृहीतो सीं इवायुभ्यां
त्वे ष ते योनिः सजोषाभ्यांत्वा ॥१॥ आवायो निचत्वारिंशत् ॥४॥ ॥ अयं वां मित्राव
रुणा सुतः सोमं कृतावृधा ॥ ममेदिह श्रुतं हव ॥ उपयाम गृहीतो सिमित्रावरुणा

॥ प्र० सं० ४॥

॥ २३॥

भ्यां त्वेषते योनिर्ऋतायुभ्यां त्वा ॥ १॥ अयं वा विंशतिः ॥ ५॥ ॥ यावां कशामधुमत्यश्वि
ना सुनृतावती ॥ तया यज्ञं मिमिक्षते ॥ उपयामगृहीतो स्युश्चिभ्यां त्वेषते योनिर्माध्वी
भ्यां त्वा ॥ १॥ यावामृष्टादश ॥ ६॥ ॥ प्रातयुजो विमुच्येथामश्विना वेह गच्छतं ॥ अस्य सो
मस्य पीतये ॥ उपयामगृहीतो स्युश्चिभ्यां त्वेषते योनिर्ऋतायुभ्यां त्वा ॥ १॥ प्रातयुजावे
कां न विंशतिः ॥ ७॥ अयं वेनश्चोदयत्समश्विगर्भज्योतिर्जरायूरजसो विमाने ॥ इम
मपांसंगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रामतिभीरिहन्ति ॥ उपयामगृहीतो सिन्धुं डाय त्वेषते
योनिर्विश्रतां पाहि ॥ १॥ अयं वेनः पंचविंशतिः ॥ ८॥ ॥ तं प्रत्नथा पूर्वथा विश्वथेम
था ज्येष्ठतांति बर्हिषदः सुवर्षिदं प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिराशुं जयं तमनुयासु
वर्धसे ॥ उपयामगृहीतो सिमर्काय त्वेषते योनिः प्रजाः पाहि ॥ १॥ तं षड्विंशतिः ॥ ९॥ ॥ २३॥

ये देवा दिव्येकादशस्तुष्टिभ्यामध्येकादशस्थाः सुषदो महिनैकादशस्तुते देवाय
जमिमं जुषध्वमुपयामगृहीतो स्याग्रयणो सिस्वाग्रयणो जित्वयुजं जित्वयुजपतिम
भिसर्वनापाहिविष्णुस्त्वापातु विशंतं पाहीदियेणैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्ता देवेभ्यः ॥१॥ ये
देवास्त्रिचत्वारिंशत् ॥१०॥ ॥ त्रिंशत्रयश्च गणिनो रुजंतो दिवः रुद्राः पृथिवीं च सचं
ते ॥ एकादशा सोमं अश्वपदः सुतः सोमं जुषंताः सर्वनाय विश्वे ॥ उपयामगृहीतो स्या
ग्रयणो सिस्वाग्रयणो जित्वयुजं जित्वयुजपतिमभिसर्वनापाहिविष्णुस्त्वापातु विशं
तं पाहीदियेणैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्ता देवेभ्यः ॥१॥ त्रिंशद्विचत्वारिंशत् ॥११॥ उप
यामगृहीतो सीद्रायत्वा बृहद्वते वयस्वत उक्था युवेयत्त इद्रुहद्वयस्तस्मै त्वा विष्ण
वे त्वेष ते यो निरिंद्रायत्वा युवे ॥१॥ उपयामगृहीतो द्वाविंशतिः ॥१२॥ ॥ मूर्धानं सि

प्र० स० ४॥

॥२४॥

ऽद्राग्नीवि
५२॥तिः

दिवो अरुतिष्ठिव्यावैश्वानरमृताय जातमग्निं ॥ कविः सम्राजमतिथिं जनानामासन्ता
पात्रं जनयंत देवाः ॥ उपयामगृहीतोस्य गयेत्वा वैश्वानराय ध्रुवो सिद्धवर्क्षितिर्ध्रुवाणां
ध्रुवतमोच्युतानामच्युतक्षित्तमपुषते यो निरुग्नये वैश्वानराय ॥ १॥ मूर्धानं पंचत्रिं
शत् ॥ १३॥ ॥ मधुश्च मार्धवश्च शक्रश्च शक्तिश्च नभश्च नभस्यश्चेषश्चोर्जश्च सहस्रश्च
हस्यश्च तपश्च तपस्यश्चोपयामगृहीतोसि सः सपैस्यः सहस्रत्यायत्वा ॥ १॥ मधुस्त्रिं
शत् ॥ १४॥ ॥ इंद्राग्नी आगतः सुतंगभिर्नभोवरेण्यं ॥ अस्पृतांतं धियेषिता ॥ उपयाम
गृहीतोसीद्राग्निभ्यां त्वेषते यो निरिंद्राग्निभ्यां त्वा ॥ १॥ १५॥ ॥ ओमासश्च वर्षणी धृतो वि
श्वे देवासु आगतः ॥ द्वाश्चान्सौ द्वाशुषः सुतं ॥ उपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः
पते यो निर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ १॥ इंद्राग्नी ओमासो विंशतिर्विंशतिः ॥ १६॥ ॥ मरुत्वं

त्वा

इंद्राग्नीवि
५२॥तिः

॥२४॥

तंवृषभं वा वृधानमकवारिंदिव्यं शासमिंदं ॥ विश्वासाहमवसेनूतनायोयं स हो
 दामिहतं दुवेम ॥ उपयामगृहीतो सीद्रायत्वामरुत्वतएषते यो निरिंद्रायत्वामरुत्व
 ते ॥ १॥ मरुत्वतं षड्विंशतिः ॥ १७॥ ॥ इंद्रमरुत्वद्रुहपाहिसोमं यथा शायति अर्पिवः सु
 तस्य ॥ तव प्रणीती तव शूरशर्मन्नाविवासंति कवयः सुयज्ञाः ॥ उपयामगृहीतो सीद्रायत्वाम
 रुत्वतएषते यो निरिंद्रायत्वामरुत्वते ॥ १॥ १८॥ ॥ मरुत्वा इंद्रवृषभोरणाय पिबासो
 मेमनुष्यं मदीय ॥ आसिंचस्व जठरे मध्वं कुर्मि त्वं राजा सिप्रदिवः सुतानां ॥ उपयामगृ
 हीतो सीद्रायत्वामरुत्वतएषते यो निरिंद्रायत्वामरुत्वते ॥ १॥ इंद्रमरुत्वो मरुत्वानेकां न
 त्रिंशद्देवान् त्रिंशत् ॥ १९॥ ॥ महा इंद्रो योजसा पर्जन्यो वृष्टिमा इव ॥ स्तोमैर्वा
 त्सस्य वा वृधे ॥ उपयामगृहीतो सिमहं द्रायत्वेषते यो निर्महं द्रायत्वा ॥ १॥ महानेकां न वि

इंद्रकान्तिः
 शत ॥

मरुत्वानेकां न
 त्रिंशत्

॥ प्र० स० ४॥
॥ २५ ॥

॥ शान्तिः ॥ २० ॥ ॥ महान् इन्द्रो नृवदा चर्षणि प्राउत द्विर्वा अमिनः सहोभिः ॥ अस्मद्विये
ग्वा वृधे वीर्या योरुपृथुः स कृतः कर्तुर्भिर्भूतः ॥ उपयामगृहीतो सिमहेन्द्राय त्वेष ते योनि
महेन्द्राय त्वा ॥ १ ॥ महान् वत्स डिः शान्तिः ॥ २१ ॥ ॥ कदाचन स्तरि रसिने इंसश्च सिदाशु
षे ॥ उपोषेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते ॥ उपयामगृहीतो स्यादित्येभ्यस्त्वा
॥ कदाचन प्रयुहस्युभे निपासि जन्मनि ॥ तुरीयादित्यु सवनं त इन्द्रियमा तस्था वृम
तं दिवि ॥ यतो देवानां प्रत्येति स्म मादित्या सो भवतामृडयंतः ॥ आबोर्वाची सुमति
र्वृत्त्या दुर्होश्चिद्या वरिवो बित्तरासतः ॥ विवस्व आदित्ये पते सोमपीथस्ते नमंदस्व
ते न तप्यतु प्यास्म ते वयं तर्पयितारो यादिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि ॥ १ ॥ वः सुप्तविः
शान्तिश्च ॥ २२ ॥ ॥ वामस्य सवितर्वा मसुश्चोदिवो दिवो वामसुस्मभ्यः सावीः ॥ वामस्य हि ॥ २५ ॥

क्षयस्य देवभूर्ययाधियावामुभाजस्याम॥ उपयामगृहीतोसि देवायत्वा सवित्रे॥१॥
वामंचतुर्विंशतिः॥२३॥ ॥ अद्व्येभिः सवितः पायुभिर्द्वः शिवेभिर्गुणपरिपाहि नोग
य॥ हिरण्यजिह्वः सवितायुनव्यसेरक्षामाकिर्नो अघशः सईशत॥ उपयामगृहीतोसि
देवायत्वा सवित्रे॥१॥ अद्व्येभिस्त्रयोविंशतिः॥२४॥ ॥ हिरण्यपाणिमृतमसवितारमुप
कृये॥ सचेत्ता देवतापुदं॥ उपयामगृहीतोसि देवायत्वा सवित्रे॥१॥ हिरण्यपाणिंचतु
र्दश॥२५॥ ॥ सुशर्मासि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षेनमेष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥१॥
सुशर्मा द्वादश॥२६॥ ॥ बृहस्पतिस्तस्य तदं दो इन्द्रियावतः पत्नी वंतं ग्रहं गृह्णाम्यग्ना
रपत्नी वाः ३ सज्ज देवेन त्वष्टा सोमं पिब स्वाहा॥१॥ बृहस्पतिस्तस्य पंचदश॥२७॥ ॥
हरिरसि हार्ये जिहो हार्ये स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयं जुषस्तुत

॥ प्र० स० ४॥
॥ २६ ॥

स्तोमस्यशस्तोमस्यहरिवंतं ग्रहं गृह्णामि हरीस्थ हर्योर्धाताः सहसोमा इंद्राय स्वाहा ॥ १॥
हरिः षड्विंशतिः ॥ २६ ॥ ॥ अग्न आयूः षिपवस आसुवोर्जमिषंचतः ॥ आवेवाधस्व दुह्यु
नां ॥ उपयाम गृहीतो स्य ग्नयेत्वा ते जस्वत एषते यो निरुग्नयेत्वा ते जस्वते ॥ अग्नेत्रयो वि
ंशतिः ॥ २७ ॥ ॥ उर्तिष्ठन्नो जसा सह पीत्वा शिप्रे अवेपथः ॥ सोममिंद्रचमूकृतं ॥ उपयाम
गृहीतो सीं द्रायत्वो जस्वत एषते यो निरिंद्रायत्वो जस्वते ॥ १ ॥ पुर्तिष्ठन्नो विंशतिः ॥ २८ ॥ ॥
तरणिर्विश्वदेशतो ज्योतिष्कदसि सूर्या ॥ विश्वमाभासिरोचनं ॥ उपयाम गृहीतो सि सूर्या
यत्वा भ्राजस्वत एषते यो निः सूर्या यत्वा भ्राजस्वते ॥ १ ॥ तरणिर्विंशतिः ॥ २९ ॥ ॥ आर्था
यस्वमदितमु सोम विश्वाभिर्गतेभिः ॥ भवानः सुप्रथस्तमः ॥ १ ॥ आनवं ॥ ३० ॥ ॥ ईयु
ष्टेये पूर्वतरामपश्यन् युच्छंती मुष संमर्त्यासिः ॥ अस्माभिरूनु प्रतिचक्ष्याभूदोतेर्यति

क

॥ २६ ॥

षं

येअपूरीषुपश्यान्॥१॥इयुरेकांनविंशतिः॥३३॥ ॥ज्योतिष्मतीत्वासादयामिज्योति
कृतत्वासादयामिज्योतिर्विदत्वासादयामिभास्वतीत्वासादयामिज्वलतीत्वासा
दयामिमल्मलाभवतीत्वासादयामिदीप्यमानांत्वासादयामिरोचमानांत्वासादया
म्यजस्वात्वासादयामिबृहस्पतिंत्वासादयामिबोधयतीत्वासादयामिजाग्रतीत्वा
सादयामि॥१॥ज्योतिष्मतीःषड्विंशतिः॥३४॥ ॥प्रयासायस्वाहायासायस्वाहावि
यासायस्वाहासंयासायस्वाहाद्यासायस्वाहावयासायस्वाहाशुचेस्वाहाशोकाय
स्वाहातपस्वेस्वाहातपस्वेस्वाहाब्रह्महत्यायेस्वाहासर्वस्मैस्वाहा॥१॥प्रयासायचतु
र्विंशतिः॥३५॥ ॥चित्तं संतानेन भवं यक्त्वा रुद्रं तन्निम्ना पशुपतिं स्तूलहृदयेना
ग्निं हृदयेन रुद्रं लोहितेन शर्वम तस्नाभ्यां महादेवमंतः पार्श्वेनौषिष्ठं हनं शिगीनि

प्र० स० ४॥

॥२७॥

कोभ्याभ्यां॥१॥ चिन्तमष्टादश॥३६॥ ॥आतिष्ठवृत्रहन्त्रयुक्ताते ब्रह्मपाहरी॥अ
र्वाचीनःस्मृतेमनोग्रावाकृणोतुवगुना॥उपयामगृहीतोसीद्रायत्वाषोडशिनएषते
योनिरिंद्रायत्वाषोडशिनै॥१॥आतिष्ठषड्विंशतिः॥३७॥ ॥इंद्रमिधरीवहतोप्र
तिधृष्टशवसुमृषीणांचस्तुतीरुपयत्तंचमानुषाणां॥उपयामगृहीतोसीद्रायत्वाषो
डशिनएषतेयोनिरिंद्रायत्वाषोडशिनै॥१॥इंद्रत्रयोविंशतिः॥३८॥ ॥असोविसो
मइंद्रतेशविष्ठधृष्टवागहि॥आत्वाष्टणत्किंद्रियंरजःसूर्येनरश्मिभिः॥उपया
मगृहीतोसीद्रायत्वाषोडशिनएषतेयोनिरिंद्रायत्वाषोडशिनै॥१॥असोविसस
विंशतिः॥३९॥ ॥सर्वस्यप्रतिशीवरीभूमिस्त्वापस्थआधिता॥स्योनास्मैसुषदा
भवयच्छास्मैशर्मसप्रथाः॥उपयामगृहीतोसीद्रायत्वाषोडशिनएषतेयोनिरिंद्रा

॥२७॥

सर्वस्य षड्विंशतिः॥

यत्वा षोडशिनैः॥१॥४०॥ ॥ महाइंद्रो वज्रबाहुः षोडशीनार्मयस्तु ॥ स्वस्तिनो म
घवाकरोतु हंतु पाप्मानं योस्मां देष्टि ॥ उपयामगृहीतो सींदायत्वा षोडशिन एष ते यो
निरिंदायत्वा षोडशिनैः॥१॥ सर्वस्य महात्सविः शतिः षड्विंशतिः॥४१॥ ॥ स जोषा
इंद्रसर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहं ह्युरविद्वान् ॥ जुहि शत्रुं रपमृधो नुद स्वाथार्भयं
कृणु हि विश्वतो नः ॥ उपयामगृहीतो सींदायत्वा षोडशिन एष ते यो निरिंदायत्वा
षोडशिनैः॥१॥ स जोषास्त्रिंशत्॥४२॥ ॥ उदुत्यं जातवेदसं देवं वंहंति केतवः ॥ दृ
शे विश्वाय सूर्य ॥ चित्रं देवानां मुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥ आप्रा
द्या वा पृथिवी अंतरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तत्सु पृथ्व ॥ अग्ने नयसु पथो राये अ
स्मान् विश्वानि देववयुनो निविद्वान् ॥ युयोध्यं समजुं कुराण मे नो भयिष्ठांते न

महात्सविः
शतिः

॥ प्र० स० ४॥

॥ २८॥

मउक्तिं विधेम ॥ दिवं गच्छ सुवः पतनूपेण ॥ १॥ वीनूपमुभ्यैमिवयसावयः ॥ तुथोवौवि
भवेदाविभजतुवर्षिष्ठिअधिनाके ॥ एतत्तेअग्नेराधरेतिसोमच्युतंतन्मित्रस्यपुथान
युतस्यपुथाप्रेतचुंदक्षिणायज्ञस्यपुथासुवितानयंतीर्वाह्मणमुधराध्यासम
षिमार्षेयंपितृमतेपेतमत्यंसुधातुदक्षिणंविमुवः पश्यव्यंतरिक्षंयतस्वसद
स्यैरस्मद्वात्रादेवत्रागच्छतमधुमतीः प्रदातारुमाविशतानवहायास्मांदेवया
नेनपुथेतस्मृतांलोकेसीदततन्मःसंसृतं ॥ २॥ नूपेणसदस्यैरष्टादशच ॥
॥ ४३॥ ॥ धातागतिः सवितेदंजुषंतांप्रजापतिर्निधिपतिर्नोअग्निः ॥ त्वष्टाविष्णुः
प्रजयासंररणोयजमानायुद्विणंदधातु ॥ समिदृणोमनसानेषिगोभिः स
ंसूरिभिर्मघवुंसंस्वत्या ॥ संब्रह्मणादेवकृतंयदस्ति संदेवानांसंस्मृत्याय

॥ २८॥

ज्ञियानां॥संवर्चसापयसासंतनूभिरगन्महिमनसासंशिवेन॥त्वष्टानोअत्रव
रिवःकृणोतु॥१॥अनुमाष्टुतनुवोयद्विलिष्टं॥यदद्यत्वाप्रयुतियज्ञेअस्मिन्ननेहो
तारमष्टुणीमहीह॥ऋधगयादृधगुताशमिष्ठाःप्रजानंदयज्ञपयाहिविद्वान्॥
स्वगावोदेवाःसदनमकर्मयआजुगमसर्वनेदंजुषायाः॥जुक्षिवांसःपपिवांसः
श्रविश्वेस्मेधन्तवसवोवसूनि॥यानावहउशतोदेवदेवांतान्॥२॥प्रैरयस्वअग्नेसु
धस्थे॥वहमानाभरमाणाहवींसिवसंधर्मैदिवमार्तिष्ठतान्॥यज्ञयज्ञंगच्छयज्ञ
पतिंगच्छस्वांयोनिंगच्छस्वाहैषतेयज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकःसुवीरुःस्वाहादे
वागातुविदोगातुंवित्वागातुमितमनसस्पतइमंनोदेवदेवेषुयज्ञःस्वाहावाचिस्वा
हावातेधाः॥३॥कृणोतुतानुष्टाचत्वारिंशच्च॥४॥॥उरुंहिराजावरुणश्रुका

॥ प्र० स० ४॥

॥ २९ ॥

रसूर्यायि पंथामन्वेत वा उ॥ अपदेपाद्वा प्रतिधातवे कृतापवक्ता हृदयाविधश्चित्
॥ शतं ते राजन्भिषजः सहस्रमुबर्गं भीरासुमतिष्ठे अस्तु ॥ बाधस्वद्वेषो निर्ऋतिं प
राचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ अभिष्ठितो वरुणस्य पाशो ग्नेरनीकमप आवि
वेश ॥ अपानपात्रतिरक्षं न सुर्यं दमे दमे ॥ १ ॥ समिधं यक्ष्यन्ते ॥ प्रतिते जिह्वा घृतमु
च्यं रण्येत्समुद्देते हृदयमृष्वतः ॥ संत्वा विशन्त्वोषधीरुतापो यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हवि
र्भिः ॥ सूक्तवाकेन मोवाके विधेमा वभृथ निचंकुण निचेरुरसि निचंकुणा वेदे वै दे
वकृतमेनो या उवमर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरोगनो देव रिषस्या हि समित्रान् आप ओषध
यः ॥ २ ॥ संतु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्येस्मां द्वेष्टियं च वयं द्विषो देवीराप एष वो ग
भस्ति वः सुप्रीतः स्फुटतमकर्म देवेषु नः स्फुटतौ ब्रूतास्तियुतो वरुणस्य पाशः प्र

॥ २९ ॥

त्यस्तो वरुणस्य पाशा एधोऽस्येधिषीमहि समिदसितेजोसितेजोमयिधेह्यपोअन्व
चारिषुः रसेन समसृक्षमहि॥ पर्यस्वाः अग्न आगमंतं मासः सजवर्चसा॥३॥ दमैद
मओषधय आषड्॥४५॥ ॥ यस्त्वाहृदा कीरिणामन्यमानो मर्त्यमर्त्यो जोहवीमि॥ जा
तवेदो यशो अस्मा सुधेहि प्रजाभि रग्ने अमृतत्वमश्या॥ यस्मै त्वः सुकृते जातवेद उलो
कमग्ने कृणवस्यो न॥ अश्विनः सपुत्रिणं वीरवंतं गोमंतः रयिं न शते स्वस्ति॥ त्वे सुपु
त्रशवसो वृत्रन्कामकातयः॥ न त्वामिं द्रातिरिच्यते॥ उक्थ उक्थे सोम इंद्रं ममादनीथे
नीथे मघवानं॥१॥ सुतासः॥ यदीः सुबाधः पितरं न पुत्राः समान दक्षा अवसे हवन्ते॥ अ
ग्ने रसेन तेजसा जातवेदो विरोचसे॥ रक्षोहामीव चातनः॥ अपोअन्वचारिषुः रसेन स
मसृक्षमहि॥ पर्यस्वाः अग्न आगमंतं मासः सजवर्चसा॥ वसुर्वसुपतिर्हिकमस्यनेवि

॥प्र०स०४॥

॥३०॥

भा वस्तुः॥स्यामतेस्तमतावपि॥त्वामग्नेवस्तुपतिवस्तुनामभिप्रमंदे॥२॥अध्वरे
पुराजंन॥त्वयावार्जवाजयंतौजयेमाभिधामष्टस्तुतीर्मत्सिनां॥त्वामग्नेवाजसा
तमंविप्रोवर्धतिस्तुष्टुतं॥सनोरास्वस्तुवीर्यं॥अयंनोअग्निर्वरिवःकृणोत्वयंमृधः
पुररंतुप्रभिंदन॥अयंशत्रूजयतुजहृषाणोयंवाजंजयतुवाजसातौ॥अग्निना
ग्निःसमिध्यतेकुविर्गृहपतिर्युवा॥हव्यबाहुक्तास्यः॥त्वंह्यग्नेअग्निनाविप्रोवि
प्रेणसंस्तुता॥सखासख्यासमिध्यसे॥३॥देगेशरुचयस्तवविज्योतिषा॥३॥म
घवानंमंदेह्यग्नेचतुर्दशच॥४६॥॥४॥वाचःप्राणायत्वा॥उपयामगृहीतोस्य
पानायत्वा॥आवायोवायवेसजोषाभ्यांत्वा॥अयमृतायुभ्यांत्वा॥यावामग्निभ्यां
माध्वीभ्यांत्वा॥प्रातर्युजावग्निभ्यांत्वा॥अयंवेनःशंडायत्वेषतेयोनिर्वरता

॥३०॥

पाहि॥ तं मर्कयत्वैष ते योनिः प्रजाः पाहि॥ ये देवास्त्रिंशदाग्रयुणोऽसि विश्वेभ्य
स्त्वा देवेभ्यः॥ उपमामगृहीतोऽसीदयत्वोक्थायुवे॥ मृधानि मृगयेत्वा वैश्वानराय॥
मधुश्च ससं सर्पोऽसि॥ इन्द्रोऽग्नीं द्राग्निभ्यां त्वा॥ ओमा सो विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥ मरु
त्वं तं त्रीणीं द्रायत्वा मरुत्वं ते॥ महं देमहं द्रायत्वा॥ कदाचनादित्येभ्यस्त्वा॥ कदाचन
स्तुरीर्विबस्व आदित्य॥ इन्द्रं शचीरुपः॥ वामं त्रीं देवाय त्वा सवित्रे॥ सुशर्मा विश्वेभ्य
स्त्वा देवेभ्यः॥ बृहस्पतिस्त्वष्टा सोमं पिबस्वाहा॥ हरिरसि सहसो मा इन्द्राय स्वाहा
॥ अग्न आयुः पृथग्नयेत्वा तेजस्वते॥ उत्तिष्ठन्निन्द्राय त्वेजस्वते॥ तरणिः सूर्याय त्वा
भ्राजस्वते॥ आतिष्ठाद्याः षडिन्द्राय त्वा षोडशिनो॥ उरुमायुष्टेय देवाममुग्धि॥
अग्ना विष्णुमुमुक्तं॥ परावै पंत्यः॥ देववै ये देवाः पंत्यो॥ परावै सवाचं॥ १६

प्र०स०४॥

॥३१॥

मिलेकः सलेकः सुलेकः॥ विष्टेण रुडुत्तमं॥ अंनपते पुनस्त्वादित्याः॥ त्वं विचर्षणि॥
यस्त्वाविरोचसे॥ अध्वरेषु सुष्टुतं॥ यस्त्वा दग्ने॥ प्रदेवंतं मर्जयंत॥ ॥ आददेवाच
स्यत य उपयाम गृहीतो स्यावायौ अयं वां यावां प्रातर्युजो वयं वेनस्तं प्रलथाये दे
वास्त्रिंशदुपयाम गृहीतो सिमूर्धानं मधुश्चेंद्राग्नी ओमा सोम रुत्वं तमिंद्रम रुत्वो
म रुत्वान्महान्महान् वत्स दावाममदब्धेभिर्हिरण्यपाणिः सुशर्मा वृहस्पतिर्ह
रिरस्यन्तुत्तिष्ठं तुरणिरायायस्ते युष्टे ये ज्योतिषमती प्रयासाय चित्तमातिष्ठं द्रु
मसाविसर्वस्य मुहांसु जोषावुदुत्यं धातो रुः हियस्त्वा षड्देवार्तिः शत॥ ४६॥ ॥
आददेये देवामहानुत्तिष्ठं त्सर्वस्य संतु दुर्मित्राश्चतुः पंचाशत॥ ५४॥ ॥ ओ
ददेवि ज्योतिषा॥ ॥ ७॥ ॥ हरिः ॐ॥ ॥ ७॥ ॥ देवासुराः संयत्ता आसंतै देवा ॥३१॥

विजयमुपयंतो नौ वामं वसुसन्त्यदधते दसुनो भविष्यति यदि नो जेथं तीति तदभिर्न्यका
मयतते नापाक्रामन्त देवा विजित्या वरु रुत्समाना अन्वायंत दस्यु सहसार्दित्संत सो
रो दीद्यदरो दीन्त दुइस्य रुइत्तं यदश्वरीयत तत् ॥ १॥ रजतं हिरण्यमभवत्तस्मा
इजतं हिरण्यमदक्षिण्यमश्रुजं हियो बर्हिषि ददाति पुरास्य संवत्सरा जुहे रुदं
तितस्मा बर्हिषि न देयं सोमिरब्रवीद्भाग्यसान्धयं व इदमिति पुनराधेयं ते के व
लमित्यब्रुवन् भवत्वबलु स इत्यब्रवीद्यो मे देवत्यमु मिमा दधाता इति तं पूषा ध
त्त तेन ॥ २॥ पूषा धेत्ति स्मात्स्यैष्णाः पशव उच्यंते तं त्वष्टा धत्त तेन त्वष्टा धेत्ति स्मात्वा
ष्टाः पशव उच्यंते तं मनुराधत्त तेन मनुराधेत्ति स्मान्मानव्यः प्रजा उच्यंते तं धा
ता धत्त तेन धाता धेत्ति संवत्सरो वै धाता तस्मात्सं वत्सरं प्रजाः पशवो नु प्रजा

यंतेय एवं पुनराधेयस्य धिं वेद ॥ ३ ॥ क्रधोत्येव योस्यैवं बंधुतां वेद बंधुमात्मवति
 भागधेयं वा अनिराहित इह मानः प्रजां पुशून्यजमामस्योपहो द्रावो ह्यस्य पुन
 रादधीत भागधेयेनैवैनं समर्धयत्यथोशांतिरिवास्त्येषा पुनर्वस्वो रादधीते तद्वै पुन
 राधेयस्य नक्षत्रं यत्पुनर्वसू स्वायामेवैनं देवतायामायाय ब्रह्मवर्चसी भवति दुर्भे
 रादधात्ययातयामत्वाय दुर्भेरादधात्यद्वा एवैनमोषधीभ्यो वरुध्या धत्ते पंचकपा
 लः पुरोडाशो भवति पंचवाक्कृतवक्कृतुभ्य एवैनमवरुध्या धत्ते ॥ ४ ॥ अशीयत तत्ते
 न वेद दुर्भेः पंचविंशतिश्च ॥ १ ॥ ॥ परावा एष यत्तं पुशूनर्वपतियोनिमुद्रासयते
 पंचकपालः पुरोडाशो भवति पांडुरो यत्तः पांडुरः पशवो यत्तमेव पुशूनर्वरुधेवी
 रहावा एष देवानां योनिमुद्रासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा कृता यवः पुरान्नमक्षन्

क्त्यो या ज्यानुवाक्याभवंति पांडू यज्ञः पांडूः पुरुषो देवानेव वीरं निरवदायानिं पु
नरा ॥ १ ॥ धत्ते शताक्षरा भवंति शतायुः पुरुषः शतं द्रिय आयुषे वेन्द्रिये प्रतितिष्ठति यद्वा
अग्निराहितो न धत्ते ज्यायो भागधेयं नि कामयमानो यदाग्नेयः सर्वं भवति सैवास्य
धिः संवा एतस्य गृहे वाक्सृज्यते योगिमुद्रा सयते स वाचः सः सः सृष्टं यजमान ईश्व
रो नुपराभवितो विभक्त्यो भवंति वाचो विधृत्यै यजमानस्यापराभावाय ॥ २ ॥ विभ
क्तिकरोति ब्रह्मैव तदंकरुपां शुभं जतियथा वामं वसु विविदानो गृहं तिता दृगेव
तदग्निं प्रतिस्विष्टकृतं निराहयथा वामं वसु विविदानः प्रकाशं जिगमिषति ता दृगेव
तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजे न वषट्करोत्या यतना देव नैति यजमानो वै पुरोडाशः प
शव एते आहुती यदभितः पुरोडाशमेते आहुती ॥ ३ ॥ जुहोति यजमानमेवो नु

यतः पशुभिः परिगृह्णाति कृतयजुः संभृतसंभार इत्याहुर्न संभृत्याः संभारानयजुः
 कर्तव्यमित्यथोखलु संभृत्या एव संभाराः कर्तव्यं यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ पुनर्निष्कृतौ
 रथोदक्षिणा पुनरुत्सृतं वासः पुनरुत्सृष्टेन जुह्वन्नुनराधेयस्य समृद्धौ सप्ततै अग्ने
 समिधः सप्तजिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्र यत्रैवास्यन्यत्तु ततः ॥४॥ एवैनमवकं
 धेवीरुहावा एष देवानां यो ग्निमुद्वासयते तस्य वरुण एव णया दग्निवारुणमेका
 दशकपालमनुनिर्वपेद्यं चैव हंतियश्चास्य णया नौ भागुधेयेन प्रीणाति नार्ति
 माहति यजमानः ॥५॥ आपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती ततः षड्विंशच्च ॥
 ॥२॥ ॥ भूमिर्भूम्याद्योर्वरिणां तर्क्षं महित्वा ॥ उपस्थे ते देवदिते ग्निर्मना इमं
 नाद्याया दधे ॥ आयंगौः पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं पुनः ॥ पितरं च प्रयत्सु कः ॥

त्रिंशद्धामविराजति वाक्यं तं गाय शिश्रिये ॥ प्रत्यस्य बहूभिः ॥ अस्य प्राणा देवान् त्वं
तश्चरति रोचना ॥ व्यस्यन्महिषः सुवः ॥ यत्ना ॥ १ ॥ कुक्षः परो वपमन्युना यदवर्त्य ॥ सु
कल्यमग्ने तत्तव पुनस्त्वादीपयामसि ॥ यत्ते मन्यु परो सस्य पृथिवीमनुदध्वसे ॥ आ
दित्या विश्वे तद्देवा वसवश्च समाभरन् ॥ मनोज्योतिर्जुषता माज्यं विहितं युजः समि
मंदधातु ॥ बृहस्पतिस्तनुतामिमनो विश्वे देवा इह मादयन्तां ॥ सप्ततै अग्ने समिधः
सप्तजिह्वाः सप्त ॥ २ ॥ ऋषयः सप्त धर्मप्रियाणि ॥ सप्त होत्राः सप्त धात्वा यजन्ति स
सयोनी राष्ट्रं स्वायुतेन ॥ पुनर्नृजानि वर्तस्व पुनरग्न इषायुषा ॥ पुनर्नः पाहि विश्व
तः ॥ सहरय्यानि वर्तस्वाग्ने पितृस्वधारया ॥ विश्वं किं या विश्वतस्परि ॥ लेकः सले
कः सुलेकस्तेन आदित्या आज्यं जुषाणा वि यंतु केतः सकेतः सुकेतस्तेन आदित्या

॥ प्र० स० ५ ॥

॥ ३४ ॥

आज्यं जुषाणा वियंतु विवस्वाः अदितिर्देवजृतिस्तेन आदित्या आज्यं जुषाणा वियंतु ॥ ३५ ॥
त्वानिह्नाः सप्तसुकेतुस्तेन त्रयोदश च ॥ ३६ ॥ ॥ भूमिर्भूमिना द्यौर्वृषिणेत्याहा शिषेवैनमाधे
ते सर्पा वै जीर्यंते मन्यंतु स एतं कंसुणिरः का इवेयो मंत्रमपश्यन्ततो वै ते जीणास्तनूरपा
घ्नत सर्पराजियोऽक्रुभिर्गार्हपत्यमादधाति पुनर्नवमेवैनमुजर्जकृत्वा धत्तेथो पूतमेव
पृथिवीमुन्नाद्यन्तोपानमुत्सैतं ॥ ३७ ॥ मंत्रमपश्यन्ततो वै तामुन्नाद्यमुपानमुद्यत्सर्प
राजियोऽक्रुभिर्गार्हपत्यमादधात्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो अस्यामेवैनं प्रतिष्ठितमा
धत्ते यत्वा क्रुधः परो वपेत्या हापन्नु त एवास्मै तत्पुनस्त्वोदीपयामसीत्याह समिध एवै
तं यत्तै मृत्युपरो मृत्येत्याह देवताभिरेव ॥ ३८ ॥ एनं संभरति विवाएतस्य युजाश्चिद्य
ते योनिर्मदुसयते बृहस्पतिवत्यर्चेपतिष्ठते ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणेवयु

॥ ५ ॥

॥ ३४ ॥

ज्ञः संस्थाति विहितं यज्ञः संस्मृमिदं धात्वित्याह संतत्यै विश्वे देवा इह मोदयंता
मित्याह संतत्यै वयं देवेभ्यो नुदिशति सप्ततै अग्ने समिधः सप्तजिह्वाः ॥३॥ इत्याह स
प्तसप्तवै सप्तधाग्नेः प्रियास्तु नुवस्ता एवावकं धे पुनर्नृजसु हरयेत्यभितः पुरोडाश
माहुती जुहोति यजमानमेवोर्जा चरय्याचो भुयतः परिगृह्णात्यादित्या वै अस्माल्लो
कादुमं लोकमायुंते मुष्मिं लोके व्यतथ्यंत इमं लोकं पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान्
होमान् जुहवुस्ते आर्ध्वंते सुवर्गलोकमायुं नयः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत
स एतान् होमान् जुहुयाद्यामेवादित्या ऋक्षिमाध्वंतामेव धर्मेति ॥४॥ सैतं देवताभिदे
वजिह्वा एतान्यं च विंशतिश्च ॥४॥ ॥ उपप्रयंतौ अध्वरं मंत्रं वोचे माग्नये ॥ आरे अस्मे
च शृण्वते ॥ अस्य प्रत्नामनुकृतः ॥ १६ ॥ कंडुडुहे अहयः ॥ पयः सहस्रसामृषिं ॥ अ

निमृधादिवः ककुत्सतिः पृथिव्याभयं ॥ अपाः रेताः सिजित्वति ॥ अयमिह प्रथमो धा
 यिधा तभिर्होता यजिष्ठा अध्वरेषीऽग्नः ॥ यममवानो भर्गो वो विरुचुर्वनेषु चित्रं विभु
 र्वविशो विशो ॥ उभार्वामिन्द्राग्नी आहुवध्यै ॥ १ ॥ उभारार्धसः सहमादयध्यै ॥ उभादा
 तारविषाः रयीणां मुभावाजस्य सातयेऽङ्गवे वां ॥ अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो
 अरोचथाः ॥ तं जानन्मन्त्र आरोहार्थानो वर्धयारयिं ॥ अग्न आयूः पिपवसु आसुवो
 र्जमिषं च नः ॥ आरेर्बाधस्व दुह्नुनां ॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यं ॥ दधस्योषः
 रयिं ॥ २ ॥ मयि ॥ अग्ने पावकरो चिषामं इया देव जिह्वा ॥ आ देवान् वक्षिष्यसि च ॥
 सनः पावक हीदिवो अग्ने देवाः दुहावह ॥ उपयज्ञः हविर्धनः ॥ अग्निः शुचिर्ब्रततमः शु
 चिर्विप्रः शुचिः कविः ॥ शुचीरो च त आहुतः ॥ उदग्ने श च यस्तव शक्राभाजं त ररेते ॥ ३५ ॥

तव ज्योतींश्चर्चयः॥ आयुर्दाअग्नेस्यायुर्मे॥३॥ देहि वचोदाअग्नेसि वचोमे देहित
रूपाअग्नेसितुर्वमेपाह्यग्नेयमेतुनुवाकुरुनंतन्मआष्टुवित्रावसोस्वस्तितेपारमशी
र्यंधानास्त्वाशुतंहिमाद्युमंतःसमिधीमहि वयस्वतोवयस्कृतंयशस्वतोयशस्कृतं
सुवीरासोअदाभ्यं॥अग्नेसपत्नदंभनंवर्षिष्ठेअधिनाके॥संतमग्नेसूर्यस्यवर्चसाग
थाःसमृषीणांस्तुतेनसंप्रियेणधाम्ना॥त्वमग्नेसूर्यवचासिसंमामायुषावर्चसा
प्रजयासृज॥४॥आहुवध्यैपोषःरयिमेवर्चसासप्तदशच॥५॥ ॥संपश्यामिप्रजा
हमिउप्रजसोमानुवीः॥सर्वाभवंतुनोगृहे॥अंभुस्थांभोवोभक्षीयुमहंस्थमहोवोभक्षीयु
सहंस्थमहोवोभक्षीयोर्जस्थोर्जवोभक्षीयुदेवतीरमध्वमस्मिल्लोकेस्मिनोष्ट्रेस्मिन्क्ष
येस्मिन्योनाविहैवस्तेतोमापगातबुद्धीर्मभ्यास्त॥६॥संहितासिविश्वरूपीरामूर्जा

॥ प्र० स० ५ ॥

॥ ३६ ॥

विशागौ पुत्येना रायस्पोषेण सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि बोरायः श्रयंतां ॥ उपत्वाग्नेदिवेदि
वेदोषावस्तर्धियावयं ॥ नमो भरंत एमसि ॥ राजंत मध्वराणां गोपा मृतस्य दीर्घिर्वि ॥ वर्धु
मानं स्वेदमे ॥ सनेः पिते वसून वेने सपायनो भव ॥ सर्वस्वानः स्वस्तये ॥ अग्ने ॥ २ ॥ त्वं
ने अंतमः ॥ उतत्राता शिवो भव वरूथ्यः ॥ तं त्वां शोचिष्ठ दीदिवः ॥ सुमार्जनूनमीमहे स
खिभ्यः ॥ वसु रग्निर्वसु श्रवाः ॥ अहो न क्षिद्यु मत्तमो रयिं दाः ॥ ऊर्जावः पश्चा म्यूजामी
पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यते डास्थ मधु कृतस्यो नामा विशा
ते राम दः ॥ सहस्रपोषं वः पुष्यासं ॥ ३ ॥ मयि बोरायः श्रयंतां ॥ तत्स वितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ सोमानं स्वरं कृणु हि ब्रह्मणस्पते ॥
कक्षीर्वंतं य औशिजं ॥ कदाचनस्तरीरं सिनेंद्रसश्च सिदाशुषे ॥ उपोपेन्नु मघवन्भू

युइल्लुतेदानं देवस्य पृच्यते ॥ परित्वाग्नेपुरं वयं विप्रः स हस्यधीमहि ॥ धृषद्वर्णं दिवे
 दिवे भेत्तारं भंगुरावतः ॥ अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासः सुगृह
 पतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतः हि मास्ता माशिष माशासे तंतं वेज्योतिष्मतीतामा
 शिष माशासे मुष्मैज्योतिष्मती ॥ ४ ॥ भूयास्तस्वस्तये नैपुष्यासं धृषद्वर्णमैकानत्रिः
 शर्च ॥ ६ ॥ ॥ अयज्ञो वा एष यो सामोपप्रयंतो अध्वरमित्याहस्तोर्ममेवास्मैयुनः स्यु
 पेत्याह प्रजावैपुशावउपेमं लोकं प्रजामेव पृश्निमं लोकमुपेत्यस्य प्रत्नामनुघतमि
 त्याह सुवर्गो वै लोकः प्रत्नः सुवर्गमिव लोकः समारोहत्यनिर्मूर्धा दिवः ककुदित्याह
 मूर्धानं ॥ एवैनः समानानां करोत्यथो देवलोका देवमनुष्यलोके प्रति तिष्ठत्ययमिह
 प्रथमोर्धा यिधा तभि रित्याह मुख्यमेवैनं करोत्यभावा मिंद्राग्नी आहुवध्या इत्याहौ

॥ प्र० स० ५ ॥

॥ ३७ ॥

जो बल मे वाव कंधे यं ते यो निर्ऋति मुद्रा ह पशवो वै शयिः पशूने वाव कंधेषु ऋषि रूपतिष्ठते
षड्वै ॥ ३॥ अतर्वक्तुष्वेव प्रति तिष्ठति षड्वै रुतैराभिरुपतिष्ठते द्वादशसंपद्यते द्वादशमासाः
संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति यथा वै पुरुषो श्वो गौर्जरीत्येव मग्निराहितो जीर्यति सं
वत्सरस्य पुरस्तादाग्निपावमानीभिरुपतिष्ठते पुनर्नवमेवेन मनरेकरोत्यथो पुनात्येवोप
तिष्ठते योग एवास्यैष उपतिष्ठते ॥ ३॥ दम एवास्यैष उपतिष्ठते याज्ञैवास्यैषोपतिष्ठ
ते यथा पापीयां छेद्ये स आहत्य नमस्यति तादृगेव तदा युर्दा अग्ने स्यायुर्मेद्विहीत्याहा
युर्दा ह्येष वर्चोदा अग्ने सिवर्चो मेद्विहीत्याह तनूपा ह्यग्ने सितनुर्वमेपा हीत्याह ॥ ४॥ त
नूपा ह्येषो न्येयन्मेतनुवाकुरुनंतन्म आपृणेत्याह यन्मे प्रजायै पशूनामूनंतन्म आपृरये
ति वा वै तदा हचित्रावसोस्वस्ति ते पारमशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरयुष्टौ वा एतस्यै

३वर्चोदा ह्येष

॥ ३७ ॥

पुरा ब्राह्मणा अभेषु र्मुष्टिमेवावरुंध्रं धानास्वाशतं ॥ ५ ॥ हिमा इत्याह शतायुः पुरु
षः शतं द्रिय आयुष्ये वै द्रिये प्रतितिष्ठत्येषा वै सुमीकर्णकावत्येतया हस्म वै देवा अ
सुराणां शततुर्हस्तः हंतियदेतया समिधमा दधाति वज्रमेवैतत्तु घ्नीयजमानो भ्रा
तृव्या यप्रहरति स्तत्या अर्चं बद्धारुः संत्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसा गथा इत्याहैतत्त्वमसीदं **महं**
भूया समितिवा वै तदा हत्वमग्ने सूर्यवर्चा असीत्या हा शिषमेवैता माशास्ते ॥ ६ ॥ मूर्धा
नः षड्वा एष उपतिष्ठते पाहीत्याह शतमहः षोडशच ॥ ७ ॥ ॥ संपश्यामि प्रजा अहमि
त्याह यावै त एव ग्राम्याः पुशवस्तानि वावरुंध्रं भूस्थां भो वो भक्षीयेत्याहं भो ह्येतामहं स्थ
महो वो भक्षीयेत्याहमहो ह्येताः सहस्रसहो वो भक्षीयेत्याहमहो ह्येता ऊर्जस्थोर्जो
भक्षीयेति ॥ १ ॥ आहोर्जो ह्येता रेवती रमध्वमित्याह पुशवो वै रेवतीः पशून्नेवात्मनेमय

प्र०स०५
॥३८॥

तद्गृहैवस्तेतोमापगातेत्याहध्रुवाएवैनाअनपगाःकुरुतइष्टकचिद्वाअन्योनिःपशु
चिदन्यःसंहितासिबिष्वरूपीरितिब्रह्मसमभिष्टदात्यपैवैनेधत्तेपशुचितमेनंकुरुते
प्र॥३॥वाएषोस्माल्लोकाच्यवतेयआहवनीयमुपतिष्ठतेगार्हपत्यमुपतिष्ठतेस्मि
न्नेवल्लोकेप्रतितिष्ठत्यथोगार्हपत्यायैवनिन्दुतेगायत्रीभिरुपतिष्ठतेतेजोवैगायत्री
तेजएवात्संधुत्तेथोयदेतंतृचमन्वाहसंतत्येगार्हपत्यंवाअनुद्विपादोवीराःप्रजायं
तेयएवंविद्वांदिपदाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते॥३॥आस्यवीरोजायतऊजर्विःपश्याम्य
जर्मापश्यतेत्याहाशिषमेवैतामाशास्तेतत्सवितुर्वरेण्यमित्याहप्रसृत्यैसोमानंस्व
रणमित्याहसोमपीथमेवावर्कंधेऽरुणहिरब्रह्मणस्पतइत्याहब्रह्मवचसमेवाव
र्कंधेकदाचनस्तुरीरसीत्याहनस्तुरीःरात्रिवसति॥४॥यएवंविद्वानग्निमुपतिष्ठते

३८

परित्वाग्नेपुरं वयमित्याह परिधिमेवैतं परिदधात्यस्कंद्याग्नेगृहपतु इत्याह यथाय
जुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह शतं त्वा हे मंता निधिषीयेति वा वैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्य
न्मादमेवैतं करोति तामाशिषु माशासे तं ते वै ज्योतिष्मती मिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातस्या
त्ते जस्वैवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषु माशासे मुष्मे ज्योतिष्मती मिति ब्रूया
द्यस्य पुत्रो जातस्यात्ते ज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति ॥ ५ ॥ ऊर्जं वो भक्षीयेति प्रगार्हप
त्यमुपतिष्ठते वसति ज्योतिष्मती मेकां न त्रिंशच्च ॥ ८ ॥ ॥ अग्नि होत्रं जुहोति यदेव
किंच यजमानस्य स्वतस्यैव तदेतः सिंचति प्रजतं ते प्रजतं नृंहि वा अग्निरथोषधी
रंतं गता दहति तास्ततो भयसीः प्रजायंते यत्सा यं जुहोति रेते एव तस्मिंचति प्रैव प्रात
स्तने न जनयति तदेतः सिक्तं न त्वष्टा विरुतं प्रजायते यावच्छे वैरेतसः सिक्तस्य ॥ ९ ॥

त्वष्टा नृपाणि विकरोति तावुद्यो वै तत्प्रजायत एष वै दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बद्धी भिरुपति
 ष्टेरेतस एव सिक्तस्य बद्धो नृपाणि विकरोति स प्रैव जायते श्वश्वो भया भवति य ए
 वं विद्वानग्निमुपतिष्ठते हर्देवानामासीद्रात्रिरसुराणां ते सुराय देवानां विन्तं वेद्यमासी
 ते न सह ॥ २ ॥ रात्रिं प्राविशंते देवा हीना अमन्यन्ते तं पश्यन्ताग्नेयं रात्रिरग्नेयाः पशव
 इममेवाग्निं स्तवामुसन्नस्तुतः पशून्मुनर्हस्यतीति ते निमस्तुवंत्स एभ्यस्तु तो रात्रि
 या अथ हवभि पशून्निर्गज्जते देवाः पशून्वित्वा कामाः अकुर्वन्त्य एव विद्वानग्निमु
 पतिष्ठते पशुमान्भवति ॥ ३ ॥ आदित्यो वा अस्माल्लोकाद्मुंलोकमैसो मुंलोकं गत्वा
 पुनरिमुंलोकमभ्यध्यायत्स इमुंलोकमागत्य मृत्योरा विभेन्मृत्यु संयुत इव स्य यं
 लोकः सोमन्यते ममेवाग्निं स्तवानि समास्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सोऽग्निम

स्तोत्रेनःस्तुतःसुवर्गलोकमगमयद्यः॥४॥एवंविद्वानग्निमुपतिष्ठतेसुवर्गमिव
लोकमेतिसर्वमायुरेत्यभिवाएषोऽग्नीआरोहति यएनावुपतिष्ठतेयथाखलुवैश्रे
यानभ्यावृढःकामयतेतथाकरोतिनक्तमुपतिष्ठतेनप्रातःसहिनक्तं ब्रतानि सृज्यं
तेसहश्रेयाःश्वपापीयाःश्वासातिज्योतिर्वाअग्निस्तमोरात्रिर्यत्॥५॥नक्तमुपति
ष्ठतेज्योतिषेवतेमस्तरत्यपुस्थेयोऽग्नी३नेपुस्थेया३इत्याहुर्मनुष्यायेनैयोहर
हराहिस्थायैतंयाचतिसइत्वेतमुपाहृत्यथकोदेवानहरहर्याचिष्यतीतितस्मां
नोपुस्थेयोथोरवल्वाङ्गराशिषेवैकंयजमानोयजतइत्येषाखलुवै॥६॥आहिताग्ने
राशीर्यदग्निमुपतिष्ठतेतस्मादुपुस्थेयःप्रजापतिःपृश्नसृजततेसृष्टाअहोरात्रे
प्राविशतांछंदोभिरन्वविंदद्यछंदोभिरुपतिष्ठतेस्वमेवतदन्विच्छतिनतत्रजाम्यस्ती

३० स०५
४०

त्याहुर्गोहिरहरुपतिष्ठतइतियोवाअग्निं प्रत्यहुः पतिष्ठते प्रत्येनमोषतियः पराहुः
षडप्रजयापशुभिरितिकवातिर्युः। वोपतिष्ठतेनेनप्रत्योषतिनविषडप्रजयापशु
भिरिति॥७॥ सिक्तस्यसहभवतियोयत्तवलुवैपशुभिस्त्रयोदशच॥९॥ ॥ममनाम
प्रथमंजातवेदः पितामाताचदधतुर्यदग्ने॥ तत्त्वंविभृहिपुनरामदैतोस्तवाहंनाम
विभराण्यग्ने॥ममनामुतवचजातवेदोवाससीद्वविवसानौयेचरावह॥ आयुष
त्वंजीवसेवयंयथायुथंविपरिदधावहपुनस्ते॥ नमोऽग्नयेप्रतिविधायनमोनाध
ष्टायनमःसंम्राजे॥अषाढः॥१॥ अग्निर्वृहद्दयाविश्वजित्सहंत्यः श्रेष्ठो गंधर्वः॥ त्वसि
तारोअग्नेदेवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः॥संमामायुषासंगौ प्रत्येनुसुहितेमाधाः॥
अयमग्निः श्रेष्ठतमोयंभगवत्तमोयः सहस्रसार्तमः॥ अस्माअस्तुसुवीर्य॥ मनो

४०

ज्योतिर्जुषतामाज्यं विद्धि नं युजः समिधं दधातु ॥ या इष्टा उषसो निमुचश्चुताः सं दधामि
हविषा घृतेन ॥ पयस्वती रोषधयः ॥ २ ॥ पयस्वती रुधां पयः ॥ अपां पयसो यत्पयस्ते नुमा
मिदु सः सृज ॥ अग्ने व्रत पते ब्रुतुं च रिष्यामि तद्ध केयंत न्मे राध्यतां ॥ अग्निः होतार मि
हतः ऊँ वे देवान् युजिया निहयान् हवामहे ॥ आर्यंतु देवाः सुमनुस्यमाना वियंतु देवा
हविषो मे अस्य ॥ कस्त्वायुनक्ति सत्वायुनक्तु यानि धर्मे कृपालान्युपचिन्वंति ॥ ३ ॥
वेधसः ॥ पूष्णस्तान्यपि व्रत ईद्रवायू विमुचतां ॥ अभिनोयुर्मे जीरदानुर्यत आतु
स्तदगन्तुनः ॥ इधो वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्यायुरनुसंचरंति ॥ त्रयस्त्रिंश
तंतवो ये वि तक्षिरिय इमं यज्ञः स्वधया ददते तेषां हिनं प्रत्येत दधामि स्वाहा घृ
मे दिवाः अर्च्येतु ॥ ४ ॥ अषाढ ओषधय उ पचिन्वंति पंच चत्वारिंशच्च ॥ १० ॥ ॥

प्र०स०५
४९

वैश्वानरो न ऊत्या प्रयातु परावतः॥ अग्निरुक्थेन वा हसा॥ क्रुतावानं वैश्वानरमृतस्य
ज्योतिषस्पतिं॥ अजस्रं धर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दुःसताभ्यो बृहदरिणा देकः स्वप्
स्य याकृविः॥ उभापितरामुहयन्त जायताग्निर्द्यावापृथिवीभूरिरितसा॥ पृष्ठो दिवि पृ
ष्ठो अग्निः पृथिव्यां पृष्ठो विश्वा ओषधीरा विवेना॥ वैश्वानरः सहसा पृष्ठो अग्निः सतो
दिवासः॥ १॥ रिषः पातु नक्तं॥ जातो यदग्ने भुवना व्यरव्यः पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा॥
वैश्वानर ब्रह्मणे विंदगातुं यूयं पातस्वस्तिभिः सदानः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचा
नु आरोदसी अष्टणा जायमानः॥ त्वं देवाः अभिशस्ते रमुं चो वैश्वानर जात वेदो महि
त्वा॥ अस्माकमग्ने मधवत्सु धारयानां मिश्रत्रमुजरः सुवीर्यं॥ वयं जयेम शतिन
सहस्रिणं वैश्वानर॥ २॥ वाजमग्ने तवोतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हि कं

४९

विधातुनि

भुवनानामभिः श्रीः॥ इतो ज्ञातो विश्वमिदं विचष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण॥ अबतते हे डो
वरुण नमो भिरवयज्ञे भिरीमहे हविर्भिः॥ क्षयन्तस्मभ्यमसुरप्रचेतो राजन्ते नान्सि शि
श्रथः कृतानि॥ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदबाधुमं विमध्यमं श्रथाय॥ अथावयमादि
त्य॥ ३॥ ब्रूते तवानागसो अदितये स्याम॥ दधिका वृणो अकारिषं जिष्णो रश्वस्य वा
जितः॥ सुरभि नो मुखा करत्त्रण आयूः पितारिषत॥ आर्दधिकाः शर्वसापंच कृष्टीः
सूर्य इव ज्योतिषा पस्ततान॥ सहस्रसाः शतसा वाज्यवा पृणक्तु मध्वासमिमावचा
ः सि॥ अग्निर्मुधा भुवः॥ मरुतो यध्वो दिवः सुम्ना यंतो हवामहे॥ आतूनः॥ ४॥ उपगं
तन॥ यावुः शर्म शशमानाय संति दौ शुषे यच्छताधि॥ अस्मभ्यंतानि मरुतो वियंत
रायन्तो धत्तवृषणः सुवीरि॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्मयच्छतु॥ अदितिः पात्वः

हसः॥ महीमुषमातरः सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसेदुवेम॥ तु विक्षत्रामजरीतीमुद्र
 चीः सुशर्माणमदितिः सुप्रणीतिं॥ सुत्रामाणं पृथिवीद्यामने हसः सुशर्माणमदिः
 सुप्रणीतिं॥ देवीनावः स्वरित्रामनागसुमस्ववंतीमारु हेमास्वस्तये॥ इमाः सुनावु
 मारु हः शतारित्राः शतस्फ्यां॥ अष्टिद्रांपारयिष्णु॥ ५॥ दिवाससहस्त्रिणैवैश्वानरा
 दित्यत्नैर्न हसः सुशर्माणमेकांनविः शतिश्च॥ ११॥ ॥ देवासुराः पौराधर्मिभूमि
 पप्रयंतुः संपश्याम्ययज्ञः संपश्याम्यग्निहोत्रं ममनामैवैश्वानरएकादश॥ १३॥ ॥
 देवासुराः क्रुधः संपश्यामि संपश्यामि नक्तमुपगंतुं नैकं पंचाशत्॥ ५१॥ ॥ ॥ ॥
 ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ संत्वांसिंचामियजुषा प्रजामायुर्धनं च॥ बृहस्पतिप्रसूतो यज
 मान इह मारिषत्॥ आज्यमसि सत्यमसि सत्यस्याध्वक्षमसि हविरसि वैश्वान

रं वैश्वदेवमुत्तुतशुभं सुत्यौजाः सहोसि सहमानमसि सहस्वारातीः सहस्वाराती
युतः सहस्वृत्तनाः सहस्वृत्तन्युतः॥ सहस्ववीर्यमसि तन्माजित्वाज्यस्याज्यमसि
सत्यस्य सत्यमसि सुत्यायुः॥ १॥ असि सत्यशुभमसि सुत्येनेत्वाभिघारया मितस्य ते
भक्षीयपंचानां त्वावातीनां युंत्राय धृत्राय गृह्णामि पंचानां त्वर्तूनां युंत्राय धृत्राय गृह्णामि
पंचानां त्वादिशां युंत्राय धृत्राय गृह्णामि पंचानां त्वापंचजुनानां युंत्राय धृत्राय गृह्णामि
चुरोस्त्वापंचविलस्य युंत्राय धृत्राय गृह्णामि ब्रह्मणस्त्वातेजसे युंत्राय धृ
त्राय गृह्णामि क्षत्रस्य त्वैजसे युंत्राय॥ २॥ धृत्राय गृह्णामि विशोत्वा युंत्राय धृत्राय गृह्णामि
सुवीर्याय त्वा गृह्णामि सुप्रजास्त्वाय त्वा गृह्णामि शयस्पाय त्वा गृह्णामि
ब्रह्मवर्चसाय त्वा गृह्णामि भूरस्माकं हविर्देवानामाशिषो यजेमानस्य देवानां

प्र०स०६
४९

त्वा देवताभ्यो गृह्णामि कामायत्वा गृह्णामि ॥३॥ सत्यायुरो जसेयं त्रायत्रयस्त्रिः शत्रुः ॥
॥१॥ ॥ ध्रुवो सिध्रुवो हः सजातेषु भूया संधीरश्चेत्तावमुविदुर्ग्रेस्युग्रे हः सजातेषु भू-
या समुग्रश्चेत्तावमुविदभिभूरस्यभिभूर हः सजातेषु भूया समभिभूरस्यभिभूर ॥ श्री ता
वमुविद्युनजित्वा ब्रह्मणा दैव्येन हव्यायास्मैवो ढवे जातवेदः ॥ इंधानास्त्वासु प्रजसः
सुवीरा ज्योर्जिवेम बलिहृतो वयं ते ॥ यन्मे अग्ने अस्य यज्ञस्य रिष्यात् ॥१॥ यद्वा स्वं द्या
दाज्यस्योत विष्णो ॥ तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुर्मे न दधामि निर्वृत्त्या उपस्थे ॥ भूभुवः
सुवरुहं भो अग्ने यजमाना ये धिति शुभो अभि दासते ॥ अग्ने देवेषु मन्विधुमं द्र-
जिह्वामर्त्यस्य ते होतमूर्धना जिघर्मिरायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मनोसि
प्राजापत्यं मनसामाभूतेना विरावागस्येन्द्री सपत्नक्षयणी ॥२॥ वाचा मेन्द्रियेणा वि

॥४३॥

यन्नादो भू

शवसंतमृदूनांप्रीणामिसमाप्रीतःप्रीणातुग्रीष्ममृदूनांप्रीणामिसमाप्रीतःप्रीणातु
वर्षात्रितूनांप्रीणामितामाप्रीताःप्रीणंतुशरदमृदूनांप्रीणामिसामाप्रीताप्रीणातु
हेमंतशिशिरावृत्तूनांप्रीणामितौमाप्रीतौप्रीणीतामृत्नीषोमयोरहंदेवयुज्ययाचक्षु
भान्भूयासमुनेरहंदेवयुज्ययान्नादोभूयासं॥३॥दब्धिरस्यदब्धोभूयासमुं
दभेयमृत्नीषोमयोरहंदेवयुज्ययावृत्रहाभूयासमिंद्राग्नियोरहंदेवयुज्ययेंद्रि
यावीर्याभूयासमिंद्रस्याहंदेवयुज्ययेंद्रियावीर्यासंमहेंद्रस्याहंदेवयुज्यया
जेमानंमहिमानंगमेयमुनेस्विष्टकृतोहंदेवयुज्ययायुभान्यतेनप्रतिष्ठांगमेयं
॥४॥रिष्यात्सपत्नक्षयप्यन्नादोभूयासंपद्रिःशञ्च॥२॥॥अग्निर्मादुरिष्टात्पा
तुसविताघशंसद्योमेतिदूरेरातीयतितमेतेनजेषुसुतपवर्षवर्णएहीमान्भद्रं

प्र०स०६
४४

दुयः अभ्येहिमामनुव्रतान्युशीर्षाणिमृदूमिडएह्यदितएहिसरस्वत्येहिरंतिरसिरम
तिरसिसूनर्यसिजुष्टेजुष्टितेशीयोपद्रुतउपहवं॥१॥तेशीयुसामैसुत्याशीरुस्ययुज्ञ
स्यभ्यादरेउतामनसातर्ककेयंयुज्ञोदिवःरोहतुयुज्ञोदिवंगच्छतुयोदैवयानःपंथा
स्तेनयुज्ञोदेवाःअथैत्वस्मास्विंद्रंद्रियंदधात्वस्मान्नायउतयुताःसंचंतामस्मा
सुसंत्वाशिषःसानेःप्रियासुप्रदेतिर्मघोनीजुष्टिरसिजुषस्वनोजुष्टानः॥२॥असि
जुष्टितेगमेयंमनोज्योतिर्जुषतामाज्यंविद्धिन्नंयुज्ञःसमिमंदधातु॥बृहस्पतिस्त
नुतामिमन्नोविश्वेदेवाद्बृहमादयंतां॥ब्रध्पित्वस्वददतोमैमाक्षायिकुर्वतोमैमोप
दसत्प्रजापतेर्भागोस्यर्जस्वान्ययस्वान्प्राणापानौमैपाहिसमानव्यानौमैपाह्यदा
नव्यानौमैपाह्यक्षितोस्यक्षित्यैत्वामाक्षेष्टाअमुत्रामुष्मिल्लोके॥३॥उपहवंजु

॥४४॥

धानस्त्वाषट् ॥ ३ ॥ ॥ बर्हिषो हं देवयुज्यया प्रजावा नभ्या संनराशः सं स्या हं देवयु
ज्यया पशुमानभ्या समग्नेः स्विष्टकृतो हं देवयुज्यया युष्मानयज्ञेन प्रतिष्ठांगमैयमु
ग्नेरहमुज्जितिमनूजेषुः सोमस्याहमुज्जितिमनूजेषमग्नेरहमुज्जितिमनूजेष
मग्नीषोमयोरहमुज्जितिमनूजेषमिन्द्राग्नियोरहमुज्जितिमनूजेषुमिन्द्रस्याहं ॥ १ ॥
उज्जितिमनूजेषमहेन्द्रस्याहमुज्जितिमनूजेषमग्नेस्विष्टकृतोहमुज्जितिमनूजेषुवा
जस्यमाप्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत ॥ अथासपत्नाः इन्द्रो मे निग्राभेणाधराः अकः ॥ उ
द्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अवीवृधन् ॥ अथासपत्नानिन्द्राग्नीमे विष्टुचीनान्यस्य
तां ॥ एमा अगमन्ताशिषो दोहकामा इन्द्रवतः ॥ २ ॥ वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषं ॥ रोहि
तेन त्वाग्निर्देवतां गमयतु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां गमयत्वैतं चो न त्वा सूर्यो देवतां गमय

प्र०स०६॥
॥४५॥

तुवितेमुंचामिरशनाविरुशमीनवियोक्तायानिपरिचर्तनानिधत्तादस्मासुइविणयच्चभ
इंप्रणोक्ताद्वागधांदेवतासु॥विष्णोःशंयोरुहंदेवयुज्ययायज्ञेनेप्रतिष्ठांगमेयुःसो
मस्याहंदेवयुज्यया॥३॥सुरेतारेतोधिषीयत्वष्टुरहंदेवयुज्ययापशूनाःपुंषेयैदे
वानांपत्नीरुग्निर्गृहपतियज्ञस्यमिथुनंतयोरुहंदेवयुज्ययामिथुनेनप्रभयासंबेदोसि
वित्तिरसिविदेयकर्मसिक्करुणमसिक्क्रियासंस्तुनैतासिस्तुनेयंघृतवंतंकुलायिनः
रायस्पोषःसहस्रिणंबेदोददातुवाजिनं॥४॥इंद्रेस्याहमिंद्रवंतुःसोमस्याहंदेवयु
ज्ययाचतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥॥आर्षायतांध्रवाद्युतेनयुजंयज्ञंप्रतिदेवयज्ञ्यः॥सू
र्यायऊधोदित्याउपस्थउरुधाराष्टथिवीयज्ञेअस्मिन्॥प्रजापतेर्विभान्तामलोकस्त
स्मिन्स्त्वादधामिसुहयजमानेनसदसिसन्नेभ्याःसर्वमसिसर्वमेभ्याःपूर्णमसि

रसिसजि

॥४५॥

पूणंभिभूया अक्षितमसिमानेक्षेष्टः प्राच्यां दिशि देवाऋत्विजो मार्जयन्तां दक्षिणायां ॥ १ ॥
दिशि मासाः पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि गृहाः पशवो मार्जयन्तां मुदीच्यां दिश्याप
ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तां मूर्ध्वार्यां दिशि युजः संवत्सरो युजपतिमर्जयन्तां
विष्टोः क्रमोऽस्य भिमातिहागायत्रेण छंदसा पृथिवीमनु विक्रमे निर्भक्तः स यं द्विषो
विष्टोः क्रमोऽस्य भिरास्तिहात्रैष्टुभेन छंदसांतरिक्षमनु विक्रमे निर्भक्तः स यं द्विषो
विष्टोः क्रमोऽस्य रातीयतो हंता जागतेन छंदसा दिवमनु विक्रमे निर्भक्तः स यं द्विषो
विष्टोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हंतानुष्टुभेन छंदसादिशोऽनु विक्रमे निर्भक्तः स यं द्विषः ॥ २ ॥
दक्षिणायामंतरिक्षमनुतिर्वपुनिर्भक्तः स यं द्विषो विष्टो रेकान्त्रिंशच्च ॥ ५ ॥ ॥
अगन्मसुवः सुवरगन्मसं दृशस्ते मा छित्सियत्ते तपस्तस्मै ते मा हृक्षि सुभरसि श्रेष्ठे

प्र० स० ६
४६

रश्मीनामायुर्धाअस्यायुर्मधेहिवर्चोधाअसिबर्चोमयिधेहीदमहममुंभ्रातव्यमाभ्यो
दिभ्योऽस्येदिवोस्मादंतरिक्षादस्येष्टथिव्याअस्मादन्नाद्यानिर्भजामिनिर्भक्तुःसयंद्विभः
॥१॥संज्योतिषाभूवमैंद्रीमावृतमन्वावर्त्तेसमहंप्रजयासंमयाप्रजासमहंराय
स्योषेणसंमयाण्यस्योषःसमिधोअग्नेमेदीदिहिसमेधातैअग्नेदीद्यासंवसुमा
नयुजोवसीयान्भूयासमग्नआयूःषिपवसुआसुवोर्जमिषंचनः॥आरेबाधस्व
दुलुनां॥अग्नेपवस्वस्वपाअस्मेवर्चःसुवीर्यं॥२॥दधास्योषःरयिमयि॥अग्नेगृ
हपतेसुगृहपतिरुहंत्वयागृहपतिनाभूयासंसुगृहपतिर्मयात्वंगृहपतिनाभूयाःशु
तंहिमास्तामाशिषमाशासेतंतवेज्योतिषमतीतामाशिषमाशासेमुषैज्योतिषमती
कस्त्वायुनक्तिसत्वाविमुंचत्वग्नेव्रतपतेव्रतमचारिषंतदशकंतन्मेराधियुजो

४६

बभूवुसआ॥३॥बभूवुसप्रजज्ञेसवावृधे॥सदेवानामधिपतिर्बभूवुसोअस्माअ
धिपतीन्करोतुवयस्यामपतयोरयीणां॥गोमाअग्नेविमाअश्वीयज्ञोनृवत्सरवा
सदमिदप्रमृष्यः॥इडावाएषोअसुरप्रजावादीर्घीरयिःपृथुबुधःसभावान्॥४॥
द्विषःसुवीर्यसआपंचत्रिःराच्च॥६॥॥यथावैसमृतसोमाएवंवाएतेसमृतयुजा
यदर्शपूर्णमासौकस्यवाहेदेवायुजमागच्छेत्तिकस्यवानबहुनायजमानानांयोवै
देवताःपूर्वपरिगृह्णातिसएनाश्वोभूतेयजतएतद्वैदेवानामायतनंयदाहवनीर्योतु
राग्नीपशूनांगार्हपत्योमनुष्याणामन्वाहार्यपचनःपितृणामग्निं गृह्णातिस्वएवायत
नेदेवताःपरि॥१॥गृह्णातिताश्वोभूतेयजतेव्रतेनवैमेध्योनिव्रतपतिर्ब्राह्मणोव्रत
भद्रतमुपैष्यत्त्रयादनेव्रतपतेव्रतंचरिष्यामीत्यग्निर्वैदेवानांव्रतपतिस्तस्माए

प्र०स०६
(४७)

वप्रतिप्रोच्यद्रुतमालभतेबुर्हिषापूर्णमासेद्रुतमुपैतिबुत्सेरमावास्यायामेतध्येतयो
रायतेनमुपस्तीर्यःपूर्वश्वाग्निरपरश्चेत्याहुर्मनुष्याः॥२॥इत्वाउपस्तीर्णमिच्छंतिकि
मुदेवायेषानवावसानमुपास्मिःश्रोयक्ष्यमाणेदेवतावसंतियएवंविद्वानग्निमुपस्तु
णातियजमानेनग्राम्याश्चपशवोवक्रुध्याआरुण्याश्चेत्याहुर्ग्राम्यानुपवसतितेन
ग्राम्यानवरुंधेयदारुण्यस्याश्नातितेनारुण्यान्यदनाश्वानुपवसेत्पितृदेवत्यस्या
दारुण्यस्याश्नातींद्रियं॥३॥वाआरुण्यमिंद्रियमेवात्मं धत्तेयदनाश्वानुपवसेत्क्षो
धुकस्याद्यदश्रीयादुद्रोस्यपशूनाभिमन्येतापोश्नातितन्नेवाशितंनेवानशितंनक्षो
धुकोभवतिनास्यरुद्रःपशूनाभिमन्यतेवज्रोवैयज्ञःक्षुत्खलुवैमनुष्यस्यश्नातव्यो
यदनाश्वानुपवसतिवज्रैर्जैवसात्क्षुधंश्नातव्यंहंति॥४॥परिमनुष्याद्रंद्रियः॥४७॥

साक्षात्रीणिच॥७॥ ॥योवैश्रधामनारभ्ययज्ञेनयजतेनास्येष्टायश्रद्धतेपःप्रण
 यतिश्रधावाआपःश्रधामेवारभ्ययज्ञेनयजतुभयेस्यदेवमनुष्याइष्टायश्रद्ध
 तेतदाङ्कुरतिवाएतावर्त्तनेदंत्यतिवाचंमनोवावेतानातिनेदंतीतिमनसाप्रणयती
 यवैमनः॥१॥अनर्थैवैनाःप्रणयत्यस्कन्तहविर्भवति यएवंवेदेयज्ञायुधानिसंभर
 तियज्ञोर्वेयज्ञायुधानियुजमेवतत्संभरतियदेकमेकःसंभरैसित्तदेवत्यानिस्मृत्य
 त्सहसर्वाणिमानुषाणिद्वेद्वेसंभरतियाज्यानुवाक्ययोरेवद्रूपंकरोत्यथोमिथुनमे
 वयोवैदशयज्ञायुधानिवेदमुखतोस्ययुजःकल्पतेस्मयः॥२॥चक्रपालानिचानि
 होत्रहवणीचशूर्पचक्रुष्णाजिनंचुशम्याचोकरवलंचुमुसलंचट्टपञ्चोपलांचेता
 निवैदशयज्ञायुधानिवेदमुखतोस्ययुजःकल्पतेयोवैदेवेभ्यःप्रतिप्रोच्ययज्ञेनयजते

प्र०स०६
४८

त य

जुषतस्य देवा हव्यः हावान नृप्यमाणमुभिमंत्रये तानिः होतारमिहतः ऊवु इति ॥ ३ ॥
देवेभ्य एव प्रतिप्रोच्य यज्ञेन यजते जुषंतैः स्य देवा हव्यमेष वै यज्ञस्य ग्रहो गृहीत्वैव य
ज्ञेन यजते तदुदित्वा वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अथो मनसा वै प्रजापतिर्यज्ञं मेत
नुत मनसैव यज्ञं ते नु ते रक्षसामनन्व वचाराय यो वै यज्ञं योग आगते युनक्ति युंक्तेयं
जानेष्वाकस्त्वा युनक्ति सत्वा युनक्ति चित्वा ह प्रजापतिर्वैकः प्रजापतिर्नैवैनं युनक्ति युं
क्तेयं जानेषु ॥ ४ ॥ वैमनुस्म्य इति युंक्तेव कादश च ॥ ८ ॥ ॥ प्रजापतिर्यज्ञानं सृजामासि
होत्रं चाग्निष्टोमं च पौर्णमासी चोक्थ्यं चामावास्यां चातिरात्रं च तानुदमिमीत यावद
ग्निहोत्रमासीत्तावानग्निष्टोमो यावत्पौर्णमासीत्तावानुक्थ्यो यावत्पामावास्या ता
वान्तिरात्रो य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति यावदग्निष्टोमेनोपाप्मोति तावदुपाप्मोति

त

४८

यएवंविद्वाभ्यौर्णमासीयजतेयावेदुक्थ्येनोपाप्मोति॥१॥तावदुपाप्मोतियएवंविद्वा
नमावास्यायजतेयावेदतिरात्रेणोपाप्मोतितावदुपाप्मोतिपरमेष्ठिनोवाएषयज्ञोग्रआ
सीत्तेनसपरमांकाष्ठामगच्छतेनप्रजापतिर्निरवासाययत्तेनप्रजापतिःपरमांकाष्ठं
मगच्छतेनेदंनिरवासाययत्तेनेदंःपरमांकाष्ठामगच्छतेनाग्नीषोमौनिरवासाययत्तेना
ग्नीषोमौपरमांकाष्ठामगच्छतांयः॥२॥एवंविद्वां दर्शपूर्णमासौयजतेपरमामेवकाष्ठं
गच्छतियोवैप्रजातेनयज्ञेनयजतेप्रप्रजयापशुभिर्मिथुनैर्जयतेद्वादशमासाःसंव
त्सरोद्वादशद्वंद्वानिदर्शपूर्णमासयोस्तानिसंपाद्यानीत्याहुर्वत्संचौपावस्तुजत्यस्वां
चाधिश्चयत्यवचुहंतिदृषदौचसुमाहृत्यधिचुवपतेकपालानिचोपदधातिपुरोडा
शंच॥३॥अधिश्चयत्याज्यंचस्तेवयजुश्चहरत्यभिचगृह्णातिवेदिंचपरिगृह्णाति

प्र० स० ६
४९

पत्नीचसन्नेह्यतिप्रोक्षणीश्वासादयुत्याज्यंचैतानिवैद्वादेशहं दानिदशपूर्णमास
योस्तानियएवः संपाद्ययजतेप्रजातेनैवयज्ञेनयजतेप्रप्रजयापशुभिर्मिथुनैर्जा
यते॥४॥ अथेनोपाप्मोत्यगच्छतांयःपुरोडाशंचत्वारिंशच्च॥९॥ ॥ध्रुवोसि
ध्रुवोहःसजातेषुभयासमित्याहध्रुवानेवैनात्कुरुतउग्रोसुग्रोहःसजातेषुभ
यासमित्याहाप्रतिवादिनएवैनात्कुरुतेभिभूरस्यभिभूरहःसजातेषुभयासमि
त्याहयएवैनप्रत्यस्तिपीतेतमुपास्यतेयुनजित्वाब्रह्मणादैव्येनेत्याहैषवाअग्ने
येगुप्तेन॥१॥ एवैनयुनक्तियुजस्यवैसमृद्धेनदेवाःसुवर्गलोकमायनयुजस्य
वृद्धेनासुगन्पराभावयन्यन्मैअग्नेअस्ययुजस्यरिषादित्याहयुजस्यैवतत्स
मृद्धेनयजमानःसुवर्गलोकमेतियुजस्यवृद्धेनभ्रातव्यान्पराभावयत्यग्निहोत्र

४९

मेताभिव्याहृतीभिरुपसादयेद्यज्ञमुखंवाअग्निहोत्रं ब्रह्मेताव्याहृतयोयज्ञमुखएव
ब्रह्म॥ २॥ कुरुतेसंवत्सरेपर्यागितएताभिरेवोपसादयेद्ब्रह्मणैवोभयतःसंवत्सरंप
रिगृह्णातिदर्शपूर्णमासौचातुर्मास्यान्यालभमानएताभिव्याहृतीभिर्हवींश्चासाद
येद्यज्ञमुखंवेदर्शपूर्णमासौचातुर्मास्यानिब्रह्मेताव्याहृतयोयज्ञमुखएवब्रह्मकुरु
तेसंवत्सरेपर्यागितएताभिरेवासादयेद्ब्रह्मणैवोभयतःसंवत्सरंपरिगृह्णातियद्देयु
ज्ञस्यसाम्नाक्रियतेराष्ट्रं॥ ३॥ यज्ञस्याशीर्गिहृतियद्वाविशंयज्ञस्याशीर्गिहृत्यथब्रा
ह्मणोनाशीर्केणयज्ञेनयजतेसामिधेनीरनुवक्ष्यन्मेताव्याहृतीःपुरस्ताद्ध्याद्ब्रह्मेव
प्रतिपदंकुरुतेतथाब्राह्मणासाशीर्केणयज्ञेनयजतेयंकामयेत्यजमानंभ्रातृव्य
मस्ययज्ञस्याशीर्गिहृदिदितितस्येताव्याहृतीःपुरोनुवाक्यायां दध्याद्भ्रातृव्यदेवत्यावै

प्र०स०६
५०

पुरोनुवाक्याभ्रातृव्यमेवास्ययुजस्य॥४॥आशीर्गच्छितियान्कामयैतयजमानांत्समा
वत्येनानयजस्याशीर्गच्छेदितितेषामेताव्याहृतीःपुरोनुवाक्यायाअर्धर्चएकांदध्याद्या
ज्यायैपुरस्तादैकांयाज्यायाअर्धर्चएकांतथैनांत्समावतियुजस्यशीर्गच्छितियथावैपु
जन्युःसुवृष्ट्वर्षत्येवंयुजोयजमानायवर्षतिस्थलयोदकंपरिगृह्णात्याशिषायुजंय
जमानःपरिगृह्णातिमनोसिप्राजापत्यं॥५॥मनसामाभूतेनाविशेत्याहमनोवैप्राजा
पत्यंप्राजापत्योयुजोमनेएवयुजमात्मन्धत्तेवागस्येंडीसपत्नक्षयणीवाचामेद्वियेणा
विशेत्याहेंदीवैवाग्वाचमेवेंडीमात्मन्धत्ते॥६॥तेनैवब्रह्मराष्ट्रमेवास्ययुजस्यप्रात्य
दूषद्विंशच्च॥१०॥॥योवैसप्तदशंप्रजापतियुजमन्वायत्तंवेदप्रतियुजेनतिष्ठति
नयज्ञाद्द्वंशतआश्रावयेतिचतुरक्षरमस्तुश्रीषडितिचतुरक्षरंयजेतिद्व्यक्षरंयेय

जाप

५०

जामह इति पंचाक्षरं ब्रह्म क्षरो वषट्कार एष वै स सदशः प्रजापतिर्यज्ञमन्वायतो य एवं
वेदप्रतियुक्तेन तिष्ठति न युक्ताद्भ्यः शते यो वै यज्ञस्य प्रायेणं प्रतिष्ठा ॥१॥ उदयनं वेद
प्रतिष्ठितेनारिष्टेन युक्तेन सः स्थांगकृत्याश्रावयास्तु श्रोषञ्जयेय जोमहे वषट्का
र एते द्वे युक्तस्य प्रायेणमेषा प्रतिष्ठेत दुदयनं य एवं वेद प्रतिष्ठितेनारिष्टेन युक्तेन सः
स्थांगकृतियो वै सूनुताये दोहं वेद दुह एवैनां यज्ञो वै सूनुताश्रावयेत्यैवैनामह दस्तु
॥२॥ श्रोषडित्युपावास्वाद्य जैत्युदेनैषीद्येय जोमह इत्युपासदद्वषट्कारेण दोह्ये
ष वै सूनुताये दोहो य एवं वेद दुह एवैनां देवा वै सत्रमासत तेषां दिशो दस्युं त एता मा
र्दीपं किमपश्यन्नाश्रावयेति पुरोवातमजयन् नस्तु श्रोषडित्यभ्रः समप्लावयन् य
जेति विद्यते ॥३॥ अजतयन् ये य जोमह इति प्रार्षयन् यस्तनयन् वषट्कारेण ते

प्र०स०६
५१

तो वै तेभ्यो दिशः प्राप्या यंत य एवं वेद प्राप्ते दिशः प्राप्यंते प्रजापतिं त्वो वेद प्रजापतिस्त्वं
वेदुं यं प्रजापतिर्वेदुं स पुण्यो भवत्येष वै छंदस्यः प्रजापतिराश्रवयास्तु श्रौषद्भ्यजये
यजामहे वषट्कारो य एवं वेद पुण्यो भवति वसंतं ॥४॥ ऋतूनां प्रीणामीत्याहर्तवो वै प्र
याजा ऋतूनेव प्रीणाति ते स्मै प्रीता यथा पूर्वं कल्पंते कल्पंते स्मा ऋतवो य एवं वेद गी
षोमयोरहं देवयुज्यया चक्षुष्मान्भयासमित्याहा गीषोमाभ्यां वै युजश्चक्षुष्मांताभ्या
मेव चक्षुर्गत्संधत्ते ते र्हं देवयुज्ययान्नादोभयासमित्याहा गीर्वै देवानां मन्ता दस्ते
नैव ॥५॥ अन्नाद्यमात्संधत्ते दधि रस्य दध्मोभयासमुर्मुदभेयुमित्याहेतया वै
दध्मो देवा असुरा न दन्तु वंत ये व भ्रातृव्यं दध्मोत्य गीषोमयोरहं देवयुज्यया
वृत्रहाभयासमित्याहा गीषोमाभ्यां वा इदो वृत्रमहं ताभ्यामेव भ्रातृव्यं स्तु

५१

एतद्दंष्ट्रान्मियोर्हंदैवयुज्ययैद्वियाव्येनादोभूयासमित्योहंद्वियाव्येवान्नादोभवतीदं
स्य॥६॥अहंदैवयुज्ययैद्वियावीभूयासमित्योहंद्वियाव्येवभवतिमहंद्वियाहंदैवयु
ज्ययाजेमानंमहिमानंगमेयमित्याहजेमानमेवमहिमानंगरुत्यमेःस्विष्टकृतोहंदै
वयुज्ययायुष्मानयुजेनप्रतिष्ठांगमेयमित्याहायुरेवात्मधत्तेप्रतियुजेनतिष्ठति॥७॥
प्रतिष्ठामहंदस्तुविद्यतेवसंतंतेनैवेद्वियाष्टात्रिंशच्च॥११॥ ॥इंदैवोविश्वतस्परि
हवामहेजनेभ्यः॥अस्माकमस्तुकेवलः॥इंदैवोनेमधिताहवंतेयसाययिनजतेधि
युस्ताः॥शूरोनृपाताश्वसश्वकानआगोमतिव्रजेभजात्वंनः॥इंद्वियाषिंशतक्रतो
यातेजनेषुपंचसु॥इंदुतानितआवृणे॥अनुतेदायिमहंद्वियायसत्रातेविश्वमनु
वृत्रहत्ये॥अनु॥१॥क्षत्रमनुसहोयजत्रेद्वैदेवेभिरनुतेनृपह्ये॥आयस्मिंस्तप्तवास

प्र० स० ६
५२

वास्तिष्ठंतिस्वारुहोयथा॥ऋषिर्हृदीर्घश्रुत्तमइंद्रस्यघर्मोअतिथिः॥आमासुपक्वमैरय
आसूर्यःरोहयोदिवि॥घर्मनसामंतपतासुवृत्तिभिर्जुष्टंनिर्वणसेगिरः॥इंद्रमिद्रार्थिनो
बृहदिंद्रमर्केभिरर्किणः॥इंद्रवाणीरनूषत॥गायंतित्वागायुत्रिणः॥२॥अर्चत्यर्कमर्कि
णः॥ब्रह्माणस्त्वाशतक्रतुबुद्धःशमिवयेमिरे॥अर्होमुचेप्रभरेमामनीषामोषिष्ठदा
वुंनेसुमतिंरुणानाः॥इंद्रमिद्रप्रतिह्वयंगृभायसत्याःसंतुयजमानस्यकामाः॥विवे
षयन्माधिषणाजुजानुस्तवैपुरापायादिंद्रमन्हः॥अर्हसोयत्रपीपरद्यथानोनावे
वयांतमुभयेहवन्ते॥प्रसंम्राजप्रथममध्वराणां॥३॥अर्होमुचंवृषभंयज्ञियानां॥अ
पांनपातमश्विनाह्वयंतमस्मिन्नरइंद्रियंयत्तमोजः॥विनइंद्रमधोजहिनीचायच्छृत
न्यतः॥अथस्पदंतमीकृधियोअस्माःअभिदासति॥इंद्रक्षत्रमभिवाममोजोजायथा

५२

वृषभचर्षणीनां॥अपीनुदोजनममित्रयंतमुकंदेवैभ्योअकृणोरुल्लोकं॥मृगोनभीमः
कुचुरोगिरिष्ठाःपरावत॥४॥आजगामापरस्याः॥सुकःसुःशायपुविर्मिद्रतिग्मंविश
त्रैतादिविमृधौनुदस्व॥विशत्रुन्विमृधौनुदविवृत्रस्यहवैरुज॥विमृत्युमिद्रभासितोमि
त्रस्याभिदासतः॥त्रातारुमिद्रमवितारुमिद्रःहवैहवैसुहवःशरुमिद्र॥कुवेनुशक्रंपुरु
हूतमिद्रःस्वस्तिनोमृधवाधात्विद्रः॥मार्तेअस्यां॥५॥सहसावन्परिष्ठावघायभमह
रिवःपरादै॥त्रायस्वनोवृकेभिर्वृथैस्त्वप्रियासःसूरिषुस्याम॥अनवस्तेरथमश्वा
यतक्षत्वावर्जंपुरुहूतघ्नमंत॥ब्रह्माण्डंमहर्षितोअर्केरवर्धयन्तहैमेहंतुवाउ॥
वृष्टेयन्तेवृषणोअकमर्चानिद्रावाणोअदितिःसजोषाः॥अनुश्वासोयेपुवयोर
थाइंइषिताअभ्यवर्तंतदस्यूत॥६॥वृत्रहत्येनुगायत्रिणोध्वराणांपरावतोस्याम

प्र० स० ६॥

॥५३॥

ष्टाचत्वारिंशच्च ॥१२॥ ॥ संत्वा सिंचामि ध्रुवोऽस्य निर्मबर्हिषो हमाथायतामगन्तु
यथा वै यो वै श्रुधां प्रजापतिर्यज्ञां ध्रुवोऽसीत्याह यो वै सप्तदशमिंद्रो द्वादश ॥१३॥
संत्वा बर्हिषो हं यथा वा एवं विद्वांश्चैष द्वहसावन्नेकपंचाशत् ॥५१॥ ॥ धासंत्वाभ्य
वर्तंत दस्यून् ॥ ॥ ७७ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ पाकयज्ञं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उपतिष्ठं
त इडां स्वर्गु वै पाकयज्ञः सैषां तुरा प्रयाजा नूया जानय जमानस्य लोके वै हिताता
मो द्वियमाणामभिर्मंत्रयेत् सुनू पवर्षवर्ण एहीति पशवो वा इडां पश्वते वै पकयते य
ज्ञं वै देवा अडुक् नयज्ञो सुरा अडुक्ते सुरायज्ञ उग्धाः पराभववयो वै यज्ञस्य दोहं
विद्वान् ॥१॥ यजते प्यन्यं यजमानं दुहे सामे सत्या शीरस्य यज्ञस्य भयादित्याहैष वै य
ज्ञस्य दोहस्तेनैवै नंदुहे प्रत्ता वै गौर्दुहे प्रत्ते डा यजमानाय दुहते वा इडां ये स्तना इडां

॥५३॥

पहुतेति वायुर्वत्सोय हि हि ते डा मुपह्वयेत तर्हि यजमानो होतारमीक्षमाणो वायुं मन
ज साध्यायेत् ॥ २ ॥ मात्रेवत्समुपावर्त्सति सर्वेण वै यज्ञेन देवाः सुवर्गं लोकमायन्पाकयज्ञे
नमनु रश्म्यत्से डामनुमुपावर्त्तत तां देवासुरा व्यह्वयन्त प्रतीचीं दिवाः पराचीमसुराः सा
देवानुपावर्त्तत पशवो वै तद्देवान् वृणत पुत्रावो सुरान् जह्युर्कामयेता पशुस्यादिति प
राचीं तस्ये डामुपह्वयेता पशुरेव भवति यं ॥ ३ ॥ कामयेत पशुमात्स्यादिति प्रतीचीं तस्ये
डामुपह्वयेत पशुमानेव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति सत्त्वा इ डामुपह्वयेत य इ डामुपह्व
यात्मान् इ डायामुपह्वयात्मान् इ डायामुपह्वयेते तिसाने प्रिया सुप्रदंतिर्मघोनीत्याहे
डामेवोपह्वयात्मान् इ डायामुपह्वयते व्यस्तमिव वा एतद्यज्ञस्य यदि डा सामि प्राप्नोति
॥ ४ ॥ सामि मा र्जयन्त एतत्प्रतिवा असुराणां युजो व्यच्छिद्यत ब्रह्मणा देवाः समदधुर्वह

॥ प्र० स० ७ ॥
॥ ५४ ॥

स्यतिस्तनुतामिमं नु इत्याह ब्रह्म वै देवानां ह स्पति ब्रह्मणे वयं संधाति विधि
नं यज्ञं समिमं दधात्वित्याह संतत्यै विश्वे देवा इह मा दयंता मित्याह संतत्यै वयं देवे
भ्यो नु दिशति यां वै ॥ ५ ॥ यज्ञे दक्षिणां ददाति तामस्य पशवो नु संक्रामंति स एष ईजानो
पशुभर्तुः को यजमाने न रव लु वै तत्कार्य मित्याह यथा देवत्रा दत्तं कुर्वतात्मन्युश्रन्मये
तेति ब्रध्न पितृ स्वित्याह यज्ञो वै ब्रध्नो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत आत्म
न्युश्रन्मयते ददतो मे मा क्षायीत्याह क्षिति मेवोपैति कुर्वतो मे मोपदसदित्याह भूमा
न मेवोपैति ॥ ६ ॥ विद्वां ध्यायेद्भवति यं प्राश्नंति यां वै मृएकान्न विंशतिश्च ॥ १ ॥
संश्रवाहसौवर्चनसस्तु मिंजुमौपोदिति मुवाच यत्स त्रिणां होता भूः कामिडा मुपा
हृथा इति तामुपाहृ इति होवाच या प्राणे न देवां दाधारव्याने न मनुष्या न पाने न पितृनि

॥ ५५ ॥

तिष्ठिनन्ति सान्निध्यं नृत्ती ३ इति छिनन्तीति होवाच शरीरं वा अस्यैतदुपाह्वय इति होवा
च गौर्वै ॥ १॥ अस्यै शरीरं वा वतौ तत्पर्यवदतां यायुः सेदीयते सा प्राणेन देवां दाधार य
यामनुष्या जीवन्ति सा व्यानेन मनुष्या न्यापित भ्यो भ्रन्ति सा पानेन पितृभ्य एव वेद प
शुमान्भवत्यथ वैतामुपाह्वय इति होवाच या प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्याभवन्तीत्यन्तं वै अस्यै
तत् ॥ २॥ उपाह्वय इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्तमौषधयो वै प्रजाः प्रभवन्तीः
प्रत्याभवन्ति य एवं वेदान्नादो भवत्यथ वैतामुपाह्वय इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीर
नुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यैतदुपाह्वय इति होवाच यं वा अस्यै
प्रतिष्ठा ॥ ३॥ इयं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य एवं वेद प्रत्येव
तिष्ठत्यथ वैतामुपाह्वय इति होवाच यस्यैति क्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्तीति छि

॥प्र०स०॥
॥५५॥

ननु सानुति नुत्ती ३ इति नुत्तीति होवाच प्रतुर्जनयतीत्येषवा इडा मुपाह्नुथा इति
होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यैवेति क्रमणे घृतं प्रजाः संजीर्वातीः पिबंति य एवं वेद प्रैव जाय
ते न्नादो भवति ॥४॥ गौर्वा अस्यैतत्प्रतिष्ठाह्नुथा इति विश्वः श्रुतिश्च ॥२॥ ॥ परोक्षं वा
अन्ये देवा इज्यंते प्रत्यक्षं मन्येयं यजते य एव देवाः परोक्षं मिज्यंते तानेव तद्यजति
यदन्वाहार्यमाहरत्येते वै देवाः प्रत्यक्षं यद्वाह्यणास्तानेव तेन प्रीणात्यथोदक्षिणैवा
स्यैषाथो यज्ञस्यैव छिद्रमपि दधाति यद्वै युज्ञस्य कूरं यद्विलिष्टं तदन्वाहार्येण ॥५॥
अन्वाहरति तदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वं देवदूतावा एते यद्वत्विजो यदन्वाहार्यमा
हरति देवदूतानेव प्रीणाति प्रजापतिर्देवैर्भ्यो युज्ञान्व्यादिशत्सरि रिवानो मन्यतु
स एतमन्वाहार्यमभक्तमपश्यन्तमात्मन् धत्तु सवा एष प्राजापत्यो यदन्वाहार्यो ॥५५॥

यस्यैवंविदुषोन्वाहार्यआहुयतेसाक्षादेवप्रजापतिमृधोत्यपरिमितोतिरुयो
परिमितःप्रजापतिःप्रजापतेः॥२॥आर्ष्येदेवावैयद्यजेकुर्वतुबदसुराअकुर्वतुते
देवाएतंप्राजापत्यमन्वाहार्यमपश्यंतमन्वाहरंतततोदेवाअभवन्परासुरायस्यै
वंविदुषोन्वाहार्यआहुयतेभवत्यात्मनापरास्यभ्रातृव्योभवतियज्ञेनवाइष्टी
पक्वेनपूतयस्यैवंविदुषोन्वाहार्यआहुयतेसत्त्वैवेष्टापूतप्रजापतेभर्गोसि
॥३॥इत्याहप्रजापतिमेवभार्गुधेयेनसमर्धयत्यूर्जस्वान्ययत्वनित्याहोजिभि
स्मिन्ययोदधातिप्राणापानौमेपाहिसमानव्यानौमेपाहीत्याहाशिषमेवैतामा
शास्तेक्षितोस्यक्षित्यैत्वामामेक्षेष्वाअमुत्रामुष्मिन्लोक इत्याहक्षियतेवाअमु
ष्मिन्लोकेन्नमितःप्रदानंह्यमुष्मिन्लोकेप्रजाउपजीवन्तियदेवमभिमृशत्य

॥ प्र० स० ॥

॥ ५६ ॥

क्षितिमेवैनं द्रमयति नास्यामुष्मि लोके न संसीयते ॥ ४ ॥ अन्वाहार्येण प्रजापतेरसिद्ध
मुष्मि लोके पंचदशत्वं ॥ ३ ॥ ॥ बृहिषो हं देवयुज्यया प्रजावांभूयासमित्याह बृ
हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत ते नैव प्रजाः सृजते न राशः संस्या हं देवयुज्यया
पशुमांभूयासमित्याह न राशः सैन वै प्रजापतिः पशून् सृजत ते नैव पशून् सृज
ते नैव स्विष्टकृतो हं देवयुज्यया युष्मानयुक्तेन प्रतिष्ठार्गमेयमित्याह युरेवात्मधत्ते
प्रतियुजेन तिष्ठति दशपूर्णमासयोः ॥ १ ॥ वै देवा उज्जितिमनूदजयं दशपूर्णमासा
भ्यामसुरानपानुदंताग्नेरहमुज्जितिमनूजेषुमित्याह दशपूर्णमासयोरैव देव
तानां यजमान उज्जितिमनूजयति दशपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्या नपनुदते वाजव
तीभ्यां बृहत्सन्तं वै वाजो न मे वाव रुंधे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य हो दो हो विद्वान् ॥ ५६ ॥

यजत उभयतः ॥ २ ॥ एवयुजं दुहेपुरस्ताच्चोपरिष्टाच्चैषवाअन्योयज्ञस्य दोहदुडया
मन्योयर्हिहोतायजमानस्यनामगृहीयान्तर्हिब्रूयादेमाअगमन्नाशिषोदोहकामाद
तिसंस्तुताएवदेवतादुहेथोउभयतएवयुजं दुहेपुरस्ताच्चोपरिष्टाच्चुरोहितेनत्वाग्नि
देवतांगमयुत्वित्याहेतैवैदेवाश्वाः ॥ ३ ॥ यजमानः प्रस्तुरोयदेतैः प्रस्तरं प्रहरति देवा
श्चैरेवयजमानः सुवर्गलोकंगमयतिवितैमुंचामिरशनाविरुश्मीनित्याहेषवाअग्ने
विमोक्तेनैवैनुंविमुंचतिविष्णोः शंयोरुहंदैवयुज्ययायुजेनप्रतिष्ठांगमियमित्या
हयज्ञोवैविष्णुयुजएवांततःप्रतितिष्ठतिसौमस्याहंदैवयुज्ययासुरेताः ॥ ४ ॥ रेतो
धिषमित्याहसोमोवैरेतोधास्तेनैवरेतआत्संधत्तेत्तष्टुरहंदैवयुज्ययापशूनाः
त्तपंपुषेयमित्याहत्वष्टावैपशूनांमिथुनानाःत्तपृक्तैनैवपशूनाःत्तपमात्संधत्ते

॥ प्र० स० ७॥
॥ ५७॥

देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनंतयो र्हंदैवयुज्ययामिथुनेन प्रभूया समित्या
हेतस्माद्वै मिथुनात्प्रजापतिर्मिथुनेन ॥ ५॥ प्राजायत तस्माद्देवयजमानो मिथुनेन प्रजा
यते वेदो सि विंति रसि वि दे येत्या ह वे दे न वै दे वा असुराणां वित्तं वेद्यमविंदंत तद्देवस्य वे
दत्वं यद्गृह्णातव्यस्याभिधायैतत्स्य नाम गृह्णीयात्तदेवास्य सर्वं वृत्ते घृतवतं कुला
यिनः रायस्पोषः सहस्त्रिणं वेदो ददातु वाजिनमित्याहुः प्रसहस्रं पशूनां प्रोत्यास्य
प्रजायां वाजी जायते य एवं वेद ॥ ६॥ दृष्टिपूर्णा मासयोरुभयतो देवाश्वाः सुरेताः प्र
जापतिर्मिथुनेनाप्रोत्यष्टौ च ॥ ४॥ ॥ ध्रुवां वै रिच्यमानां युजो नुरिच्यते यज्ञं यजमा
नो यजमानं प्रजाध्रुवा माप्यायमानां युजो न्वाप्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा
आप्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याहुः ध्रुवामेवाप्याययतिता माप्यायमानां युजो न्वाप्यायते

॥ ५७॥

युजं यजमानो यजमानं प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नामलोकस्तस्मिन् स्वादधामि सह
यजमानेनेति ॥१॥ आहार्यवै प्रजापतेर्विभान्नामलोकस्तस्मिन्नेवैनं दधाति सह य
जमानेनुरिच्यत इव वा एतद्यजते यद्यजमानभागं प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येता
वान्वै युजो यावान्यजमानभागो यतो यजमानो यद्यजमानभागं प्राश्नाति युज एव
युजं प्रतिष्ठापयत्येतदेसूयवसः सोदकं यद्वर्हिश्वापश्चैतत् ॥२॥ यजमानस्यायत
नं यद्वेदिर्यत्पूर्णपात्रमंतर्वेदितिनयति स्वपूर्वाय तने सूयवसः सोदकं कुरुते सदसि
सन्नेभ्यः दित्याहापो वै युज आपो मृतं युजमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वैभूतानि ब्र
तमुपयंतमनूपयंति प्राच्यां दिशि देवाऋत्विजो भार्जयंतामित्याहैष वै दशपूर्णमास
योरवभृथः ॥३॥ यान्यैवैनं भूतानि ब्रतमुपयंतमनूपयंति तैरेव स हवर्भृथमवैति

॥ प्र० सं० ६ ॥

॥ ५८ ॥

विष्णुमुखावैदेवाश्चंदोभिरिमांलोकाननपज्यमभ्यजयन्त्यदिष्टुक्रमांक्रमतेवि
ष्णुरेवभूत्वायजमानश्चंदोभिरिमांलोकाननपज्यमभ्यजयतिविष्णोःक्रमोस्यभि
मातिहेत्याहगायत्रीवैष्टिर्वित्रैष्टुभमंतरिक्षंजागतीद्यौरानुष्टुभीर्दिशश्चंदोभि
रेवेमांलोकान्यथापूर्वमभ्यजयति॥४॥यजमानेनेतिचेतदबभूवोदिशःसप्तच
॥५॥ ॥अगन्मसुवःसुवरगन्मेत्याहसुवर्गमेवलोकमेतिसंहर्षस्तेमांछित्सियत्तेत
पस्तस्मैतेमावृक्षीत्याहयथायजुरेवैतत्सुभूरसिंश्रेष्ठोरश्मीनामायुर्धाअस्यार्युर्मे
धेहीत्याहाशिषमेवेतामाशास्तेप्रवाएषोस्मांल्लोकाच्यवन्तेयः॥९॥विष्णुक्रमांक्रम
मतेसुवर्गायिहिलोकायविष्णुक्रमाःक्रम्यतेब्रह्मवादिनोवदंतिसत्त्वैर्विष्णुक्रमा
न्क्रमेतयइमांल्लोकान्नाटव्यस्यसंविद्यपुनरिमंलोकंप्रत्यवरोहेदित्येषवाअस्य

॥ ५८ ॥

लोकस्य प्रत्यवरो होयदा हेदमुहमुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्यो स्यै दिव इति माने वलोक
भ्रातृव्यस्य संविद्यु पुनरिमं लोकं प्रत्यवरो हतिसं ॥२॥ ज्योतिषा भवमित्याहास्मिन्ने
वलोकं प्रति तिष्ठत्यैदीमावृतमुन्वावर्त इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवावृतमनुपया
वर्तते दक्षिणा पुर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनुपयावर्तते तस्माद् दक्षिणार्ध आत्मनो वीर्या
वत्तरो थो आदित्यस्यैवावृतमनुपयावर्तते समुहं प्रजया संमया प्रजेत्याहाशिष ॥३॥
एवैतामाशास्ते समिधो अग्ने मे दीदिहि समेधाते अग्ने दीद्यासुमित्याह यथा यजुरेवै
तद्वसुमानयजोवसीयाभ्यासुमित्याहाशिषमेवैतामाशास्ते बुद्धवैगार्हपत्यस्यांते
मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमुपतिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आ
त्मानं द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह ॥४॥ यथा यजुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह

॥ प्र० सं० ७॥
॥ ५९ ॥

शतं त्वीह मंतानि धिषीयेति वा वै तदा ह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्तादमेवैनं करोति तामाशि
षमाशासे तंतवे ज्योतिष्मती मिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातस्यात्तैजस्यैवास्य ब्रह्मवर्चसी
पुत्रो जायते तामाशिषमाशासे मुभैज्योतिष्मती मिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रः ॥ ५९ ॥ जातस्यात्तै
जएवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधातियो वै युजं प्रयुज्युनविमुंचत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति क
स्वायुनक्ति सत्त्वा विमुंचत्वित्याह प्रजापतिर्वैकः प्रजापतिर्नैवैनं युनक्ति प्रजापतिना वि
मुंचति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै ब्रतमविसृष्टं प्रदहो गैब्रतपते ब्रतमचारिषमित्याह ब्रतमि
व ॥ ६० ॥ विसृजते शांत्या अप्रदाहाय पराङ्मुखा वयुर्न एति न निवर्तते पुनर्यो वै युजस्य पु
नरालंभं विद्वानयजते तमभिनिवर्तते यत्तौ बभूवुः स आबभूवेत्याहैष वै युजस्य पुन
रालंभस्तेनैवैनं पुनरालंभते न वरुधा एतस्य विराज्य आहितानिः सन्नसभः य

॥ ५९ ॥

शवःखलुवैब्राह्मणस्यसुभेष्टाप्रदुःक्रम्यब्रूयाद्भोमांअग्नेर्विमांअश्वीयुजइत्यव
सुभांरुंधेप्रसहस्रपशूनामोत्यास्यप्रजायांवाजीजायते॥७॥यःसमाशिष्यगृहपतुइ
त्याहमुष्मेज्योतिष्मतीमितिब्रूयाद्यस्यपुत्रोव्रतमेवखलुवैचतुर्विंशतिश्च॥६॥॥देव
सवितःप्रसुवयुजंप्रसुवयुजपेतिभगोयदिव्योर्गंधुर्वः॥केतपूःकेतनःपुनातुवाचस्पति
वचिमद्यस्वदातिनः॥इंदस्यवज्रोसिवार्धस्त्वयायंदुत्रंवध्यात्॥वार्जस्यनुप्रसवेमात
रमुहीमदितिनामवचसाकरामहे॥यस्यामिदंविश्वंभुवनमाविवेशतस्योनोदेकःसवि
ताधर्मसाविषदा॥अप्सु॥१॥अंतरुमृतमप्सुभैषजमपामुतप्रशस्तिष्वश्वोभवथवा
जिनः॥वायुर्वीत्वामनुर्वीत्वागंधुर्वःसप्तविंशतिः॥तेअग्रेअश्वमायुंजंतेअस्मिंज
वमादधुः॥अपीनपादाशुहेमनयकुर्मिःकुकुद्मान्त्रतर्तिवज्रिसातमस्तेनायंवाजःस

॥६०॥ वा

॥६०॥

येरत्नसमिधेषु जन्निरेशन्नो भवंतु वाजिनो हवेषु ॥ देवतातामित इवः स्वर्कः ॥ जंभयं
 तो हि वृकुरसासि सनेम्युस्मद्युयवंतु ॥ ३ ॥ अमीवाः ॥ एषस्य वाजी क्षिपुणितुरण्यतिग्री
 वार्थवुधो अपि कुक्ष आसति ॥ कर्तुं दधिका अनुसंतवीत्सथामंकाः स्यन्वापनीफ
 णत् ॥ उतस्मास्य इव तस्तुरण्यतः पुर्णनवेरनुवाति प्रगुर्धितिः ॥ श्येनस्यैव धर्जतो अंकु
 संपरिदधिका वृणः सुहोर्जतिरिव तः ॥ आमा वाजस्य प्रसुवोर्जगम्यादाद्या वाष्टिर्वी
 विश्ववीभू ॥ आमा गंतां पितरा ॥ ३ ॥ मातरु चामासौ अमृतत्वाय गम्यात् ॥ वाजिनो वा
 जजितो वाजः सरिथं तो वाजं जेष्यं तो बृहस्पते भर्गि मव जिघ्रत वाजिनो वाजजितो वा
 जः ससृवाः सो वाजं जिगिवाः सो बृहस्पते भर्गि निमृदुमियं वः सासत्या संधाभूद्या
 मिद्रेण समधध्वमजी जिपत वनस्पतय इंदुं वाजं विमुच्यध्वं ॥ ४ ॥ मृकभीतयुयवनि

मो

॥ प्र० स० ७॥

॥ ६९ ॥

तरा द्विचत्वारिंशच्च ॥ ८॥ ॥ क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य यो निरसि जाय एहि सुवोरो हावरो हा
वहि सुवरो हं नो भयोः सुवोरो ह्यामि वाजश्च प्रसवश्चापि जश्च कर्तुश्च सुवश्च मूर्धा
च व्यश्चि यश्चां त्यायुनश्चां त्याश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च ॥ आयुर्यज्ञेन कल्पतां
प्राणोयज्ञेन कल्पतां मपानः ॥ ९ ॥ यज्ञेन कल्पतां व्यानोयज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्प
तां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनोयज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतां मात्मायज्ञेन कल्पतां युज्ञे
यज्ञेन कल्पतां सुवर्देवान् अगन्तामृता अभू म प्रजापतेः प्रजा अभू म समुहं प्रजया
संमया प्रजा समुहं रायस्योषेण संमया रायस्योषोर्नायत्वा न्नाद्यायत्वा वाजायत्वा
वाजजित्वा यैत्वा मृतमसि पुष्टिरसि प्रजननमसि ॥ १० ॥ अपानो वाजायुनर्वच ॥ ११ ॥
॥ ॥ वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अये सोमं राजानमोषधीषु सु ॥ ता अस्मभ्यं मधुम

॥ ६९ ॥

तीर्भवंतु वयः राष्ट्रे जाग्रियामपुरोहिताः॥ वाजस्येदं प्रसव आवभूवेमाचु विश्वा भुव
 नानि सर्वतः॥ सविराजं पर्येति प्रजानन्मृजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मि॥ वाजस्येमां प्रसवः
 शिश्रिये दिवमिमाचु विश्वा भुव नानि सुम्नाद्॥ अदिसंतं दापयतु प्रजानन्नुयिं॥ १॥ चतुः
 सर्ववीरां नित्यं कृतु॥ अग्ने अक्षावदेहतुः प्रतिनः सुमना भव॥ प्रणोय कृ भुवस्पते धनुदा
 असि नृत्वं॥ प्रणोय कृ त्वयमा प्रभगुः प्रवृहस्पतिः॥ प्रदेवाः प्रोतं सूतता प्रवाग्देवीर्द
 दातुनः॥ अयमणं वृहस्पतिमिदं दानाय चोदय॥ वाचं विष्णुः सरस्वतीः सवितारं॥ २॥
 च वाजिनं॥ सोमः राजानं वरुणमग्निमन्वारभौ॥ आदित्यान् विष्णुः सूर्यं ब्रह्माणं च वृ
 हस्पतिं॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे भिनोर्बाहुभ्यां पूष्णे हस्ताभ्यां सरस्वत्ये वाचो यं
 तुर्यं त्रिणाभे त्वा साम्राज्येनाभिषिचामि दिस्य वृहस्पते त्वा साम्राज्येनाभिषिचामि

महे

प्र० सं० ७॥
॥६२॥

॥ शरयिः सवितारः षड्रिः शः ॥ १०॥ ॥ अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदग्निर्द्वि
रेण प्राणापानावुदजयतां विष्णुस्त्र्यक्षरेण त्रीलोकानुदजयत्सोमश्चतुरक्षरेण चतु
ष्पदः पशूनुदजयत्सूषापंचाक्षरेण पंक्तिमुदजयत्धाता षडक्षरेण षडृतनुदजयन्म
रुतः सप्ताक्षरेण सप्तपदाः शकरीमुदजयन्बृहस्पतिरष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयन्मि
त्रौ नवाक्षरेण त्रिवृतः स्तोममुदजयत् ॥ १॥ वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयद्विंश
एकादशाक्षरेण त्रिष्टुभमुदजयद्विश्वेदेवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन्वसंव
स्त्रयो दशाक्षरेण त्रयोदशः स्तोममुदजयन्नुद्राश्चतुर्दशाक्षरेण चतुर्दशः स्तो
ममुदजयन्नादित्याः पंचदशाक्षरेण पंचदशः स्तोममुदजयन्नादितिः षोडशा
क्षरेण षोडशः स्तोममुदजयत्प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशः स्तोममुद

॥६२॥

जयत् ॥ २ ॥ त्रिवृतः स्तोमुमुदजयत्सद्वत्तारिः शब्द ॥ ११ ॥ ॥ उपयामगृहीतोसिनुषदं
त्वाद्रुषदं भुवनसदमिंद्राय जुष्टं गृह्णाम्येषते यो निरिंद्राय त्वोपयामगृहीतोस्य पुषदं
त्वाद्यतसदं व्योम सदमिंद्राय जुष्टं गृह्णाम्येषते यो निरिंद्राय त्वोपयामगृहीतोसिष्ट
थिविषदं त्वान्तरिक्षसदं नाकसदमिंद्राय जुष्टं गृह्णाम्येषते यो निरिंद्राय त्वा ॥ ये ग्रहाः
पंचजनीना येषां तिस्रः परमजाः ॥ देव्यः कोशः ॥ ११ ॥ समुज्जितः ॥ तेषां विशिप्रियाणां मि
षमूर्जः ॥ समग्रभीमेषते यो निरिंद्राय त्वा ॥ अपां रसमुदयसः सूर्यरश्मिः सुभाभृतं
॥ अपां रसस्य योरसस्तं वो गृह्णाम्युत्तमेषते यो निरिंद्राय त्वा ॥ अया विष्ठा जुनयुन्त
र्वराणि सहिष्ठाणि रुरुर्वराय गातुः ॥ सप्रत्यर्द्धं रुपो मध्वो अश्रुः स्वायां यत्तनुर्वातनु
मैरयत ॥ उपयामगृहीतोसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येषते यो निः प्रजापतये त्वा ॥ २ ॥

॥प्र०स०७॥

॥६३॥

कोशस्तनुवांत्रयोदशच॥१२॥ ॥अन्वहमासाअन्विहानान्यन्वोषधीरनुपर्वतासः॥अ
न्विहानोदसीवावशानेअन्वापोअजिहतजार्यमानं॥अनुतेदायिमहर्द्रियायसुत्रा
तेविश्वमनुवृत्रहत्ये॥अनुक्षत्रमनुसहोयजुर्वेदेदेवेभिरनुतेनृषह्ये॥इंदाणीमासुना
रिषुसुपत्नीमुहमश्रवं॥नह्यस्याअपुर्वचुनजरसी॥१॥मरतेपतिः॥नाहमिंद्राणिरा
रणसस्युर्वृषाकपेर्कृते॥यस्येदमप्यहविःप्रियंदेवेषुगर्कति॥योजातएवप्रथमो
मनेस्वांदेवोदेवान्कृतुनापर्यभूषत्॥यस्यशुभाद्रोदसीअभ्यसेतानृणस्यमन्हा
संजनासुइंद्रः॥आतेमहर्द्रोत्येग्रसमन्यवोयत्सुमरतसेनाः॥पतातिदिद्युन्तर्यस्य
बाहुवोमति॥२॥मनोविष्टुद्रियुर्विचारीत्॥मानोमधुराभरादधितनुःप्रदाशुषेदा
तवेभरियत्ते॥नव्येदृष्टेणशस्तेअस्मितउक्थेप्रब्रवामवयमिंइस्तुवंतः॥आकभर

॥६३॥

॥ प्र० स० ॥

॥ १ ॥

॥ श्रीलक्ष्मीवेंकटेशायनमः ॥ ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ दुषेतोर्जेत्वा वायव
स्थोपायवस्थ देवोवः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमायुर्मण आयायध्वमग्नियादे
वभागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः प्रजावतीरनमीवा अयुक्ष्मामावस्तेत ईशतमाघशः
सौरुद्रस्य हेतिः परिवोवृणक्तु ध्रुवा अस्मिन्नोपती स्यात बुद्धीर्यजमानस्य पशू
न्याहि ॥ १ ॥ दुषेत्रिचत्वारिंशत् ॥ १ ॥ ॥ यज्ञस्य घोषदसि प्रत्यष्टः प्रत्यष्टा अरा
तयः प्रेयमगाधिषणा बर्हिरहमनुनाकृता स्वधया वितंष्टात भावहंतिकवयः पु
रस्ताद्देवेभ्यो जुष्टमिह बर्हिरासदे देवानां परिप्लुतमसि वर्षवृधमसि देव बर्हिर्मा
त्वान्वङ्गातिर्यक्पर्वते राध्यासमाह्वेताते मारिषं देव बर्हिः शतवल्शं विरोहस
हस्रं वल्शाः ॥ १ ॥ विवयं रुहेमष्टथिव्याः संपृचः पाहिसु संपृता त्वा संभं रा म्यदि

॥ १ ॥

संस्कृति

प्रथमाष्टकसंस्कृतप्रारंभः

प्रथमाष्टकसंस्कृतप्रारंभः

प्रथमाष्टकसंस्कृतप्रारंभः

॥० श्री ॥ श्री प्रथमाष्टकसंहितप्रारंभः ॥ श्री० ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीनरसिंहसरस्वत्यै नमः ॥ ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिः ॐ
 ॥ इषे त्वोर्जे त्वावाय वस्तो पाय वस्तु देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमायुः कर्मण आ
 प्याय ध्वमघ्निया देवभागमूर्जस्वतीः पर्यस्वतीः प्रजावती रमणीवा अयुष्मासा
 वस्तुन ईशतमा घशः सोरुद्रस्य हेतिः परिवोरणक्तध्रुवा अस्मिन्नोपतौ स्या
 तबह्नीर्यजमानस्य पशुन्याहि ॥ १ ॥ इषे त्रिचत्वारिंशत् ॥ १ ॥ ॥ यज्ञस्य
 द्यौषदसि प्रसृष्टः प्रसृष्टः अरातयः प्रेयसगाधिषणा बर्हि रलुमनुनाकुः
 ताः स्वधया वितृता आवहन्ति कवमः पुरस्ताद्देवभ्यो जुष्टमिह बर्हि रासदे देवानो
 परिपूतवर्षे वधमसि देवबर्हिर्मानवान् इति यै कपर्वते राध्या समाह्वेता ते मारि

तसि

से. प्र.

॥१॥

पुं देववर्हिस्तः शतवेलुशो विरोह सहस्रवल्शाः ॥१॥ विवयः रुहेमष्ट
थि व्याः संष्टचः पाहिस संभृतो चा संभेगम्यदित्यै रास्त्रो सीद्राण्ये संन हनेष्ट
षाते प्रथिमे आतु सते सास्त्रादिंदस्यत्वा बाहुभ्यामुचछे बहस्पते मूर्धा
हराम्युर्वेतरिक्षमन्विहि देवंगममसि ॥२॥ सहस्रवल्शा अष्टात्रिंशच्चा ॥३॥
शं धध्वं देव्याय कर्मणे देवयुज्या ये सा तरि श्वेनो घर्मसि द्यौरसि पृथिव्यसि
विश्वधाया असि परमेण धास्नादः सहस्रमाह्ला वसनां पवित्रमसि शतधारं व
सनां पवित्रमसि सहस्रधारः द्रुतस्तोको द्रुतो द्रुः सोमये ब्रह्मते नाकाय स्वा
हाद्या वा पृथिवीभ्याः सा विश्वायुः सा विश्वयचाः सा विश्वकर्मा संष्ट्ये धसता वरी रुर्मि

१

राम
॥१॥

नां दीप्तुर्वसत्यवसूत्यापिं ड्येकात्कामौ ॥ पुक्खवाट्टवौ चैतौ पार्वणौ समुदाहृतौ महे आधे
धनुरुचिर्तितीर्थे धुरिवित्तोचनौ

॥ श्रीगणेशाय परब्रह्मणे नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिह्रि ॐ ॥ प्रजनेनं ज्योतिरग्नि
 देवतानं ज्योतिर्विराटुदसं ज्योतिर्विराडाचोम्रो संतिष्ठते विराजमभिसंपद्यते तस्मात्तज्योतिरु
 च्यते द्वौ स्तोमौ प्रातः सवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च द्वौ माध्यंदिनं सवनं यथा चक्षुश्च
 श्रीत्रैवृद्धौ तृतीयसवनं यथा वाक् प्रतिष्ठाच पुरुषसंमितो वा एष यज्ञो रूखरिः ॥ १ ॥ यं
 कामं कामयते तमेतेनाश्वश्रुते सर्वं ह्यरूखरिणाश्वश्रुते मिष्टो मे न वै प्रजापतिः प्रजा
 अस्तजतुता अमिष्टो मे नैवैर्यगृह्णाता सां परिगृहीतानां मश्वतरोत्येव तत्तस्यानुहा
 यरेत आदत्तमर्दमेव्यमार्द्वस्मार्द्वमो द्विरेता अथो आहुर्वइवायान्यमादितितस्माद्
 इवा द्विरेता अथो आहुरोषथाषु ॥ २ ॥ न्यमादितितस्मादोषथ्यो न भ्यक्तारे भत्यथे आ
 हुः प्रजासु न्यमादितितस्माद्यमोजायेत तस्मादश्वतरो न प्रजायत आत्तरेता हि

प
 ३

प्र

तस्माद्बहिष्मन्वक्त्रमः सर्ववैदसेवासहस्रैवावकुप्ये॥ तिस्रप्रवतयपुर्वं विद्वानग्निष्टोमेनय
 जेतेप्राजाताः प्रजाजनयतिपरिमजातागृह्णाति तस्माददुर्ज्यैष्ठ्यरादति॥ ३॥ प्रजाप
 तिर्वावज्येष्ठः सद्यतेनाग्नेमजतप्रजापतिरकासयतप्रजायेयेतिसमुत्सवस्त्रिवर्त
 निरेमिमातुतमग्निदेवतान्वसृज्यतगायत्री॥ छंदोरथंतरः सामब्राह्मणोमनुष्या
 णामजः परुणांतस्मान्नेमुख्यामुखतोद्यसंज्यंतोरसोवाङ्मयापंचदशनिरेमिमातुत
 त मिन्द्रोदेवतान्वसृज्यत्रिष्टुप्छंदोबृहत्॥ ४॥ सामराजन्योमनुष्याणामावेः परुणांत
 स्मातेवीर्यावंतोवीर्याध्यसृज्यंतमध्यतसेसदशनिरेमिमातुतं विश्वेदेवादेवता
 अन्यसृज्यंतजगतीछंदोवैरूपः सामवैश्योमनुष्याणां गावैः परुणांतस्मान्मध्य
 त सृज्यंतस्माद्भूयांसोन्येभ्योभार्यषुहिदेवता अन्यसृज्यंतपत्तएकविंशति ॥ १॥
 आर्याअंधाना

रमिमीततमेनुष्टुपदः॥५॥अन्यस्यतवैराजस्तमे सुद्रोमेनुष्टुपाणामश्वःपशुनांत
स्मृतिोक्तसंक्तामिणावश्वश्चसुद्रश्चतस्माच्छुद्रोयसेनैवकृत्तोनहिदेवताभ
न्यस्यतुतस्मासादावुपजीवतःपुनोद्यसेज्येतांप्राणावैत्रिवृद्धेमा
साःपंचदशःप्रजापतिःसप्तदशस्त्रयमेलोकाअसावादित्यैकविंशएतस्मिन्वाएते
श्रिताएतस्मिन्प्रतिष्ठिताय एवैवेदैतस्मिन्नेवश्रयतएतस्मिन्प्रतिष्ठिति॥६॥अस्मि
रोषधीषुज्येष्ठयज्ञद्विहृदनुष्टुपदःप्रतिष्ठितानवच॥ ॥१॥ ॥प्रातःसर्वमेवै
गायत्रेणछंदसात्रिवृतेस्तोमायज्योतिर्द्धेदतित्रिवृताब्रह्मवर्चसेनपंचदशायज्यो
तिर्द्धेदतिपंचदशेनैजसावीर्येणसप्तदशायज्योतिर्द्धेदतिसप्तदशेनप्राजापत्येन
प्रजननेनैकविंशायज्योतिर्द्धेदतिस्तोमैवतस्तोमायज्योतिर्द्धेदित्यथोक्तो

॥२॥

मे एव स्तोममभिप्रणयति यावन्तो वै स्तोमास्तावन्तः कामास्तावन्तो लोकास्तावन्ति ज्योतीः
 ष्येतावन्त एव स्तोमानेतावन्तः कामानेतावन्तो लोकानेतावन्ति ज्योतीः ष्यवर्कं धे ॥१॥
 तावन्तो लोकास्त्रयोदश च ॥ ॥२॥ ॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति सवै यजेत यो मिष्टोमे
 नयजमानोऽथ सर्व स्तोमे नयजेतेति त्रयस्य त्रिवृत्तमन्तर्येति प्राणाः ष्णस्तस्यान्तर्येति प्रा
 णेषु मेध्यसु दिति खलु वै यजे नयजमानो यजते यस्य पंचदशमन्तर्येति वीर्यं तस्य
 तयति वीर्यं मेध्यसु दिति खलु वै यजे नयजमानो यजते यस्य सप्तदशमन्तर्येति
 ॥१॥ प्रजातस्यान्तर्येति प्रजायामेध्यसु दिति खलु वै यजे नयजमानो यजते यस्यै
 कविंशमन्तर्येति प्रतिष्ठोन्तर्येति प्रतिष्ठायामेध्यसु दिति खलु वै यजे नयजमा
 नो यजते यस्य त्रिणवमन्तर्येत्युत् ष्वत्तस्य न सन्निर्याच विराजन्तं तयं स्युत्तुषु

स्यान्त

॥२॥

मेध्यसुंनक्षत्रियायांचविरा जीति ॥ २ ॥ खलु वैयरो न यजमानो यजते यस्य त्रयस्त्रिः शर्म
तुर्यति देवतास्तस्यां तुर्यति देवता समुप्यसदिति खलु वैयरो न यजमानो यजते यो वै स्तो
मानामवमं परमतां गच्छं तु वेद परमतामेव गच्छति त्रिवृद्वै स्तोमानामवमस्त्रिं सरमो यय
वं वेद परमतामेव गच्छति ॥ ३ ॥ सुसुदुःशर्म तुर्यति विराजीति चतुश्चत्वारिंशच्च ॥ ४ ॥
अंगिरसो वै स त्रमा स ततः सुवर्गं लोकमायतेषां हविष्मा हविष्मा हविष्मा हविष्मा
तावकामयेतां सुवर्गं लोकमियावेति तावेतं द्विरात्रमपश्यतां तमाहरतां तेनाय
जतां ततो वै तौ सुवर्गं लोकमेतां यदुर्वविद्वा द्विरात्रेण यजते सुवर्गमेव लोकमेति
तावेतां पूर्वेषां नक्षत्राणां भुक्तेरेण ॥ १ ॥ अभिपूवः पूर्वमहर्भवति गतिरुत्तरं ज्यो
तिष्ठे मो गतिष्ठे मोः पूर्वमहर्भवति तेजसेनावरुंधे सर्वस्तो मोतिरात्र उत्तरः

स० स०

प्र०१

॥३॥

सर्वस्यास्ये सर्वस्यावरुथ्ये गायत्री पूर्वहं साम भवति तेजो वै गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं तेज
सर्वस्यास्ये सर्वस्यावरुथ्ये गायत्री पूर्वहं साम भवति तेजो वै गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं तेज
तुरं पूर्व ॥२॥ अहं साम भवतीयं वैरथं तुरमस्यामेव यति तितृति बृहदुत्तरे सो वै बृहद
मुष्यामेव यति तितृति तदाङ्गुके जगती चानुष्टुप् तिवे स्वानुसं पूर्वहं साम भवति तेन
जगत्येनैति षोडस्युत्तरे तेनानुष्टुप् शोथोदुयसं मानैर्धमासे स्यातामन्यतुर स्यान्हो
वीर्यमनुपद्ये ते स्यात्वास्यायां पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरं नानैवार्थमास्योर्भ
वतोनानावीर्यं भवतो हविर्धन्निधनं पूर्वमहर्भवति हविष्कृन्निधनमुत्तरं यति
ष्टित्ये ॥३॥ उत्तरेणार्थं तुरं पूर्वन्वेकविंशतिश्च ॥ ॥४॥ ॥ आपो वा ददमग्ने
सलिलमासीत्तस्मिन् जायति वायुर्भूत्वा चरत्सदृशं पश्यतां वराहो भूत्वा हरतां ॥३॥

विश्वकर्माभूत्वायमाक्षिप्रथतसाष्टभिव्यभवत्तत्पृथिव्यैष्टभिवित्तंतस्यामस्वाम्य
 प्रजापतिः स देवानस्त्वजतवस्तुद्रानादिसांते देवाः प्रजापतिमब्रुवंन्प्रजाया
 महारतिसो ब्रवीत् ॥ १ ॥ यथाहं पुष्पास्तपुसास्तस्यैवं तपसि भुजं नमिच्छ
 मितिते ज्योतिनायतने प्रायच्छदे तेनायतनेन श्राम्यते तिते गिनायतनेना
 श्राम्यंते संवत्सर एकांगामस्त्वजततां वसुभ्योरुद्रेभ्यो आदित्येभ्यः प्रायच्छं
 नेतां रक्षधमिति तां वसवोरुद्रा आदित्या अक्षंतसा वसुभ्योरुद्रेभ्यो आदि
 त्येभ्यः प्रजायतन्नीणि च ॥ २ ॥ शतानि त्रयस्त्रिंशत्तं चाधुसैव सहस्रतम्यं भवत्ते
 देवाः प्रजापतिमब्रुवंन्सहस्रेण नोयाजयेतिसो निष्ठो मे न वसून् याजयत्तदुमलो
 कं मजयंत आददुःसुतं कथं न रुद्रानयाजयन्त तर्क्षमजयंत आददुःसोतिरात्रे

॥४॥

णादिसाम्याप्रयुते मुं लोकमप्रयुत आदुस्तदंतरिक्षं ॥२॥ बवैर्यतस्माद्रुद्राघातका
 अतापतनाहितस्मादाहुः शिथिलं वै मध्यममहस्त्रिरात्रस्य वि दितद्वैर्यतेति त्रै
 धुभं मध्यमस्याहुर्जाज्यं भवति सं याना निसू क्तानि शस्सतिषोऽशिनः शस्स
 हो धृया अशिथिलं भवायुतस्मात्रिरात्रस्याग्निष्टोम एव प्रथममहस्या दशोक्थ्यो
 भातिरात्र एषां लोकानां विधेयै त्रीणि त्रीणि शतान्यनुचीना ह मव्यवच्छिन्ना निददा
 ति ॥४॥ एषा लोकानां मनुसंतस्यै दशतं न विच्छिद्या द्विराजने द्वि छि न दानी सधुया
 सहस्रतम्योत्त स्या मिदं श्रु विष्णुश्च आर्यहेतु शसदं द्रामन्यतान मावाहुदं विष्णुस
 हसं वक्ष्यते इति तस्यामकत्वे तां द्वि भागदं द्रस्तृतीये विष्णुस्तदा एषा अन्त्यतः
 भा जिग्यथुरिति तां वा एता मक्षावाकः ॥५॥ एव श सस्य भया सहस्रतमीसाहो

सी

॥२॥

त्रेदेयेतिहोतांवाअभ्यतिरिच्यतेयदतिरिच्यतेहोतानासस्यापेताथाहुरुनेत्रेदेयेस्य यि
 तिरिक्तावाएषासहस्रस्यातिरिक्तउन्नेतर्विजामथाहुःसर्वेभ्यसदस्येभ्योदेयेयथाहुर्द
 कृत्यासावर्गपरिदित्यथाहुर्ब्रह्मणेचा मीधंचदेयेति॥६॥ द्विभागंब्रह्मणेतृतीयमग्नी
 धरेन्द्रोवैवंशवैष्णवोऽग्नीयथैवतावकल्येतामित्यथाहुर्यावत्स्मा णीबहुस्यासादे
 येयथाहुर्याद्विरूपोभयतएनीसादेयेतिसहस्रस्यपरिगृहीते तद्वाएतसहस्र
 स्यायेनसहस्रस्तोत्रीयाःसहस्रदक्षिणासहस्रसंस्तितःसुवर्गोऽलोकःसुवर्ग
 स्यलोकस्याभित्रिये॥७॥ अब्रवीच्चतुर्दंतमिक्षंददायछावाकश्चदेयेतिसयचत्वारि
 ऽश्वे॥ ॥५॥ ॥सोमोवैसहस्रमाविंदतमिंद्रो न्वविंदतौयमोन्यागच्छतावन्न
 वीदस्तुमेनापीत्यस्तुहृत्सब्रताऽसयकस्यावीर्यपर्यपश्यादियंवाअस्यसहस्रस्यवीर्य

मए

॥५॥

पी
भि

विभृतीतितावन्न वीदियंमस्त्रे मातदुवेयारितितावन्नता २ सर्वेवायुतदेतस्यावीर्यं ॥१॥परि
 पश्यामो २ शमाहरामहानु तितस्याम २ शमाहरंततामप्सुमावेशयंतसोमायोदेही तिसारो
 हिणीपिंगुलेकहायनीरूपं कृत्वात्रयस्त्रि २ शताचत्रिभिश्च शतैः सहोदेतस्मादेहि
 ण्यापिंगुलेकहायन्यासोमं क्रीडाद्यएवंविद्वात्रोहिण्यापिंगुलेकहायन्यासोमं
 क्रीणातित्रयस्त्रि २ शताचैवास्थत्रिश्च ॥२॥ शतैः सोमः क्रीतोभवतिमु क्रीतेनयजते
 तामप्सुमावेशयन्निद्रायोदेही तिसारो हिणीलक्ष्मणापष्टो हीवात्रिंशोरूपं कृत्वात्रय
 स्त्रि २ शताचत्रिभिश्च शतैः सहोदेतस्मादोहिणीलक्ष्मणापष्टो हीवात्रिंशोदद्याद्य
 एवंविद्वात्रोहिणीलक्ष्मणापष्टो हीवात्रिंशोदद्यातित्रयस्त्रि २ शत्रैवास्थ क्रीणेचश ॥५॥
 तानिसादत्ता ॥३॥ भवतितामप्सुमावेशयन्त्यमायोदेही तिसाजर तीमूर्खातज्जघ

॥ ६ ॥

अ

प्रजयेवेनं पशुमीर्यासं ॥ ६ ॥ अर्धयुतिमुजावीन्यशुमान्निधमाभ्वति य एवं वेद तया सु
 हानी भ्रं पुरेय पुस्तस्मृती च्याति धंसां जुया दुभा जिग्यथुन पराजयेथुन परा जिग्ये कतुर
 श्वेनै नोः ॥ इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेधां च धासहसं वितदेरयेथा मिति त्रेधा विभक्तै
 त्रिरात्रे सहस्रं साहस्रीमेवेनां करोति सहस्रमेवेनां माश्रं ॥ ७ ॥ करोति स्याणि जु
 होति सूपैरेवेनां समं भयति तस्या उपोथाय कर्णमाजयेद डेरं ते दिते सरस्वति प्रिय
 येयसि महि विश्वस्ये तानि ते धि येनामानि सुकृते मा देवेषु ब्रूता दिति देवेभ्य एवेन
 मावेदयत्यं नै नं देवा बुध्यते ॥ ८ ॥ एतदेतस्या वीर्यमस्य त्रिभिश्च दत्ता सहस्रतमी
 तस्मा देववरः संमात्रामेकां न च क्षारि ॥ ९ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ सहस्रतम्यैव यज
 मानः सुवर्गं लोकमेति सैनं सुवर्गं लोकं गमयति सामा सुवर्गं लोकं गमयेयाह सुव

॥ ६ ॥

गमिन्वेन लोकं गमयति सामाज्योतिषांतलोकं गमयेत्याहुर्ज्योतिषांतमेवेन लोकं गमयति सा
 मासर्वान्पुण्यालोकानामथेत्याहुः सर्वानेवेन पुण्यालोकानायति सा ॥१॥ माप्रतिष्ठांगमिय
 म
 प्रजयापशुभिः सह पुनर्मावेशतादुयिरिति प्रजयेवेन पशुभीर्येषां प्रतिष्ठापयति प्रजा
 वास्यशुमान्त्रियसान्भवति य एवं वेदतामग्नीधेवाब्रुं क्षणेवाहोत्रे वोदात्रेवाध्वयवेवा
 दद्यात्सहस्रमग्न्यसा दत्ता भवति सहस्रमस्य प्रतिगृहीतं भवति यस्ताम विद्वान् ॥२॥ प्रति
 गृह्णाति तां प्रतिगृहीत्या देवा सिनसहस्रमेकां त्वाभूतां प्रतिगृह्णाति नसहस्रमेका
 माभूता विशमासहस्रमित्येकामेवेनाभूतां प्रतिगृह्णाति नसहस्रं य एवं वेद स्योना
 सि सुषदा सुशेवा स्योनामा विश सुषदामा विश सुशेवामा विश ॥३॥ इत्याहुः स्योनेवेन सु
 षदा सुशेवाभूता विशतिनेन शहिस्तिग्रंथवादिनो वदन्ति सहस्रं सहस्रं तम्यत्वेती

॥७॥

सहस्रतमीः सहस्रमिति यत्प्रचीमुत्तमे सहस्रं सहस्रतम्यचिन्त्यात्तुहस्तमप्रज्ञान
 सुवर्गं लोकं न प्रजानीयस्मती चीमुत्तमे जतिताः सहस्रमनुपर्यावर्तते सा प्रजान्ती सुव
 र्गं लोकमेति यजमानमभ्युत्तमे जतिक्षिमे सहस्रं प्रजायत उत्तमान् यते प्रथमा देवानां
 ति ॥४॥ लोका नाम यति सा विदांस्तु शेवा मा विशय जमानं द्वादश च ॥ ॥७॥ ॥

अत्रिरददो दोर्वायमजा पुत्रका मायुसरि रिचानो मन्यत निर्वर्गः शिथिलो या तथामास
 एतंच तुरात्रमपश्यत्तमाह रूनेनायजत ततो वै तस्य चत्वारो वीरा आजायन्त सुहोता सिद्धा
 तास्वधर्युः सुसंभयो य एवं विद्वान्श्च तुरात्रेण यजत आस्य चत्वारो वीरा जायन्ते सुहोता
 सौ द्रातास्वधर्युः सुसंभयो ये चतुर्विंशः पवमाना ब्रह्मवर्चसंतत ॥१॥ य उद्यंतस्तोमा श्रीः
 सा त्रिंश्रुधा देवं यजमानं चत्वारिंशीणि नोपानमते जइंद्रियं ब्रह्मवर्चसमन्नाद्य

॥७॥

२ स एता २ श्वतुर २ श्वतुष्टोमांस्तोमानयश्यता नहरत्ते रयजतते ज एव प्रथमेनावारुंधेन्द्रियं द्वितीये
नब्रं सवर्चसं तृतीयेनानाद्यं चतुर्थेनय एवं विद्वा २ श्वतुरः २ श्वतुष्टोमांस्तोमाना हरत्ति तैर्यजते ते
ज एव प्रथमेनावारुंधेन्द्रियं द्वितीयेनब्रं सवर्चसं तृतीयेनानाद्यं चतुर्थेनयामेवात्रिर्द्रष्टि
मा भोतिमेवयजमानऋभोति ॥ २ ॥ तत्ते ज एनाष्टादशच ॥ ८ ॥ जमदग्निमुष्टिकामश्चतुरात्रे
णायजत स एता न्योषा २ अपुथ्यत्तस्मा स लिता जामदग्नियोन संजाता ते एता नेव पोषान्यु
ष्यति य एवं विद्वा २ श्वतुरात्रेणयजते पुरोडाशिन्य उपसदो भवन्ति पशवो वै पुरोडाशः पशूने
वार्वरुंधे भवै पुरोडाशो नेमिवावरुंधे आदः पशुमा भवति य एवं विद्वा २ श्वतुरात्रेणयज
ते ॥ १ ॥ जमदग्निरष्टाचवारि २ शत ॥ ॥ १ ॥ ॥ संवत्सरोवा इदमेक आसीत् सो कामय
तु द्वैत्स्व जयेति स एतं पंचरात्रमपश्यत् माहरत्ते नायजत ततो वै स ऋतुनस्व जत य ए

॥८॥

वं विद्वान्यचरात्रेण यजते प्रैव जायते तत्कृतवः सृष्टान व्यावर्तते त एतं पंचरात्रं तपश्चत
 माहरते नायजंत ततो वै ते व्यावर्तते ॥ १ ॥ य एवं विद्वान्यचरात्रेण यजते विपापनाश्रुत्ये
 णावर्तते सार्वभौमिः शैवे यो कामयत पशुमास्यामिति स एतं पंचरात्रं माहरते नायजंत
 तो वै स सहस्रं पशून् प्राप्नोति एवं विद्वान्यचरात्रेण यजते प्रसहस्रं पशूनां प्राप्तिं बभूवः प्रा
 वाहणिर कामयत वाचः प्रवदितास्यामिति स एतं पंचरात्रं मा ॥ २ ॥ अहस्ते नायजंत
 तो वै स वाचः प्रवदिता भवद्य एवं विद्वान्यचरात्रेण यजते प्रवदिते ववाचो भवत्यथो
 एनं वाचस्पतिरियं दुरनासः श्वतरात्रोतिरिक्तः बहूनां यवा एष संप्रतियुजोयसं च
 रात्रोय एवं विद्वान्यचरात्रेण यजते संप्रयेव युजेन यजते पंचरात्रो भवति पंचवाक् ॥ ८ ॥
 तवः संवत्सरः ॥ ३ ॥ क्रतुश्चैव संवत्सरे प्रतिष्ठत्यथो पंचाक्षरापङ्क्तिः पाङ्क्त्युजोयसं

ति

मेवावरुंधे त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवावरुंधे पंचदशो भवति त्राद्विद्यमेवावरुंधे सप्तदशो भ
वत्यनाद्यस्यावरुंध्या अथो भवतेन जायेत पंचविंशो ग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरायै मह
व्रतवाननाद्यस्यावरुंध्यै विधिं जितवपुषो तिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्ये ॥१॥ ते व्या
वर्तंत प्रवदिता स्यामिति स एतं पंचरान्नमासं वत्सरो भिजित्ये ॥ ॥३०॥ ॥ देवस्य
त्वासवितुः प्रसवे श्विनो बह्नुः प्रुष्णो हस्ती श्यामा ददृमामग्नं नृशना मृतस्य पूर्वजा
युषि विदधे षु कव्या ॥ तयो देवाः सुतमा बभूवुर्न तस्य सामं सरमारपीते ॥ अग्निधा असि
भुवनमसियुता सिधुर्तासि सोमि वैश्वानरसमथसंगच्छ स्वाहा कृतः पृथिव्यां यन्तारद्वयं
तासियमनो धुर्तासि धरुणः कृष्येत्वा क्षेमाय त्वारण्यै त्वापोषाय त्वापृथिव्यै त्वातरिक्षा
यत्वा दिवे त्वा सते त्वा सते त्वा द्वयः स्तोषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः ॥१॥ धरु

॥१॥ णः पंचविंशतिश्च ॥११॥ विभ्रमोनाप्रमृष्टपित्रोर्बोसिहयोस्यत्योमिनरोस्यवीसिसमिरसि
 य वाज्यसिवृषासिन्मणाअसियुनोमोस्यादिसानांपत्वा निद्युग्नयेस्वाहास्वाहेद्राग्निभ्या
 २स्वाहाप्रजापतयेस्वाहाविश्वेभ्योदेवेभ्यस्वाहासर्वेभ्योदेवताभ्यद्रुहधृतिस्वाहेहविधृ
 तिस्वाहेहरंतिस्वाहेहरमंतिस्वाहाभूरसिभुवेत्वाभवायत्वाभविष्यतेत्वाविश्वेभ्यस्वामू
 तेभ्योदेवाआशायात्वाएतदेवेभ्योऽश्वेमेधायद्रोक्षितंगोपायत॥१॥रंतिस्वाहाद्वावि
 २शतिश्च ॥१२॥ आयनायस्वाहाप्रयणायस्वाहोदुवायस्वाहोदुतायस्वाहाभूकाण्य
 स्वाहाशकृतायस्वाहापलायितायस्वाहापलायितोस्वाहावलातेस्वाहापरावलातेस्वाहायते
 स्वाहाप्रयतेस्वाहासर्वेस्वाहा॥१॥आयनायेत्तरमापलायितायुषद्विंशतिः॥१३॥अग्न
 येस्वाहासोमयस्वाहावायवेस्वाहापामोदायस्वाहासवित्रेस्वाहासरस्वत्येस्वाहेद्रा

हो
ये
य

युस्वाहा बृहस्पतये स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ अग्नये वायवे पां
मोदाय त्राय त्रयो विशतिः ॥१२॥ पृथिव्यै स्वाहा तृक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा
चंद्रमसे स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहा प्राच्याँ दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे स्वाहा प्रतीच्याँ स्वाहा दी
त्यै दिशे स्वाहा ध्रुवायै दिशे स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहा वांतरदिशाभ्यः स्वाहा सोमाभ्यः स्वाहा शरद्व्यः
स्वाहा होरात्रेभ्यः स्वाहा धर्माभ्यः स्वाहा मासेभ्यः स्वाहा तृभ्यः स्वाहा संबत्सराय स्वाहा सर्वस्मै
स्वाहा ॥३॥ पृथिविदिविस्तूर्याय नक्षत्रेभ्यः प्राच्याँ सत्यचत्वारिंशत् ॥ ११५ ॥ ॥
अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूषेण स्वाहा बृहस्पतये स्वा
हा पांमोदाय स्वाहा वायवे स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ अग्नये
सवित्रे पूषे पांमोदाय वायवे त्रयो विशतिः ॥ ११६ ॥ पृथिव्यै स्वाहा तृक्षाय

दिशे

॥१०॥

स्वाहा दिवे स्वाहा नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सूर्याय स्वाहा चंद्रमसे स्वाहा नक्षत्राणां स्वाहा रात्रये स्वाहा
 वे स्वाहा साधवे स्वाहा सुक्षये स्वाहा सुधे स्वाहा शिति मे स्वाहा रोगाय स्वाहा हि माय स्वा
 हा शीताय स्वाहा तपाय स्वाहा रणाय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्मै स्वा
 हा ॥१॥ पृथिव्या अग्नये नूरात्रये चतुश्चत्वारिंशत् ॥१०॥ भुवो देवानां कर्मणा पसत
 स्य पथ्या सिवसु भिदे वै भिदे वतया गामनेन त्वा छंदसा युन जिग्रीषेण त्वर्तुना
 हविषा दीक्षया मिरुद्रे भिदे वै भिदे वतया त्रेष्टुमेन त्वा छंदसा युन जिग्रीषेण त्वर्तु
 ना हविषा दीक्षया म्यादिये भिदे वै भिदे वतया जागतेन त्वा छंदसा युन जिग्रीषेण त्वर्तु
 स्वर्तुना हविषा दीक्षया मि विश्वे भिदे वै भिदे वतया नुष्टुमेन त्वा छंदसा युन जिग्रीषेण त्वर्तु
 शरदा त्वर्तुना हविषा दीक्षया म्यगिरो भिदे वै भिदे वतया पाङ्गेन त्वा छंदसा युन जिग्रीषेण त्वर्तु

हेमंतशिशिराभ्यां तृनाहविषादीक्षामहं दीक्षामहं तस्य पत्नी गायत्रेण छंदसा ब्रह्मणा
 चर्तुःसंयथा सत्यं ते धाम ॥ महीमुषु सुभ्रामाणमिह धृतिः स्वाहे हविर्धृतिः स्वाहे हरं नि स्वा
 हे हरमिति स्वाहा ॥ २॥ आनुष्टुभेन त्वा छंदसा युनज्ये कान्तं यथा शब्द ॥ ॥ १८॥ ईकारा
 य स्वाहे कृताय स्वाहा क्रंदते स्वाहा वक्रंदते स्वाहा प्रोथते स्वाहा प्रप्रोथते स्वाहा गंधाय
 स्वाहा घ्राताय स्वाहा प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा पानाय स्वाहा संदीपमानाय स्वाहा
 संदिताय स्वाहा विच्युतमानाय स्वाहा विच्युताय स्वाहा पलायिष्यमाणाय स्वाहा पला
 यिताय स्वाहा परस्थिते स्वाहा परताय स्वाहा निवेक्ष्यते निविशमानाय स्वाहा निविश
 ताय स्वाहा निषस्यते स्वाहा निषीदते स्वाहा निषण्णाय स्वाहा ॥ १॥ आसिध्यते स्वाहा सीना
 य स्वाहा सिताय स्वाहा निपत्स्यते स्वाहा निपद्ये स्वाहा निपन्नाय स्वाहा शयिष्यते स्वाहा श
 हा

मानाय

धि
 यानाय स्वाहा शंताय स्वाहा संमीलिष्यते स्वाहा संमीलते स्वाहा संमीलिताय स्वाहा स्वप्नते स्वाहा
 स्वपते स्वाहा सुसाय स्वाहा प्रभोत्स्यते स्वाहा प्रबुध्यमानाय स्वाहा प्रबुधाय स्वाहा जागरि
 ष्यते स्वाहा जागते स्वाहा जागरिताय स्वाहा शुश्रूषमाणाय स्वाहा शृण्वते स्वाहा श्रुताय स्वाहा वी
 क्षिष्यते स्वाहा ॥ वावीक्षमाणाय स्वाहा वीक्षिताय स्वाहा संहारयते स्वाहा संजिह्मनाय स्वाहा जिह्म
 हानाय स्वाहा विवृत्यते स्वाहा विवर्तमानाय स्वाहा विवृताय स्वाहा विवृताय स्वाहा तिष्ठते स्वाहा
 होषिताय स्वाहा विधविष्यते स्वाहा विधुन्वानाय स्वाहा विधुताय स्वाहा क्रुश्यते स्वाहा क्रा
 मते स्वाहा क्रांताय स्वाहा चिंक्रमिष्यते स्वाहा चिंक्रम्यमाणाय स्वाहा चिंक्रमिताय स्वाहा कंडू
 यिष्यते स्वाहा कंडूयमानाय स्वाहा कंडूयिताय स्वाहा निकषिष्यते स्वाहा निकषमाणाय स्वा
 हा निकषिताय स्वाहा यदति तस्मै स्वाहा यदिवति तस्मै स्वाहा यदनेहति तस्मै स्वाहा

तस्मै यष्टुं कुरुति स्वाहा रे तसे स्वाहा प्रजापत्य स्वाहा प्रजनाय स्वाहा सर्वस्वे स्वाहा ॥ ३ ॥ निषण्णा
य स्वाहा वीक्षिष्यत स्वाहा निक्षिपमाणा य स्वाहा सुसुविशति श्व ॥ ॥ १९ ॥ ॥
अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहा स्वर्ग्ये स्वाहा तमस्य त स्य तमसि सत्यमसि सत्यस्य सत्यमस्य
तस्य पंथा असि देवानां छाया मृतस्य नाम तस्य यत्वं प्रजापतिरस्य धियदस्मिन्वाजि
नीव शुभस्य धीते दिवः स्वर्ग्येण विशोपो वृणानः पवते क्वचन्यशुनगोपा इवः परिजम् ॥ १ ॥
अग्नये वायवे वृचत्वारिंशत् ॥ ॥ २० ॥ ॥ प्रजननं प्रातः सवने वै ब्रह्मवादि न सत्त्वां शशि
रस आपो वै सोमो वै सहस्रतम्या त्रिजमदग्निः संवत्सरो देवस्य विभरायना याग्नये एधि
व्याज्मये एधि वै भुवदं कारायाग्नये वायवे स्वर्ग्ये विंशतिः ॥ २ ॥ प्रजननं मे निरसः सोमो
वै प्रतिगृह्णाति विभ्र वीक्षिमाणा यद्विपंचाशत् ॥ ॥ ५२ ॥ हरिहिजं ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ १

॥१२॥

श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिहिउं ॥ ॥ साध्यावे देवाः सुवर्गिका मा एत ५ षड्रात्रमपश्यंत माहरंते ना
यजंत ततो वै ते सुवर्गं लोकं मायुन एव विद्वा ५ सः षड्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यति देवसुत्रं
वै षड्रात्रः पुत्यक्षर्येता निष्टुष्टानि एव विद्वा ५ सः षड्रात्रमासते साक्षादेव देवता अभ्यासे
हंति षड्रात्रो भवति षड्रात्रतवः षड्राष्टानि ॥१॥ एष्टेरेव ते नन्वागेहं त्युत्तुभिः संवत्सरं ते संवत्स
र एव मति तिष्ठंति बृहद्रथं त राभ्यां यंती यं वा दरेथं त रमसौ बृहदाभ्यामेव यं त्यथोभ
नयोरेव मति तिष्ठंसे ते वै युजस्यो जसाय नस्क्रुतीताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यति च वदग्निष्टो
मो भवति ते जरावर्कं धेते पंचदशो भवती द्रियमेवावर्कं धेते सप्तदशः ॥२॥ भवत्यत्राद्य स्या
वरुद्धा अथोभिव ते न जायंत एकवि ५ शो भवति मति तिष्ठित्या अथोरुचमेवात्मं धते त्रि ॥१२॥
णवो भवति विजित्यैत्रयस्त्रि ५ शो भवति मति तिष्ठित्यै स हो हविर्धा निन एतेन षड्रात्रेण

॥१२॥

यत्रेन्द्राश्चैतानि विधानि चार्ग्यं भवतस्तद्विस्वर्ग्यं च क्रीवती भवतः सुवर्गस्य लोकस्य
समस्या उत्सर्गलवुधो यूपो भवति प्रतिष्ठितो प्राचीयाति प्राङ्निःवदि सुवर्गः ॥ ३ ॥ लो
कः सरस्वत्यायां तेषु वै देवयानः पंथास्तमेवान्वारोहं स्यात्क्रोशतो यास्य वेति मेवा
न्यस्मिन् प्रतिषज्य प्रतिष्ठां गच्छंति युदाश्शतं कुर्वन्त्यथैकं मुथान् ५ शता पुः पुरुषश्च
तैर्द्रिय आयुष्ये वैर्द्रिये प्रतिष्ठंति युदाश्शतं ५ सहस्रं कुर्वन्त्यथैकं मुथान् ५ सहस्रं
मितो वाजसौलोको मुमेव लोका मुभिर्जयंति युदैर्वा प्रमीयेत युदा वज्रिपैश्चैकं
मुथान् तद्वितीर्थं ॥ ४ ॥ पृष्ठानि सप्तदशः सुवर्गे जयंति युदैर्कादश च ॥ ११ ॥
कुसुमं बिन्दु औद्दालकं रिकामयत पशुमांस्यामिति स एतः स सरात्र माहुरेनाय
जत तेन वै स यावतो ग्राभ्याः पशवः स्तानवन्धय एवं विद्वांस सरात्रेण यज

॥१३॥
दु

तेषां वत एव ग्राह्याः पशवस्ताने वा वरुंधे ससरात्रो भवति सुसग्राह्याः पशवस्तु
 सागृण्याः सुसखं दास्युतपस्यावरुंधे त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेजः ॥१॥ ए
 वावरुंधे पंचशो भवती द्वियमेवावरुंधे ससदशो भवत्यं नागस्यावरुंध्या अथो
 प्रैव तेन जायत एकविंशो भवति प्रतियष्ट्या अथो रुच्यमेवासंधेते त्रिणवो भवति
 विजित्ये पंचविंशो ग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्ये महाव्रतवान्नागस्या
 वरुंध्ये विश्वजित्सर्वष्टोतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्ये यत्संक्षेपं पूर्वेषु हंसुष्टो
 न्युपेयुः प्रत्यक्षं ॥२॥ विश्वजित्ति यथा दग्धामुपसीदत्येवमुत्तममहस्या नैकं रा
 त्रश्च न स्यादहद्वयं तुरे पूर्वेषु हंसुपयंती पंचावरं यत्तमसो दहदाभ्यामेव नयं
 धो अनयोरेव प्रतितिष्ठति यत्प्रत्यक्षं विश्वजित्ति पृष्ठान्युपयंति यथा प्रज्ञां दुहेता

त्य

॥१३॥

द्वेष्टवन्तः ॥ ३ ॥ ते ज उ पेयुः प्रत्यक्षं द्विचत्वारिंशच्च ॥ २ ॥ ॥ बृहस्पतिरकामय
त ब्रह्मवर्चसं मितिसंयुतं मष्टात्रमपश्यन्माहुरन्ते नायजतु न तो वै स ब्रह्मवर्चसं
भवद्य एवं विद्वानेष्टात्रेण यजते ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्यष्टात्रो भवत्यष्टाक्षरागाय
त्रीगायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्र्यैव ब्रह्मवर्चसमवरुंधेष्टात्रो भवति च न सो वै दिश
श्च तं सो वां तरदिशा द्विभ्य एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे ॥ १ ॥ त्रिवृदग्निष्टोमो भव
ति ते ज एवावरुंधे पंचदशो भवन्ती द्वियमेवावरुंधे सप्तदशो भवत्युन्नाद्यस्याव
रुध्य अथोमैव तेन जायत एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथोरुचमेवावर्धते
त्रिणवो भवति विजित्यैत्रयस्त्रिंशो भवति प्रतिष्ठित्यै पंचविंशो गिष्टोमो भ
वति प्रजापतेरास्यै महाव्रतवान्नाद्यस्यावरुध्यै विश्वजित्सर्वेष्टातिरात्रो

स०स०

१४

द्वि० ॥

ज

भवतिसर्वस्याभिजित्ये ॥ २ ॥ दिग्भ्यश्च वज्रं द्युच्युतमवर्तुं धुभिर्जित्ये ॥ ३ ॥ ॥
प्रजापतिः प्रजा अहं तताः सृष्टाः क्षुधुन्यायं स एतं न वरात्रमपश्यत्तमाहरेतेना
यजतु ततो वै प्रजाभ्यो कल्पतयहि प्रजाः क्षुधं निगच्छे फस्तहि न वरात्रेणाय
जिते मे हि वाराता संलोका अकृसा अथैताः क्षुधं निगच्छं तीमानेवाभ्यो लोका
न कल्पयति तन्कल्पमानान् प्रजाभ्यो नु कल्पते कल्पते ॥ १ ॥ अस्माद्मे लोका उ
र्जं प्रजा सुदधाति त्रिरात्रेणैव मंलोकां कल्पयति त्रिरात्रेणैव त्रिरक्षं त्रिरात्रे
णामंलोकां यथा गुणो गुणमन्वस्यत्येवमेव तद्दोवे लोका मन्वस्यति इत्या अग्निं धि
लं भावाय ज्योतिर्गौरायुरिति ज्ञातास्तोमा भवं तीयं वाव ज्योतिरंतरिक्षं गे
रुसा वायु रेष्वेव लोकेषु मति तिष्ठंति ज्ञात्रं प्रजानां ॥ २ ॥ गच्छति न वरात्रो भव

१५

॥ ॥

स्यभिर्पूर्वमेवास्मिन्नेजोदधानियोज्योगामयावीत्यासनवरत्रेणयजेतप्राणा
हिवायुतस्याधृताजथैतस्यज्योगामयतिप्राणानेवास्मिन्दाधारेतयदीतासुभ
वतिजीवित्येव॥३॥ कल्मतेमृजानांनयस्त्रिप्रशच्च॥ ॥४॥ ॥मृजापतिर
कामयतुमृजायेयेतिसरुतंदशहोतारमपश्यत्तमे सुहोतेनंदशरात्रमसज
ततेनंदशरात्रेणप्राजायतदशरात्रायदीक्षिष्यमाणोदशहोतारंजुहुयादश
होत्रैवदशरात्रप्रसृजतेतेनंदशरात्रेणमृजायतेवैराजोचारुषयुजोयदश
रात्रोयरुवंविद्दशरात्रेणयजेतेविराजमेवगच्छतिप्राजापत्योचारुषयुजोय
दशरात्रः॥३॥यरुवंविद्दशरात्रेणयजेतेप्रैवजायतुंदेवैसुंदेवताभिरा
सीत्सनव्यावृत्तमगच्छतामृजापतिमुपाधावत्तस्मादृतंदशरात्रंप्रायच्छत्त

॥१५॥

अ

माहुरजेनायजतततो वै सौत्याभिर्देवताभिर्व्यवृते मगल्य द्यएवंविद्वां दशरात्रेण
 यजते व्यावृते मेव पाभना भानृष्येण गच्छति त्रिवुक्ते ॥२॥ एष यजोय दशरा
 त्रः कुक्कुलं च दशः कुक्कुदे कविः शः कुक्कुत्रयस्त्रिः शोय एव विद्वां दशरात्रेण यज
 ते त्रिवुक्ते देवसमनानां भवति यजमानः पंचदशो यजमान एव कविः शोय ज
 मानस्त्रयस्त्रिः शः पुरुरतेराभिचुर्यमाणो दशरात्रेण यजत देवपुरा एव पर्य
 हते तस्य न कुतश्च नो पा व्याधो भवति नैनमसिचरं क्त्वरणते देवा सुरा संयत्ता
 आसन्ते देवा एताः ॥३॥ देवपुरा जपथं न्यदशरात्रं तापयै हितुं तेषां न कुतश्च
 नो पा व्याधो भवति नो देवा जभं न्यपरा सुरा यो भानृष्ये वा त्स्यात्ता दशरात्रेण
 यजत देवपुरा एव पर्यहते तस्य न कुतश्च नो पा व्याधो भवति भवेत्यात्मना

॥१५॥

परायमात्तव्योभवतिस्तोमस्तोमस्योपतिर्भवति आत्तव्यमेवोपतिर्भुरुतेजामिवे॥१॥ एत
त्तुर्वैतियज्यायाऽसुस्तोममुपेत्यव नीयाऽसमुपयंति यदेगिष्टोमसामान्यवस्ताश्चपु
स्तोयु भवन्त्यजमित्ताय त्रिवृदग्निष्टोमोभिष्टुदा जे यीषुभवति तेज एवावरुंधे
पंचदशउक्थेऽं द्वाविं द्वियमेवावरुंधे त्रिवृदग्निष्टोमो वैश्वदेवीषुपुष्टिमेवावरुंधे
सप्तदशेगिष्टोमः प्राजापत्यासुतीव्रसोमो न्नाद्यस्यावरुंध्याज योमेवतेनजा
यते॥५॥ एकविंशउक्थाः सौराषुप्रतिष्ठित्या अथोरुचमेवात्मं धत्ते सप्तदशेगि
ष्टोमः प्राजापत्यासूपहवोऽपहवमेवगं ह्यति त्रिणवावग्निष्टोमा वृभित रेद्री
षुविजित्ये त्रयस्त्रिंशउक्थो वैश्वदेवीषुप्रतिष्ठित्ये विश्वजित्सर्वेष्टो तिरात्रो
भवतिसर्वस्याभिजित्ये॥६॥ विराजमेवगं ह्यति प्राजापत्यो वा एषयजोयद्दश

स० स०

दि० ॥

॥१६॥

शरात्रिष्टुक्कुंदा एतावेनायत एकात्रिंशच्च ॥ ॥५॥ ॥ कृतवो वे प्रजाकामाः प्रजानां विदंते ते का
मयं त प्रजाः सज्जमहि प्रजामवरुंधीमहि प्रजां विदेमहि प्रजावंतः स्यामिति त एते मेकादशरात्रमप
श्यंत महिरंते नो यजंतो वेते प्रजामसृजंत प्रजामवरुंधत प्रजाम विदंत प्रजावंतो भवन्त ऋतं भ
वन्त दर्शिता मातर्ब्रह्म मृनुनां वा एते पुत्रास्तस्मात् ॥ १॥ अर्जुन उच्यते य एवं विद्वा स्स एकादशरात्र
मासि त प्रजामेव सृजंत प्रजामवरुंधते प्रजां विदंत प्रजावंतो भवन्ति ज्योतिरतिरात्रो भवति ज्यो
तिरेव पुरस्तादधते सुवर्गस्य लोकस्यानु र्यात्ये पृथ्व्यभुहे भवति षड्वा कृतवः षडृषानि पृथै
रेव तून्वारो हंत्युर्तुभिः संवत्सरं ते संवत्सर एव प्रतितिष्ठंति चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशस्य
क्षरा गायत्री ॥ २॥ गायत्रं ब्रह्म वर्चसं गायत्र्या मेव ब्रह्म वर्चसे प्रतितिष्ठंति चतुश्चत्वारिंश
शा भवति चतुश्चत्वारिंशद क्षरा त्रिष्टुभिर्द्वियं त्रिष्टुप त्रिष्टुभ्येवं द्विये प्रतितिष्ठंति

॥१६॥

षाचत्वारिंशोभवत्पञ्चत्वारिंशः शब्दः क्षराजगतीजागताः पशवो जगत्यामेव पशुप्रमत्ति तिष्ठत्ये
 कादृशान्नो भवति पञ्चवाकृतव आर्तवाः पञ्चर्तुष्वेवार्तवेषु संवत्सरे प्रतिष्ठाय प्रजामवरुंधते
 तिरात्रावृश्चितो भवतः प्रजायेपरिहृते ॥ ३॥ तस्मा दायुश्चैकान्तपञ्चाशच्च ॥ ॥ ६ ॥
 ऐन्द्रवायवाग्नाग्नाग्नीयाद्यः कुम्भयेत यथापू र्वं प्रजाः कल्मरं नि ति यज्ञस्थवे कू सिम
 नु प्रजाः कल्मते यज्ञस्या कू सिमनुन कल्मते यथापूर्वमेव प्रजाः कल्मयति न ज्यायार्थं सिं
 नीयानतिक्लामयेन्द्रवायवाग्नाग्नाग्नीयादामया विनः प्राणे नुवा एष ब्रह्मते यस्याम
 यति प्राण ऐन्द्रवायवः प्राणेनैवै नु स मर्थयति मैत्रावरुणाग्नाग्नाग्नीं नृयेषां दीक्षितानां
 प्रमीयते ॥ १॥ प्राणापानाभ्यां वा एते व्युत्थंते येषां दीक्षितानां प्रमीयते प्राणापानौ मित्रा
 वरुणौ प्राणापानौ वैवमुखतः परिहरंत आश्विनाग्नाग्नाग्नी तानुजावरोश्विनौ वैदे

॥१०॥

वानामानुजावरोपश्चैवागुं पयैतामश्विनीवितस्येदेवतायजानुजावरस्तावेवैनुमगुं प
रिणयतः शुक्राग्नान्गृहीतगुतश्रीः प्रतिष्ठाकामोसौवादित्यः शुक्रएषांतोतंमनु
ष्यः ॥२॥ श्रियैगुत्तानिवर्ततेतादेवांतमारभतेनततः पापीयाभवतिमुं धग्रान्
गृहीताभिचरं नार्तपात्रं वा एतद्युनं थिपात्रं मृसुनैवै नग्राह्यतिताजगाभिभा
रुत्याग्रयुणाग्नान्गृहीतयस्यपितापितामहः पुण्यस्यादथतंनप्राप्तिपाद्वा
वाएषइंद्रियेणचृध्येतयस्यपितापितामहः पुण्यः ॥३॥ भवत्यथतंनप्राप्तिपा
रइवैतद्युतस्यवागिवयदाग्रयुणोवाचैवै नमिंद्रियेणसमर्थयतिनततः पापी
याभवत्युक्थ्याग्नान्गृहीताभिचर्यमाणः सर्वेषां वा एतत्पात्राणामिंद्रियं य
दुक्थ्यपात्रः सर्वेणैवै नमिंद्रियेणातिप्रयुक्ते सरस्वत्यभिनेनेषिवस्यइति

आ

॥११॥

ना

पुरोरुचंकुर्याद्वाग्वै॥४॥ सरस्वतीवाचैवै नमति प्रसुद्धे मातृक्षेत्राण्यरणानिगुम्मे
साहमृत्योर्वै क्षेत्राण्यरणानितेनैवमृत्योक्षेत्राणिनगच्छति पूर्णान्नहानरुणी
यादामयाविनः प्राणान्वा एतस्य शृङ्गछतियस्यामयति प्राणाग्रहाः प्राणानेवा
स्य शुचो मुच्यन्ते यदीता सुर्भवति जीवत्येव पूर्णान्नहानरुणीयाद्यर्हि पर्जन्यो
न वर्षे साणान्वा एतर्हि प्रजानां २१ शृङ्गछतियर्हि पर्जन्यो न वर्षेति प्राणाग्रहाः
प्राणानेव प्रजां २१ शुचो मुच्यन्ति ताज कम्बवर्षेति॥ ५॥ प्रमीयेत मनुष्यकृद्ध्यते यस्य
पितापितामहः पुण्यो वाग्वा एव पूर्णान्नहान्यं च विशतिश्च॥ ॥७॥ ॥
गायत्रोवा ऐन्द्रवायवो गायत्रं प्रायणीयमहस्तस्मात्प्रायणीयेदं नैन्द्रवायवो गृ
ह्यते स्व एवैनमायत नैन्द्रहतित्रैष्टुभो वैशुक्रः त्रैष्टुभं द्वितीयमहस्तस्माद्विती

स. स.

॥१८॥

वि

येहं छुकोर्यतेस्वएवेनमायतनेगृह्यतिजागतिवाओग्युणोजागतंतृतीयमहस्त
स्मात्तृतीयेहंन्नाग्युणोगृह्यतेस्वएवेनमायतनेगृह्यत्येतद् ॥१॥यत्तमापद्यछंदा
स्याप्नोति यदाग्युणः श्वोगृह्यतेयत्रैवयत्तमदृशंततएवैनंपुनः प्रयुङ्गे जगन्मुखो
वेद्वितीयंरात्रेजागतआग्युणोयच्चतुर्थेहंन्नाग्युणोगृह्यतेस्वएवेनमायतने
गृह्यत्यथोस्वमे वछंदोनुपर्यावर्तंततएवैन्द्रवायवोरार्थंतरयंचुममह
स्तस्मात्पंचमेहंन ॥२॥ऐन्द्रवायवोगृह्यतेस्वएवेनमायतनेगृह्यतिबार्हतेवैश्व
कोबार्हन् ५षष्ठमहस्तस्मात्षष्ठेहंछुकोर्यतेस्वएवेनमायतनेगृह्यत्येतद्वि
तीयंयत्तमापद्यछंदा ५स्याप्नोति यच्छुक्रः श्वोगृह्यतेयत्रैवयत्तमदृशंततएवैनं
पुनः प्रयुङ्गे त्रिष्टुभमुखोवै तृतीयस्त्रिरात्रः सैष्टुभः ॥३॥शुक्रोयत्तमपमेहंछुको

दि. ॥

॥१८॥

गृह्यते स्व एवेन मायतने गृह्णात्यथोस्वमेव छंदो नुपूर्यावर्तते वाग्वाजामयुणो वागष्टममद
स्तस्माद् दृमेहं भ्रात्रयुणो गृह्यते स्व एवेन मायतने गृह्णाति प्राणो वारं द्रवायुवः प्राणेतन
वममदस्तस्मा भवमेहं नैन्द्रवायुवोगृह्यते स्व एवेन मायतने गृह्णात्येतत् ॥ ४ ॥ वैतृती
ययुक्तमाप्नुद्य छंदास्याप्तियदैन्द्रवायुवः श्वोगृह्यते यत्रैव यत्तमदशंतत एवेन पुनः
प्रयुद्धे थोस्वमेव छंदो नुपूर्यावर्तते पृथोवाएते थपथेनयंतियैन्यैन्द्रवायुवास्यति प
धंततः खलुवारषयुतस्य यद्दशममहर्दशमेहं नैन्द्रवायुवोगृह्यते युतास्य ॥ ५ ॥ एका
तंगत्वापश्चात् संधामपि युंसयो यथावहीयसा प्रतिसारंवर्हंति ताद्यो वतछंदास्यन्यो
न्यस्य लोकमभ्यधाय तान्यैतन्नेव देवा ब्यबाहयं नैन्द्रवायुवस्य वारानदायतनं यच्चतुर्थ
महस्तस्मिं भाग्युणो गृह्यते तस्मादाग्न्युणस्यायतने नवमेहं नैन्द्रवायुवोगृ

र.म.

॥१९॥

त्यतिशुक्रस्य नाणदायतेनंयस्य च मं॥ ६॥ अहस्तस्मिन्नेन्द्रवायवो गृह्यते तस्मादेन्द्रवायवस्य
यतेन सप्तमे हं क्रो गृह्यते जाग्रयुणस्य वा एतदायतेनंयस्य च मं॥ ७॥ स्तस्मिन्
क्रो गृह्यते तस्मात्क्रुक्रस्यायतेनंयस्य च मं॥ ८॥ जाग्रयुणो गृह्यते छंदाश्चैव तद्विवाहयति प्रवस्यते
विवाहमाप्नोति य एव वेदाथो देवताश्च एव यज्ञे स विदेदधाति तस्मादिदमन्योन्यस्मै
ददाति ॥ ७॥ एतद्वै पंचमे हं त्रैष्टुभ एतद्गृह्यते युतस्य पंचममन्यस्मा एकं च ॥ ८॥ ॥
गायत्रेष्टुभो जागतो जगन्मुखो थोस्वमेव रायं तरो बार्हत एतद्वै द्वितीयं त्रिष्टुभमुखो
थो वाक्प्राण एतदथो पथश्चतुर्थं नवमे पंचं सप्तमे षष्ठमे हं छंदाश्चैव ॥ ९॥ ॥
जापतिर कामयत प्रजायिष्येति स एतद्दशरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनो यज गततो वै स
प्राजायत यः कामेयत प्रजायिष्येति स द्वादशरात्रेण यजेतु मैव जायते ब्रह्मवादिनो

दि ॥

म

॥१९॥

श्रीगणाधिपतये नमः ॥ १ ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिः ॐ नमः ॥ इषेताज्जेवावा
यवस्थोपायवस्थदेवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमायकर्मणा अप्या
यध्वमग्निया देवभागमूर्जस्वतीः पर्यस्वतीः प्रजावती रनमीवा अ
यक्षमा मावस्तेन इरातमाघरा सोरुद्रस्य हेतिः परिवोवृणक्तु
ध्रुवा अस्मिन् गोपतौ स्यात बह्नीर्यजमानस्य पुरा न पाही ॥ १ ॥ इषे त्रि
चत्वारिंशत् ॥ यज्ञस्य घोषदसि पत्यु ए रक्षः पत्यु ए अरातयः ये
यमगाधिषणा बहिररुमलुना कृता स्वधया वितणत आवहंति
कवयः पुरस्तादेवेभ्यो जुष्टमिह बहिरासदे देवानां परिपूत
मसि वृषवृथमसि देव बहिर्मावा न्वङ्गतिर्यमवर्तै राध्या समा

प्र.स.१

क्षेतातेमारिषं देववर्हिः शतवल्गां विरोह सहस्रवल्गां ॥ १ ॥ विवृय
ॐ हेमप्रथिव्यासंपचः पाहि सुसंभ्रतावा संपरांभ्यादित्येराह्ना
सीद्राण्ये सूनहनं पूषाते गृथिं गृथ्यातु सतं स्या हिंद्रस्य वावा मा
दुभ्यामुद्यच्छेदं हंसते मूष्माहराम्युवतिरिक्षमं निहिदेवंगम
मसी ॥ २ ॥ सहस्रवल्गां अमरात्रिंशचा ॥ ३ ॥ रुंधं ध्वं देव्याय क
मीढो देवयज्याये मातरि धनो धमे सिधोरसि प्रथिव्यसि वि
श्वधाया असि परमेष्ठा धान्माह ॥ सहस्रमाह्वारि सनां पवित्रं
मसि शतधारं वसूनां पवित्रं मसि सहस्रधारं ॥ ४ ॥ हुतं स्तोको
हुतोद्गमग्रये हुतेनाकाय स्वाहा चार्वा प्रथिव्या पूसावि

३

श्वानुःसाविश्वव्यचासाविश्वकर्मासंप्रच्यध्वमृतावरीरुमितीर्मधुमाम
तमामंद्राधनस्यसातयेसोमेनवातनसीद्रायदधिर्विस्तीहव्यरक्ष
स्व॥१॥सोमेनाष्टौचा॥३॥कर्मणेवां देवेभ्यश्चकेयंवेपयतापयुष्ट
रक्षःप्रत्युष्टाअरातयोधूर्वसीधूर्वधूर्वतंधूर्वतंयोस्मांधूर्व
तितंधूर्वयंवयंधूर्वमिस्वदेवानामसिसरिततमपयितमंजुष्टमव त
हितमदेवदूतममहंतमसिहविर्धानंदःहस्वमाक्तामित्रस्यवा
यश्नुषाप्रदुमाभैर्मासंविकथमावा॥१॥हिंसिषुमरुवातायदे
वम्यवासवितुःप्रसवैश्चिनोबहिप्योष्टुहस्ताभ्यामग्रयैजुष्टनि
वपाम्यमीषोमाभ्याभ्यामिहंदेवानामिहमुनःसहस्प्रायेलाना

प्र.स.३

राष्ट्रे सुवर्णमिवि रण्यपे वै श्वान रुं यो ति द्विं हं तादु यी धा वां प्रथि
व्यो रुं वति रि क्ष मे वि ह्य। हि सा स्तो पस्थं सा दयं म्य मे हव्य प्रक्ष
स्व॥२॥ मात्वा पद्म तारि प्रं राचा॥३॥ देवो वः सवितो पुना त्व छि द्वे वा
प वि त्रे वा व सी सूर्य स्य र मि मि रा पो दे वी र ग्रे पु वो अ ग्रे गु वो य
इ मं य शं न य ता ग्रे य श प ति ध त्त यु ष्मा निं द्रो वृ णी त वृ त्त र्ये
यू य मिं द्र म वृ णी ध्वं वृ त्त र्ये यो क्षि ता स्था म्य ये वा ज्ञु एं प्रो क्षां
म्य मि षो मा १७ या प्रं शुं ध ध्वं दे व्या य क र्म णो दे व य ज्या या अ व
धू त प्र क्षो व धू ता अ रा त यो हि त्या स्तु ग सि प्र ति वा ॥३॥ प्रथि २
वी वै वे धि ष व णा म सि वा न स्प तं प्र ति वा हि त्या स्तु ग्वे व ग्रे र त न र

सिवाचो विसर्जनं देववीतयेवाग्र उहामि म्यदिरसिवा नस्पत्यः स इ
हं देवेभ्यो हव्यं पूरुशमित्रमिधेयमावदोजमा वदद्युमद्वदतवय
संघातं जेषवर्षवृधमसिप्रतितावर्षवृधं वेतुपराणूत प्रक्षः प्ररा
पूता अरातयोरक्षसां भागो सिवायुर्वो विविनक्तु देवो वसविता हिर
ण्यपाणिः प्रतिगृह्णातु ॥ तामा एकादश्या ॥ ५ ॥ अवधूत पूरुक्षो वधूता
अरातयो हित्यास्वगसिप्रतितामथिक्विवेतु दिवस्कंभ निरसिप्रतिता
दिवसस्वगेतु धिप्रसिप्रवत्या प्रतिता दिवस्कंभ निवेतु धिषणो सिपावते
यीप्रतितापर्वतिर्वेत्तु देवस्य ता सवितुः प्रसवे श्विनोर्बाहुभ्यां पुस्तो हस्ता
भ्यामधि वपामिधेयमसिधिः सुहिदेवां नृपाणां यत्पापाना यत्वा व्याना

प्र.स.३

यत्वादीर्घमनुप्रसितिमायुषेधां देवो वसविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णातु
॥३॥ प्रणायत्वा पंचदश्या ॥ ६ ॥ धृष्टिरसि बृहस्पतिः प्रणामेभिर्मा माहं जहि
निष्कृष्यादः सैथा देवयज्ञं वहनिर्दः प्रक्षी निदग्धा अरातयो ध्रुवमसि ग्य
प्रथिवी द्रः हायुर्दः ह प्रजां द्रः ह सजातान सैयजमानाय पर्यहथ
त्रैमस्यं तरिर्क्षं द्रः ह प्राणं द्रः ह पानं द्रः ह सजातान सैयजमाना
य पर्यहथ त्रैमस्यं तर्क्षं द्रः ह प्राणं द्रः ह पानं द्रः ह सजातान सैयजमाना
हस्योत्रं द्रः ह सजातान सैयजमानाय पर्यहथ मी सिदिशो द्रः ह यो
निर्द्रः ह प्रजां द्रः ह सजातान सैयजमानाय पर्यहचित्स्थ प्रजाम
सैरदम सै सजातान सैयजमानाय पर्यह भृगुर्वा मंगिरसं तपसा

तप्यध्वंयानि घर्मकपालान्युपचिन्वंति वै धरसः ॥ प्रसृता न्यपिवृतं
 देवायुविमुंचतां ॥ २॥ चक्षुरणचत्वारिंशचा ॥ ७॥ संवपामिसमापो
 अदिरगमतसमोषथयोरसेनसंरेवतीजिगीतीभिर्मधुमतीर्मधुमती
 मिःसृष्टेऽध्वमध्यःपरिप्रजातास्थसमदिः प्रव्यध्वंजनयत्येवासंयौम्यग्नौमा ग्रये
 भ्यांमखस्यशिरोसिघर्मोसि विश्वायुकरुप्रथस्वोक्तेयज्ञपतिप्रथसांवचंगृहीषांत
 रितःरक्षोतरितायोहेवस्वास्विताश्रपयतुवर्षिष्ठेअधिनाकेग्नितैत्तनुवंमातिधा
 र्गग्नेहव्यःरक्षस्वसंभृंस्त्राणपच्यस्वैकतायस्वाहाद्वितायस्वाहात्रितायस्वाहा ॥ ३॥
 सविताहविःशतिध्या ॥ ८॥ आदहदं दस्यवां हुरसिदक्षिणः सहस्रभ्रष्टिःश
 ततेजावायुरसितिग्मतैजाः पथि विदेवयजं न्योषध्यास्तेमुत्तंहिंसिषां ॥ ९॥
 मपहतोररुःप्रथिव्यैव्रजंगच्छगोस्त्रानंवर्षतु तेद्यौर्वधानदेवसवितःपर

अरात

प्र.स.१ मर्यादापरावतीशतेनपाशैर्योस्माद्वेष्टियंचवयंदिष्मस्तमतोमामौगपहृतो
ररुःप्रथिव्येदेवयजंन्यैवृजंग॥१॥गन्धर्वास्तानंवषट्पुतेद्योर्विधानदे
वसवितःपरमस्यांपरावतिशतेनपाशैर्योस्माद्वेष्टियंचवयंदिष्मस्तम
तोमामौगपहृतो ररुःप्रथिव्या अदेवयजनीवृजंगं गन्धर्वास्तानंवषट्पु
तेद्योर्विधानदेवसवितःपरमस्यांपरावतिशतेनपाशैर्योस्माद्वेष्टियंचव
यंदिष्मस्तमतोमा॥२॥मौगररुस्तेदिवंमास्काभितिवसवरत्वापरिगृहं
तुगायत्रेण छंदसा कदास्वापरिगृहं तुत्रेष्टुभेन छंदसा दित्यास्वाप
रिगृहं तुजागतेन छंदसा देवस्य सवितुः सवेकमेकं प्रवृत्तिवैधमस्तम
स्य रतसदनमस्य रतश्रीरसिधा असिस्वधा अस्य विद्या सिवस्वि
चासिपराक्रेरस्या विस्रपौ विरसिंनुहा हायपथीवीजं रत्नान्यामैरयं

ए

चंद्रमसि स्वधाभिस्तो धीरासौ अनुद्रव्ययजं तो ॥ ३ ॥ देव यजं न्यै वजं तमतो
मा विरसिं नेकादराचा ॥ ४ ॥ प्रलुष्टः प्रलुष्टः अरातयो ग्रेवस्ते जिष्टेन
तेजसानिष्टपा मिगोष्ठं ॥ मिगोष्ठं मानि मृक्षं वाजिनं वासपनमाह
संमाभिवाचं प्राणै चक्षुश्चोत्रं यजां योनिं मानि मृक्षं वाजिनं वासपनमा
ही ॥ संमाज्याशासानासौ मनसं यजा ॥ सौ भार्यं तनूं ॥ अग्ने रनुवता भवा
संनहो सुकृताथ के सुप्रजसस्त्वावय ॥ सुपत्नीरुपा ॥ १ ॥ सेहि मा ॥ अग्ने स
पत्नं हं भनमहदासो अदाभ्यं ॥ इमं विष्यामि वरुणस्य पाशं यमबध्नीतसवि
ता सुकेतः ॥ धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सहपया करोमी ॥ समा
युषां संप्रजया समग्ने वर्चसा पुनः ॥ संपत्नी पत्या हंगच्छे सतासा तनुवा
मे मा ॥ महीनां पयोऽस्योषधीनां रसस्तस्य ते क्षीयमाणास्य निः ॥ २ ॥

प्र० २५०१

वपामिमहीनांपयोऽस्योषधीनां रसोऽस्ति तस्यैव सौम्याऽस्यैव सो
दश्चेनवाचक्षुषावेक्षोऽसुप्रजास्त्रायते जोसी ते जोनुपेह्यमिस्ते ते जो
माविने रमे जिह्वा सि सुप्रदेवानां धामे धामे देवेभ्यो यजुषे यजुषेभ्य
व शुक्रमसि ज्योतिरसिते जो सि देवो वः सवितोऽसुनाव छिद्रेण पवित्रेण
वसोऽस्य स्य रश्मिभिः शुक्रं वा शुक्रायां धामे धामे देवेभ्यो यजुषे य
जुषे गृह्णामी ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्य चिस्त्वा चिषि धामे धामे देवेभ्यो
यजुषे यजुषे गृह्णामी ॥ ३८ ॥ पनी रश्मिभिः शुक्रं षोडश यो चो ॥ १० ॥
कृष्णे स्यात्स्वरे षोडश ये लो विदिरसि बहिषे ला स्वाहा बहिरसि सुगन्धय
स्ता स्वाहा दिवे वा तरिक्षाय वा पृथिव्यै वा स्वधा ॥ पितॄभ्यः शुक्रं भव बहिषि
भ्यो जुषी पृथिवी गच्छते विष्णो रत्नपोऽस्य गन्धमिदं संता स्तृणामि स्वास स्थंदे

स्तोहा

वे० यो गंधर्वो सं विश्वावसुर्विश्वस्मादीषतो यजमानस्य परिधि रिड ईडितं
 इत्यबाहुरसी ॥ १॥ दक्षिणो यजमानस्य परिधि रिड ईडितो मित्रावरुणो
 तोतः परितः ध्रुवेण धर्मिणो यजमानस्य परिधि रिड ईडितः सूर्यस्ता
 पुरस्तात् कस्याश्चिद्विश्वस्यावीति होत्रं वाकवेद्युमंतः समिधीमह्य
 भेवृहंतमध्वरे विश्वो यज्ञे स्थो वसूनां रुद्राणामादित्यानां सदसि द्रुजुहर्
 पभृधवासि घृताचीनां नम्रा प्रिये रौतानां नम्रा प्रिये सदसि सीदता अमा
 स दं स्फुक्ते स्य लोके ता विष्टो पाहियाहियज्ञं पाहियन्नपतिं पाहिमां य
 ज्ञानियं ॥ २॥ बाहुरसि प्रिये सदसि पंक्तिं ददाचा ॥ १॥ भुवनमसि विप्रथ
 स्वाग्नेयं परिदं नमः ॥ जुहो ह्यग्नि स्वाह जति देवयज्या या उपभृदे हि देव
 स्वा सविता ह्यति देवयज्या या अग्रा विश्वमावाप्तवक्रमिषं विजिह्वा

मा

५५

रेयदोदेवासआखुरेयहियासोहवामहइंद्राग्नीद्यावाप्रथिवीआपओषधी
स्वंदीक्षाणामधिपतिरसीहमासेतंपाहि॥१॥वचंॐषधीरसौघा॥१॥ॐ
आकुर्येप्रयुजमयेस्वाहामेधायेमनसेमयेस्वहादीक्षायैतपसेमयेस्वाहा
सवस्वयेपूषेमयेस्वाहापोदेवीर्ब्रह्मतीविश्वरांभुवोद्यावाप्रथिवीविभुर्वतिरिक्षं
बृहस्पतिर्नोहविषावृधातुस्वाहाविश्वेदेवस्यनेतुर्मूर्तेर्वृक्षचित्तवृणितस
ख्यंविश्वेरायद्वेषुध्यसिद्युन्मंवृणितपुष्पसेखाहकसामयाशिल्पेभ्यस्तेवा
मारभेतेमामा॥१॥पातमास्ययज्ञस्योदचद्वसांधियःशिक्षमाणस्यदेव
कृतुंदक्षंवरुणसंपूषिन्नाधिययातिविश्वादुरितातवेममृतममिणिम
धिनावरुहेमोर्गस्यंगिरस्यूर्णमृदाबुर्जमेयच्छपाहिमामाहासी

प्र०स०१

विष्णोःशमीसिशमीसिशमीयजस्यशमीनेयचुनक्षत्राणांमातिकाशासा
हीद्रस्ययोनिरसि॥१॥मामाहिःसीःकृष्णैवासुसत्यायैसुविपत्ताभ्य
स्त्रौषधीभ्यःसूपस्थदिवोवनस्पतिकुर्ध्वोमापाद्यौद्र्यस्वाहायज्ञंमन
सास्वाहाद्यावाप्रथिविभ्याःस्वाहोरीरंतरिक्षास्वाहायज्ञंवाताहरमो॥३॥
मायोनिरसिःत्रिः॥१॥देवीधियंमानामहेसुमृडीकामभिष्टयेवज्ञौ
धांयज्ञवाहसःसुपारो नो असदसे॥येदेवामनोजातामनोयुजःसुदक्षाहक्ष
पितारस्तेनःपांतुतेनोवंतुतेभ्योनमःस्तेभ्यस्वाहाभैवःसुजाग्रहिवयः
सुमंदिषीमहिगोपायनस्वस्तयेप बुधेनःपुनःदद्विः॥तमभैव्रतपाभू
सिदेवआमर्युषा॥१॥१॥यज्ञैषीक्यः॥विश्वेदेवाअभिवावृत्रंन्यूषासंन्यासोमामा

मोराधसादेवसवितावसोवसुदावारास्वेयसोमाभूयोभवमाप्रणंन्मृत्या
विराधिमाहमायुषाचंद्रमसिममभोगायभववस्त्रमसिममभोगायभवो
मसिममभोगायभवहयोसिममभोगायभवा॥१॥ ठागोसिममभोगाय
भवमेषोसिममभोगायभववायवेतावरुणायतानिररत्यैवारुद्रायवादेवी
रापोअपांतपाद्युर्मिहविष्णुद्विद्यावांन्मदितमस्तवोमावक्रमिमिषमर्चि
नंतंतुप्रथिव्याअनुगेषभद्राहमिश्रेयःप्रेहिबृहस्पतिःपुरऐतातेअस्वथे
मवस्यवरआप्रथिव्याआरेरात्रुकृणुहिसववीरऐहमन्मदेवयजनंप्रथिव्या
विश्वेदेवायदजुषंतपूर्वक्रुक्सामाभ्यांयजुषासंतरंतोरायस्येषेठासमिषा
मदेमा॥३॥ आत५हयोसीममभोगायभवस्यपंचवि५शतिश्चा॥३॥ इयं
तेशुक्रतनूः॥ रिदंक्वस्तिथासंभवभाजंगळजूरसिघृतामनसाजुषा

प्र.स.२

विष्णवे तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवे वाचो यंत्रमशीय स्वाह गुरुक्रमस्य
मृतमसि वैश्वदेव ॥ हविस्तु स्थित्य चक्षुरारुह मग्नैरक्षः कनिकां यदेत
शोभिरीयसे भ्राजमानो विपश्चिता चिह्नसिमना सिधीरसि हस्तिगा ॥ ३॥
असि यज्ञियासि क्षत्रियास्य हितिरस्युभयतरी हस्तिानः स्रपाची सुप्र
तीची संभव मित्रत्वापदिन भ्रातृपूषाध्वनः पारिंदायाध्यक्षायानुवा
नु मातामं न्यतामनु पितो भ्राता सगर्भ्यो सरवा सयूथ्यः सादेवि हेवमष्टे नु
हेन्द्राय सोम ॥ रुद्रत्वावर्तयतु मित्रस्य पथा स्वस्ति सोम सखा पुनरेहि
सहरेया ॥ २॥ हस्तिगा सोम सखा पंचचा ॥ ४॥ वस्यसि रुद्रास्य हिति
रस्याहिया सिगुक्रासि चंद्रासि बृहस्पतिस्तारुं नेवं वतु रुद्रो वसुभिरा ९
चिकेतु ॥ यि सास्तान् नृनि विप्रिथिव्यास्ता मृतं नाजिघर्मिहे ॥

श्रीगुरुभ्योनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥ श्रीसीताभक्तसुलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनु
मत्समेतश्रीरामचंद्रपरब्रह्महणेनमः॥ ॐ ॥ वागीशगद्यासुमनसः सर्वधीनामु
पक्रमे॥ यन्नत्वाहं कृतकृत्यास्युस्तन्नमामि गजाननं॥ १॥ नमस्तेशा० मे॥ २॥ गुरु
नमः॥ ३॥ रामाय० येनमः॥ ४॥ ॐ कृतंतं रामराजैति मधुरं मधुराक्षरं॥ आरुह्य क
विताशारवां वंदे बाल्मीकि कोकिलं १ बाल्मीकिर्मुनिर्नि सिंहस्थाः शतकोटिश्च कविता
वनाचारिणः शृण्वन्नाम कथानादं कोनयाति परंगतिं २ यः पिवंस्ततं रामचरिता
मृतसागरं अतस्तस्मिन्नि वंदे प्राचेतसमकल्मुषं ॥ ३॥ गोष्पदीकृतवाराशिं
मशकीकृतराक्षसं रामायणमहामालारत्नं वंदे निलात्मजं ४ अंजनानंदनं
वीरं जानकीशोकनाशनं कपीशमक्षहंता वंदे लंकप्रभयंकरं ५ अमिषीक

तमातीउंगोषदीकृतसगरं तणीकृतदशग्रीवमांजनेयं नमाम्यहं ६ उहं घ्यसिंधोः
सलिलं सभलीलयशोकवह्निं जनकात्मजयाः आदाय ते नैव तदाहलं कां नमामितं प्रोज
लिरांजनेयं ७ मनोजवमारुततुल्यवेगं जितेद्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठं वातात्मजं वानरयूथमु
ख्यं श्रीरामदूतं शिरसानमामि ८ यत्र यत्र रघुनाथकीर्तनं तत्र तत्र कृतमस्तकांजलिं बाष्प
वारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिर्नमिति राक्षसांतकं ९ आंजनेयमतिपादलाननं कांचनादिक
मनीयविग्रहं १० पारिजाततरुमूलवासिनं भावयामि पवमाननंद १० नाल्मीकिगिरिसं
भूतारामसागरकामि पुनातु भुवनं पुण्या रामायणमहानदी ११ श्लोकसारसमाकीर्णं
सर्गकल्लोलसंकुलं कांडग्राहमहामी नंबंदे नारायणार्णवं १२ वेदवेद्ये परे पुंसि जाते १
दशरथात्मजे वेदप्राचेतसादासीत्साक्षाद्रामायणात्मना १३ आपदामपहता

रंदातारं सर्वसंपदां लाकाभिरामं श्रीरामं भूयो भूयो नमाम्यहं १४ शुण्वन्नामायणं भक्त्या यः पादं प
दमेव वा स याति ब्रह्मण स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा १५ चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरं एकैकम्
क्षरं प्रोक्तं महापातकनाशनं १६ यः कर्णो जलिसमुद्वेगहरहः सम्यक्प्रवत्यादराद्वात्मीकेर्वदनार
विंदगलितं रामायणारव्यं मधु जन्मव्याधिजराविषं तिमरेणोरत्यंतमोपद्रवं संसारं सविहाय गच्छति
सुमान्विष्टोः पदं शाश्वतं १७ वैदेही सहितं सुरद्रुमतले हे मे महामदये मध्येषु कमासने मणिम
ये वीरासने सुस्थितं अये वाचयति प्रभं जनमते तत्वं तु निश्चयः परं व्याख्यातं भरतादिभिः परिह
तं रामं भजे श्यामलं १८ श्रीराघवं दशरथात्मजमप्रमेयं बीतापतिं रघुकुलान्मयरत्नदीपं आ
जातु बाहु मरविंददह्लायताक्षं रामं निशाचरविनाशकरं नमामि १९ नमो स्तु राम सलक्ष्मणाय
देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै नमो स्तु रुद्रे द्रयमानलेभ्यो नमो स्तु चंद्रार्कमरुद्गणेभ्यः २० धर्मा
त्मा सत्यसंधश्च रामो दशरथिर्यदि पौरुषे चाप्रतिद्वंद्वः शरेनं जहि शत्रुणं २१ राममिंदी

१

वरश्यामंगजीवायतलोचनं जाघोषनिर्जितारणितं जानकीरमणं भजे २२ वामेभर्मिसुतापुरस्तु
 हलुमान्यश्चत्सुमित्रासुतः शत्रुघ्नो भरतश्च पार्श्वदल्लयो वायव्यकोणेषु च सुग्रीवश्च विभीषश्च
 युवराज्ञा रासुतो जांबवान्मध्ये नीलसरोजकोमलरुचिं रामं भजेश्यामलं २३ ॐ विघ्नमस्तु गा
 यत्री ॐ तपस्वाध्यायनिरतं तपस्वी वाग्विदां वरं नारदं परिपृच्छ बाल्मीकि मुनिपुंगवं १
 को न च स्मिन्सांप्रतं लोके गुणवान्कश्च वीर्यवान् धर्मश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढव्रतः २ चारि
 त्रेण च को युक्तः सर्वभूतेषु को हितः विद्वान्कः समर्थश्च कश्च प्रियदर्शनः ३ आत्मवान्को जि
 तक्रोधोद्युतिमान्को न सूर्यकः कस्य विभ्यति बदेवाश्च जतरेषु स्य संयुगे ४ एतदिच्छाम्यहं श्रो
 तुं परं कौतूहलं हि मे महर्षे त्वं समथो सिंहातु मे वं विधनं ५ श्रुत्वा चैतन्त्रिलोकस्तो बाल्मीकिर्ना
 रदो वचः श्रूयतामिति चामं व्याप्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ६ बहवो दुर्लभाश्चैव ये त्वया कीर्तिता
 गुणाः मुने वक्ष्याम्यहं बुध्या हतैर्युक्तः श्रूयतां नरः ७ इह वा कुवंशप्रभवो रामो नाम जनैः

२

॥ श्रीलक्ष्मीविंकेटेशप्रसन्न ॥ शृंगाभट्टिप्रारंभः ॥ श्री

पुण्यह

१

नो

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीचंद्रांबायुनमः॥ विरूपाक्षनेगती॥ कर्तास्त्रिया
सहस्रं गहं स्नात्वा भुवि संभद्रासने पुत्रेण कनिकया वा सहोपविश्य॥ ॐ नमः
द्रुक् वीर्यं शुभं मर्मदेवाः॥ सुदं परे ये माक्षभिर्यजत्राः॥ स्थिरै रं मे स्तुष्टु वीर्यं
स्तुतुभिः॥ व्यंशमदेवहितं यदायुः॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृक्षश्रवाः॥ स्वस्ति नैः पूषा
विश्ववेदाः॥ स्वस्ति न स्ताक्ष्यो अरिष्टनेमिः॥ स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥
स्वस्ति नो मिमीता मन्त्रिणा भगः स्वस्ति देव्यै दितिरनर्वणः॥ स्वस्ति
पुषा असुरो दधातु नः स्वस्ति यो वापृथिवी सुतु नो॥ स्वस्ति ये वायुमुपववा
मई सोमं स्वस्ति भुवनस्येयस्यतिः॥ बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तये आ
दित्या सोमं वतु नः॥ विश्वे देव नो अघाः स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निस्वस्त
ये॥ देवा अवतु भवस्वस्तये स्वस्ति रुद्रः पातहसः॥ स्वस्ति मित्राव
रुणा स्वस्ति पथ्यरेवति॥ स्वस्ति न इन्द्रो आग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि॥

१७

२

वाचनी

१

द्य
य

सुस्तिपंथामनुचरेमसुयीचंद्रमसाविवपुनर्दिताघृताज्ञानसंगमेम
हि॥ सुस्तिपंथामनुचरेमसुयीचंद्रमसाविवपुनर्दिताघृताज्ञानसंगमेम
घृताज्ञानसंगमेमसुयीचंद्रमसाविवपुनर्दिताघृताज्ञानसंगमेम
सुस्तिपंथामनुचरेमसुयीचंद्रमसाविवपुनर्दिताघृताज्ञानसंगमेम
नोअस्तु॥ इतिस्वस्तिवाचनंविधाय॥ पुरुषोक्षतपुत्रदमेन्निधायपुत्र
परीपुत्रेषुतंडुलहरिद्राफलीफलतांबूलगुडनेत्रेद्युतकोस्यपार्श्वेनिधाय॥
प्राणानायाम्यायेत्यादितिथिअवषांतेअमुककर्मकर्तुंगणेशवरूप
जनंचकरिष्ये॥ यंत्रंयुवेदाताविदोबदंतीपरंजधानंपुरुषोत्तमधन्य॥ वि
श्वोक्तैः कारणमीश्वरगतस्मेननोविधुवितायकाय॥ सुमुखश्चैकदंत
आकपिलो गजकणिकः॥ लंबोदरश्चैव विविक्तदेविधुनाशोगणाधपः॥
धुमकेतुगणाध्यक्षोफालकचंद्रोगणज्ञाननाः॥ वक्रतुंडः भूपकणोद्विह

कलशद

वत्सदपर्वजः ॥ हरसनु उ मापुत्रौ वृद्धौ वदितामकः ॥ भिन्नदंतः रसि क्षाग
 णपते नीमानि चक्रमात ॥ एकविंशतिनामानियः पृष्ठे दृष्टयादापी ॥ वि
 धारं भवे विवाहे च प्रवेशे निर्गमित ॥ संप्राप्ते संकटे चैव विधेस्तस्य नृणा
 यते ॥ भुक्त्वा बरं धरं देवं शशि वर्णयतु र्भुजं ॥ प्रसन्नं वदनं ध्यायेत्सर्ववि
 धोपशान्तयेत् ॥ भक्तिस्तितार्थसिद्धयर्थे पूजितो यः सुरासुरैः ॥ सर्वविध
 हरे तस्मै श्रीमहगणाधिपतये नमः ॥ वागीशायः सुमेनसः सर्वयाननुप
 त्रमेत् ॥ यन्नेनाह तत्कृत्वा स्य स्तननामि गजो नमः ॥ गणनाह गणप ० सति
 दत्तादनं ॥ दक्षिण कले शै गे शै पूजा ॥ ॥ भूः गणपतिना वाहयामी ॥ भू
 वः गणपतिना वाहयामी ॥ सुवः गणः हयामी ॥ ॥ भू भूवः सर्वहः गणपति
 ना वाहयामी ॥ गणपति देवता भ्यो नमः ॥ ध्यानादो नादि षोडशपचार
 पूजं हन प्रयामी ॥ इमं मे वरुण भूधि हव नद्या च नृय ॥ स्वामि वस्युरा

चके॥ तत्तायामि ब्रह्मणा वंदमानस्तदाशस्ते भजमानो हविर्भिः॥ अहं
उमानो वरुणो हवो ध्यरुसं समान आयुः प्रमोषिः॥ उरु रक्तशेखर
णपूजा॥ ॥ भः वरुणमावाहयामी ॥ भवः वरुणमावाहयामी ॥ भवः वरुण
मावाहयामी ॥ भवः वरुणमावाहयामी ॥ वरुणदेवताभ्यो नमः॥ ध्या
नादानादिषोडशोपचारपूजे स्तुतिमप्यामी ॥ माहीद्यो एधि वीचन इमं यज्ञमि
मिक्षतां ॥ पिष्टतान्मोभरिमन्त्रिः॥ ओषधयः संवदते सोमेन सह राज्ञा॥
यस्यैकरोति ब्राह्मणस्तं पूजितं न्यारयामसि ॥ आ कलशेषु धावति पवित्रे पदि
षिभ्यते ॥ उक्तेयं यज्ञे पुबर्धते ॥ इमं मे गंगेयमुने सरस्वति शतद्रिस्ते मं
चता परुषाणि ॥ असि क्रियन्तु रुद्ध धैवितं कर्माणि ॥ कीमं भृगुं या सौम्य
॥ अमर्षे वो निषदने पणे वो वसतिः कृता ॥ गोभ्राज इक्ष्वाकु सथयस्तन
वथ पूरुषं ॥ कांडाका उग्र रोहंती पूरुषः पूरुषः पति ॥ एवानो दुर्व्रत

नमस्तुभ्यं शतैर्नमः ॥ गंधदासदुर्गधर्माभिसंपुष्टां कसिपिणी ॥ ईश्वरी
 सर्वभूतानां तानिहापहये श्रीयै ॥ यः कलिनीयं भक्तं अपुष्पायाश्च
 पूषणीः ॥ बृहस्पतिः प्रसूतास्तानोमृत्यं कलं शूराः ॥ सहिरस्तानि य
 शुषे सुवातिसविताभाः ॥ तं भागं चित्रसीमते ॥ पूर्णदर्विपरपतस्त
 पुष्पाणी पुनरपत ॥ वस्त्रे व विक्रीणा व ह्युपमूर्त्तिं शतक्रतो ॥ तंतुं नैव
 देव्यं जनं ॥ कलशदेवताभ्यां नमः ॥ ध्यानं ॥ आवाहनं ॥ आसनं ॥ पादं ॥ अर्घ्यं ॥
 आचमनीयं ॥ स्नानं ॥ वस्त्रं ॥ यज्ञोपवीतं ॥ आभरणं ॥ गंधं ॥ अक्षतान् ॥ पु
 ष्पाणि ॥ धूपं ॥ दीपं ॥ नैवेद्यं ॥ तांबूलं ॥ सुवर्णपुष्पं ॥ नीरांजनं ॥ सर्वा
 पचारपूजां नू समर्पयामि ॥ कलशस्य ० आयातु मम कुटुंबस्य दे
 हस्य बुरितक्षयकारकाः ॥ सर्वसमुद्रासरितः स्तीर्थानि जलदानदाः ॥

आयातुममदेहस्य सर्वकाम्यार्थसिद्धये ॥ सर्वेषु कार्येषु समस्तदेशो स्वरोष्ण
येषु तथैस्वरीश्वरः ॥ सर्वैस्वरूपैर्मगवान्ननादिममास्तुमगल्यसिद्धये
हरिः ॥ यत्र योगीश्वरः कृष्णायत्र पार्थो धनुर्धरः ॥ तत्र श्रीविजयो भूतिधु
वानीतिर्मतिर्मम ॥ सर्वेष्वारम्भवाकार्येषु त्रयस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ वेदादिशानु
नः सिद्धे ब्रह्मेशानजनादेनः ॥ सर्वदा सर्वकार्येषु नास्तितेषाममंगलं ॥ तेषां
हृदि स्थो भगवान्मंगलायतनं हरिः ॥ अनन्याश्रितयंतो मां ये जनाः पर्यु
पासते ॥ तेषां नित्यामिषुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहं ॥ स्मृते सकलकल्या
णिभाजिनं यत्र जायते ॥ पुरुषं तमजं नित्यं ब्रजामिशरणं हरिं ॥ सर्वमंग
लमंगलमेशिवे सर्वार्थसाधिके ॥ शरण्ये त्रिंबके गौरी नारायिणी नमोस्तु

ते॥ तदेवलम्बं सुदिनं तदेव ताराबलं चंद्रबलं तदेव॥ विद्याबलं दैवबलं तदेवलक्ष्मी
 पतेते ध्रियुर्गं सरामि॥ लक्ष्मिनारायणाभ्यां नमः॥ उमामहेश्वराभ्यां नमः॥
 वाणी हिरण्यगर्भाभ्यां नमः॥ राची पुरंदराभ्यां नमः॥ अरुंधती वशिष्ठाभ्यां
 नमः॥ सीतारामाभ्यां नमः॥ दुर्गायै नमः॥ क्षेत्रपालाय नमः॥ वास्तुपुरुषाय
 नमः॥ इष्टदेवताभ्यां नमः॥ कुलदेवताभ्यां नमः॥ मातृदेवो भव॥ पितृदेवो
 भव॥ आचार्यदेवो भव॥ अतिथिदेवो भव॥ सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः॥ पुनः प्रा
 णायामं संकल्प्या॥ शुभे शोभने मुहूर्ते॥ शुभे तिथौ॥ मम सहकुटुंबानां क्षे
 मार्थं अभय आसुरोग्य ऐश्वर्यं सिद्धयर्थं मम कुमारस्य समस्तदुरितोप
 शान्त्यर्थं समस्तमंगलावाप्त्यर्थं धर्मार्थं कामप्रज्ञासंपत्तिव्यर्थं मम कुमा

पुण्या

रस्य विवाहादौ शुद्धार्थं वृद्धार्थं अभ्युदयार्थं च ब्राह्मणेः समातृका पूजनं नादी समा
राधानं मंदपदेवता स्थापनं च स्वस्ति पुण्याहवाचं करिष्ये ॥ ओं पुण्याहं दीर्घमायु
रस्तु ॥ शिव आपः संतु ॥ सोम नम्यमस्तु ॥ अक्षतं चारिष्टं चास्तु ॥ गंधापांतु ॥ सु
संगलां चास्तु ॥ अक्षताः पांतु ॥ आयुष्यमस्तु ॥ पुष्पाणि पांतु ॥ सोमिधमस्तु ॥
तांबुलानि पांतु ॥ ऐश्वर्यमस्तु ॥ दक्षिणाः पांतु ॥ बहुधेयं चास्तु ॥ यंकृत्वा सर्ववै
दयज्ञक्रिया कर्ण कर्मा रंभाः शुभाः शोभनाः प्रवर्तते तमहमो कारमादिं कृत्वा
भवद्विरतु शतः पुण्याहं कालं वाचयिष्ये ॥ वाचतां ॥ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम
देवाः ॥ भद्रं पश्येमाक्षभिर्यज्ञत्राः ॥ स्थिरै रङ्गैस्तुष्टुवाग्देवैस्तनोभिः ॥ यशो मदे
बहितं यशयुः ॥ इविणो दा इविण सस्तुरस्य इविणो दाः सनरस्य प्रयं सता ॥
इविणो दा वीरवतीमिव नो इविणो दा रासते दीर्घमायुः ॥ सविता पश्चात्ता

५
ता

सवितापुरस्तासवितोत्तरासविताधरतासवितानःसुवतुसर्वतासि
सविनोरासतां दीर्घमायः॥ नवोनवोभवतिज्ञायमानो ह्येकेतुषसा
मेत्यग्रे॥ भागदेवेभ्यो विदधात्यायं प्रचंडमास्तिरातिदीर्घमायः॥ आपठुं दं
तु जीवसे दीर्घाय कवायवर्चसे॥ यस्याहदाकीरिणामन्यमानो मर्त्यमस्यो
जोहवीमि॥० स्वस्ति॥ संत्वा सिं चामि यजुषा प्रजा माय कर्धनं च॥ मनः स
माधीयतां॥ समाहितमनसस्मः॥ प्रसीदंतु भवंतः॥ प्रसंन्नात्मः॥ शं
तिरस्तु॥ पुष्टिरस्तु॥ लुष्टिरस्तु॥ रुष्टिरस्तु॥ अविघ्नमस्तु॥ आकथम
स्तु॥ आरोग्यमस्तु॥ स्वस्ति शिवं कर्मास्तु॥ कर्म समुद्धिरस्तु॥ पुत्रसंस्तु
वेदसमुद्धिरस्तु॥ शास्त्रसमुद्धिरस्तु॥ धनधान्यसमुद्धिरस्तु॥ अ
हरहरभि रुद्धिरस्तु॥ इष्टसंपदस्तु॥ बाह्येन्द्रो अरिश्चनिरसनमस्तु॥

यस्यापंतस्तित्तमस्तु॥अभ्यंतरेयच्छेयः स्तदस्तु॥उत्तरेकर्मण्यविघ्नमस्तु॥उत्तरोत्तर
महरहरभिवहिरस्तु॥उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाशोभनाः संपद्यंतां॥तिथिकर्णमु
हूर्तनक्षत्रसंपदस्तु॥तिथिकर्णमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नाधिदेवताः प्रियंतां॥आग्नि
पुरोगाविश्वेदेवाः प्रियंतां॥इंद्रपुरोगामरुद्राणां प्रियंतां॥वसिष्ठपुरोगाऋषिग
णाः प्रियंतां॥माहेश्वरीपुरोगाउमामातरः प्रियंतां॥श्रीविष्णुपुरोगासर्वदेवाः प्रि
यंतां॥आदित्यपुरोगाः सर्वे ग्रहाः प्रियंतां॥माहेश्वरीपुरोगाउमामातरः प्रियंतां॥
ऋषयश्छंदाः स्याच्चार्योवेदायज्ञाश्च प्रियंतां॥श्रधामेधे प्रियेतां॥श्रीसत्ययो प्रि
येतां॥भगवतीशांतिकरी प्रियेतां॥भगवतीपुष्टिकरी प्रियेतां॥भगवतीतुष्टि
करी प्रियेतां॥भगवतीवह्निकरी प्रियेतां॥भगवत्यो लोकमातरः प्रियंतां॥भग
वान्महादेवः सपत्नीकः सकृतः सपारिषत्तः सर्वस्थानगतः प्रियंतां॥हरिहर

निर्देशिते

६ हिरण्यगर्भाप्रियं तां ॥ सर्वाग्रामदेवताः प्रियं तां ॥ सर्वाः कुलदेवताः प्रियं तां ॥ हताब्रं ह
द्विषः ॥ हताः परिपंथिनः ॥ हतास्य कर्मणो विघ्नकर्तारः ॥ शंभुस्तु घोराणि ॥ शंभुस्तु
पापानि ॥ शंभुस्तु त्वीतयः ॥ शंभुस्तु शंभुस्तु ॥ श्रुभानि वर्धतां ॥ शिवाग्रयः संतु ॥
शिवाग्रयः संतु ॥ शिवाग्रतनः संतु ॥ शिवाग्रोधधयः संतु ॥ शिवाग्रवनस्पत
यः संतु ॥ शिवाग्रधितयः संतु ॥ अहोरात्रे शिवे स्थातां नि कामे नि कामे नः पञ्च
न्योनर्षतु फलिन्योनओषधयः पच्यं तां योगक्षेमोनः कल्पतां ॥ श्रुक्रां गारकबुध
बृहस्पतिशनेश्वरकराहुकेतुसोमसहित आदित्यपुरोगाः सर्वग्रहाः प्रियं
तां ॥ प्रियतां भगवां नारायणः ॥ प्रियतां भगवान्यर्जन्यः ॥ प्रियतां भवांस्वामी म
हासेनः ॥ पुण्याहकलावाच ईष्ये ॥ वाच्यतां ॥ संनहार्यमसंस्तु ॥ उद्गाते वशकुनौ
सामगायसिब्रंस्तु पुत्रद्वसवनेषु रशसि ॥ ऋषेववाङ्मि शिशुमतीरपीच्या ६

सर्वतो नः शकुने भद्रमाद विश्वतो नः शकुने पुंण्यमवद ॥ चक्षुष्या ज्यया ज्ञेये
ति प्रत्यु वै या ज्याः पुंण्ये वलक्ष्मीः पुंण्या मेव तल्लक्ष्मी संभावयति पुंण्यां ल
१७ क्ष्मीं संस्करुते ॥ यत्पुंण्यं न क्षत्रं ॥ तद्वद्वर्षा पव्युषं ॥ यदा वै सूर्य उदेति ॥
अथ न क्षत्रं नैती ॥ यावति सूर्यो गच्छेत् ॥ यत्र जघन्यं पश्येत् ॥ तावति कुरु
वितयत्करी स्यात् ॥ पुंण्या ह एव कुरुते ॥ तानि वा एतानि यमनक्षत्राणि ० कुरु
रुते ॥ पुंण्यां ह भवंतो ब्रुवंतु ॥ ओ पुंण्या ह ॥ इति त्रिः ॥ स्वस्तये वयुमुपब्रवाम
है सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्यति ॥ बृहस्पति सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तयन्ना
दित्या सो भवंतु नः ॥ आदित्य उदयानी यः पथ्ये वेत स्वस्त्या प्रयंति पथ्यं स्व
स्ति मभ्युद्यंति स्वस्त्ये वेतः प्रयंति स्वस्त्युद्यंति स्वस्त्युद्यंति ॥ स्वस्ति न इन्द्रो व
धश्रवः ॥ दधातु ॥ अथो देवा सवः सोम्यासः ॥ चतस्रो देवी रजराश्रविष्ठाः ॥

७

भूतं

तेजैयेपातुरजसः परस्तत् ॥ संवसरेण ममृतं स्वस्ति ॥ मद्यसह कुटुंबा
 भुक्षिवृध्यभ्युदयकर्मणो मरुज न नमस्कुर्वीण या पुष्पते स्वस्ति भवंतो
 ब्रुवंतु ॥ आमुष्पते स्वस्ति ॥ ओ ॥ स्वस्ति भवंतो ब्रुवंतु ॥ ओ ॥ स्वस्ति ॥
 इति त्रिः ॥ ॥ क्रुध्यामस्तोमं सनुयामवाजमानोमं जं सरथे होषयात ॥
 यशो नुपकं मधुघोषं तरां शोअंभीनोः कममप्रा ॥ सवीमृक्षिमृधु
 यामिति तं वै ते जसेव पुरस्तात् सय भवदं दोभि मध्यतो ९९ क्षरैरुपरिष्ट
 द्वायत्रियाः सर्वतो द्वादशाहं परिभ्रम्य सर्वमृक्षिमाध्वोत्सर्वमृक्षिमृधो
 तिमपववेद ॥ क्रुध्यामस्तोमं सनुयामवाजमानोमं जं सरथे होषयात ॥
 स्तु ॥ अनुशधानहविषावर्धयंतः ॥ रातं ॥ जीवेमशरदः सवीराः ॥ त्रि
 णि त्रि ॥ त्रिवेदेवानामधानी ॥ त्रिणिष्टं दसित्री ॥ त्रिवेदेवानामधानी ॥ त्रयश्मे

३

स

७

लोकाः॥ ऋधामेवतदीर्यपुलोकेप्रतितिष्ठति॥ मयंसहकुटुबिनेमहाजनां
नमस्कुरुवीणायाशीर्वचनमपेक्षमाणयाभुधिवृध्यव्यदयकर्मणे
आयुष्मतेस्वस्ती॥ ऋक्षिभवंतोब्रुवंतु॥ ऋक्षिर्ध्यातां ऋक्षिसमक्षिसम
इतिःत्रिः॥ अत्रियेजातः पुण्यालक्ष्मीं संस्करते॥ यस्मिन्ब्रूजाभ्यजयत्सर्व
मेतत्॥ अमुं यलोकमिदमुचसर्वं॥ तं नो नक्षत्रमभिजिह्वितिस्य॥ श्रीयं
दधात्वहणीयमानं॥ अहेबुधियमंत्रमे गोपाय॥ यमृषयस्त्रयिविदावि
दुः॥ ऋचः सामानियजुर्विस्ताहि श्रीरामतासता॥ मयंसह॥ आयुष्मते
स्व॥ श्रीरस्मितिभवंतोब्रुवंतु॥ अस्तु श्रीः॥ इतिःत्रिः॥ ऋक्षिभवंतोब्रुवंतु॥ ऋ
ध्यातां ऋक्षिसमक्षिरस्तु॥ वर्षशसंपूर्णमस्तु॥ गोत्राभिरक्षिरस्तु॥ दीर्घं न
आफष्यमस्तु॥ शांतिः पुष्टिः दुष्टिश्चास्तु॥ शिवं शिवमस्तु॥ पुनरपि गो
ब्रह्मणेभ्यः २३ भवंतु॥ भगवन्नास्तोषतिः प्रियतांमितिभवंतोब्रुवंतुः॥ भग

वा न्यास्तोषतिः प्रियतां ॥ वास्तो प्रतिज्ञा नीह्य स्माह्वावेशे अनमी वोक्त्वानः ॥ य
त्वेमहे प्रतितं नौ जुषस्व शं न एधि दि पदेशं च तुष्यदे ॥ वास्तोष्यते प्रतरतो न एधि
गयस्मानो गोक्षिरश्वेक्षिरिहो ॥ अ जरसंस्तु सख्यस्यामपि ते वपुः प्रान्तिनो
जुषस्व ॥ वास्तोष्यते शग्मया संसदा ते स क्षीमहि रं वया गा तु मस्या ॥ आव ह स्वे
मउत योगे वरं नो युयं पातस्व स्तिभिः सद्यः ॥ अमी ब्रह्म वास्तोष्यते विश्वारूपा
ण्यवि शं न् ॥ सखा सखी व ए धिनः ॥ शिवश्च शिवं ॥ सर्वे समुद्राः सखितस्ती था निरु
ल्ल दान दह ॥ आपां तु मम कुटुंबं स्पदे हस्यदुरित क्षय कारकाः ॥ ब्राह्मणेष्वा मते श्रु
तं ॥ येन देवाः पवित्रेण ॥ आत्मानं पुन ते सदा तेन सह स्त्र धरेण ॥ पावमान्यः पुन
तु मां ॥ प्राजापत्यं पवित्रं ॥ शतोद्यामश्च हिरण्यं ॥ तेन ब्रह्म विदो वयं ॥ पूतं ब्रह्म पु
नीमहे ॥ इद्रः सुनीती सह मा पुन तु ॥ सोमश्च स्यावरुणः समीच्या ॥ यमो राजा
प्रमृणाभिः पुनातु मां ॥ ज्ञातवेदमूर्जयं सा पुनातु ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ॥

अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ अश्विनोर्भेषज्येन ॥ तेन सैत्रं सवर्चसाया भिक्षिंचामि ॥ देवस्य सासवि
 नुपुसवे ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ सरस्वत्यै भेषज्येन ॥ वीर्यायानाद्याया भिक्षिंचामि ॥ देवस्य सास
 वितु प्रसवे ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ इन्द्रस्य दिव्येण ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ चत्वारिंशं ॥
 अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ सरस्वत्यै वाचो यंतु र्यत्रेणा गेस्तासां त्राज्येना
 भिक्षिंचामीन्द्रस्य बृहस्पते स्तासां त्राज्येना भिक्षिंचामि ॥ वसवस्ता पुरस्ताद भि
 क्षिंचंतु गायत्रेण खसा ॥ रुद्रास्तादक्षिणतो भिक्षिंचंतु त्रैष्टुभेन खंदसा ॥ आ
 दित्यास्तापश्चाद भिक्षिंचंतु जागतेन खंदसा विश्वेता देवा उत्तरतो भिक्षिंचंतु
 तानुष्टुभेन खंदसा ॥ बृहस्पतिस्तोपरिष्ठाद भिक्षिंचंतु पांड्रेन खंदसा ॥
 आभिर्मिर्षिर्घदतो न उ न मा व्यायय हरिवो वधमानः ॥ यदा स्तोतव्यो महि
 गोत्रा ऋतासि भू इष्ट भा जो अधते स्याम ॥ ब्रह्म प्रा वाधिष्म तं नो माह सीत ॥
 ॐ शान्तिः शान्तिः ॥ सत्यवसु संज्ञका विश्वे देवाः ॥ नादिमुरवाः ॥ भूर्भुवः स्वः ॥
 स्वः ॥ इदं वां पायमिदं च वृष्टिः ॥ प्रपितामहि पितामहि मातराः ॥ गोत्राः ॥
 दायाः ॥ नादिमुरवाः ॥ भूर्भुवः स्वः ॥ इदं वां पायमिदं च वृष्टिः ॥ नदीमा

सप्तऋतानां नैव रूपमभिप्रचारयामहे ॥ आदिता
 सप्तऋतानां च बृहस्पतिः ॥ देवस्य सासवि
 नुपुसवे ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ सरस्वत्यै भेषज्येन ॥ वीर्यायानाद्याया भिक्षिंचामि ॥ देवस्य सास
 वितु प्रसवे ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ इन्द्रस्य दिव्येण ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णहस्ताभ्यां ॥ चत्वारिंशं ॥

मन्त्रः॥ ~~पितरः~~ पितरः॥ नाममहः॥ पत्नीसहिताः॥

१
मः प्रपितामहः प्रपितामहः ~~पितरः~~ गोत्राः॥ दाय्याः॥ नादिमुखाः॥ भूभुवः स्वः॥
इदं वा पाद्यमिदं च वृद्धिः॥ नादी मातुः प्रपितामहः मातुः प्रपितामहः
पत्नीसहिताः॥ गोत्राः॥ दाय्याः॥ नादिमुखाः॥ भूभुवः स्वः॥ इदं वा पा
द्यमिदं च वृद्धिः॥ दुर्गा गणपतिः क्षेत्रपाल वा स्तोत्रस्य भयं करि श्रीदेवताः॥
नादिमुखाः॥ भूभुवः स्वः॥ इदं वा पाद्यमिदं च वृद्धिः॥ सत्यवसु संज्ञिका
विष्णवे देवाः॥ नादिभेषादेवनां नादिमुखानां भूभुवः स्वः॥ आसनगंधाद्युपचा
रकल्पनं स्वहानमश्च वृद्धिः॥ नादी प्रपितामहः प्रपितामहः मातुः गोत्रा
णां॥ नादी मुखानां॥ भूभुवः स्वः॥ आसनगंधाद्युपचारकल्पनं स्वहानमश्च
इदं च वृद्धिः॥ नादी प्रपितामहः प्रपितामहः पितृणां गोत्राणां नादी मुखानां॥ भू
भुवः स्वः॥ आसनगंधाद्युपचारकल्पनं स्वहानमश्च इदं च वृद्धिः॥ नादी मातुः २

मातुःपितामह॥

पितामहमातामहानांपत्नीसहितानांगोत्राणां॥नांदीमुखानां॥भूर्भुवः
स्वः॥आसनगंधाद्यपचारकृत्यनंस्वाहानमइदंचवृद्धिः॥दुर्गागणपति
त्रेपालवास्तुपुरुषअभयंकरश्रीदेवताःनां॥नांदीमुखानां॥भूर्भुवःस्वः
आसनगंधाद्यपचारकृत्यनंस्वाहानमइदंचवृद्धिः॥नांदीप्रणमितामहिम्न
पितामहमातृभ्यः॥गोत्रेभ्यः॥नांदीमुखेभ्यः॥भूर्भुवःस्वः॥यमब्राह्मणभोजनपर्याप्तं
द्राक्षामलकषर्ष्वकदास्यमानयथाशक्तिकिंचिद्विरण्यंस्वाहा
नमइदंचवृद्धिः॥प्रपितामहपितामहपितृभ्यः॥गोत्रेभ्यः॥नांदीमुखेभ्यः
भूर्भुवःस्वः॥यमब्राह्मणभोजनपर्याप्तंद्राक्षामलकषर्ष्वकदास्यमानयथाश
क्तिकिंचिद्विरण्यंस्वाहानमइदंचवृद्धिः॥नांदीमातुःप्रपितामहमातुःपिता
महमातामहेभ्यः॥पत्नीसहितेभ्यः॥गोत्रेभ्यः॥नांदीमुखेभ्यः॥भूर्भुवःस्वः॥

१. कमब्रां हण भोजन पर्यासं द्राक्षामलकपूर्वकदास्यमानयथाशक्ति किंचिद्विरंण्यं स्वाहानम
 इयंच वृद्धिः ॥ सत्यवसुसंज्ञिकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यः ॥ नां दीमुखेभ्यः ॥ भर्भुवः स्वः ॥ कमब्रां ह
 ण भोजन पर्यासं द्राक्षामलकपूर्वकदास्यमानयथाशक्ति किंचिद्विरंण्यं स्वाहानम इयंच वृद्धिः ॥
 दुर्गा गणपति क्षेत्रपाल वास्तोष्य भयंकर श्रीदेवलेभ्यः ॥ नां दीमुखेभ्यः ॥ भर्भुवः स्वः ॥ क
 मब्रां हण भोजन पर्यासं द्राक्षामलकपूर्वकदास्यमानयथाशक्ति किंचिद्विरंण्यं स्वाहानम इयंच
 वृद्धिः ॥ हिरंण्यगर्भगर्भस्ते हे मवीजं विश्वावसो ॥ अनंतपुं ण्यं छमे ॥ नानागोत्रेभ्यः ॥ ना
 नासूत्रेभ्यः ॥ लेभ्यस्तेभ्यः संप्रदेदश्रिये ॥ ॐ ॥ देशकालोत्पत्त्या ॥ देवताज्ञानार्थं इडावाचनं
 च करिष्ये ॥ इडावाचनं देवताभ्यो नमः ॥ षोडशोपचारपूजां कुर्यात् ॥ इडादेवहर्मनुं मदंतु ॥ इडए
 हि ॥ अदित एहि ॥ सरस्वत्ये हि ॥ सोमनं गोधनं ॥ आसुरजं जयंतु ॥ इडावाचनं समाप्तं ॥
 गोरीमाहे श्रीचैव पद्माचराची मेधासावित्री विजया जया ॥ देवसेना स्वधास्वामातरो लो
 कमातरः ॥ हृष्टिः पुष्टिः स्तथा नुष्टिरासनः कुलदेवताः ॥ गोरीमावाहयामि ॥ पद्मां आवाह

यामि॥ शची आवाहयामि॥ मेधां आवाहयामि॥ सावित्री आवाहयामि॥ विजयां आवाहयामि॥ जयां
आवाहयामि॥ देवसेनां आवाहयामि॥ स्वधां आवाहयामि॥ स्वहां आवाहयामि॥ मातृनृआ
वाहयामि॥ लोकमालनृ आवाहयामि॥ हृष्टिं आवाहयामि॥ पुष्टिं आवाहयामि॥ लुष्टिं आवाह
यामि॥ ममकुलदेवताभ्योनमः॥ आवाहयामि॥ गौर्यादिषोडशमातृभ्योनमः॥ ध्यानआवाह
नादिषोडशोपचारपूजां नृ समर्पयामि॥ ब्रं ह्रीं मा हे श्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा॥ वाराही
च तथेंद्राणि चामुंडाः ससमांतरः॥ ब्रं ह्याद्यष्टमातृभ्योनमः॥ ध्यानाह्वानादिषोडशोपचा
रपूजां समर्पयामि॥ गौर्यादिषोडशमातृनृ ब्रं ह्याद्यष्टमातृभ्योनमः॥ ध्यानं॥ षोडशोपचारपूजा
त्॥ मंदपदेवतापूजा॥ नंदिनी नलिनी सीता उमा च पशुवर्धनी॥ मंदपदेवताकुलदेवतापूजां
कुर्यात्॥ नंद्ये नमः॥ नल्ये नमः॥ सीतायै नमः॥ उमायै नमः॥ पशुवर्धन्ये नमः॥ षोड
शोपचारपूजां कृत्वा॥ उत्तरास्मिन्नुत्तरं॥ देवतास्मरणं॥ पदे अथोपलिष्ठित्ये प्रां न्याभिर्घट्य
न्वने० प्रतिष्ठित्ये॥१॥ ग्रहावेप्रतिष्ठित्ये सूक्तं तत्र तिष्ठ ततमयावाचा शंस्तथं तस्माद्यद्य

पिङ्गवपश्रुलभं ते ग्रहानेवेना नाजिगमिषति ग्रहा हि पश्रुनां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठा उत्तमा प्रति
 ष्ठा उत्तमैव क्षत्रं सा श्रीस्तदाधिपस्य तद्ब्रह्मस्य विष्टपं तत्प्रजापतेरायतनं यस्त्वारोध्यमधो
 त्येतमेवैतामिरेकविंशत्येकविंशत्या ॥ देवतास्थापनं ॥ ५२ ॥ श्रीलक्ष्मीवेंकटेशप्रसन्न ॥
 अमुककर्मणि ग्रहाराधनाख्यं कर्म करिष्ये ॥ प्रतिमायाः अग्निउत्तरणं कृत्वा ॥ तप्तनिर्ह्वणा
 र्थं अग्न्युत्तरणं करिष्ये ॥ अग्निः सप्तिं वा जंभरं दधदात्याग्निवीरं श्रुत्यं कर्म निष्ठं ॥ अग्नीरो
 दसी विचरत्समं जंभुनीरीं वीरकुक्षिं पुरंधिं ॥ अग्नेरप्रः सखिमे देवस्तु भद्राग्निर्महीरोद
 सी आविवेश ॥ अग्निरेकं चोदयत्समं स्वस्ति वृत्राणि पदेते पुरूणि ॥ अग्निर्हयं जरतः कर्णमा
 वाग्निरज्योनिरवहज्ज रूथं ॥ अग्निरत्रिधर्म उरूष्यदंतराग्नर्त्तमेधं प्रजया सजत्सं ॥ अग्नि
 र्दीदृविणं वीरपेशा ॥ अग्निर्ऋषिं यः सहस्रास्त्रास नोति ॥ अग्निर्दिवि हयमाततो नाग्रे धी
 मानि विभरता पुरुत्रा ॥ अग्निमुष्यैर्ऋषयो विद्वयं ते गिनं नरोक्ता ॥ यामानि बाधिताः ॥ अग्निं
 वयो अंतिरिक्षेपतं तोमिः सहस्रापरिधातिगोनां ॥ अग्निं विवाद्दृते मानुषो अग्निं मनु

बो नहुषो विजिताः॥ अभिर्गांधर्वी पथ्या म तस्याग्नेर्न ब्रूतिर्द्युत आनिषत्ता॥ अग्नये ब्रंहम
वस्ततश्चुरग्निं महामवाचामास वृत्तिं॥ अग्ने प्रावा जरितारं यविष्ठग्ने महिद्रविणमायज्ञस्व॥
॥१॥ सप्तिं वाजिं भरंददाति॥० आग्ने सप्तिं वाजिं भरंददाति॥० द्रावणमायज्ञस्व॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः॥ आसत्येन० विपश्यन्॥ ऐं द्राज्ञक्ष्ये कलिंगे षरणमथानिथो सत्यसीनाम्नि जालं पद्मासीनं
सपत्नाभयकरमुदितं काश्य पाख्ये च गोत्रे॥ सत्याश्वो द्यस्य भाका ध्वज निरथ वरे धोष्टि लंक्ष
त्रि जालं तां मे स्मिं नूति बिंबे सदय मति मुखं सूर्य मावाहयामि॥ कलिंग दे शेश्वर काश्यप
गोत्रोद्भवं सांगं सायक धं सशक्ति परिवार सहितं मध्ये वर्तुलं मंडले पूर्वाभि मुखं सूर्य मावाह
यामि॥ स्वापयामि पूजयामि नमः॥ आग्ने दूतं० कृतं॥ सांगं सायक धं सशक्ति परिवार सहितं
सूर्याधि देवताभि मावाहयामि स्वापयामि पूजयामि नमः॥ कद्रुद्राय प्रवृत्त समी दृष्टमायेत
वसे॥ ओचे न शंत मूहे दे॥ सांगं सायक धं सशक्ति परिवार सहितं सूर्य प्रत्यधि देवतां रुद्र
मावाहयामि० नमः॥ आयाय स्वस मे नुते विश्वतः सोम वृष्णि यं॥ भवा बो जाः स्वस गथे॥

काहिंगाद्योक्तिकायां जनि तमथ तिथो कृष्ण भूलाभिधाने गोत्रे वात्रेः सहारं सगदवरकरं कुं
 दगोक्षीरगौरं ॥ वैश्यं शुक्ले पताकध्वजवति चरथे राजमानंदशाश्वे वेदास्त्रे मंडले स्मि रविम
 विमुखं सोममावाहयामि ॥ वराटदेशे श्वरं आत्रेयगोत्रोद्भवं सांगं सायधं सशक्तिपरिवारस
 हिले आत्रेयांचतुरस्रपश्चिमाभिमुखं चंद्रमावाहयामि ॥ नमः ॥ अस्मै सोमो अब्रवीदंत
 विभ्वानि सेषजा ॥ अग्निं च विश्वशं भुवं ॥ सांगं ॥ चंद्राधिदेवतं ॥ अपः आवाहयामि ॥ नमः ॥
 गौरीर्मिमाय ॥ परमेवोमं नू ॥ सांगं ॥ चंद्रप्रत्यधिदेवता उमा मावाहयामि ॥ नमः ॥ अग्निर्मूर्धा
 दिव ॥ न्वति ॥ भारद्वाजं दशम्यां जनि तमपि पयोदेवता र्क्षेयवंत्यां शक्तिं शूलं गदा श्रीदधे
 तमथ करैस्तद्वत्तं न्हवर्णं ॥ नक्षत्रं रक्तध्वजा द्यौः स्थितमपि स्तरथे मेषगे रक्तवस्त्रं त्यजे पी
 ठे च सूर्याभिमुखं माधवलं भौममावाहयामि ॥ विध्यदेशे श्वरं भारद्वाजगोत्रोद्भवं सांगं
 दक्षिणे त्रिकोणे पश्चिमाभिमुखं अंगारकमावाहयामि ॥ नमः ॥ स्योना पृथिवि सप्रथाः ॥
 सांगं ॥ अंगारकाधिदेवतां पृथ्वीमावाहयामि ॥ नमः ॥ क्षेत्रस्य ० मडातीटरी ॥ सांगं ॥ अं १२

गारकप्रसाधिदेवतांक्षेत्रमावाहयामि० नमः॥ ३॥ उद्धुध्यस्वाग्ने० त्रयितंतुमेतं॥ द्वादश्यांवासुव
क्ष्येमद्यदज्ञनपदेचात्रिगोत्रोचसूतंखड्गंखेटंगदोढ्यंवरमपिदधतंपाणिभिःपीतवर्णं॥
उद्यत्पीतध्वजाढ्येसमगमापिरथेवस्थितंवैश्यमंत्रस्थानेबाणानुक्रारेरविमभिरुचितंसो
म्यमावाहयामि॥ मगधदेशेश्वरंआत्रेयगोत्रोद्भवंसांगं० ईशान्यांबाणेउत्तराभिमुखंबुध
मावाहयामि० नमः॥ इदंविष्णुं० पा० सुरे॥ सांगं० बुधाधिदेवतांविष्णुमावाहयामि० नमः॥
विष्णोरराटमसि० विष्णवेत्ता॥ सांगं० बुधप्रसाधिदेवतांविष्णुमावाहयामि० नमः॥ ४॥
बृहस्पतेअति० चित्रं॥ भागक्ष्येसिंधुदेशेषाधिहरिदिवसंगोत्रां॥ गीरसाखेत्रातंदंडं
मंडुल्वभिलषितवरोविष्णुतंदृचाक्षमालां॥ पीताश्वोद्यसंयुक्तध्वजसुरथगतंदीर्घवेदाता
स्त्रपीठेविप्रसत्पुष्परागाभरणस्त्रिमभिरविंजीवमावाहयामि॥ सिंधुदेशेश्वरंआंगीरस
गोत्रोद्भवंसांगं० उत्तरेदीर्घचतुरस्त्रेउत्तराभिमुखंबृहस्पतिमावाहयामि० नमः॥ इंदुम
रुत्वं० यज्ञाः॥ सांगं० बृहस्पत्यधिदेवतांइंद्रमावाहयामि० नमः॥ ब्रह्मजज्ञानंप्रथमं०

मसतश्चविवः॥सांगं० बृहस्पतिप्रत्यधिदैवतां ब्रह्माणमावाहयामि० नमः॥ ५॥ श्रुक्ते० तिरस्तु॥
 जातंभोजकटेदिज्ञंभगुकुलेषुषेनवस्यांतुजेभ्रात्रर्देडकमंडलूचसवरावक्षस्तंविभ्रातं॥
 पंचसांडुपताकसप्ततुरगेस्थाणुरथेपांडुरंपंचास्त्रेसदनेगुहंदिनिभुवामावाहयामिःक
 विं॥ कदरौदैश्वरंभार्गवगोत्रोद्भवंसांगं० पूर्वपंचकोणेपूर्वाभिमुखंश्रुक्मावाहयामि०
 नमः॥ इंद्राणीमासुनारिषुसुपत्नीमहमश्रवं॥० तेपतिः॥ सांगं० श्रुक्माधिदैवतां इंद्राणी
 मावाहयामि० नमः॥ इंद्रंकोविश्वतःस्यरि० केवलः॥ सांगं० श्रुक्प्रत्यधिदैवतां इंद्रमावाह
 यामि० नमः॥ ६॥ वांनोदेवीरक्षिष्यआपोभवंतुपीतये॥ शंयोरक्षिष्वंतुनः॥ अष्टंम्यांसुराष्ट
 समजानिविधितेकृषपाश्यान्वमेमिवायेशूद्रोनीलाद्रितुल्यःकरधतशरतुनीरखझाय
 भयाढ्यः॥ भ्राजंनीलाभगधंध्वजस्थानिलयंनीलमाणिक्यभूषंस्थानेधंवाकृतो
 तंस्वपितुरमुखंसेरिमावाहयामि॥ आंध्रदेशैश्वरंकाश्यपगोत्रोद्भवंसांगं० पश्चिमेचापे
 पश्चिमाभिमुखंशनैश्वरमावाहयामि० नमः॥ प्रजापतेनत्वंरयीणां॥ सांगं० शनैश्वरा

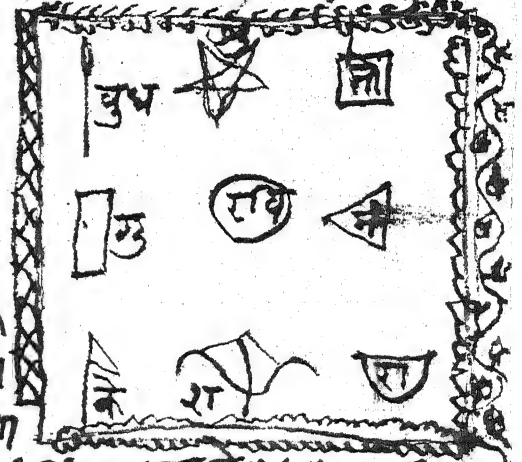
धिदैवतां प्रजापतिमावाहयामि नमः ॥ इमं यमप्रस्तरमा० मादयस्व ॥ सांगं० शनैश्च प्रत्यधिदैवतां य
ममावाहयामि नमः ॥ ७ ॥ कयानः श्वित्र० वृता ॥ राक्यां याम्यक्ष्ये समजनिमलयेयः स्तुपै ॥ ठी
नत्रीयः रुद्रः खड्गं त्रिशूलं सवरमपि दधन्म चंद्रार्कशत्रुः ॥ कृष्णं कृष्णध्वजोक्ष्य ह्यरिणरिपु
रथ स्थापितव्यां द्रवक्रं ५ शूर्पोषे मंडले तं धराणि माभिगतं राहुमावाहयामि ॥ ८ ॥ बर्बरदे
शेश्वरं पैठीनसगोत्रोद्भवं सांगं० नैर्ऋत्यां श्वर्पे दक्षिणाभिमुखं राहुमावाहयामि नमः ॥ आयं
गोः पृश्निरक्रमी० सुवः ॥ सांगं० राहुधिदैवतां गौरीमावाहयामि नमः ॥ यत्ने देवी निर्ऋति
राबबंध० मुक्तः ॥ सांगं० राहुप्रत्यधिदैवतां निर्ऋतिमावाहयामि नमः ॥ ९ ॥ केतुं कृष्णं न केत
वे० रजायथाः ॥ अंतर्वेद्याय मायां जनितमुरगभेजे मुनीये च गोत्रे वैडूर्यं कल्पमुद्यत्सगद
वः करं चित्रमा० व्यानुरूपं ॥ चित्रं पंचत्वे पोतध्वजफजचिरथसंतमेतर्धजाभे स्थाने सू
र्याभिवक्त्रं यवनजसंतुलं केतुमावाहयामि ॥ पिंगलेश्वरं जैमुनिगोत्रोद्भवं सांगं० वायव्यां
ध्वजे० दक्षिणमुखं केतुमावाहयामि नमः ॥ ब्रह्मजज्ञानं० विवः ॥ सांगं० केतुधिदैवतां ब्रह्माण
मवाहयामि नमः ॥ चित्रं देवानामुदगा० जगतः स्तस्वषभ्या ॥ सांगं० केतुप्रत्या० धिदैवतां चि

। ऋगुत्तमावाहयामि नमः ॥ १ ॥ अथ लोकपालः ॥ गणानां त्वा० सादनं ॥ सांगं गणपतिमावा
 हयामि नमः ॥ जातवेदसे सुनवाम दुरिताय ग्निः ॥ सांगं देर्गमावाहयामि नमः ॥ आनो मि
 यु० सदानः ॥ सांगं वायुमावाहयामि नमः ॥ २ ॥ चतुर्दशपावानः पिबतवसां वसा पा
 वानः पिबन्तं तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा त्वं तरिक्षाय ॥ सांगं अंतरिक्षमावाहयामि नमः ॥
 यावां करोमधुमयश्चिनासूनुतावती ॥ तया यज्ञं मिमिक्षितं ॥ सांगं अश्विनावाहयामि नमः ॥
 त्रातारमिद्राद्यै लोकपालबलिः ॥ त्रातारमिद्रमवि० धात्विन्द्रः ॥ सांगं इन्द्रमावा० नमः ॥ त्वं
 नो अग्रे वरुणस्य० स्मत् ॥ सांगं अग्नीवरुणमावाहयामि नमः ॥ सुगं नः पंथामभयं० यज्ञो
 मा ॥ सांगं यममावा० नमः ॥ अस्मन्वंतमयज्ञमानं तुभ्यमस्तु ॥ निर्ऋतिमावा० नमः ॥ तत्त्वा
 यामि ब्रह्मणा० प्रमोषी ॥ सांगं वरुणमावा० नमः ॥ आनो फद्भिः शति० सदानः ॥ सांगं वायु
 मावा० नमः ॥ वयं सोम० अशीमहि ॥ सांगं सोममावा० नमः ॥ तमीशानं० स्वस्तये ॥ सांगं
 इशानमा० नमः ॥ क्षेत्रस्य पतिना० इशो ॥ सांगं क्षेत्राधिपतिमा० नमः ॥ अर्कश्चक्रौ पूर्वमु
 खौ चंद्राकीमुखपश्चिमौ ॥ उदं दमु० रवौ गुरुश्चो चतुपरे दक्षिणामुखाः ॥ १ ॥ आसये० विपश्यं १४

न॥ सूर्याय सांगाय सशक्ति परिवार सहितायाधिदेवता प्रसाधिदेवता सहिताये मं माधव
 क्तबलिं समर्पयामि॥ भो सूर्या अत्रागच्छ बलिं भक्षदि शौरक्षेमम आकः कर्ताक्षेमकर्ता त
 ष्टिकर्ता वृष्टिकर्ता शान्तिकर्ता भव॥ अथ दानमंत्रः॥ गोदान॥
 गवामंगेषु तिष्ठंति भुनानि चतुर्दशाय स्यादस्य प्रदाने नमः
 शान्तिं प्रयच्छ मे॥ १॥ भूदान॥ सर्वसस्याश्रयो भूमिर्वराहेण स
 मुष्टता॥ अनंतसस्य फलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ २॥ तिल
 दान॥ तिलाः पापहरां नित्यं विष्णुदेह समुद्भवं॥ तिलदानानि
 संयमे पापं नाशय कुशवं॥ ३॥ हिरण्यदान॥ हिरण्यगर्भगर्भ
 स्तं हेमबीजं विभावसो॥ अनंतपुण्य फलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥
 ४॥ आज्यदान॥ कामधेनोः समुद्भूतं सर्वकलुष संस्थितं॥ देवाना
 माज्यमाहारमतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ ५॥ वस्त्रदान॥ शीतवातोष्ण
 संत्राणां लज्जालक्षणं परं॥ देहालंकारणं स्वस्त्रं मतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ ६॥ धान्य

दान॥ धन्यं करोषि दातारं इह लोके परित्र च॥ यस्मात्तमुच्यते धान्यामतः शान्तिं प्रयच्छमे॥ ७॥
 गुडदान॥ यथारसो नां प्रवरसदेव भूरसो मतः॥ मम तस्मात्परल्लक्ष्मीर्ददस्व गुडसर्वद॥ ८॥
 रोषदान॥ पितृणां वल्लभं यस्माद्विष्णोर्वैशंकरस्य च॥ रत्नतः पातु मत्तस्मात् लोकं संसारसागरात्॥ ९॥
 लवणदान॥ रसानामग्रजं श्रेष्ठं लवणं बलवर्धनं॥ शान्तिप्रीतिकरं नित्यं मतः शान्तिं प्रयच्छमे॥
 ॥ १०॥ तंडुलदान॥ ब्रीहिजास्तंडुलाः स्वर्गशुद्धा देवर्षिपितृवल्लभाः॥ यस्मात्तस्माद्विद्वंसे
 स्यामतः शान्तिं प्रयच्छमे॥ ११॥ गोधूमदान॥ धान्यचूडामणिर्जंबूद्वीपोगोधूमसंज्ञिकः॥ शं
 धर्वा मरसिधानां मतः शान्तिं प्रयच्छमे॥ १२॥ तोगरिदान॥ आढकः सर्वपापघ्नः देवमान
 ववल्लभः॥ यस्मात्तस्माद्विद्वंसे प्रोक्तं मतः शान्तिं प्रयच्छमे॥ १३॥ ह्यसरुदान॥ मुहुर्बीजानि
 वै यस्मात्त्रिपाणिपरमेष्ठिनः॥ यस्मात्तस्माद्विद्वंसे स्यामतः शान्तिं प्रयच्छमे॥ १४॥ चणक॥
 गोवर्धनगिरेर्भारसमये हरिभाक्षिताः॥ चणकाः सर्वपापघ्नम॥ १५॥ उडुदान॥ शानि
 प्रीतिकरमाषाः पितृणां प्रीतिवर्धनाः॥ यस्मात्तस्माद्विद्वंसे॥ १६॥ तेलदान॥ तैलंति

लसमुद्रतंशानिप्रीति करंश्रुभं ॥ यस्मात्तस्मात्स्त्रिवंमेस्याम ॥ १७ ॥ नवाणि ॥ ऋषिप्रीण
मनुष्याणीदेवानांचप्रियंगवः ॥ यस्मात्तस्मात्स्त्रिवंमेस्या ॥ १८ ॥ केबिण ॥ ७ अयोदानेन
जंतूनांसर्वीरिष्टविनाशनं ॥ शनेरंगबलंयस्मात्तस्मात् ॥ १९ ॥ हति ॥ वस्त्रयोनिचक्षुर्पा
सामनुष्याणांचसुखप्रदं ॥ यस्मात्तस्मात् ॥ २० ॥ दुरहि ॥ कुलिशासर्वजंतूनांपुष्टिदा
बलवत्तरः ॥ यस्मात् ॥ मे ॥ २१ ॥ कंबलि ॥ कंबलोहिमनुष्याणां शीतवर्षापहासदा ॥
कंबलस्यप्रदानेनमतःशान्तिप्रयत्नमे ॥ २२ ॥ श्रीविरूपाक्षायनमः ॥ महादेवम
हं वंदे गुणानमहर्निशं ॥ महायंमहताशरणवदहर्त्यदुहिर्वेतुःपति ॥ २३ ॥ पेज
लशिं गैयारवोहं नृत्तावाणी ॥ हरिं विधिं ॥ प्रयोगपद्धतिं वक्ष्ये मंत्रपूर्वक्रियोत्तरं ॥
॥ २४ ॥ तत्रायंक्रमः ॥ १ ॥ गार्भाधानं पुंस्सवनं सीमंतो ज्ञातकर्मच ॥ नामान्त्रप्राशने चोत्तं
मौजीव्रतचतुष्टयं ॥ २ ॥ गोदानारथं स्नातकं च विवाहयेत्तमेष्टिकं ॥ एतानि षोडश
कर्माणि इतोतिरिक्तानि च ॥ ३ ॥ वैश्वदेवश्रावणहोमे प्रायः श्रितानि कथ्यंते ॥ ४ ॥

१६ ॥ श्रीलक्ष्मीवेंकटेशने गति ॥ छ ॥ तत्रादौ सर्वकर्मसाधारणाभिमुखं वक्ष्यते ॥ अमु
था कर्मकरिष्यति संकल्प ॥ तं पूर्णश्रमः ॥ श्रुतिस्मृतिप्रचोदितं करिष्यते यदा तदा ॥ स्व
कर्मयत्नदादितो यत्नासुरागुरं वदेत् ॥ इध्मा बर्हिषी बध्वा ॥ यत्राग्निस्थापनं कुर्यात् ॥
तत्र केवलं तंडुलैर्मदा गौरचूर्णपिष्टेन वा प्रादेशमात्रं चतुरस्रस्थंडिलं कुर्यात् ॥ तथा
सरण्यां ॥ केवलैस्तंडुलैर्वापि तच्चूर्णेन मदापि वा ॥ गौरवर्णेन कुर्वति स्थंडिलं चतुर
स्रकं ॥ प्रादेशमात्रं चतुरस्रमादौ कृत्वा ततः स्थंडिलमासमंतात् ॥ बर्हिःपरिस्तीर्य द
शांगुलाश्च बर्हिःस्ततश्चोत्तरतश्च तद्वत् ॥ एवं स्थंडिलं कृत्वा दक्षिणमाभ्यप्रागग्रा
स्तिस्त्रोरेखा लिखित्वा पश्चाद्ग्रास्तिस्त्रोरेखा लिखित्वा अवाची नपाणिना द्वि
रवोक्ष्येत् ॥ प्राचीः पूर्वमुदकं स्पर्श दक्षिणारंभमालिखेत् ॥ ततो दीचीः पुर
कं स्पर्श पश्चिमारंभमालिखेत् ॥ तथा ॥ उत्तानेन तु हस्तो न कर्तव्यं प्राक्ष
णं भवेत् ॥ अवाचीनेन हस्तो न कर्तव्यं स्यादवोक्षणं ॥ अवांडमुष्टिप्रकारे १६

णचाभ्युक्षणासुदीरयेत् ॥ पर्युक्षणाभ्युक्षणायोः केचिन्मानमानभि
 यतइतिअवोक्षणाभ्युक्षणायोउपसर्गभेदानामभेदोप्यर्थवेदोना
 स्ति ॥ इति कृत्वा ॥ पात्रद्वयेनाग्निमादायभूतभुवस्वरोमित्यग्निं प्रतिष्ठा
 प्य ॥ अग्निं प्रतिष्ठाप्यकराग्रेहेणस्वसंमुखं व्याहृतिमंत्रपूर्व ॥ पात्रद्वयं
 चाक्षततोयपूर्णकुर्वीतविद्वानिति चोदितं हि ॥ अग्न्यायेनैव पात्रद्वयोरु
 दकं निनेयेत् ॥ अग्न्या नयने पात्रे तु आर्द्रं कृत्वा समूहयेत् ॥ अकृते भू
 त्वा मस्यादायुस्तत्र न पर्यते ॥ अभ्युक्षत शोषतोयमुत्सिच्य अग्नेरुत्त
 रतः पूर्वतो वा न्यतोयमुपदध्यात् ॥ अवाकुरोभ्युक्ष्य निधाय वह्निमु
 त्सिच्यते वोक्षणाशोषतोयं ॥ प्राक्तोयमन्यो निधाभ्यदग्वायथा बोद्ध
 सात्तुपरिस्तरणमिति ॥ एतत्कर्मध्यायिग्नौ नास्ति ॥ ततः शकला
 दिभिरग्निं प्रवृद्धिं कृत्वा ॥ अग्निमलं कृत्य दक्षिणोत्तरे रत्नराध

स्था

१७
स्तु

रै प्रागुदगग्रेर्दधैरभं परिस्तृणाति ॥ यथा धिरत्नकारिकाः ॥ प्राक्पश्चादुदगग्रेस्तु प्रागग्रे
दैक्षिणादुदक् ॥ परिस्तरणदर्भापरिधीनपिसंधिषु ॥ उदीयानधराङ्कुर्योपित्रेकर्म
णितूरैर्षे ॥ इतिततोवग्निरुत्तरतोदर्भानास्तीर्या ॥ तेषुदर्भेषुदर्भोऽस्थाल्यो
प्रोक्षणपूर्णपात्रे धमः स्तुवौ च द्वंद्वं च प्रयनक्ति ॥ कुराकूर्चत्यादिमानुषपाणि
सकृत्प्रयुज्यात् ॥ पितृपात्राण्येकैकं प्रयनक्ति ॥ तथा ॥ द्वंद्वं च चिपात्रादणि
दद्यादीनि प्रयोजयेत् ॥ मानुषाणिसकृद्याज्यान्यैकैकं पितृकर्मसु ॥ इति
श्रुतिश्चा ॥ यदेकमेकं संभरदित्यादि ॥ ततः समो साग्रेदर्भो प्रादेशमपि त्रौ
त्रैकृत्वा ॥ तथा चापस्तंबः ॥ समेदस्थे लोदे द्यात्याः साग्रे प्रादेशसंमिते ॥
पवित्रे ग्रंथिते ज्ञेये देवैर्कर्मणि चोदिते ॥ साग्राणि प्रादेशसंमितानि समा १७

निचा ॥ नैकमूलान्यवधानि पवित्राणीह पैतृके ॥ वैश्वदेवेषु वैतत्वा सवित्रे देसमेख
लु ॥ श्रद्धांगत्वादबल्ये च सर्वमन्यत्समं भवेत् ॥ एवं पवित्रे कृत्वा द्विरनुमृज्य प्रो
क्षणपात्रे निधाय प्रोक्ष्या परेणाग्निं पवित्रां तर्हिते पात्रे पानीं हस्तयोरंगुष्ठाप
कनिष्ठिकाभ्यामुदगग्रे गृहीत्वा प्राचीं स्त्रिरुत्पूय पात्राण्युत्तानानि कृत्वोद्ध्वं च
विस्रस्य त्रिः प्रोक्षति पूर्णपात्रमादाय पूर्ववत् कृत्वा मुखसममुधृत्याग्रे रु
त्तरतो द्वादशांगुलिमात्रे दर्भेषु निधाय दर्भैः प्रक्षीययेत् ॥ पात्राग्रयोरंतरं
यत्तद्विपंचांगुलमात्रकं ॥ पूर्णपात्रस्य तस्मान्नं कपर्द्यादिभिरीरितं ॥ ततो ग्रे
र्दक्षिणतः त्वंब्रं ह्याभवा ॥ ब्रं ह्यण्डमासनमिति ॥ दर्भाक्षते रासनं कृत्वा गंध
पुष्पाक्षतैरभ्यर्च्य ॥ आज्यं विलाप्याग्रेः पश्चादाज्यस्थाल्यां पवित्रमंतर्धाय तत्र
निनीयाग्रे रुत्तरतोंगारां निरुह्य तेषंगारेषु आज्यमधिभ्रित्य ज्वलत्वा द

१८

भेणदनीइत्तादेदक्षोग्रेयगपदाज्येक्षित्वापुनर्ज्वलतादर्भेणत्रिःपर्यग्निकृत्वामुत्तर
तउवास्यांगारानिरूह्यादगाभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं त्रिरुत्पपवित्रं ग्रंथिं
विस्त्रस्याङ्गिरनुमज्य प्रागग्रमग्नौ प्रहरति ॥ सुक्स्तुवौ वामदक्षिणरु
स्ताभ्यामादायगुगपदग्नौ प्रतितप्य ॥ वामांगुलीषु सुक्स्तुवौ धृत्वा सुवदभौ
गैरंतरतोभ्याकारः सर्वर्षितौ बिलमभिसुभाहृत्य दक्षमूले दंडं स्थानं ह
स्तसमज्यमध्यामां ल्काप्रदक्षिणीकृत्य सुवोयुक्ते मेण धृत्वा ॥ तैरेव दर्भै
स्तुवमंतरतोभ्याकारः समज्य ॥ दर्भमध्योरुपरि प्राचीं समज्याधोभा
गंप्रतीचीं समज्य दंडं पूर्ववत्समज्य पुनः पूर्ववत्प्रतितप्य ॥ प्रोक्ष्याज्य
पात्रस्थोत्तरतो निधाय दक्षिणं निद्रिः सः स्पृशाम्नौ प्रक्षिपेत् ॥ तथा पूर्णा
श्रमः ॥ वामेन प्रथमां दवीं द्वितीयां दक्षिणे कुरे ॥ दर्भैः सहैव संगृह्य हस्ता १८

भ्या प्रतिपत्य च ॥ वामांगुलीषु ते दव्यो धारयेत्क्रमशो बुधः ॥ ४ ॥ द्वितीया मुनि
ष्टानुप्रथमा मध एव च ॥ वामे तुरस्थ दक्षिणैः सुवमंतैः प्रदक्षिणं ॥ त्रिः संमृ
ज्याथ दक्षिणैः बलं कुर्यात्प्रदक्षिणं ॥ दक्षिणैः स्तनदं ५ उं स्थानं हस्तं समं
ततः ॥ दंडं मूलमुपक्रम्य मध्यांगुल्या प्रदक्षिणं ॥ संमृज्याथेतरां दक्षिणं
मेणात्र धारयेत् ॥ पूर्ववत्तान् च दक्षिणैः स्त्रिः संमृज्याथ मध्यमेः ॥ ६ ॥ दक्षिण
लमुपक्रम्य प्राचीं संमृज्याथ ततः ॥ उदंगं ग्राह्यं पर्यंतं प्रतीची बहिरप्यथ ॥
दंडं पूर्ववदलापि संमृज्याथ यथाक्रमं ॥ दक्षिणं गृहीत्वा हस्ताभ्यां पूर्ववत्प्रतिपत्य च ॥
व्यो कुरौः संप्रोक्ष्यते दक्षिणं निधायाथ यथाक्रमात् ॥ दक्षिणं निद्रिस्तु संस्पृश्य बहो य
त्नैर्न निक्षिपेत् ॥ ग्रंथांतरे ॥ दक्षिणैः स्त्रिः समादाय सुवंदक्षिणा प्राणिन ॥
केचिन्मुरिः स्तरणादिदक्षिणं संख्यामहः ॥ अग्निः षोडशभिर्दक्षैः पुरतस्त
परिस्तरैः ॥ परिस्तरणमन्येषां मेवं संख्या विधीयते ॥ पात्राणां तु दिक्षं

१९

इं स्यात्प्रणीतासादने तथा ॥ अग्निः भूतानामष्टौ च त्रिब्रह्मा सर्वानभवत् ॥
 त्रै दौ तु दभौ पवित्रस्य तथा प्रह्लासनास्य च ॥ संमार्त्तं न त्रिभिर्दक्षैर्ज्वलन
 स्येक उच्यते ॥ पर्याग्निकरणस्येकमेव मष्टौ तरे शतं ॥ ततः परिधीन्य
 रिदधाति ॥ कथं ॥ अंगुष्ठाय पर्वस्थोत्तमं प्रादेशत्रयं परिधिः पञ्चादुद
 गग्र्यं निधाय तर्जन्याग्रपर्वस्थोत्तमं प्रादेशत्रयं किञ्चिद्विदक्षिणतः प्रा
 गग्र्यं निधाय ॥ मध्यमांगुल्या सर्वस्थोत्तमं प्रादेशत्रयं किञ्चिन्मध्यनरुत
 रतः प्रागग्रं निधाय ॥ मध्यमं परिधिमुत्पृष्ट्या कनिष्ठिकाग्रपर्वस्थोत्तमं
 आचारसमिधौ पुरस्ताद्धर्षं निधाय तथा ॥ सव्येतरकरेणात्र गृही
 तौर्ध्वसमिदयं ॥ युगपन्मध्यमं स्पृष्ट्वा स्वयंचतुर्दशतधुग्दिशि ॥
 उर्ध्वं संस्थाप्य समिधौ रुद्रदिश्येवमेव हि ॥ अदिते नुमं न्यसेत्य १९

ध्यातृकालेनत्राग्निं प्रतिष्ठाप्यपरिस्तीर्यद्व्याज्यं स्थात्वा विनिषदुपात्राणि प्रयु-
ज्य ॥ सूत्रद्वयं वस्त्रद्वयं वादरमणि सुवर्णमणिं पुष्पाणि श्रीगंधकर्मलीम-
ण्डलद्वयं शीतोष्णोदकद्वयं सुरयवकटयवसूत्रदंडाजिनदपिणोपानहद्वयकृ-
शशकस्तनानचूणोदुंबरकाष्ठानि सवस्त्रयुज्यात् ॥ आज्यभागात् ॥ इमं
स्तोममर्हते जानैवेदसं शमिवसं मेहेमाननीषया ॥ अद्राहिनप्रमतिरस्यस-
ं सद्यग्ने सख्येमाविषामाविषामावेयंतवा ॥ स्वाहा ॥ अग्नये जानैवेदसे इदं ॥
इति पात्वाशीं स मिधमाधाय ॥ अग्नेः पश्चात्कृदुपविश्य ॥ त्रियायुषं ज-
मदग्नेः कृष्यपस्य त्रियायुषं ॥ यदेवाना त्रियायुषं तन्मे अस्तु त्रियायुषं ॥ इ-
ति सुरममिमं त्रिया ॥ शिवो नामासि स्वधितिस्तेपितानमस्तु अस्तु मामाहि-
५ सीः ॥ अउक्षेन वाय उदके नेत्योदुंबरमूले दर्शस्तंबेवानि रधाति ॥ अंत्यो

॥ ६८ ॥

अवहृत्वा सम्यक् स्नापयत्वा ॥ गोगृहस्य पश्चादक्षं धूपविशय ॥ मेखला विसृज्य
ब्रह्मचारिणो दद्यात् ॥ असौ ब्रह्मचारी ॥ इदं महामुष्णमुष्णायिणस्य पापानामप
महाम्युत्तरो सौ द्विषद्वा ॥ अनेन मंत्रेण तामेखलां उदुंबरमूले दध्मस्तंबे वा प्र
काशं प्रदधाति ॥ अत्र अमुष्णमुष्णायणः स्थाने ये ज्ञशर्मणः काश्यपगोत्रस्य य
ज्ञशर्मिह भित्तिप्रयोगः ॥ ततः आपो हिष्ठमयोषुव इत्यादि शङ्खं स्नोना भवंत् ॥ इ
ति षड्भिर्मंत्रैः स्तूष्णीं भिक्षित शितोष्णो देवैः शिरसि प्रोक्ष्य इत्वा ॥ अं नाद्या य्यूह
धं दीर्घायुरहमं नादो भूयासं ॥ सोमो राजाय मागमस्तमे मुरवं प्रवेक्ष्य भिक्षा
नमहवर्चसा ॥ इत्योदुंबरकाष्ठेन दंतधाव इत्वा ॥ स्नानीयेन देहमुदत्स्य स्नात्वा
सोमस्य तनूरसितनुवं मे पाहि स्वाभातनूरा विष्णा ॥ इत्यं नरं वासः परिधाय ॥ न
मोग्रहाय चाभिग्रहाय च नमः शारवज्ञं जप्त्वा क्वां नमस्ताप्यो देव वताप्यो

॥ ६८ ॥

शुभिकेशिराशोहशोभयंतीमुखंममा॥मुखःहृममशोभयकूयासंचमगं
 कुरु॥इतिपुष्पालिमालिकाशिरसिनिधाय॥यामाहुरज्जामदग्निप्रधायैकामा
 यान्यै॥इमांस्वामपिनष्टेहंभगेनसहवर्चसा॥इतिमालिकांबध्वा॥मयिपर्वतपू
 रुषं॥इतिचक्षुषोऽंजनंदघात्॥यदित्रैककुदांजनंविधत्तेतर्हियदांजनंत्रैकगुद
 मितिमंत्रतः॥नोचेन्मयिपर्वतेतिप्रहृतमनुमन्त्रं॥रामः॥यंमेवार्चःपरागतमा
 त्मानमुपतिष्ठत्॥इदंतत्पुनराददेदीर्घायुत्वायवर्चसे॥इत्यादित्यंदर्शदृष्ट्वा॥प्रतिष्ठे
 स्त्वोदेवतानामामासंतापं॥इत्युपनहोप्रतिमुच्या॥प्रजापतेशरणाभिसिब्रंलण
 ष्चदिर्विश्वजनस्यद्यायामिसर्वतोमापाहि॥इतिछत्रमादाय॥देवस्यत्वासवि
 त्प्रसवेऽश्वश्चिनोर्बाहुभ्यामूण्णोहस्ताभ्यामाददेदिषतोवधायेदस्यवज्रोसि
 वार्त्रध्नःशर्मभेकवयप्रसापंतंनिवारय॥इतिवैणदंडमादाय॥नक्षत्रोदयपर्यंतं

विवाह०

शिंगा०

॥३॥

॥७॥

मोनीस्तुत्वास्थित्वा नक्षत्रोदये सति ॥ देवीषट्पुर्वीरुहणः कुर्यात्तविश्वेदेव स इह वी
र्यध्वं ॥ इति दिशामुपस्थाय ॥ माह स्महि प्रजयमातनो क्षिर्मारधाम ॥ इति ध्वतो
सोमराजं नृ ॥ इति नक्षत्राणि चंद्रमसं चोपस्थाय ॥ ततो नादीश्राक्षं कुर्यात् ॥
इति समावर्तनं समष्टः ॥ ॥ अथ तूष्णीं समावर्तनं तूष्णीमेव नीर्ये स्नात्वा तू
ष्णीमेव समिधमादध्यात् ॥ ॥ अथ विवाहमुच्यते ॥ दंपत्योरनुकूले हनिवो
मंगलस्नानः ॥ पुंण्याहं वाचयित्वा ॥ गीतवाद्यादिभिः पुंण्यास्त्रीभिर्ब्रह्मरौम्यस
हितः ॥ अनुहवमिति ॥ ऋते वशाकुने सामगायसि ब्रह्मपुत्र इव स वनेषु शंस
ति ॥ इत्यादि मंत्रान्वाचयेत् ॥ विवाहागारमेत्यपादौ प्रक्षाल्याचं भूम्यप्राणाना
यं मयता सुधर्मप्रज्ञात्संपसिध्यर्थं स्त्रियमुद्धरइति संकल्प्य ॥ कंकणं यज्ञोप
वीतं धृत्वा ॥ तथा ॥ विवाहकर्ता प्रथमे विवाहे संकल्प्य संम्यक्सरबंधयेत् ॥ ॥

प्रयोगः ॥

सति

॥३॥

॥७॥

याऋषिग्राहिणीः॥ इति नमस्कारं देवता केषोऽहं स्तुत्यादिपरिमितं गंधं दद्युः॥ अस्मा
 शुचयो गंधो गंधर्वेषु यद्यशः॥ देवो यो मानुषो गंधोः समा गंधः सुरभिर्नुषितां॥
 इत्यात्मानं गंधेनानुलिप्य॥ इयमेव धेनो यथा माता स ह्यमाता सरस्वती॥ माता हि र
 एव च संवत्सवं च सनं मा करोत्॥ इति सुवर्णमणिमुदकपात्रे विप्रदक्षिणं परि
 क्राव्या॥ अथाशोऽस्य रोमे मासं शरीरं शिवो मे पतिस्व दीर्घायुताय शतशारदया॥
 शतं शरदयमायुषवर्चसे॥ जीवा त्वे पुण्याय॥ इति माला वक्त्रं कंठे बध्ना॥ बादरम
 णि मये वं कृत्वा॥ सव्ये पाणौ तूष्णीं बध्ना॥ रेवतीं स्तेत्यादि उपनयनवदुत्तरं वस्त्रं
 धृत्वा॥ तस्य वस्त्रस्य दशायाकरणाभरणद्वयं बध्ना॥ दिव्या ज्योत्स्नादाया ज्योत्स्ना
 नयन॥ आयुष्यं वर्चस्य सुमेवीर्यं शायस्योषमौ द्विघं॥ विदं हिं लयं वर्चस्वज्ञेना
 या विशतादिमां॥ स्वाहा॥ हिरं ल्याय इदं॥ उच्चैर्वीजिष्टतना तिसत्रासाहं धनं त्र
 यं॥ सर्वाः सृष्टीर्ऋक्षयो हिरं ल्ये स्मिं स माहिताः॥ पुनः सह हिरं ल्यस्य पितु
 स्वाहा॥ हिरं ल्याया इति नमः॥

शिंगा०
॥६१॥

पिवनामाग्रमेवं॥ तं हिरण्यवर्चसं प्ररुषु प्रियंकुरु॥ स्वाहा॥ हिरण्याइदं॥ प्रियं
मादेवेषु कुरु प्रियं मा ब्रह्मलोकुरु॥ प्रियं विश्वेषु राक्षसेषु प्रियं राजसुमाकुरु॥ स्वा
हा॥ हिरण्याइदं॥ याति रश्मीनि पद्मसेहं विधरणी इती॥ तां त्वाधृतस्य धारया यजे
सं राधने महं स्वाहा॥ हिरण्याया इदं॥ स राधने देवैः स्वाहा॥ स राधने देवैः इदं॥
प्रसाधने देवैः स्वाहा॥ प्रसाधने देवैः इदं॥ संम्राजं च विराजं चापि श्रीर्या च मनो गहे॥
लक्ष्मीराष्ट्रस्य यामुखेतया मा सः सृजानसि॥ स्वाहा॥ हिरण्याया इदं॥ तथा॥
देवतानुक्रमिकाया॥ हिरण्यमायुष्यचतुष्टयस्यास्य राधने पंचममंत्रकपि॥
सैवोत्तरत्रापि तदुत्तरतः प्रसंधनीमंत्रपदाभिधेया॥ हिरण्यमंत्राग्रिरेवो ववायां धाता
दिमंत्रेषु स एव धाता॥ इति ह्रस्वा॥ जयादिब्रह्मविमर्जनांते॥ एवं कर्णपरलंक्रायु
ष्यमित्यष्टौ मिर्दक्षिणे कर्णे बध्वा॥ एताभिरेव द्वितीयमापरलं सव्ये रकरणे बध्वा॥

सदि०

॥६१॥

स्वीकृत्यपश्चाद्विधानात्कृतं यज्ञोपवीतं स्वतु धारयेत्सः ॥ संकल्पानंतरं रतस्य भुव्य
 काल इति स्मृतः ॥ हस्तग्रहणकाले वाचतुर्ध्यानि शिवा भवेत् ॥ इति ॥ तदर्थं कन्यां
 वृणीर्ध्वमिति चतुरो वारं श्रेष इत्वा ॥ प्रसुग्मं ताधियमानस्य सशिवरेषिर्वराः
 अभिषु प्रसीरता ॥ अस्माकमिंद्रभयं जुजोषतियसौम्यस्यांधसो बुबोधति ॥
 अनृक्षराट् जावः संतु पंथायेषिः सर्वा योयंति नो वरेयं ॥ समर्थमा संसगोनेर्नि
 नीयात्संजास्यत्यः सयममस्तु देवाः ॥ इति द्वाभ्यां मंत्राभ्यां ताब्रां स्नानानां सिमं
 त्रयेत् ॥ ते ब्राह्मणः ॥ कन्यादाता रंगत्वा ॥ वैश्वामित्राद्यमर्षणकोशिकैर्यारुषेयप्रव
 रा न्वितैः ॥ कोशिकगोत्रस्य माधवशर्मणो न त्रे ॥ वैश्वामित्राद्यमर्षणकोशिकत्रिया
 रुषेयप्रवरान्वितकोशिकगोत्रस्य गोविंदशर्मणः पौत्राया ॥ वैश्वामित्राद्यमर्षणको
 शिकत्रिया रुषेयप्रवरान्वितकोशिकगोत्रस्य विष्णुदेवशर्मणः पुत्राया ॥ वैश्वामित्राद्यमर्षणको

त्रि

मित्रा

॥६१॥

त्रायमर्षणकोशिकत्रियारूपेयप्रवरान्वितकोशिक। गोत्रस्य दामोदरशर्मणिवराय ॥ ५ ॥
आगीरसबार्हस्पत्यभारद्वाजत्रियारूपेयप्रवरान्वितभारद्वाजगोत्रां ॥ सावित्रिदार्पिकं
न्यांवृणीमहे ॥ इति ब्राह्मणाब्रूयुः ॥ कन्यादातादास्यमिति प्रत्युक्ता ॥ २ ॥ वरः समीपमाग
च्छेत् ॥ ततो मधुपर्कं कुर्यात् ॥ कथं ॥ दाता प्राणानायाय ॥ आगतमिमं वरं मधुपर्कक
र्त्तुं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ उदगर्गैर्कूर्चं दद्यात् ॥ राष्ट्रकृतस्याचार्या संदीमात्ताद्यो
षं ॥ ॥ इति कूर्चमुपविशेत् ॥ दाता उदकमादाय ॥ आपः पाद्या इति ब्रूयुः ॥ वरः आप
पादावने जनेर्द्विषं तं निर्दहंतु मे ॥ अस्मिन्नुले ब्रह्मवर्चस्य सानि ॥ इत्युदकमपि मंत्र्य
पूर्वं दक्षिणं पादं दत्वा ॥ पादाभ्यामैतारं दातामुपस्पृश्य ॥ मयि मे होमयि यशो मयी
दियं वीर्यं ॥ इत्यात्मानं प्रत्यपि मृशेत् ॥ दाता ॥ उपर्यध स्थिताभ्यां सह सोदि
कमन्मयपात्रमादाया ॥ अहं रिणिया आपः ॥ इति ब्रूयात् ॥ वरः ॥ आमागं न्यशसा

॥६१॥

वर्चसाम्मृत्तपयसातेजसाच॥ तंमाप्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं पशूनां॥ इत्यग्निमंत्र्य जु
लौ॥ दातावेकदेशे॥ दकमानीयमाने सति॥ विराजो दोहो स विराजो दोहो मशियममप
द्याय विराज॥ इति जुष्टा॥ पुरस्तां निनीया॥ मानश्शेषमुदकं॥ समुद्रं वः प्रहिणोमि
स्वां योनिमपि गच्छत॥ अस्ति इः प्रजयाभ्यां संपापरासे चिमत्पयः॥ इत्यग्निमंत्रयेत्॥
तत्र दाता वराया॥ वस्त्रगोष्पूषायां दीनियथा शक्त्या लंकारं दत्वा॥ मधुसंस्पृष्टं दधिम
धुकां स्पपात्रे निधाय॥ वर्षीयसापि कां स्पपात्रेणापि निधाय॥ पूर्ववत्कूर्चायां सहगृ
हीत्वा॥ मधुपर्क इति ब्रूयात्॥ वरः॥ त्रैधैविद्यायै यशोसि यशसो यशोसि ब्रं ह्यलोदी
प्तिरसि॥ तंमाप्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं पशूनां॥ इति द्वाप्यो मधुपर्क इत्यग्निमंत्र्य॥ अ
मृतोपस्तर्णमस्थीत्यपः पीत्वा॥ यन्मधुनो मध्व्यं परममं न्नाद्यं वीर्यं॥ तेनाहं मधुनो
मध्वेन परमेणान्नाद्येन वीर्येण परमेनान्नादो मध्व्योऽस्मानि॥ इति मधुपर्क प्रा

शिंगा०

॥७२॥

व

श्यांपुनः नृणां ॥ ६ ॥ प्राश्यामृतापिधानमस्तीत्यपः पीत्वाचामेव ॥ दानागोरिति ब्रूयात् ॥ सट्टि
वरः ॥ गोरस्य पहनपाप्मापपाप्मानं जहि ॥ गामक्षि मं च ॥ नारायणशर्मणो मम च ॥
गोविदशर्मणो मम च ॥ इत्युक्त्वा ॥ यज्ञो वर्धतां यज्ञस्य वृद्धिं मनुवृक्षा पचतिरस्य प
चितिं भाकुं ॥ यज्ञि पचिं मनुवृक्षं पचिनो हं मनुष्येषु मूया सं ॥ गोर्धे नु मय्यामाता रुद्राणां
दुहिता वसूनां स्वमादित्यानाममृतस्य नाभसिः ॥ प्रणुवो चंचिकितुषे जनाय म
गामना गामदिनिं वधिष्ट ॥ पिबतूदकं त्रिणान्यनु ॥ उपाऽसूक्ते मुत्सृजेनेत्युचैरुक्त्वा ॥
गां विसृजेत् ॥ दानासिद्धमं नं मृतामिति ब्रूयात् ॥ वरः ॥ साविराटु ॥ तं न्माक्षायतस्य ते शी
यनं न्मूर्जधाः ॥ इति शनैरुक्त्वा ॥ ॐ कलत्रयेनेत्युचैर्ब्रूयात् ॥ वरस्य यस्य यथाशाखा
तस्मात्वाग्धमार्गनः ॥ धुमधुपर्कप्रदानव्यमं न्यशाखेव पिदानरिति प्रयोगपारिज्ञाते ॥ ७२ ॥
आकं न्यादानापर्यं नेपिताकुर्वास्वाशाखया ॥ अपरे परशाखं स्यादिति शातानेपो ब्रूवीत् ॥

अथ कंन्यादानं ॥ पूर्वेषु ॥ कृताभ्युदैकोदाता ॥ प्राड्मुखप्राणानायंभ्यः । मम समस्तपा
 पक्षयद्वा इह जन्मनि जन्मांतरेषु बाल्ययचनवार्धिके पुरहस्यप्रकारचमनोवाक्कायक
 र्मआवृत्तानावृत्तप्रकीर्णकानां कृतशेषवर्षसहस्रांसां ने एकैक कूर्षावर्षापञ्चमेण ब्रं
 ह्मलोके निवाससिद्ध्यर्थं गंगावालुकाभिः सप्तऋषिभंडलाभिपर्यंतं कृतशेषीर्वर्षसह
 स्रावसां ने एकैकवालुकापञ्चमेण सर्वशेषपञ्चमसंमितकाले ब्रह्मलोके निवास
 सिद्ध्यर्थं त्रिगुणीकृताग्निष्टोमवाजपेयानि शतशतसहस्रलक्षफलसिद्ध्यर्थं मया स
 हस्रलक्षफलसिद्ध्यर्थं मया सह द्वापूर्वेषां दशापरेषां महं स्यानां नरकादुत्तीर्य एकविं
 शतिकुलपवित्रीकरणार्थं स्वर्गलोक्तविधानाः कंन्यादानाः कल्पोक्तसमग्रफलसि
 द्ध्यर्थं कंन्यादानं करिष्ये ॥ ॥ इति संकल्प्य ॥ प्राड्मुखआसीनं वरधादिभिरभ्यर्च्य ॥
 पुष्पाक्षतान् गृहीत्वा ॥ कंन्यां कनकसंपन्नं कनकाभरणैर्गुतां ॥ दास्यामि विष्णवे न
 म्यं ब्रह्मलोकाभिगीषया ॥ कंन्ये ममाग्रतो भूयाः कन्ये मे देहपार्श्वतः ॥ कंन्ये मे सर्वतो भूयाः

व

शिंगा०

॥ ६३ ॥

शर्मणः

स्तदानानमोक्षमाप्नुयात् ॥ विश्वं परः सर्वभूताः साक्षरः सर्वदेवताः ॥ इमा कंन्याः
प्रदास्यामि पितृणां तारणाय च ॥ इत्युच्चार्यः ॥ वैष्णवा मित्राद्यमर्षणकोषिकत्रियारू
षेयप्रवरान्वितेयकोषिकगोत्रोद्भवाया ॥ माधवशर्मणः प्रपौत्राय ॥ एवं पुनः प्रवरमु
क्ता ॥ गोविंदशर्मणः प्रपौत्राय ॥ पुनः प्रवरमुक्ता ॥ विष्णुदेवशर्मणः पुत्राय ॥ पुनः प्रवर
मुक्ता ॥ यज्ञदेवशर्मणो वराय ॥ आंगीरसबार्हस्पत्यभारद्वाजत्रियारूषेयप्रवरान्वि
तेयभारद्वाजगोत्रोद्भवा ॥ नारायणः प्रपौत्री ॥ पुनः प्रवरमुक्ता ॥ केशवशर्मणः प्रपौ
त्री ॥ पुनः प्रवरमुक्ता ॥ अच्युतशर्मणः पुत्री ॥ पुनः प्रवरमुक्ता ॥ भारद्वाजगोत्रांसावि
त्रिदायी कंन्यां तुभ्यमहं प्रजासहस्रकर्मस्यः प्रतिपादयामीत्युदकपूर्वदद्यात् ॥ वरः
कंन्यां हस्ते गृहीत्वा ॥ देवस्य त्वासवितुः प्रसवे ॥ अश्विनोर्बाहुभ्यां पूरणं हस्ताभ्यां प्र
तिगृह्णीत ॥ राजात्वावरुणो नयतु देवि दक्षिणे प्रजापतये कंन्यां ॥ तेनामृत

महि

॥ ६३ ॥

त्वमश्यां ॥ वयोदात्रेमयोमह्यमस्तु प्रतिगृहीत्रेकइदं कस्मा अदात् ॥ कामः कामाय ॥
कामोदाना ॥ कामः प्रतिगृहीता ॥ कामः समुद्रमाविशा ॥ कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि ॥
कामैव ते ॥ एषा ते कामदक्षिणा ॥ उत्तानस्वागीरसः प्रतिगृह्णत्वितिकं न्या प्रतिगृह्णी
यात् ॥ दत्ता ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्त्वं हेमवीजं विष्णवसो ॥ अनेन पुंण्यफलदं मतः शान्ति
प्रयच्छ मे ॥ इत्युक्त्वा ॥ कंन्यादाने सा दुप्यार्थदक्षिणाय दत्त्वा ॥ अनेन कंन्यादानेन नमग
वान् श्रीलक्ष्मीनारायणः सुप्रीतो वरदो भवत् ॥ इत्युक्त्वा ॥ धर्मार्थकामेषु नातिचरित
व्येतिर्वेदेव ॥ वरः नातिचरामित्युक्त्वा ॥ अग्निप्रतिष्ठापनं कुर्यात् ॥ इतिकंन्यादानं ॥
ततः सुमुहूर्ते सती ॥ वरः कंन्यां दृष्ट्वा ॥ चक्षुषी प्रतिसहस्य गृह्णा ॥ अस्मान् धीवरुणाप
तिर्धौ बृहस्पते ॥ इद्रा पुत्रघ्नीं लक्ष्मियं तामस्यै सवितुः सुवा ॥ इति वधूदृष्ट्वा ॥
अंसा ॥ अघोरचक्षुरपतिद्विषेधि शिवापातभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ॥ क्षीर्वस्व
देव कामास्यो नाशं नो भवद्विषदे शं चतुष्पदे ॥ इति वधुसङ्गृह्णा ॥ अत्र वरव

विवाह०

॥६२॥

॥६५॥

ध्वौ संकल्प्यता वाभ्यां कर्माणि कर्तव्यानि प्रज्ञाध्वो सादृत्या इति संकल्पं
कुरुतः ॥ ततो वरः ॥ अंगुष्ठेनाभिकाभ्यां गृहीत्वा ॥ इदमहं यात्वयि पतिं द्या
लक्ष्म्यस्तां निर्दिशामि ॥ इति वं निकाया भ्रुवोरंतरेण दर्भेण संमज्ज्य ॥ प
श्चात्तिरस्य सप उपस्पृश्य ॥ तथा चोक्तं ॥ नौ द्वाक्षः सपैत कक्षे दन भेदन
स्वन न दहन निरसना घ्राणात्सा किमर्शना निचकृत्वा ॥ अप उपस्पृशो दिति ॥
जीवाः रुदन्ति विमयं ते अधो दीर्घा मनु प्रसितिं दीधियुर्नरः ॥ वामं पितृभ्यो यद्
दं सामेतिरेमयः पतिं क्यो जनयः परिष्वजे ॥ इति रोदन निमित्ते सति जपेत् ॥
ततः ॥ युष्मद्भिरमुदचंत्वा प आस्यै ब्राह्मणा न्नपनः हवंत् ॥ अवीरधीरुद
चंत्वापः ॥ इति युग्मां ब्राह्मणान् स्नानार्थं दिकोप्यय प्रेषइत्वा ॥ अर्यभ्यो अग्निं

प्रयोगः

॥६३॥

॥७१॥

पर्यन्तु क्षिप्रं प्रतीक्षंताः स्वश्रवो देवराश्वः ॥ इति के चायाः शिरसि दर्भे ल्वं निधा
या ॥ बलयं पंचकिर्दर्भैः विदुः शत्यावेष्टनं तथा ॥ अंतर्दशंगुलप्रोक्तं दर्भे एव मणिधीयते ॥
+ रेव न सः रेव रथः रेव युगस्य शचीपते ॥ अपाला मिंद्रास्त्रिः प्रत्येकं रत्नं र्यवर्चसं ॥ इति त
स्मिंदक्षिणं बहिर्युगलं द्विप्रतिष्ठाप्या ॥ शंते हिरण्यं ५ शमुशंत्वापः शंते मेधी सवतुशं
युगस्य त्रिणा ॥ शंत आपः शंत पवित्रा सवंत्वापत्या तं च ५ मं ५ सज्जत्वा ॥ इति युगलि
द्वे हिरण्यं मंतर्धीय ॥ हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः अचक्रमुह्निता वद्यमापः ॥ शंतं पवि
त्रा वितता ह्या सुता मिस्त्रा देवः सविता पुनात् ॥ हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका या सुजात
ः कश्यपो या स्वग्निः ॥ या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्तास्त आपः शस्येना सवंत् ॥ या
सा ५ राजा वरुणो याति मध्ये ससा नृते अवपश्यं ज नाना ॥ या अग्निं गर्भं ० ॥ सवंत् ॥ या
सां देवा दिविलं ल्वं ति सभूं या अंतरिक्षा बहुधा निविष्टा ॥ या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्ता ०
शिवे नैत्वा चक्षुषा पश्यतापः शिवया ननु वोपस्य शतत्वं चंते ॥ एतश्च नः शुचयो याः पा

• शिंगा०

॥६५॥

विवाह०

वक्रास्तास्तत्रापःशःस्योनाभवत्॥इतिपंचमिर्मर्तैः॥वधाशिरसिप्रोक्ष्या॥परित्यागिर्व
रोगिरइमाभवंदुविश्वतः॥एधायुमनुवृक्षयोनुष्टाभवंदुष्टयः॥इतिनवस्त्राभ्यांवधू
माप्राद्या॥मांगल्यतंतुनानेदिममजीवनेहेतुना॥कंठेबध्नामिसुप्तगोसाजीवशरदः
शनं॥इतिमांगल्यस्तत्रेवधा॥आशासानासोमनसंप्रजाःसौभाग्यंतनू॥अग्रेरनु
व्रताभस्त्रासंनह्येसुरुतायकं॥इतियोक्तंबधा॥तथोक्तं॥युग्मेदर्शकते॥योक्त्रंदा
त्रिंशदंगुलिमिति॥चतुर्विंशतिदर्शान्वाज्ञेययाक्वस्यलक्षणं॥कपिलावाचनानिमंग
लोचारप्राप्तंकुर्यात्॥तस्यायंप्रयोगोवरस्वांजलिनास्वपयसवध्वंजलौदिरुपस्तीर्थ
दिस्तंदुलानोप्यदिरभिघारयति॥ततोवरांजलवंन्यस्ताभ्यामेवतंदुलपयोभ्यामेवं
रुखावध्वंजलैरुपरिस्थाप्यसोदकंकलशमादायब्राह्मणेःसहकपिलास्तारयत्तद
क्षिणाःपांतुबहुधेयंचास्तु॥पुण्यंवर्धताःशान्तिरस्तुपुष्टिरसुप्तुष्टिरस्तुदक्षिरस्तु

प्रयोगः॥

०१५६०

॥६५॥

ध्य

अविधमस्तायुषमस्तारोग्यमस्तुस्वस्तिशिवं कर्मास्तु०॥ प्रजापतिः स्त्रिया यशः॥ मुष्-
योर दधात्सपं॥ कामस्य तृप्तिरमानंदं॥ तस्याग्नेषा जयेहमा॥ मोदः प्रमोदश्चानंदः॥ मु-
क्षयोर्निहितः स्तपः॥ सत्त्वेव कामस्य तृप्त्याणि॥ दक्षिणानां प्रतिग्रहे॥ मनसश्चित्तम-
कृतिं॥ वाचः सत्यमशीमहि॥ पशूनां रूपमंत्रस्य॥ यज्ञाश्रीश्च यतांमैयि॥ यथाहम-
स्यात्पुंस्त्रियौ पुमान्॥ यथास्त्री तृप्तिपुंस्त्रिये प्रिया॥ एवं स गस्य तृप्त्याणि॥ यज्ञस्य का-
म्यप्रिया॥ रदामीत्यग्निर्वदति॥ तथेति वायुरुक्तवत्॥ हंतेति सस्य चंद्रमाः॥ आदित्यः सस्य मेमे-
ति॥ आपः सस्य स्यात्माभरं नृ॥ यज्ञो यज्ञस्य दक्षिणां॥ प्रजामेकाः समृद्धितां॥ इति दं-
पत्योरन्योन्यं शिरसि तंडुलाना पतः॥ एवं त्रिः॥ द्वितीयपर्याये वधस्व तंडुलपयो-
भ्यां पूर्ववरांजलौ कृत्वा॥ पशवो मे कामः समन्तामिहामानावपतः॥ तृतीयपर्या-
ये तंडुलपयसी स ५ स्त ५ पूर्ववत्कृत्वा॥ यज्ञो मे कामः समन्तं ध्यातांमिति॥ तंडु-

० शिंगा०
विवाह०

॥७५॥

लानावपतः॥ चतुर्थपर्यायेत्तृष्णीमेवंकुर्यात्॥ सर्वमेकामःसमृध्यतां॥ अत्र
कंकणसूत्रंधारयेतां॥ तथा॥ संकल्पानंतरं तस्य मुख्यकाल इति स्मृतः॥
हस्तग्रहणकाले वा चतुर्थं निशि वा भवेत्॥ इति तथा॥ विष्णोर्नातेयचापुंसांब
ध्रीयादक्षिणे करे॥ अथ वामकरे स्त्रीणां बृहस्पतिं मंत्रयति॥ तथा वरः॥ कन्या
दक्षिणहस्ते गृहीत्वा॥ पूषास्वेतानयतु हस्तगृह्या॥ श्विनोत्वा प्रवहतां रथेन॥ गृहा
नुगच्छ गृहपत्नीयथा सो वशिनी त्वं विदध मावदासि॥ इति वधूमग्निसमीपमानये
त्॥ ॥ वधूयदिरजस्वला स्यात्॥ किंकुर्वादिह्यन आह विर्वो हवित ते तं त्रे होमकाल उ
पस्थिते॥ कन्याऋतुमती दृष्ट्वा कथं बुर्वति पाणिनाः॥ स्नापयित्वा तु तां न्यां मर्चय
त्वा यथाविधिः॥ युजान आहुक्षिरे नै हुत्वा तथा तं त्रं भ प्रयोजयेत्॥ विवाहो मे प्रका
ते यदि कन्यारजस्वला॥ विरात्रदंपती रंजं स्यातां एष कौशेय्या सना सनैः॥ चतुर्थे ह

प्रयोगः॥

० भाट्ट०

॥७५॥

निसंस्तौतस्मिन्नोपश्राविधिः॥ विवाहहोमं कुर्वीतामिह्यादिस्मृतिसंग्रहः॥ त्रिरात्रं दंप
स तीस्यानां सहशौर्घ्यानाविति॥ स्मृत्यर्थसारे॥ प्रकृतिमनुसरामः॥ अग्नेः पञ्चादक्षिणतो
वधुमुपविश्य॥ स्वयमुत्तरउपविश्य॥ एवं प्रधानहोमादिष्वसुनितं॥ तथा॥ हिरण्यकेश
व्यतिरिक्तकानां प्रधानहोमादिष्वसुनितं॥ शारवाचिमेदात्तुनसंशयोऽत्र तिष्ठेव धूर्त
द क्षिणतोऽस्मिन्ति॥ एतेष्वेवमः॥ प्रधानहोमो यद्देतादिहोमः प्रवेशहोमश्च विवाहशेषः॥
अंतस्तुसंम्यच्छतमस्तुसंग एतेषु शम्यः प्रवदंतीति ज्ञेयं॥ स्थालीपाकश्चेति॥ एवमु
क्तावुपविश्य॥ वरः प्राणानायम्य॥ मम विवाहप्रधानहोमकहिष्यइतिसंकल्पं कुर्यात्॥ त
थाचापसंबः॥ श्रुतिस्मृतिप्रचोदितं करिष्ये यदा तदा॥ स्वकर्मयत्तदादितो यदा सुगुरुं
देत्॥ एवं संकल्प्य॥ अग्निप्रज्वलनादिपात्रप्रयोगांते॥ बध्नं जलिहोमविधानदर्वीद्विती
यदर्वीसहलाजधान्यं॥ उष्ट्रार्यपात्रेण सह प्रणीता इधं च शम्याः सहलाजमस्मः॥ तथा॥ आ
ज्यमागांते॥ वरउपस्थाय॥ सोमः प्रथमो विविदे गंधर्वो विविदुत्तरः॥ तृतीयो अग्निष्टपतिः

७६

० विवाह०

स्तुरीयस्तेमनुष्यजाः॥ सौंदर्यं धर्वाय गंधर्वोददग्रये॥ रायंच पुत्राः श्वादादग्निर्मह्यमथो मो
 इमां॥ इमियासीनं वधूमभिर्मंत्रयते॥ तथा उष्टाया॥ सोमः प्रथम इत्युभयमासीनाम
 भिमंत्रयते॥ इति॥ गृष्णाभिते सुप्रजा स्वायहस्तं मया पत्या त्ररदष्टि र्यथा सः॥ अगो अथ
 मा सविता पुरंधिर्मह्यत्वा दुर्गाह पत्या यदेवाः॥ ते ह पूर्वजना सो यत्र पूर्वमवोहिताः॥ मृध
 न्वा न्यत्र सौ भवः पूर्वो देवेभ्य आतपत्॥ सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनी वति॥ मां त्वा वि
 भ्वस्य भूस्य प्रगा यामस्य गतः॥ य एति प्रदिशः सर्वादि शोनुपवमानः॥ हिरण्यहस्त
 परंमः सत्वा मंभन संकृणोतु॥ इत्यासीनायाः कंठिका या उत्तानंदक्षिणं पाणिं सं
 गुष्ठमवाचीने न स्वदक्षिण पाणिना गहीत्वा॥ एकमिषो विष्णुस्त्वां नेतु॥ द्वे दुर्जे
 त्रीणि व्रताय चत्वारि मायो भवाय विष्णुस्त्वां नेतु॥ पंचपशुभ्यो विष्णुस्त्वां नेतु॥
 षडायस्योषाया विष्णुस्त्वां नेतु॥ सप्तसासुभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वां नेतु॥
 इत्यग्रे रुत्तरतः॥ प्रांडमुखी वा वधू दक्षिण पादेन सप्तपदानि क्रमं इत्वा॥ सरवा

विष्णुस्त्वां
नेतु॥

० प्रयोगः

७६

ससपदाभवसखायोसत्यपदाबभूवसख्यंतेगमेयसख्यात्तेमायोषसख्यांनेमायो
ष्ठाः॥समयावसंकल्पावहेसंप्रियोरोचिष्णुसुमनस्यमानो॥इषमूर्जवमभिसावसा
नौसंनौमनासिसंव्रतासमुच्चितान्योकरं॥सात्वमस्यमूहममूहमस्मिंसात्वंदो
रहंपृथिवीत्वद्रेतोहद्रेतोभूवंमनोहवमास्मिवाक्कुसामहस्म्यक्कुसामामनूत्र
तोभवपु॥सेपुत्रायवेत्तयेभ्रियेपुत्रायवेत्तवएहिस्मृते॥इतिमपदेजषा॥सब्रं
लाग्नेप्रदक्षिणं कुर्यात्॥तथा॥सोमायाज्याहुतीःपूर्वसब्रंलाग्नेप्रदक्षिणंलाजानांहोमका
लेत्सब्रंलाप्येकोबहिर्भवेत्॥लाजानांहोमकालेतुयमोमृत्युश्चतिष्ठति॥दंपत्योरक्षणा
र्यायब्रंलाप्येकोबहिर्भवेत्॥इतिततः॥पूर्ववदुपविश्य॥वध्वामन्वारध्यायां॥सोमाय
जनिविदेस्वाहा॥सोमायजनिविदेइदं॥गंधर्वायजनिविदेस्वाहा॥गंधर्वायजनिविदे
इदं॥अग्नयेजनिविदेस्वाहा॥अग्नयेजनिविदेइदं॥कंयलापितृक्योयतीपतिलोक

मदीष्टामदास्थस्वाहा ॥ बध्वैसूर्यायाइदं ॥ प्रेतोमुंचातिनामुनः सुबध्नाममुनस्करत् ॥ यथेह
 विवाहं ॥ भिंदमीदवः सुपुत्रासुसगासतिस्वाहा ॥ इंद्रायमीदुषेइदं ॥ इमांस्तुभिंदमीदवः सुपुत्रासुसगांरु प्रयोगः
 ॥६६॥ १३ ॥ दशास्यांपुत्रानाधेहिपतिमेकादशंरुधिं ॥ इंद्रायमीदुषेइदं ॥ अग्निरेतुप्रथमोदेवताना स्वाहा
 ॥ सोमैप्रजाभुंचतुमृत्युपाशात् ॥ तदयंराजीवरुणोनुमन्यतांयथेह ॥ स्रपिोत्रमघंनो
 दात् ॥ स्वाहा ॥ अग्नीवरुणाभ्यां ॥ इमामग्निः स्वायतांगार्हपत्यः प्रजामस्येनयतुदीर्घ
 मायु ॥ अश्विन्योपस्वाजीवितामस्तुमातापोत्रमानंदमक्षिप्रष्टुबुध्यतामियंस्वाहा ॥ अग्नये
 गार्हपत्यायाइदं ॥ मातेगृहेनिषिद्योषउष्ट्रादन्यत्रत्वदृष्टः संविशंतु ॥ मातंविकेः शिरा
 आवधिष्ठाजीवपत्नीपतिलोकेविराजपश्यंतीप्रजाः सुमनस्यमानो ॥ स्वाहा ॥ सूर्याया
 इदं ॥ द्योस्तेष्टुष्टुसनुवायुरुष्टुअश्विनौचस्तनंधयंतुसविताभिरसत् ॥ आवाससः प
 रिधानादृहस्पतिर्विष्वेदेवाअभिरसंतुपश्चात् ॥ स्वाहा ॥ दिवेवायवेअश्विभ्यांसवित्रे

शिगां०
 ॥६६॥

हस्यतयेविश्वेभ्योदेवेभ्य इदं॥ अप्रशस्तां पौत्रमृत्युं पापानमुतवाधं॥ शीर्ष्णः
मित्रमिवोन्मुञ्चदिषद्भः प्रतिमुञ्चाभिप्राशं स्वाहा॥ सूर्यायावध्वै इदं॥ इमं मेवरुण०
राचके स्वाहा॥ वरुणाया इदं॥ तलायामि० प्रमोषी स्वाहा॥ वरुणाया इदं॥ त्वं नो अग्ने
प्र० मुमुग्ध्यस्महाहा॥ अग्नीवरुणाभ्यां वा सत्वं नो अग्ने० एधि स्वाहा॥ अग्नीवरुणाभ्यां
त्वमग्ने अयासि० भेषजं इदं स्वाहा॥ अग्नेये अयमे इदं॥ अत्रोद्देशायागदेवता नुक्रमणि
कारिका॥ सोमादिमंत्रेषु यथोपदेशं त्रिषु तारात्रा० पिवध्वैस्तस्यार्थी॥ प्रेतादिमं
त्रद्वयमिंद्रमीद्वस्तदन्तरेग्निर्वरुणेन सार्धं॥ सोमं तरेगाहं पृथु संज्ञाः सूर्या
वधूस्यादपि मेति मंत्रे॥ आलोक्ष्य मंत्रात्मथवाक्यलिङ्गं नान्या गतिं स्या
दिति मे मनीषा॥ द्यौर्वायूरश्विनोः पश्चात्सविताय बृहस्पतिः॥ वि
श्वेदेवायेति द्यौस्तेततः सूर्यावधूपरे॥ वरुणेन तरे मंत्रक्रमे तत्परतो
दयोः॥ अग्निश्च वरुणश्चैव त्वमग्नेग्निः प्रकीर्तिताः॥ इति षोडशाध्या

विवाह०

॥६८॥

हुतीहुत्वा॥आतिष्ठेममश्मानमश्मेवत्वस्थिराभव॥अभितिष्ठतंन्यतःसहस्वष्ट
तनायतः॥इत्यग्नेरुत्तरतोवधूमश्मानमास्थाप्य॥वध्वंजलावुपस्तीर्य॥द्विर्लज्जा
नोप्याभिघारयेत्॥तस्यास्मात्तालाजानावपनीत्येके॥जमदग्निनांतुविरावापः॥य
थाविधिरलकारिकाः॥वध्वंजलावुपस्तीर्यलाजानोप्याभिघारयेत्॥त्रिर्जामद
ग्न्याचापोद्विरन्येषामितिस्थितीरिति॥लाजाहोमस्यदवीहोमत्वावध्वंजलिसंन्मागे
नास्ति॥आपूर्वाहोमविभुक्तत्वात्॥वपदर्वहिमः॥अशुभावध्वंजलिसंन्मागेना
स्ति॥इयंन्यायुर्गुपब्रूतेकुल्यान्यावपंतिका॥दीर्घापरस्तुमेपतिर्जीवातुश
रदःत्रातं॥स्वाहा॥वध्वेइदं॥इत्यासीनएववरोवध्वंजलिनावामपार्श्वेन
लाजांनूकुर्यात्॥तथा॥अंजल्यग्नेनहोतव्यंतथैवांजलिप्रेदनः॥अंज
लिर्वामपार्श्वेनलाजाहोमोविधीयते॥इतिहुत्वा॥तुभ्यमग्नेपर्यवहंस्व

प्रयोगः॥
॥६८॥

र्थावह तुनी सहा ॥ पुनः पतिष्पोजायां दाग्ने प्रजया सहा ॥ पुनः पत्नीमग्निरदादायु
 वासहवर्चसा ॥ दीर्घायुरस्यायुः पतिर्जीवानुशारदः शतं ॥ विश्वउत्तवयावयंधार
 उदं न्याइव ॥ अतिगाहो महिद्विषः ॥ इत्युभावग्निप्रदक्षिणीरुत्वा ॥ आतिष्ठेममश्मा
 नमिति वधूमश्मानमास्थाप्या ॥ पूर्ववदुपविश्य ॥ वंधध्वंजलावुपस्तीर्या ॥ लाजाने
 प्यामिर्घीर्या ॥ अर्घमणं नुदेवं कन्या अग्निमयस्त ॥ स इमां देवो अध्वरः प्रेतो मुंचति
 नामुनः सुववधाममुतः स्फुरत् ॥ स्वाहा ॥ अर्घ्यमग्ने अग्नये इदं ॥ इति पूर्ववधुत्वा ॥
 तुभ्यमग्र इति तिसृषिः ॥ प्रदक्ष्णमग्निं रुत्वा ॥ आतिष्ठेत्तश्मानमास्थाप्य ॥ पूर्ववदुप
 विश्य ॥ वंधध्वंजलावुपस्तीर्येत्यादि रुत्वा ॥ त्वमर्घमाप्तवसि यत्कृनीनां नाम स्वधावस्त
 र्याविमर्षि ॥ अंजंति वृषः सुधितिं न गोमि र्यदंपती स मनसा कृणोषि स्वाहा ॥ अ
 र्यमग्नेरमिति हुत्वा ॥ तुभ्यमग्र इति तिसृषिः प्रदक्ष्णमग्निं रुत्वा ॥ पूर्ववदुपविशेत् ॥
 तत्र देवताक्रमणिकारिकाः ॥ जलाहो मेवधूराद्येत्यर्घमाग्निदितीयके ॥ तृतीये त्व

विवाह०

॥६९॥

यमेवस्यादयाश्राग्नेभिरेवच॥केचिद्भ्राजाहोमतिष्ठधोममिदंति॥तदासमीचीनं॥ला
जाहोमस्यदर्वीहोमत्वात्॥नशाचापस्तंबः॥आसीनोदर्विहोमांजुपहोतीति॥ततोज्ञाया
दिब्रह्मविसर्जनंते॥वधूमुत्तरतउपवेश्य॥प्रत्वाभुंचामिवरुणस्यपाशाधेनत्वाबध्नाह्मवि
तासुकेतः॥धातुश्वयोनौसुरुतस्यलोकेस्योनंमेसहपत्याकरोमि॥इमंविष्णुमिवरु
णस्यपाशंयमबध्नीतसवितासुशेवः॥धातुश्वयोनौसुरुतस्यलोकेरिष्टंत्वा सहपत्याह
णोमि॥इतियोक्त्रंविस्तृत्य॥इममग्निनिसंधारयेत्॥इतिविवाहहोमसमाप्तः॥अथम
ग्निरोपासनासर्वयधनुगच्छेत्॥तत्रकिंकुर्यात्॥तत्राह॥स्वेनसइतिलाजाहोमांकुर्यात्॥
नशाचापस्तंबः॥उदाहोपासनासर्वघनलेशांतियागते॥युगलाजांतरंकर्मरुत्वाशेषंस
मापयेत्॥इतियधुपनयनेत्रिरात्रासर्वविवाहोपासनोक्रमासर्वचतुर्थहोमासर्व॥दहना
दूर्ध्वंअस्त्रिसंचयनासर्वजातकर्माणिहृते॥दशरात्रासर्वतदेभौशांतियागतेमति॥त
दोषपरिहारार्थंनदग््न्यवनेकरिष्यइसंकल्प्य॥तद्भस्मंशंनोदेवीरित्यभिरवेद्यास्मिन्

प्रयोग०

॥६९॥

सम्मनि॥ अयं ते यो निरिति सभिधं प्रताप्य॥ आजुह्वान उद्धुध स्वाग्ने॥ इति द्वाभ्यां मंत्रा
लोकी काग्रा वाधा य॥ तत्रायश्चित्तार्थगोब्रह्मणाय दद्यात्॥ अग्निप्रज्वलिना घ्राज्य
संस्कारां तं कृत्वा सुक्कुवौ समृज्याग्निं परिबिच्य॥ अयाश्चाग्ने० केषज्ञः स्वाहा॥ अग्र
ये अयस इदं०॥ अग्निर्होता॥ वातापे हवनः श्रुतस्वाहा॥ अग्नये पंच होत्रे इदं०॥ ब्राह्म
ण एक होता॥ ऋयस्वाहा॥ एक होत्रे इदं०॥ अग्निर्दिहोता॥ अग्नये द्वि होत्रे इदं०॥ ए
षिवीत्रि होता॥ एषियैत्रि होत्रे इदं०॥ अंतरिक्षं चतुर्होता॥ अंतरिक्षं चतुर्होत्रे इदं०॥
वायुः पंच होता॥ वायवे पंच होत्रे इदं०॥ चंद्रमाः षष्ठो होता॥ चंद्रमसे षष्ठो होत्रे इदं०॥ अन्नः स
प्त होता॥ अन्नाय सप्त होत्रे इदं०॥ द्यौरष्ट होता॥ दिवेष्ट होत्रे इदं०॥ आदित्या नव होता॥
आदित्याय नव होत्रे इदं०॥ प्रजापतिर्दश होता॥ प्रजापतये दश होत्रे इदं०॥ मनो ज्योति
र्गुप्ता मात्यं०॥ घृतेनः स्वाहा॥ मनसे ज्योतिष इदं०॥ यन्मन्त्रात्मनः॥ अग्नये जातवे
दसे इदं०॥ ऋग्मये च एषियै च महते च स्वाहा॥ अग्नये एषियै महसे इदं०॥ सुवो व

विवाह०

॥८०॥

रु

यवेचांतरिक्षायचमहतेचस्वाहा॥ वायवेअंतरिक्षायमतेइदं॥ सुवरादित्यायचदिवेच
महतेचस्वाहा॥ आदित्यायदिवेमहतइदं॥ सूर्युवः सुवः अंद्रमसेचनक्षत्रेभ्यश्च
दिग्भ्यश्चमहतेचस्वाहा॥ चंद्रमसेनक्षत्रेभ्योदिग्भ्योमहतेइदं॥ अनातत्रयात्॥ अ
ग्नयेइदमितिबहुला॥ सूर्यस्वाहा॥ अग्नयेइदं॥ सुवःस्वाहा॥ वायवेइदं॥ सुवःस्वा
हा॥ सूर्यायेइदं॥ सूर्युवः सुवःस्वाहा॥ प्रजापतयेइदं॥ इमंमेवरुणतत्वायामि॥
देवैरायाइदं॥ यस्मिन्दिनेयत्किंचेदं॥ पुनर्वीणइदं॥ त्रयःसिंशंतंनुतन्वंनुदुध्यस्व
स्वाग्ने॥ त्रयाणमग्नये॥ तंनुमेवेतिबहुला॥ यत्रतंत्रशेषं समापयेत्॥ तत्राचोक्तं॥ ॥
ओपासनाग्नौचविवाहवह्नौशावानलेसूतकपातकेच॥ शीतेकृतचोपहतेचश
नोदेवीरित्यद्रिरवोऽप्यमस्मत्तस्मात्सरोप्यसमिधयंतामानुहानठदुध्यस्वपदह
येच॥ लोक्यानलेतांसभिधिंप्रनाप्यदद्यादंकांचमनोवभूत्सं॥ अग्नश्चैपंचपैहोना

प्रयोगः॥

॥८०॥

चक्रांस्तण्डकहोतादश ॥ मनस्वतीचमिदाचमहव्याहृतयस्तथा ॥ अनंतरमनाज्ञातं व्या-
हृत्यप्रणवादि काः ॥ वारुण्यस्तंतुमत्याश्रनश्चातंत्रप्रयोजयेत् ॥ इतिघोषासनाग्निर-
नुगृहेत् ॥ तथाउक्तप्रायश्चित्तं कृत्वा ॥ प्राणानायम्य ॥ ममविद्धिंनस्योपासनाग्नेः पुन-
संधानहवनाख्यं कुरिष्यइतिसंकल्प्य ॥ ओविद्यागारादग्निमाहृत्य ॥ स्कंदिलेविधिनाग्निं
प्रतिष्ठाप्य ॥ परिस्तीर्यद्व्यंज्यस्थाल्योप्रोक्षणमुवावितिपात्राणयामाघ्राः प्रोक्षिणीः स-
५ स्कृत्याज्यम५ स्कारांतंकृत्वा ॥ सुस्सुवोममज्याग्निं परिषिच्य ॥ सुवंतुर्गृहीतमांज्यं क-
त्वा ॥ अयाश्चाग्नेस्यनभिषास्ति० ऋषज५ स्वाहा ॥ अयेअयसइदं० ॥ सुवेणाज्यभादाय ॥
सूस्सुवः सुवः स्वाहा ॥ प्रजापतयेति कृत्वाग्निं परिषिचयेत् ॥ इतिपुनः संधानविधिः ॥ प्रकृ-
तमनुसरामः ॥ विवाहहोमानंतरंगृहप्रवेशहोमार्थं स्वग्रामप्रतिगृह्यतादंपत्योर्भागम-
ध्येयदिशमशादीनिव्यतिक्रमेणहोममांडाभिनेशकटफंगेएवमादीनिभित्तेषुसस्सुव-
त्तेदोषपरिहारार्थं यत्रेवयव्याहृतादिहोमंकुर्यात् ॥ तत्रदंपतीउपविश्य ॥ यदृतेचिदस्तिः

गृहप्रवे०

॥८९॥

श्रिषः॥ पुनस्वाहा॥ इडाया इदं०॥ इडामग्रे० मूलस्मै स्वाहा॥ अग्रे इदं०॥ इमं मेव
रुणतत्वायामित्वं नो अग्रे सत्वां नो अग्रे त्वामग्रे अयासि॥ इति सप्तवत्या पूर्णा हुति
हुत्वा॥ जयादिब्रह्मविसर्जनांतं कुर्यात्॥ तत्र देवतानुक्रमिकाकारिका॥ आद्ये स
हं शमधवात्रिष्टा अग्निदितीये कथितास्तु शेषाः॥ इति यद्वेनादि होमः॥ अथ गृ
हप्रवेश होमः॥ उदुत्तरमारोहंती व्यस्यंती पृथग्यतः॥ मूर्धानं पत्युरारोह प्रजया च वि
राड्भवा॥ संभ्राजीश्वशुरेभव संभ्राजीश्वश्रुवांसवा॥ ननांदरिभ संभ्राजीभव संभ्रा
जी अधिते विषु॥ श्रुषाणां ५ श्वशुराणां प्रजायास्य धनस्य च॥ पतीनां च देवस्य च
सज्जानानां विराड्भवा॥ इति वधूमभिर्मंत्र्य॥ संकाश्याभिवहंतुं ब्रह्मणा गृहे रघरेण
चक्षुषा भैत्रेण॥ पर्याणक्षं विश्वरूपं यदस्या ५ स्मो नं पतिभ्यः सविता कृणोषिततू॥ ॥ इ
ति स्वगृहान्वधौ दर्शयित्वा॥ शर्मवभेदमाहुरास्येनार्था उपस्तिरे॥ सिनीवालिप्रगाय

शहोमः॥
॥८९॥

नामियंभगस्यसुमना असन् ॥ इति स्वगृह मध्ये लोहितं चर्मन दुहं प्राचीन गिव मुत्तर
लोमानि स्तीर्य ॥ गृहान्मदात्सुमनसः प्रपद्ये वीर धी वीर वमः सुवीरानु ॥ इरां वहनोष्ट
नमुक्षमाणास्ते स्वहृत्सुमनाः संविशामि ॥ इति पत्नी गृह प्रवेशयन्वाचीयित्वा ॥
स्वगृहस्थे शानदेशे पत्नीं दक्षिण उपवेशय ॥ स्वयमुत्तरत आसीनः प्राणानायंभ्य ॥ न
वौटयावधासहग्रह प्रवेहे मंकरिष्य इति संकल्प्य ॥ अग्नि प्रतिष्ठापन द्वाज्यपागां
तेन वारधायां ॥ आगं गोष्ठं महिषी गोभिरज्वेरायुष्मत्पत्नी प्रजया स्ववित् ॥ बह्वी
प्रजां जनयंती ५ सुमेक्सत्नी ममग्नि ५ शत हि माः सपर्यन्त ॥ स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥
अयमग्निर्गृहपतिः सुस ५ ससुष्टिवर्धनः ॥ यथा भगस्याभ्यां दधद् इदं पुष्टि मशो प्र
जा ५ स्वाहा ॥ अग्नये गृहपते इदं ॥ प्रजाया अभ्यां प्रजावत इडाग्नीशर्मयस्तं
यज्ञेन यो न प्रमीयाता उभयो जीवितोः प्रजाः स्वाहा ॥ इडाग्निभ्यामिदं ॥ तेन भूतेन

गृहप्रवे०

॥८२॥

हविषायमाध्यायतांपुनः॥ ज्ञायांयावस्माभ्यवासास्ताः॥ रसेनास्मिन्वर्धतां॥ स्वाहा॥ शहोमः॥
इन्द्राग्निष्यामिदं॥ अस्मिन्वर्धतां पयसा विरोधेण वर्धतां॥ रैयामहस्रपोषसेमौ स्वा
वनपेक्षितौ॥ स्वाहा॥ इन्द्राग्निष्यामिदं॥ इहैव स्तंभाव्योष्टं विश्वमायुर्व्यश्नुतं॥ मघा
इन्द्रस्वस्तये स्वाहा॥ इन्द्राया इदं॥ ध्रुवेधिपोष्यामयि मघं तादा वृहस्पतिः॥ मया
पत्या प्रजावती संजीवशादः शतं स्वाहा॥ वृहस्पतये इदं॥ त्वष्टा ज्ञाया मजनय त्वष्टा
मस्येत्वां पतित्वष्टा सस्रमायुः॥ विदीर्घमायुः कृणोतु मा॥ स्वाहा॥ त्वष्टे इदं॥ अहं
मेवरुणतत्तायामित्वं नो अग्ने सत्तां नो अग्ने त्वमग्ने अयासि॥ इति त्रयोदशहोमा ज्ञाया
नीकृत्वा॥ जयादिब्रह्मविसर्जनांते॥ तत्र देवतानुक्रमेण कारिकाः॥ प्रवेशहोमे प्रथ
मे अग्निरेव॥ तीर्थे के अग्निर्गृहपत्यभिरव्यः॥ प्रजापत इति मंत्रेण विधिं द्वाग्निप्रकीर्तितं॥
इंद्रो वृहस्पति त्वष्टा इहेति त्रयमशस्त्रिषु॥ इह गावः प्रजायध्वमिह स्ता इह पूरुषाः॥ ॥८२॥

विवाहसू०

॥८३॥

गंवहं नित्यमस्माकमेधत्वमि॥ उप्तावत्यंधनीचदर्शित्वा॥ इति गृहप्रवेशहोमसमा
प्तः॥ गृहप्रवेशहोमानंतरं यदा अरुधती वसिष्ठदर्शनिभवति॥ तदा स्खलीपाकं
कृत्वा॥ नवनाडिकाभ्यां॥ पूर्वओपासनं कुर्यात्॥ नवनाडिकाभ्यां ध्वंस्खलीपाकं
चेत्॥ परेद्युः॥ सायंकाले ओपासनं कुर्यात्॥ अथ मुख्यपक्षः॥ इति गृह्यभाष्य
कारणोक्तं कचिदेवं वर्णयति॥ रात्रिं त्रेधा विभज्य॥ पूर्वभागे स्खलीपाकं कृत्वा ओपा
सनं कुर्यात्॥ द्वितीयभागे स्खलीपाकं कृत्वा॥ तृतीयभागे स्खलीपाकं मपि न कुर्यात्॥
इति ततः॥ गार्ग्येया॥ त्रेधा कृत्वा यामिनी पूर्वभागे स्खलीपाको नित्ययुक्ते विवाहः॥
स्खलीपाको नैव नित्यद्वितीये नैव स्खली नैव नित्यतृतीये॥ इति अयं गौणपक्षः॥
एवं नित्यपक्षद्वयेत्येकपक्षमवलंब्य स्खलीपाकं कुर्यात्॥ वरमुत्तरत आसीनः प्रा
णानायम्य॥ एतावधूरग्रेयस्खलीपाको न याजयिष्ये॥ अस्य मन्वारध्यायां॥ वर

लीपाकः॥
॥८३॥

एवमुक्त्वा तीत्यर्थः॥ इति संकल्पः॥ चरुः अपइत्वा मिधार्घ्यप्राचीमुदीची नंबोद्वास्य मि
धार्घ्यग्रेः पञ्चानिरध्यात्॥ अथ विधिस्तनकारिकाः॥ अपइत्वा मिधार्घ्ये दग्धुद्वास्य मि
धारेयेत्॥ सो कार्येणापरेणाग्निं हविराग्ने च सादयेत्॥ इति॥ एवं कृत्वाग्निप्रज्वलनाद्या
व्यभागतं कुर्यात्॥ तत्र मुखाहुतिः॥ इति कृत्वा सुच्युपस्तीर्या चरुमध्यादिरवदाया मि
धार्घ्यपत्न्यामं न्वारध्यायां॥ अग्रे ये स्वेहेति मध्ये हुत्वा॥ सामिधमिधमसं नहनं वा
ग्नौ प्रहृत्य॥ दद्यादधिधीन नक्तिपात्रप्रयोयुक्तदध्याणि दद्यामभ्यन्य सुवेम
ध्यमूले अ नक्तिमूलं जने दक्षिणं पाणिमधः कुर्यात्॥ देवांत्रिः॥ अपिवादिः॥
तथा॥ दद्यामनक्षयग्रमथेतरस्यामध्यं समूलं त्रिराहापिवादिः॥ इत्येवं बर्हिः॥ समं
जनं कृत्वा॥ किंचित्कृणामपदायपालिष्यां दद्यां प्रतिष्ठाप्य हुतदेवता उद्दिश्याग्निं प्र
हृत्या॥ त्रिरुघसत्रिणं प्रहरति त्रिरंगुलानि श्याग्निमसि मंत्रयेत्॥ एव सर्वचरुतंत्रे

शिंगापट्टि०

॥८४॥

सुकुर्यात् ॥ लाजाहोमं विनायत्रचाद्यौषधिविधिष्ववित् ॥ बर्हिः समं जनं तत्र गागेयस्य
नचेत् ॥ इति तथा फलमिमुपस्पृश्य मध्यमं परिधिं प्रहृत्यैतरोप्रहरं ॥ उत्तरार्धं स्याग्रमं
गारेषोपोष्टप परिधीनमिभं अत्रुहः सुवन्निधाय सुमवसुवाप्यां विज्येभ्यो देवेभ्यः स
स्त्रावभागेभ्यः इदमिति हुत्वा ॥ उत्तरपरिषेचनादिं कृत्वा शेषं चरुणा सर्पिभिराब्रंक्ष्य
जज्ञेत्वा वधूवरामन्वारं कलियेष्ट हिमपचिताय वृषभं दद्यात् ॥ इति स्फालीपाकः ॥
मायं प्रातरतूर्ध्वं हस्तनतंडुलैर्बवैर्वा देव्याहुतीं नुहुयात् स्फालीपाकवदैवतं हस्तै
रीपूर्वहुतिः प्रातरुभयतः परिषेचनं कुर्यात् ॥ अग्रे तं नो अतमः ॥ उरुधालो अथयतः
समस्मान् ॥ इत्युपस्फाय ॥ स्वस्ति श्रद्धां ॥ इत्यग्निप्रार्थ्य ॥ प्रवरसहितं नमः सुकुर्यात् ॥
हुत्वा हविषकिं द्विभूतिमादाय बृहत्सामेति ललाटे धत्वा ॥ चतुर्थिहोमादेन तमग्निमज्ञसं
धारेयेत् ॥ एवं सायं होमं हुत्वा ॥ भार्या सह भुक्त्वा भूतमवेव कंबुहोमं दोषं येषत् ॥ नरवद्वा दोषः
यीतं ॥ स्फालीपाकप्रष्टतिं निजोदं पयोः रधः शयनं ब्रह्मचर्यं क्षारलेवणवर्जनिमेव

रात्री

स्फालीपाक ॥८५॥

श्रीग्यासनेष्टायां तयोरंतरेण नैगोधमौदुंबरमाश्रयपादं वादं ग॥ इडं गं धलिपदसू
॥ त्रैपैरिवीतं निधाय ब्रंहाचयोत्तपेत् ॥ तथा ॥ गृहप्रवेशहोमांते पालाशमभिधावापि ॥ सु
मंगलीरिति मंत्रेण द्वयोर्मध्ये विनिक्षिपेत् ॥ यदि चतुर्थहोममध्ये पौर्णमास्यां प्राप्नुवंति ॥
तदा केषांचिन्मातृमवलंब्य तस्यापौर्णमास्यां न्वारं शौलीयां दृष्ट्वा प्रतिपदि स्फालीपाकं
कुर्यात् ॥ चतुर्थहोममध्ये नू प्राप्य ते यदि पौर्णिमा ॥ प्रकंभ्ययागः तर्कतयं अन्वाधानपु
रः सरं ॥ इति ॥ अन्वारं शौलीयां प्रयोगः ॥ प्रातरौपास नंदुत्वा ॥ प्राणानायंभ्य ॥ ममप
र्वलिस्फालीपाकप्रारंभाधिरक्षिकारमिध्यर्ष्यं अन्वारं शौलीयेन स्फालीपाकेन सद्यो
यस्ये ॥ तत्राग्निरग्नाविष्णुसरस्वती सरश्चानग्निर्भगिनी च प्रधानदेवता स्विष्टकृदंगदेवता
ब्रीहिमयश्च रुद्रव्यमितिसकल्य ॥ वरुणापइत्वाग्निप्रज्वलनाद्याज्यभागांते ॥ सरस्वत्यै
स्वाहा ॥ सरस्वत्यै स्वाहेति द्वे आहुतीर्हुत्वा ॥ सुयुपस्तीर्य चरुमध्यादिरवादायाभिधा
र्यविशिष्टं चरुमभिधार्याग्नये स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ अग्नाविष्णुभ्यो स्वाहा ॥ अग्नावि

शिंङ्गाभट्टि

॥८५॥

एतुभ्यामिदं॥ सरस्वत्यै स्वाहा॥ सरस्वत्यै इदं॥ सरस्वते स्वाहा॥ सरस्वते इदं॥ अग्नये भगि
ने स्वाहा॥ अग्नये भगिने इदं॥ स्विष्टकृदग्निं स्विष्टचरुमभिधायी॥ सुच्युपस्तीर्य स कृदव
दायाभिधायी गेस्विष्टकृते स्वाहेत्युत्तरार्धपूर्वाधेकुत्वा॥ अग्नये स्विष्टकृते स्वा इदं॥ यथा
विधिरत्नकारिकाः॥ अभिधार्यततः स्विष्टं हविः प्रसभिधारयेत्॥ प्रधानहेमिषु बहुषु
ते प्रत्यभिधारयेत्॥ इति॥ एताश्च बाहुतीर्जुह्यात्॥ अत्र परिधिप्रहरणं नास्ति॥ स्मार्ता
न्वारंभणीयाः॥ प्रयोगसरंण्यां॥ अन्वारंभणीयायाभूलकारिका॥ अग्निस्तद्याग्ना स्वहि
तश्च विष्णुः सरस्वती ये व एतश्चा सरस्वान्॥ अग्निर्भगिर्नीस्विष्टकृदग्निरेवानूक्रमेण
देवीश्च दुते जयादीन्॥ अन्वारंभणीयाः॥ अन्वाधाने॥ पर्वणि प्रातरौपासनं हुत्वा
प्राणानायम्य पौर्णमासेनाग्नेयस्थालीपाकैश्चैवायश्ये॥ तत्राग्निप्रधानदेवतास्विष्टकृदं
गदेवताव्रीहियवंचरुद्रव्यं॥ अन्यतरस्मिन्काल उपवत्स्यामि ब्रह्मचर्यं करिष्ये इति संक
ल्प्य विद्युदसि विद्युमेपापमानममृतात्सप्तभुपैर्भीत्यप उपस्थेन॥ अमावास्यामयेवं॥

स्मालीप

॥८५॥

नत्रमावास्येति विशेषः ॥ इत्थं न्वाधानं ॥ अथ प्रतिपद्योमः ॥ प्रतिपदि प्रातरौपासनं कृत्वा ॥ चस
 ५ आप इत्याम्बालीपाकः सर्वं कुर्यात् ॥ अथ दृषमंदक्षिणेनास्ति किंतु पूर्णपात्रदक्षिणा ॥
 अष्टमुष्टिषवेति चत्वारिपुष्कलं ॥ पुष्कलान्येव चत्वारि आढकः परिकीर्तनाः ॥ आढका
 नां तु चत्वारि पूर्णपात्रस उच्यते ॥ इति प्रतिपद्योमः ॥ अग्निहोत्रिकविधानं ॥ अग्निहोत्रिको
 विधिस्यात्तस्यायं प्रयोगः ॥ चरुपक्ताग्निं परिस्तीर्य चरुणा मुचं पूरयित्वा भागत्रयं कृत्वा
 अग्रमेत्वा हेत्यकभागं कृत्वा तद्धोत्राग्रेः पश्चाद्दृष्टं ॥ ओषधीष्यः इदं नममेति निमृज्य
 अग्रयेस्विष्टकृते स्वाहेति द्वितीयभागं कृत्वा तद्धोत्रं दक्षिणे तोमूष्यां पितृभ्यः इदं नममेति
 प्राचीनावीतीनिमृज्याग्निं परिषिच्य ॥ तृतीयभागं किंचित्प्राश्या चंभ्यो दंष्ट्रयोः स्पर्श ॥ शो ३१
 षंभस्तत्त इत्याहस्तं निर्लिह्या चामेत् ॥ तर्ह्यप्रथमपर्वण्यपि प्रतिपद्योमोपक्रमं कुर्यात् ॥ त
 नथा गृह्यपद्धतौ ॥ उपरागो धिमा सो वायदि प्रथमपर्वणि ॥ न तत्रारंभणं कुर्यान्मोदयोवा
 गुरुशुक्रयोः ॥ तथा ॥ गुरुशुक्रयोर्यदि भूदे ग्रहणे चंद्रसूर्यायोः ॥ मलिभूचे हृदा पुष्ये मान्वा

शिंगाभट्टि

॥८६॥

रंमलिमिष्यते॥ इति एवमादिनिमिनाभावे सति॥ यदि प्रथमं पर्वतिपातयति॥ तदा विष्-
न्मष्टेष्टं कुर्यात्॥ आद्यतिपंने स्वपौर्णमासे विजृष्ट इष्टिर्दृश्यथा ज्ये॥ प्रशौवसंवत्सरम-
प्रयुक्तमाग्रयणेष्टिंशदन्ते च॥ विष्मष्टेष्टिप्रयोगः॥ प्राणानायंश्च प्रथमपर्वणि प्र-
तिपक्षो माकारणप्रायश्चित्तार्थं विष्मष्टेष्टिकरिष्ये॥ तत्राग्निरिन्द्रदेवता सोमः प्रधानदेवता
स्विष्टकृदंगदेवता ब्रीहियवमयंचरुद्रव्यमिति संकल्प्य॥ चरुं प्रपयित्वाग्निप्रतिष्ठपना-
द्यग्निमुखान्ते॥ अग्नये स्वाहा॥ अग्नये इदं०॥ इन्द्राय स्वाहा॥ इन्द्राय इदं०॥ सोमाय स्वा-
हा॥ सोमाय इदं०॥ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा॥ अग्नये स्विष्टकृते इदं०॥ इति चर्वाहुती हु-
त्वा॥ जयादीनुहुत्वा॥ बर्हिः समंजनं कुर्यात्॥ परिधिप्रहरणमाहृत्वा॥ ततो वारं भलीयं
हृत्वा॥ प्रतिपक्षो मं कुर्यात्॥ तथा विजृष्टेष्टिकारिका॥ आग्नेयमिन्द्रसौम्यंच कल्पये-
चरुमीदृशं॥ अग्नये च तेषां द्राय सोमाय स्विष्टकृत्सु नः॥ हावयेदिध्मन्तं त्रेण विष्मष्टेष्टिज-
यादिकं॥ इति॥ इति श्रुतिश्च॥ यो यज्ञविष्मष्टस्यानस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदिति॥ इति वि-

॥८६॥

श्रेष्ठं ॥ रुतमनुसरामः ॥ एवं चतुर्थी होमादज्ञायावन्तदूर्ध्वं समिध्यासनिवासम
मारोपयेत् ॥ अयं ते यो निर्वृत्तिय इति होमांते समिध्याग्रं समारोप्य ॥ होमकाले ॥
आहुतानः सुप्रतीकः पुरस्तात् ॥ उद्ध्वस्वाग्र इति दाभ्यां लोकिकाग्नौ समिधधिं
निधायोपासनं कुर्यात् ॥ यद्वा ॥ याते अग्ने यज्ञयात नूस्ते ये द्यौ रो हे सा सा नमिति हो
मांते दक्षिणहस्ते अग्नौ प्रतितथ्य ॥ आस्ते निधाय उष्माणमंतः प्रवेश्यात्मनिसंस्प
श्य ॥ पुनर्होमकाले ॥ उपावरो हजाते वेद इत्यंतः प्रविष्टमग्निमूर्ध्वामुत्कृष्य लोकिका
ग्नौ पादोद्वेष्ट ॥ औपासनं कुर्यात् ॥ असता मेधमादाय ॥ सम्यग्वायुनिगृह्य च ॥ मंत्रमु
क्ता हस्तवह्निः ॥ धमग्नौ विनिक्षिपेत् ॥ अथ चतुर्थी होमः ॥ स्वाक्षीपाकप्रपन्नति त्रिरात्रं दंप
त्यो मधशय्यां ब्रंलचर्य शारलवणवर्जनमेकशेषासने चतुर्थीमिपररात्रे शेष्यायां ॥ दं
पत्योर्मध्ये विहितं दंडं ॥ उदीर्घातो विश्वावसो नमसे डामो हता ॥ अंन्यामिह प्रफर्ष्य ५ सं
जायापत्यासृज ॥ उदीर्घतिः प्रतिपदि ह्येषा विश्वावसुर्नमसागीर्भिरीदं ॥ अंन्यामि

८८
० शिंगा०

षपितृषदंयक्ताः सैते भागोजनुषातस्यविधिः॥ इति द्वाव्यां दे उमुश्याप्य॥ शयन
स्नानादभ्यङ्गप्रक्षालननिधाय॥ वरमुत्तरआसीनः॥ प्राणानायम्य॥ ममविवा
हशेषं करिष्ये इति सकल्प्य॥ अग्निप्रतिष्ठापनाद्याज्यभागाते॥ सुचय्यमादाय॥
अग्नेप्रयश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्वानाथ कामः प्रपद्ये यास्यां प
विधीतमनुः प्रजाधीपशुधीलस्मधीजार्धीमस्येता कृणोमि स्वाहा॥ अग्नय इदं॥
वायो प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि॥ कृणोमि स्वाहा॥ वायवे इदं॥ आदि
त्यः प्रायश्चित्ते० कृणोमि स्वाहा॥ आदित्याया इदं॥ प्रजापते प्रायश्चित्ते०॥ कृणो
मि स्वाहा॥ प्रजापतये इदं॥ प्रसवश्चोपयामश्च काटश्चार्णवश्च धर्लसिश्च द्रविणं
च भगश्चानरिषं च मिधुश्च समुद्रश्च सरस्वा विष्वक् च आश्रते यं दिक्षो यश्च नो दे
ष्टितो जपो मे षां जं भेदधस्वाहा॥ प्रसवादिष्यो देवताभ्या इदं॥ मधुश्च माध्वश्च
गुक्श्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्च वेषश्चोर्जश्च सहश्च सहश्च तपश्च नप० त्यश्च ते

०१५ टि०
८८

यं द्विषो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जंभे दध्मः स्वाहा ॥ वध्यादिभ्यो देवताभ्य इदं ॥ चित्तं
च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विधीतं चाधीतिश्चावज्ञातं चाविज्ञानं च नाम
यक्रतुश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च ते यं द्विषो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जंभे दध्मः
स्वाहा ॥ चित्तादिभ्यो देवताभ्यः इदं ॥ तत्रोद्देशागकारिकाः ॥ अग्नि
वीर्यतथादिभ्यः प्रजापतिरिति क्रमात् ॥ होमे विवाहशेषस्य तृष्वधे
षु च देवताः ॥ प्रसवादिषु मंत्रेषु देवताः प्रसवादयः ॥ हुत्वा ॥ जयादिब्रं
ह्मविसर्जनानां ते ॥ अत्रकारिका ॥ हस्ते नादाय संपाता मोक्षं किंचिच्च
थक् प्रथक् ॥ न कुर्यात्क्रुक्स्त्रुवोदाभ्यां हस्ते न जृहुयाद्बुधः ॥ अग्नेः प
श्चात्प्राउम् रवीपत्नीमुपवेश्य ॥ तस्याः शिरसि आज्यशेषाह्यस्तन

८८
॥ शिंगा ॥

ज्यमादाय ॥ भूस्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहो ५ स्वाहा ॥ इति चतुर्विंशः स्वयं लिखं
ना ज्यं निनयेत् ॥ अपश्यं त्वामनसा चे कितानं तपसो ज्ञातं तमसो विभूतं ॥ इ
ह प्रजाभिहरयि ५ रराणः प्रजायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥ इति वध्वं रं पश्ये ॥ इह प्र
जाभिहरयि ५ रराणः प्रजायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥ अपश्यं त्वामनसा दीध्याना
५ स्वायां तनू रूत्विजेना धमानां ॥ उपमानु-व्यायुवतिर्वभूयाः प्रजायस्व
प्रजया पुत्रकामे ॥ इति वरो वध्वं दृष्ट्वा ॥ समं जंतु विश्वे देवाः समपो हृदयानिनो
संमालिभ्वासं धाता समुदेष्टी दिदृष्टिनो ॥ इत्याज्यशेषेण हृदयदेशो संमज्ज
ज्य ॥ प्रजापते तं न्वं मे ऋषस्वत्पुष्टे देवर्षिः सह साम इंद्र ॥ विश्वे देवै र्जरति
विः स ५ रराणः पु ५ स्नां बहूनां मातरः स्याम ॥ आनः प्रजां जनयत् प्र

॥ भट्टि ॥

८८

जापरजसायसमनक्कर्षमा॥ अदुर्मगलीः पतिलोकमाविशशं नोभवद्विपदेशंचनुष्य
दे॥ तां प्रषस्त्रिवतमा मेरयस्वयस्याबीजं मनुष्यावपंति॥ यानु रुरुशती विश्वं अयाते
यस्यामुशंतः प्रहरामशेषं॥ इति निस्रोतपित्वा॥ आरेहोरुमुपबर्हस्वबाहुं परिष्व
जस्वजायां सुमनस्यमानः॥ तस्यां पुष्यतु मिथुनो सयो नीबद्धी प्रजां जनयंतौ से
नसौ॥ आदयारंण्याय॥ त्रामंथसुरुषपुरुषेणशकः॥ तदेतौ मिथुनो सयो निबद्धी प्रजाया
मृतेनेह गस्तं॥ अहं गर्भमदधा मेघधीरध्वं विष्वेषु भुवनेष्वंतः॥ अहं प्रजा अजनयं नि
वृणामहं जग्मिष्यो अपरीषु पुत्रान्॥ पुत्रिलेमाकुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्रुतं॥ उभाहिरंण्य
पेशसावीति होत्रा कृतद्वसूदशस्यं त्वामृतायकं॥ शमुधोरामशः हतो देवेषु कृणुते दुवः॥
इति सभावेशेन जपेत्॥ इति विवाहे होमशेषः॥ हृदयसंमार्ग होमः॥ कथ्यते॥ वधा पित्रादुः
कर्त्री त्रिरात्रं दंपत्यो ब्रह्मचर्यं चरित्वा चतुर्थे हनि तिष्ठन् सत्रे प्राणानायंम्य॥ दंपत्यो हृदयसंमार्ग
गृही मं करिष्य इति संकल्प्य॥ दंपत्यो रौपासनाग्नौ चरुं प्रपश्यन्त्वा॥ अग्निप्रतिष्ठापनाध्वनि

शिंगा०

॥८९॥

मुखान्ते ॥ प्रातरग्निं प्रातरिंद्रं हवामहे प्रातर्भिन्नावरुणा प्रातरश्विना ॥ प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्म
णस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हवेम स्वाहा ॥ अग्नीं दमित्रावरुणावश्विने भगाय पूषणं ब्रह्म
णस्पतये सोमाय रुद्रेभ्यः इदं ॥ प्रातर्जितं भगमुग्रं हवेम वयं पुत्रमदिते व्योविधती ॥ आ
धश्चिद्यमन्यमानस्तुरश्विद्राजाचिद्यं भगं भस्तीत्याहा स्वाहा ॥ भगाय इदं ॥ भगप्रणेतर्भग
सत्यराधो भगे मां धियवमुदवदरं नः ॥ भगप्रणो जनय गोभिस्त्र्येभ्यः भगप्रनृभिर्नृवंत स्याम आस्व
हा ॥ भगाय इदं ॥ उतेदानीं भगवंत स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अं हूं ॥ उतोदितामघवंत स्युस्य
वयं देवानां सुमतौ स्याम स्वाहा ॥ भगाय इदं ॥ भग एव भग वा अस्तु देवास्तेन वयं भगवंत
स्याम ॥ तं त्वा भग सर्व इज्जो हवीमि स नो भग पुर एता भवेह स्वाहा ॥ भगेभ्यः इदं ॥ समधरायो
ष सो नमंत दधिक्रावेव शुचये पदाय ॥ अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्ववाहिना आव
हंतु ॥ स्वाहा ॥ भगेभ्यो वाजिभ्यः ॥ अश्ववावतीर्गमितीर्न उषा सो वीरवतीः सदमुहं तु भद्राः
यत्तं दुहाना विभ्वतः प्रपीनायूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ स्वाहा ॥ मं क्रैत्रोक्त देवताये इदं ॥
अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा ॥ अग्नये स्विष्टकृतं इदं ॥ तत्र देवतानुक्रमिणिकारिकाः ॥ अ

सदि ॥

॥८९॥

॥ श्रीग॥ बोधपण करी प्रयोग समाप्त ॥
॥ श्रीविंकेटेशायनमः ॥ विहंवरार्यणमस्तु ॥

॥ १ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ अथाग्निमुखं ॥ अथगार्हपत्यकर्मणि
प्राङ्मुखो दक्षेष्वासीनो दक्षो धारयमाणाः ॥ प्राणानयन्त्यदेवाकानो
संकीर्त्य ॥ अमुकर्मकरिष्ये ॥ इति संकष्य ॥ उपलिप्य शुचौ देशे रत्नमा
त्रसिकलाभिः स्मृङ्खिलं चतुरस्रं कृत्वा तस्योपरि तटुलैः पिष्टेन वा प्रादेश
मात्रं चतुरस्रं कृत्वा गुष्टानामिकाभ्यां समिधं दध्मन्वा गृहीत्वा संततमृद्भू
दक्षिणां तत्र आरभ्योदकं सं ५ स्थाः प्राचीं स्तिष्ठो लेखा लिखित्वा वाची
नेन पाणिना द्धिरवोक्ष्य ॥ भूर्भुवः सुवरोदयमिं प्रतिष्ठाप्य ॥ अवोक्ष्य
एव शेषतोयं प्रागुदजो सिन्ध्यां न्यदकमानीय ॥ यथापरिस्तरणं द्वि ॥ १ ॥
हिः ॥ प्रागुदजो निदध्यादग्न्या नयनपात्रे त्वादेकृतौ त धार्येन वि

द्यलेमिमिध्मा लंकृत्य ॥ चत्वारिंशं गात्रयो मुखः ॥ इति ध्यात्वा ॥ स
मंतमग्निं पाणिनापरिसमस्त ॥ अवाङ्मुष्टिप्रकारेण पर्यक्ष्य ॥ अग्न
ये नमः ॥ हुतवहाय नमः ॥ हुताग्ने नमः ॥ लक्ष्मणवत्सने नमः ॥ देव
मुखाय नमः ॥ सत्यजिंहाय नमः ॥ वैश्वानराय नमः ॥ जातवेदसे न
मः ॥ इत्येतैर्नामैः पूर्वतः प्रक्षतिप्रदक्षिणाकारमष्टदिश्वग्यायत
नमलंकृत्या लंकारणादंतः प्रागादिप्रदक्षिणारं दक्षिणोत्तरेरुत्तराध
रैः प्रागुदगग्रैः षोडशदिग्भिरग्निं प्रतिदिशं परिस्तृणति ॥ दक्षिणाः
प्रागग्रैः पित्रियेषूत्तरेणाग्निं द्वादशभिस्तस्मै स्तीर्य ॥ तेषु देवपात्रा
णि दद्वन्यंचिदव्यज्य स्वर्गल्यो प्रोक्षणपूर्णपात्रे ध्मः कृवाविति

॥२॥

पाठक्रमेण ॥ दक्षिणामहस्ताभ्यामादायप्रथमकन्यनंतरं भौसमावर्द्धि
न्नागौदौर्ध्वं तलं काष्ठं वा तर्धाय छिन्नान्ननखेनापठ्यस्पृश्य ॥ यवित्रं कुर्या
त्समिदं विवेच्य प्रादेशमात्रे तद्विगुणमिधं तत्रिगुणः परिधाय इति पवित्र
समिदं ध्यपरिधिपरिमाणं ॥ पवित्रमग्निः समृद्धोत्ताने प्रोक्ष्य पात्रे निधा
य प्रोक्ष्य ध्यापरणाग्निं पवित्रं लहिते पात्रे पञ्चानि यविनाहचौलसीमं लस्वा
ध्यायं ब्रतकर्मणि स्तान्नोदनसंधाने आभ्यसंस्कारमंतरे अपञ्चनीयो
त्तान्नयो हस्तिगौरगुष्टोपकनिष्ठकभ्यमुदगग्रे गृहीत्वा प्राचीं स्मिरुत्पुयपा
त्राण्यत्तान्नानि कृत्वोद्धमं च विस्मृत्योत्ताने नत्रिप्रोक्ष्य ध्यापरणाग्निं पवित्रं त
हिते पूर्णपात्रे पञ्चानीय पूर्ववदसूयसमं प्राणोदत्वा तरेण गिदादश
दर्भेषु सादयित्वाष्टदर्भैः प्रध्वाद्यत्रिदर्भैर्ब्रह्मार्थे दक्षिणतो मेव ब्रह्म ॥ २ ॥

निषाद्य तदभावे ब्रह्मा यतने ॥ ब्रह्म ब्रह्मासि नमस्ते ॥ ब्रह्म ब्रह्म ते ॥ इति ब्रह्मा
सनंदत्वा ॥ आ ज्यं वि ता प्यविलिनमप्यग्नावधिश्रियापरेणाग्निं परिस्तरणाद्व
हिः पवित्रां तर्हि ताया मा श्रयच्छा त्या मा ज्यं निरूप्ये त्तराग्निं परिस्तरणादुदी
चो गारा निरुह्य तेषां धिश्रियं ब्रूते क द भो वदस्य द्वेद भोग्रेः प्रछिद्य प्रक्षा
त्यप्रयस्य पुनरेकं ब्रूते ताद को त्रिः पर्याग्निं कृत्वा दग्नुदा स्या निरुह्य दग्निम
वदोत्तेन पर्याग्निं करणे ता हर त छेषं बर्हि निरुह्य त्रैवयो धयेदं गारा
न्यस्य दग्गारा भ्यां पवित्रा भ्यां पुरस्ता दारभ्या न्या मुखपश्चानीवा पुरस्ता
समां हिरेवं त्रिरू सुय पवित्रां ग्रंथिं ब्रूयाद्भिः स ॥ स्प र्थे प्रा ग गृ म गेनो प्रहर
ति ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ द वैः सहः स्र वंद भि ते न हस्ते नादाय वपेन ब्रूयुग
पतु ॥ प्रा त तप्य ॥ वा प्र क निष्ठाना मि क सं धो ब्रु वं गृहीत्वा ॥ तस्योप
रि स्रवमग्रे रंतरतो भ्यां च कार् सर्वतौ बिलमभिर्से ॥ मा हारं मूले देहे

॥३॥ मित्रकमेणधारयिचु जुहमगैरतरतो न्याकारं प्राचीनं ध्येर्वायतः प्र
 तीचीमूलेद्विमित्रकमेणस्वस्वादेवैवसम्यज्य ॥ नसंस्पृष्टमसंस्पृष्टे
 नसंस्पृष्टीयति ॥ पुनः प्रतिलप्य ॥ प्रोक्ष्यदक्षिणसादयति ॥ दर्शनद्विः
 संप्रत्योक्तो प्रहृत्य ॥ परिस्तरणादंतःपरिधिं परिदधाति ॥ स्थविष्ठप
 श्चादुदगगमणीया ॥ संदीर्घमध्यपरिधेरुपरिदक्षिणतः प्रागग्रमनिष्ठ
 हरस्वमध्यमपरिधेरधस्तादुत्तरतः प्रागग्र ॥ समिद्वयहस्तनमध्यमपरि
 धिमुपसृत्य ॥ पुरस्ताद्धर्षाचारसमिधावादधायाग्नेयामेकमितरा
 पीतान्यापित्रियेषु मध्यमपरिधिदक्षिणागस्या ऋवेणाग्रप्रादायेध्या
 धरूणि सित्कीर्त्त ॥ अदितेनुमन्यस्व ॥ दक्षिणतः प्राचीनं अनुमतेनुमन्य
 स्व ॥ पश्चादुदीचीनं ॥ उत्तरस्वतेनुमन्यस्व ॥ उत्तरतः प्राचीनं ॥ देवसवि ॥ ३॥
 तः प्रसुव ॥ समंततो मिपरिधिचाति ॥ अपित्रियेषु तृष्णी ॥ समंतमेव
 प्रदक्षिणमेका ॥ समीधमिधमसं नहनंचापास्यासनाकिंचिदुथाय ॥

तटस्थ ब्राह्मणेः सह ॥ अस्मि नुहोमे इधमा धास्ये ॥ इह कृत्ता ॥ आधा
स्य ॥ इह नुहोमे तोपविश्य ॥ हन्ती भ्यां नूष्णीमिधमा दधति ॥ प्रजापतय
इदं ॥ सवेण ॥ इधमा दाय ॥ स्रुचि गृहीत्वैव ॥ सर्वेषु स्रुचि होमेषु पुनरादयो
तरपं धिसंधि मन्बवह्य ॥ प्रजापति मनसा ध्यायं ॥ दक्षिणा प्राचमृ
श्रुं संततं येति प्रयत्नो सती एति धकाद्यानि स ॥ सारी यं न स्वाहाकारमा
द्यास्यति ॥ प्रजापतये इदं ॥ स्रुचि शोभासी नो दं स्रुचि परिधिसंधि मन्बवह
येदमनसा ध्यायं ॥ चामुदय च पूर्ववदाद्यरियति ॥ इडा यदं ॥ प्रागु
चमा ज्यभा गोस्रुचा ब्रूहीति ॥ अग्नये स्रुहा ॥ अंतर पूर्वदेवे ॥ अग्नये
इदं ॥ सोमय स्वाहा ॥ यक्ष्णैः पवदेवे ॥ सोमायेदं ॥ समं पूर्वेण यथो
पदे रां प्रधानादृक् ॥ तिष्ठेत्वा ॥ पास्त समिपमो ॥ प्रहय कद्रय नंति चश
योमिदं ॥ अपठ्यस्पृश्या ॥ स्रुचि चित्ता दी ॥ स्रुचि दशो ज्ञायान विरादीन

॥५॥ षादशानानु॥ त्रुताषाडादीद्वाविंशतीराष्ट्रसूतः प्राज्ञाप्याव्याहृतीर्विहता॥
यदस्य कर्म एतदिति सो विष्टकृती भिरुपज्जुहोति ॥ जीवपितृ कस्यपितृ पर
स्तापदलोपो जीवापितामहस्योत्तरपरलोपो जीवपितामहस्य तद्धोमलो
पः ॥ प्राचीनाव्रितितामाहुतिं जुहुयादतकर्मसमृद्धार्थं जयादिहोमकरि
ष्ये ॥ इतिसंकल्प्य ॥ चित्तं च स्वाहा ॥ चित्तो येदं ॥ चित्तिश्च स्वाहा ॥ चित्तो इ
दं ॥ आकृतिं च स्वाहा ॥ आकृतो येदं ॥ आकृतिश्च स्वाहा ॥ आकृतो येदं ॥
॥५॥ विज्ञातं च स्वाहा ॥ विज्ञातो येदं ॥ विज्ञानं च स्वाहा ॥ विज्ञानो येदं ॥
॥६॥ मनश्च स्वाहा ॥ मनसो येदं ॥ ७ ॥ शकरी च स्वाहा ॥ शकरो येदं ॥ ८ ॥
दर्शश्च स्वाहा ॥ दर्शो येदं ॥ ९ ॥ पूर्णमासश्च स्वाहा ॥ पूर्णमासो येदं ॥
॥१०॥ ब्रह्म च स्वाहा ॥ ब्रह्म येदं ॥ ११ ॥ रथं च स्वाहा ॥ रथो येदं ॥ १२ ॥

प्रजापतिं त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्तव्यो ब्रह्मणो नमः ॥ एतन्ना ज्येष्ठतमे विनाः समनमस्तस
वीः स उग्रः सहिहो व भूवस्वाहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ १ ॥ अग्निर्भूतानामधिपतिः
समावर्त्तस्मिन्क्षेत्रे तस्मिन्क्षेत्रे स्यामासिष्यस्यां पुरोधायामासिन्कर्मन्
सो देवहूता ॥ स्वाहा ॥ अग्नये भूतानामधिपतये इदं ॥ १ ॥ इन्द्रो ज्येष्ठानामधि
पतिः स ॥ हूता ॥ स्वाहा ॥ इन्द्राय ज्येष्ठानामधिपतये इदं ॥ २ ॥ यमः एधिवा
माधिपतिः स ॥ स्वाहा ॥ यमाय एधिवाधिपतये इदं ॥ ३ ॥ वायुरन्तरिक्ष
स्याधिपतिः स ॥ स्वाहा ॥ वायवे अन्तरिक्षस्याधिपतये इदं ॥ ४ ॥ सूर्यो दि
वोधिपतिः स ॥ स्वाहा ॥ सूर्याय दिवोधिपतये ते इदं ॥ ५ ॥ चंद्रमानक्षत्रा
णामधिपतिः स ॥ स्वाहा ॥ चंद्रमसे नक्षत्राणामधिपतये इदं ॥ ६ ॥ बृहस्पतिर्ब्रह्मणो
धिपतिः स ॥ स्वाहा ॥ बृहस्पतये ब्रह्मणोधिपतये इदं ॥ ७ ॥ मित्रः सत्यानाम

॥ ५ ॥ धिपतिः स० स्वाहा ॥ मित्राय सखा नाम धिपतये इदं ॥ ८ ॥ वरुणाय अपाम धिपतये इदं ॥ ९ ॥ समुद्रः स्रोत्या नाम धिपतिः
स० स्वाहा ॥ समुद्राय स्रोत्या नाम धिपतये इदं ॥ १० ॥ अन्नं ॥ सोमा प्राज्याना
मधिपति तन्मा वलस्मिन्ने० स्वाहा ॥ अन्नयसा प्राज्यानामधिपतिने
इदं ॥ ११ ॥ सोम ओषधीनामधिपतिः समा० स्वाहा सोमाय ओषाधी
नामधिपतये इदं ॥ १२ ॥ सविता प्रसवानामधिपतिः स० स्वाहा ॥ सवि
त्रे प्रसवानामधिपतये इदं ॥ १३ ॥ रुद्रः पशूनामधिपतिः स० स्वाहा ॥ रु ॥ ५ ॥
द्राय पशूनामधिपतये इदं ॥ १४ ॥ अप ऊप स्पृश्य ॥ बृष्टा रुपाणामधिपतिः स० स्वा
हा ॥ लघु रुपाणामधिपतये इदं ॥ १५ ॥ विष्णुः पर्वतानामधिपतिः समावन्वहा ॥

विष्णवे पर्वतानामधिपतिपतये इदं ॥ १६ ॥ मरुतो गणानामधिपतये स्ते मावत
स्मिन् ॥ स्वाहा ॥ मरुद्गणानामधिपतिभ्यः इदं ॥ १७ ॥ पितरः पितामहाः परेव
रेतास्ततामहा इह मावत ॥ अस्मिन् ॥ स्वाहा ॥ पितृभ्यः पितामहे परेभ्यो वरेभ्य
स्तलेभ्योस्ततामहेभ्यः इदं ॥ १८ ॥ जीवापितृकेश्वर ॥ पितामहा वरेततामहा इह
मावत अस्मिन् ॥ पितामहेभ्यो वरेभ्यस्ततामहेभ्यः इदं ॥ १९ ॥ अपउपस्यस्य ॥
ऋताषाद्रतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्योषधयोऽप्सरस उर्जोनामस इदं ब्रह्मक्षत्रं पा
तुता इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मात्स्वाहा ॥ ऋतासहे ऋतधामि अग्रे गन्धवाये
इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ ओषधीभ्योऽप्सरोभ्यः ऊर्ध्वं इदं ॥ २० ॥ संहितो विस्वा
सामासूयैर्गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस आयुवोनामस इदं ब्रह्मक्षत्रं पातुता
इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मात्स्वाहा ॥ संहिता विश्वमामि सूर्याय गन्धर्वायेदं ॥

॥६॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ प्यसी चि क्योप्सरोभ्यो आयुभ्य इदं ॥ २ ॥ सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्च
 इमा गंधर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बिकुरयो नाम स ॥ स्वाहा ॥ सुषुम्नाय सूर्यश्च
 ये चंद्रमसे गंधर्वा इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा नक्षत्रेभ्यो प्सरोभ्यः बिकुरुभ्यः इदं ॥ ३ ॥
 भुज्युः सुपर्णयज्ञा गंधर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसस्तवानाम स इदं ॥ स्वाहा ॥ भुज्यवे
 सुपर्णयज्ञाय गंधर्वय इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ दक्षिणाभ्यो प्सरोभ्यस्तवाभ्यः इदं ॥ ४ ॥
 प्रजापतिविश्वकर्मा मनो गंधर्वस्तस्य कर्माणां प्सरसो वरुणो मय स ॥ स्वाहा ॥ प्रजा ना
 पत्यो विश्वकर्मा मनोसे गंधर्वय इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ ५ ॥ कर्माभ्यो प्सरोभ्यो
 वरुणभ्यः इदं ॥ ५ ॥ इषिरो विश्वयन्वा वातो गंधर्वस्तस्यापो प्सरो मुदानाम
 स ॥ स्वाहा ॥ इषिराय विश्वयन्वासे वाताय गंधर्वय इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ ६ ॥
 इषो प्सरोभ्यो मुदाभ्यः इदं ॥ ६ ॥ सुवनस्य पतेयस्य तउपरि गृहा इह च ॥
 स नो रास्वाद्यानि पूराय स्वाहा ॥ सुवीर्यं ॥ संवत्सरीणां ॥ स्वस्ति ॥ स्वाहा ॥

भुवनस्यैव ॥ ६ ॥ परमेष्ठाधिपति मृत्युर्गंधर्वस्तस्य मप्सरसो वीनामसः ॥
स्वाहा परमैष्ठिने अधिपतये मृत्युवे गंधर्वीय इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ विश्वस्मिन्
परो भ्यो नृभ्यः इदं ॥ ८ ॥ सुक्षितिः सुभूतिर्भद्रकस्तुवर्वापर्जन्योगंधर्वस्तस्य
विधुतो मप्सरसो वीनामसः ॥ स्वाहा ॥ सोक्षतये सुभूतये भद्रकृते सुवर्वाप
जन्योगंधर्वीय इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ विधुदयो मरो भ्यः इदं ॥ ९ ॥ दे
हेति मृडयो मृत्युर्गंधर्वस्तस्य प्रजा अप्सरो वीनामसः ॥ स्वाहा ॥ दे
हेतियो अमृडयो मृत्युवे गंधर्वीय इदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ प्रजाभ्यो मरो भ्यो
वीनामसः इदं ॥ १० ॥ चरुः कृपणकामो गंधर्वस्तस्याधयो मप्सरसः शौच
यंतीनिमिसः ॥ स्वाहा ॥ चारवे कृपणकांतिनकामाय गंधर्वीय इदं ॥ ताभ्यः
स्वाहा ॥ अधिभ्यो मरो भ्यः शौचयंतीभ्यः इदं ॥ ११ ॥ सनो भूवनस्य पतये
स्यते उपरि गृहा इह च ॥ उरुब्रह्मणेस्मै नमः ॥ त्रयमहिर्नैर्मय द्या स्वाहा ॥

सनोऽमुवनस्पयौ ब्रह्मणे इदं ॥ ९२ ॥ प्रजापते न त्वदेतां रयीणां ॥ ९३ ॥ प्रजापतये
इदं ॥ १३ ॥ सुः स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ सुवस्वाहा ॥ वायवे इदं ॥ सुवस्वाहा ॥ सूर्याय
इदं ॥ सुः भूविः सुवस्वाहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ यदस्य कर्मणो यरिचैर्यद्वान्युनामि
हाकरं ॥ अग्निष्टस्त्रिष्टकं द्विष्टकं सर्वं ॥ अग्निष्ट ५ सुदुतं करोतु स्वाहा ॥ अग्नये स्त्रि
ष्टकं ते इदं ॥ १४ ॥ अस्ताषाद्विष्टकं न पार्याय विभागोऽमुवनस्पपतये इति पथ्याया
णां समाप्तिस्तत्र नाभ्यस्वाहेत्युत्तरांमिति सूत्रविरोधात् सर्वत्र नमस इदं ॥ ब्रह्म
त्रं पातु तादृशं ब्रह्म भूत्रं पातु तास्मै स्वाहेत्यनुषंगस्तत्राभ्यस्वाहेत्येतावानेयोत्तमा
हुलौ मंत्रौ हुताच्चे ॥ दधीपरधीनताग्रेपश्चिमतौ दर्वश्चिन्धोय तस्य उत्तरतौ द्वि
तीयदर्वश्चिन्धोरादाय ॥ तदयं दधीमता समूलं बर्हिमं च्यं द्वितीयया मूलं जने
दक्षिणं पाणिमेधः कुर्यादेव त्रिस्तणमपदाय ॥ इदक्षिणोत्तराभ्यां बर्हिर्दधी ॥ १५ ॥
प्रतिष्ठाप्य ॥ सयं करमपास्य नीचहस्तेन बर्हिरगमयौ प्रहस्य च ॥ हस्तेन

यावयं जलं नात्रिक्षिप्तं सर्वं बर्हिप्रयपास्त एमापि प्रहरात ॥ त्रैगुल्यानि हि दृश्य ॥ अग्निमभि
य ॥ अग्निमुपस्येते ॥ मध्यमं पीरधिप्रहयेत रोप्रहरं नुतसार्धं स्याग्रा मंगगारेषूपोहति ॥ परिधी
नभिर्मन्त्रा धातुसंमिधौ प्रहृत्य ऊह्य ॥ सूत्रं नैधाय ॥ विश्वे देवानुदिश्य सः सूत्रावेण जुहेति ॥
विश्वे न्यो देवेभ्य स्वाहा ॥ विश्वे न्यो देवेभ्यः सः सूत्रावसामेभ्यः इदं ॥ अस्मि अकते कर्माणि
ज्ञाना ज्ञानिकृतदोषनि हरणार्थं मना ज्ञातं पुरुषसंमितो यथा कत्रेति कर्मातरित कर्मनिपयो
स प्राश्चित्तार्थं तन्नो अग्ने सर्वं नो अग्ने इति स्वरूपदवा वि तलोपप्रायश्चित्तार्थमाभिगच्छति
रिति वाङ्मयमलोपप्रायश्चित्तार्थं नदं विष्णुत्रयं बकमिति सवेपि घातप्रायश्चित्तार्थं पु
नस्यादिसा इति क्रुल्लिङ्गादयप्रायश्चित्तार्थं यद्विद्वत्सु इति समस्तदोषभयाद्युपद्रव
निहरणार्थं त्वमग्ने अयास्य तद्दृष्ट्वा स्ति हाग ॥ एतानां लोकां तवेदः सदा तस्यैव प्राय
श्चित्तार्थं भुभुवः सुवारेत्येतैर्मन्त्रैराज्या इति सूत्रेण हेष्यामि ॥ ६ ॥ अनाज्ञातं गृह्णातीति तज्जस्य क
तेभिषु ॥ अग्ने तदस्य कल्पय त्वं हवे श्रयथा तथः स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ १ ॥ पुरुषसंमितो
य ज्ञो यज्ञः पुरुषसंमितः अग्ने तदस्य कल्पय ० तथः स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ २ ॥ यथा क

॥८॥

त्रामनसादीनदक्षानयज्ञस्यमन्वतेमर्त्यसिः॥ अग्निष्टद्धोताकृतुविद्विजा
यजिष्ठोदेवाः॥ कृतुशोधजातिस्वाहा॥ अग्नयेइदं॥ ३॥ त्वंनोअग्रेवरुण
स्यविद्वां देवस्यहेडोवयाससीष्टाः॥ यजिष्ठोवह्नि तमःशोशुचानोविभ्वा
द्वेषाः॥ सिप्रमुमुध्यस्मत्॥ स्वाहा॥ अग्नीवरुणाभ्यामिदं॥ ४॥ त्वंनो
अग्रेवमोभवोलीनेदिष्ठे॥ अस्याउपसोव्यष्टौ॥ अवयक्ष्मनोवरुणः॥ र
राणोवीहिमडीकः॥ सहवो नृएधिस्वाहा॥ अग्निवरुणाभ्यांइदं॥ ५॥ त्वंनो
अग्रेअयास्ययासंमनसाहितः॥ अयासंहव्यमोहिषेयानो धेहिमे
षजः॥ स्वाहा॥ अग्नयेइदं॥ ६॥ प्रजापतेनत्वदेतावर्यीणाः॥ स्वाहा॥ प्रजापतेय
इदं॥ ७॥ आभिर्गीर्भिर्यदेतोनवनमाप्याययहरिवोवर्धमानः॥ यदास्तोत
मोमहिगोत्रारुजासिभुयिष्ठभाजोअधतेभ्यामस्वाहा॥ इडा यहरिवतइ

॥८॥

दै॥८॥ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानि दधे पदं ॥ समूढमस्य पा॥ सुवे स्वाहा ॥ श्री
विष्णव इदं ॥ ९ ॥ त्रियंबकं जामेहे सुगंधिं पुष्टिवर्धनं ॥ उर्वारुकमिव बंधना
मृत्योर्मुक्षिं यमामृतात् स्वाहा ॥ त्रियंबको ये दं ॥ १० ॥ पुनस्तादित्यारुद्राव
सवः समिधतां पुनर्ब्रह्मणो वसुनी धयज्ञौ ॥ घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स
त्यासंतु यजमानस्य कामा स्वाहा ॥ अग्नये सुनी धाये दं ॥ ११ ॥ यदि द्वा॥
सौ यदविद्व॥ सोममुग्धाः कुर्वन् चिजः ॥ अग्निमीतस्मादेन सः अधो देवी
चमुचत॥ स्वाहा ॥ अग्नये अधो देवै इदं ॥ १२ ॥ अस्कां द्यौः पृथिवीं ॥ अ
स्कां नृषभो यवागाः ॥ स्कन्ते मा विश्वा भुवना स्कन्तो यज्ञः प्रजनयत ॥ अस्का
नं जनि प्राजनि अस्कन्ता जायते वृषा ॥ स्कन्ता प्रजनिषीमहि स्वाहा ॥ ॥

॥ ९ ॥

स्कन्तादिभ्यो देवताभ्य इदं ॥ १३ ॥ यं नम आत्मनो मिंदा भूदमिस्लसुनरा
हजातवेदाविचर्षणि स्वाहा ॥ मिंदादिभ्यो देवताभ्य इदं ॥ १४ ॥ यत इद्र
भयामहेतलो नो अभयंकृधि मद्यवन्द्य ग्धितवर्त ननुतये विद्विषो विम
धो जहि स्वाहा ॥ इन्द्राय मद्यवलय इदं ॥ १५ ॥ स्वस्तिदा विनास्पतिर्वत्रहा
विमधो वशी ॥ वषेद्रः पुर एतुनः स्वस्तिदा अभयं करस्का स्वाहा ॥ इन्द्राया
भयं करोयेदं ॥ १६ ॥ गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपम
श्रवस्तमं ॥ ज्येष्ठराजं ब्रह्मणो ब्रह्मणस्पतं अनश्रु एवं नूतिभिः सीदसा
दर्नं ॥ स्वाहा ॥ गणाधिपतयेदं ॥ १७ ॥ जातवेदसे सनवामसो ममराती
यतो निदहाति वेदः ॥ सनः पर्वदति गुदुर्गणि विश्वानावेव सिंधुं दुरितात्यागिः ॥ १८ ॥
स्वाहा ॥ जातवेदसे इदं ॥ १९ ॥ ब्रह्मप्रतिष्ठा मनसो ब्रह्मवाचो ब्रह्मयज्ञा

नाहविषामाज्यस्य ॥ अतिरिक्तं कर्मणो यश्च हीनं यज्ञः पर्वणि प्र ॥ तिरंने
तिकल्पयं स्वाहा ॥ कृतादुरेतु देवां स्वाहा ॥ ब्रह्मणे इदं ॥ १९ ॥ आश्रावितमत्या
श्रावितं वषट्कृतमस्य नूतनं च यज्ञे ॥ अतिरिक्तं ॥ देवां स्वाहा ॥ ब्रह्मणे इदं ॥ २० ॥
यद्वो देवातिषोदयानि वाचा विप्रयतं देवहेतुनं ॥ अरायो अस्मा अभिदुष्टुनाय
तेन्यत्रास्मिं नरुतस्तं निधेत न स्वाहा ॥ अग्नी मरुद्भ्यः इदं ॥ २१ ॥ भूर्भुवः स्व
स्वाहा ॥ प्रजापतय इदं ॥ २२ ॥ अदिते न्यमः स्वराः ॥ पूर्वदुत्तरं परिषिष्य ॥ अपरे
णामिं प्रणीता आसाद्य प्रानीय लूष्णीं हस्तेन प्रागादिपंचदिक्षु हविष्य ॥
शिरसि मार्ज इत्वा पत्नियां जलो भूशेषं निनीय ब्रह्मणे दक्षिणां दत्वा परिस्त
रणमुत्तरे विसृजेत् ॥ छ ॥ अग्निमुखप्रयोगं समाप्तः ॥ सरबंधप्रयोगः ॥

प्राणानायंभ्य॥ ततः कर्मागभूतं सरवं धंकरिष्ये इति संकल्प्य॥ कांस्थपात्रे तंडुला
निक्षिप्य॥ तंडुलोपरि द्वादशांगुलायामात्रिवृत्ततकार्पाससूत्रद्वयेन संयुक्तं कं
॥१०॥ बलसूत्रद्वयं पुष्पाणि फलिन्यग्निहोत्रस्य रक्षां हरिद्रां च निक्षिप्य॥ तस्यात्रं स्ववर
स्य पुरतो निधाय॥ चषकायां संत्रं ह्यूर्चगव्यहरिद्रादिमंगलद्रव्याण्यादायापोहि
ष्ठेति तिसृष्विर्हरण्यधर्णा इति तिसृष्विः॥ पवमानः सुवर्जन इत्यनुवाकेन विष्णो
नुकमित्यनुवाकं शेषेण कणुषपाज इत्यादि प्ररुजंति श्वामा इत्यंतेनानुवाकेन॥ वा
महाऽइद्रो वज्रा बाहुस्त्या पाप्मानमित्यंतेनानुवाकेन जोषा इद्रेत्यनुवाकेन गि
रायुष्मानिति पंचविशः श्रौतैः प्रोक्ष्य॥ समाहितं तं नुनंगुणैः पक निष्ठिकाभ्यां पात्रस्थ
हरिद्रया भस्मना वा त्रिपंचकमंत्रेण मंत्रादया त्रिकुम्भज्यततो वसस्य दक्षिणहस्तेन मुष्टि ॥१
मापात्रस्थ तंडुला संग्रह्य मुष्टिपात्रमेवं कृत्वा॥ तटस्थ ब्राह्मणेन वा॥ विष्टेता ते स

वनेषु प्रवायायाः कथं घवं भिदसु चते ॥ पारावतं यपुरुसं भुतकः स्वपावणे शरभाय
ऋषिबंधवे ॥ इत्युवाच क्षिणे करे कं कणं सार्द्धं कबंधये ॥ कोन धागही ततं दुले पात्र
स्थवामाकरे ॥ अस्मामक्षत्रपदध्वर्ययं त्रिष्टुभोजः श्रुषितमुग्रवीरं ॥ इदं स्तोमं
नपं यदशेन मध्यामि देवातेन सगरेण रक्षेति कंकणं बद्धो भयत्रयं थैक परिलला
देवता रक्षां विनिक्षिपेत्तु ध्यानि शिमे हनि वा हस्ता निन्यासं सर्व वल्लभा ॥ कंक
तो न कंकतो थो मती न कंकतः ॥ द्वाविति पूषी इति न्याजं दृष्ट्वा अलिप्सता इति
मंत्रेण कंकणं मोचयाम्यघरक्षां तु न कंदोचन ॥ मेरुश्चास्ति राक्षसा देवव
गच्छ कंकणेति ॥ पुराण च ॥ देवसंनिधौ मोचयेत्पदपायने तु बह्मसाम
येति बंधयेत्तु यो मेव मोचयेदितरं कृष्णपरे इत्येव मोचयेत् ॥ ॥ ॥
इति सरबंधन समाप्तः ॥ ॥ अथ गन्धानां कृतस्नानायां स्तोत्राया

॥११॥

शुभेहनिमंगलस्नातोक्त्वा॥ रात्रौपुण्याहेकावद्वत्वा॥ पत्नीदक्षिणतः
पनेत्र्येस्वयमुत्तरतः आसीनः प्राणानायम्य॥ ममधर्मपत्न्याः गर्भा
धानंकरिष्ये॥ इतिसंकल्प्य॥ विष्णुर्गर्भेतिंकल्पयतुवधरूपाणिपि॥ इति॥
आसिचतुप्रजापतिर्गर्भागर्भं दधातुते॥ गर्भं धेहि सितनीनालिगर्भं
धेहि सरस्वति॥ गर्भं ते अश्विनौ देवा वाधतां पुष्करस्तजा॥ हिरण्य
यीक्षणीयानि मयतो अश्विना॥ तैते गर्भं हवामहे दशमे मासि
सूतवे॥ यथेयं पृथिवी मही तिष्ठती गर्भमादधे॥ यववृक्षगर्भमाधा
त्स्वदशमे मासि सूतवे॥ यथा पृथिव्याग्निगर्भाद्यौर्यथे देवा गर्भि
णी॥ वायु यथादिशां गर्भमाधे॥ गर्भं दधातुते॥ विष्णोश्चष्टेरूपेणां स्थां॥ ११॥
नायागवीन्यां पुमांसं गर्भमाधे॥ हदशमे मासि सूतवे॥ नेजमेव परापत

सुपुत्रः पुनरापत ॥ अस्य मे पुत्रकामा योगर्षमाधेहियः पुमान् ॥ यस्य योनिं पति
रेतो गृहाण पुमान् पुत्रो धीयतां गर्भे भिंतः तं माता दशमां सो विवर्तितं जायतां
वीरतामस्मानां ॥ आते गर्भे योनि मे तु पुमान्वा रा इवेषुधिं ॥ आनीरो जायतां
पुत्रस्ते दशमास्यः ॥ करोमि ते प्राजापत्यमागर्भे योनि मे तु तो ॥ अन्धेनः पूर्णो
जायतां मश्नेषो पिशानधीतः ॥ पुत्रास्ते पुत्रो नारितं पुमान् नृजायतां ॥ या
नि भद्राणि बीजा नृषणादिनयं तु नो ॥ तानि भद्राणि बीजा नृषणादिनयं तनः ॥
तैस्वपुत्रानि दस्नसा प्रसूतेन का भव ॥ कामः स मध्यतामघमपराजितम
वमेयं कामं का मये देवतन्मेवायो समर्धय ॥ पत्नी ममि मंत्रय ॥ संजोगं क
था ॥ इति गर्भाधानसूक्त समाप्तः ॥ ॥ ॥ परेद्युराभ्युदेकं करिष्ये इति संक
ल्प्य ॥ ॥ तत्र देवताः ॥ नंदी प्रपितामहीति पितामही मातरः ॥ काश्यप गोजाः ना

दीमुखाः॥ उक्ताभ्यां नांदीप्रपितामहपितामहपितरः॥ काश्यपगोत्राः॥ नांदी
॥ १२॥ मुखाः॥ उक्ताभ्यां नांदीसपत्नीकामातामहमातुःपितामहमातुःप्रपितामहाः॥
भारद्वाजगोत्राः॥ नांदीमुखाः॥ उक्ताभ्यां सत्यवसुसंज्ञिका विश्वेदेवाश्चसिध
मन्नं अघ्नोऽप्य॥ देवतामोदनार्थं इडाहवावनंचकरिष्य॥ इतिसंकप्य॥
इडादेवदुर्मनुर्यज्ञनिबद्धपातिरुक्थामदानिडाःसिषदिश्वेदेवाःसक्तवायः
पृथिविमातर्मपाहिंसीर्मधुमनिष्यमधुजनिष्यमधुवक्ष्यामिमधुवदिष्यमि
मधुमतिदेवैभ्योवाचमुधासंश्शुश्रूषणामनुष्येभ्यस्तमादेवा उवंतुडाभा ॥ १२॥
येपितरोनुमदंतु॥ १०॥ अथपुष्पुवनं॥ ॥ व्यक्तेगर्भेषुपुष्पेषुदुःशब्दयुक्तं
कृत्वा॥ परद्युदपतिमंगलस्नातोभुत्तौपासनांकृत्वापतिदक्षिणत उपवेश्य॥

न्ययमुत्तरत आसीनः॥ प्राणानायम्य॥ मम धर्मपत्न्यः प्रथमगर्भसंस्कारद्वारा स
र्वगर्भसंस्कारार्थं पुंस्सवनं करिष्ये॥ इति संकल्प्य॥ दंपतिकं कण्ठद्वयं धारयेतां॥ वि
धिवदौपासनाग्निं प्रतिष्ठापनादिपात्रप्रयोगांते प्राच्यादुदीच्या वा फलसहितव
त्प्राग्वांष्ट्रपुत्रद्वयं नुतनवस्त्रं वपात्रे तिरतः सकृन्मयुज्य॥ पवित्रकणाद्युज्य
सागांते न्यस्वधाया॥ स्कन्वाद्यमादाया॥ धाता ददातु नो रयिमीशो नो जा
तृस्पतिः॥ स नः पूर्णेन वा व न स्वाहा॥ धात्रे इदं॥ १॥ धाता प्रजाया उत्तराय
ईशे धाते दं विश्वं भुवनं जजान॥ धाता पुत्रं यजमानाय दत्ता तस्मा उह्वयं च
तवा दधेम स्वाहा॥ धात्रे इदं॥ २॥ धाता ददातु नो नायं प्राची जीवा तु स क्षितां॥ वयं दे
वस्य धीमहि सतमि॥ ससराधसः स्वाहा॥ धात्रे इदं॥ ३॥ धाता ददातु दाशुषे वसू
नि प्रजा कामायमीदुपैतुरो॥ तस्मै देवा अमता संयतां विश्वे देवा मे अदितिः

सज्जापाः स्वाहा ॥ धात्रे इदं ॥ ४ ॥ यत्वा ह वा कीरिणामन्यमानो मयं मर्त्यो ज्ञो हवीमि ॥
॥ १२ ॥ जातवेदाय शो अस्मान्मुधो हि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्नोः स्वाहा ॥ अग्रे जातवेद
से इदं ॥ ५ ॥ यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उलोक मग्ने कणवस्यो नं ॥ अश्विनं स पुत्रिणं
वीरवंतं गोमंतं श्रियन्नशते स्वस्ति स्वाहा ॥ अग्रे जातवेद स इदं ॥ ६ ॥ त्वे सुपुत्रश
सो ब्रजं क्रामकातयः नत्वा मिद्राति रथ्यते स्वाहा ॥ इदाय इदं ॥ ७ ॥ उक्थ उक्थे सोम
इदं ममादनिद्ये निद्ये मधवान् सुतासः ॥ यदी स वा धारः पतरं न पुत्राः समानद
क्षा अवसाहवंते स्वाहा ॥ इदं य इदं ॥ ८ ॥ प्रतिमंत्रं मंष्टा वाज्याहूती कुत्वा पास्तसमि
धमि ध्मसं नहनं नग्निं प्रहृत्य ॥ पितयेत्युपवाश उपहोमान्कुत्वा ॥ बर्हिः स ॥ १३ ॥
मंजानं वज्रमिध्ममपरिधिं प्रहृत्य पादिब्रंस्म विसर्जयति नुद्गतरजसा कर्मयि
दृष्टा पुत्रोऽणश्च गायिषदत्वा ॥ वस्त्रेण परिप्लाव्यायेणाग्निं प्राविप्राक् शिरसि मुक्ता

नामधर्ममुरंवीनिपय ॥ पुं० सवनं नमसि ॥ इति यजुषा गृष्टेन दक्षिणेन भीकास्थिद्वर
संनिभयति सति मागसी द्विरया शिषो वान्दला वां ह्यणान्मो जये पुं० सवनं कालाति
पतिश्चेत्सीमंतकाले पाद्वित्रयो दृष्टा होतुं हुला ॥ सीमंतानंतं पुं० सवनं कुर्यात् ॥
१॥ ॥ पुं० सवनं समाप्तः ॥ अथ सीमंत उच्यते ॥ सीमंतो नयनं प्रथमं गर्भे वि
थे मासिषष्टाष्टमे वा शुक्ले हनिष्वेव्युराक्षदैर्ग्रंथं कृत्वा ॥ अपरे घृहे पतीमंगलु
लातौ नूतौ पासनं कृत्वा ॥ पत्नी दक्षिणत उपवेश्य स्वयमुत्तरत आसीनः प्राणा
नायम् ॥ मम धर्मपत्न्याः प्रथमं गर्भसंस्कारद्वारा सर्वगर्भसंस्कारार्थं सीमं
तोत्रयं कारिष्ये इति संकल्प्य ॥ दंपती कंकणद्वयं धारयेत्तया तां विधिवदौ पासना
निप्रतिष्ठापनादिपात्रप्रयोगांते ॥ विरूय पवमा लिकां शलली मौदुंबर शाखं द
र्भपुंजीकां ॥ प्रयुज्य ॥ पवित्रकरणाद्याज्यभागान्ते न्वारध्याया ॥ स्त्रियाज्यमादौ

११४११

यथा तादृशवित्तवत्सुभिः यस्तादृशकीर्णवित्तवत्सुभिः प्रतिमंत्रा मष्टावाऽप्यह्वयंती
हुवापास्तसामिधामिधमसं नहनं रागो प्रहस्य चित्तं नेयष्टापंचाश उपहोतान् हुवा
बहिः समंजनं वर्जं ५ श्रम्याः परिध्यर्थे स्मिन्प्रकृते कर्मणि स्यादि ब्रह्म विसर्जनात्
परेणां भिन्नं प्राचीमुपवेश्य त्रेण्यश्लक्ष्म्या त्रिभिर्दिग्भिः जीतेः शैबरशाखया च ॥ ११४१॥
वः सुवः ॥ राका महः सुवाः सुष्टुती हुवेश्मणो तु नः सुभगा बोधतु समना ॥ सीव्यव
पः स्तुत्या चिद्यमानया ददातु वीरः ५ शतदायमुक्थ्यं ॥ यास्ते राके सुमतयः सुपेश
सोयाभिर्दिदासि दाम्पुषे वसुनि ॥ नाभिर्त्रो विद्यसुमना उपागहि सहस्रपोषः सुभगे
रराणा ॥ तांभिर्नाभिप्रदेशमारभ्योर्ध्वं शिरसः केशखसीमंतरेखां तमूर्ध्वमुनीय ॥
त्रेण्यदीन्प्राचीं न निरस्याप उपस्थश्य ॥ गायते इति वीरागायि नौ ५ शास्ति ॥ ११४१॥

तौगायकौ ॥ सोमपवनो राजराज दुर्वास्त्राणीः प्रजा ॥ विवृत्तवक्रासीनास्तोरा
तुंगसद्वतव ॥ इत्यसोस्थोने समीपनदी निर्द्वीकु र्यात् ॥ पलिकेदे विस्तृत्यवमा
लिकानिधाय ॥ वचंयच्छानक्षत्रोदयाठदिते पुनक्षत्रेषु प्राचीमुदीचीवा
दिशामुपनिष्कम्प्य ॥ वस्मन्वादम्य ॥ शुभ्रुवः सुवः जपित्वा वाचं विसृजेत् ॥
॥ इति स्मृतं समाप्तः ॥ ॥ ६॥ अथ जातकर्म उच्यते ॥ कुमाक्षरे जाते सति ॥
कुमावेण सह ॥ माता पितरौ दक्षिणे ॥ तत्रावुपविश्यत ॥ पुण्याहं वाचयित्वा ॥ प्रा
णनायम्य ॥ पुत्रस्य जातकर्म करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ दिनस्य सिप्रथमं श
शे भग्निरस्मादितीयं परिज्ञातवेदाः ॥ ॥ सुरताः ॥ दसनुवाकेन शिशुमुपसृज्य ॥
॥ १३॥ अस्मिन्नहं सहस्रं पुण्याम्येधमानस्त्वेवाङ्गे ॥ यज्ञपाकुमारं पितृस्वी
कतुपवेज्य ॥ अंगदंगसंभवा सहस्रया दधि जायसे ॥ अस्मिन् पुत्रनामासि सजी

नशरदुतं ॥ अश्माभवपाशुर्भविहिरण्यमस्ततंभव ॥ पशूनांत्वाहिकारेणाभिजिघ्रा
॥ १५ ॥ मिर्कातिका ॥ दाक्ष्यांकुमावमभिप्रंजं अंगादंगासे भवसिद्धयोदधिजायसे ॥
आमावेपुत्रनामासिसजीवशरदश्तं ॥ अश्माभवपरशुर्भविहिरण्यमस्ततंभव ॥
पशूनांत्वाहिकारेणाभिजिघ्रामिकातिका ॥ दक्षिणाकर्णेजपंपंचकत्व ॥ कार्तिका ॥
रोहिणा ॥ मार्गशिर्षा ॥ आर्द्रका ॥ पुनर्वसोः ॥ पौषा ॥ आश्वेय ॥ माघ ॥ फाल्गुणा ॥
उत्तरा ॥ हस्तबैत्रः ॥ स्वाते ॥ वैशाखा ॥ अर्जुन ॥ ज्येष्ठमूलक ॥ आषाढ ॥ आषाढ ॥
श्रावणा ॥ श्रविष्ठा ॥ शतभिषजा ॥ मोष्टपदा ॥ रैवता ॥ आश्वयुजा ॥ अपसरणा ॥
अश्माभवेतिमंत्रस्थासोस्थानेकुमारास्यजन्मनक्षत्रनामसंबुध्यापाशुभिर्दि
शोत्तमेधांतेदेवः सवितामेधादेवीस्वरस्वतिमेते असिनौदेवावाधतांपुष्टा ॥ १५ ॥
सजा ॥ त्वधमेधात्वधप्रजात्यै यज्ञः सजोदधात्वधमेधात्वधप्रजात्या

योइंद्रं द्रियं दधातु त्वयि मे धाता प्रजां त्वयि सूर्यो ज्ञाजो दधातु ॥ दर्शेण हिरण्यं निष्ठकं
बध्नाते नष्टं युक्तं मधुकुमारं सुसहस्रांश इत्वा ॥ भेत्रीयै त्वनिर्ऋत्यै चादुहामं न्यामि
वरुणस्य पाशात् ॥ अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि शिवे ते द्यावा एधि वीड मे दमे ॥ इति अ
ग्निः सहा द्विरुक्तं दं द्यावा एधि वीसै ह्येष धीभिः ॥ इमं तं रिषं सुहृवा ते न ते शंते सतं
सः प्रहि को भवंतु ॥ यो देवी शतस्रः प्रदिशो वातपतिरभिसूरी विषये ॥ तासां त्वजि
स्स आदधामि प्रयक्ष्मपतु निऋतिं परोवैः ॥ अमो विषश्मादुःखादवर्षेदुःपा
शां निर्ऋत्यै चोद मोधि ॥ अहा अवर्तिम विदुस्यो नमस्य भूदेस्तुतस्ये लोके ॥ सु
यस्मिन् तमसो ग्राह्यापदेवा अमुं येन सृजन्त्यो नसः ॥ एवमहमि मं क्षत्रिया ज्ञ्यामि
इत्सादुहामं न्यामि वरुणस्य पाशात् ॥ पंचर्षिः कुमारं दधि मिश्रामाज्यं कांस्य

[illegible]

जुहोति प्रथमं त्रिमं जलिना त्रिहोमः प्रथमं त्रिस्वाहाकारानुवृत्तिः सकृन्मंत्रपाठः अ
यं कलिं पतयंतं ध्यानमिवोद्धृत्य अज्ञावासिनामिव मरुतः पर्याधस्वाहाम
रुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ ३ ॥ इंदो रथशंडिकैरौ
खलः ॥ अकनोनश्यतादितः स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ २ ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥
मरुद्र्यः इदं ॥ ३ ॥ कोदिनीः स्थलीमिनीः खजापेजोपकाशिनी ॥ अपेतनश्यता
स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ ३ ॥ मिश्रवाससः
कोवोस्वारक्षोरजनेप्रेषिताग्रामस्सजानयोगक्षीतीक्ष्णतोपलिताहतास्वाहा ॥ म
रुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ ५ ॥ ३ ॥ एतान् द्युतेतन्मृगही
तैर्ययं ब्रह्मणः सृजः ॥ तानग्निः पयसि दत्ता नंदः सन्बृहस्पतिः ॥ तानहं वेदब्राह्म
णः प्रमृशतः कृत्वा तान् विकेशान् लवनस्तनास्वाहा ॥ मरुद्र्यः इदं ॥ स्वाहा ॥ मरुद्र्यः

॥१७॥

इदं॥ स्वाहा॥ मरुत्याः इदं॥ ५॥ ३॥ नक्तं चारिणं स्वस्तिनां धूलं हस्तान्कपालपान्॥ सर्वं
पापितेयं च श्राव्यकर्णकः॥ मानाजघन्यासपीतग्रामे मियुरमिधंती स्वाहा॥
मरुत्याः इदं स्वाहा॥ मरुत्याः इदं॥ स्वाहा॥ मरुत्याः इदं॥ ६॥ २॥ निडीथन्वारि
णीस्यसासंधिनापेक्षितकुंयास्यपंतबोधयति यस्मै विजाताय नमः॥ जसां
लं हस्मवस्मिन्नेकोमान् हृदयय्यकृत्॥ अग्नौ अग्नीनिर्दह स्वाहा॥ मरुत्याः इदं॥
स्वाहा॥ मरुत्याः इदं॥ स्वाहा॥ मरुत्याः इदं॥ ७॥ प्रतिमंत्रमष्टावाज्या
हती स्वी हृत्तोत्तरं परिषिच्य॥ ततो हिरण्येन ऋदमेकं कृत्वा तोषहया
लान् प्राविष्टं प्राविष्ट एव॥ तृष्णीमग्नौ सर्षपांश्च फलीकर्णमिश्रान्नावतेती॥
सप्तशास्तेवं॥ सूतकनिर्गमपरियंतं प्रतिदिनमयंकलिमित्यादिकुर्यात्॥ १७॥

त॥१२॥ ॥ इति जातकर्मसमाप्तः ॥ ॥ अथ नामकरण उच्यते ॥ जन्माद्येकादशे हनि कुमा
रेण सह माता पितरौ दक्षिणोत्तरा उपविशतः ॥ ॥ पुंण्याहं वाच इत्या ॥ प्राणानायं म्य ॥
अस्य कुमारस्य नामकरणं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ पूर्वोक्तं नक्षत्रनामानंतरं कुमारो
मार्गशीर्षादि ॥ यास्मिन् मासि जाले तं मासनाम पूर्वदत्त्वा ॥ पश्चाद्विष्टना
मदद्यात् ॥ कृष्णो नं लोच्यतः श्रमक्रीवैकुण्ठो थज नार्दनः ॥ उपेन्द्रो यज्ञपुरु
षोऽस्य देवः स्तथा हरिः ॥ योगीशः पुंडरीकाक्ष मासनामान्यनुक्रमेण ॥
एतेषु नामस्वेकं नामदत्त्वा तु महेश्वरशमिन् ॥ नामासीत्यादियथा
र्थमूहसमाक्षरं ॥ पुंस्त्वोयगक्षरं ॥ स्त्रियो नाम पूर्वमस्यातोत्तरं विस
र्जनीयं पातघोषवदद्यंतरंतस्थानामकुर्वीयात्तामात्तदेकं कुर्यात्पितासर्व

॥ १८ ॥ दाप्रवासदित्य ॥ अंगादंगासंभवसिहृदयादधिजायसे ॥ वेदोवो पुत्रनामा
सीसजीवशरदः शतं ॥ अस्मा भवपरशुर्वविहिरंणमस्तरतं भव ॥ पशुनां वा
हिंकारेणाभिजिघ्रामिममद्यैहैरशर्मन् ॥ द्वाभ्यां कुमारमभिमंत्र्य ॥
अंगादंगासंभवसिहृदयादधिजायसे ॥ वेदोवो पुत्रनामा सीसजीवश
रदः शतं ॥ अस्मा भवपरशुर्वविहिरंणमस्तरतं भव ॥ पशुनां वा हिंकारेणा
भिजिघ्रामिममहेश्वरशर्मन् ॥ मूर्धन्यवद्वायव ॥ अग्निरायकष्मांस्सवन
स्यतिरायकष्मांतेनत्वायकषायकष्मांतं करोमि ॥ सोमआयकष्मांस्सोष
धीभिरायकष्मांतेनत्वायकषायकष्मांतं करोमि ॥ यज्ञआयकष्मांस्सदक्षि
णाभिरायकष्मांतेनत्वायकषायकष्मांतं करोमि ॥ ब्रह्मायकषमतद्वां ह्यग्रेरा

कष्मांतेनत्वायकायकम्तंकरोमि॥देवाऽयकम्तःस्तेमृतेनायकम्तः
स्तेनत्वायकायकम्तंकरोमि॥पंचमं त्रान्कुमारस्यदक्षिणेऽपेत्॥स
र्वस्मादात्मनःसंभूतासिसाजीवैशरदःशतं॥कुमारमभिमं
त्रयेत्॥॥इतिनामकरणसमाप्तः॥॥॥अथांनप्राशनं॥जन्म
नोधिषष्ठेमासिपूर्वेद्यराभ्यदैकंकृत्वापरेद्यःपुण्याहंवाचइत्वा॥कुमारं
दक्षिणतउपवेश्य॥स्वयमुत्तरतःआसीनःप्राणनायंम्य॥इमंमहेश्व
रशर्माणंकुमारमन्नप्राशनेनकर्मणासंस्कारिष्यइतिसंकल्प्य॥आभ्यदैकंरुत्वा॥कं
कणंबध्वा॥अस्यपौलोषधीनध्वंसंप्राशयामि॥इतिवास्त आपओषधयःसत्वन
मीवास्त आपओषधयःसंतु॥महेश्वरशर्मिन्॥अस्यपौलोषधीनांध्वंसंप्रा

॥१९॥ शायामिश्रिवास्तओषओषधयःसंत्वनमीवास्तआपओषधयःसंतुमहेध्वरर्म
 न्॥स्वरपांत्वोषधीनाःसंप्राशयामिश्रिवास्तआओषधयःसंत्वनमीवास्त
 ओषधयःसंतुमहेध्वरर्मन्॥१५०॥ध्रुवःस्वरपांत्वोषधीनाःसंप्राशम
 यामिश्रिवास्तआपओषधयःसंत्वनमीवास्तओषधयःसंतुमहे
 ध्वरर्मन् ॥ ॥ चतुःकुमारंदधिमधुधृष्टोदनानिसंस्तुज्य ॥ ॥
 सकृत्प्राशयेत् ॥ ॥ इतिअन्नप्राशनसमाप्तः ॥ ॥ अथपाहित्रयोदश
 होमोवक्ष्यते ॥ ॥ गर्भाधानादिचौलादवीचीनेसंस्कारलोपेब्रह्मचा
 रिणेगृहिणोवात्रतलोपेसंध्यादिनित्यकर्मलोपे ॥ अथवाग्रयणनेवान्न
 प्राशनेनच ॥ पाहित्रयोदशहोमंकुर्यात्तत्कर्मलोपप्रायाश्चैतार्थपाहित्रयो
 दशहोमंकरिष्ये ॥ ॥ इतिसंकल्प्य ॥ विधिवदग्निं प्रतिष्ठापनादिपात्रप्र

योगकाले दद्याज्यस्य ल्योप्रोक्षणं सुवाविति ॥ ॥ चतुष्पात्राणि प्रकंज्य ॥
पवित्रकरणं दिस्कृत् सुवसं सार्जनां तेऽग्निं परिषिष्य ॥ ॥ सूच्याज्यमादा
य ॥ १ ॥ अग्नये च पृथिव्ये च महते च स्वाहा ॥ २ ॥ अग्नये पृथिव्ये महते इदं ॥ १ ॥
भुवो वायवे चांतरिक्षाय च महते च स्वाहा ॥ वायवे अंतरिक्षाय महते
इदं ॥ २ ॥ सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा ॥ आदित्याय दिवे महते इदं ॥
॥ ३ ॥ भुर्भुवः सुवः श्वं द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा ॥ चं
द्रमसे नक्षत्रेभ्यो दिग्भ्यो महते इदं ॥ ४ ॥ पुनस्तु जी स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ स
हरया स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ पाहि नो अग्नये नसे स्वाहा ॥ पाहि नो अग्नये नसे
इदं ॥ ५ ॥ पाहि नो विश्वे देवसे स्वाहा ॥ पाहि नो विश्वे देवसे इदं ॥ ६ ॥ यज्ञं पाहि
विभावसो स्वाहा ॥ यज्ञं पाहि विभावसो इदं ॥ ७ ॥ सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा ॥

॥ २० ॥ सर्वपाहिजालक्रतोइदं ॥ ८ ॥ पाहिनो अग्र एकया ॥ पाहूती द्वितीयया ॥ पाहूती
 तीयया ॥ पाहिगीर्भिश्चतस्रभिर्वसो स्वाहा ॥ वसवे इदं ॥ ९ ॥ पुनस्तूती निवर्तस्य
 पुनरग्नइहायुषा ॥ पुनर्नोः पाहिविध्वतः स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ १० ॥ सहस्रया निवर्त
 स्वाग्ने ॥ वापिन्यस्य धारया ॥ विश्वपितृया विश्वतस्पारि स्वाहा अग्नये इदं ॥ ११ ॥ अ
 ग्नयेवेति चतस्रभिः पुनस्तूती सहस्रयेति द्वाभ्यां रूपपाहिनो अग्र एनस इति पंचा
 भिः पुनस्तूती सहस्रयेति द्वाभ्यां प्रतिमंत्रं त्रयोदशाभ्यां हुती हुत्वा त्रिंशदभिः
 तस्मिन्नि कर्माणि कुर्यात् ॥ ॥ पाहित्रयोदशहिमं समाप्तः ॥ ॥ ॥ अथ चोक्तं
 ॥ ॥ जन्मनो धितृतीये वर्षे पूर्वदुराभ्युदेकं कृत्वा ॥ परेद्युः पुण्याहं वाच इत्वा ॥
 कुमारं दक्षिणतः उपवेश्य स्वयमुत्तरत आसिनः प्रणामयन् ॥ इमं महेश्वरं ॥ १२ ॥
 मूर्ध्नि कुमारं चोलेन कर्मणः संपूज्य रिष्यति संकल्प्य ॥ कुमारस्य कंकणं बध्ना ॥

ब्राह्मणान्मोजइत्वा ॥ कुमारसोजइत्वा ॥ म्खंडिल्लोलेखनादिपात्रप्रयोगातेषवकुशडी
तौष्ट्यादिकौदुंबरकाण्वांदर्पपुंजीलाननदुद्धद्वलधूलल्ल्यासीन्यात्रातरतः ॥ सव
सकंध्य ॥ पवित्रकरणाद्याड्यभागांतेन्वारधेकुमारैस्त्रयडमादाय ॥ धाताददावि
तिवतसृमिर्घस्त्वादृदाकीरिणोतिवतसृमिः ॥ प्रतिमंत्रमष्टावाड्याहुतीहुत्वापास्त
मसंस्थिमिधमिधमसंनहनंवाग्नेप्रहृत्य ॥ वित्तंवेत्यष्टपंचादाठपहोमान्हुत्वाबहुः
समंजनवर्जः ॥ इमाः परिध्यर्थेस्मन्प्रहृतेकर्मिणद्वयादिब्रह्मविसर्जनांतेपरेणा
ग्रिंप्राचीमुपवेश्य ॥ त्रेण्याशक्तल्यात्रिभिर्दसपुंजीलोरौदुंबरकास्वायाय ॥ कु
मारस्यशिरःकेशाक्षणीविविधास्तत्वा ॥ २० ॥ उष्ट्रेनवायुठदकेनेघादितःकेशान्व
पतु ॥ यजुषापठुष्याःशीताःस्वानीय ॥ आपठंदंतुजीवसेदीर्घायुत्वायवर्जसे ॥
उपोक्त्वसूर्यदेहे ॥ कुमारस्यशिरःओइत्वा ॥ ततस्त्रीदसीन्पुस्तादंतधीय ॥
येनावपसाविताक्षुरेणसामस्यराज्ञोक्त्वास्थविद्वान् ॥ तेनब्रह्मणावपतेदमस्या

॥२१॥

युष्माक इदं दृश्यं तस्य दमसौ पुंस्तस्मिन् प्रवेपेदुपस्पृश्य कुमास्त्वमाता तदभावे ब्रह्मचा
रीवायव संहितमनडुहद्वहमिडं दृष्ट्वा ॥ दक्षिणस्थित्वा ॥ यक्ष्णरेणमर्चयन्तस्मिन्पुत्रा
सावप्रावपसिके दान् ॥ श्रुद्धिदिरोमास्यायुः प्रमोषीः केशाश्च प्रथमवर्षेनेपंतमायार्था
मनुमंत्रयते ॥ आचार्यास्तान्केशाच्छृण्वन्निधाय ॥ पुनस्त्रिदशदिक्षिणार्गं धीय ॥
येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिद्रस्य वायुषेवपत् ॥ तेन स्यायुषेवपसोऽश्लोक्यायस्यस्तये ॥
दक्षिणकेशान्वापदत्वा ॥ अपठपस्पृश्य ॥ तान्केशाच्छृण्वन्निधाय ॥ पुनस्त्रिदश
वर्षादंतर्धाय ॥ येन भूयश्चरात्ययं ड्योक्नुपस्यादतिस्सूर्य ॥ तेनास्यायुषेवपसोऽश्लो
क्यायस्यस्तये ॥ पश्चिमकेशान्वापदत्वा अपठपस्पृश्य ॥ तान्केशाच्छृण्वन्निधाय ॥ पुनस्त्रिदश
वर्षादंतर्धाय ॥ येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिद्रस्य वायुषेवपत् ॥
तेन तेवपामिमेहश्चरश्चमन्त्रयुषावयसायया ड्योक्नुमना असः ॥ उत्तमकेशा
न्वापदत्वा पठपस्पृश्य ॥ तान्केशाच्छृण्वन्निधाय ॥ ततो माता ब्रह्मचारिणा ॥
उद्यायकेशान्वरुणस्य राज्ञो बृहस्पतिः सविता सोमो अग्निः ॥ तेभ्यो निदानं ब्रह्म ॥ २१ ॥

धानचविदन्नंतराद्यावापथिवीअपःसुवः॥केडासहितशकपिंडमौदुंबरमूले
दर्भस्तंबानिदध्याततःकुमारस्यशिरःप्रतिदिशंसित्कायथाऋषिशिश्नवा
वास्यथाप्य॥शिरवावर्जसर्वान्केडान्वापइत्वा॥क्षरंप्राक्षाल्य॥गर्हंस्थाप
यित्वा॥तनत्रियाहंकर्मनिवृत्तिर्वरंददाति॥॥इतिक्वैयोलंसमाप्तः॥॥
अथोपनयनउच्यते॥॥जन्मनोधिसप्तमेवर्षेपूर्वद्वाराभ्युदेकंकृत्वा॥परे
द्युराचार्यमाणिकैमंगलस्नातोभूत्वा॥पुण्याहंवाचइत्वा॥कतशौचमाद्या
दित॥कौपीनंकुमारंदक्षिणपदेवैश्य॥स्ययमुत्तरतःआसीनःप्राणाना
यम्य॥इमंमहेश्वरशर्माणंकुमारंमुपनेष्येइतिसंकथ्य॥कुमारस्यकंकण
बध्वा॥विधिवदग्निंप्रतिष्ठाप्य॥आचार्यस्यच॥कुमारस्यच॥प्रत्ये
कंकुत्रयंकुयोदाभ्युदेकंकृत्वा॥कर्मणःपुण्याहंवाचयेत्सोदकंकलशतं
डुलतावृत्तंयुक्तंपात्रेणापिधायोषधीषुप्रतिष्ठाप्य॥आचार्यःकर्मणःपुण्याहंवा

॥ २२ ॥ वाधये ॥ इति संकल्प्य ॥ कर्मणः पुण्याहं न वंतो ब्रूवंतु ॥ ब्राह्मणा न्प्रार्थयेदो कर्म
णः पुण्याहं कर्मणोस्तु ॥ इति ब्रूयुः ॥ एवं त्रिः ॥ आचार्यः ॥ यस्मिन् नक्षत्रे ॥ तद्वत् कुवशो
पयुषं ॥ यदा वै सूर्य उदेति ॥ अथ नक्षत्रं नेति ॥ यावत् तत्र सूर्यो गच्छेत् ॥ यत्र जघ
न्यं पश्येत् ॥ तौ वतिकुर्वीत यत्कारी स्यात् ॥ पुंस्याह एव कुरुते ॥ जपि
त्वा ॥ ॐ कर्मणे स्वस्ति भवो तो ब्रूवंतु ॥ ब्राह्मणा न्प्रार्थयेत् ततो ब्राह्म
णः ॥ ॐ ५ स्वस्ति कर्मणे अस्तु ॥ इति ब्रूयः ॥ एवं त्रिः ॥ आचार्यः ॥
स्वस्तये वायुमुपब्रवावहे सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्य तः ॥ ब्र
ह्मस्य तः ॥ सर्वगणं स्वस्तये स्वस्त्य आदित्या सो भवंतु नः ॥ ज
पित्वा ॥ ॐ कर्मणः स्वस्ति भवंतो ब्रूवंतु ॥ ब्राह्मणा न्प्रार्थयेत् ततो ॥ २२ ॥

ब्राह्मणः॥७४॥ कर्म ऋध्यतां॥ इति ब्रूयः॥ एवं त्रिः॥ आर्चयः॥ ऋध्यास्म
ह्यैर्नमसोपसद्य॥ मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु॥ अन्तराधानं विषावि
र्धयेत्॥७५॥ शतं जीवेमशरदः सवीराः॥ त्रीणि त्रीणि वै देवानामृध्यानि॥ त्री
णि द्वादशं सि त्रीणि सवनानि॥ त्रय इमे लोकाः॥ ऋध्यामेव तदीय एषु लो
केषु प्रलिलिष्ठंति॥ इति जपित्वा॥ मुखसमं कलशमुधृत्य॥ कुमारस्यांज
लौ स्वस्ति पुंण्याहसमं धिरस्तु॥ वर्षदातं पूर्णमस्तु॥ गोत्राभिरधिर
स्तु॥ शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु॥ शिवः शिवमस्तु॥ पुनरपि गोब्राह्म
णेभ्यः शुभं भवतु॥ ॥ इति निनयेद्यत्र यत्री शिषो वा यद्वक्तव्यं॥
तत्र कर्मणः पुण्याहमेव॥२२॥ कुमारस्य त्रिसृजं प्रक्षिप्यायेन्मा॥ यज्ञो

॥२३॥

पवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यसहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्निं प्रतिमुच्य शृङ्गं
यज्ञोपवीतं बलमस्तु ते जः ॥ कुमारं वा ययित्वा ॥ तस्य यज्ञोपवीतं
प्रक्षिप्य ॥ पुनरायम्य ॥ ब्राह्मणान् सोजयित्वा धृतयज्ञोपवीतकं ॥
स प्राणाहुतिमौनं यगुरुर्माणवकमाशयेदिति ॥ त्रिकाडवचनादा
चार्यो गायत्रियाप्रोक्षितान् यमापोऽनप्राणाहुतिमौनं युक्तं ॥ क्षा
रलवणं मधुमांसवर्जं सोजयेदुत्तरापोऽनमांसं लेपेणाग्निं प्रा
चीमुपवेश्य ॥ उष्ट्रेन वा यवित्याद्योक्तेषां निधानात् तं यौलवत्कुर्या
कुमारं सम्यक् स्नापयित्वा ॥ पूर्ववदुपवेश्य अग्नीधनादिपात्रं प्रयो
गात्ते ॥ कुशांबुकूर्चवस्त्राश्च मण्डं डाजिनं मेखह्नाश्च पात्रोत्तरतः समिक्तुं कुर्यात् ॥२३॥

कूर्चंतु त्रिविधं ज्ञेयं मुत्तमं मध्यमाधमं ॥ नवभिः सप्तभिर्द्वैतैः पञ्चभिः
पञ्चिंशद्गुलं ॥ तन्मूलं द्वात्रिंशद्गुलं तस्याग्रं चतुरंगुलमिति कूर्चवत् ॥
अदंडत्रियंगुलतु बहिलो मयदास्यामचतुरंगुलं ॥ एकरवडत्रिस्वडं वेत्य
जिनं मेखलाश्च सव्यायुज्य ॥ पवित्ररूपायाश्च भागांते ॥ आचार्यः ॥
आयुर्देवजरसं गणानो दृतप्रतीको दृष्टेष्टे अग्ने ॥ दृतं सिबं नम
तयारुगव्यं पितेव पुत्रं जरसे नृमं ॥ स्थाहा ॥ मंत्रमुक्तान् आयस्तिष्ठंतं कु
मारं पालाशी ॥ समिस्थाहा करिणाग्नावाधापयति ॥ अग्नय इदं ॥
आचार्यः ॥ आतिष्ठेम मन्त्रमानमश्ममत्व ॥ स्थिराभव ॥ अक्षितिष्ठ
एतन्मृतः सहस्र एतनायतः ॥ अग्नेरुत्तरतः कुमारं दक्षिणेन पादेन मास्था

॥२४॥ प्य ॥ पुनरासने उपविश्य ॥ रेवतीं स्थाप्य क्षणं कृत्वा श्रावत ॥ १ ॥ धियो
 वयं नवग्रीवजं सहस्रमंतां ॥ अनितो अयच्छंन् ॥ देवी देवाय परिधीमवित्रे
 महत्तदा सामभवेन्महिल्वनं ॥ आचार्य एव द्वाभ्यां वा सोममंत्रिय ॥ या अकं
 तं नवयं न्या अतं न्वतया ॥ अदीवी रंतानमभितो ददंत ॥ तास्वा देवीर्जरसे संव्य
 यंत्वा यष्मानिदं परिधस्व वासः ॥ परिधत्त धत्त वाससे न ॥ शताय कषं कृणुहि
 दीर्घमायः ॥ बृहस्पतिः प्रायच्छ द्वा स एतसो मायराज्ञे परिधात वाउ ॥ जरान्ना
 द्वासि परिधस्व वासो न वा कृष्टी नामभिः शस्ति पाव ॥ शतं च जीव शरदः
 सुवर्चा रायश्च पोषमुपसं व्ययस्व ॥ तिसृभिः कुमारस्य वस्त्रं परिधाप्य ॥ ॥
 परीधै वासो ॥ अधिधास्वस्तये भूरापी नामभिः शस्ति पाव ॥ शतं च जीवः श

रदः पुरुचीर्वसूनिवार्यो विभजासिजीवंन् ॥ परिहितं कुमारमभिमंत्रिय ॥
पुनराचम्यं ॥ इयंदुरुक्तात्परिबाधमानाः शर्मवरूथं पुनतीन आगात् ॥
प्राणापानाभ्यां बलमाभवंती प्रिया देवानां सुभगामेखलेयं ॥ ऋतस्य
गोप्रीतपसः परास्पीयतीरक्षः सहमाना अरातीः ॥ सानः समंतमनुपरे
दिभद्रया भतरिस्ते मेखलेमारिषामा ॥ मौंजी मेखलां त्रिवतां त्रिः प्रदक्षिण
मियंदुरुक्तादितिदाभ्यां कुमारस्य परिवीयं त्रिन्नां ॥ धीन्यस्य प्रनेवैकादशकं
वाक्कुलौ तन्मत्रदयं कुमारं वाचयित्वा पुनराबभ्य ॥ मित्रस्य यक्षधरुणं बली
यस्तेजोयशःसिस्वकी विरः समिधं ॥ अनाहनस्य वसनं जरिष्णुपरीदं वा
ज्यजिनंदधेहं ॥ कुमारिण कृष्णजिनंधारइत्येतं मत्रं कुमारं वाचइत्वा ॥
॥ २४ ॥ उत्तरेणाग्निंदर्भासिः स्तीयतेषु ॥ आगं त्रासमगन्माहिप्रसम्यं

॥२५॥ य योतन॥ अरिष्टः संचरेमहिस्वस्ति चरतादिहस्वस्यागृहेभ्यः॥ कुमार
मुपवेश्येतं भ्रत्रं कुमारं वाच इत्वा॥ स्वांजलि नोदकमादाय॥ कुमारस्यांज
लौ निनीय॥ समूद्रादूर्ध्वं धुमांशुं दारदुपांशुना सममलत्वं मश्यां॥
इमेनुतेरस्मयः सूर्यस्थयेभिः सपितृपितरो न आयंन्॥ ते नोदकेन कु
मारं त्रिः प्रोक्ष्येतं भ्रत्रं कुमारं वाच इत्वा॥ आचार्यः॥ अग्निष्टे हस्तमग्र
भीतो मस्ते हस्तमग्रभीमं विताते हस्तमग्रभीस्तरस्य तीते हस्तमग्रभी
पुषाते हस्तमग्रभीदयमाते हस्तमग्रभीदंशस्ते हस्तमग्रभीद्गगस्ते
हस्तमग्रभीमित्रस्ते हस्तमग्रभीमित्रस्य मसिधर्मणा मिराचार्यस्तुवा॥
दराजिसहकुमारस्य दक्षिणहस्तं गृहीत्वा अग्नयेत्वा परिददामिमहे॥ २५॥
श्वरशर्मन्॥ सोमायत्वा परिददामिमहे श्वरशर्मन्॥ सवित्रेत्वा परिददा

मिमहेश्वरशर्मन्॥सरस्वत्यैत्वापरिददामिमहेश्वरशर्मन्॥मृत्यवेत्वाप
रिददामिमहेश्वरशर्मन्॥यमायत्वापरिददामिमहेश्वरशर्मन्॥गदाय
त्वापरिददामिमहेश्वरशर्मन्॥अंतकायत्वायत्वापरिददामिमहेश्वर
शर्मन्॥अव्यक्तापरिददामिमहेश्वरशर्मन्॥ॐषधीभ्यस्त्वापरि
ददामिमहेश्वरशर्मन्॥एथियैत्वासर्वेश्वानरायेपरिददामिमहेश्वर
शर्मन्॥प्रतिमंत्रदेवताभ्यादक्षिणायदत्वा॥सुमुहूर्तेसति॥६॥देवस्यात्वा
सवितुः॥प्रसवउपनयेमहेश्वरशर्मन्॥येनृपापनीयानृषीर्मकउपवेश्य॥
सुप्रजाप्रजापत्यासप्तवीरोवीरेःसुवर्वावर्वासासुपोषपोषेः॥दक्षि
णकर्णेजपति॥आचार्यस्योत्तरतउपविष्टः॥कुमारः॥ब्रह्मचर्यमागामुप
मानयस्व॥देवसवित्राप्रसूतः॥इतिब्रूयात्॥आचार्यः॥कोनामासि॥इति

॥२६॥ ब्रह्माक्ष॥ कुमारः॥ महेश्वरशर्मनामासि॥ इति ब्रूयात्॥ आचार्यः॥ कस्य ब्रं
ह्मचार्यसि॥ महेश्वरशर्मन्॥ कुमारः॥ प्राणस्य ब्रह्मचार्यसि॥ आचार्यः॥ महेश्वरश
र्मन् पते देवसूर्य ब्रह्मचारी तं गोपाय॥ कुमारः॥ समामृतं पते देवसूर्य पुत्रः स दीर्घायुः॥
समामृत॥ याः स्वस्ति मग्निर्वायुः सूर्यः शर्वद्रमादि शः आपो नु सं चरंति ताः स्वस्ति
मनु सं चर महेश्वरशर्मन्॥ इत्याचार्यो जपति॥ इत्युक्त्वा॥ आचार्यः॥ कुमारं वाच
येत्॥ अध्वनामध्वपते श्रेष्ठस्याध्वनः पारमर्शीय॥ कुमारः॥ कृपया जमादाय॥ २७॥
योगे योगे तव स्तरं वाजे वाजे हवामहे॥ सखाय इन्द्रमूलये स्वाहा॥ इन्द्राय इदं॥ आवा
र्यः॥ इममम आयुषे वर्यसे कधिप्रियत्वेतो वरुण सोमराजं॥ माते वास्मा अदि
ते कामयय विश्वे देवा जरदधिर्यथा स स्वाहा॥ कुमारः स्वाहा कारेण जुहुयात्॥ अ
ग्नीवरुण सोमादिति विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं॥ कुमार एव॥ इतमिन्नुकारदे अं
ति देवाय चानश्चक्रा जरसं तनूनां॥ पुत्रस्तोयत्र पितरो भवन्ति मानो मध्यारी॥ २६॥

शिषितायुर्गतोऽस्माह ॥ देवेभ्यः इदं ॥ आचार्यः अग्निष्टु आयुः प्रतरां दाधा
 त्वष्टिभिष्टेपुष्टिप्रतरां कृणोत ॥ इदो मरुद्भिर्न तु धाकृणोत्वादित्योस्ते वसुकि
 रादधातुः स्वाहा ॥ कुमारस्वाहा कारिण जुहुयातु ॥ अग्निदमरुभादित्यवसु
 भ्यः इदं ॥ कुमार एव ॥ मेधामहमंगिरसो मधाः सप्तऋषयो दधुः ॥ मेधामहं
 प्रजापतिर्मेधामग्निर्ददातु मे स्वाहा ॥ अंगिगिरसोभ्यः सप्तर्षेभ्यः प्रजाप
 त्यग्निभ्यां इदं ॥ अप्स्रवाशुचयामेधागंधर्वेषु च यद्यशः देवीयोमानुषीमेधां
 सामामविज्ञातादिह स्वाहा ॥ मेधायै इदं ॥ इमं मेवरुण ॥ वरुणाय
 इदं ॥ त्वं नो अग्नेर्वे० त्वायामि० प्रमोषीहा ॥ वरुणाय इदं ॥ त्वं नो अग्ने० ध्यस्मा
 त् स्वाहा ॥ अग्नीवरुणाभ्यामिदं ॥ सत्वं नो अग्ने० एधि स्वाहा ॥ अग्नीवरुणाभ्यामि
 दं ॥ त्वमग्ने अयास्य ॥ ० मेषजं स्वाहा ॥ अग्नये यस इदं ॥ योगादीनवमत्रा

॥२७॥ न्वाख्यं ॥ द्वितीयवत्तुर्थेऽस्य यवुवन्मतिमंत्रमेकादशाब्दाहुतीकुमारिणहवइत्या॥
आचार्यपास्तसमिधमिध्मसंनहनंवागेतोप्रहृत्यवित्तमेयष्टपंचाशउपहोमा
बहुत्वा ॥ बर्हिंसमंजनवर्जशम्याः परिध्यर्थेस्मिन्प्रवृत्तेकर्मणीयादि ॥ वंम
विसर्जनातेमाणवकोपरेणान्निमुदगग्रं कूयं निदधादिति ॥ आचार्यः ॥ राष्ट्रभृ
तस्याचार्यसंकीर्मात्वघोषं ॥ कूर्येयजुषोपविज्ञाति ॥ पुरस्तप्रयङ्मासीनः कु
मारोदक्षिणेन पाणिना मुखोदक्षिणं पादमन्वारभ्य ॥ सावित्रीमोअनुवृद्धि ॥
इतिब्रूयात् ॥ आचार्यः ॥ तस्मादन्वाहा ॥ इतिप्रत्युक्ता ॥ ॐ भूः तत्सवितुर्वरे
ण्यं ॥ ॐ भुवः भगोदिवस्य धीमहि ॥ ॐ सुवः धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॐ
भूः तत्सवितुर्वरेण्यं भगोदिवस्य धीमहि ॥ ॐ सुवः धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॥२७॥
ॐ सुवः तत्सवितुर्वरेण्यं भगोदिवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

कुमारः॥ अर्धमसौ सौम्यः प्राणस्वमेगापायः॥ ६॥ स्वमुत्तरमोष्ठः क्वावात
मुपपस्य क्वायामेत्॥ ब्रह्मण आवृणीस्यः॥ कर्णैर्युगपत्कराभ्यामुपस्य क्वाप
उपस्य क्वा॥ २६॥ सुश्रवः सुश्रवसं माकुरु अथात्वः सुश्रवः सुश्रवा अस्येव
महः सुश्रवः सुश्रवा स्यासं यथात्वः सुश्रवः सुश्रवो देवानां निधिगो
पोस्येव महं ब्राह्मणानां ब्राह्मणो निगोपो स्यासं॥ केशसंमितं पालाशं
दंडदक्षिणेन हस्तेन दत्तेः॥ आचार्यः॥ कुमारं वाचयति॥ स्मृतं यमेस्म
तं यमेतन्मउभयव्रतं निदायमे निदायमेतन्मउभयव्रतं श्रधाम
मेतन्मउभयव्रतं विद्यायमे विद्यायमेतन्मउभयव्रतं श्रुतयमे श्रुतम
मेतन्मउभयव्रतं सप्तैवमे नृतं यमेतन्मउभयव्रतं तपश्चमेतपश्चमे
तन्मउभयव्रतं व्रतं यमेव्रतं यमेतन्मउभयव्रतं यद्वाह्मणानां ब्रह्म

॥२८॥

गिब्रतंयदग्नेसेंद्रस्यसप्रजापतिकस्यसदेवस्यसदेवराजस्यसमनुष्यस्यसमनु
ष्यराजस्यसपितृकस्यसपितराजस्यसगंधर्वाप्सरकस्ययन्मात्मानमनवात्मनि
व्रतंतेनहिःसर्वव्रतोभूयासं॥ कुमारः॥ गुरवेवरंददाति॥ गुरुः॥ सप्तदशकृत्वोपोन्या
त्॥ देवस्यत्वासवितुःप्रसवेक्षिनोर्बाहुभ्यापुष्पाहस्ताभ्यांप्रतिगृह्णामि॥ उत्तान
स्यांगिरसःप्रतिगृह्णातु॥ धेनुप्रतिगृह्णा॥ उदायुषास्वायुषोदोषधीनाश्चसेनोप
यस्यमुष्मेणोदरद्वारमस्यतां॥ अनु॥ कुसीतारमुशाप्य॥ वानयद्यति॥ तश्चक्षुदेवहि
तंपुस्ताधुक्प्रव्रत॥ सूर्यदृष्टो॥ वडुरादियायमुपस्थयाग्निकार्यकुर्यात्॥ १७॥
यतासुःप्रातरग्निकार्यकरिष्ये॥ दुतिसंकल्पे॥ परित्वाग्नेपरिमृजाम्यायुषायध
नेनय॥ सुप्रजाप्रजयाभूयासः॥ सुवीरोवरिः॥ सुवर्चोवर्चसासुपापः॥ पौषेसुग
होग्रहेःसुपतिः॥ पयासुमेधामेधयासुब्रह्माब्रह्ममारिभिः॥ प्रज्वालयाग्ने
परिसमुद्य॥ अदितेनुमन्यस्व॥ अनुमतेनुमन्यस्व॥ सरस्वतेनुमन्यस्व॥ दे॥ २८॥
वसवितःप्रासुव॥ अग्नयेसमिधमाहोर्षावृद्धतेजातवेदसेयधात्व

मग्नेसमिधासमिध्यसएवंमामोयुषावर्षसासन्धामिधयाप्रजयापशुर्विर्वहवर्ष
सेनान्नाद्येनसमिधस्याहा॥अग्नयइदं॥एधोस्तेधिषीमहिस्वाहा॥अग्नयेइदं॥समि
दसिमिधिषीमहिस्वाहा॥अग्नयइदं॥लेजोसितेजोमहिधेहिस्वाहा॥अग्नयइदं॥
आपोअद्यान्वारिषस्सेनसमसृक्ष्महि॥पयस्याऽअग्नेआगमतंमासऽसृजवर्ष
सास्वाहा॥अग्नयइदं॥समाम्नेवर्षसासजप्रजायायधनेनयस्वाहा॥अग्नयइदं
॥विधुन्मेअसृदेवाइदं॥विधासहस्रविभिस्वाहा॥इद्रायइदं॥अग्नयेवहतना
कायस्वाहा॥अग्नयेवहतनाकायइदं॥धावापृथिवीभ्याऽस्वाहा॥धावा
पृथिवीभ्यामिदं॥एषतेअग्नेसमित्तयावधस्ययाप्यायस्यायतायाहवर्धमा
नोभूयासमाप्यायमानश्चस्वाहा॥अग्नयइदं॥योमाग्नेभागिनऽसंक्षमश्च
मविकीर्षति॥अभागमग्नेतंकुरुमामग्नेसागिनंकुरुस्वाहा॥अग्नयेइदं॥समि
धामिधायग्नेसर्ववितोभूयासऽस्वाहा॥अग्नयइदं॥भूस्वाहा॥अग्नयइदं॥भू

॥२९॥ वंसाहा ॥ वायवेददं ॥ सुवस्थाहा ॥ सूर्यायिददं ॥ सूर्यविः सुवः स्वाहा ॥ प्रजापतयिददं ॥
आदितेनमस्तु ॥ अनुमतेनमस्तु ॥ सरस्वतेनमस्तु ॥ देवसवीतः प्रासावीः ॥ य
ते अग्ने तेजस्तेनाह ॥ तेजस्वी भूयासं यस्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यस्ते अग्ने
हरस्तेनाह ॥ हरस्वी भूयासं ॥ मयिमेधां मयिप्रजामय्यग्निस्तेजोदधातुमयिमेधां
मयिप्रजामयिद्वंद्वं द्रियदधातुमयिमेधां मयिप्रजामयि सूर्यो ज्ञा जोदधातु ॥ इत्यप
स्त्राय ॥ मानस्तोके तनये ॥ ० ॥ विधेमते ॥ मेधावी भूयासं ॥ तलाटे ॥ तेजस्वी भूयासं ॥
दक्षिणभुजे ॥ वर्चस्वी भूयासं ॥ वामभुजे ॥ ब्रह्मवर्चस्वी भूयासं ॥ दक्षिणस्तने ॥ आयुष्मा
न भूयासं ॥ कठदेशे ॥ अन्नादो भूयासं ॥ नासिदेशे ॥ यशस्वी भूयासं ॥ पृष्ठदेशे ॥
सर्वसमृद्धो भूयासं ॥ शिरसि ॥ पुनस्तादियां कामा स्वाहा ॥ अग्ने सुनी धायेदं ॥ स्व
स्ति अहो मेधां यशः प्रज्ञां विद्या बुद्धिं प्रियं बलं ॥ आरुण्यं तेज आसो गंदेहि मे हव्य ॥ २९ ॥
वाहनः ॥ श्रीयंदेहि मे हव्य वाहनो नमो नमः ॥ इत्यग्निं प्रार्थय प्रवरमुक्त्वा ॥ नमस्तु

येन ॥ ततो गुरुमातरमन्य ॥ वृथानमस्कृत्वा ॥ भिक्षाया ययेत् ॥ नवती भिक्षां द
दाति पुरुषं ॥ भवती भिक्षां देहीति स्त्रियं ॥ घाययेत् ॥ आचार्यः ॥ ब्रह्मचार्यसि ॥
कुमारः ॥ अस्मिन् ॥ आचार्यः ॥ आपो ज्ञान कुमारः ॥ अनश्नामि ॥ आचार्यः ॥ कर्म कु
रु ॥ कुमारः ॥ तथा करोमि ॥ आचार्यः ॥ मासुष्यः ॥ कुमारः ॥ दिवन् स्वपामि ॥
आचार्यः ॥ भिक्षाचार्यवर ॥ कुमारः ॥ ज्ञामि ॥ आचार्यः ॥ आचार्य धीनो भ
व ॥ कुमारः ॥ भवामि ॥ इति षोडश कुमार ॥ स ॥ तस्मिन् ॥ तथैव प्रतिवयनं ॥ त्रि
यहमेतामग्नि धारयन् क्षारलवणं संजीतं ॥ यदुर्ध्वे हनि ॥ गुरुवसो न्यापरिधाप्या ॥
यस्य ते प्रथमा वास्य ॥ हरामः ॥ तत्त्वा विश्वे अवतु देवाः ॥ तं वा भ्रातरः सुव
धो बध्मानमनु जायंत बाहवः ॥ सुजातं ॥ पूर्वपरिहितं वास आदाया च्चा
क्षणे दद्यादापस्तं वमतनोपनयनं समासः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ केचिन्नालाशकर्म
कर्वन्त्यान्नामिमुदी जीवादिनामुपनिष्कृत्य ॥ पालाकं दक्षस्या धस्ताडपविश्य ॥ त

॥३॥ नृपयाहंवायइत्वा॥ वडुनासहप्राणांनायम्या॥ पात्ताशहोमंकरिष्य
इति संकल्प्य॥ पात्ताशस्याधस्तास्थदित्कल्पयइत्वा॥ तत्रोपनयना
ग्निप्रतिष्ठाप्या॥ अग्नेः पूर्वदेशे ईडा न्मदेशे वा॥ तडुल्लेस्त्रीणि स्छंदितानि॥ माग
पावगाण्युदगपवगाणिकृत्वा॥ तेषूपथमस्छंदिते प्रणवाय नमः॥ प्रणमा
वास्छंद्य॥ मध्यस्थदिते॥ अधायै नमः॥ अधामावाहयामि॥ उत्तरस्छंदि
ते॥ मेधायै नमः॥ मेधमावाहयामि॥ दत्तादिषोडशोपचारैरक्षय्यं॥ यः छं
दसामृषकोविधरूपः॥ छंदोभ्यो ध्यमता संवत्सव॥ समिद्धो मेधयामृषो
तु॥ अमृतस्य देवधारणो भूयसं॥ शरिरं मे वियर्षाणं॥ ब्रूहामे मधुमत
मा॥ कर्णभ्यामूरिविभ्रवं॥ ब्रह्मणः कौशोत्तिमेधया पिहितः॥ श्रुतं मे
गोपाय॥॥ नवभिर्वाक्यैः प्रणवमुत्थाप्या॥ अधयाग्निः समिध्यते॥
अधयाविधते हविः॥ अधोक्षगस्य मूर्धानि॥ वयसावेदयामसि॥॥२॥

प्रिय ५ अथोददतः॥ प्रिय ५ अथोदिदासतः॥ प्रियं नो
जेषु यज्वसु॥ इदं मृदितं रधि॥ यथा देवा आसुरे
षु॥ अधो मृगेषु च क्रिरे॥ एवं नो जेषु यज्वसु॥ अस्माक
मृदितं रधि॥ अधां देवा यजमाना॥ वायु गोपा उपासते॥
अधा ५ हव्ययकूय॥ अधया हव्यते हविः अधां प्रा
तमह॥ अधां मध्यं दिनं पुरि॥ अधां ५ सूर्यस्य निमृ
षि॥ अधे अधापयेहमा॥ अधां देवि धिक्स्ते॥ अधा विश्वमिदं
जगत्तु॥ अधा दुक्कमास्थमातरं॥ हविषा वा इयामसि॥ य
तुर्विंशतिर्विश्वैः अधां मुपस्थाय॥ मेधां देवी उपमाणा नधा

॥३१॥ गादिश्वायी भद्रासुमनस्यमान ॥ त्वया जुष्टानुदमानादुरुक्ता नृहृद
देमविदधे सुवीराः ॥ त्वया जुष्टाः क्रपिर्भवंति देवित्वया प्रंसागात्
श्रीरुतत्वया ॥ त्वया जुष्टः श्वित्रं विंदते वसुसानी जुपस्व द्रविणो
न मे धे ॥ मेधांमद्वेददातु मेधां देवी सरस्वति ॥ मेधां मे अशि
नाडभावा धत्तं पुरश्चरसृजा ॥ अपराश्रुयामेधां गधर्वेषु यय
भनः ॥ देवी मेधा सरस्वती सामां मेधासुरभिर्जुषतां स्वाहा ॥ अ
मां मेधासुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या ॥ दुर्जस्य
तीपयसापि च मानासां मां मेधासुप्रतीका जुषंतं ॥ मयि मेधांम
यि प्रजांमय्य मिस्तेजो ददातु मयि मेधा मयि प्रजां मयि इंद्रं दि ॥ ३१ ॥
यें दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो मा जौ दधातु ॥ यतुभि

स्तुवा कैर्मधामुपस्थाय ॥ २९ ॥ दधिमधुशर्करायुक्तानेन प्रणवादी
नुदित्य ॥ ब्राह्मणो जयित्वा ॥ अग्निं धनं दयत्यभागात् ॥ समं ता
दत्तपैरग्निं परिश्रित्य ॥ स्वयं दयत्यभागात् ॥ यः घंदसामेष भो विष्णु रूपः
यो भो धृता संवत्सवा ॥ स मे द्रो मे धया स्मृणोतु ॥ अमृतस्य देवधारणो
भूया स ॥ स्वाहा ॥ घंदो न्यः इदं ॥ शरीरं मे विचर्यणं ॥ जिह्वा मे मधुमत्तमा ॥
करो भ्यां क्षुरि विश्रवं ॥ ब्रह्मणः को जो सि मे धया पिहितः ॥ श्रुतं मे गो
पाय स्वाहा ॥ घंदो न्यः इदं ॥ आवहंती वितन्वा ना ॥ कुर्वणा चीरमात्मनः ॥
वासां सि मम गावश्च ॥ अन्नपाने च सर्वदा ॥ ततो मे श्रियमावहा ॥ को
मज्ञां पशुभिः सह स्वाहा ॥ घंदो न्यः इदं ॥ आमायंतु ब्रह्मचारिणः

॥३२॥ स्वाहा ॥ छंदोभ्यइदं ॥ यज्ञो जनेसा निहा छंदोभ्यइदं ॥ श्रेयान्वस्यसो
सानिस्वाहा ॥ छंदोभ्यइदं ॥ तंवा भगप्रविशानिस्वाहा ॥ छंदोभ्यदो ॥
मसि भगप्रविशानिस्वाहा ॥ छंदोभ्यः इदं ॥ तस्मिन्सहस्रशारेवे ॥ नि
भगाहंत्यमिहगेस्वाहा ॥ छंदोभ्यः इदं ॥ यथापः प्रवृत्तायंति ॥ यथा
मासा अहजरे ॥ एवंमां ब्रह्ममारिणः ॥ धातरायंतु सर्वतः स्वाहा ॥ छंदो
भ्यइदं ॥ प्रतिवेशो सिप्रमाभा यिप्रमापद्यस्यस्वाहा ॥ छंदोभ्यइदं ॥ यः
घदसामिसेति घदसूक्तं वाययन्हायैव ये अतुर्भिः पंयभिः पडिरेके
नयत्वारित्यक्ता ततः प्रतिवाक्यं यत्तस्त्रोदाभां यतुर्भिरैकेनेत्येकाद ॥ ३२ ॥
डा ज्याहुतीहुत्वा ॥ पस्तसमिधमिधमसंन्नहनं याग्नौ प्ररुय ॥ यितं ये
यष्टपं याडा उपहोमान् रुद्रा बर्हिसमं जन्वजं ऽडिडा मा ॥ तनि ॥ तत्केनि ॥

अकृतेकर्मणीयादि॥ ब्रह्मविसर्जनातेवदुमेखलाजिनदंडान्यालाशेप्रतिष्ठाप्या॥
न्यानिनवानिमंत्रवद्गृहीयात्॥ मेखलामजिनदंडंपालाकाग्नौविनिक्षिपेत्॥
तद्वासोब्रह्मणेदद्यान्नकवस्त्रं वटोर्भवेत्॥ ३०॥ ६॥ उपाकर्महोमं समाचरेत्॥
ओषधीप्रातश्भविष्यावण्यापौर्णमास्यांस्नाननित्यकर्मोनुष्ठानानं
तरंनतरंनदीतटाकंवागवा॥ पादप्राणनायम्य॥ सहोश्वायैरध्यायैपा
कर्मकरिष्य॥ इति संकल्प्य॥ शिष्यैः सहचार्यः॥ के शश्मश्रुलोमन
स्वानिवापश्वा॥ मृत्तिकास्नानं॥ वारुणास्नानं॥ वाकृत्वा॥ पुंण्याह
वाचश्वा॥ तंडुलस्त्रांडुलेर्दत्तमयान्प्राजापत्यादिकांडं ऋषीं नवा
रुद्दिश्यावाहनादिषोडशोपचारैः पृथक्प्रथमगुदब्रुवातिवीती
नोच्यंते॥ ततः प्राजापतिं कांडं ऋषीं स्तर्पयात्॥ सोमं कांडं ऋ

॥ ३३ ॥ पि० स्तर्पयामि ॥ २ ॥ अग्निं काड० ऋषी० स्तर्पयामि ॥ २ ॥ विश्वादेवा० चां
ड० ऋषी० स्तर्पयामि ॥ २ ॥ सा० हितीदे० वतोऽप० निषद० स्तर्पयामि
॥ २ ॥ या० ङि० की० दि० वता० उप० निषद० स्तर्पयामि ॥ २ ॥ वारु० णी० दि० वता० उप० निषद० स्त
र्पयामि ॥ २ ॥ ब्र० ह्मा० ण० स्व० यं० भुव० स्तर्पयामि ॥ २ ॥ सद० स० स्य० तित० स्तर्पयामि ॥ १ ॥
॥ २ ॥ इति प्राजापयतीर्थनाक्षतोदके द्वाभ्यां द्वाभ्यामंजलिं यामि
कैकं मृषिंतर्पइत्वोदास्योपवीती पुनस्नात्वा ॥ वासः परिधाय
तेवासिभिः सहचार्यः ॥ श्रावण्यां पोरमास्यामध्येषमाणानां
घंदसां वीर्यवायोपाकर्महोमं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ ६ ॥ विधिवदग्निं
प्रतिष्ठापनाद्यग्निं मुखं ते त्वारं वधे षु ब्रूतिषु सृज्या ज्यमादाय ॥ प्रजोपत ॥ ३३ ॥
येकाड० ऋषये स्याद्वा ॥ प्रजापतेकाड० ऋषये स्याद्वा ॥ इदं ॥ सोमं काड० ऋषये स्याद्वा

हा॥ सोमाय काडक्रुषये इदं॥ अग्नये काडक्रुषये स्वाहा॥ अग्नये काडक्रुष
ये इदं॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः काडक्रुषये स्वाहा॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः काडक्रुषये
इदं॥ सा ५ हितीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥ सा ५ हितीभ्यो दे
वताभ्य उपनिषद्भ्यः इदं॥ या ३ कीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥
या ३ कीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥ या ३ कीभ्यो देवताभ्य उपनिष
द्भ्यः इदं॥ वारुणीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥ वारुणीभ्यो देवताभ्य
उपनिषद्भ्यः इदं॥ ब्रह्मणे स्वयंभुवे स्वाहा॥ ब्रह्मणे स्वयंभुवे इदं॥ सदसस्पतये स्वा
हा॥ सदसस्पतये इदं॥ केचित्सक्ता ज्यसंभि श्रुति के पुनस्तान् कंक्षीन् जुहुयात्॥
॥३॥ उपासने मूर्तुपी वृद्धा नाम तिथीनां होमे जपे कर्मणि भोजने च न मने स्वा
ध्याये यत्तोपवीतीत्यादित्यापंतं वेनोक्तं वा घृतोपवीती जुहुयात्॥ इति वानिनी

तमनुष्णाणां प्रतिश्रुतिमाश्रित्य निर्वीतीवा जुहुयादुपवीति ॥ सद्धसस्प
॥३४॥ तिमद्भुतं प्रियमिदं स्य काम्यं सनिमेधामया शिषः स्वाहा ॥ सदसस्पतये
इदं ॥ उत्तरार्द्धं पूर्वार्द्धं हुत्वा ॥ अग्निमिले पुराहितं यज्ञस्य देवमृत्विजं ॥ हो
तारं स्नधातमं स्वाहा ॥ छंदोभ्यः इदं ॥ इषेत्येजेत्वा स्वाहा ॥ छंदोभ्यः इ
दं ॥ अग्न आठ्या हिवीतये गणानेह ॥ यदा तये ॥ निहोता स सिष्टा
हि पि स्वाहा ॥ छंदोभ्यः इदं ॥ शं नो देवी रभिष्टय आपो भवंतु पीतये ॥
शं यो रभिस्तु वंतु नं साहा ॥ छंदोभ्यः इदं ॥ ततो यज्ञोपवीतानि विस्त
स्याज्ये नो कास्तु निधाय ॥ यज्ञोपवीतं तेज स्वाहा ॥ परमात्माने इदं ॥
देवत्रयं पिबितुं यज्ञोपवीतं निदानं कारये ॥ इति संकल्प्य ॥ ब्राह्म
णेभ्यो दत्वा च म्यश्रोत्रं वा स्पृष्ट्वा ॥ श्रोतस्मार्तनिसकसौ नुष्ठाने सिध्यते ॥३५॥

र्थयज्ञोपवीतधारणं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ यज्ञोपवीतमिति मंत्रेण
गृह्णीत्यज्ञोपवीतं द्वयत्रयं बाधत्वा ॥ ब्रह्मयारिणस्त्वं मुपवीतं मे स्वह्नामं
जिनंदं मंत्रवद्धत्वा याम्यजीर्णान्निष्कविनिक्षिप्य ॥ प्राङ्मुखो दक्षे धासीनो
दक्षीर्धायमाणः ॥ अपस्पृष्ट्वा ॥ दक्षिणोत्तरेषां शिवादवुपस्थं कृत्वा ॥ ध्या
वाष्टथिं योसां धिमीक्षमाणः ॥ नमो ब्रह्मणे परमेष्ठिने ॥ यस्मिं देवा अ
धिविश्वे निषेदुः ॥ यस्तं वेद किमु न्याकरिष्यति ॥ य इतदिदुसमासते ॥
त्रिरनूया ॥ नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वं निराकरणं धारयिता भू
या संकर्णयाः श्रुतं मायोऽयं ममामुष्यजैः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ॥
अथ गायत्रि सावित्री त्रिरनूय ॥ पछेर्ध्वं यज्ञो नवान्नं ॥ तस्य
वितुर्वरेण्यं ॥ भगो देवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

॥३५॥ ॐ इषेतोर्जेत्वा ॥ ब्रह्मसंधत्तं तन्मे जिह्वतं ॥ ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणु
याम देवाः ॥ अथा तो द शपो ण मा सो व्या र घा स्यामः ॥ ॐ अग्नि
मीले पुरो हितं ॥ ॐ अग्न आया हि वी तये र णान्नः ॥ ॐ शं नो दे
वी र मिष्टये ॥ मय र स त ज भ न त ग सं मितं ॥ ॐ गोः ॥ गमाः ॥ ॐ
अथ शी क्षां प्र व क्ष्यामि ॥ ॐ वृक्षि रादै र ॥ ओं पंच सं वत्सर मयां ॥ ओं
स मा स्नायः स मा स्नातः ॥ ॐ अथा तो धर्म जिज्ञा सा ॥ ओं अथा तो
ब्रह्म जिज्ञा सा ॥ इति षडंगानि धर्म शास्त्राण्याध्याप्या ॥ नमो ब्रह्मणे न
मो अस्तग्नये नमः पृथिव्यै नमः ओषधीष्यः ॥ नमो वावे नमो वाच
स्पतये नमो विश्वे बृहते करोमि ॥ इति परिधानीयां ॥ धिर न्य ॥ ॥३५॥

उपाकृतास्याध्याय इत्युक्ताप उपस्थ इय ॥ विसृजौ होममाप तौ वैरत्नक
मपि पापक्षयत्वात्केचिद्व्यति ॥ समस्तपापक्षयार्थं सतां श्रीजयसमिध
तिले होष्यामीति संकल्प ॥ ॥ ६० ॥ तिलां जुहोमि सरसीं सपिष्टानां धा
रममाचि ते रमंतु स्वाहा ॥ श्रिये इदं ॥ गावो हरिण्यंधनमन्नपानं सर्वं
पांशुं श्रियो स्वाहा ॥ श्रिये इदं ॥ श्रियं यत्कश्चिन्मयं कीदृशं च कीदृशं त्रिभुवनं
तं ॥ ब्रह्मण्यं बहु पुत्रतां ॥ श्रद्धामेधे प्रज्ञासंददातु स्वाहा ॥ श्रिये इदं ॥
स्तिलाः कृष्णस्तिलाश्चेतास्तिलासौम्या वज्रान्मुखाः ॥ तिलाः पुन
रुमेपापं यत्किंचदु रितं मयि स्वाहा ॥ श्रिये इदं ॥ शोरस्थानं नवश्राद्धं
ब्रह्मणा गुरुतत्त्वगः ॥ गोस्तेयं सुरापानं भ्रूणहत्या तिलांशोति

॥३६॥ ॐ शमयंतु स्याहा ॥ श्रियै इदं ॥ श्रीश्रुतलक्ष्मीश्रुपुष्टीश्रुवीर्तिमानृण्यतां ॥
ब्रह्मण्यंबहुपुत्रतां ॥ अधोमेधाप्रज्ञातुजातवेदः संददातु स्याहा ॥ श्रि
यै इदं ॥ प्राणापानव्यानोदानसमान्नामैश्वर्यं तं ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा
भूयासं ॥ स्वाहा ॥ प्राणादिभ्यः इदं ॥ वायुस्वनश्चक्षुश्चोत्रं ह्यघ्राण
रजोबुधाकृतिः संकल्पमैश्वर्यं तं ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासं ॥
स्वाहा ॥ वागोदिभ्यः इदं ॥ त्वक्चर्ममांसरुधिरमेदोमज्जास्नायपास्वी
निमैश्वर्यं तं ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासं ॥ स्वाहा ॥ वागादिभ्यः
इदं ॥ शिरःपाणिपादपाश्वरिणिरुदरजं घात्रिश्रोपस्थपायवोमेषु ॥ ३६ ॥
ध्यंतां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासं ॥ स्वाहा ॥ शिरादिभ्यः इदं ॥

अतिष्ठपुरुहा ॥ रितपिगल्लोडिसाक्षिदेहिदेहिददोपेतामेशुध्यंतं ज्योति
रहं विरजा विपाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ पुरुषादिभ्यः इदं ॥ एधिष्ठापस्तेजावा
युराकाशाज्योतिरहं विरजा विपाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ एधिष्ठो इदं ॥ इ
वृत्पशुपरसगंधामेशुध्यंतं ज्योतिरहं विरजा विपाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ इ
वादिभ्यः इदं ॥ मनोवाक्कायकर्माणिमेशुध्यंतं ज्योतिरहं विरजा वि
पाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ मनादिभ्यः इदं ॥ अयत्तभावैरहाकारेज्यो
तिरहं विरजा विपाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ अयत्तादिभ्यः इदं ॥ आत्मने
शुध्यंतं ज्योतिरहं विरजा विपाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ आत्मने इदं ॥ अं
तरात्मने शुध्यंतं ज्योतिरहं विरजा विपाप्या भूयासं ॥ स्वाहा ॥ अं
तरात्मने इदं ॥ परमात्मने शुध्यंतं ज्योतिरहं विरजा विपाप्या भूयासं

२७ ५ स्याद् ॥ परमात्मे इदं ॥ ईश्वरे स्वाहा ॥ ईश्वरादिभ्यः इदं ॥ ईश्वरसिपासाय
 स्वाहा ॥ ईश्वरसिपासाय इदं ॥ विविद्यै स्वाहा ॥ विविद्ये इदं ॥ त्रिविधानाय
 स्वाहा ॥ त्रिविधानाय इदं ॥ कषोक्ताय स्वाहा ॥ कषोक्ताय इदं ॥ ईश्वर
 सिपासामलाज्येशमलक्ष्मिर्नाशयाम्यहं ॥ अमृतिमसमधिंयसर्वा
 त्रिणुदिमेपायमानं स्वाहा ॥ ईश्वरसिपासाय इदं ॥ अन्नमयप्राणमय
 मनोमयविज्ञानमयमामंदमयमामंमेशुध्यंतं त्रयोतिरहं विरजाविपा
 प्माभ्यासं स्वाहा ॥ अन्नमयादिभ्यः इदं ॥ आपास्तसमिधमि
 ध्यसं त्वहं यागैवाग्रहय ॥ चित्तं मे यष्टुपं याशुपदोमान्द्रुत्वा ॥
 ब्रह्मविसर्जनाते कृत्वा ॥ बहिः समंजनं वैश्वं मध्यमं परिधिप्रहृत्य ॥ ब्रह्मण
 न्नोजयेत् ॥ ततश्चोभूते ॥ ब्रह्मसारी महापरात्कृत्स्नानाधृष्टवना

तं कृत्वा निमुपसमाधाय याता सुसावित्र्या ॥ सतिसहस्रमग्नावाध्यास्ये ॥
इति संकल्प्यः ॥ परिसमुद्य ॥ पर्युक्ष्य ॥ अलंकृत्य ॥ परिस्तीर्य ॥
परिषिच्य ॥ घृतेन पयसा वा यक्षिकैः समिधो कृत्वा ॥ समिस्तं
स्रमग्नावाध्यास्य ॥ सविता देवतोत्तरं परिषिच्य ॥ सविता देवता समि
ता जावेसा वित्रीं सहस्रकृत्वो जपेदिति ॥ विज्ञायते ॥ तैष्यापोरामा
स्या रोहिण्यां मष्टम्या वा शिष्यैः सह चार्यः प्राणनायम्याधीतानां दं
दसां सवीर्यबायोत्सर्जनं कुरिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ केडाशमश्रुवनादि
ब्राह्मणतर्पणान्तमुषा कर्मवत्कुर्यादुत्सृष्टः ॥ स्वाध्याय इति विशेषो
सर्जनं कात्वा तीतपतिश्चेत् ॥ इषा कर्मका भले पाहित्रयो दश होम

३६ ॥ हुत्वा सर्जना नंतरं मुपा कर्म कुर्यात् ॥ उत्सर्जनं च नरकोतिपुष्पे
संभवे कुर्यात् दशवल्गुददतु यद्येक काले बहिर्विस्तृत्य ॥ चंदांस्फपा कर्म
करोति पश्चेत् ॥ ३४ ॥ ६० ॥ तिलां जुहोमि ॥ उपासने गुरुणा ॥ ओषधि प्रातर्भा
वेश्वादि मधुशर्करायुक्तानेन ॥ केचित्पात्रांशं कर्म कुर्यात् ॥ यतासुः प्रात
रग्नि कार्यं करिष्ये ॥ सुप्रवसुप्रसंमां कुरु ॥ योगे योगे तव स्तरं ॥ उत्तरेणा
ग्निं दत्तां स्तुतिं यतेषु ॥ प्रायर्था देवजरसंग्रहणः ॥ १० ॥ कुमारस्य त्रिस्तुत्रं प्र
क्षिप्य ॥ अथोपनयनं ॥ १२ ॥ स्मिन्वायु उदकेनेहि ॥ १३ ॥ अथ चोक्तं ॥ १४ ॥ अथ
पाहि नत्रयोदश होमं ॥ १५ ॥ अथान्नप्राशनं ॥ १६ ॥ अथ नामकरणं ॥ १७ ॥ नत्रवि
धिवदग्निं प्रतिष्ठाप्य ॥ १८ ॥ प्राते कुमारं ॥ १९ ॥ अस्मिन्नहं ॥ हसंपुष्पाभि ॥ २० ॥

अथ ज्ञानकर्म २० अथ सीमंतं २२ अपेंथै ७ सवनं ३३ परेद्यु राक्षदैकं कुर्यात् ॥ २४ ॥
ऊतुस्त्रानायां भार्यायां २५ सरबंधस्यायं प्रकारः २६ अनाज्ञातं यदाज्ञातं २७
ऊताषाडित्यत्र २८ ऊताषाडृतधामाग्निः २९ अग्निहोता नाम धिपतिः ॥ ३० ॥
चित्तं च स्वादा अदने सहस्रवं ३२ अथ गाधारिकर्तारि ३३ ॥ ॥ हारः ॐ नमः ॥
श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अविद्यमस्त ॥ आवर्ण्यो प्रोष्ठपद्यां वा ॥ वैशारण्या
मपि द्विजः ॥ आसन्नो दाह ॥ आर्तो वा ध्यापतिः ॥ स्वयमेव सा ॥ एकतंत्रे
राका कुर्यादेतव्रतचतुष्टयमिति वचनादेदव्रतानामुद्गयनकालः ॥
नास्मिन्नयतासुरिभमं माशवकं प्राजापत्यसोस्यानेयं वैश्वदेवव्रतैः क
र्मभिः ॥ समानतंत्रेण स ॥ स्फुरिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ कृतशिरोवापे

॥४॥

॥३९॥

माणवकेस्नानव्रतिनासहापवाहे ॥ प्राप्तीमुदीमीवादिशामुपनिष्कृत्य ॥
महापगाक्षयथाविधिस्नात्वा ॥ पुण्याहवान्मइत्वा तदुल्लस्य डिले माण
वकोदर्भमयान्प्राजापत्यादिकां डक्त्रनैर्पीनवानुद्दिश्य ॥ वाहनादित
पणोद्वासनातनिवीतिनाकुयादाचार्यः खिले छदिदर्शनेकपस
माधानादिपात्रप्रयोगांते यतस्त्र्यौ दुंबरिसमिधो वासश्चमदंती
भिः सह प्रयुज्यपवित्रकरणादिदत्तैः प्रणयेयंतस्तत्वा ॥ मदति
विधिश्चित्य ॥ ब्रह्मोपवेशनाद्यग्निमुखं तेन वारब्धे व्रतिनि ॥ शुभ
आज्यमादायो ॥ प्रजापतये काडक्त्रये स्वाहा ॥ प्रजापतये

कांडकृषयइदं॥प्रजापतेनत्यदे० एण० स्वाहा॥प्रजापतयइदं॥
रयीणापतीयजतंबृहंतं॥अस्मिन्भरैन्तमंवाजसातौ॥प्रजापतिं
प्रथमज्ञाकृतस्या॥यजाममधि नोब्रवीतुस्वाहा॥प्रजापतयेइदं॥प्र
जापतेत्वंनिधिपाःपुराणः॥देवानांपिताजनितप्रजानां॥पतिर्विश्व
स्यजगत्परस्याः॥हविन्नेदेवविहवेजुषस्वस्वाहा॥प्रजापतयेइदं॥
तवेमेळोकाःप्रदिशोदिशश्च॥परवतोनिवतउद्धतश्च॥प्रजापतेवि
ज्जीवधंन्याइदंनोदेवाप्रतिहर्यह्व्यंस्वाहा॥प्रजापतयइदं॥प्रजा
पतिप्रथमंयज्ञियानां॥देवानामग्रैयजतंयजूधं॥सन्नोददातुइवि
णक्षुवीर्घी॥रायस्योषविष्यतुनाभिमस्मैस्वाहा॥प्रजापतय

॥ ५० ॥ इदं ॥ योरायइ शोशतदायउकथं ॥ यपश्चनारक्षिताविष्टे तानां ॥ प्र
जापतिः प्रथमजाकृतस्य ॥ सहस्रधामाजुषतां हविन्नः स्वा
हा ॥ प्रजापतयइदं ॥ सोमंकांदृक्पयस्वाहा ॥ सोमंकांदृक्प
येइदं ॥ सोमो धेनुः सोमो अर्वतमाशुं ॥ सोवैमिरं कर्मण्यद
दातु ॥ सादव्यश्चिदथ्यं स भ्येयं ॥ पितुश्च वण्यो ददातु शम्
स्मे स्वाहा ॥ सोमायेदं ॥ अषाढं युस्म प्रुतनाभिपिप्रिं ॥ स्तवषामि
ष्वाव्रजं नस्य गोपा ॥ भरेषुजां स्तक्षितिं सुश्चा बसं ॥ जयंत
त्वामनुमदं तदेमा स्वाहा ॥ सोमायइदं ॥ त्वं सोम कतुभिः सुक्

ॐ स्वामिना ॐ षडसोमविष्ठाः ॥ त्वमपो जलनयस्वंगाः ॥ त्वमाततं धो थोर्वंतं रिशं ॥ त्वं ज्योति
 तूर्ध्वः स्तंदक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ॥ त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महिलाद्युन्नेभिर्धु
 म्भवो नृचक्षाः स्वाहा ॥ सोमाय इदं ॥ याते धामानि हविषाय ज्ञांति ॥
 ताते विश्वापरि भूरस्त्वं यं जं ॥ ग ॥ यस्फानः प्रतरणः सुवीरो वीरहा
 प्रचरा सोमदर्य स्वाहा ॥ सोमाय इदं ॥ याते धामानि दिवियाः पृ
 थिव्यां ॥ यापर्वतेषां धीषस्सु ॥ ते भिनो विश्वैः सुमना अहेतुन ॥
 राजं सोमपतिहव्याग्भाया स्वाहा ॥ सोमाय इदं ॥ अग्नये कांडे ऋषये
 स्वाहा ॥ अग्नये कांडे ऋषये इदं ॥ अग्ने नयस्सुपथाराये अस्मान् ॥ वि
 श्वानि देववयमानि विद्वान् ॥ युगो ध्यस्मद्गुह्यं राणमेनः ॥ भूमिष्ठाते नम
 ओक्तं विधेम स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ प्रवः शुक्राय भनवे भरवे भरध्वं ॥

पात्राभेववर्धः स्वाहा ॥ सोमाय इदं

॥ ८९ ॥ हव्यंमतिं च ग्नये सुप्रतिं ॥ यो दैव्यानि मानुषा ज नू ऽपि अंतर्विश्वामिवि
प्रनाजिगातिस्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ अद्यागिस्सरोमत्रयो देवयंतीः अग्नि
यंतिद्रविणंश्चिक्ष्मोणः ॥ सुसंहंशं सुप्रतीकां स्वन्यं ॥ हव्यवाहनमर
तिमानुषाणां स्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ अग्ने त्वमस्य धियो ध्यमीवाः ॥ अ
नामिना भूमं रुष्टी ॥ पुनस्समभ्यं सुविताय देवाः ॥ क्षां विश्वो भिरज
रैरि र्यजत्र स्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ अग्ने त्वं पारयानव्यो अस्मान् ॥ स्वस्ति
भिरतिदुर्गीर्णो विश्वः ॥ पुष्पमृथी बहुलान उव ॥ सवातो वयं तनवा
यज्ञो यो ॥ स्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ प्रकारवो मम ननावच्यमानाः ॥ इव दौ ॥
न्यिं नयत देवयंतः ॥ दक्षिणाव द्वा जिनी प्रच्येति ॥ इति भरतस्य गये

इताचीः स्वाहा ॥ अग्नेय इदं ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांडक्रपये स्वाहा ॥ वि
श्वेभ्यो देवेभ्यः कांडक्रपये इदं ॥ अन्नो विश्वे अस्क्रामंतु देवाः ॥ मि
त्रो अर्यमा वरुणस्ततोषाः ॥ भुवन्मथो नो विश्वे वृधासः ॥ करस्वपा
हा विष्णु रंत इव स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं ॥ इन्नो देवा वि
श्वदेवा अवंतु ॥ इन्द्रा सरस्वती सह धीभिरस्तु ॥ इममिषायाः इ
मुरातिषाचः ॥ इन्नो देवाः इषाया विवाः ॥ इन्नो अप्यस्वाहा ॥
विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं ॥ ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते
वरुणस्य देवा ॥ ते सोभगं वीरहो न दमः ॥ दधात न द्रविणं चित्रम
वस्मे स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं ॥ अग्नेया हिदस्य कारिषण्याः ॥

५१ विश्वेदेवाः ऋणुते म॥ हवं मे ॥ ये अंतरिक्षे य उपस्थ विष्ठा ॥ ये अग्नि जिह्वा उत्त वाय जत्रा
 ॥ ५२ देवा अघा ब्रह्म कृता गणेन ॥ सरस्वती मरुतो अश्विना पायसि
 देवा ब्रह्म धेयाय विश्वांस चाहा ॥ विश्वे भ्यो देवेभ्यः इदं ॥ द्यौः
 पिता पृथिवी मातरा धृक् ॥ अस्मे भ्रातॄर्वसवो मदयातनः ॥ वि
 श्व आदित्या अदिते सजोषाः ॥ अस्मभ्यः शर्म बहलं वियंतः स्वा
 हा ॥ विश्वे भ्यो देवेभ्यः इदं ॥ सा हिती भ्यो देवताभ्य उपनिष
 भ्यः स्वाहा ॥ सा हिती भ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः इदं ॥ या
 जिकी भ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा ॥ या जिकी भ्यो
 देवताभ्य उपनिषद्भ्यः इदं ॥ वारुणी भ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः
 हा ॥ वारुणी भ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः इदं ॥ ब्रह्मणे स्वयं भू

आसया ॥ सिं न गो दीपिमादय ध्वज ॥

रुद्रः पञ्चनामधिपतिः समावत्वास्मिन् ब्रह्मन्नास्मिन् क्षेत्रे स्यामाशिष्यस्यांपुरो धायामस्मिन् कर्म न
स्यादेव हृत्याः स्वाहा ॥ रुद्राय पञ्चनामधिपतय इदं ॥ अप उपः स्य रय ॥ लृष्टा रूपाणामधिपतिः समा
वत्वास्मिन् ब्रह्मन्नास्मिन् क्षेत्रे स्यामाशिष्यस्यांपुरो धायामस्मिन् कर्म न स्यादेव हृत्याः स्वाहा ॥ त्वष्ट्रे
रूपाणामधिपतय इदं ॥ विष्णुः पर्वतानामधिपतिः समावत्वास्मिन् ब्रह्मन्नास्मिन् क्षेत्रे स्यामा
शिष्यस्यांपुरो धायामस्मिन् कर्म न स्यादेव हृत्याः स्वाहा ॥ विष्णवे पर्वतानामधिपतय इदं ॥
मरुतोगणानामधिपतयस्ते मावंत्वास्मिन् ब्रह्मन्नास्मिन् क्षेत्रे स्यामाशिष्यस्यांपुरो धायामस्मिन्
कर्म न स्यादेव हृत्याः स्वाहा ॥ मरुद्गणानामधिपतय इदं ॥ पितरः पिता माता परे वरे नता
स्तनामः इह मावता ॥ अस्मिन् ब्रह्मन्नास्मिन् क्षेत्रे स्यामाशिष्यस्यांपुरो धायामस्मिन् कर्म न स्या
देव हृत्याः स्वाहा ॥ पितृभ्यः पिता महेभ्यः परेभ्यो वरेभ्यः स्ततेभ्यः स्तनामहेभ्य इदं ॥
पिता महा अवरे नता महा इह मावत ॥ अस्मिन् ब्रह्मन्नास्मिन् क्षेत्रे स्यामाशिष्यस्यांपुरो
धायामस्मिन् कर्म न स्यादेव हृत्याः स्वाहा ॥ पिता महेभ्यो वरेभ्यः स्तताहेभ्यः इदं ॥

२३

॥ अपउपसृश्य ॥ जीवपितृकस्येतक्षोमलोपः ॥ कृताषाद्रुतधामागिर्गंधर्वः स्त
 स्योषा धयोत्तररूजोनामसइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ कृतसंहेकृतधाम्ने
 जगये गंधर्वीयेदं ॥ ताभ्यस्वाहा ॥ ओषधीभ्योऽपसरोभ्यः पूरुभ्यः इदं ॥ संहितो
 विश्वयी सामासूर्ये गिंधर्वस्तस्य मरीचयोत्तरसज्जायुवो नामसइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु त
 इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ संहितो यविश्वसाम्ने सूर्याय गंधर्वीयेदं ॥ ताभ्यस्वा
 हा ॥ मरीचिभ्योऽपसरोभ्यः इदं ॥ सुषुम्नसूर्यरस्मिः चंद्रमा गंधर्वः स्तस्य नक्षत्रा
 ण्यपसरसो वेकुरयो नामसइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥
 सूर्युम्नाय सूर्यरश्मये चंद्रमसे नक्षत्रायेदं ॥ ताभ्यस्वाहा ॥ नक्षत्रेभ्योऽपसरोभ्यः इदं ॥
 भुजुः सुपणो जौये गंधर्वः स्तस्य दक्षणापसरसस्तवानामसइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं ब्र
 ह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ भुजुवे सुपणाय यज्ञाय गंधर्वीयेदं ॥ ताभ्यस्वाहा ॥ दक्षि
 णाभ्योऽपसरोभ्यः स्तवाभ्य इदं ॥ प्रजापतिविश्वकर्मा प्रनो गंधर्वस्तस्मात्मान्यरस्त
 रसो वे वरुणो नामसइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ प्रजाप

२३

तिविश्वकर्मणे मनसे गंधर्वायेदं ॥ ताभ्यस्वाहा ॥ ऋक्सां मेभ्योऽअप्सरोभ्यः वह्निभ्यः इ
दं ॥ इषिरोविश्वयचावातो गंधर्वः स्तस्यापोऽप्सरसो मुदाना मस इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता
इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ इषिराय विश्वयचसे वाता गंधर्वायेदं ॥ ताभ्यस्वाहा
अद्भ्योऽअप्सरोभ्यः मुदाभ्यः इदं ॥ सुवनस्य पतेयस्य तठपरिग्रहार इह च ॥ स नोऽप्सरस्य
ज्जानिः शयस्योषः सुवीर्यं संबलरीणाः स्वस्ति ॥ स्वाहा ॥ सुवनस्य पय इदं ॥ प
रमेष्ठ्यधिपतिमृत्युर्गंधस्तस्य विश्वमप्सरसो भुवो ना मस इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं
ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ परमेष्ठिने अधिपतये मृत्युवे गंधर्वायेदं ॥ ताभ्यस्वाहा ॥
विश्वस्माभ्योऽप्सरस्यः सस्यः इदं ॥ सुसूतिकर्तुस्तु वर्वन्यज्यं न्यो गंधर्वस्तस्य
विद्युतोऽप्सरसो ऋचो देना मस इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥
सुक्षितये सुसूतये स इकृते सुवर्वते पजं न्याय गंधर्वायेदं ॥ ताभ्यस्वाहा ॥ २ वि
द्युद्भ्योऽप्सरस्यः पूरुष्यः इदं ॥ दूरे हेति रमडा यो नृत्युर्गंधर्वस्तस्य प्रजा अप्सर

२४ सो भीरवो नाम स इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वा ॥ दुरेहेति रमडयो मसुवे गंधर्वा येदं ॥
 ताभ्यः स्वाहा ॥ प्रजाभ्यो शरोभ्यः उरुभ्यः इदं ॥ चारुः कृपणकारी कामौ गंधर्वः स्तस्याधयो सरः सः शो
 चयं तीर्त्तमस इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ॥ चारुः कृपणकारी कामौ गंधर्वः
 गंधर्वा येदं ॥ ताभ्यः स्वाहा ॥ आधिभ्यो शरोभ्यः शोचयं तीर्त्तमसः इदं ॥ सनो भुवनस्य पतयत्यतः
 उपरिग्रहा इह चा ॥ उरुब्रह्मणे स्मै क्षत्राय महिर्नाम यच्छः स्वाहा ॥ भुवनस्य पते ब्रह्मण इदं ॥ प्रजा
 पते न त्वेदेतान्यन्ये विश्वो जाता नि पारिता वभ्रवा ॥ यत्कामास्तेऽदुःखमः स्तनो अस्तु वयस्य
 मपतयो रयीणा ॥ स्वाहा ॥ प्रजापतय इदं ॥ १४ स्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ भुवः स्वाहा ॥ वायव इदं ॥
 सुवः स्वाहा ॥ सूर्या येदं ॥ भूर्भुवः सुवः स्वाहा ॥ प्रजापतय इदं ॥ यदस्य कर्मणोत्यरि रिवं यद्वं
 न्यूना मिहाकरं ॥ अग्निष्टस्विष्टकृद्विदो सर्वः ॥ स्विष्टः सुदुतं करोतु स्वाहा ॥ अग्नये स्विष्टकृतय इदं ॥
 अनीं ज्ञातं यदीं ज्ञातं यज्ञस्याक्रियते मिथु ॥ अग्ने तदस्य कल्पयत्वः ॥ हिवेथयथा तथः स्वाहा ॥ अग्न २४
 य इदं ॥ पुरुषसंमितो यज्ञो यज्ञपुरुषसंमितः ॥ अग्ने तदस्य कल्पयत्वः ॥ हिवेथयथा तथः स्वाहा ॥
 अग्नय इदं ॥ यत्पाकं नाम न सादीन दक्षान यज्ञस्य मन्वेत मर्त्यासः ॥ अग्नेष्टोती कृतुविद्विजान्

यज्ञिष्ठो देवाः ॥ तुरो यज्ञासु ॥ स्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वां देवस्य हे नो वया स सीष्ठाः ॥ य
ज्ञिष्ठो वं हितमः ॥ राश्रुवानो विश्वा देवाः ॥ सप्रमुमुग्धस्य स्वाहा ॥ अग्नी वरुणाभ्यामिदं ॥ सत्वं नो अग्ने
वमो भवोतीति दिष्टे ॥ अस्या उषसा ब्रुष्टे ॥ अवयक्ष्वनावरुणः ॥ रराणो वीहि मदीकः ॥ सुहो न एधि स्वाहा ॥
अग्नी वरुणाभ्यामिदं ॥ त्वं मग्ने अयास्यया सं नम न साहितः ॥ अया सं द्रव्यमूहवयो नो धेहि भेषजं
स्वाहा ॥ अग्नये अयसे इदं ॥ आभिर्गीर्भिर्यदतो न तु नमो णाय य हरिवो वधमानः ॥ यदा स्तोत्रायो
महि गोत्रा वृजा सिधाय षष्ठभाजो अध ते स्या ॥ मस्वाहा ॥ इन्द्राय हरि व ते वधमानो
ये न दं ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानि दधे पदं ॥ समूहमस्य पादसुरे स्वाहा ॥ विष्णव इदं ॥ त्रियं बक्
यज्ञा महे सुगंधि पुष्टि वधनं ॥ उर्वीरुक्रमिव ब्रधनां न्मस्योर्मुक्षीय मामला स्वाहा ॥ त्रियं बक्रये दं ॥
अस्कां धौः पृथिवी ॥ अस्कां नृष सोयुवागाः ॥ स्कंते मा विश्वा सुवेना ॥ स्कंते यज्ञः प्र
जनयतु ॥ अस्कां नृनि प्राजनि ॥ आस्कंता ज्ञायते कषा ॥ स्कंता प्रजतिषी म
हि स्वाहा ॥ स्कंता दिव्यो देवताभ्यः इदं ॥ यद्विद्वत् सो ॥ यद्विद्वत् सो मुग्धाः
कुर्वन्ति त्रिजः ॥ अग्निर्मातस्मदे न सः ॥ अधा देवेषु मुंचता ॥ स्वाहा ॥ अग्निर्मातस्मदे

२५ मिदं॥ यन्म आत्मनो मिदा भूदग्निस्तत्सु नरा हाजात वेदा विचर्षणिः॥ स्वाहा॥ मिदादि
भ्यो देवताभ्यः इदं॥ यन्म आत्मनो मिदा भूदग्निस्तत्सु नरा हाजात वेदा विचर्ष
णिः॥ पुनरग्निश्चक्षुरसु न रिद्रो ह हास्यतिः॥ पुनर्मे विना पुर्वं च क्षुराक्षतम
क्षक्ष्योः॥ स्वाहा॥ मिदादिभ्यो देवताभ्य इदं॥ पुनः स्वादित्या रुद्रा वसवः समिधतां
पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः॥ द्येतनत्वं तु नुवो वर्धयस्व सत्याः संतु यज्ञमानस्य वाग्नां
स्वाहा॥ वसुनीथा येदं॥ भूभुवः सुवः स्वाहा॥ प्रजापतये इदं॥ ब्रह्म प्रतिष्ठा मने सा
ब्रह्म वाचो ब्रह्म यज्ञानां हविषा मास्पे स्य॥ अतिरिक्तं कर्मणो यश्च हीनं यज्ञः पर्व॥
णि प्रतिरंनेति कल्पयं स्वाहा॥ कृताहुतिरेतु देवां स्वाहा॥ ब्रह्मण इदं॥ आश्रावि
तमस्माश्रावितं वषट्कृतमस्य नूतनं च यज्ञैः अतिरिक्तं कर्मणो यश्च हीनं यज्ञः पर्व॥
णि प्रतिरंनेति कल्पयं स्वाहा॥ कृताहुतिरेतु देवां स्वाहा॥ यज्ञा येदं॥ यद्वेदिना

त

अतिपादयोनिवाचाचिस्रयतंदेवदेडं नं॥ अरायो अस्मां अभिदुष्ट नायेत न्यास्मिन्मरुतः
स्तोनिधैतनुः स्वाहा॥ मरुज्यः इदं॥ भूर्भुवः सुवस्वाहा॥ प्रजापतये इदं नमः॥ श्री॥ छ॥
यत्र वासमिसंनहनमग्नौ वा दध्यात्॥ तथा सरंण्यां॥ वदस्यमं त्रालुपरोथ वास्या ज्ञयादिहो
मादथ एव वास्यात्॥ समिध तत्संनहनं च तत्तथादि तौ न्यथालत्रनको लइष्टः॥ घृदस्य०
स्वाहा॥ अग्रेये स्विष्टकृते इदं॥ अस्मिन्प्रकृते कर्मणि ज्ञाता ज्ञातकृतदोषनिर्हणार्थम
नाज्ञातत्रयं कर्मांतरितकर्मविपर्ययः प्रायः श्रितार्थत्वं नो अग्रे॥ त्वं मे अया सप्रजा
पत इति चतः स्वाज्याहुती स्वराक्षरपदवृत्तवर्णलोपप्रायः श्रितार्थं आभिगीर्भिरिति वाङ्मय
मलोपप्रायः श्रितार्थमिदं विष्णुः स्त्रियं वक्त्रमिति सर्वोपघातप्रायः श्रितार्थं यद्विदांस
इति ऋत्विङ्मोदयदोषप्रायः श्रितार्थमस्कांद्योरिति स्कां नादिदोषप्रायः श्रितार्थं यन्मआत्म
न इति मिदादिदोषप्रायः श्रितार्थं पुनस्त्वादिति सर्वप्रायः श्रितार्थं भूर्भुवः सुवस्वति ऐतै
मंत्रैराज्याहुतीर्होषे॥ प्रायः श्रितो ज्याहुती दुत्वा॥ अदिते न्वमं स्च्छ इति रोगं परिषिष्य॥

२६

पूर्णपात्रमादायाग्रेः पश्चादर्थेषु निधाय तस्मिन्नुदकमानीय लूणी शिरसि मार्जित्वा प्राणा
 दिषु पंचदिक्षु लूणीमुत्सिच्य किंचिदुदकं निनीय तदुदकं शिरशि प्रोक्ष्य शेषः प
 न्या अंजलो शेषं निनीय ब्रह्माणं विस्तृजेत् ॥ तत्र कारिका ॥ चित्तादिमंत्रेण यथा क्रमेण
 मंत्रादिशब्दादिहितं तु देवं ॥ अन्येषु होमेषु तदादितश्च पदत्रयेण भिहितं तु देवं ॥ पित्रो
 दिहोमे पितरः पिता महाः परं वरेत तास्ततास्त महाः विश्वे च देवा अथ वात्र देवात्र दे
 वाः स्ततः परं राष्ट्रभृता क्रमेण ॥ तृतीये न चतुर्थे न पदे नाभिहितो तु यो ॥ सुक्षिता
 रिति मंत्रेण पंचमास्य षष्ठमादपि ॥ पर्यायेषु तु पूर्वेषु देवते लिविदुर्बुधाः ॥ पर्यायेषु द्वि
 तीयेषु देवमक्षरसंस्मृतं ॥ तत्र पूर्व यदोक्तं तत्रैव सार्धं भुवनकोमक ॥ भुवनस्य पाति वा
 त्र प्राजापातिरिति क्रमात् ॥ अंते ब्रह्माथ कामे वा देवता केचन भुज्यते ॥ अनाज्ञातत्र
 ये भिन्नस्यात्वं नः सत्वं न योगतः ॥ आशिर्गीर्भिरितींद्रश्च हरिर्वाभ्येति देवताः ॥ इदं

२६

विष्णोचविष्णुश्चसर्वचित्तेप्रज्ञापतिः॥ पुरतःप्रस्तरस्थानेनूष्णीमासाद्ययत्नतः॥
पूर्णपात्रंततस्तस्य आप आनीय मार्जयेत्॥ हस्तेनामंत्रकं तत्र प्रागादिष्वेवपंचसु॥
दिक्षुसंमार्जनंकृत्वा लक्ष्मणमव नोक्षिपेत्॥ अथिष्टमेव ततो यं शिरसि प्रोक्षयेत्
तः॥ भार्याया अंजलौ शेषं निनीय प्रयतो द्वितः॥ ब्रह्मणे दक्षिणं दत्त्वा तमुद्वास्य
स्वशक्तितः॥ इति श्रीपेंजर्ल शिरोयसू रिविराचितायां प्रयोगपद्धतौ अभिमुखं ज
यादिश्च समाप्तः॥ श्रीविरूपाक्षाय नमः॥ अथ गर्भाधानं॥ उच्यते॥ ऋतुस्ना त्तोयां शु
भेहनिदं पती मंगलस्नात्वा भूत्वा॥ रात्रौ पुण्याहं वाचयित्वा॥ पत्नी दक्षिणत उपवेश्य॥
स्वयमुत्तरत आसीनः॥ प्राणनायेभ्य॥ विशिष्टायां शुभतिथौ॥ मम पत्न्याः गर्भाधानं
भूमिं करिष्ये इति संकल्प॥ तथा॥ संस्कारकस्तु सर्वत्र तिष्ठेदुत्तरतः सदा॥ संस्कार्यः॥
पुरुषोवापि॥ स्त्री वा दक्षिणतः सदा॥ इयं गवस्त्वे निणीति कपर्दिप्रसुरैरिहा॥ स्मार्तक

(२७) मसुसर्वत्र तस्मादेवं हि कारयेदिति ॥ तस्मादेवं कृत्वा ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयत् त्वष्टा रूपं
 णिपि ५ शत ॥ आसिं च त्प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातुते ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं
 धेहि सरस्वति ॥ गर्भं ते अश्विनौ देवा यत्तां पुष्करस्रजौ ॥ हिरण्ययी अरणीयं निर्मेयतो
 अश्विना ॥ तं ते गर्भं दधामहे दशमे मासि सूतवे ॥ यथेयं पृथिवी मही तिष्ठंती गर्भं
 मादधे ॥ एवं तं गर्भं मा धत्स्व दशमे मासि सूतवे ॥ यथा पृथिवी भ्रूगर्भाद्यौर्यथे देवग
 र्भिणी ॥ वाक्यं शादिशां गर्भं एव गर्भं दधातुते ॥ विष्णोऽश्विनौ रूपेणास्यां नार्यां गवीयां ॥ पुमा
 ५ सं गर्भं मा धेहि दशमे मासि सूतवे ॥ त्रैलोक्येषु परापतसु पुत्रः पुनरापता ॥ अस्यैव पुत्रकर्मणो
 गर्भं मा धेहि यः पुमान् ॥ यस्य योनिं पतिरेतो ग्रहाण पुमांश्च पुत्रो धियतां गर्भं अंतः ॥ तं माता दशमा
 सो विभर्ति स जायतां वीरतमः स्वानां ॥ आते गर्भो यो निमेतु पुमान्वाण इवेषु धिं ॥ आवीरो जायतां
 पुत्रस्ते दशमास्यः ॥ करोमि ते प्राजापत्यं मा गर्भो यो निमेतुते ॥ अनूनः पूर्णं जायतां मभ्यलोणे

५ प्रपितामहपितामहपितरः॥ गोत्राः॥ नाशयणगोविंदमाधवशर्मणः॥ नांदीमुखः॥
 पिशाचिधीतः॥ पुमांस्तेपुत्रो नारितं पुमाननुज्ञायतां॥ यानि भद्राणि वीजान्यषभाजनयंति नो॥
 तानि भद्राणि वीजान्यषभाजनयंति नः॥ ते स्त्वं पुत्रां न्विदस्व सा प्रसूये नुकाभव॥ कामः सप्त
 ध्यतां मध्यमपराजितमेवमे॥ यं कामं कामये देव तं मे वायो सप्त धय॥ इत्येतैर्मंत्रैः॥ पत्नी
 मभिमंत्रिय॥ तया संभोगं कृत्वा॥ तदानीमाभ्युदेकं कर्म कर्तुमशक्तत्वात्॥ परेभ्युपाभ्युदे
 कं कुर्यात्॥ तथा॥ गर्भाधाने विवाहे च पुंसवने जातकर्मणि॥ नामोपाकर्म स्नानेषु व्रतेषु च समा
 पते॥ ब्राह्मणं नृभोजयेदस्येवाचयेदाशिषस्तथा॥ स्त्रीमंतोन्नयने चैव अन्नप्राशनिचौल
 योः॥ उपायने च गोदाने आशवे व विशेषतः॥ इति किंच॥ विवाहे कान्तिकायाश्च वरस्यापि
 गृहापि वा॥ नांदीश्राद्धं तु पूर्वद्युवरस्यं स्मृतिशासनं॥ अंशत्र॥ सर्वधिं करकर्मभ्यः पूर्वद्युः
 सद्य एव च॥ ब्राह्मणं भोजयेदृष्टो हिरण्ये नोदने न च॥ इति कर्पादन्यः॥ प्राणानायम्य॥ म
 म पत्न्या गर्भाधानं गभूतं॥ आभ्युदेकं करिष्ये॥ तत्र वेदताः॥ प्रपितामहपितामहमात
 रः॥ काश्यपगोत्राः॥ नांदीमुखः॥ सत्यवसुसंज्ञिका विश्वदेवश्च अन्नद्रव्यं शोक ल्यका वि

धिरिति॥संकल्प्य यदिपार्वणंकुर्यात्॥तर्हिपार्वणविधिरितिसंकल्प्य॥मंडलं
 कृत्वा॥सत्यवसुसंज्ञिकाविश्वेदेवइदंवापद्यं॥प्रापितामहिपितामहिमातरः॥गोत्राः॥इदंवापा
 द्यं॥प्रपितामहपितामहपितरः॥इदंवापाद्यं॥मातुःप्रपितामहमातुःपितामहमातामहाः॥
 पत्निकाः॥गोत्राः॥उभाभ्यांइदंवापद्यं॥दयोर्द्वयोःपादान्प्रक्षाल्यसर्वांश्चाङ्गुलानुपवेश्य॥
 सत्यवसुसंज्ञिकानांइदमासनं॥प्रपितामहिपितामहिमातृणां॥इदमासनं॥प्रपितामह
 पितामहपितृणां॥इदमासनं॥मातुःप्रपितामहमातुःपितामहमातामहाःसपत्नीकानां॥इ
 दमासनं॥द्वयोर्द्वयोः॥दक्षिणंएवासनंकृत्वा॥चयेत्॥सत्यवसुसंज्ञिकानांमर्चइत्वा॥य
 थाविधिः॥उपायनेचगोदानेआद्येवविशेषतः॥विश्वेवासत्यवसुअर्चइत्वा॥यथाविधिः॥
 मातुःआधंतुपूर्वेस्याःपितृणांतदनंतरं॥ततोमातामहानांतुवर्ध्निंआधंतुयंस्मृतं॥
 नांदीमुखेविवाहेचप्रापितामहपूर्वकं॥नामसंकीर्तयेद्विद्वानन्यत्रपितृपूर्वकं॥

अस्मद्रूपं तिलां दर्भा न पस्यं लयेव च ॥ नां दी आहं लजे दि द्वा नृ धिः हि आहं लु
सर्वदेः ॥ एभ्य एव पिता दद्यात्तेभ्यो दद्यात्सपितृकः ॥ इति कपदी ॥ एवमर्चइत्या ॥ ब्राह्म
णां भोजयेत् ॥ यदि पार्वणं कुर्यात् ॥ तर्हि दद्यात्क्षतवदरीफलमश्रोदनणोर्वणं क
र्यात् ॥ स्वधां वाचदृष्ट्युपस्थाने स्वाहा वाचदृष्ट्युक्ता ॥ इति देवहर्मिनुर्महानीः ॥ शो
भायेपितरो नुमदतु ॥ इत्यादि जपेत् ॥ एतत्सर्वथा स्मर्य दृष्ट्वादि रूपं तिलां दर्भा स्व
धाकार प्राचीना वीति ॥ वर्ज्यं कुर्यात् ॥ तथा ॥ अस्मद्रूपं तिलां दर्भा न पस्यं तथेव च ॥
नां दी आहं लजे दि द्वा नृ धिः आहं लु सर्वदेति ॥ यद्वितीव पितृकस्या तर्हि पितुः प्रपिता
महादि नृ दि श्यां कुर्यात् ॥ तथा ॥ एभ्य एव पिता दद्यात्तेभ्यो दद्यात्सपितृकः ॥ इति ग
र्भाधान सप्ताहः ॥ अथ पुंसवन उच्यते ॥ पत्न्या गर्भे यत्ने सति ॥ तृतीये मासि शु
भलग्ने पुण्य नक्षत्रे ज्योतिर्विदुर्गर्भं पुण्य नक्षत्रे वा सीमं लेन सह वा कुर्यात् ॥ तथा ॥ कारि
का वृत्तौ ॥ यत्ने गर्भे दिता तीर्त्वा कुर्यात् पुंसवनं क्रिया ॥ तिष्ठेदिने शुभे लग्ने समं लेन स

हापि वा ॥ कृत्वा पुंसं न पञ्चासीमंतस्वत्रचक्रमात् ॥ इति ॥ अयमेव मुख्यस्वपक्षः ॥
 शिवस्यामिमन्तत् ॥ व्यक्ते गेपे पुंसवस्यात्सन्धमेवात्तनीयके ॥ एवं मुख्यकाल
 स्य सष्टाष्टमचतुर्थकाः ॥ सीमंतस्यास्य काले वा जायते पुंसवेयदी ॥ एव
 त् गृह्यभाष्यकारसंमतं ॥ इति ॥ प्रकृतमनुसरामः ॥ तत्र पूर्वद्युः सद्यदववा ॥ ब्राह्मणान्मोजये
 कृत्वा ॥ किंच ॥ सर्वधिकर्मकर्मभ्यः पूर्वद्युः सद्यदववा ॥ ब्राह्मणान्मोजये
 दष्टौ हिरण्यनोदनेन वेति ॥ ततो मंगलतो भूत्वा पुण्याहं वाचयित्वा पचत्वा
 वा ॥ लोदीक्षिणत उपवेश्या स्वयमुत्तरतः ॥ असीनः प्राणानायम्या ॥ मम पत्न्याः
 प्रथमे गणसंस्कारद्वारा सर्वगणसंस्कारार्थं पुंसवनाख्यं कर्म करिष्ये ॥
 इति संकल्प्या ॥ दंपती कंकणधारयेतां ॥ कथं ॥ विश्वेताते सवने बुध

वायाययकथंमयवंनिद्रस्मन्नेते॥पारावतंयत्पुरुसंभृतंवःस्वपावृणोःशरभा
 यक्रषिवंधवे॥इतिपुरुषोदक्षिणहस्तेनधारयेत्॥बृहत्सामक्षत्रभृद्बृहस्पतियं
 त्रिष्टुभोजःशुभितमुग्वीरं॥इंद्रतोमेनपंचदशेनमध्यमिदंवातेनसगरेणर
 क्ष॥पत्न्याःवामकरे॥स्त्रीणां॥बृहत्सामेतिबंधनं॥विवाहमौजीस्नानेषुपुंस
 सीमंतयोरपि॥शतानिषेकेचौलेषुसरबंधोविधीयते॥एवमुक्तेषुमंत्रेषुदंप
 ल्योःसरबंधनं॥मौजीबंधोरवस्थेवमुनिभिःप्र॥रिकीर्तिताः॥प्रक्षाल्या
 ल्पसीस्त्रंपवमानादिमंत्रकैः॥पात्रतंडुसंपूर्णनिदधायादतःपरं॥इती॥सनक्ष
 त्रैचसावेचकांचनेनकृतेनवा॥स्थूलमुक्ताफलज्यैतन्माल्यवस्तेरत्नं॥इति
 कंकणंधृत्वा॥उक्तप्रकारेणस्थंडिलंकृत्वा॥ओपासनाग्निंप्रतिष्ठाप्या॥दर्प्या
 उपस्थात्प्राविष्टि॥षट्पात्राणिप्र॥युंज्याफलसहितवट्शग॥खांदषदुप॥ले

शिं० खननूतव-स्त्रं ॥ सकृत्स्युं ज्यातु ॥ प्रोक्षलपात्रादिसंस्काराद्यात्यभागांतिक
 ३० त्वा ॥ सुचाज्यमादाय ॥ धाताददातुनोरयि ॥ मीशानो जगत्तस्थतिः ॥ सतः प्र
 लिनवावनस्वाहा ॥ धात्रे इदं ॥ धाता प्रष्टुजाया उत्तराय ईशो धातेर्दं विष्णुं भुवनं
 जजान ॥ धाता पुत्रं यज्ञमानाय दत्ता तस्माद्गृह्यं धृतवद्विधेम स्वाहा ॥ धात्रे ॥
 धाता ददातु नो ॥ रैयिं प्राचींति वातु मक्षितां वयं देस्य धीमहि सुमतिः ॥ स
 त्पराधसः ॥ स्वाहा ॥ धात्रे ॥ धाता ददातु दाशुषेव सूनिं प्रजा का माया ममी
 पुषे दुरोरो ॥ तस्मै देवा अमृता संव्ययं तां विष्मे दे सो अदितिः स त्रोषाः स्वाहा ॥
 धात्रे इदं ॥ यस्त्वाह द कीरिणामन्यमानो नर्त्यमर्त्यो जोहो वीमि ॥ ज्ञातवेदो
 यशो अस्मा सुधेहि प्रजा ॥ किरं ग्रे अमृतं स्वमश्या ॥ स्वाहा ॥ अग्ने घे इदं ॥
 यस्मै त्वं सुकृते ज्ञाता वेद उक्ता कर्म ग्रे कृणवस्मो नं ॥ अग्नि नः स पु

नदि
 ३०

त्रिंशत्वीरवंतं गोमंतं रघिनेन शतेन स्वकींस्ति ॥ स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ त्वेसु पुत्रश
वसो वृजं न्का मका नयः ॥ न त्यामिंद्रातिरिच्यते स्वाहा ॥ इद्रां पाददं ॥ उक्थ्य उक्थे
सोम इद्रं ममादनी ये नीये मघवानं सुकृतासः ॥ यदीक्षु सवाधः पितरं न पुत्रा समानद
क्षा अवसेहवंते स्वाहा इद्रां पाददं ॥ इति देवतानुक्रमेकायां ॥ धातादिमंत्रेषु स एव ता
धाताय स्वादये अग्नस्तत उत्तरन ॥ इत्येन वेदिद्र इति प्रसिद्ध इति ॥ आष्टावा
ज्या कुंती कुंती ॥ मध्यमं परिधि मग्नौ प्रहृत्य दक्षिणोत्तरैः परिधि मग्नौ प्रहरेत् ॥
उत्तरपरिधि उत्तरार्धमंगारेषु पोत्य परिधि न निमं अ आधार समिधौ प्रहृत्य ॥
सुचिसुवस्था गं निधाया ज्या कुंती ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः सः स्वावभागेभ्यः ॥ सः स्वा
वभागे इदं नममेतित्या गं कृत्वा ॥ आं सोमो दक्षिणो दत्वा ॥ विस्तृज्य ॥ अनुकृतं र
जसा कुमायी फल सहितं वटशाखा प्रेषयित्वा ॥ वस्त्रेण निधायां गुह्ये तर्जनी

शिंग. ३१. भ्यांगहीलाग्रेः म प आ पा ली मुत्तानरमुखं कृत्वा ॥ पुंसुवनमस्तीत्यनेन पद्मपापत्याद
क्षितेन नासिकास्थिदेरसंनिभमतिपलीतं रसगर्भमर्षं तं मिरयति ॥ कर्मणः पुण्या
हं वाचयित्वा ॥ नं कृत्वा ॥ अभ्युदैकं कुर्यात् ॥ इति पुंसवनं समाप्तं ॥ ॥ अथ सीमंतो
नयनमुच्यते ॥ ॥ सौं गौं गौं सति प्रश्नानि षष्ठाष्टमे वा सीमंतो नयनं कुर्यात् ॥ त
था ॥ या शं वक्ष्यः ॥ षष्ठाष्टमे वा सीमंतो मात्यो जात कर्माश्च ॥ ग्रंथांतरसिप
पा वंचतु मां तोप गृह्यते ॥ एत सीमंत सकृदेव ॥ न प्रतिगर्भ ॥ तथा ह हा सितः ॥
सकृत् सकृत् संस्कारं ॥ सीमंतेन स्त्रियो मदा ॥ अयं गर्भप्रसुपं ते स सर्वसंस्कृतौ भवे
त् ॥ एतदष्टम मासदूर्ध्वं न कर्तव्यं नवमे मा सी सत कागार प्रवेश स्थासहितत्वा
त् ॥ अकृतं संस्कारा यदप्रसूयेत तदा गृही-तपुत्रसंस्कर्तव्याः ॥ तथा च सप्तव्रताः ॥
॥ स्त्रीपदा संस्कारा प्रसूयेत कथंचन ॥ गृहीतपुत्रविधिबदेत संस्कारमर्हति ॥ ३१

०॥ आपस्तंबः ॥ अस्य सार्धं दयं वापि बंहो वायस्य पत्नयः ॥ स्त्रीमंतं पुंसवनं चैव संसृ-
ष्टाग्नौ विधीयते ॥ इति ब्रह्मस्य प्रयोगः ॥ शुभे हनिदं पती मंगलं स्तौतौ कृत्वा पुण्याहं
वाच इत्या ॥ प्रातरौषासनं कृत्वा ॥ पत्नीं दक्षिणोपवेष्ट्यादि पती मंगलं स्तौ-
तौ कृत्वा पुण्यावाच इत्या ॥ स्वयमुत्तरत आसीनः प्राणानायम्या ॥ मम पत्न्याः प्र-
थमं गर्भसंस्कारद्वारा सर्वं गर्भसंस्कारार्थं ॥ स्त्रीमंताख्यं कर्म करिष्ये इति संकेत्य ॥
उभौ कंकणौ दृष्ट्वा ॥ अस्युदैकं कृत्वा पूर्ववदौषासनाग्निं प्रतिष्ठाप्य ॥ दद्याज्यस्था-
त्या विधिषट्पात्राणि प्रयुज्य ॥ विहृत्य वा मातृकां त्रिलीमौ दुंबरशाखां दर्श-
पुंजीलां च प्रयुज्यादौषागां तं कृत्वा ॥ पत्नीमन्वारध्यायां पुंसवनोत्त-
मेण ॥ धाता ददातु नो रयिमिति चतसृष्वेत्वा हृदा कीरिहोति च तसृषिः
प्रतिमंत्रमष्टौ वाज्या हुती हुंत्या ॥ जयादि ब्रह्मसि सज्जनां तेऽग्नेः पश्या सती

प्रांश्चुरउपवेश्यनेल्याशुलव्यात्रिभिः पुंजीलैरौदुंबरशाखाच ॥ भूभुक्तिः सु
 वोराकामह ५ सहस्र ५ सहस्र ५ हृती हवे शृणोत नः सुभगा बोधतु मना ॥ सी
 यत्तपः स्तुत्या हि द्यमानया ददातु वीर ५ शतदाय मुष्ये ॥ यास्तोरकेस्तु
 मतयः स्तुपेशस्तोयाभिर्ददाति दा ५ श्रुषेवस्तु नि ॥ ताभिर्नो अयस्तु मना उ
 पागहि सहस्रपोष ५ सुभगे रराणा ॥ इति पल्याः सीमंतमूर्धं मुनीय
 याते गायतमिलि वीणा गाधिर्नो स ५ शास्त्रि ॥ तौ गायेयातां ॥ सोमएव न
 इति ॥ सोमएवनो राजेत्याहु ब्रह्मिणी प्रजाः ॥ विहृतचक्र आसीनास्तीरे
 लायमुनेतवा ॥ इत्यसौ स्थाने समीप नदी निर्देशं कुर्यात् ॥ नदि निर्देशं गा
 येयातां ॥ अथ पत्नी कंठे विहृत्य वमालिकां निधाय ॥ नक्षत्रोदयपर्यंतं ३२
 दंपती मोंनी नै भूयातिष्ठेतां ॥ नक्षत्रोदये सति प्राची मुदीची वादिशुभु

थ

पनिक्रं स्या ॥ वत्समं न्यारक्य कर्तुं वः सुवरिति जपित्वा वाचं विसृजतः ॥ इति । स्त्री
 मंतो नयनं ॥ अथ जातकर्मणि ॥ अ बार्हस्पत्य संहितायां ॥ अथात संप्रवक्ष्या
 मि जातकर्मक्रियाश्रुतं ॥ जातस्य विष्ट नाशाय निरोधत्वा म सर्वदा ॥ दीर्घायुत्वा
 यवा स्यैव सर्व संपत्सम् ॥ धये ॥ जन्मनो स्याश्रुत्वा सो गा विनाशा यवि
 शेषतः ॥ ब्रह्मा उपुराणे ॥ जाते पुत्रे पितु स्नानं स चैतं तु विधीयते ॥ जाते कर्म
 नशा कुर्याद्वा ह्यमस्युदयं च सः ॥ प्राङ्मुखो कृता नापुं सो जातकर्मविधीयते ॥
 व मंत्रं स्थाशनं कार्यं हिरण्यमधु सपिषां ॥ दिवस्पृशति यद्रूपे रापश्चा संकुलित
 था ॥ बहुनामपि मंत्रेण सर्वमन्य एथ मवेतु ॥ जावापः ॥ जन्मनो नंतरं की र्पं जात
 कर्म पथ विधिः ॥ देवा दती तै कालं च दता ते सूत के सवेतु ॥ विष्णु धर्मोत्तरे ॥ अक्षि
 नं नास्यां कर्तव्यं आध्वै पुत्र जन्मनि ॥ अ शुचौ परमे कार्यं अथान्वा निपथात्म
 निः ॥ इति स्मृत्य क्रमः ॥ कु मारे जाते सति ॥ अस्य कुमारस्य जातकर्म करि

३३

३

य इति संकल्पा ॥ दिवस्य रिपु मंजं ज्ञेयं अग्निरस्मिद्वितीयं परिज्ञातवेदाः ॥ तृती
 यमस्तु नमणाज्जस्रमिधानं नृनं जरे स्वाधीः ॥ विद्याते अग्ने त्रेधा त्रयाणि
 विद्याते सप्त विष्णु तं पुरुषे ॥ विद्याते नामा परमुहाय विद्या नमुध यत आ
 जगंथा ॥ समुद्रे चानमणा अस्वंतरन च सा ईधे दिवो अग्न ऊर्ध्वम् ॥ तृतीये
 त्यागं सितं विवाः समतपो नो महिषा अहिर्नृन् ॥ अक्रंददग्निस्तनयं निवधोः
 सा नारे रिहृ दीरुधः समं जन ॥ सद्यो जज्ञा नो विहीनिधो रूख्यदारो सीमानुना
 कास्यं नः ॥ उशिष्या वक्रो अरतिः सुमेधामर्तेषु गतिरन्तो निधामि ॥ इयं त
 धूम मरुषं सारिष्वदसु केण वोचिषा धामि न क्षतम् ॥ विम्वस्य केतुर्भुवनस्य
 गकी आ रोदसी अपलो ज्ञायमानः ॥ वीडुं चिंदद्विभस्मिनस्य रायं त्रनायुद
 ग्निमपजं नपंचा ॥ श्रीणामुदरो धरुतो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगो ३३
 पाः ॥ वसोः सुनुः सहसो अस्तु राजा विष्वा यम उषसा निधानः ॥ यस्ते अयक

एवद्भूतशोचेपूण्डेवधृतं तमग्ने॥ प्रतं नयप्रतशवस्यो अद्या सिद्धुन्नां देवस्य
 कंयविष्ठा ॥ आतं सत्र सोम व सेषु गउर्धु उ ब्य आ सत्र शस्यमाने ॥
 प्रियः सूर्ये प्रियो जगता सवात्सु ज्ञानेन सिनददु जनिहैः ॥ त्वामग्ने जै वै मोना
 अनुद्यु निस्वावस्तु निदधिरेवा र्योणि ॥ त्वया सह द्रविण मिषमाना व्रतं गो मंत्र मु
 शितो विवव्रुः ॥ दृशानो रुक्म ठरुष्यो य घो दृ र्मषमायुः प्रिये रुचानः ॥ अग्निरग्ने
 तो अस्मि नहः सह संपु ष्या स्येधमाना स्वेवशे ॥ अनेन यजुषा शिरु मं क
 मंत्रिय ॥ अस्मि नहः सह संपु ष्या स्येधमाना स्वेवशे ॥ अनेन यजुषा शिरु मं क
 उपवेश्य ॥ अंगादगस्तु सवसि हृदया दधिजा र्यसे ॥ आत्मा वै पुत्रना मासि स
 जीविशरुदः शतं ॥ अश्मा कवपर मुर्ध्ववहिरं र्यमस्तु तं सव ॥ पशुना हा हिं का
 रेणा कि जि धाम्यसौ ॥ कार्तिके ॥ इति शिशु मं कि मंत्रिया ॥ एताभ्यमेव मंत्राभ्यां
 शिशो मूर्ध्ना न्यवधाय ॥ इमौ मंत्रौ दक्षिण कर्णे जिपति ॥ अस्माकवेति मंत्रस्यासौ

३

॥ शिंगाः स्था नेत व जं न नक्षत्र नाम सं बु ध्या निर्दिशति ॥ कानीक रोहिण मार्गशीर्षाद्रकपुन
३५ वसोस्तिष्याश्लेषमाघफाल्गुनफाल्गुनहस्तवैत्रस्वातीविशाखातुलाधन्येष्टम
जायाय भ्रावणश्रविष्ठशतभस्मिषजमोष्टमोष्टपदरैवताश्रयुजपश्रयोतिवा ॥ इ
ति नक्षत्र नाम निर्देशः ॥ तथा ॥ संग्रहकारिका ॥ योरेवमत्येविषुदिरादौ मातेकुमा
रस्य वशात्पुत्र्य ॥ एतेषु नाजोक्तपरस्ततो न्यस्वर्गो रक्षिर्घसविसर्गइष्यति ॥ इति प्रो
पकृति ॥ मेधांतेदेवः सवितामेधादेविसरस्यति ॥ मेधांतेअस्विनौदेवावाधतांपु
ष्करस्वजा ॥ त्वमिमेधांत्वयिप्रजां त्वयिस्तेजोदधात् ॥ त्वयिमेधांत्वयिप्रजां त्व
यींद्रइदमं दधात् ॥ त्वयिमेधांत्वयिप्रजां त्वयिस्तेजोदधात् ॥ इत्यादौर्षेणानिमंत्रास्य
राः क्यं बधा ॥ सुवर्णेधत्वंतमुक्तंमधुकुमारसकृत्प्रादाइत्यादित्रिषेत्वा निरनृ सादि
तैत्वा दहो मृंचा निवरुणस्यपशात् ॥ अनागसं ब्रह्मलोत्पाकरोमिशिवेतेद्यावा ३५
पथिर्वीरुकोदमे ॥ रांतेअग्निसहस्रिस्तुशरांदावापथिविसहोषाधीक्षिः ॥

शमंत्ररिक्ताः सहवातेनुते शंतेच तस्मः प्रदिशोऽसंबन्त ॥ यादैवीः श्रतस्मः प्रदिशो
वातपतीरभिस्रयोविचष्टे ॥ तासां स्वाजरस आदधातुं मिप्रयक्ष्मएतनिरकृतिं
पराचैः ॥ अवाचि यस्मादुरितादवर्त्येदुः पाशां निरुक्तैः त्येचोदमेचि ॥ अहाजतिम
विधत्स्यो नममस्तु इदं सुकृतस्य लोके ॥ सूर्यमृतं तमसोऽग्राह्याय देवअमुचं
नमृतं जेन सः ॥ एवमिभं कृत्रियाज्जामिश ॥ सादहो मुंचामि वस्तुस्य पाशात् ॥
इति पंचमंत्रैः कुमारः सकृत्प्राशित्वा ॥ कस्वाहा सुवस्वाहा सुवस्वाहा ॥ स्वाहा ॥ इति
दधिनिभ्रमाज्यं कांस्यपात्रे सकृत्प्राशित्वा ॥ शेषमङ्गिः सः सत्यगोबन्धस्थाने निनीया ॥
माते कुमारः रसोवधीन्माधेनुरित्यासारिणीः ॥ प्रियाधनस्य कूपारधनानां स्वेवशे ॥
गहे ॥ इति मातुरं के कुमार आधाया ॥ अथ कुमारो जरायुं नदीधमायुः ॥ पस्मेत् ॥ स्तनं ध
प्रभायायुर्वचोपशोबले ॥ इति कुमारं मातुर्देसरास्तनं प्राशयित्वा ॥ यद्गमेहृदयं दिवि
चंद्रमसि म्रितं ॥ तदुर्विपश्यमाहं पौत्रं मघं रुदं ॥ मने सुशेमेहृदं यद्विचिंद्रं

शिं ग० वेदाहं तस्य जा प नो ॥ वेदान्तस्य तैश्च यं माहं पोत्रमघं रुदं ॥ इति कुमारं स मावसि मू३
 ३५ ३५ ॥ नामयति नरुद तियत्र वयं वदामसि यत्र चासि नृणां मसि ॥ इति तत्र संविष्ट कुमा
 रमुपस्पृश्य ॥ आपः सुपेणुना गत रक्षाक्षिः सि निरितो नुद ध्वं ॥ इति शिशोः शिरः स
 । नीपे उदकुं संनिधाय ॥ तत्राग्निं प्रतिष्ठाप्य ॥ परिस्तीर्य फलीकरणेन आनृ स र्षपा
 नं त्रलिना सकृदवदाय ॥ तिष्ठं जुहुयात् ॥ अयं कल्पित यंतं तं स्मृत्वा नमि वो हृक्षं ॥ अ
 जा वासितामिव मरुतः पर्याधः स्वाहा ॥ मरुद्भ्यः इदं ॥ शेषः हुत्वा तद्धेषण स्वाहा
 मरुद्भ्यः ॥ इति द्वितीयो हुत्वा ॥ पुनरप्यं त्रलिनादाय ॥ शंडेरथः शंडिकेर उल्खत्नः ॥
 च्यवनो नश्यतादित स्वाहा ॥ मरुद्भ्यः इदमिति पूर्ववधुत्वा ॥ स्वाहा ॥ मरुद्भ्यः
 स्वाहा मरुद्भ्यः इति द्वे ॥ पुनरं त्रलिनादाया ॥ अयः शंडो मर्कतुरु वीर उल्खत्नः ॥
 च्यवनो नश्यतादित स्वाहा ॥ मरुद्भ्यः इदमिति पूर्ववधुत्वा ॥ पुनरं त्रलिनादाय ॥ के महि
 शिनी श्वलो मिनीः त्वजा पोत्रोपकाशनी ॥ ॥ अपेत नश्यतादितः स्वाहा ॥ म ३५

तो

रुद्रः इदमिति पूर्ववधुत्वा ॥ पुनरंजलिनादाय ॥ मित्रवाहसः कौबेर कारकोराजे
नप्रेषिताः ॥ यामे सुज्ञानयोग्यं तीक्ष्णं फलिनाकृतां स्वाहा ॥ मरुद्रः इदमि
ति पूर्ववधुत्वा ॥ पुनरंजलिनादाय ॥ एताध्वतेतां न हूतेत्यमं ब्रह्मणस्पुत्रः ॥
तानग्निः पर्यसरत्तानिंद्रस्तान्ब्रह्मस्पतिः ॥ तानहं वेदब्राह्मणः प्रमशतः कुट्टंता
न्यिकेशालंबनस्तानास्वाहा ॥ पूर्वपक्षां नपितुं स्युचै आष्यकर्णकः ॥ मातातघ रि
न्यासपतिग्राभे मिथुरमिच्छंतीं च तोफुलिनाकृतां स्वाहा ॥ मरुद्रः पूर्ववधुत्वा
॥ पुनरंजलिनादाय ॥ निशीथचारिणीप्रेक्षिते कुलं ॥ यास्वपंतं बोधयति तस्य
विज्ञानाग्रामनः ॥ तास्वात्वं कष्टवर्त्मने कोमान्द्रुदयं यकृत् ॥ जग्ने अक्षीति
निर्दहस्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ इति द्विर्जुहोयत् ॥ इत्यष्टा
वाज्याहुती स्तिष्ठं विजुहोयत् ॥ देवतानुक्रमिणकायाः ॥ ज्ञातमहो ज्ञे मरुतम
सासास्वाद्येषु पश्चादपि चाष्टमैग्निरिति ॥ ततो हिरण्येनाभ्युदैकं कुर्यात् ॥ ततो

स्वसासंधिनी

शिगा० यहा पाठान् प्रविष्टे प्रविष्टे तूष्णीं मग्नौ फलिकरणाभिमान् सवर्षपानावपते तिसंशा
३६ स्ति ॥ एवं ते पितृथा कुरुः ॥ सूतनिकैर्गमपर्यंतं प्रतिदिनं मयंकलिमिसादि कुर्यात् ॥
इति ज्ञातकर्मविधिः ॥ अथ नामकरणं ॥ तत्र विधिः ॥ तथा ॥ सविष्णोत्तरपुराणे ज्ञात
स्त कर्मदिने कार्यं गुह्यं वै नामदैवम् ॥ प्राशनं कर्तव्यं दिनेषु कादशे दिषु ॥ धर्मशास्त्रे ॥ म
नीषिति गृह्यपत्रे शिष्टात् ॥ त्रिविधिना प्रविख्यातं नक्षत्रं गुह्यमेव च ॥ स्याद्यवहा
रिक्तं चेति धर्मसिः ॥ इति नामकरणा काळः ॥ इति सविष्णोत्तरपुराणे ॥ नाम धेयं
दशम्यां ॥ केचिदिपार्थिव ॥ द्वादश्या मपरे रात्रौ मुनिपुर्णतथापरे ॥ अष्टादशो ह
नितथा वदंत्ये मनीषिण इति ॥ तत्काळात्तितिदिनानि शोध्यं ॥ न च विष्णु
धर्मोतरे ॥ अथवा काग वशेषु दिनेषु तत्तत्काले ॥ मन्दिषु चर्कषु नामा कर्मवि
धीयत इति ॥ केचिन्मासस्मा मापि कुर्यादित्याहुः ॥ प्रकृतमेतु सारमः ॥ जन्मप्र कदि
कृत्स्ने कादशो ह निमाता पितररूपविश्य ॥ पुंर्याहं वाच इत्या ॥ प्राणाना यं न्या ॥ ३६

ममपुत्रस्य नाम कर्म करिष्य इति च इति संकष्या ॥ शिशुमार्गशीर्षादिमासेषु यस्मि
न्मासि जातः ॥ तं मासेनामपूर्वदत्त्वा ॥ पञ्चादिष्टनादद्यात् ॥ मासनामादि
कानि ॥ कृष्णो न तो न्युत म्रक्रीवैकुण्ठो यज्ञनादनः ॥ उपेक्षेयज्ञपुरुषो वासुदेवस्त
था हरिः ॥ योगीशः पुंडरीकाक्षो मासना न्ये मो नुक्रमात् ॥ इत्येतेषु नामसु एकं
दत्त्वा ॥ सुमहेश्वरनामासि इत्यादि समाक्षरमेकं नाम दद्यात् ॥ कुमार्यस्ते द्वौ ॥
असमाक्षरं नामादद्यात् ॥ अभ्युदैकं कुर्यात् ॥ इति नामकरणं ॥ पिता सर्व
दाप्रशंसयेत्या ॥ अंगदंगात्संभवसि हृदयो दधिजसे ॥ वेदो वेपुत्रनामासि स
जीवशरदः शतं ॥ अशमासवपरः शुर्षवहिरं एष मस्तंतं सव ॥ पशूनां त्वाहि
करेणाभिजिध्रामि महेश्वरशमन ॥ ॥ इति दास्यां पुत्रमभाक्षि मंत्र्या ॥ तस्य मू
र्धनमवघ्राया ॥ अग्निरायुष्मांस्त्वव न स्यति कि रायुष्मौ ते न त्वा युषायुष्मं तं करो
मि ॥ सोमज्जायुष्मांस्त्वज्जाषधी कि रायुष्मां ते न त्वा युष्मं तं करो मि ॥ यज्ञ

श्रीग ॥ आयुष्मांसदक्षिणाभिरामुष्मतेनत्वापुष्पायुष्मंतं करोमि ॥ देवा आयुष्मंतस्ते मृतेनायु
३६ ष्मंतस्तेनत्वापुष्पायुष्मंतं करोमि ॥ पंचमंत्रान्पुत्रस्य दक्षिणैर्कलैर्जपति ॥ सर्वस्मा
दात्मनः संस्कृतासि स जीव शरादः शतं ॥ इति पुत्रमन्त्रमंत्रयेत् ॥ इति नाम कर्ण ॥
विरूपाक्षने गति ॥ अथ अन्नप्राशनं ॥ जन्मप्रकृतिषष्ठमेमासि पूर्वघुराक्यदैकं कु
यीत् ॥ परे घुः पुं एयाहं वाच इत्या ॥ प्राणानामंम्यामम इमं कुमारं अन्नप्राशनेन कर्मणा
संस्कृदिष्ये इति संकष्या ॥ आक्युदैकं कृत्वा ॥ कर्मणः पुं एयाहं वाच इत्या ॥ शिशोर्दक्ष
णहस्ते कं कलंबधियात् ॥ तथा विधिरत्नकारिकाः ॥ षष्ठे मासि कृता आधे वाचयित्वा
शिशोर्द्विजः ॥ मर्जयित्वा प्रतिसंरं बध्नास्युर्विधिवक्तुमः ॥ इति ततः ॥ स्वरपात्तौषधी
नां संप्राशयामिश्रिवास्त आप ओषधीनां संप्राशयामिश्रिवास्त आप ओषधीनां संप्राशयामिश्रिवास्त आप
ओषधयः संतुमहे भवरशर्मन् ॥ सुवोपात्तौषधीनां संप्राशयामिश्रिवास्त आप ओषधयः संतुमहे भवरशर्मन् ॥ स्वरपात्तौषधीनां ३६
षधयः संतुमहे भवरशर्मन् ॥ स्वरपात्तौषधीनां ३६

रसंप्राशया मिश्रिवास्त आप ओषधयः संत्वनमीवास्त आप ओषधयः संत्वनमीवास्त
मन् ॥ फूर्त्तुर्वैः स्वरपात्तोषधीनां रसंप्राशया किंनि वास्त आप ओषधयः संत्वनमी
वास्त आप ओषधयः संत्वनमीवास्त आप ओषधयः संत्वनमीवास्त ॥ इति दधि मधु घृतौ दनात्सं स उप्रा
शयेत् ॥ इति संप्राशनं ॥ अथ पाहित्रयोदशोमः ॥ यद्येता निगर्ता धार्ता निगर्ता
तक्ता लोपुन कुर्यात् ॥ तथा गृह्य प्रायश्चित्तौ ॥ चोद दवा चीनं सं स्कार लोपे संध्या
दिनित्य कर्म लोप ब्रह्मचारि लोप गृहीतो वास्त लोपे च कृत्वा ग्रामे नर सस्याग्निं प्र
तिष्ठाप्य पाहित्रयोदशोमं कुर्यात् ॥ तस्य प्रयोगः ॥ एतत्कर्म लोप प्रायश्चित्तार्थं
पाहित्रयोदशोमं करिष्ये इति संकष्या ॥ लोक्त्रिकाग्निं प्रतिष्ठाप्या ॥ दद्यात्प्रस्था लो
प्रोक्षणा स्तुवा विनिचत्तादि पात्राणि प्रयुज्या रुज्य सं स्कारौ तेग्निं परिबिन्धा ॥ सुवा
ज्यं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा ॥ फूरग्रये च पृथिव्ये च महते च स्वाहा ॥ अग्रये पृथि
व्ये महत इदं ॥ सुवो वामवे चोत्तरिक्षाय च महते च स्वाहा ॥ वामवे चोत्तरिक्षाय च

शिं गा०

३८

ते इदं ॥ सुवरादित्या यदिवेचमरुते च स्वहा ॥ आदित्या यदिवेचमरुते च स्वहा ॥ इदं ॥
पाहि नो अग्नये न से स्वाहा ॥ पाहि नो अग्नये न से इदं ॥ पाहि नो विश्ववेद से स्वाहा ॥
पाहि नो विश्ववेद से इदं ॥ यज्ञं पाहि विश्वाव सो स्वाहा ॥ यज्ञं पाहि विश्वाव सो इदं ॥
सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा ॥ सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा ॥ इदं ॥ पाहि नो अग्नये कय ॥
पाहि नो अग्नये कय ॥ पाहि नो अग्नये कय ॥ पाहि नो अग्नये कय ॥
वेद इदं ॥ पुनरुज्जीवते स्वपुनरग्न इवायुषा ॥ पुनः पाहि विश्वतः स्वाहा ॥ अग्नये
इदं ॥ सहस्रेण निवर्तस्वाग्नेषि न्वस्वधारया ॥ विश्वस्मिन् या विश्वतः स्पर्श ॥ स्वाहा ॥
अग्नये इदं ॥ पुनरग्नये चेति तिसृक् कृत्वा ॥ अग्निं परिषिञ्चान्तरितानि कर्माणि कुर्या
त् ॥ पाहि त्रयोदशो ज्ञोमः समाप्तः ॥ अग्नौ लोका कर्मभ्यश्च ते ॥ जन्म प्रकृति तृतीयं
वर्षं पुनर्वसुनक्षत्रे ज्योतिर्विदुक्तं शुक्लमेवाचो लं कुर्यात् ॥ तत्र पूर्वेषु राभ्युदेकं क
त्वा ॥ परेषु पुण्याहं वाच इत्या कुमारं दक्षिणत उपवेश्या स्वयमुत्तरत आसीनः प्रा

पाहि
३८

लानामंभ्या ॥ इमं कुमारं चोलेन कर्मणा सः स्फुरिष्य इति संकल्प्या आभ्युदे कंकुत्वाणि
बोवाच इत्या ॥ उपनयनवसीमंतवत् ॥ इति मूलग्रहोक्तं ॥ कुमारं वीचं इत्या भोज
स्थंडिलं कृत्वा त्रिप्रतिष्ठापनं कृत्वा ॥ दर्शस्थानं विविधपात्राणि प्रयुज्या ॥ यवकुशरी
तोलोदकौ दुर्बरशारवादर्क्षपुत्रीलानदुहकृत्वा लम्पासीनं कृत्वा पात्रोत्तरतः सप्त
पुंज्या प्रोक्षणपात्रे सः स्काराद्या उपभागांते न्वारब्धा ॥ धाताददानुनोरर्थि ॥ वा
वनस्वाहा ॥ धात्रे इदं ॥ धाता प्रजापातनराय ॥ धनवद्धिधेमस्वाहा ॥ धात्रे इदं ॥
धाताददानुनोरर्थि प्राची ॥ सत्यराधसस्वाहा ॥ धात्रे इदं ॥ धाताददानुदाभुवे
वस्तुनि ॥ सजोषस्वाहा ॥ धात्रे इदं ॥ यत्स्वाहदाकीरणा मन्यमानः ॥ अमृतं त्व
स्याः स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ यस्मै सः सुकृते जावेदं ॥ रथिनं शते स्वस्ति स्वाहा ॥
अग्नये इदं ॥ त्वे सुपुत्रं शवा सो वृत्रं ॥ नत्वा मिंद्रतिरिच्यते स्वाहा ॥ इंद्रया इ
दं ॥ उक्थ उक्थे सोम इदं ममादनीये ॥ अवते हवते स्वाहा ॥ इंद्रया इदं ॥

कुमारः स्य शिरः केशान् ॥ हस्ती विधिमाकृत्वा ॥ ततः स्त्रीदर्शनादाया ॥ शिरःपुरः स्नानं तर्धाय ॥

शिंगा० इत्यष्टा वा व्याहृतीर्हृत्वा ॥ त्रयादीन् हृत्वा अग्रेः पश्चात् कुमारैर्दुःस्व उपवेश्म ॥ उद्योगेन वा
३९ यउदकेने सदि तिः केशान्वपन् ॥ इति हूणोदकं शीतोदकं निनीया ॥ आपउदं तु जी
वसे दीर्घा मुत्वा यवर्चसे ॥ ज्योत्स्नं च दशे ॥ इति कुमारस्य शिर आर्द्रकृत्वा ॥ वेण्या
शल्ल्या त्रिभिर्दक्षिणं जीले रौदुंबरशाखया ॥ येन वपत्स वितासुरेण सोमस्य
राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ॥ तेन ब्रह्मणो वपते दमस्या युष्मांजरदधि र्यथो सदयमसो
२ महेश्वरशर्मन् ॥ इति पुंस्तो शिरः प्रवपे ॥ कुमारस्य माता ॥ तदस्मावे ब्रह्मचा रीवा ॥
यवसहितमनहु च्छरुत्पिंडं गृहीत्वा ॥ दक्षिणतस्थिता ॥ यस्तुरेण मर्चयता सुपे
शस्तावत्रापसिकेशान् ॥ शुद्धिशरो मास्यायुः प्रमोषीः ॥ इति वपंतं माताचार्यमनु
मंत्रयते ॥ आचार्यस्तो क्रे शन् ॥ शकृत्सिं डे निधाया ॥ पुनः स्त्रीदर्शनादाया ॥ ॥ ॥
शिरो दक्षिणतों तर्धाय ॥ येन पूषा ब्रह्मस्य रत्रे रिदस्य चायुषे वपत् ॥ तेनास्यायु ३९
ववपसौ भोक्ता यस्वये ॥ इति दक्षिण केन्या पश्यत्वा ॥ तान् केशान् शकृत्सिं डे निधाय ॥

पुनस्त्रीदक्षीनाधाय ॥ शिरःपश्चान्तर्धीय ॥ येन फल्यश्च रात्रे पंत्योऽपश्चात्तिस्सू-
 र्य ॥ तेनास्यायुषेवपसोऽश्लोक्यायस्यस्तमे ॥ इतिपश्चान्केशान्वापइत्वा ॥ तान्
 केशान्शकृत्सिंडेनिधाय ॥ पुनस्त्रीनृदक्षीनादायोऽन्तरतोतर्धीय ॥ येन कृषाबृह-
 स्पतेरंज्रेरिदस्पचायुषेवपत् ॥ तेनतेवपानिमहेभ्वरशर्मन्नायुषावर्चसायथा
 श्योर-कसुमनाञ्जसाः ॥ इत्यन्तरकेशान्वापइत्वा ॥ तान्केशान्शकृत्सिंडेनिधाय ॥
 शिपेत् ॥ ॐ क्लीं ध्ये क्लीं नतोभातो बं चा शीवा उ त्सा य केशान्वरुणस्य राजो बृहस्पतिः स
 विता सोमोऽग्निः ॥ तेभ्यो निधातं बहु धान्विदं नंतराद्यावापथिविः अपः सुवः
 इतिकेशसहितासकृत्सिंडे उडुंबरमूलेदक्षस्तंबेवा निदध्यात् ॥ ततः कुमारस्य
 शिरःप्रतिदिशं शित्वा यथाऋषिर्वा वा स्थाप्य ॥ शिरवावर्जसवीन्केशान्वापइत्वा ॥
 ॐ रं प्रक्षाल्य गूढं स्थापइत्वा ॥ तेन अहं कर्म न कुर्यात् ॥ नतो बं ह्मणे वरं दद्यात् ॥
 वरशब्देति धेनुरुच्यते ॥ गोवी फलानि परो न्य इत्युद्यापस्तंबे नोक्तं ॥ इति पेंतर्त

शि

ॐ

शिगा० शिं गेयस्वरिविरचितायां प्रयोगपद्धतौ चो लकर्म समाप्तः ॥ श्रीगुरवे नमः ॥ अथ मु
पनैनमुच्यते ॥ तत्र गस्तिष्ठमेवा ब्राह्मणमुपनीषत् ॥ तत्राह याज्ञवल्क्यः ॥ गस्ति
ष्ठमेवा ब्राह्मणस्यो नयनमिति ॥ आपस्तम्बः ॥ गस्तिष्ठमेषु ब्राह्मणमपनीत्येत्यादि
धर्मशास्त्रेत्यादिकांस्त्योपनयनकालीनाह ॥ सर्वमेवं ब्रह्मवर्चसकाममष्टमायुष्का
मनवमेतेजस्वमंदशमंत्रायकामं ॥ मेकादशेद्रियकामं रद्वादशे पञ्चकामं नि
त्यादितैवेव क्रतुमह ॥ वसंते ब्राह्मणमुपनीत ॥ ग्रीष्मे राजन्यमग्निसादि ॥ ज्यो
तिषरत्नमात्मनो ॥ विप्रं वसंते क्षितिपं न्निदधे वैश्यं घनाते वतिपं नीदध्यात् ॥
माघादिशुक्रांतिकपंचमासाः साधरणी वा सकलदिज्ञानी ॥ इति ॥ तत्राभ्युदेक
दिवसात् पूर्वदिवसरात्रौ वृद्धाचारमनुस्मृत्यपुण्याहं वाचयत्वा ॥ कुमारस्य न
वतं नृमज्ञौ पवीतं धृत्या ॥ प्राणानायं न्य ॥ ईमे कुमारं पनयन कर्मणा सः स्वरि
ष्यन्त्याः ॥ तदंगत्वेन आभ्युदेकं कृत्ये ॥ यदि पूर्वतस्त्यजातकर्मदिनि नैक्रियते ॥

अस्य

इमं कुमारं जातर्कं मनामकर्त्ता न प्राशनं चोत्पन्नयनाख्यैः कर्मभिः संस्कारिष्यमा
लः ॥ इत्युक्त्वा श्रुदैकमेकमेव कुर्यात् ॥ तथा स्मृत्यर्थसारे ॥ गुणशक्तिप्रयत्नाणां
तत्रैवं नानावृत्तं ॥ नादीश्राद्धं कवेदेकं होमं त्रैः प्राथक्यं प्राथम्येति ॥ संकल्प्यैकुमा
रस्य जायुष्यामि वृद्धयर्थं इडावाचनं करिष्ये ॥ इत्युक्त्वा ॥ इडादेव हर्मनुर्यं जनीश्वरो
भायै पितरो नुमदं तु ॥ इति ब्रूयात्ततः ॥ परेद्युराभ्युदैकं कुर्यात् ॥ तत्राभ्युदैकं कर्त्तव्यमिति
हा ॥ उपनयनादिस्नानांतकर्म आभ्युदैकं क्रियां ॥ पिता कुर्यात्तदूर्ध्वं तु पारणे तथा विधिः ॥ प्र
संगादपरो विशेषः ॥ नादीश्राद्धं पिता कुर्यात्पुत्रीपुत्रविवाहयोः ॥ उत्तरेषु विवाहेषु स्वयं कुर्यात्
नादिकं ॥ इति ॥ अपितकस्य नादीमुखदेवतानीयमाह ॥ असंगोत्राः ॥ स्वगोत्रावायव
आचार्य उपायने ॥ तत्रोपनयनापि त्रादीनुद्दिष्टाभ्युदयं चेत ॥ अन्यकायामयं मार्गो मुनिभिः
समुदीरयेत् ॥ इत्यापः स्तंबः ॥ उपनीतो लुपि त्रादेरभावेन्यां नियोजयेत् ॥ आचार्यपितर

॥शिंगा०

२९

स्तत्रवृद्धिः श्राद्धोत्तुदेवता ॥ इति ॥ एतदसमीचीनं निमित्तानां तरेणापि श्राद्धीनि योगात् ॥ माता
महादयोपनयनं कुर्यादिति तदाचार्यः ॥ पितरप्यनं दी श्राद्धे देवता ॥ आचार्यस्तास्य त ॥ तथानि
यो जक्रूरुपत्वा त उपनयनं कर्त्तुं स्तुपितैवोपनयेत् ॥ पुत्रान् ॥ तदभावे पितुः पिता तदभागे पि
तुर्भ्राता ॥ तदभावे तिस्रोदरः ॥ इति प्रकृतिमनुसरामः ॥ पूर्वद्युराभ्युदेकं कृत्वा ॥ परेद्युः ॥ आ
चार्यकुमारो मंगलं स्नातो भूत्वा ॥ पुण्याहं वाचयित्वा ॥ कृतशौचमाश्वादि कोपीनं कुमारं दक्षि
णत उपवेश्य ॥ स्वयमुत्तरत आसीनः ॥ प्राणानायम्य ॥ एवंगुणविशेषणविशिष्टां शुभं भवतिथौ ॥
मम इमं कुमारं महेश्वरशर्माणं कुमारमुपनेष्य इति संकल्प्य ॥ कुमारस्य कंठं कृण्वन् बध्वा ॥ अग्निं
प्रतिष्ठाप्य ॥ आचार्यस्य प्रत्येकं कृच्छ्रं यं कुर्यात् ॥ तथा कारिकावृत्तौ ॥ आचार्य आदौ स्वशरीरवृ
द्धिं कृत्वा ॥ अथ शिष्यस्य शरीरवृद्धिं ॥ कृच्छ्रत्रयेण प्रथमं यथावदग्निं समारोप्य संनिधः ॥ अहि
स्यः ॥

२९

इतिकेचिदुपनीतस्य कामचारवादतक्षणं प्रायः स्थितमाहुः ॥ तथा ॥ विष्णुपुराणे ॥
भक्ष्याभक्ष्यतथापेह्यवायेवाय तथा नृते ॥ आसिन्कालेन दोषस्यासंयावंनोपनीय
ते ॥ ज्ञातकर्मणः ॥ ब्रह्मक्षत्रियविशामर्वाङ्गो जीनबंधनात् ॥ स्यात्कामचारभक्षोक्तैर्म
स्ते ॥ हतः पातकादृचैः ॥ कामचारस्वेष्टागमनं कामचादौर्लब्धादसंभाषणं परियुषितादि
भोजनं ॥ एतेष्वनुपनीतस्य महापातकं विनाशो नास्ति ॥ मुनः ॥ ततः ॥ आभ्युदेकं
कृत्वा ॥ कर्मणः पुण्याहं वाचायेत् ॥ सोदकं कलशं तदुल्लंघनं ब्रह्मकृत्पात्रेणापि धायत्री
ह्याद्योषधीषु संस्मर्य आचार्यः ॥ कर्मणः पुण्याहं वाच इष्ट इति संकल्प्य ॥ ॐ कर्मणः
ॐ पुण्याहं कर्मणोः स्तुतिर्भवंतो ब्रुवंतु ॥ इति ब्राह्मणं न्यार्थयेत् ॥ ते ब्राह्मणः ॥ पुण्याहं
कर्मणोः स्तुतिर्ब्रूयात् ॥ इति त्रिः ॥ पुनराचार्यः ॥ ॐ कर्मणः स्वस्तिर्भवंतो ब्रुवंति त्रि
यात् ॥ इति त्रिः ॥ ब्राह्मणः ॥ ॐ पूस्वस्ति कर्मणोः स्तुतिर्ब्रूयुः ॥ एवं त्रिः ॥ आचार्यः ॥

विं गा-

७२

मुखसमंकलशमुधत्वा ॥ कुमारः स्याज्जलोपुण्याहसमधिरस्तु ॥ वर्षशतंपूर्णमस्तु ॥ गोत्रा
भिरुधिरस्तु ॥ दीर्घायुरस्तु ॥ शान्तिः पुष्टिः स्तुष्टिश्चास्तु ॥ शिवः शिवमस्तु ॥ पुनरपि गोत्रां
ह्यणोभ्यः श्रुभंभवतु ॥ इति उदकं निनयेत् ॥ यत्र यत्र आशिषो वाचयते स त्तत्र कर्मणः
पुण्याहं वाचयेत् ॥ तथा ॥ कारिका वृत्तो ॥ आशीरिति यपुण्याहस्वस्यर्धीति स्मृतं बुधैः ॥ इति ॥
ततः कुमारस्य त्रिसूत्रं प्रक्षिप्य ॥ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रज्ञातेर्यत्सहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यम
ग्रियं प्रतिमुंचञ्चुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु ते ज ॥ इति मंत्रेण कुमारं वाचइत्वा ॥ तस्य यज्ञोपवीतं
प्रक्षिप्य ॥ कुमारं भोजइत्वा ॥ तत्रायं विशेषः ॥ कुमारे भुक्तिकाले तु गायत्रीं समुदीरयेत् ॥ आ
चार्यः स्वयमेवान्नं प्रोक्षयेदिति ॥ शौनकः ॥ ततः ॥ उष्णेऽनवायु उदकेनेत्यदितिः के शौन्यप ॥ भट्टि
त् ॥ इत्यादि ॥ उष्णयके शांनित्युदंबरमूले दर्भस्तंबे वा निदध्यात्यंतं सर्वं चोलवत्कुर्यात् ॥ त
त्रा सर्वत्रासौ स्थानेनामनिदिशौ करोति ॥ तथा ॥ तामब्रूयादसौ शब्दे प्रथमांतमुदात्तं क ॥

देवस्य त्वानुदात्ते वसं बुध्यानामभिदिशेत् ॥ इति ॥ ततः कुमारं संस्पृश ॥ स्नापय ॥ पूर्ववदुपावि
श्याभिं प्रज्वाल्य दद्यात्पुष्पात्पात्राणि प्रयुज्य कुशांबु कूर्चं वस्त्रां मेदं डात्रिने मे
खलश्च पात्राणामुत्तरतः सकृत्प्रयुज्यात् ॥ तत्र कूर्चं लक्षणमाह ॥ कूर्चं तु त्रिविधं ज्ञेयं उत्तमं
मध्यमाधमं ॥ नवभिः सप्तभिर्द्वैर्षे पंचभिर्ग्रथितं गुलेः ॥ तं मूलं द्वादशांगुल्यं तस्याग्रं च
तुरंगुलं ॥ इति ततः ॥ प्रोक्षणपात्राद्याज्यभागं कृत्वा ॥ आचार्यः ॥ आयुर्दादेव जरसं ० जरसे नरम्
स्वाहा ॥ अग्नेयेदं ॥ इत्यग्नौ पात्राशीं समिधमादध्यात् ॥ तथा ॥ आयुर्दादममग्ने ऐगुरो स्वाहा ॥
वदुर्भा विदि स्याचार्यः ॥ आतिष्ठेममश्मानमश्मे वत्स ५ स्थिरो वत्स ॥ अकितिष्ठ
एतन्यतः सह स्वष्टवनायतः ॥ इत्यग्रे उत्तरतः कुमारं दक्षिणे तपादेन अश्मानमास्व
प्य ॥ रेवतीं स्ताव्य क्षणं रुजिकां श्रीरुतं ५ स्ता ॥ धियो वर्धनमग्र आ वृजं त्सहस्रमंता
५ अक्षितो अयं चन्द्र ॥ देवी देवाय परिधी स वित्रे महत्तदा सा भक्तवन्महत्त्वं ॥ इति
दक्ष्यां वस्त्रमक्षि मंत्र्य ॥ षोडशं तं नवयं न्या ० मुपसीव्य पत्न्य ॥ इति कुमारस्य वस्त्रं

परिधाप्य ॥ पशुं वा सो अदि धास्य स्त पेक्षरा ० विम ज्ञासि जीवं न ॥ इति ॥ परिहीतं अकु
मारमभि मंत्र्य ॥ इयंदुरुक्तास ० मेखले मा रिषाम ॥ इति दा क्स्यां मंत्रा क्स्यां कु मार
स्य त्रिवृतां भौ जी मे स्वं लां त्रिः प्रदक्षिणं परि वीथ ॥ ऐतं मंत्रं दयं कु मारं वाचयेत् ॥
नथा ॥ पूर्ण भ्रमः ॥ भोज्या जिना वस्त्रापन प्रो क्षणेोत्थापना नित् ॥ समंत मेता
न्या चार्यः पूर्वदत्ता थ वाचयेत् ॥ मित्र स्य च सु र्ध रूणं ० दधे हं ॥ इति कु मारस्य
कृष्णा जने धास्य दत्ता ॥ एतं मंत्रं कु मारं वाचयेत् ॥ रुक्म जिमस्य लक्षणां प्रा
ह ॥ अंगु ल बह्वर्त्तु मं यदा स्या च तुरंगु लं ॥ एक स्वं ठं का धारये दुपनी त्रिखंडं
तवत् ॥ इति तलः अग्ने रुतरतो दर्भा स्य स्ती र्य ते शु दर्भेषु ॥ आगं त्रा ०
मृतेभ्यः ॥ इति कु मारमुपवेश्य ॥ एतं मंत्रं कु मारं वाचयेत् ॥ अंज
लि नोद क मा दी य कु मारस्यां जलै निनी य ॥ समुद्रा ० रो न भाय नू ॥
इति ते नोद के न कु मार त्रिः प्रो क्ष्य ॥ एतं मंत्रं कु मारं वाचयेत् ॥

आग्निं हस्ते हस्ताग्रमभिः राचयेत् स्ताव ॥ इति मंत्रैः कुमारस्य दक्षिणाहस्तं गृहीत्वा ॥ अग्नयेत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ सोमायत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ सवित्रेत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ सरस्वत्यैत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ मयवेत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ यमायत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ गदायत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ अंतकायत्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ अश्विन्याय परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ ओषधीभ्यस्त्वा परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ पृथिव्यैत्वा सर्वैश्चानरायै परिददामि महेश्वरशर्मन् ॥ इति प्रतिमंदैत्र्यं वताभ्यो रक्षणाय दत्त्वा ॥ सुमुहूर्ते सति ॥ देवस्य सवितुः प्रसव उपनयेम महेश्वरशर्मन् ॥ इति कुमारं स्वस्वमीपमानीय ॥ सुप्रजाः प्रजयाभूया सं ५ सुवीरौ वीरैः सुव

चीवर्चसा सुपोषः पोषेः ॥ इति कुमारस्य दक्षिणकर्णे जपति ॥ कुमारः ॥ ब्रह्मचर्य
मागामुपमानयः स्वदेवेन स विजाप्रसूतः ॥ इति ब्रूयात् ॥ आचार्यः ॥ कोनामा
सि ब्रूयात् ॥ कुमारः ॥ महेश्वरशर्मानामास्मीति ब्रूयुः ॥ आचार्यः ॥ कस्य ब्रह्म
चार्यसि महेश्वरशर्मिन् ॥ कुमारः ॥ प्राणस्य ब्रह्मचार्यसि ॥ आचार्यः ॥ महेश्वर
शर्मिषते देवसूर्य ॥ ब्रह्मचारी तं गोपाय समामतेषते सूर्यपुत्रः स दीर्घो समामते ॥ युः
या ॥ स्वस्ति रात्रिर्वीयुः सूर्यः श्वंद्रमा आपो नु संचरतीता ॥ स्वप्ति मनु संचरात्ता महेश्वर
शर्मिन् ॥ अर्धेनामध्वपते श्रेष्ठस्याध्वनः पारमसीय ॥ इति कुमारं वाचयेत् ॥ कुमारः श्रुत्वा
ज्यमादाया ॥ योगे योगे तव स्तरं वा जेव जेहवा मेह ॥ सखाय इन्द्रमृतये ॥ स्वाहा ॥ इन्द्राय
इदं ॥ आचार्यः ॥ इममग्र आवेवर्चसे कृधि प्रिय ॥ देता वरुण सोम राजन् ॥ माते वासा ॥ ४४ ॥
अदिते राभे यष्ट विश्वे देवा जरदक्षिर्यथा सत्स्वाहा ॥ अग्नी वरुण सोमा दिति विश्वेभ्यो

देवेभ्यः इदं ॥ कुमारएव ॥ शतमिनुशरदोअंतिदेवायत्रानम काजरसंत नू
 नां ॥ पुत्रा सो यत्र पितरो सवन्ति मानो म ध्या रीरिषिता पुर्गतिः ॥ स्वाहा ॥ देवे
 भ्यः इदं ॥ आचार्यः ॥ अग्निष्ट आयुः प्रतरा द धात्वग्निष्ट पुष्टिं प्रतरां कृणोत ॥
 इन्द्रो मरुदग्निः क्रतुश्चाकृणोत्यादित्ये स्ते वसुभि रा द धातु ॥ स्वाहा ॥ अग्नीं दामरुदा
 दिति वसुभ्यः इदं ॥ कुमारएव ॥ मे धामह्य मंगिर सो मे धाः सप्त ऋषयो दधुः ॥
 मे धामह्यं प्रजापतिर्मे धामग्निर्ददानु मे ॥ स्वाहा ॥ अंगिरसः सप्त ऋषयः प्रजा
 पत्यग्निभ्यः इदं ॥ असरा शुचं मे धा गंधर्वेषु च मयशः ॥ देवीयां मानुषी
 मे धा सा नामा विशावादिहा ॥ मे धा देवेभ्यः इदं ॥ इन्द्रं मे वरुणं शुधीहव
 राचके स्वाहा ॥ वरुणा इदं ॥ तत्वायामि ० प्रमोषीः ॥ स्वाहा ॥ अग्नौ ग्रीव
 रुणाभ्यः इदं ॥ त्वं नो अग्ने ० प्रमुमुग्ध्यस्म स्वाहा ॥ अग्नी वरुणाभ्यः मिदं ॥

या

॥५५॥

सत्त्वं नो अग्ने वमो सवोतिने० सुरुवो न एधि स्वाहा ॥ अग्नीवरुणा स्यः इदं ॥
तमग्ने अया स्यया संमन सहितः ॥ अया स्यं नृक्य मूहिषेयानो धेहि
मेषजं ॥ स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ इत्येकादशा ज्योतिः ॥ कुमार् ॥ हावयेत् ॥ त
त्र द्वितीयोचतुर्थी स्वयमुक्ता च हावयेत् ॥ जया महीना चा योजुहाय ॥ तथा
विधिरत्नकारिका ॥ हावयेद्योग इडाये वट्ट मेकादशाहतीः ॥ द्वितीयाचतुर्थी
च स्वयमुक्ता ॥ हावयेत् ॥ जयादिप्रतिपद्यते स्वयमापरिवचनात् ॥ इति ॥ तथा
देवतानुक्रमिकायां ॥ उद्देश्यागकारिका ॥ योगइंदोदिति यो ग्निर्वरुणः
सोम उच्यते ॥ अदितिस्तथा विभेदेवाः सर्वेपि देवताः ॥ शतमिन्वत्र देवास्त्युरन्
ग्निस्त्रिंशद्देवताः ॥ अग्नीदोमरुतश्चैव आदिस्त्रावसवस्तथा ॥ मेधामहमित्य
स्मिन् पत्रे स्पष्टं देवता इमाः ॥ युक्तश्चाग्निरसः सप्तत्रयं पञ्चप्रजापतिः ॥ अग्निश्च ॥५५॥

वरत्रापि मे धौचनदं नंतरं ॥ वरुणो नंतरं मंत्रं पुरतः सरतो द्रुपं ॥ अग्निश्चैव त्वमेमेति
प्रकीर्तिना ॥ इति नमः ॥ अग्नेः पश्चादुदगं गृह्णन् कुर्वन्निदधाति ॥ आचार्यः ॥ राष्ट्रकु
दस्याचार्यसंदीमात्रघोषं ॥ इति कुक्ष्यमुपविशेत् ॥ कुमारः ॥ आचार्यस्य
पुरस्तात् ॥ प्राङ्मुख उपवेश्य ॥ आचार्यस्य दक्षिणे नपादं दक्षिणपाणिना
गृहीत्वा स्वदक्षिणपाणिना सावित्रीं सोऽनुब्रूहीति ब्रूयात् ॥ कुमाराय गा
यत्रीमुपदिशेत् ॥ कर्ण ॥ ॐ ह्रूः तत्सवितुर्वरेण्यं ॥ ॐ स्वः प्रगो देवस्य धीम
हि ॥ ॐ सुवः धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॐ ह्रूः तत्सवितुर्वरेण्यं प्रगो देव
स्य धीमहि ॥ ॐ स्वः धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॐ सुवः तत्सवितुर्वरेण्यं
प्रगो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ तथारत्नकारिका ॥ तां प
क्षेर्धचशः ॥ सर्वव्याहरे व्याहृति क्रमः ॥ पक्षे धर्धचमो राघो हस्ताय नुत्तमं व

॥४६॥

नृत्तं

स्य

समनुष्यं

देतु ॥ इतिकुमारः ॥ अष्टधात्मसौसौम्यप्राणस्वमेगोपाय ॥ इत्यात्मनमनुत्त
मोष्ठः ॥ श्यावांतमुपस्पृश्याचामेत् ॥ ब्रह्मणोऽप्यणीस्यः ॥ युगपत्कराभ्यां
स्वकलानुपस्पृश्य ॥ सुस्त्रवः सुश्रवसंमाकुरु यथा ॥ ब्रह्मणो निधिगोप
न्यासं ॥ इतिपालशं देउदक्षिणेन हस्तेनोत्ते ॥ आचार्यः ॥ स्मृतं तं च मे स्मृ
तं च मे तं नमोभयव्रतं ॥ निंदा च मे निंदा च मे तं नमोभयव्रतं ॥ पश्चाच्च मे श्रद्धा
च मे तं नमोभयव्रतं विद्या च मे विद्या च मे तं नमोभयव्रतं ॥ श्रुतं च मे श्रुतं च मे
तं नमोभयव्रतं ॥ सत्यं च मे सत्यं च मे तं नमोभयव्रतं ॥ तपश्च मे तपश्च मे तं नमोभय
व्रतं ॥ ब्रतं च मे ब्रतं च मे तं नमोभयव्रतं ॥ यज्ञात्मणो ब्रह्मणो ब्रतं यज्ञैः सेदु
सप्रजापतिकस्य सुरेवस्य सुरेवराजस्य सृजनुष्यं राजस्य सपितृकस्य स
पितृराजस्य सगंधर्वास्तरस्कस्य यन्मात्रात्मनि ब्रतं तेनाहः सर्वब्रत
न्यासं ॥ इत्याचार्यः ॥ कुमारं वाचयेत् ॥ कुमारः ॥ गुरोः ॥ वरं ते ददामीति

द

॥४६॥

गुरुवे धेनुं दद्यात् ॥ गुरुः स^य दशकृतोपां न्या ॥ देवस्य त्वा स विदुः प्रसवेन ॥
श्विनो ब्रवीदुः कृपां पुण्यो हस्ता कृपा प्रतिगृह्णामि ॥ राजा त्ववरुणो नयनं देवद
क्षिणे रुद्राय गां ॥ तेनामृतत्वश्च ॥ वयोदात्रे ॥ ममो ममस्तु प्रतिगृहीत्रे ॥
कइदं कस्माभदात् ॥ कामः कामाय ॥ कामो दाता ॥ कामः प्रतिगृहीता ॥ का
मः समुद्रमाविशा ॥ कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि ॥ कामे तत्ते ॥ एषा मे कामदक्षि
णा ॥ उत्तानस्वांगी रसः प्रतिगृह्णातु ॥ इति धेनुं प्रतिगृह्णा ॥ रुद्राय गां ॥
उरायुषा स्वायुषो दोषधीनां रसेनोत्पन्नं न्यस्य शुष्मेनोदस्थानमृतां अनु ॥
कुमारमुत्थाप्य ॥ एतं मंत्रं ॥ कुमारं वाच इत्या ॥ कुमारः ॥ तच सुदैवहितेपुर
स्तापु क्रमुचत् ॥ ॥ पश्येन ० उपोद्ध सूर्यं दृशे ॥ सूर्यं नृपस्थाय ॥ ० अग्नि
कार्या ॥ प्राणानोयं न्या ॥ प्रातरग्नि कार्यं करिष्ये ॥ इति सैकष्य ॥ ॥ परित्वा

शिगा०
॥ ४७ ॥

जेपरिमज्जाणि० सुब्रह्माब्रह्मचारिणिः॥ अदितेनुमन्यसेतिस्यादिरंजिंप
रिचिच्य॥ अग्नयेसमिधमाहर्कर्वेवृहतेजावेदयथात्वमृतेसमिधासमि
धसएवमात्रायुषावर्चसासंन्यामेधयाप्रजयापशुभिर्ब्रह्मवचसेनात्रा
धेनसमेधयस्वाहा॥ अग्नयेइदं॥ एधोस्येधिविमहीस्वाहा॥ अग्नयेइदं॥
समिदसिसमीधिवीमहिस्वाहा॥ अग्नयेइदं॥ तेजोसितेजोमयिधेहि
स्वाहा॥ अग्नयेइदं॥ अपोषान्वचारिषरसेनसमसृज्महि॥ पयस्वा
॥ अग्न आगमं वं मासः सृज पचवर्चसास्थहा॥ अग्नयेइदं॥ संमा
मेवर्चसासृजप्रजयाचेधनेनचस्महा॥ अग्नयेइदं॥ विद्युन्मेजस्येदे॥ सदि॥
वाइदोविद्यात्सहर्कर्विभिस्वाहा॥ इडायाइदं॥ अग्नयेवृहतेनाकायस्मा॥ ४८॥
ह॥ अग्नयेवृहतेनाकायेदं॥ द्यावापृथिवीक्याः स्वाहा॥ द्यावापृथि

वीष्णुः ॥ मिदं ॥ ॥ एवाते अग्ने समित्तया वर्धा सचाष्वायः सचन
याहं वर्धमानोऽसूया समाप्यायमानश्च स्याह ॥ अग्नये इदं ॥ यो नाग्ने
मग्निं सत्त्वमथाकाशं चिकीरषत्यसागमग्ने तं कुरु नामग्ने साग्नि
नं कुरु स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ समिधमाधायाग्ने सर्वं ब्रह्म सूया सं ॥ स्वा
हा ॥ अग्नये इदं ॥ सू स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ सुवः स्वाहा ॥ वायवे इदं ॥ सुवः
स्वाहा ॥ सूर्याये इदं ॥ सूर्य सुवः सुवः स्वाहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ अदिते नमः स्वा
हा ॥ इत्यादिरग्निपतिविच्य ॥ उपस्थाय ॥ यत्ते अग्ने तेजस्तेष्वनाहं ० हरमिष्ट
यासं ॥ मयि मे धामपि प्रजा ० स्वातो दधान ॥ इत्याग्निमुपस्थाप ॥ प्रा
नस्तोके तमये नमः ० नमसा विधेम ते ॥ इति त्रैसा ॥ किंचिद्भस्ममादाया ॥
मेधा विष्णुपासमित्यादि क्षिप्तिलकानि ललाटे ॥ तेजश्चीकूया समि
तिदक्षिणपुजे ॥ वर्चस्वीकूया समिति वामपुजे ॥ ब्रह्मवर्चश्च ॥ श्रीकू

शिवा०

॥ ५८ ॥

यासमितिदक्षिणस्तने॥ आयुष्मानिकंठेधृत्वा॥ अंजादमितिनोभौ॥ यशस्वी
स्त्वितिस्सुधे॥ सर्वसमधइतिशिरसि॥ समज्यततश्चैकासमिधमाधाय॥ पुनः
स्वादित्यारुद्रावसवः॥ जमानः स्यकामास्वाहा॥ वसुभ्योरुद्रेभ्यः॥ आदित्येभ्यः
इदं॥ सामध्यानधाया॥ स्वस्तिभ्रथांमेधां॥ हव्यवाहनः॥ इत्यग्निं प्रार्थ्य॥ स्वः
प्रवरमुक्ता॥ नमः स्मृत्य॥ तत्रोद्दिश्यत्यागकारिकाः॥ समिधानमंत्रेषु सर्वेषु
यिः प्रजापतिः॥ इन्द्रः सत्यमंत्रस्यां नवमेमंत्रा॥ लिंगतः॥ इति पूर्णाश्रमः॥ त
तो गुरुर्मातरमंन्याः॥ भवधां नमः स्मृत्वा भिक्षां याचयेत्॥ कथं॥ भवां न
भिक्षां ददातु॥ इति पुरुषं॥ भवती भिक्षां देहीति स्त्रियं॥ ततः॥ आचार्यः॥
ब्रह्मचार्यसीति ब्रूयात्॥ कुमारः॥ अस्मीति वदेत्॥ आचार्यः॥ अपोशाना
अभूभ्रामि॥ आचार्यः॥ कर्मकुरु॥ कुमारः॥ करोमि॥ आचार्यः॥ मासुषु

सदि॥

॥ ५८ ॥

स्वा॥ कुमारः॥ न स्वपामि॥ आचार्यः॥ सिद्धान्तचर्यचर॥ कुमारः॥ चरामि
आचार्यधीनोऽभवत् कुमारः॥ भवामि॥ इतिब्रूयात्॥ एनमग्निं च इह मे
मधारयन्तसारलवणं सुंजीनः॥ तिष्ठत्॥ चतुर्थहनि आचार्यः॥ कुमारस्य
अन्यदासः परिधाय॥ यस्य वेप्रथमवा स्य इह रा मस्तंत्वा विश्वेऽनुदेवः॥
तंत्वाप्नातरः सुवृधो वर्धमानमनुजायंतां बहवः सुजातं॥ इति भूपूर्वधृतं
वासा आदत्ते॥ केचित्साक्षात् शं कर्म कुर्वन्तस्य प्रयोगः॥ चतुर्थे दिवसे ग्रा
मात्प्राचीं नुरीचीं वादिशमुपनिष्क्रम्य पालाशवृक्षस्याधस्तं उपविश्य॥ तत्र
पुण्याहं वाचयित्वा॥ वटुना सह प्राणानां यं स्य पालाशं कर्म करिष्ये इति सं
कल्प्या॥ पालाशस्याधस्तस्थंडिलं कल्प्यत्वा॥ तत्रोपनयनाग्निं प्रतिष्ठा
प्य॥ अग्नेः पूर्वदेशे वैदशान्यदेशे वा तंडुले स्त्रीलिङ्गस्थंडिलं कृत्वा॥ तेषु स्थंडिले

शिगा०
॥ ५२ ॥

पुदक्षिणस्वंडिलेमारस्यप्रणवायनमः॥प्रणवमावाहयामि॥मध्यस्वंडि
लेअधायैनमः॥अधमावाहयामि॥उत्तरस्वंडिलेमेधायैनमः॥मधा
मावाहयामि॥इत्यादिप्रकारेणषोडशोपचारैरस्यर्च॥यस्मिंसांमृचको
विश्वरूपः॥खंडोक्तेषां ध्यमृतात्संवत्सवा॥समेदोमेधायास्पृणोतु॥
अमृतस्यदेवधारणोक्त्यासं॥शरीरमेविचर्षणं॥त्रिहामेमधुमत्तमा॥
कर्णाक्ष्यास्तरिविश्रुवं॥ब्रह्मणःकोशोसिमेधयापिहितः॥श्रुतंमेगोपा
य॥इतिप्रणवमुद्याय॥अधयाग्निःसमिध्यते॥अधयाविंदेतुहविः॥अ
धांगस्यमृधनि॥वचसावेदयामसि॥प्रियं॥अधेददतः॥प्रियं॥अधेद
दासतः॥प्रियंमोजेषुयज्वसु॥इदंमउदितंरुधि॥यशोदेवाअसुरेषु॥
अधामुग्धेचक्रिरे॥एवमोजेषुयज्वसु॥अस्माकउदितंरुधि॥अधा॥

५

सदि०
॥ ५२ ॥

देवायजमानः॥ वायुगोपाउपासते॥ अधाऽहृदययाकुत्या॥ अधयाहृयते
हविः॥ अधांप्रातर्हवामहे॥ अधांमध्यादिनंपरि॥ अधाऽसूर्यस्यनिमृत्ति॥
अधेअधापयेहमा॥ अधादेवानिधिवस्ते॥ अधांविश्वमिदंजगत्॥ अधाका
मस्यमा२तरं॥ हविषावर्धयामसि॥ इतिअधामुपस्थाप॥ मेधांदेवीजुषमा
णानआगादिष्वाचीसद्रासुमनस्यमाना॥ त्वयाजुष्टानुदमानादुरुक्तान्वृह
दधेमविदधेसुवीरा॥ त्वयाजुष्टऋविर्विबतिदेवित्वयाब्रह्मागतश्रीरुतत्वया॥
त्वयाष्टःचित्रंविंदतेवसुसाजुनौवश्वद्रविलो नमेधे॥ मेधांमद्द्रोदरातुमेधां
देवि सरश्चति॥ मेधांमेधियैओनावुष्मावा दत्तां पुष्करस्रज॥ अहसरासुचयामे
धागंधर्वेषुचयन्ननः॥ दैवीमेधासरश्चति सामामेधासुरभिर्जुषिताऽस्वाहा॥

शिं गा०
॥ ५० ॥

आमामेधासुरर्षिर्विश्वरूपाहिरण्यवर्णज्ञगदीज्ञगम्या ॥ ऊर्जस्वतीपयसाप
॥ पिबन्मानासामामेधासुप्रतीकाजुषंतां ॥ मयिमेधांमयिप्रज्ञामयिस्तेजो
दधातु ॥ मयिमेधांमयिप्रज्ञामयी इन्द्रियंदधातु ॥ मयिमेधामयिप्रज्ञामयि
सूक्ष्मोऽज्ञोदधातु ॥ इतिमेधानुपस्थाय ॥ रक्षिन्धुशर्करायुक्तं प्रणवादीनु
दिश्य ॥ ब्राह्मणान्मोक्षस्वा ॥ कर्मणः पुण्याहंवाचयित्वा ॥ अग्निं प्रज्वलिनाघ
ग्निमुरवंते ॥ समंतादप्यै रग्निं परिषिच्य ॥ सुवेणात्पमादाय ॥ यस्त्वं दसामृष
सो विश्वरूपः ॥ छंदोऽप्यधमृतासंबभूवा ॥ समेदोमेधया स्पृशोतु ॥ अमृ
तस्य देवधारणो मूयासूं स्वाहा ॥ छंदोऽप्यः इदं ॥ शरीरं मे विचर्षयं ॥ जि
ह्वामे मधुमत्तमा ॥ कर्णाभ्यां परिविश्रुवं ॥ ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधया पितः ॥
श्रुतं मे गोपाया स्वाहा ॥ छंदोऽप्यः इदं ॥ आवहंती वितन्वाना ॥ कुर्वीता चीर

सदि०
॥ ५० ॥

मात्मनः॥ वासाः सिस्रमगावश्च॥ अन्नं पाने च सर्वद॥ ततो मे धर्मियमावः॥ लोमशं
पशुमिः सह स्वाहा॥ छंदोऽस्यः इदं॥ आमायं तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॥ छंदोऽस्यः इदं॥
यशोजने सानि स्वाहा॥ छंदोऽस्यः इदं॥ श्रेयान्नस्य सो सानि स्वाहा॥ छंदोऽस्यः
इदं॥ तत्वाप्तगप्रविशानि स्वाहा॥ छंदोऽस्यः इदं॥ सप्ताप्तगप्रविशानि स्वाहा॥ छं
दोऽस्यः इदं॥ तस्मिन्सहस्रशतं स्वे॥ नि० मगाहंतयि मृजे स्वाहा॥ छंदोऽस्यः
इदं॥ यथापः प्रवतायंति॥ यथा मासा अहर्त्तरं॥ एवं मा ब्रह्मचारिणः॥ धातरा
यंतु सर्वतः स्वाहा॥ छंदोऽस्यः इदं॥ इत्येकादशाह्याहुतीः कुमारेल आचार्ये हावयेत्
जयादिब्रह्मविसर्जनं ते कुर्यात्॥ ततः कुमारो मे स्वलाज्जिनं दंडान् पात्ताशाये
निधाया न्यानि नवानि धारयेत्॥ तथा॥ संत्यज्य मे स्वलादीन् निब्रह्मसूत्रं मे स्व
लाज्जिनं दंडं पात्ताशाये निधापययेत्॥ तदा सो ब्राह्मणदद्याद्दुरन्यत्र धारयेत्॥

शिंशा०

॥ ५९ ॥

मे

इतिपत्रलं शिंशेयसूरिविरचिताप्रयोगपद्धतौ उपनयनसमाप्तः ॥ श्रीविरूपाक्ष
यनमः ॥ अथ आल हो उच्यते ॥ तस्य प्रयोगः ॥ उदयव्यापिन्या आवण्यां पौर्ण
मास्या मध्योपाकर्म कुर्यात् ॥ पूर्वण्योदयिकी कुर्याः आवण्यां ते निरीयकं ॥
ब्रह्मचर्यावले कुर्यात् संक्रान्तिवर्जयेत् ॥ तथा ॥ सवीर्यघपराहो स्याद्यागं प्रा
तः परे हनि ॥ परेषुः समिधा धानेषु आवणको विधिः ॥ गार्ग्यः ॥ आवण्यां पौर्ण
मासी तु संगवासरतो यदि ॥ न दारो यदकी ग्राह्या नान्योदयिकी जवेत् ॥ ए
वं विधिया सौर्णमस्थो शिषे महाचार्यः ॥ तीर्थोदका घट् सुस्नात्वा प्राणानां यं
न्या अध्यायोपाकर्म करिष्य इति संकल्प्य ॥ निवीती कृत्वा ॥ प्रजापतिकं उक्त्वा
विमावाहयामि ॥ सोमं कांडक्रविमावाहयामि ॥ अग्निं कांडक्रविमावाहयामि ॥

साहि

॥ ५९ ॥

मि॥ विश्वादेवां कांडऋषिमावाहयामि॥ संहितीदेवता उपनिषद्मावाहयामि॥
मि॥ याज्ञकीदेवता उपनिषद्मावाहयामि॥ वारुणीदेवता उपनिषद्मावाहयामि॥
ब्रह्मणस्वयमुवमावाहयामि॥ सदसस्पतिमावाहयामि॥
इति तंडुलकृतस्त्रिंशत्तेन एता नवऋषिमावाहयामि॥ षोडशोपचारैरव्यर्च्य॥
प नवऋषीणां नर्पयंकृत्वा॥ अग्निप्रतिष्ठनोवाज्यमागांते॥ स्त्रुचाज्यमादाय॥
अग्नये स्वाहा॥ अग्नये इदमिति मुखवाहुतिं जुहुयात्॥ कामौ स्वोषधिं श्रुत्वा पुनः
पितृष्वपि॥ मुखवाहुतिरवश्यं हि स्वसर्वाचार्यैः सुनिश्चयेति॥ ततः स्त्रुचाज्यमा
दाय॥ प्रजापतये कांडऋषये स्वाहा॥ प्रजापतये कांडऋषये इदं॥ सोमाय का
ंडऋषये स्वाहा॥ सोमाय कांडऋषये इदं॥ अग्नये कांडऋषये स्वाहा॥ अग्नये का
ंडऋषये इदं॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांडऋषये स्वाहा॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांडऋ

शिंशा०

॥५२॥

ऋषय इदं॥ साऽहिनी स्यो देवता स्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥ साऽहिनी स्यो देवता
स्य उपनिषद्भ्यः इदं॥ याज्ञकी देवता स्यो उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥ याज्ञकी दे
वता स्य उपनिषद्भ्यः इदं॥०॥ वारुणी देवता स्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥ वारुण
स्यो देवता स्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा॥०॥ ब्रह्मणे स्वायंभुवे स्वाहा॥ ब्रह्मणे स्वायंभु
वे इदं॥ सदसस्पतये स्वाहा॥ सदसस्पतये इदं॥०॥ सदसस्पतिमद्भुतं प्रि
यमिन्द्रस्य काम्यं॥ सनिमेधामया सिषऽस्वाहा॥ सदसस्पतये इदं॥०॥
इयमाहुतीः स्विष्टकृत्स्नीय॥ वेदव्रतेषु चतुषु तथैवोत्सर्जनेषु च॥ उपाक
र्मणि तद्वत् स्विष्टकृत् सदसस्पतिः॥ किंच॥ यदग्निः सदसस्पतिः स्मार्ते क
र्मणि चोदितः॥ स्विष्टकृद्दोम इत्येवं=त्रिविधं कर्म कृतः॥ इतिततः सु
कुक्तिर्गुह्यात्॥ तित्वा जुहोति सरसाऽसपिष्टानां धारममचितैरमेतु

सदि०

॥५२॥

स्वहा ॥ मंत्रोक्तं देवता इदं ॥ गावो हि ण्यं धनं मंत्रपानः सर्वेषां ॥ अथै स्वाहा
॥ अथै इदं ॥ अथं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं च नृपतां ॥ ब्रह्मण्यं बहुपुत्रतां
अधामे प्रजाः संहरातु स्वाहा ॥ अथै इदं ॥ तिलाः कृष्णा स्तिला श्वेताः स्तिला
सौम्या वशानुगाः ॥ तिलाः पुनंतु मे पापं यत्किंच दुरितं मयि स्वाहा ॥ मंत्रो
क्तं देवता ये इदं ॥ चोरस्या न न व आर्धं ब्रह्म हा गुरु तत्प्रकाः ॥ गोस्ते यं सु
रापानं फूल हस्त्या तिला शातिः शमयंतु स्वाहा ॥ मंत्रोक्तं देवता ये इदं ॥ श्री
लक्ष्मीं च कीर्तिं च नृपतां ॥ ब्रह्मण्यं बहुपुत्रतां ॥ अधामे धे प्रजानु ज्ञान वेद
संहरातु स्वाहा ॥ अथै इदं ॥ तिलाः कृष्णाः स्तिला श्वेताः स्तिला सौम्या वशा
नुगाः ॥ प्राणा पान व्यानोदान समाना मे शुभं तां ज्यतिरहं विरजा विपाप्मा
फूया सं स्वाहा ॥ प्राणादि स्यो देवता मयः इदं ॥ वाङ्मनश्च सुश्रोत्रं तिलाधा

॥ ५३ ॥

लरेतोबुध्याकूतिः समानामेशुध्यंतां ज्योतिरहं विरजाविपाप्मासूयासं
स्वाहा ॥ वागादिभ्यो देवताभ्यः इदं ॥ त्वक्कर्ममांसरुधिरभेदो मज्जा स्नाय
वो स्थीनिमेशुध्यंतां ज्योतिरहं विरजाविपाप्मासूयासं स्वाहा ॥ वागादि
भ्यो देवताभ्यः इदं ॥ शिरःपालिपादपार्श्वेष्टोरुदरजंघशिओपस्थ
पायवोमेशुध्यंतां ज्योतिरहं स्वाहा ॥ शिरादिभ्यो देवताभ्यः इदं ॥ उत्ति
ष्ठपुरुषहरितपिंगलात्लोहिताक्षदेहिदेहिरक्षेपेतामेशुध्यंतां ज्योतिरहं वि
रजाविपाप्मासूयासं स्वाहा ॥ पुरुषा इदं ॥ पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशमे
शुध्यंतां ज्योतिरहं विरजाविपाप्मासूयासं स्वाहा ॥ पृथिव्यादिभ्यो देव
ताभ्यः इदं ॥ शब्दस्पर्शरूपरसगंधामेशुध्यंतां ज्योतिरहं स्वाहा ॥ श
ब्दादिभ्यो देवताभ्यः इदं ॥ मनोवाक्कायकर्मलिमेशुध्यंतां ज्योतिरहं स्वाहा ॥

॥ ५३ ॥

मानादिष्योदेवतास्यः ॥ इदं ॥ अथ यन्त्र सावेरहंकरो ० स्वाहा ॥ अथ यन्त्रादिष्योदेव
तास्यः ॥ इदं ॥ आत्मानेशु ध्यं तां ज्योतिरहं ० स्वाहा ॥ आत्मने इदं ॥ अंत रात्मा
मेशु ध्यं तां ज्योतिरहं ० स्वाहा ॥ अंत रात्मने इदं ॥ परमात्मने शु ध्यं तां ज्योतिरहं
स्वाहा ॥ परमात्मने इदं ॥ सुधे स्वाहा ॥ सुधे इदं ॥ सुसिपासाय स्वाहा ॥ सुसि
पासाया इदं ॥ विविट्ये स्वाहा ॥ विविट्ये इदं ॥ ऋग्विधानाय स्वाहा ॥ ऋग्वि
धानाया इदं ॥ कषोक्ताय स्वाहा ॥ कषोक्ताया इदं ॥ सुसिपासामला ज्येष्ठा
मलस्मीनीशायाम्पहं ॥ अस्मृतिमसमृध्यं च सर्वानिर्गुरमेग्रहां पाप्मानं
स्वाहा ॥ सुधादिष्योदेवतास्यः इदं ॥ अंत नमय प्राणमय मनोमय विज्ञान
मयमानंदमयमात्मानेशु ध्यं तां ज्योतिरहं ० स्वाहा ॥ अंतोदिष्योदेवतास्यः इदं ॥
इतिरुत्था ॥ सर्वपापेभ्यो विमुक्तो भवति ॥ अथ यन्त्रादिसंपदं च प्राप्नोति ॥ ॥

शिं गा०

॥ ५५ ॥

तथा पूर्णाश्रमश्चाह ॥ तसस्ति लस्ति लमचोदितां स्ति लनित्यादि मंत्रको ॥ नवाग्या
होमे कंठुत्वा नतौ हुत्वा विक्षणः ॥ विमुच्यते सुनिश्चये ते समस्तपातकादिभ्यः ॥ अत्रि
ये बलादि संपदं प्रपद्यते य होमकुरदिति ॥ ततो यज्ञोपवीतमिति मंत्रेणाग्रावेकं य
ज्ञोपवीतं हुत्वा ॥ नवक्रविष्णो यज्ञोपवीतानि समर्प्य ॥ स्वपितृन् उद्दिष्ट्या ब्राह्मणे
भ्यो यज्ञोपवीतानि दत्त्वा ॥ स्वयंचपंच यज्ञोपवीतं धृत्वा ॥ दर्शेष्टा सीनाकुशाश्च
लाघनदूर्वा न्वाधारयमाणाः ॥ वेदमधीयीत ॥ आचार्यः ॥ इषेत्ता ॥ अग्निमी
हे पुरोहितं ॥ ब्रह्मसंधत्तं तन्मे जित्वा तं ॥ सद्रं कर्णेभिः श्रुणुयात्तदेवा ॥ अथा
तो दर्शपूर्णमासो व्याख्यास्यमः ॥ अथातो ब्रह्मजज्ञासः ॥ इति शिष्याध्याप्य ॥
जयादि ब्रह्मविसर्जनं कृत्वा ॥ अश्वुरैकं कुर्यात् ॥ इति आवाणहोमः ॥ एवमुत्स
र्जनं कुर्यात् ॥ अयोपाकमोहस्तर्जनं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ सर्वमेव मुत्सर्जनं कुर्यात् ॥

सदि०

॥ ५५ ॥

नकुर्युयघुपाकर्मनोयदोषदिशिर्दिर्जः॥ वत्सरस्य तु यत्तर्मतस्तत्सर्वनिष्फलं भवे
त्॥ मासद्वयोपि दोषस्यानराते वं विधीयते॥ द्वयोरयो प्रमासे तु न स्मात्कुर्यादथ
विधिः॥ याज्ञवल्क्यः॥ अध्यामानामुपाकर्मश्रावण्यांश्रवणेन च॥ हस्तेनोषधिभा
वे च पंचम्यांश्रणस्य तु॥ श्रावण्यां प्रोष्ठपद्यां वा दुपाकृत्य यथा विधिः॥ यत्तच्छ्रंदो
स्वधीयीतमासं निप्रार्थ्य प्रकृमात्॥ व्यासः॥ आषाढ्यां प्रोष्ठपद्यां वा भवे दोषाक
रणं स्मृतं॥ तथा च गोविर्हः॥ पर्वण्युदयिकी कुर्युः॥ श्रावणं तैत्तिरीयकः॥ बह्व
श्रवणाक्षेतुहस्तर्क्षे समवेदिनः॥ बहस्यतिरापि॥ सिंहे रवौ तु पुंण्यर्क्षे पूर्वाह्णे विधि
वद्बहिः॥ छंदोगविहितं कुर्यादुत्सर्गसर्वं छंदसां॥ श्रुक् पक्षेतुहस्ते वा युपाकर्म
पनां ह्यकं॥ गार्ग्यः॥ श्रावण्यां पौर्णमासी तु संगवात्य न तो यदि॥ तदा त्वौदयिकी
ग्राह्या नान्यादौ दायिकी भवेत्॥ श्रावणे न कृतैर्कर्मण्युत्तराषाढसंयुते॥

शिं गा०
॥५५॥

संवत्सरकृतो धायत क्षणा देव न क्षति ॥ दक्षः ॥ यद्यर्धरात्रादर्वा कस्यात्संक्रांतिग
हणं तदा ॥ उपाकर्म न कुर्वीति परतश्चेन्न दोष कृता ॥ गायः ॥ कुलीनस्थेन कर्त
व्यं कर्तव्यं सिं ॥ अह्ययत्नके ॥ वसिष्ठः ॥ अलुपुषी जे नृपतो विनष्टे सुते नृतेरा
इ सभाकुलेषु ॥ उत्सर्जनोपाकरणेन कार्यं ग्रस्तं दुसूर्ये गुरुनस्तयांने ॥ स्मृ
त्यर्थं सारे ॥ कवो गुरो चास्तमयं प्रयाते मासद्वये यद्युदये न चास्ति ॥ तदापि
कुर्यात्सवितुर्युपपुनेनैमित्तिकत्वाद्भूतनित्यकत्वात् ॥ देवलोयि ॥ मोक्ष्यादि
दोषग्रहणं यदि स्याद्दोषधर्मा बोयदिकर्कटस्थः ॥ पानुद्धिजा आवणकं
मकुपुः नित्याज्यमाहुर्भुनयो मनीषिणः ॥ कुलिरस्त्वयदा सूर्योपाकर्मा
चुरक्षिणे ॥ नर्मदोत्तरदेनरदेशेन कर्तव्यं हिं सयुक्तके ॥ ॥ श्रीगुरुभूतये
नमः ॥ अथावेदब्रतानि तत्राचार्यः ॥ प्राणानायम्य ॥ इमं महेश्वरशमणं

सदि
॥५५॥

कुमारं प्राजापत्याव्रते कर्मणा सः स्फुरिष्यद्भक्तसंक्रव्यः ॥ ब्रह्मचारिणो वपुर्न कारयिष्यते ॥
प्राजापते कांडऋषिं सोमं कांडऋषिं अग्निं कांडऋषिं विश्वां देवान् कांडऋषिं न
साः ५ हिते देवता उपनिषदः पाशकी देवता उपनिषदः वासुकी देवता उप
निषदः ॥ ब्रह्मा एऽस्य भुवं ॥ सदस स्यात् ॥ उपाकर्मा वदभ्यर्चनी ॥ अग्नि
प्रतिप्याप्नुत सुरांते ॥ प्राजापते कांडऋषये स्वाहा ॥ प्राजापतये सांडऋषये
इदं ॥ प्राजापते नृदेव्यन्यो विश्वा जातानि परिणाम भूवा ॥ यत्प्राप्तास्तो जु
हुमस्तो नो अस्तु वयं स्याम पतयोरपीणां ५ स्वाहा ॥ प्राजापतये इदं ॥ रयी
णां पतयं यजतं बृहदं ॥ अस्मिन् नरे नृत्तमं वाजस्तातो ॥ प्राजापतः प्रथम
जाकृतस्य ॥ यजामहे देवमधिना भुवं तु स्वाहा ॥ प्राजापतये इदं ॥ प्राजापते त्वं
निधिपाः पुत्राणां ॥ देवानां पिता जनितानां प्रजानां ॥ पतार्षि स्वस्य जगतः परस्वः ॥

शिगा०

॥५६॥

म्यो

उपनिष०

हविर्देवविहवेजुषस्यास्याहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ प्रजापतिः प्रथमं यज्ञिया नां ॥
देवानां प्रमेयं न तपत धं ॥ स नो ददातु इदं विष्णुं सुवीर्यं ॥ रायस्योषं विष्णुना किमस्मे
स्याहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ यो राय ईशान राय उक्ताः ॥ यः पशुना रक्षितानां विष्णुना ॥
प्रजापतिः प्रथमं ज्ञातः स्या ॥ सहस्रधा प्राजुषता हविर्नि स्याहा ॥ प्रजापतये इदं ॥
सा हि तीक्ष्णो देवतास्यः उपनिषद् स्याहा ॥ सा हि तीक्ष्णो देवतास्यः इदं ॥ या
ज्ञ कीर्तिता स्य उपनिषद् स्याहा ॥ या ज्ञ कीर्तिता स्य उपनिषद् स्याहा इदं ॥
वारुणीक्षो देवतास्यः स्वाहा ॥ वारुणीक्षो देवतास्य उपनिषद् स्याहा ॥ इदं ॥ ब्रं
ह्म रोस्वयं भुवे स्याहा ॥ ब्रह्म रोस्वयं भुव इदं ॥ सदसस्पतये स्याहा ॥ सदसस्प
तये इदं ॥ सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिदं स्य काम्यं ॥ सन्निधेधा मया शिषः स्या
हा ॥ सदसस्पतये इदं ॥ इति जुहुयात् ॥ तानो ब्रह्मचारि ॥ अग्नये ब्रतपते कांड
ऋषिभ्यः ॥ प्राजापत्यं ब्रतं च रिष्यामि ॥ तद्देवैर्यतं मे राधतां ॥ वा यो ब्रतप

सदि०

॥५६॥

नेकां उक्त्वा विष्णुः ॥ प्राजापत्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयंतं मे राधतां ॥ आदित्स
व्रतपते कां उक्त्वा विष्णुः ॥ प्राजापत्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयंतं मे राधतां ॥ व्रतां
नात्र तपते कां उक्त्वा विष्णुः ॥ प्राजापत्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयंतं मे राधतां ॥ इ
त्थं निमुपतिष्ठेत् ॥ ततः आचार्यो जयादिब्रह्मविस्मर्त्तनां तं कृतं कृत्वा ॥ आशु
देकं कुर्यात् ॥ इति प्राजापत्यव्रतं ॥ एवमुत्सर्जनं ॥ इमं प्राजापत्यव्रतोत्सर्ज
नं करिष्ये इति संकल्प ॥ ऋष्यर्चनादि होमां तं पूर्ववत् ॥ कुर्यात् ॥ तौ तै ब्रह्मचा
रि ॥ जयादिब्रह्मविस्मर्त्तनां तं कृत्वा ॥ आशु देकं कुर्यात् ॥ अथ सौम्यव्रतमु
च्यते ॥ उदगयने पर्वणि ब्रूते ॥ केशावपने कृत्वा ॥ ग्रामादुहिः समीपे कुर्यात् ॥
प्राणानायम्या ॥ इमे महेश्वरशमालं सौम्यव्रते न कर्मदा सः स्मरिष्ये इति संक
ल्प ॥ २ सोमं कां उक्त्वा विष्णुः ॥ सा हि तीर्त्तना उपनिषदः याज्ञकी देवता उपनिषदः ॥

शिंगा

॥ ५७ ॥

न
य

क

वारुणीरेवताउनिषदः॥ ब्रह्मलोत्सयंमुवं॥ सदसस्पतिं॥ आवाह्यगंधपुष्पादिर
म्यर्च॥ कुमारेणैर्पलंकारदत्त्वा॥ अग्निप्रतिष्ठाप्या॥ परिस्तीर्यद्व्याज्यस्यात्माविति
षट्पात्राणिप्रयुज्यउच्योदकंचस्रोदुंबरः॥ समिधन्तनवस्त्रंचसहस्रपुंड्रप्रोक्षणी
संस्काराद्याद्यामागच्छत्वा॥ अग्नयेस्वाहेत्येकादशाद्याहुतिंअग्निमूरुवंहुतिंहुत्वा
सोमकाउरुषयेस्वाहा॥ सोमकाउरुषयइदं॥ सोमोधेनुंसोमोअर्वंतप्राशु॥
सोमोवीरंकर्मल्यंददानु॥ सारन्यंविदेयं॥ सुमेधं॥ धितुम्वरंयोददोशमस्मै॥
स्वाहा॥ सोमायेदं॥ अवाहेयुत्सुपतानासुपमि॥ सुवर्णमस्वाव्रजनेस्पगोपा॥ सु
रेषुजासुसितिःसुश्रवसं॥ त्रयंतत्यामनुमदेमसोमस्वाहा॥ सोमायइदं॥ सो
मनुमिःसुक्रतुष्टं॥ त्वंदसैःसुदसैर्विश्ववेदा॥ त्वंरुषावृषत्वेमिर्महत्वा॥ युमे
मिर्धुम्यमवोवृचरक्षास्वाहा॥ सोमायाइदं॥ यानेधामानिहविषायतंति॥
ततोविश्वोपरिभूरेस्तुयज्ञं॥ गयस्फानःप्रणःसुवीरोवीरहाप्रचरासामदुयास्वाहा॥

तर

त

य

द

त्व

भादि

॥ ५७ ॥

सोमाया इ० ॥ त्वमिमा भोवधिः सोमविष्वाः ॥ त्वमपो अजन पृथ्वीगाः ॥ त्वमातेन
 धोर्वतरिष्वा ॥ त्वं ज्योतिषा विततो वचस्य स्वाहा ॥ सोमाया इ० ॥ याते धामा निदि
 वियाष्टिष्यो ॥ यापर्वतेषोषधीषु ॥ ते किने विज्येः सुमना अहं नू ॥ रातं
 सोम प्रतिहृष्या गमायः स्वाहा ॥ सोमाया इ० ॥ सा हि तीक्ष्णो देवता ऋष्य
 निषद्य स्वाहा ॥ सा ५ हि तीक्ष्णो देवता ऋष्य उपनिषद्यः इ० ॥ याज्ञकी ऋष्यो देवता
 ऋष्यः स्वाहा ॥ याज्ञकी ऋष्यो देवता ऋष्यः इ० ॥ बारुणी ऋष्यो देवता ऋष्य उपनिषद्यः स्वाहा ॥ वा
 रुणी ऋष्यो देवता ऋष्य उपनिषद्यः इ० ॥ ब्रह्मणे स्वयं सुवे स्वाहा ॥ ब्रह्मणे स्वयं सुवे इ
 रं ॥ सरसस्पतये स्वाहा ॥ सरसस्पतये इ० ॥ सरसस्पति मद्रु तं प्रियमिद्रु
 काम्ये ॥ समिन्ने धामया शिवः स्वाहा ॥ सरसस्पतये इ० ॥ इत्यो ज्येन हे ज्ये यान्
 ता तो ब्रह्मचारि ॥ इत्यो दकमुपस्पृश्या ॥ नमो वाचे वाचो दिता याचानुदिता तस्यै
 वाचे नमो नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमः ऋषिष्यो मंत्र हृष्या मंत्र पतिष्यो नामा

उपनिष
 द्य ६

उपनिष
 द्य ६

भूयादुपस्तरणमहं प्रजायैपशूनां

विमल

॥ ५८ ॥

श्व

मधुवर्षाति

मधुयोजत्रकृतो मंत्रपतेयः परादुमाहमवी मंत्रकृतो मंत्रप^{तान}परीवे। मदेवी वाचमुद्यासः दां
शिवामरेत्तां जुष्टो देवेभ्यः शर्म मेधोः शर्मिष्टि वी शर्म विष्म मिदं जगत् ॥ शर्म चंद्र
सूर्यश्च शर्म ब्रह्म प्रजापति ॥ मृतं वेदिष्ये मृतं वेदिष्ये नेजो वेदिष्ये यशो वेदिष्ये न
पो वेदिष्ये ब्रह्म वेदिष्ये ससं वेदिष्ये तस्मा ह अहं मिदमुपस्तरणमुपस्तृणमुपस्तरणमे
प्रजायैपशूनां भूयासं प्राणापानो मृत्यो ममीपातं प्राणापानो ममीपामाहा सिद्धं मधु
मनिष्ये मधुजनिष्ये मधुवेदिष्यामि मधुमती देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेणामनु
ष्ये क्पस्ते मादेवा अवंतु शोभायैपिनरोनुमरतु ॥ अं शांतिः शांतिः शांतिः ॥ इति शां
तिं कृत्वा ॥ कुमारमुद्याप्या ॥ चनेस्त्रोदुंबरिः समिधमाधाय ॥ घृतेनाह्वा ॥ पृथिवी समि
ध ॥ तामग्निः समिधे ॥ सामिः समिधे ॥ तामहाः समिधे ॥ सामा समिधा ॥ आयुषा
नेतसा ॥ वर्चसा मिमा ॥ यशसा ब्रह्म वर्चसेन ॥ अनायेन समिधं ताः स्थाहा ॥ अग्नये
इदं ॥ अंतरिक्षः समित् ॥ तां वायुः समिधे ॥ सा वायुः समिधे ॥ तामहः समिधे ॥

दां

भदि

॥ ५८ ॥

सामासमिद्धी ॥ आयुषातेजसा ॥ वर्चसाश्रिया ॥ यशसाब्रह्मवर्चसेन ॥ अनाघेन
समिधनाऽस्वाहा ॥ वायवे इदं ॥ द्यौः समिन् ॥ तामादित्यसमिधे ॥ सादित्यऽस
मिधे ॥ ताम्रहऽसमिधे ॥ सामासमिध्या ॥ आयुषातेजसा ॥ वर्चसाश्रिया ॥ यशसाब्र
ह्मवर्चसेन ॥ अनाघेन समिदताऽस्वाहा ॥ आदित्याये इदं ॥ प्राजापत्यामे समिदसि
सपत्नस्य गि ॥ क्वानृत्यहामे सि स्वाहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ इति च तस्रः समिधस्ता
म्नावाधाय ॥ अग्नये ब्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ सोम्यं ब्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयं ते मेरा
ध्यतां ॥ वायो ब्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ सोम्यं ब्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयं ते मेरा
ध्यतां ॥ आदित्य ब्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ सोम्यं ब्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयं ते मेरा
ध्यतां ॥ ब्रताना ब्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ सोम्यं ब्रतं च रिष्यामि ॥ तस्य केयं ते मेरा
ध्यतां ॥ इसग्निमुपनिष्ठेत् ॥ आचार्य ॥ युंजते च वृणा ब्रह्मनु ॥ ब्रह्मं च रिष्या
मि ॥ दिङ्माची ॥ अपश्यं गोपां ॥ देवस्य ॥ समुद्राय ॥ इषेपि पिहि ॥ घर्मपते ॥

शिंशा०

॥५९॥

देवावै सङ्गं ॥ परिश्रिते ॥ ब्रह्मन् ॥ अग्निं द्या ॥ शिरः ॥ देवस्य ॥ विज्या आशां ॥ घर्भयाते ॥ प्रज
पतिः शुक्रं ॥ प्रजापतिः संभृयमाणः ॥ सविता ऋत्वा ॥ इत्येतानि पदानि कुमारं वाचयेत्
पुंजते सविता पदद्वयमिति ॥ वाचयेत् ॥ तथा ॥ आपस्म स्तंवेन अवातर दीक्षाया
ख्यास्यमदिति ॥ कांडे चोक्तं ॥ अथैतद्सर्वेषामनुवाक्यानां प्रकृतिः सि- र्याहरे
ति ॥ अथ मोक्षमयोर्वेति ॥ ततो जयादीकृत्वा ॥ उक्तादकमुपसृश्य ॥ शंनो वानः प
वतां मित्पनुवाकेन शातिं कुर्यात् ॥ ततो ब्रह्मचासी ॥ चक्षु संमील्य ॥ मोक्षांस्तत्वा
शिरोवेष्टनं धत्वा ॥ सूर्यस्तमये ग्रहमागस्य ॥ अंधवन्तिष्ठेनासिनो वा ॥ वाग्यतस्त
रांनी ॥ श्रवा ॥ आभ्युदयिकं कृत्वा ॥ तद्वसे गुरुवेदघातं तथा चोक्तं ॥ सोमसूक्तं
निषत्सदसस्पतिं ॥ तत्र वज्रहुयात्स लिलं नमः ॥ अर्चयेत्समिधो ग्ना इति ब्रवी
पुंजते सविता जयवारिशं ॥ श्रीलनेयतवाक्षिरस्थिने वेष्टनिस्तमिते भृगुह
माविशेत् ॥ स्वीयं ते धइव ॥ त्वय वास्य ते वाग्यतेर तोष्पुदिति क्रिया ॥ इति

अदि

॥५९॥

सौम्यव्रतं ॥ ततः संवत्सरे प्रोक्तं नरानीवाचार्यः ॥ प्राणानायंम्य ॥ इमं महेश्वरशर्माणं सौम्यव्र
 तं ॥ सज्जनेन कर्मणा सः स्वरिष्य इति संकल्प्य ॥ ऋष्यर्चनादिपूर्ववत्कृत्वा ॥ द्यौः सुमित्र
 अंतर्हितः स मित्रः ॥ पृथिवी सुमित्रः ॥ प्राज्ञापुत्रा मे ॥ इति स मिथानामंत्रः ॥ आदित्यवृ
 तपतये कांडकृषिष्यः ॥ सौम्यव्रतमोचार्चिषं ॥ नदशंकुतं मेराधि ॥ अग्रे व्रतपते कांडकृ
 षिष्यः ॥ सौम्यव्रतमोचार्चिषं ॥ वायो व्रतपते कांडकृष्यः ॥ सौम्यव्रतमोचार्चिषं ॥ नदशंकुतं
 मेराधि ॥ व्रतानां व्रतपते कांडकृषिष्यः ॥ सौम्यव्रतमोचार्चिषं ॥ नदशंकुतं मेराधि ॥ इत्युप
 स्थाने विप्रोषः ॥ ततो युंजतेत्यादिवाचयित्वा ॥ संमीलनादिवर्जयेत् ॥ ततः आभ्युदेकं कुर्या
 त् ॥ इति सौम्यव्रतोत्सर्जनं ॥ आग्नेयव्रतमुच्यते ॥ ततः आचार्यः ब्रह्मचारिणा वपनं का
 रइत्या ॥ प्राणानायंम्य ॥ इमं महेश्वरशर्माणं कुम्भारं आग्नेयकर्मणा सः स्वरिष्य इति सं
 कल्प्या ॥ अग्निं कांडकृषिं ॥ साहिनी देवता उपनिषदः ॥ याज्ञकी देवता उपनिषदः ॥ वारु
 णी देवता उपनिषदः ॥ ब्रह्मणः स्वरूपं मुबं ॥ सदसस्पतिं वा वाहयाग्नीत्या वाह्या ॥ गंध
 पुष्पादिभिः किरम्यर्च्य ॥ ब्रह्मचारिणा तर्पणं कारइत्या ॥ अग्निं प्रतिष्ठया ॥ अग्निं मुखवाहु

वि
 र्ज

विंशति ०

॥६०॥

तिं कृत्वा ॥ अग्नये काडक्ये स्वाहा ॥ अग्नये काडक्ये इदं ॥ अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्नि
श्वानि देववृषुना निविद्वान् ॥ युयोध्यस्मर्तुं राणे नो मरिषिष्टा ते न मउक्ति विधेम स्वा
हा ॥ अग्नये इदं ॥ प्रवः सुत्रा यमानवे भरध्वं ॥ हव्यं न तित्वा ग्नये सुपूवं ॥ यो देव्या नि
मानुषा जनुषि ॥ अंतर्विष्टानि विजना जिगासैति ॥ स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ अस्मा
गि शो मत यो देवयंति ॥ अग्निं यंति इविलं क्षिप्ते माणा ॥ सुसंदश सुप्रतीकुः स्व
यं ॥ हव्यवाहमरतिमानुषाणां स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ अग्ने त्वं नस्म वृयोध्यमीवा
अने ॥ अग्निं त्रा अयं मंत कृष्टी ॥ पुनरस्मभ्य सुविता यदेवा ॥ सां विष्टं विरुजं मिष
जत्र ॥ स्वाहा ॥ अग्ने त्वं पारयानवो अस्मा सस्वस्ति ॥ किरति दुर्गाणि विष्टा ॥ पूज्यं पु
ष्टिं विष्टुं लाने उर्विमा कानो कायते नयायशो योः ॥ स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ प्रकास्वो
मनुना वच्यमानाः ॥ देवादीची नयथ देवयंतः ॥ दक्षिणावाडा जिनी प्रथेति ॥ हविर्भर
धर्षित्यग्नेष्टु ताची स्वाहा ॥ अग्नये इदं ॥ सां हि तीक्ष्णा देवताप्यउपनिषदस्य स्वा

हा ॥

सहि

॥६०॥

स्वाहृती ऋषो देवता ऋष उपनिषद् यः स्वाहा इदं ॥ वारुणी ऋषो देवता ऋष उपनिषद् यः स्वाहा
 वारुणी ऋषो देवता ऋष उपनिषद् यः इदं ॥ ब्रह्मणे स्वयं भुवे स्वाहा ॥ ब्रह्मणे स्वयं भुव
 इदं ॥ सदसस्पतये स्वाहा ॥ सदसस्पतये इदं ॥ सदसस्पतिमद्रुतं प्रियमिंद्रस्य
 काम्यं ॥ सन्निमेधामयाशिषः स्वाहा ॥ सदसस्पतये इदं ॥ इति जुहुयात् ॥ ब्रह्मचारी ॥
 अग्ने व्रतपते कांडऋषिष्यः ॥ अग्ने यवतं च रिष्यामि ॥ तद्य केयं तं मे राध्यतां ॥ वायो व्रत
 पते कांडऋषिष्यः ॥ अग्ने यवतं च रिष्यामि ॥ तद्य केयं तं मे राध्यतां ॥ व्रताना व्रतपते कं
 डऋषिष्यः ॥ अग्ने यवतं च रिष्यामि ॥ तद्य केयं तं मे राध्यतां ॥ इत्यग्निमुपतिष्ठेत् ॥
 आचार्यः ॥ त्रयादि ब्रह्म विसर्जनां कृत्वा ॥ नादी आक्षं कुर्यात् ॥ इत्याग्ने यवतः ॥ ततः
 सवत्सरे पूर्णतदानीं वा प्राणाना यं न्य ॥ इमं कुमारं अग्ने यवतो हस्तेन कर्मणा सः स्व
 रिष्य इति संकात्तव्या ॥ ऋष्यर्चनादि सर्व पूर्ववत् कृत्वा ॥ उपस्थाने विशेषः ॥ अग्ने ये व
 तपते कांडऋषिष्यः ॥ अग्ने यवतमाचारिवं ॥ तद्य केयं तं मे राध्यतां ॥ वायो व्रतपते
 तदश्वं तं मे राधि ॥

शिं गा०

॥ ६१ ॥

मि

५५

कांडक विष्णुः ॥ आदित्यव्रतपते ॥ ब्रतानां व्रतपते ॥ ततः आम्बुदय कंकु र्घात् ॥ इत्या
 ये यवतोत्सर्जनं ॥ श्री ॥ ततः वैश्वेदे मुच्यते ॥ आचार्यो ब्रह्मचारि लो वपनं कां
 प्राणानां यम्या ॥ इमं महेश्वर शर्मा एवैश्वदेव व्रतेन सै कर्मणा सः स्वरिष्य इति स
 त्प ॥ विश्वां देवां कांडक षीन् ॥ स्वाः हि तीर्देवता उपनिषदः ॥ याज्ञ कीर्देवता उप
 निषदः ॥ वारुणीर्देवता उपनिषदः ॥ ब्रह्मणः स्वयं मुने ॥ सदसस्पतिं चावाह या
 मीत्या वाह ॥ गंधपुष्पादि रम्प च ॥ ब्रह्मचारि एतर्पणं कारयित्वा ॥ अग्निं प्रतिष्ठा
 पनं कृत्वा ॥ विश्वेभ्यो यदेवेभ्यः कांडक विष्णुः स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांडक वि
 ष्णुः इदं ॥ आनो विश्वे अस्कां गमंतु देवाः ॥ मित्रो अर्पमा वरुणः स जोषाः ॥ भु
 वेभ्यो नो विश्वे वृधासः ॥ करं सुधा हो विश्वे रं नशावः स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इ
 दं ॥ शनौ देवा विश्वे देवा वं तु ॥ शः सरस्वती सह धी क्षि रस्तु ॥ शमे क्षि वाचुः
 शमुराति वाचः ॥ शनौ दिव्याः पार्थिवाः शनो अग्नीः ॥ स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः

मदि

॥ ६१ ॥

इदं॥ ये स विदुः सत्यं सर्वं स्युर्विश्वे ॥ मित्रं स्युर्वते वरुणस्य देवाः ॥ ते सौम्यं वीरं द्रोणं व
 दध्मः ॥ रधातनुं दधिं चित्रं मृत्मे स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं॥ अग्नेयाहिं
 सं वसिष्ठेभ्यः ॥ देवीं अक्षीं बलकृते गणेशे ॥ सरस्वतीं मरुते ॥ विश्वनापः ॥ यक्षिदे
 वां ननु धेयाहिं विश्वां स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं॥ द्यौः पितुः पृथिविमातृरधुक् ॥
 अग्नेष्वामातर्वसवो मृदा गानः ॥ विश्वे आदित्या अदितिः सृजोषाः ॥ अस्मभ्यं श
 र्भं बहुलं वियं स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं॥ विश्वे देवाः ऋतुनेभ्यं हवंसे ॥ यो अं
 तरेभ्यो य उपुष विष्णुः ॥ ये अग्निं जिह्नुत वायं जज्ञाः ॥ आसद्यस्मिन् बर्हिषि मादय धीं
 स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं॥ सा हितीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा ॥
 सा हितीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः इदं॥ याज्ञकीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा ॥

त

अ

शिं गा०

॥ ६२१॥

उ

पाशकीक्योदेवता क्यउपनिषद्मः स्वाहा ॥ इदं ॥ वारुणीक्योदेवता क्यउपनि
षद्मः स्वाहा ॥ वारुणीक्योदेवता क्यउपनिषद्मः इदं ॥ ब्रह्मलोस्वयं कुवेस्वा
हा ॥ ब्रह्मलोस्वयं कुवेदं ॥ सदसस्पतये स्वाहा ॥ सदसस्पतये इदं ॥ सदस
स्पतीमद्भुतं प्रियमिंद्रस्य काशं ॥ सनिमेधामयाशिषः स्वाहा ॥ सदसस्पत
ये इदं ॥ इति जुं यातु ॥ ततो ब्रह्मचारी ॥ अग्रे व्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ वैश्वदेव
व्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यके यंतं मे राध्यातां ॥ आदित्यव्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ वै
श्वदेवव्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यके यंतं मे राध्यातां ॥ ब्रतानां व्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥
वैश्वदेवव्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यके यंतं मे राध्यातां ॥ इत्यग्निमुपतिष्ठेत् ॥ ततः आ
चार्यो ब्रह्मविसर्जनं कृत्वा ॥ नारीं आहं कुर्यात् ॥ इति वैश्वदेवव्रतं ॥ ततः सं
जयादि

सहि

॥ ६२१ ॥

सरेपूलेदिनी वा प्राणानायम् ॥ इमं कुमारं यज्ञशर्मणा वैश्वदेवव्रतोऽर्जनेन
कर्मणा सः स्फुरिष्यदिति संकल्प ॥ ऋष्यर्चनादिसर्वपूर्ववत्कुर्यात् ॥ उपस्थाने
विशेषतः ॥ अग्नेव्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ वैश्वदेवव्रतमाचारिभ्यः ॥ तदशंकतेन
मेशधि ॥ वीथो व्रतपते ॥ आदित्यव्रतपते ॥ व्रतानां व्रतपते ॥ इत्यादि वैश्वदेवे
र्जने ॥ प्राजापत्यसौम्याग्नेयवैश्वदेवव्रतानि सूक्तजयादि होमोपस्थानरहि
तानि च कुर्यात् ॥ अथ वा ॥ एकान्ये कतंत्रेण वा कुर्यात् ॥ तथा ॥ आवर्णप्रोष्ठ
पद्यां वा वैशाखरव्यामपि वा द्विजः ॥ एकतंत्रेण वा कुर्यादेतद्द्वयचतुष्टयं ॥ इति
तेषां प्रयोगः ॥ आचार्यः ॥ प्राणानायम्ये मं यज्ञशर्मणं प्राजापत्यसौम्याग्नेय
वैश्वदेवव्रतैः सः स्फुरिष्ये ॥ कांडोपाकरणसिद्ध्यर्थं एवं संकल्प्य ॥ शिष्याचार्यौ
नदीतटाकादौ प्राणानायंम् ॥ प्राजापत्यसौम्याग्नेयवैश्वदेवव्रतांगस्नानं

स्नानं

कांडकृष्यर्चनं तर्पणं करिष्यति संकल्प्य ॥ सदुदंडं मुखवटपवेश्या ॥ शिनिवीती प्राज्ञा
 पतिं कांडकृषिं आवाहयामि ॥ इति नवकृषीं श्रार्यनं पूर्ववत्कृत्वा निवीती ॥ प्र
 ज्ञापतिं कांडकृषिं तर्पयामि तर्पयामि ॥ सोमं कांडकृषीं तर्पयामि ॥ अग्निं कांडकृ
 षीं तर्पयामि ॥ विश्वादेवान् कांडकृषीं तर्पयामि ॥ साऽहितीर्देवता उपनिषदं
 तर्पयामि ॥ याज्ञकीर्देवता उपनिषदं तर्पयामि ॥ वारुणीं देवता उपनि
 षदं तर्पयामि ॥ ब्रह्मणः स्वयं सुवस्त्रं तर्पयामि ॥ सदसस्पतिं तर्पयामि ॥ इ
 त्याचंम्य ॥ प्रत्येकं अंजलिद्वयं दत्वा ॥ होमं स्वं डिलगच्छेत् ॥ सशिष्याः तर्पक
 तासन उद्धि रिवतेषां सुस्ते स्वं डिले ग्निं प्रतिष्ठाप्या ॥ प्राणाना यम्ये मं यज्ञ
 शर्माणः प्राज्ञापत्य सौम्या ग्रेयदेवदेव व्रतचतुष्टय एकतंत्रेण क रिष्ये ॥ सर्वकां
 जासध्यर्थं इति संकल्प्य ॥ अग्नीधनाद्यग्निमुखं स्थाते ॥ सशिष्याचार्यो न्यार

चा

क्षेत्रतानि सकृद्गृहीत्वा ॥ ते जान्येन प्रजापये कांड ऋषये स्वाहा ॥ प्रजापतये कांड
ऋषये स्वाहा ॥ इदं ॥ प्रजापतेन त्वदयीणां पतिं प्रजापते त्वं निधिपा सवे मलो
काः ॥ प्रजापतिं प्रथमं यो राय ईश इति एतैष एमंत्रैः सकृद्गृहीतेनाप्येन षडा
हुती हुत्वा सर्वप्रजापते इदमिति ॥ एवं सोमाय कांड ऋषये स्वाहा ॥ सोमा
या कांड ऋषये इक्षुति सर्वत्र सोमाय ॥ सोमो धेनुः सोमो अघातं युस्तु पृतना
सु ॥ त्वं सोम ऋतुः ॥ अक्षिर्याते धामानि हविषा त्वमिमा अंषधीः सोमया
ते धामानि दिवि या एथि व्यामिति षडाहुती हुत्वा ॥ सर्वत्र मदं तीनामुपस्पृ
श्या ॥ नमो वाचे याचो दिनेत्यनुवाके नशांतिं कृत्वा ॥ चतस्रोऽंबरीः समि
धौ मूलादारण्याग्रात् धृतेन क्वा एथि वीसमिदं तरिष्यं समिधौः ॥ समि

त्वाज्ञापत्यामेसमिदसि सपत्नस्य स्येतैर्मित्रैः रग्ना वा दध्या दत्रष्टथिव्या यांतरि
 क्षापाद्यौः ॥ प्रज्ञापतइ नित्यागः ॥ अग्नये कांडऋषये स्वाहा ॥ अग्नये कांड
 ऋषय इदं ॥ नमैमेति सर्वत्राग्नये इदं ॥ अग्ने नयसुपथा प्रवः शुक्रायाक्ष
 गिरो मे त्वमस्मादाग्ने त्वं पारया प्रकाखा इति षडाहुती हुत्वा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः
 कांडऋषिभ्यः स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांडऋषिभ्यः इदं ॥ आनो वि
 श्वे अस्मागं मनु देवा शन्नो देवा विश्वे देवाः ये सधितुः सत्यसवस्य अग्ने याहि
 दूत्यं द्यौः पितः पृथिवि विश्वे देवाः शृणु ते निषण्मंत्रैः षडाहुती हुत्वा ॥ सा ५
 हितीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्यः स्वाहा ॥ सा ५ हितीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्यः
 इदं ॥ याज्ञकीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्यः स्वाहा ॥ याज्ञकीभ्यो देवताभ्य

उपनिषद्भ्यः इदं ॥ वानुलीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यः उपनिषद्भ्यः स्वाहा ॥ वानुलीभ्यो
देवताभ्य उपनिषद्भ्यः इदं ॥ ब्रह्मणे स्वयं भुवे स्वाहा ॥ ब्रह्मणे स्वयं भुवे इदं ॥ सदसः
स्पतये स्वाहा ॥ सदस्पतिमित्यक् च सिष्टकृच्छ्रिने जुहोति ॥ सदसस्पतये इदं ॥
नममेतियागः ॥ व्रती उत्थायामि मुपतिष्ठेत् ॥ अग्रे व्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ प्राजाप
त्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यकेयं तं मेनाध्यतां ॥ वायो व्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ प्राजाप
त्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यकेयं तं मेनाध्यतां ॥ आदित्य व्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ प्रा
जापत्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यकेयं तं मेनाध्यतां ॥ व्रतानां व्रतपते कांडऋषिभ्यः ॥ प्रा
जापत्यं व्रतं च रिष्यामि ॥ तद्यकेयं तं मेनाध्यतां ॥ एवमोत्थायेय वैश्वदेव व्रतोप
स्थानं ॥ रुक्मियकांडस्य मंत्रब्राह्मणयो ननुवाकानां ॥ आद्यपदानि माणवे केनावा
र्यैवावयति ॥ प्रथमोत्तमयोर्वी ॥ युंजते ॥ वृष्णः ॥ ब्रह्मं नृ ॥ ब्रह्म न्प्रच रिष्यामि ॥

शिंंगा०

॥ ६५ ॥

दशप्राचीन्पश्यं गोपां ॥ देवस्या ॥ समुद्राय ॥ इषेयीपिहि ॥ घर्मयाते ॥ देवो वे सत्रं ॥
सावित्रं ॥ परिश्रिते ॥ ब्रह्मन् ॥ अग्निष्ठा ॥ शिरो ग्रीवा ॥ विश्वा आशा ॥ घर्मयाते ॥
प्रजापतिं ॥ प्रजापतिः सविता भूत्वा ॥ युजते सवितेति वा ॥ जयादि होमसंन
हनंतरं ॥ बर्हिप्रहरणं सङ्ग्रावं प्रायश्चित्तादिकंच हुत्वा ॥ उत्तरपरिषेचनंच प्रणी
तो द्वासनानि च कृत्वा मंदं तीमुपस्पृश्य ॥ शंनो वातः पवतामिति भाद्राशांतिं पठि
त्वा ॥ अहतवाससां माणवकसुरं प्रदक्षिणं वेष्टुत्वा ॥ अस्मिन्नेग्रहमागस ॥
तथैवरात्रिशोषं समाप्य उदिते रवौ ॥ ग्रामाग्राचीमुदीचीं वादिशमुपनिष्क
म्य ॥ अग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य तस्मीपे माणवस्क उपवेश्य ॥ अग्न्या
दिसमुदकुं संभ्रमावत्समतान् ग्रां कुमारं हिरण्यं च दर्शयित्वा ॥ यथा लासंगु

महिप्रयोगः

॥ ६५ ॥

६६

वेसौदधात् ॥ वयः सुपर्णा इत्यादिमुपतिष्ठेत् ॥ अयमेवार्थकारिकायां स्पष्टः
हीकृतः ॥ ऋषीन्मुखानेनुहुयाद्वेतेषु सूक्तेषु पद्मे मां तस्य तिस्रं ॥ उपस्थि
तश्चापि च देवतां जयादि यो ब्राह्मण तर्पणं च ॥ सोमसूक्तं तिस्रसं स्प
तिं तत्र वा नुहुयात्सलिलं नमः ॥ शुक्रिये समिधो गृह्णति व्रती युंजते सविता जया
वारिषां ॥ नीलमेयतवा विसेरस्थिते वेष्टेति स्तमिते गृह्णामाविशेत् ॥ स्वीये तं ध
इव त्वधवा स्पते वाग्यते न दतोऽप्युदितिक्रिया ॥ वेदव्रतचर्चये इष्टं समिकृतेन
नंतरयुक्तप्रकारेण वेदव्रतोत्सर्जनं कुर्यात् ॥ ४ उपस्थाने आचारिषमशकम
धीनि सौम्यव्रतोत्सर्जनघ्नोः समिदं तरिष्य ५ समिदं शिवी समिदं प्राजापसा
मे समिदं रीतिपाठक्रमेण समिदाधानं ॥ आवांसने पाद्याभ्यर्चना च मनी

हना

शिंशा०

॥ ६६ ॥

ना

यकं ॥ स्नानमाचनं वस्त्रं आचमनौ उपवीतकं ॥ गंधपुष्पैश्च धूपैश्च दीपैश्च प्र
कल्मत् ॥ नैवेद्यं पुनराचमनं तांबूलमेव च प्रदक्षिणं ॥ अर्घ्यं नीचस्तेष्वंशुषा
विसर्जयेत् ॥ इति षोडशोपचारपूजैरभ्यर्चयेत् ॥ परिधिप्रहरणं कुर्यात् ॥ यत्र ये
त्रहिकर्मणि ॥ कुर्यात्संमर्जनं तत्र न कुर्यात्पुंसिककर्मणि ॥ च नोश्च तत्रेषु न वान
होमेवं द्वौ निदध्याः पविधीश्च गार्भान् ॥ अन्यत्र नैष्यति कपदि शिष्याः पुनः
श्च संधानविधौ विधाया ॥ उत्तानितपात्राणि प्रोक्षयेत् प्रोक्षणीत्रलेः ॥ प्रणी
ता मोक्षपनियंतं ॥ न स्पृष्टव्यं तु तज्जलं ॥ आत्मारूपेण पूर्वमनले शान्तिम
गले पुनः संधानवेलायां मादौ नोपावरोदणं ॥ दर्शनाद्ये गया आद्ये आद्ये
चापनपक्षके ॥ चौबूळ चर्वणोदोषो नैति शांता तपो ब्रवीत् ॥ नां दीमुखा
प्यश्रुमुखादिधावपितरस्मृतां ॥ वटवादिपंचमादूर्ध्वं ते न नां दीमुखांस्त

मदि ॥

॥ ६६ ॥

वे

यः॥ असंनमुरवसंज्ञा ॥ सुर्मिगलंघास्तनेस्त्रयं॥ पितापितामहश्चैव तथैव प्र
पितामहः॥ ३ योऽप्यसुमुख्यं घृते पितरः संप्रकीर्तिताः॥ प्राङ्मुखवस्तिष्ठतीत्य
ग्निः प्राङ्मुखोऽक्षि यस्तथा॥ ३ सोऽप्राङ्मुखो ज्ञेयं बाहुनि कुत्र जुहति॥ एष हि
देति मंत्रेण पवित्रोदकं स्तुतुं कृत्॥ हव्यवाहू किलं दृष्ट्वा क्षीति प्रस्युः प्राङ्मुखोऽपि
वेत्॥ स्नानाशिषो वाग्यगणे वरस्याद्यात्रा भिर्कर्माल्पपितृमत्स्त्री॥ संकल्पं
केषु प्रथमेऽङ्गु चरो च त्रपासने तस्य पुनश्च संधौ॥ प्राङ्मुखवयोश्चैव दानुर्गो
दु कयोऽस्थितः॥ विवाहे चोसा वित्री प्रद्योने चैव मेव हि॥ ओषध्य कर्मल्यं
पि गृह्यते चरोः प्रधानं किल यत्र यत्र॥ समं जने स्यात्किल तत्र तत्र प्रहस्य
रिधीः किञ्च कपदि नोक्तं॥ यत्र शंभ्याः परिध्यर्घ्यं प्रहरो न च तत्रत्॥ समं ज
नं मुखे दद्याच्च रुतं त्रौ विधीयते॥ अन्वारं मो वृषोत्सर्गो स्थानं पुंसवनेषु च॥

महि०
॥ ६७ ॥

पतिप्रहरणं कुर्याद्भाग्यैव च न यथा ॥ इति पेंजल शिंगेय सूरिविरचितायां प्रथ
योगपक्षतौ एतद्वयचतुष्टयं समाप्तः ॥ श्रीविष्णवे नमः ॥ ६७ ॥ नादीमु
खांते घादिलग्नपूर्ववदुश्रयाभातः रजस्तुलाच ॥ चोलेपनांते च विवाहपुं
सीमों जीवतं वज्रविवाहकृत्वा ॥ अथ गोदानव्रतमुच्यते ॥ तत्र षोडशोऽवर्षे
ब्रह्मचारी प्राणानायांभ्या ॥ गोदानव्रतारव्यं कर्म कुरिष्येति संकल्प्य ॥ नादी
श्राद्धं कृत्वा ॥ म्लक्ष्मपुंज शिरवानिदधानवर्ज ॥ सर्वचोलवत्कुर्यात् ॥ शिरवा
मात्रमवशिष्य सर्वान्वेकेशान्वापयेत् ॥ इति गोदानं ॥ अथासमावर्तनं ॥ ब्रह्म
चारी पुंण्याहं वाच्यं कृत्वा ॥ प्राणानायांभ्या ॥ स्नानारव्यं कर्म कुरिष्येति संकल्प्य
कंकणं धृत्वा ॥ नादीश्राद्धं कृत्वा ॥ गोशालाम्प्रविश्य ॥ तस्य द्वारमंतर्लब्ध्वा च
मणहारमपि धायास्ते ॥ एतस्मिन् हविर्भियशा सूर्ये तप्तो तथा स्थित्वा न

शिंगा०
॥ ६७ ॥

मिंपरिषिद्य ॥ समिधमेकामवसिशिष्य ॥ आसनात्किं विदुथायत्वं ब्राह्मणेन
नुज्ञातराज्यसंनहनमिधमं लूणीमग्नावादध्यात् ॥ तत्रकारिकः ॥ कनिष्ठिका
प्र ॥ पर्वण्यो यावत्स्येत्न्यं प्रतीयते ॥ तावत्सूतं समित्काष्ठं गृह्यभाषादिनिश्चितं ॥
नथैवानामिकाग्रस्येवेधमकाष्ठस्य मामतः ॥ शिष्टांगुलित्रिकस्योर्ध्वमानाः परि
धयः स्वलु ॥ तत्रापितारतं न्याधिस्थविष्टादिकमो भवेत् ॥ समिसवित्रं वेदिभ्य
श ॥ त्रयः प्रादेशं मिता ॥ द्वितस्तं स्तावादि ॥ कुर्वीत त्रिस्तावपरिधिस्मृताः ॥ आयामे धं
नेधमसमिधिः प्रादेशादयमुच्यते ॥ समिधानिधमकाष्ठानिकेशादेरामेव
च ॥ यद्यीयतनमेव स्यात्तं नमत्रं पिरिधीनपि ॥ वितस्तिमात्रमथवा संख्यया
चैकविंशतिः ॥ केचिद्वक्षापरिधीनां स्तेन्यं प्रमानं नेयंति ॥ इधमाधानका
ले ॥ सुवेणाज्यं गृहीत्वा ॥ इधमदरूलिसेचयेत् ॥ अदि ते नुमन्यस्वेतिपरि

२० विद्यामथाविधिः॥ आसनात्किंच दुःशाय-यत्रैवं ब्रह्मणो सह ॥ अनुज्ञाताः स्त तस्मै
 । षणीमिधाधानं प्रचक्षते ॥ सुवेणाज्यमादाय ॥ वायवा कोणे दारभ्या घेष
 कोणपरिघंतू षणीहृत्वा ॥ प्रजापतये इदं नममेत्युक्त्वा ॥ पुनस्तु वाणाज्यमा
 दाय ॥ सुचंपूर्यनेऋत्य कोणा दारभ्ये शान्त्य कोणपर्यंतं षणीहृत्वा इद्राय
 इदं नममेत्यागंकुपीतु ॥ यत्र-यत्रः सुच होम तत्र तत्र सुचं संपूर्य जुहुयात् ॥
 तथा ॥ सुवेणैवाज्यमादाय सुचं संपूर्य स्रवयेत् ॥ यत्र सुचा च होम स्यात्तत्र
 बंहविनिर्णयः ॥ इति ॥ ततस्तुचाज्यमादाय ॥ अग्नये स्वहा ॥ अग्नये इदं नममेत्या ती
 नदेशो हृत्वा ॥ पुनस्तुचाज्यमादाय सोमाय स्वहा ॥ सोमाय इदं नममेत्या
 ग्रेयदेशो हृत्वा मम जुहुयात् ॥ तथा ॥ पूर्वाघा रोत्रमादिभ्रप्राजीपस्य भव्या
 इति ॥ एतास्तुवेण होमस्मन संदेहः कपर्दिनाः ॥ द्वि। तीया घारा होमः प्रधान

उत्तयस्तथा ॥ प्रायश्चित्तं चार्पणं चोत्तु चोत्तु चोत्तु ॥ आधारे धा हो मे च सं ५
वे स्वा ॥ तथैव च ॥ समित्संनहने चैव स्वाहाकारो नै विद्यते ॥ उपावरो हे चा घारे इ मं व
द्विसु निक्षिपेत् ॥ अग्नौ करण हो मं तु न स्वाहां तु क प र्दिनः ॥ इ दं मग्निं हूतं स्व स
र्वत्र साधारणं ॥ एवं कृत्वा यस्मिन् कर्मणि एवं हुत्वा समित्संनहने द्विः स्पर्श इत्या ॥
अग्रे मे इदं नमामि तिसमिधमग्ना वाधाय रुद्राय तं ति च राय इदं नमामि
तिसमित्संनमामि नो निदध्यात् ॥ तथा चापः स्तंबः ॥ समिधं न्यस्य संनहनमि
द्विः स्पर्शं निक्षिपेत् ॥ अग्नौ वसं कं स्मार्ते दैवमुदिश्य संयजेत् ॥ अग्निमुदिश्य
समिधं धमग्ना वाधाय ॥ दह रुद्रा येति न्यसेदग्निं तं ति च रायेति ॥ अ
स्मिन् कर्मणि कर्म समर्थं जपादि होमं करिष्ये ॥ कर्म समर्थ इति संक
ल्प ॥ सुवेणाज्यमादाय ॥ चित्तं च स्वाहा चित्तायेदं ॥ इत्युक्त्वा ॥ वेंकटेशने गति

३९

चित्तं च स्वाहा ॥ चित्तायेदं ॥ चित्तिश्च स्वाहा ॥ चित्ते इदं ॥ आकृतं च स्वाहा ॥ आकृता
येदं ॥ आकृतिश्च स्वाहा ॥ आकृत्यै इदं ॥ विज्ञातं च स्वाहा ॥ विज्ञातार्ये इतं ॥ विज्ञानं च स्वाहा ॥
विज्ञानायेदं ॥ मनःश्च स्वाहा ॥ मनसेदं ॥ शक्तीश्च स्वाहा ॥ शक्तीभ्यः इदं ॥ दर्शश्च स्वाहा ॥
दर्शायेदं ॥ पूर्णमासं च स्वाहा ॥ पूर्णमासायेदं ॥ बृहत् च स्वाहा ॥ बृहते इदं ॥ रथं तं च स्वाहा ॥ त
हा ॥ रथं नरायेदं ॥ प्रजापतिं पृथिव्या निद्रा यष्ट्ये प्रायश्च दुग्धः पृतना ज्येष्ठु तस्मै वि
शः स प्रनमंत स कीः स उग्र स हिरण्यो बभ्रुव इति स सुसं च स्वाहा ॥ प्रजापतये इदं ॥ अग्नि
र्भूतानां मधिपतिः समावृत्तस्मिन् ब्रह्म नस्मिन् क्षेत्रे स्यान्मशिष्यस्यापुरोधाया
मस्मिन् कर्म नस्यां देवदूत्यां स्वाहा ॥ अग्रे ये भूतानां मधिपतय इदं ॥ इद्रे
ज्येष्ठना मधिपतिः समावृत्तस्मिन् ब्रह्म नस्मिन् क्षेत्रे स्यान्मशिष्यस्यापुरोधाया २९

मस्मिन्कर्मन स्यादेव हृत्या ५ स्वहा ॥ इन्द्राय ज्येष्ठानामधिपतय इदं ॥ यमः पृथि
व्यामधिपतिः समावृत्स्मिन्ब्रह्मं नस्मिन्क्षत्रे स्यामाशिष्य स्यापु रोधाया मस्मि
न्कर्मन स्यादेव हृत्या ५ स्वहा ॥ यमः पृथिव्यामधिपतय इदं ॥ वायुरेतरिक्षस्याधि
पतिः समावृत्स्मिन्ब्रह्मं नस्मिन्क्षत्रे स्यामाशिष्य स्यापु रोधाया मस्मिन्कर्म
न स्यादेव हृत्या ५ स्वहा ॥ वायवे जंतरिक्षस्याधिपतय इदं ॥ सूर्यो दिवोधिपति मस्मि
ः समावृत्स्मिन्ब्रह्मं नस्मिन्क्षत्रे स्यामाशिष्य स्यापु रोधाया मस्मिन्कर्मन
स्यादेव हृत्या ५ स्वहा ॥ सूर्यो यदिवोधिपतय इदं ॥ चंद्रमानक्षत्रेणामधिपति
ः समावृत्स्मिन्ब्रह्मं नस्मिन्क्षत्रे स्यामाशिष्य स्यापु रोधाया मस्मिन्कर्मन स्यादेव
व हृत्या ५ स्वहा ॥ चंद्रसेनक्षत्रेणामधिपतय इदं ॥ बृहस्पतिर्ब्रह्मलोधिपति
ः समावृत्स्मिन्ब्रह्मं नस्मिन्क्षत्रे स्यामाशिष्य स्यापु रोधाया मस्मिन्कर्मन स्या
देव हृत्या ५ स्वहा ॥ बृहस्पतेर्ब्रह्मलोधिपतय इदं ॥ मित्रः सत्यानामधिपति
ः समावृत्स्मिन्ब्रह्मं नस्मिन्क्षत्रे स्यामाशिष्य स्यापु रोधाया मस्मिन्कर्मन स्या

२२

देवहृत्यः स्वाहा ॥ मित्राय सत्यानामधिपतय इदं ॥ वरुणोपा मधिपतिः समाव
त्वेस्मिन्ब्रह्म नस्मिन्क्षत्रे स्यामा शिष्य स्यापुरो धायामस्मिन्कर्म न स्यादेव हृत्याः
स्वाहा ॥ वरुणायापा मधिपतय इदं ॥ समुद्रः खोत्यानामधिपतिः समावत्
स्मिन्ब्रह्म नस्मिन्क्षत्रे स्यामा शिष्य स्यापुरो धायामस्मिन्कर्म न स्यादेव हृत्या
५ स्वाहा ॥ समुद्रोऽखोत्यानामधिपतय इदं ॥ जनः ५ साम्राज्यानामधिपतिः
तं न्या ~~स्व~~ वत्स्मिन्ब्रह्म नस्मिन्क्षत्रे स्यामा शिष्य स्यापुरो धायामस्मिन्कर्म न
स्यादेव हृत्या ५ स्वाहा ॥ जनः ५ साम्राज्यानामधिपतय इदं ॥ सोमः ओषधीना
नामधिपतिः समावत्स्मिन्ब्रह्म नस्मिन्क्षत्रे स्यामा शिष्य स्यापुरो धायाम
स्मिन्कर्म न स्यादेव हृत्या ५ स्वाहा ॥ सोमः यओषधीनामधिपतय इदं ॥
सवितः प्रसवानामधिपतिः समावत्स्मिन्ब्रह्म नस्मिन्क्षत्रे स्यामा शिष्य स्यापुरो
रो धायामस्मिन्कर्म न स्यादेव हृत्या ५ सुवाः ॥ सवित्रे प्रसवानामधिपतय इदं ॥

२३

तिभीरिहंती॥७॥पयामगृहीतोसिवांजयत्तैषतेयोनिर्विरितां पाहि॥१॥अयंवेनःपंचवि
॥२॥रातिः॥३॥तं प्रलया पूर्वथा विश्वये मथा॥ज्योष्ठतातिं बहिषदः सुवविदं प्रतीचीनं वृजि
ने हो हसे गिरांजयंतमनुया सुवर्धसे॥७॥पयामगृहीतोसिमर्कयत्तैषतेयोनिः प्र
जाः पाहि॥१॥तः पूषद्विः रातिः॥१॥ये देवा दिव्ये कादशास्थयथिव्या मध्ये कादशास्त्वापु
षदो महिर्नैकादशास्त्वा ते देवा यज्ञमिमं जुषध्वमुपयामगृहीतो स्याग् यणो सिस्वाग्
यणो जिंन्वयज्ञं जिंन्वयज्ञपतिमभिसवना पाहिविष्णुस्त्वा पातु विशंत्वं पाहीं दिये
एषते योनि विश्वेभ्यो देवेभ्यः॥१॥ये देवास्त्रिचत्वारिंशत्॥१॥त्रिंशत्त्रयश्च म
यिनो रुजंतो दिवः रुद्राः प्रथिवी च सचंतो॥एकादशा सोमं जुषदः सुतः सोमं जु
पंताः सवनाय विश्वे॥७॥पयामगृहीतो स्याग् यणो सिस्वाग् यणो जिंन्वयज्ञं जिंन्व
यज्ञपतिमभिसवना पाहिविष्णुस्त्वा पातु विशंत्वं पाहीं दिये एषते योनि विश्वे

भ्यस्तादेवेभ्यः॥१॥विंशद्विचत्वारिंशत्॥११॥उपयामगृहीतोसीदायत्वाबृहद्वते
 वयस्वतउक्थायुवेयतइदंबृहद्वयस्तस्मैत्वाविस्ववेत्तैषतेयोनिरिंदायत्वायुवे॥१॥
 उपयामगृहीतोसीदायद्वाविंशतिः॥१२॥मूधनिं द्विषोअरतिंप्रथिव्यावैश्वानरसृ
 तायजातमग्निं कविं संम्राजमतिथिं जननामोसंनपात्रं जनयंत देवाः॥उपयामगृ
 हीतोसिअग्नयेत्वावैश्वानरसृतयध्रुवोसिध्रुवक्षितिध्रुवाणोध्रुवतमोच्युताना
 मच्युतक्षितमएषतेयोनिरग्नयेत्वावैश्वानराय॥१॥मूधनिंपंचविंशत्॥१३॥
 मधुश्चमाधवश्चरुश्चरुचिश्चनभश्चनभस्यश्चेषश्चोजश्चसहश्चसहस्यश्चत
 पश्चतपस्यश्चोपयामगृहीतोसिसंस्पेस्यं हस्पयात्वा॥मधुस्त्रिंशत्॥१४॥
 इंद्राग्नीआगतं सुतं गीभिर्निभोवरेल्यं॥अस्यपातं धियेषिता॥उपयामगृहीतो
 सीदामिभ्यां तैषतेयोनिरिंदामिभ्यात्वा॥१॥ओमाममश्चर्षलीधृतोविश्वेदेवासआ

गताहाश्वाः सोदाशरुपः सुतः ॥ उपया मगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनिर्वि
श्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ ११ ॥ इन्द्राग्नी औमा सो वि॒रातिर्वि॒रातिः ॥ १२ ॥ मरुत्वं तं वृषभं वा
वृधानमकं वा वि॒द्वि॒व्य॒रा॒सि॒मि॒दं ॥ विश्वा माहमवसेतुतनायेयः सहोदा मिहतः हुवे
मा ॥ उपया मगृहीतोसीद्वायत्वा मरुत्वं त एष ते योनिर्वि॒द्वि॒यत्वा मरुत्वं ते ॥ १३ ॥ मरुत्वं तं
षड्वि॒रातिः ॥ १४ ॥ इन्द्रमरुत्वं इह पाहि सोमं यथा शायति अपि वसुतस्य ॥ तव प्रली
तीत वरुण रश्मिना विवासेति कवयः सुयज्ञाः ॥ उपया मगृहीतोसीद्वायत्वा मरुत्वं त
एष ते योनिर्वि॒द्वि॒यत्वा मरुत्वं ते ॥ १५ ॥ मरुत्वा इन्द्र वृषभो रणाय पिवा सोममनुष्य
मा हया ॥ आसि च त्वजठरे मध्वकुर्वि॒रा॒जा॒सि॒प्र॒हिवः सुतानां ॥ उपया मगृहीतो
सीद्वायत्वा त एष ते योनिर्वि॒द्वि॒यत्वा मरुत्वं ते ॥ १६ ॥ इन्द्रमरुत्वं मरुत्वानेकां न त्रि॒रा॒दे॒कां
न त्रि॒रा॒तु ॥ १७ ॥ महा इन्द्राय ओजसा पर्जन्या वृष्टिमा॒ दे॒वा ॥ स्तोमैर्वत्सस्य वा वृथे ॥

स. प्र.

२५

उपयामगृहीतोसिमहेंद्रायर्वेषतेयोनिर्महेंद्रायवा॥१॥महानैकांनविष्वाति॥२॥
महा॥इंद्रो नृवहाचर्षणिमातृतद्विबहोअमिनःसहोभिः॥३॥अस्मदियन्वाकृधेवीर्या
योरुःप्रथमःसुकुतःकवेभिर्भूति॥उपयामगृहीतोसिमहेंद्रायर्वेषतेयोनिर्महें
द्रायवा॥१॥महानृवप्रद्विष्वातिः॥२॥कहाचनस्तरीरसिनेदसश्चसिहाबुषे॥
उपोपेनुमघवंभूयदनुतेहानंदैवस्यप्रव्यते॥उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वा॥
कहाचनप्रयुक्तस्युभेनिपासिबंनमनी॥तुरीयादित्यस्वनंतदं द्रियमासुखावमृतं
दिवि॥यज्ञोह्वानाप्रयेति सुमनादित्यासोह्य भवतामृडयंतः॥अग्नेर्वचिसुम
तीविवृत्त्यादहो शिवावर्गिवितरासत्॥विवस्वआदित्येषतेसीमपीथःस्तेनसं
दस्वजेनविप्याविप्यास्मतेवयंतपइतारोयादिव्यावृष्टिस्तयात्वाश्रीणामि॥१॥
वसंस्तुचत्वारिष्वात्वा॥२॥वाममद्यसवितःवाममश्वोदिवेदिवेवाममम

भ्यः सावीः॥ वाम
मभाजस्याम॥ उपयामगृहीतोसि देवाय त्वा सवित्रे॥१॥ वामं चतुर्विंशतिः॥२॥ अह
र्ध्वे भिसवितः पायुति एव॥ शिवे भिरद्यपि पाहितो गय॥ हिरण्यजिह्वः सुविताय
नय सेरक्षामाकिने अघ्नोः स इराता॥ उपयामगृहीतोसि देवाय त्वा सवित्रे॥३॥
अहर्ध्वे भिसव्यो विः रातिः॥४॥ हिरण्यपालि मृतये सविता रमु पह्वये॥ स चेता
देवता पदं॥ उपयामगृहीतोसि देवाय त्वा सवित्रे॥५॥ हिरण्यपालि चतुर्दशा॥
२॥ सुवामासि सुप्रतिष्ठानो बृहद्भक्षे न मएषैतयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥३॥
सुवामाद्वा दशा॥२६॥ बृहस्पतिस्तु तस्य तदं हो इन्द्रियावतः पत्नी न वेतं गृहं
गृहान्य ग्राह पत्नी वाः सज्जदेवि न तष्टा सोमं पिबे स्वाहा॥१॥ बृहस्पतिस्तु तस्य पंचवि
ंशतिश्चा॥२७॥ हरि रसि हार्ये जिनो हयो रत्ना तावजस्य भती पुंश्चैता तस्य ते

स. प्र.
॥२६॥

देवसोमेष्टयजुषस्तुतस्तोमस्यरास्तोक्यस्यहरिवंतं गृहं गृह्णामि हरिस्तु
हयो धनिः सहसो मा इन्द्राय स्वाहा ॥१॥ हरिष द्विः श्रुतिः ॥२॥ अग्र आयुषि पवस्व आसु
वोर्जमि पंचनः ॥ आरे बाधस्व दुक्षुना ॥ उपयाम गृहीतो मय्येवाते जस्रत एष ते योनि
रग्रयेवाते जस्रते ॥१॥ अग्ने त्रयो विः श्रुतिः ॥२॥ उतिष्ठ नो जसा सह पीत्वा वि प्रे अवपयः ॥
सोममिंद्रे च मृसुतं ॥ उपयाम गृहीतो मे इन्द्राय त्वो जस्रत एष ते योनि विंद्राय त्वो जस्रते ॥१॥
उतिष्ठ नैक विः श्रुतिः ॥३॥ तगृणि विश्व दृशीतो ज्योतिषू हसि सूर्या ॥ विश्वमाभासि
रोचनं ॥ उपयाम गृहीतो सि सूर्याय चाभा जस्रत एष ते योनिः सूर्याय चाभा जस्रते ॥१॥
तरणि विः श्रुतिः ॥३॥ आप्यायस्व नदिं तमै विश्वाभिरुतिभिः ॥ भावानः सप्रथस्त सोम
मः ॥१॥ आनवा ॥३॥ इयुष्टे ये पुर्वत रा म पश्यं व्युत्कंती मुष सं मस्यसि ॥ अस्माभि रंद्ध्य
कृतिमानु प्रति चक्ष्या भूदो तयंती ये अपरीषु पश्यान् ॥१॥ इयुरेकं न विः श्रुतिः
॥३॥ ज्योतिष्मती त्वासा दयामि ज्योतिषू तं चासा दयामि ज्योतिर्विदं चासा दयामि मास्व

तौ वासादयामि ज्वलंती वासादयामि मन्मत्ता भवन्ती वासादयामि हीयमानौ वासा
दयामि बोचमानौ वासादयाम्यजस्ता वासादयामि बृहज्योतिषं वासादयामि बोधवन्ती
वासादयामि जागृती वासादयामि ॥१॥ ज्योतिष्मती ॥ पृष्टजि ॥ रातु ॥ ३४ ॥ प्रयासा
य स्वाहा यासाय स्वाहा विद्यासाय स्वाहा संयासाय स्वाहा द्योसाय स्वाहा वयासाय
प्रयासाय स्वाहा ॥ २॥ रुचे स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यस्वाहा तपस्वाहा वृद्धहायै
स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ ३॥ प्रयासाय चतुर्विंशतिः ॥ ३५ ॥ चित्तं संतानेन भवं यन्मोह
हेतुनिम्ना पशुपतिः स्थूलहृदये नमिः सूक्ष्महृदये नमः सर्वमतस्ताभ्यां महादेव मंतः पा
श्वेनोषिष्ठहन् ॥ शिरीषा नि कोर्याभ्यां ॥ १॥ चित्तमष्टादशा ॥ ३६ ॥ अतिष्ठ बृजहं नृथं
युक्ताते बृहत्वाह्वी ॥ अवीचीनं सुते मनो व्यावाकुरो तु वग्मुना ॥ उपया मगृहीतो मी
द्रायत्वा षोडशिनं एषते यो निमिद्रायत्वा षोडशिनं ॥ अतिष्ठ षड्विंशतिः ॥ ३७ ॥
इहामिह वीरवह तोयति घृष्टशवसमूषी एणं च स्तुतीरुपयज्ञं च ना बुधा एण ॥ उपया

स. प्र.

२७

॥४०॥

मगृहीतोसीदायत्वा षोडशिन एषते यो निरिंदायत्वा षोडशिने ॥१॥ इंदमित्रयो विंशतिः
॥३॥ असावि सौम इंदते बविष्ठुधुस्त्रवागही ॥ अत्वा म ए किं द्वियं रजः सूर्यनर शि
भिः ॥ उपयामगृहीतोसीदायत्वा षोडशिन एषते यो निरिंदायत्वा षोडशिने ॥ असावि
सप्तविंशतिः ॥३॥ सर्वस्य प्रतिशिवी भूमिस्तो पस्थ आधिता ॥ स्यो नास्मै सुष
हामवयवामैश्वर्य सुप्रथाः ॥ उपयामगृहीतोसीदायत्वा षोडशिन एषते यो निरिं
दायत्वा षोडशिने ॥१॥ माह ॥ इंदो वज्रबाहु षोडशी शर्मयत्वा ॥ सति नो मघवा क
रोतु हंतु पाप्मानं यो स्मां देष्टु ॥ उपयामगृहीतोसीदायत्वा षोडशिन एषते यो नि
रिंदायत्वा षोडशिने ॥१॥ सर्वस्य महास्रद्धिं श्रुतिः ॥४॥ सजोषा इंदसगणो मरु
द्विस्सोमं पिब वृत्रहं कूर विद्वान् ॥ अहि शत्रून् प्रमथीतु दस्वाभयं कु एहि विश्वतो नः ॥
उपयामगृहीतोसीदायत्वा षोडशिन एषते यो निरिंदायत्वा षोडशिने ॥ सजो

स.प्र.
२६

पतिर्निधिपतिर्नोअग्निः॥ चष्टाविस्तुप्रजयासः॥ राणोयजमानायद्रविणं हधातु॥
समिदणोमनसानेषुगोभिःसः॥ सूरिभिःमधुवंशस्यासंबृह्मणादेवकृतंयदस्तिमुं
देवानाः॥ सुमयायज्ञि॥ यानां॥ सर्वेसापयसांसंतनुमिरंगंनहीमन्मसासः॥ शिवे
ना॥ चष्टाअत्रावरिवःकृणोतु॥१॥ अनुष्टुतनुवोयद्विलष्टं॥ यद्व्यवाप्रयतीयज्ञे
अस्मिन्ममैहोत्तारमवृणीमहीहा॥ कथययदृथगुताशमिष्टाः॥ प्रजानन्यज्ञमु
पयाहिद्विद्वान्॥ त्वगावोदेवाःसदनमकर्मयभाजगमसर्वेनंदंनुषाणाः॥ जक्षिवा
ःसः॥ पृथिव्याः॥ सुश्वविश्वेमेधत्तवसवोवांसूनि॥ यानवहन्तुशतोदेवदेवांतान्॥२॥
अरेयस्वेअग्नेसधस्व॥ वहमानाभूरुता॥ राहवी॥ पूषिवसुचर्महिवमातिष्ठतान्॥
यज्ञयज्ञंगच्छयज्ञपतिंगच्छसायोनिंगच्छस्वोहंपतेयसोयज्ञपतेमहसूक्तवा
कस्तुवीरः॥ स्वाहादेवाभातुविदोगातुं॥ क्त्वागातुमितमनसस्यतइमंनोदेवदेवेषु
यज्ञः॥ स्वाहावातिस्वाहावातैथाः॥ कृणोतुतानष्टाचवाविश्वरात्रौ॥३॥ ॥४॥ रुः॥

हिमजावकलाश्चकारसूययिपंथामंवेतवाहु॥अपदेपाहाप्रतिधातवैकरू०तापवका
हृदयाविधश्चित्॥अपदेपाहाप्रतिधातवैकरू०तापवकाहृदयाविधश्चित्॥क्षतंतेराजं
भिषजसहस्रसुवीर्गिर्भगिणमुमतिष्ठेअस्तु॥बाधस्वदेपोनिर्गुतिपराचैःकृतंचिदे
नःप्रमुमुग्ध्यस्मत्॥अभिष्टितोवकलास्यपाशोद्येवनीकमपआविशा॥अपांनपा
त्यतिरक्षंनठव्यंमेदेमे॥१॥समिधंयक्ष्ये॥प्रतितेजिह्वाघृतमुच्चरंलेयसमुदेते
हृदयमसंतः॥संत्वाविशंलोपधीकृतापोयज्ञस्यखायज्ञपतेहविर्भिः॥सूक्त
वाकेनमौवाकेविधेमावभृथनिचंकुणनिचैरुसिनिचंकुणावदेवै॥देवकत
मेनोयाडवमृयेमत्यक्तमुगरानोदेवउपस्पहिसुमित्रानआपओपधयः॥१॥
संतुदमित्रास्तमैभूयासुर्योस्मांदेष्टियंचवयंदिष्मोदेवीशपअेषवीधगभक्तंव
सुप्रति॥सुभृतमकर्मदेवेषुनःसुक्तोबूतात्प्रतियुतोवकलास्यपाशः॥प्रत्य

स. प्र.
२९

सु

स्तोवरुणस्य पाशा एधोऽस्योधिषी महिसा मिदसिते जो सिते जो मइ धे ह्यपो अद्या अं
न्वचारिषः रसेन समस्रक्ष्मही ॥ पयस्वाः अग्न्यागमं तं मासः स्रजवर्चसा ॥ ३॥ द
मेह मभीषधय आपद्वा ॥ ४॥ पयस्वा हृदकी विणामेन्यमानो मर्त्यं मर्या जो हवी
मि ॥ जातवेहो यशो अस्मा सुधे हियजा भिर्यो अमृत्तत्त्व मश्या ॥ यस्मै त्वः सु
केतै जातवेह उ लोकमग्ने कृणवस्यो न ॥ अस्विनः सुपुत्रि एं वीरवंतं गोमंतः
रइ नशते स्वस्ती ॥ त्वे पुत्रशवसो वृत्रं कामका तयः ॥ नत्वा मिंद्राति क्रयते ॥ उक्थ
उक्थै सोम इदं समाहानीथे नीथं मघवानं ॥ १॥ सुतासः ॥ यदीः सुबाधः पितरं न पुत्रा
समानहृक्षा अवसे हवंते ॥ अग्ने रसेन ते जसा जातवेहो विरोचसे ॥ रक्षोहामीव चा
तनः ॥ अपो अद्या अं न्वचारिषः रसेन समस्रक्ष्मही ॥ पयस्वाः अग्न्यागमं तं मा
सः स्रजवर्चसा ॥ २॥ वसुव सुपति हि किमस्य मे विभावसुः ॥ स्याम ते सु

२९

मतावपी॥ चाममेवमुपतिवसिनामभिपमंदे॥ २॥ अक्षरैपुगाजंनू॥ त्रयावाजंवाज
यंतोजयेमाभिष्यामप्रुत्तुतीमयीभिनाममिचाममेवाजसातमंविप्रोवर्धतिसुष्टुतं॥
सनोरास्वसूवीयी॥ अयंनोअग्निर्विवःकृणोत्वयंमृधःपुरयेतुमभिदंनू॥ अयः॥ शवृज
यतुजर्हपाणोयंवाजंजयतुवाजसातो॥ अग्निनाग्निःसमिध्यतेकविर्हपतिर्युवा॥ हव्य
हु वाहजुवास्यः॥ त्वः॥ ह्यमेअग्निनाविप्रोविमेणसंस्तता॥ ससासख्यासमिध्यते॥ उहमेशु
चयस्तवविज्योतिषा॥ ३॥ मद्यवानंमंदेह्यमेचतुर्दशचा॥ ४॥ आददेवाचस्पतयतुपयामगृही
तोस्यावायोअयंवांप्रातयुजावयंवेनस्तं॥ तथायेदेवास्त्रिः॥ शतुपयामगृहीतो॥ सिमृधानंम
धुश्चेद्वाग्नीओमासोमरुवंतमिंद्रमरुत्वोमरुत्वांमहांमहानृवक्त्वा॥ ५॥ वाममदध्यंभिः॥ हिरं
त्यपाणिः॥ सुशमीबृहस्पतिर्हिरस्यमृगुतिष्ठंतं॥ रिरिगव्यायनेयुष्टेयेज्योतिषांतीप्रयासाय
चितमातिष्ठंद्रमस्त्विसर्वस्यमहत्सजोपाठदुत्यं॥ धातोरुगुह्यत्वापठूचत्वादिः॥ ६॥

मं.प्र.

३.

वाचः प्राणायत्वा ॥ उपयामगृहीतोऽस्य पानायत्वा ॥ आवायोवायवैसजीषाभ्यांत्वा ॥ अयमृता
युभ्यांत्वा ॥ यावानसि भ्यांमाध्वीभ्यांत्वा ॥ प्रातर्युजामसिभ्यांत्वा ॥ अंयंवेन शंङात्वेपतेयोनि
वदितं पाही ॥ तंमकीयत्वेपतेयोनिः प्रजाः पाही ॥ येदेवास्त्रिंशदाग्रयणोऽसि विश्वेभ्यस्ता
देवेभ्यः ॥ उपयामगृहीतोऽसीद्रायत्वोकथायुवे ॥ मध्वनिमग्नयेत्वा वैश्वानराय ॥ मधुश्चसः स
र्पः ॥ इंद्राग्नीद्राग्निभ्यांत्वा ॥ ओमासो विश्वेभ्यस्ता देवेभ्यः ॥ मरुत्वंतं त्रींतीद्रायत्वामरुत्वं
तै ॥ महोदेमहेद्रायत्वा ॥ कदाचनादित्येभ्यस्ता ॥ कदाचनरुतरीति ॥ वव स्वआहित्या ॥
इंद्रश्चरुचीरपः ॥ वामचीदेवायत्वामवित्रे ॥ सुशर्मा विश्वेभ्यस्ता देवेभ्यः ॥ अग्न
आयुः ॥ यमयेत्वा तेजसते ॥ उत्तिष्ठेनिंद्रायत्वोजसते ॥ तरुणिः सूर्यायत्वा भ्रा
जसते ॥ आतिष्ठाय पडिंद्रायत्वा षोडशिते ॥ उरुमायुष्टेय देवोऽमुमुग्धी ॥
अग्नाविष्णुमुमुक्तं ॥ परावै पंड्यः ॥ देवावै ये देवाः पंड्यो ॥ भूमिर्लोकः सत्वे

कः सुलोकः ॥ विलोक्युत्तमं ॥ परां वै सवाचं ॥ अन्नपते पुनस्तादित्याः ॥ त्वं विचर्षणे ॥
यत्वा विरोचसे ॥ अध्वासु सुष्ठुतं ॥ यस्तोदमे ॥ अदेवं तमजयंता ॥ आहूये देवाम
हानुतिष्ठं सर्वस्य संतुदुर्मित्राचतुः पंचाशत् ॥ कृकृकृकृ हरिहि ॥ श्रीकृष्णार्पण
मस्तु ॥ ॥ हरिहि ॥ देवासुराः संयता आसन् ॥

तस्मै ते सोमसौ मा स्वाहा ॥ १॥ युष्माकं ॥ स्वयत्ते न वचा ॥ १॥ वाचः स्पतये पवस्व वाजं नृषा
वृष्टो अ ॥ शुभ्यं गभस्ति पूतो देवो देवानां पवित्रा मसियेषां भागो सितेभ्य स्वास्त्रं कृतो
सिमधु मती न इषस्कृधि विश्वेभ्यस्ते द्वियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यो मनस्वा हूवे
तरिक्ष मं विहि स्वाहा स्वा सुभगः सूर्याय देवेभ्य स्वा मरीचि पेभ्य एष ते योनिः प्राणा
य च ॥ १॥ वाचः सप्त चत्वारिंशत् ॥ उपया म गृहीतोऽस्यं तयं च मघवं न्याहि सोम मु
कृष्य रायः समिधौ यज स्वातस्ते दधामि द्यावा पृथिवी अंत रुकवं तरिक्षं स जोषा
देवै रवरै रवरेः परै र्ध्यांतयामि मघवं न्मादयस्व स्वां कृतौ सिमधु मती न इषस्कृ
धि विश्वेभ्यस्ते द्वियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यो मनस्वा हूवे तरिक्ष मं विहि स्वा
हा स्वा सुभवः सूर्याय देवे स्वा मरीचि पेभ्य एष ते योनि रापानाय च ॥ ३॥ ४॥

स.प्र.
२३

अवायो भूषसुचि पाउपनः सहसंते नियुतो विश्ववा ॥ उपीते अंधो मद्यमनो यामिथ
स्य देवदधिषे पूर्वपयं ॥ उपयाम गृहीतो सिवाय वेत्ते इवायु इमे कृताः ॥ उपययो भिगा
गतमिंदवो वा मुवांति ही ॥ उपयाम गृहीतो सीदयुष्यं तेषते योनिः स जोषाभ्यं वा ॥
१ ॥ अवायो विचत्वा दिश्वत् ॥ ४ ॥ अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोमरता वृधा ॥ ममेदिह भ्रु
तः ॥ हवं ॥ उपयाम गृहीतो सिमित्रावरुणाभ्यं तेषते यो निरुतायुभ्यं वा ॥ ३ ॥ अयं वां
विश्रुतिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ यावां कक्षा मधुमयश्चिना स्रज्जुतावती ॥ तया यक्षं मिमिक्षतं ॥ उप
याम गृहीतोस्यश्चिभ्यं तेषते यो निर्मिध्वीभ्यं वा ॥ १ ॥ यावामष्टादशा ॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रा
तर्युजो विमुच्येथामश्चिनावेह गच्छतं ॥ अस्य सोमस्य पीतये ॥ उपयाम गृहीतोस्यश्चि
भ्यं तेषते यो निरश्चिभ्यं वा ॥ १ ॥ प्रातर्युजावेको विश्रुतिः ॥ ७ ॥ ८ ॥ अयं वेनश्चोदय
सुश्रिगभज्योतिर्जरायूरजसो विमाने ॥ इममपाहू संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्राम

श्रीः ॥
॥ २३ ॥

सआयुगगासुरभिवसानोभक्षामकदेवहृतिनोअद्या
वद्योः॥क्षामावृरिहृद्विरुधःसमंजंनू॥सद्योज्ज्वानोविहीमिधोअव्यहारोदासीभा
नुनाभत्यंतः॥त्ववसूनिपुर्वलीका॥२॥होतृदोषावस्तारिरेयक्षिसहः॥क्षामेववि
भुवनानियस्मिंसःसौभुगानिहृदिरेपावके॥तुभ्यंताजंगिरस्तमविश्वासुक्षित
यःप्रथक्॥अग्रेकोमाययेमिरे॥अस्यामतंकामममेतवोत्यस्यामरयिःरयिवः
सुवीर्य॥अस्यामवाजमभिवाजयंतोस्यामद्युंममजराजरते॥अष्टयविष्टभारता
बुधुमतमाभरा॥३॥वसोपुरुस्पृहंरयिं॥सश्वितानस्तंन्यतूरोचनरुखाजजरेभि
ननिदह्रियविष्टः॥यःपावकःपुरुतमःपुरुलिप्रथून्यमिस्तुयातिभवंतु॥आयु
ष्टुविश्वतोदधुदयममिवरेष्यः॥पुनस्तेप्राठाआयतिपरायक्षमःसुवामितेआयु
दोअमेहविषाजुपाणिघृतप्रतीकोघृतयोनिरेधिघृतपीत्वामधुचारुगव्यपितव

पुत्रमभि॥४॥रक्षतादिमं॥तस्मै ते प्रति ह्यतिजातवे हो विचषणिं॥अमेजनामिसुष्टिं
॥दिवः॥स्परिप्रथमेजने॥अमिरस्मद्वितीयपरिजातवेहाः॥वित्तीयमस्युनुमजाअज
स्वमिंधानएनेजरतेखाधीः॥बुचिःपावकवेद्योमेवृहदिरोचसे॥चंघुतेभिराहतः॥
देवानोरुक्मठव्याव्यद्योदुर्मर्षमायुश्रीयेरुचानः॥अमिरमृतोअभवदर्थोभिः
॥५॥यदेनंद्योरजनयसुरेताः॥आयदिषेनुपतिंतेजआनदुष्टुविवेतोनिषिकं
द्योरुमीके॥अमिशथमिनवद्यंयुवानः॥स्वाधियंजनयसुदयच्चे॥सतेजीयसामन
सात्वातउतशिष्टस्वपत्यस्यंक्षिप्तोः॥अमेरायेनुतसस्यप्रभूतोभूयासतेसुष्टयेते
श्ववस्वः॥अमेसहंतमाभरद्यंमस्यप्रासहारयिं॥विश्वायः॥६॥चषणिंरभ्या
सावाजेतुसासहृ॥तममेप्रतमादयिः॥सहस्रभाभरा॥च॥हिसयोअद्भुतादातावाज
स्यगोमतः॥उक्षांनाथवशा॥नाथसामप्रष्टायवधंसास्तोमेविथेसामयेवद्वा

हिमूने अस्य प्रसदा च के अग्निर्जनपा ज्ञानां । सत्त्वं न तु जसि न तुर्जं धा रा जे व जे
र वृ कै क्षे स्य तः ॥ अग्र आ यूप ॥ १॥ पवसा आ सुवोर्ज मिषं च नः ॥ आरे बा ध
स्व दु बु नो ॥ अग्ने पवस्व स्वा अस्मे व चः सुवी र्यी ॥ दध सो ष र यि मयी ॥ अग्ने पा व
क रो चि षा मं द्र या दे व जि ह्या ॥ आ हे वां व क्षि णि य क्षि चा ॥ स नः पा व क ही दि वो
ग्ने दे वा ॥ इ ह वः शु प य नः ॥ अग्निं वृ चि व त त मं वृ चि वि प्र सु चिः क विः ॥
गु ची रो च त आ हु तः ॥ इ मे वृ च यः स्त व नु क्त भा जं त ई र ते ॥ त व ज्यो ती ॥ प्य च यः
॥ १॥ पु रु लि ष्ठः पु र्व ए कि म रा भि व यो भि र्य आ य ॥ षि वि प्र नु चिः श्रु त द वा
॥ १॥ दे व स्य र क्षो ह णो वि मृ द्स्व ॥ सो मा यं न्या न गा म्ये थि व्यो इ षे त्वा ह दे वा क्ते
स मृ द्स्व ॥ ह वि ष म ती ह दे व म मे रु द्स्व तृ द वा ॥ १॥ दे व स्य ग म ध्ये ह वि ष म ती

सं.प.
२२

पवस एकत्रिंशत् ॥ ३३ ॥ हरिहि ॥ ॥ क क क क क क क क ॥ श्रीगुरुभ्योनमः
हरिहि ॥ ॥ आ दे दे मा वा स्य ध्वं कृ दे वे भ्यो गं मी र मि म ध्वं कृ ध्यु त मे न पा वि
नें द्रा य सो म सु पु तं म धु मं तं प य स्व तं वृ ष्टि व नि मिं द्रा य त्वा वृ त्तं दं द्रा य त्वा
वृ त्तं दं द्रा य त्वा नि मा ति दं द्रा य त्वा दि यु व तं दं द्रा य त्वा वि श्व हे व्या व ते
धा त्रा स्थ वृ त्तं दं द्रा य त्वा धो गू त्ता अ मृत स्य पत्नी स्ता दे वी दे व वे मे यं संध त्ते प
ह ताः सो म पि व त्ते प ह त्ते युष्मा कं ॥ १॥ सो मः पि ब त्तु य ते सो म दि वि ज्यो ति र्य ष्ठि
व्यो य दु रा वे त्ति क्षं ते ना स्मै यं ज मा नो यो कृ रा या कृ वी ध्य धि हा त्रे वो चो धि ष ऐ वै दि स ती
वी ड्ये था मूर्जं द धा था मूर्जं मे यं ध तं मा हि मा वा ॥ हि ॥ सि षं म मा हि ॥ सि षं ॥ २३
प्रा ग पा गु द्ध ग ध वा क्ता स्त्वा दि रा आ धा वं त्वं व ष रा ॥ य ते सो मा दा भ्यं ना म जा गु वि

हु हो रावेग छ सा हु मित्रावरुणौग छ सा हु सोमंग छ सा हु यज्ञं ग छ सा हु छंदा
 सिग छ सा हु द्यावापथिवीग छ सा हु नभो दिव्यं ग छ सा हु भिवं धानरंग छ सा
 हा भ्यः स्वोषधीभ्यो मनो मेहा दिय कृतं ॥ त्वं पुत्रं तारमशायि त्वं गसितमभि
 नोचयो स्मंदे एयं च वयं दिष्मा धाम्नो धाम्नो राजानितो वरुण नो मुच्यौ ॥ १ ॥ असि य हापो ज
 षड्विंशतिश्चा ॥ ११ ॥ २ ॥ हविष्मती रिमा आ पा हविष्मा देवो ज ह्वरो हविष्मा ॥ ३ ॥ अत्रियावरु
 आविवो सति हविष्मा ॥ अस्तु सूर्यः ॥ जिग्मेर्वी पंन ह हस्य सदसि सा दयामि ॥ ४ ॥ अतिरापा
 सप्ताय सुमिनी सुमना धतं दायि यो भगि धेयी स्थ मित्रावरुणयो भगि धे
 यी स्थ विश्वेषां देवानां भाग्यं देयी स्थ यज्ञे जागृता ॥ ५ ॥ हविष्मती अस्तु सि
 वातु ॥ १२ ॥ ११ ॥ हृदे वा मनसे वा द्विवेत्ता सूर्याय त्वोर्ध्वं मिमध्वरं कुधि द्विवि
 देवेषु हात्राय छ सा मराजं नै ह्यवरो हसा भिमा संविक्थामात्वा हि ॥ सिपय

स.प्र.
२०

आस्तामुपावरोहम आस्तामुपावरोहंतुं श्रुत्वा मिः समिधा हवमं मे श्रुत्वा पो
धिपुण्याश्च देवीः ॥ श्रुत्वा तत्राचारो विदुषो नु ॥ १॥ यज्ञः श्रुत्वा तु देवः स वि
ता हवमे ॥ देवी रापो अपान पाद्यु मिहि विष्य इदियां वा न्मदित मस्तं देवः भ्यो
देवना धत्तनुकः ॥ श्रुत्वा पेभ्यो ये पां भागं स्वस्वाहा कारि पिरस्य पा पां मुधु
समुद्रस्य ओक्षित्या तं न ये यममे प्रसु मत्य मावा वा जेषु यं जुनाः ॥ सूर्यं तां वा श्र
ती रिषः ॥ २॥ नु सप्त च चारिः ॥ राचा ॥ ३॥ २३॥ त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो देवः स्व
॥ ब्रधो मा कृतं पूर्य इति पे ॥ त्वं वा ते रुद्रो यी सि बंगयः ॥ त्वं पुषा विधतः पा
सिनु त्मना ॥ आवोरा जानम ध्वरस्य रुद्रः ॥ होतारः ॥ सत्य यजः ॥ रोहस्योः ॥ अग्निं पु
रा तन इष्टु रचित्ता धिरं ढय रूप मव से कृ ष्वं अग्निं होतानि प सा हाय जी यानु
परि मातुः सुर भातु लोक ॥ युवा कविः पुरुषि षः ॥ १॥ २॥ ता वा धत्तौ कृ ष्णिना
मुत मध्य इधः सा स्त्री मक देव वी तितो अद्य यज्ञस्य जिह्वा मविहाम गुह्या ॥

ॐ नमः शिवायेशोऽस्य योगानेत्राणां वनस्पतिरधिवास्योऽस्य तितस्य वि
त्तादेव स्वासविताम ध्वानुक्तस्तपिष्पूनाभ्यस्तोषधीभ्यस्तु दिवस्तमानां
तरिक्षं प्रथमं पृथिवी सुपरेऽहो हतैतथा मां न्युश्मसी ॥ १ ॥ गमयेगावोयत्र
भूरिश्रमा अयामः ॥ अत्राहतदुरुगायस्य विष्णोः परमं पदमिव भाति भूरेः ॥
विष्णोः कर्माणि पश्यतयतो व्रतानि पश्यशो ॥ इन्द्रस्य ज्यैष्ठ्यं सखा ॥ तद्विष्णोः
परमं पदं सदा पश्यति सूरयः ॥ दिवी वचक्षुः शततं ॥ बृहद्वानिं वाक्षत्रवनिं
सुप्रजावनिं रायस्यैषवनिं पश्यिहामि बृहद्वहक्षत्रं द्रुहप्रजाद्रुह
रायस्यैषं द्रुहपदिवीरसि परिवादैवीर्ब्रिहो व्ययंतो परीमं रायस्यैषाय
अमानं मनुष्या अंतर्दिक्षस्य वासानाववगृहामि ॥ २ ॥ उश्मसी योषमेकान

विष्णुशक्तिश्चा॥६॥ इषेत्यौ पवीरस्युपो देवां देवी विनाः प्रागुर्वहीरुशिजोबृह
स्पतेधारयावस्तानि हव्याते स्वदंतां देवत्व एव सुर एव रेवतीरमंभ्रममैज्जनि
त्रमसि वृषणोऽथ उर्वर्यस्यायुरसि पुरुरवा धृतं नाक्ते वृषणो दध्नातां गायत्रं
देनुप्रजायस्वत्रैः पुभंजा गतं छंदोनुप्रजायस्व भवतां॥३॥ नः समनसोऽसमो कसा
वरेयसो मायज्ञः हिंस्रिणमायज्ञपतिं जातवेदसो शिवो भवत मद्यनः॥४॥ अ
न्नावमिश्रति प्रविष्टं विषीं तां पुत्रोऽधि राज एषः॥५॥ वाहकृत्य ब्रह्म
णाते जुहोमि मा देवानां मिथुया कर्माभिर्गधेयं॥६॥ भवत मे कविं पुराचा
॥७॥ अददरुत स्युत्वा देव हविः पादो नारुभे धर्षामालुषान्मध्यः स्वोऽप १६
धीभ्यः प्रोक्षो न्यपापेरुरसि स्वातं चित्सदेवः हव्यमापो देवी स्वदतेन

ॐ संते प्राणो वायुना गच्छता ॐ संयजत्रै रं गानि संयज्ञ पतिराशिषा घृते
नात्तो पशुं त्रायेथा ॐ रेवतीर्यज्ञ पतिं प्रियथा विशतो रो अंतर्विक्षसजू
हो वना ॥ १ ॥ वातेनास्य हे विस्मना यजसमस्य तनुवा भववषीर्यो वषीर्य
नमस्तु आतामिर्यज्ञेयज्ञ पतिं धाप्रथिव्या संप्रचः पाहि घृतस्य कुल्या मनु मनुसह
नानवीप्रहि यजया सह रायस्योषणापो देवी शुधायुव शुधायुयं देवा ॐ उतु ॐ शुधा
वयं परिवेशरो वो भूया रमा ॥ २ ॥ देवेन चतुश्चत्वारि ॐ वीचा ॥ ८ ॥ वाक्त्वा व्या
यतां प्राणस्तु अ व्यायतां चक्षुस्तु अ व्यायता ॐ श्रोत्रं त अ व्यायतां प्राणां सुगगाम
याचक्षुष्या श्रोत्रं यत्ते कूरं यदा स्थितं तत्त अ व्यायता तत्त एते ननु धर्ता नाभे त अ
व्यायतां पायुस्त अ व्यायता ॐ शुधाश्च सिता मधुमधुः ॥ १ ॥ रा मोषधीभ्यः रां

संय०
१९

अथिर्वैरा मही ॥ यामोषधे ज्ञायस्वेन ॥ स्वधितैर्मनः ॥ हिः सीरक्षसां भागोमीदम
हृदरदा धमेतमोनयामि योस्माद्विष्टियंचुवयं द्विषमहमेतमधमेतमूनयामि
पेवाघुतेनद्यावापथिवी प्राण्वीथामि नो गायः सुवीरुवत रिक्षमं विहिवायो
वीहिजाकाना ॥ स्वाहो ध्वनभसं मारुतं गच्छत ॥ १॥ अहो वीहिपंचय ॥ १॥ ॥ ॥ सं
ते मनसा मनसं प्राणिन प्राणिजु एदेवे ॥ यो ह्येयं घृतवस्वाहं दे प्राणि अं गे अं
गे निदे ध्यदे हो मा ॥ नो अं गे अं गे विचो भुवं देव वस्वाहं दे प्राणि अं गे अं
पुनपायस्व लक्ष्माणि भवत देव ज्ञायत नवसं सुखा येनुवामाता पितरौ महेतु श्री
रस्य विचु श्रीणात्वापः समरिणं स्वातस्या ॥ १॥ स्वाध्वं पूतार ॥ द्याजपा मोषधी
तव संवसानः ना ॥ राहिय घृतं घृतपावानः पिबतं त्रिदुस्वहा विरसि स्वाहं त्रिदुस्वहा विरः प्रदिवा
पिब
आदिस्व विविवाह विवास्वाहा दिग्भ्या नमो दिग्भ्या ॥ १॥ वातस्या एवि ॥ १॥
वातस्या ॥ १॥ सुमुद्र गच्छ स्वाहा त्रिदुस्वहा देव ॥ सवितार गच्छ स्वाहा

यो मनुष्यांसहप्रजया महारायस्योषेष्ठानमोदैवेभ्यः स्वधा पित्रभ्यः इदम
हं निर्वृणुष्य पाशात्सुवरभिः ॥२॥ विरयेषं वैश्वानरं ज्योतिरग्नेवृतपते त्वं
तानां वृतपतिरसि याममस्त्रैर्यभूदियः सा मइयातवत नू मयि भूरेषा सा
त्व इयथायथं नो वृतपते वति नो वृत्तानी ॥३॥ गातु विदभ्ये कुत्रिः ॥४॥
अत्यन्यानगानान्यानुपागामवाक्परे रविदं पुरावरं स्तं बाहुषेवं सर्वं देवयज्या
ये देवस्वा देव स्वा सविता मध्वानकोषधेत्राय स्वेनः स्वधिते मे नः हिः सीदिवे
मयेष्ठमस्त्रैरिरेते रिक्षं मध्येन माहिः सीः अथि व्यासं भववनस्पते शतवः
विरोहसहस्रवः शाविवः यं रुहे मयं वायः स्वधिति स्तेति जानः प्रणिनाय महते
मो भगाया ङि नो रायः सुवीरः ॥१॥ यंदराचा ॥५॥ पृथिव्येवांत रिक्षायवा
दिवेवाशुं धतां लोकः पित्रषद नो यवो सियवया समद्वेषो यवयारातीः पित्र

रवस्तुरसिदुवसांस्तुं धूरसिमाजालीयः संमाडसिक्कवानुः परिषद्यो सिपस्व
मानः प्रतक्का सिनभुस्वाने संमृष्टो सिहव्यसुहरतधामा समुवर्ज्योतिर्ब्रह्मज्यो सि
तिरसि सुवर्धा माजोस्येकपाहिरसि बुधियो वौदेठानी केन पाहिमाग्नेषि
पृहिमामाहिः सीः ॥१॥ अनी केनाष्टेचा ॥३॥ त्वं सोमतनूकृद्योदेषोभ्यो न्यकु
तेभ्य उरुयंता सिवरुथं स्वाहा जुषातो अतु राज्यस्य वेतु स्वाहायं नो अ
ग्निर्विवः कृणोत्वयं सुधः पुर एतु प्रभिंदनू अयं शत्रूं जयतु जरहृषा
लोयं वाजं जयतु वाजसातो उरुविस्त्रो विक्रमस्वरुक्षयाय नः कृधी ॥ घृत घृत
योने पिब प्रयय जपतिं तिगा ॥ सोमो जिगाति गातु वितु ॥१॥ देवानामेति नि
कृतमृतस्य योनिमासूद मदित्यासहोस्यदित्याः सदुतामीहैष वो देवसवितः
सोमस्तं रक्षध्वं मावोद भदेतत्सध्वं सोमदेवो देवानुपागाद्दमहं मनु

सितस्य सखायस्तनातिथ्यमानुषञ्जुजोषतामहोरुजामि॥४॥ बंधुतावचोभि
स्तन्मापितुर्गोतमाहं न्वियाया॥ वनोअस्यवचसश्चिकिधिहोतयविष्टुक्तोह
मूनाः॥ ~~सितस्य सखायस्तनातिथ्यमानुषञ्जुजोषतामहोरुजामि~~ अस्वप्नजस्तरुणयः सुसेवाअतं हारोवृकाअश्र
मिष्टाः॥ तेपायवः सध्रियं चोनिषद्याग्नेतवनः पावसरा॥ येपायवोमामतेयेतेअग्ने
यश्चंतोअंधंदुरितादरक्षांरक्षस्तुक्तोविश्ववेदाहिपूतइद्रिपवोनाह॥५॥ हेभुः॥
ह्रयावयः सधन्यस्तौतास्तवमणीत्यस्यामवाजान्॥ उभाशः सारदयस्य
तातेबुध्याकृष्णुह्यह्याबा॥ अयातेसंअग्नेसमिधाविधेमप्रतिस्तोमः॥ वा
स्यमानं गृभाया॥ इहावासौरक्षसः पद्यस्तांद्रुहोनिहोमित्रमहोअवद्याता
रक्षोहं वाजिनमाजिघृमिमित्रं प्रथिष्ठमुपयामिश्रम्माभिशानोअग्निः कृतु
भिः समिधः नैसैदिवारिषः पातुनक्तं॥ विज्योतिषाबृहताभात्यग्निरावि

॥६॥

विश्वानि कृणुते महिम्ना ॥ प्रादेवी मीयाः सहते दुरेवाः शिशुति शृंगेरक्षसे
विनिक्षोऽत्तस्वानासो हि विपंलमे स्तिग्मा युधारक्षसे हंतवा ॥ महिचि
हस्यप्ररुजंति भामानवरंते परिबाधो अदेवीः ॥ ७ ॥ अघशूलः सते जर
तां रूजामिह दिवैक चत्वारिंशु वा ॥ ८ ॥ आपठं दंता कृत्यै देवी मियंते वस्वस्य
कृनाते सो मंतु हायुषा प्रच्य स्वा वै भै राति थ्यमं गुरं गुरु विना यनी मे सि
युं जते कृणुष पाजः श्वतु दे रा ॥ आपो व स्य सि या त वै श्वतु स्त्रिंशतु ॥ ९ ॥
॥ १० ॥ ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हस्ति ॥ ॐ ॥ देवस्य ताम वितुः प्र सर्वे श्विनौ
बीहभ्यां पूछो हस्ताभ्याम ददौ भिरु सिनारिरसि परिलिखितं पूरुषः प
विलिखिता अरात यद्दमहं पूरुक्ष सो ग्रीवा अपि कृता मियो ह्मा द्वेष्टियं

चवयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपि कुंतामि यैः ~~सिद्धिपि~~ द्विवेलांतरिक्षा
यत्तापृथिव्येवाशुंधतां लोकः पितृषद नो यवो मियवया स्मदेषः ॥१॥ यवया
रातैः पितृणां सदनमस्युदिव ९ स्तभानां तरिक्षं प्रतापथि विंशुतानस्वा इ ९ ह
मारुतो मिनीतु मित्रावरुणा यो ध्रुवे वा धर्मणा बृहवनिं ताक्षत्रवनिं ९ सुप्र
जावनिं ९ गायस्योषवनिं पर्युहा मिबृहद् ९ हक्षत्रं ९ ह प्रजो ९ ह गायस्यो
षं ९ ह धृतेन द्यावा प्राथिवी आप बोधा मिंद्रस्य सदो मि विश्वजनस्य छा
या परिवागि विष्णो गिर इमा भवंतु विश्वतो वृथा युमनु वृथ योजु श भवंतु जुष्टय इ
इस्यस्य रसीद्रस्य ध्रुवमस्येंद्रमसीद्रायवा ॥२॥ द्वेष इमा अशदरावा ॥३॥ र
क्षो हृषो वलगहनो वै स्रवां न्वना ॥ मीदमहंतं वलगमुद्रपामियं नः समानी

स.प्र.

यमसमानो निवसन्ते हमेन स धरं करोमि योनः समानो यो समानो गतीय
दि गायत्रे षष्ठं ह सावं वा णो वल्गः किमत्र भद्रं ते नो सह विराडसि स पल
हा सं प्राडसि भ्रात्रव्य हा स्वराडः स्य भिमातिहा विश्वारडसि विश्वासां नाष्टा
छां ७ हं ता ॥ १ ॥ रक्षो ह णो वल्ग गहनः प्रोक्षा मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनो
वनया मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनः प्रोक्षा मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनो वस्त्र
छा मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनो भिजु हो मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनः
पदधा मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनो पश्य हा मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनः
छा मि वै स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनो वे स्वान्नक्षो ह णो वल्ग गहनः
वाचं वहा ॥ १ ॥ हं ते द्रा यदे चा ॥ १ ॥ वि भूरसि प्रवा ह णो वल्ग गहनः १६
भ्रात्रो सि प्रचे तास्तु थो सि विश्वे वा ह णो वल्ग गहनः १७

यंतीतुर्ध्वं यज्ञं नयतं माजीहरतमवरमेथां वर्षं न^यथिव्यादिवीवा विस्त्रुतवाप्र
थिव्यामहोवा विस्त्रुतवांतरिक्षाधस्तौ प्रबुधबहुभिर्वसव्यैराप्रयत्नाः॥२॥ दक्षि
त्वाहोतसव्यातु॥ विस्त्रोनुकंवीर्याधिप्रवोचं यः पार्थिवानि विममेवजाः॥ मि
यो अस्कभायदुत्तरः सधस्तं विचक्रमात्तास्त्रेधोकगायो विस्त्रोरराटमसिविस्त्रेः
प्रष्टमसिविस्त्रोभ्रष्टो विस्त्रोरस्यरसिविस्त्रो ध्रुविमसिवेस्त्रवमसिविस्त्रवे
त्वा॥३॥ अस्ययज्ञेकानचचारिः॥३॥ कृत्वाष्टपाजः प्रसितिं नृपृथीयाहिग
जेवामवाः॥३॥ त्रिधीमनुप्रसितिं दत्वा मोस्तामिरक्षसस्तपिष्टैः॥ तवभ्रमा
सआरुयापतंत्यनुस्मशधृपताशोबुचानः॥ तपूष्यमेजुहापतंगानसंहितोवि
मृजविष्णुत्काः॥ अतिस्पृष्टो विमजतर्षितमो भवापायुर्विशो अस्या अदृष्टः॥
यो नो हरे अघनाः॥३॥ यो अंयमेमाकिष्टे व्यथिरादधर्षात्॥ उदग्नेतिष्ट

सं. प्र. २

प्रयातनुषन्यमित्राऽऽश्रयतातिगमहेते॥ योनो अरातिः समिधानवक्त्रेनी
चातंधक्ष्यतसेनगुह्यं॥ तुर्ध्वे भवप्रतिविध्याध्यस्मदाविष्कृष्यैव्यान्य
भ्ये॥ अवस्थिरातनुहियातुज्जनांजमिमजामिंपमृषी हिराज्जनु॥ सते॥ २॥ जा
नातिस्मृमतिं यविष्यइवतेवृहत्तुगेगातुमेरतु॥ विश्वान्यस्मैसुदिना निरायो
द्युम्नाद्यर्थी विदुरो अभियोक्तु॥ मेरुमे अस्तुसुभगः सुदानुष्यस्त्वनित्ये
नहविषायकवेथैः॥ पिप्रीषतिस्वआयुषिदुरोखे विश्वेहस्मैसुदिना सासहि
ष्टिः॥ अर्चामितेस्मृमतिं धौष्यर्षीस्मंतेवावाताजरतां॥ इयंगीः॥ ३॥ स्व
श्वास्थसुरतामर्जये मास्मेक्षत्राणिधारयेरनुद्युन्॥ इहत्वाभूयीचरेदपसं
दोषावंतदीहिवाऽऽसमनुद्युन्॥ क्रीडंतस्वास्मृमनसः सपेमाभिद्युम्नातस्थिवाऽऽसो
जनानां॥ यस्त्वास्वश्चः सुहिरंख्योअस्रुपयातिवस्मृमतारथेना॥ तस्थत्रातामव

१४

म.स.३

इषेतायज्ञस्य शुं धधं कर्मणि वां देवो वधुतं धृष्टि संवपाम्या हृदे प्रयुष्टं कुक्षो
सि भुवनमसि वाजस्यो भावां चतुर्हरिः ॥ इषे हृष्टं भुवनमशविः श्रुतिः ॥
॥ हरि हि अं ॥ १॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिः अं ॥ आपुं हंतु जीवसे दीर्घा
युताय वचसि ओषधौ त्रायस्वेन ॥ स्वधितै मैनः ॥ हिः सी देव श्रूरेतानि प्र
वपे स्वस्युत्तरां ण्यरीयापो अस्मान्मातरं शुं धंतु घृतेन नो घृतपुवः पुनं
तु विश्वमस्मत्प्रव हंतु रिप्रमुद्राभ्यः सुचि वा पूत एमि सोमस्य तनू रसित
तुवं मे पाहि महीनां पयो सिक्वो धा असिक्व्युः ॥ १॥ मयि धेहि व्रत्रस्य कनीका
सि चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहि चि एति स्वा पुनातु वाक्पति स्वापानातु
देव स्वा मविता पुनातु छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्य्यस्य रश्मिभि रत्तस्य ते पवि
त्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुनैत छे के यमा वो देवा सदमहे सत्यधमिष्ठो अश्व

पयोअस्मासुधुश्वा॥मधुश्चुतंघृतमिवसुपूतमृतस्यनःपतयोमृदु
यंतु॥अग्नेनयसुपथारायेअस्मानिश्चानिदेववयुनानिविद्वान्॥युयोध्य
स्मञ्जुहुराणमेनोभूयिषंतैनमउक्तिंविधेमा॥आदेवानामपिपंथमगंम
यश्चक्रवामतदनुप्रवोक्तं॥अग्निविद्विस्मयजातु॥३॥सैदुहोतासोअध्व
रासक्रतूकल्पयाति॥यद्वाहिष्टंतदग्नयेबृहदूर्चविभावसो॥महिषी
वतुद्रयिस्वदाजाउहीरते॥अग्नेतुंपारयानव्योअस्मात्त्वस्तिभिरिति
॥दुर्गाणिविधा॥पृथपृथीबहुलानउवीभवातोकायतनयायगंयोः॥
ब्रमग्नेवृतपाअसिदेवआमर्त्येषा॥तंयज्ञेषीड्या॥यद्वोवयंप्रमिनामवृ
त्तानिविदुषांदेवाअविदुष्टरासहा॥अग्निष्टद्विश्चमापतातिविद्वान्येभि
देवा॥क्रतुभिःकल्पयाति॥॥अनुषेथामासनीयजादात्रयोवि॥शातेश्वा॥१४॥

प्र. ३

उभावामिंद्राग्नी आहुव ध्या उभा रथसः सहमादय ध्यौ उभा हा तारा विषा २ रयी
छामुभा वजस्य सातये हुवे वां ॥ अश्रव २ हि भूरी हा वा तं रां विजामातुर तवा
घास्या ला २ त ॥ अथा सोमस्य प्रयती युव २ भ्या मिंद्राग्नी स्तोमं जनया मिन
व्यं ॥ इंद्राग्नी न व तिं पुरो दा सपत्नी रधू नुतं ॥ साक मे के न कर्म छा ॥ रुचिं
नु स्तोमे न व जात मद्ये द्राग्नी वृत्र हृणा जुषे थां ॥ १ ॥ उभा हि वा २ सुहवा जी
हं वी मिता वाज २ सद्य उरा ते धे शा ॥ वय मुवा पथ स्पते रथं न वाजसा
तये धिये पूषं न युज्मही ॥ पथः स्पथः परिपतिं वयस्याका मे न कृते अ
भ्या न डकं ॥ सनोरा २ सखु रुथः २ थं द्राग्ना धियं धिय २ सा षधा ति प्र
पुषा २ ॥ क्षेत्रस्य पतिना वय २ हिते ने व ज्ञ याम सि ॥ गामुधं पोष २
२ यित्वा सन २ २ ॥ मृडा ती द्विती ॥ क्षेत्रस्य पते मधु मंत मु मि धे नु रि व

यस्य दिवं ॥ १ ॥ गच्छततो नो वृष्टिमे रया ॥ आयुष्पा अग्रे स्यायुर्मे पाहि
चक्षुष्पा अग्रे सिचक्षुर्मे पाहि ध्रुवासीर्यं परिधिं पर्यधिता अग्रे देव
पाणिभिर्वीर्यमाणाः ॥ तंतयेत मनुजोऽप्यं भरोमिने देषत्वदपचेतयाते
यज्ञस्य पाथ उपसमितः सः स्रावभागास्थेषा बृहंतः प्रस्थरेण बहि
षदश्वा ॥ २ ॥ देवा इमां वाचमभिविष्वे गृणंत आसु ब्यासिन् बर्हिमादयध्वमग्रे वा
मप्यं न गृहस्य सदसि सादयामि सुंमाय सुंमिनी सुमेमा धसे जसि यो भमिधु
तंधुरिधु यो पातमग्ने दध्या यो शीततनो पाहि माद्य दिवः पाहि प्रसिये
पाहि दुरिष्ये पाहि दुरद्वयै पाहि दुश्चरिता दविषं नः पितुं कळु सुषदायो
निःस्वाहा देवा गातु विहो गातुं विवा गातु मितमनसस्पत इमं नो देव देवै
पुयं जः स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धो ॥ ३ ॥ दिवं च विवा गातुं त्रयोदशया ॥ १३ ॥

सोममद्रावुदुत्यंजातवेदसंदेवंवहंतिकेतवः॥द्रोविश्वायस्यै॥उवावेतंधूषा
 हावनश्रुअवीरहणोब्रह्मचोदनोवकणस्यस्कंभनमसिवरुणस्यस्कंभनमसि
 नमसिप्रत्यस्तोवरुणस्यपाशाः॥१॥हस्तुपंचत्रिंशचा॥८॥प्रच्यवस्वभुवस्यते
 विश्वान्यभिधामानिमातापरिपरीविदंन्मातापरिपंथिनोविदंन्मातावकाअधा
 यवोमागंधर्वोविश्वावसुरादध्वेनोभूतापरोपतयजमानस्यनोवृहेदेवैसंस्कृ
 तंयजमानस्यनोभूतापरिपंथिनोविदंन्मातावकाअधा
 येनविश्वाःपरिद्विषोवृणकिंविदंतेवसुनमोमित्रस्यवरुणस्यचक्षसेमहोदेवा
 यतदतःसपयतेदूरेद्रोदेवजातायकेतवेदिवस्युत्रायस्ययिशांसतवरु
 नस्यस्कंभनमसिवरुणस्यस्कंभनमस्युन्नुवरुणस्यपाशाः॥१॥मित्रस्यत्रयीवि
 श्वतिथ्या॥१॥अग्रेरातिथ्यमसिविष्टवेवासोमस्यातिथ्यमसिविष्टवेवातिथ्य
 मसिविष्टवेवाग्रयेवाशयस्यापदानैतुविष्टवेवाग्रयेनायवासोमभृतविष्टवेवा

सज्ज

को

स

स० प्र० २

१२

याते धामानि हविषा यजंति ताते विश्वा परिभूरसुयसंग यस्मान्धप्रतरा १ सुवि
रो वीरहा प्रचरा सोमदुष्यनिदित्याः स हो स्यदित्याः स हो स्यदित्याः ॥ १॥ सीहवरुणो सिधुत
वृतो वारुणामसि शंयो देवानां सख्यानां देवानां मप सधि स्मह्या पतये वां
ह्यामि परिपतये वा गृह्णामि तव्ये वा गृह्णामि शक्राय वा गृह्णामि शक्रं नो जिष्वा
य वा गृह्णाम्यनाधृष्टमस्य नाधृष्ट्यं देवानां मौजो भिरास्ति पाअन भिरास्ते न्य
मनु मे दीक्षा दीक्षा पति स्मन्यता मनुस्तपस्तपस्वति रंजसा सत्यमुपयेषं सु
विते माथा ॥ १॥ आमे कंच ॥ १॥ अ० बुनते अ० बुनते अ० बुनते अ० बुनते अ० बुनते
सौ कामसवतु र० रुरुते देवसौ माप्यायता मिंद्रा ऐकधनं आतुभ्या मिंद्राः प्या विद्र
यता मावमिंद्राय प्याय स्वाप्याय सखाय न्या मेधया स्वस्तितै देवसौ मसुयाम स
शी ये रा गयः प्रेषे भगायत मृतं वो दित्या न मोहि वै नमः प्रथिव्ये अमे वृतप

तेवंवृतानांवृतपतिरसियाममतनूरेषामावधि॥१॥ यातवत्तनूरियसामइ
सहनोवृतपतेवृतिनोवृतानिन्यातेअग्नेरुद्रियातनूस्तयानःपाहि तस्यास्तेस्वा
हायातेअग्नेयावायाग्नायाहारायातनूवर्षिष्ठाग्रहरेष्वेवचोअपावधीं
वेषंवचोअपावधीं॥स्वाहा॥१॥ त्वइचत्वारिंशचा॥१॥ वितायनीमेसितिका
यनीमेस्यवतांन्मानाथितमवतांन्माव्यथितंविदेरग्निर्वातामाग्नेअंगिभो
रैयोस्यांप्रथिव्यामस्यायुषानांमैहियत्तेनाधृष्टंनामयज्ञियंतेनखादधेमेअ
गिरेयोद्वितीयस्यात्रतीयस्यांप्रथिव्यामस्यायुषानांमैहियत्तेनाधृष्टंना
मा॥१॥ यज्ञियंतेनखादधेसि॥हीरसिमुहि।पीरस्युरुप्रथःस्वरुथेयज्ञप
पतिःप्रथतांध्रुवासिदेवेभ्यःशुंथस्वदेवेभ्यःशुंथस्वदेवघोषस्वावसुभिः
पुरस्तादातुमनोजवास्वापित्रभिःदक्षिणातःपातुपचेतास्वारुदःपश्चा

स. प्र. २ पातु विश्वकर्मा वाहिल्यैरुत्तरतः पातु सि० हीरसि सपत्नसा हि स्वाहा सि० हीरसि सुप
जावनि स्वाहा सि० ही० ॥ १० ॥ असिराय स्योषवनी स्वाहा सि० हीरस्या दित्यवनिः स्वाहा
सि० हीरस्या वह देवा देव यते यजमानाय स्वाहा भूतेभ्य स्वा विष्वायुरसि पृथि
वी द्र० ह० ध्रुवक्षिदस्यंतरिक्षं द्र० हा० अतक्षिदसि दिवं द्र० हा० मेर्मास्मास्यमेः
पुरीषमसी ॥ ११ ॥ नाम सुपजावनी स्वाहा सि० ही० पंचत्रि० राचा ॥ १२ ॥ युंजते मनउतयुं
जते धियो विप्रविप्रस्य बृहतौ विपश्चितः ॥ विहोत्रादधेवयुना विदेकं नही देवस्य
सवितुः परिष्टुतिः ॥ सुवाग्देव दुष्य० आवददेवेषा घोथामा नो वीरो जायतां कर्म
छयो य० सर्वे नुजी वामयो बहूनाम सद्धरी ॥ इहं विष्णुर्विचक्रमेत्रै धानि दधे पदं स
मूढमस्या ॥ १३ ॥ पा० सुरइरावती धेनुमती हि भूत० सूर्यवसिनी मनवै यशस्ये ॥ १४ ॥
व्यस्कन्नाद्रोदसी विष्णुते दधार पृथिवीमभितो मयूखैः ॥ प्राची प्रेतमध्वरं कल्प

४ जन्मद्वयाः पदे घृतवति स्वाहापरिलिखितः पूरक्षः परिलिखिता
अरातयद्दमहः पूरक्षसो ग्रीवा अपिकृता मियोस्मा द्वेष्टियंचवयं द्विष्मत्तं
हृदमस्य ग्रीवाः ॥ १॥ अपिकृता म्यस्मे रायस्ते रायस्ते रायसं देवि देव्योर्विष्यपिरय
स्त्वष्टी मतीते सपेयसुरेतारं तो दधाना वीरं विदेयतवसं दशि माहः रायस्यो
षे षा वियोषं ॥ २॥ अस्य ग्रीवा एकं न त्रिः शचा ॥ ५॥ अः रुनाते अः रुः प्रच्यतो
परुषापकं धत्ते काममवतु मदाय रत्नसौ अच्युतो मासो सि रुक्ते ग्रहो भित्तं
देवः सवितारमो षेयोः कविः क्रतुमर्चा मिसत्य सवसः पूरक्षः धामनि प्रियं मतिमूर्ध्वा
यस्या मतिर्भा अदि द्युतस्वी मनि हिरं ष्य पा णिर मिः रुक्ते रुः कपा सुवः ॥ १॥ प्र मि
आभ्यस्त्वा प्रा णाय णो हो व्या नाय ला प्रजा स्व मनु मा णिः ॥ प्रजा स्वा मनु या णं तु ॥ १॥
अनु सत्तं च ॥ ३॥ अनु सप्त चा ॥ ६॥ सोमं ते क्री णां म्यूनं सतं पयस्वतं वीर्यं वंत मामि

५०१

मातिषाहः शुक्रं ते शुक्रं क्रीणामि चंद्रं चंद्रेणामृतममृतं तेन संम्यते गोरस्मे चंद्रा
भितपसस्तनूरातिप्रजापते वृषिस्तस्यास्ते सहस्रपोषं पुष्पं त्याश्चरमेणपनुनाक्री
णाम्यस्मेते बंधुर्मइते रायश्रयंतामस्मेत्योतिसोमविक्रद्वितमो मित्रो न एहि सु
मित्रथा इंद्रस्योरुमा विशादक्षिणामुबं नुवांतः स्योनः स्योनः स्वानभ्राजां धारे
वंभारे हस्तसुहस्तकृशानवेतैव सोमक्रयणास्तानक्षध्वं मा वोहभंरा ॥ १॥ गुरुं
द्वाविः रातिश्चा ॥ ७॥ उहायुषा स्वायुषो होषधीनाः रसेनोपर्जन्यस्य शुष्मे
स्थाममृताः अनुता उर्वेत रिक्षमं विद्यादित्याः सदोस्यदित्याः सह आसीदास्त
भ्राद्यामृषभो अंतरिक्षममिमीत सुकृतुः कृपा सुवः रिमां प्रथिव्या आसि दद्वि
पभुवनानि संमाद्विश्वेता निवकृणस्य वृतानि वनेषु व्यंत रिक्षं ततानवा जम
सुपयो अघ्निया सुहस्ता ॥ १॥ कृतुवरुणो विधुश्च भिं विविस्त्रयमिह धा

११

वतुः शरावो भवति दिक्ष्वे प्रति तिष्ठति रे भवति रुचमे वास्मिं दधा
 सुधरति श्रुतत्वाय सपिष्टा भति मेध्यत्वाय चत्वार ओ षेयाः प्राश्रति
 दिशामेव ज्योतिषिजु होति ॥७॥ ग्रा मीयुन नीधमः स एवे
 नानुनाय यद्वं सेकां नपंचा राञ्च ॥८॥ देविका निपे प्रजा कामदंदा
 सिवे देविका श्वंदा ॥ सीवु रबलु वै प्रजा श्वंदा भिरे वास्मै प्रजाः
 प्रजनयति प्रथमं धातारं करोति मिथु नी एव तेन करोत्यत्रे वास्मा
 अन्मतिर्मेन्यते राते राका प्रसिनी गल्ली जनयति प्रजा सुव प्रजा ता
 दधासे ता एव निर्वपे मशुकाम श्वंदा ॥ सिवे देविका

श्वंदा ॥ सि ॥ १॥

पुनरिति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्मै ब्रंदाऽसि दधात्युपैतं यत्तोनम
येता एव निर्वपेद ज्ञानं ब्रंदाऽसि वैदेविका या तया मानी मुखत एवास्मै तस्य ब्रंदाऽसि य
इति ज्ञानं उत्तमं धातारं करोति ॥४॥ उपरिष्ठादेवास्मै ब्रंदाऽसि यत्तोनम

पुन

या मा मयं रुंध उपैतं न मुत्तरो यत्तोनम येता एव निर्वपेद मेधा नो पुनरिति प्रथमं धातारं करोति
देविका ब्रंदाऽसि खड्गवा एतं नो मति यं मेधा नो पुनरिति प्रथमं धातारं करोति
मुखत एवास्मै ब्रंदाऽसि दधात्युपैतं मेधा नो मयेता एव निर्वपेत् ॥५॥ रुक्मा म
ब्रंदाऽसि वैदेविका ब्रंदाऽसि खड्गवा एतं नो मति यं मेधा नो पुनरिति प्रथमं धातारं करोति
यत्तोनम येता एव निर्वपेत् ॥५॥ रुक्मा म

मै

न

अनुमतिस्त्रिंशत् कौसिनी वा अत्रुष्टुपकुटुर्धा ता वषट्कारः

ए जगती

॥८॥ कुहुरमागु स्यासिनावाली पोर्णमास्यनुमतिश्चंद्रमा धाताष्टौ ॥८॥ व
 येकादशरुद्रा एकादशाक्षरात्रिष्टुदादशादिसाददशाक्षराजगती
 रनुष्टुधातावषट्कार एते देविकासर्वाणि च ब्रह्माक्षिसर्वा
 श्रीदेवतावषट्कारः स्तायसुहसर्वा निर्वपेदी भूरा एन प्रहोदि प्रथमे निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्व
 पेत्तथो एवोत्तरं निर्वपेत्तथेन न प्रदहं सथो यस्मे कामा यनिरुप्यते तमेवाभि रूपाभ्यो ॥६॥ ति
 पृथक् कामाभ्यं सिंवेदेविकाभ्यं दासि ग्रामं कव्ययस्तेना एव निरुत्तमं धातारं वरोति मेधा
 नमसेत्ता एव निर्वपेदष्टौ दहंति नवच ॥८॥ देविकाः प्र जाकामो मिथुनी पृथक् कामः
 प्रेवग्रामकामो जोगी मया नीयं यज्ञो यई जानो यमे धारुक् कामोष्टौ ॥ देविका भवति
 दधति शप्र कामाय भवति दधाति ॥९॥ वास्तोष्पते प्रतिजा नीतास्मां स्त्वाव शो अनमा वोभ
 वानः ॥ यत्वेम हे प्रतितंतो जुषस्व शंन एधि हि पदे चतुष्पदे ॥ वास्तोष्पते शमयो स ॥

हुतारेवास्यकल्मयतिताअस्यकल्ममानाराष्ट्रमनुकल्मनेसंग्रामेसं
 यत्तेहोतवाराष्ट्रयैराष्ट्रभूतोराष्ट्रेखलुवाएतेव्यायधंतेयेसंग्रामेसं
 यंतियस्यपूर्वस्यजुहोतिसएवभवतिजयति५संग्रामंमोधुक्इ
 ध्मः॥भवसंगाराएवप्रतिवेषमानाअमित्राणामस्यसेनांप्रति
 वेषयंतियजुन्माधेत्तस्मैहोतव्यागंधर्वाप्सरसोवाएतमुन्मादयं
 तियजुन्मादयेतेखलुवैगंधर्वाप्सरसोयद्राष्ट्रभूतस्तस्मैस्ताहाता
 भ्यस्वाहेतिजुहोति तेनैवैनांलमयतिनेयप्रोधुओदुंबरआश्वधुः
 प्राक्षरतीध्मोभवत्येतेवैगंधर्वाप्सरसोग्रहास्वएवैनान्॥४॥आ
 यत्तनेशमयसभियरताप्रद्योम५होतव्याःप्राणानेवास्यप्रतीचुः
 ति

पुरोधा यो मुस्मिन् कर्मै नु स्यादेव रसां ॥१॥ अत्रै सु भद्रं च ॥५॥ देवा वे ययुते
 कुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त
 ते देवा एतान् भ्याता नान् श्यं तान् भ्या तं न्वत्तु यद्देवा नां कर्मा सीदा ध्यत्तु त
 यदसु राणां न तदा ध्यत्तु येन कर्मणे सेतव होत व्याक्रभो सेव तेन कर्मणा
 यदि श्वेदे वाः सुमभरं तस्माद्भ्या ताना वै श्वदे वा यस्तु जापति जया
 प्रायस्तस्मा ज्ञयाः प्राप्सुः ॥१॥ यद्वा भद्गीराष्ट्र माददत्तद्वाष्ट्र भता
 राष्ट्र भत्वं ते देवा अभ्या ता नैरसुरा न्भ्या तं न्वत्तु जैर जयं न्नाष्ट्र भद्गीरा
 ष्ट्रमाददत्त यद्देवा अभ्या ता नैरसुरा न्भ्या तं न्वत्तु तद्भ्या ताना नामभ्या
 तान् तं यज्जैर जयं न्नाष्ट्रया नां जयत्वं यद्वाष्ट्र भद्गीराष्ट्रमाददत्त तद्वाष्ट्र भ

सं. त. ४

३९

भ

अ

ता ५ राश्रभृत्वं ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवांस्त्यास्त एतां जुहुया
दभ्याना नैरेव भ्रातृव्या न भ्यानु ते जये जयति राश्रभृद्गिराश्रमादत्ते
भवत्यात्मनापरास्य भ्रातृव्यो विति ॥ २ ॥ प्राजापत्या सो ष्टादश च ॥ ६ ॥
कुरता षाड् तथामाग्निर्गंधर्वस्तस्योषयो पुरसूजो नाम स इदं ब्रं
लक्ष्मणपातुता इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यस्वाहा स ५ द्वि तो
विश्वसा मासूर्ये गंधर्वस्तस्य मरीचयो पुरस आयुवसु पुनसूर्य ररिम
श्रुद्म गंधर्वस्तस्य नक्षत्राण्य पुरसो वेकुरयो भुङ्क्ते पुणो यस्तो
गंधर्वस्तस्य दक्षिणा पुरसस्तुवा प्रजापति विश्व कर्ममनः ॥ १ ॥ गं
धर्वस्तस्य कस्ता मा न्य पुरसो वन्द्य इषिरे निश्वस्य चावातो गंध

॥ ३९ ॥

बस्तस्यापोसरसोमुदाधुवनस्यपतेयस्यतउरिगृहाड् हव॥स नोरास्वाज्यानि५रा प
 यस्योषः५सु० वीर्यः५संवत्सरीणाः५स्वस्ति॥पु०मैष्यधिपतिर्मृत्युर्गंधर्वस्त
 स्य विश्वमसरसोभुवस्तुष्टितिसुभूतिर्भद्रकस्तुवर्वाण्यर्ज्योगंधर्वस्तस्य
 विपुतोसरसोरुचौदुरेहेतिरमडयः॥२॥मृत्युर्गंधर्वस्तस्यप्रजाअसरसो
 भीरुवः५आरुक्पणकारीकामोगंधर्वस्तस्याधयोप्सरसःशोचयंतीनी
 मुसदुदंब्रसधुवंपातुतादुदंब्रसधुवंपातुतस्मैस्वाहाताभ्यस्वाहास नोभुव
 नस्यपतेयस्यतउपरिगृहाड्॥उरुब्रह्मणेस्मैधु त्रायमहिशर्मयक॥३॥
 मनोमडयः५षड्वारि५रात्रि॥६॥राष्ट्रक्रामायहोतव्याराष्ट्रवैराष्ट्रभूतो
 राष्ट्रेणैवास्मैराष्ट्रभवसंधेराष्ट्रमेवभवस्यात्मनेहोत व्याराष्ट्रवैराष्ट्रभूते

सं. २४

४.॥

राष्ट्रं प्रजा राष्ट्रं पशवो राष्ट्रं यक्षेष्टो भवन्ति राष्ट्रे णो वराष्ट्रमवरुंधे वसिष्ठसमा
ना नां भवन्ति ग्रामे कामाय होतव्या राष्ट्रं वैराष्ट्रभक्तो राष्ट्रं संजात राष्ट्रे
णो वास्मै राष्ट्रं संजातानवरुंधे ग्रामी ॥१॥ एवमवसधिदेवने जुहोत्य
धिदेवन एवास्मै संजातानवरुंधे त एनमवरुंधा उपतिष्ठन्ते रथमुखं
जस्वामस्य होतव्या ओजो वैराष्ट्रभक्तं ॐ जोरधुओ जसे नास्मा ओजो व
धधे रंजस्यो वभक्तियो राष्ट्रादपे भूतस्या तस्मै होतव्या यावंतो स्वरथास्पृतां
न्त्रया युं उध्वमिति रात्रे वास्मै युनक्ति ॥२॥ आहुतयो वा एतस्या नृणां
यस्य राष्ट्रं न कल्मेते स्वरथस्य दक्षिणं चक्रं प्रवृत्तं नाडीमभिजुहुयादा

४.॥

युक्त

आहुयेदेव उल्लङ्घयते तस्यैवैषां शान्तिर्भवेन्नृनयो देव्यं नृनमिसोह मा
नृयो वै प्रजाः स्ता एवाद्याः कुरुते मने सोहविरसीत्याह स्वगा के ये गात्राणां ते गा
त्रभजो भूयास्मेत्या

हृदिषमेवेतामाशोस्तुत
स्येवाएतस्याएकमेवादेवमज्जनं यदा लक्ष्म्यामभ्रः ॥ १७ ॥ भवन्ति यदा ल

क्ष्म्यामभ्रस्यादप्युवा प्रवेरायेत्सर्वे प्राप्ता याददप्युप्रवेशयेद्यत्वेरासं कु

यस्तिर्वीमैप्राप्तीयादिदं द्वि यमेवासं धत्ते सावा एषा त्रियायामेवावरुधासं व

सरसहस्रयाजिनौ गृमेधिनस्तएवेतयापजोरुं ते षा मेवैषाप्ता ॥ १८ ॥ यत्वेन

सारस्वतीमोनेतयः कामायत्वा कमो प्रइत्यभ्रौ द्विचलारि पूराध्र ॥ १९ ॥ यि
तंच चिनिश्चाकुतंचा कृतिश्च विस्तीतंच विस्तानंच मनः शोकरिश्च दर्शश्च

व
तदः
ल

स. त. न

समनमंत

ह

३८॥

सूर्जप्रोस विबुहचैरथतरं च प्रजापतिर्जयामिंद्राय ब्रह्मो प्राय ब्रह्मः पृतना ज्येष्ठ
तस्मै विशः सर्वासु गतहिं यो ब्रह्मदेवा सु रा सं यं ता आसिंद्रैः प्रजापतिभ्यः सं
पाधावत्तस्मा एतां जयां न्यपेक्षताननुहोतते विदेवा असुरान जयन्मदजयंत जया
नां जयत्वः सार्धं माने होतव्या जयसेवतां पृतनां ॥ १ ॥ उपपन्नै विः शक्तिभ्या
अग्निभिरतानामधिपतिः समो बलिद्रो ज्येष्ठामां युमः पृथिव्या वायुरंतरि
क्षस्वस्त्वैरिदिव श्रुद्रमान क्षत्राणां बहस्वति ब्रह्मणो मित्रसुत्यानां वरुणो
पांसु स भुद्रस्त्रोत्यानां मनुः साध्यानां मधिपतिर्तन्मावतु सोम ओष
धीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां वष्टारूपाणां विष्णुः पर्वतानां
मरुतौ गुणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परवरेततां
स्ततामहा इह मावत ॥ अस्मिन्ब्रह्मन् अस्मिन्क्षेत्रे त्यामाशित्वा ॥ २ ॥

३८॥

व

व

णाद्यापदोहोषात्मानं वमः पुरोराफ्या अंतरकोश उष्णा विष्णोर्विहितं भवत्ये
वर्माहि पृथुः क्वमिव न्यमैव माऽसमिवास्ती वया वानेव पृथुस्तमात्वा
वरुंधेयस्यैषायेते प्रायश्चिनिः क्रियते इष्टावसीया भवति ॥ ८ ॥ वृत्तये
स्याह नरः तिलैनाभ्या उक्त्वमिवैकविंशति श्य ॥ ९ ॥ आर्वायो भूषश्च
पाउमनः सहसंतेनि युतोतिश्चवारा ॥ उपोते अंधो मय मयामियदेवद
धिषे पूर्वपेया आकृषेत्वा कामायता सम धेत्वा किक्रिटा ते मनः प्रजापत
ये स्वाहा किक्रिटा ते प्राणवा ये स्वाहा किक्रिटा ते चक्षुः सर्ग्ये स्वाहा
किक्रिटा ते श्रोत्रं या वा एधिवाभ्याऽस्वाहा किक्रिटा ते वाचऽसं ससे
स्वाहा ॥ १ ॥ वं नुरीयो शिवं शासि सुकयत्वा मनसा गभ आराय तं वं शा तं व
शि नीगच्छेया स सासं नु यज्ञ मानस्य कामाः ॥ अजा सैरा विष्ठा एधि
नी

स्य

ति

३६५

व्यासी दोधंतिरिभुमुपेष्टस्वबृहद्भाः ॥ तं तं तं न्वं न जं सो भानुमान् विहिजो
 तिभः तः पथोरधाधिया कृतान् ॥ अनुच्यं वं यत्तु जो गु वामपो मनुर्भवजन
 यादौ जने मनसो हविरे सिप्रजा पते वै णे गान्त्रीणां ते गात्र भाजो भूयास्म
 ॥ २ ॥ सरस्वसे स्वाहा मनुस्त्रयोदश च ॥ २ ॥ इमे वै सुहास्ता ते वायु र्यवान्ते गर्भ
 मदधातां तस्मै सोमः प्राज नयद्गिरं गस्तु स एतै प्रजापतिराग्ने यत्तु
 ष्टाकपा लं मपश्यन्तं निरेव पुते नैवै नो मन्तु ग्नेरधि निरे क्री
 णात्तस्मादप्यन्यदेव सोमा लभं मान आग्नेय मष्टाकपा लं पुरस्ता निर्वपे
 दग्नेरेवै नमर्धिति प्रीया लभते यत् ॥ १ ॥ वायु र्यवान् तस्माद्वायु व्यो यदि
 मे गन्तुं मदधातां तस्माद्वा वा एधि व्यो यस्तो मः प्राज नयद्गिरं गस्तु
 तस्मादग्नी षोमी या यदनयोर्विष्णु सोर्वा गव दन्तस्मात्सारस्वती यस्तु

य
मा
नं

जापतिरग्नेरधिनिस्क्रिया
एषासं वंदेन स्या यदजाव रावाय व्यामल भेत भूति कामो या मुर्वेक्षे पि
ष्टादेव ता वायु मेस्वेन ॥२॥ भाग धेये नो प धावति स एवेन भूतिंगमति
धावा एधि व्यामल भेत कृषणः प्रतिष्ठा कामो दिव एवास्मि पृजन्वो वर्ष
तुव्यस्या मो धयो रोहंति सुम धु कमस्य सुस्य भवत्यग्रीषो मीथामल
भेतयः कामयेतां नवानादस्या भि सुगि नै वां न मरुंधे सो मे नां ना दाम न
वाने वां न्ना दो भ वति सारस्व तीमा ल भेतयः ॥३॥ इन्द्रो वा नो वदितोः
संवाचुं न वदेद्वा गे सारस्व ती सारस्व ती मेव स्वेन भाग धेये नो प धावति
सैवास्मिं वाचं दधा
ति प्राप्स्य प्रा ल भेतयः कामयेतां नान
जितमभि जयेयु मिति प्र जापतिः स वंदे न तादेव ता भिरवानभि

ये
व

५

जितमुभिर्जयति वायुं यो पर्वरोति वायोरेवैनामवुरूध्यालेभनुभा
कैलेलाकामायला॥७॥इत्याहयथायुतुरैवतकिंकिटाकारंजुहोति किंकि
टाकोरेणवैग्रा म्याः पशवोरमंते प्रारण्याः पतन्ति यकिंकिटाकारंजुहोति ग्रा
म्याणां पशूनां धस्ये पयैर्गोकिंमरणोजुहोति जीवन्तीमेवैनां सुवर्गं लोकं गम
यति तं तुरीया वृत्तिनी वृत्तासीत्याह देवत्रैवैनां गमयति सत्यासं तु यज्ञे मा
नस्य कामा इत्येहैष वै कामः॥५॥ यज्ञमानस्य यदनात्तु दृचं गच्छति त
स्मादेवमाहाजासिरयिष्ठे सोहृष्वैनां लोकेषु प्रतिष्ठापयति दिवि ते बृ
हद्वा इत्याह सुवर्ग एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तं तं तन्वन्न ज्ञे सो भानुमं
न्विहीत्याहेमानेवास्मै लोकं ज्योतिषतः करोत्यनुत्त्वणं वयतज्जोष्टे वामपश्चि

रिक्तः सानो देवी सुहवा शर्मयद्यतु श्रवणं चतुर्विंशतिश्च ॥ ११ ॥ अग्ने ते ज
 सिं न्वा युर्वसवस्तदा अपां नमधेयं वायुं सि प्राणेनाम देवा वै यद्य
 ते नम्रजापति देवा सुरा नो युदा एतं युवान् ५ सुर्यो देव इ देवा मेकादश ॥ ११ ॥
 अग्ने ते सिं न्वा पुरसि ब्रह्म सा वीर्यमातरं च षड्भिराच ॥ ३८ ॥ ४५ ॥ हारः
 ॐ मु ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ श्री महा गुरुभ्यो नमः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
 हरिहि ॐ मु ॥ विद्या एतस्य यत्तत्कथ्यते यस्य हविर्विच्यते सुर्यो देवादि रति
 विष्णु इत्याह ब्रह्मस्पतिना चैवास्य प्रजापतिना च यत्तस्य सृष्टुमपि व
 पतिरक्षा इति या एतत्पुरु ५ संच ते यदेकं स आच्छब्धो भूया भव दे
 तियस्यास्ते हरि तोग भद्रस्य हदे वत्रैव नांगमतिरक्षसा मपहसा आवर्तनिवर्तये
 य
 लोह ॥ ११ ॥

स. त. ५

३५॥

३।५। आह धावा पृथिवी भ्यामिव यत्तस्य धावा चातिरिक्तं च शमयति नानाति मा धनियमा

ब्रह्मण्यैव न मावर्तयति विज्ञेयं न कुरीमि साहय भ्रातृजुरेवेतदुक्तदुष्टो
विश्वरूपं पुरंदुरि साहप्रजावै पुरावदुःप्रजायैवेनं पृथुभिः समधयति दि
बुधैः यत्तस्य व्युत्पत्तिरिति पृथिवी मतिरिक्तं तद्यन्नं मये दानि मा धे
नो भस्म नाभिसमूहति स्वर्गाकं स्यात् अथो अनयोर्वा एष गभो न योरे
वेनं दधानियदं वदेदति ते देव्ये दाना वयेतु रोगराक्षस्य
सुरस्तानाभ्या अन्यदं वदेदुपरिष्ठा दन्य सुरस्ता द्वेनाभ्यै ॥३॥ प्राणपुरिष्ठा
दपा नोयावा ने व पृथु स्तस्या व द्यति विष्णवे रिति पविष्ठाय ज्ञेयं तिये द्वे
यत्तस्योतिरि-ये तेयः पुरो भूमाया पुष्टिस्तद्विष्णुः शिषि विष्ठातिरि
क्त एवातिरिक्तं दधासतिरिक्तं स्मरां स्यात् अष्टा प्रहिरं ध्यं दक्ष

धन
मानो
महीयो
देविच
नदीते

३ हो

३५॥

नद
न
तु

क्रियंते ॥२॥ पूषा क्रियंते पूषो ह्ये च ॥१॥ सूर्यो देवे दिविषदो धाता क्षत्राय वायुः
प्रजाभ्यः ॥ बहस्पतिस्त्वा प्रजापतये ज्योतिष्यतो जुहोतु ॥ यस्यास्तौ गर्भो धोयो हरिः
निहिदुष्ययी ॥ अंगान्यहं ता यस्यै तां देवे समजोगमं ॥ आवर्तनवर्तय निनिवर्तनव
र्तयेद्बुध ॥ भूम्याश्च तस्रः प्रदिशस्ताभिरवर्तय पुनः ॥ विर्तेभिर्नक्षत्रैः कुरीवि
योनिं विगवन्मि ॥ वि ॥१॥ मातरं च पुत्रं विगर्भं च जरायु च ॥ बहिस्ते अस्तु
बाह्विति ॥ उरुद्वस्तो विश्वरूपे इंदुः पर्वमानो ॥ धीर आने जगभं ॥ एकप
दा द्विपदा त्रिपदी च षपदी पंचपदी षड्पदी सप्तपद्यष्टापदी भुवनानुप्रथता
स्वाहा ॥ महीयोः पृथिवी च न इमं य सं ॥ मिमितां ॥ पिष्टतां नो
भरीमभिः ॥ ग वीन्यो विचतुः श्ववारि ॥ २॥ अ ॥१॥ इंदं नो मास्ये हविः प्रि

स. ७३

३३॥

यमिंद्रा बहस्पती ॥ उक्थं मदश्च शस्यते ॥ अयं वा परिषिञ्चेत् सोम इंद्रा बहस्पती ॥
भारुर्मदाय पीतये ॥ अस्मि इंद्रा बहस्पती रुधिं धत्त ॥ रातु ग्विनं ॥ अभ्यावन्त ॥ स
हसिणं ॥ बहस्पतिर्नो ॥ परिपातु पश्वा दुतोत्तरस्मादधरादघायाः ॥ इन्द्रः पूर
स्तादुत्तमं ध्यतो नृसरवासरिचभ्यावरिवः कृणोतु ॥ विते विष्णु ग्वात्तज्जता सो
अग्ने भामासः ॥ १ ॥ रुचेशस्य चरन्ति ॥ तु विष्णु क्षासो दिव्या नर्वा वना
वमन्ति धृता रुजन्तः ॥ त्वामग्ने मानुषी रीजन्ति विशो होत्रा विदं विविचि
रत्नधातमं ॥ गुहा संतः सुभगा विश्वदर्शितं तु विष्णुणसः सुयजं धत्त
श्रियं ॥ धाता ददातु नो रायमीशानो जगत्स्पतिः स नः पूर्णं निवा वन
तु ॥ धाता प्रजाया उत्तराय ईशाने दं विश्वं भुवमं जजान ॥ धाता पुत्रं

३३॥

यजमानायदाता॥२॥तस्माउह व्यंघ्रतर्वादि धेम॥धाताददानुनोरुधिं
प्राचीं जीवातुमदितं विंध्यं देवस्य धीमहि सुमतिः सस्य राधसः॥धा
ताददानुदाशुषेवसुनि प्रजाकामाय मादुषेदुरोणे॥तस्मै देवा अ
मता संव्ययं तां विश्वे देवा सो अदितिसु जौषाः॥अनु नो द्यामतिर्यु सं नु
देवेषु मन्यतां॥अग्निश्च हव्यवाह नो भवतां दाशुषेमयः॥अं निदनुमते
वं॥३॥मन्यासै शंचनः कृधि॥ऋते दक्षाय नो हि नु प्रण आयूः तारिषः॥
अनुमं न्यतामनुमन्यमाना प्रजा वंतः रुषिमक्षीयमाणं॥तस्यैव
यः हेतुं सिमपि भूमसानो देवी सुहवामममम॥सस्यामिदं प्रदिशि

सं. त. ३

ह

॥ ५ ॥

यदिरोचते नुमतिं प्रतिभूषं त्यायवः ॥ यस्या उपस्थ उर्वेत रिभूः सानो देवी
सुहवा शर्म यच्छतु ॥ १ ॥ राकामः सुहवाः सुष्टुता देवेभ्यो नमः सुभगा
बोधं तु मनी ॥ सीव्यत्पत्सु न्याहिद्यमानया ददातु वीरः शत दायम्
नय्य ॥ यस्ते रावे सुभतयः सपेश सोयाभिर्ददासि दशुषे च सुनि ॥ तामै
नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषः सुभगे रराणा ॥ सिनीवालि
या सुपाणिः ॥ कुहुमहः सुभगा विद्यनाप स मस्मिन् नयते सुहवां जो
हवी मि ॥ सानो ददातु श्रवणं पितृणां तस्या स्ते देवि हविषा विधेम ॥
कुहुर्देवानां मम तस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषा चिकेतुं सं दशुषे किरतु
भूरि वामः श्रायस्यो पंचिकितुषे दधातु ॥ ५ ॥ भामा सोदाः तात्वमेत

३४॥

मानुषः सुवर्गलोकमेतियदिमिश्रमिवचरेदं जह्मिनासक्तं नृदाये जुह्यादेष वा
 अग्निर्वैश्वानरो यत्त्रिदाव्यस एवेन स्वदपत्यं हाविधान्यामे काष्टकायामपूपं
 चतुःशरावपक्ता प्रातरे तेन कक्षमुपैषे यदि ॥४॥ दहति पुण्यसमं भवति
 यदि न दहति पापसममेतेन हस्म वा क्रषयः पुराविस्तानेन दीर्घसुत्रमुयति प
 यो वा उपद्रुष्टारमुपश्रोतारमनुरव्याता रीति द्वा व्यजते समसृष्टिं लोकइष्टा पु
 न्नगच्छते ॥५॥ अग्निर्वा उपद्रुष्टा वायुरश्रोतादित्यो नुरव्याता ता न्य एवं विद्वा व्यजते समसृष्टिं प
 लोकइष्टा पुतेन गच्छते यं नो न भसा पुरः ॥५॥ इत्याहाभिर्वेन भसा पुरेग्नि
 मेव न दहते न मे गोपायेति सत्वं नो न भसस्य त इत्याह वायुर्वेन भसस्यतिर्वा
 युमेव न दहते न मे गोपायेति देवसंस्पृशनेनाह सो वा आदित्यो देवसंस्पृ
 न आदित्यमेव न दहते न मे गोपायेति ॥६॥ कुसीदं त्वं न ए न मे वेद्यदि पुर

नगच्छते

॥५॥

सं. त्र

३२॥

आदिसमेव तदोहे तमे गोपायेति ॥ १॥ एतं युवानं परिवोददाप्रिते न क्रीडंती श्रयत
प्रियेणात्मानः रासजनुषासु भागाराय स्वापेण सन्निधामदेम ॥ नमो महिम्ना
उत्तचक्षुषे ते मरुतां पितृस्तदहं गणामि ॥ अनुमन्यस्व सुयज्ञाय जामुजुष्टं
देवानामिदमस्तु हव्यं ॥ देवानां तेषु उपनाह आसीदपांगभ्रओषधीषु न्य
ते ॥ सोमस्य द्रप्समवणीतपूषा बृहन्नदिरभवत्तदैषां पिता वस्तानां पात
रक्षियानामभे पिता महतां गर्गिराणां ॥ वत्सो जरायु प्रतिधुक्प्रोयूष आ
मिक्षामस्तु घृतं स्य ॥ ऐतः ॥ हांगा नो वणतरा आ यत्वा ५ हं वत्तम ॥ रुतः स्वकीः
वर्षेन्द्रोत्रस्य ककुभिः शिष्टि याणस्तौ न उग्रो विभजावसूनि ॥ व्यर्धे नुवा
एष पशुना यजते यस्यैतानि न क्रियंत एष हवै स महे न यजते यस्यैतानि

३२॥

[illegible]

सं. तृ३

३०॥

व

वारिः २ रात्रे ॥ ६ ॥ प्रजापतिर्देवा सुरानसृजत्तदनुयुतो सव्यतयुजं
छंदाः ५ सिते विष्णोर्ध्वं क्रामं सोमसुराननुयुतो पाक्रामद्यत्तं छंदाः ५
सिते देवा अमं न्यतामीवा इदमभूवन् यद्वयः ५ स्मरति ते प्रजापति
मुपाधा वं सोमवी सृजत्तदनुयुतो वीर्यं ५ मादाय तद्वयः प्रदत्तः
माति स छंदसां वीर्यं ॥ आदाय तदेव प्रायच्छ तदनुयुतो वीर्यं ५ पाक्रा
मं छंदाः ५ सिते स्ततो देवा अभवन् परा सुरा ५ य एव छं
दसां वीर्यं वेदा श्री वृषास्तु श्री शुक्र जयेयता महेव षड्वारो भवत्याम
ना परास्य भ्रातृव्यो भौत ब्रह्मवादिनो वंदन्ति कस्मै के मध्वर्षुरा श्री
चयतीति छंदसां वीर्यायेति ब्रूयादेतदे ॥ २ ॥ छंदसां वीर्यं माश्रवया

३०॥

तद्यव्यतो
नृपावपद
मैध्यं २

स्तु श्रौष्यजये यज्ञा महेवषद्वारो यएववेदसवीयेरेवचंदोभिरर्चतियकिं
चाभितयदिद्रोत्रमहेनमैध्यं तदधुनस्मादेन्द्रो यज्ञासः स्थातो
रिस्माहरिद्रस्मवाएषायस्तियातनूर्यग्रस्तस्मा मेवतयज्ञतियएववेदो
यैनंयज्ञो नमति ॥३॥ सखंदसांवीर्ये वाएव तदष्टौच ॥७॥ आयुर्दाअग्ने
हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि ॥ घृतं पीत्वा मधुचाक्ष्ण
मपि ते वपुत्रमभिरक्षतादिमं ॥ अबश्यते वाएतद्यजमानो ग्निभ्या य
हे नयोः श्रुतं कृत्वा धान्यत्रावभृथमवैत्सायुर्दाअग्ने हविषो जुषाण इ
स वभृथमवैष्णं जुहुयादाहुसैवै नो शमयति नार्तिमार्क्षतियजमानो
मत्कुसीदं ॥१॥ अप्रतीतं मयि येन यमस्य बलिना चरामि ॥ इहे वसंति

॥ स. नृ. ३ ॥

३१॥ न

या

रबदये तदेतत्तदं अन्तो भवामि ॥ विश्वं लोच विश्वं दावस्य लसं जुहो म्याधा
देको हुतादि कः समसनादेव ॥ तेनः कृण्वंतु भेषज ५ सदः सहो वरेण्य ॥ अ
यं नो न भसापुरः सः ५ स्थानो अभिर धातु ॥ गृहाणामसमं त्वं ब्रह्मो नो गृ
हा असं ॥ सत्तनः ॥ २ ॥ न भसस्पतुर्जै नो धेहि भद्रया ॥ पुनने निष्टमा
कधि पुनने रिधि कधि देवस ५ स्थान सस्त्रपो पस्यै रिषे स नौरा स्वा ह्या
नि ५ राय स्यो प ५ सु ॥ वीर्य ५ संवत्सरीणा ५ स्वास्ति ॥ अग्निर्वा वयु म
इयं यमी कु सी दं वा ए तद्यम स्य यजमान आदत्ते येष धीर्वैक्षित्वा यदनुति
पौष्प प्रयाया हीव ब्रधमेनं ॥ ३ ॥ अमुषिं को के ने नैयेरुय लु सी दम प्रती
तं म यी ॥ लुपो पती हे व संन्युमं कु सी दनि व द

नि

॥ ३१ ॥

६. निर्भमनइत्याहं तरिभं वा क्रतस्य विभ्रमां त रिभमेवाभिजयत्यस्य सा

जमानोवरुंधे वायुरसिप्राणः ॥२॥ नामेत्याह प्राणापानावे वावरुंधे चक्षुरसि
श्रोत्रनामेत्याह युरे वावरुंधे रूपमसि च णा नामेत्याह प्रजामे वाव
रुंधे क्रतमसि सत्यं नामे त्याह क्षत्रमेवावरुंधे भूतमसि भव्यं नामेत्या
ह पुरुषो वा अपामोषधीनां गर्भः प्रभूनेव ॥३॥ भवरुंधे एतावदे
पुरुषं परितः स्तदेवावरुंधे क्रतस्य ता यो मनइत्याह यं वा क्रतस्य
यो मे मामेवाभिजयत्यतस्य तां विधमेण इत्याह यो वा क्रतस्य विध
मदिने मेवाभिजयत्यतस्यां तां ससायेत्याह दिशो वा क्रतस्य
सत्यं दिशो एवाभिजयत्यतस्य तां ज्योतिष इत्याह सुवर्गो वै लोक क्रत
स्य ज्योतिः सुवर्गमेव लोक मभिजयत्यतानं तोवै

२८

वि

विधर्मिण
कृतस्य ता

तमानं भवति राजा युः पुरुषः शतैर्द्वि य आ युषे वं द्वि ये प्रतिष्ठस्य ति
 पउपस्य शतिभेषजं वा आपो भेषजमेव कुरुते ॥ ३ ॥ उग्राय सापुस्त्रिणि च ॥
 पुरसि प्राणो नाम सत्तुराधिप न मे दाश्च सुरसि श्रोत्रे नाम धातुराधिपस्य पा
 आयुर्मेदारूपमसि बणेनाम बृहस्पतेराधिपस्य प्रजां मेदाकृतमसि
 सत्यं नामेन्द्रस्याधिपस्य भवमेदाभूतमसि भव्यं नाम पितृणामधि
 पस्य पामोषधीनां गर्भधाकृतस्य त्वो यो मनःकृतस्य ॥ १ ॥ त्वो विभूतं न कुरु म
 तस्य त्वो सतायुतस्य त्वो ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजमपरिपन्न याभुतं न भ
 वंचासज्जन्तं मुषिभ्यस्तिरोदधातां जमदग्निं पसापसन्नयो वै स पृश्नी
 कामानसज्जन्तं पृश्नीनां पृश्नी त्वं यत्तु श्रयो गृह्यते पृश्नीने वतैः कामान् न
 त

मिमधुबदिष्मिमधुमतीदेवेभ्योवाचमुद्यास ५५ श्रुषेण्यामनुष्येभ्यस्तमादेवा
अवतुशोभायेपितरोनुमदंतु ॥२॥ रा ५ क्षिप्रदिश्वदेवाभृष्टाविश्रान्तिश्च ॥२॥
वसेवस्त्वाप्रवदंतु गायत्रेण घंदसाग्नेः प्रियेपाथ उपेहि रुद्रास्त्वाप्रवदंतु
त्रैष्टुभेन घंदसेंद्रस्य प्रियेपाथ उपेष्टादित्यास्त्वाप्रवदंतु जागतेन घंदसा विश्वेदेवा
नां प्रियेपाथ उपेहि मां द्युते शक्रं माधुनोमि ॥३॥ शुक
भंदनां सुक्रान्तना सुनृते ना सुरेरीषु मेधीषु वासीषु विश्वभ
सुमाधीषु ककुहसुराकरीषु ॥१॥ शक्रा सुते शक्र शुक माधुनोमि ॥
शुक्रं ते शुक्रेण गणाम्यं होरूपेण सूर्यस्य रुश्मिभिः ॥ आसिं नृगा अ
उच्यु दिवो धारा असश्च त ककुह ५ रूपं च प्रभस्यरोचते बृहसोमस्तोमस्य

पुरोगाऋः शुक्रस्य पुरोगा धत्ते सोमादाभ्युनाम जागृ वि तस्मै ते सोम सोमाय स्वा
 हो शिखंदेव सोम गायत्रेण बंदसाग्नेः ॥२॥ प्रियं पाथो अपीहि वशी लंदेव सो
 मन्नेष्टु मे नु बंदसे इत्यप्रियं पाथो अ पीह्य स्मत्सखा त्वंदेव सोम जागृते नु बं
 दसा विश्वेषां देवा नां प्रियं पाथो अ पीह्या नः प्राण एतु परावत आंतरि
 क्षा द्विवस्परि ॥ आयुः पृथिव्या अध्य मत्तं मसि प्राणायत्वा ॥ इन्द्रा ग्रीमे
 वर्चं रुणु तां वर्चः सोमो बहु स्पतिः ॥ वर्चो मे विश्वे देवा वर्चो मे धत्त मयि
 ना ॥ दधुन्वे वायदी मनु वोचु इं साणि वेरु तत ॥ परिविश्वा काव्योने
 मित्रं क्रमिवा तवत् ॥३॥ राक्षसी सुने बहु स्पतिः पंच वि पूरातिश्च ॥३॥
 एतहा अ पोना मधेयं गुह्यं यदा धा वामांदा सुते शुक्र शुक्र मा धू नोमी सा

॥ श्री महागुरुभ्यो नमः हरिर्हि ॐ नमः ॥ अग्रे ते जस्विने ते जस्वी त्वं देवेषु भूयास्ते जस्वंतं मा
मायुष्मन्तं न च नस्वंतं मनुष्येषु कुरुदा शायै च त्वा तपसश्च ते जसे जुहो
मि ते जो विदसि ते जो मामाहासीन्माहं ते जो हा सिषं मामां ते जो हा सी दिद्रो जस्वि
नो जस्वी त्वं देवेषु भूयाओ जस्वंतं मामा युष्मन्तं न च नस्वंतं मनुष्येषु कुरु ब्रह्म च त्वा
क्षत्रस्य च ॥ १॥ ओ जसे जुहोम्यो जो विदस्यो जो मामाहासीन्माहो जो हा सि
षं मामामो जो हा सी त्सूर्य भा जस्वि भ्राजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वंतं मामा
युष्मन्तं न च नस्वंतं मनुष्येषु कुरु ॥ २॥ नायो श्र्यवा
पांच भ्राजसे जुहोमि सु च विदसि सु बर्मा मा हा सीन्माह सु बर्मा हा सि

वि. सं. ३५१२८८

23

पमामा २ सुबर्हसी नमिमेधामयिप्रजांमय्यग्निः स्तजौदधातुमयिमेधामयि
प्रजांमयीद्रिं द्रियंदधातुमयिमेधामयिप्रजांमयिस्वर्यो भ्राजौदधातु ॥२॥
स्तत्रस्यचमयित्रयोवि२॥१॥ वायुर्हिकर्त्ताग्निः प्रस्तोताप्रजापतिस्त
मुबहस्पतिरुद्गाता विश्वेदेवाउपगा तारो मरुतः प्रतिहत्तरिंद्रो निधनं
तेदेवाः प्राणभतः प्राणंमयिदधत्ते सर्वमध्वर्युत्पाकुर्वन्नुद्गातभ्युपा
करोति तेदेवाः प्राणभतः प्राणंमयिदधत्ति स्यैह तेदेव सर्वमाहं धत्तु
इडोदेव ब्रह्मर्भुर्भुत्तुमी बहस्पतिरुक्त्वा मुदनिरा २ सिसृद्धिर्वेदेवा ॥१॥
स्तत्तवाचः पृथिविमातर्मा मा हि २ सी मधुमनिष्ये मधुजनिष्ये मधुवक्ष्य

तीयसवनं तृतीयसवन एव प्रति गुरे दंदा ५ सिसंपादपुस्यथो पशवो वै जगतीपु
रावः तृतीयसवनं पशुने च तृतीयसवन आलं धत्ते यदेहो तो ध्वर्यु मेभ्या कृय त
आव्यमस्मि दधाति तद्यंन ॥ १४ ॥ अपहनी तपुरा स्य संवत्सराद् ह आबे वीरं को ५ सा
मादयि वेति प्रसा कृयते तेने वतदपहते यथा वा आयतां प्रतीक्षत एवम ध्वर्युः प्र ति
गुरं प्रतीक्षते यदेभि प्रतिगृणीयाद्यथायतया समुच्छते ता दृगे वत्तद्यदध्व-नी दु
प्येत्यथा धाव द्याही यते ता दृगे वत्तस्त्रबाहु ग्वा क्र सिजा मुद्गी थाउद्गी एकेही तथ
णां ॥ १५ ॥ क्रचः प्रेणव उक्थरा ५ सिनो प्रतिगुरो ध्वर्यु णा य एवं विद्वान् प्रति
गृणा संनाद एव भस्यास्य प्रजायां वाजी जाय त इयं वै हो ता सा व ध्वर्यु र्य दासीनः
श ५ संस्रस्या एव तक्षो तानैत्या स्त इव ही यम थो इ मामि वते न य जमा नो दु

संत्तर

२३

वज्रमे

त

हेयतिष्ठतिगुणात्ममुष्यएवतदध्वयुनैति ॥ तिष्ठती वृक्षसावथोभूममेवतेनयजमानेडु
हेयदासीनः रा५ सति तस्मादित्तः प्रदानं देवाउपजीवतियतिष्ठतिगुणाति तस्मा
दमुत्तः प्रदानं मनुष्याउपजीवतियस्मादासीनः रा५ सति प्रसङ्गः तिष्ठतिगुणाति तस्मा
त्प्राचीन ५ रे तो धीयते प्रतीची प्रजा जायते यदै हो तो ध्वयु मभ्याव्यते वज्रमेन मभिप्रव
र्तयति पराजवर्तते वत्तं नि करोति ॥ ७ ॥ सर्वमेव जमं तर्धत्ते व्रीण्ये ता न्यक्षराणीद्वयं
मा ध्वदिन ५ सर्वमेव नो हातुणामध्वयुनैति वर्तय सष्टौ च ॥ ९ ॥ उपयामग हितोसि
वाक्षसदसि वा क्रमाभ्यां लाकृतुपाभ्यामस्य यत्तस्य ध्रुवस्याध्यासाभ्यां गुणा
मुपयामग हितोस्य तसदसि च क्षुणाभ्यां लाकृतुपाभ्यामस्य यत्तस्य ध्रुवस्या
ध्वक्षाभ्यां गुणा मुपयामग हितोसि तसदसि श्रोत्रपाभ्यां लाकृतुपाभ्यामस्य

वसं

पावसि
ना

यत्तस्य भ्रवस्याध्यासाभ्यां गृह्यामि देवेभ्यस्ताविश्वदेवेभ्यस्ताविश्वेभ्यस्तादेवेभ्योविष्णवे
उत्तमैष ते सोमस्त रक्षस्व ॥१॥ नैते दुश्शक्तमव रव्यं आयिवस्सः पुरोवस्स वीरपावान्
मेपाहि मयि विददस्सुश्चक्षुषाश्चक्षुर्मैपाहि मयि वस्सः संयदस्सुः श्रोत्रपाश्रोत्रं मेपाहि भू
रसि श्रेष्ठैरस्मी नो प्राणपाः प्राणं मेपाहि धूरसि श्रेष्ठैरस्मी नाम पानपा अपानं मेपाहि
यो न इन्द्र वायुमित्रावस्व भिदासं तिभ्रात यजुति पीते अस्पती २ दमहंतम धरं पा
दयामिम धेद्राहमुत्तमश्चेत् योनि ॥२॥ रक्षस्व भन्त यस्त्रयोदशना ॥१॥ प्रसो
भग्ने तनोतिभिः सुवीराभिस्त रतिवाजं कर्मभिः ॥१॥ यस्य लक्ष्मस्य माविधा प्रहो
त्रै पूर्व्यं च योग्ये भरता बहत् ॥ विपां ज्येती १ षि विभ्रते न वेधसे ॥ अग्ने त्रीते वा

भ

जिनात्रीपुष्पां हाऊतजानपूर्वाः॥ तिस्रउत्तेतनुवोदेववा तास्ताभिर्नःपाहिगिरोअप्रयुद्धेन॥
 संवाकर्मणासमिषा॥१॥ हि नोमीद्राविष्णु अपससारेअस्म जुषेथांयत्तद्र विष्णव भक्तमारिष्टेनःपु
 धिभिःपारयता॥३॥ भाजिग्यधुर्नपराजयेधेनपराजिग्येकतुरध्वनेनोः॥ इन्द्रअविष्णायदपश्य
 धेथांवेधासहसंवि तदैरयेथां॥ त्रीण्यायूक्षितवजातवेदस्तिस्त्राजा नरुषसस्तेअग्ने॥
 ताभिर्देवानामवोयसि विद्वानथार॥ भवयजमानपरांयोः॥ अग्निस्त्रीणि त्रिधातु ग्याक्षेतिवि
 दथाकृविः॥ सत्री श्रेकादृशाः५॥ यक्षेअपि प्रनो वप्रोदुतःपरिष्कृतः॥ नमंतामंयकेसमे॥
 इन्द्राविष्णुदृहिताशंवरस्यन वपुरोनवतिचेश्वधिष्टंश्रातंवाचिनसहस्रचस्राक५॥ योअ
 प्रत्यस्तरस्यबीरान्॥३॥ तमातामहिषमन्वेवेनदमीत्वा जहतिपुत्रदेवाः॥ अथोब्रवीद्वृत्रमि
 द्रोहनिष्पंसरेविष्णो यितरं विक्रमस्व॥ इषाभवावयोदरा च॥ योवैपयमानानां त्रीणिप

पिप्रवीविभानराः श्रुतारिशाब्दा ॥ ८ ॥ यद्देहोना ध्वर्युमभ्या कृत्यतेव जमेन मभिप्रवर्त
तयत्सुभश्राइत्याह प्रातः सवनं प्रतिगीर्षीष्ये तान्यक्षराणि त्रिपदा गाय त्रीणां य
प्रातः सवनं गाय यैव प्रातः सवनेव जमंत धत्ते उक्तं वाची साहमा
ध्यदिनः सवनं प्रतिगीर्षीष्ये तान्यक्षराणि च त्रिषु प्रत्रैषु भुमाध्यं दिनः
सवनं त्रिभेव माध्यदिने सवनं जमंत धत्ते ॥ १ ॥ उक्तं वाची द्रामेत्याह तृती
यसवनं प्रतिगीर्षीष्ये तान्यक्षराणि सप्तपदाराक्षरी राक्षरो वज्रो वज्रैणेव
तृतीयसवनेव जमंत धत्ते ब्रह्मवादि नो वंदति सा अध्वर्युः स्थाघोयथा
सवनं प्रति गरेखंदा ६ सिसं पादयेत्तेजः प्रातः सवनं आत्मंदधीते द्विपं

माध्यंदिने सवने पशुस्तृतीयसवन इत्युक्तं रात्रौ प्रातः सनं प्रति गीर्घ्यं
 ण्येता न्यक्षराणि ॥ २॥ त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातः सवनं प्रातः सवन एव प्रतिग
 रेखंदा ५ सिसंपादयत्यथो तेजो वै गायत्री तेजः प्रातः सवनं तेज एव प्रातः सवन
 आत्मं धत्त उक्तं वाचीत्याह माध्यंदिनः सवनं प्रति गीर्घ्यं चत्वार्येता न्य
 क्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप् त्रैष्टुभं माध्यंदिनः सवनं माध्यंदिन एव सवने प्रतिग
 रेखंदा ५ सिसंपादयत्यथो इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियं माध्यंदिनः सवनं ॥ ३॥
 इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवनं आसंधत्त उक्तं वाची द्वायेत्याह तृतीयसवनं
 प्रति गीर्घ्यं सैता न्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाकुराः पञ्च बो जागते त

क ॥ ॥ शोचवेष्टं हियज्वा ॥ ॥ रूताय जासिमहिनावियद्रुह
व्यावहयविष्टयातेअद्य ॥ ॥ अग्निनारथिमश्रवस्योषमेवदिवोद
वि ॥ ॥ यशसं नीरवत्तमं ॥ ॥ गयस्कानोअमीवहावसुविसृष्टिर्व
र्धनः ॥ ॥ सुमित्रः सोमनोभव ॥ ॥ ग्रहमेधासआगतमरुतोमा
पभूतन ॥ ॥ प्रमुचंतोनोअहंसः ॥ ॥ पूर्वाभिर्हिंददाशिमश
रिर्मरुतोवयं ॥ ॥ महोभिः ॥ ॥ ५ ॥ चर्षणीना ॥ ॥ प्रबुधियाई
रतेवोमहांसि प्रणामानिज्यवस्तिरध्वं ॥ ॥ सहस्त्रियंदं
म्यभागमेतंग्रहमेधीयंमरुतो जुषध्वं ॥ ॥ उपयमेतियुव
तिः सुदक्षदोषावस्तोर्हविषतीघृताची ॥ ॥ उपस्वेनमरमातिर्वसू

॥२०॥

युः॥ इमो अग्ने वीततमानि हव्या जस्रो वसिदेवता तिमछ ॥ प्रतिनय
सुरभीणि विधंतु ॥ क्रीडं वः शर्धो मा रूतमनुवाणं रथेशुभं ॥ ६ ॥
कण्वा अभिप्रगायत ॥ अत्या सो न ये मरुतः स्वचो यक्षदृशो न शु
भयंतमर्याः ॥ ते हर्मेष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सा सो न प्रक्रीडिनः प
योधाः ॥ प्रेषाम जेषु विथुरे वरे जते भूमिर्या मेषु यथयं जते शुभे ॥
ते क्रीडयो धुनयो भ्राजदृष्टयः सयं महित्वं पनयंत धृतयः ॥ उ
पहरेषु यदचिध्वं युधि वय इव मरुतः केन ॥ चिसेथा ॥ श्वातं
तिको शा उपवोरथं घातमुक्षतामधुवर्णमर्चते ॥ अग्निमग्नि ॥ २० ॥
हवीमभिः सदा हवंत विस्पति ॥ हव्यवो हं पुरुप्रियं ॥ २० ॥ हिशं

त

तर्द्धते सुचादेवं घृतश्रुता॥ अग्निहव्याय ओषवे॥ इन्द्राग्नीरोच
नादिवश्च यद्दुत्रमिन्द्रो विश्वतस्येरींद्रं विश्वकर्महविषावाव
धानो विश्वकर्महविषावर्धनेन॥ १८॥ सूर्यस्य मनुषो मेरुतः पाव
कमहो अरथेशुभं केन षट्चत्वारिंशच्च॥ १९॥ अपांत्वे मंनय
पुरः प्रोचीध्रुवक्षिति स्त्रयविरिंद्राग्नीमा छंद आशु रस्त्रवदग्नेर्भागे
स्य कथेयमेव सायाग्ने जातानग्निवृत्राणि त्रयोदश॥ २०॥ अपांत्वे
द्राग्नी इयमेव देवता ता षट्त्रिंशत्॥ २१॥ हरिः ॐ नमः॥ श्रीकृष्णा
पणमस्तु॥ श्रीगुरुभ्यो नमः हरिः ॐ नमः॥ २२॥ रश्मिरसि क्षयाय त्वा
क्षयं जित्वा प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जित्वा न्वितिरसि दिवेत्वा दिवं

॥५॥

जिन्वसंधिरस्यंतरिक्षायत्वांतरिक्षं जिन्वप्रतिधिरसिपृथिव्येत्वापृ
थिवीं जिन्वविष्कभोमिवृष्येत्वावर्षिं जिन्वप्रवास्यंहेत्वाहं जिन्वा
नुवासिरात्रियेत्वारार्त्रिं जिन्वोशिगंसि ॥१॥ वसुभ्यस्त्वावसूजि
न्वप्रकेतोसिरुद्रेभ्यस्त्वारुद्रां जिन्वसुदीतिरस्योदित्येभ्यस्त्वादि
त्यां जिन्वो जोसिपितृभ्यस्त्वापितृ जिन्वतंतुरसिप्रजाभ्यस्त्वाप्र
जा जिन्वपृतनाषाडसिपृथुभ्यस्त्वापृथु जिन्वरेवदस्योषधीभ्यः
स्त्वोषधीर्जिन्वाभिजिदसियुक्तग्रावेद्रीयत्वेदं जिन्वाधिपतिर
सीप्राणाय ॥२॥ त्वाप्राणं जिन्वयंतारस्यपानायत्वापानं जि
न्वसुंसर्पोसिचक्षुषेत्वाचक्षुर्जिन्ववयोधाअसिः श्रोत्रायत्वा

॥५॥

॥२॥

ॐ

तदशस्वास्तोमः पृथिव्यागुश्रयतु मरुत्वतीयमुक्थमव्यथ
यःस्तभ्नातुवैरूपं सामप्रतिष्ठित्यैस्वराडस्युदीचीदिग्बिभ्वे
देवाअधिपतयोवरुणोहेतीनांप्रतिधर्तेकविंशस्वास्तोमः
पृथिव्यांश्रयतुनिष्केवल्यमुरव्यमव्यथयस्तभ्नातुवैराजं
सामप्रतिष्ठित्याअधिपत्यसिबृहतीदिउमरुतस्तेदेवाअ
धिपतयः ॥२॥ बृहस्पतेतीनांप्रतिधर्तात्रिणवत्रयस्त्रिंशो
त्वास्तोमोपृथिव्यांश्रयतांवैश्वदेवाग्निमारुतेउरव्यव्यथ
यंतीस्तभ्नीतांशाक्करैवतेसामनीप्रतिष्ठित्याअंतरिक्षा ॥३॥
यत्तषयस्वाप्रथमजादेवेषुदिवोमात्रयावरिणाप्रथंस्तु

विधर्ताचायमधिपतिश्च तेत्वासर्वे संविदानानाकस्य पृष्ठे सुव
र्गलोके यजमानं च सादयन्तु ॥३॥ प्रतीची दिङ्मरुतस्ते देवा अ
धिपतयश्चत्वारिंशच्चा ॥२॥ अयं पुरोहकेशः सूर्यरश्मिः सस्य
रथगत्सश्चरथौ जाश्च सेनानिग्रामण्यौ पुंजिकस्तुलाचकृत
स्तुलाचात्सरसौ यातुधाना हेतीरथश्चाऽसिप्रहेतिरयंदक्षिणा
श्च कर्मातस्य रथस्त्वनश्चरथौ चित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनुक
च सहजं न्याचात्सरसौ दंक्ष्ठावः पशवो हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहे
तिरयं पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य रथप्रोतश्चा समरथश्च सेनानिग्रा
मण्यौ प्रम्लोचंती च ॥१॥ अनुम्लोचंती चात्सरसौ सर्पा हेति व्या

॥७३॥

प्राः प्रहेतिरयमुत्तरात्संयद्दसुस्तस्यसेनाजिज्ञसुषेणश्चसेनानिग्रा
मं ष्येयौ विश्वाची च घृताची चाक्षरसावापो हेतिर्वातः प्रहेतिरयमुप
र्यर्वाग्वसुःस्तस्य तार्क्ष्यश्चरिषुनेमिश्चसेनानिग्रामं ष्यावुर्वर्श
च पूर्वचित्तिश्चाक्षसौ विद्युद्येतिरवस्फूर्जन्प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते
नो मृडयन्तु तेयं ॥२॥ द्विष्मोयश्चनो द्वेषितं वो जंभे दधाम्यायोस्ता
सदने सादयाम्यवतस्थायायां नमः समुद्राय नमः समुद्रस्य च
क्षसे परमेष्ठी त्वासादयतु दिवः पृष्ठे व्यचस्वती प्रथस्वती विभूम
ती प्रभूमती परिभूमती दिवं यच्छ दिवं दृष्टं ह दिवं माहिः सीर्वि
श्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै सूर्यस्त्वादि ॥७३॥

चरित्राय

थ

पातुमह्यास्वस्त्याछर्दिषाशंतमेनतयादेवतयांगिरस्वध्रुवासीद॥
प्रौदश्वेनयवसेअविष्येन्यदामहःसंवरणादियस्मात्॥आदस्य
वातोअनुवातिशोचिरधरमतेत्रजनंकृषमस्ति॥३॥प्रम्लोचंती
चयस्वस्थाष्टाविंशतिश्च॥३॥अग्निर्मूर्धादिवःककुसतिःपृ
थिव्याअयं॥अपाद्रेतांसिजिन्वेति॥त्वामग्नेपुष्करादध्यथर्वा
निरमंथता॥मूर्ध्नोविश्वस्यवाघतः॥अयमग्निःसहस्रिणोवाज
स्यशतिनस्यतिः॥मूर्धाकवीर्योणां॥भुवोयज्ञस्यरजसश्चने
तायत्रानियुद्धिःसर्वेसेशिवाभिः॥दिविमूर्धानंदधिषेसुवर्षां॥
जिह्वामग्नेचकृषेहव्यवाहं॥अवोध्यग्निःसमिधाजनानां॥१॥प्रति

॥५॥

धेनुमिवायतीमुषासं॥यद्वाइवप्रवयामुजिहानाःप्रभानवः
सिस्त्रतेनाकमछ॥अबोचामेकवयेमेधायवचौवंदारुवृषभाय
वृष्टो॥गविष्टिरोनमसास्तोममग्नौदिवीचरुक्ममुरुव्यंचमश्रेत॥
जनस्यगोपाअजनिष्ठागविरग्निःसुदक्षःसुवितायनव्यसे॥
घृतप्रतीकोबृहतादिविस्पृशाद्युमद्विभातिभरतेभ्यःशुचिः॥
त्वामग्नेअंगिरसः॥२॥गुहाहितमंचविदंछिश्चियाणंवनेव
ने॥सजायसेमथ्यमानःसहोमहत्वामाहुःसहसस्पुत्रमंगिरः॥
यज्ञस्यकेतुंप्रथमंपुरोहितमग्निंनेरस्त्रिषधस्थसमिधते॥
इंद्रेणदेवैःसरथःसबर्हिषिसीदंतिहोतायजथायसुक्रतु॥॥५॥

ते

त्वांचित्रश्रवस्तमहवंतेविश्वजंतवः॥शोचिष्केशंपुरुप्रियाग्ने
हव्यायबोदवे॥सखायःसंवःसंम्यंचेषं॥३॥स्तोमंचाग्रये॥वषि
ष्टायक्षितीनामूर्जोनस्येसहस्वते॥संसमिद्युवसेवृषंनग्नेविश्वां
न्यर्थआ॥इदस्यदेसमिध्यसेसनोवसून्याभर॥एवातोअग्निंन
मसोर्जोनपोतमाहुवे॥प्रियंचेतिष्ठमरतिःस्वध्वरंविश्वस्यद
तममृतं॥सयोजनैरुषोविश्वभोजसासेदुदुवत्स्वाहुतः॥
सुब्रंह्मायज्ञःसुशमी॥४॥वसूनादेवर्गधोजननां॥उदस्यशो
चिरस्थादाजुहानस्यमीदुषः॥उधूमासोअरुषासोदिविस्ते
शःसमग्निमिधतेनरः॥अग्नेवाजस्यगोमतर्दशनःसहसोयहो॥

॥४५॥

अस्मेधेहि जातवेदो महिश्श्रवः॥ स इधानो वसुध्विरग्निरीडे न्योगि
रा॥ रेवदस्मभ्यं पुर्वणी कदीदिहि॥ क्षुपो राजं नु तस्मना मे वस्तोरुस
तोषसः॥ सतिग्मजं भ॥ ५॥ रक्ष सोदहप्रति॥ आते अग्न इधी महि
द्युमंतं देवा जरं॥ यद्यस्याते पनीयसी॥ समि दीदयति द्यवीषं स्तो
तभ्य आभर॥ आते अग्न क्रवाहविः शुक्रस्य ज्योतिषस्य ते॥ सु
श्वं इदस्मवि स्य ते हव्यवा इभ्यः इयत इषं स्तोतभ्य आभर॥ उ
भे सुश्वं इदसर्पिषो देवः श्रीणीष आसनी॥ उतो न उत्सु पूर्याः॥ ६॥
उक्थेषु शवसस्य त इषं स्तोतभ्य आभर॥ अग्ने तमद्या श्वं न स्तो॥ ४५॥
मेः क्रतुं न भद्रं हृदि स्पृशं॥ क्रध्या मात ओहैः॥ अथा ह्यग्ने

ऋतोवर्षद्वयस्य दक्षस्य साधोः॥ रथीरुतस्य बृहतो बभूव॥ आभिष्टे
अद्य गीर्भिर्गणं तो ग्रे दाशेम॥ प्रते दिवो नस्तनयंति शुभ्राः॥ एभिर्नो अ
र्केर्भवानो अर्वाङ्॥ ७॥ सुवर्ज्योतिः॥ अग्ने विश्वेभिः सुमना अनी
कैः॥ अग्निं होतारं मन्ये दास्व तं वसोः सनुः सह सो जात वेद सं॥ विप्रं न
जात वेद सं॥ यदुर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवा व्याकृपा॥ घृतस्य विभ्राष्टिम
मनुश्रु क्रशोचिषः॥ आजुहानस्य सर्पिषः॥ अग्ने त्वं नो अंतमः॥ उत
त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥ तत्वा शोचिष्ठ दीदिवः॥ सुन्ताय नूनमीम
हे सरिवभ्यः॥ वसुरभिर्वसुश्रवाः॥ अछान भिक्षुर्मत्तमोरयि दाः॥ ८॥
जनानां मंगिरस इषं सुशमीति गमजं भपुष्यो अर्वाङ् वसुः श्रवा

॥२६॥

पंच॥३॥१॥इंद्राग्निभ्यांत्वासयुजायुजायुनज्म्याघाराभ्यांतेजसाव
र्चसोक्थेभिस्तोमेभिस्तुंदोभीरथैषोषायसजातानांमध्यमस्तेयाय
मयात्वासयुजायुनम्यबाहुलानितत्तिरभ्रयंतीमेघयंतीवर्षयंती
चुषुणीकानामासिप्रजापतिनात्वाविश्वोभिर्धामिरुपदधामिष्टशि
व्युदपुरमंतेनविष्टामनुष्यास्तेगोप्तारोअर्वियतोस्यातामहंप्रपद्ये
सा॥१॥मेशर्मचवर्मचास्त्वधिद्यौरंतरिक्षंअंमणाविष्टामरुतस्तेगो
प्तारोवायुर्वियतोस्यातामहंप्रपद्येसामेशर्मचवर्मचास्तुद्यौर
पराजितामृतेनूविष्टादित्यास्तेगोप्तारःसूर्योवियतोस्यातामहं
प्रपद्येसामेशर्मचवर्मचास्तु॥२॥साष्टाचत्वारिंशच्च॥५॥ब्रह्म

॥२६॥

स्पतिस्त्वासादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मती विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छा आग्निस्तेधिपतिर्विश्वकर्मास्त्वासादयत्वंतरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मती विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छवायुस्तेधिपतिः प्रजापतिस्त्वासादयतु दिवः पृष्ठे ज्योतिष्मती विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छपरमेष्ठी तेधिपतिः पुरोवातस निरस्य अत्र स निरसि विद्युत्सनिः ॥ १ ॥ असिस्तनू इत्यु स निरसि वृषि स निरस्यग्नेर्यन्यसि देवानामग्नेर्यान्यसि वायोर्यन्यसि देवानां वायोर्यान्यसि मंतरिक्षस्य यान्यसि देवानां मंतरिक्षयान्यस्य मंतरिक्षमस्य मंतरिक्षाय त्वा स लिलायत्वा स पश्चात्कायत्वा स तीक्रायत्वा केतायत्वा

स्व
॥२५॥

प्रचेतसेत्वा विवर्तेत्वा दिवस्त्वा ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वर्चेत्वारुचेत्वा
द्युतेत्वा भासेत्वा ज्योतिषेत्वा यशोदांत्वा यशसितेजोदांत्वा तेजसि पृथो
दांत्वा पृथसि वर्चोदांत्वा वर्चसि देविणोदांत्वा देविणे सादयामि ते नर
विणा तेन ब्रह्मणा तथा देवतया गिरस्व भ्रवासीद ॥२॥ विद्युत्सनिर्वा
ते त्वेकान्न त्रिंशच्च ॥६॥ मयस्कृदसि वरिवस्कृदसि प्राच्ये सध्व
स्यं तरिक्ष सदस्यं तरिक्षं सीदाप्सु सदसि श्येन सदसि गृध्र सदसि
सुपर्ण सदसि नाक सदसि षष्ठिव्यास्त्वा देविणे सायाम्यं तरिक्षाय
त्वा देविणे सादयामि दिवस्त्वा देविणे सादयामि दिशंत्वा देविणे सा
दयामि देविणोदांत्वा देविणे सादयामि प्राणं मे पाह्य पानं मे पाहि

स्य
॥२७॥

ह

व्यानं मे ॥ १ ॥ पाह्यायुर्मेषां विश्वायुर्मेषा हि सर्वायुर्मेषा ह्यग्रे यत्ते परं
हन्नामता वेहि सः रभावं हे पां च जं न्ये च प्ये ध्यग्ने या वा अया वा ये वा
उमाः सन्नः सगरः सुमेकः ॥ २ ॥ व्यानं मे द्वा त्रिंशच्च ॥ ७ ॥ अग्निना वि
श्वापाट्सूर्येण स्वराट् कृत्वा शची पति ऋचषभेण त्वष्टाय सेन मघ
वां दक्षिणया सुवर्गो मिन्यु नावृत्रहा ध्ये न तनू धां न्नै न गयः प्राथि
व्यास नो दै ग्भिरं न्ना दो वषट्कारेण धः सा स्मात्तनूपा विराजा ज्योतिष्मां
न्वं ह्यणा सोमपा गोभिर्यज्ञं दाधार भूतानि पश्यमानश्चेन चरथेन च
वज्र्युतुभिः प्रभुः संवत्सरेण परिभ्रूस्तपसानाधुषः सूर्यः संतनु
भिः ॥ १ ॥ अग्नि नैकान्न पंचाशत् ॥ ८ ॥ प्रजापतिर्मनसा धोछेतो

ह

ॐ

॥५॥

धातादीक्षायाः सविता भृत्यां पूषा सोमः क्रयण्यां वरुणा उपनक्षो
सुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः शिपिविष आसादितो नरं धिषः प्रो
ह्यमाणो धिपतिरागतः प्रजापतिः प्रणीयमानो ग्रिराग्नीध्रे बृह
स्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमान इन्द्रो हविर्धानेदितिरासादितो वि
ष्णुरपावहिर्यमाणो थर्वोपोत्तोर्यमो मिषुनोपूतपा आधूयमा
नो वायुः पूयमानो मित्रः क्षीरश्रीर्मथी सक्तुश्रीर्वैश्वदेव उन्नी
तोरुद्र आहुतो वायुरावृत्तो नचक्षाः प्रतिख्यातो भक्ष आगतः
पितृणां नाशशः सोसुरातः सिंधुरवभ्रथमवप्रयत्समुद्रो वग
तः सलिलः प्रप्लुतः सुवरुहचंगतः ॥ रुद्र एकविंशतिश्च ॥ १॥

॥५॥

त्रो

कृत्तिकानक्षमग्निदेवताग्रेरुचस्त्वप्रतिर्धातुः सोमस्यर्चेत्वारुचेत्वाजाप
द्युतेत्वाभासेत्वाज्योतिषेत्वारोहिणीनक्षत्रं प्रजापतिदेवतामृगशी
र्षेन्नक्षत्रं सोमोदेवताद्गानक्षत्रं रुद्रोदेवतापुनर्वसून्क्षत्रं मरु
तिदेवतातिष्योन्नक्षत्रं बृहस्पतिदेवताश्रेषानक्षत्रं सर्पादेवताम
घानक्षत्रं पितरोदेवताफल्गुनीनक्षत्रं ॥ १॥ अर्यमादेवताफल्गु
नीनक्षत्रं भगोदेवताहस्तोन्नक्षत्रं सवितादेवताचित्रानक्षत्रं मि
त्रोदेवतास्वातीनक्षत्रं वायुदेवताविशाखेनक्षत्रं मित्राग्नीदेवता
नूराधानक्षत्रं भिक्षोदेवतारोहिणीनक्षत्रं मित्रोदेवताविचित्रोन्नक्षत्रं
पितरोदेवताषाढानक्षत्रं विश्वेदेवादेवताश्रोणानक्षत्रं विष्णुदे
मापोदेवताषाढानक्षत्रं

॥४९॥

वताः श्रविष्ठानक्षत्रं वसवः ॥ २ ॥ देवताशतभिषंडनक्षत्रमिंद्रो
देवताप्रोष्ठपदानक्षत्रमजएकपादेवताप्रोष्ठपदानक्षत्रमहिबु
धियोदेवतादेवतीनक्षत्रंपूषादेवताश्वयुजोनक्षत्रंमश्विनोदे
वतापभरणीनक्षत्रंयमोदेवतापूर्णापश्चाद्यत्तेदेवाअदधुः ॥ ३ ॥
फल्गुनीनक्षत्रं वसवस्त्रयस्त्रिंशच्चा ॥ १० ॥ मधुश्चमाधवेश्वव
संतिकावृतूशुक्रश्चशुचिश्चग्रेष्मावृतूनभश्चनभस्यश्चवाषि
वावृतूदृषश्चार्जश्चशारदावृतूसहश्चसहस्यश्चहेमंतिवृतूत
पश्चतपस्यश्चशैशिरावृतूअग्रेरंतश्लेषोसिकलैपतांघावापृ ॥ ४९ ॥
थिवीकल्यंतामापतओषधीः कलमंतामग्नयः पृथक्कुडमम

ज्येष्ठ्यायसोत्रताः॥१॥येग्रयःसमनसोत्तराद्यावापृथिवीशे
शिरावृतूअभिरुत्तमानाइंद्रमिवदेवाअभिसंविशंतु॥संय
च्चप्रचेतोश्चाग्नेसोमस्यसूर्यस्योग्राचभीमाचयितृणांय
मस्येंद्रस्यध्रुवाचपृथिवीचदेवस्यसवितुर्मरुतांवरुणस्य
धन्त्रश्चधरित्रीचमित्रावरुणयोर्मित्रस्यधातुःप्राचीचप्रा
तीचीचवसूनांरुद्राणां॥२॥आदित्यानांतेतेधिपतयः
स्तेभ्योनमस्तेनोमृडयंतुतेयंद्विप्रोयश्चनोद्वेषितंवोजं
भेदधीमिसहस्रस्यप्रमाअसिसहस्रस्यप्रतिमाअसिस
हस्रस्यविमाअसिसहस्रस्योन्माअसिसहस्रोसिसह

॥५०॥

स्त्रायत्वेमामेअग्रदुष्टकाधेनवःसंवेकाचशतंचसहस्रंचा
युतंच॥३॥नियुतंचप्रयुतंचाबुदंचन्यबुदंचसमुद्रश्चम
ध्यंचांतश्चपरार्धश्चेमामेअग्रदुष्टकाधेनवःसंतषष्टिःस
हस्रमयुतमक्षीयमाणारुतुस्थास्तुतौबुधोघतेश्चुतोम
धश्चुततुर्जस्वतीस्वपाविनीःस्तामेअग्रदुष्टकाधेनवःस
तुविराजोनामकामदुद्याअमुत्रामुष्णिंलोके॥४॥सबृता
रुद्राक्षामयुतंचपंचचत्वारिंशच्च॥११॥समिदिशा
माशयानःसुवर्विन्मधोरतोमाधवःपात्वस्मान्॥अग्नि
देवोदुषरीतुरदाभ्यददक्षेत्रक्षतुपात्वस्मान्॥रथतर

॥५०॥

यचनमः पूर्याय चार्वाय चनमः प्रतरणाय चोत्तरणाय चन
मआतार्याय चालाद्याय चनमः शष्प्याय चकेन्याय चनमः
सिकृत्याय चप्रवाह्याय च॥२॥ शिवतराय चत्रिंशच्च॥८॥ न
मद्रिण्याय चप्रपुथ्याय चनमः किंशिलाय चक्षयणाय
णाय चनमः कपर्दिने चपुलस्तये चनमोगोष्ठ्याय चगृह्या
यचनमस्तल्याय चगेह्याय चनमः काट्याय चगंहरेष्ठाय
चनमोहद्व्याय चनिवेष्ट्याय चनमः पांसुव्याय चरजुस्या
यचनमः श्रुव्याय चहरित्याय चनमोलोप्याय चोलप्याय च॥१॥
नमः पुर्व्याय चसूर्याय चनमः पुण्याय चपर्णशुद्धाय चनमः

॥५७॥

पगुरमाणाय चाभिघ्नते च नम आरिवदते च प्रशिवदते च नमो वः
किरि केभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो विक्षीण केभ्यो नमो विचि
न्वत्केभ्यो नमो आनिर्हतेभ्यो नमो आमीवत्केभ्यः ॥२॥ उलप्या
यच त्रिंशच्च ॥१॥ द्राप्ये अंधसस्य ते दूरिदं नीललोहिता ॥ एषां पु
रुषाणामेषां पशूनां माभे मा रो मा एषां किंच नाम मत ॥ या ते रु
द्रशिवा तु नूः शिवा विश्वा ह भेषजी ॥ शिवारुद्रस्य भेषजी तथानौ
मृडजीवसे ॥ इमां रुद्राय तु वसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्रभृष्टमहेम
ति ॥ यथानूः शंमसे द्विपदे चतुष्पदे विश्वपुष्ट्या मे अस्मिन् ॥१॥
अनातुर ॥ मृडानोरुद्रो तनो मयस्कृदि क्षयद्वीराय नमसा विधेम

॥५७॥

नः
३

ते॥ यच्छं च योश्च मनु राय जे पिता तद् दृश्या मुत वरुद प्रणीतो॥
मानो मुहांते मुत मानो अर्चकं मानु उक्षत मुत मानो उक्षितं॥ मानो
वधीः पितरं मात मातरं प्रिया मानं स्तु नु वरुदरी रिषः॥ मानं स्तो
के तनये मानु आयुषि मानो गोषु मानो अश्वेषु रिषः॥ वीरा
न्मानो रुद्र भामितो वधीर्हविर्भन्तौ नमसा विधेम ते॥ आरात्ते
गोघ्न उत प्ररुषु घ्ने क्षुयद्वा राय सुम्न मुस्मे ते अस्तु॥ रक्षा च नो
अधि च देव ब्रह्म धा च शर्म यच्छद्भिर्बहीः॥ स्तुहि॥ श्रुतं गतं सदं॥ ॥३॥
युवानं सुगं न्तं श्रीम मुपहृत्तु मुग्रं॥ मद्राज रित्रे रुद्र स्तवानो अन्यं
ते अस्मिन्नि वपंतु सेनोः॥ पारिणो रं स्ये हे ति वृणक्तु य रि त्वेष स्यद
भूति रघा योः॥ अवस्थिरा मुघ वं इयस्त नुष्मदीदुः स्तो कायते

५८॥

तनुव

नम्यायमडय॥ मीठुषमृशिवतमशिवो नः सुमनोभव॥ पुर
मेवृक्षआयुधं निधाय कंतिवसानुमोचरपिनी कुं बिभ्रुदार्ग
हि॥ विकिरिद्विलोहितनमस्ते अस्तु भगवः॥ यास्ते सहस्रं
तयोन्यमस्मन्निवपंतंतेनाः॥ सहस्राणि सहस्रधानाद्भवोस्तव
हेतयः॥ तासामीशानो भगवः पशुचीनामुरवाकृधि॥ ५८॥ अ
स्मिन्स्तु हि पिनाकमेकान्तत्रिंशच्च॥ १०॥ सहस्राणि सहस्र
शो ये रुद्रा अधिभूम्या॥ तेषां सहस्रयोजने वधे न्वानितनमसि॥
अस्मिन्मे हत्यर्णवैतरिक्षे भवा अधि॥ तेषां सहस्रयोजने व
धे न्वानितनमसि॥ नीलग्रीवाः शितिकंठाः शनोऽधः श्रमा
चराः॥ नीलग्रीवाः शितिकंठा दिवः रुद्रा उपः श्रिताः॥ ये वृक्षे

॥५९॥

॥५९॥

पुसस्मिंजरानीलगी बाविलौहिताः॥ये भूतानामधिपतयोवि
शिखासः कपर्दिनः॥येअनैषुविविधैतिपात्रेषुपिबंतोजना
न॥येपृथापथिरक्षयएलब्रुदायुधः॥येतीर्थानिप्रचरंति ॥९
सुकावंतोनिषुगिणः॥यएतौवतश्चभूयांसश्चदिशोरुद्रावि
तस्तिरु॥तेषांसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥नमोरुदे
विभ्योयेषुथिव्यायेतरेक्षेयेदिषेणामन्तवातौवृषमिषवृसेभ्यो
दशप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्योन
मृसेनौमृडयंतुतेयंदिभ्योयश्चनोद्विष्टंवोजंमैदधामि॥१॥
तीर्थानियश्चषट्च॥१॥नमस्तेनमोहिरण्यवाहवेनमःसह
मानायुनमआव्याधिनीभ्योनमोभवायचनमोज्येष्ठायचने

॥५१॥

मौदुं दुभ्याय च नमः सोमायै नम इरिण्याय च द्रापे सहस्राण्ये च
को दश ॥११॥ नमस्ते नमो भुवाय च द्रापे सप्तविंशतिः ॥२५॥
हरिः ३६ म् ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ धु ॥

॥५१॥

श्रीगुरुभ्योनमःहरिःॐ नमः ॥ अग्नाविष्णुसजोषसेमावर्ध
 तुवांगिगिधंस्तेर्वाजेभिरागतं ॥ वाजश्चमेप्रसवश्चमेप्रयतिश्च
 मेप्रसितिश्चमेधीतिश्चमेक्रतुश्चमेस्वरश्चमेश्लोकश्चमेश्वाविश्च
 मेश्रुतिश्चमेज्योतिश्चमेसुवश्चमेप्राणश्चमेपानः ॥ १॥ चमेव्यान
 श्चमेसुश्चमेचित्तंचमआधीतंचमेवाङ्गुमेमनश्चमेचक्षुश्चमेश्रो
 त्रंचमेदक्षश्चमेबलंचमओजश्चमेसहश्चमआयुश्चमेजरचमआ
 त्माचमेननूश्चमेशर्मचमेवर्मचमेगानिचमेस्थानिचमेपरु
 षिचमेशरीराणिचमे ॥ २॥ अपानस्तनूश्चमेष्टादशच ॥ १॥ ज्यैष्ठ्यं
 चमआधिपत्यंचमेमन्युश्चमेभामश्चमेमश्चमेभश्चमेमाचमे मे
 महिमाचमेवरिमाचमेप्रथिमाचमेवष्पाचमेद्राघुयाचमेवृध
 म

॥६९॥

चमेव हिश्चमेसत्यंचमेअधाचमेजगच्च॥१॥मेधनंचमेवशश्चमे
त्विषिश्चमेक्रीडाचमेमोदश्चमेजातंचमेजनिष्यमाणंचमेसूक्तं च
चमेसुकृतंचमेवित्तंचमेवेद्यंचमेभूतंचमेभविष्यच्चमेसुगंच
मेसुपथंचमेऋक्षंचमेऋद्धिश्चमे।कृतंचमेकृत्तिश्चमेमतिश्च
मेसुमतिश्चमे॥२॥जगच्च हिश्चतुर्दशच॥२॥शंचमेमयश्चमे
प्रियंचमेनुकामश्चमेकामश्चमेसोमनसश्चमेभद्रंचमेश्रेयश्च
मेवस्यश्चमेयशश्चमेभगश्चमेद्विणंचमेयंतांचमेधतांचमे
क्षेमश्चमेधृतिश्चमेविश्वंच॥१॥मेमहश्चमेसंविच्चमेसाञ्चमे
सूश्चमेप्रसूश्चमेसीरंचमेलयश्चमेऋतंचमेमृतंचमेयज्ञंचमे॥६९॥
नामयच्चमेजीवातुश्चमेदीर्घायुत्वंचमेनमित्रंचमेभयंचमे

च

सुगंचमेशयनंचमेसुषाचमेसुदिनंचमे॥२॥विश्वंचशायनमषो
च॥२॥उर्ध्वमेसुनतामिपयश्चमेरसश्चमेघतंचमेमधुचमेसधि
श्चमेसपीतिश्चमेकृषिश्चमेवृषिश्चमेजैत्रंचमओदिद्यंचमेरायि
श्चमेरायश्चमेपुष्टंचमेपुष्टिश्चमेविभुच॥१॥मेप्रभुचमेबहु
चमेभूयश्चमेपूर्णंचमेपूर्णतरंचमेक्षितिश्चमेभूयवाश्चमेनंच
मेक्षुचमेब्रीहयश्चमेयवाश्चमेमाषाश्चमेतिलाश्चमेमुहुमिरवल्गा
श्चमेगोधूमाश्चमेमसुराश्चमेप्रियंगवश्चमेणवश्चमेश्यामा
काश्चमेनीवाराश्चमे॥२॥विभुचमसुराश्चतुर्दशंच॥४॥अश्मा
चमेमलिकामिगिरयश्चमेयवताश्चमेसिकताश्चमेवनस्पतय
श्चमेहिरण्यंचमेयश्चमेसीसंमेजपुश्चमेश्यामंचमेलोहंचम

च

॥७०॥

मिश्चमउपश्चमेवीरधश्चमओषधयश्चमेकृष्टपच्यंच॥१॥
मेकृष्टपच्यंचमेग्राम्याश्चमेप्रशक्कुरारुरण्याश्चयज्ञेन
कर्मतां॥वित्तंचमेवित्तिश्चमेभूतंचमेभूतिश्चमेवसुचंचमेव
सुतिश्चमेकर्मचमेशक्तिश्चमेथश्चमएमश्चमइतिश्चमेग
तिश्चमे॥२॥ कृष्टपच्यंचाष्टाचत्वारिंशच्च॥५॥ अग्निश्चम
इंद्रमेवश्चमसोमश्चमइंद्रश्चमेसविताचमइंद्रश्चमे
सरस्वतीचमइंद्रश्चमेधृवाचमइंद्रश्चमेबृहस्पतिश्चम
इंद्रश्चमेमित्रश्चमइंद्रश्चमेवरुणश्चमइंद्रश्चमेत्वष्टाच॥
॥१॥ मइंद्रश्चमेधाताचमइंद्रश्चमेविष्णुश्चमइंद्रश्चमे

॥७०॥

श्विनो चमइंद्रश्चमेमरुतश्चमइंद्रश्चमेविश्वेचमेदेवाइंद्रश्चमेपृथिवी
चमइंद्रश्चमेंतरिक्षं चमइंद्रश्चमेद्यौश्चमइंद्रश्चमेदिशश्चमइंद्रमेसु
धांचमइंद्रश्चमेप्रजापतिश्चमइंद्रश्चमे॥२॥ त्वष्टाचद्यौश्चमेएक
विंशतिश्च॥६॥ अंशुश्चमेरश्चिश्चमेदाभ्यश्चमेधिपति
श्चमउपांशुश्चमेतर्थाश्चमेइंद्रवायवमेमेजावरुणश्चमआश्वि
नश्चमेप्रतिप्रस्थानश्चमेशुकश्चमेसंथीचमआग्रयणश्चमेवैश्व
देवश्चमेध्रुवश्चमेवैश्वानरश्चमरुतुग्रहाश्च॥१॥ मतिग्राह्याश्चम
इंद्राग्नेश्चमेवैश्वदेवश्चमेमरुत्वतीयाश्चमेमाहेइश्चमेआदित्यश्च
मेसावित्रश्चमेसारस्वतश्चमेपोषाश्चमेपालीवतश्चमेहायोनि

॥७१॥

जनश्चमे ॥२॥ रतुगृहाश्चषोडश्व ॥७॥ दुधमश्चमेवर्हिश्चमेवेदि
श्चमेधिष्ण्याश्चमेस्रुचश्चमेचमसाश्चमेग्रावाणश्चमेस्वरव
श्चमउपरवाश्चमेधिषवणीचमेद्रोणकलशश्चमेवायव्यानि
चमेपूतकश्चमआधवनीयश्चमआग्नीध्रंचमेहविधानंचमेग
हाश्चमेसदश्चमेपुरोडाशाश्चमेपयताश्चमेवपरथश्चमेस्वगावा
रश्चमे ॥१॥ रतुगृहाश्चचतुस्त्रिंश्व ॥८॥ अग्निश्चमेघर्मश्च
मेर्कश्चमेसूर्यश्चमेप्राणश्चमेश्वमेधश्चमेपथिवीचमेदिति
श्चमेदितिश्चमेद्यौश्चमेशक्ररीरगुलयोदिशश्चमेयज्ञेनक
लमंतामृक्चमेसामचमेस्तामश्चमेयजुश्चमेदीक्षाचमेत

॥७१॥

सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च नमः
॥३॥ कुलुचानां पतये नमो नमोऽश्वपतिभ्यस्तृतीया च ॥३॥ नमो अग्न्या
धिनीभ्यो विविध्यंतीभ्यश्च नमो नमो उग्राभ्यस्त्रिद्वतीभ्यश्च नमो
नमो नमो गृत्सेभ्यो गृत्सेपतिभ्यश्च नमो नमो ब्रातेभ्यो ब्रातपति
भ्यश्च नमो नमो गृयोभ्यो गृणपतिभ्यश्च नमो नमो विरूपेभ्यो
विश्वरूपेभ्यश्च नमो नमो महद्व्यः क्षुल्लकेभ्यश्च नमो नमो रथि
भ्योरथेभ्यश्च नमो नमो रथेभ्यः ॥१॥ रथपतिभ्यश्च नमो नमो नमः
सेनाभ्यो सेनानिभ्यश्च नमो नमः सृज्जभ्यः संग्रहीतृभ्यश्च नमो
नमस्तक्षभ्योरथकारेभ्यश्च नमो नमः कुलालेभ्यः कुं मीरेभ्यश्च
नमो नमः पुंजिरेभ्यो निषादेभ्यश्च नमो नमः इषु कृद्भ्यो धन्व कृ

॥५५॥

इयं श्रवणेन मो न मो मृगयुभ्यश्च न भ्यश्च वोन मो नमः श्वभ्यश्च पति
भ्यश्च वोनमः ॥२॥ रथेभ्यश्च पतिभ्यश्च देवे ॥ नमो भुवाय च रुद्रा
य च नमः शर्वाय च पशुपतये च नमो नील ग्रीवाय च शितिकंठाय च
नमः कपर्दिने च व्युप्त केशाय च नमः सहस्राक्षाय च शत धन्वने च
नमो गिरिशाय च शिपिविष्टाय च नमो मीरु एमाय च षुमते च न
नमो ह्रस्वाय च वामनाय च नमो बृहते च वषट्ठे च नमो बृधाय
च संवृध्वने च ॥५॥ नमो अग्न्याय च प्रथमाय च नमो आशे च न
जिराय च नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय च नमो दुष्याय च वस्वत्या
य च नमो स्तोत्रस्याय च द्दीप्याय च ॥२॥ संवृध्वने च पंचविंशति
श्व ॥५॥ नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय च अपरजाय

॥५५॥

चुनमोमध्यमायवापगुलायचुनमोजघन्यायचुबुधियायचु
नमःसोभ्यायचप्रतिसुर्यायचुनमोयाम्यायचुक्षेम्यायचुनम
उर्व्यायचुरवल्यायचुनमश्लोक्यायचावसान्यायचुनमोन्या
यचुकक्ष्यायचुनमश्रवायचप्रतिश्रवायचा॥१॥नमआश्रुषणा
यचाश्रुरथायचुनमःश्ररायचावभिंदतेचुनमोवर्मिणेचवरु
धिनेचुनमोबिल्मिनेचकवचिनेचुनमश्रुतायचश्रुतसेनायचा॥२॥
प्रतिश्रवायचपंचविंशतिश्चा॥६॥नमोदुंदभ्यायचाहन्याय
चुनमोधृष्ट्यायचप्रमशायचुनमोदृतायचप्रहितायचुनमोनि
पंगियोचेषुधिमतेचुनमस्तीक्ष्णेष्वेचायुधिनेचुनमस्वायुधा
यचसुधंननेचुनमस्तुत्यायचपथ्यायचुनमः

॥५६॥

काट्यायचनीष्यायचनमः सूद्यायचसरस्यायचनमोनाद्या
यचवैशंतायच॥१॥ नमः कट्यायचावट्यायचनमोवर्ष्यायचा
वर्ष्यायचनमोमेघ्यायचविद्युत्यायचनमोइष्यायचातुष्यायच
चनमोवात्यायचरेभियायचनमोवास्तव्यायचवास्तुपायच॥२॥
वैशंतायचत्रिंशच्च॥७॥ नमः सोमायचरुद्रायचनमस्तांग्रा
यचारुणायचनमः शंगायचपशुपतयेचनमउग्रायचपीमा
यचनमोअग्रेवुधायचदूरेवुधायचनमोहनेभचहनीयसेच
नमोवृक्षेभ्योहरिकेशेभ्योनमस्तारायनमः शंभवेचमयोभ
विचनमः शंकरायचमयस्करायचनमः शिवायचशिवतरा
यच॥१॥ शिवतरायचनिर्ऋत॥५॥ नमस्तीर्थ्यायचकुलम्

॥५६॥

नमो

हस्तेरिद्विषवतुभाभ्यां द्वाविंशतिश्च ॥ १॥ नमो हिरण्यवाहवे सेन
न्यदिशां च पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनां पतये नमो
नमः सुसिंजराय त्विषीमते पृथ्वीनां पतये नमो नमो विभुशाय नि
व्याधिने नानां पतये नमो नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्पाणां पत
ये नमो भुवस्य हेत्येजगतां पतये नमो रुद्राया तता त्रिनेत्रे त्राणां
पतये नमो नमः सूताया हत्याय वनानां पतये नमो नमो ॥ १॥ रोहि
ताय सुपतये वृक्षाणां पतये नमो नमो मंत्रिणे वाणिजाय कक्षाणां प
तये नमो नमो भुवंतये वारिवस्कृतायोषधीनां पतये नमो नमो उज्ज्वला
या क्रंदयते पत्नीनां पतये नमो नमः कृत्स्नवीताय धावते सत्त्वानां
पतये नमः ॥ २॥ वनानां पतये नमो नमो एकांक्षत्रिंशच्च ॥ २॥ नमः

नमो

॥५॥

मः

सहमानार्थनिव्याधिनआव्याधीनीनांपतयेनमोनमः ककुभायनि
षंगिणेस्तेनां नांपतयेनमोनमो निषंगिण्डुधिमतेतस्कराणांप
तयेनमोनमोवचतेपरिवचतेस्तायूनांपतयेनमोनमो निचैरव
परिचुरायारण्यानांपतयेनमोनसकोविभ्योजिघांसइयामुष्ण
तांपतयेनमोनमोसिमइयानक्तचरइयःप्रकृतानांपतयेनमोन
मउष्णीषिणगिरिचुरायकुलंचानांपतयेनमोनमः ॥ १॥ इषुम
इयाधन्वाविभ्यश्चवोनमोनमआतन्वानेभ्यःप्रतिधानिभ्यश्चवो
नमोनमआयच्छइयोविसृजइयश्चवोनमोनमोस्यइयाविध्य
इयश्चवोनमोनमआसीनेभ्यःशयानेभ्यश्चवोनमोनमःस्वपइयो ॥५
जाग्रइयश्चवोनमोनमस्तिष्ठइयाजागर्धावइयश्चवोनमोनमः

६

॥५॥

शिवाश्रयायातवृत्तयानोरुदमडय॥यातेरुदशिवातनूरधो
रापोपकशनी॥तयानस्तनुवाशंतमयागिरिशंतोमिचोक्ता
ही॥यामिषुगिरिशंतुहस्ते॥१॥विभर्ष्यस्तवे॥शिवागिरिभुतां
कुरुमाहिःसोःपुरुषजगत्॥शिवेनुवर्चसावागिरिशछावदाम
सि॥यथानुःसर्वमिज्जगदयस्मैःसुमनाअसत्॥अध्यवोचदधि
वक्ताप्रथमोदेव्योषिषक॥अही॥श्रुसर्वजुभयंतसर्वश्रयातुधा
न्यः॥असौयस्ताम्रोअरुणउतवज्रःसुमंगलः॥येचेमांरुद्रा
अपितोदिक्षु॥२॥श्रिताःसहस्रशौर्वेषांहेउदमहे॥असौय्यो
वसर्पतिर्नीलग्रीवोविलोहितः॥उतैनंगोपाअदृशंनदृशंनुद

॥५३॥

॥३॥

हार्यः॥उतेनंविश्वाभूतानिसदृशोसुडयातिनः॥नमोअस्तनील
गीवायसहस्राक्षार्थमीदृषे॥अथोयेअस्यसुखीनोहंतेभ्योकरं
न्ममः॥प्रमुंचधन्वनस्त्वमुभयोरार्त्तियोज्यो॥याश्चेतेहस्तदृषे
वःपराताभगवोवप॥अवतत्यधनुःस्त्वंसहस्राक्षशतैषुधो
निशीर्यशल्यानामुखाशिवोनःसुमनोभव॥विज्यधनुःकपुर्ह
नोविशल्योबाणवोऽवत॥अनेशंन्त्येषवअभुरस्यनिष्क
थिः॥यातेहेतिममदुष्टमहस्तेवभूवतेधनुः॥तथास्मान् विश्वत
स्त्वमयुक्ष्मयोपरिभुज॥नमस्तेअस्वायुधायानाततायधृषा
वै॥उभाभ्यामुततेनमोवाइभ्यातवधन्वने॥परितेधन्वनोहेति
रुस्मान्वृणक्तुविश्वतः॥अथोयइषुधिस्तवारेअस्मिनिधेदितं॥॥

॥५३॥

॥॥

चं॥ पुर्वादिशां रंतिराशोषधीनां संवत्सरेण सविता नो
अहो॥ रे वरुणसामातिष्ठं दाउच्छं दो जातशत्रुस्यो नानो अस्तु॥
स्तोमत्रयस्त्रिंशो भुवनस्य पत्नी विवस्वदो ते अभिनः॥ नो
गृणाही॥ धृतवती सवितराधिपत्ये पयस्वती रंतिराशो नो अ
स्तु॥ ध्रुवादिशां विष्णुपत्न्यो रास्येशाना सहस्रायामनुता॥
बृहस्पतिरिष्वोतवायुः संधुवानावाता अभिनो गणेतु॥
विष्टभो दिवो धरुणः पृथिव्या अस्थेशाना जागतो विष्णुप
त्नी॥ विश्वव्यचा इषयंती सुभ्रतिः शिवानो अस्त्वदिति
रूपस्ये॥ वैश्वानरो न दुत्या पृष्टो दिव्यनुनो द्यानुमतिरंति

॥५२॥

देनुमतेत्वं॥ कथानश्चित्राभुक्तो अद्ययुक्ते॥ ५॥ महिमा व
सदशेनावस्युवाता अभिनो नश्चतुर्दशचा॥ १५॥ रस्मिरसि तु
राज्ञस्य यं पुरो हरि केशो ग्निर्मूर्धे द्वाग्निभ्यां बृहस्पतिर्भृगुस्त
देस्यग्निर्नाविष्वाषाट् प्रजापतिर्मनसां क्रौञ्चो लोकामध्वश्च
समिद्धिशां द्वादश॥ १६॥ रस्मिरसि प्रतिधेनुमसि स्तनद
त्तु सति रस्यादित्यानां सप्तत्रिंशत्॥ १७॥ हरिः अं म॥
श्री कृष्णार्पणमस्तु॥ १८॥ ॥ श्रीगुरुभ्योनमः हरीः अं म॥
नमस्ते रुद्रमुन्यवतु तोतु इषुवे नमः॥ नमस्ते अस्तु धन्वे नमः
इभ्यामुतते नमः॥ यातु इषुः शिवतमा शिवं बभूवते धनुः॥ ॥५३॥

मीतिनाथजं तु स एतं लोकं जगद्दृष्टिं नादिसु सते लोकं संजं यस्मि यच्च जिघ्रसि ॥१॥ यं सि
 न्धो च ॥२६॥ यो वा अथ धादेव तं त्वामग्नं देव्यविति यथा वैवयो वैयं कृताद्यास्ते अग्ने मयि दा
 गृहामि प्रजापतिः सोऽस्मास्ते गां न्याजं कुर्मो न्याजं मित्रावैणा विंदस्यैष्णा अंजं आनुंदमहं रु
 मेवो योः पंथां अग्ने धोस्ते गिनः पशुशसीष दि र शतिः ॥२६॥ यो वा एवाहुतिमभनमुयिमि
 रवसुध्यानंदमृष्टोपं कृशत् ॥२७॥ हरिहिओम् ॥ श्रीवृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्री ॥ श्रीम
 बने १८ ॥ ५८ प्रवर्तमाने दुर्मुखिनामसंनत्सरे उत्तरायणे शैशरत्नौ माघमासे शुक्लपक्षे पौ
 णीम्यां इंदुवासरे मघानक्षत्रे सोमणक्षोपदमहं देवानधानी पुत्रवैकावधानी पुत्रसुवेन वि
 खितं ॥ ॥ स्वार्थं परार्थं च ॥ ॥ ४ ॥ श्री ॥ ४ ॥ श्री ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

८०

श्रीगणेशायनमः॥ तैत्तिरीशाखायां पंचमाष्टकसंहितासमाप्तः॥ श्रीशुभमस्तु॥

८०

वसुसुरस्य षष्ठः ॥१॥ ओजो विंशतिः ॥१६॥ आनन्दे नन्दधुना कामप्रसासाभ्यां भयं शिती मभ्यां प्र
 शिषं प्रशासाभ्यां सूर्याचंद्रमेसो वक्ष्याभ्यां श्यामशबलो मतेस्नाभ्यां व्युष्टिं रूपेण निमित्तिम रूपेण
 ॥१॥ आनन्दं षोडश ॥१॥ अहं भूमे नृशत्रिं पीवि सापोरूपेण धृतं रसेन श्यां वसया दूषिकाभिर्हृदु
 निम श्रुभिः पृष्ठादिवं रूपेण नक्षत्राणि प्रति रूपेण पृथिवी चर्मणा छवी च व्योपाकं तां युस्वाहा ले व्याय
 स्वाहा हुता युस्वाहा ॥१॥ अहं रक्षा विंशतिः ॥२॥ अग्नेः पक्षतिः सरस्वत्ये निपक्षतिः सोमस्य तृती
 यापां चतुर्थी पंधीनां पंचमी सैव सूरस्य षष्ठी मरुतां सप्तमी बहस्य तैरष्टमी मित्रस्यैव नवमी वरुणस्य
 दशमी इत्येकादशी विंशे पादे नानां द्वादशी धर्मा पृथिव्योः पृथ्वेयुमस्य पादरः ॥१॥ अग्नेरेकां नत्रि
 षंशत् ॥२॥ वायोः पक्षतिः सरस्वत्ये निपक्षति श्रुं दमे सस्तृतीया नक्षत्राणां चतुर्थी सैवितुः पं
 चमी रुद्रस्य षष्ठी सर्पाणां सप्तम्यर्धमोष्टमी त्वष्ट्रं नवमी धातुर्दशमी द्राप्या एकादस्य दिक्ते

दारुणीयावापिभ्योः पार्श्वयुग्मे पादूरः ॥१॥ वायोरष्टाविंशतिः ॥२॥ पंथा मन्वृगभ्यां संतति
 २ स्नावभ्यां २ शुक्राभ्युत्तेने हरिमाणं युक्ता ह्रींणा न्यापवृत्तेने कुशांबकभिः शवुर्तान्
 वंधेन शुनौ विशसनेन सुपीडौ हितगंधेन वया २ सिपकगंधेन पिपीलिकाः प्रशदेने ॥१॥
 पथांदाविंशतिः ॥२॥ क्रमैरस्य क्रमोद्गती विवेदे वैर्युत्तिर्यः संविदानः ॥ सनोनयमुद्धृतस्य
 डो कंतस्य ते वयं सुधयो मदेम ॥२॥ क्रमैरष्टादश ॥२॥ योस्ते पृष्ठं पृथिवी सुधस्य मासां
 तरिक्षं समुद्रो योनिः सूर्यस्ते च क्षुर्नातः प्राणश्चंद्रमाः श्रोत्रं मासां श्वार्थं मासां पृथिवी
 तवोगानि संवत्सरो महिमा ॥१॥ योः पंचविंशतिः ॥२॥ अग्निः पृथुरासीत्तिनाय जंतुस
 एतं लोकं मेजयुधस्मिन्नुग्निः स ते लोकं स्तंभ्यस्थानं जिघ्रन्वायुः पृथुरासीत्तेनाय जंतुस एतं
 लोकं मेजयुधस्मिन्वायुः स ते लोकं स्तंभ्यस्थानं तरेषामियदिना वृजिप्रस्यादित्यः पृथुरा

॥१॥ यजमानायचिनुयाद्गमिं सखुवेपु शमो नू पतिष्ठते पुत्रा मुकोस्मात्त शवस्युर्मयिगण्ण
 म्यग्ने अग्निमित्याहा संनेयसमुग्निं दधारनास्मात्त शवोपक्रामंति ब्रह्मवादिनो वदंति यत्त
 शोपश्वाग्नेरनायम थुक्स्मा न्मदा चादि आग्निश्चीयत इति यददिः संयोति ॥२॥ आपो वे स
 र्ना देवता देवताभिरेवेन ५ स ५ संजतियन्मदा च नोती य वा अग्निर्वै श्वनरो ग्निनेयतदग्निवि
 नोति ब्रह्मवादिनो वदंति यन्मदा चादि आग्निश्चीयते थुक्स्माद्गमिरुच्यत इति यदं दोभिभि
 नोत्सग्नयो वे ब्रह्म ५ सितस्माद्गमिरुच्यते यो इयं वा अग्निर्वै श्वनरो यत्त ॥३॥ मदा चिनोति
 तस्माद्गमिरुच्यते हिरण्येष्टु का उपदधाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिं दधात्यथो ते जोवे
 हिरण्यं ते अ एवा सं धत्ते यो वा अग्नि ५ सर्वं तो मुखं चिनुते सर्वा सु प्रजा स्वप्न मति सर्वा दिशो
 भिजयति गायत्री पुरस्तादुपदधाति त्रिभंदक्षिणतो जगो पुश्चादनुष्टुभं मुत्तरतः पूर्वमध्य
 षवा अग्निः सर्वतो मुखं स्तय एवं विहा ५ अश्नुते सर्वा सु प्रजा स्वप्न मति सर्वा दिशो भिजयत्यथ

७६

धा

दिशयेवदिशंप्रवेयानितस्मादिदिशोकोतो॥१॥अपिसंयोनैवेभानुरोयदेवेपंचविंशतिश्च॥१॥प्रजा
 पतिरग्निमसजतसोस्मात्सृष्टः प्राउ-प्राइवतस्माअभुं प्रस्यस्यसदीपावर्तततस्मैरुषांप्रस्यस्य
 सप्रस्यजावर्तततस्माअरुभंप्रस्यस्यसउदजावर्तततस्मैवस्तंप्रस्यस्यसउर्ध्वोदपुत्रस्तेपुस
 षुंप्रस्यस्ययसुश्रीर्षाण्युपदधातिसर्वतएवेन॥१॥अवरुध्यचिंतएतावेप्राणभतश्चसुभती
 रिष्टकायसुश्रीर्षाण्युपदधातिसर्वतएवेन॥१॥अवरुध्यचिंतएतावेप्राणभतश्चसुभती
 ताभिरिवास्माइमेतुकाः प्रभातिमृदाभिलिपोपदतिमेधुत्वायपुश्वोएषयदग्निं नपुशवे
 एषखडुवाअग्निर्यसुश्रीर्षाण्युपदधातिसर्वतएवेन॥१॥अवरुध्यचिंतएतावेप्राणभतश्चसुभती
 रीर्षाण्युपदधातिसर्वतएवेन॥१॥अवरुध्यचिंतएतावेप्राणभतश्चसुभती
 तस्तस्योपदधातिसर्वतएवेन॥१॥अवरुध्यचिंतएतावेप्राणभतश्चसुभती

७६

स्य बुद्धोप दध्यादनुत एवा स्मा अं नु म व रं धे भ यो स्या नं भ व ति ॥ ३ ॥ ए नु म स्या नं भ यो स्या नं भ व
 ति ॥ १ ॥ स्ते गा द २ श भ्य मं द का ज भ्ये भि र द का स्वा दे नो र्ज २ स २ सु दे नार ण्य जां बी ले नु म द व स्वे
 मिः श र्क रा भि र व क मि व का भिः श र्क रा मु त्ता दे न ज्जु हा म व त्रं दे न ता लु २ सर स्व ती जि हा ग्रे ण ॥ ४ ॥
 स्ते गा दा वि २ श तिः ॥ ३ ॥ वा ज २ ह नू भ्या म् प आ स्ये ना दि त्वां भ्य भि रू प या म भ धे र पो ष्ठे
 नु स दु त्ते र्णां ते रे णा नू का शं प्र का शे नु वा ह २ स्त न रं तु नि वि धे न स र्या म् नि च धु भ्यां वि धु तो वु ना न
 का भ्या म् श नि भु स्ति षे ब लं मु ज्ज भिः ॥ १ ॥ वा ज २ वं चे वि २ श तिः ॥ २ ॥ कु र्मां वृ पे र ब लं भिः कु र्मि जं
 कुं स्ता म् कु षि का भि र्जु वं जं घा भि र ग द जा नुं भ्यां बी र्यं कु रा भ्यां भ यं प्र चा ला भ्यां गु हां प पु षा भ्या म् नि
 ना व २ सो भ्या म् दि ति २ श णि नि र्क तिं नि र्ज त्म चे न शो णा ॥ ३ ॥ कु र्मां त्र यो वि २ श तिः ॥ १ ॥ यो त्रं ग
 भो भि र्यु ग मा न ते न चिं म न्या भिः सं क्रो शा न्ना णोः प्र का शे न त्व चे प रा का शे नां ते रां म श का ने शै रि द्

ण

न

स्वपसावहेनुरहस्यतिः शकुनिसादेनुरयं मुष्णिहाभिः ॥१॥ यो लुमेकविंशतिः ॥१४॥ मित्रावरिणो
 श्रोणीभ्यामिंद्राग्नीशिखंडाभ्यामिंद्रावस्पतीतुरुभ्यामिंद्राविष्णो अष्टी वज्राः सवितारं पुष्टेन गंधवो ह्ये
 पैनाप्सरसो मुष्णाभ्यां पवमानं पायुनी पुत्रिं प्रोत्राभ्यामाक्रमणं स्वरभ्यां प्रतिक्रमणं कुशाभ्यां ॥१॥
 मित्रावरिणोदाविंशतिः ॥१५॥ इंदस्य क्रोडोदिते पाजुस्य दिशं जत्र वो जीमूतो नृदयो पुराभ्यामंतरि
 संपुरितानामउदयेणेदृशां प्रहावल्मीकां कोनागिरीभ्यामभिः समुद्रमुदरेण वेभ्यानुरभस्मना ॥१॥
 इंदस्य दाविंशतिः ॥१६॥ पुष्पावनिष्ठुरंधाहे स्वरगुदासुपांगुदाभिर्भुक्तं मृष्टीभिर्दिव्यपृष्ठेन वस्त्रं
 नां प्रथमाकीकं सारुदाणां द्वितीयादि सानां तृतीयागिंसां चतुर्थीसाध्यानां पंचमाविंशे वादे
 वानां षष्ठी ॥१॥ पुष्पावनिष्ठुरंधाहे स्वरगुदासुपांगुदाभिर्भुक्तं मृष्टीभिर्दिव्यपृष्ठेन वस्त्रं
 वहेनुरहस्यविचलस्फुटो होरात्रयो तीर्थमासा नो तृतीया मासां चतुर्थं चतुर्थां पंचमसं

तसि येनाग्ने सर्ववेदसं॥ तेनेमंयुसं नोवहसुवेदे वेपुगंतवे॥ येनाग्नेदक्षिणा युक्तायुसंवहं सुवि-
 जेः॥ तेनेमंयुसं नोवहसुवेदे वेपुगंतवे॥ येनाग्नेसुक्तेः पथामधोर्ध्वो आनुसुः॥ तेनेमंयुसं
 नोवहसुवेदे वेपुगंतवे॥ यत्रधारः अनेपतामधोर्ध्वे तस्य बुधाः तदग्निर्वै कर्मणाः सुवेदे वे-
 पुनोदधत्॥ ३॥ आगच्छात्तया ननुस्तेनेमंयु सं नोवहसुवेदे वेपुगंतवे चतुर्दश च॥ ६॥ यास्ते अग्ने
 समिधोपानिधामयाजि ह्वाजा तवेदोयो अर्चिः॥ येते अग्ने मे उयो रंदवस्ते भिरात्मानं चितुहि प्र-
 जानन्॥ उत्संयुतो वा एष यदग्निः किंवा हेतस्य क्रियते किंवा नयद्वा अंशुपुरे नश्चिन्मं तरे
 स्यात्स नो वेतदं तरेति यास्ते अग्ने समिधोपानि॥ ५॥ धामे स्याद्देवा वा अग्ने स्वयं चितिरग्निरेत त-
 दग्निर्वि नोतिना धुर्युसमनां तरेति चतस्र आशाः प्रवरं वृत्तं परमं नोयुसं नेयतु प्रजानन्
 ॥ ४॥ तपि च नजरः सुवीरं ब्रह्म समिद्रव स्यादुतीनां॥ सुवर्गाय वा एष लोका योपधीयते यत्सु

श्व
 वे
 य

मन्त्रितु आशाः प्रवरं वा यदुक्तं ॥ २ ॥ आदि रा एवेतेन प्रजा ना तीमं जेय सं न यतु प्रजाने नि आह सु
 वृगं स्व लोक स्या भिनीत्येवं स मिदं व साहुती नमि आह वं स पा वेदे वाः सुवृगं लोक मो
 पुन यदुक्तं एव त्ये पृथ धा ति वं स पा व त य ज मानः सुवृगं लोक मेति प्रजा पति वा एष यदु
 निस्त स्य प्रजाः पशु न भृदा ॥ ३ ॥ सिद्ध ॥ स र्वा च णि निष्ट कानां कुर्यादुपेणैव प्रजा पति ॥ ४ ॥
 वेदं धेयो प्रजा भ्य एवेनं पृथु भ्य च स भ्यो वरु ध्य चिनुते ॥ ५ ॥ एति या स्ते अग्ने समिधो या
 न्युग्म यदुक्तं हे ष कानां ॥ ६ ॥ षोडं श च ॥ ७ ॥ मयि गृह्णाम्यग्ने अग्निः रायस्यो षाथ सु प्रजा स्वा
 य सुवीर्यो य ॥ ८ ॥ मयि प्रजां मयि वचैरिधा म्यरिष्टा स्या म ननु वा सुवीराः ॥ ९ ॥ यो नो अग्निः
 पित ॥ १० ॥ रोह त्वं तर मयो मर्त्या ॥ आविचेरा ॥ त मात्म म्यरि गृह्णी महे वयं मा सो अस्मा
 ॥ अवहाय पराजात ॥ यदं ध्रु र्मु रा सं नग्नि मग्ने ही ल्याग्निं चिनु याद्यो स्य त्वो ग्निस्त मयि ॥

ब्र

मौणमवीदुपलायनीतिनेनमोपैष्यसीति दिश्याभिरिसंब्रवीत्तदिश्याभिरुपेताउ
पाधत्तादिशः॥४॥अभ्वत्सपरमेष्ठीप्रजापतिमब्रवीदुपलायनीतिनेहलोकोस्तीसंब्र
विश्वकर्मणचयुत्तंचाब्रवीदुपवामायानीतिनेहलोकोस्तीसंब्र तासएतांततीया
चितिमपश्यतामुपाधत्ततदसांभनत्पओदिस्यःप्रजापतिमब्रवीदुपला॥५॥आया
नीतिनेहलोकोस्तीसंब्रनीस्निश्चकर्मणचयुत्तंचाब्रवीदुपवामायानीतिनेहलोको
स्तीसंब्रतासपरमेष्ठिनमब्रवीदुपलायनीतिनेनमोपैष्यसीतिलोकोकंपृणयेत्यंब्रवीत्त
लोकोकंपृणयोपेतस्मादयातयान्नीलोकोकंपृणयातयामाहसो॥६॥आदिसन्तानपंब्रुव
नुप व आयामेतिनेननडेपेप्यथेतिभुमेत्यंब्रुतांदाभ्यांचिभ्यामुपायंस्सपंचेचिती
कःसमपद्यतयएवंविदानुगिंचिनुतेभूयानेवभूयभीमांलोकंजयतिविदुरेनंदेवाअ

वै

चं

यो
ता

थोएतासीमेवरेवतीनाऽसायुज्यंगद्विति॥७॥ तमेसादित्योस्तीतिदिशआदित्यः प्रजापतिमब्रवीदु
 पत्न्योसोपं च चत्वारिंशत्रिं॥५॥ वयोवाअग्निर्यदेग्निर्यसिस्वक्षिणो श्रीयात्तमेवाग्निर्यदेग्निर्यसि
 र्हेतवत्सरं व्रतं चरेत्सेवत्सरं हि व्रतं नातिपुशुर्वोएष यदग्निर्हि नस्ति स्वर्गुवेतं पुशुर्वेन पुशुस्ता
 सं च मुपचरति तस्मात्स आह्वानं पुचर्य आसन्नो हि साये तेजोसि तेजोमेयं पृथिवीयं॥१॥
 पृथिव्ये मा पाहि ज्योतिरसि ज्योतिर्मेयं तारि सं यं तारि क्षामा पाहि सुवरसि सुवे मेयं ब्रुहि
 वयं ब्रुहि नो मा पाही सोहेताभिर्वा इमे लोका विधेता यदेता उपदधात्येषां लोकानां विधेये
 स्वयमातृणा उपधाये हि रं प्येष्टका उपदधाती मे वै लोकः स्वयमातृणा ज्योतिर्हि रं प्यं य
 त्वयमातृणा उपधाये॥२॥ हि रं प्येष्टका उपदधाती माने वै ताभिर्लोका ज्योतिषतः
 कुरुते थोएताभिरेवास्मा इमे लोकाः प्रभांति यास्तं अग्ने स्वर्गं रुचं उद्यतो दिवमातृन्वतिर

भिभिः॥ताभिःसर्वा भीरुचेजनायनस्तुधि॥यावोदेवाःसूर्यरुचोगोर्षपुयास्तुचः॥इंशग्नीताभिःस
 र्वाभीरुचनोधत्तबहस्पते॥रुचनोधेहि॥३॥ब्राह्मणेषुरुचः॥राजसुनस्तुधि॥रुचनिस्थेषुशू
 द्रेषुमयिधेहि रुचास्तुचं॥६॥धावाअग्निं चिक्यान्स्ययशंदिशं॥८॥अग्निंवाचितमीजानंवाय
 देताआहुतीर्जुहोत्यात्मनेवयशंदिशं॥९॥धत्तर्धरोवाएषआतिभाते॥यौग्निं चिन्वेनधिकांमति
 त्वायाभिब्रह्मणावंदमानदतिवारुण्यन्॥१०॥जुष्टायातिरेवेषाग्नेर्गमिरामनोहविषुतो॥वाएष
 यौग्निं चिन्तेयमावेहवि॥११॥अंरस्येवंवाएषस्तदातियोग्निं चित्वास्त्रियमुपेतिमैत्रावरुण्यामिक्ष
 यायजेतमैत्रावरुणं॥तमैवोपेत्यामनोस्वदाययोवाअग्निं॥तुस्तुस्त्वंवेदं॥तुर्ऋतुरस्मेक॥अमानएति
 प्रत्येवतिष्ठतिसंवसरोवाअग्निः॥१२॥ऋतुस्त्वास्तस्यमुतः॥शिरोग्नीषोदक्षिणः॥पुक्षोव
 र्वाः॥पुक्षः॥शरदुत्तरः॥पुक्षोहं॥मुतोमध्यं॥पूर्वपक्षाश्चितयो॥परपक्षाः॥पुरीषमहोरा॥वाणी॥धका
 एषवाअग्निंऋतुस्त्वायएवंवेदं॥तुर्ऋतुरस्मेक॥अमानएतिप्रत्येवतिष्ठति॥प्रजापतिर्वाएतं॥ये

य

२

प

अरामो न्यधत्तततोने स अेष्य म गह्य दा एवं विद्वानग्निं विनुते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छति ॥६॥
 पृथिवीयज्ञं स्वयमातृणा उपधायेयं चाग्निं विनुते त्रीणि च ॥६॥ यदा कृता समस्तं स्ते
 स्तदा वा मनसो वा संभूतं च ह्येषा वा ॥ तमनुप्रेहि सुहृत्स्य लोकं यत्र ऋषयः प्रथमं जायेत पुरा
 णाः ॥७॥ तः स धस्व परिते ददामि यमा बहो विवृणुते जाते वराः ॥ अन्वागं ता युत्तं पतिवो अ
 नुत्तं स्मजानी तपमेवो भनू ॥ जानी ता देनं परमेवो भूदेभः स धस्वा विदस्व मेभ्यः ॥ यदा
 गच्छात् ॥१॥ पृथिविर्देव्यो नैरिष्टा पुर्तं ह्युता दा विरस्मि ॥ संप्रन्ये व ध्वमनु संप्रयाताग्ने पु
 थो देव्या नो नृणु ध्वं ॥ अस्मिंस्तु धस्व अ धुत्तरस्मिन्निर्वदे वाय जमान श्वसीदत ॥ प्रस्त
 रेणाग्निं नो सुचावेधा च बहिर्वा ॥ नू नेभ्य सं नो बहसु न दे नेषु गंतवे ॥ यदिष्टं यत्तं गुरा
 नं यदुत्तं या च दक्षिणा ॥ तव ॥२॥ अग्निर्वैश्वकर्म्मणः सुनदे नेषु नो दधत् ॥ ये नो सहस्र व

वसीयान्भवति ब्रह्मवादिनो वदंति यदेव गार्हपत्यं श्रीयते धृक् स्याद्वनीय इत्यसावादि स
 इति ब्रह्मवादे तस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुहति ॥२॥ यएव विद्वा नुमिन् विनुते साक्षादेव
 देवतात्रयोस्यैयशास्तु न्यशो रोममर्पयेद्वावतीमर्पयितीमिहावद्वा अयं मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चः स
 मानानामुत्तमस्तौको अस्तु ॥ भद्रं पर्येत उपसेदुरग्रे तपोदीक्षामर्पयः सुवर्चिदः ॥ ततः सुत्रं बलुमोज
 श्वजातं तदस्मे देवा अभिसंनेमंतु ॥ धाता विधाता परमा ३ उलसंदम्र जापतिः परमेष्ठी विराजो ॥ स्तोमा
 श्वं दारं सिनिविदो मभारं तस्मै राष्ट्रमभिसंनेमाम ॥ अभ्यावर्ते ध्वमुपमेतं साकमुप ६ रास्ताधिप
 तिर्वै अस्तु ॥ अस्य वितानमनुसंदरभ ॥ ध्वमिमं पश्चादनुजीवायुसर्व ॥ राष्ट्रं भूता उपदधात्येषा वा
 अग्नेश्चिती राष्ट्रं भूतये वासिन्नाष्ट्रं दधाति राष्ट्रं मेव भूतानि नास्तीं द्राष्ट्रं भूतं २ शते ॥ ४॥
 भागधेयं जुहति परमाराष्ट्रं दधाति सुसर्व ॥ ४॥ यथावै पुत्रो जातो म्रियते एव वा एष म्रियते यस्या

तेए

गिरुत्थ उदायतिथिं ॥ मृच्युर्था दिविद्या भातयस्मेजनयेसएवपुनःपरीध्य स्वादेवेनंयेनेर्जन
यतिनास्मै भातयजनयतितमोवाएतंगृह्णाति यस्यागिरुत्थ उदायतिमृत्युस्तमः कृष्णवासः कृष्ण
धेनुर्दक्षिणातमसा ॥१॥ एवतमोमृत्युमपहते हिरण्यददातिजोतिर्वै हिरण्यज्योतिष्वेतमोपहते
थोतेजोवैहिरण्यतेजोनासंधत्ते सुवर्नधर्मस्वाहा सुवर्नार्कस्वाहा सुवर्णशुक्रः स्वाहा सुवर्नज्योति
स्वाहा सुवर्नसूर्यस्वाहा कोवाएष्यदग्निरसावा दित्यः ॥२॥ अश्वमेधोयदेता आती जुहोत्यं को
श्वमेधोरेवज्योतीः षिसंदधात्येषहत्वा अंकोश्वमेधीयस्येतदग्नौ क्रियत आपो वा इदमग्ने स
ह्रि लोमासीत् ॥ प्रजापतिः प्रथमं चित्तं मपश्यत्तामुपाधत्त नदियमभवत्तं निश्वकं मां ब्र
वीदुपत्तायानीति नेह ह्यो कोस्तीति ॥३॥ अब्रवीत्स एतां द्वितीयां चित्तं पश्यत्तामुपाधत्त
तदं तरिक्षमभवत्स यत्स प्रजापतिमब्रवीदुपत्तायानीति नेह ह्यो कोस्तीत्यब्रवीत्स निश्वकं

जापस्योश्चस्तमेवसाक्षादधोति॥३॥ एनमेतदं नोष्टाचत्वारिंशच्च॥१॥ तामेववृषभंचैकितानंपु
नर्युवानंजनयेनुपागां॥ अस्त्रिणो गार्हपत्यानि संतुतिमेनेनो ब्रह्मणा सः शिंशाधि॥ पशवे
वापुतेयदिष्टकाश्चित्तां चित्ता मृषभमुपेदधातिमिथुनमेवास्यतद्युजेकरोति प्रजननायुत
स्माधूथेय्यथऋषभः॥ संवत्सरस्यप्रतिमांथां त्वाराऽपुपासते॥ प्रजाः सुवीर्यं कृत्वा विश्वमायु
र्यश्नवत्॥ प्रजापत्या॥१॥ एतामुपेदधातीयं वोवैषैकाष्टकाय देवैकाष्टकाया मन्नं क्रियते त
देवैतथावसंधेषोवे प्रजापतेः कामदुघातैरेव यजमानो भुषिं लोकं गिंदुहेयेन देवाज्योति
षोर्ध्वा उदायनयेनादित्यावसवो येन रुद्रः॥ येनांगिरसो महिमानमानश्चुस्तेनैतु यज
मानः स्वस्ति॥ सुवर्गाय वा एष लोकाय॥२॥ चीयते यदग्निर्येन देवाज्योतिषोर्ध्वा उदायुनि
सुख्यः समिध इष्टका एवेता उपेधते वानस्पत्याः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्ये शता

वि

अ

५

युधाय शतवीर्याय शतोत्तये भिमातिषाहे ॥ शतं योमः शरदो अजी तानि शैनेषु दतिदुरिता निविश्व ॥
 ये चत्वारः पथयो देवयाना अंतरधा वा पृथिवीयति ॥ तेषां यो ज्योतिर्मजीतिमाव हा न सैनो देवाः
 ॥ ३ ॥ परिदत्ते ह सर्वे ॥ ग्रीष्मो हिमं त उल नो व संतः शरदः सर्षः सुवितं नो अस्तु ॥ तेषां मृतुना ५ श
 तशरदानां निवृत्तपषामभये स्याम ॥ इदु न स राय परिवत्स राय संवत्स राय कृणुता बृह नमः
 ॥ तेषां वयं सुमती यज्ञिया नां ज्योगजीता हता स्याम ॥ भुशानु श्रेयः समनेष्ट देवा स्यावसे
 नु समक्षी महिषा ॥ स नो मयो भूः पितो ॥ ४ ॥ आ वि श सु रां तो काय तनु वे स्या नः ॥ अ ज्यो
 नी रे ता उप द धा स्ये ता वे दे व ता अप रा जि ता स्ता ए व प्र वि श ति ने व जी य ते ब्र ह्म वा दि नो व हं ति य द ध
 मा सा मा सा नू त वः सं वत्स र अं धीः प च स थु क स्मा दं न्यो भ्यो दे व तां भ्य ओ ग्न यु णं नि रू प्य त इ
 से ता हि त दे व ता उ द ज य न य द तु भ्यो नि र्व प दे व तां भ्यः स म द द ध्या दा ग्न यु णं नि रू प्ये ता =

अ

आहुंती जु होत्यर्धमासा नैव मासा नृत्तं संवत्सरं प्रीणाति न देवताभ्यः समदं दधाति भद्रं नृभ्यः समं
 नेष्टदेवा इत्योह द्रुताद्यय यजेमा तस्यापरा भावाय ॥ ५ ॥ प्राजापत्यां लोकार्थं देवाः पितो दध्यादाय
 ण्यं च विंशतिश्च ॥ २ ॥ ६ ॥ इदं स्य वज्रौ सिवा त्रिघ्नस्तनूपानः प्रतिस्पृश ॥ योनः पुरस्तादक्षिणतः
 पश्चादुत्तरतो घायुरेभिदासेत्येतं सोमो न मृच्छतु ॥ देवासुराः संयत्ता आसुते सुरादिभ्य आ
 बोधंत तां देवा इष्टा च वज्रेण चापानुदंत यद्वज्रिणी रुपदधाती धातुवत ह्वयेण च यजेमा नो भ्रात
 व्यानयेनुदते दिक्षप ॥ १ ॥ दधाति वपुरा एवैतास्तनूपानीः पर्यहते ग्नाविष्णुस जोषसे मावर्धंत वागिरः
 ॥ युमे वा जैभिरागतं ॥ ब्रह्मवादि नो वदतिय न देवतोये जुह्वये किं देवस्यो वसो धीरे सुमिर्वे सुस्त
 स्ये धारा विष्णुर्वसुस्तस्ये धारा गोवेष्टा व्यर्वा वसो धीरेऽं जुहोति भाग धेये नैवै नो समं धेयस्य
 थो एतां ॥ २ ॥ एवाहुति मायत न वती करोति यत्ता मप नो जुहोति तदेवा वरुं धेरुद्रो ना ए
 षयद्ग्नस्तस्ये ते तु नुवो घोरा न्याशिवा न्याय हत रुद्रिय जुहोति ये वास्य घोरा तनूस्ताते

नेशमयति यद्दसोर्धोरांजुहोति यैवास्मिन्ना तन्नुस्तांतेनप्रीणाति यो वैवसोर्धोरांयै॥३॥प्रति
 ष्ठांवेदप्रत्येवतिष्ठति यदा ज्यमुधिष्येत ततस्मिन्ब्रह्मोदनं पचेत्तं ब्राह्मणाश्चत्वारः प्राश्नीयुर
 षवा अग्निर्वैश्वानरो यक्षो ह्यण एषा खलु वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानुरः प्रिया मामेवेना
 तनुवां प्रतिष्ठापयति च तस्त्रो धेनू र्दद्यात्ताभिरेव यजमानो मुष्मि लोके ग्निं दुहे॥४॥उपे
 तां धारीये षड्वारिंश च॥३॥चित्तिं जुहोति मनसा घृतेन स्याद्वा द्वाभ्यां वैवा मेवा
 जुहोति वैश्वकर्मणो नैर्न चिक्प्या नं भ्रातृयो दभ्यो स यो देवता एवा वरुंधेत मयेति पंडित्यो होति
 पंडित्यो ह्यस्याय स मुखमारभते सप्तते अग्ने सभिधे सप्तजिह्वा रथो ह होत्रा एवा वरुंधे
 ग्निर्देवैभ्यो पीकामद्वाग्धेय॥१॥इदं मानस्तस्मा एतद्वाग्धेयं प्राये वं त्रेतदा अग्ने रग्नि होत्रमेत
 हि खलु वा एष जातो यर्हि सर्वश्चितो जातो यैवा अन्नमपि रधाति स एनं प्रीतः प्रीणाति

स्मा

सागेयेलेदाम् ॥ ओम् नित्यं विंशत्युप आलुभ्यंते ॥ १॥ एकादशपंचविंशतिः ॥ २॥
पिशंगास्त्रयोवासंताः सारंगास्त्रयोमेष्ठाः पंचतः स्त्रयोवा ॥ पिंकाः पञ्चयस्त्रयशारदाः
पञ्चिसुवभास्त्रयोहेमंतिकाः अवलितास्त्रयः शैशिराः सवस्त्राय निवेक्षसः ॥ ३॥ पिशं
गाविंशतिः ॥ २३॥ हिरण्यवर्णा अपांग्रहा भूतेष्टकाः सज्जं सवस्त्रं प्रजापतिस्तु
रपविरुग्नेवैदीक्ष यासुवर्गा युतं यन्नस्यते प्रजापतिर्लु भूराहितः पञ्चः शितिव
हूतनुतः कर्णाः शुंठाइंद्रायादिसेमोभ्यावरुणाः सोमोयेकादशपिशंगास्त्रयोवि
ंशतिः ॥ २३॥ हिरण्यवर्णा भूतेष्टका भूदोयत् नोया ५ संत्रिध्यग्निवरुणाश्चतुः व
पंचाशत् ॥ ५४॥ हरिहिओंम् ॥ श्रीरुक्षा पणमस्तु ॥ श्रीमाहागुरुभ्योनमः हरिहि
ओंम् ॥ योवाअयथादेवतमग्निं चैतुत आदेवताभ्योनश्चते पापीयान्नवतियोयथा

देवतं नदेवता ॥ अथ आर्चयेत्तेवसीयान्भवत्याग्नेय्यागायत्रियाप्रथमां चितिमभिमृशेत्त्रिषु
 भादि तीयां जेत्यात् तीयां मनुषुभां चतुर्थीं पञ्चापंचमीयथा देवतमग्निं चिनुते नदेवताभ्य
 आर्चयेत्तेवसीयान्भवती उपैवा एषा विभक्तिः पञ्चबहुता पशुभिरेना ॥ १॥ चिनुते यो वै प्रजापत
 यप्रतिप्रो-याग्निं चिनोति नार्तिमावेत्यश्वीवभि तस्तिष्ठता वृक्षा उत्तरतः श्वेतो दक्षिणस्ता वा
 भ्यष्टका उपैदधादेते दे प्रजापते रूपं प्रजापत्यो-यसाक्षा देव प्रजापतये प्रतिप्रो-याग्निं चिनो
 ति नार्तिमावेत्येतद्वा अहो रूपं येषु तो-श्वोरात्रिये वृक्षा एतद् नः ॥ २॥ रूपं यद्विष्टका
 रात्रिये पुरीषमिष्टका उपधास्यं ह्येतमश्वमभिमृशेत्पुरीषमुपधास्यं नृणां महोरात्रो
 भ्यामेवेनं चिनुते हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं ददाति मध्व्यो सानीति सोऽर्थो चित्रवत्या
 वैक्षते चित्रमेव भवति मध्यं दिने च प्रवृत्ता पयस्य सोऽर्वादि स इष्टे एष प्रजापतिः प्रा

मास्तूपुराः ॥१॥ उन्नतः पंचविंशतिः ॥१४॥ कर्णास्त्रयो यामाः सोम्यास्त्रयोऽपि
 त्रिंशत् अग्नयेय विष्टाय त्रयो नकुलास्त्रिंशत् सोमैरिणी स्त्रयोस्तावसना त्रिंशत् रुणा
 दित्यो सस्तापुद्राणा ॥ सोमैद्राबुभुक्षु लामास्तूपुराः ॥१॥ कर्णास्त्रयो विंशतिः ॥१५॥
 शुंदास्त्रयो वैष्णवा अधीको ध्रुवर्णा स्त्रयो विष्णव उरुमायल मृदिनुस्त्रयो विष्णव उरुगायाय
 पंचावीस्त्रिंशत् आदित्यानां त्रिंशत् आदित्यानां त्रिंशत् आदित्यानां त्रिंशत् आदित्यानां त्रिंशत्
 ॥१॥ शुंदा विंशतिः ॥१६॥ इंद्रायराज्ञे त्रयोऽशति पृष्ठा इंद्रायाधिराजा भुवः
 शितिककुद्र इंद्रायस्वराज्ञे त्रयोऽशति भसदस्त्रिंशत् त्रयोऽशति साध्यानां त्रिंशत् प
 षोषो विंशत् वैष्णवा देवानां माग्नेद्राः वृष्णा मास्तूपुराः ॥१॥ इंद्रायराज्ञेद्रा विंशतिः
 ॥१७॥ अदित्ये त्रयो रोहिते ता इंद्राण्ये त्रयोऽशति कृष्णे ताः कुर्वे त्रयो रणे तास्त्रिंशत् धेनुवा
 राको ये त्रयो नद्राहे सिनी वाऽप्याऽप्या वेष्णा नाराहिते लामास्तूपुराः ॥१॥ अदित्या

अष्टादश ॥ १२ ॥ सोम्याः स्वयः पिशाङ्गः सोमायुरात्रेयः सारङ्गः पार्जुन्या नभोरुपास्ति स्मो जाम
 स्तु इन्द्राण्ये तिस्रो मेघा आदित्या धावा धृष्यमा तं गा स्तु पुरा ॥ १३ ॥ सोम्या एका न विंशतिः
 ॥ १४ ॥ वारुणा स्वयः कृष्ण तं लामा वरुणा युरात्रे यो रोहितं तं लामा वरुणा यद्विशदं सत्रयोण सु
 तं लामा शिल्पा स्वयं वैश्वदेवा स्वयः पश्वय सर्वदे नु स्यो एन्द्रा सुराः स्येते तं लामा स्तु पुरा ॥ १५ ॥
 वारुणा विंशतिः ॥ १६ ॥ सोमाय स्तुरात्रे नो ब्रह्म व न दूहा विंदाग्निभ्यामो जोदाभ्यामुष्टरा विंदा
 ग्निभ्यां वतुदाभ्यां सीरवाहा ववीदे धेनु भोमी दग्भ्या वज्रवेधे नु भोमी वैराजो पुरुषो देधे
 नु भोमी वायव आरोहणवाहा व न दूहा हो वारुणा कुष्ठो वशे अराउयो दिव्या वृषभो य
 रिमुरो ॥ १७ ॥ सोमाय चतुस्त्रिंशत् ॥ १८ ॥ एकादश प्रातर्गव्याः पुरा व आलभ्येते वरु
 तः कः आपः किं किदी विर्विदी गयस्ते स्ताष्टाः सोरी नव श्वेता वशा अ न वंध्या भ वं

पाद्यजमानः प्रतिष्ठिते पंचचिते यो भवन्ति पांशुः पुरुष आत्मानमेव स्पृणोति पंचचिते यो
भवन्ति पंचभिः पुरीषैरभ्यर्हति दशसं पंधते दशसं रोहिणे पुरुषो या मोनेव पुरुषस्तः
स्पृणोत्यथो दशसं क्षरा विशाङ्गं विरादिराज्ये वा नाद्ये प्रतितिष्ठति संवत्सरो वै षष्ठी नि
तिर्कृतवः पुरीषः पद्धिते यो भवन्ति षड्विंशति पुरीषाणि दशसं पंधते दशसं मासाः संव
त्सरः संवत्सर एव प्रतितिष्ठति ॥३॥ अवचिते यः पुरीषं पंच दश च ॥९॥ रोहितो धू
म रोहितः कुर्वेत् रोहितस्ते प्राजापत्या बभ्रुररुण बभ्रुः शुक्ल बभ्रुस्ते रौद्राः
श्वेतः श्वेताक्षः श्वेतग्रीवस्ते पितृदेवत्यास्ति स्रः कृष्णा वृशा वारुण्यः स्ति स्रः श्वे
ता वृशाः सौर्यो मैत्रा वारुण्यः धूम्रः कामास्तु पुराः ॥१॥ रोहितः षड्विंशति

पं. स. ६

६६

मूलपृष्ठी

॥११॥ पृश्निस्तिस्त्री पृश्निर्ध्वं पृश्निस्तेमोरुताः फल्गु लौहितोणरिवेकुक्षीताः सारस्वत्यः पृष-
ती क्षुद्रपृषती तावैश्वदेव्यस्तिस्त्रः श्यामावशाः पौष्ण्यास्तिस्त्रो रोहिणी वृश्चिके त्रियेन्द्रा-
बाहस्पत्या अरुणलेखा मास्तपराः ॥१॥ पृश्निः षड्विंशतिः ॥१२॥ शितिबाहुः
न्यतः शितिबाहुः समंत शितिबाहुस्तैन्द्रवायवाः शितिरंध्रो न्यतः शितिरंध्रः समंत
शितिरंध्रस्तेमैत्रावरुणाः शुद्धवातः सर्वधृत्वालो मणिवालुस्त आश्विनास्तिस्त्रः
शुक्लावशो वैश्वदेव्यस्तिस्त्रः श्यनीः परमेषिने सोमा पौष्ण्याः श्यामलेखा मास्तपराः
॥१॥ शितिबाहुः पंचविंशतिः ॥१३॥ उन्नतः कृष्णभोर्वा मूनस्तैन्द्रावरुणाः शिति-
ककुक्षितिः पृष्ठशितिभस्तैन्द्रो हस्पत्याः शितिपास्तित्याष्टः शिभुस्तैद्रानेष्ट्यावा-
स्तिस्त्रः सिद्धावशो वैश्वकर्मण्यस्तिस्त्रो धात्रेष्टो दुरोन्द्रो पौष्ण्याः श्येतलला

वा.

ति

६६

सुंदी

सवाप्त्यवरोहति तादृशो वतदा सादयति गभीणां धृत्वा अप्रपादाया थोसवमेवै न करोति गभी
वा एष यदुर्यो योनिः शिष्ययश्चिन्मादुरां निरुहे घोनेर्गभी निहृष्या खडु चामः शिष्यं भवति
पोठविहि तोवे ॥१॥ पुरुष आत्मा च शिरश्च चत्वार्यंगा आत्मनेवे न विभर्ति प्रजापतिर्वा ए
ष यदग्निस्तस्याखा चोदूखलं च स्तनो तावस्य प्रजा जीवन्ति यदुरा चोदूखलं चोपद
धाति ताभ्यामेव यजमानो मुष्मि लोके गिन्दुहे संवसरो वा एष यदस्तस्य त्रेधा विहित इ
ष्टकाः प्राजापत्या वैष्णवीः ॥२॥ विश्वकर्मा णिर हो रात्राण्येवास्य प्राजापत्या यदुर्यं
विभर्ति प्राजापत्या एव तदुपधत्ते यत्सामिध आदधाति वैष्णवा वै वनस्पतयो वैष्णवी
रेव तदुपधत्ते यद्विष्टकाभिरग्निं चिन्तीतीथं वै विश्वकर्मा वैश्वकर्मेणीरेव तदुपधत्ते
तस्मादाहुस्त्रिदग्निरिति तं वा एतं यजमान एव चिन्वी तय दस्यान्यश्चिन्नुयाधत्ते द
क्षिणाभिर्नराधयेद्दग्निमस्य वंजीतयोस्याग्निं चिन्नुयात्तं दक्षिणा भीराधयेद्दग्नि

मि

वा

मेव तस्मिन् वि॥३॥ षोडशविहितो वेवेष्टुर्न्यो विरशतिश्च॥९॥ प्रजापतिरग्निमचितुर्तु
 भिः संवत्सरं वे संते नैवास्य पूर्वो धर्मचिनुत वरीषेण दक्षिणं पक्षं वर्षाभिः पुच्छं शरदो
 तैरं पक्षं दहंते नमध्यं ब्रह्मणा वा अस्य तत्पूर्वो धर्मचिनुत क्षत्रेण दक्षिणं पक्षं पुशु
 भिः पुच्छं विशोत्तरं पक्षमाश्यामध्यं यएनं विद्वानग्निचिनुत क्रतुभिरेवेनं चिनु
 तेथो एतदेव सर्वं भव॥१॥ इधेष्टुण्वस्ये नमग्निं चिक्व्या नमस्ये नृशोचत इयं वा
 वप्रथमा चित्तिरोषधेया वनस्पतयः पुरीषमंतरिक्षं द्वितीया वयांसि पुरीषमसौ
 तृतीया नक्षत्राणि पुरीषयज्ञः अतुथरि दक्षिणा पुरीषं यजमानः पंचमी प्रजा
 पुरीषं यजित्तितीकं चिन्वीत युजं दक्षिणामात्मानं प्रजामंतरि यातस्मापंच चि
 तीकश्चेतुर्थ एतदेव सर्वं स्पृणोति स्त्र्यः श्रितयः॥२॥ त्रिवृध्यग्निर्यदेहि
 यति

५५

५

प्रोतिदशरात्रीदक्षितस्यादशरात्रिराजमाप्रोतिद्वादशरात्रीदक्षितस्याद्वादशमासाः संवत्स
रः संवत्सरो विराड्विराज माप्रोतित्रयोदशरात्रीदक्षितस्यात्रयोदशमासाः संवत्सरः सं
वत्स रो विराड्विराजमाप्रोतिपंचदशरात्रीदक्षितस्यापंचदशवार्धमासस्यरात्रयो
र्धमाससं वत्सरः अप्यते संवत्सरो विराड्विराजमाप्रोति सप्तदशरात्रीदक्षितस्याद्वा
दशमासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजमाप्रोतिचतुर्विंशतिर्दशरात्रीदक्षितस्या
चतुर्विंशतिर्मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजमाप्रोतित्रिंशत्तुशरात्रीदक्षितः
स्यात्॥२॥ त्रिंशदशरात्रिराजमाप्रोतिमासोदीक्षितस्याधोमाससं वत्सरः सं
वत्सरो विराड्विराजमाप्रोति चतुरोमासोदीक्षितस्याचतुरोवाएतं मासौ न संवोति
भरुस्ते पृथिवीमाजयनायत्री छंदोष्टो रुद्रस्तैत्तरि सुमाजयं त्रिष्टुभं छंदोद्वादशादि

सासे दिवमाजयजगतीं ६८ः सतो वै ते व्याव तमगच्छे ह्यं देवानां तस्माद् दशमा सो भूत्वा गिर्वि
 नीतद्वा दशमा साः संवत्सरः संवत्सरो गिन्श्चि स्युस्तस्या होरा ज्ञाणीष्टका आमेष्टव मेनं चिनुते
 यौ व्याव तमेव गच्छति श्रेष्ठ्यः समानीनां ॥३॥ स्यात्त्रयोदश त्रिंशत् ५ रात्रीर्दक्षित स्यात्
 द्वेतेष्टा विंशतिश्चा ॥७॥ सुवर्गा यवा एषको कार्यवीयते यदग्निस्तं यन्ना न्ना रोहै सुवर्गा
 ह्योकाद्यजमानो ह्येतपृथिवी मात्रमिषं प्राणो मा माहोसीदं तं रिक्षमात्रमिषं प्रजा मामा
 होसीदिवमात्रमिषं सुवर्ग न्मेत्योहैषवा अग्नेरन्वारो हस्ते नैवैनेमन्वारो हतिसुवर्ग
 स्य लोकस्य समष्ट्येयत्वं संमितां मिनुयान् ॥११॥ कनीयाः संयत्तं क्रतुमुपैयास्ता
 पीयस्य स्यान्मनः प्रजा स्याद्वेदि संमितां मिनोति ज्यायाः समैयत्तं क्रतुमुपैति ना
 स्यात्सनुः पापी यसी प्रजाय वतिसाहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः सहस्रं संमिता

व

वाअयंलोकइममेवलोकमभिजयतिदिषाहसंचिन्वीतद्वितीयं चिन्वानोदिषाहसं वाअंतरि
क्षमंतरिक्षमेवाभिजयतित्रिषाहसंचिन्वीततृतीयं चिन्वानः॥२॥त्रिषाहस्रोवाअसो
लोकौमुमेवलोकमभिजयतिजानुद्विचिन्वीतप्रथमं चिन्वानो गायत्र्येवेमं लोकमु
भ्यारौहतिनाभिद्विचिन्वीतद्वितीयं चिन्वानस्त्रिष्टुभै वांतरिक्षमभ्यारौहतिग्री
वद्विचिन्वीततृतीयं चिन्वानो जगत्सेवाभुं लोकमुभ्यारौहतिनाग्निं चित्वा रामा मुपेया
दयो नोरेतो धास्यामीति न द्वितीयं चित्वा न्यस्यस्त्रिधं॥३॥उपेया न तृतीयं चित्वा न
नोपेयादेतो वा एतं निधत्ते यदग्निं चिनुते यदुपेयादेतं सायं चेतो यो खल्वोदुरप्र-
जस्यंत घ्नोपेयादितियदेतः सिको वुपुदधातिते एव यजमानस्य रेतो बिभृतस्त
स्मादुपेयादेतसो स्कंदाय त्रीणि वा वरेतां स पिता पुत्रः पौत्रः॥४॥यदेरेतः सि

चीनुदध्यादेतौस्यविद्विद्यात्तिस्रउपदधातिरेतसः संतस्यादयंनवप्रथमारेतः सिग्नाग्नारुयंत
 स्मात्तथ्येतीमां पश्यंति वाचं वदं तैमं त्रिंक्षं द्वितीया प्राणो वा अंतर्क्षं तस्मान्नांतर्क्षं
 पश्यंति न प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा अंसौ तस्मात्तथ्येत्सु मूं पश्यंति चक्षुर्वा अंशे मां च ॥
 ५ ॥ अमूं चोपदधाति मनसा मध्यमा मेवां लोकां नानां कृत्वा अथो प्राणा नो मिष्टाय
 सो भर्तुं भिराशीर्दावसुभिस्तस्यैतदृष्ट्यवी तैर् विणेहमक्षीयेत्याहस्तुत शस्त्रेण
 वेतेन दुहेपितामातरिश्वा बिद्रा पृदा धा अ बिद्रा पुशिजः पृदानंतक्षुः सोमो वि-
 श्वं विन्नेतानेषु दृहस्पतिरुक्थामृदानिशं सिषुदि स्याहे तदा अग्नेरुक्थं ते नैवेन
 मनुशंसति ॥ ६ ॥ मिनुयात्तृतीयां चिन्वानस्त्रियं पौत्रैश्च वे सुप्त च ॥ ७ ॥ सूयते
 नाएषो ग्नीनां यउरनायां भिषते यदधः सादयेद्गर्भः प्रपादुका स्युरथो यथा

स्य

मा प्रोत्तियोगोक्तं न्येवं विद्वानेतमुग्निर्विनुते ॥ ३ ॥ आ धारत्रिष्टुभमिममेवैवंचत्वारिच ॥ ५ ॥ प्रजापतिरग्नि
 मैचिनुतसधुर पविर्भुत्वातिष्ठतंदेवा विभ्यतो नोपायंते ददौ भिरात्मानं द्यादयित्वा पायंते ददौ भिरात्मानं द्यादयित्वा
 ब्रह्मैवेव ददौ सि ब्रह्मण एतद्रूपं यत्क्षणाजिनं काष्ठा उपानहवुपमुंचते ददौ भिरात्मानं द्यादयित्वा
 मुपच रस्यात्मनो हि सौ ये देव निधिर्वा एष नि धीयते यदग्निः ॥ ११ ॥ अन्ये वा वे निधि मगुप्तं विंदंति प्रजा न वा प्रा
 नात्पुखा मा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां कुरुते गुप्त्या अथो खत्वा हुर्नो क्रम्येति क्रै सुखायदा क्र
 मे नि क्रै स्या आत्मानमपि दधात्तस्माना क्रम्ये पुरुष शी र्षे मुपे दधाति गुप्त्या थो यथा वृथा देतं नै जा
 पायेति तादृगेव तत् ॥ २ ॥ प्रजापतिर्वाग्निरेव दध्यंता यद्वर्णस्तस्यै एका अस्त्रा न्येतं ह वावत
 वा अथ

५५

दधि रभ्यनैवाचेंद्रीदधीचो अस्त्रभिरितियदिष्टकाभिरग्निं चिनोति सात्मानमेवग्निं चिनुते सा
 त्मा मुष्णिं लोके भवति य एवं वेद शरीरं वा एतद्गेतये चित्ते आत्मा वै श्वानरो यच्चित्तैवै श्वानरं जुहोति शरी
 रमेव स संस्कृत्य ॥ ३॥ अभ्यारौहति शरीरं वा एतच्च जमानः संस्कृते यद्गन्ति चिनुते यच्चित्तैवै श्वानरं
 जुहोति शरीरमेव स संस्कृत्यात्मनाभ्यारौहति तस्मात्तस्य नावद्यंति जीवने वेदेवानप्येति वै श्व
 नर्ये चापुरीषमुपदधातीत्यं अग्निर्वै श्वानरस्तस्यैषा चित्तिर्यपुरीषमग्निमेवैवै श्वानरं चिनुत एषा
 वा अग्नेः प्रिया तन्मर्थद्वै श्वानरः प्रियामेवास्य तनुं भवेहं धो ॥ ४॥ अग्निस्तत्संस्कृत्याग्निर्दरी
 च ॥ ५॥ अग्नेर्वै दीक्षया देवानिराजमाधुवंति स्तोराः त्रीदक्षितस्यात्रिपदा विराद्विरा
 जमाप्नोति षडा त्रीदक्षितस्यास्य द्वाः कृतवः संवत्सरः संवत्सरो विराद्विराजमा

हसवितृप्रसूतएवेनंब्रह्मणा देवताभिः शिषिच्युत्यन्नेस्यान्नेस्याभिषिच्यन्नेस्यान्नेस्यावेरु
 धेपुरुस्तास्यसंचमभिषिचतिपुरस्ताधिप्रतीचीनमंजुमघते शिषितोभिषिचतिशिषितोयंनमघतआ
 मुरवादनवस्त्रावयति॥३॥मुरवतएवास्माअं नाधेधात्यगेस्त्रासाम्राज्येनाभिषिचामीत्योहे
 षवाग्नेस्यस्तेनैवेनमभिषिचतिबृहस्पतेस्त्रासाम्राज्येनाभिषिचामीत्याहब्रह्मैवेदेवानांबृहस्पति
 ब्रह्मणेनैवेनमभिषिचतीदस्यत्वासाम्राज्येनाभिषिचामीत्योहंदिथमेवांसिनुपरिष्ठाद्धात्ये
 तत्॥३॥वैराजसूर्यस्यरूपंयएवंविद्वानग्निं चिनुतउभावेबलोकावभिजयति यश्चैराजस्त
 येनेजानस्ययश्चाग्निचितुंदस्यसुषुवाणस्यदशधेदियंवीर्यंपरापतन्ते वासोनामण्यासमं
 यजेतैदियमेववीर्यं संभृत्या संधत्ते॥४॥तएवानेस्त्रावयत्येतदृष्टाचचारिःशश्रु॥३॥ व
 सृज्रदोयावभिः सृज्रपाअरुणीभिः सृज्रसूर्य एतशेनसृजोषावृश्चिनादः सोभिः स
 २ भरंस्तुयतेवाएषमोग्निं चिनुतेग्निं चित्वा सौत्रामण्या

अ

रु

य

त्य

ज्वरग्नैर्वैश्वानरइडाभिर्घृतेन स्वाहा संवत्सरो वा अद्भ्यो मासा अया वा उषा अरुणी सूर्य एत श इमे अ
 श्विना संवत्सरो ग्नैर्वैश्वानरः पशव इडा पशवो घृतं संवत्सरं पशवो नु प्रजायंते संवत्सरे
 णैवा समं पशव्य जनयति दर्भस्तं वेजुं होतियता ॥१॥ वा अस्या अमृतं यदीर्यं तदृभां स्तास्मि जुहोति प्रै व
 जायते न्नादो भवति यस्येवं जुहोत्येता वेदेवता अग्नेः पुरस्ताद्वागास्ता एव प्रीणा सथो च क्षुरेवाग्नेः पुर
 स्तास्ताति दधात्यनैधो भवति एवं वेदापो वा इदमग्ने स छि लमासी स प्रजापतिः पुष्करपुष्पे वा तो भूतो
 लेलायसः ॥२॥ प्रतिष्ठा ना विंदत स एत दंपा कुट्याय म पश्यतस्मिन् नृग्निसचिनुत्तरि यमव भ
 ततो वै स प्रतिष्ठया पुरस्तादुपादधात्ता द्वौ भवत्सा प्राचीदिग्या रक्षिते उपादधात्ता सदक्षिणाः प
 क्षौ भवत्सा रक्षिदिग्या पश्चादुपादधात्ता सुदम भवत्सा प्रतीचीदिग्या मुत्तरत उपादधात्ता ॥३॥

सउत्तरः पृथ्वीभवसोदीची दिग्यामुपरिष्ठादुपादधातुमभवसोर्ध्वदिगियंवाअग्निः पंचेष्टकस्तस्मा
 ददस्यांखनं सभिष्टकां सुदं सभिष्टकां सर्वावाद्यं वयोभ्यो नत्तं दरोदीप्यते तस्मादिमां वपा
 सिनक्तं नाध्यासते य एवं विहानं निविजते प्रत्येव ॥५॥ तिष्ठस्यभिदिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्मा
 द्राक्षणा य सर्वा सु दिक्ष्व ध्रुवं स्वामेव तदिशमवै स्यां वा अग्निः कुलायं तस्मादापो
 ग्निर्हर्षकाः स्वा मेव तद्योनिं प्रविशंति ॥५॥ यदळे लांसउत्तरतउपादधादेवहा त्रिदश
 च ॥५॥ संवत्सरमुख्यं भूला द्वितीये संवत् आग्नेयमष्टाकपालं निर्बधेदैर्दमेकादशकपा
 लं वैश्वदेवं द्वादशकपालं बार्हस्पत्यं चतुर्वैष्णवं त्रिकपालं त्रितीये संवत्सरे भिजि
 तीये जेतयदष्टाकपाले भवत्यष्टाक्षरागाय आग्नेयं गायत्रं प्रातः स वनं प्रातः स

स्वर
 २१

य

वनमेवतेनहाधारगायत्रीं हं दोयदेकारशकपाकोभवसेकादशाक्षरात्रिष्टुगेद्वैष्टुभं माध्यंदिनं स
 वं नं माध्यंदिनमेवसर्वं नं तेनहाधारत्रिष्टुभं ॥ १ ॥ हं दोयद्वादेकपाकोभवति द्वादशाक्षराजगतीवे
 श्वदेवं जागते तृतीयसवनं तृतीयसवनमेवतेनहाधारजगतीं हं दोयद्वाहस्पत्यश्चरुर्भवति त्रं
 स्रुवेदेवानां बहस्पतिर्ब्रह्मेवतेनहाधारयैष्ट्यावस्त्रिकपाकोभवति यत्तौ वैविष्ट्युत्तमेवतेनहा
 धारयत्तृतीयसंवसरेभिजितायजतेभिजिसेयसंवसरसुख्यं विभतीममेव ॥ २ ॥ तेन लोकं स्पृ
 णोति यद्द्वितीयसंवसरेजिचिचुते तदरिश्ममेवतेन स्पृणोति यत्तृतीयसंवसरेयजते मुमेवतेन
 लोकं स्पृणोते तवैपरआटणारः क सीवाऽओशिजोवीतहथश्रायुसः स्वसदस्युः पोरुनु
 स्यः प्रजाकामाअचिचुतततोवैते सहस्रं सहस्रं पुत्रानेविंदत प्रपते प्रजयापशुभिः स्तां मात्र

तं

श्र

नापरास्यभातयोभवत्सुम् ॥११॥ वा आपस्तस्मादहिरवतातमभिषिचंति नार्तिमार्द्धितिसर्वमायुरित्यस्येता
उपधीयंते यउचेनाएवंवेदांनवा आपः पशव आपो न पशवो नृदः पशुमा भवति यस्येता उपधीयंते यउचेना
एवंवेदद्वादश भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणो वास्मै ॥२॥ अनुमवसं धेपात्राणि भवति पात्रे वा अन्नम
धत्ते स यो न्येवांनुमवसं धाद्वादश मासं पदं नमस्यथो पात्रा नृद्विधे ते यस्येता उपधीयंते यउचेनाएवंवेद
कुंभाश्च कुंभीभिधुना भवति मिधुनस्य प्रजात्ये प्रजया पशुभिर्मिधुनैर्जायते यस्येता उपधीयंते यउ
॥३॥ चैनाएवंवेदश्रुवा अग्निः सौ धर्युयजमानं प्रजाः शुचा र्पयति यदुपदधाति धुने मेवास्य शमयति
नार्तिमर्द्धिय धुर्युर्नयजमानः शमयति प्रजायते ता उपधीयंते पां वा एतानि हृदयानि पदेता आपो यदेता
अपु पदधाति दिव्या भिरवेनाः सः स जतिवर्षकः पर्जन्यः ॥४॥ भवतियोवा एतासाम् यतनं कृप्तिवेदाय
तनवा भवति कृत्येतेस्मा अनुसीतमुपदधात्येतद्वा आसाम् यतनमेवा कृप्तिर्ये एव वेदाय तनवा भव

प

तिक्त्वा ते स्मेदं रमं न्या उपरधाति च ते स्त्रोम ध्ये धृत्वा अं नुं वा इष्टका एतत्सर्वं वेसा क्षादं नुं यदेष्टव्यं र्थे दे-
 तं च रसुं पुद धाति सा क्षात् ॥ १॥ एवास्मा अं नुम वं रं धेम ध्युत उपरधाति म ध्युत एवास्मा अं नुं द धाति त स्मा
 न्मेतां न मद्यते बार्हस्पत्यो भवति ब्रह्मे वेदेवानां बृहस्पति ब्रह्म णो वा अं नुम वं रं धे ब्रह्म व च्छसम सि ब्रह्म व च्छ
 सायत्ने साहते जस्यी ब्रह्म व च्छसी भवति यस्यैष उपधीयते य उच्येन मे वं वेद ॥ ६॥ अमृतं मे स्मे जायेत य
 स्येता उपधीयते य उच्येन पुर्जन्य उपरधाति सा क्षा स्त स चैत्वारि २ शब्द ॥ २॥ भूतेष्टका उपरधा स्यत्रा न्वेव म
 त्युजीयते यत्र येनैव मृत्यु जीयते तत एवेतं भव यजेत तस्मादग्नि चि स वे मायुरेति सर्वं स्य म
 स्य वो वेष्टा तस्मादग्नि चिं नाभि चारि तैव प्रत्यगेन मभिचारि स्त एतस्स यते वा एष यो ग्नि चि नु ते
 देव सुवामेता निहवी २ षि भवं स्येता वेतो वेदेवानां २ सुवा स्त एव ॥ १॥ अस्मे स वा न्ययं ब्रंति
 त एन २ सुनं ते स वो ग्निर्विरण स वो राजसूर्य ब्रह्म स वा श्रित्यो देवस्य ता स नितुः प्रमुद्रत्या

स्मा

वलाया जगरा सुखं जया शयं न स्तेमैत्राम् लवेसितो मन्वेव सुजः कुंभीनसः पुष्करसहो लोहिता हिस्तेनाष्टाति
 शुक्तो येनाहसः ॥१॥ वलायाष्टादश ॥१४॥ पुरुषमृगश्चंद्रमसंगा धाकाले कारवाघाट स्तेवनस्य तीनामे
 प्यहैव शोरात्रियेपिकः स्विंकानीलशीष्णितैर्यमोधातुः कंकटः ॥१॥ पुरुषमृगोष्टादश ॥१५॥
 सोरीबलाकः श्योमपूरस्थेन स्तेमैधुर्वाणावसनाकपिंजला रुद्राणां तित्तिरीरोहितं दुणानीगोल
 ति काताअप्सरसाम रण्यायस्मुरः ॥१॥ सोयोष्टादश ॥१६॥ पुरुषतो वैश्वदेवः पितृनाम्यकुः कश
 स्तेनुमस्याअन्यवापोर्धमासानां मासांकश्यपः कपिबुद्धर्हसौहस्ते सिनीवा व्मेव हस्तेयशि
 सु ॥१॥ पुरुषतोष्टादश ॥१७॥ शकाभोमीपात्रः कशोमोधीलवः स्तेपि तृणांमृतु नो
 जहकासंनसुरायुकोपोनयोतठलकः शरास्तेनैर्त्रताः कंकुनाकुः सावित्रः ॥१॥ शकाष्टादश ॥
 १८॥ रुद्रोदः देवकुसः शकुनिः पिपिकातेरार्याये हरिणोमीरु तोत्रसोशार्गीस्तरक्षुः
 कृष्णः श्वोत्तरक्षोर्गभस्तइतरजुना नामये धंशो ॥१॥ रुद्रविंशतिः ॥१९॥ अलजआंत

रि सउदोभुः पुनसेपामदिसेहः ससचिरि द्राणेपेकी र्शगध्रः शितिकक्षीवा ध्रणसस्तेदि
 व्याघावाष्टिथ्याश्वानित् ॥१॥ अलुजोष्टादश ॥२॥ सुपुर्णः पार्जुन्योहः सोनूवौ वषट्
 रास्तेष्टाअपा मुदौ र्थमोक्षोपासः सिद्धोनेकुलो व्याघ्रः से मेहदायका मोयुपरस्वान् ॥१॥
 सुपुर्णोष्टादश ॥२॥ आग्नेयः कृष्ण ग्रीवः सारस्वतीमेषीवभुः सोम्यः पोष्ठाः श्यामः शिष्टो वा
 हस्पत्यः शिःमोवैश्वदेवेष्टादश ॥३॥ मातुलः कुन्माषेष्टादशः सहितो धोरामः सान्विजो वा
 रुणः पेलः ॥१॥ आग्नेयोदाविर्तिः ॥३॥ अश्वस्तुपरो गोमूगसे प्राजापत्या आग्नेयो कृष्णग्रीवो
 लोष्टोकोमशसुक्थो शितिष्ठो वाहस्पत्यो धात्रेष्टोदरः सोर्यो बलक्षः पेलः ॥१॥ अश्वः षोडश ॥३॥
 अग्नेयेनीकवतेरोहितो जिरजुन धोरामो सान्वि ज्रोपोष्टो रजतर्नाम निश्वदेवो पिशंगो तप
 रोमो रतः कुन्माषेष्टादशः कृष्णो जः सारस्वतीमेषी वारुणः कृष्णएक शितियासेत् ॥१॥ अग्ने
 येनीकवतेष्टा विष्टातिः ॥२॥ यदेकै नप्रजापतिः प्रे णानु यजुषा पो विश्वकर्माग्न आर्याहि सुनर्मा

मव जोगायत्रेणाग्नेउदधेसमीचीदायमुयुषावकायपुरुष भृगः सोरी पृषतः शक्रास्करलजः सु
पूर्ण आग्नेये भोगयेनी कवते चतुर्विंशतिः ॥२८॥ भदेवेन सपापीयाने तद्वा अग्नेः शिरो धनु
स्तदेवास्ते देवेषा अपानत्से श्वस्तूपरो दिर्षष्टिः ॥२९॥ हरिहि ओम् ॥ श्री ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ श्री गुरुभ्यो
नमः हरिहि ओम् ॥ हरिण्यवर्णाः शुचयः पावकायास्तु जातः कस्य पोयास्विंदः अग्निं यागर्भं
दधिरे विरूपास्तान् आपः शः स्यो ना भवंतु ॥ यासां शः जावरुपो याति मध्ये स स्यान्ते अवप श्यं जने
नां ॥ मधुश्रुतः शुचयो याः पावकास्तान् आपः शः स्यो ना भवंतु ॥ यासां देवादि विरूपांति भक्षं या अंत
रिक्षे बहुधा भवंति ॥ याः पृथिवीपय सो दंति ॥१॥ शक्रास्तान् आपः शः स्यो ना भवंतु ॥ शिवेन मा च शुषा
पश्यतापः शिवया तु नुवो पश्यत्यनुत्तमं मे ॥ सर्वा अग्नी रसुषदो हुवे नो मयि न चो बलु मो ज्ञो निधंत
॥ यद्दहः संप्रयती रहानंदता हते ॥ तस्मादनुद्योनामस्तु तावो नामानि सिंधवः ॥ यत्प्रेषिता वरुणेन
ताः शी भः समवेत्ता ॥२॥ तदा प्रोदिदो वो यती स्तस्मादपो अनुस्वन ॥ अपकामः स्पंदमाना अनी

कृतवोहिर्कै॥ उद्दोः शक्तिभिर्देवैः तस्माद्वाणीमवोहितं॥ एकैरेवोअप्यतिष्ठ रमानायथावशं॥ उद्दोनिषु
 मूर्हािरितितस्मादुदकमुच्यते॥ आपोभद्राघृतमिदं पयः आसुरग्रीवोमौ विभ्रत्यापुत्रताः॥ तीव्रोरसौमधु पचो॥
 ३॥ अरंगमआमा प्राणेनेसहवर्चसागन्॥ आदिमश्यास्युतवाश्रणोम्यामाघोषोग्दतिवाङ् आसो॥ मन्त्रैर्ज्ञानो
 अमृतस्य तर्हि हिरेण्यवाणा अलंघ्यदावैः॥ आपो हिष्ठा मयो भुवस्ता नूर्जदधातन॥ महेरणा युचक्षसे॥ यो
 वः शोलेमोरसः स्तस्य भाजयेते हनेः॥ उशतीरिचमातरः॥ तस्मा अरंगमामवोयस्यक्ष्मायजिन्यथ॥ आ
 पोजनयथावनः॥ दिविश्रयस्वांतरिक्षेयतस्वब्रह्मवर्चसमसिब्रह्मवर्चसायत्वा॥ १॥ उद्दति समवगूत मधु
 पचोमातरोद्वाविश्रतिश्च॥ १॥ अपांगृहीत्येतद्वावरेजस्ययं यद्ग्रहाः सवैर्गिर्वरुण
 वोराज सूर्यमग्निसवश्चित्यस्ताभ्यामेवस्यतेथोउभावेनकोक्तावभिजयतियश्चराजसूर्येनेजान
 स्ययश्चाग्निचित आपोभवंत्यापोवाअग्नेर्भातव्यायदपोगेरधस्तादुपदधातिभातव्याभिभूत्येभंवत्यात्स

पौनर्वसुः समुद्रोर्ध्वतपोनामस्तेषां वपुपरिगृहावर्षे नृवो वस्वान् व्याजमपार्थिवस्तेषां वदुह
 गृहाः ॥४॥ अंमं नृवो निमिषो वातनामं तेभ्यो वोनं स्तेनो मउ यंतु ते यद्विभो यश्च नो देष्टुं
 को जं भेदधामिह ता देवा अन्ये देवा अहता देव्यतां ग्निचिदेवाभाया श्रीणातिदधामधुमिश्रे
 णैता आहुती जुहोति भागाधेयै नैवेना श्रीणा स्यथोरव्योहुरिष्टं वा वेदेवा अहता ददति
 ॥५॥ अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैना श्रीणाती मंस्तनमूर्जस्वतंधयापां प्रयाति म
 ने सरिरस्य मध्ये ॥ उत्सं जुषस्य मधुमंतमूर्वसमु दियुः सदनमाविशस्व ॥ यो वा अग्निं
 प्रयुज्य न विभुं च तियथा श्वो युक्तो विमुच्यमानः भुध्यं नरा भवंत्येव मस्याग्निः पराभव
 तितं परा भवंतं यजमानो नु परा भवति सोऽग्निं जिह्वा लुहः ॥६॥ भवती मंस्तनमूर्ज
 स्वतंधया पा मित्या अस्य पूर्णां सुचं जुहोत्येष वा अग्नेर्वितो को विमुच्ये वा स्मा अं न म
 पि दधाति तस्मादाहुर्ध्वै न वेद यश्च न सुधा यः हवे वाजी सुहिलो दधा तीत्यग्निर्वा

स्थ

म
न

ववाजीतिमेवतप्रीणातिसरेनप्रीतःप्रीणातिवसीयाभवति॥६॥प्रतीचीदित्तस्यास्तेद्विषाय
 श्रानिहंपानामेहगृहाइतिवृक्षोवसीयाभवति॥१०॥इंदीयरातेसूक्तोवरुणापुराते
 चक्षोपमायरातस्यत्रभायरातेगवयःशार्दूलापुरातेगौरःपुरुषराजायमूर्धः
 प्रथ्येनस्यवार्तिकानीलंगोः क्रिमिःसोमस्यरातःकुलंगस्सिधोःशिःशुभारेहिम
 वेतोहस्ती॥१॥इंदीयाष्टाविंशतिः॥११॥मयुःप्राजापत्यरुद्रोहृदीक्ष्णोवृषदंश
 स्तेधातुःसरस्यैशारिःश्वेतापुनुषवाक्सरस्वतेशुद्धःश्वेतःपुनुष नागारुण्योऽजोनकु
 लःशक्रातेयोष्णावाचेत्रैः॥११॥मयुःस्त्रयोविंशतिः॥१२॥अपानस्यैजुषो न
 क्रोमवरःकुलीनयुःसेनूपारस्य वाचेपैग राजोभगायकुषीर्तिकआतीवाहसा
 र्वि दानेनोयव्यादिभ्यश्चक्रवाकः॥११॥अपामेकांनविंशतिः॥१३॥

मेदीक्षयापेलाग्नउपसद्विरपेलाग्नसुत्ययापेलाग्नदक्षिणाभिगपेलाग्नवभृथेनापेलाग्नवशयापेला
 ग्नस्वगावारेणस्योहेषावाअग्नेराभिस्तयेवैनमाप्नोति॥५॥एदियापुरउत्तराक्षनुस्तदग्नयआहाष्टो
 च॥६॥गायत्रेणपुरस्तादुपधेतेप्राणमेवास्मिदधातिबह इयंतुराभ्यापुष्टौवोजएवास्मिद
 धासृत्वस्वायेतायजिरेनपुब्रमुष्टेवप्रतिनिष्ठतिपृष्टेरुपतिष्ठतेतेजोवैष्टानितेजएवास्मिदधा
 तिप्रजापतिरग्निमसृजतसोस्मास्तृष्टःपरौडुतंवारवृतीयेनावारयततद्वारवृतीयस्यवारवृती
 यत्वश्यैतेनश्येतीअकुरुततत्प्रेतस्यश्येतुलं॥१॥यद्वारवृतीयेनोपतिष्ठतेवारयतएवेनश्यैतेनश्ये
 तीअकुरुतेप्रजापतेहृदयेनापिपुक्षंप्रत्युपतिष्ठतेप्रमाणमेवास्यगच्छतिप्राच्यास्तादिशासादयामिगायत्रेण
 दसानिनादेवतयाग्नेश्वरीष्णाग्नेशिराउपदधामिदक्षिणयास्तादिशासादयामित्रेष्टुनब्रह्मसंज्ञेणदेवतयाग्नेः मे
 पुक्षेणग्नेःपुक्षमुपदधामिप्रतीच्यास्तादिशासादयामि॥२॥जागतेनब्रह्मसंज्ञेणदेवतयाग्नेःपु
 क्षेणग्नेःपुक्षमुपदधाम्युदीच्यादिशासादयाम्यानुष्टुभेनब्रह्मसंज्ञेणदेवतयाग्नेः
 त्वा

पं.स.५

५५

वा

रष्टेनात्रेः

पुं क्षेणाग्नेः पक्षमुदधा म्युर्ध्वात्वादिशासादयामि पादौ न बंदसा बहस्पतिना देवतयाग्नेः पृष्ठमुद
धामियोवाअपात्मानमुत्तिचिनुते पात्मानमुत्तिहोवे भवति यस्मात्मानं चिनुते सात्मानमुत्तिहोवे भव
त्यात्मेष्टका उपरधात्पेष अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मानमुत्तिहोवे भवति यत्वेदे ३॥
श्वेत्त्वं प्रतीच्यात्वादिशासादयामि यस्मात्मानं चिनुते दाविंशतिश्च ॥ ८ ॥ अग्ने उरध्वेया
तर्पुर्धुवा नामृतयो नो मृडु तस्यास्ते न मृस्त स्यास्त उपजीवंतो भूयास्माग्ने दुध्रगस्य विंशति व
न्यथा तर्पुर्धुवा च वा एते ग्नयो यचित य उरध्वे वनामं प्रथमो दुध्रः ॥ १ ॥ द्वितीयो गस्यस्त
तीयः ४ विंशतिश्चतुर्थो वन्यः ४ पंचमस्तेभ्यो दाहुतीर्न जुह्यादध्वर्धुं च यजमानं च प्रदेह्युये
देता आहुतीर्जुहोति भागधेये नैवेनां बभूवति नातिमार्हस्य ध्वर्धुने यजमानो वा आसन्न
सोऽप्राणो ह्योश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रं बाहुबोर्बले मूखो रोजो रिष्टा विश्वाभ्यगता नि तनुः ॥ २ ॥
नामृतयो नो मृडु तस्यास्ते न मृस्त स्यास्त उपजीवंतो भूयास्मपं ४

य

ॐ

५५

ति

ध्रु
तनुनामे सह नमस्ते अस्तु मामाहि २ सीरपवा एतस्मात्प्राणाः क्रामंतियोगिनि चिन्वन्नामेति वा
आ सं नृ सोः प्राण इत्याह प्राणानेवा सं धनेत्येह दो अगेनो यो अपुय ओषधीषु यो ह दो विश्वा भुवना
विवेश ते स्मै ह दाम न मो अस्वाह भागा वा अन्ये ह दौ ह विभीगाः ॥ ३१ ॥ अन्ये शत रु द्रीय २ ह न ग्रा बी ध्रु
कं च रु मे ते न य जु पा वर मा या मिष्ट का या नि र द्या द्वा ग धे र्ये नै वे न २ श म य तित स्य ले रं त रु द्रीय
२ ह त मि त्या ह र्य स्यै त र गे नो क्रिय त र ति व स व स्त रु द्रेः पुर स्ता पां लु पि त र स्ता य म री जा नः वि
त मि र्द क्षि ण तः पो त्ना दि त्या स्ता वि भ्वै र्द वैः प श्वा त्पां लु धु तान स्ता मा रु तो मू रु दि
रु त्तर तः पो तु ॥ ४ ॥ देवो त्ते इ ज्ये ष्ठा वरु ण रा जा नो ध स्ता चो परि ष्ठा अ पां तु न वा ए ते नै पू तो
न मे ध्यो न प्रो क्षि तो य दे न म ते प्रा ची न प्रो क्ष ति य स्तं चि त म ज्ये न प्रो क्ष ति ते न पू त स्ते न मे ध्य स्ते
न प्रो क्षि तः ॥ ५ ॥ दु प्र स्त न र्हे वि भी गाः पा तु द्वा त्रि २ श च ॥ १ ॥ समी ची ना मा सि प्रा ची दि न्क स्य
स्ते ग्नि र धि प ति र सि तौ र क्षि ता य आ धि प ति र्य श्वे गो ष्ठा ता भ्यां न म स्ते नौ म उ य तां ते य दि भा

पं.स.५

५६

च

यश्च नो देष्टितं वां जं भैद धाम्यो जुस्विनी नामासि ह क्षिणा दित्त स्या स्तुन्दो धिपतिः प्रहोनुः प्राचीना
मासि प्रतीदित्त स्यस्तो ॥१॥ सोमो धिपतिः स्वजौ नुस्त्वावा नामास्युदीची दित्त स्या स्तेवरुणो धिपतिः
सिरश्चिराजिर धिपतिः ली नामासि बहूती दित्त स्या स्ते बहस्पतिर धिपतिः श्विनो वशिनी नामा
सी यं दित्त स्या स्ते यमो धिपतिः नृत्मा वीरि वीरि क्षितायश्चा धिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां
नमस्तो नो भूदयतां ते यं दिष्वायश्च ॥२॥ नो देष्टितं वां जं भैद धाम्यो तावे देवता अग्निं चित्त
रक्षन्ति ताभ्यो यदाहूतीर्न जुह्याद ध्वर्युच यजमानं च ध्यायेत्तु र्यदेता आहूती जुहोति भागधेयेने
वेनां ब्रमयति नार्तिमार्क स ध्वर्युर्न यजमानो हेतयो नाम स्तुतेषां वः पुरोगृहा अग्निर्व इष
वः स विष्णोर्न विष्णो नाम ॥३॥ स्तुतेषां वेदक्षिणा गृहाः पितरो वृषवः सर्गरो वज्रिणो ना
मस्तुतेषां वः पश्चाद्गृहाः स्वप्नो वृषभोग देरो वस्त्रावा नो नामस्तुतेषां वः उत्तराद्गृहा आ

५६

సమస్తాత్మన ప్రతీతిః —————
 అత్యంతాదృశ్యతాం ప్రథమ మానుషా
 వసాయం సప్తమాంశాలిన్తాః వివరి
 యోగిన తం సూరి తే తద్వివిధ శైవ్య లోక తవిష్ట
 ప్రాంతం ప్రథమం నంబు వసాయం కౌమర్య
 తిః సప్త వంశాల మరాణాం అర్థం వర్త వసాయ
 యుగమర్త తే విచార మాణాని సంగతాం సప్త
 తే త్విత్త వారావళిః దేహావృత శాదృశ్య ప్రచార
 మాణాని ర్థమే వే వసాయం కౌమర్య తా మే

తత్రనంశయసంభవతీతనపుథామృతంబు
సంశయవిదననాశితచనపుబబ్బరెదెదల
తాత్పర్యనప్రవంపెనామూలనిసలగవిత్రెగా
గలనంపియపుతనూనంతులనల
ప్రతిపక్షకీయావలనవిక్రయాంశులనీవ
సంయంనామలత్యంపెనామిశ్రయేన్దు
తూనాగలగలతపంతప్రసక్తంపూను
వలనూయనానృపతివలనంపనూదేలి
ప్రసిద్ధిపనామనమపితల్యామన.

णोः क्रमोऽस्य भिः शसिहात्रैषु भुंछंद आरोहंतं क्षमनु विक्रमस्वनिर्भ
क्तः स यं द्विषो विषेणोः क्रमोऽस्य रातीयतो हंता जागृतं छंद आरोह
दिवमनु विक्रमस्वनिर्भक्तः स यं द्विषो विषेणोः ॥ १ ॥ क्रमो
सि शत्रूयुतो हंतानुष्णु भुंछंद आरोहदिशो नु विक्रमस्वनिर्भ
क्तः स यं द्विषमः ॥ अक्रंददं भिस्तनयं निवृद्धोः क्षामारे रिहद्दी
रुधः संसृजन् ॥ स ध्यो जज्ञानो विहीमि धोरव्यदारो दसी भानु
ना भाल्यंतः ॥ अग्नेऽभ्यावर्ति न्नु भिन्न आवर्त स्वायुषा वर्चसा स
भ्यामेधया प्रजया धनेन ॥ अग्ने ॥ २ ॥ अंगिरः शतं तं संत्वा
जतः सहस्रं तउपावतः ॥ तासां पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्ट

॥१५॥

माकृधिपुनृथर्नोरयिमाकृधि॥पुनरूर्जानिबर्तुस्वपुनर्गृष्टा
युषा॥पुनर्नःपाहिविश्वतः॥सहरय्यानिवर्तस्वाग्नेपितृस्व
धारय॥विश्वस्त्रियाविश्वतस्परि॥उदत्तमवरुणपाशम्
स्मदवाधुम॥३॥विमध्यमःश्रथाय॥अथावयमादित्यव्रते
तवानागसोअदितयेस्याम॥आत्वाहर्षमंतरभूध्रुवस्तिष्ठा
विचाचलिः॥विशस्त्वासर्वावांछंस्वस्मिन्नाष्टमधिश्रय॥
अग्नेबृहन्नुषसामूर्ध्वोअस्त्वांनिर्जग्मिवांतमसोज्योतिषा
गात्र॥अग्निमानुनोरुशतास्वर्गआजातोविश्वासद्मान्य
प्राः॥सीदत्वंमातुरस्याउपस्तेविश्वान्यदेवयुनानिवि

॥१५॥

॥१५॥

हान्। मैनामूर्चिषामातपसा मिश्रुशुचोत्तरस्याः शुक्रज्योति
र्विभोहि। अंतरंगेरुचात्वमुरवाये सदनेस्व॥ तस्यास्त्वहं हरसा
तपं जातवेदः शिवो भव॥ शिवो भूत्वा मह्यमग्नेथोसीदशिव
स्त्व॥ शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वायोनिमिहासदः॥ हः सः शु
चिषद्वसुरंतुरिक्षुसधोतावेदिषदतिथिदुराणसव॥ नृषद्वर
सद्वतसध्यामसद्वजागोजाकृतजाअद्विजाकृतंबहव॥ ५॥
दिवमनुविक्रमस्वनिर्भक्तः सयद्विष्णोविष्णोर्धनेनाग्नेथम
मस्याः शुचिषस्योडशच॥ १॥ दिवस्पतिप्रथमजं जेअग्निरस्म
द्वितीयं परिजातवेदाः॥ तृतीयं मपुनमणाअजस्वमिंधान

॥१६॥

दि

एनंजरतेस्वाधी॥ विद्याते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्याते सप्तविभु
तं पुरुत्रा॥ विद्याते नाम पदमगुहाय विद्यात मुत्सयत आजुगंथी॥
समुदेत्वा नृमणा अस्वत नृचक्षोर्दधे दिवो अग्ने उधे न॥ तृतीये
त्वा॥ १॥ रजसितस्त्रिवांसं समतस्य यो नो मदिषा अहिं च नृ॥
अकंददग्निस्तनयं निवृद्धोः क्षामारे रिह द्वीरुधः समं जन॥
सद्योजज्ञानो विही मिथोरव्यदारो दसीभानुना भात्यंतः॥ अग्नि
व्यावको अरतिः सुमेधाम तेषु अरमतो विधायि॥ इयार्तिधु
ममरुषं भारिषु दुक्षु क्रेण शो विष्वाद्यामि नक्षत॥ विश्वस्य क्रेतु
र्भुवनस्य गर्भो आ॥ २॥ रोदसी अपृणा जायमानः॥ वीजं चि

॥१६॥

३

दद्विमाकिनस्य गायं जनाय दक्षिणमथ जंतुपंच॥ श्राणामुदारोधरुणो
रयीणां मनीषाणां प्रापणः सोमगोपाः॥ वसोः सुनुः सहसो अश्वरा
जा विभात्यग्रषसामिधानः॥ युस्ते अद्य कृणवद् इदं शौचं पूषं देवघ्न
तव तमग्ने॥ प्रतन्तय प्रतरां वस्यो अछा भिद्यन्त देवभक्तं या विष्ट॥
आ॥ ३॥ तं भजसो अश्वसेधग्रउक्थउक्थ ओ भजेशस्यमाने॥
प्रियः सूर्ये प्रियो अग्राभं वात्युजातेन भिनददज्ज नित्वैः॥ त्वाम
मेयजमाना अनुद्यन्ति श्वावसूनि दधिरे वायैणि॥ त्वया सह इ
विणमिच्छमाना ब्रजं गोमंतमुशिजो विवक्षुः॥ दृशानोरुक्मउ
रुव्याव्यद्योदुर्मर्षमायुः श्रियेरुच्यते॥ अग्निरमृतो अभवद्द्वयो

॥१७॥

भिर्यदेनंघोरजनयत्सुरेताः॥॥॥तृतीयेत्वागर्भआयविष्टाय
विष्टायत्रवारिच॥॥॥॥अंनपतेन्नस्यनोदेह्यनमीवस्यशु
ष्मिणः॥प्रप्रदातारंतारिषुर्जन्तोधेहिद्विपदेचतुष्पदे॥उद
त्वाविश्वेदेवाअग्नेभरंतुचित्तिमिः॥सनोभवशिवतमःसु
प्रतीकोविभावसुः॥प्रेदयेज्योतिष्मानयाहिशिवेभिरचि
भिस्त्वं॥बृहद्भिर्मानुभिर्मासंन्माहिःसीस्तनुवाप्रजाः॥
समिधाग्निद्वस्यतघृतेवेधयनातिथिं॥आ॥१॥अ
स्मिन्नुव्या जुहोतन॥प्रप्रायमभिर्भरतस्यश्रृंण्वेविय
त्सूर्योनिरोचतेबृहद्भाः॥अभियःपूरुषतनोसुतस्तेदीदा

॥१७॥

यदेव्योअतिथिः शिवोनः॥आपोदेवीःप्रतिगृहीतभस्मेतस्योने
कृणुध्वंसुरभावुलौके॥तस्मैनमंतांजनयःसुपत्नीमोतेवपुत्रं
विभूतास्वेन॥अश्वयेसधिष्ठव॥२॥सोषधीरनरुध्यसे॥गर्भे
संजायसेपुनः॥गर्भेअस्योषधीनांगर्भोवनस्पतीनांगर्भोविश्व
स्यभूतस्याग्नेगर्भेअपामसि॥प्रसद्यभस्मानायानिमपश्च
पृथिवीमग्ने॥संसज्यमातृभिस्त्वज्योतिष्मान्युनरासदः॥पु
नरासद्यसदनमपश्चपृथिवीमग्ने॥शेषेमातुर्यथोपसेतुरस्या
ंसिवतमः॥पुनरुजा॥३॥निवर्तस्वपुनरग्नदूषायुषा॥पु
नर्नःपाहिबिष्वतः॥सहरय्यानिवर्तस्वाग्नेपितृस्वधारय॥

॥१८॥

विश्वप्तिनया विश्वतस्य रि॥ पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवः समिधतां
पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथयज्ञैः॥ घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व सत्याः
संतु यजमानस्य कामाः॥ बोधानो अस्य वचसोऽश्वि किं धियवि
ष्टमं हि ष्टस्य प्रभृतस्य स्वधावः॥ पयित्वेऽनुत्तोगणाति
वृं दारुस्ते तनुववंदे अग्ने॥ स बोधिसुरिर्मघवावसुं दावावसुपतिः॥
युयोध्यस्मदेषांसि॥ ॥ ॥ आतवो जनुषोऽश्व॥ ३॥ १३॥ अपे
तवीत विचसर्पतातो ये त्रस्तु पुराणो ये च नूतनाः॥ अदादितं
यमो वसानं पृथिव्या अक्रंन्निमं पितरो लोके मरुते॥ अग्नेर्भ
स्मास्यग्नेः पुरीषमसि संज्ञानमसि कामधरणं मयिते कामध

॥१८॥

रणं भूयात् ॥ संयावः प्रियास्तनुवः संप्रिया हृदयानिवः ॥
आत्मा वो अस्तु ॥ १ ॥ संप्रियः संप्रियास्तनुवो मम ॥ अयं सो
अग्निर्यस्मिन् सोम मिद्रः सुतं दधे जठरे वा वशानः ॥ सदस्मि
यवाजुमत्यन्ने सप्तिः ससवात्संस्तूयसे जातवेदः ॥ अग्नेदि
वो अर्णमच्छा जिगास्य छादे वाऽऽनुचिषेधि धियायाये ॥ याः
परस्तादो च ने सूर्यस्य याश्च वस्तादुपतिष्ठंत आपः ॥ अग्नेय
ते दिविवर्चः पृथिन्याय दोषधीषु ॥ २ ॥ अप्सु वायजत्र ॥ ये
नांत रिक्षमुवाततथ त्वेषः सा भानुरणवो न च क्षाः ॥ पु
रीष्या सो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः ॥ जुषंतां हव्यं

॥१९॥

॥३॥

अ॥

माहुतमनमीवाइषोमहीः॥ इडामग्रेपुरुदःसःसनिंगोःशश्वत्त
मःहवमानायसाधा॥ स्यान्नःसुनुस्तनयोविजोवायेसातसुसु
तिर्भूत्वस्मे॥ अयंतेयोनिर्भूत्वियोयतोजाताअरोचथाः॥ त
जानन्त॥ आरोहाथानोवर्धयारथिं॥ चिदसितयादेवतयांगि
रस्वध्रुवासीदपरिचिदसितयादेवतयांगिरस्वध्रुवासीदलोकं
पृणक्षिद्रपृणाथोसीदशिवात्वा॥ इडाग्रीत्वाबहस्यतिरस्मिन्तो
नावसीषदन्॥ ताभस्यसूददोहसःसोमःश्रीणंतिपश्वयः॥
जन्मं देवानां विशस्त्रिधारोचनेदिवः॥ ताभस्त्वोषधीषुजानं
नष्टाचत्वारिंशश्च॥ ॥१॥ ॥१॥ समितुःसंकल्पेथाःसप्रियो

आग्र

॥१९॥

रोचिष्णुसुमनस्यमानौ॥ इषमूर्जमभिसंवसानौ संवांमनाः॥ सिसं
तासमुच्चित्तान्याकरं॥ अग्नेपुरीष्याधिपाभवात्वनः॥ इषमूर्जं यज
मानायधेहि॥ पुरीष्यस्वमग्नेरयिमान्युष्टिमाः॥ असि॥ शिवाः कृ
त्वादिशः सर्वास्वांयोनिमिहासेदः॥ भवतन्तुः समनसो समो क
सो॥ ३॥ अरेपसो॥ मायज्ञेः हिः सिष्टमायुजपतिजातवेदसो
शिवो भवतमुद्यनः॥ मातेवपुत्रैपथिवीपुरीष्यमग्निः सस्वेयो
नावभारुरवा॥ तां विश्वे देवेर्कृतुभिः संविद्यनः प्रजापतिर्विश्वक
र्माविमुंचतु॥ यदस्य पारं रजसः शुक्रं ज्योतिरजायते॥ तन्नः प
र्षदतिद्विषो नैवैश्वानरस्वाहा॥ नमः सुते निर्ऋते विश्वरूपे॥ २॥

॥२॥

त

षा

अयस्मयं विचृता बंधमेतं ॥ यमेन त्वयं म्यासं विद्या नोत्तमं न्नाकम
धिरोहयेमं ॥ यत्ते देवी निर्ऋतिरा बंधदामग्री वा स्वविचृत्यं ॥ इ
दं तो विष्णुम्यायुषे न मध्यादथा जीवः पितु मधि प्रमुक्तः ॥ यस्य
स्तस्याः क्रूर आस जुहो म्येषां बंधानमवसर्जनाय ॥ भूमि रिति
खाजना विदुर्निर्ऋतिः ॥ ३ ॥ इति त्वाहं प रि वे द विश्वतः ॥ असु न्
तमय जमान मिच्छ स्तेन स्य त्यांत स्कर स्यान्वेषि ॥ अन्य मुस्मदिष्ण
सा त इत्या न मो दे निर्ऋते तुभ्य मस्तु ॥ देवी महं निर्ऋ ति वंद मानः
पिते व पुत्रं द स ये व चो मिः ॥ विश्वे स्य जाय मान स्य वे द शिरः
शिरः प्रति सूरी विचष्ट ॥ निवेश नः स ग म नो व सु ना विश्वा रुपा ॥ २० ॥

मिचषे॥॥॥शचीमिः॥देवदेवसवितासत्यधर्मेदोनतस्तेसमरेपथी
नां॥संवरत्रादधातननिराहावाकृणातन॥संचामहकअवटमुद्रिण
वयंविश्वाहादस्तमक्षित॥निष्कृताहावमवटःसंवरत्रःसुषेचनं॥
उद्रिणःसिचेअक्षित॥सीरायुजंतिक्वयोयुगावितन्वतेपथम्॥
धीरादेवेषुसुमन्त्रा॥युनक्तसीरावियुगातेनोतकतेयो नौवपते
हा॥५॥बीजं॥गिराचःशुषिःसभरअसंनोनेदीयइ प्यापक
मायतु॥लंगलेपवीरवःसुशेवःसुमतिस्सरा॥उदित्कषतिगा
मविप्रफव्यंचपीवरी॥प्रस्थावदथवाहनं॥शुनंनूःफालावितुद
तुभूमिःशुनंकीनाशाअभियंतुवाहान्॥शुनपजन्योमधुनापये

५

॥२१॥

भिःशुनासीराशुनमस्मासुधत्तं॥ कामं कामदुघेधुश्च मित्राय
वरुणा यच॥ इद्रायाग्रयेपूषाओषधीभ्यः प्रजाभ्यः॥ घृतेन स
तामधुना समक्ता विश्वे देवैरेनुसता मरुद्भिः॥ दुर्जस्वती पयसा
पिबन्वमानास्मात्सीते पयसाभ्याववृत्त्वा॥ ६॥ समौ कसौ विश्वर
पविदुर्निर्ऋतिरभिचष्ट इह मित्राय द्वाविंशतिश्च॥ ५॥ २३॥
याजाताओषधयो देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा॥ मंदा मिव भूणा मुहः श
तं धामानि सप्तच॥ शतं वो अंबुधामानि सहस्रमुत वारुहः॥ अथ
शतक्रत्वो यूयमिममे अगदकृत॥ पुष्यावतीः प्रसूवतीः फलि
नीरफला उता॥ अश्वो इव सजित्वरी वरुधः पारिष्ठावः॥ ३०॥

॥२१॥

व

धीरितिमातरस्तदोदेवीरुपब्रुवे॥रपाःसि विघ्नतीरितरपः॥१॥
वातयमानाः॥अश्वत्थेवोनिषदनंपर्णेवोवसतिःकृता॥गोभाज
इत्किलासथयत्सनवथपूरुषं॥यदहंवाजयन्निमाओषधीर्हस्त
आदधे॥आत्मायक्ष्मस्यनश्यतिपुराजीवगृभोयथा॥यदोषध
यःसंगच्छंतेराजानःसमिताविवा॥विप्रःसउच्यतेभिषगृहोहा
मीवचातनः॥निष्कृतिर्मानामवोमाताथायूयःसुसंकृतीः॥
सराःपतत्रिणीः॥२॥सुनयदामयतिनिष्कृते॥अन्यावोअन्याम
वत्तुन्यान्यस्याउपावता॥ताःसर्वाउंषधयःसंविदानाइदंमेप्रा
वतांचः॥उच्छुभाओषधीनांगावोगोष्ठादिवेरते॥धनःसंनिष्यं

॥२२॥

नं

तीनामात्मानंतवंपुरुष॥अतिविश्वोःपरिष्ठास्ते नदेववृजमक्रमः॥
ॐषधयः प्राचुर्व्यवृर्यकिंचितनुवांरपः॥याः॥३॥तुआतस्तेरा
त्मेयाओविविशःपैरुःपरुः॥तोस्तयेक्ष्मंविबाधंतामुग्रोमध्यम्
शीरिव॥साकंयेक्ष्मप्रपतत्येनेनकिंकिरीविना॥साकंवातस्य
ध्राज्यासाकेनस्यनिहाकया॥अश्वावतीःसोमवतीमूर्जयंतीमु
दोजसं॥आवित्सिर्सर्वाॐषधीरस्माअरिष्टतातये॥याःफुलि
नीर्याअफलाअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः॥बृहस्पतिप्रसूतास्तानि
मुंचेत्तदहसः॥४॥याः॥५॥ॐषधयःसोमराज्ञीअविष्टाःपृथिवीम
नु॥तासांत्वमस्युत्तमाज्जणोजीवातवेसुवा॥अवपतंतीरवदंदि

॥२२॥

वओषधयःपरि॥यंजीवमश्रवामहेनसरिष्यातिपूरुषः॥याश्चे
दमुपशृण्वंतियाश्चदूरंपरागताः॥इहसंगत्यताःसर्वेअस्मैसंधत्ते
भेषजं॥मावोरिषत्स्वनितायस्मैचाहंरवनामिवः॥द्विपञ्चतुष्यदस्मा
कःसर्वमस्तुनातुरं॥ॐषधयःसंवदंतेसोमेनसहराशो॥यस्मैक
रोतिब्रह्मपास्तुराजंन्यारयामसि॥१॥रपःपतन्निषीर्याअहं
सोयाःरवनामिवोषादशच॥२॥॥मानोहिंसिज्जनितायःपृ
थिव्यायोवादिवसुत्यधर्माजुजान॥यश्चापश्चद्राबृहतीजेजान
कस्मैदेवायहविषाविधेम॥अभ्यावर्तस्वपृथिवि युजेनपथसा
सह॥वृषांतेअग्निरिष्टितोवसर्पतु॥अग्नेयत्तेशुक्रंयच्चंद्रंयत्पूतं

॥२३॥

यद्यज्ञियं॥ तद्देवेभ्यो भिरामसि॥ इषमूर्जमहमितया॥ १॥ ददन्
तस्य धास्ते अमृतस्य योनेः॥ आनो गोषु विश्वोषधीषु जहामिसे
॥ २॥ दिम निरामसीवा॥ अग्ने तव सावा वयो महि भ्राजं त्यर्चयौ विभा
वसो॥ बृहद्भानो शवसा वाजमुत्ख्य दधासि दापुषे कवे॥ इरज्जं
न्ने प्रथयस्व जंतुभिरस्मे राये अमर्त्य॥ सदं शतस्य वपुषो
विराजसि पृणक्षि सानुसि रयिं॥ उर्जे न ज्ञात वेदः सुशस्तिषि पा
मे दस्व॥ ३॥ धीतिभिर्हितः॥ त्वे इषः संदधुर्भूरिरेतसः श्वित्रो मयो
वामजाताः॥ पावकवर्चाः श्रुक्वचो अनूनवचो उदियर्षिभानुना॥ ४॥
पुत्रः पितरा विचरन्नुपावस्यु भे पृणक्षि रोदसी॥ ऋतावानं महि

पंविश्ववर्षणिमिन्द्रः सुमनाय दधिरेपुरो जनाः ॥ श्रुत्कर्णः सुप्रथ
स्तमं त्वागिरा देव्यं मानुषायुगा ॥ निष्कः तारमध्वरस्य प्रचेतसं ह
यंतं राधसे मुहे ॥ रातिभ्रुगणामुशिजं कविक्रतुं पृणक्षिसानुसिं ॥
॥ ३ ॥ रथिं ॥ चितस्त्वं परिचिते उर्ध्वचितश्च यध्वंतया देवतया गिर
स्वधुवासीदत ॥ आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोमं वृष्यायं ॥ भ
वावाजस्य संगुथे ॥ संतेपयांसि समुयंतु वाजाः संवृष्यायान्य
भिमातिषाहः ॥ आप्यायमानो अमृतो य सोमदि विश्ववागुंस्युत
मानिधिषा ॥ भ ॥ आसंदस्व सानुसिमे कान्तं च त्वादिं रात्रौ ॥ ॥ ३ ॥
अभ्यस्त्रादिश्वाः पतना अरातीस्तदुगिरा हतदु सोम आह ॥ बृह

॥२४॥

स्पतिः सविता तं नम आहूषामाधात्सुकृतस्य लोके ॥ यदक्रंदः प्रथ
मं जायमान उद्यंत्समुद्रादुत्तवापुरीषात् ॥ श्येनस्य पक्षा हरिणस्य
बाहु उपस्तु तं जनिमतस्त अर्वन् ॥ अपां पृथुष्ठमसि यौ निरग्रेः
समुद्रमभितः पिन्वमानं ॥ वर्धमानं मुहुः ॥ १ ॥ आचपृष्करं दि
वो मात्रयावरिणा प्रथस्व ॥ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्तादिसमि
तः सुरुचो वेन आवः ॥ सबुध्निर्या उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च यो
निमसतश्चाविवः ॥ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्नेर्भूतस्य जातः प
तिरेक आसीत् ॥ सदाधार पृथिवीं द्यामुत्तेमां कसे देवा यद्
विषाविधम ॥ इष्टाश्चस्कदष्टथिवीमनु ॥ २ ॥ द्यामिमंचयो

॥२॥

निमनुयश्चपूर्वः॥तृतीयं यो निमनु संचरं तं द्रुसं जुहोम्यनुसत
होत्राः॥नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये केचपृथिवीमनु॥ये अंतरिक्षे ये
दिवितेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥ये द्यौर्लोचने दिवो ये वासुर्यस्परश्मि
षु॥येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥या इषवो या तुधा
नानां ये वा वनस्पती रनु॥ये वा वटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो न
मः॥३॥महो नु या तु धानानामेकादश च॥८॥३५॥ध्रुवा सि
धरुणास्ततो विश्व कर्मणा सुकृता॥मात्वा समुद्र उद्धधीन्मा
सुपर्णो व्यथमाना पृथिवी दृष्ट्वा॥प्रजापतिस्त्वासा दय
तुष्टि व्याः पृष्ठे व्यच स्वती प्रथं स्वती प्रथो सि पृथिव्यसि

॥२५॥
य

भरसिभमिरसस्यदितिरसिविश्वधायाविश्वस्यभुवन
स्यधृत्रयेथिवीयछपथिवीदृहपथिवीमाहिंसीवि
श्वसेमप्राणायापानाव्यानायोदानोयप्रतिष्ठाये॥१॥च
रित्रायाग्निस्वाभिपातुमद्यास्वस्त्वाछदिषाशंतमेनत
यादेवतयागिरस्वध्रुवासीद॥कांडाकांडात्परोहतीप
रुषःपुरुषःपरि॥एवोनोद्वेप्रतनुसहस्रेणशतेनच॥य
शतेनप्रतनोषिसहस्रेणविरोहसि॥तस्यास्तेदेवीषके
विधेमहविषावयं॥अषाढासिसहमानासहस्वारातीःस

॥२५॥

हस्वरातीयतः सहस्रपतनाः सहस्रपतन्यतः ॥ सहस्रवीर्य
॥ ३ ॥ असिसामाजिन्व ॥ मधुवाताः कृतायुते मधुक्षरं तिसिंध
वः ॥ माध्वीर्नः संत्वोषधीः ॥ मधुनक्तं मुतोषु मधुमत्याशि
वृक्षजः ॥ मधुघोरस्तुनः पिता ॥ मधुमान्नोवनस्पतिर्मधु
माः अस्तु सूर्यः ॥ माध्वीर्गवो भवतुनः ॥ महीद्योः पृथिवी
च नदमंयुर्जमिमिक्षता ॥ पिपृता नो भरीमभिः ॥ तद्विष्णोः
परमं ॥ ३ ॥ पदं सदा पश्यति सूर्यः ॥ दिवी वचधुगतं
त ॥ ध्रुवासिपृथिवि सहस्रपतन्यतः ॥ स्यूतो देवेभिरुमते
नागाः ॥ यास्ते अग्ने सूर्ये रुच उद्यतो ॥ तदिव मातृन्वतिर

॥२६॥

शिमिभिः॥ताभिःसर्वाभीरुचेजनायनस्कृधि॥यावौदेवाः
सूर्येनुचो गोष्ठश्चेषुयानुचः॥इंद्राग्नीताभिःसर्वाभीरु
चंनोधचबहस्पते॥विराट्॥अज्योतिरधारयत्समा
उज्योतिरधारयत्स्वराउज्योतिरधारयत्॥अग्नेयुश्वा
हियेतवाश्वासोदेवसाधवः॥अरंवहंत्याशवः॥अयुश्वा
हिदेवहृतमाःअश्वाःअग्नेरथीरिव॥निहोतापृथ्व्यः
सदः॥इत्सश्चस्कंदपृथिवीमनुद्यामिमंचयोनिमनय
श्चपूर्वः॥तृतीयंयोनिमनुसंचरंतंइत्संजुहोम्यनुसप्त॥५॥
होत्राः॥अभूदिदंविश्वस्यभुवनस्यवाजिनमग्नेर्वैश्वा॥२६॥

नरस्यच॥अग्निर्ज्योतिषा ज्योतिष्मांस्तु क्मो वर्चसा वर्चस्वांस्तु॥
ऋचेत्वा रुचेत्वासमित्स्रवंतिसुरितोनधेनाः॥ॐ तद्दृष्ट्वा म
नसा पूयमानाः॥घृतस्य धारा अग्निचाकशीमि॥हिरण्ययो
वेतसो मध्यमासां॥तस्मिं सुषणो मधुकृत्कलार्या भजं
न्तास्ते मधुदेवताभ्यः॥तस्यो सते हरयः सप्ततीरे स्वधां
दुहाना अमृतस्य धाराः॥६॥प्रतिष्ठाये सहस्रवीर्यापि
मं विराट् सप्ततीरे चत्वारिच॥१॥२॥आदित्यं गर्भं पय
सा समं जंत्सहस्रस्य प्रतिमां विश्वं रूपं॥परिवृण्धि हरसा
माभिर्महः शतायुषं कृणुहि चीयमानः॥इमं माहिंसी

॥२७॥

द्विपार्दपशूनांसहस्राक्षमेधउशचीयमानः॥मयुमा
रुण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तनुवोनिषीदा॥वातस्य
ध्राजिंवरुणस्यनाभिमश्वंजज्ञानंसरिरस्यमध्ये॥
शिशुंनदीनाह्रिमदिवुधमग्रेमाहिंसिः॥१॥पर
मेव्योमन्॥इममाहिंसोरेकशफंपशूना॥कनिकुदं
वाजिनंवाजिनेषु॥गौरमारुण्यमनुतेदिशामितेनचि
न्वानस्तनुवोनिषीदा॥अजस्रमिंदमरुषंभुरण्यमग्नि
मीदुपूर्वचित्तोनमोपिः॥सपर्वभिक्रतुशःकल्पमानो॥२॥
गामोहिंसोरेदितिविराजं॥इमंसमुद्रंशतधारमु

॥२७॥

संख्यमानं भुवनस्य मध्ये ॥ घृतं दूहानामदितिं जनायागे
मा ॥ २ ॥ हिंस्रीः परमेव्यो मनः ॥ गवयमारुण्यमनते दिशामि
ने चिन्वानस्तनुवो निषीदा ॥ वस्तुस्त्रिष्वेव रूपस्य नाभिमवि
जज्ञानाः रजसः परस्तात् ॥ महीः सा हस्ती स सुरस्य माया मग्न
मा हिंस्रीः परमेव्यो मनः ॥ इमामूणां यं धरुणस्य मायां त्वचं
पशूनां द्विपदां च नुष्यदा ॥ त्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्ने
मा हिंस्रीः परमेव्यो मनः ॥ उष्ट्रमारुण्यमनु ॥ ३ ॥ ते दिशामि
ने चिन्वानस्तनुवो निषीदा ॥ यो अग्निरग्नेस्तपसो धिजातः
शोचात्पृथिव्या उत्तवा दिवस्य रि ॥ येन प्रजा विश्वकर्मो व्या

॥२५॥

नुइतमयेहेडुःपरिमेवणकु॥अजाह्यगेरजनिष्ठगभासा
वाअपश्यज्जेनितारमये॥तयारोहमायंनुपमेध्यासःस्तया
देवादेवतामयआयन्॥शरभमारण्यमनुतेदिशामितेन
चिन्वानस्तनुवोनिषीद॥नाअग्नेमाहिःसौरयेमाषमारण्य
मनुशरभंन्तवच॥१०॥आआदित्यमिमंद्विपादमयुंवात
स्याश्वमिममेकेशफंगोरमजस्त्रंगवयंवरेत्रिमिविमि
मामूणायमुषमारण्ययोअग्निरग्नेःशरभं॥क्षीइंद्राग्नी
राचनोदिवःपरिवाजेषुभूषथः॥तदांचेतिप्रवीर्य॥अथा
दूत्रमुतसंनोतिवाजमिंद्रायोअग्नीसदुरीसपर्यात्॥इ

॥२६॥

ज्यंतासुव्यस्यभरः सहस्तमासहसावाजयंता॥ प्रचर्षणिभ्यः
एतनाहवेषुप्रष्टथिव्यारिरिचाथेदिवश्च॥ प्रसिंधुभ्यः प्रणिभ्यो रि
महत्वाप्रेन्द्राग्नीविश्वाभुवनात्यन्या॥ मरुतोयस्यहि॥ १॥ क्ष
येपोथादिवोविमहसः॥ ससुगोपा तमोजनः॥ यज्ञैर्वायज्ञ
वाहसोविप्रस्यवामेतीनां॥ मरुतः शृणुताहव॥ श्रियमेकं
भानुभिः समिभिश्चिरेतेरश्मिभिस्तारुक्भिः सुरवादयः॥
तेवाशीमंतदग्निणोअभीरवोविदेप्रियस्यमारुतस्यधाम्नः॥
अचतेहेउउदत्तमं॥ कयानश्चित्राभुवदतीसदावृधः स
रवा॥ कयाशचिष्ठयावृता॥ २॥ कोअद्ययुतेधुरिगात्र

॥२५॥

तस्य शिमीवतो भामिनो दर्हणाय नः॥ आसं निषूहस्व सोम
यो भूय एषां भूत्या मृणोत्सजीवात्॥ अग्नेन या देवानां
शं नो भवंतु वाजे वाजे॥ अस्वग्रे सधिष्वसोषधीरनिरु
ध्यसे॥ गभे संजायसे पुनः॥ वृषा सोमद्युमाः॥ असि वृषा दे
ववृषव्रतः॥ वृषा धर्माणि दधिषे॥ इमं मे वरुण तत्त्वायामि
त्वनो अग्ने स त्वन्नो अग्ने॥ ३॥ हि ब्रताम एकादशवः॥ ११॥
विष्टोः क्रमो सिदिव स्पर्यन्नपते पृत समितं याजोतामानो हि
५ सीदभ्यस्छध्रुवा स्यादित्यगभैकादश॥ ११॥ विष्टो रसिं
हव्येति त्वाहं धीतिमिहोत्रा अष्टा चत्वारिंशत्॥ ४॥ हरिः ॐम्॥

मिंदाग्रीरोचुनै<

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिः ॐ नमः ॥ अथांत्वे मंत्सादया
 म्यपांत्वे मंत्सादया म्यपांत्वा भस्मंत्सादया म्यपांत्वा ज्योतिषि सादयां
 म्यपांत्वायने सादया म्यपांत्वे सदेसीदसमुदे सदेनेसीदसल्ले सदे
 नेसीदापांक्षयेसीदापां सधिषिसीदापांत्वा सदेने सादया म्यपांत्वा
 सुधस्ते सादया म्यपांत्वा पुरीषे सादया म्यपांत्वा योनौ सादया म्य
 पांत्वा पाथसि सादया मिगायत्री छंदः स्त्रिषुषु छंदो जगती छंदो न
 षुषु छंदः पंडिस्छंदः ॥ १ ॥ योनौ पंचदश च ॥ १ ॥ अयं पुरो भुवस्तस्य
 प्रोणो भौ वायु नो वसंतः प्राणाय नो गायत्री वासंती गायत्र्ये गाय
 त्रं गाय त्रादुपां रूपां शोस्त्रि वृत्रि वृत्तौ रथं त्ररथं त्ररादसिष्ठ

॥३०॥

या

ऋषिः प्रजापतिर्गृहीतया त्वया प्राणैर्गंहामि प्रजाभ्यो यंदक्षिणा वि
श्वकर्म तस्य मनो वैश्वकर्मणो ग्रीष्मो मानसः स्त्रिष्टुग्रेष्मी त्रिष्टुभ
रे उमैडा दंतर्था मोतर्था मास्य च दशः पंचदश दह दह तो भर हो ज
ऋषिः प्रजापतिर्गृहीतया मनः ॥ २ ॥ गृहामि प्रजाभ्यो ययश्वादि
श्वव्यचास्तस्य चक्षुर्वैश्वव्यचसं वर्षाणि च क्षुषाणि जगती वा
जगत्या ऋक्षं मुक्षं मास्तु क्रः शुक्रात्सप्तदशः सप्तदशाद्वैरुपैवैरु
पादिश्वामित्रऋषिः प्रजापतिर्गृहीतया त्वया चक्षुर्गंहामि प्रजाभ्य
इदमुत्तरात्सुवस्तस्य श्रोत्रं सौवः शरस्त्रेऽन्यनुष्टुप् छारद्यनुष्टु
भः स्वारः स्वारान्मधीमंथिन एकविंश एकविंशाद्वैराज वैराजा

॥३०॥

जुमदग्निर्ऋषिः प्रजापतिगृह्यतया ॥ २ ॥ त्वया श्रोत्रं गृह्यामि प्रजाभ्य
इयमुपरिमृतिः स्तस्येवाऽमातीहे मंतो वाच्यायुनः पुंडितहे मंतो
पुंडिते निधने वन्निधने वत आग्रयण आग्रयणा त्रिणवत्रयस्त्रिंशो
त्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्यां शक्ररैवतेशाकरैवताभ्यां विश्वक्रम
ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया वाचं गृह्यामि प्रजाभ्यः ॥ ३ ॥ त्वया
मनोजुमदग्निर्ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्रिंशत्रि ॥ २ ॥ प्राचीदि
शां वसंतं क्रतूनां मुनिर्देवता ब्रह्म इविणं त्रिवृत्स्तोमः स उपेचद
शवर्तनि स्त्रियविर्वयः कृत्तमया नां पुरोवातो वातुः सानगत्रि
र्दक्षिणादिशां ग्रीष्मक्रतूनां मिंदो देवता क्षत्रं इविणपेचदशस्तो

॥३१॥

मुःसंडसप्तदशोवर्तनिर्दित्यवाउवयःस्त्रितायानांदाक्षिंदातोवातः
सनातनुषिःप्रुतीचीदिशांवर्षांस्तुनांविश्वेदेवादेवताविट॥१॥
इविणःसप्तदशस्तोमःसंडवेकविंशवर्तनिःस्त्रिवत्सोवेयो
द्वापुरोयानांपश्चाद्वातोवातोहभनुक्तषिनुदीचीदिशांशरदत्त
नांमित्रावरुणोदेवतापुष्टंइविणमैकविंशस्तोमःसंडत्रिणव
वर्तनिःस्तुर्यवाउवयआस्कंदोयानामुत्तराद्वातोवातःप्रुत्त
विस्वर्वादिशाहेमंतशिशिरावृत्तनांबृहस्पतिदेवतावर्चोइ
विणत्रिणवस्तोमःसंडत्रयस्त्रिंशवर्तनिःपष्ठवाद्योमि
भूरयांविषग्वतोवातःसुपर्णनुषिःपितृपितामहापदे
रः

॥३१॥

वरेतेन ॥ पांतुते नो वंस्मिन्नुत्तं नुस्मिन्क्षत्रे स्यामाशि
 ष्यस्यांपुरोधायामस्मिन्कर्मन्तस्यां देवहत्या ॥ २॥ विदष्टुचाह
 योष्टाविंशतिश्च ॥ ३॥ १॥ ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवा सिध्रुवांयो
 निमासीदसाध्य ॥ ४॥ १॥ उरग्यस्य केतुं प्रथमं पुरस्तोदधि
 नाध्वर्यूसादयतामिहत्वा ॥ स्वेदक्षेदक्षयितुहसीददेवचाष्टथिवी
 बृहतीरराणा ॥ स्वासु स्रुतातनुवा संविशस्वयिते वैधिसूनवआ
 सुशैवाश्विनाध्वर्यूसादयतामिहत्वा ॥ कुलायिनीवसुं मतीवयो
 धारुयिन् नो वर्धवहलः सुवीर ॥ १॥ अपामतिं दुर्मतिं बाधमा
 नारायस्योषेय क्षपति मा भजंती सुवर्धे हियजमानायवोष

लु १

॥३२॥

म॒श्विना॒ध्व॒र्यु॒सा॒दय॒तामि॒हत्वा॑॥अ॒ग्नेः॒पु॒री॒षम॒सि॒दे॒व॒यानि॑ तां
त्वा॒वि॒श्वे॒अ॒भि॒गृ॒णंतु॑ दे॒वाः॥स्तो॒मं॒पृ॒ष्ठा॒घ॒त॒वती॑ ह॒सी॒द
प्र॒जा॒व॒द॒स्मे॒द्र॒वि॒णाय॑ ज॒स्वा॒श्विना॒ध्व॒र्यु॒सा॒दय॒तामि॒हत्वा॑॥
दि॒ वो॒सू॒धा॒सि॒पृ॒थि॒व्याना॑भिर्वि॒ष्म॒भनी॑ दि॒शाम॑ धि॒प॒त्नी॒भ
य॒नानां॑॥२॥उ॒र्मि॒द्र॒प्सो॒अ॒पाम॑सि॒वि॒श्वक॑र्मा॒तृ॒ऋ॒षिरा॑श्विना
ध्व॒र्यु॒सा॒दय॒तामि॒हत्वा॑॥स॒जृ॒र्त्तु॒भिः॒स॒जृ॒वि॒धा॒भिः॒स॒जृ॒व
सु॒भिः॒स॒जृ॒रु॒द्रैः॒स॒जृ॒रा॒दि॒त्यैः॒स॒जृ॒वि॒श्वे॒दे॒वैः॒स॒जृ॒दे॒वैः॒स॒जृ॒दे॒वैः
वै॒यो॒ना॒धे॒र॒ग्न॒ये॒त्वा॒वै॒श्वो॒र॒या॒श्विना॒ध्व॒र्यु॒सा॒दय॒तामि॒हत्वा॑॥प्रा

३

मि

॥३२॥

णं मे पाह्यपानं मे पाहिव्यानं मे पाहि चक्षुर्मनुष्या विभाहि श्रोत्रं मे
श्लोकयापस्यन्वोषधीर्जिन्वद्दिपास्याहि चतुष्पादवद्विवो वृ
ष्टि मे रयः ॥ ३ ॥ सुवीरं भुवनानामुष्यासप्तदेशवः ॥ ४ ॥ न्यविर्वय
स्त्रिषु पृच्छंदो दित्यवा उवयो विराट्छंदः पंचाविर्वयोगायुची छं
दः स्त्रिवत्सो वयउष्णिहा छंदः स्तुर्यवा दूयो नुषु पृच्छंदः पृषु वा द
यो बहती छंद उक्षा वयः सतो बहती छंदः ॥ ५ ॥ ऋषभो व
यः ककुच्छंदो धेनुर्वयोजगती छंदो नृडान्वयः पुङ्गित्छंदो वस्तो व
यो निबलं छंदो वृषिर्वयो विशालं छंदः पुरुषो वयस्तदं छंदो व्या
घ्रो वयो नाधश्छंदः सिंहो वयः स्छदिश्छंदो विष्णो वयो

॥३३॥

वा

धिपतिस्छंदः क्षत्रं वयोमपदं छंदो विश्वकर्मा वयः परमेशी छं
दो मूर्धा वयः प्रजापतिस्छंदः ॥१॥ पुरुषो वयः षड्विंशतिश्च ॥५॥
॥१०॥ इंद्राग्नी अय्यथमा नामिष्टं कादृहं तं युव ॥ पृष्ठे नद्या वा प
थिवी अंतरिक्षं च विबोधतां ॥ विश्वकर्मा त्वासा दयत्वं तं रिक्षस्य
पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं भास्वतीं सुरिमती मायाद्यां
भास्या पथिवी सोर्वं तं रिक्षसं तं रिक्षं यच्छां तं रिक्षं दृहं तं रिक्षं
माहिंसी विश्वस्मे प्राणाया प्राणायन्यो नायो दानाय प्रतिष्ठा
ये चरित्रो य युस्त्वाभिपातु मद्या स्वस्त्या छुर्दिषी शं तं मे नृतया ॥२॥
देवतयांगिरु स्वधुवासीद ॥ रात्यसि प्राची दिग्विराट्सि दक्षि ॥३॥

मे

णादिस्संम्राडसिप्रतीचीदिक्स्वराडस्युदीचीदिगधिपत्न्यसिब
हतीदिगायुर्मेपाहिप्राणमेपाह्यपानंमेपाहिव्यानंमेपाहिवक्षुर्मेपा
हिश्रोत्रंपाहिमनोमेजिबुवाचंमेपिन्वात्मानंमेपाहिज्योतिर्मेयछ
॥२॥ छर्दिषापिन्वषड् ॥६॥ १२॥ माछंदः प्रमा छंदः प्रमा छंदोस्ति
विस्छंदः पृष्ठिस्छंदउष्णिहाछंदोबहतीछंदोनृषुपृच्छंदोविराड्छं
दोगायत्रीछंदः स्त्रिपृच्छंदोजगतीछंदः पथिवाछंदोतरिंक्षु
छंदोद्यौस्छंदः समोस्छंदोनक्षत्राणिछंदोमनस्छंदोवाक्छंदः क
षिस्छंदोहिरण्यंछंदोगौस्छंदोजाछंदोश्वस्छंदः ॥ अग्निदेवता ॥ १॥
वातोदेवतासूर्योदेवताचंद्रमादेवतावसवोदेवतारुद्रादेवतादि

ति

॥३॥

दित्यादेवताभिश्च देवादेवतामरुतोदेवताबृहस्पतिर्देवतेन्द्रोदेवत
वरुणोदेवतामूर्धासिराडध्रुवासिधरुणाथ - यस्यस्यमित्रिषेत्त्रो
जैत्वाकृष्येत्वाक्षेमायत्वार्यत्रीराडध्रुवासिधरणीध - यस्यसिधरि
- यायुषेत्वावर्चसेत्वाजसेत्वाबलीयत्वा ॥ १॥ देवतायुषेत्वाषट्
च ॥ ७ ॥ १॥ आशुस्त्रिवृद्धं पंचदशोव्योमसप्तदशः प्रतूर्तिर
ष्टादशः सप्तो नवदशो विवर्तः सविंशो धरुण एकविंशो वचो
द्वाविंशो संभरणस्त्रयोविंशो योनिश्चतुर्विंशो गर्भः पंचवि
ंशो जस्त्रिणावः क्रतुरेकत्रिंशः प्रतिष्ठात्रयस्त्रिंशो ब्रह्मस्य
विषयं चतुस्त्रिंशो नाकं षट्त्रिंशो विवर्तो षाचत्वारिंशः ॥३॥

शोधत्रैश्वतुष्टोमः॥१॥आशुःसप्तत्रिंशत्॥२॥१५॥अग्नेर्भागो
सिद्धीहायाआधिपत्यं ब्रह्मस्य तं त्रिवृत्स्तोमद्वंद्वस्य भागो सिद्धि
ष्योराधिपत्यं क्षत्रं स्य तं पंचदशस्तोमो न च धेसां भागो सिद्धा
तुराधिपत्यं जनित्रं स्य तं सप्तदशस्तोमो मित्रस्य भागो सिद्धरुण
स्याधिपत्यं दिवो वषिर्वोता स्य ता एकविंशस्तोमो दित्यै भागो सि
पूष्णा आधिपत्यं मोजस्य तं त्रिणवस्तोमो वसूनां भागो सि॥१॥रु
द्रोणामाधिपत्यं चतुष्यस्य तं चतुर्विंशस्तोमो आदित्यानां भागो
सिमरुतामाधिपत्यं गर्भास्यताः पंचविंशस्तोमो देवस्य सवि
तुर्भागो सिद्धहस्यतेराधिपत्यं समीचीर्दिशस्यताः श्वतुष्टोम

॥३५॥

स्तोमोयावानां भागोस्ययावानामाधिपत्यं प्रजास्यताश्चतुश्च
त्वारिंशस्तोमऋषूणां भागोसि विश्वेषां देवानामाधिपत्यं भूतं
निर्शातं स्पृतं त्रयस्त्रिंशस्तोमः ॥२॥ वसूनां भागोसि षट्चत्वारिंशच्च ॥३॥ एकयास्तु वत प्रजाभिधीयंत प्रजापतिरेधि
पतिरासीत्सि सृभिरस्तु वत ब्रह्मा सृज्यत ब्रह्मणस्पतिरधि
पतिरासीत्संच भिरस्तु वत भूतान्यसृज्यंत भूतानां पतिर
धिपतिरासीत्सप्तभिरस्तु वत सप्ते ऋषयो सृज्यंत धाताधिपति
रासीन्नुवभिरस्तु वत पितरो सृज्यंतादि तिरधिपत्यासीदेका
दशभिरस्तु वत तर्तनो सृज्यंता तर्तनोधिपतिरासीन्त्रयोदशभिर

॥३५॥

स्तुवतुमासीअसृज्यंतसंचत्सरोधिपतिः॥१॥आसीत्यंचदशभि
रस्तुवतक्षत्रमेसृज्यतेद्रोधिपतिरासीत्सप्तदशभिरस्तुवतपश
वोसृज्यंतबृहस्पतिरधिपतिरासीन्नवदशभिरस्तुवतश्वद्वार्याव
सृज्येतामहोरात्रेअधिपत्नीआस्तामेकविंशत्यास्तुवतेकशफाः
पशवोसृज्यंतवरुणोधिपतिरासीत्रयोविंशत्यास्तुवतक्षुद्राःप
शवोसृज्यंतपूषाधिपतिरासीत्यंचविंशत्यास्तुवतारुण्याःपश
वोसृज्यंतवायुरधिपतिरासीत्सप्तविंशत्यास्तुवतद्यावापृ
थिवीवि॥२॥एतांचसंबोरुद्राआदित्याअनुव्यायंतेषामाधिपत्न
मासीन्नवविंशत्यास्तुवतवनस्पतेयोसृज्यंतसोमोधिपतिरा

१३६॥

या

सीदेकत्रिंशतास्तुवतप्रजाअस्तज्यंतयावानांचायावानांचाधि
पत्यमासीत्रयस्त्रिंशतास्तुवभूतान्यशाम्यन्यजापतिःपरमेष्ठ्य
धिपतिरासीत्॥३॥संवत्सरोधिपतिर्विपंचत्रिंशच्च॥१०॥२०॥इ
यमेवसाप्रथमाव्योछंदंतरस्यांचरतिप्रविष्टा॥वधूर्जजाननवग
जनित्रीत्रयएनामहिमानःसंचंते॥छंदस्वतीउषसापेपिशानेसमा
नंयोनिमनुसंचरंता॥सूर्यपत्नीविचरतःकेतुकृण्वानेअजरेभारि
रेतसा॥नृतस्यपंथामनुतिस्नआगुस्त्रयोघर्मासोअनुज्योति
षागुः॥प्रजामेकारक्षत्यूर्जमेका॥१॥व्रतमेकारक्षतिदेवयूनांच
तुष्टोमोअभवद्यातुरीयायुजस्यपक्षावृषयोभवंती॥गायत्री

प्रजापती

१३६॥

त्रिषु भुंजगती मनुषु भैबृहदुर्कैर्युजानाः सवराभरंजिदं ॥ पंचभि
धाताविदधाविदयत्तासां स्वस्वरजनयत्येवंपंच ॥ तासां मुयंति
प्रयवेणपंचनानोरूपाणि क्रतवो वसोनाः ॥ त्रिंशत्स्वसारमुपय
ति निष्कृतं समानं केतुं प्रतिमुंचमानाः ॥ २ ॥ चतुस्तन्वते कुबयः
प्रजानुती मध्ये चंदसः परियंति भास्वती ॥ ज्योतिष्मती प्रतिमुं
चते नभोरात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि ॥ विपश्यंति पुरावो जायमाना
नानोरूपा मातुरस्या उपस्थे ॥ एकाष्टका तपसा तप्यमाना जुजागर्भ
महिमानमिदं ॥ ते नृदस्य न्यस हंत देवा हंता सुराणामभवच्छचीभिः ॥
अनानुजामनुजां मामुत्तसत्यं वदत्यन्वि छएतत् ॥ भूयासं ॥ ३ ॥

॥३॥

॥४॥

अस्यसुमतौयथायूयमन्यावोअन्यामतिमाप्रयुक्त॥असुन्मम
सुमतौविश्ववेदाआर्षेप्रतिष्ठामविदधिगाधं॥भूयासमस्यसुम
तौयथायूयमन्यावोअन्यामतिमाप्रयुक्त॥पंचव्यूष्टीरनुपंच
दोहागापंचनाम्नीमृतबोनुपंच॥पंचदिशःपंचदशैर्नकुताःस
मानेमध्वीरभिलोकैमेकै॥इतस्यगर्भःप्रथमायुषुष्यपामे
कामहिमानंविभर्ति॥सूर्यस्येकाचरतिनिष्कृतेषुद्यर्मस्येका
सवितैकांनियच्छति॥याप्रथमाव्योछत्साधेनुरभवद्यमे॥
सानुःपयस्वतीधुश्वोत्तरामुत्तराक्षसमां॥शुक्रंषभानभ
साज्योतिषागाद्विश्वरूपाशबलीरग्निर्केतुः॥समानमर्थः

॥३६॥

स्वपस्यमानाविभ्रतीजशमजरुषआगाः॥कतूनोपत्नीप्रथमेय
मागादन्हांनेत्रीजनित्रीप्रजानां॥एकासतीबहुधोषोव्युच्छस्यजीर्णा
त्वंजरयसिसर्वमन्यत्॥५॥उर्जमेकाप्रतिमुंचमानाभ्रयासमेकं प
त्नयेकान्निविंशतिश्च॥१॥अग्नेजातान्यणुदानःसपत्नान्यत्यजा
ताजातवेदोनुदस्व॥अस्मेदीदिहिसुमनाअहेडलवस्याःशर्मत्रिव
स्तथउडित॥सहसाजातान्यणुदानःसपत्नान्यत्यजाताजातवेदोनु
दस्व॥अधिनोब्रूहिसुमनस्यमानोवयःस्यामुप्रणुदानःसपत्नान्॥
चतुश्चत्वारिंशस्तौमोवचोद्विणःशोडशस्मोमोओजोद्विणं प
थिव्याःपुरीषमसि॥१॥अप्सोनाम॥एवमुदोवरिवःस्तुंदःशंभूः

॥३८॥

श्छंदःपरिभूः श्छंदः आच्छुच्छंदो मनश्छंदो व्यचः छंदः सिंधुः छंदः
 समुद्रं छंदः सलिलं छंदः संयच्छंदो विय छंदो बहू छंदो रथं तरे छंदः
 दैनिकायः छंदो विवधः छंदो गिरः छंदो भ्रजः छंदः सष्टुष्षंदो नुषु
 पछंदः ककुछंदः स्त्रिककुछंदः काव्यं छंदो कुपं छंदः ॥ २० ॥ पदपंडितः
 छंदो क्षरपंडितः छंदो विष्टारपंडितः छंदः सुरोभ्रज्वा छंदः प्रब्रह्म
 दः पक्षः छंद एवः छंदो वरिवः छंदो वयः छंदो वयस्कृच्छंदो विषधी
 श्छंदः छंदिः छंदो दूरो हण छंदः स्तंद्र छंदो कां कं छंदः ॥ २१ ॥ अस्य
 कुपं छंदस्त्रयस्त्रिंशच्च ॥ २२ ॥ अग्निर्वज्राणि जंघने द्वविण
 स्तुर्विपुन्यया ॥ समिधः शुक्र आहुतः ॥ त्वं सोमासि सततिस्त्व
 रं राजोत वज्रहा ॥ त्वं भद्रो असि कतुः ॥ भद्रा ते अग्ने स्वनीकसं

॥३९॥

हृद्यारस्यसुतोविष्णुणस्यचारुः॥नयनेशोचस्तमेसावरंत नध्व
स्यास्तनुविरेकआधुः॥भद्रतेअग्नेसहसिं ननीकमुपाकअरोचते
सूयस्य॥१॥रुशदृशेदृशेनक्तयाचिदस्तुहितंदृशआरूपेअन्ने॥
सेनानीकेनसुविदत्रोअस्मेयष्टादेवाःआयजिष्ठःस्वस्ति॥अद
ध्योगोपाउतनःपरस्याग्नेद्युमदुतरेवदिदीहि॥स्वस्तिनोरिवो
अग्नेपथिव्याविश्वायुर्धेयजथोयदेव॥यत्सीमहिदिविजा
तप्रशस्तंतदस्मासुद्विणधेदिचित्रं॥यथाहोतर्मनुषः॥२॥दे
वतातायज्ञेभिःसूनोसहसोयजासि॥एवानोअद्यसमनासमो
नानुशन्नेनउशतोयज्ञिदेवान्॥अग्निमीडेपुरोहितंयज्ञस्यदे

॥३१॥

वि
थी

वसुत्विजं ॥ होतारं रत्नधातमं ॥ वषासोमद्युमाअसि
षादेव वृषत्रतः ॥ वृषाधमाणिदधिषे ॥ सांतपनादुहं हविर्मरुतः
स्तज्जनुषन ॥ युष्माकोतीरिशालसः ॥ योनोमूर्तोवसवोदुह
णायु स्तिरः सत्यानिमरुतः ॥ ३॥ जिघांसात् ॥ इहः पा
शंप्रतिसमुचीष्टतपिष्टेन तपसा हंत नातं ॥ संवत्सरीणामरुतः
स्वकाउरुक्षयाः सगणामानुषेषु ॥ तेस्मत्प्राशान्प्रमंचत्वं ह
सः सांतपनामदिरामादृषावः ॥ पिप्रीहिदेनाधुशतौयविष्ट
विद्वांस्तूंकुतुपतेह ॥ येदेनत्विजस्तेभिरयेत्वंहोत
णामस्यायजिष्ठः ॥ अमेयदद्यविशोअध्वरस्य होतः पाव ॥३१॥

२ यजे

रक्षामयत्

ष्टरात्रं प्रजापतिस्ताऽक्षुर्धनवरात्रं प्रजापतिर्दशहोतारमृतवरेन्द्रवायुवायान्गाय
त्रौ वै प्रजापतिः सहा दशरात्रं नवा एकस्मा एकस्मै द्वाभ्यां त्रिभ्यश्चतुर्भ्यः पंचभ्यो द्वा
भ्यो विश्वे पंचाशतेशताय विश्वे शतिः ॥ २० ॥ ॥ साध्या अस्माद्दमे लोका गायत्रं वै तु
तीयमेकस्मै पंचाशत् ॥ ५० ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीगुरुभ्यो न
मः ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ प्रजं वं वा एते न यंतियद्दशममहः पापावहीयं वा एते न वंतियद्द
शममहर्षो वै प्रजं वं यतामपथेन प्रतिपद्यते यः स्त्राणुः हंतियो भेषन्त्येति सहीयते ॥ ॥
स यो वै दशमे हंत विवाक्य उपहृत्य ते सहीयते तस्मै य उपहताय व्याहृतमेवा न्वारभ्य स
मभ्रुतेथ यो व्याहृतः ॥ १ ॥ ॥ हीयते तस्माद्दशमे हंत विवाक्य उपहताय न व्युच्यमथो

सं.स.

२३

रत्वाद्भ्युज्जस्यवैसमृधेन देवाः सुवर्गलोकमायन्यजस्यवृधेनासुगुण्यराभावयुन्निति
यत्तुल्यवैयजस्यसमृधंतघजमानस्ययद्वृधंतद्वा तद्यस्यसयोवैदशमेहंन विवाक्यउ
पहन्यते स एवातिरेचयतितेये बाह्यादशीकवगास्यस्ते विब्रूयुर्यदितत्र न विंदेयुरंतः
सदसाद्युच्यंयदितत्र न विंदेयुर्गृहपतिना व्युच्यंतद्व्युच्यमेवाथ वा एतत्सर्पराजिया
ऋभिस्तुवंतीयं वैसर्पतोरजीयदाभस्यां किंचार्चं त्रियदा नृचुस्तेनेयः सर्पराजीति
यदेव किंच वा चानृचुर्यदतोध्यर्चिता रक्षाशातदुभयमास्त्वावरुथोतिष्ठा मेति ता
भिर्मनसा स्तवते न वा इमामंश्वरथो नाश्वतरीरथः सुघः पर्याप्तुमर्हति मनो वा इमा
ः सुघः पर्याप्तुमर्हति मनः परिभवितुमथ ब्रह्मवदंति परिमिता वा ऋचुः परिमिता

३

२३

निसामानिपरिमितानियजुःस्थथैतस्यैवांतो नास्ति यद्वत्सुतत्प्रातिगृणत आचक्षीतस
प्रतिगृणत ॥ १॥ ॥ व्याहृसदृशी कवोचितारु स एकै च ॥ १॥ ॥ अस्वादिनो वदंति किं ह
दशाहस्य प्रथमेनाह त्विजां यजमानो वृंदु इति ते जइंद्रियमिति किं द्वितीयेनेति प्रा
णानन्नाद्यमिति किं तृतीयेनेति त्रीणि मां ल्लोकानिति किं चतुर्थेनेति चतुष्पदः पशू
निति किं पंचमेनेति पंचाक्षरां पंड्रि मिति किं षष्ठेनेति षड्रुतमिति किं सप्तमेने
ति सप्तपदाः श करी मिति ॥ १॥ किमष्टमेनेत्यष्टाक्षरां गायत्री मिति किं नवमेने
ति त्रिवृतः स्तोममिति किं दशमेनेति दशाक्षरां विराजमिति किमेकादशेनेत्येका

॥ सं. स. ॥

॥ २४ ॥

दशाक्षरां त्रिष्टुभमिति किं द्वादशेनेति द्वादशाक्षरां जगतीमित्येतावदास्तियावदेत ॥ ३ ॥
धावदेवास्तितदेषां वृद्धे ॥ २ ॥ शक्तीमित्येकचत्वारिंशच्च ॥ २ ॥ ॥ एषवा आतो द्वादशा
होयत्रयोदशरात्रः समानः स्येतदह्यत्सायणीयश्चोदयनीयश्च त्रिरात्रो भवति त्रि
यदमे लोका एषां लोकानामाद्यैरात्रो वै प्रथमो तिरात्रो व्यानो द्वितीयो पानः तृतीयः
प्राणापानोद्दाने श्वेवांताद्ये प्रति तिष्ठति सर्वमायुर्येति य एवं विद्वांसस्त्रयोदशरात्रमा
सतेतहाहुर्वाग्वाण्यावितता ॥ १ ॥ यद्वादशाहस्तां विच्छिद्युर्यन्मध्येति रात्रं कुर्युरूप ॥ २४ ॥
हासुकागृह्यते वा कस्याहुपरिष्ठाहं होमानां महाव्रतं कुर्वेति संततामेव वाचमव

रुंधते नुपदासु कागृहपतेर्वागभवति पशवो वैलं दोमा अंनं महाव्रतं यदुपरिष्ठा लंदो
मानं महाव्रतं कुर्वति पशुषु चैवां नाद्यै च प्रति तिष्ठति ॥२॥ वितता विचत्वा विः शच्चा ॥३॥
॥ आदित्या अकामयंतो भयोर्लोकयोर्ऋभुयामेति तत्तुर्दशरात्रमपश्यंत मा
लोकयो हवन्ते नायजंत ततो वै तदुभयो राध्रुवंतस्मिःश्चामुष्मिःश्च य एवं विद्वाः सुश्चतुर्द
देव रात्रमासं तदुभयोर्लोकयोर्ऋभुवंतस्मिःश्चामुष्मिःश्च चतुर्दशरात्रो भवति सुस
ग्राम्या ओषधयः सुसारण्या उभयोऽपामवरुध्यै यत्परा चीनानि पृष्ठानि ॥१॥ भव
त्यमुमेव तैर्लोकमुभिर्जयंतियत्परा चीनानि पृष्ठानि भवन्ती ममेव तैर्लोकमुभिर्ज

॥ सं. स. ॥

॥ २५ ॥

यंति त्रयस्त्रिः शौम्यतस्तोमौ भवतुः साम्राज्यमेव गच्छंत्यधिगजौ भवतोधिगजा ॥ ३ ॥
एव समानानां भवंत्यतिगजावभितो भवतुः परिगृहीत्यै ॥ २ ॥ पृष्ठानि चतुस्त्रिः
शब्दा ॥ ४ ॥ ॥ प्रजापतिः सुवर्गलोकमैतदेवा अन्वायुं तानादित्याश्च पशवश्चान्वायुं
ते देवा अश्वं न्यायन् पशुपार्ज्विष्मत्त इमे न्यागमं नितितेभ्य एतं चतुर्दशगुणं प्रत्यौ
हंत आदित्याः पृष्ठैः सुवर्गलोकमारेहं च हाभ्यामस्मिं लोके पशून् प्रत्यौहं नृपृष्ठैरादि
त्याभ्यमुष्मिं लोक आध्रुवं च हाभ्यामस्मिन् ॥ १ ॥ लोके पशवो य एवं विद्वांसश्चतु २५
र्दशगुणमासत उभयोरेव लोकयोर्नृध्रुवंत्यस्मिः श्चामुष्मिः श्चपृष्ठैरेवामुष्मिं लो

कनेऽनुवन्ति च हाभ्यामसिंल्लोके ज्योतिर्गौरायुरिति च हो भवती यं वा कज्योतिरन्तरि
क्षंगौरसावायुरिमानेवलोकानभ्यारोहन्ति यदन्यत्तपृष्ठानि स्युर्विविधः स्यान्मध्ये
पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वाया ॥ राओजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यं मध्यतो दधते बृ
हदथन्तराभ्यो यं तीयं वावरथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रतितिष्ठं
त्येते वै यजस्यांजसायनीस्तृतीताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यति परं चोवा एते सुवर्गं लो
कमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठा न्युपयन्ति प्रत्यङ् च हो भवति प्रत्यव
रूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्धोतिष्ठन्ति चतुर्दशैतास्तासां यादृशा द
शाक्षरा विराडनं विराड्विराजैवां नाद्यमवर्तुं धते याश्च तस्त्रश्च तसो दिशो दिक्ष्वेव

॥ सं. सं. ॥ प्रतितिष्ठंत्यतिगत्रावभिलोभवतः परिगृहीत्यौ ॥ ३ ॥ आर्ध्वं च्युहाभ्यामुस्मिंस्तविवधत्वा ३
॥ २६ ॥ उपतिष्ठित्या एकत्रिंशच्च ॥ ५ ॥ ॥ इन्द्रो वै सृष्टः देवताभिरासीत् स न व्यावृत्तमगच्छत् स
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मात्तं पंचदशगुत्रं प्रायच्छत्तमाह रूतेनो यजतु तो वै सो न्या त
भिर्देवताभिर्यावृत्तमगच्छद्य एवं विद्वांसः पंचदशगुत्रमासते व्यावृत्तमेव पाप्म
नाभ्रातृव्येण गच्छंति ज्योतिर्गौरायुरिति च्युहो भवती यं वा वज्योतिरंतर्हि ॥ ३ ॥
गौरसा वायुरेव लोकेषु प्रतितिष्ठंत्यसंवा एतद्यदृच्छं दोमं यच्छं दोमा भवति तेन स
नंदेवता एव पृष्ठै र्वरुं यते पृष्ठं चंदोमै रोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्चंदोमा ओजस्येव ॥ २६ ॥
वीर्यं पशुषु प्रतितिष्ठंति पंचदशगुत्रो भवति पंचदशो वज्रो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र

हरंत्यतिरात्रावभितोभवतइंद्रियस्यपरिग्रहीत्यै॥२॥अंतरिक्षमिंद्रियस्यैकंच॥६॥
॥इंद्रोवैशिथिलइवाप्रतिष्ठितआसीत्सोमुरेभ्योविभेत्सप्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
एतंपंचदशरात्रंवज्रं प्रायच्छतेनासुरान्पराभायविजित्यश्रियमगच्छदग्निष्टुतापा
मानंनिरदहतपंचदशरात्रेणोजोबलमिंद्रियवीर्यमात्मन्धत्तयएवंविद्वा२॥४॥
पंचदशरात्रमासतेभार्तृथ्यानेवपराभायविजित्यश्रियंगच्छत्यग्निष्टुतापामानंनिः॥१॥
दहंतेपंचदशरात्रेणोजोबलमिंद्रियवीर्यमात्मन्धत्तएताएवपश्याःपंचदशवार्षिकं
मासस्यरात्रयोर्धमासशःसंवत्सरआप्यतेसंवत्सरंपशवोनुप्रजायंतेतस्मात्पशवो
एताएवसुवर्ग्याःपंचदशवार्षिकमासस्यरात्रयोर्धमासशःसंवत्सरआप्यतेसुवर्गो

सं.स.

२७

व

लोकस्तस्मात्सुगर्भज्योतिर्गैरित्युगिति अहोभवतीयं वावज्योतिरं तरिहं॥३॥ गौर ३
सावायुरिमानेवलोकानभ्यारोहंतियदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि
भवंतिसविवधत्वायौजोवैवीर्यं पृष्ठान्योजैवीर्यं मध्यतो दधते बृहदथं तुराभ्यां यंती
यं वावरं थं तुरमसौ बृहदाभ्यामेव यं त्यथो अनयोरेव प्रतिनिष्ठं त्येते वैयज्ञस्यो ज्ञसाय
नी सुतीताभ्यामेव सुवर्गं लोकं॥३॥ यंति परं चोवाएते सुवर्गं लोकमुभ्यारोहंतियेप
राचीनानि पृष्ठान्युपयंति प्रत्यङ् अहोभवति प्रत्यक् रूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयो
लोकयोर्ध्वोतिष्ठंति पंचदशैतास्तासां यादश दशाक्षरा विराटं न विराड् विराजैवां २७
नाद्यमवरुंधते याः पंचपंचदिशो दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठंत्यतिरात्रादुभितो भवत इन्द्रियस्य

वीर्यस्य प्रजायैष मृनां परिगृहीत्यै॥४॥ ॥ गच्छत्यग्निष्टुतां प्राप्मानं निरंतरि हं लोकां प्रजा
यै द्वे च॥७॥ ॥ प्रजापतिरकामयतां नादस्यामिति स एतस्मिन् सप्तदशरात्रमपश्यत्तमाहरत्ते
नायजतु ततो वै सोऽनादो भवद्य एवं विद्वांसः सप्तदशरात्रमासते नृदा एव भवन्ति पंचाहो
भवति पंचवाक् स्रुतवः संवत्सरः स्रुतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठंत्यथोपचाक्षरापंडितः पांडू यज्ञो
युजमेवावरुंधते संत्रवा एतत्॥१॥ यदच्छंदो मयल्लक्ष्मो मा भवन्ति ते न संत्रं देवता एव पृष्ठैर
वरुंधते पृष्ठं चंदो मेरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्चंदो मा ओजस्येव वीर्यं पशुप्रतितिष्ठं
ति सप्तदशरात्रो भवति सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरात्या अतिरात्रावभितो भवतो ना
द्यस्य परिगृहीत्यै॥२॥ ॥ एतत्सप्तविंशच्च॥८॥ ॥ सा विराड्ब्रह्म्यातिष्ठद्ब्रह्मणा दे

॥ स. स. ॥

॥ २६ ॥

वेधनेनासुरेषु ते देवा अकामयं तो भयः संवृजि महि ब्रह्म चानुंचेति त एता विः श्रुतिः ॥ ३ ॥
रात्रीरपभयं ततो वै त उभयः समवृजत ब्रह्म चाने च ब्रह्म वर्चसि नो नादा अभवन् एव
विद्वः स एता आसत उभयमेव संवृजते ब्रह्म चाने च ॥ १ ॥ ब्रह्म वर्चसि नो नादा भवन्ति
देवा एते विराजौ तयोरेव नाना प्रतितिष्ठन्ति विः शो वे पुरुषो दशहस्त्या अंगु लयो दश
पद्या यावानेव पुरुषस्तमा त्वोत्तिष्ठन्ति ज्योतिर्गौरा युगिति अहा भवन्ती यं वा वज्योतिर्
तरिक्षुं गौरसा वायु रिमानेव लोकानुभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं अहा भवन्त्यभिपूर्वं मेव सुव
र्गा ॥ २ ॥ लोकानुभ्यारोहन्ति यदन्त्यतः पृष्ठानि स्य विविधवधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति २६
सविवधत्वा योजो वै वीर्यं पृष्ठान्यो ज एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहदथं तुराभ्यां यं तीयं

घोअरव्यदारोदसीभानुनाभास्यंतः॥अग्नेभ्यावर्तिनभिनावर्तसायुषावर्चसासं
न्यामेधयाप्रजयाधनेन॥अग्ने॥२॥अंगिरःशतंतेसंत्वावतःसहस्रतउपावृतः॥ता
सांपोषस्यपोषेणपुनर्नो नष्टमाकृधिपुनर्नोरयिमाकृधि॥पुनरूर्जानिवर्तस्वपु
नरग्रसुषायुषा॥पुनर्नःपाहिविश्वतः॥सहैरय्यानिवर्तस्वाग्नेपिन्स्वधारया॥
विश्वस्मिन्नाविश्वतःस्पर्श॥उदुत्तमंवरुणस्यपाशाभसुवरदबाधमं॥३॥विमथ्य
मंश्चथाया॥आथावयमादित्यव्रतेतवानागसोअदितयेस्याम॥आत्वाहारु
षमंतरभ्रध्रुवस्तिष्ठाविन्वाचलिः॥विंस्तासर्वावाचत्वस्मिन्नाष्टमधिश्रयो॥अ
येदहंनुषसामूर्ध्वोअस्तांनिर्जग्मिवांतमसोज्योतिषागात्॥अग्निर्भानुनारुश

॥१३

तास्वंगआजातोविश्वासघांन्यप्राः॥सीदत्वंमातुरस्याः॥४॥उपस्थेविश्वा न्यमेवयुना
निविद्वान्॥मैनामर्चिषामातपसाभिश्चक्षुचोत्तरस्याः॥५॥शुक्रज्योतिर्विभाहि॥अंतर
मेरुचात्तमुरवायेसदनेस्वे॥तस्वास्वद्वहरसातपंरजातेवेदः॥सिवोभवा॥शिवोभूत्वा
मह्यमग्नेयोसीदशिवस्व॥शिवाकृत्वादिशः॥सर्वीस्वांयोनिमिहासदः॥६॥सः॥शु
चिद्वसुरंतरिक्षसद्योतावेदिषदतिथिर्दुरोणसत॥नृषद्वरसद्वतसद्योभसदजाणे
जाकृतजाअद्रिजाकृतं ब्रह्म॥७॥दिवमनुविक्रमस्यनिर्भक्तः॥सयंद्विष्णोविष्णोरेकांनत्रि
द्वंरात्रि॥१॥दिवस्परिप्रथमजज्ञेअग्निरस्मद्वितीयंपरिजातवेदा॥८॥तृतीयमसुनर्मणा
अजस्रमिंधानएनंजरतेस्वाधीः॥विभातेअग्नेत्त्रेधात्रयाणिविभातेसमविभ

१३

तं पुरुषा॥ विमातेनाम परमं गुहाय द्विधा तमुत्सं यत आ जगंथा॥ समुदेवान् मणा अश्वं
 तन् च क्षाई धेदिवा अग्न उधन्॥ तृतीयेत्वा॥ १॥ रजसितस्थिना सं समुस्य यो नौ महि
 षा अहिन्वन्॥ अकंददग्निस्तु नयनिवृधौः क्षामारेरिह द्वीरुधः समं जेन्॥ सद्यो ज
 स्तानो विहीमिथो अख्यदारो दसी भानुना भात्यंतः॥ उशिक्षा वको अरति सु
 मेधा मर्षेष्टग्नि रमृते निधायि॥ इयर्ति धूम मरुषं भरि भद्रुधुकेण शा निषाद्यमि
 क्षतु॥ विमस्ये केतुर्भुवनस्य गर्भं आ॥ २॥ रोदसी अपृणा ज्ञायमानः॥ वीडुं च
 ददि मनभिन पुरायं जनाय दग्निमयं जंतु पंच॥ श्रीण मुदोरो धनुषो रयीणां
 मनीषाणां प्रार्थणः सोमगोपाः॥ वसोऽसुनुः सहसो असुरा जारो विभात्य

प्रा.उ.प.सा.मि.धानः॥य.स्ते.अ.व.ह.ण.व.उ.इ.शो.वो.प.प.दे.व.घ.वं.त.मे.॥प्र.तं.न.य.प्र.त.रं.
व.स्यो.अ.छा.भि.यु.म.मं.दे.व.भ.सं.य.वि.ष्टा.॥आ.॥३॥तं.भ.ज.सौ.श्र.व.से.ष.ग.उ.क.थ.
आ.भ.र.श.स्य.माने.॥प्रियः.स्त्र्ये.प्रियो.अ.ग्रा.भ.वा.लु.ज्जो.ते.न.भि.न.द.दु.ज्ज.नि.हैः॥
त्वा.मे.ये.य.ज.मा.ना.अ.नु.य.न्वि.त्वा.व.स्त्र.नि.द.धि.रे.वा.यी.णि.॥त्व.या.स.ह.इ.वि.ण.मि.छ.
मा.ना.व्र.जं.गे.मं.त.मु.शि.जो.वि.व.वः॥दृ.शो.नो.रु.क्म.उ.रु.व्या.व्य.घो.दु.र्म.रु.ष.भा.युः.श्रि.
य.भु.रु.त्वा.नः॥अ.ग्निर.मृ.तो.अ.भ.व.इ.यो.भि.र्ये.दे.नं.घो.र.ज.न.स्त्रे.ताः॥४॥तृ.ती.
ये.त्वा.ग.भे.आ.य.वि.ष्टा.य.च.त्वा.रि.च.॥२॥अं.न.प.ते.न.स्य.नो.दे.य.न.मी.व.स्य.शु.ष्मि.
णः॥प्र.प.दा.ता.रं.ता.रि.व.उ.र्ज.नो.धे.हि.दि.प.दे.च.तु.ष.दे॥उ.दु.त्वा.वि.श्वे.दे.वा.अ.

सुखमनयोरेवै नंप्रतिष्ठापयति नार्तिमाहृत्य धुर्युर्नयजमानो वरुणो वा एष यजमान
मुभयैतियदग्निरुपनधुओषधयः प्रतिगृहीताग्निमेतमित्याहृशांत्यै व्यस्यं निश्वाअ
मंतीरांतीरित्याहृक्षसामपहत्यै निषादं नोअपडुर्मुतिः हं नदित्याहृप्रतिष्ठित्या
ओषधयः प्रतिमोदधं॥९॥ एनमित्याहौषधयोवाअग्नेर्भीगधेयं ताभिरेवै नः समर्धय
तिपुष्पावतीः सुपिप्पलाइत्याहृतस्माहोषधयः फलंगृहं त्ययं वोगर्भं कृत्वियः प्रत्नः
सुधरुमासंददित्याहृयाभ्यं एवै नंप्रच्यावयति तास्वै नंप्रतिष्ठापयति हाभ्यामुपाव
हरति प्रतिष्ठित्यै॥१०॥ अस्तनुष्टुप् सिसारयत्सारं पत्वेति गर्भं मसौमोदधं दिवं त्वारिः शत्रु॥ ५

तश्च नोपा व्याधो भवति तो दे वा अभवन्परासुरा यो भ्रातृ व्यवांस्मात्स दशरात्रेण य
जेत देवपुत्रा एव पर्युहते तस्य न कुतश्च नोपा व्याधो भवति भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृ व्याभवति स्तोमस्तोमस्योपस्तिर्भवति भ्रातृ व्यमेवोपस्तिं कुरुते जामिवे ॥४॥
एतत्कुर्वेति यज्यायाऽसुस्तोममुपेत्य कनीयाऽसमुपयंति यद्दग्निष्टोमसा
मान्यवस्ताच्च परस्ताच्च भवंत्यजामित्वा यत्रिदृग्निष्टोमो ग्निष्टु दग्नेयीषु भवति
तेज एवावरुंधेपंच दशगुण्य ऐं दीर्घिंदियमेवावरुंधे त्रिदृग्निष्टोमो वैश्व
देवीषु पुष्टिमेवावरुंधे सप्त दशो ग्निष्टोमः प्राजापत्या सुती वसोमोन्ना द्यस्या वरुध्या
अथोमैव तेन जायते ॥५॥ एकविंशतुष्टयः सौरीषु प्रतिष्ठित्या अथोनुचमे

सं०स० मेवासंधत्तेसप्तदशोग्निष्टोमः प्राजापत्यासूपहव्यउपहवमेवगच्छतित्रिणवावग्नि
॥१८॥ ष्टोमावभितर्हंशीषुविजित्यैत्रयस्त्रिःश्रुतय्योवेश्वदेवीषुप्रतिष्ठित्यैविश्वजि
त्सर्वष्टोतिरात्रोभवतिसर्वस्याभिजित्यै॥६॥ प्राजापत्योवाएषयज्ञोयद्दशरा
त्रस्त्रिककुदाएतोवैजायतएकत्रिःश्रुतय्य॥५॥ नृतवोवैप्रजाकामाः प्रजांनावि
दंततेकामयंतप्रजाः सृजेमहिप्रजामवरुंधीमहिप्रजांविदेमहिप्रजावंतस्या
मेतितएतमेकादशरात्रमपश्यंतमाहरंतोनायजंतततोवैतेप्रजामसृजंतप्रजा
मवरुंधंतप्रजामविदंतप्रजावंतोभवतः तवोभवंतसार्त्तवानामार्त्तवत्त्वम
हनांवाएतेपुत्रास्तस्मात्॥१॥ आर्त्तवाउच्यतेभएवंविद्वाः स एकादशरात्रमा ॥१८॥

सतेप्रजामिवसृजंतेप्रजामवरुंधतेप्रजाः विदंतेप्रजावंतोभवन्तिज्योतिरतिरा
त्रोभवतिज्योतिरेवपुरस्ताद्धतेसुवर्गस्यलोकस्यानुरव्यात्पृथ्व्यःषडहोभवति
षड्वाक्रतवःषडृष्टानिष्टैरेवर्चुनन्वागेहंत्वातुभिःसंवत्सरंतेसंवत्सरएवप्रतितिष्ठं
तिचतुर्विंशोभवतिचतुर्विंशत्यक्षरागायत्री॥२॥गायत्रं ब्रह्मवर्चसंगायत्रियामे
वंत्ववर्चवंप्रतितिष्ठंतिचतुश्चत्वारिंशोभवतिचतुश्चत्वारिंशदक्षरात्रिष्टुर्गिंद्रियंत्रिष्टुपू
त्रिष्टुभ्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठंत्यष्टाचत्वारिंशोभवत्यष्टाचत्वारिंशदक्षराजगती
जागताःपञ्चवोजगत्यामेवपञ्चपुप्रतितिष्ठं त्सेकादशरात्रोभवतिपञ्चवाक्रतव
आर्तवाःपञ्चर्चुषेवार्चवेषुसंवत्सरेप्रतिष्ठायप्रजामवरुंधतेतिरात्रावभितोभवतः

सं० सं० प्रजायेपरिगृहीत्ये । ३॥ तस्माद्वायुश्चेकांनपंचाशच्च ॥ ६॥ ऐंद्रवायवाग्राग्नीहोत्राः का
 ॥ १११ ॥ मयेतयथापूर्वप्रजाः कल्पेरनितियज्ञस्य वै कृत्स्निमनु प्रजाः कल्पंते यज्ञस्या कृत्स्नि
 मेव मनुन कल्पंते यथा पूर्वप्रजाः कल्पयति न ज्यायाः संकनीयानतिक्रामस्यैंद्रवायवा
 यवाग्राग्नीहोत्रादामयाविनः प्राणेन वा एष व्यध्यते यस्यामयति प्राण ऐंद्रवाय
 वः प्राणेनैवैतुः समर्धयति मित्रावरुणाग्राग्नीहोत्रेणैषां दीक्षितानां प्रमीयेत ॥ १॥ प्रा
 णापानाभ्यां वा एते व्यध्यते एषां दीक्षितानां प्रमीयते प्राणापानौ मित्रावरुणौ प्रा
 णापानावेव मुखतः परिहरंत आश्विनाग्राग्नीहोत्रा नुजा वरौ श्विनौ वैदेवानामा
 नुजा वरौ पृथ्वेवायं पर्यतामश्विनावेतस्य देवताय आनुजावरस्तावैवैनमग्रं प ॥ १११ ॥

रिणयतः शुक्राग्रान्गृहीतगुतश्रीः प्रतिष्ठाकामोसौवा आदिसः शुक्रएषोंतोतंम
नुष्यः॥२॥ श्रियैगुत्वानिवर्ततेतादेवां तमारभतेनततः पापीयान्भवतिमंथ्य
ग्रान्गृहीताभिचरंनार्त्तपात्रं वाएतच्चर्मंयिपात्रमस्युनैवैनंग्राहयतिताजगा
र्त्तिमार्हस्याययुणाग्रान्गृहीतयस्यपितापितामहःपुण्यःस्यादधतंनप्राप्नुया
द्वाचावाएष इंद्रियेणव्यध्यतेयस्यपितापितामहःपुण्यः॥३॥ भवत्यधतंनप्राप्नो
त्युर इवैतच्चज्ञस्यवागिवयदाययुणावाचैवैनमिंद्रियेणसमर्धयतिनततः पापी
यान्भव सुक्याग्रान्गृहीताभिचर्यमाणःसर्वेषांवाएतत्तात्राणामिंद्रियंयदु
क्थ्य पात्रं सर्वेणैवैनमिंद्रियेणातिप्रसुद्धेसरस्वत्यभिनानेषिवस्यइतिपुरोरुचं

सं० स० कुर्याद्वाग्वे॥४॥ सरस्वती वाचैवैनमतिप्रयुङ्गेमात्रक्षेत्राण्यरणानिगन्धेत्याहमृत्योर्वै
 ॥२५॥ क्षेत्राण्यरणानितेनेवमृत्योः क्षेत्राणि न गच्छति पूणाग्निहोत्राह्नीयाहामयाविनेः प्रा
 णान्वा एतस्य शुगृह्णति यस्यामयति प्राणाग्रहाः प्राणानेवास्म्यशुचोमुच
 सुतयद्वा तासुर्भवति जीवत्येव पूर्णाग्निहोत्राह्नीया यर्हि पर्जन्यो न वर्षति प्राणा
 न्वा एतर्हि मज्जानाः शुगृह्णति यर्हि पर्जन्यो न वर्षति प्राणाग्रहाः प्राणानेव मज्जन्ते शु
 चोमुचति ताजम्वर्षति ॥५॥ प्रमीयेत मनुष्यः क्रध्यते यस्य पिता पितामहः पुण्यो
 वाग्वा एव पूर्णान्नहान्यं च विद्वान्शतिश्च ॥५॥ गायत्रो वा ऐन्द्र वा यवो गायत्रं प्राय
 मणीयं इन्द्रस्तस्मात्त्रायणीये हर्मेन्द्र वा यवो गृह्यते स एवैनमायतने गृह्णाति त्रैलोक्ये ॥२०॥

शुक्रस्त्रैष्टुभं द्वितीयमहस्तस्माद्वितीयेहं ह्युक्रोगं ह्यते स्वएवेनमायतने गृह्णाति जा
गतो वा आग्रयणो जागतं तृतीयमहस्तस्मात्तृतीयेहं नाग्रयणो गृह्णाते स्वएवेनमा
यतने गृह्णात्येतद्वै ॥१॥ यज्ञमापद्य हं द्वाः स्या मोतिय द्वाग्रयणः श्वोगृह्णाते यत्रैव
यज्ञमदृशं तत एवेनं पुनः प्रयुद्धे जगन्मुखो वै द्वितीयस्त्रिजागत आग्रय
णो यच्चतुर्थेहं नाग्रयणो गृह्णाते स्वएवेनमायतने गृह्णात्यथोस्वमेव हं दोनुपर्मा ने
व तंतिराथं तरो वा ऐंद्रवायवोरार्थं तरुं पंचमहस्तस्मात्पंचमेहं नृ ॥२॥ ऐंद्रवा
यवो गृह्णाति बार्हतो वै शुक्रो बार्हतः षष्ठमहस्तस्मात्षष्ठेहं ह्युक्रोगं ह्यते स्वएवे
नमायतने गृह्णात्येतद्वै द्वितीयं यज्ञमापद्य हं द्वाः स्या मोतिय बुक्रश्वोगृह्णाते

स.स. यत्रै वयं जमदंशं तत एवै नुं पुनः प्रयुङ्गे त्रिष्टुप् सुखो वै तृतीयस्त्रिष्टुप् सुखः ॥ ३ ॥ शुक्रो यत्स
॥ २३ ॥ तमेहं ह्युक्रो गृह्यते स्वएवै न मायतने गृह्णात्यथोस्वमेव हं होनुं पर्यावर्तते वाग्वाओग्रयुणो
वागष्टममहस्तस्मादष्टमेहं न्नाग्रयुणो गृह्यते स्वएवै न मायतने गृह्णाति प्राणो वा ऐन्द्र
वायवः प्राणो न वममहस्तस्मां न वमेहं नैन्द्रवायवो गृह्यते स्वएवै न मायतने गृह्णात्येतत् ॥ ४ ॥
वै तृतीयं यजमाप्य हं द्वाः स्या प्रीतिर्यदैन्द्रवायवो गृह्यते यत्रै वयं जमदंशं तत ए
वै नुं पुनः प्रयुङ्गे थोस्वमेव हं होनुं पर्यावर्तते पृथो वा एतदध्यपथे नयंति ये न्ये नैन्द्रवाय
वास्त्रिति पद्यते तत्स्व लुवा एष यजस्य यदंशममहं द्वाः स्या मेहं नैन्द्रवायवो गृह्यते यजस्य ॥ ५ ॥
एवां तं गत्वा पथा संधामपि यं सथो यथा वहीयसा प्रति सारं वहति तादृगेव तत् हं द्वा ॥ २९ ॥

व

स्मृत्योन्यस्य लोकमभ्यधायांता न्यते नैव देवा व्यवाहर्य नैव वायुस्य वा एतदायतनं य
चतुर्थमहस्तस्मिन् नाग्रयणो गृह्यते तस्मादाग्रयणस्यायतने न वृमेह नैव वायुवो गृह्यते शु
क्रस्य वा एतदायतनं यत्तं चमं ॥६॥ अहस्तस्मिन् नैव वायुवो गृह्यते तस्मादे
तने सप्तमेहं ह्युक्रो गृह्यते आग्रयणस्य वा एतदायतनं यष्टमहस्तस्मिं ह्युक्रो गृह्य
ते तस्मादुक्रस्यायतनेष्टमेहं नाग्रयणो गृह्यते ऋषिं स्पेवतद्विवाहयति प्रवस्य सो वि
वाहमाप्नोति य एवं वेदा भो देवताभ्य एव यज्ञे संविदं दधाति तस्मादिदमन्योन्यस्मै
ददाति ॥७॥ एतद्वै पंचमेहं त्रैलोक्यं एतद्भूतयज्ञस्य पंचममन्यस्मा एकं च ॥८॥
गायत्रि स्त्रैलोक्यं जागते जगत्पुरवोथो रार्थं तरे वा हत एतद्वै द्वितीयं शुक्रं स्त्रि

सं०सं०
॥२२॥

हृद्गुरवोथो वाक्प्राणएतदथोपयश्चतुर्थेनवमेपंचमःसप्तमेषष्ठमष्टमेहं हंदांसि॥ प्रजा
पतिरकामयतप्रजायेयेतिसएतं द्वादशरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजतततोवैसप्रजा
यतयः कामयेतप्रजायेयेतिस द्वादशरात्रेणयजेतपैवजायते ब्रह्मवादिनोवदंत्य
अग्निष्टोमप्रायणायज्ञाअथ कस्मादतिरात्रःपूर्वः प्रयुज्यतइतिचक्षुषीवाएतेयज्ञस्य
यदतिरात्रौ कनीनि केग्निष्टोमोयत्॥१॥ अग्निष्टोमपूर्वप्रयुजीरत्वेहिर्धा कनी
नि केदध्युस्तस्मादतिरात्रःपूर्वः प्रयुज्येतचक्षुषीएवयज्ञेधि त्वामध्यतः कनीनि के
पतिरधतियोवै गायत्रीज्योतिःपक्षावेदज्योतिषाभासासुवर्गलोकमेतिमावग्नि
ष्टोमोतौपक्षौयं तरेष्टा बुबध्याः सआत्मेष्वावेगायत्रीज्योतिःपक्षाएवं वेदज्योतिषा ॥२२॥

भासासु वर्गलोकं ॥ २ ॥ एति प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितो यद्वादशरात्रो यावति रात्रौ
ता पक्षो येन तेरेष्टावुक्त्वा स आसा प्रजापतिर्वैषसं सध्वं वेसत्रेण स्पृणोति प्राणा नैसधाणा
नेव स्पृणोति सर्वासां वा एते प्रजानां प्राणे रासते ये स त्रमासते तस्मात्सु क्तं तिकिमेते स त्रिण्ड
ति प्रियः प्रजानां मुखे तो भवति य एवं वेद ॥ ३ ॥ अग्निष्टोमो यत्सु वर्गलोकं प्रियः प्रजानां
पंच च ॥ १ ॥ न वा एषो न्यतो वैश्वानरः सुवर्गीयलोका यथा भवदुर्ध्वो ह वा एष आतत आ
सीत्ते देवा एतं वैश्वानरं पर्यैहं सुवर्गस्य ~~लोका~~ लोकस्य प्रभृत्या ऋतवो वा एते न प्रजा
पतिम याजयुंते धोर्धो दधित दृभोति ह वा ऋत्विक्षु य एवं विद्वां द्वादशाहे न यजते स्मिन्ने ते
हं तसरसम ह वसंता य प्राम ह त ॥ १ ॥ यवंग्रीष्मा यौषधीर्वर्षाभ्यौ दृही हूर देमा पति लो

सं०स० हेमंतशिशिगभ्यां तेनेंद्रं प्रजापतिरयाजयत्ततो वा इन्द्रं इन्द्रो भवत्तस्मादादुरा तुजा वरस्य
॥२३॥ यज्जइतिसह्ये तेनायेयजतेषह्वे कुणपमत्तियः सुत्रे प्रतिगृह्णाति पुरुषकुणपमश्च कुण
पंगोर्वाअन्मयेन पात्रेणां नं विभ्रतियत्तं न निर्णे निजति ततो धि॥२॥ मलं जायत एके
वयज्जे ते कोहि प्रजापतिराधो द्वादशरात्रीर्द्दक्षितस्य द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरः
प्रजापतिः प्रजापतिर्वा वैषण्यहत्वे जायते यस्तपसाधिजायते चतुर्धा वा एताः स्तिस्त्रि
स्तिस्त्रो रात्रयो यद्वादशोपसदो या प्रथमा यजंताभिः संभरति या द्वितीया यजंताभिरार
यः भते॥३॥ यास्तृतीया त्राणि ताभिर्निर्णे निक्ते याश्चतुर्थीरपि ताभिर्गमानं मंतरतः
सुंधते यो वा अस्य पशुमत्तिमांसं सोत्तियः पुरोडाशं मस्तिष्कं सयः परिव्रापं पुरीषं ॥२३॥

सय आज्यं सज्जनानुंसयः सोमद्वैतद्वैतसोपिह वा अस्य शीर्ष्यानिष्पदः प्रतिगृहाति यद्वा
दशाहे प्रतिगृहाति तस्माद्वादशाहेन नयाज्यं पाप्मनो व्यावृत्ते ॥४॥ अथ छदधि रभते द्वा
दशाहेन च त्वारिच ॥१०॥ एकस्मै स्वाहा द्वाभ्यां स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा चतुर्भ्यः स्वाहा पंच-
भ्यः स्वाहा षड्भ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा एाभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा कादश-
भ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा पंचदशभ्यः स्वाहा
षोडशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहा एादशभ्यः स्वाहा हेकां-
नविंशत्यै स्वाहा नवविंशत्यै स्वाहा हेकांन च त्वारिंशत्यै स्वाहा नवचत्वारिंशत्यै
स्वाहा हेकांन पञ्चैस्वाहा नवपञ्चैस्वाहा हेकांनाशीत्यै स्वाहा नवानीत्यै स्वाहा हेकांन ग्राताय

क२

सं० स० स्वाहाशतायस्वाहा द्वाभ्यां शताभ्यां स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ नवचत्वारिंशते स्वा
॥२४॥ हे कानैविंशति ॥१॥ एकस्मै स्वाहा त्रिभ्यस्वाहा पंचभ्यस्वाहा सप्तभ्यस्वाहा नव
भ्यस्वाहा द्वादशभ्यस्वाहा त्रयोदशभ्यस्वाहा पंचदशभ्यस्वाहा सप्तदशभ्यस्वाहा हे का
नविंशतस्मै स्वाहा नवविंशतस्मै स्वाहा कानचत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंश
नवषष्ट्यस्मै स्वाहा कानषष्ट्यस्वाहा कानशीत्यस्वाहा नवशीत्यस्मै स्वाहा कानशतायस्वाहा सर्व
स्मै स्वाहा ॥१॥ एकस्मै पचाशत् ॥२॥ द्वाभ्यां स्वाहा चतुर्भ्यस्वाहा षड्भ्यस्वाहा
ष्टाभ्यस्वाहा दशभ्यस्वाहा द्वादशभ्यस्वाहा चतुर्दशभ्यस्वाहा षोडश
भ्यस्वाहा दशभ्यस्वाहा विंशतस्मै स्वाहा एनवत्यस्मै स्वाहा शतायस्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ २४॥
ष्टा

हो
द्वाभ्यामष्टानवत्यैषद्विंशतिः॥१३॥ त्रिभ्यस्वाहापंचभ्यस्वाहासप्तभ्यस्वाहानवभ्यस्वा
हाकादशभ्यस्वाहात्रयोदशभ्यस्वाहापंचदशभ्यस्वाहा

सप्तदशभ्यस्वाहेकां
हानवविंशत्यैस्वाहेकांनवचत्वारिंशतेस्वाहानवचत्वारिंशतेस्वाहेकांनवषष्ट्यैस्वाहा
शत्यैस्वाहा
नवषष्ट्यैस्वाहेकांनवशीत्यैस्वाहानवशीत्यैस्वाहेकांनवशतायस्वाहाशता
यस्वाहासर्वस्यैस्वाहा॥१॥ त्रिभ्योष्टचत्वारिंशत्॥१४॥ चतुर्भ्यस्वाहाष्टभ्यस्वा
हाद्वादशभ्यस्वाहाषोडशभ्यस्वाहाविंशत्यैस्वाहाषणवत्यैस्वाहाशतायस्वा
हासर्वस्यैस्वाहा॥१॥ चतुर्भ्यःषणवत्यैषोडश॥१५॥ पंचभ्यस्वाहादशभ्यस्वा

सं०स० हापंचदशभ्यस्वाहाविंशत्यैस्वाहापंचनवत्यैस्वाहाशतायस्वाहासर्वस्मैस्वाहा॥१॥पुंच ॥२॥
॥२५॥ भ्यःपंचनवत्यैचतुर्दश॥१६॥दशभ्यस्वाहाविंशत्यैस्वाहात्रिंशतेस्वाहाचत्वारिंश
तेस्वाहापंचाशतेस्वाहाषष्ट्यैस्वाहासप्तत्यैस्वाहाशीत्यैस्वाहानवत्यैस्वाहाशतायस्वाहा
सर्वस्मैस्वाहा॥१॥दशभ्योद्वाविंशतिः॥१७॥विंशत्यैस्वाहाचत्वारिंशतेस्वाहाष
ष्ट्यैस्वाहाशीत्यैस्वाहाशतायस्वाहासर्वस्मैस्वाहा॥१॥विंशत्यैद्वादश॥पंचाशतेस्वा
हाशतायस्वाहाद्वाभ्यांशताभ्यांस्वाहात्रिभ्यःशतेभ्यस्वाहाचतुर्भ्यःशतेभ्यस्वाहापंच
भ्यःशतेभ्यःस्वाहाषड्भ्यःशतेभ्यःस्वाहासप्तभ्यःशतेभ्यस्वाहाष्टभ्यःशतेभ्यस्वाहान
वभ्यःशतेभ्यस्वाहासहस्रायस्वाहासर्वस्मैस्वाहा॥१॥पंचाशतेद्वात्रिंशत॥१८॥ ॥२५॥

पसदोद्वाद्वाहीनस्ययज्ञस्यसवीर्यत्वायाथोसलोसक्रियतेवत्सस्यैकस्तनोभागीहिंसो
थैकंस्तनं व्रतमुपैत्यथद्वावथत्रीनथचतुरएतद्वो॥१॥क्षरपादितामभ्रतंयेनप्रजातात्ता
तृव्यानुदतेप्रतिजतिष्यमाणानथोकनीयसैवभूयउपैतिचतुरोग्रेस्तनान्त्रतमुपैत्य
थत्रीनथद्वावथैकमेतद्वैरुजघतंतामभ्रतंतपस्यस्त्वर्ग्यमथोपैवजायतेप्रजापापशु
भिर्यवागसृजान्यस्यव्रतंक्रूरैववैयवागःक्रूरद्वै॥२॥राजन्योवज्रस्यरूपं सप्तधा
आमिभ्रावैश्यस्यपाक्यज्ञस्यरूपं पुष्ट्येवयोत्रां सप्तस्यतेजोवैत्रां सप्तजः पयस्तेजसे
वतेजः पय आत्संधतेथोपयसावैगर्भवधंतिगर्भद्वैवखलुवाएषयंदीक्षितोयदस्यपयोव्र
तंनचत्प्राप्तानमेवतद्वर्धयतित्रिव्रतोवैमनुरासीद्विब्रताअस्मरएकव्रताः॥३॥देवाः

प्रातर्मध्यंदिनेसायंतन्मनोव्रतमासीत्याकयज्ञस्यरूपं पुष्ट्यै प्रातश्चासायंचासुराणां निर्मध्यं क्षुधोरु
 पंततस्तेपराभवन्मध्यंदिनेमध्यरात्रेदेवानांततस्तेभवंत्सर्वं लोकमायन्यदस्यमध्यंदिनेमध्यरात्रे
 तं भवति मध्यतोवाअन्नेन भुंजते मध्यतएवतदूर्जं धत्ते भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना ॥४॥ परस्य भ्रातृ
 व्यो भवति गर्भो वा एष यद्दीक्षितो यो निद्रीक्षितविमितं यद्दीक्षितो दीक्षितविमितास्वसेद्यथायोनेर्गर्भ
 र्कंदतितादृगेव तं न प्रवस्तव्यमात्मनो गोपीथायैष वै व्याघ्रः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्यद्दीक्षितः प्रव
 सेत्स एनमीश्वरो नूथ्याय हंतोर्न प्रवस्तव्यमात्मनो गुप्त्यै दक्षिणतः शय एतद्वै यजमानस्यायतनः स्व
 एवायतने शये निमग्ना दृत्यशये देवता एव यज्ञमभ्यावृत्य शये ॥५॥ एतद्वै क्रूर इवैकत्र ता आत्मना यजमा
 नस्य त्रयोदश ॥५॥ ॥ पुरोहविषिदेव यजने याजयेद्यं कामयेतोपै न मुत्तरो ये ज्ञानमेदमिस्तुर्वर्गलोकं
 जयेदित्येतद्वै पुरोहविदेव यजनं यस्य होता प्रातरनुवाकमनुब्रुवंतं निमप आदित्यमभिर्विपश्यत्युपै न मु

तरोयज्ञोनसत्यमितुवर्गलोकं जयत्याप्ते देवयजने याजयेद्वा तृचवंतं पंथां वापि स्पर्शयेत्कर्त्तवायाव
न्मानसेयातवै॥१॥ नरथायैतद्वा आप्तं देवयजनमाप्नोत्येव भ्रातृव्ये न भ्रातृव्य आप्नोत्येको न्नते
देवयजने याजयेत्स शकाममेको न्नता द्वै देवयजनादंगिरसः पशून्सृजतां तरासद्देहविधीने उंन
तः स्याद्देतद्वा एको न्नतं देवयजनं पशमानेव भवति श्रुत्वा ते देवयजने याजयेत्सुवर्गकामं श्रुत्वा
द्वै देवयजनादंगिरसः सुवर्गलोकमायनं तराहवनीयं च हविर्धानं च॥२॥ उंनतः स्याद्देतद्वा हविर्धानं
च सदश्चांतरासदश्च गार्हपत्यं चैतद्देवयजनं देवयजनः सुवर्गमेव लोकमेति प्रतिष्ठिते देवयजने या
जयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्देवयजनं यत्सर्वतः समंप्रत्येव तिष्ठति यत्रान्यान्याओषधयोऽथ
तिष्ठन्तास्युस्तथा जयेत्स शकाममेतद्देवयजनं रूपं रूपेणैवास्मै पशून्॥३॥ अवरुंधे पशमानेव भ

सं. घ. २

२५

जतिनिर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यज्ञं कामयेत निर्ऋत्या स्य यज्ञं ग्राहयेयमित्येत
द्वे निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यज्ञं सृष्ट्यै सत्या ऋक्षो निर्ऋत्यै वास्य यज्ञं ग्राहयति वावृते
देवयजनं यज्ञं यद्वावृत्ता मर्ये पात्रे वा तल्ये वासीमांसे न प्राचीनमाहवनीयात्प्रव
णं स्य प्रतीचीनं गार्हपत्या देत द्वे व्यावृत्तं देवयजनं विपाप्माभ्रातृव्येणावर्तते
नैर्न पात्रेन तल्ये वासीमांसे तैकाये देवयजनं यज्ञं यद्रुतिकर्मकाये वै पुरुषो भव
त्येव ॥ ४५ ॥ यातवे हविर्धानं च पशुं प्राप्नोति ॥ ४६ ॥ तेभ्य उत्तरवेदिः सिं
हो रूपैकलोभयानंतरापक्रम्यातिष्ठते देवा अमन्यैतयत रात्वा इयमुपावस्यति
त इदं भविष्यतीति तामुपासं त्रयं तसा ब्रवीद्वरं कृणोत सर्वान्मया ब्रह्मा त्व्यभवथे पूजं

२५

तुमाग्रे राहुति रश्मवता इति तस्मादुत्तरवेदिं पूर्वा मन्त्रे व्याधायंति वारे वृत्तः स्य स्ये
न्यथा परिमिमीते ॥ १ ॥ मात्रै वा स्ये साथो युक्ते नैव युक्तमवहं धेवतायनी मेसी ह्यो हवि
सा ह्ये नानावतिन्नायनी मेसी ह्यो हतिन्ना ह्ये नानावदवतात्मना धितमित्याह नाथि
ह्ये नानावदवतात्मना धितमित्याह व्याथिता ह्ये नानावदिदेरतिर्नोतामे ॥ २ ॥ अ
नै अंगिर इति त्रिहरतिय एवैषु लोकेष्वग्नयस्ताने वा वरुंधे तृष्ठी चतुर्थः सूर्य्यति
॥ रुक्ममेवावरुंधेति संहारसि महिषीरसीत्याह संह्रीष्टे विनृपं कृत्वो नयानंतरपक्र
म्यातिष्ठदुरुप्रथस्वो रुते यज्ञपातिः प्रथनामित्याह यज्ञमानमेव प्रजया पशुभिः सर्पय
ति ध्रुवा ॥ ३ ॥ असीतिसंहंति धृत्वे देवे यः शंभस्वदेवो यः शंभस्वदेव चोक्षति प्रच

सं. ५. २

२६

किरतिश्रद्धादं द्रघोषस्त्रावस्त्रभिः पुरस्तात्सास्त्रिहृदिगम्य एवैतां प्रोक्षति देवाः ॥ १ ॥
दुत्तरवेदिरुपाव वती हैव विजयामहादस्यस्त्रावज्जमुद्यस्य देवानभ्यार्यत तानिंद्रचो
षोवस्त्रभिः पुरस्तादप ॥ ४ ॥ अनुदतमनोजवाः पितृभिर्दक्षिणतः प्रचेतारुद्रैः पश्चाद्विश्व
कर्मादित्यैरुत्तरतोयदेवमुत्तर्वेदिं प्रोक्षति दिग्भ्य एव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्रणुदतदंशो
यतींस्त्रालोक्येभ्यः प्रायच्छतां दक्षिणत उत्तरवेद्या आदभ्य प्रोक्षणीनमुच्छिष्ये तत दक्षि
णत उत्तरवेद्यौ नितयेद्यदेव तत्र क्रूरं तत्तेन शमयति यं द्विष्यात्तंध्यायेद्युर्वै नमर्पयति ॥
॥ ५ ॥ ॥ मिसीतेनामध्रुवापशुचस्त्रीणि च ॥ ॥ ६ ॥ ॥ एतान्तरवेदिं रज्ज्वरींस्त्रावामाभ्या
भवथेति ते देवा अक्रामयंतास्त्राभ्यान्भ्रातृव्यान्भिभवेत्तेति तेऽब्रुवुः सिंहीरसि सप्तस

२६

ही स्वाहेति ते सरान्नातु ब्या न भवते सरान्नातु ब्या न भिभ्यान्नामयं त प्रजां विंदेमहीति
ते जुहवुः सिंहीरसि स प्रजावनिः स्वाहेति ते प्रजाम विंदंत ते प्रजां वित्वा ॥१॥ अक्वामयं त पशू
न्विंदेमहीति ते जुहवुः सिंहीरसि रायस्योषवनिः स्वाहेति त इमां प्रतिष्ठाम विंदंत इमां प्रति
ष्ठां वित्वाक्वामयं त देवता आशिष उपेया मेति ते जुहवुः सिंहीरस्या बह देवां देवयते ॥२॥ यज
मानाय स्वाहेति ते देवता आशिष उपायं न्यं चक्र बोध्या घारयति पंचाक्षरा पंक्तिः पंक्तो यज
शौचश्च मेवावसे धेक्षया व्याघारयति तस्मादक्षया पत्रा बो गानि प्रहरंति प्रतिष्ठित्यै भूतेभ्य
स्त्वेति स्म च सुद्रुणहा तिय एव देवा भूतास्तेषां तद्वागधेयं तानेव तेन प्रीणाति यौतुद्रवात्यरि
धीन्परिददौ त्येर्षा ॥३॥ लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो जयायाः सोम्यातरासं ते देवभ्यो

सं. ष. २

२७

८

हृद्यं बहंतः प्राप्तिं तसो गिर बिभेदितुं वा वस्य अतिमिषिष्यतीति स निलायत स पां वनस्य
तिष्ठ वसतां पोतुद्रोया मोषधीषु तां स्तुगंधिते जनेयां पशुषु तां पेत्य स्यांतरा शृंगे तं देव
ताः प्रेक्ष मेघं तमन्व विंदं तमब्रुवन् ॥४॥ उपन आवर्तस्व हृद्यं नो बहेति सो ब्रवीद्दूरं ब्रूणेय
देव गृहीत स्याद्भुतस्य बहिः परिधिस्त्वं दातु मे भ्रातृणां भागधेयमसदिति तस्माद्भु
हीत स्याद्भुतस्य बहिः परिधिस्त्वं दत्ति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति सो मन्यतास्त्व
त्वं तो मे हृद्वे भ्रातरः प्रागेष तास्त्वनशातयादिति सयानि ॥५॥ अस्त्वन्यशातयत तस्यो
तुद्रव भवद्यत्माऽसमुपपतंतं द्रव्यं दृष्ट्वा देतां संभारां सुभारयन्तेः पुरीषमसीत्याह गे
ह्येतत्पुरीषं यत्संभारा अथोरवत्त्वाद्गुरोरेवावेनं तैश्चातरः परिश्रोत्रेयस्यो तुद्रवाः परिध

२८

यदिति ॥ ६ ॥ ॥ वित्तादेवयतएषामब्रुवन्प्रातिचतुश्रवत्वारिंशच्च ॥ ८ ॥ ॥ बध्मवस्य
 तिवरुणपात्रादेवैनेमुं वतिप्रजेनेति मेध्ये एवैनेकरोति सावित्रिपर्चद्गुत्वा ह वि
 धीने प्रवर्तयति सवितु प्रसूत एवैने प्रवर्तयति वरुणो वा एष दुर्गुभयतो बध्मो य
 दक्षः स यदुत्सर्ज्यमानस्य ग्रहानभ्यस्तर्ज्येस्मिन्वाग्देवदुर्गुः आवहेत्याहं दुर्गुः ॥ ९ ॥
 शं त्यै पत्नी ॥ १० ॥ उपानत्ति पत्नी हि सर्वस्य मित्रं मित्रं त्राययेद्दे पत्नी यज्ञस्य करो
 ति मिथुनं तदथोपत्ति या एवैष यज्ञस्यान्वारं भोजनवदित्यैव तर्जना वा अन्वित्य यज्ञं
 रक्षां सिजिघां संति वैष्णवीभ्यामग्न्यां तर्जनां हुं होतियज्ञो वै विष्णुर्गुहादेव रक्षां
 स्यपहंति यदध्वर्युर्नग्ना वा कुर्ति जुहुयादधो ध्वर्युः स्याद्रक्षां सिमशं हन्युः ॥ ११ ॥

ग

सं. प. २

२८

हिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्यो ध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाः सिद्धांति प्राची
प्रेतमध्वरं कल्पयतीत्याह स्वर्गमेवेते लोका गमयत्यत्र मेधां वर्धयन् पृथिव्या इत्याह व
र्धयन् पृथिव्या यद्देवयजनं शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्देविर्धानं दिवो वा विष्णुवुत वा पृथि
व्याः ॥३॥ इत्याशीर्यदयचदिक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथोनिहंति शीर्षे त एव यज्ञस्य यज
मान आशिषो वरुधे दंडो वा ॥ औपरस्तृतीयस्य हविर्धानस्य वषट्कारेणाक्षमभिनय
तृतीयं छदिह विधानयो रुदाहृत्य ते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुधे शिरो वा एतद्यज्ञस्य य
द्यविधानं विष्णोरष्टमसि विष्णोः षष्ठमसीत्याह तस्मादेतावधा शिरो विष्णुतं विष्णो
स्वरसि विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह वैद्यवर्धे देवतया हविर्धानं यं प्रथमे ग्रंथि ग्रन्थी याद्यत्तं

२८

नविस्त्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्रसीयेततस्मात्सविस्त्रस्यः ॥४॥ ॥पत्नीहन्तुर्वापृथिव्याविष्णु
तंविधजोःषाद्विःशतिश्च ॥१॥ ॥देवस्यत्वासवितुः प्रसवद्वत्यान्निमादत्तेप्रसूत्या अश्विनोऽ
र्वाङ्मुभ्यामित्याहाश्विनौहिदेवानामध्वर्युः आस्तां पूछोहस्ताभ्यामित्याहयत्यैवजत्रइववाए
षायदन्निरन्निरसिनारिरसित्याहरांत्यैकांडेकांडेवैक्रियमाणेयज्ञंरक्षांसिजिघांसं
संतिपरिलिखितंरक्षाःपरिलिखिता अरातयद्वत्याहरक्षसामपहृत्यै ॥१॥ इदमहंरक्षसो
ग्रीवाऽपिकंतामियोस्मांदेष्टियं च वयं द्विषाद्वत्याहहो वावपुरुषोयं वैवद्वेष्टियश्चैनं द्वे
ष्टितयोरेवानंतरायं ग्रीवाः कंतामिदिवेहांतरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वेत्याहैभ्यएवेनांलेभेः
भ्यः प्रोक्षतिपरस्तादवर्चिः प्रोक्षति तस्मात् ॥२॥ परस्तादवर्चो मनुष्यार्जुनमुपजिवं

स० प० २

॥२९॥

तिङ्गुमिववाणतत्करोति यत्वनत्यपोवनयति शांत्यैव मती यवनयत्यूर्ध्वैव यवर्गुडुंबरर्जैवोर्जः समर्थयति यजमा
नेन संमितौ दुंदुवरी भवति यावनेव यजमानस्तावती मेवास्मिन् नृर्जं दधाति पितृणाः सह न मसीति बर्हिर्वस्वतृणाति पितृदेवत्वात् ॥
द्ये तद्यं निरवातं यद्बर्हिर्नवस्तीर्यमिनुयास्मि तदेव स्यान्निरवाताद्बर्हिर्वस्तीर्यमिनोत्यस्यामेवैनां मिनोत्यथोस्वारुहमेवैनांक
रोत्युद्दिवःस्तभानां तरिष्टंष्टेत्याहैषां लोकानां विधृत्यैद्युतानस्त्वामारुतो मिनोत्वित्याह द्युतानो हस्मैवामारुतो देवाना
मोर्दुं वरी मिनोति ते नैवा ॥ एनां मिनोति ब्रह्मवर्जित्वा क्षत्रवनिमित्याह यथा यजुर्वैतद्दृतेन द्यावापृथिवी आपृथेयामित्यौ
दुं वर्योऽनुहोति द्यावापृथिवी एवरसेनानक्त्यां तमन्ववस्वावयत्वां तमेव यजमानं तेजसान्त्येयं इमसीति छदिरधिनिर्धात्येदं
इह देवतया सहो विश्वजनस्य छयेत्याह विश्वजनस्य छेपा छायायत्तदो नव छदि ॥ तेजस्त्वामस्यमिनुयाच्चि वृतास्तोमेन
संमितं तेजस्त्रिवृतेजस्येव भवत्येका दृश छद्दी द्रियकामस्यैका दृश क्षरात्रिष्टुगिं द्रियं त्रिष्टुगिं द्रिया येव भवति पंच दृश

॥२९॥

अदिभ्रातृव्यवतः पंचदशो वः शौभ्रातृव्याभिभूयै तस्य दश अदिभ्रातृव्यवतः प्र
जापतिः प्रजापतेराह्या एकविंशति छदिप्रतिष्ठा कामस्यैकविंशति स्तोमानां प्रतिष्ठा
प्रतिष्ठित्या उदरं वै स द उं गुं बरो मध्यत ओं दुं बरी मि नोति मध्यत एव प्रजा ना मूर्ज
दधाति तस्मात् ॥ ६ ॥ मध्यत उं र्ग भुं ज ते य ज मान लोके वै द क्षिणा नि छ दी ॥ विभ्रातृव्य
लोक उत्तराणि दक्षिणा न्युत्तराणि करोति य ज मान मे वा य ज माना दुत्तरं करोति तस्मा
द्य ज मानो य ज माना दुत्तरं तर्वतां करोति व्यावृत्त्यै तस्माद रं ण्यं प्रजा उपजीवीति परि
त्वा गिर्वं णो गिर इत्याह यथा यजु रे वै तदिंद्रस्य स्पृष्टं इंद्रस्य ध्रुवमसीत्याह इंद्रं हि देव
तया सदोयं प्रथमं ग्रंथिग्रथीया घत्तं न विस्त्रं सयेदमेहेनाध्वर्युः प्रसीयेत तस्मात्स

सं. प्र. २

३.

विस्तरस्यः ॥ ६ ॥ अपहृत्यैतस्मात्पितृदेवस्यंतेनैव न वच्छितस्मात्सदः पंचदशान्व ॥ ११ ॥ ॥
शिरोवा एतद्यज्ञस्य यधुविधिनिप्राणा उपरवाहविधिनिस्वायंते तस्माच्छीर्षेन्प्राणा अधस्ता
त्स्वायंते तस्मादधस्ताच्छीर्षेः प्राणारक्षो हृणो बल गहनो वैद्युवान्बना मीत्याह वैद्युवाऽ
हि देवतयोपरवा अस्मरावैति यं तो देवानां प्राणेषु बल गान्य खनंता न्वा दुमात्रे न्वविं
दंतस्माद्वा दुमात्राः स्वायंतद्रुम हंतं बल गमुद्रपाणि ॥ ११ ॥ यन्नः समानो य स समानो ति च
खा नेत्याह द्वौ वा व पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चा समानो यमेवास्मै तौ बल गंति खनत
स्तमेवोद्गतिस्तं तु गतितस्मात्सं तं ण्णा अंतरतः प्राणान संभिनत्तितस्माद संभिन्नाः
प्राणा अपो वनयति तस्माद्वा ई अंतरतः प्राणायामतया मतीर वनयति ॥ १२ ॥ उर्वैधिव ४५

३.

प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिर्वस्त्राणां तितस्माहोमशा अंतरतः प्रा
णावा आज्येन व्याधाय तितेजोवा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो दधाति
हन्वा एते यज्ञस्य यदधिषवणेन संतृणस्य संतृणो हि हन् अथो रबलु दीर्घसोमे सं
तृद्ये धृत्ये शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदधिषवणेन ॥३॥ प्राणा उपरवा हन् अधिषवणे जिह्वा
यम प्रावापोर्दता मुखमाहुवनीयेनासिकोत्तरवेदिरुदरं सुदोयदाखलु यै जिह्वा
यादस्त्वधिरवादत्यथ मुखंगच्छति यदा मुखंगच्छत्यथोदरंगच्छति तस्मादधिषवणेनैव
मन्त्राधिप्रावभिरभिषुत्याहुवनीयेकृत्वा प्रत्यंबः पोत्यसदसिभक्षयंतियो वै विराजोय
ज्ञसुरवेदो हं वेदुह एवैनामियं वै विराट् तस्यैव क्रमो धोधिषवणेस्तना उपरवा

ग्रावाणो वत्साः ऋत्विजो दुहंति सोमं पयोय एवं वेदुः ह एवैनां ॥४॥ वषाभिय वमती खनयति हविर्धानमेव त्रयोविंश
 तिश्वा ॥११॥ ॥ यदुभौ देवा सुगामिथस्तेषाः सुवर्गं यद्वै पुरो हविषितेभ्यः सो तत्र वेदिर्बधूं देवस्याभिः शिरो वा ए
 कादश ॥११॥ ॥ यदुभा विद्याह देवानां यज्ञो देवेभ्यो न रथाय यजमानाय परस्तादवो चीन वपंचाशत् ॥५९॥ ॥
 हरिः ॐ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ ७७ ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ श्रीशारदांबाये नमः ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ ७७ ॥
 ॥ चात्वा लाक्षिण्यानुपवपति यो निर्वैयज्ञस्य चात्वालं यज्ञस्य स यो नित्वा यदेवा वैयज्ञं पराजयंतं तमाग्नीधा
 स्तुन रुपाजयंते तद्वैयज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदाग्नीध्राक्षिण्यान्विहरति यदेव यज्ञस्यापभाजितं तत
 एवैनं पुनस्तनुते पराजित्येवरुलुवा एते यंति ये बहिष्पवमानेऽसर्पंति बहिष्पवमानेऽस्तुते ॥१॥ आहग्नी
 दग्नीन्विहरवर्हिस्तृणाहि पुरोडाशाः अलंकुर्वितियज्ञमेवापजित्य पुनस्तन्वानां यत्तं गावैर्द्वै सवने विह

रतिशलाकाभिस्तृतीयः सशकत्वायाथोसंभरत्यैवैतधिष्णिमावाअनुभिंलोकेसोममरक्षंतेयोधिसोममा
हरंतमन्वायंतं पर्यविशत्यएवं वेदविंदंते॥२॥परिवेशरंतेसोमपीथेनव्यर्थ्यततेदेवेषुसोमपीथमेकंततोदेवा
अब्रुवंहेहेनामनीकुरुधमथप्रवाश्यथनवेत्यम्योवाअथधिष्ण्यास्तस्माद्दिनामाब्राह्मणोर्ध्वक्तेषांयेनेदि
ष्टं पर्यविशंतेसोमपीथं प्राब्रुवंनाहवनीयअग्नीध्रीयोहोत्रीयोमार्जलीयस्तस्मात्तेषु जुह्वंत्यतिहायवषट्करो
तिविहि॥३॥एतेसोमपीथेनार्थ्यतदेवावैयाः प्राचीराहुतीरुहवुर्येपुरस्तापुरस्तादसुराआसंताःस्ताभिः प्रा
णुदंतयाः प्रतीचीर्येऽश्वादसुराआसंताःस्ताभिरपानुदंतप्राचीरन्याआहुतयोद्भूयंतेप्रत्यङ्मासीनोधि
ष्ठियान्व्याधारयतिप्रश्चाच्चैवपुरस्ताच्चयजमानोभ्रातृव्यान्प्रणुदतेतस्मात्प्रराचीः प्रजाः प्रवीयंतेप्र
तीचीः॥४॥जायंतेप्राणावाएतेयधिष्ठियायदधर्युः प्रत्यङ्धिष्ठियानतिसर्पेत्प्राणोत्संकर्षेतप्र
मायुकास्यान्नाभिर्वाणायजस्ययधोतोर्ध्वस्वर्गुवैनाभ्यैप्रोणोवाउपानोयदधर्युः प्रत्यङ्गोहोतास्मति

सं. ७. ३

३२

सपेदिपानेप्राणंदध्यात्ममायुकःस्यान्ताध्वर्युरूपगायेद्वाग्बीयोवाअध्वर्युर्यदध्वर्युरूपगाये
डुङ्गात्रे॥५॥वावःसंप्रयच्छेदुपदासकास्यवाक्स्याद्ब्रह्मवादिनोवदंतिनासःस्थितेसोमे
ध्वर्युःप्रत्यक्सदोतीयादथक्थादाक्षिणानिहोतुमेतियातोहिसतेषां कस्माअहदेवायामंबा
यामंबानुज्ञास्यंतीत्यत्तरेणानीध्रंपरीत्यजुहोतिदाक्षिणानिनप्राणांसं कर्षतिन्यंये
धिष्ठिया उर्यतेनान्येयान्निवपतितेनतान्प्रीणातिमान्निवपतियदनुदिशतितेनता
त्॥६॥॥स्तुतेविंदतेविहीयतेप्रतीचीरुङ्गात्र उर्यतेचतुर्दश॥॥७॥॥सुवर्गायवाए
तानिलोकाय दूयंतेयद्वैसर्जनानिद्वाभ्यांगार्हपत्येजुहोतिद्विपाद्यजमानःप्रतीष्टियाआ
नीध्रेजुहोत्यंतरिक्षावाक्रमतआहवनीयेजुहोतिसुवर्गमेवैनंलोकांगमयतिदेवान्वै

३२

सुवर्गलोकं यतो रक्षाः स्पृष्टिषां संते सोमेन राक्षारक्षाः स्पृष्ट्या तु मात्मानं कृत्वा सुवर्गलो-
कमायन् राक्षसामनुपलाभायान्तःसोमो भवत्यथा ॥ १ ॥ वै स र्जना नि जुहोति रक्षसामपहृत्यै-
व सं सोम तनू रुद्रा इत्याह तनू रुद्रा ध्ये षट्क्षेत्रे न्य कृते न्यद्रुहा हा न्य कृतानि हि रक्षाः स्फ-
रयन्तासि वनूथमित्याहो रुणस्त्वधीति वा वै तदा ह जुषाणो अतुराज्यस्य वेत्विष्याह सुमेव
यजमानं कृत्वा सुवर्गलोकं गमयति रक्षसामनुपलाभाय सोमं ददतो ॥ २ ॥ आग्रा बुंण्ण आ-
वाय व्यात्याद्रेण कलशमुत्पत्तीमानयं त्यन्वनाधू स प्रवर्तयति गावदेवा स्यात्स्ति तेन सह
सुवर्गलोकमेति नयत्यर्वाभीध्रे जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिनीत्यै ग्रा बुंण्णो वाय व्याति
द्रेण कलशमाग्नीध्र उपवासयति विद्येनं तैर्गृह्णते यत्सहोपवासयेत्पुत्रायेत सोम्यर्वा प्रपा

सं. ष. ३

३३

दयतिस्वया ॥३॥ एवैनं देवतया प्रपादयत्पुत्रिः स देव्याः सदासी देव्या हयथायुजुदे
वैतघ्नमानोवा एतस्य पुरा गोप्ताभवत्येष वो देवस बितः सोम इत्याह सवितु प्रसूत एवैनं
देवताभ्यः संप्रयच्छत्येतत्वं सोम देवो देवानुपागा इत्याह देवोष्टे सन् ॥४॥ देवानुपैतीदमहं
नुष्यो मनुष्यानि त्याह मनुष्यो ओष्टे सन् मनुष्यानुपैतीदमहं नुष्यो मनुष्या अपश्युर्ज
मानस्य त्याह प्रजया सह रायस्योष्टे त्याह प्रजयैव पशुभिः सह संलोकमुपावर्तते न सो दे
वैभ्य इत्याह नमस्कारो हि देवानां स्वधा पितृभ्य इत्याह स्वधा कारो हि ॥५॥ पितृणां मिदम
हं निर्वरुणस्य पाशा इत्याह वरुणपाशा देवानि मुच्यते गेव्रतपत आत्मनः पूर्यति न रादेये
त्याहुः को हिन द्देय इसीयां स्वेव शोभते पुनर्वा दराति न वेति ग्रावा एवै सोमस्य राज्ञोम

३२

लिम्बुसेनायएवंविद्वात्त्राबुंणभाग्नीध्रउपवासयतिनैनंमलिम्बुसेनाविंदति॥६॥अथददतेस्वया
संस्वभाकारोहिर्विंदति॥१॥ ॥वैष्णव्यर्चाङ्गत्वायूपमछैतिवैष्णवोवैदेवतयायूपस्वयैवैनंदेवतया
छैत्यत्यन्यानगानान्यानुपागामित्याहातिह्यन्यानेतिनात्यानुपैत्यर्वात्त्वापरैरविदंपरोवरैरित्या
हार्वाध्येनंपरोर्विंदतिपरोवरैस्तत्वाजुषे॥१॥वैष्णवंदेवयज्यायाइत्याहदेवयज्यायैह्येनंजुषतेदेव
स्त्वासवितामध्वानत्तित्याहतेजसैवैनमनत्तोषधेनायस्वैनःस्वधितेमैनःहिःसीरित्याहव
ज्जोवैस्वधितिःशांत्यैस्वधितेवृक्षस्यविभ्यतःप्रथमेनशकलेनसहतेजःपरापततियःप्रथमःश
कलःपरापतेत्तमयाहरेत्सतेजसं॥२॥एवैनमाहरतीमेवैलोकायूपास्यतोविभ्यतिदिवमग्रेण
मालेखीभरंतरिक्षंमध्येनमाहिःसीरित्याहैभ्यएवैनंलोकेभ्यश्शमयतिवनस्पतेशतवल्गो

सं. ७. ३

३४

विरहे हेत्याश्रने भुहोति तस्मादाश्रनादृक्षाणां भयाः स उतिष्ठंति सहस्रवल्गा वि
वयं रुहे मेत्याहाशिषमेवैतामात्रास्ते न क्षर्त्तुमां ॥ ३ ॥ वृश्चेदक्षसंगं वृश्चेदधर्षं य
जमानस्य प्रमायुक्त्वा यथाकामयेता प्रतिष्ठितः स्यादित्यारोहंतस्मै वृश्चेदेष वै वनस्य
तीनामप्रतिष्ठितो प्रतिष्ठित एव भवति यं कामयेता पशुस्यादित्यपजंति स्मै शृङ्गोर्गं
वृश्चेदेष वै वनस्य तीनामपशुव्योपशु रेव भवति यं कामयेता पशुमांस्यादिति वन
रूपजंति स्मै बकुलाखं वृश्चेदेष यौ ॥ ४ ॥ वनस्य तीनां पशुव्यः पशुमानेव भवति प्रति
ष्ठितं वृश्चेत्प्रतिष्ठाकामस्यैष वै वनस्य तीनां प्रतिष्ठितो यः स मे भूम्ये स्वाद्योने नूढः प्र
त्येवतिष्ठति यः प्रत्यंडुपनतस्तं वृश्चेत्स हि मे धमभ्युपनतः पंचारत्नितस्मै वृश्चेद्यं

३४

कामधेनोपैतमुत्तरोयशोतमोदिति पंचाक्षरापंक्तिः पौस्तोमश उपैतमुत्तरोयशः॥
॥५॥ नमतिष्ठदरान्तिं प्रतिष्ठा कामस्य षड्वाक्स्तव श्रुतुष्वेव प्रतितिष्ठतिसप्तारान्तिं
पञ्चकामस्य सप्तपदाशकरीपशवः शकरीपश्वतेवावरुंधेनवारान्तिं तेजस्कामस्य
त्रिवृतास्तोमेतसंमितं तेजस्त्रिवृतेजस्वेवभवत्येकादशारान्तिमिंद्रियकामस्यैकादश
क्षरान्तिष्टुतिं दिव्यं त्रिष्टुतिं दिव्याव्येवभवति पंचदशारान्तिं भ्रातृव्यवतः पंचदशोवज्रोन्ना
तृव्याभिभूत्येसप्तदशारान्तिं प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्याएकविं
शत्यरान्तिं प्रतिष्ठा कामस्यैकविंशस्तोमनां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या अष्टाभिर्भवत्यष्टाक्षरा
गायत्री तेजो गायत्री गायत्री यज्ञमुखं तेजसैव गायत्रियायज्ञमुखेन संमितः॥६॥

सं. ७. ३

३५

जुषे स ते जस मनहरसंगं बद्धशारवं वृश्चे देष वै यज्ञमुपै न मुनराय ह्यु आस्था एकान्नविदुः
शतिश्रुवा ॥ ३॥ ॥ पृथिव्ये लांतरिक्षाय त्वादि वेत्तेत्याहैभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति परं
चं प्रोक्षति परादिः बहिस्त्वर्गो लोकः क्रूरमिव वा एतत्करोति यत्तु वनस्य पोवनयति शां
त्यै यवमतीरिव नयत्योर्वेयवो यजमानेन यूपः संमितो यावानेव यजमानस्तावती मेवा
स्मिन्नर्जं दधाति ॥ १॥ पितृणां सदनमसीति बहिरवस्तुणाति पितृदेवत्या ३२ द्यौतर्धं
नरवर्तयेद्बहिरवस्तीर्थमिनुयात्पितृदेवस्यो निरवातः स्याद्बहिरवस्तीर्थमिनोत्यस्मा
मेवैनं मिनोति यूपशकलमावा स्यति स ते जस मेवैनं मिनोति देवस्त्वा सविता मध्वान
त्विह्या हते जसेवैनमनक्ति स पिप्पलाभ्य स्त्वोषधीभ्य इति वषात्संप्रती ॥ ३॥ ॥

३५

मुं च तितस्माच्छीर्षत ओषधयः फलं गृह्णं सुतस्मिन्तेजोवा आज्यं यजमानेनाग्निष्ठाग्नि
संमिताय दग्निष्ठाग्निमनस्ति यजमानमेव तेजसा तत्स्यात्तमनस्त्यात्तमेव यजमानं
तेजसा नस्ति सर्वतः परिमृश स्युः परिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधात्यद्दिवंस्तभानां तारिक्षं
पृणस्याहैर्षां लोकानां विधुर्षे वै घञ्यर्वा ॥ ३ ॥ कल्पयति वै छवो वै देवतया यूपः स्वयैवै
नंदेवतया कल्पयति द्वाभ्यां कल्पयति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठिष्यैर्यकामयेत तेजसैः
नंदेवताभिरिंद्रियेण व्यर्धयेयमित्यग्निष्ठां तस्याग्निमाहुवनीयादिथं वातिनावयेत्ते
जसैवै नंदेवताभिरिंद्रियेण व्यर्धयेयित्यं कामयेत तेजसैर्नंदेवताभिरिंद्रियेण समर्ध
येयमिति ॥ ४ ॥ अग्निष्ठां तस्याग्निमाहुवनीयेन समिनुयात्तेजसैवै नंदेवताभिरिंद्रि

सं.प.३

३६

प्रेषासमर्धयति व्रंस्त्रवर्तिताक्षत्रवर्तिमित्याह यथा यजुरे वै तस्य रिच्ययस्यैर्वै रशनाय
जमातेन यूपः यजमानमेवोर्जासमर्धयति नाभिदधे परिच्ययति नाभिदधे एवास्मा
उर्जं दधाति तस्मान्नाभिदधे उर्जं भुंजते यं कामयेतो जैनि ॥५॥ अर्धयेयमित्यूध्वं वा
तस्यावाचीयावो हे दूजैर्जैतं अर्धयति यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यस्यादिस्यवाचीमवो
हे हृष्टिमे वनियध तियदि कामयेता वर्षुकः स्यादित्यूध्वं मुद्रहे हृष्टिमे वोद्यधति
पितॄणां निरवातं मनुष्याणां मूर्ध्वं निरवानां दारशनाया ओषधीनां रशनायि श्वेषां ॥
॥६॥ देवानां मूर्ध्वं रशनाया आचषालादिंद्रस्य चषालं साध्यानां मतिरित्त्तं नृस
वा एष सर्वदेवयो यधूपो यधूपं मिनोति सर्वा एष देवताः प्रीणति यज्ञेन वै देवा ४

३६

सुवर्गलोकमायं ते मन्यंतमनुष्ठातो न्यामविष्णोतीति ते यूपेन यो पयित्वा सुवर्गलोकः
मायं नमो प्रयोयूपेनैवान प्राज्ञानं तद्यूपस्य यूपत्वं ॥८॥ यद्यूपं मिनोति सुवर्गस्य लो
कस्य प्रज्ञात्ये पुरस्तात् मिनोति पुरस्ताद्धियज्ञस्य प्रज्ञायते प्रज्ञातं हितद्यदतिपन्नं
दुर्दिदं कार्यमासीदिति साध्या वै देवायज्ञमत्यमन्यंततान्यज्ञो नास्मृतां न्यद्यज्ञः स्याति
रिक्तमासीतदस्मृतादतिरिक्तं वा एतद्यज्ञस्य यदाना वगिंमथिलो प्रहरत्यतिरिक्त
मेतत् ॥९॥ यूपस्य यदूर्ध्वं च षालातेषां तदूपाधेयं तानेव तेन प्रीणति देवा वै सः
विष्टे सोमे प्रहृष्टो हुरत्ययूपं ते मन्यंत यज्ञवेन संवा दं कुर्मदिति ते प्रस्तारं स्मृचयति
अयणामपश्यंस्व रूपं यूपस्य सः स्मृते सोमे प्रस्तारं हुरति जुहोति स्वन्मयज्ञवे

सं. ३. ३
३८

शसाया ॥ १॥ ॥ दधाति प्रसूना समर्धयेयमिसृज्जेन विश्वेषां यत्प्रव मतिरिक्तमेतद्विचला
रिंश्रश्च ॥ ४॥ ॥ साध्या वेदेवा असिं लोक आसेता न्यात्वं न सिषते मिमेवाग्नेये मेधा
या लभंत न द्यंत्य दालंभ्यस विंदंत तो वा दूमाः प्रजाः प्राजायंत यदग्ना वग्निं मथित्वा प्रहर
ति प्रजानां प्रजननाय रुद्रो वा एष यदग्निर्यजमानः प्ररूप्यत्यरुमा लभ्याग्निं मंथे द्रु
द्राय यजमानं ॥ १॥ अपि दध्यात्प्रमायुक्तः स्यादथो रवत्वा दुरग्निः सर्वा देवता हविरेते ध
त्वरिति यत्प्रमा लभ्याग्निं मंथति हव्याये वा सताय सर्वा देवता जनयत्यपा कृत्यैव
मंथ्यस्ते ते वालब्धं ते बाना लब्धमग्नेर्जनित्रमसीत्याहाग्नेर्ह्येतज्जनित्रं वृषणो भूदृष्ट्या
ह वृषणो ॥ २॥ ह्येता बुर्वृषस्यायु रसीत्याह मिथुनत्वा यद्युतैनास्ते वृषणं दधाधामित्या

३८

हवषणः स्ये ते दधाते यो अग्निं गायत्रं छंदो नु प्रभायस्वेत्याह छंदो भिरवै नं प्रजुनयत्यगतये
मथ्यमानाया नु ब्रूहीत्याह सावित्री नृचमन्याह सवित प्रसून एवै नं संधति जाताया नु
ब्रूहि ॥३॥ प्रक्षिपमाणाय नु ब्रूहीत्याह कांडे कांड एवै नं क्रियमाणे समर्धयति गायत्र
त्रीः सर्वा अन्वाह गायत्र छंदा वा अग्निः स्वे नै वै नं छंदसा समर्धयत्यग्निः पुराभवत्यग्निं
मथित्वा प्रहरति ते स भवन्तौ यजमानमभिसंभवतो भवतंतः समनसा वित्याह
रां स्ये प्रहृत्य जुहोति जातयै वा समा अंनमपि दधात्युपेत जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं
धाम यदा ज्यं प्रियेणे वै नं धाम्ना समर्धयत्यथो ते जसा ॥४॥ ॥ यजमानमाहवषणो
जाताया नु ब्रूय्यष्टा द्राव ॥५॥ ॥ द्रवेत्वेति बर्हि रदन द्रुत द्रव्ये प्रयो यस्त उपवी

सं. प. ३

३८

एसीत्याहोपहोनानाकरोत्यपोदेवांदैवीर्विशः प्रागुरित्याहदेवीर्द्यौताविशः सतीदेवानु
पर्यंतिवन्हीरुद्रिजइत्याहर्हिजैवैबह्वयउद्रिजस्तस्मादेवमाहबृहस्पतेधादयाबसती
ति॥१॥ आहब्रह्मवैदेवानांबृहस्पतिर्ब्रह्मणेवास्मैपशून्तवहंधेहव्यातेस्वदंतामित्याह
स्वदयसेवैतादेवबृहस्पतिरपवेत्याहयज्ञावैपशून्तामित्युनातांरूपकरूपमेव पशुषु
दधातिरेवतीरमध्यामित्याहपशोवैदेवतीः पशून्तेवासैरमयतिदेवस्यत्वासावितुः
प्रसवइति॥२॥ एतानामादत्तेप्रसूत्या अश्विनोर्वाङ्म्यामित्याहयस्याऋतस्यत्वा
देवहविःपाशोनामइत्याहसत्यंवाऋतः सत्येनैवैवमृतेनामतेक्ष्मायापरिहर
तिवध्वाङ्गिप्रत्यं च प्रतिमुं वतिव्यावस्यैधर्षामानुषानितिनिमुनक्तिधत्ताअङ्गुः॥३॥

३८

लौषधीभ्यः प्रोक्षीत्याह ॥ द्योद्योषऽओषधीभ्यः संभवति यमशुगपां पेरुरसीत्याहैष ह्यपां
पातायो मे धायारभ्यते स्वात्तंचित्तं देव ५ ह व्यमापो देवीः सदत्तेन मित्याह स्वदयथैवेन मुप
रिष्टणत्प्रोक्षत्युपरिष्टादेवैनं मेध्यं करोति पाययत्यंतरतएवैनं मेध्यं करोत्यधस्तादुपोक्षति
सर्वतएवैनं मेध्यं करोति ॥ ४ ॥ वसुनीति प्रसवत्यद्व्योंतरतएवैनं दशच ॥ ६ ॥ अग्निना वै होत्रादे
वाऽअसुरानभ्यभवं गगने समिध्यमाना यानुब्रूहीत्याह भवानृष्यामि भूत्यै समदशसामिधे
नीरन्वाहसप्तदशमजापतिः प्रजापतेराष्टौ समदशान्वाहद्वादशमाताः पंचर्नवः ससंवत्स
रः संवत्ससंपजां प्रजाऽअनुप्रजायंते प्रजानां प्रजननाय देवा वै सामिधेनी वनूच्य यज्ञं
नान्वपश्यंस्तप्रजापतिस्तूष्णीमा धारं ॥ १ ॥ आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यं

सं.प.३

३९

त्यन्तुष्ठीमाधारमाधारयति यज्ञस्यानुरव्यात्प्राप्तस्फुरेष्वैयज्ञासीन्तदेवस्तु
दृष्टीं होमेना वृंजत यन्तुष्ठीमाधारमाधारतिभ्रात्रृव्यस्यैवतद्यज्ञं वृंजे
परिधीत्संमार्ष्टिपुनात्येवैनां त्रिभिः संमार्ष्टि त्रियावृद्धियतो थोरक्षसा
मपहत्यैद्वादशसंपाद्यंतेद्वादश ॥ २॥ मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो
संवत्सरमेवास्मा उपदधाति सर्वं स्वलोकस्य समष्टौ शिरोवा एतद्यज्ञस्य यदाधारो गतः
सर्वदेवता यदाधारमाधारयति तदा वृत्ति एव यज्ञस्य यजमानः सर्वदेवता अवसंधोश्च
शिरोवा एतद्यज्ञस्य यदाधारमाधारयति तदा वृत्ति एव यज्ञस्य यजमानः सर्वदेवता अवसंधोश्च

३९

शिरःप्रतिरुधातिसंतेप्राणोवायुनागच्छतामित्याहवायुदेवस्योवैप्राणोवायवेवास्यप्राणं जुहो
तिसंयजत्रैरंगानिसंयजपतिराशिषेत्याहयज्ञपतिमेवास्याशिषंगमयतिविश्वरूपोवैवा
वृउपरिष्टात्सप्तमभ्यवसीतस्मादुपरिष्टात्सप्तोर्नविद्यंतियदुपरिष्टात्सप्तुंसमनक्ति
मिध्यमेव॥४॥ एनं करोत्यर्ह्यजोवृणीतेछंदांस्येववृणीतेसप्तवृणीतेसप्तग्राम्याः
पशवः सप्तारण्याः सप्तछंदांस्यभयस्यावरुध्याएकादशप्रयाजान्यजतिदृश्वैप
शूतः प्राणुण आत्मेकादशोपावानेवपशुस्तंप्रयजतिवपामेकः परिशय आत्मेवा
स्मानंपरिशयेवज्जोवैस्वधितिर्वज्रोपशुकलोघृतं वलुबैदेवावजं कृत्वा सोमम
घ्नन्धृतेनात्मेपशुं त्रायथामित्याहनज्जोवैनेवशोकृत्वालभते॥५॥ आधारं प

सं. ७३

४.

यं ते द्वादशाक्षं नेव यज्ञस्य मे धमे बखलुवा अष्टा चक्षन् ॥ १७ ॥ पर्यग्निकरोति सर्वद्रुत
मेवैनं करोत्यस्वं दद्यास्वं न हित द्याधु तस्य स्वं द्रुतिभिः पर्यग्निकरोति त्रियावृधियज्ञो
थोरक्षसामपहृये ब्रह्मवादिनो वदं त्यन्वारभ्यः पशून्तीन्वारभ्या इति मृत्यवे वा एष नीम
ते यत्पशून् स्तं दन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यादथोरैव त्वाहुः स्वर्गाय वा एष लोका
यनीयते यत् ॥ १८ ॥ पशुरितियन्तान्वारभेत स्वर्गाह्नौ काद्यजमानो हवीयेत बभ्राश्रपणी
भ्यामन्वारभेत तं नेवान्वारब्धं तेवानन्वारब्धमुपप्रेष्य होतर्हव्यादेवेत्यद्रसाहोषितं ह्नि
कर्म क्रियते रेवतीर्यत्पत्तिं प्रयथा विशतेत्याह्वयथा यजुरेवैतदग्निना पुरस्तादेति रक्ष
सामपहृयेष्टधियाः संष्टुचः पाहीति बर्हिः ॥ २१ ॥ उपास्यत्यस्वं दद्यास्वं न हित द्या

४.

हृदि विस्मयं यथोक्तं हृदि दमेवै नं करोति पराडा वर्तते ध्वर्युः पशोः संज्ञयमाना सुशुभ्यार्थे
तं निन्दुत आत्मनो नात्र स्वाय गच्छति श्रियं प्रपशुना मोति य एवं वेद पश्चाद्दोका वा
षा प्रच्युदानीय ते यस्तु नीनमस्त आताने त्याहादित्यस्य वै रश्मयः ॥३॥ आतानास्ते भ्यए
वनमस्मरोत्यतर्वाप्रे होत्याह भ्रातृभ्यो वा अर्वाभ्रातृभ्या पतुत्यै घृतस्य कूल्या मनुस
हप्रजया सह रायस्योषणे त्याहा शिषमेवैतामाशास्त आपो देवीः शुभ्रायु न इत्या
ह्यथायजु रेवैतत् ॥४॥ लोक्यायनीय ते यद्वह रश्मयः सप्त त्रिंशच्च ॥५॥
पशोर्वी आलब्धस्य प्राणाधुगच्छति वाक्त्त आयायतां प्राणस्तु आप्यायतामि
त्याह प्राणेभ्य एवास्म्यश्चक्षु रश्मयति सा प्राणेभ्योधिष्ठि वीः शुक्लं प्रविशति शम

होभ्यामिति नितयस्य होरात्राभ्यामेव पृथिव्यैरुच्यते तामयस्योषधेः त्रायस्येन स्वधितेः
 मेनः हिः सीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः ॥१॥ इति पार्श्वत आध्यात्मि मध्यतो हिमनुष्या
 आध्यात्मिरिदं श्वीन साध्य नूचीनः हिमनुष्या आध्यात्मि व्याच्ये रक्षसां भागो सीति
 रुजविमतो बर्हिर्त्वा पात्यत्यस्ते वरक्षाः निरवदयत इदमहं रक्षो धर्मं तमो नयामि ५
 ग्रेः सां द्वेष्टि यंच वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वानपुरुषौ यंचैव ॥२॥ द्वेष्टि यश्चैतं द्वेष्टि तावुभाव
 धर्मं तमो नयामीषेतेति वपामुत्तिरदतीच्छत इव श्रेष्ठयो यज्ञते यदुपतं घाद्रुद्रोऽप्य
 रुन्धा तुंकः स्याद्यं नोषतं घादयता स्यादन्ययोपतं न्ययानधत्यैष्टेन घावाः
 पृथिवी प्रोपर्वीयामित्याह घावा पृथिवी एव रसेन स्याद्धिन्नः ॥३॥ इति पार्श्वत आध्यात्मि

यथायजु रैवेतक्रूरमिव वा एतत्करोति यद्वपामुत्तिवदत्यर्वंतरिक्षमन्विहीत्याहशं
ह्यै प्रवा एषोऽस्माद्धौका च्यवतेयः पशुं मृशवेनीयमानमन्वा रभते वपाश्रपणी पुनर
न्वा रभते सित्ने वलोके प्रतितिष्ठत्यग्निना पुरस्तादेति रक्षसामपहत्या अथो देव
ता एव हव्येन ॥४॥ अन्येति नांतममंगारमतिहरेद्यदंतममंगारमतिहरेदेवता अ
तिमन्येत वा यो वीहि स्तोका नामित्याहतस्माद्धिभक्तास्तोका अवपद्यते ग्रंवा ए
तत्पशूनां यद्वपाग्रमेष धीनां बर्हिर्ग्रेणैवाग्रैः समर्धयत्यथो ओषधीष्वेव पशून्
तिष्ठापयति स्वहा कृतीभ्यः प्रेष्येत्याह ॥५॥ यज्ञस्य समिष्ट्यै प्राणापानौ वा एतौ
पशूनां यद्वृषदाज्यमत्मा वपापृषदाज्यमभिघार्य वपामभिघारयत्यन्मनेव

सं. व. ३
४२

पशूनां प्राणापानौ दधाति स्वहोर्ध्वं नभसं मारुतं गच्छतमि त्याहोर्ध्वं नभा हस्म वै मा
रुतो देवानां वपाश्रपणा प्रहरति ते ते वै ने प्रहरति विश्वी प्रहरति तस्माद्विष्ण्वो
प्राणापानौ ॥ ६ ॥ ॥ स्वधितिश्चैवाहिं नो हव्ये ने घे त्याह जद्रुत्वारिः ॥ १॥ ॥ पशु
मालभ्य पुरोडाशं निर्वपति समेधमेवैनमालभते वपया प्रचर्ये पुरोडाशेन प्रचरत्य
गै पुरोडाश उर्जमेव पशूनां मध्यतो दधात्यथो पशोरेव छिद्रमपि दधाति पृषदा ज्य
स्योपहृत्य त्रिः पृच्छति शतं हवीः ३३ शमितरिति त्रिषत्या हि देवा यो शतं २२ शतमाह
स एनसा प्राणापानौ वा एतौ पशूनां ॥ १॥ यस्य पृषदा ज्यं पशोः खलुवा आलब्धस्य
हृदयमात्मा भि स मेति यस्य पृषदा ज्येन हृदयमभिधास्यत्यात्मनेव पशूनां प्राणा

४२

पानौ दधाति पशुता वै देवाः सुवर्गलोकमायं ते मन्त्रं तमनुष्या नो न्वा भविष्यंतीति तस्य
त्रिरष्टित्वामेधं प्राक्षारयंस् प्रक्षोभवत् प्रक्षस्य प्रक्षत्वं यस्य क्षराखेन्तरबहि
भतिसनेधस्यैव ॥ २ ॥ पशोरवद्यति पशुं वै हित्यमाणः रक्षाः स्यनुसर्वं ते तरायूपं
बाहवनीयं च हरति रक्षसामपहस्यै पशोर्वा आलब्धस्य मनोपक्रामति मनोतायै
हविषो वदीयमानस्यानुब्रूहीत्याह मन एवास्यावहं ध एकादशावदाना न्यवद्यति
दशवैः पशोः प्राणा आत्मेकादशो यावानेव पशुस्तस्यावा ॥ ३ ॥ द्यति हृदयस्याग्रे च
घस्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो यद्वै हृदयेनाभिगच्छति तज्जिह्वा वदति यज्जिह्वा
वदति तदुरसो धिनिर्बदत्येतद्वै पशोर्वथा पूर्वं यस्यैव मवदाय पथा काममुत्तरेणा

सं. ज. ३
४३

प्रवद्यति यथा पूर्वमेवास्मिन् पशोस्वत्तं भवति मध्यतो गुदस्यावद्यति मध्यतो हि प्राण उत्तम
स्यावद्यति ॥ ५ ॥ उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजापि जायमानो ब्रह्मणा स्त्रि
भिर्ऋणवा जायते ब्रह्मचर्येण ऋषिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य एष वा अनुणोऽ
यः पुत्री यश्चा ब्रह्मचारि वासी तदवदानैरेवावदते तदवदानानामवदानत्वं देवास्मरः सं
यत्ता आसते देवा अग्निम ब्रुवंत्या बीरेणा स्मरानभिभवामेति ॥ ५ ॥ एते ब्रवीद्वरं वृ
णे पशोः फुहारमुधरान्ति स एतमुधरमुदहरत दोः पूर्वार्धस्य गुदं मध्यतः श्रोणिं ज
घनार्धस्य ततो देवा अपवन्त एषुराद्यत्र्यं गाणां सं समवद्यति भ्रान्त्याभिभूत्यै भवत्या
सनापरास्य भ्रान्त्यो भवत्यक्षणायावद्यति तस्मादक्षणायापशवो गानि प्रहरति प्रजि

४३

ष्ठित्यै॥६॥ ॥ एतौ पशूनां संसर्गस्यैव तस्या वेत्तमस्यावधतीति पंचचत्वारिंशद्वा ॥१०॥
मेदसास्त्रचौ प्रोणेति मेदेनूपावै पशूनां नूपमेव पशुपुदधाति पूर्णं नवधा यप्रोणेति
ति रसो वा एष पशूनां यदूरसमेव पशुपुदधाति पशूनेन वसाहोमं प्रयौति मध्यं वा ए
तस्य पशूनां यत्पशूनां यदूरसमेव पशुपुदधाति पशूनेन वसाहोमं प्रयौति मध्यं वा ए
पशूनां संसर्गस्यैव तस्या वेत्तमस्यावधतीति पंचचत्वारिंशद्वा ॥१०॥ वा एतस्य पुंयस्य रूपं यैंद्रः खलु वै देवतया प्राण
एंद्रोपा न एंद्रः प्राणो अंगो अंगो निदेध्यदिस्याह प्राणा पातावेव पशुपुदधाति दे
वत्यष्टभिरिते सः समे तिस्याह ताष्टा हि देवतया पशूनां विषु रूपा यत्सलक्ष्माणो भवथे
त्याह विषु रूपा ये ते संतः सलक्ष्माण एतर्हि भवंति देवत्रायं तं ॥२॥ अवसे सखा यो नु

सं. ष. ३

४४

आमातापितरेमदं विहत्यां हानुमतमेवैनं मान्नापि आसन्नं किं कामयत्यर्थं चेन्न सा
होमं जुहोत्यसौ वा अर्धं च इयमर्धं च इमे एव रसेना न त्तिदिशो जुहोति दिश एव रसेना
न त्त्यथो दिग्भ्य एवोर्जं रसमवसंधे प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यस्तु षडभ्यं वान
स्त्याः खलु ॥ ३ ॥ वैदेवतया पशवो यस्तु षडज्यस्योपहृत्या हवनं स्पतयेतु ब्रूहि व
नस्पतये प्रेष्येति प्राणापानावेव पशून् षुद्धास्यन्यस्यां न्यस्य समवत्तं समव
यति तस्मिन् नाना रूपाः पशवो यच्छोपसिंचति रसो वा एष पशूनां यधूरसमेव
पशुषु दधातीदामुपहृत्यते पशवो वा द्वापशूने वोपहृत्यते चतुरूपहृत्यतो ॥
चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुस्यादित्यमेदस्कं तस्मा आदध्यान्मेदो

४४

रूपावैपशवो रूपावैपशवो न पशुभ्यो निर्भजस्य पशुरेव भवति यं कामयेत पशुमांस्यादि
ति मेदस्व तस्मा आदध्यान्मे दो रूपावैपशवो रूपावैपशवो वा सौ पशुन बरुंधे पशुमानैव
भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत स आज्यां ॥५॥ पुरस्तादसृजत पशूं मध्यतः पृषदाज्यं
श्वात्तस्मादाज्येन प्रजाजादयं ते पशूनामध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतानि
अमिव पशून्वास्तेष्टुं ह्येकादशानूयाजान्यजति दशवैपशोः प्राणा आत्मेकादशो घावा
नेव पशुस्तमनुयजति घ्रांति वा एतस्य शंस्यत्सोऽनपयंति प्राणापानौ खलु वा एतौ प
शूनां यस्पृषदाज्यं यस्पृषदाज्येनानूयाजान्यजति प्राणापानावेव पशुषु दधाति ॥६॥
॥॥ प्रंतिर्यतं खलु चतुरूपक्यत आज्यं यस्पृषदाज्यं यस्पृषदाज्येन पशु ॥॥ ११ ॥

सं. ७. ४

४५

बालाकास्तवर्गवैसर्जनानिवैद्यवर्जित्थिच्यौसाध्यादुबेवेसूतिनापर्यन्तिपशुः ॥
पशुमालभ्यतेदसास्त्रवावेकादशा ॥ ११ ॥ चालाकाद्देवानुपैतिमुंचतिप्रक्षिप्यमा
णायपर्यन्तिपशुमालभ्यचतुष्पादोद्विषष्टिः ॥ १२ ॥ हरिः ॐ ॥ श्रीकृष्णार्जुन
स्तु ॥ १३ ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ १४ ॥ यज्ञेनवैप्रजापतिः प्रजाअसृजतता उप
यद्भिरेवासृजतयदुपयजउपयजतिप्रजाएवतद्यजमानः सृजतेजयनाधीदवद्यति
जयनाधीतिप्रजाः प्रजायंतेसृष्टविमतोवद्यति सृष्टविमतोदिप्रजाः प्रजायंतेसंभिदं
नवद्यतिप्राणानामसंभेदायनपर्यावर्तयतियस्यर्थावर्तयेदुदावर्तः प्रजाग्राहकः स्या
त्समुद्रं गच्छत्वाहेत्याहरेतः ॥ १५ ॥ एवतदुधासंतरीर्क्षगच्छत्वाहेत्याहंतरीक्षेणेवास्मेप्र

४५

जा प्रजनयस्यं तरिक्षं ह्यनु प्रजाः प्रजायंते देवं सवितरंगं च स्वाहेत्याह सवित प्रसूत ए
वास्मै प्रजाः प्रजनयस्य होरात्रे गच्छ स्वाहेत्याह होरात्राभ्यामेवास्मै प्रजाः प्रजनयस्य हो
रात्रे ह्यनु प्रजाः प्रजायंते मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा ॥ २ ॥ इत्याह प्रजास्वेव प्रजातास्तु प्राणा
पानौ रेतो दधाति सोमं गच्छ स्वाहेत्याह सौम्या हि देवतया प्रजायज्ञं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा
एव यज्ञियाः करोति छंदः सि गच्छ स्वाहेत्याह पशवो वै छंदः सि परस्मैवा वरुं धेद्या वापु
थिर्वी गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजाता द्यावो पृथिवीभ्यामुभयतः परिगृण्णाति नमः ॥ ३ ॥ दि
व्यं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजाभ्य एव प्रजाताभ्यो वृष्टिं नियच्छति नमो वैश्वानरं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा
एव प्रजाता अर्स्या प्रतिष्ठापयति प्राणानां वा एषो वधति यौ वधति गुदस्य मनो मेहादि

सं. च. ४
४६

ग्रहे साहस्राणां नेव यथा स्थातुमुपहृत्य ते पशोर्विआलभ्यस्य हृदयं शुभं उतिसा हृदय
रुलं ॥४॥ आभिसमेतियसृथिव्याः हृदयस्य रुमुद्रासये सृथिवीं शुचार्पयेद्यदस्वपः
शुचार्पयेद्युधस्य चार्द्रस्य च संधावुद्रासयस्य भयस्य रात्र्येयं द्विष्यान्तं ध्यायेद्युवैवैनमर्प
यति ॥५॥ ॥ रेतो मित्रावरुणो गच्छ स्वाहा नमो हृदयशरुं द्वात्रिंशच्च ॥१॥ ॥ देवा वै य
शमाग्नीध्रे व्यभजंत ततो यदस्य शिष्य ततदब्रुवं न्वसुतु नुनद्रमिति तद्वसती वरीणां
वसती वरिलंतस्मिन्प्रातर्न समश्रु वंतदस्मिन्प्रावे रायं ता वसती वरीरभवं न्वसती वरी
गृण्हाति यशो वै वसती वरीर्यशमेवास्म्यगृहीत्वोपवसति यस्या गृहीता अभिनिम्नो चे
दनारब्धो स्य यज्ञस्यात् ॥१॥ यज्ञं विद्धि द्याऽयोतिषा वा गृहीयाद्विरप्य वा वधाय स

४६

शक्राणामेवगुण्हाति यो वाश्रंसणो बहुपात्री तस्य कुम्भानां गुण्हायात्स हि गुह्यतव
सतीवरी गुण्हाति पशवो वैवसतीवरीः पशून्नेवारभ्यगुह्यतोपवसतियदन्वीपंतिष्ठं
गुण्हायां निमग्निका अस्मात्पशून्नेवारभ्यगुह्यतोपवसतियदन्वीपंतिष्ठं
गुह्यतीन्द्रः ॥ २ ॥ वृत्रमहं सोऽपोऽभ्यन्त्रियत नासां यन्मेध्यं यज्ञियं स देवमासीत्तद
ह्यमुच्यत तावहंतीरभवन्बहंतीनां गुण्हाति या एव मेध्या यज्ञियाः स देवा आपस्तासा
मेव गुण्हातिनां तमावहंतीरतीत्यद्यदंतमावहंती याद्यज्ञमतिमन्येत न स्थावराणां
गुण्हायादूरुण्हाया वै स्थावरा यस्त्वावराणां गुण्हायात् ॥ ३ ॥ बहूनां स्य यज्ञं
ग्राहयेद्यद्वैदिना भवत्यपोरात्रिः प्रविशति तस्मानां प्रा आपो दिवा दृष्टेयन्तर्हं

स० ष०
४७

भवत्यपोहः प्रविशति तस्माच्चंद्रा आपो न तं दृष्ट्वा श्रेष्ठायै चातपसश्च संधौ गृण्हात्यहोरात्रयो
रेवास्मै वर्णं गृण्हाति हविष्मती बिम्बा आप इत्याह हविष्कृतानां मेघगृण्हाति हविष्मा अस्तु ॥४॥
सूर्य इत्याह सशक्राणां मेघगृण्हात्यनुष्टुभा गृण्हाति वाग्वा अनुष्टुबा चैवैताः सर्वया गृण्हाति
चतुष्पदयच गृण्हाति त्रिःसादयति सप्तमं पद्यं ते सप्तपदाशकरी पशवः शकरी पशून्नेवाचकंधे
स्मै वै लोकाय गार्हपत्य आधीयते मुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य उपसादयेत् सिं लोके पशून्
मांस्त्याद्यद्गार्हवनीये मुष्मिन् ॥५॥ लोके पशून्मांस्त्यादुभयोः कपसादयत्युभयोरेवैनं लोक
योः पशून्मां तं करोति सर्वतः परिहरति रक्षसामपहत्या इंद्राग्नि योर्भागाधेयी स्वेत्याह यथाय
जुरे वै तदग्नीध्र उपवासयेत् तद्देवयज्ञस्यापराजितं यदग्नीध्रं यद्देवयज्ञस्यापराजितं तद्दे

अ० ४

श्रीराम

४७

वैना उपवासयति पतः खलु वैयस्य विततस्य न क्रियते तदनुयज्ञं रक्षांश्च नुव्रंति
यद्दहंतीनां गृह्णाति क्रियामाणमेव तद्यज्ञस्य शय्ये रक्षसासनं च वचाराय न श्येता ईह
यं स्यात् तृतीयसवनान्तरिक्षे रेयज्ञस्य संतत्यो ॥ ६ ॥ ॥ स्यादिन्द्रो गृहीयादस्त्वमुषिं लि
यतेषां दुःश्रुतिश्च ॥ ३२ ॥ ॥ ब्रह्मवादिनो वदंति सत्त्वा अध्वर्युः स्याद्यः सोममुपावह
रं सर्वभ्यो देवताभ्य उपावहरेदिति हृदे लेस्याह मतुष्येभ्य एवैतेन करोति मनसे
लेभ्यो हृषितभ्य एवैतेन करोति दिवेत्वा सूर्याय लेस्याह देवेभ्य एवैतेन करोत्येतावती
वैदेवैतास्ताभ्य एवैतं सर्वभ्य उपावहरति पुरावाचः ॥ ११ ॥ प्रवदितोः प्रातरनुवा
कमुपाकरोति यावत्येव वाक्तामव रुंधे पो ग्रेभि वा हुरति यज्ञो वा आपो यज्ञमेवाऽ

सं. ७. ४

४८

चंविस्तजति सर्वाणि चंदं स्य न्याह पशुबोवै चंदं सिपशुने वा वरुंधे गायत्रिया ते ज
स्वामस्य परिदध्यात्रिष्टुभेन्द्रियकामस्य जगत्यापशुकामस्यानुष्टुभाप्रतिष्ठाकामस्य चं
त्प्राथजकामस्य विराजान्नकामस्य १८ जलमिः समिधा हवं ॥ २ ॥ मद्रत्याह सवित
प्रसूत एव देवताभ्यो निवेद्या पोछैत्यपदृष्य होतृक्ष्या देवितः द्विकर्म क्रियते मैत्रावरुण
स्य च मनसा ध्वर्यवा इवेत्याह मित्रावरुणो वा अपांते ता रोताभ्यामेवैता अधैति देवीरापो
अपो न्नपादित्याह कुस्यैवैनातिश्रिय गण्डास्यथो हविष्कृतानामेवाभिष्टुतातां गण्डा
ति ॥ ३ ॥ काश्चिरसीत्याह शमलमेवासा मपका वयति समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नयद्या हतस्मा
दद्यमाना पीयमाना आपो न क्षीयंते यो निर्वैयस्य बात्वालं यशो वसती वरिहेति च

४८

मसं च सः स्पर्शवसतीवरीव्या नयति यज्ञस्य स्योनिवायाधो स्वादेवैनायोनेः प्रज
नयत्यध्वर्यो विरपा इत्याहो तेम नं नमूतेमाः पश्येति वा वै तदा हयद्यग्निष्टोमे जुहो
ति यद्यध्वः परिधौ निमार्ष्टि मघतिरात्रौ यजुर्वदन्प्रपद्यते यज्ञं क्रतूनां व्यावृत्तौ ॥ ३॥ ॥
वाचो हवमभिघृतानां गण्हास्तपे च विंशतिश्च ॥ ३॥ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इज
ति ग्रावाणामादत्ते प्रस्तूया अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह्वा विवतो हि देवानामध्वर्यु आस्ता
पूधो हस्ताभ्यामित्याह्वयत्येव शबो वै सोमो ध्यान उपांशु सवनो यदुपांशु सवनम
मिमिमीते ध्यानमेव पशुबुद्ध्यातींद्राय त्वेति मिमीत इंद्राय हि सोम आहिमते
पंचकृतो यजुषामिमिती ॥ १॥ पंचाक्षरपंक्तिः पांडू यज्ञो यज्ञमेवावरुंधे पंचकृत

सं. ४४

४९

स्तुष्टीं दृष्ट्वा संपद्यंते दशाक्षरा विराट् न विराट् विराट् जैवान्नाद्यमवसंधेः शब्दास्तुष्टुत्तुरद्व
त्याहैष वा अपां सोमपीथो य एवं वेद नास्वार्तिमा र्छति यत्ते सोमादि विद्योतिरित्याहैभ्य
एवैर्नाम ॥ लोकेभ्यः संभरति सोमो वैराजादि शोभ्यध्यायस्तदिशो नु प्राविशत् प्रागापातु
दगधरा गित्याह दिग्भ्य एवैर्नाम संभरत्यथोदिश एवास्मा अवसंधेव निष्परेत्याहं कामना
एनं स्त्रियो भवति य एवं वेद यत्ते सोमादाभ्यंता मजा गृवीति ॥ ३ ॥ आहैष वै सोमस्य सो
मपीथो य एवं वेद न सोम्या मा र्तिमा र्छति यत्ति वा एतत्सोमं यदाभिषुषं त्यंस्तु तपगणह
ति त्रायत एवैर्नाम प्राणा वा अंशवः पशवः सोमो र्मुस्तु नरपि सृजति प्राणानेव पशुषु द
धाति द्वौ द्वावपि सृजति तस्मा द्वौ द्वौ प्राणाः ॥ ४ ॥ यजुषा मिमीत एनं जागृवीति चतुश्रव

४९

लारिः शब्द ॥ ११॥ ॥ प्राणोवाएषयदुपदंशुपदुपांशुवग्रहगङ्गतेप्राणमेधातुप्रयंयसु
पोहसमाहोषवेदिः प्रातःसवनएवाहंयत्तं संह्यापयामितेनतनः संहितेन दुरामी
त्यष्टौ कृत्वोभिषुतोत्यष्टाक्षरागायत्रीगायत्रंप्रातःसवनंप्रातःसवनमेवतेनाप्तेसेका
दशकृत्वो द्वितीयमेकादशगक्षरात्रिष्टुत्रैष्टुभंमाध्यंदिनं सवनं ॥ १॥ सवनंमाध्यंदिनमे
वसवनंतेनाप्तेतिद्वादशा कृत्वत्तृतीयंद्वादशाक्षराजगतीजागतंतृतीयसवनंतृती
यसवनंतृतीयसवनमेवतेनाप्तेत्येतां ह्वावसयस्यसंहितितिमुवाचास्कंदया
स्कंदः हितघयस्यसंहितस्यस्कंदत्यथोक्त्वा कुर्गीयत्रीवावप्रातःसवनेनातिवा
दइत्यनतिबादुक्तेनंन्रात्तव्योभवतियएवंवेदतस्मादष्टावष्टौ ॥ कृत्वोभिषुत्यं ब्रं

सं. सं. ४

५०

सुवादिनो वदंति पवित्रं तन्नेग्रहा गृह्यं ते किं पवित्रं उपांशु रिति वाक्पवित्र इति ब्रूयाद्वा
वस्पतये पवस्व वाजयंति स्याद्वा नैवेनं पवयति दृष्टो अंशुभ्यामित्याह दृष्टो र्धनावः श्रयो
सोमस्य गमस्ति पूत इत्याह गमस्ति ताद्येनं पवयति देवो देवानां पवित्रमसीत्याह देवो ह्ये
षः ॥ ३ ॥ संदेवानां पवित्रं ये वा भागो सितेभ्यो स्वेत्याह ये षोडशे भागस्तेभ्य एनं गृह्णाति
स्वां कृतो सीत्याह प्राणमेव स्वमकृतमधुमतीर्तं इषस्त्वधीत्याह सर्वमेवास्माद्ददंस्व
दयति विश्वेभ्यस्त्वं द्रियोभ्यो द्रियोभ्यः पार्थिवेभ्य इत्याहोभ्येष्वेव देवमनुष्येषु प्राणां द
धाति मनस्त्वा ॥ ४ ॥ अद्भ्यो स्याद्दमत एवाभूत उर्वती रिक्षमन्विहीत्याहो त रिक्षदेवयो हि
प्राणाः स्वाहा वास्तुभवः सूर्यो ये स्याद्प्राणा वै स्वभवस्तो देवास्तेष्वेव परोक्षं जुहोति देवैः

५०

भ्यास्त्वा मरीचिषेभ्य इत्याहोदि स्यैवैरश्मयो देवा मरीचिपास्तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्री
 णति यदि का सयेत वर्षकः पर्जन्यः ॥ ५ ॥ स्यादिति नीचा हस्तेन निमज्ज्या दृष्टिमेव नियतं तियादि
 का सयेता वर्षकः स्यादित्युक्ता तेन निमज्ज्या दृष्टिमेवोद्यतियद्यभिचरेदमुं जघ्नात्वा होष्या
 नीतिति ब्रूयादाहुतिमेवैतं प्रेषं हंति यदि दूरे स्यादा तमितो स्तिष्ठेत्प्राणमेवास्यानुगत्य हंति
 यद्यभिचरेदमुष्या हंति ॥ ६ ॥ हो प्राणोऽसा द्या मीति सदयेदसंतो वै प्राणः प्राणमेवा स्य सादृश
 तिषट्पिण्डांस्तुभिः पवयति षड्भुक्तं वक्रतुभिरेवैतं पवयति त्रिः पवयति त्रयमेव लोका एभि
 रेवैतं लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो बह्वेति कस्मात्समात्रयः पशूनां हस्तादानादित्यत्रिरुपध्
 मुं हस्तेन विगृह्णाति तस्मात्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

सं. ४

५९

॥ तद्धांदिनमष्टावष्टावेषमनस्त्वापर्जनोमुष्य पुरुषोद्वेच ॥ ५५ ॥ देवावैयद्यज्ञे कुर्वततद
स्मरा अकुर्वतते देवा उपांशो यज्ञं संहृष्टा यमपश्यंतमुपांशो ससहृष्टा पयंते स्मरा बज्र
मुद्यत्य देवानभ्यायतते देवा बिभ्यत इदमुपाधायंता निद्रं तर्यामेणांतरधत्ततदंतर्यामस्या
तर्यामित्वं यदंतर्यामोगृह्यते भ्रातृव्यामेव तद्यजमानो तर्धत्तं तस्ते ॥ ५६ ॥ दधामि घ्राणापृथिवी
अंतरुर्वंति रिक्षामित्याहैभिरेव जो वैर्यजमानो भ्रातृव्या तर्धत्तं ते देवा अमन्यंते देवा इदम
भद्यद्यं समद्रुति ते ब्रुवंता यवन्नुन अभजेति स जोषा देवैरवरैः परैश्चैत्य ब्रवीधे चैव देवाः
परैरेवावदेतानुभयान् ॥ ५७ ॥ अन्वाभजसु जोषा देवैरवरैः परैश्चैत्याहये चैव देवाः परैरेवा
वरैतानुभयान् न्वाभजसु तर्यामे मघवन्मादयस्वैत्याहयसा देवयजमानं तं तरेत्पयामग

५९

शतायस्वाहा सहस्रायस्वाहायुतायस्वाहानियुतायस्वाहाप्रयुतायस्वाहाबुद्धायस्वाहा
 न्यबुद्धायस्वाहासमुद्रायस्वाहामध्यायस्वाहांतायस्वाहापरार्धायस्वाहोषसेस्वाहासु
 ह्येस्वाहोदेष्यतेस्वाहोद्युतेस्वाहोदितायस्वाहासुवर्गायस्वाहालोकायस्वासर्वसेस्वा
 हा॥१॥शतायाष्टात्रिंशत्॥२॥साध्याःपञ्चात्रंकुसुरुविंदसप्तशत्रं दहस्पतिरष्टश
 रकमयतुत्रं प्रजापतिस्ताः क्षुधेन वरात्रं प्रजापतिं दशहोतारमृतवरे द्वायुवार्थागायत्रोवे
 प्रजापतिः सद्वा दशशत्रं नवा एकस्मा एकस्मे द्वाभ्यां त्रिभ्यः श्वतुर्भ्यः पंचभ्यो दशभ्यो
 विंशत्ये पंचाशते शताय विंशतिः॥२॥साध्या अस्मा इमे लोकागायत्रं वैतृतीय
 मेकस्मै पंचाशत्॥३॥हरिः ओ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु॥ ॥ श्री ॥ ०

स० स० ॥ श्रीगुरुभ्योनमः हरिः ओं ॥ प्रजवं वा एते न यंति यद्दशममहः ॥ पापावहीयं वा एते न भवंति ॥ २॥
 ॥ २६॥ यद्दशममहर्षे वै प्रजवं यतामपथेन प्रतिपद्यते यस्तुष्टाणुः हति यो भेषु न्येतिसहीय
 ते स यो वेदशमे हं न विवाक्य उपहन्यते सहीयते तस्मै य उपह ता य व्याह त मे वान्वा
 रभ्युसमं शुते यो व्याह स ॥ १॥ हीयते तस्माद्दशमे हं न विवाक्य उपह ता युन व्युच्य
 मथोखत्वा ह्युजस्य वै समृद्धे न देवाः सुवर्गलोकमायन्युजस्य व्यधेनामुगोभाव
 युं निति यत्तु वै युजस्य समृद्धं तद्यजमानस्य यद्वा धृतं तद्वा त व्यस्य स यो वेदशमे
 हं न विवाक्य उपहन्यते स एवातिरेचयति ते ये वा ह्योदशी कवः ॥ २॥ सुस्ते विब्रू
 यु र्यदित न न विंदे युरंतः सदसा ह्यु यं दित न न विंदे युर्यहपतिना व्युच्यं तद्वा ॥ २६॥

॥ २॥

न्यरा

॥ २६॥

ध्यमेवाथ वा एतत्सर्पराजं याचुर्मिस्तु वंती यं वै सर्पतो राज्ञीयद्वा अस्यां किं चार्चति
पदा नृचुस्ते ते यः सर्पराज्ञीते यदेव किंच वा चानृचुर्यदतो ध्यर्चितारः ॥ ३॥ तदुभयमा
ख्यावरुध्योत्तिष्ठामिति ताभिर्मनसास्तु वतेन वा इमामश्वरथो नाश्वतरीरथः सुद्यः प
र्याप्तुमर्हति मनो वा इमाः सुद्यः पर्याप्तुमर्हति मनः परिभक्षितुमथु ब्रह्म वदंति परिमि
ता वा नृचः परिमितानि सामानि परिमितानि यज्जुः अथैतस्यैवांतो नास्ति मद्ब्रह्म
तत्प्रतिगृणात आचक्षीतुमप्रतिगुरुः ॥ ४॥ व्याहृसदंशीकनोर्चितारः स अर्कच ॥ ५॥
ब्रह्म वादि नो वदंति किं द्वादशाहस्य प्रथमेनान्दर्विजां यजमानो वंक्तु इति ते ज इंदि
यमिति किं द्वितीयेनेति प्राणानुन्नाद्यमिति किं तृतीयेनेति त्रीणि मां लोका निति

सं.सं.
॥२७॥

किंचतुर्धनेतिचतुष्पदःपुनरिति किंपंचमेनेतिपंचाक्षरांपुंङ्गिमिति किंषुषेनेतिषड् ॥२॥
तनिति किंसप्तमेनेतिसप्तपदांश्चकरीमिति ॥३॥ किमष्टमेनेत्यष्टाक्षरांगायत्रीमिति
किंनवमेनेतित्रिदशस्तोममिति किंदशमेनेतिदशाक्षरांविंशतिमिति किमेकादशे
नेत्येकादशाक्षरांत्रिंशदभूमिति किंद्वादशेनेतिद्वादशाक्षरांजगतीमित्येतावदाब्ज
स्तियावदेतद्यावदुवास्तितदेषां दृष्टे ॥२॥ शकरीमित्येकचत्वारिंशच्च ॥२॥ एषवा
आप्तोद्वादशाहोयत्रयोदशरात्रःसमानःखेतदहूर्यस्यायुणीयश्चोदयनीयश्च
तिरात्रोभवतित्रयद्विमेलाएषांलोकानामाद्येप्राणोवैप्रथमोतिरात्रोऽनोद्विती
योपानस्तृतीयःप्राणापानोदनेषुवांनद्येप्रतिष्ठतिसर्वमायुर्यतियएवंविद्वांसस्त्र ॥२७॥

त्रि

यो दशरात्रमासं ते तदा कुर्वन्वा एषावितेता ॥ १ ॥ यद्वा दशाहस्तां विहिं दुर्यन्मध्येतिसु
त्रं कुर्युरुपदासु काग्रहपतेर्वक्स्यादुपरिष्ठा हं होमानां महाव्रतं कुर्वति संतता
मेव वाचमवरुंधते नृपादासु काग्रहपतेर्वग्भ वति पशवो वै हं होमा अंनं महाव्र
तं यदुपरिष्ठा हं होमानां महाव्रतं कुर्वति पशुषु चैवानाये च प्रतितिष्ठति ॥ २ ॥ वि
तेता त्रिचत्वारिंशच्च ॥ आदित्या अं कामयंतो भयोर्लोकयोर्ऋधुयामेति त एतं च
तु दशरात्रमपश्यंत मा हरं तेनायजंत ततो वै त उभयोर्लोकयो राधुवं नुस्मिः श्वा
मुष्मिः श्वय एवं विद्वांसश्च तु दशरात्रमासं त उभयोरेव लोकयोर्ऋधुवं नुस्मिः श्वा
मुष्मिः श्वचतुर्दशरात्रो भवति सप्तग्राम्या औषधयः सप्तारण्या उभयोऽपामव रुधे

सं० स० यस्माच्चानिष्टानि ^{तो} ॥ भवंसुमुमेवंते लोकमुभिजयंतियस्माच्चानिष्ट ॥ ३५ ॥
 ॥ २८ ॥ षानिभवंतीममेवते लोकमुभिजयंति त्रयस्त्रिंशो मध्यतस्तोमोभवतः सा
 म्राज्यमेवगच्छं सधिराजोभवतोधिराजाएवसमानांभवंसतिरात्रावभितोभव
 तः परिगृहीत्ये ॥ ३॥ पृष्ठानिचतुस्त्रिंशच्च ॥ ४ ॥ प्रजापतिः सुवर्गं लोकमेतं
 देवाअन्वायुं तानादित्याश्चपशवश्चान्वायुं ते देवाअब्रुवन्मान्यरुतुपाजी
 विष्मत् इमेन्वाग्मंनिति तेभ्यएतंचतुर्दशरात्रंप्रत्यौहंत आदित्याः
 षष्ठेः सुवर्गं लोकमारोहं न्यहाभ्यामुर्मिं लोके परुरुन्त्यसौ हन्युष्ठे रदि

॥ २८ ॥

स्याममुष्मिं लो क आर्ध्वं अहाभ्यामस्मिन् ॥ १ ॥ लो के पुत्रा वा य ए वं वि द्वांसश्च तु
दंशरात्रमासतउभयो देवलो कयो र्कं ध्रुवं त्समिधंश्चामुष्मिधंश्च छेदेवामुष्मिं लो
कं कं ध्रुवं ति अहाभ्यामस्मिं लो के ज्योतिर्गो रायुरिति अहो भवती यं वा वज्यो
ति रंत रिक्षं गो रुमा वा यु रिमानेव लो कान् भ्यारो हंति यदन्य तः पृष्ठानि स्युर्वि वि
वधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि भ वंति स वि वधस्तथा ॥ २ ॥ ओजो वै वीर्यं पृष्ठान्यो ज ए व वी
र्यं मध्यतो दधते बृहदथं त राभ्या यं ती यं वा वरं थं त रमसौ बृहदाभ्यामे व यं स थो
अनयो देव प्र ति तिष्ठं त्ये ते वै यु ब्रह्म्यां जुसायनी स्तु ती ताभ्यामे व सु वु र्ग लो कं यं ति
परां चो वा ए ते सु वु र्ग लो कं मभ्यारो हंति ये परा ची ना नि पृष्ठ न्युपयंति प्र स ड्

सं० सं० ॥ २९ ॥ अहो भवति प्रत्यवदुःखा अथो प्रतिष्ठित्या उभयो लोके योर्कृद्भोतिष्ठति चतुर्दशो ॥ २९ ॥
तास्तासां यादश दशाक्षरा विराटं न विराट् विराजे वा नापु ॥ मवरुंधयाश्च तं सुश्रुतं ते
सोदिशो दिक्ष्वेव प्रतिष्ठित्यतिशुभा वभितो भवतुः परिग्रहीत्ये ॥ ३॥ आर्ध्वं च
हाभ्यामस्मिन्स विवधुत्वाय प्रतिष्ठित्या एकं त्रिंशच्च ॥ ५॥ इंद्रो वै सुदृढुः देवताभि
रसीत्स न व्यावृत्तं मगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं पंचदशगुत्रं प्रायच्छत्
माहरत्तेनायजतु ततो वै सो न्याभिर्देवताभि व्यवृत्तं म गच्छत्स एव विंशत्संः पंच
दशगुत्रं मासते व्यावृत्तं मेव पापनाशना तव्येण गच्छंति ज्योतिर्गौरयुरिति अहो भव
तीयं वा वज्योतिरुत विंशत् ॥ १॥ गौरमावाचुरेष्टे वल्लोकेषु प्रतिष्ठित्यसंज्ञे वा ॥ २९ ॥

तद्यदंशोर्मयं शोमा भवति तेन सूत्रे देवता एव पृष्ठे रवरुंधते पृष्ठं शोमे रोजो
वे यैष्ट्या निपुत्रवं शोमा ओजस्य ववीर्यं पशुप्रतिष्ठं तिष्ठंति पंचदशरात्रो
भवति पंचदशो वज्रो वज्रमेव भातव्येभ्यः प्रहरं सति रात्रा वभितो भवत इ
द्वियस्य परिगृहीत्ये ॥ २॥ अंतरिक्षमिंद्रियस्येकं च ॥ ६॥ इंदो वे शिथिल इवा
प्रतिष्ठित आसीत् सोमुरेभ्यो विभेत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मात् एतं पंचदशरात्रं
वज्रं प्रायच्छतेनासुरान्यराभाव्य विजित्य श्रियं मगलं दग्निष्ठा पाप्मानं निर
दहत पंचदशरात्रे णोजो बलमिंद्रियं वीर्यमात्मन धत्त य एव विद्वांसं पंच
दशरात्रमासेत् भातव्येनेव पराभाव्य विजित्य श्रियं गच्छेत्स ग्निष्ठा पाप्मा

शुद्धि

सं० सं० नृनिः॥१॥ दहंते पंचदशरात्रेणो जो बलमिंद्रियमासंदधता एता एव पञ्चदशव्याः पंचदशवा अ ॥ ३॥
 ॥३०॥ धर्मासस्य रात्रयो धर्मासराः संवत्सर आप्यते संवत्सरं पुरा वो नु प्रजायते तस्मात्सशब्दा
 एता एव सुवर्ग्याः पंचदशवा अर्धमासस्य रात्रयो धर्मासराः संवत्सर आप्यते संवत्सरः
 सुवर्गो लोकः स्तस्मात्सुवर्ग्या ज्योतिर्गौरायुरिति स हो भवतीत्यं वाव ज्योतिर्गंतरि
 क्षं ॥ २॥ गोवसा वायुरिमाने व लोकान्भ्यारोहंति यदुन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधध
 स्मान्मध्ये पृष्ठानि भवंति स विवधत्वा योजो वै वीर्यं पृष्ठान्यो ज एव वीर्यमध्यतो द
 धते ब्रह्मदधं तुराभ्यां यंती यं वा वरधं तुरमसौ ब्रह्मदध्या
 वयं सथो अनयोरेव प्रतितिष्ठंसे ते वै युजस्मां जुसायनी सुतीताभ्यामेव स ॥ ३०॥

सां

वर्गलोकां॥३॥यंतिपरांचोवाएतेसुवर्गलोकाभागेहंतियेपराचीनानिष्टान्यु
पुयंतिप्रसुद्धाहोभवतिप्रसवद्वयाअथोप्रतिष्ठिसाउभयोलीकयोर्द्ध्वो
तिष्ठंतिपंचदशेतास्तायादशदशक्षराविराडन्मविराड्विराजैवान्नाद्यमवतुंध
तेयाःपंचपंचदिशोदिक्ष्वेवप्रतितिष्ठंत्यतिगुत्रावभितोभवतइंद्रियस्यवी
र्यस्यप्रजायैपशूनांपरिमहीत्ये॥४॥गृहंस्वग्निष्ठतापाप्तान्तिरुंतरिक्षंलोकं
प्रजायैद्वेच॥७॥प्रजापतिरकामयतांनादस्यामितिसएतःसप्तदशरात्रमपश्यत्त
माहुरुतेनायजतततोवैसोन्नाहोभवद्यएवंविद्वांसःसप्तदशरात्रमासतेन्नादा
एवमवतिपंचाहोभवतिपंचवाक्रुतवःसंवत्सरचतुष्टयवसंवत्सरेप्रतितिष्ठंत्य

ते

स.स. धोपंचाक्षरापद्भिः पादोयज्ञोयज्ञमेवावरुंधुसत्रं वा एतत् ॥१॥२०॥ यदहं होमं यदहं ॥२॥
॥३१॥ होमाभवंतिते न सत्रं देवता एवष्टैरवरुंधते पञ्चहं होमैरोजोवेवीर्यं
छानिपुत्रवश्च होमा ओ ॥ जस्येव वीर्यं पशुषु प्रतितिष्ठति सप्तदशरात्रो भवति
सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेराध्या अतिरात्रावभितो भवतो नाद्यस्य परिगृहीत्यै ॥२॥
एतत्सुतत्रिंशच्च ॥६॥ सा विरादिक्रम्यातिष्ठ ब्रह्मणा देवे धनेनासुरेषु ते देवा अ
कामयंतो भयः संहं जीमहि ब्रह्मचानं चेतित एता विंशतिः शत्रून् रपश्यु
ततो वै त उभयः समं हं जतु ब्रह्मचानं च ब्रह्मवर्चसिर्नानादा अभवन् एव वि
दांस एता आसत उभयमेव संहं जतु ब्रह्मचानं च ॥१॥ ब्रह्मवर्चसिर्नानादाभ ॥३१॥

मि

वन्ति हे वा एते विराजो तयोरेव नानाप्रति तिष्ठन्ति विद्मः शो वे पुरुषो दशहस्या अंगु
लयो दशपद्या वा नेव पुरुषस्तमा स्त्वोति षंति ज्योतिर्गौरायुरिति अहो भवं
तीयं वा वज्योतिरुत्तरिक्षं गौरसा वायुरिमानेव लोकानुभ्यारोहं सभिपूर्वं
अहो भवं सभिपूर्वमेव सवर्ग ॥ २॥ लोकानुभ्यारोहं तियदन्त्यतः पृष्ठानि स्म
विविवधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवंति सविवधत्वा योजो वे वीर्ये पृष्ठान्यो जए
व वीर्यमध्यतो दधते बृहद्वयं तुराभ्यां संतीयं वा वर्यं तुरमुसो बृहदाभ्यामे
वयं सथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै युजस्यं जुसायनी स्तुतीताभ्यामेव
सुवर्गं लोकं संति परं चो वा एते सुवर्गं लोकानुभ्यारोहं तिये परं चो नानिष्ट

सं० स० छान्दोग्यं पु० यंति प्रत्यहं न्यहो भवति प्रत्यहं वस्तु अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋ (३१)

॥३२॥ ध्वोतिष्ठं सतिगन्त्रावपि तो भवतो ब्रह्मवर्चसस्यां नाद्यस्य परिगृहीते ॥२॥

हं जते ब्रह्मचान्नं च सुवर्गमेते सुवर्गत्रयो विःश्रुतिश्च ॥१॥ २४॥ असा वादि
त्योस्मिं लोक आसीत्तं देवाः पृष्ठैः परिगृह्य सुवर्गे लोके गमयन् परैरुवस्तात्पर्यं म
गृह्णं दिवा कीर्त्येन सुवर्गे लोके प्रत्यस्थापयन् परैः पुरस्तात्पर्यं गृह्णन् पृष्ठैरुपावा

रोहं स वा असा वादित्यो मूर्ध्नि लोके परैरुभयतः परिगृहीतो य

सृष्टान्निभवंति सुवर्गमेव ते लोकं यजमानायंति परैरुवस्तात्पर्यं गृह्णन्ति दि

वा कीर्त्येन ॥ सुवर्गे लोके प्रतिष्ठंति परैः पुरस्तात्पर्यं गृह्णन्ति पृष्ठैरुपा ॥३२॥

मितोदिवाकीर्त्यपरः सामानो ॥३॥

वरोहंति यत्परं पुरस्तां न स्फः परां चः सुवर्गा लोकां निष्पद्येरं न्यद्वस्तां न स्फः प्र
जानिर्द्देहेयुरुभितो दिवा कीर्त्यपरः सामानो भवंति सुवर्ग एवेनां लोकं भुयतः
परिगृहंति यजमाना वेदिवा कीर्त्यः संवत्सरः परः सामानो भवंति संवत्सर
एवो भुयतः ॥३॥ प्रति तिष्ठंति पृष्ठं वेदिवा कीर्त्यं पार्श्वे वर्षे सामानो भितो दि रः
वा कीर्त्यपरः सामानो भवंति तस्माद्भितः पृष्ठं पार्श्वे भूयिष्या गृह्यं ते
भूयिष्यं शस्यते यज्ञस्यैव तन्मध्यतो गुंथिग्रंथं त्यक्त्वा सायमुपगृह्यं ते स
प्त वैशीर्ष्याः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु हृदयस्य सगुचीनां निष्ठानि भव
त्यमुमेव ते लोकं भुयारोहंति यद्विमं लोकं ॥३॥ प्रत्यवरोहंते युरु द्वा मा द्येयुर्य

सं० स० जमानाः प्रवामी मेरुं न्यमती चीनानि दृष्टानि भवन्ती ममेव तैर्लोकं प्रत्य वरो ह्यथो ॥ ३॥
॥ ३३ ॥ अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठन्त्यनुमादायेदो वा अप्रतिष्ठित आसीत् स प्रजापति
मुपाधा वत्तस्मा एतमे कविः शतिरात्रं प्राय ह्यत्तमा हरत्तेनायजतु ततो वै स प्रत्य
तिष्ठेद्येव कुर्याजि नो प्रतिष्ठिताः ॥ ४ ॥ स्युस्त ए कविः शतिरात्रमासीत् द्वादशमा
साः पंचर्त्तवः स्वय इमे लोका असा वादित्य ए कविः श एतावन्तो वै देव लोका
स्तेष्टेव यथा पूर्वं प्रति तिष्ठन्त्युसा वादित्यो न व्यरोचत स प्रजापति मुपाधा
वत्तस्मा एतमे कविः शतिरात्रं प्राय ह्यत्तमा हरत्तेनायजतु ततो वै सोरोचत य
एवं विद्वांस ए कविः शतिरात्रमासेतरोचन्त ए वै कविः शतिरात्रो भवति सुखा
ए कविः शो रुचमेव गच्छन्त्यथो प्रतिष्ठा मेव प्रतिष्ठा लोक कविः शतिरात्रावभि ॥ ३३ ॥

तो भवतो ब्रह्म वर्चसस्य परिगृहीत्ये ॥ ५ ॥ गृहं त्रिदिवा कीर्त्ये नैवोभयतो नाप्र-
तिष्ठिता आस त ए क विंशति श्व ॥ १० ॥ अवार युजः संक्राम त्वमुष्मा दधि माम-
भि ॥ चषीणां यः पुरोहितः ॥ निद्वै वृनि कं रं कृत्वा वि कंधं तस्मिन् नूहीयतां यो-
स्मां द्वेष्टि ॥ शरीरं यज्ञशमुलं कुसीदुंतस्मिन्सीदतु योस्मां द्वेष्टि ॥ यज्ञयज्ञस्य
यत्तेजस्तेन संक्राम मामभि ॥ आं ह्युणा नृत्विजो देवान्यज्ञस्य तपसा ते स वाह-
माहु वै ॥ इष्टे न पक्वमुप ॥ १ ॥ ते ह्रुवे स वाहं ॥ संते वंजे मुकृतः संप्रजां पश्य-
न् ॥ त्रैषां सोमि धेनी रघारा वाज्यभाग वाश्रुतं प्रत्याश्रुतमाश्रणामिते ॥ प्रया-
जानूं याजां त्विष्ट कृतमिडा माशिष आ वंजे सुवः ॥ अग्निने देण सोमे नु सख

सं० सं० स्याविष्णुना देवताभिः॥ स्याज्यानुवाक्याभ्यामुपते कुवेस वा हं यज्ञमाददे ॥ २॥
॥ ३४ ॥ तेवष दूतं॥ स्तु तं शु स्त्र प्रतिगारं ग्रहमिडा माशिषः॥ २॥ आ हं जे सु वः॥
५ पुत्नी संया जानुप ते दू वे स वा हं समिष्टय तुरा द दे त व ॥ पुत्र सु तं
पुरोडाशां स व नान्यो त य ज्ञं॥ दे वां से दानुप ते दू वे स वा ह मग्नि मुखा सोम
व तो ये च वि न दे॥ ३॥ उपग्र ह मि डा माशिषो दा वि ष्वा च॥ ११॥ ३२॥ भू तं भ यं भ
स्मा वि ष्व द ष्ट्वा हा न म नृ स य जु र्ष ष्ट्वा हा न मो गाय त्री त्रि द ग ती व ज
रा ष्ट्वा न मः पृ थि व्यं त रि क्षं द्यौ र्ष ष्ट्वा हा न मो ग्नि वीर्युः सूर्यो वि ष्ट्वा हा न
मः प्रा णो व्या नो पा नो व ष्ट्वा हा न मो न्नं कृ षि र्वा ष्टि र्ष ष्ट्वा हा न मः पि ता
सु व पु त्रः पो त्री व ष्ट्वा हा न मो भूर्भु व ष्ट्वा हा न मः॥ १॥ भु वं श्व त्वा रि च॥ १२॥ ॥ ३४ ॥

आमेग्रहाभवंत्सप्रजामुआमायुजोविशतुवीर्यावान्॥ आपोदेवीर्यज्ञियामाविश
तुसहस्रस्यमाभूमामाप्रहासीत्॥ आमेग्रहाभवत्वापुंगुरुक्स्ततश्चामाविशता
ंसुमीची॥ आदित्यारुद्रावसेवोमेसदस्याः सहस्रस्यमाभूमामाप्रहासीत्॥ आ
माग्निष्टोमोविशतुव्यश्वातिरात्रेमाविशत्वापिशर्वरः॥ तिस्रोअद्वियामासुहुता
आविशंतुसहस्रस्यमाभूमामाप्रहासीत्॥ १॥ अग्निष्टोमोविशत्ब्रह्मदशच॥ १३॥
अग्निनातपोन्वभवद्वाचां ब्रह्ममुनिनारूपाणींद्रैणदेवान्वातेनप्राणांसूर्येण
द्यौर्बुधमसुनक्षत्राणियुमेनपितृनाज्ञामनुष्यान्फलेननदियानजगुरेणसुपर्वा
न्याघ्रेणारुण्यान्पुशंश्चोनेनपतत्रिणोवृष्टाश्चानृषभेणगावस्तेनाजावृष्टि

सं-सं नावी श्रीहिणां नानियवेनौषधीर्न्यग्नेन वनस्पतीतुहं बरेणो जगा यत्रियाहं ॥ ३० ॥
 ॥ ३५ ॥ रांसि त्रिह तास्तो मा त्वां ह्यणे न वाचं ॥ १ ॥ अं ह्यणे नैकं च ॥ १४ ॥ स्वाहा धिमा
 धीताय स्वाहा स्वाहा धीतं मनसे स्वाहा स्वाहामनः प्रजापतये स्वाहा काय स्वा
 हा कस्यै स्वाहा कतमस्यै स्वाहा हिस्यै स्वाहा हिस्यै मुख्यै स्वाहा
 हिस्यै सुमदी कायै स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृह ल्यै स्वाहा सरस्वत्यै पा
 व कायै स्वाहा पूष्यै स्वाहा पूष्यै प्रपृथ्वाय स्वाहा पूष्यै नरधिपाय स्वाहा त्वष्ट्रे
 स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुनरुपाय स्वाहा विष्णवे
 स्वाहा विष्णवे निरुपाय स्वाहा विष्णवे निभूपाय स्वाहा सर्वस्यै स्वाहा ॥ १५ ॥ ॥ ३५ ॥
 हा

दश पुरुषा यस्वाहा च ॥१५॥ दृग्भ्यः स्वाहा ह नूभ्यः स्वाहा होष्ठाभ्यः स्वाहा मुखाय
स्वाहा नासिकाभ्यः स्वाहा क्षीभ्यः स्वाहा कर्णाभ्यः स्वाहा पारुक्षवो वायुभ्यः
पक्ष्मभ्यः स्वाहा वारुक्षवः पायुभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहा ग्रीष्वाहा भ्रुभ्यः स्वाहा
ललाटाय स्वाहा मूर्ध्ने स्वाहा मुस्तिकाय स्वाहा केशेभ्यः स्वाहा वह्निभ्यः स्वाहा ग्री
वाभ्यः स्वाहा कुण्डेभ्यः स्वाहा कीकसाभ्यः स्वाहा घृष्टेभ्यः स्वाहा पाजुस्यो यस्वाहा
पात्राभ्यः स्वाहा ॥१॥ अस्माभ्यः स्वाहा दोषभ्यः स्वाहा वारुभ्यः स्वाहा जं
घाभ्यः स्वाहा श्रोणीभ्यः स्वाहा उभ्यः स्वाहा घीवद्भ्यः स्वाहा जंघाभ्यः स्वा
हा भ्रुसदे स्वाहा शिखंडेभ्यः स्वाहा वलुधानाय स्वाहा ङाभ्यः स्वाहा शोपाय स्वा

मं.स. हारे तमे स्वाहा प्रजाभ्यु स्वाहा प्रजननायु स्वाहा प्रजायु स्वाहा शकेभ्यु स्वाहा लोमभ्यु स्वाहा ॥ ३०॥
॥ ३१॥ हा त्वे स्वाहा लोहितायु स्वाहा माक्ष्मायु स्वाहा स्नावभ्यु स्वाहा स्तुभ्यु स्वाहा मुज्ज
भ्यु स्वाहा गेभ्यु स्वाहा सने स्वाहा स स्वाहा ॥ ३२॥ पात्र्वाभ्यां स्वाहा मुज्जभ्यु स्वाहा वस्त्र
हापद् ॥ १५॥ अं ज्येतायु स्वाहा जिम्व्यायु स्वाहा शितिपदे स्वाहा शितिककुदे
स्वाहा शितिर्धायु स्वाहा शितिपृष्ठायु स्वाहा शित्यक्ष्मायु स्वाहा पुष्पकर्णायु स्वा
हा शित्योष्ठायु स्वाहा शितिभ्रवे स्वाहा शितिभसदे स्वाहा रेवतानूकाशायु स्वाहा जये स्वाहा लुका
मायु स्वाहा सितजवे स्वाहा कृष्णायु स्वाहा रोहितेतायु स्वाहा रुणेतायु स्वाहा ॥ ३६॥

सर्वस्मै स्वाहा २

हा हे दशा युस्वा हा दशा युस्वा हा ता दशा युस्वा हा सु दशा युस्वा हा विस दशा युस्वा हा
सुम दशा यु नूपा युस्वा हा ॥१॥ नूपा युस्वा हा देव ॥१७॥ कु धा युस्वा हा उदे ता युस्वा
हा हा पिशंगा युस्वा हा सारंगा युस्वा रु णा युस्वा हा गौरा युस्वा हा बभ्रवे स्वा हा

न कु ला युस्वा हा रोहि ता युस्वा हा शो णा युस्वा हा श्या वा युस्वा हा श्या मा
युस्वा हा पा कु ला युस्वा हा मुरु पा युस्वा हा तु नूपा युस्वा हा स नूपा युस्वा हा प्रति नू
पा युस्वा हा ग्रा व ला युस्वा हा कम ला युस्वा हा घ न्ने ये स्वा हा प न्नि सु
व था युस्वा हा स र्व स्मै स्वा हा ॥१॥ कु धा यु प ट च स्वा रि ५ श त्मा ॥१८॥ ओ ष धी
भ्यु स्वा हा मू ले भ्यु स्वा हा तू ले भ्युः स्वा हा कां डे भ्यु स्वा हा व लो भ्युः स्वा हा पु
४ वि नूपा युस्वा हा

सं० सं० ॥ ३७ ॥ ॐ भ्यः स्वाहा फले भ्यः स्वाहा गृहीते भ्यः स्वाहा गृहीते भ्यः स्वाहा वपने भ्यः स्वाहा ॥ ३७ ॥
 या ने भ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ ओषधी भ्यः श्वतुर्विंशतिः ॥ ११ ॥ वनस्पति
 भ्यः स्वाहा मूले भ्यः स्वाहा तूले भ्यः स्वाहा स्कंधे भ्यः स्वाहा शाखा भ्यः स्वाहा पर्णे
 भ्यः स्वाहा पुष्पे भ्यः स्वाहा फले भ्यः स्वाहा गृहीते भ्यः स्वाहा गृहीते भ्यः स्वाहा
 वपने भ्यः स्वाहा शयने भ्यः स्वाहा शिष्याय स्वाहा तिशिष्याय स्वाहा परि
 शिष्याय स्वाहा सः शिष्याय स्वाहा होत्रिष्याय स्वाहा रिक्ताय स्वाहा रिक्ताय स्वाहा
 प्ररिक्ताय स्वाहा सः रिक्ताय स्वाहा होत्रिक्ताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ वन
 स्पतिभ्यः षड्विंशतिः ॥ २० ॥ मृजवं ब्रह्मवादिनः किमेष आप्त आदि ॥ ३७ ॥

स्यानुभयोऽमुजापतिरन्वायुनिद्रोवेसुद्वेदिद्रोवेतिथिलः प्रजापतिरकामयतोना
दः साविता इमा वादित्यौ वा इभुतमामेग्निना स्वाहा धिंद्रो ज्येता यक्ष्णायो
षधीभ्यो वनस्पतिभ्यो विष्णुतिः ॥२०॥ प्रजवं प्रजापतिर्यदं दं दोमं ते कुवेस
वाहमोषधीभ्यो द्विचत्वारिंशत् ॥४२॥ ॥ हरिः ओं ॥ ॥०॥

श्रीगुरुभ्यो नमः हरिः ओं ॥ ॥ बृहस्पतिरकामयतश्चर्मे देवा दधीरुना ह्ये
यं पुरोधामिति स एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यत्तमा हरुत्ते नायजतु ततो वै त
स्मै श्रद्धे वा अदधुता गृह्यतु पुरोधाय एव विद्वान्संश्रुतं रात्रमासं ते श्रद्धेभ्यो
मनुष्या दधते गृहं ति पुरोधो ज्योतिर्गौरा युरिति ॥ अहो भवन्तीयं वा वज्यो
विंशति

सं० स० तिरुंतरिक्षुंगौरमावायुः॥१॥ इमानेव लोकानुभ्यारोहं स्यभिपूर्व- ॥५॥
॥३८॥ वंस्यभिपूर्वमेव सुवर्गलोकमभ्यारोहं समन्त्रं वा एतद्यदहं दौमं यदहं दौमा
भवन्ति तेन समन्त्रं देवता एवष्टैरवरुंधते पुत्रं हं दौमैरोजो वैवीर्यं पृच्छानि
पुत्रं वदं दौमा ओजस्येव वीर्यं पुत्रा पुप्रति तिष्ठंति ब्रह्मदयं तुराभ्यां यं तीर्यं
वा वरयं तुरमसौ ब्रह्मदाभ्यामेव ॥२॥ यत्तथो अनयोरेव प्रति तिष्ठंसे ते वैयु
जस्यां जसायनी सुतीताभ्यामेव सुवर्गलोकं यं तिचतुर्विंशतिरात्रो भव
ति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गलोकः संवत्सर एव
सुवर्गलोके प्रति तिष्ठंत्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा मायत्री मायत्री ब्रह्मवर्च ॥३८॥

संगायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमवर्धति^{ते} रात्रावभितोभवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिग्रही
त्ये॥३॥ अंतरिक्षगौरसावायुगुभ्यामेव पंचत्वारिंशच्च॥१॥ यथा वैमनुष्या एव
देवा अय आसते कामयन्तावर्तिपाप्मानमृत्युमपहस्य देवाः सुःसदमगहं न्येति
तएतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यन्तमाहुरन्ते नायजंत ततो वै ते वर्तिपाप्मानमृत्युम
पहस्य देवाः सुःसदमगहं न्यएवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासुते वर्तिमेव
पाप्मानमपहस्य श्रियमगहंति श्री हिमनुष्यस्य॥१॥ देवाः सुःसज्योतिरतिरात्रो
भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुरव्यासैष्टव्यः षडहो भवति षडुक्तवः संवत्सरस्तमा
सा अर्धमासाः ॥ कृतवः प्रविश्य देवाः सुःसदमगहं न्यएवं विद्वांसश्चतुर्वि

सं० स० ॥ अतिगुत्रमासतेसंवत्सरमेवप्रविश्यवस्यसी॥ सु॥ संदंगहंतित्रयस्त्रयस्त्रि॥ शा
 ॥३५॥ अवस्ताद्वंतित्रयस्त्रि॥ शाः पुरस्तात्रयस्त्रि॥ शौरेवोभयतोवर्त्तिपाप्मानमपहस्य स्वय
 दैवी॥ सु॥ संदमध्यतः॥ २॥ गृहंतिष्टुष्टानिहिदैवीसु॥ सज्जामिवाएतत्कुर्वीत
 यत्रयस्त्रयस्त्रि॥ शाअन्वंचोमध्येनिरुक्ताभवतितेनाजाम्युर्ध्वानिष्टुष्टानिभ
 वंत्युर्ध्वश्चंदोमाउभाभ्या॥ रूपाभ्या॥ सुवर्गलोकेकंयुंत्संत्वाएतद्यद्वंदोमेय
 चंदोमाभवतितेनसुवंदेवताएवष्टष्टैरवरुंधतेपुनश्चंदोमेरोजोवैवीर्येष्टुष्टानि
 पुनर्वः॥ ३॥ चंदोमाओजस्येववीर्येपुन्युपप्रतिष्ठंतित्रयस्त्रयस्त्रि॥ शाअवस्ता
 द्वंतित्रयस्त्रयस्त्रि॥ शाः पुरस्तान्मध्येष्टुष्टान्युरावेत्रयस्त्रि॥ शाआस्ताष्टुष्टा ॥३५॥

न्यात्मान एव तद्यजमानाः शर्मनस्तु ते नार्सि हृह द्रथं तुराभ्यायं तीयं वावरथं तुरससौ
 हृह द्राभ्यामेव यंस्यथो अनयो विवप्रति तिष्ठं स्ये ते वैयुजस्यो जुसायनी खुती ताभ्या
 मेव ॥४॥ सुवर्गं लोकं यंति परं चो का एते सुवर्गं लोकं मभ्या रोहं तिये पराची नानिष्ट
 हान्युपयंति प्रस्यं क्षउ हो भवति प्रस्य वरूत्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयो लोकयोर्क्
 धोन्ति छंति त्रिदृतो धि त्रिदृत्तमुपयंति स्तोमानाः संपत्ये प्रभवा यज्योतिरग्निष्टो
 मो भवत्ययं वा वसक्षयोस्मा देव ते नक्षया न्नयंति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतु
 र्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गं लोकं प्रस्यं वत्सरः सुवर्गं लोके प्रति
 तिष्ठं स्यथो चतुर्विंशत्यक्षरागा यत्रीगा यत्री ब्रह्म वचसं गा यत्रियैव ब्रह्म वच

सं०स० समवतुं धतेतिरात्रा वृषितोभवतो ब्रं हवर्चसस्यपरिगृहीत्ये॥५॥ मनुष्यस्यमध्यतः
॥४०॥ पशुवृक्षाभ्योमेवसंवत्सरश्चतुर्विंशतिश्च॥२॥ वृक्षावा इयमलोमकासीत्सिकामय
तौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेतिमेतास्त्रिंशतुं रात्रीरपश्यत्ततोवा इयमौषधी
भिर्वनस्पतिभिः प्रजायतये प्रजाकामाः पशुकामास्तएता आसीरन्ध्रेवजायंते प्र
जयापशुभिरियं वा अक्षुध्यसैतां विराजमपश्यत्तामासंधित्वा नाद्यमवारुंधौषधीः॥१॥
वनस्पतीन्प्रजापशून्तेना वर्धतसाजेमानंमहिमानंमगं गच्छेत्तद्वद्वेदं विद्वांस एता
आसते विराजमेवासंधित्वा नाद्यमवारुंधते वर्धते प्रजयापशुभिर्जमानंमहिमानं
गच्छन्ति ज्योतिरतिरात्रो भवेति सुवर्गस्य लोकस्यानुरव्यास्येष्ट्यः षडहो भवति ष
डवारुतवः षडृषानिष्टैरेवर्चनुत्वारो हं ह्येतुभिः संवत्सर ते संवत्सर एव॥१॥ ॥४०॥

प्रतिष्ठितिं त्रयस्त्रिंशत्तु यस्मिन् प्रथमेऽप्युक्तस्य संज्ञाया अथो भूजा प्रतिर्वै
त्रयस्त्रिंशत्तु प्रजापति मेवारभंते प्रतिष्ठिते त्रिणवो भवति विजित्या ए कविः शो
भवति प्रतिष्ठित्या अथोरुचमे वासंदधते त्रिवृदग्निष्टु द्ववति प्राप्ता नमेव तेन
निर्द्धृतं तेथो तेजो वै त्रिवृत्ते जए वासंदधते पंचदश इन्द्रस्तोमो भवती द्वियमे
वाव ॥ ३ ॥ रुंधंसप्तदशो भवत्यं नाद्यस्या वरुध्या अथो प्रैव तेन जायंत ए कविः
शो भवति चतुर्विंशति रार्धमासाः संवत्सरः संवत्सर सुवर्गो लोक
संवत्सरः सुवर्गो लोके प्रतिष्ठित्यथो एष वै विष्णुवान् विष्णुवंतो भवन्ति यए
वं विद्वाः स एता आसते चतुर्विंशत्स्थान्युपर्यन्ति संवत्सर एव प्रतिष्ठायाम् ॥ ४ ॥
३ प्रतिष्ठित्या अथोरुचमे वासंदधते चतुर्विंशो भवति

३ प्रतिष्ठित्या अथोरुचमेवात्मन्दधतेचतुर्विंशोभवति

सं० सं० ॥ देवता अभ्यारोहंति त्रयस्त्रिंशत्त्रयस्त्रिंशत्प्रयंति त्रयस्त्रिंशत्त्रयस्त्रिंशत् देवतादे
 ॥४१॥ वतास्तेवप्रतितिष्ठंति त्रिणवोभवतीमेव लोकास्त्रिणवएषे व लोकेषुप्रति
 तिष्ठंति द्वावेकविंशोभवतुःप्रतिष्ठित्या अथोरुचमेवासंदधते बृहवेषो
 ऽग्निर्नोभवंतितस्माद्बृहवः प्रजासु दृषाणोयदेतेस्तोमा व्यतिषक्ताभवं
 तितस्माद्विद्यमोषधीभिर्वनुस्पतिभिर्व्यतिषक्ता ॥५॥ व्यतिषज्यंते प्रजया
 पशुभिर्यएवंविद्वांस एता आसुते कृष्णावा एते सुवर्गलोका यंस्युचावुचान्
 त हिस्तोमानुपयंतियदेरुध्वः कृष्णास्तोमा भवंति कृष्णा एव सुवर्गलोका यंस्यु
 भयोरेभ्यो लोकयोः कल्पते त्रिंशद्विंशदक्षरा विराडनं विराड्विराजै
 वानाद्यमवरुंधते तिरात्रा वभितोभवतो नाद्यस्य परिगृहीत्ये ॥६॥ ओषधीः ॥४१॥

पु

सं वत्सर एवावप्रतिष्ठाय व्यतिष्ठते कानपंचाशच्च ॥३॥१४॥ प्रजापतिः स्रु-
जं लोकं तदेवायेन येन छंदसानुप्रायं जंतु तेन नास्मवंत एता द्वात्रिंशदक्षरा
त्रीरपयं द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुमः प्रजापतिः स्वेनैव छंदसा प्रजापति
माहाभ्यास्त्यसुवर्गलोकमायन्य एव विद्वांस एता आसते द्वात्रिंशदेता द्वा-
त्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुमः प्रजापतिः स्वेनैव छंदसा प्रजापतिमाहाभिर्यगं हंति
॥१॥ श्रीरहिमनुष्यस्य सुवर्गलोकं द्वात्रिंशदेता द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगवा-
गनुष्टुपुसवमिव वाचमासुवंतिसर्ववाचोवदितारो भवंतिसर्वहिशि-
यंगं हंति ज्योतिर्गौरयुरिति त्रिहा भवंती यं वा वज्योतिरुंतरिक्षं गौरसा-
वायुरिमानेव लोकानुभ्यागे हंति भिपूर्वभ्युयहा भवंत्यभिपूर्वमेव सुवर्ग-

पति

त्य

सं०स० लोकमुभयारेहंति हृदयं तदाभ्यायंति ॥२॥ इयं वा वर्यं तस्मिन् हृदयाभ्या
 ॥४२॥ मेवयं स्यथो अनयोरेव प्रतितिष्ठंसे ते वै यज्ञस्याजसायनीस्तुतीताभ्यामेव सुव
 र्गलोकं यंति परांचो वा एते सुवर्गलोकमुभयारेहंति ये पराचक्ष्य हानुपयंति
 प्रत्यङ्मुखो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतितिष्ठित्या उभयो लोकयोर्ध्वीतिष्ठं
 ति द्वाविंशदंतास्तासां यास्त्रिंशदक्षरा विराडं न विराद्विराजो वां नाद्य
 मवरुंधे ते ये द्वे अहोरात्रे एव ते उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गलोकं यंति ए
 यंति त्रावुभितो भवतु परिमहीत्ये ॥३॥ गृहंति त्रिंशदक्षरा द्वाविंशति ॥४॥
 देवा वदेव स त्रैधा दशा हश्चैव त्रयस्त्रिंशदहश्च य एव विंशतिं सस्त्रयस्त्रि

ॐ शदहमासते साक्षादेव देवता अभ्यारोहं त्रियथा खलु वैश्वेयानुभ्या रूढः कामयते
तथा करोति यद्येव विध्यति पापीयान्भवति यदि नावु विध्यति सुदृढं य एवं विद्वा
ॐ सस्त्रयस्त्रि ॐ शदहमासते विपापनाम्ना त्वेणा वर्तते ते हर्माजो वा एता देवा अ
गु आहरन् ॥ १॥ अहरे को भजता हरे कृत्ताभिर्वे ते प्र बाहु गार्ध्वन्य एवं विद्वा ॐ
सस्त्रयस्त्रि ॐ शदहमासते वि ... सर्व एव प्र बाहु गार्ध्व
ति सर्वे गामेणीयं प्राप्सु वंति पंचाहा भवंति पंच वा क्रतवः संवत्सर क्रतुष्वेव
संवसुरे प्रतितिष्ठं स्यथो पंचाक्षरा पंडितिः पांक्तो यज्ञो यज्ञमेवावरुधते त्री
ण्यां शिवानां निभवंति त्रय इमे लोका एषु ॥ २॥ एव लोकेषु प्रतितिष्ठं स्यथो त्रीणि

सं०स० वैयुजस्यैन्द्रियाणि तान्ये वावरुंधविश्वजिह्ववत्सुनाद्यस्यावरुध्यैसर्वदृष्टोभवति स
॥४३॥ विस्याभिजित्यै वाग्देवाद्दशाहोयसुरस्ताद्दशाहमुपेयुरनासां वाचमुपेयुरुपहासुके
षां वा कस्यादुपरिष्ठाद्दशाहमुपयंत्याप्तमेव वाचमुपयंतितस्मादुपरिष्ठाद्वाचाव
हामो वांतरं ॥३॥ वेदशरात्रेण प्रजापतिः प्रजाअसृजत यद्दशरात्रो भवति प्रजा
एव तद्यजमानाः सृजंत एतादृह वाउदं कः शौचायनः सूत्रस्य धिमुवाच यद्द
शरात्रो यद्दशरात्रो भवति सूत्रस्य ध्या अथो यदेव पूर्वेष्वहसुविलोमक्रियते त
स्यैवैषां शांतिं क्षीर्वाणां कावा एता रात्रयो यजमाना विश्वजित्सु हाति रात्रेण पूर्वाः
षोडशसु हाति रात्रेणोत्तराः षोडश यएवं विद्वांसस्त्रयस्त्रिंशद्द हमासं ॥४३॥

तृतेषां धर्माकाप्रजाजायतेतिरात्रावभितोभवतःपरिमृहीत्ये॥४॥अहरने
षवांतरःषोडशसहस्रह्रस्व॥५॥आदित्याजकामयंतसुवर्गलोकमिया
मेति तेसुवर्गलोकं प्रजानंनसुवर्गलोकमायंतएतः षड्विंशशत्रम
पर्यंतमाहरंतेनायजंतततोवै तेसुवर्गलोकं प्रजानंनसुवर्गलोकमायन्त्यएवंविद्वा
ः षड्विंशशत्रमासंतेसुवर्गलोकंयतिज्योतिरतिरात्रः॥॥॥भवतिज्योतिरे
वपुरस्तादधतेसुवर्गस्यलोकस्यानुरव्यास्यैषडहाभवंतिषड्वाक्रतवस्तुषेवप्रति
तिष्ठंतिचुत्वारोभवन्तिचतस्रोदिशोदिक्षेवप्रतितिष्ठंत्यसंत्रंवाएतद्यदहंदीमैयहं
होमाभवंति तेनसुत्रंदेवताएवष्टैरवरुंधतेपञ्चहं होमैरोजोवैवीर्यंपृष्ठानिपशु
सुवर्गमेवलोकं प्रजानंति।

रं

ग्निसोमाभवंति वज्रस्यैवमुखः सः स्यंति दशपंचदशा भवंति पंचदशो वज्रः ॥ १ ॥
वज्रमेवभातव्येभ्यः प्रहोति षोडशिमदशममहं भवंति वज्रएववीर्यं दधति द्वा
दशसप्तदशा भवंत्यंताद्यस्या वरुध्या अथो मेव ते जायंते पृथ्व्यः षडही भवति ष
डावृतवृषदृष्टानिष्टुष्टैरेवर्तुनन्वारोहः स्युतुभिः संवत्सरं ते संवत्सरएवप्र
ति तिष्ठंति द्वादशैकविंशता भवंति प्रतिष्ठित्या अथोरुचमेवात्मनः ॥ २ ॥ दधते
बृहवः षोडशिनो भवंति विजिष्यैष ऽग्निना निभवंति षडावृतवृत्तुष्टुवप्रति
तिष्ठंत्युनातिरिक्ता वा एतारात्रयकुनास्त घदेकस्यै नयं चाशक्तिरिक्तास्त घ
द्वयसीरुष्टाचत्वारिंशतकुनाचखलु वा अतिरिक्ता च प्रजापतिः प्राजायतु

स० स० ये प्रजा कामा पुरु कामा स्युस्त एता ओसीरं नृपै वजायं ते प्रजया पुरुभिर्वैरुजो
 ॥४५॥ वा एष मृजो यदेकस्मा च शोय एव विद्वांस एकस्मा च शमासे ते विरज
 मेव गच्छं नृदा भवंति सतिगत्रावभितो भवतो नाद्यस्य परिगृहीत्ये ॥३॥ व
 ज्ञा आत्मन् प्रजया द्वा विद्वांसि तिश्च ॥७॥ संवत्सराय दीक्षिष्यमाणो अकाष्ट का
 यां दीक्षेरं नृपा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्ट कै तस्यां वा अषो अतां रात्रिं वस
 तिसाक्षा देवं संवत्सरस्य दीक्षं त आर्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षं ते त
 नामाना वृत्तं भवतो व्यस्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षं ते अकाष्ट का यां दी
 क्षं ते त नामाना वृत्तं भवतः फः लुगुनी पूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत् ॥१॥ ॥४५॥
 ३ य एकाष्ट का यां दीक्षं ते ३

न पं

य

मृर

सं वत्सरस्य यत्तु गुणी पूर्णमासो मुखत एव सं वत्सरमारभ्य दीक्षंते तस्यैकैव
निर्यायत्सामेव्ये विषुवां संपद्यंते चित्रा पूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत्संवत्सर
स्य यच्चित्रा पूर्णमासो मुखत एव सं वत्सरमारभ्य दीक्षंते तस्य न काचुन निर्या
तवति चतुरहे पुरस्तात् पूर्णमासे दीक्षेरन् तेषामेकाष्टकायां ऋयः संप
द्यंते ते नैकाष्टकां न ह्यं बहुर्वर्ति तेषां ॥२॥ पूर्वपक्षे सप्तमस्य संपद्यंते पूर्वपक्षमा
सां शुभिसंपद्यंते ते पूर्वपक्ष उत्तिष्ठंति तानुत्तिष्ठतु ओषधयो वने स्पृतयो
नूत्तिष्ठंति तान्कल्याणी कीर्तिरनूत्तिष्ठत्यरात्सरि मेयजमाना इति तद
नुसर्वैराधुवंति ॥३॥ एतत्संवत्सरं बहुर्वर्ति तेषां चतुस्त्रिंशच्च ॥८॥ सुवर्गे वा

सं० स०
॥४६॥

त

एते लोकं यं त्रियेसु त्रयं संप्रधीत एव दीक्षाभिगुमानं प्रपद्यंत उषसं द्विर्वा
भ्यां लोमा वद्यति द्वाभ्यां त्वं द्वाभ्यामसु द्वाभ्यां मांसं द्वाभ्यामस्ति द्वाभ्यां मुञ्जा
नमात्मदक्षिणं वेसु त्रयमात्मानमेव दक्षिणां नीत्वा सुवर्गं लोकं यं त्रिभिर्गामनु
प्रवपं तृध्या अथोरधीयांसः सुवर्गं लोकं मया मेति ॥१॥ सुवर्गं पंचाशत्परा
ब्रह्मवादिनो वदंस्ततिरात्रः परमो यज्ञकृतुनां कृत्वा तं प्रथममुपयंतीत्ये
तद्वा अग्निष्टोमं प्रथममुपयंत्यथो कथ्यमथ षोडशितुमथातिरात्रमनुपूर्वमे
वेतद्यज्ञकृतुनुपेत्य ताना लाभ्यपरिगृह्य सोममेवेतत्सिद्धं त आसते ज्यो
तिष्टोमं प्रथममुपयंति ज्योतिष्टोमं वै स्तोमानां मुखं मुखं त अवे स्तोमास्त
युजते ते ॥१॥ स ह स्तुता विराजमुभिसंपद्यंते देवर्चावतिरिच्येते अक ॥४६॥

यागोरतिरिक्त एकयायुरुनः संवर्गो वै लोकोज्योतिर्ग्विराड् संवर्गमेव तेन
 लोकं यतिरथं तुरं दिक् भवतिरथं तुरं नक्तुमित्याहुर्ब्रह्मवादिनः केन तदजा
 मीति सौभरं तृतीयमवने ब्रह्मसामं बृहत्तमं ध्यतो दधति विधत्ते तेनाजामि ॥ २॥
 तएकानपंचाशच्च ॥ १०॥ ज्योतिर्द्योमं प्रथममुपयं सस्मिन्नेव तेन लोके प्रतिति
 छंति गोष्टोमं द्वितीयमुपयं सुं तस्मिन्नेव तेन लोके प्रतिति छंति त्रितीयं वाव ज्योतिरुत रिक्ष्ये देतस्तो
 यमुपयं सस्मिन्नेव तेन लोके प्रतिति छंति त्रितीयं वाव ज्योतिरुत रिक्ष्ये देतस्तो
 मानुपयं सस्मिन्नेव तेन लोके प्रतिति छंति त्रितीयं वाव ज्योतिरुत रिक्ष्ये देतस्तो
 अभिसंपद्यंते देवचावतिरिच्येते अकयागोरतिरिक्त एकयायुरुनः संव
 र्गो वै लोकोज्योतिर्ग्विराड् संवर्गमेवावरुंधते तेन क्षुधान्तिमाहं सक्षो धु

गोरसावा
 पु

सं० स० का भवंति क्षुत्सं वाधा इव हि सुत्रिणो निष्ठा मावभितः प्रधीता वुक्त्वा मध्येन

॥४७॥

भ्यंतत्तदेतत्तदियदेवचक्रयदेतेन ॥२॥ षडहेनयतिदेवचक्रमेवसुमारी
हंस्यरिष्टेतेस्वस्तिसमंभुवतेषडहेनयतिषड्वातवदुतुषेवयतितिष्ठंस्तु
भयतो ज्योतिषायंतुभयतंओवसुवर्गेल्लोकेप्रतितिष्ठंतोयतिद्वौषडहोभ
वतस्तानिद्वादशाहानिसंपद्यंतेद्वादशो वैपुरुषो देसुवर्ग्यो द्वौ बाह्या आ
त्माचक्षिरश्चक्षुत्वायं गानिस्तनौ द्वादशो ॥३॥ तत्पुरुषमनुपूर्यावर्तते तत्रय
षडहोभवंति तान्यष्टा दशाहानिसंपद्यंतेन वान्यानि न वान्यानि न ववे
पुरुषे प्राणास्तस्त्राणाननुपूर्यावर्तते तत्रैवतुर्विंशतिरधमासा संवत्सरं संवत्स
रमनुपूर्यावर्तते प्रतितिष्ठतः संवत्सरं वलुवा ओ दुर्वर्षं या न्युत्सृज्यते ॥४॥

त

इति

चक्षुरः षडहोभवंति तानि चतुर्विंशतिरहानिसंपद्यंते

तिष्ठामा इत्येता वृद्धैः सं वत्सुरस्य ब्राह्मणं यावन्मा सोमा सिमास्ये वप्रति तिष्ठं त्वयं
 ति॥४॥ विराजमे ते न द्वा दशा वेता वृद्धा अष्टौ च॥११॥ मेषः स्त्राय च ते रक्तु लोहित
 ग्री वृश्चा गैः शूलि वृद्ध्या पूर्णा ब्रह्मणा सुक्षो मे धेन न्यग्रोधश्च मुसेरु हुं वर
 ऊर्जा गायत्री ठं दो भिस्त्रि दृस्तो मे रवे ती स्था वंती स्वा वंतु प्रियं त्वा प्रियणां
 वर्षिष्ठ माप्यानां निधीनां त्वानि धिपतिर्ह वामहे वसो मम॥१॥ मेषः पट्विंश
 त्॥१२॥ कृष्याभ्यः स्वाहा कृष्याभ्यः स्वाहा विक्र्याभ्यः स्वाहा वव्याभ्यः स्वाहा
 खन्याभ्यः स्वाहा हृद्याभ्यः स्वाहा सरस्याभ्यः स्वाहा वैशंतीभ्यः स्वाहा पल्ल्याभ्यः
 स्वाहा वप्याभ्यः स्वाहा वप्याभ्यः स्वाहा हादुनीभ्यः स्वाहा पृषाभ्यः स्वाहा स्यंद

हृद्याभ्यः
 स्वाहा

संस० मानाभ्यः स्वाहा स्वाहा वराभ्यः स्वाहा स्वाहा वराभ्यः स्वाहा नारायणाय स्वाहा देवीभ्यः स्वाहा सैधवी
 ॥४८॥ भ्यः स्वाहा समुद्रियाभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यः स्वाहा ॥५॥ कृप्याभ्यः स्वाहा रिश्वरा ॥३॥
 अ० भ्यः स्वाहा वैहंतीभ्यः स्वाहा परिवहंतीभ्यः स्वाहा समंतं वहंतीभ्यः स्वाहा
 शीघ्रं वहंतीभ्यः स्वाहा शीघ्रं वहंतीभ्यः स्वाहा होयं वहंतीभ्यः स्वाहा भीमं वहंतीभ्यः स्वाहा
 हांभोभ्यः स्वाहा नभोभ्यः स्वाहा महोस्वाहा सर्वस्मे स्वाहा ॥१॥ अभ्यः एकां न त्रिंश
 त् ॥१४॥ यो अर्वतं जिघांसंति तमभ्यमीति वरुणः ॥ पुरोमर्तः पुरश्वा ॥ अहं
 चतुर्वहं त्रहंसं वभ्रुवसुनिभ्यः स्वाहा ॥ अराची वाचं विदद्विबोतु नो शरसं ॥ स
 ते भुवः इत्यरातयः ॥ अभिः कर्त्तुं दभूरधुज्मं न ते विव्यं हिमानुश्चरजांसि ॥ स्व ॥४८॥
 ५५

श

नाहि वृत्रः शवेसा जुघंथुन चुरंत विविद द्युधाते ॥१॥ विविद द्वे च ॥१५॥ नमो
राज्ञे नमो वरुणाय नमो वायु नमः प्रजापतये नमो धिपतये धिपतिरस्य धिपतिमा
कुर्व धिपतिरहं प्रजानां भूयासु मा धौ हिमयि धेनुपा कृताय स्वाहा लं वायु स्वाहा
हताय स्वाहा ॥१॥ नम एकां न त्रिंशत् ॥१६॥ मुद्यो भूर्वा तो अभि वा तूसा ऊर्जस्व
तीरोषधी गारि शंतं ॥ पीवस्व तीजुर्वधन्याः पिवंस्व वसाय पृथ्वी रुद्रमुड ॥ याः
सर्गपा विरूपा जे कं रूपा यासां मुग्नि विष्णुनामा निवेद ॥ या अंगिरसुः स्तपसे ह
चक्रुः स्ताभ्यः पर्जन्यमहि शर्मय ह ॥ या देवेषु तनुवमैरयं तयासाः सोमो विश्वानु
पाणि वेद ॥ ता अस्माभ्यं पर्यसा पितृवमानाः प्रजावती रिद ॥१॥ गोष्ठे रिरीहि ॥ प्रजाप

सं० स०
॥५॥

लि

तिर्मस्येतारगणो विवेकैर्देवैः पितृभिः संविद्वान् ॥ शिवाः सतीरुप नोगुष्ठमाकुस्तां मा
वयं प्रजयासं सदेम ॥ इह ध्याति स्वाहे ह वि ध्याति स्वाहे हरंति स्वाहे हरमति स्वाहा
मुहीमुषु सुत्रामाणं ॥ २॥ इन्द्राष्टात्रिंशच्च ॥ १०॥ किं स्वदासी सुर्वचि त्तिः कि
स्वदासी इह द्वयः ॥ किं स्वदासी त्रिशंगिला किं स्वदासी त्रिलिपिला ॥
दीरासी सुर्वचि त्रिशंगिला विस्त्रिपिला ॥ रासी
कस्विदेका कीचरति कउस्विजायते पुनः ॥ किं स्वधिमस्य भेषजं किं स्वदा
वपनं मुहता ॥ सूर्यजेका कीचरति ॥ १॥ चंद्रमा जायते पुनः ॥ अग्निर्हिमस्य भे
षजं भूमिरवपनं मुहता ॥ पृथ्वीमिवापरमं तं पृथिव्याः पृथ्वीमिवावृष्टो जन्वस्य ॥ ४॥
भुवनमध्यामि ॥ पृथ्वीमिवा

रेतःपृष्ठाभिवाचः परमव्योम ॥ वेदिमातुः परमं तं दधि व्यायुजमातुर्भुवनस्य ना
भिः ॥ सोममातुः दृष्टो अश्वस्यरेतो ब्रह्मैवाचः परमव्योम ॥ २ ॥ सूर्य एकाकी
चरति षड्वत्वारिंशच्च ॥ १८ ॥ अंबे अंबा ल्यंबिकेन मानयति कश्चन ॥ सुस
स्यश्चकः ॥ सुभगे कापील वासि सुवर्गे लोके संप्रोर्वाथां ॥ आहमजा निगर्भ
धमात्त्वमजा सिगर्भधं ॥ तौ सह चतुरः पदः संप्रसारयावहे ॥ दृषावाः रे तो धा
रे तो दधातीत्यवध्योर्मुदं धेत्सं जिमुदं जिमन्वज ॥ यस्त्रीणां जीवभोजनो यआ
सां ॥ १ ॥ बिलेधावनः ॥ प्रियस्त्रीणामपीन्यः ॥ यआसां कृष्टे लक्ष्मणिमर्दिशदि
परावधीता ॥ अंबे अंबा ल्यंबिकेन मायभति कश्चन ॥ सुसस्यश्चकः ॥ ऊर्धा

सं० स० ॥ मैनामुद्धयतावेणुभारंगिराविव ॥ अथास्यामध्यमेधतांशुतेवोतेपुनर्निव ॥
॥५०॥ अंबेअंबाल्यंबिकेनमायभतिकश्चन ॥ सुसस्यश्वकः ॥ यधरिणीयवमन्ति
न ॥ १॥ पुष्टपुष्टमन्यते ॥ शुद्रायदर्यजाराणयोषायधनायति ॥ अंबेअंबाल्यंबि-
केनमायभतिकश्चन ॥ सुसस्यश्वकः ॥ इयंयकाशकुंतिकाहलुमिति सर्पति ॥
आहतंगुभेषसोनिजंलुलीतिधाणिका ॥ अंबेअंबाल्यंबिकेनमायभति
कश्चन ॥ सुसस्यश्वकः ॥ साताचतेपिताचतेग्रहक्षस्यरोहतः ॥ ३॥ प्रसुला
मीर्तितपितागुभेषुष्टिमतःसयत ॥ दधिकावुणोअकारिषंजिछोरखस्य
वाजिनः ॥ सुरभिर्नोमुखाकरस्त्रणायुधपितारिषत ॥ आवोहिष्मामयोभु ॥५०॥

वुस्तानकुर्जदधातन॥ मुहेरणायचक्षसे॥ योवःत्रिवतमोरसस्तस्यभाजयते
 हनः॥ उशतीरिवमातरः॥ तस्मा अरंगमामवो यस्यक्षयायुजिन्वथः॥ आपोजुन
 यथाचनः॥ ४॥ आसामन्तिनरोह तोजिन्वथचत्वारिच॥ ११॥ भूर्भुवःसुर्वैर्वस्वा
 जंतुगायत्रेण बंदसारुद्रास्वा जंतुत्रैर्हभेनु बंदसादित्यास्वा जंतुजागतेन बं
 दसायद्वा तो अपो अगमुदिंदस्यतनु वंप्रिया॥ अतःस्तो तरेतेन पृथा पुन
 रभवमौ वर्तयांसिनः॥ लाजींछाचीनूयशोममांशयव्यायेग व्याया
 एतद्देवा अंनमत्तेतदंनमक्षिप्रजापते॥ युंजंति ब्रधमरुपं तस्कुपः॥
 रोचंते रोचनादिवि॥ युंजत्यस्य काम्या हरी पक्षसारथे॥ शोणा धृष्ट नृनाह

नरं
 पति

वि

सं०सं० सा॥केतु ह्यण्वनंकेतवेपेशोमर्याजपेशसे॥समुषद्विरजायथाः॥१॥ब्रुभंपंच
॥५१॥ विक्ष्रतिश्च॥२०॥प्राणायुस्वाहाव्यानायुस्वाहापानायुस्वाहास्त्रावभ्युःस्वाहा
ह्य संतानेभ्युःस्वाहापरिसंतानेभ्युःस्वापर्वभ्युःस्वाहासंधानेभ्युःस्वाहाशरीरेभ्युःस्वा
हायज्ञायुस्वाहादक्षिणाभ्युःस्वाहासुवर्गायुस्वाहालोकायुस्वाहासर्वस्मैस्वाहा॥१॥
प्राणायामविक्ष्रतिः॥२१॥सितायुस्वाहासितायुस्वाहाभिहितायुस्वाहान
भिहितायुस्वाहायुक्तायुस्वाहायुक्तायुस्वाहासुयुक्तायुस्वाहायुक्तायुस्वा
हाविमुक्तायुस्वाहापुमुक्तायुस्वाहावंचतेस्वाहापरिवंचतेस्वाहासुवंचतेस्वा
हानुवंचतेस्वाहावंचतेस्वाहायतेस्वाहाधावंचतेस्वाहातिष्ठते ॥५१॥

वीर्यत्रयोदशच॥१॥गावोवाएतस्त्रमासताशृंगाःसुतीःशृंगाणिशिषासंतीस्ता
सादशमासानिषण्णाआसंनथशृंगाण्यजायंतंताअसमर्थंब्रुवंनरास्मोति
ष्टामावतंकाममरुत्समहियेनकामेनन्यषदामेतितासामुत्वाअंब्रुवंनर्धावा
यावतीर्वासामहाजेवेमौद्वादशोमासौसंवत्सरःसंपाद्योतिष्ठामेतितासां॥१॥
द्वादशोमासिशृंगाणिप्रावर्तंतश्रधयावाश्रधयावाताइमायास्तुपराउभ
य्योवावताआर्ध्वन्याश्वशृंगाण्यसन्वन्याश्चोर्जमवारुंधतुर्भोतिदश
सुमास्तुतिष्ठंनृभोतिद्वादशसुयएवंवेदपदेनखलुवाएतेयंतिविदंति
खलुवैपदेनययास्तुतःसंवपतिद्वाजेतधृद्वधमयनंतस्मादेतद्गोसर्जि॥२॥

तस्मा

संस०

॥५४॥

तिष्ठामेति तासां द्वे च ॥२॥ प्रथमे मासि पृष्ठा न्युपयंति मध्यम उपयंस्कृत मउप
यंति तदा ह्यवैत्रिरेकस्याह उपसीदंति दृहं वैसापराभ्यां दोहाभ्यां दुहोथु कु
तः साधोक्ष्यते यां वा दश कृत्वा उपसीदंतीति संवत्सरः संपाद्योत्तमे मासि स कृत्वा
पृष्ठा न्युपयुस्तद्यजमानाय जं पशून् वरुंधते समुद्रं वै ॥३॥ अतः तेन वारमपारं प्रह
वंते ये संवत्सरमुपयंति यद्ब्रह्म दयं तरे अन्वर्जं युर्ययामध्ये समुद्रस्य सुवमन्वर्जं
युक्ता दत्त दनुसर्गे ब्रह्म दयं तराभ्यामित्या प्रतिष्ठां गच्छंति सर्वेभ्यो वै कामेभ्यः सं
धिर्ब्रह्मेतद्यजमानाः सर्वान् कामानवरुंधति ॥२॥ समुद्रं वै चतुर्विंशतिश्च ॥३॥
समान्यवृचो भवंति मनुष्यलोको वाच्यो मनुष्यलोका देवनयं स्य न्यद न्यसाम ॥५४॥

स्वाहा सर्वस्वे स्वाहा ॥ १ ॥ सिताया द्यात्रिंशत् ॥ २ ॥ बृहस्पतिश्च धावैर्मजाप
 त्रियेनियेन देवावादि स्यावसिष्ठः संवत्सरायसु वर्गं ब्रह्मवादिनो ज्योतिष्टो
 मं मेघः कृप्याभ्योऽग्नौ यो अर्वतुं नमो राज्ञे मयोभूः किं सुदं वेभूः प्राणायसिता
 युद्धाविः श्रुतिः ॥ २ ॥ बृहस्पतिः प्रतितिष्ठति वेदं शरात्रेण सुवर्गयो अर्वतुं
 भूस्त्रिपंचाशत् ॥ ५३ ॥ ॥ हरिहिजो ॥ ॥ गावो वा एतत्सूत्रमासतां
 गाः सुतीः शृंगीणि नो जायंता इति कर्म न तासां दशमासा निषण्णा इति आसुन
 यश्च शृंगीण्य जायंत ता उदतिष्ठं न रास्मेत्यथ यासां ना जायंत तासं वत्सरमाख्यो
 दतिष्ठं न रास्मेति यासां वा जायंत तासां च न ता उदतिष्ठं न रास्मेति गोसत्रं वै ॥ ११ ॥

कृशावे

मयै
रु

सं०सं० संवत्सरोयजेवंविद्वाऽसं०संवत्सरमुपयंष्टधुवंत्येव तस्मात्तूपरावार्षिको =
मासौपर्त्तचित्सत्राभिजितऽस्येतस्मात्संवत्सरसदोयत्किंचगृहेक्रिय
तेतद्वाप्तमवरुधमभिजितंक्रियेतेसमुद्रंवाएतेप्रभूवतेयेसंवत्सरमुपयं
तियोवैसंमुद्रस्यपारंनपश्यतिनवैसततुद्वैतिसंवत्सरः॥२॥वैसं
मुद्रस्तस्येतत्पारंयदतिगुत्रोयएवंविद्वाऽसं०संवत्सरमुपयंसनार्ताएवो
द्वचंगह्यंतायंवैपूर्वातिगुत्रोसावुत्तरोमनःपूर्वावागुत्तरःप्राणःपूर्वापा
नरुत्तरःप्ररोधनंपूर्वुदयंननुत्तरोज्योतिष्टोमोऽष्टोमोवैश्वानुरो
तिगुत्रोभवतिज्योतिरेवपुरस्तादधतेसुवर्गस्यकुक्क्यानुख्यासेचतुर्वि॥५२

ति

५३ः प्रायुणीयो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः ॥ ३॥ संवत्सरः प्रयत्न एव संव
त्सरे प्रतितिष्ठति तस्य त्रीचशतानि षष्ठिश्च स्तोत्रायास्तावती संवत्सरस्य गु
त्रयुभे एव संवत्सरस्य रूपे आसु वंति ते सः स्थित्यन्तरि ॥ ४॥ अत्रैतद्गृही
मिश्चरंति षड्हा भवंति षड्हा तवः संवत्सरः ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठति
गोश्वासुश्च मध्यतस्तोमौ भवतः संवत्सरस्येव तन्मिथुनं मध्यतः ॥ ४॥ दध
ति प्रजननाय ज्योतिरभि तो भवति विमोचनमेव तच्छंदाः स्वेव तद्विमोक्तं यंस्य
थोऽभयतो ज्योतिषे वषट् हेनसुवर्गं लोकं यंति ब्रह्मवादिनो वदंस्यासंते के
न युंतीति देवयानेन पुथेति ब्रूयाच्छंदाः सिवे देवयानः पंथा गायत्री त्रि

समानः सामभवाति

सं.सं.
५५२॥

मासि

हृ बजगती ज्योतिर्वेगायत्री गौस्त्रिङ्गगायुर्जगती च देते स्तोमा भवंति दे
व्या नैवैव ॥ ५॥ तस्यार्थंति देवलो वैसाम ॥ देवलो का देवनयं सन्या को
न्या चो भवंति मनुष्यलो को वैसाम वाचो मनुष्यलो का देवान्यमन्यं देवलो
कर्मभ्या रोहं तोयं स भिवर्तो ब्रह्मसामं भवति सुवर्गस्य लो कस्याभि। ह्या अ
भि जिह्वति सुवर्गस्य लो कस्याभि जिह्वे विश्वजिह्वति विश्वस्य जिह्वे
मासिष्टुष्टा न्युपयंति मासिमास्यति ग्राह्या ग्राह्यं ते मासिमास्ये ववार्थं दधति
मासां प्रतिष्ठित्या उपरिष्ठान्मासां ॥ ६॥ ष्टुष्टा न्युपयंति तस्मादुपरिष्ठुष्टोपध
युः पलं गृह्णन्ति ॥ ६॥ गोसुत्रं वारंति सवस्सरो धमासामिथुनं मध्यतो देव्याने ॥ ५३॥

न

भवति देवलोके वैशामदेवलोका देवान्यर्मन्यमनुष्यलोकं प्रत्यवरोहं तोयं त
जगतीममुपयंति जगती वै ऋक्षाः त्रिप्रत्यवरोहं त्याग्रथुणंग्रहा बृहस्पति
त्रयस्त्रिः शः स्तोमाः स्माज्यायाः संकनीया प्रत्यवरोहंति वैश्वकर्मणो गृह्य
ते विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमाना अवकंधादित्यः ॥१॥ गृह्यत इयं वा अदि
तिरुस्यामेव प्रतीतिं हंस्य न्योन्यो गृह्ये ते मिथुनत्वाय प्रजात्या अवांतरं वैद
शरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृज तयद्दशरात्रो भवति प्रजा अतश्च जमानाः
सृजंत एताः ह वा ऋदं कशौत्वायुनः सूत्रस्य धिमुवाच यद्दशरात्रो यद्दश
रात्रो भवति सूत्रस्य ध्या अथो यदेव पूर्वेषु हः सुविलोमक्रियते तस्यैवैषा

सं स०

॥५५॥

शांतिः॥२॥ आहंस्तस्यैव देव॥४॥ यदि सोमो सः सतो स्यातां महातिश
त्रिये प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्पूर्वोवाचं पूर्वो देवताः पूर्वं छंदांसि हृद्देव
षण्वर्ताप्रतिपदं कुर्यात्पूर्वोवाचं पूर्वो देवताः स्नातः सवनादेवैषां मिद्रं हं
देथो गवल्वाहुः सवनमुखे सवनमुखे कार्येति सवनमुखा सवनमुखादेवैषां
मिद्रं हं देसं वेशोपवेशाय गायत्रियास्त्रिभुजगत्या अभिभूत्ये नुष्टु
भः पुष्ट्या अभिभूत्ये स्वाहा छंदांसि वैसं वेशोपवेशः छंदोभिरेवैषां॥१॥
छंदांसि हृद्देसजुनीयुः शस्यं विहव्यः शस्यमगस्त्यकया शुभीयुः श
स्यमेता वृद्धा अस्तिया वदेत या वदेवास्ति तदेषां हृद्देयदि प्रातः सवने कृ ॥५५॥

लशोदीर्ये तवैष्टु वीषु शिपिविष्टवतीषु। स्तवीरुन्यद्वैयुजस्यातिरिच्य
 तेविष्टुंतिहिपिविष्टमुभयतिरिच्यते तद्विष्टुं शिपिविष्टोतिरिक्तएवाति
 रिक्तं दधात्यथो अतिरिक्ते ते वातिरिक्तमाखावरुंधते यदिमुध्यर्हिनेदी
 र्ये तवषड्वारनिधनुः सामकुर्युर्वषड्वारोयुजस्यप्रतिष्ठाप्रतिष्ठामेवैनद्रमयं
 तियर्हिततीयसवनएतदेव॥२॥ बंदोभिरेवैषामवैकानविश्रुतिः॥५॥
 प्रहेर्मासांसंपाद्याहुरुत्संजंतिषड्वैरिहिमासांसंपश्यंत्यर्धमासे। मासांसं
 पाद्याहुरुत्संजंत्यर्धमासेहिमासांसंपश्यंत्यमावास्यामासांसंपाद्याह
 रुत्संजंत्यमावास्याहिमासांसंपश्यंति पौर्णमास्यामासांपाद्याहुरुत्सं

३

परा-समिं-बानु

सं० स० जंतिषोर्णमास्यया हि मासां सुपद्वयं त्रियो वै पूर्ण आसिं-वतियः पूर्णदुहवति ॥१॥
 ॥५६॥ प्राणमस्मिंस्सहधातियसौर्णमास्यामासां सुपाद्याहकस्सृजंति संवत्सुरायै वत
 स्वाणंदधातितदनुसृत्रिणः प्राणं तियदहनेस्सृजेयुर्यथा दतिरुपनक्षो विपत
 त्येव संवत्सरो विपते दार्तिमार्ह्युयसौर्णमास्यामासां सुपाद्याहकस्सृजंति
 संवत्सुरायै वतदुहानंदधतितदनुसृत्रिणउत ॥२॥ अनंतिनार्तिमार्ह्यति
 पूर्णमासे वै देवानां सुतोयसौर्णमास्यामासां सुपाद्याहकस्सृजंति देवाना
 मेव तद्यजेनयुजं प्रत्यवरोहंति विवाएतद्यजं छिंदंति यसदुहसंततुं सु
 तमथाहकस्सृजंति प्राजापत्यं पशुमा लभंते प्रजापतिः सर्वा देवता देवता ॥५६॥

यमोना
यं

भिरेवयुजः संतंति यंति वाजे ते सवनं घेहः ॥ ३ ॥ उत्सृजंति तुरीयं खलु वा एते
सवनं यमोनायं भवति तेनैव सवनं नयंति समुपद्रुय भक्षयंत्ये तसोमपीथा
ह्येतर्हियथायतनं वा एतेषां सवनभाजो एतेषां गच्छं ये हरुत्सृजंत्यनु सवनं पु
रोडाशां निर्वपंति यथायतना देव सवनभाजो देवता अवरुंधते एकपात्या
त सवनं एकादशकपालान्माध्यंदिने सवने द्वादशकपालाः ॥ स्तृतीयसवने छं
दाः ॥ स्येवाद्यावरुंधते वैश्वदेवं चरुं तृतीयसवने निर्वपंति वैश्वदेवं तृतीय
सवनं तेनैव तृतीयसवनं नयंति ॥ ४ ॥ उदचत्सु घेहं गृत्वा पंचदश च ॥ ५ ॥ उत्स
र्यां नोत्सृज्यामिति मीमांसते ब्रह्मवादिनः केन तदंशोक्तं वा दुरुत्सृज्यं मे वेसं

देवताय
उति

सं.सं.

॥५७॥

मावास्यायांचपोर्णमास्यांचोत्सृज्यमित्याहुरेतेहियज्ञंवहंतइति तेत्वाव नोत्सृ
ज्येइत्याहुयेअवांतरंयज्ञंभेजातेइतियाप्रथमाव्यष्टकातस्यामुत्सृज्यमित्याहु
रुषवेमासोविश्वरइतिनादिष्टं॥१॥उत्सृजेयुर्यदादिष्टमुत्सृजेयुर्यादृशेपुनःपर्या
ह्वावेमध्यषडहस्यसंपाद्येतषडहैमसिंस्तुपाद्याह्यत्सप्तममहस्तस्मिंनुत्सृजेयु
स्तदग्नयेवसुमतेपुरोडाशमृष्टाकपालंनिर्वपेयुरेदंदधींशयमरुत्वतेपुरोडाश
मष्टादशकपालंवैश्वदेवंद्वादशकपालमुग्नेर्वैवसुमतःप्रातःसवनंयदग्नयेव
सुमतेपुरोडाशमृष्टाकपालंनिर्वपेतिदेवतामेवतद्भागिनींकुर्वति॥२॥सवन
मष्टाभिरुपयंतियदैदंशुभिवृतींश्मेवतद्भागधेयानव्यावयुतींइत्येवमरु

॥५७॥

त्वतो माध्यंदिनः सवनं यद्विंशत्यमुरुत्वं ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपंति देवता
देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वंति सवनमेकादशभिः पुपयंति वित्रेव पां वै देवानामाहुः
तो तृतीयसवनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपंति देवता एव तद्भागिनीं कुर्वंति
सवनं द्वादशभिः ॥३॥ उपयंति प्राजापत्यं पशुमालं ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्या
ननु सगर्वाभिर्वर्त्तइतः षण्मासो ब्रह्मसामं भवति ब्रह्मवा अभिवर्त्तो ब्रह्मणेव
तत्सुवर्गं लोकमभिवर्त्तयं तोयंति प्रतिकूलमिव ह्रीतः सुवर्गं लोकं काङ्क्षन् क्रतुं न
आभरपि तापुत्रैः भ्यो यथा ॥ शिक्षानो अस्मि न पुरुषं तयामनिजा वाच्योति र्ग्रीमर्हा
त्यमुत आयता षण्मासो ब्रह्मसामं भवत्यभ्यं वै लोको ज्यातिः प्रजा ज्याति र्ग्रीम

सं०स०

॥५८॥

मेव तं लोकं पश्यन्तो भिवदन्त आयायन्ति ॥४॥ नादिष्टं कुर्वन्ति द्वादशभिरिति विभ्रु
तिश्च ॥७॥ देवानां वा अंतं जुग्मुषा मिंद्रियं वीर्यमपाक्रामन्तः कोशेनावरुं
धत्तः कोशस्य कोशत्वं यत्कोशेन चात्वा लुप्त्या तैस्तु वन्ति यज्ञस्यैव वीर्यं
मिव वीर्यमवरुंधते स त्रस्य ध्याहवनीयस्या तैस्तु वन्त्यग्निमेवोपद्रुष्टारं कृत्य
धिमुपयन्ति प्रजापतेर्हृदये न हविर्धाने तैस्तु वन्ति प्रमाणमेवास्य गच्छन्ति श्लो
केन पुरस्तात्सदसः ॥१॥ स्तु वन्त्यनुलोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवांतं गत्वा श्लोकभाजो भ
वन्ति नवभि रध्वर्युरुद्रा यति नवव वै पुरुषि प्राणाः प्राणानि वयजमानेषु दधति ॥५८॥

सर्वेन्द्रियो भवन्ति प्राणाश्चेन्द्रियं रथस्य प्रतिहताभिरुद्रायति तस्मात्सूर्यः सर्व
पुन्यानि शीघ्रं गानि प्रत्यचति शिर ए वनपंचदशः स्थं तुरं भवाती द्विथमे वाव
रुंधे सप्तदश ॥ २ ॥ हृहदं नाद्युस्यावरुध्या अथो प्रैव तेने जायंत एकविंशं भुइ
द्विपदा सुप्रतिष्ठित्यै पलियु रपगायंति मिथुनत्वा यमजात्यै प्रजापतिः प्रजा अ
सृजत सो कामयता सामहः राज्यं पदाया मेतिता साः राजनेने वराज्यं पर्यन्ति द
जनस्य राजनत्वं यदा जनं भवति प्रजानीमेव तद्यजमाना राज्यं परियंति पंचवि
ंशं भवति प्रजापतेः ॥ ३ ॥ आत्यै पंचभिस्तिष्ठंतः सुवंति देव लोकमेवाभिजयं
ति पंचभिरासीनामनुष्य लोकमेवाभिजयंति दशसंपद्यंते दशाक्षरा विराडनं

सं० स० विवाहिराजैवान्नाद्यमवरुंधतेपंचधाविनिषद्यस्त वंतिपंचदिशोदिक्ष्वेवप्रति
 ॥५१॥ तिष्ठंत्येकैकयास्त तयासुमायंतिदिग्भ्यसेवांनाद्यःसंभरंतिताभिरुद्रायोद्रा
 यतिदिग्भ्यएवांनाद्यं॥४॥संभृत्येतेजआत्मदधतेतस्मादेकःसर्वप्यंगान्यव
 त्यथोयथासुपूर्णउसतिप्यंष्टिरुत्तमंकुरुतएवमेवतद्यजमानाःप्रजानामुत्त
 माभवंत्यासंदीमुद्रातारोहतिमांआज्यमेवगहंतिछेद्वहोतानाकस्येवष्टष्टं
 रोहंतिकुर्वावध्वर्युर्ब्रह्मस्येवविष्टपंगहंत्येतावंतोवैदेवल्लोकास्तेष्टेवयथाष्ट
 र्वेप्रतितिष्ठंत्यथोआक्रमणमेवतद्धेतुंयजमानाःकुर्वतेसुवर्गस्यलोकस्यस
 मध्ये॥५॥सदसतद्व्राजपतेर्गार्यतिदिग्भ्यएवांनाद्यंप्रत्येकादशच॥६॥

प्राणः

॥५१॥

स

अवैर्यणवैसहस्रशः प्रजापतिः प्रजाअसृजत ताभ्यइ लां देने रा म् ता म वारुंधत
यद्वैर्यभवति प्रजाएवतद्यजमानाः सृजंतु इ लां धं भवति प्रजामेव भ्यजे वसृष्टाभ्य
इ रा म् ता म वारुंधते तस्माद्याऽसमाऽसत्रऽसमं धुऽसो धुकास्ताऽसमाऽप्रजा इ
षुऽहोसा मूर्जमाददे ते याऽसमां धुऽधुमसो धुकास्ताऽसमां प्रजा १॥
न सो सा मिषमूर्जमाददे त उ को दं कुर्वं ते यथा बंधान्मुमुचानः को दं कुर्वत इ प म
मा सं र धा ना वा णः श्रुतं तं तु भूयति श्रुता युः पुरुषः श्रुतं दिव्य आयुष्ये वेदिये प्रतिति
छं त्याजिं धो वं त्य न भिजित स्या भिजि स्ये दुं दुभी स मां धं ति प र मा वा ए षा वा ग्या दुं दु
भो प र मा मे वा ॥ २॥ वा च म व रं ध ते भू मि हुं दु भि मा धं ति ये वे मां वा क्य वि द्य ता मे वा
उ ए व मे व त द्य ज मा ना दे व बंधान्मुमुचानः को दं कुर्वत इ प मूर्ज ४

सं०स० वरुंधतेथोऽमामेवजयंतिसर्वावाचोवदंतिसर्वैशांवाचामवरुंध्याआर्देचर्मन्यायहे
 ॥६०॥ तैदियस्यावरुंध्याआन्यःक्रोशतिप्रान्यःशःसतियआक्रोशतिपुनायेवेनांस्म
 यःप्रशःसतिपूतेषेवांनाद्यंदधात्यषिक्तंवा॥३॥वाओतदेवक्तंतंचपूर्वमसिख
 रुंधतेयद्देतेहसःसमानिभवंतैत्कभयस्यावरुंध्येयंतिवाओतेसर्वनामिथुना
 द्येसंवत्सरमुपयंत्यंतर्वेदिमिथुनौसंभवतस्तेनैवमिथुनानयंति॥४॥व्यर्धमस्योधु
 कास्ताःसमाप्रजाःपरमामेवचन्निःश्रुच्च॥५॥चर्मावभिंदतिपाप्मानमुवेषामवभिं
 दंतिमापरात्सीमातिव्याप्सीरित्याहसंभ्रुत्येवेषांपाप्मानमवभिंदंस्कदकुंभानिधाय
 देवादास्योमाज्जालीयंपरिनृस्यंतिपदेनिघ्नतीरिदंमधुगायंत्योमधुवेदेवानांपव ॥६॥

इं

नधि

ममना चंपनमेवमना द्युमवरुंधतेपुहोनिघ्नंतिमहीयामेवैषुदधति॥१॥ नमोका
नपंचात्र॥१॥ एथिव्येस्वाहांतरिक्षायस्वाहादिवेस्वाहासंक्षोभ्यतेस्वाहासंक्षोभमा
नायस्वाहासंक्षोभ्यतेस्वाहामेघायस्वाहामेघायस्वाहामेघायस्वाहामेघायस्वाहामेघाय
यस्वाहानिहनायस्वाहानिहाकायस्वाहाप्रासचायस्वाहाप्रचलकायस्वाहाविद्यो
तिष्यतेस्वाहाविद्योतमानायस्वाहासंविद्योतमानायस्वाहास्तनयिष्यतेस्वाहास्त
नयतेस्वाहास्तनयतेस्वाहावर्षिष्यतेस्वाहावर्षतेस्वाहाभिवर्षतेस्वाहापरि
वर्षतेस्वाहासंवर्षतेस्वाहा॥१॥ स्वाहातुवर्षतेस्वाहाशीकायिष्यतेस्वाहाशीका
युतेस्वाहाशीकितायस्वाहाप्रीषिष्यतेस्वाहाप्रीष्यतेस्वाहापरिप्रीष्यतेस्वाहाप्रीष्यते

सं.सं. अथ ते स्वाहो इह ते स्वाहो इहीताय स्वाहा विष्टे अथ ते स्वाहा विष्टवमानाय स्वाहा सं
॥१॥ विष्टताय स्वाहा तस्य ते स्वाहा तप ते स्वाहा यमा तप ते भ्यः स्वाहा यजुर्भ्यः स्वाहा स्वाहा
सामभ्यः स्वाहा गिरोभ्यः स्वाहा विदेभ्यः स्वाहा गाथाभ्यः स्वाहा नाराशः सीभ्यः स्वाहा रैभी
भ्यः स्वाहा सर्वस्य स्वाहा ॥२॥ संवर्ष ते स्वाहा रैभीभ्यः स्वाहा देवा ॥११॥ दृत्व ते स्वाहा
देतकाय स्वाहा प्राणिने स्वाहा प्राणाय स्वाहा मुखव ते स्वाहा मुखाय स्वाहा नासि
नासिकव ते स्वाहा नासिकाय स्वाहा क्षण्व ते स्वाहा नुक्षिकाय स्वाहा मंज्जन्व ते
कर्णिने स्वाहा कर्णकाय स्वाहा शीर्षण्व ते स्वाहा शीर्षकाय स्वाहा पृथ्व ते स्वाहा
पादकाय स्वाहा प्राण ते स्वाहा प्राण ते स्वाहा वद ते स्वाहा वद ते स्वाहा पश्य ते ॥१॥

हा

स्वाहापश्यते स्वाहा शृण्वते स्वाहा शृण्वते स्वाहा मनुस्विने स्वाहा ॥१॥ अमनसे स्वा
हारेतस्विने स्वाहारेतस्काय स्वाहा प्रजाभ्यु स्वाहा प्रजननायु स्वाहा लोमवते स्वा
हा लोमकायु स्वाहा त्वचे स्वाहा त्वकायु स्वाहा चर्मवते स्वाहा चर्मकायु स्वाहा
लोहितवते स्वाहा लोहितायु स्वाहा मांसवते स्वाहा मांसकायु स्वाहा क्वा
वभ्य स्वाहा स्वावकायु स्वाहा स्त्रुवते स्वाहा नृस्थिकायु स्वाहा मज्जुवते स्वा
हा मज्जकायु स्वाहा गिने स्वाहा नृगायु स्वाहा सने स्वाहा नासने स्वाहा सर्वस्यै
स्वाहा ॥२॥ मनुस्विने स्वाहा नासने स्वाहा द्वे च ॥१२॥ कस्त्वामुनक्ति सत्वायु
नाक्ति विष्णु चत्वायु नक्तु स्य यज्ञस्य धर्मस्य संनया अमुष्मै कामायायु

सं० पेत्वा प्राणायत्वा पानाय व्यानाय त्वा व्युत्थे त्वारे व्ये त्वारा धमे त्वा घोषाय त्वा पोषाय
॥६२॥ त्वारा ह्येषाय त्वा प्रव्युत्थे त्वा ॥१॥ कोष्ठा त्रिंशत् ॥१३॥ अग्नये गायत्राय त्रिष्टुते
सार्धं तराय वासुंताया षा कपालं द्वादशयुत्रे शुभाय पंचदशाय बार्हताय मेष्ठाये का
दश कपाले विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यः सप्तदशेभ्यो वैत्रेभ्यो वार्षिकेभ्यो द्वा
दश कपाले मित्रावरुणाभ्यामानुशुभाभ्यामेकविंशाभ्यां वैराजाभ्यां शारदा
भ्यां पयस्या बृहस्पतये पाद्माय त्रिणवाय शाकुराय हेमंति काय चरुः सावित्रं आ
तिष्ठेदसाय त्रयस्त्रिंशाय रैवताय शैशिराय द्वाद कपाले दित्ये विष्णु पत्न्ये
चरुः अग्नये वैश्वानराय द्वादश कपाले नुमत्ये चरुः कायजेक कपालः ॥२॥ ॥६२॥

अग्नये गायत्र्यायादित्या अनुमत्यै सप्तचत्वारिंशत् ॥ १४ ॥ यो वा अग्ना वृग्नि अग्नि-
तयश्च सोमो राजा तयो वेष आतिथ्यं यदग्नीषोमीयो येष रुद्रो यश्च यते यत्सं चि-
तेग्ना वेतानि हवींषि निर्वपेद्देता अवेदै वं तारुद्रोशां तउपोथाय प्रजापृग्न्य
जमानस्या भिमन्येता यत्सं चितेग्ना वेतानि हवींषि निर्वपति भागधेये नैवेन
शमयति नास्य रुद्रोशां तः ॥ १॥ उपोथाय प्रजापृग्न्य भिमन्यते दश हवींषि भ-
वंति नववै पुरुषे प्राणानाभिर्दशमी प्राणानेव यजमाने दधात्यथो दशाक्षरा विरा-
डं न विराड्विराज्येवानो घे प्रतितिष्ठति स्युतुभिर्वा एष ङं होभिस्तोमैः पृष्ठे श्वे तव्य-
इत्याहुयदेतानि हवींषि निर्वपेत्सुतुभिरेवेन ङं होभिस्तोमैः पृष्ठे श्विनुतेदि

सं.सं.
॥६३॥

शः सुषुवाणेन ॥२॥ अभि जित्या इत्या दुय दे तानि हवीः षिनिर्वपति दिशामभि जि
त्या औ तया वा इंदं दे वा अया जयं तस्मा हि द्रुम व ए तया मनुर्मनुष्याणामेवं भव
तिय औ वं विद्वाने तयेष्याय ज ते दिग्वतीः पुरो नु वा क्य भवन्ति सर्वासां दिशामभि
जित्ये ॥२॥ अम्यरु दोशांतः सुषुवाणेनेक चत्वारिंशच्च ॥१५॥ यः प्राणुन्तो नि
मिषु तोर्महि त्वेकु इ राजा जग तो बभूवा ॥ य ईशे अस्य द्विपदश्च तुष्य दः कस्मै दे
वाय ह विषा विधेम ॥ उप याम गृही तो सि प्र जा प तये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते
द्योर्महि मानक्षत्राणि नूपमा विद्यस्ते तेजुःस्तस्मै त्वा प्रै जा प तयेर्महि स्मे स्वाहा ॥१॥
यः प्राणु तो द्यौरादित्योष्ठात्रिंशत् ॥१६॥ य आसु दा व लु दा यस्य विंश्व उपा ॥६३॥

पु

स्वारि

संतेप्रशियस्यदेवाः॥यस्य ह्यायामृतंयस्यमृत्युं कस्मैदेवाय हविषा विधेम॥उ
पयामगृहीतोसिप्रजापतयेत्वा जुष्टं गृह्णामितस्य तेष्टथिर्वीमहिमोषधयो
वनस्पतयोरूपमादित्यस्ते तेजःस्तस्मैत्वामहिन्ने प्रजापतये स्वाहा॥१॥यआ
सुहाःष्टथिव्यग्निरेकां न विद्मः॥१॥आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसीजा
यतामास्मिन्नाद्वेराजुन्यद्वयःऋगमहारथोजायतां दोग्धीधेनुर्वो दानु
उवानुशुभःसिःपुरंधिर्योषाजिष्णुर्येष्टाःसुभेयो युवास्ययजमानस्य वीरो
जायतां निकामेनिकामेनःपुर्जन्यो वर्षतु फलिन्योनो अषधयःपव्यंतां
योगक्षेमो न कल्पतां॥१॥आ ब्रह्मन्नेकं चत्वारिंशत्॥१॥आक्रान्वा

सं०स० जीष्टं शिवाम्निं युजमक त वाज्यर्वाक्रान्वाज्यं तरिक्षं वायुं युजमक त वा
॥६४॥ ज्यर्वाद्यां वाज्याकः स्तु सूर्यं युजमक त वाज्यर्वाग्निस्ते वाजिन्युड नुत्वारभे
स्वस्तिमासं पारय वायुस्ते वाजिन्युड नुत्वारभे स्वस्तिमासं ॥१॥ पारयादित्य
स्ते वाजिन्युड नुत्वारभे स्वस्तिमासं पारय प्राण धर्मसिमाणं मे दह व्यान ध
र्मसि व्यानं मे दह हापान धर्मस्य पानं मे दह चक्षरसि चक्षुर्मयि धेहि श्रो
मसि श्रोत्रं मयि धेहि वायुरस्यायुर्मयि धेहि ॥२॥ वायुस्ते वाजिन्युड नुत्वा
रभे स्वस्तिमासं त्रिचत्वारिंशच्चा ॥१॥ जज्ञि बीजं वर्णं पर्जन्यः पक्ताशस्य
ः सपिप्पला ओषधयः स्वधिचरणेयः सप्तसदुनो ग्निस्वध्यक्षमंतरिक्ष ॥६५॥

५ सुपावः पवमानः रूपस्थानाद्यैः शिवमुसौ तपम्यथा पूर्वमहोरात्रे पंचदशिनो
धर्मासास्त्रिंशिनो मासोः कृतान्ततवः शांतः संवत्सरः ॥ ११ ॥ जज्ञिये कत्रिंश
तः ॥ २० ॥ आग्नेयोष्ठा कपालः सौम्यः पयो वायव्यः आज्यभागश्चरुः सावित्रो
ष्टा कपालः पौष्ठाश्चरुः रश्मये वैश्वानराय द्वादश कपालो मृगाश्चरे यदिनाग
ष्टे रश्मये होमुचेष्टा कपालः सौ यप्रयो गायो ॥ १॥ आग्नेयश्चतुर्विंशतिः
अग्नेये होमुचेष्टा कपाल इन्द्राया होमुचेष्टा दश कपालो मित्राव
रुणाभ्यामागो मुग्ध्यां पयस्या वायो सावित्र आगो मुग्ध्यां चरुः रश्मिभ्यामा
गो मुग्ध्यां धाना मरुद्वा एनो मुग्धः ॥ सप्त कपालो विश्वेभ्यो देवेभ्य एनो मुग्धो

युआ
ज्यभागः

॥ सं ॥ द्वादश कपालो नुमत्यै चरु रग्नये वैश्वानराय द्वादश कपालो द्यावा पृथिवी
॥ ६५ ॥ वीर्यामहो मुग्धां दिक्पालः ॥ १ ॥ अग्नये होमु च नुमत्यै द्यावा पृथिवी
भ्यां त्रिंशत् ॥ २ ॥ अग्नये समनमस्तु व्यै समनमु नमस्तथाग्निः पृथिवी
व्या समनमस्तु वंमस्तु भद्राः संनतयुः संनमंतु वायवे समनमस्तु तरिक्षाय
समनमु द्यथा वायुरंतरिक्षेण सूर्याय समनमस्तु हि वे समनमु द्यथा सूर्या
दिवा चंद्रमसे समनमस्तु क्षेत्रेभ्यः समनमु द्यथा चंद्रमानक्षत्रे चतुर्णामय सम
नस्तु भद्राः समनमु द्यथा ॥ १ ॥ वरुणोद्भिः साम्ने समनमस्तु चै समनमु नमस्तु
थामामूर्चा ब्रह्मणे समनमस्तु त्राय समनमु द्यथा सामूर्चा ब्रह्मक्षेत्रेण साम्ने ॥ ६५ ॥

नमस्तुत्राय समनमुद्यथा ब्रह्मक्षेत्रेण राज्ञे समद्विज्ञे समनमद्विज्ञे सम
 नमद्यथा राजा विज्ञारथाय समनमुदवेभ्यः समनमुद्यथारथोभ्यै प्रजाप
 तये समनभूतेभ्यः समनमुद्यथा प्रजापतिभूर्तेः समनमदेवं मत्स्यं भृशः
 संनतयः समनमंतु ॥ २॥ अद्भ्यः समनमुद्यथा प्रजापतिभूर्तेः समनमत्स्यं चत्वा
 रिच ॥ २३॥ ये ते पंथानः सवितः पुर्व्यासुरेण वो वितता अंतरिक्षे ॥ तेभिर्नो
 अद्य पृथिभिः सुगेभीरक्षा च नो अधिच देव ब्रुहि ॥ नमो ग्नये पृथिवि विक्षिते
 लोक स्पृते लोक मुस्मै यजमानाय देहि ॥ नमो वायुवे तरिक्षु र्हिते लोक
 स्पृते लोक मुस्मै यजमानाय देहि ॥ नमः सूर्याय दिवि स्पृते लोक स्पृते लोक

क्षिते लोक
 ८

स० सं० मुंमेयजमानाय देहि ॥१॥ ये ते चतुश्चत्वारिंशत् ॥२४॥ यो वा अश्वस्य मेध्य
॥६६॥ स्य शिरो वेदशीर्षणवान्मेध्यो भवत्कृपा वा सश्वस्य मेध्यस्य शिरःसूर्यःश्च
क्षुर्वीतः प्राणश्चंद्रमा श्रोत्रं दिशः पादा अवांतरदिशाः पर्श्वो होरात्रे निमु
षोर्धमासाः पर्वणिमासाः संधानान्युत वोगानि सवत्सर आसाम्मयुः के
शानक्षत्राणि नृपंतारका अस्त्राणि नभोमाः सान्योषधयो लोमानि वनस्प
तयोवाला अग्निमूर्खं वैश्वानरो व्यात्त ॥१॥ समुद्रमुदरं मंतरिक्षं पायुर्धा
वापृथिवी आदौ ग्रशिपुः सोमो रेता यजं जुभ्यते तद्विद्योतते यदि धनुते त
त्स नयति यन्मेहंति तद्वर्षति वाग्वास्यतो वागहवा अश्वस्य जायमान ॥६६॥

सं० स०

॥६७॥

गानः

नस्यमहिमापुरस्ताज्जायतेरात्रितमहिमापश्चादनुजायत अतौ वैमहि
मानावश्वमुभितः संवभ्रवतुर्हयो देवानवह द वासुगन्वाजी गंधवानश्वो
मनुष्यात्ममुद्रो वा अश्वस्य योनिः समुद्रः ॥२॥ व्यात्तमवह द्वा द रा च ॥२६॥
गावो सिषासां तीः प्रथमेमासि सामान्यो यदि सोमो षडहं रुस्य्यां देवानाम्
क्येण चर्मा वष्टथि व्येह त्वेक स्वाग्नये यो वै यः प्राण तोय आत्मदा आब्र
ह्मनाक्रान्वाजी जज्ञिर्वाजमाग्नेयो ह्यकपा लो ग्नये समनं मद्ये ते पथानो
यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरः पंचविंशतिः ॥ गावः सामान्यः सवनमष्टाभिर्वा
अते देवकं तं च अभिजिज्ञासा इत्याहुर्वरुणो हिः साम्ने च तः पचाशत ॥५४॥ ॥६७॥
हरि हि ओं ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ जय संवत्सरस्य फाल्गुण शुद्ध १२ वैकरमणेन

॥ श्री॥संहितसप्तमाष्टकसमाप्तः॥

॥ श्री ॥ संहिताषष्ठमाष्टकप्रारंभः ॥ श्री ॥

सं. ५१

१

०॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिः ॐ ॥ प्राचीनवत्सं करोति देवमनु
ष्यादिशो व्यभजंत प्राचीं देवा दक्षिणादितरः प्रतीचीं मनुष्या उद्दीचीं रुद्रायत्याचीतयं
शं करोति देवलोको ममेव तद्यजमान उपावर्तते पश्चिं श्रयस्यं तर्हि तोहि देवलोको मनुष्यलोका
नास्माह्नास्मास्वेतव्यमिवेयाहुः को हितद्वेदयद्यमुष्मिन्लोके स्तिबानवेति दिश्चतीकाशा
त्करोति ॥ १ ॥ उभयो लोकयो रभित्येकेशश्मश्रुमपतेतरानि निर्कृतते मता वा एषा ल
गमेधायत्केशश्मश्रुमतामेव वचममेधाय पृहत्ययस्यो भूत्वा मेधमुपैत्यंगिरसः
सुवर्गं यतो मदीक्षा तपसी प्रावेशयन् न स्नाति साक्षा देवदीक्षा तपसी प्रावेशयन् न
सुस्नाति साक्षा देवदीक्षा तपसी अवसंधेतीथे स्नाति तीर्थे हिते तां प्रावेशयन्तीथे स्ना

१

ति॥२॥तीर्थमेव समानानां भवत्यपोश्चात्यंतरत एव मेधो भवति वाससा दीक्षयति सो
म्यं वैश्वोमं देवतयः सोममेष देवतामुपैतियो दीक्षते सोमस्य तन् रसितनुर्वैमेपाही
त्याह स्वामेव देवतामुपैत्यथो आशिष मेवैतामग्नास्ते ग्रेस्तथा धानं वायो वर्तिपानं
पितृणां तीविरोधधीनां प्रघातः॥३॥ आदित्यानां प्राचीनतानो विश्वेषां देवानामोतु
र्नक्षत्राणामतीकृशास्तद्वा एतत्सर्वं देवस्य यद्वा सो यद्वा ससा दीक्षयति सर्वा भिरैवैतं
देवताभिर्दक्षयति बहिः प्राणो वैमनुष्यस्तस्यान्तं प्राणो भ्रातिस प्राण एव दीक्षत
आशितो भवति यावानेवास्य प्राणस्तेन सह तेभ्यमुपैति घृतं देवानां स स्तु पितृणां निष्प
क्वं मनुष्याणां तद्वै॥४॥ एतत्सर्वं देवस्य यन्वनी बंयन्नवनी तेनाभ्यंद्ये सर्वा एव देवताः प्रीः

सं. ७. १.

२

नातिप्रच्युतो वा एषोस्माद्भुक्कादग तो देवलो कं यो दीक्षितो तरे व न व नी तं तस्मात्त व नी
तेनाभ्यन्ते नु तो सं य जुषा व्यावृत्त्या ईं द्रो वृत्र म हं तस्य क नी ति का प रो प्र त न्त दां ज न म भ
व घ दां त्ते च क्ष रे व भ्रातृ व्यस्य वृं त्ते द क्षि णं पू र्व मां दू ॥ ५ ॥ स व्यं हि पू र्व म नु ष्या आं
अ ते न नि धा व ते नी वा हि म नु ष्या धा वं ते पं ब कृ त्वा आं त्ते पं चा क्ष रा णं त्तिः पां दू ने य ज्ञो
य ज्ञ मे वा व रं धे परि मित मां त्ते परि मितं हि म नु ष्या आं अ ते स तू ल या त्ते प तू ल
या हि म नु ष्या आं अ ते व्या वृ त्ते य द प तू ल यां जी त व ज्र दू व स्या त्स तू ल या त्ते मि त्र
त्व ग्य ॥ ६ ॥ ईं द्रो वृत्र म हं तो २ पो २ न्यं मि त्र य त ता सां य त्ते ध्यं य श्रियं स दे व मा सी
त द पो द न्ना म त्ते द र्भा अ भ व न्य द र्भ पुं जी लैः प न य ति या ए व मे ध्या य श्रियाः स दे वा

२

आपूताभिरेवैनं पवयति द्वाभ्यां पवयत्यहो रात्राभ्यामेवैनं लोकेः पवयति पंचाभिः ॥ ७ ॥
पवयति पंचाक्षरार्पक्तिः पंचो यशो यज्ञायैवैनं पवयिषाद्भिः पवयति षड्गुणस्तवत्त
तुभिरेवैनं पवयति सप्तभिः पवयति सप्त छंदांसि छंदोभिरेवैनं पवयति नवभिः प
वयति नव वैपुरुषे प्राणाः स प्राणमेवैनं पवयत्येकविंशत्या पवयति दशहस्या
अंगुलयो दशपद्या आत्मैकविंशत्यावानेव पुरुषस्तमपरिवर्गं ॥ ८ ॥ पवयति त्रि
त्यतिस्त्रिपुना लिप्त्या हसनो वै त्रित्यति र्मनसैवैनं पवयति वाक्पतिस्त्रिपुना लिप्त्या ह
वचैवैनं पवयति देवस्त्रिपुना लिप्त्या ह सवितृ प्रसूत एवैनं पवयति तस्य ते प
वित्रपते पवित्रेण यस्मै क्व पुनेत छके यमित्याहा शिषमेवैतामाशास्ते ॥ ९ ॥ अतीका

सं. ७. १

२

शान्करोत्यवेनायं तीर्थे स्नाति प्रघातो मनुष्याणां तद्वा अंके मित्रत्वाय पंचाभिरपरिवर्गमिष्टा
चत्वारिंशं सूत्रम् ॥ ११ ॥ ॥ यान्तो वै देवाय शायान्त एवाभवं न्य एवं विद्वान्य साय पु
नीते भवत्येव बहिः पवयित्वा नः प्रपादयति मनुष्यलोका एवैनं पवयित्वा पूतं देवलोकां
प्रणयत्यदीक्षित एकया कुत्सेत्याहुः स्तुवेण वतस्त्रो जुहोति दीक्षितत्वाय स्तुचा पंच
मीर्ष्याक्षिरार्पितः पान्तो यज्ञो यज्ञमेवावहं धाकूत्यै प्रयुजेत ये ॥ ११ ॥ स्वाहेत्याहा
कूत्या हि पुरुषो यज्ञमभिप्रयुंक्तं यजेयेति मेधायै मनसै गतये स्वाहेत्याहमेधया हि मन
सा पुरुषो यज्ञमभिगच्छति सरस्वत्यै पूछे गये स्वाहेत्याहवागै सरस्वती पृथिवी रूपा
वा चैव पृथिव्या यज्ञं प्रयुंक्तं आपो देवीर्बृहती विश्वशंभुवत्स्याहया वैवर्ष्यास्ता ॥ २॥ ॥

३

आपोदेवीर्बृहतीविश्वशंभुनोयदेतद्यजुर्नश्रयादिव्या आपोशांतादमं लोकमागच्छेयुरा
पोदेवीर्बृहतीविश्वशंभुवद्रसाहास्माएवैनालोकायशयतितस्माच्छांतादमं लोकमा
गच्छंतिद्यावापृथिवीद्रयाहद्यावापृथिव्योर्हियज्ञउर्बंतरिक्षमित्याहांतरिक्षोहियज्ञोबृ
हस्पतिर्नोर्हविषावधातुः॥३॥द्रयाहव्रंस्ववेदेवानांबृहस्पतिर्ब्रह्मणेवास्मेयज्ञमवहं
धेयद्रयाद्विष्टेरितियज्ञस्तृष्णुमच्छेदधातिसाहयज्ञस्तृष्णुमेवपरिचरतिप्रजापति
र्यज्ञमसृजतसोस्मात्सृष्टः परादैस्तप्रयजुरैवृतीनात्प्रसामतमगुदयच्छद्यगुदयच्छ
तदौद्रहणस्येद्रहणत्वमन्वा॥४॥जुहोतियज्ञस्योद्यत्याअनुष्टुप्छंदसासुदयच्छदि
त्याकुत्तस्मादनुष्टुभाजुहोतियज्ञस्योद्यत्यैद्वादद्रवात्सबंधान्युदयच्छान्नित्याकुत्तस्मा

सं.ष.१

8

द्वादशभिर्वत्सबंधविदोदीक्षयंतिसावाएषगनुष्टुब्गानुष्टुपदेतयर्चदीक्षयतिवचैवे
 नः सर्वयादीक्षयतिविश्वेदेवस्यनेतुरित्याहसावित्रियेतेनमतेविप्णीतसारथ्यं॥५॥
 इत्याहुपितदेवस्यैतेनविश्वेरायद्रुध्यसीत्याहवैश्वदेव्यैतेनधर्मवृष्णीतपुष्यसइत्याह
 पौष्टियेनेनसावाएषकसर्वदेवत्यायदेतयर्चदीक्षयतिसर्वाभिरेवैनंदेवताभिर्दीक्षयति
 सप्ताक्षरंप्रथमंपदमष्टाक्षराभित्रीणिगानित्रीणिगितान्यष्टावुपर्यंतियानिचत्वारिंशान्यष्टौ
 यदष्टाक्षरातेन॥६॥ गायत्रीयदेकाक्षरातेनत्रिष्टुभ्यद्वाद्दशाक्षरातेनजागतीसावाएषकस
 र्वीणिछंदांसियदेतयर्चदीक्षयतिसर्वेभिरेवैनंछंदोभिर्दीक्षयतिसप्ताक्षरंप्रथमंपदं
 सप्तपदाशकरीपरावःशकरीपरावेवावरुंधएकस्मादक्षरादनामंप्रथमंपदंत

स्माद्यद्वाचोनाप्तं तं ननुष्या उपजीवंति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रभा असृज
त प्रजानां सृष्ट्यै ॥ १॥ ॥ अगते तावद्वाल्वा सख्यं ते न जुहोति पंचदश्व ॥ २॥ ॥
चक्षुःसामे वै देवेभ्यो यज्ञायातिष्ठमाने कृष्णे रूपं कृत्वा पशून्त्यातिष्ठतां ते मन्यंतयं वा
इमे उपावर्त्य नः सदृदं भविष्यतीति ते उपामंत्रयंत ते अहोरात्रयोर्महिमानमपनिः
धाय देवानुपावर्तेतामेव वात्रयोवर्णो यधुर्कं कृच्छाजिनस्यैष सातो यत्कृच्छन्
वसा मयोः शिल्पे स्छिद्रा हवर्सा मे एवावसंध एषः ॥ १॥ वा अन्हो वर्णो यधुर्कं कृ
च्छाजिनस्यैष रात्रियायत्कृच्छं यदेवैतयोस्तत्र न्यक्तं तदेवावसंधे कृच्छाजिने
नदी क्षयति ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृच्छाजिनं ब्रह्मणो वै नदी क्षयतीमांधियः ॥

सं-५१

५

शिक्षमाणस्य देवेत्याह यथा यजुरेवैतद्गर्भो वा एष यद्दीक्षित उल्बं वासः प्रोक्षते तस्मात्
तद्गर्भाः प्रावृता जायन्ते न पुरा सोमस्य ऋयादपो ऽवृत्त यत्पुरा सोमस्य ऋयादपो
ऽवृत्त यत्पुरा सोमस्य ऋयादपो ऽवृत्त गर्भाः प्रजानां परापातुं कास्थः क्रीते सोमो
पोषते जायत एव तदथो यथा वसीयासं सं प्रत्य प्रोक्षते तद्गोवतदंगिरसास्त्र
वर्गं लोकां यत उर्जे व्यभजंत ततो यद्व्यशिष्यत तेशरा अभवन् नृवैशरा यधुरमयी ॥३॥
मेखलाभवत्यूर्जमेवा वरुंधे मध्यतः संनहति मध्यत एवास्मा उर्जं दिधाति तस्मा
न्मध्यत उर्जो भुंजत उर्ध्वं वै पुरुषस्य नाभ्यै मेध्यमवाची नम मेध्यं यन्मध्यतः संन
हति मेध्यं वै वास्या मेध्यं च व्यावर्तयतींद्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्स त्रेधा व्यभवंत्स्म्य

५

स्तुतीयं रथस्तुतीयं रूपस्तुतीयं ॥ ४ ॥ यंतः शरा अरीर्यंतं तेशरा अभवंत छराणां
शरत्वं वऽत्रौ वै शराः क्षुत्तुवकुवैमनुष्यस्य भ्रातृयो यछरामयी मेखलाभवति बऽत्रे
पौवसाक्षाक्षुधं भ्रातृ व्यं मध्यतो पहतो त्रिवृद्भवति त्रिवृद्वै प्राणास्त्रिवृतमेव प्राणं म
ध्यतो यजमाने दधाति पृथ्वी भवति रऽज्जुतां व्यावृत्त्यै मेखलाया यजमानं दीक्षयति
योऽत्रेण पत्नी मिथुनत्वाय ॥ ५ ॥ यज्ञोदक्षिणामभयध्यायतां समभवन्तादिंद्रोचा
यज्ञो मन्यत यो वा इतो जनिष्यते स द्रुदं भविष्यतीति तं प्राविशन्तस्या दं द्रु एवाजाय
तस्यो मन्यत यो वैमदिनो परो जनिष्यते स द्रुदं भविष्यतीति तस्या अनुमृश्य योतिमा
छिनत्सा स नुवशा भवन्तस्तवशा षो जन्म ॥ ६ ॥ तां रूतेन्यवेष्टय ततां मगेषु न्य

सं० ष०

६

दधात्साकृष्णविषाणाभवदिंद्रस्ययोनिरसिमा माहिःसीरितिकृष्णविषाणांप्रयच्छतिसयोनि
मेवयज्ञं करोतिसयोनिंदक्षिणाःसयोनिमिंद्रःसयोनित्रायकृष्यैत्यासुसस्यायाइत्याहतस्माद्
कृष्णपञ्चाओषधयःपञ्च्यतेसपिप्पलाभ्यस्तौषधीभ्यइत्याहतस्मादोषधयःफलंग्रहंतियथस्ते
न॥७॥कंदूयेतपामनंभावुकाःप्रजास्युर्यत्समेतनंभावुकाःकृष्णविषाणायकंदूयतेपिगृह्य
स्मयतेप्रजानांगोपीथायनपुरादक्षिणाभ्योनेतोःकृष्णविषाणामवचृतेद्यत्पुरादक्षिणाभ्योने
तोःकृष्णविषाणामवचृतेद्योनिःप्रजानांपरापातुकास्यान्नीतास्तदक्षिणास्तचात्वालेकृष्णवि
षाणांप्रास्यतियोनिर्वैयज्ञस्यचात्वालंयोनिंकृष्णविषाणायोनावेवयोनिंदधातियज्ञस्यसयो
नित्वाय॥८॥रुंधणषतस्मात्सुरमयीयूपस्तृतीयंमिथुनत्वायजन्महस्तेनाष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥॥

अ० १

श्रीराम

६

वाग्देवेभ्योवाक्नामधत्तातिष्ठमानासावनस्पतीन्नाभिः सैवावावनस्पतिषुवदतिः
यादुंदुभौयात्तण्वेयावीणागोमदीक्षितदंडं प्रयच्छतिवाचमेवावरुंधओदुंबरोभवत्यूर्वा
उदुंबर उर्जमेवावरुंधोमुखेन संमितोभवति मुरवत एवास्मा उर्जं दधाति तस्मान्मु
खत उर्जो भुजते ॥ १ ॥ ऋते सोमे मेवावरुणाय दंडं प्रयच्छति मेवावरुणो हि पुर
स्तादृत्विग्भ्योवाचविभजति तामृत्विजो यजमाने प्रतिष्ठापयंति स्वाहायज्ञं मन
सेत्याहुमनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति स्वाहाद्यावापृथिवीभ्यामित्याहुद्यावा
पृथिव्योर्हियज्ञः स्वाहो रे रंत रिक्षादित्याहं तरिक्षेर्हियज्ञः स्वाहायज्ञं वातादारभ
द्वाहाय ॥ २ ॥ वावयः पवते स यज्ञस्तमेव सप्तादारभते मुष्टीकरोति वाचं यच्छति य

सं. ७. १

७

सस्यधत्वा अही क्षिप्रायं ब्राह्मण इति विरूपाक्षे वा हृदे वै भ्य एवैनं प्राह विरू चै रुभये भ्य ए
वेतं देवमनुष्येभ्यः प्राह न पुरा तक्षत्रेभ्यो वा चं विसृजेद्यत्पु रानक्षत्रेभ्यो वा चं विसृजेद्यत्
क्षत्रं विच्छिं द्यात् ॥ ३ ॥ इति तेषु नक्षत्रेषु अतं कृणुतेति वा चं विसृजति यक्षत्रतो वै दीक्षितो यज्ञ
मेवाभिवाचं विसृजति यद्विस्मृजेद्वैष्णवी मन्त्रमनु ब्रूयाद्यज्ञो वै विष्णु र्यज्ञे नैनयज्ञः सं
तनोति दैवी धियं मनामह इत्याहु यज्ञमेव तन्मदयति सुपाणो असद्वृत्त्याह बुधिमै
वावरुंधे ॥ ४ ॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यं दीक्षितस्य ग्रहा ३ इति होतव्या ३ मिति रुचिर्वै दी
क्षितो यज्ञ उक्रुयाद्यजमानस्यावदाय भुक्रुयाद्यन्न भुक्रुयाद्यक्षपरुं तरियाद्यै देवा मनो
जाता मनो युज इत्याह प्राणा वै देवा मनो जाता मनो युज स्तेष्वेव परोक्षं जुहोति तं नेव

७

कुतं ने वा कुतं स्वपंतं वै दीक्षितं रक्षां सिद्धिं प्राप्स्यति ॥ ५ ॥ यबलुवै रक्षो हाग्नेवः स्रज
 गृहिवयः स्रमं दीषीमहीत्याहाग्निमेव धियां कृत्वा स्वपिति रक्षसामपहत्या अत्रत्यमि
 व वा एष करोति यो दीक्षितस्वपितित्वमग्ने ब्रतपा असीत्याहाग्निवै देवानां ब्रतपतिः
 स एवैतं ब्रतमालंभयति देव आ मर्येष्ठेत्याह देवः ॥ ६ ॥ द्येष सन्मयेषु लंय जेषीदु इत्या
 हेतः इह यज्ञेष्वीदते धवै दीक्षिता स्मृषुषुषु इदं देवताः आमेति विश्वे देवा अभिमा
 मा बह्वं नित्याहं द्विषेणैवै नंदेयतामिः सन्तपति यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्यावत एव पश्यन्
 मिदीक्षेत्ततार्वतो स्वपन्नावः स्यूरः स्वयन् ॥ ७ ॥ सोमाशूयो मिरेहा परिमितानेव पश्य
 तव रंध्रे चंद्रमसिममभोगाय भवेत्याह यथा देवतमेवैताः प्रतिगृह्णाति वायवेत्वा

सं. ७१

वरुणाय त्वेति यदेव मेतानानुदिशो दयथा देवतं दक्षिणागमयेदा देवताभ्यो बृश्च्ये तयदेव
मेता अनुदिशति यथा देवतमेव दक्षिणागमयति तदेवतापय आ ॥ ८८ ॥ बृश्च्यते देवीरापो
अपान्तपादित्याह यद्दोमेध्यं यक्षियः स देव तद्दोमावक्रमिषमिति वावेतदाहा छिनंतं तु
पृथिव्या अनुगेषमित्याह सेतुमेव कृत्यायेति ॥ ९१ ॥ भुजते यर्द्धिं घ्राकुंधो निराह देवदय
देवताभ्य आत्रयस्त्रिंशं च ॥ ९४ ॥ देवा वै देवयजनमध्यवसायदिशो न प्राजानंते
न्योन्यमुपाधा बंत्वा प्रजानाम त्वये तिते दित्याः समधिर्यं तत्त्वा प्रजानामेति सा ब्रवी
द्वरं ब्रह्मैमहायणा एव वो यज्ञाम दुदयना असंनितितस्मादादित्यः प्रायणीयो यज्ञाना
मादित्य उदयनीयः पंचदेवता यजति पंचदिशो दिशां प्रज्ञात्यै ॥ १०॥ अथोपंवाक्षरापंनिः

पां दूनेयसोयज्ञमेवावसंधेपथ्यां स्वस्तिमयजन्नाचीमेवतयादिशं प्राज्ञानं नमिनादक्षि
णसोमेनप्रतीचीं सवित्रोदीचीमादिसोध्वंपिथ्यां स्वस्तिमयजतिप्राचीमेवतयादिशं
प्रज्ञानातिपथ्यां स्वस्तिमिष्टुग्रीभोमोयजतिचक्षुषीवा एतेयज्ञस्ययदग्रीभोमोताभ्या
मेवानुपश्यति॥२॥ अग्नीषोमाविष्टुसवितारंयजतिसवितृप्रसूतएवानुपश्यतिसवि
तारमिष्टुदितियजनीयंवाअदितिरस्यामेवप्रतिष्ठायानुपश्यत्यदितिमिष्टुमारुती
मृचमत्वाहमरुतोवैदेवानांविशोदेवविशंखलुवैकल्पमानंसनुष्यविशामनुकल्पते
यन्मारुतीमृचमत्वाहविशंकृत्यैत्रंस्वादिनोवदंतिप्रयाजबदनूयाजंप्रयणीयं
कार्यमनूयाजवत्॥३॥ अप्रयाजमुदयनीयमित्थीमेवैप्रयाजाअनीअनूयाजाः

सं. प्र. १

९

सैवसायज्ञस्यसंततिस्तत्तथानकार्यमात्मोवेप्रयाजाः प्रजानूयाजायत्ययाजानं तरियाद्वा
त्मानमंतरियाद्यदनूयाजानंतरियात्संजामंतरियाद्यतः खलुवैयज्ञस्यविततस्यनक्रियतेतदनुयज्ञः य
राभवतियज्ञंपराभवेतंयजमानोनु॥१॥ पराभवतिप्रयाजवदेवानूयाजवप्रायणीशंकार्यंप्रयाज
वदनूयाजवदुदयनीयं नात्मानमंतरेतिनप्रजानयज्ञः पराभवतिनयेजमानः प्रायणीयस्यनिष्का
सउदयनीयमभिनिर्वपति सैवसायज्ञस्यसंततिर्याः प्रायणीयस्ययाज्यायताउदयनीयस्यया
ज्याः कुर्यात्सराङ्मुंलोकमारेहेत्प्रमायुकस्याद्याः प्रायणीयस्यपुरोनुवाक्यास्ताउदयनीयस्यया
ज्याः करोत्यस्मिन्नेवलोकेप्रतिष्ठति॥५॥ प्रज्ञात्यैपश्यत्यनूयाजवद्यजमानोनुपुरोनुवाक्यास्ताअ
ष्टौच॥५॥ ॥ कद्रुश्चैरूपणीरिचात्मद्रूपयोरस्पर्धेताः साकद्रुः रूपणिमजयस्ताब्रवीतृतीयस्था

मितेदिविसोमः स्तमाहरतेत्मानं निष्क्रीणीध्वेतीयं वैकडूरसौ सपण्डिं दं सिसौ पर्णयाः सात्र
वीद सैवैपितरौ पुत्रा विभतस्तृतीयस्यामितोदिविसोमस्तमाहरतेनात्मानं निष्क्रीणीध्व ॥ इति माक
डूरवो चदिति जगत्पदपत्तं चतुर्दशक्षरासती सा प्राप्यन्यवर्तत तस्येद्वे अक्षरे अमी
येताः सापुत्रं मिश्रं दीक्षया चागच्छतस्माज्जगती कंदसां पद्मव्यतमा तस्मात्पुत्रं
तं दीक्षोपनमसि त्रिष्टुभ्युदपत्तं नयोदशक्षरासती सा प्राप्यन्यवर्तत तस्येद्वे अक्षरे अ
मीयेताः सा दक्षिणाभिश्च ॥ २॥ तपसा चागच्छतस्मा त्रिष्टुभ्यो लोके माध्यंदिने
स चने दक्षिणा नीयंत एतत्त्वत्तु यावत्तपस्या कुर्यस्त्वं ददातीति गायत्र्युदपत्तं चतु
रक्षरासत्यजयाऽप्योतिषा तं तस्या अजाभ्यर्ह्यत दजाया अजत्वं सा सोमं नाह

सं. १

१०

८ अत्रादिचाक्षराणि साष्टाक्षरा समपद्यत ब्रह्मवादिनो बर्दति ॥ ३ ॥ कस्मात्सत्याज्ञायत्री
कनिष्ठा छंदसां सती यज्ञमुखं परीयायेति यदेवादः सोममाहरत्तस्माद्यज्ञमुखं पर्येतस्मा
त्तेजस्वितीतमापद्ग्रां द्वे सवनने समगृह्णात्मुखेनैकं यन्मुखेन समगृह्णात दधयत्तस्माद्दे
सवनने रश्मि नती प्रातः सवनं न ब्रमाध्यं दिनं च तस्मात्तृतीय सवनं न र्ज्जीषमभिषुंष्वंति ॥
धीतिमिबहिमन्यते ॥ ४ ॥ आशिर सवनयति सश्रुत्वा याथो संभरयेवैतत्तः सोममाह्वय
मार्णां गंधर्वो विरुवावस्मः पर्यमुध्वात्सति स्त्रो रात्रीः परिमुषितो वसत्तस्मात्ति स्त्रो रात्रीः क्री
तः सोमो वसति ते देवा अब्रुवं ह्रीः क्रोमावै गंधर्वाः हिन्रयानि क्रीणा मेतिते वाचं स्त्रिय
मेकहायनी कृत्वा तयानिरक्रोणं सारो हिद्रूपं कृत्वा गंधर्वेभ्यः ॥ ५ ॥ अपक्रम्यातिष्ठत

१०

श्रेष्ठितो जन्मते देवाः अश्रु बन्त पयुष्मदः कमीनास्मानु पावर्तते विष्णुः कामहा दूतिं ब्रह्म गंधर्व
अवर्तनगायं देवाः सा देवान् गायत उ पावर्तते तस्माद्वा यं तं स्त्रियः कामयंते कामुका एतं
स्त्रियो भवंति य एवं वेद थो य एवं विद्वानपि जन्येषु भवति तेभ्य एव ददुःकृत य दूतयाः ॥ ६ ॥
भवंत्येकहायन्याः श्रीणातिवान् वै तं सर्वया श्रीणाति तस्मादेकहायनामनुष्यावाचं व
दं स कूटया कर्जया काणया श्लोणया सप्तशुक्रया श्रीणाति सर्वे वै तं श्रीणाति यच्छु
तथा श्रीणीया दुश्चर्मय जमानस्याघ ल्कष्यानुस्तरणी स्यात्प्रमायुको य जमानस्या
घट्टि रूपया वार्त्रघ्नी स्यात्सु बांन्य जिनीया तं वान्ये जिनीया दुरुणया पिंगाक्ष्याः श्री
णात्ये तद्वै सोमस्य रूपं स्वयै वै नंदे वतया श्रीणाति ॥ ७ ॥ ॥ निःश्रीणीश्च दक्षिणाभिश्च

सं. अ. १
११

वदंति मत्स्यते गंधर्वेभ्यो बद्धतयाः पिंगाक्ष्या दृष्टा च ॥ ६५ ॥ तद्विरंण्यमभवत्तस्माद्
ज्योतिरंण्यं पुनंति त्रंस्तवादिनो बर्दति कस्मात्सत्यादनास्ति केन प्रजाः प्रवीयंते स्तुत्वा
तीर्जयंत इति यद्विरंण्यं घृते वधाय जुहोति तस्मादनास्ति केन प्रजाः प्रवीयंते स्तुत्वा
तीर्जयंत एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद्भुतं ते ज्योतिरंण्यमियं तेऽप्रकृतनूरिदं क्वर्द्धयाह
स तेजसमेवैनं सतनुं ॥ १ ॥ करोत्यथो संभरत्येवैनं यदब्रह्म वदध्याद्गर्भाः प्रजातां
पराकातुकास्तर्ब्रह्म वदधाति गर्भाणां धृत्यै निष्ठुर्न्यवभाति प्रजातां प्रजननाय वा
ग्वा एषा यस्तोमस्त्रयणी ज्जुसीत्याह यद्विमानं सातनते तद्वाचा वदति धृता मनसे स्या
ह मनसा हि वेणुधृता जुष्टा विष्णुवदस्याह ॥ २ ॥ यज्ञो वै विष्णुर्प्रजायैवैर्ना जुष्टा करोति त

११

४४ इत्येवैनामेस्तस्माद्विषाः प्रजाजायन्तेति दसी स्याह ५

स्यास्तेसवसः प्रसवइत्याह सवितु प्रसूतामेव वाचमवरुंधेकांडेकांडेवैभ्रियमाणेयशूः र
क्षांसिनिघांसं स्येवरबलुवाअरक्षोहतः पंथायोग्नेश्वसूर्यस्य चसूर्यस्य चक्षरारुहमग्रे
रक्षः कतीनिकास्तियाहयएवारक्षोहतः पंथास्तः समारोहंति ॥३॥ वाग्वाएषायसोमक्र
यणीविदसिमनासीत्याह्यधिमनसाभिगाछति चेतयतेतद्वावदतिमनासीत्याहय-
धिमनसाभिगाछतितत्करोतिधीरसीत्याहयधिमनसाध्यायतितद्वाचा ॥४॥ वदति
दक्षिणासीत्याहदक्षिणासीत्याह्येषायक्षियासीत्याहयक्षियामेवैर्नाकरोतिक्षत्रिया
सीत्याहक्षत्रियाष्टेषादितिरस्यभयतः श्रीष्टीत्याहयदेवादित्यः प्रायणीयोमज्ञा-
नामादित्य उदयनीयस्तस्मादेवमाहयदब्रह्मास्यादयनास्याद्यस्यदिब्रह्मानुस्तर

सं. १

१२

जीस्यास्यमायुकोयजमानः स्यात् ॥ ५ ॥ यत्कर्णगृहीतावर्त्रघ्नीस्यासुबान्यं जिनीयात्तं
वान्यो जिनीया मित्रस्त्वापदिबभ्रावित्याहुमित्रो वै शिवो देवानां ते नैवेनापदिबभ्रा
ति पूषा ध्वनः पात्वित्याहु यं वै पूषे मा मेवास्या अधिपामकः समष्ट्या इंद्रया ध्यक्षाये
त्याहु इंद्रमेवास्या अध्यक्षं करोति ॥ ६ ॥ अनुत्वा माता मन्यतामनु पितेत्याहु नुमतयै रै
नया ऋषीणां तिसा देवि देवमधे हीत्याहु देवी शेषा देवः सोम इंद्रयसोममित्याहु द्रा
यहि सोम आहूय ते यदेन घनुर्न श्रेयास्य रात्र्यैव सोम ऋषीणां यादुद्रस्त्वावर्तय
त्वित्याहु रुद्रो वै ऋरः ॥ ७ ॥ देवानां तमेवास्ते परस्ता दध्यावृष्टे र्ऋरमिव वा एत
त्करोति यदुद्रस्य नीर्तयति मित्रस्य पथेत्याहु रां त्येवावा एष विक्रीणी ते यः ॥

१२

सोमऋयण्याः स्वस्तिसोमसावापुनरोहिसदृश्ये स्याद्वाचैव विक्रीय पुनरात्मं न्याचं धत्ते
नुपदास्मकास्यवागभवतियएवं वेद ॥८॥ सतनुं विधुवदृत्वा हसमारोहति ध्यायति
तद्वाचाय जमानः स्यात्करोति क्रूरो वेद ॥९॥ अहं दान्यनुति क्रामति षडहं वा
द्रोति वदस्व तसंबहस्रायनेयावत्येव वाक्तामवरुंधे सप्तमे पदे जुहोति सप्तपदाशक्
रीपशवः शक् रीपश्वे वावरुंधे सप्तग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्तधंदाः सप्तभयस्या
वरुंधेव स्वसि रुद्रसीत्याह नूपमेवास्या एतन्माहिमानं ॥१०॥ व्या चष्टे बृहस्पतिस्त्वास्त
न्नेप्रवमित्याह ब्रह्म वेदेवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणे वासोपश्वत्वरुंधे रुद्रो वसुभिर्विकेलि
त्याह व्यावृत्त्यैष्टिभ्यास्त्वामूर्धना जिघर्मि देवयजन इत्याह पृथिव्याक्षेपमूर्धाय देवय

सं. प्र. १

१२

जनमिडायाः पदद्वयं हेतुयैद्येतत्पदं यत्सोमऋयण्येधुतवतिस्वप्ना॥२॥ इत्याहयदेवस्यैप
राहुतमपीडुततस्मादेवमाहयदध्वर्युनग्रावाकुर्तिजुहुयादंधोध्वर्युः स्याद्रक्षांसि यत्तंहनु
हिंस्यमुपास्यजुहोत्यग्निवत्येवजुहोतितांधोध्वर्युर्नवतिनयज्ञं रक्षांसि घ्रातिघ्रां देवां देवैः
ऋयमाण्यज्ञं रक्षांसि जिघ्रांसंतिपरिलिखितं रक्षःपरिलिखिता आगतयदृत्यदुर
क्षसामपहृत्यै॥३॥ इदमहं रक्षसे ग्रीवा अपि कृतं तामियोस्मां द्वेष्टियं च वयं द्विष्म इत्याह द्वा
वावपुरुषोयं चैव द्वेष्टितयोरेवानंतरायं ग्रीवाः कृतं ततिपशवो वै सोमऋयण्येधुतवत्यावसूतं
संवपतिपशूनेवावसंधेस्तेष्वयदुतिसंवपत्यास्मानमेवाध्वर्युः॥४॥ पशून् यो न तरेति त्वेराय
इति यजमानाय प्रयच्छति यजमान एव रयिंदधाति तोते रायदुतिपत्निया अधे वि एष आ

१३

त्मनो यत्पत्नीयथाग्रहेषु निधत्ते तादृगेव तत्त्वमीमतीते सपेयेत्याह त्वष्टावैपश्नानां मिथुनानां रूपक
द्रूपमेव पश्नपुदधात्यस्मै वै लोकाय गार्हपत्यं आधीयते सुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्यमुपवपेदस्मिं लो
के पश्नमांस्याद्यदाहवनीये सुष्मिं लोके पश्नमांस्यादुभयोरुपवपत्युभयोरैवैनं लोकयोः पश्नमंतं करो
ति ॥५॥ महिमानं स्वाहापत्या अध्वर्युधश्च ते चतुर्विंशतिश्च ॥८॥ ब्रह्मवादिनो वदंति विचित्र्यः सोमा
न विचित्र्या इति सोमो वा ओषधीनां राजा तस्मिन् यदापन्नं ग्रसितमेवास्य तद्यद्विचित्र्याद्यथा स्याद्
सितं निषिवदति तादृगेव तद्यन्नविचित्र्याद्यथा क्षन्नापन्नं विधावति तादृगेव तत्सोधुकोध्वर्युस्यात्सोधु
को यजमानः सोमविक्रयिं सोमश्शोधयेत्येव ब्रूयाद्यदीतं ॥१॥ यदीतरमुभयेनैव सोमविक्रयिण
मर्पयति तस्मात्सोमविक्रयी सोधुको रुणो हस्मा हौपवेशिः सोमक्रयण एवाहं तृतीयसवनमवकं

सं. ७. १

१४

धद्रति पशुतां पशुतां चर्ममिमीते पशुतां वा बह्वेपशुतां बोहितृतीयः स्वर्नयं कामः
येता पशुतां दित्युक्षतस्तस्यमिमीतर्क्षवा अपशुतां मपशुते बभचति यं कामयेतप
शुतां स्थातु ॥ २ ॥ द्रुतिलोमतस्तस्यमिमीतैतद्वेपशुतां पूरुपूतृपेणे वासे पशुतां
हं धेपशुतां नेवभवत्यपासंते श्रीणातिसरसमेवैनं श्रीणात्यमायोसीत्याहामैवैनं कुरुते
रुक्मस्तेग्रहदृष्ट्याहर्षकोद्यस्यग्रहो न साधु याति महिमानमेवास्याधुयात्यनसा ॥ ३ ॥
अथ धुयाति तस्मादनो वाद्यं समेजीवनं मन्त्रबुवाएतं श्रीछरीहरेति तस्माच्छीर्षहा
र्यं श्रीगिरौ जीवनमभित्यं देवसंबितारमित्यतिछंदसर्चामिमीतेति छंदसै सर्वाणि छं
६ हांसिसर्वाभिरेवैनं छंदोभिर्मिमीतेवर्मा बाएपाछंदसां यदतिछंदायदतिछंदस

१४

वावरथं तुरमुसौ बृहदाभ्यामेव यंत्यथो अनयैरेव प्रतितिष्ठं त्ये वैयुजस्यो जुसायनी
सुतीताभ्यामेव सुवर्गलोकं यतिपरं चोवा एते सुवर्गलोकः मुभ्यारोहंति ये पराचीना
निपुष्टान्युपयंति प्रत्यङ् श्रुहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयो
र्द्धोतिष्ठं त्यतिगत्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्यां नाद्यस्य परिगृहीत्यो ॥३॥ ॥ वृं
जते ब्रह्मचानं च सुवर्गमेते सुवर्गत्रयो विशातिश्च ॥९॥ ॥ असावादित्योऽस्मिं लोक
आसीत्तं देवाः पृष्ठैः परिगृह्य सुवर्गलोकमगमयन्परैरुवस्तात्पर्यं गृह्णं दिवा कीते
न सुवर्गलोके प्रत्यस्थापयन्परैः परस्तात्पर्यं गृह्णन्पृष्ठैरुपावीरो हंसे वा असावा
दित्यो मुष्मिं लोके परैरुत्तयतुः परिगृहीतुं यत्पृष्ठानि भवन्ति सुवर्गमेव तैर्लोकं यज

॥ सं. सं. ॥

॥ २९ ॥

मानायंति परैः स्वस्तात्परिगृह्णन्ति दिवा कीर्त्यन् ॥ ११ ॥ सुवर्गलोके प्रतितिष्ठन्ति परैः परस्ता ॥ ३॥
परिगृह्णन्ति पृष्ठैरुपावरोहन्ति यत्परैः परस्ता त्रस्युः पराचः सुवर्गलोकात्रिष्यद्येन्य
द्वस्ता त्रस्युः पूजानिर्देहेयुः भित्तौ दिवा कीर्त्यन् परः सामानो भवन्ति सुवर्ग एवैनां लोक
उत्थयतुः परिगृह्णन्ति यजमाना वै दिवा कीर्त्यन् संवत्सुरः परः सामानो भित्तौ दिवा की
र्त्यन् परः सामानो भवन्ति संवत्सुर एवोभयतः ॥ १२ ॥ प्रतितिष्ठन्ति पृष्ठं वै दिवा कीर्त्यन् पार्श्वे प
रः सामानो भित्तौ दिवा कीर्त्यन् परः सामानो भवन्ति तस्माद्भित्तः पृष्ठं पार्श्वे भर्ग्यं घ्रायहागृ
ह्यन्ते भर्ग्यं शस्यते यज्ञस्यैव तन्मध्यतो ग्रंथिं ग्रंथुं त्यक्त्वा विस्त्रः सायसुप्तगृह्यन्ते सुप्त ॥ २९ ॥
वैशीर्ष्याः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति यत्पराचीनानि पृष्ठानि भवन्त्यसुमेव

तैर्लोकमुभयारोहंति यदि संलोकं न ॥ ३ ॥ प्रत्यवरोहं युरुद्धामाद्यैषु र्यजमानाः प्रवीर्माये
रन्त्यत्सतीचीनानिष्टानि भवन्तीममेव तैर्लोकं प्रत्यवरोहं त्यथो अस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठंत्यनुत्मादायेंद्रोवा अप्रतिष्ठित आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमेकविंश
तिरात्रं प्रायच्छत्तमाहस्तेनायजत ततो वै स प्रत्यतिष्ठद्ये बद्धयाजिनो प्रतिष्ठिताः ॥ ४ ॥
स्युस्त एकविंशतिरात्रमासीरुद्धा दशमासाः पंचर्तवस्त्रय इमे लोका असावादित्य ए
कविंश एतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथा पूर्वप्रति तिष्ठंत्यमावादित्यो न व्यरोचतु स प्र
जापतिमुपाधावत्तस्मा एतमेकविंशतिरात्रं प्रायच्छत्तमाहस्तेनायजत ततो वै सोरो
चतय एवं विद्वांस एव विंशतिरात्रमासं तेरोचन्त एवैकविंशतिरात्रो भवति रुग्वा

स.स.

३०

एकविंशो रुरुचमेव गच्छेत्त्यथो प्रतिष्ठा मेव प्रतिष्ठा त्वेकविंशोतिरात्रावमितो भवतो ३
ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीतैः ॥५॥ ॥ गृहं तिदिवा कीर्त्ये नैवोभयतो नाप्रतिष्ठिता आस
त एकविंशतिश्च ॥१०॥ ॥ अर्वाङ् यज्ञः संक्रामत्वमुष्मा दधिमा मभिः ॥ ऋषीणां यः
पुरोहितः ॥ निर्देवं निवीरं कृत्वा विर्द्धं तस्मिन् ह्रीयतां योऽस्मां द्वेष्टि ॥ शरीरं यज्ञं मूलं
कुसीदं तस्मिन् सीदतु योऽस्मां द्वेष्टि ॥ यज्ञं यज्ञस्य यज्ञेन स्तेनः संक्रामता मभिः ॥ ब्राह्म
णान् द्विजो देवान् यज्ञस्य तपसा ते सवाहमाहुवे ॥ इष्टेन प्रक्षुप ॥१॥ तेऽहुवे सवाहं ॥
सं ते वृंजे सुकृतः संप्रजां प्रभून् ॥ प्रैषां त्वा मिधेनी राघा रावाज्यभागा वा श्रुतं प्रत्याशु ३०
तमाश्रणामिते ॥ प्रयाजा नूयाजां त्स्विष्टकृतमिडामाशिष आ वृंजे सुवः ॥ अग्निनेंद्र

णसोमैनुसरस्वत्याविष्णुनादेवताभिर्भायाज्यानुवाक्याभ्यामुपतेडुवेसवाहंयज्ञमा
 ददेतेवर्षद्वतं॥स्तुतःशस्त्रं प्रतिगुग्महमिडामाशिषभा॥आवृंजेसुव॥पुत्नीसंया
 जानुपतेडुवेसवाहःसमिष्टयजुराददेतव॥पशंस्तुतंपुरोडाशांत्सर्वान्योतयज्ञं॥
 देवांस्तेद्रानुपतेडुवेसवाहमग्निमुरवांत्सोमवतोयेचुविश्वे॥३॥उपयहमिडामाशिषो
 दानिःशच्चा॥१॥ ॥भृतंभयंभविष्यद्वृद्धाहानमक्रुक्तामयजुर्वषट्त्वाहानमो
 गायत्रीविष्टुजगतीवषट्त्वाहानमःपृथिव्यंतरिक्षंद्यौर्वषट्त्वाहानमोभिर्वायुःसूर्योव
 षट्त्वाहानमःप्राणोऽपानोऽपानोवषट्त्वाहानमोऽनंक्रुषिर्वृष्टिर्वषट्त्वाहानमःपितापुत्रःपो
 त्रौवषट्त्वाहानमोभर्भुवःसुवर्वषट्त्वाहानम॥१॥सुवश्चत्वारिचा॥१॥ ॥आमेगृहा

॥स.स.॥ भवन्त्वापुजामुआमायुजोविशतुवीर्यावान्॥ आपोदेवीर्यज्ञियामाविशंतुसहस्रस्यमाभू ॥३॥
॥३१॥ मामाप्रहासीत्॥ आमेग्रहोभवत्वापुगेरुक्स्तुतश्चेमाविशताःसुमीची॥ आदित्यारुद्रा
वसवोमेसदस्याःसहस्रस्यमाभूमामाप्रहासीत्॥ आमानिष्टोमोविशतुस्थश्चातिरात्रो
माविशत्वापिशर्वरः॥ तिरोअह्नियामासुद्धताआविशंतुसहस्रस्यमाभूमामाप्रहासीत्॥
॥१॥ ॥अग्निष्टोमोविशत्बुधदेशचा॥१॥ ॥अग्निनातपोन्वभवद्वाचाब्रह्ममाणिना
रूपाणींद्रिणदेवान्वातेनप्राणात्सूर्येणघांचंद्रमसानक्षत्राणियमेतपितृन्नाज्ञामनुष्या
न्फलेननादेयानजगरेणसुपीच्याघ्रेणारण्यान्पृथ्व्येनेनपतत्रिणोवृक्षणाश्वानृष ॥३१॥
मेप्रागावस्तेनाजावृक्षिनावीव्रीहिणान्नानियवेनौषधीर्न्यग्रोधेनवनस्पतीनुडुंब

रेणोर्जगायत्रियाञ्चं दः सिन्धुवृतास्तोमाश्चाक्षणेनवाचं॥१॥ ॥ ब्राह्मणेनैकं च॥
॥१४॥ ॥ स्वाहाधिमाधीताय स्वाहा स्वाहाधीतं मनसे स्वाहा स्वाहामनः प्रजापतये स्वाहा
काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहा दित्यै स्वाहा दित्यै मय्यै स्वाहा दित्यै सुमृडीकायै
स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा पूष्णे स्वाहा पूष्णे
प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरं धियाय स्वाहा त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुषाय
स्वाहा विष्णवे स्वाहा विष्णवे निरुपपाय स्वाहा विष्णवे निभ्यपाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥
॥१॥ ॥ पुरुषाय स्वाहा दर्श च॥१५॥ ॥ इन्द्र स्वाहा हनूयाः स्वाहोष्ठाभ्याः स्वाहामु
खाय स्वाहानासिकाभ्याः स्वाहाक्षीभ्याः स्वाहाकर्णभ्याः स्वाहापान्दक्षवोवायेभ्यः

33

पद्मभ्यः स्वाहा वरुणभ्यः पायैभ्यः पद्मभ्यः स्वाहा शीर्ष्णे स्वाहान्त्रभ्याः स्वाहा लला
 दाय स्वाहामूर्ध्वे स्वाहामस्तिषाय स्वाहा केरो भ्यः स्वाहा वहोय स्वाहा ग्रीवाभ्यः स्वाहा
 स्कंधेभ्यः स्वाहा कीकसाभ्यः स्वाहा पृथ्वीभ्यः स्वाहा पाजस्याय स्वाहा पार्श्वेभ्यः स्वाहा॥
 ॥१॥ अः साभ्याः स्वाहा दोषभ्याः स्वाहा बाहुभ्याः स्वाहा जंघाभ्याः स्वाहा श्रोणीभ्या
 ऽस्वाहा रुभ्याः स्वाहा घ्रीवङ्गाः स्वाहा जंघाभ्याः स्वाहा मसदे स्वाहा शिखंडेभ्यः
 स्वाहा बालुधानाय स्वाहांडाभ्याः स्वाहा शेपाय स्वाहा रेतसे स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा
 प्रजननाय स्वाहा पुष्टः स्वाहा शुफेभ्यः स्वाहा लोमभ्यः स्वाहा त्वचे स्वाहा लोहिता
 य स्वाहामाः माय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा स्थभ्यः स्वाहा मुञ्जभ्यः स्वाहा गेभ्यः स्वा

हस्मिन्नेस्वाहा सर्वस्मैस्वाहा ॥२॥ ॥ पार्थिव्याः स्वाहामृज्जभ्यु स्वाहा षड्वा ॥६॥ ॥
अज्येताय स्वाहा जिमूक्याय स्वाहा शितिपदे स्वाहा शितिकुदे स्वाहा शितिरेधाय
य स्वाहा शितिपृष्ठाया स्वाहा शित्यक्षाय स्वाहा पुष्पकर्णाय स्वाहा शित्योष्ठाया स्वा
हा शितिभवे स्वाहा शितिभसदे स्वाहा श्वेतानूकाशाय स्वाहा जये स्वाहा लुलाभा
य स्वाहा सितज्ञवे स्वाहा कृष्णेताय स्वाहा रोहितैताय स्वाहा रुणेताय स्वाहे दशाय
स्वाहा कीदृशाय स्वाहा तादृशाय स्वाहा सदृशाय स्वाहा विमदृशाय स्वाहा सुस
दृशाय स्वाहा रूपाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ ॥ रूपाय स्वाहा देवे ॥१७॥ ॥ कृष्णा
य स्वाहा श्वेताय स्वाहा पिशंगाय स्वाहा सारंगाय स्वाहा रूपाय स्वाहा गौराय

सं.सं.
॥३३॥

स्वाहावृभवेस्वाहानकुलाय स्वाहारेहिताय स्वाहाशोणाय स्वाहाश्यावाय स्वा ३
हाश्यामाय स्वाहापाकलाय स्वाहामुरूपाय स्वाहानुरूपाय स्वाहा
विरूपाय स्वाहामरूपाय स्वाहाप्रतिरूपाय स्वाहाशुबलाय स्वा
हाकमलाय स्वाहापृथ्व्ये स्वाहापृथ्विसूक्त्याय स्वाहासर्वस्मै स्वाहा ॥१॥
॥कृष्णाय षड्वारिः शत ॥१८॥ ॥ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहा
तूलेभ्यः स्वाहा कांडेभ्यः स्वाहा वर्धोभ्यः स्वाहा पुष्पेभ्यः स्वाहा फलेभ्यः ३३
स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहा वपनेभ्यः स्वाहा शयनेभ्यः

स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ ॥ ओषधीभ्यः श्वतुर्विंशतिः ॥१०॥ ॥ वनस्प
तिभ्यः स्वाहामूलेभ्यः स्वाहा तूलेभ्यः स्वाहा स्कंधेभ्यः स्वाहा शार्वभ्यः
स्वाहा पर्णेभ्यः स्वाहा पुष्पेभ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहा
गृहीतेभ्यः स्वाहा वपंनेभ्यः स्वाहा शयानेभ्यः स्वाहा शिष्टाय स्वाहा ति
शिष्टाय स्वाहा परिशिष्टाय स्वाहा सः शिष्टाय स्वाहो लिष्टाय स्वाः
हारिक्ताय स्वाहा रिक्ताय स्वाहा प्ररिक्ताय स्वाहा सः रिक्ताय स्वाहो डि

सं.स. ॥ ३४ ॥ स्ताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ १ ॥ वनस्पतिभ्यः षड् त्वारिः शत ॥ २० ॥ ॥ प्रजवं ब्रह्मवा ॥ ३ ॥
दिनः किमेषवा आस आदित्या उभयोः प्रजापतिरन्वायुं निन्द्रो वै सृष्टिं द्यौ वै शिथि
लुः प्रजापतिरकामयतां वा दः सा विराडसावादित्योर्वाङ् भूतमा मे मिना स्वाहा धिं
दृष्ट्वा ज्येताय कृष्णायौषधीभ्यो वनस्पतिभ्यो विद्मः शतिः ॥ २० ॥ ॥ प्रजवं प्रजापति
र्यदं द्यौ मंते दुर्वे सवाहमोषधीभ्यो द्विच त्वारिः शत ॥ ४२ ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ श्री
कृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीसद्गुरुचरणारविंदार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीगुरुर्जयति ॥ ॥ ३४ ॥
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ हरिः ॐ ॥ बृहस्पतिरकामयतु अर्चयेद्देवाधीना छेयं पु
रोधामिति स एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यत्तमाह वृत्तेनायजत ततो वै तस्मै अर्चयेद्देवा
अदधता गच्छन्तु रोधां य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते अर्चयेद्भ्यो मनुष्यो द
धते गच्छन्ति पुरोधां ज्योतिर्गौरायुरिति अर्चयेत्तृतीयं वाक् ज्योतिर्वृत्तं विष्णुं गौरसा
वायुना ॥ इमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूवं अर्चयेत्तृतीयं वाक् ज्योतिर्वृत्तं विष्णुं गौरसा
मभ्यारोहन्त्यसंज्ञं वा एतद्वदं छंदो मयं छंदो मा भवति तेन संज्ञं देवता एव पृष्ठैर
वरुंधते पृष्ठं छंदो मैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पृश्वं छंदो मा ओजस्यैव वीर्यं पृष्ठेषु

स.स.
३५

तितित्तिष्ठतिबृहद्वथं तुराभ्यां यंती यं वावरं थं तुरमुसौ बृहदाभ्यामेवा॥१॥ अथेत्यथोअ
नयोरिवप्रतितित्तिष्ठत्येतेवैयजस्यंजसायनीसुतीताभ्यामेवसुवर्गंलोकंयंतिच
तुर्विंशतिरात्रोभवतिचतुर्विंशतिरर्धमासाःसंवत्सरसंवत्सरसुवर्गंलोकं
वत्सरएवसुवर्गंलोकेप्रतितित्तिष्ठत्यथोचतुर्विंशत्यक्षरागायत्रीगायत्रीब्रह्मवर्च
संगायात्रियैवब्रह्मवर्चसमवर्कंधतेतिरात्रावर्धितोभवतोब्रह्मवर्चसस्यपरिगृही
तौ॥३॥ ॥अंतरिक्षं गौरसावायुराभ्यामेवपंचचत्वारिंशच्चो॥१॥ ॥यथावैमनु
ष्याएवंदेवभयआसुतेकामयेतावर्तिपाप्मानंमृत्यु मप्रहृत्यदेवीःसुःसदंग
छमेतितएतंचतुर्विंशतिरात्रमपश्यंतमाहर्तन्तेनायजंतुततोवैतेवर्तिपाप्मा

४

३५

नमस्तुभ्यं प्रहृत्य देवीः सुः सदैमगच्छन्त्य एवं विद्वाः सञ्चतुर्विः शतिरात्रमासते
वर्तिमेव पाप्मानं नमस्तुभ्यं प्रहृत्य श्रियं गच्छंति श्रीर्हि मनुष्यस्य ॥१॥ देवी सुः सञ्चोतिरति
रात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुखात्यै पृथग् षडहो भवति षड्वाक्कृतकः संवत्सर
स्तमासा अर्धमासा कृतकः प्रविश्य देवीः सुः सदैमगच्छन्त्य एवं विद्वाः सञ्चतुर्वि
ः शतिरात्रमासते संवत्सरमेव प्रविश्य वस्यसीः सुः सदैमगच्छंति त्रयस्त्रयस्त्रिः
शाभुवस्ता इव त्रिचयस्त्रयस्त्रिः शाः पुरस्ता त्रयस्त्रिः शैरेवो भूयतो वर्ति पाप्मा
नमस्तुभ्यं देवीः सुः सदैमध्यतः ॥२॥ गच्छंति पृथग् निहि देवी सुः सञ्जामिवा ए

स.स.

३६

॥३॥

तत्तुर्वैतियत्रयस्त्रयस्त्रिःशाभुनंचोमध्येनिरुक्तोभवतितेनाजाम्युर्धोनिपृष्ठा ४
निभवंत्युर्धोभुं दोमाउभाभ्याःरूपाभ्याःसुवर्गलो कंयंत्यसत्रं वाएतद्यदं
दोमंयच्छंदोमाभवंतितेनसत्रं देवताएवपृष्ठैरवरुंधतेपुनश्छंदोमेरोजोवैवीर्यपृ
ष्ठानिपुशवैःछंदोमाओजस्येववीर्यपुशपुमतिरितिषांतित्रयस्त्रयस्त्रिःशाअवस्ता
द्रवंतित्रयस्त्रयस्त्रिःशाःपरस्तान्मध्येपृष्ठान्युरोवैत्रयस्त्रिःशाआत्मापृष्ठान्या
त्मनेएवतद्यजमानाःशर्मनह्यंतेनात्यैबृहदथंतुराग्यांयंतीयंवावरथंतुरमसौबृ
हदाभ्यामेवयंत्यथोअनयोरेवप्रतितिष्ठत्येतैवेयजस्यांजसायनीस्तुतीताभ्यामे ३६
वा॥४॥सुवर्गलो कंयंतिपरं चोवाएतेसुवर्गलो कमुभ्यारोहंतियेपराचीनानिपृष्ठा

न्युपयंति प्रत्यङ् षड् हो भवति प्रत्यक् ऋद्ध्या भयो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋधोति
ष्टंति त्रिवृतो धि त्रिवृतमुपयंति स्तोमानाः संपत्यै प्रभावाय ज्योतिरग्निष्टोमो भवत्ययं वा
वसक्षयोस्मादेव ते न स्यान्नयंति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः
संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गो लोके प्रतितिष्ठंत्यथो चतुर्विंश
त्यक्षरागायत्रीगायत्री ब्रह्मवर्चसंगा यत्रियैव ब्रह्मवर्चसमवर्धते तिरात्रावुभितो भ
वतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीतव्ये ॥५॥ ॥ मनुष्यस्य मध्यतः पशवस्ताभ्यामेव संवत्सरश्च
तुर्विंशतिश्च ॥२॥ ॥ ऋक्षावा इयमलोमकासीत्सा कामयतौ षधीभिर्वनस्पतिभिः
प्रजायेयेति सैतास्त्रिंशतः रात्रीरपश्यत्ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत

महिमानं

सप्त
३७

ये प्रजापतिमाः पुरुषा मास्युः स्त एता आसीर श्रैव जायंते प्रजया पशुभिरियं वा अश्नु ४
पुंसैतां विराजमपश्यन्तामात्मं पितृन्नाद्युमर्वकं धौषधीः ॥१॥ वनुस्यतीन्प्रजो
पशून्नेना वर्धन्तु सज्जिमानं महिमानं गच्छय एवं विद्वांस एता आसते वि
राजं प्रवात्मं पितृन्नाद्युमर्वकं धत्ते वर्धन्ते प्रजया पशुभिर्जिमानं गच्छन्ति यो
निरतिरात्रो भवति स कवर्गस्य लोकस्यानु रब्धात्यै पृथ्वाः षट् हो भवति षड्भूत
तवः षट् पृथानि पृथै र्चर्तु न्वा रोहं तृत्तुभिः संवत्सरं ते संवत्सर एव ॥२॥ ४
प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रिंशः त्रयस्त्रिंशः प्रजापति मे वारं भन्तु प्रतिष्ठित्यै त्रिण वो भव
प्रजापतिर्वै त्रयस्त्रिंशः प्रजापति मे वारं भन्तु प्रतिष्ठित्यै त्रिण वो भव

तिविजित्या एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मदधते त्रिवृदग्निष्टु इव
तिपाप्मानमेव ते न निर्दहन्ते थो ते जौ वै त्रिवृत्ते ज एवात्मदधते पंचदश इदं स्तोमो भ
वती द्वियमेवावा ॥ ३ ॥ रुधते सप्त द्वाभो भवत्युनाद्यस्यावरुथा अथो भवते न जायंत
एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मदधते चतुर्विंशो भवति चतुर्विंश
तिरर्थमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गो लोके प्रतितिष्ठत्य
थो एष वै विष्टुवान्विष्टुवंतो भवन्ति य एवं विष्टुः स एता आसते चतुर्विंशत्सुष्टान्युप
यन्ति संवत्सर एव प्रतिष्ठाया ॥ ४ ॥ देवता अभ्यारोहन्ति त्रयस्त्रिंशत् त्रयस्त्रिंशत्सुष्टान्युप
ति त्रयस्त्रिंशद्देवता देवतास्तेव प्रतितिष्ठन्ति त्रिणवो भवती मेवै लोकास्त्रिणव ए

सं.स.
३६

धेवल्लोकेषु मतिरिति षंति द्वारं कविः शौभं वतः प्रतिष्ठित्या अथोक्तं मेवात्मं दधते ब्रह्मः ४
षोडशिनो भवन्ति तस्माद्ब्रह्म प्रजासु वृषाणो यद्देते स्तोमा व्यतिषक्ता भवन्ति तस्मा
द्विषमोषधीभिर्वनस्पतिभिर्व्यतिषक्ता ॥ ५ ॥ व्यतिषज्यंते प्रजया पञ्चभिर्व्येवं वि
द्वाः स एता आसते कृतावा एते सुवर्गं लोकं यंत्यच्चावचान् हि स्तोमानुपयंतियद्दे
त उर्ध्वः कृतास्तोमा भवन्ति कृता एव सुवर्गं लोकं यंत्युभयोरभ्यो लोकयोः कल्पते वि
द्वादेतास्त्रिः शदक्षरा विराट् न विराड् विराजैवां नाद्यमवर्कं धत्तेति रात्रावभितो भव
तौ नाद्यस्य परिगृहीतौ ॥ ६ ॥ ॥ ओषधीः संवत्सुर एवाव प्रतिष्ठाप्य व्यतिषक्तैः कानपं

३६

चाशच्चा॥३॥ ॥प्रजापतिःसुवर्गलोकमैतदेवायेनयेनछंदसानुप्रायंजततेनानु
वंतएताद्विंशतःरात्रीरपशुंद्विंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभःप्रजापतिस्वेनैव
छंदसाप्रजापतिमाह्वाभ्यारुह्यसुवर्गलोकमायन्यएवंविद्वांसएताआसतेहा
विंशदेताद्विंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभःप्रजापतिस्वेनैवछंदसाप्रजापतिमा
ह्वाभिर्यगच्छंति॥॥॥श्रीहिमनुष्यस्यसुवर्गलोकोद्विंशदेताद्विंशदक्षरा
नुष्टुगागनुष्टुपसर्वामेववाचमानुवंतिसर्ववाचोवदितारोभवंतिसर्वाहिभिर्यगच्छं
तिज्योतिर्गौरायुरितिअहाभवंतीयंवाक्ज्योतिस्तस्मिन्गौरसावायुरिमानेवलो

स.स.॥

३९.

कानुभ्यारोहंत्यभिपूर्वत्र्यहाभवंत्यभिपूर्वमेवसुवर्गलोकमुभ्यारोहंतिबृहदर्थंतुराभ्यो ४
यंति॥१॥इयंवावरयंतरमसौबृहदभ्यामेवयंत्यथोअनयोरिवप्रतिष्ठित्येतेवैयज्ञस्याज
सायनीसुतीताभ्यामेवसुवर्गलोकंयंतिपरांचोवाएतेसुवर्गलोकमुभ्यारोहंतियेपराचस्य
हानुपयंतिप्रत्यङ्मुहोभवातिप्रत्यवरूढ्याभ्योप्रतिष्ठित्याउभयोर्लोकयोर्ऋधोतिष्ठंतिह
विःशदेतास्तासांयास्त्रिःशत्रिःशदसराविराडनंविवाडिराजैवांनाद्यमवरुंधतेयेदेअहो
रात्रेएवतेउभाभ्याःरूपाभ्याःसुवर्गलोकंयंत्यतिरात्रावभितोभवतुपरिगृहीत्यै॥३॥ ॥
गुच्छंतिपुंतित्रिःशदसराहविःशतिश्च॥४॥ ॥हेवावदेवसुवेदशाहश्चैवत्रयस्त्रि ३९
ःशदहश्चयएवांवेदाःसस्त्रयस्त्रिःशदहमासतेसाक्षादेवदेवताअभ्यारोहंतियथा

खलु वैश्वेयानुभ्या रूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पापीया भवति यदि ना
वविधाति सदङ्ग्य एवं विद्वांसस्त्रयस्त्रिंशद्दहमासते विष्णुमना भवत्येणावर्तते
हर्माजो वा एता देवा अग्र आहरं नृणां अहरे को भजता हरे कुस्ता भिर्वै तेषु बाहु गार्धु
वन्य एवं विद्वांसस्त्रयस्त्रिंशद्दहमासते सर्व एव प्रबाहु गार्धु वन्ति सर्वे यामणीयं प्रा
प्तुवन्ति पंचाहा भवन्ति पंचवाक्स्तवः संवत्सरस्तुष्टेव संवत्सरे प्रतितिष्ठन्त्यथोपंचा
हारा पंडितः पांडूयज्ञो यज्ञमेवावर्कं धत्ते त्रीण्याभिनानि भवन्ति त्रयं मे लोका एषु ॥१॥
एव लोकेषु प्रतितिष्ठन्त्यथो त्रीणि वै यज्ञस्यैदियाणि तान्येवावर्कं धत्ते विश्वजिह्ववत्य

स.स. न्नाद्यस्यावरुथ्यैसर्वपृष्ठोभवतिसर्वस्याभिजित्यैवाग्ने द्वादशाहोयत्सुरस्तोद्वादशाह ४
४० मुपेयुरनासांवाचमुपेयुरुपदासुकै षांवाकस्यादुपरिष्ठाद्वादशाहमुपयंत्यासा
मेववाचमुपयंतितस्मादुपरिष्ठाद्वाचावदामोवांतवां॥ वैदशरात्रेणप्रजापतिः प्र
जाअसृजतयद्दशरात्रोभवतिप्रजाएवतद्यजमानाःसृजंतएताः५हुवाउदंकःशौ
ल्वायनःसत्रस्यार्थिमुवाचयद्दशरात्रोयद्दशरात्रोभवतिसत्रस्यार्थ्याअथोयदेव
पूर्वेषहःसुविलोमक्रियतेतस्यैवैषाशांतिर्ह्यनीकावाएतारात्रयोयजमानावि
श्वजित्सुहातिरात्रेणपूर्वाःषोडशसुहातिरात्रेणोत्तराःषोडशयएवंविद्वाःसः ४०

स्वयस्त्रिंशद्दहमासतरेषां द्वितीयाकाप्रजाजायतेतिरात्रावभितोभवतुपरिगृ
हीत्यै॥४॥ ॥अह्वंतेषवांतवःषोडशसहस्रदशचा॥५॥ ॥आदित्याअकाम
यंतसुवर्गलोकमियामेतितेसुवर्गलोकंनप्रजातंनसुवर्गलोकमायंतएतः
षड्विंशद्वात्रमपश्यंतमाह्वंतेनायजंतततोवैतेसुवर्गलोकंप्राजानंत्सुवर्ग
लोकमायत्यएवंविद्वांसःषड्विंशद्वात्रमासतेसुवर्गमेवलोकंप्रजानंति
सुवर्गलोकंयंतिज्योतिरतिरात्रः॥१॥भवतिज्योतिरेवपुरस्ताद्धतेसुवर्ग
स्यलोकस्यानुरयात्थैषडहमाभवंतिषड्भूक्तवक्रुतुष्टेवप्रतितिष्ठतिचत्वा

सं-स-
४१॥

रो भवन्ति च तस्मादिशो दिक्ष्वेव प्रतिनिष्ठं त्यसं त्रुं वा एतच्च दंष्ट्रं होमं यत्तु होमा भवन्
तितेन स त्रुं देवता एवष्टै रवरुं धते पुश्रुं छंदो मेरो जो वै वीर्यं पृष्ठा निपुशवश्चंदो मा
ओजस्ये वा ॥ १ ॥ वीर्यं पुश्रुप्रतिनिष्ठं तिषादिः ॥ २ ॥ शङ्खात्रो भवति षड्दिः ॥ ३ ॥ रा दक्षरा बृ
हती बार्हताः प्रशवो बृहत्यै व प्रशूनवरुं धं बृहती छंदसाः ॥ ४ ॥ स्वाराज्यमाश्रु ता
श्रुवते स्वाराज्यं य एवं विद्वांसः षड्दिः ॥ ५ ॥ शङ्खात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यं त्यति
रात्रावभितो भवतः सुवर्गस्य लोकस्य परिगृहीत्यै ॥ ६ ॥ ॥ अतिरात्र ओजस्ये व षड्दि
ः ॥ ७ ॥ ॥ वसिष्ठो हतपुत्रो कामयत विंदेयं प्रजामभि सौ दासान् भवेयमिति
स एतमेकस्मान्न पंचाशमं पश्यत्तमाह वृत्तेना यजत ततो वै सो विंदत प्रजामभि

४

ते

४१

सौदासानेभवद्यएवंविद्वाःस एकस्मान्नपंचाशमासतेविंदतेप्रजा मभिभात
व्यात्मवंतित्रयस्त्रिवृतोभिष्टोमाभवंतिवज्रस्यैवमुखःसःत्रयंतिदशपंचदशाभ
वंतिपंचदशोवज्रः॥१॥वज्रमेवभातयेभ्यःप्रहरंतिषोडशिमदशममहर्भव
तिवज्रएववीर्यंदधतिद्वादशसप्तदशाभवंत्युनाद्यस्यावरुध्याअथोपैवतेर्जी
यंतेष्टयःषड होभवतिषड्भक्तवृषदृष्टानिष्टैरेवर्तनन्वारोहंत्युतुभिः
संवत्सरंतेसंवत्सरएवप्रतितिष्ठंतिद्वादशैकविंशाभवंतिप्रतिष्ठित्याअथोरु
चमेवात्मनः॥२॥दधतेबहवःषोडशिनोभवंतिविजित्यैषडाभिनानिभवंतिष

स.स.
४२

दुःखं तव क्रतुष्वेव प्रतितिष्ठन्त्यनातिरिक्तावा एतारात्रयर्तुनास्तद्यदेकस्यैव न प
चाशदतिरिक्तास्तद्यद्वयसीरुष्टा च त्वारिः शतर्तुना च खलु वा अतिरिक्ता च प्र
जापतिः प्राजायतये प्रजा कामाः प्रशकामास्युस्त एता आसीरन्मैव जायंते प्रजाया
प्रशभिर्वैरुजो वा एष यजोयदेकस्मान्न पंचाशो य एवं विद्वांस एकस्मान्न पंचा
शमासते विराजमेव गच्छन्त्यादाभवंत्यतिरात्रावभितो भवतो नाद्यस्य परिगृ
हीत्ये॥३॥ ॥ वज्र आत्मन् प्रजया द्वाविंशतिश्च॥७॥ ॥ संवत्सराय दीक्षिष्य
मीणा एकाष्टकायां दीक्षे रं नेषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टकै तस्यां वा एष
एतां रात्रिं वसति साक्षादेव संवत्सरमारभ्य दीक्षंत आतुं वा एते संवत्सर

४

४२

स्यामिदीक्षंतेयएकाष्टकायां दीक्षंते तैनामानावृत्तभवतो यस्तं वा एते संवत्सरस्या
मिदीक्षंतेयएकाष्टकायां दीक्षंते तैनामानावृत्तभवतो फल्गुनी पूर्णमासे दीक्षेत्सु
खं वा एतत् ॥ १ ॥ संवत्सरस्य यत् फल्गुनी पूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षं
ते तस्यैकैव निर्यायत्तां मध्ये विष्टुवांस्तु पद्यते चित्रा पूर्णमासे दीक्षेत्सुखं वा एत
त्संवत्सरस्य यच्चित्रा पूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षंते तस्य न काचन
निर्याभवति चतुरहे पुरस्तात्तौर्णमास्ये दीक्षेत्तेषामेकाष्टकायां क्रयः संपद्यते
तेनैकाष्टकां न छंदं बद्धुर्वेति तेषां ॥ २ ॥ पूर्वपक्षे सुत्या संपद्यते पूर्वपक्षमासा अभि

सं.स.
४३

संपद्यंते ते पूर्वपक्ष उतिष्ठंति तानुतिष्ठत ओषधयो वनस्पतयो नूतिष्ठंति तान्क
ल्याणी कीर्तिरनूतिष्ठत्यरात्सु निमेयजमाना इति तदनु सर्वे राधुवंति ॥ ॥
॥ एतत्तु वदुर्वंति तेषां चतुस्त्रिंशच्च ॥ ६ ॥ ॥ सुवर्गं वा एते लोकं यंति ये स त्रमुप
यंत्युभीषत एव हीक्षाभि रात्मानं श्रपयंत उपसद्भिर्हीभ्यां लोमावद्यंति द्वाभ्यां
त्वचं द्वाभ्यामसृग्द्व्याभ्यामांसं द्वाभ्यामस्त्रिद्व्याभ्यामज्जानमात्म दक्षिणं वै स
त्रमात्मानमेव दक्षिणां नीत्वा सुवर्गं लोकं यंति शिखामनु प्रवपंत क्रध्या अथो
रधीयांसः सुवर्गं लोकं मिया मेति ॥ १ ॥ ॥ सुवर्गं पंचाशत् ॥ १ ॥ ॥ ब्रह्मवादिनो

४

४३

वहं त्यतिरात्रः परमो यज्ञकृत्नां कस्मात्तं प्रथममुपयंतीत्येतद्वा अग्निष्टोमं प्रथममु ५
पयं त्यथोक्थ्य मथ षोडशिनमथोतिरात्रमनु पूर्वमेवैतद्यज्ञकृतनुपेत्य तानाल
भ्यपरिगृह्य सोममेवैतत्सि वंत आसते ज्योतिष्टोमं प्रथममुपयंति ज्योतिष्टोमो
वैस्तोमानां मुखं मुखत एव स्तोमा व्ययुं जते ते ॥१॥ सः स्तुता विराजन्मभिसंप
द्यंते हे चर्चावतिरिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकया युक्ताः सुवर्गो वै लोको ज्यो
तिरूर्ग्विराट् सुवर्गमेव तेन लोकं यंति रथं तुरं दिवा भवति रथं तुरं नक्तमित्याहुः
ब्रह्मवादिनः केन तदज्ञामीति सौभवं तृतीयसर्वने ब्रह्मसामं बृहत्तमं धृतो दध

स.स. त्रिविधैतेनाजामि॥२॥ ॥तएकानपंचाशच्च॥१०॥ ॥ज्योतिष्टोमंप्रथममुपयं ४
४४ त्वस्मिन्नेवतेनलोकेप्रतितिष्ठंतिगोष्टोमं द्वितीयमुपयंत्यंतरिक्षएवतेनप्रतितिष्ठंत्या
युष्टोमंतृतीयमुपयंत्यमुष्मिन्नेवतेनलोकेप्रतितिष्ठंतीयंवावज्योतिरंतरिक्षंगौरसा
वायुर्यद्देतांस्तोमानुपयं त्वेष्वेतल्लोकेषुसत्रिणःप्रतितिष्ठंतोयंतितेसःस्तुतावि
राज॥१॥अभिसंपद्यंतेदेवर्चावतिरिच्येतेएकयागौरतिरिक्तएकयायुक्कनःसुव
र्गवैलोकोज्योतिरुर्ग्विराडर्जमेवावसंधत्तेनक्षुधार्तिमार्छंत्यक्षौधुकाभवन्ति
क्षुत्संवाधाइवहिसत्रिणौग्निष्टोमावभितःप्रधीतावुक्ष्यामथेनभ्यंततद्देतत्परि ४४

यद्देवचक्रं यद्देतेन ॥ ३॥ षडहेनयंति देवचक्रमेव समा रोहं त्यरिष्ट्येते स्वस्ति सम
श्रुवते षडहेनयंति षड्वाक्कृतं वक्त्रं तुषेव प्रतितिष्ठं त्युभयतो ज्योतिषायं त्युभयत एव
सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठं तोयंति द्वौ षडहौ भवतु स्तानि द्वादशाहानि संपद्यंते द्वादशौ वै पु
रुषो द्वे सक्थ्यौ द्वौ बाहू आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गानि स्तनौ द्वादशौ ॥ ३॥ तत्पुरुष
मनुपयावर्तते त्रयः षडहो भवंति ताव्यष्टा द्वादशाहानि संपद्यंते नवाव्यानि नवाव्यानि
नववै पुरुषेणाणास्तत्प्राणाननुपयावर्तते चत्वारः षडहो भवंति तानि चतुर्विंश
तिरहानि संपद्यंते चतुर्विंशतिरर्धमासाः सैव त्सरस्तत्सैव त्सरमनुपयावर्तते प्रति

स.स. ४५ पितृसंवत्सरइतिखलुवाआहुर्वर्षान्यतिषायाइत्येतावुहैसंवत्सरस्यब्राह्मणंया ४
वन्मासोमासिमास्येवप्रतितिष्ठतोयंति॥४॥ ॥विराजमेतेनद्वादशावेतावद्वाभुष्टौचा॥
॥११॥ ॥मेषस्त्वापचुतैरवतुलोहितग्रीवभृच्छार्गैःशत्रुभ्रुलिर्वृध्यापुर्णैर्ब्रह्मणाकुहो
मेधेनन्यग्रोधश्चमुसैरुडुंवरुर्जागायत्रीछंदोभिस्त्रिवृत्स्तोमैरवंतीस्त्वावंतीस्त्वा
वंतुप्रियंत्वाप्रियाणांवर्षिष्ठमाथानांनिधीनांत्वानिधिपतिर्हवामहेवसोमम ॥१॥
मेषःषड्विंशत्॥१२॥ ॥कूप्याभ्यःस्वाहाकूल्याभ्यःस्वाहाविकुर्याभ्यःस्वाहावद्वा ४५
भ्यःस्वाहारवत्याभ्यःस्वाहाहृद्याभ्यःस्वाहासूद्याभ्यःस्वाहासरस्याभ्यःस्वाहावैशं

तीभ्यः स्वाहा पल्वल्याभ्यः स्वाहा वर्ष्याभ्यः स्वाहा वर्ष्याभ्यः स्वाहा ह्यङ्गुनीभ्यः स्वाहा
एषाभ्यः स्वाहा स्यंदमानाभ्यः स्वाहा स्वावराभ्यः स्वाहा नादेयीभ्यः स्वाहा सैधवीभ्यः
स्वाहा समुद्रियोभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यः स्वाहा ॥१॥ कप्याभ्यः श्वत्वारिः शत ॥१३॥ ॥ अ
द्भ्यः स्वाहा वहतीभ्यः स्वाहा परिवहतीभ्यः स्वाहा समुतं वहतीभ्यः स्वाहा शी घ्रंवहती
भ्यः स्वाहा शी भ्रंवहतीभ्यः स्वाहा ग्रंवहतीभ्यः स्वाहा भीमंवहतीभ्यः स्वाहा भोभ्यः स्वा
हानभोभ्यः स्वाहा महोभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ ॥ अद्भ्यः एकां न त्रिः शत ॥१४॥ ॥
॥ यो अर्वतं जिघांसति तमुभयमीति वरुणश्चापरो मर्तः परश्चा ॥ अहं च त्वंच वृत्र

स.स. हंसं बभूव सुनिभ्य आ॥ अराती वाचि ददिवो नौ शरमः सतैः सुद्रा इंद्रस्य रात ४
४६ यः॥ अभि कर्त्तव्यं भूधुजं त्रते विव्यङ्ग हि मातुः रजाः सि॥ स्वेना हि वृत्रः शव
साज्यं यन शत्रु रंतं विविदद्युधातैः॥१॥ ॥ विविदहे च॥१५॥ ॥ नमो राजे नमो वरु
णाय नमो श्वाय नमः प्रजापतये नमो धिपतये धिपतिरस्य धिपतिं मा कुर्व धिप
तिरहं प्रजा नो भूया सं मा धेहि मयि धेत्युपाकृताय स्वाहा लब्धाय स्वाहा दुताय
स्वाहा॥१॥ ॥ नम एकां न त्रिः शत॥१६॥ ॥ मयो भूर्वातो अभिवातु स्वा उर्जस्व ४६
ती रोषधी रा रिशंतां॥ पीव स्वती ज्जिव धन्याः पिवं त्व वसाय पृहते रुद्र मृड॥ याः

सरूपाविरूपाएकरूपायासामुनिरिष्ट्यानामानिवेदा॥याअंगिवसुस्तपसेह
चक्रुस्ताभ्यःपर्जन्यमहिशर्मयच्छ॥यादेवेषुतनुवमैरयंतयासाःसोमोविश्वा
रूपाणिवेदा॥ताअस्मभ्यंपर्यसापित्वमानाःप्रजावतीविंदा॥१॥गोष्ठेरिरीहि॥प्र
जापतिर्मह्यमेतारराणोविश्वैर्देवैःपितृभिःसंविदान॥शिवाःसुतीरुपनोगो
ष्ठमाकुस्तासोवयंप्रजयासःसदेम॥इहधृतिःस्वाहेहविधृतिःस्वाहेहरंतिःस्वा
हेहरमंतिःस्वाहामहीमृषुसुत्रा माणं॥२॥॥इंद्राष्टाविंशच्च॥१७॥॥किंस्वि
दासीत्पूर्वचित्तिःकिंस्विदासीद्बृहद्वयः॥किंस्विदासीत्पिशंगिलाकिंस्विदा

द्यौ रसी लुर्वर्चसि रश्मि आसीद्बृहदयं ॥ रात्रि रसी सि शंगिता विरसी तिलि पिप्पला ॥

स.स. सी तिलि पिप्पला ॥ कस्वि हेका की चरति क उस्ति जायते पुनः ॥ किः स्वि क्षिमस्य ४

४७ भेषजं किः स्वि दावपनं महत् ॥ सूर्य एका की चरति ॥ १ ॥ चंद्रमा जायते पुनः ॥

अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमि रावपनं महत् ॥ पृछामि त्वा परमं तं पृथिव्याः पृछा

मि त्वा भुवनस्य नार्ति ॥ पृछामि त्वा वृष्णो अश्व स्यरेतः पृछामि वाचः पर

मं व्योम ॥ वेदिमादुः परमं तं पृथिव्या यज्ञमादुः भुवनस्य नार्ति ॥ सोममादु

वृष्णो अश्वस्यरेतो ब्रह्मैव वाचः परमं व्योम ॥ २ ॥ ॥ सूर्य एका की चरति षड्वत् ४७

रिः शच्चा ॥ १६ ॥ ॥ अंबे अंबाल्यं विकुनमानयति कश्चन ॥ सप्तस्य श्वकः ॥

सुभगेकांपीलवासिनि सुवर्गलोके संप्रोर्णवां॥ आहमजानि गर्भधमात्
मजासि गर्भधं॥ तौ सहचतुरः पदः संप्रसारयावहै॥ वृषावाधरेतो धारेतो द
धातुसुक्थ्योर्गृहं धेसं जिमुदं जिमन्वज॥ यः स्त्रीणां जीवो ज्ञो य आसां॥
॥१॥ विलुधावनः॥ प्रियस्त्रीणामपी च्य॥ य आसां कृल्लेलहमपि सदिगृहिं
परावधीत॥ अंबे अंबाल्यं बिकेन माय भतिकश्चन॥ सुसख्यश्चकः॥ उर्ध्वमे
नामुर्ध्वयतादेषु भारंगिरा विव॥ अथास्यामथ मेधताः शीते वाते पुनं नि
व॥ अंबे अंबाल्यं बिकेन माय भतिकश्चन॥ सुसख्यश्चकः॥ यक्षिणीयव

स-स-
४६

मस्तिन॥१॥पुष्टं पशुमन्यते॥श्रुद्रायदर्यज्ञानपोषायधनायति॥अंबे अंबाल्यं ४
बिकेनमायभतिकश्चन॥ससस्त्यश्वक॥इयंयकाशंकुंतिकाहलुमितिसर्पति॥आह
तंगभेपसोनिजलुलीतिधाणिका॥अंबेअंबाल्यंबिकेनमायभतिकश्चन॥ससस्त्य
श्वक॥मातार्चतेपिताचुतेयंवृक्षस्यरोहत॥३॥प्रसुलामीर्तिते पितागुभेमुष्टिमंतः
सयत्॥दधिकावुणोअकारिषंजिष्णोरश्वस्यवाजिनः॥सुरभि नो मुखोकरत्पण
आमृषितारिषत्॥आपोहिष्मयोभुवस्तानर्जुर्देधातन॥मुहेरणायुचक्षसे॥
योर्वाशिवर्तमो रसस्तस्यभाजयतेहनः॥उशतीरिवमातरु॥तस्मा अरंगमामवोय ४८
स्यस्ययायुजिन्वथा॥आपोजनयथाचनः॥४॥आसामस्तिनरोहतोजिन्वथचत्वा

रिच॥१९॥ ॥ भूर्भुवः सुवर्वसवस्त्वांजंतु गायत्रेण छंदसा रुद्रास्त्वांजंतु त्रैष्टुभेन छंदसा
दित्यास्त्वांजंतु जागतेन छंदसा यद्वा तो अपो अगमदिंदस्य तनुवं प्रियां ॥ एतः स्तोतरे तेन
पृथा पुनरधुमावर्तयासि न ॥ लाजी ३ छाची ३ न्यशो ममां ३ ॥ यथा यैगयाया एतद्देवा अं
नमत्तैतदन्नमधिप्रजापते ॥ युंजंति ब्रध्नमरुषं चरंतं परितु स्तुषः ॥ रोचंते रोचना दिवि ॥
युंजंत्यस्य का म्या हरी विपक्षसारथे ॥ शोणा धृष्टानुवाहसा ॥ केतुं कृण्वन् केतवे पेशो
मर्या अपेशसे ॥ समुषद्भि रजायथा ॥ १॥ ॥ ब्रध्नं पंचविंशतिश्च ॥ २० ॥ ॥ प्राणाय स्वा
हा चानाय स्वाहा पानाय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा संतानेभ्यः स्वाहा परिसंतानेभ्यः स्वा
हा पर्वभ्यः स्वाहा संधानेभ्यः स्वाहा शरीरेभ्यः स्वाहा यज्ञाय स्वाहा दक्षिणाभ्यः स्वाहा सु

सप्त ॥

४९

अर्चत

वर्णाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ ॥ प्राणायामाविंशतिः ॥२॥ ॥ सिताय स्वाहा ४
सिताय स्वाहा मिहिताय स्वाहा नमिहिताय स्वाहा युक्ताय स्वाहा युक्ताय स्वाहा सुयुक्ताय स्वाहा ह्युक्ता
युक्ताय स्वाहा विमुक्ताय स्वाहा प्रमुक्ताय स्वाहा वंचते स्वाहा परिवंचते स्वाहा संवंचते स्वाहा नुवंचते स्वाहा
हंचते स्वाहा यते स्वाहा धावते स्वाहा तिष्ठते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥१॥ ॥ सितायामाविंशतिः ॥२॥ ॥
॥ बृहस्पतिश्च यथावा ऋक्षा वै प्रजापतिर्येन येन देवा वा दित्या वसिष्ठः संवत्सराय सुवर्गे ब्रह्मवा
दिनोज्योतिषो मंसेषः कृष्याभ्यो द्योयो नमो मयो भूः किंस्तिदं वेभूः प्राणायामाविंशतिः ॥२॥
॥ बृहस्पतिः प्रतितिष्ठति वैदंशरात्रेण सुवर्ग्यो अर्चत भूस्त्रिपंचाशत् ॥५३॥ ॥ ४९
हरिः ॐ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ गावो वा एतत्सुत्रमासताभृंगाः सुतीः शृंगाणि नो जायं
ता इति कामे न तासां दशमासा निर्वण आसु न शृंगाण्य जायंत ता उदतिष्ठं नरात्मेत्यथ
यासां ना जायंत ताः संवत्सरमात्त्वोदतिष्ठं नरात्मे तियासां चा जायंत यासां च न ता उभायी
रुदतिष्ठं नरात्मे ति गोसुत्रं वै ॥ १ ॥ संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयंत्य ध्रुवं त्येव
तस्मात्तपरा वर्षिको मासौ पत्नी चरति सुत्राभिजितः स्यैतस्मात्संवत्सरसद्वयत्किं
च गृहे क्रियते तदा स मवर्धमभिजितं क्रियते समुद्रं वा एते प्रप्लवंते ये संवत्सरमुपयंति
यो वै समुद्रस्य पारं न पश्यति न वै स तत्तु उदति संवत्सरः ॥ २ ॥ वै समुद्रस्तस्यैतत्पारं यदतिरा
त्राय एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयंत्य नाती एवो दचं गच्छं ती यं वै पूर्वो ति रात्रौ सावुत्तरो मनः प्र

स.स.

५०

वृत्तिगुत्तरभाणः पूर्वोपानुत्तरः प्ररोधं पूर्वउदयनमुत्तरोज्योतिष्टोमो वैधानरोतिगुत्तरो भवति ज्यो
तिरेव पुरस्ताद्धते सुवर्गस्थलोकस्थानुरयात्यै चतुर्विंशः प्रायणीयो भवति चतुर्विंशतिरर्ध
मासाः ॥ ३ ॥ संवत्सरः प्रयंत एव संवत्सरे प्रति तिष्ठंति तस्य त्रीणि चत्वारानि षष्टिश्च स्तोत्रीयाः स्ताव
तीः संवत्सरस्य रात्रय उभे एव संवत्सरस्य रूपे भागवन्ति ते सः स्तित्वा अरिष्ट्या उत्तरैरहोभिश्च
रंति षडहा भवंति षड्वाक्रुतवः संवत्सरः क्रतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठंति गोश्चायुश्च मध्यतः स्तोमौ भ
वतः संवत्सरस्यैव तन्मिथुनं मध्यतः ॥ ४ ॥ दधति प्रजननाय ज्योतिरग्निर्भूतो भवति विमोचन
मेव तच्छंदाः स्येव तद्विमोके यंत्यथोऽभ्युत्थते ज्योतिषैव षडहेन सुवर्गलोकं यंति ब्रह्मवादिनो व
दंत्यासते केन यंतीति देवयानेन पृथेति ब्रह्मवादिनां पंथा गायत्री त्रिष्टुब्जगती ज्यो

५

५०

तिर्वैगायत्रीगौत्रिष्टुगायुर्जगतीयदेतेस्तोमा भवंति देवयानेनैव ॥५॥ तत्पुथार्यं तिसमानः
सामं भवति देवलोको वै साम देवलोका देवनयं त्यन्या न्याऋचो भवंति मनुष्यलोको वा
ऋचो मनुष्यलोका देवान्यमन्यं देवलोका मभ्यारोहं तोयं त्यभिवर्तो ब्रह्म सामं भवति सुवर्गस्य
लोकस्याभिवर्त्या अभिजिह्वति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै विश्वजिह्वति विश्वस्य जित्यै मा
सिमा सिष्टष्ठान्युपयंति मासिमास्यति ग्राह्या गृह्यंते मासिमास्ये ववीर्यं दधति मासां प्रतिष्ठित्या
उपरिष्ठान्मासां पृष्ठान्युपयंति तस्मादुपरिष्ठादोषधयः फलं गृह्णंति ॥६॥ ॥ गोमंत्रं वा एति
संवत्सरोर्धमासामिथुनं मध्यतो देवयानेनैव ववीर्यं त्रयोदश च ॥७॥ ॥ गावो वा एतत्त्रमास
ताश्रुंगाः सुतीः श्रुंगाणि सिषासंतीस्तासां द्वा मासानिषयाजामनथश्रुंगाण्यजायंत ता अ
ब्रुवं न रात्रे मोक्षिष्वा मावतं काममरुत्समहिये न कामे न न्यषदा मेति तासां सुत्वा अब्रुवं न र्धावा

स.स.

५१

यावतीर्वसीमहाएवेमौहोदशौमासौसंवत्सरः संपाद्योतिष्ठामेतितासी॥१॥ ह्यद्वोमासिरंगाणि प्रा
वर्तेतश्रधयावाश्रधयावाताइमायास्तूपराभय्योवावताओर्ध्वन्याश्रुचंगाप्यसंन्वन्याश्वोर्जसु
वारुंधतुर्धोतिदशसुमास्तितिष्ठन्धोतिहादशसुयएवंवेदपदेनखलुवाएतेयतिविंदतिखलुवैप
देनयंतद्वएतदृधमयनंतस्मादेतद्गोसानी॥२॥ ॥तिष्ठामेतितासांतस्मादेव॥२॥ ॥अथमेमासिष्ट
षान्युपयंतिमध्यमउपयंत्युत्तमउपयंति तद्दुर्ग्यवैत्रिकेकस्याह्मउपसीदंतिद्वंद्वं वैसापराग्यां
दोहोभ्यां दुहेथकुतः साधोध्यतेयां ददशकृत्तुपसीदंतीति संवत्सरः संपाद्योत्तमेमासिसुक्
तृषान्युपेयुस्तद्यजमानायुजंपुत्रन्वरुंधते समुद्वैवो॥३॥ एतेन वारमेपागं प्रपुवंते ये सर्वत्सु
रमुपयंतियद्बृहदथंतरेभन्वर्जैर्यथा मध्ये समुद्रस्य प्लवमन्वर्जैर्युक्ताः कदनुत्सर्गं बृहदथं
तराभ्यामित्वा प्रतिष्ठांगं छंति सर्वे यो वै कामेभ्यः संधिर्द्धेतद्यजमानाः सर्वान् कामानवरुंधते॥

५

५१

॥१॥ ॥समुद्रं वै चतुस्त्रिंशच्च॥३॥ ॥सुमन्यं चोभवंति मनुष्यलोको वाक् चो मनुष्यलोका देव
नयंत्युत्पद्यन्त्यात्मभावति देवलोको वै साम देवलोका देवान्यमन्यं मनुष्यलोकं प्रत्यवरोहंतो यंति
जगती मय उपयंति जगती वै चंद्रोऽसि प्रत्यवरोहं त्याय युगं ग्रहा बृहस्पतिर्नियस्त्रिंशः
स्तोमास्तस्माज्यायाः संकनीयात्प्रत्यवरोहंति वैश्वकर्मणो गृह्यते विश्वान्येव ते न कर्माणि यजमाना
अवरोधत आदित्यः ॥१॥ गृह्यत इयं वा अदिति रस्यामेव प्रतितिष्ठं त्यन्यो गृह्यते मिथुनत्वाय प्र
जात्या अवांतरं वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यद्दशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः
सृजंत एताः हवा उदुंकः शौल्बायनः सूत्रस्यर्धिसुवाचयद्दशरात्रो यद्दशरात्रो भवति सूत्रस्य
र्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहः सुविलोमक्रियते तस्यैवैषां शान्तिः ॥२॥ ॥आदित्यस्तस्यैव द्वे च॥४॥ ॥

स.स.

५२

॥यदिसोमोसःसुतौस्थातामहतिरात्रियैप्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्पूर्वोवाचंपूर्वोदेवताः
पूर्वच्छंदाःसिवृद्धेवृषण्वतीप्रतिपदंकुर्यात्प्रातःसवनादेवैषामिंद्रवृद्धेथोरवत्वाङ्कः
सवनमुखेसवनमुखेकार्येति सवनमुखत्सवनमुखत्सवनमुखत्सवनमुखत्सवनमुखत्सवनमुखत्
यगायत्रियात्रिष्टभोजगत्याअनुष्टुभःपङ्क्त्याअभिधत्तैस्वाहाछंदाःसिवैसंवैशउप
वेशछंदोभिदेवैषां॥१॥छंदाःसिवृद्धेसज्जनीयुःशस्यंविद्वयःशस्यमृगस्त्यस्यक
याशुभीयुःशस्यमेतावद्वास्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदेषांवृद्धेयदिप्रातःसवनेकुल
शोदीर्यतेवै
ष्टुवीषशिपिविष्टवतीषुस्तुवीबन्यद्वैयज्ञस्यातिरिच्य
तेविष्टुं तच्छिपिविष्टमभ्यातिरिच्यतेतद्विष्टुःशिपिविष्टोतिरिक्तएवातिरिक्तंरथात्यथो

५

५२

अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमात्वावरुंधतेयदिमुध्यंदितेदीर्यतवषट्कारनिधनःसामकुर्युर्व
षट्कारोवैयुजस्यप्रतिष्ठाप्रतिष्ठामेवैनद्रमयंतियदितृतीयसवनएतदेव॥२॥ ॥छंदो
भिरेवैषामवैकानविशतिश्च॥५॥ ॥षडहैर्मासांत्संपाद्याहरुत्सृजंतिषडहैर्हिमासांत्सं
पश्यंत्यर्धमासैर्मासांत्संपाद्याहरुत्सृजंत्यर्धमासैर्हिमासांत्संपश्यंत्यमावास्यामासां
त्संपाद्याहरुत्सृजंत्यमावास्याहिमासांत्संपश्यंतियौर्णमास्यामासांत्संपाद्याहरुत्सृ
जंतियौर्णमास्याहिमासांत्संपश्यंतियोवैपूर्णआसिंचतिपराससिंचतिःपूर्णद्वे
ति॥१॥आणमस्मिंत्सदधातियस्यौर्णमास्यामासांत्संपाद्याहरुत्सृजंतिसंवत्सराये
वतस्त्राणंदधतितदनुसृजिणःप्राणंतियदहर्नोत्सृजेयुर्यथादतिरूपनहोविपतत्ये

स.स.

५३

वसंवत्सरोविपतेदतिमार्छेयुर्यस्यौर्णमास्यामासोत्संपाद्याहुरुत्सृजंति संवत्सरायैवतडु
दानंदधतितदनुसविणुतत्वा॥२॥ अनंतिनार्तिमार्छेति पूर्णमासे वै देवानां सुतोयस्यौर्ण
मास्यामासोत्संपाद्याहुरुत्सृजंति देवानां मेवतद्यज्ञेनयज्ञं प्रत्यवरोहंति विवाएतद्यज्ञं छिंदंति
यत्स्रुहसंततः संतः मथाहुरुत्सृजंति प्राजापत्यं पशुमालभंते प्रजापतिः सर्वा देव
ता देवताभिरेवयज्ञः संतत्वंति यंति वा एते सर्वनाद्येह ॥३॥ उत्सृजंति तुरीयं खलु वा एत
त्सर्वं नयत्स्रान्नाय्यं यत्स्रान्नाय्यं भवति तेनैव सर्वानां नयंति समुपहृत्य भक्षयंत्येतत्सोम
पीथाद्येतर्हियथायतनं वा एतेषां सवनभाजो देवता गच्छंतियेह रुत्सृजंत्यनुसवनं पु
रोडाशो निर्वपंतियथायतना देवसवनभाजो देवता अवर्कथतेष्ठा कपालान्प्रातः सवन

५

५३

एकादशकपालान्माध्यंदिने सवने द्वादशकपालांस्तृतीयसवने छंदांस्त्येवात्वावरु
धते वैश्वदेवं चरुं तृतीयसवने निर्वपंति वैश्वदेवं वैतृतीयसवनं ते नैव तृतीयसवनां नयं
ति ॥४॥ ॥ उदचत्यघेहरात्वा पंचदशच ॥६॥ ॥ उत्सृज्यां नोत्सृज्यामिति मीमांसं
ते ब्रह्मवादिनस्तद्वदुत्सृज्यमेवेत्येवास्यायां च पौर्णमास्यां चोत्सृज्यमित्याङ्गरेते हि
यज्ञं वहत इति ते ताव नोत्सृज्ये इत्याङ्गरे अवां तस्य यज्ञं भोजाते इति याप्रथुमायं षष्ठा तस्या
मुत्सृज्यमित्याङ्गरेष वैमासो वि शरदिति नादिष्टं ॥१॥ उत्सृजेयुर्यदादिष्टमुत्सृजेयुर्या
दशो पुनः पर्याप्तावे मध्ये षडहस्यं पद्यै तषडहैर्मासां त्वापाद्यत्सप्तममहस्तस्मिन्नु
त्सृजेयुस्तदन्येव सुमते पुरोडाशं मुष्ठाकपालं निर्वपेयुर्द्वंद्वधीदायमकृत्वते पुरोडा

स.स.
५४

शमृष्टाकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालं मृगैर्वैवसुमतः प्रातः सवनं यद्वयं येवसुमते पुरोडाश
मृष्टाकपालं निर्वपति देवतामेव तद्भागिनी कुर्वती ॥ २ ॥ सर्वनमृष्टाभिरुपयंतियद्वैदं दधिभा
वृती इमेव तद्भागधेया न च्यावयुती इत्युवै मरुत्वतो माध्यंदिनः सर्वनं यद्विद्विद्यमरुत्वते
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपति देवतामेव तद्भागिनी कुर्वती सर्वनमेकादशभिरु
पयंतिविश्वेषां वैदेवानामृभुमतो तृतीयसवनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपति देवता
एव तद्भागिनीः कुर्वती सर्वनं द्वादशभिः ॥ ३ ॥ उपयंति प्राजापत्यं पुरुमालं भंतं ये यज्ञो वै प्र
जापतिर्यज्ञस्याननुसर्गाया भिवर्तइतः षण्मासो ब्रह्मसामं भवति ब्रह्मवाअभिवर्तो ब्र
ह्मणैव तत्सर्वलोकमभिवर्तयंतो यंति प्रतिकूलमिव हीतः सुवर्गो लोक इंद्रकृतं न आभ

५

५४

रपितापुत्रेभ्यो यथा ॥ शिक्षानो अस्मिन्पुरुषे तु यामनिजीवाज्योतिरशीमुहीत्यमुत आयता
ः षण्मासो ब्रह्मसामं भवत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकं पश्यंतीति वदंत आ
यंति ॥ ४॥ ॥ नादिष्टं कुर्वन्ति द्वादश भिरिति विश्वं ॥ ७॥ ॥ देवानां वा अंतं जग्मुर्वा मिन्द्रियं
वीर्यमपाकमुत्तक्कोशेनावारुंधत तत्कोशस्य कोशत्वं यत्कोशेन चात्वालस्यां तैस्तु वंतियु
जस्यैवांतं गत्वेन्द्रियं वीर्यमवरुंधते स तस्य र्थाहवनीयस्यां तैस्तु वंत्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्व
धिमुपयंति प्रजापतेर्हृदये न ह विधीनं तस्तु वंति प्रेमाणमेवास्य गच्छंति श्लोकेन पुरस्तात्
हंस ॥ १॥ ॥ तु वंत्यनु श्लोकेन पुश्चाद्यजस्यैवांतं गत्वा श्लोकभाजो भवंति नवभिर्धुर्युरु
जायन्ति नवैव पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति सर्वा ऐन्द्रिया भवंति प्राणेष्वेन्द्रियं

स-स-
५५

दधृत्यप्रतिहृताभिरुद्गायति तस्मात्सुरुषः सर्वाण्यन्यानि शीघ्रैर्गोणानि प्रत्यचक्षि शिरएव न ५
पंचदशस्थं तं रं भवती द्वियमेवावरुंधते सप्तदशं ॥ २ ॥ बृहदं नाद्यस्यावरुध्या अथो प्रैव ते
न जायंत एकविंशं भद्रं द्विपदा सुप्रतिष्ठित्यै पत्न्युपगायंति मिथुनत्वाय प्रजात्यै प्रजाप
तिः प्रजा अमृजत सो कामयता सामहः राज्यं परीया मेति तासां राज्ञे नैव राज्यं पर्येतद्वा
जुनस्य राजन त्वं यद्वा जुनं भवति प्रजानां मेव तद्यजमाना राज्यं परियंति पंचविंशं भवति प्र
जापते ॥ ३ ॥ आस्यै पंचभिस्तिष्ठंतस्तुवंति देवलोकमेवाभिजयंति पंचभिरासीनामनुष्यलो
कमेवाभिजयंति दशसंपद्यंते दशाक्षरा विराटं नं विराड्विराजैवां नाद्यमवरुंधते पंचधा वि ५५
निषद्यस्तुवंति पंचदिशो दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठंत्येकैकया स्तुतया समारयंति दिग्ग्य एवां नाद्यः

संभरंतिताभिरुद्धातोद्गायतिदिग्भ्यएवांनाद्यौ॥४॥संभृत्यतेजआत्मंदधतेतस्मादेकः
प्राणःसर्वाण्यंगान्यवत्यथोयथासुपूर्णउत्पत्तिंछिरेउत्तमंकुरुतएवमेवतद्यजमानाः
पूजानामुत्तुमाभवंत्यासंदीमुद्गातारोहतिसाम्राज्यमेवगच्छतिपुंस्वहोतानाकस्यैव
पृष्ठःरोहंतिकूर्चावधुर्युर्ब्रह्मस्यैवविष्टर्पगच्छत्येतावतोवैदेवलोकास्तेष्वेवयथापूर्वं
प्रतितिष्ठंत्यथोआक्रमणमेवतसेतुंयजमानाकुर्वतेसुवर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यै॥५॥
॥सहस्रसहस्रंपूजापतेर्गायतिदिग्भ्यएवांनाद्युपत्येकादशच॥६॥॥अर्क्येणवै
सहस्रशःपूजापतिःपूजाअसृजतुताभ्यइलांदेनेरांलूतामवोरुंधयदक्यभवतिपूजा
एवतद्यजमानाःसृजंतुइलांदंभवतिपूजाभ्यएवसृष्टाभ्यइरांलूतामवोरुंधतेतस्मा

स.स.

५६

ते

द्याः समाः सत्रः समं धुं शोधुं कास्ताः समाः प्रजा इष्ट्याः समीमा ददते याः समाः वृध
मशोधुकास्ताः समाः प्रजाभा ॥ नद्याः समिषमूर्जमा ददत उल्को दंकुर्वते यथा बंधा
न्मुमुचाना उल्को दंकुर्वते एवमेव तद्यजमाना देव बंधान्मुमुचाना उल्को दंकुर्वत इष
मूर्जमा त्मं दधाना वाणः शततं तुर्भं वति शूता युः पुरुषः शतं द्रिय आयुष्ये वे द्रिये प्रति
तिष्ठेत्याजिं धावत्यनभिजितस्याभिजित्यै दुंडुभीत्सु माघ्नंति परमा वाण्या वाग्या दु
डुभौ परमा मेवा ॥ वाचमवरुं धं भूमि दुंडुभिमाघ्नंति यैवे मां वाक्प्रविष्टाता मेवा
वरुंधते थो इमा मेव जयंति सर्वा वाचौ वदंति सर्वा सां वाचामवरुध्या आर्दे चर्मन्या
यच्छेते इन्द्रियस्यावरुध्या आन्यः क्रोशति प्रान्यः शः सतिय आक्रोशति पुनात्यैवेनां

५

५६

त्सयः प्रशंसति पूतेष्वेवांनाद्यं दधात्यृषिः कृतं च ॥३॥ वा एते देवकृतं च पूर्वमसौ रवेरुं
धते यद्भूते लुहदाः सामानि भवंत्युभयस्यावरुध्येयंति वा एते मिथुनाद्ये संवत्सरमुप
यंत्यंतर्वेदि मिथुनौ संभवतस्ते नैव मिथुनानयंति ॥४॥ ॥ व्यृधमक्षोधुकास्ताः स
मां प्रजाः परमा मेव च त्रिःशच्चा ॥५॥ ॥ चर्मावभिंदंति पाप्मानमेवैषामवभिंदंति मा
परात्सीर्मातिव्यात्सीरित्याह संप्रत्येवैषां पाप्मानमवभिंदंत्युदकुंभानधिनिधाय द्वा
स्थो मार्ज्जीलीयं परिनृत्यंति प्रहो निघ्नती रिदं मधुगायंत्यो मधुवैदेवानां परममुनाद्यं
परममेवोनाद्यमवरुंधते प्रहो निघ्नंति महीयामेवैषु दधति ॥६॥ ॥ चर्मैकानपंचा
शदा ॥७॥ ॥ पृथिव्यै स्वाहा त्रिस्त्याय स्वाहा दिवे स्वाहा संप्रोष्यते स्वाहा संपूर्वमा

स-स-
५७

नाय स्वाहासंप्रुताय स्वाहामेघायिष्यते स्वाहामेघायते स्वाहामेघिताय स्वाहामेघाय स्वा ५
हानीहाराय स्वाहानिहाकोयै स्वाहापास चाय स्वाहापचलाकोयै स्वाहाविद्योतिष्यते स्वा
हाविद्योतमानाय स्वाहासंविद्योतमानाय स्वाहास्तनयिष्यते स्वाहास्तनयते स्वाहोग्रः
स्तनयते स्वाहावर्षिष्यते स्वाहावर्षते स्वाहाभिवर्षते स्वाहापरिवर्षते स्वाहासंवर्षते ॥ १॥ स्वा
हानुवर्षते स्वाहाशीकायिष्यते स्वाहाशीकायते स्वाहाशीकिताय स्वाहाश्लोषिष्यते स्वाहा
पुष्पते स्वाहापरिपुष्पते स्वाहोद्गृहीष्यते स्वाहोद्गृह्यते स्वाहोद्गृहीताय स्वाहाविश्लोष्य
ते स्वाहाविप्लवमानाय स्वाहाविप्लुताय स्वाहातप्यते स्वाहातपते स्वाहोयमातपते स्वाह ५७
गर्भ्यः स्वाहायजुर्गर्भ्यः स्वाहासामर्ग्यः स्वाहागिर्गर्भ्यः स्वाहावेदैर्गर्भ्यः स्वाहागाथार्ग्यः स्वाहा

नाराशःसीभ्यःस्वाहारैभीभ्यःस्वाहासर्वस्मैस्वाहा॥१॥ ॥संवर्षतेरैभीभ्यःस्वाहादेच॥११॥ ॥
दृत्वतेस्वाहादंतकायस्वाहाप्राणितेस्वाहाप्राणायस्वाहामुखवतेस्वाहामुखायस्वाहानासि
कवतेस्वाहानासिकायस्वाहाश्रुण्वतेस्वाहामुक्षिकायस्वाहाकर्णितेस्वाहाकर्णिकायस्वा
हाशीर्षण्वतेस्वाहाशीर्षकायस्वाहापृष्ठतेस्वाहापादकायस्वाहाप्राणतेस्वाहाप्राणतेस्वाहा
वदतेस्वाहावदतेस्वाहापश्यतेस्वाहापश्यतेस्वाहाश्रुण्वतेस्वाहाश्रुण्वतेस्वाहामनुस्विने
स्वाहा॥१॥अमुनसेस्वाहारैतस्विनेस्वाहारैतस्कायस्वाहाप्रजाभ्यःस्वाहाप्रजननायस्वा
हालोमवतेस्वाहालोमकायस्वाहात्वचेस्वाहात्वकायस्वाहाचर्मण्वतेस्वाहाचर्मकायस्वा
हालोहितवतेस्वाहालोहितायस्वाहामाःसुन्वतेस्वाहामाःसकायस्वाहास्तावभ्यःस्वाहा

स.स.
५६

स्नावकायस्वाहास्तु न्वतेस्वाहानुस्ति कायस्वाहामज्ज न्वतेस्वाहामज्ज कायस्वाहां गिनेस्वा
हानं गायस्वाहात्मनेस्वाहानात्मनेस्वाहा सर्वस्मैस्वाहा ॥२॥ ॥मनुस्विनेस्वाहानात्मनेस्वा
हा देवा ॥२॥ ॥कस्त्वायुनक्ति सत्वायुनक्तु विष्णुस्त्वायुनक्तु स्ययज्ञस्यर्थं मध्यं सं न त्या
भुमुष्मै कामायायुषे त्वा प्राणायत्वा प्राणायत्वा व्यानायत्वा च्युष्ट्यै त्वारय्यै त्वाराधसे त्वाघो
षायत्वा पोषायत्वा राहोषायत्वा प्रच्युत्यै त्वा ॥१॥ ॥कोशत्रिंशत् ॥३॥ ॥अग्नये गा यत्रा
यत्रिवृते रायं तराय वासं तायाष्टा कपालं द्वायत्रैष्टुभाय पंचदशाय बर्हताय त्रैष्टुभायैका
दश कपालो विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यः सप्तदशेभ्यो विरूपेभ्यो वार्षिकेभ्यो द्वादश कपा
लामित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकविंशाभ्यां वैराजाभ्यां शारदाभ्यां पयस्याबृ

५
५६

हस्पतयेपाङ्गायत्रिणवायशाकुरायहैमंतिकायचरुः सवित्रातिछंदसायत्रयस्त्रिःशा
यैवतायशैशिरायद्वादशकपालोदित्यैविष्टुपत्यैचरुः अयेवैश्वानरायद्वादशकपा
लोनुमत्यैचरुः कायएककपालश्चा॥१॥ ॥अग्नयेदित्यानुमत्यैसप्तचत्वारिःशत॥१४॥
॥योवाभुग्नावग्निः प्रह्वियतेयश्चसोमो राजातयोरेष आतिथ्यं यदग्नीषोमीयोथैष रुद्रो
यश्चीयतेयत्संचितेनावेतानिहवीः षिननिर्वपेदेष एवरुद्रोशांत उपोत्थाय प्रजां पृश्न्य
जमानस्याभिर्मन्येत यत्संचितेनावेतानिहवीः षिनिर्वपेति भागधेयेनैवैतं शमयति
नास्य रुद्रोशांतः ॥१॥ उपोत्थाय प्रजां पृश्न्य अभिर्मन्यते दशहवीः षि भवंति नवैषे प्ररुषे प्रा
णानाभिर्दशमी प्राणानेव यजमाने दधात्यथो दशाक्षरा विराडं नै विराड् विराज्येवां ना

स.स.

५९

३

द्येप्रतितिष्ठत्युत्तिर्वाएषछंदोभिस्तोमैःपृष्ठैश्चेतुर्ब्रह्म इत्याहुयदेतानिहवीःषिनिर्वपत्य ५
तुभिरेवैतच्छंदोभिस्तोमैःपृष्ठैश्चिनु तेदिशःसुषुवाणेन॥२॥अभिजित्या इत्याहुयदेता
निहवीःषिनिर्वपतिदिशामभिजित्या एतयावाइंदेवा अयाजयंतस्मादिंदसुवएतया
मनुमनुष्यास्तस्मान्मनुसुवोयथेद्रोवानांयथामनुर्मनुष्याणामेवंभवति यएवंविद्वा
नेतयेष्ट्यायजतेदिग्बलीःपुरेनुवाक्या भवंतिसर्वासांदिशामभिजित्यै॥३॥ ॥अस्यरु
द्रोर्वातःसुषुवाणेनैकचत्वारिंशच्च॥१५॥ ॥यःप्राणतोनिमिषतोमदित्वैकइडा
जाजगतोबभूव॥यईशोअस्यद्विपदश्चतुष्पदःकस्मैदेवायहविषाविधेम॥उपयामगृ ५९
हीतोसिप्रजापतयेत्वाजुष्टं गृह्णामितस्यतेद्यौर्महिमानक्षत्राणिरूपमादित्यस्तोतेजस्त

सैत्वामहिम्ने प्रजापतये स्वाहा ॥१॥ ॥ यत्प्राणतोद्यौरादित्योष्टात्रिंशत् ॥१६॥ ॥ यथा
सदा बलदायस्य विश्वउपासते प्रशिष्यस्य देवा ॥ यस्य ह्यायामृतं यस्य मृत्युः कस्यै देवा
यहविषाविधेम ॥ उपयामर्गहीतोसि प्रजापतये त्वानुष्टुप्कामितस्य ते पृथिवीमहिमौ
षधयो वनस्पतयोरूपमग्निस्तु ते जस्तसैत्वामहिम्ने प्रजापतये स्वाहा ॥१॥ ॥ यथा त्म
दा बलदा पृथिव्यग्निरेकां न च त्वारिंशत् ॥१७॥ ॥ आब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जाय
ता मास्मिन् ब्राह्मे राजन्यद्रव्यः शूरो महारथो जायतां दोग्धीधेनुर्वोढानुद्वानाश्रुसन्ति
पुरंधिर्योषा जिष्णूरथेष्ठाः सुभेयो युवांस्ययजमानस्य वीरो जायतां निकामेर्निकामेन
पुर्जन्यो वर्षतु फलित्योनोषधयः पंचतां योगक्षेमो न कल्पतां ॥१॥ ॥ आब्रह्मं नेक

स.स. चत्वारिंशत् ॥ १८ ॥ ॥ आकां न्वाजी पृथिवी मन्त्रियुजमकृतवाज्यर्वाकां न्वाज्यं तस्मिं वा ५
६० युं युजमकृतवाज्यर्वाद्यां वाद्याकः स्तस्य युजमकृतवाज्यर्वाग्निस्ते वा जित्युडः नुत्वारभे
स्वस्ति मासं पारय वायुस्ते वा जित्युडः नुत्वारभे स्वस्ति मासं ॥ ११ ॥ पारयादित्यस्ते वा जित्युडः
नुत्वारभे स्वस्ति मासं पारय प्राणधृगसि प्राणं मे दः हव्या न धृगसि व्यानं मे दः हापान धृग
स्य पानं मे दः हवक्षुरसि चक्षुर्मयि धेहि श्रोत्रं मसि श्रोत्रं मयि धेह्यायु रस्यायुर्मयि धेहि ॥ १२ ॥
वायुस्ते वा जित्युडः नुत्वारभे स्वस्ति मासं त्रिचत्वारिंशच्च ॥ १९ ॥ ॥ जज्ञि बीजं वष्टी प्रजन्तुः
पक्ता सस्यः सुपिप्पला ओषधयस्वधि चरणेयः स्तपसद्वनो निः स्वध्य ह्यमं तस्मिं सु ६०
प्रावः पवमानः स्तपस्थाना द्यौः शिवमसौ तपन्यथा पूर्वमेहो रात्रे पंचदशिनो र्धमा सास्त्रि

२॥ शिनोमासाः कुताः कुतः शांतः संवत्सरः ॥ १॥ ॥ जज्ञेकत्रिंशत् ॥ २॥ ॥ आग्नेयोष्टक
पालः सौम्यश्चरुः सावित्रोष्टकपालः पौष्णश्चरुः रौद्रश्चरुः रम्ये वैश्वानरायद्वादशकपालो
मृगाखुरेयदिनागळेद्गम्येऽहोमुचेष्टकपालः सौर्येऽपयोवायव्यं आज्यभागः ॥ १॥ ॥ आ
ग्नेयश्चतुर्विंशतिः ॥ २॥ ॥ अग्नयेऽहोमुचेष्टकपाल इन्द्रायाऽहोमुचैकादशकपालो
मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्न्यां पयस्यावायोसावित्रागोमुग्न्यां चरुश्चिन्वाभ्यामागोमु
ग्न्यां धानमरुद्गम्येऽहोमुग्न्याः सुतकपाले विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्न्याः द्वादशकपालो नु
मत्यै चरुः रम्ये वैश्वानरायद्वादशकपालो घावाष्टथिवीमऽहोमुग्न्यां द्विकपालः ॥ १॥
अग्नयेऽहोमुचेत्रिंशत् ॥ २॥ ॥ अग्नये समनमत्स्थिव्यै समनमद्यथाग्निः प्रथिव्या

सं.स
६१

सुमनमदेवंमह्यंभद्राःसंनतयुःसंनमंतुवायवेसमनमदंतरिक्षायसमनमुद्यथावायुरंत ५
रिक्षेणसूर्यायसमनमद्विवेसमनमुद्यथासूर्योद्दिवाचंद्रमसेसमनमंतक्षत्रेभ्यःसमन
मुद्यथाचंद्रमानक्षत्रैर्वरुणायसमनमदद्वाःसमनमुद्यथा॥१॥वरुणोद्भिःसाम्नेसमनमद
चेसमनमुद्यथासामूर्चाब्रह्मणेसमनमदक्षत्रायसमनमुद्यथाब्रह्मक्षत्रेणराशेसमनमद्वि
शेसमनमुद्यथागजाविशारथायसमनमदश्वेभ्यःसमनमुद्यथारथोश्वैःप्रजापतयेसमन
मदभूतेभ्यःसमनमुद्यथाप्रजापतिर्भूतैःसुमनमदेवंमह्यंभद्राःसंनतयुःसंनमंतु॥२॥ ॥अ
द्वाःसमनमुद्यथामह्यंचत्वारिचा॥२॥ ॥येतेपंथानःसवितःपूर्यासोरिणवोवितताअंत ६१
रिक्षो॥तेभिर्निअद्यप्रथिभिःसुगेप्तीरक्षाचनोअधिचदेवब्रूहि॥नमोन्नयेष्टथिविहितेजो

कृष्टते लोकमुस्मै यजमानाय देहिनमो वायवे तस्मिन् स्थिते लोकमुस्मै यज
मानाय देहिनमः सूर्याय दिवि स्थिते लोकमुस्मै यजमानाय देहि ॥ १॥ ॥ ये च
तुश्चत्वारिंशत् ॥ २४ ॥ ॥ यो वा अश्वस्य मेधस्य शिरो वेदशीर्षण्वान्मेधोपवत्युषा
वा अश्वस्य मेधस्य शिरः सूर्यश्चक्षुर्वीरः प्राणश्चंद्रमाश्चोत्रं दिशः पादा अवांतरदिशाः
पर्शवो होरात्रे निमेषोर्ध्वमासाः पर्वणि मासाः संधानान्युत वींगानि संवत्सुरात्मार
श्मयः केशानक्षत्राणि रूपं तारका अस्त्वा निनभो माः सात्योषधयो लोमानि वनस्पत
यो बाला अग्निर्मुखं वैश्वानरो व्यात्त ॥ १॥ सुमुद्गुदरं संतरिक्षं पायुर्घोवाष्टथिवी आं
डौया वाशेपः सोमो रेतो यज्जंभयते तद्विद्योतते यद्विधुते तत्तनयति यन्मेहति त

स.स.

६२

हर्षतिवागेवास्थवागहर्वाअश्वस्यजायमानस्यमहिमापुरस्तीज्जायतेरात्रिरनं
महिमापुश्चादनुजायतएतौवैमहिमानावश्वमुभितःसंबभूवतुर्हयोदेवानेव
हृदर्वसुरान्वाजीर्गंधर्वानश्वोमनुष्यांस्तमुद्रोवाअश्वस्ययोनिःसमुद्रोव
धुः॥२॥ ॥व्यातमवहृद्दशच॥२५॥ ॥गावोगावुःसिषासंतीःप्रथमेमासि
संमात्योयदिसोमौषडहैरुत्सृज्यां देवानामुर्क्येणचर्मावपृथिव्यैदत्वतेकत्वा
नयेयोवैयःप्राणतोयआत्मुदाआब्रह्मनाक्रांजतिबीजमाग्नेयोशकपालोम
येहोमुचेःशकपालोमयेसमनमुद्येतेपंथानोयोवाअश्वस्यमेध्यस्यशि

५

६२

रुपंचविंशतिः॥२५॥गार्वःसमान्यःसर्वनमष्टाभिर्वाएतेदेवकृतंचाभिजित्या
इत्याहुर्वरुणोद्भिःसाम्नेचतुःपंचाशत्॥२६॥ ॥हरिःॐ॥ ॥श्रीकृष्णार्पण
मस्तु॥ ॥श्रीउमामधुकेश्वरार्पणमस्तु॥ ॥श्रीसद्गुरुवरणारविंदार्पणमस्तु॥
॥श्रीमहागणपतयेनमः॥ ॥श्रीमहासरस्वत्यैनमः॥ ॥श्रीगुरुर्जयाति॥ ॥
॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
श्री॥ ॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥

स.स.
६४

सप्तमाष्टकसंहितासंपूर्णः॥

५

६४

यतिषड्भिः पवयति षड्भिरुक्तवक्रतुभिरेवैनं पवयति सप्तभिः पवयति सप्तं द्वा
सिद्धं दोभिरेवैनं पवयति नवभिः पवयति नवैवै पुरुषे प्राणाः स प्राणमेवैनं पव
यत्येकविंशत्या पवयति दशहस्या अंगुलयो दशपद्या आत्मैकविंशो यावाने
व पुरुषस्तमपरिवर्गे ॥ ८ ॥ पवयति चित्पतिस्त्वा पुनात्तित्या ह मनो वै चित्पतिर्मन
सैवैनं पवयति वाक्पतिस्त्वा पुनात्तित्या ह वाचैवैनं पवयति देवस्त्वा सविता पुनात्ति
त्या ह सवितृ प्रसूत एवैनं पवयति तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुनेत ह्येय
मित्या हा शिषमेवैता माशास्ते ॥ ९ ॥ अतीकाशान्करोत्यवेशयंती र्थे स्नाति प्रधातो म
नुष्याणां तद्वा आंङ्गे मित्रत्वाय पंचभिरपरिवर्गमष्टाचत्वारिंशच्च ॥ १० ॥ यावंतो
वै देवा यज्ञाया पुनतत एवाभवन् एवं विद्वान्यज्ञाय पुनीते भवत्येव बहिः पवयित्वां

ष० सं०

३

तः प्रपादयति मनुष्यलोक एवेनं पवयित्वा पूतं देवलोकं प्रणयत्यदीक्षित एकया कुत्सेत्या
ऊः सुवेण च तस्त्रो जुहोति दीक्षितत्वाय स्तुचा पंचमी पंचाक्षरा पद्भिः पांङ्गो यतो यत्तमे
वावरुंध आकृत्यै प्रयुजेनये ॥१॥ स्वाहेत्याहा कृत्या हि पुरुषो यत्तमभि प्रयुंङ्गे यजेये
ति मे धायै मनसे नये स्वाहेत्याह मे धया हि मनसा पुरुषो यत्तमभि गृह्णति सरस्वत्यै
पूष्णे नये स्वाहेत्याह वाग्वै सरस्वती पृथिवी पूषा वाचैव पृथिव्या यत्तं प्रयुंङ्ग आपो दे
वी बृहती विश्वशंभुव इत्याह याचैव रथास्ताः ॥२॥ आपो देवी बृहती विश्वशंभुवो य
देतद्य जुर्न ब्रूयाद्विद्या आपो शांता इमं लोकमा गच्छेयुरापो देवी बृहती विश्वशंभुव इ
त्याहास्मा एवेना लोका यशमयति तस्मात्तांता इमं लोकमा गच्छंति द्यावा पृथिवी इत्या
ह द्यावा पृथिव्यो र्हिय ज उर्वं त रिक्षमित्याहां त रिक्षे हिय तो बृहस्पतिर्नो हविषा वृ

३

धातु॥३॥इत्याहब्रह्मवेदेवानांब्रह्मस्मतिर्ब्रह्मणोवास्मेयज्ञमवसंधेयद्रूयाद्विधे
रितियज्ञस्थाणुमत्सुद्धुधात्वित्याहयज्ञस्थाणुमेवपरिवृणक्तिप्रजापतिर्यज्ञम
सृजतसोस्मात्सृष्टःपरांङैत्सप्रयजुरद्वीनात्ससामतमृगुदयत्सद्यदगुदयत्स
तदोङ्ग्रहणस्योङ्ग्रहणत्वमृचा॥४॥जुहोतियज्ञस्योद्यत्याअनुष्टुप्सुंदसामुदयत्स
दित्याङुस्तस्मादनुष्टुभाजुहोतियज्ञस्योद्यत्यैद्वादशवात्सवंधात्युदयत्सन्नित्या
ङुस्तस्माद्वादशभिर्वात्सवंधविदोदीक्षयंतिसावाएषर्गनुष्टुग्वागनुष्टुग्यदेतय
र्चादीक्षयतिवाचैवेनःसर्वयादीक्षयतिविश्वेदेवस्यनेतुरित्याहसावित्र्येतेनम
तेवृणीतसख्यं॥५॥इत्याहपितृदेवत्यैतेनविश्वेरायइषुध्यसीत्याहवैश्वदेव्येते
नद्यन्मंवृणीतपुष्यसइत्याहपोष्ट्येतेनसावाएषर्षर्वदेवत्यायदेतयर्चादीक्षय

तिसर्वाभिरेवैनं देवताभिर्दक्षयतिसप्ताक्षरं प्रथमं पदमष्टाक्षराणि त्रीणि यानि त्रीणि
 तान्यष्टावुपयंतिया निचत्वारि तान्यष्टौ यदष्टाक्षरा तेन ॥ ६ ॥ गायत्री यदेकादशाक्ष
 रा तेन त्रिष्टुभ्यद्वादशाक्षरा तेन जगती सावा एष कर्मवाणिं यदेतयर्चा रीक्षयति सर्वे
 भिरेवैनं छंदोभिर्दक्षयतिसप्ताक्षरं प्रथमं पदं सप्तपदाशक्करी पशवः शक्करी प
 शूने वावरुंध एकस्मादक्षरादनासं प्रथमं पदं तस्माद्यद्वाचोनासंतन्मनुष्या उपजी
 वंति पूर्णयाजु होति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेराह्यै न्यूना याजु होति न्यूना हि प्र
 जापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्यै ॥ ७ ॥ अग्नये तावृधा तृचा सरय्यं ते न जु हो
 ति पंचदश च ॥ १ ॥ ॥ क्रक्सामे वै देवभ्यो यज्ञायातिष्ठमाने कृष्टेण नृपं कृत्वा पक्रम्या
 तिष्ठतां ते मन्यंतयं वा इमे उपावत्स्यतः स इदं भविष्यतीति ते उपामंत्रयंत ते अहोरा

छंदोभिर्दक्षयति

४

त्रयोर्महिमानमपनिधाय देवानुपावर्तेतामेष वाक्त्रोवर्णयितुं कृच्छ्राजिनस्ये
षसान्नोयत्कृच्छ्रमृक्सामयोः शिल्पे स्थ इत्याह कर्माणि एवावरुंध एषः ॥ १ ॥ वाअन्होव
र्णयितुं कृच्छ्राजिनस्ये षरात्रियायत्कृच्छ्रं यदेवैनयोस्तत्रन्यक्तंत देवावरुंधे कृ
च्छ्राजिनेन दीक्षयति ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृच्छ्राजिनं ब्रह्मणे वै नंदीक्षयतीमां धि
यः शिक्षमाणस्य देवेत्याह यथा यजुरे वै तद्गर्भो वा एष यद्दीक्षित उत्त्वं वासः प्रोणु
ते तस्मात् ॥ २ ॥ गर्भाः प्रावृता जायंते न पुरा सोमस्य क्रयादपो णुत यत्पुरा सोमस्य क्र
यादपो णुत गर्भाः प्रजानां परापातुकास्युः क्रीते सोमे पोणुते जायत एव तदथो यथा
वसीयांसं प्रत्यपो णुते तादृगेव तदंगिरसः सुवर्गं लोकं यंत ऊर्जं व्यभजंत ततो य
दत्य शिष्य ततेशरा अभवन् नृर्गैशरा यत्छरमयी ॥ ३ ॥ मेखला भवत्यूर्जमेवावरुंधे म

षष्ठस०१

५

ध्यतः संनह्यति मध्यत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुंजत ऊर्ध्वं वै पुरुष
स्य नाभ्यै मेध्यमवाचीनमेध्यं यत्नमध्यतः सन्नह्यति मेध्यं चैवास्यामेध्यं च व्यावर्तयती
शो वृत्राय वज्रं प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्फुत्तृतीयः रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयं ॥४॥ येतः श
रा अशी र्षेत तेषां रा अभवंत तृणाः शरत्वं वज्रो वै शराः क्षुत्बलुं वै मनुष्यस्य भ्रातृ
व्यो मत्स्यं रमयी मेखला भवति वज्रेणैव साक्षात्स्फुटं भ्रातृव्यं मध्यतो पृहते त्रिवृ
द्भवति त्रिवृद्वै प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति पृथ्वी भवति रज्जुनां
व्यावृत्त्यै मेखला या यजमानं दीक्षयति योक्त्रेण पत्नीं मिथुनत्वा य ॥५॥ यज्ञो दक्षि
णा मभ्यध्यायताः समभवन्त दिं द्रोचा यत्सो मन्यत यो वा इतो जनिष्यते स इदं भवि
ष्यतीति तां प्राविशन्त स्यादं इ एवाजायत सो मन्यत यो वै मादितो परो जनिष्यते स इ

५

दंभविष्यतीति तस्या अनुमृश्यो निमाळि नत्सास्तवशा भवन्तस्तवशा भवन्तस्त
तवशा ये जन्म ॥६॥ तान् हस्तेन्य वेष्टयतां मृगेषु त्य दधात्सा कृष्णविषाणा भवदिंद्रस्य
योतिरसिमा माहिंसीरिति कृष्णविषाणां प्रयच्छति स योनिमेव यत्तं करोति स योनिं द
क्षिणां स योनिमिंद्रं स योनिं त्वाय कृष्येत्वा सुसस्याया इत्या हतस्माद कृष्टपच्या ओष
धयः पच्यंते सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इत्या हतस्मादोषधयः फलं गृह्णंति यधस्तेन
॥७॥ कं डूयेत पामनं भावुकाः प्रजास्युर्यत्समये तनग्नं भावुकाः कृष्णविषाणया कं डूय
ते पिगृह्यते पिगृह्य समये तं प्रजानां गोपीथाय न पुरा दक्षिणाभ्यो नेतोः कृष्णविषाणा
मवच्यते द्यत्सुरा दक्षिणाभ्यो नेतोः कृष्णविषाणामवच्यते द्योनिः प्रजानां परापातुका
स्यान्नीता सुदक्षिणा सुचात्वाले कृष्णविषाणां योनिर्वैयत्तस्य चात्वालं प्रास्यति यो

य० स० १

६

निःकृष्टविषाणा यो नावेव यो निंदधाति यज्ञस्य स यो निन्धाय ॥ ८ ॥ रुंध एष तस्मात्कुरु
मयीयूपस्तृतीयं मिथुनत्वाय जन्महस्तेनाष्टाचत्वारिंशच्च ॥ ३ ॥ ॥ वाग्वैदेवेभ्यो पाक्रा
मद्यज्ञायातिष्ठमाना सावनस्पतीत्याविशत्तैषा वाग्वनस्पतिषु वदतियाडुंडुभो यातूणा
वेयावीणायां यद्दीक्षितदंडं प्रयच्छति वाचमेवावरुंध ओडुंबरो भवत्यूर्ग्वडुंबर ऊर्ज
मेवावरुंधे मुखेन संमितो भवति मुखत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मुखत ऊर्जा भुंजते
॥ १ ॥ क्रीतिसोमैत्रावरुणाय दंडं प्रयच्छति मैत्रावरुणो हि पुरस्तादृत्विग्भ्यो वाचं विभ
जतितामृत्विजो यजमाने प्रतिष्ठापयंति स्वाहा यज्ञं मनसेत्याह मनसा हि पुरुषो यज्ञ
मभिगच्छति स्वाहा
स्वाहो वीन्यामित्याह द्यावापृथिव्योर्हियज्ञं रोवंतरिक्षादित्याहांतरिक्षे हियज्ञं स्वाहा यज्ञं वा

६

तादात्म्य इत्याहयं ॥२॥ वावयः पवते स यज्ञस्तमेव साक्षादात्मते मुष्टी करोति वाचं
यत्कृतियज्ञस्य धृत्या अदीक्षिष्टायं ब्राह्मण इति त्रिरूपाः स्वाह देवेभ्य एवैनं प्राह त्रिरूचै
रुभयेभ्य एवैनं देवमनुष्येभ्यः प्राहनपुरानक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेद्यत्पुरानक्षत्रेभ्यो
वाचं विसृजेद्यज्ञं विलिङ्ग्यात् ॥३॥ उदितेषु नक्षत्रेषु ब्रतं कृणुतेति वाचं विसृजति य
ज्ञं ब्रतो वै दीक्षितो यज्ञमेवाभिवाचं विसृजति यदि विसृजेद्दृष्ट्या वीष्टं च मनुब्रूयाद्य
ज्ञो वै विष्टुर्यज्ञेनैव यज्ञः संतनोति देवीं धियं मनामह इत्याह यज्ञमेव तन्त्रदयति सु
पारानो असद्वश इत्याह सृष्टिमेवावरुंधे ॥४॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यं दीक्षितस्य
गृहाद् इह होतव्यामिति हविर्वै दीक्षितो यज्जुहुयाद्यजमानस्यावदाय जुहुयाद्यन्तजु
हुयाद्यज्ञं परं तरिष्याद्ये देवामनो जाता मनो युज इत्याह प्राणा वै देवामनो जाताम

प० स० १

७

नोयुजस्तेष्वेवपरोक्षं जुहोति तन्ने बद्धतं नेवाहुतः स्वपंतं वैदीक्षितः रक्षांसि जि
घांसं त्यग्निः ॥ ५ ॥ खलु वै रक्षो हाग्ने त्वं सुजागृहिवयः स्ममंदिषीमहीत्याहाग्निमे
वाधिपां कृत्वा स्वपिति रक्षसामपहत्या अत्रत्यमिव वा एष करोतियो दीक्षितस्वपि
तित्वमनेत्र तपा असीत्याहाग्निर्वै देवानां व्रतपतिः स एवैनं व्रतमालंभयति देव आ
मर्त्येष्वेत्याह देवः ॥ ६ ॥ ह्येष सन्मर्त्येषु त्वं यज्ञेष्वीदृश्या हैतः हियज्ञेष्वीदते पवेदी
क्षितात्सुषुपुषु इंद्रियं देवताः क्रामंति विश्वे देवा अभिमामाववृत्रन्नित्याहेंद्रिये
णेवैनं देवताभिः सन्नयति यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्यावत एव पशून् न भिदीक्षेत तावंतोस्य
पशवस्यूरास्वेयत् ॥ ७ ॥ सोमाभूयो भरेत्याहा परिमितानेव पशून् वरुंधे चंद्रमसि म
मभोगाय भवेत्याह यथा देवतमेवैनाः प्रतिगृह्णाति वायवेत्वावरुणाय त्वेति यदेव

७

मेतानानुदिशेद्यथादेवतंदक्षिणागमयेदादेवताभ्योवृश्च्येतयदेवमेताअनुदि
शतियथादेवतमेवदक्षिणागमयतिनदेवताभ्यआ॥८॥वृश्च्यतेदेवीरापोअपांनपादि
त्याह्यद्वोमेध्यंयज्ञियःसदेवंतद्वोमावक्रमिषमितिवावैतदाहालिंनंतंतुंष्टथिव्याअ
नुगेषमित्याहसेतुमेवकृत्वात्येति॥९॥भुंजतेयंछिंघ्राद्रुंधेनिराहदेवइयदेवताभ्यआ
त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ ॥देवावैदेवयजनमध्यवसायदिशोनप्राजानंतेश्वेत्येत्यमुपाधा
वंत्वयाप्रजानामत्वयेतितेदित्याःसमधियंतत्वयाप्रजानामेतिसाब्रवीद्वरंवृणोमत्राय
णाएववोयज्ञामदुदयनाअसन्नितितस्मादादित्यःप्रायणीयोयज्ञानामादित्यउद
यनीयःपंचदेवतायजतिपंचदिशोदिशांप्रजात्यै॥१॥अथोपंचाक्षरापङ्क्तिःपाङ्गेयज्ञो
यज्ञमेवावरुंधेपथ्याःस्वस्तिमयजन्वाचीमेवतयादिशंप्राजानन्निनादक्षिणा

ष० स० १

८

सोमेन प्रतीचीः सवित्रो दीचीमदित्यो ध्वं पथ्याः स्वस्तिं यजति प्राचीमेव तया दिशं प्र
जानति पथ्याः स्वस्तिमिष्ट्वाग्नीषोमो यजति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यद्गन्नीषोमो ताभ्या
मेवानुपश्यति ॥ २ ॥ अग्नीषोमा विष्ट्वा सवितारं यजति सवितृ प्रसूत एवानुपश्यति स
वितारमिष्ट्वादित्यं यजतीं वा अदिति रस्यामेव प्रतिष्ठाया अनुपश्यत्यदितिमिष्ट्वा मा
रुती मृचमन्वाहमरुतो वै देवानां विशो देव विशं रक्नुवै कल्पमानं मनुष्य विशम
नु कल्पते यन्मारुती मृचमन्वाह विशां कृष्यै ब्रह्मवादिनो वदंति प्रयाज वदनं
याजं प्रायणीयं कार्यमनूयाजवत् ॥ ३ ॥ अत्र याजमुदयनीयमितीमेवै प्रयाजा अमी
अनूयाजाः सैव सायज्ञस्य संततिस्तत्तथानकार्यमात्मा वै प्रयाजाः प्रजानूयाजा
यत्प्रयाजानं तरियादात्मानमंतरियादात्मानमंतरियाद्यदनूयाजानं तरियात्स

८

जामंतियाद्यतः खलु वैयज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनुयज्ञः पराभवति यज्ञं परा
भवं तं यजमानो नु ॥४॥ पराभवति प्रयाजवदेवानूयाजवत्प्रायणीयं कार्यं प्रयाजव
दनूयाजवदुदयनीयं नात्मानमंतरेति न प्रजानयज्ञः पराभवति न यजमानः प्राय
णीयस्य निष्कास उदयनीयमभिनिर्वपति सैव सायज्ञस्य संततिर्याः प्रायणीयस्य या
ज्या यन्ता उदयनीयस्य या ज्याः कुर्यात्परा उमुं लोकमारोहे त्रमायुकस्याद्याः प्राय
णीयस्य पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयस्य या ज्याः करोत्यस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति
॥५॥ प्रजात्यै पश्यत्यनूयाजवद्यजमानो नु पुरोनुवाक्यास्ता अष्टौ च ॥५॥ ॥ क
द्रूश्च वै सुपण्डिचात्मनूपयो रस्पर्धेताः सा कद्रूः सुपण्डिमजयत्सा ब्रवीत्तृतीय
स्यामितो दिवि सोमस्तमाहरते नात्मानं निष्क्रीणीषे तीर्थं कद्रूरसौ सुपण्डि चं द

॥सिसोपर्ण्याः सा ब्रवीदस्मै वैपितरौ पुत्रान्विभृतस्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्त
 माहरते नात्मानं निष्क्रीणीष्व ॥१॥ इति माकडूरवोचदिति जगत्कदपतच्चतुर्दशाक्षरा
 सती सा प्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरे अमीयेताः सा पशुभिश्च दीक्षया चागच्छत्तस्मा
 ज्जगती चंदसां पश्यतमा तस्मात्सकर्म तं दीक्षोपतमति त्रिष्टुभ्युदपतत्रयोदशा
 क्षरा सती सा प्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरे अमीयेताः सा दक्षिणाभिश्च ॥२॥ तप
 सा चागच्छत्तस्मा त्रिष्टुभ्यो लोके माध्यंदिने सवने दक्षिणानीयं त एतत्त्वलुवाव
 तप इत्याहु र्यस्यं ददातीति गायत्र्युदपतच्चतुरक्षरा सत्यजया ज्योतिषा तमस्या
 अजाभ्यं कंधतदजाया अजत्वं सा सोमं चाहरच्चत्वारिचाक्षराणि साष्टाक्षरा
 समपद्यत ब्रह्मवादिनो वदन्ति ॥३॥ कस्मात्सत्याज्ञायत्री कनिष्ठा चंदसाः सती

यज्ञमुखं परीयायेति यदेवारः सोममाहरत्तस्माद्यज्ञमुखं पर्येत्तस्मान्निजस्विनी
तमापद्मां हे सवने समगृह्णात्मुखेनैकं यन्मुखेन समगृह्णात्तदधयत्तस्माद्देसव
ने शुक्रवती प्रातः सवनं च माध्यंदिनं च तस्मात्तृतीय सवनं कृजीषमभिषुण्वंति धी
तमिव हिमन्यंते ॥४॥ आशिरमवनयति सशुक्रत्वायाथो संभरत्येवैनत्तः सोममा
ह्रियमाणं गंधर्वो विश्वावसुः पर्यमुष्ट्वा त्सति स्त्रो रात्री परिमुषितो वसत्तस्मान्निजो
रात्रीः क्रीतः सोमो वसति ते देवा अब्रुवंत्क्रीकामा वै गंधर्वा स्त्रिया निष्क्रीणामेति ते
वाचः स्त्रियमेकहायनीं कृत्वा तया निरक्रीणं त्सारौ हि द्वपं कृत्वा गंधर्वेभ्यः ॥५॥ अप
कम्यातिष्ठत्तद्रोहितो जन्मते देवा अब्रुवन्तपयुष्मदक्रमीन्तास्मानुपावर्तते विह्वया
महा इति ब्रह्म गंधर्वा अवदन्तगायं देवाः सा देवा नायत उपावर्तत तस्माद्गायंतः स्वि

यः कामयंते कामुका एनं स्त्रियो भवन्ति य एवं वेदाथो य एवं विद्वानपि जन्येषु भवति ते
 भ्य एव ददत्कृतय ब्रुतयाः ॥ ६ ॥ भवन्त्येक हायन्या क्रीणाति वाचै वै नः सर्वया क्रीणा
 तितस्मादेक हायना मनुष्या वाचं वदन्त्य कूटया कर्णया श्लोण्या सप्तशफया क्रीणाति
 सर्वयै वै नः क्रीणाति यश्चेत्तया क्रीणीया दुश्चर्मयजमानस्या द्यत्कृष्टया नुस्तरणी स्या
 त्समायुको यजमानस्या द्यद्विद्वपया वात्रघ्नी स्यात्सवान्यं जिनीयात्तं वा न्योजनीया द
 रुपाया पिंगाक्षया क्रीणात्ये तद्वै वरुणस्य रूपः स्वयै वै नः देवतया क्रीणाति ॥ ७ ॥ निष्प्री
 णीष्वदक्षिणाभिश्च वदन्ति मन्त्रं तै गंधर्वेभ्यो ब्रुतयाः पिंगाक्ष्या दश च ॥ ६ ॥ ॥ तक्षि
 रण्यमभवत्तस्माद् द्यो हिरण्यं पुनंति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्या दनस्थिकेन
 प्रजाः प्रवीयन्ते स्थन्वतीर्जायन्त इति यक्षिरण्यं घृते वधाय जु होतितस्मादनस्थिके

न प्रजाः प्रवीयंते स्थन्वतीर्जायंत एतद्वा अग्निः प्रियं धाम यद्दृतं तेजो हिरण्यमियंते
शुक्रतनूरिदं वर्च इत्याह स तेजसमेवैनं सतनुं ॥१॥ करोत्यथोसंभरत्येवैनं यद्
बध्ममवदध्याद्गर्भाः प्रजानां परापातुकास्युर्बध्ममवदधातिगर्भाणां धृत्यै निष्ठक्यं
बध्नाति प्रजानां प्रजननाय वाग्वा एषायत्सोमक्रयणी जूरसीत्याह यद्धिमनसा जव
तेतद्वाचा वदति धृतामत्याह मनसा हि वाग्धृता जुष्टा विष्ठाव इत्याह ॥२॥ यज्ञो वै वि
ष्टुर्यज्ञायैवेनां जु न सेऽष्टां करोति तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसव इत्याह सवितृ प्र
सूतामेव वाचमवरुंधे कां उकां उवै क्रियमाणे यज्ञं रक्षां सि जिघांसं तेषु रव
लु वा अरक्षो हतः पंथा योग्नेश्च सूर्यस्य च सूर्यस्य च क्षुरा रुह मग्ने रक्षः कर्तृनि
कामित्याह य एवारक्षो हतः पंथास्तं समा रोहति ॥३॥ वाग्वा एषायत्सोमक्रयणी चि

प०स०

११

दक्षिणसीत्याहशास्त्रेवैनामेतत्तस्माच्छिष्टाः प्रजाजायंतेचिदसीत्याहयक्षिमन
साचेतयतेतद्वाचावदतिमनासीत्याहयक्षिमनसाभिगच्छतितत्करोतिधीरसीत्याह
यक्षिमनसाध्यायतितद्वाचा॥४॥वदतिदक्षिणासीत्याहदक्षिणाह्येषायज्ञियासीत्या
हयज्ञियामेवैनांकरोतिक्षत्रियासीत्याहक्षत्रियाह्येषादितिरस्युभयतःशीष्णित्या
हयदेवादित्यः प्रायणीषोयज्ञानामादित्यउदयनीयस्तमादेवमाहमाहयदबध्नास्या
दयतास्याद्यत्पदिवधानुस्तरणीस्यात्प्रमायुकोयजमानस्यात्॥५॥यत्कर्णगृही
तावार्चमस्यत्सवान्यंजिनीयान्तंवान्योजिनीयान्मित्रस्त्वापदिवधात्वित्याहमित्रो
वैशिबोदेवानांतेनैवैनांपदिवधातिपूषाध्वनःपालित्याहेयंवैपूषेमामेवास्याअधि
पामकःसमष्ट्याइंद्रायाध्यक्षयेत्याहेइमेवास्याअध्यक्षंकरोति॥६॥अनुत्वामाता

मन्यतामनुपितेत्याहानुमतमेवैनयाक्रीणातिसादेविदेवमहेहीत्याहदेव्यिषादेवः सो
म इंद्राय सोममित्याहेंद्राय हि सोम आद्वियते यदेतद्यजुर्न ब्रूयात्पराच्यवसोमक्रयणी
याद्रुद्रस्त्वावर्तयत्वित्या हरुद्रौ वैक्रुवः ॥७॥ देवानां तमे वास्यै परस्ताद् दधात्या वृत्त्यै कू
रमिव वा एतत्करोति यद्रुद्रस्य कीर्तयति मित्रस्य पथेत्याह शांत्यै वाचा वा एष विक्रीणी
तेयः सोमक्रयस्यास्वस्ति सोमसखा पुनरेहिरय्येत्याह वाचैव विक्रीय पुनरात्मन्वाचं
धत्ते नुपदासुकास्य वा भवति य एवं वेद ॥८॥ सतनुं विष्ट्वा वदत्याह समारोहति ध्यायति
तद्वाचा यजमानस्यात्करोति क्रूरो वेद ॥९॥ ॥१०॥ ददान्यनुतिक्रामति षडहं वा उन्ना
ति वदत्येतत्संवत्सरस्यायने यावत्येव वाक्तामवरुंधे सप्तमे पदे जुहोति सप्तपदाश
करीपशवः शकरीपशूने वावरुंधे सप्तग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्तछंदाः स्युभय

स्यावरुधैवस्वसिरुद्रासीत्याहृषमेवास्याएतन्महिमानं॥१॥व्याचष्टेवृहस्पतिस्त्वा
 सुमेरएवत्वित्याहृषवेदेवानांवृहस्पतिर्ब्रह्मणेवास्मैपशूनवरुंधेरुद्रोवसुभिराचि
 केत्वित्याहावृत्यैष्टथिव्यास्वामूर्धनाजिघर्षिदेवयजनइत्याहृष्टथिव्याह्येषमूर्धयिदे
 वयजनमिडायाःपदइत्याहेजामैह्येतत्पदंयत्सोमक्रयण्येष्टतवतिस्वाहा॥२॥इत्याह
 यदेवास्यैपदाहृतमपीज्युततस्मादेवमाहयदध्वर्युरनग्नावाहुतिंजुहुयादंधोध्वर्यु
 स्याद्रक्षांसियज्ञंहत्युर्हिरण्यमुपास्यजुहोत्यग्निवत्येवजुहोतिनांधोध्वर्युर्भवतिन
 यज्ञंरक्षांसिघ्नंतिकांडेकांडेवैक्रियमाणेयज्ञंरक्षांसिजिघांसंतिपरिलिखितं
 रक्षःपरिलिखिताअरातयज्ञत्याहरक्षसामपहत्यै॥३॥इदमहंरक्षसोऽग्नीवाअपिहं
 तामियोस्मांदेष्टियंचवयंद्विष्मइत्याहृदोवावपुरुषोयंचैवदेष्टियश्चैनंदेष्टितयोरि

वानंतरायं ग्रीवाः कृतं तति पशवो वै सोमक्रय एये पदं यावत्सूतः संवपति पशूने वावरुंधे
स्मेराय इति संवपत्यात्मानमेवाध्वर्युः ॥४॥ पशुभ्यो नांतरेति त्वेराय इति यजमानाय प्रयच्छति
यजमान एवरयिंदधातितो तेराय इति पत्न्या अर्धे वा एष आत्मनो यत्पत्नी यथा गृहेषु
निधत्ते ता दृगेव तत्त्वष्टीमतीति सपेयेत्याह त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां दूपकृद् दूपमेव पशु
षु दधात्यस्मै वै लोकाय गार्हपत्य आधीयते मुष्मा आहवनीयो यज्ञा र्हपत्य उपवपेदस्मिं
लोके पशुमांस्याद्भुदाहवनीये मुष्मिं लोके पशुमांस्याद्भुभयोरुपवपत्य भयोरेवेनं लोक
योः पशुमंतं करोति ॥५॥ महिमानं स्वाहाप हत्या अध्वर्युर्धरियते चतुर्विंशतिश्च ॥६॥
॥ ॥ ब्रह्मवादिनो वदंति विचित्यः सोमाश्न विचित्या इति सोमो वा ओषधीनां राजा त
स्मिन्यदापन्नं असितमेवास्य तद्यदि चिनुयाद्यथा स्याद्भूसितं निषिवदति ता दृगेव त

यन्नविचिनुयाद्यथाक्षन्तापन्नविधावतितादृगेवतक्षोधुकोधर्युस्यात्क्षोधुकोयजमा
 नः सोमविक्रयित्सोमः शोधयेत्येवद्रूयाद्यदीतरं ॥१॥ यदीतरमुभयेनैवसोमविक्रयिण
 मर्पयतितस्मात्सोमविक्रयीक्षोधुकोरुणोहस्माहोपवेशिः सोमक्रयणाएवाहंततीयस
 वनमवरुंधइतिपशूनांचर्मन्मिमीतेपशूनेवावरुंधेपशवोहितृतीयः सवनंयंकामयेता
 पशुस्यादितृक्षतस्तस्यमिमीतर्क्षेवाअपशव्यमपशुरेवभवतियंकामयेतपशुमांस्त्या
 त् ॥२॥ इतिलोमतस्तस्यमिमीतैतद्वैपशूनांरूपः रूपेणैवास्मैपशूनावरुंधेपशुमानेवभव
 त्यपामंतेक्रीणातिसरसमेवैनंक्रीणात्यमात्योसीत्याहामैवैनंकुरुतेशुकस्तेग्रहइत्याहश
 क्रौह्यस्यग्रहोनसात्कृयातिमहिमानमेवास्यात्कृयात्यनसा ॥३॥ अत्कृयातितस्मादनोवा
 ह्यः समेजीवनंयत्ररबलुवाएतः शीष्टाहिरंतितस्माह्वीर्षहार्यंगिरौजीवनमभित्यं देव

२सवितारमित्यतिहृदसर्चामिमीतेतिहृदावैसर्वाणिहृदा२सिसर्वाभिरैवैनं हं होभिर्मि
मीतेवर्षवाएषाहं दसांयदतिहृदायदतिहृदसर्चामिमीतेवर्षैवैनं२समानां करोत्येकयै
कयोत्सर्गं॥४॥मिमीतेयातयान्नियायातयान्नियैवैनंमिमीतेतस्मान्नानावीर्याअंगुलयः
सर्वस्विंगुष्ठमुपनिगृह्णातितस्मात्समावर्हीर्योन्याभिरंगुलिभिस्तस्मात्सर्वाअनुसंचरति
यत्सहसर्वाभिर्मिमीतसंश्लिष्टाअंगुलयोजायेरन्तेकयैकयोत्सर्गंमिमीतेतस्माद्विभक्ता
जायंतेपंचकृत्वोयजुषामिमीतेपंचाक्षरापट्टिःपाउग्रायज्ञोयज्ञमेवावरुंधेपंचकृत्वस्तृष्टी
॥५॥दशसंपद्यंतेदशाक्षराविराउन्तंविराड्विबाजमेवावरुंधेयद्यजुषामिमीतेभूतमेवावरुं
धेयन्तृष्टीभविष्यद्यद्देतावानेवसोमस्याद्यावंतंमिमीतेयजमानस्यैवस्यान्नापिसदस्यानां
प्रजाभ्यस्त्वेत्फपसमूहतिसदस्यानेवान्वाभजतिवाप्तसोपनह्यतिसर्वदेवत्यं वै॥६॥वा

पु०स०१
१४

सः सर्वाभिरेवैनं देवताभिः समर्धयति पशवो वै सोमः प्राणायत्वेत्युपनहति प्राणमेव पशुषु
दधाति व्यानायत्वेत्यनुष्ठंथति व्यानमेव पशुषु दधाति तस्मात्त्वपंतं प्राणानजहति ॥ ७ ॥ इतरं
पशुमांस्याद्यात्यनसोत्सर्गेदृष्टीः सर्वदेवत्यं वै त्रयस्त्रिंशच्च ॥ ९ ॥ ॥ यत्कल्याते शफे
न ते क्रीणानीति पणेत गो अर्घः सोमं कुर्याद्गो अर्घ्यं जमानमगो अर्घमध्वर्युगोस्तु महि
मानं नावति रेद्ववा ते क्रीणानीत्येव ब्रूयाद्गो अर्घमेव सोमं करोति गो अर्घ्यं जमानं गो अर्घ
मध्वर्युन गोर्महिमानमवति रत्यजया क्रीणाति सतपसमेवैनं क्रीणाति हिरण्येन क्रीणाति
सशुक्रमेव ॥ १ ॥ एतं क्रीणाति धेन्वा क्रीणाति साक्षिरमेवैनं क्रीणात्यृषभेण क्रीणाति सेंद्रमे
वैनं क्रीणात्यनडुहा क्रीणाति वह्निर्वा अनडुवा वह्निर्नैव वह्नियत्तस्य क्रीणाति मिथुनाभ्यां
क्रीणाति मिथुनस्यावरुध्ये वाससा क्रीणाति सर्वदेवत्यं वै वासः सर्वाभ्यएवैनं देवताभ्यः

१४

नाद्य

क्रीणातिदशसंपद्यंते दशाक्षराविराउन्तं विराजिराजैर्वा मवकंधे ॥२॥ तपसस्तनूरसिप्र
जापतेर्वर्णस्त्याहपशुभ्यएवतदध्वर्युर्निन्दुत आत्मनो नात्रस्कायगह्वतिश्रियं प्रपशूना
मोतियएवंवेदश्चक्रंतेशु क्रेण क्रीणामीत्याहयथायनुरेवैतद्देवावैयेन हिरण्येन सोममक्री
णंतदभीषहापुनराददतकोहितेजसा विक्रेष्यत इतियेन हिरण्येन ॥३॥ सोमं क्रीणीयात्तद
भीषहापुनराददीत तेज एवात्संधत्ते स्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणितम इत्याह ज्योतिरेव यज
माने दधाति तमसा सोमविक्रयिणमर्पयति यदनुपग्रथ्य हन्याद्दंदश्रूकास्तां समांसर्पा
स्युरिदमहंसर्पाणां दंदश्रूकातां ग्रीवाउपग्रथ्नामीत्याह दंदश्रूकास्तां समांसर्पाभवंति
तमसा सोमविक्रयिणं विध्यति स्वान ॥४॥ अत्राजैत्याहैते वा अमुषिं लोके सोममरक्षंते
भ्यो धिसोममाहरन्त्यदेतेभ्यः सोमक्रयणान्नानुदिशेदक्रीतोस्य सोमस्यान्तास्यैते मुषिं

लोके सोमं रक्षेयुर्यदेतेभ्यः सोमक्रयणाननुदिशति क्रीतोस्य सोमो भवत्येते स्यामुषिं लो
 के सोमं रक्षंति ॥ ५ ॥ स शुक्रमेवरुंध इति येन हिरण्येन स्वानचतुश्चत्वारिंशच्च ॥ १० ॥ ॥
 वारुणो वै क्रीतः सोम उपनथो मित्रो न एहि सुमित्र धा इत्याह शांत्या इन्द्रस्योरुमा विशादक्षि
 णमित्याह देवा वै यः सोममक्रीणंतमिन्द्रस्योरौ दक्षिण आसादयन्नेषरवलुवा एतहं इ
 यो यजते तस्मादेव माहोदायुषा स्वायुषेत्याह देवता एवा त्वारभ्योत् ॥ ११ ॥ तिष्ठत्यर्चं त रि
 क्षमन्विहीत्याहं तरिक्षदेवत्योऽह्येतर्हि सोमो दित्याः सदोस्य दित्याः सद आसीदेत्याह
 यथा यजुरे वै तद्विवा एनमेतदर्थयति यद्धारुणः संतं मैत्रं करोति वारुण्यर्चा सा दति स्वयं वै
 नंदेवतया समर्थयति वाससा पर्यानि ह्यति सर्वदेवत्यं वै वासः सर्वाभिदेवा ॥ १२ ॥ एनंदेवत
 या समर्थयत्यथोरक्षसामपहत्यैवनेषु व्यंतरिक्षंततानेत्याह वनेषु हि व्यंतरिक्षंतता

नवाजमवस्त्वित्याहवाजः५॥ वस्त्वपयोअग्नित्याहपयोह्यग्नित्यासुहृत्ककुमि
त्याहहृत्कहिकृतंवरुणोविश्वन्मित्याहवरुणोहिविश्वन्निदिविसूर्य॥३॥ इत्याहदि
विहिसूर्यः६॥ सोममद्रावित्याहग्रावाणोवाअद्रयस्तेषुवाएषसोमंदधातियोयजतेतस्मा
देवमाहोदुत्यंजातवेदसमिति सौर्यर्चादृष्ट्याजिनंप्रत्यानह्यतिरक्षसामपहत्याउस्त्रा
वेतंधूरुषाहावित्याहयथायजुरेवैतत्प्रच्यवस्वभुवस्पतइत्याहभूतानां६॥४॥ एषप
तिर्विश्वान्यभिधामानीत्याहविश्वानिहोषोभिधामानिप्रच्यतवतेमात्वापरिपरीविददित्याह
यदेवादःसोममाह्रियमाणं गंधर्बोविश्वावसुःपर्यमुष्ट्यात्तस्मादेवमाहापरिमोषाययज
मानस्यस्वस्त्ययन्यसीत्याहयजमानस्यैवेषयज्ञस्यान्वारंभोनवह्नित्यैवरुणोवाएषय
जमानमभ्यैतियत्॥५॥ कीतःसोमउपनक्षोनमोमित्रस्यवरुणस्यचक्षसइत्याहशांत्या

ष० म० १

१६

आसोमं वहंत्यग्निना प्रतितिष्ठते तौ संभवंतौ यजमानमभिसंभवतः पुरारवकुवावेष
मेधायात्मानमारभ्य चरतियो दीक्षितो यदग्नीषोमीयं पशुमालभत आत्मनिष्क्रय
ण एवास्य सतस्मान्नस्य नाशयं पुरुषनिष्क्रयण इव ह्यथोखत्वाङ्गुरग्नीषोमाभ्यां वा
इंद्रो वृत्रमहन्ति तियदग्नीषोमीयं पशुमालभते वार्चं एवास्य सतस्माद्वाश्वं वारुण्य
र्चं परिचरति स्वयैवैनं देवतया परिचरति ॥६॥ अन्वारभ्योत्सर्वाभिरेव सूर्यं भूताना
ं ह्येतियदाङ्गुः सप्तविंशतिश्च ॥११॥ प्राचीनवंशं यावंतं क्रक्सामेवाग्वेदे तैभ्यो
देवा वै देवयजनं कद्रुश्च तश्चिरण्यं षड् दानि ब्रह्मवादिनो विचित्र्यो यत्कलयाते वा
रुणो वै क्रीतः सोम एकादश ॥११॥ ॥ प्राचीनवंशं स्वाहेत्याहयेतः शराह्येष सं
तपसा च यत्कर्णगृहीते तिलोमतो वारुणः षट्सतिः ॥७६॥ ॥१॥ ॥ हरिः ॐ ॥

१६

॥ हरिः ॐ ॥ ॥ यदुभौ विमुच्यातिथ्यंगद्वीयाद्यज्ञं विद्धिं द्याद्यदुभावविमुच्ययथा
नागतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तो न्योनङ्गान्भवत्यविमुक्तो न्योथातिथ्यंगद्वी
तियज्ञस्य संतत्यै पत्न्यन्वारभेते पत्नी हि पारीणाह्यस्येशोपल्लिखे बानुमतं निर्वपति य
द्वैपत्नीयज्ञस्य करोति मिथुनं तदथोपल्लिया एव ॥ १ ॥ एष यज्ञस्यान्वारं भोनवच्छिखै
यावद्भिर्वैराजानुचरैरागच्छति सर्वेभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते थो छं दान् सिखलु
वै सोमस्य राजानुचराण्यग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवै तेन करो
ति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह त्रिष्टुभ एवै तेन करोत्यतिथेरातिथ्यमसि वि
ष्णवे त्वेत्याह जगत्स्यै ॥ २ ॥ एवै तेन करोत्यग्नये त्वाराय स्योषदा वुं ने विष्णवे त्वेत्याह
तुष्टुभ एवै तेन करोति श्येनायत्या सोमभृते विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवै ते

ष०स०२
१७

नकरोतिपंचकृत्वो गृह्णातिपंचाक्षरापक्तिः पांडुरो यज्ञेयज्ञमेवावरुंधे ब्रह्मवादिनो व
दंतिकस्मात्सत्याज्ञायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियत इति यदेवादः सोममा ॥३॥ अ
हरन्तस्माज्ञायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च शिरो वा एतद्य
ज्ञस्य यदातिथ्यं नवकपालः पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधादिरो विष्टुतं नवकपालः पु
रोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृतास्तोमेन संमितास्ते जस्त्रिवृते ज एव यज्ञस्य शी
र्षदधाति नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृतास्त्रोषो न संमितास्त्रि
वृद्धे ॥४॥ प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमभिपूर्वं यज्ञस्य शीर्षदधाति प्रजापतेर्वारितानि पक्ष्मा
णियदश्ववाला ऐक्षवीति रश्वीयदाश्ववालः प्रस्तरो भवत्येक्षवीति रश्वी प्रजापतेरेव त
च्चक्षुः संभरति देवा वै या आहुती रजु हवुस्ता असुराति क्रावमादंते देवाः कार्भर्यमपश्य

१७

नृमण्योवैकर्मनैककुर्वतेतितेकार्भयमयान्यरिधीन्॥५॥अकुर्वतैर्वैतिरक्षांस्य
पाघ्नतयत्कार्भयमयाःपरिधयोभवंतिरक्षसामपहत्यैसंस्पर्शयतिरक्षसामनन्वव
चारायनपुरस्तात्परिदधात्यादित्योह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षांस्यपहंत्यूर्ध्वसमिधावाद
धात्परिष्ठादेवरक्षांस्यपहंतियजुषान्यां दृष्णीमित्यामिथुनत्वायद्देवादधाति
द्विपाद्यजमानःप्रतिष्ठित्यैब्रह्मवादिनोवदंति॥६॥अग्निश्चवाएतौसोमश्चकथासो
मायातिथ्यंक्रियतेनाग्नयइतियदग्नावग्निंमथित्वाप्रहरतितेनैवाग्नयआतिथ्यंक्रिय
तेथोरवत्त्वाङ्गुग्निःसर्वादेवताइतियधविरासाद्याग्निंमथतिहव्यायैवासन्नायसर्वा
देवताजनयति॥७॥पत्नियाएवजगत्याआत्रिवृद्वैपरिधीन्वदंत्येकचत्वारिंशच्च॥८॥
॥॥देवासुराःसंयत्ताआसंतैदेवामिथोविप्रियाआसंतैरन्योन्यस्मैज्यैष्ठ्यायातिष्ठ

स० प० २

१८

मानाः पंचधा व्यक्रामन्तः सुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पति
विश्वेदेवैस्तेभ्यः सतासुरेभ्यो वा इदं भ्रातृभ्यो रध्यामो यान इमाः प्रियास्तनुवस्ताः सम
वद्यामहेताभ्यः सनिर्ऋत्याद्यः ॥१॥ नः प्रथमोऽन्योन्यस्मै दुह्यादिति तस्माद्यः सतानू
नघ्निणां प्रथमो दुह्यति स आर्तिमार्त्तं त्रियन्तानूनघ्नः समवद्यति भ्रातृभ्यां भिभृत्यैभवं
त्यात्मना परास्य भ्रातृभ्यो भवति पंचकृत्वो वद्यति पंचधा हिते तत्समवाद्यं ताथोपंचाक्ष
रापङ्क्तिः पाङ्गो यज्ञो यज्ञमेवावरुंध आपतयेत्वा गृह्णामीत्याह प्राणो वै ॥२॥ आपतिः
प्राणमेव प्रीणाति परिपतयइत्याह मनो वै परिपतिर्मन एव प्रीणाति ततूनघ्न इत्याह तनु
वो हिते ताः समवाद्यंतशाकुरायेत्याह शनैर्यहिते ताः समवाद्यंतशक्मनो जिघ्रायेत्या
हौ जिघ्रः हिते तदात्मनः समवाद्यंतानाधृष्टमस्य नाधृष्टमित्याहानाधृष्टः ह्येतदना

१८

धृष्यं देवानामोजः ॥३॥ इत्याह देवानां ह्येतदेतजो मिशस्तिपा अनभि शस्तेन्यमित्या
हाभिनास्तिपा ह्येतदनभिनास्तेन्यमनुमेदीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामित्याह यथा यजुरे
वैत ह्येतं वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नं नंतिक मि वस्व लुवा अस्येतच्चरं तियत्तानूनप्रेण
प्रचरेत्यंशुरंशुस्ते देव सोमा प्रायतामित्याह यत् ॥४॥ एवास्यापुवायते यन्मीयते
तदेवास्ते तेनाप्याययत्या तुभ्यमिंद्रः प्रायता मात्वमिंद्राय प्रायस्वेत्या हो भवे वेदं च
सोमं चाप्याययत्याप्याययस रवीत्सिन्या मे धयेत्या हर्त्विजो वा अस्य सखायस्तानेवा
प्याययति स्वस्तिते देव सोम सुत्या मशीय ॥५॥ इत्याह शिषमे वैता माशास्ते प्रवारते
स्मा लोका च वंते च सोममाप्याययंत्यं तरिक्षदेव तयो हि सोम आप्यायित एष्टारयः प्रे
षेभगायेत्याह द्यावापृथिवीभ्यामे व नमस्कृत्यास्मिन्ने व लोके प्रतितिष्ठंति देवा सुराः

ष०स०२
१९

संयत्ता आसंते देवा बिभ्यतो निं प्राविशंतस्मादाङ्कुरग्निः सर्वा देवता इति ते ॥६॥ अग्नि
मेव ववृथं कृत्वा सुरानभ्यभवन्तग्निमिव खलु वा एष प्रविशति यो वांतरदीक्षामुपैति भ्रा
तृव्याभिभूत्यैभवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यात्मानमेव दीक्षया पाति प्रजामवांत
रदीक्षया संतरां मेखलाः समायच्छते प्रजाह्यांतरतरात् स ब्रह्मो भवति निर्हृग्निः शीते
न वायति समिध्येया ते अग्ने रुद्रियातनूरित्याह स्वयैवैनं देवतया ब्रतयति स यो नित्वा
यशांत्ये ॥७॥ यो वा ओज आहय दृशीयेति ते न एकादश च ॥२॥ ॥ तेषामसुराणां तिस्रः
पुर आसन्त यस्म्य वमाथ रजताथ हरिणीता देवा जेतुं नाशक्तु वंता उपसं देवा जि
गीषंतस्मादाङ्कुर्यश्चैवं वेदयश्च नोपसदा वै महापु रंजयंतीति तदृष्टुः समस्तुर्वतामि
मनीकः सोमः शल्यं विष्टुं ते जनंते ब्रुवन्कद्रमामसि स्थतीति ॥१॥ रुद्र इत्यब्रुवन्

१९

शैवैकूरः सोस्यत्वितिसोब्रवीद्वरं वृणा अहमेव पशूनामधिपतिरसा नीतितस्मा
दुदः पशूनामधिपतिस्ताः रुद्रो वा सृजत्सतिस्त्रः पुरोभित्वैभ्यो लोकेभ्यो सुरान्प्रा
णुदतय उपसद उपसद्यं ते भ्रातृव्यपराणुत्यै नान्यामाहुतिं पुरस्ताज्जुहुयाद्यदन्त्या
माहुतिं पुरस्ताज्जुहुयात् ॥ २ ॥ अन्यन्मुखं कुर्यात्क्रवैणाधारमाधारयति यत्तस्य
प्रज्ञात्यै पराउः तिक्रम्य जुहोति पराच एवैभ्यो लोकेभ्यो यजमानो भ्रातृव्यान्प्राणुदते
पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति प्राणुद्यैवैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यां जित्वा भ्रातृव्यलोक
मभ्यारोहति देवो वैयाः प्रातरुपसद उपसीदं न हस्ताभिरसुरान्प्राणुदंतयाः सा
यः रात्रियैताभिर्यत्सायं प्रातरुपसदः ॥ ३ ॥ उपसद्यं ते होरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रा
तृव्यान्प्राणुदतेयाः प्रातर्याज्यास्युस्ताः सायं पुरोनुवाक्याः कुर्यादयातयामत्वाय

तिस्त्रउपसदउपैतित्रयइमेलोकाइमानेवलोकान्प्रीणातिषड्वंपद्यंतेषुडाकृतवक्र
 त्नेवप्रीणातिद्वादशाहीनेसोमउपैतिद्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरमेवप्रीणाति
 चतुर्विंशतिः सं॥४॥ पद्यंतेचतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेवप्रीणात्याराग्रा
 मवांतरदीक्षामुपेयाद्यः कामयेतास्मिन्नेलोके धुक् स्यादित्येकमग्रेथद्वादशत्रि
 नथचतुरएषावाआराग्रावांतरदीक्षास्मिन्नेवास्मैलोके धुक् भवतिपरोवरीयसीम
 वांतरदीक्षामुपेयाद्यः कामयेतामुष्मिन्नेलोके धुक् स्यादितिचतुरोऽग्रेथत्रिनथद्वाद
 थैकमेषोवैपरोवरीयस्यवांतरदीक्षामुष्मिन्नेवास्मैलोके धुक् भवति॥५॥ असिध्यती
 तिजुहुयात्सायंप्रातरुपसदश्चतुर्विंशतिः संचतुरोऽग्रेषोऽशच॥३॥ ॥ सुवर्गवाए
 तेलोकं यंतियउपसदउपयंतितेषां यउन्नयतेहीयतएवसनोदनेषीतिसूनीयमि

वयो वै स्वार्थे तां यताः श्रान्तो हीयत उत स निष्ठाय सहवसति तस्मात्स कृदुनीय
नापरमुन्नयेत रघोन्तयेतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशून् वरुंधे ॥१॥ यज्ञो देवेभ्यो
निलायत विष्णु रूपं कृत्वा स पृथिवीं प्राविशन्तं देवा हस्तांस्तस्मै रभ्ये छंतमिन्द्र उपर्युपर्यत्य
कामत्सो ब्रवीत्क्रोमाय सुपर्युपर्यत्य क्रमीदित्य हंडुर्गेहं तेत्यथ कस्त्वमित्य हंडुर्गादाह
तेति सो ब्रवीद्दुर्गे वै हंता वोचथा वराहो यं वाम मोषः ॥२॥ सप्तानां गिरीणां परस्ताद्विजितं वै
द्यमसुराणां विभर्तितं जहीयदि दुर्गे हंता सीतिसदर्भं पुंजीलमुद्धृत्य सप्तगिरीभित्ता
तम हंत्सो ब्रवीद्दुर्गादा आहर्ता वोचथा एतमाहरेति तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञमाहरद्यत्त
द्विजितं वै द्यमसुराणामविंदंत देकं वै द्यैवेदित्वमसुराणां ॥३॥ वा इयमग्र आसीद्या
वदासीनः परापश्यति तां बह्वेवानां ते देवा अब्रुवन्स्त्वेव नो स्यामपीति कियद्वै रास्या

म इति यावद्विद्यः सलाहृकीत्रिः परिक्रामति तावन्नोदत्तेति स इन्द्रः सलाहृकीनूपं दृष्ट्वे
 मां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामन्तदि मामविन्दत यदि मामविन्दत तद्देवैर्वेदित्वं ॥४॥ सा वा इयं स
 र्वेव वेदिरियति शक्ष्यामीति त्वा अवमाय यजंते त्रिः शत दानि पश्चान्ति रश्वी भवति ष
 त्रिः शत आची चतुर्विंशतिः पुरस्तान्ति रश्वी दश दश संपद्यंते दश क्षरा विरा उन्नं विरा
 द्विरा जैवान्नाद्यमवसं धउत्थंति यदेवास्या अमेध्यं तदपहं त्यधुंति तस्मादोषधयः प
 रा भवंति बर्हिस्तृणाति प्रजा वै बर्हिर्यजमान उत्तर बर्हिर्यजमान मेवायजमाना उत्त
 रं करोति तस्माद्यजमानो यजमाना उत्तरः ॥५॥ कंधे वाम मोषो वेदित्वममराणां वेदि
 त्वं भवंति पंचविंशतिश्च ॥४॥ ॥ यद्वा अनीशानो भारमादत्ते विवैस लिशते यद्वा
 दश सान्हस्योप सदस्युस्त्रिस्त्रो हीनस्य यज्ञस्य विलोम क्रियेत तिस्र एव सान्हस्योप

सदोद्वादशाहीनस्य यज्ञस्य सवीर्यत्वायाथोसलोमक्रियते वत्सस्यैकस्तनोभागी
हि सोथैकस्तनव्रतमुपैत्यथ द्वावथ त्रीनथ चतुरएतद्वै ॥१॥ क्षुरपविनामव्रतयेन प्र
जातान्वाहव्यानुदते प्रतिजनिष्यमाणानथोक्तीयसैवभयउपैतिचतुरोत्रेस्तना
व्रतमुपैत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै स जघनं नामव्रतंतपस्यः सुवर्ग्यमथोप्रेवजाय
ते प्रजयापशुभिर्यवागूराजन्यस्य व्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूरइव ॥२॥ राजन्यो वज्रस्य न
पः समृद्ध्या आमिक्षा वैभ्यस्य पाकयज्ञस्य नृपंपुष्ट्यै पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्ते
जः पयस्तेजसैव तेजः पय आत्मं धत्तेथो पयसा वै गर्भं वर्धते गर्भ इव खलु वा एष यदी
क्षितो यदस्य पयो व्रतं भवत्यात्मानतद्वर्धयति त्रिव्रतो वै मनुष्यसीद्विव्रता अस्मराएक
व्रताः ॥३॥ देवाः प्रातर्मध्यं दिने सायंत न्मनो ब्रतमासीत्पाकयज्ञस्य नृपंपुष्ट्यै प्रात

ष०स०

३२

असायंचासुराणांनिर्मध्यंशुधोत्पंततस्तेपराभवन्मध्यंदिनेमध्यरात्रेदेवानांतत
स्तेभवन्स्त्वर्गलोकमायन्यदस्यमध्यंदिनेमध्यरात्रेव्रतंभवतिमध्यतोवाअन्नेन
भुंजतेमध्यतएवतदूर्जधनेभ्रातृव्याभिभूत्यैभवत्यात्मना॥४॥परास्यन्नातृव्यो
भवतिगर्भेवाएषयद्दीक्षितोयोनिद्दीक्षितविमितंयद्दीक्षितोदीक्षितविमितात्प्रवसे
द्यथायोनेर्गर्भस्कुंदतितादृगेवतंनप्रवस्तव्यमात्मनोगोपीथायैषवैव्याघ्रःकुलगो
पोयदग्निःस्तस्माद्यद्दीक्षितःप्रवसेत्सएनमीश्वरोनूत्यायहंतोर्नप्रवस्तव्यमात्म
नोगुल्यैदक्षिणातःशयएतद्वैयजमानस्यायतनःस्वएवायतनेशयेग्निमभ्यावृ
त्यशयेदेवताएवयज्ञमभ्यावृत्यशये॥५॥एतद्वैकूरइवैकव्रताआत्मनायजमा
नस्यत्रयोदशच॥५॥॥पुरोहविषिदेवयजनेयाजयेद्यंकामयेतोपैनमुत्तरोयतो

३३

नमेदभिसुवर्गलोकं जयेदित्येतद्वै पुरो हविर्देवयजनं यस्य होता प्रातरनुवाक
मनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभिविपश्यत्कपै न मुत्तरो यज्ञो न मत्यभिसुवर्गलोकं
जयत्याप्ते देवयजने याजयेद्भ्रातृव्यं तं पंथां वाधिस्पशयित्कर्तवाया वन्नानसेया
तवै ॥१॥ नरथायैतद्वा आप्तं देवयजनमाप्नोत्येव भ्रातृव्यं नैनं भ्रातृव्यमाप्नोत्येको
न्न ते देवयजने याजयेत्पशुकाममेको न्न ताद्वै देवयजना दंगिरसः पशून् सृजंतां
तरासो हविर्धानि उन्नतः स्यादेतद्वा एको न तं देवयजनं पशुमानेव भवति त्र्युन्न ते दे
वयजने याजयेत्सुवर्गकामं त्र्युन्न ताद्वै देवयजना दंगिरसः सुवर्गलोकमायन्नंतरा ह
वनीयं च हविर्धानं च ॥२॥ उन्नतः स्यादंतरा हविर्धानं च सदश्वांतरा सदश्वगार्हप
त्यं चैतद्वै त्र्युन्न तं देवयजनः सुवर्गलोकमेति प्रतिष्ठिते देवयजने याजयेत्प्रतिष्ठाका

प०स०२

२३

ममेतद्वैप्रतिष्ठितं देवयजनं यत्सर्वतः समं प्रत्येव तिष्ठति यत्रान्या अन्या ओषधयो व्यति
षक्तास्युस्तद्याजयेत्पशुकाममेतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशूनां ॥३॥ अवसंधे पशु
माने वभवति निर्ऋतिगृहीते देवयजने याजयेद्यं कामयेत निर्ऋत्यास्य यज्ञं ग्राहयेद्य
मित्येतद्वै निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यत्स दृश्ये सत्याक्रक्षं निर्ऋत्यै वास्य यज्ञं ग्राहयति
व्यावृत्ते देवयजने याजने द्यावृत्कामं यं पात्रे वा तल्पे वा मीमांसैरत्राचीनमाह
वनीयात्पत्राणां स्यात्प्रतीचीनं गार्हपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं देवयजनं विपाप्मना भ्रातृव्येणा
वर्तते नैनं पात्रेन तल्पे मीमांसंते कार्ये देवयजने याजयेद्भूतिकामं कार्ये वैपुरुषो भव
त्येव ॥४॥ यातवै हविर्धानं च पशून्पाप्मनाष्टादश च ॥६॥ ॥ तेभ्य उत्तरवेदिः सिन्हीदं
पंकृत्वौ भयानं तरापक्रम्यातिष्ठते देवा अमन्यं तय तरान्वा इमे मुपावत्स्यति तदं

२३

भविष्यंतीतितामुपामंत्रयंतसा ब्रवीद्वरं वृणो सर्वन्मया कामान्यश्नवथ पूर्वानुमाने
राकुतिरश्नवता इति तस्मादुत्तरवेदिं पूर्वमग्नेर्व्याधारयंति वारेवृतः ह्यस्यैशम्यया
परिमिति ॥१॥ मात्रैवास्त्यैसाथो युक्तेनैव युक्तमवरुंधे विन्तायनी मेसीत्याह विन्ता ह्येना
नावजिक्तायनी मेसीत्याह तिक्ता ह्येना नावदवता न्मानाथितमित्याह नाथिता न्येना ना
वदवता न्माव्यथितमित्याह व्यथिता न्येना नावद्विदेरग्निर्नामि ॥२॥ अग्ने अंगिर इति त्रि
हिरतिथ एवैषु लोकेष्वनयस्तानेवावरुंधे तृष्णी चतुर्थः हरत्यनिरुक्तमेवावरुंधे सि
हीरसिमहिषीरसीत्याह सिः हीर्ह्येषा तृपं कृत्वोभयानंतरापक्रम्यातिष्ठदुरुप्रथस्वो
रुतेयत्पतिः प्रथतामित्याह यजमानमेव प्रजयापशुभिः प्रथयति ध्रुवा ॥३॥ असी
तिसः हंति धृत्यै देवभ्यः शुंधस्व देवभ्यः शुंभस्वेत्यवचोक्षति प्रचक्रिरतिशुध्या इन्द्रो

ष० स० २

२४

षस्त्वावसुभिः पुरस्तात्पात्वित्याहदिभ्यएवैतां प्रोक्षति देवान् श्वेदुत्तरवेदिरुपाववत्त
हैव विजयामहा इत्यस्मरावज्जमुद्यत्य देवान् भ्यायंततानिंद्रयोषोवसुभिः पुरस्तादप॥४॥
अनुदतमनोजवाः पितृभिर्दक्षिणतः प्रचेता रुद्रैः पश्वादिभ्यकर्मादित्यैरुत्तरतोयदे
वमुत्तरवेदिं प्रोक्षति दिभ्यएवतद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्रणुदत इंद्रो यतीं त्सा लावृकेभ्यः
प्रायहृतां दक्षिणत उत्तरवेद्या आदत्यत्प्रोक्षणीना मुच्छिष्येत तद्दक्षिणत उत्तरवेद्ये
निनयेद्य देवतत्र कूरंत तेन शमयति मं द्विष्यात्तं ध्यायेत्तु चैवैनमर्पयति॥५॥ मिमी
तेनामध्रवापशुचात्रीणि च॥७॥ ॥ सोत्तरवेदि रब्रवीत्सर्गान्मया कामान्व्यभबथे
तिते देवा अकामयंता सुरान्भ्रातृव्यानभिभवे मेतिते जुह्वुः सिन्हीरसि सपत्नसा
हीस्वा हेतिते सुरान्भ्रातृव्यानभ्यभवंते सुरान्भ्रातृव्यानभिभूया कामयंत प्रजां विंदे

२४

महीतिते जुहवुः सिन्हीरसिमुप्रजावनिः स्वाहेतिते प्रजामविदंतते प्रजां वित्वा ॥१॥
अकामयंत पशून्विंदेमहीतिते जुहवुः सिन्हीरसिरायस्योषावनिस्वाहेतिते पशून्विं
दंतते पशून्वित्वाकामयंत प्रतिष्ठां विंदेमहीतिते जुहवुः सिन्हीरस्यादित्यवनिस्वाहे
तितद्रमां प्रतिष्ठां विदंततद्रमां प्रतिष्ठां वित्वाकामयंत देवता आशिष उपेयामेतिते
जुहवुः सिन्हीरस्यावहदेवां देवयते ॥२॥ यजमानाय स्वाहेतिते देवता आशिष उ
पायन्त्यं चकृत्वो व्याधारयति पंचाक्षरा पंक्तिः पांङ्गो यज्ञो यत्तमेवावरुंधे क्षणाय व्या
धारयति तस्मादक्षणा पशवो गानि प्रहरन्ति प्रतिष्ठित्यै भूतेभ्यस्त्विति स्तुचमुद्रुह्वा
तिय एव देवा भूतास्तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति पौतुद्रवान्परिधीन्परिदधात्यै
षां ॥३॥ लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो ज्यायां सोभ्रातर आसंत देवेभ्यो हव्यं वहंतः

प० सं० २
२५

प्राप्तीयंतसो गिरविभेदिथं वावस्य आर्तिमारिष्यतीति सतिलायतसयां वनस्पतिष्व
सत्तां पूतुद्रौ यामोषधीषु तां सुगंधितेजनेयां पशुषु तां पेतृस्यांतराशृंगेतं देवताः
प्रेषमैछंतमन्वविंदंतमब्रुवंत् ॥ ४ ॥ उपन आवर्तस्वह्व्यं नो बहेति सो ब्रवीद्वरं वृणोयदे
वगृहीतस्याहुतस्य वहिः परिधिस्त्वं दान्ते भ्रातृणां भागधेयमसदितितस्माद्यद्
हीतस्याहुतस्य वहिः परिधिस्त्वं दतितेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणातिसोमन्य
तास्थन्वंतो मे पूर्वभ्रातरः प्राप्तेषतास्थानि शातया इति सयाति ॥ ५ ॥ अस्थान्यशा
तयततत्पूतुद्रुभवद्यन्मांसमुपमृतंतदुल्लुलुयदेतां त्संभारां त्संभरत्यग्निमेव तत्सं
भरत्यग्नेः पुरीषमसीत्याहग्नेर्ह्येतत्पुरीषं यत्संभारा अथोखत्वाद्गुरेते वा वै नंतं भ्रा
तरः परित्रेरेयत्पूतुद्रुवाः परिधय इति ॥ ६ ॥ वित्वा देवयतएषामब्रुवन्पानि चतुश्च

२५

त्वारिंशच्च ॥ ८ ॥ ॥ ब्रह्मवस्यतिवरुणपाशादेवैनेमुंचतिप्रणेनेक्तिमेध्येएवैनेक
रोतिसावित्रियर्चाकृत्वाहविर्धानेप्रवर्तयतिसवित्प्रसूतएवैनेप्रवर्तयतिवरुणोवाए
षडुर्वागुभयतोबधोयदक्षःसयदुत्सर्जेघजमानस्यगृहानभ्युत्सर्जेत्स्वाग्देवदुर्याः
आबदेत्याहहोवैदुर्याःशांत्यैपत्नी ॥ १ ॥ उपानक्तिपत्नीहिसर्वस्यमित्रंमित्रत्वायय
दैपत्नीयज्ञस्यकरोतिमिथुनंतदथोपत्तियाएवैषयज्ञस्यात्वारंभोनवह्नितैवर्त्तना
वाअन्वित्ययज्ञंरक्षांसिजिघांसंतिवैष्णवीभ्यामृग्भ्यांवर्त्तनोर्जुहोतियज्ञोवैविष्णु
र्यज्ञादेवरक्षांस्यपहंतियदध्वर्युरनग्नावाहुतिंजुहुयादंधोध्वर्युस्याद्रक्षांसिय
ज्ञंहन्तुः ॥ २ ॥ हिरण्यमुपास्यजुहोत्यनिवत्येवजुहोतिनांधोध्वर्युर्भवतिनयज्ञंरक्षांसि
सिद्धंतिप्राचीप्रेतमध्वरंकल्पयंतीइत्याहसुवर्गमेवैनेलोकं गमयत्यन्नरमेथांवर्षमृ

स० प० २
२६

थिव्या इत्याहवर्षोत्तत्पृथिव्याय देवयजनः शिरोवा एतद्यज्ञस्य यधविधानं दिवोषा विष्टा
उतवापृथिव्याः ॥३॥ इत्याशीर्षदयच्छादक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथीति हंतिशीर्षतएव य
ज्ञस्य यजमान आशिषो वरुंधे दंडो वा औपरस्तृतीयस्य हविर्धानस्य वषट्कारेणाक्षम
हिनद्यत्तृतीयं छदिर्हविर्धानयो रुदाह्रियते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुध्ये शिरोवा एतद्य
ज्ञस्य यधविधानं विष्टो रराटमसि विष्टोः पृष्ठमसीत्याह तस्मादेतावत्था शिरोविष्टू
तं विष्टोः सूरसि विष्टोः ध्रुवमसीत्याह वैष्टावरुं हि देवतया हविर्धानं यं प्रथमं ग्रंथिं ग्र
भीयाद्यत्तं न विस्त्रंसयेदमेहेनाध्वर्युः प्रमीयेत तस्मात्स विस्त्रस्यः ॥४॥ पत्नी हत्युवा
पृथिव्या विष्टूतं विष्टोः षड्विंशतिश्चा ॥१॥ ॥ देवस्य त्वासवितुः प्रसव इत्यभिमादत्ते
प्रसूत्या अश्विनौ बार्कुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्तां पूष्टो हस्ताभ्यामि

२७

त्याहयत्यैवज्जइववाएषायदभिरभिरसितारिरसीत्याहशांत्यैकांउकांउवैक्रियमाणे
यज्ञंरक्षांसिजिघांसंतिपरिलिखितंरक्षःपुरिलिखिताअरातयइत्याहरक्षसा
मपहत्यै॥१॥इदमहरक्षसोग्रीवाअपिहंतामियोस्मांदेष्टियंचवयंद्विषइत्याहद्वौवा
वपुरुषौयंचैवदेष्टियश्चैनंदेष्टितयोरेवानंतरायंग्रीवाःहंततिदिवेत्वांतरिक्षायत्वापृथि
व्यैत्येत्याहैन्यएवैनांलोकेभ्यःप्रोक्षतिपरस्तादर्वाचीप्रोक्षतितस्मात्॥२॥परस्तादर्वाची
मनुष्याऊर्जमुपजीवंतिकूरमिववाएतत्करोतियत्वनत्यपोवनयतिशांत्यैयवमतीरव
नयत्यूर्वेयवऊर्गुडुंबरऊर्जेवोर्जःसमर्धयतियजमानेनसंमितौडुंबरीभवतियावानेव
यजमानस्तावर्तमिवास्मिन्नूर्जं दधातिपितृणांसदनमसीतिबर्हिरवस्तृणातिपितृ
देवत्यं॥३॥ह्येतद्यन्निरवातंयद्बर्हिरनवस्तीर्यमिनुयासितदेवत्यानिखातास्याद्बर्हिर

प०स०२
२६

वस्तीर्यमितोत्यस्यामेवेनांमिनोत्यथोस्वारुहमेवेनांकरोत्यद्विवहस्तनानांतरिक्षं
पेत्याहैषांलोकानांविधृत्यैधतानस्त्वामारुतोमिनोत्वित्याहधृतानोहस्मवैमारुतो
देवानामौदुंबरींमिनोतितेनैव॥४॥एनांमिनोतिब्रह्मवनिंत्वाक्षत्रवनिमित्याहयथाय
जुरेवैतद्धृतेनद्यावापृथिवीआपृणेत्यामित्यौदुंबयंजुहोतिद्यावापृथिवीएवरसेनान
त्तयांतमन्ववस्त्रावयत्तांतमेवयजमानंतेजसान्त्स्येन्द्रमसीतिष्ठदिरधिनिदधात्ये
न्द्रं हि देवतयासदोविश्वजनस्यछायेत्याहविश्वजनस्यह्येषाछायायत्सदोनवछ
दि॥५॥तेजस्कामस्यमिनुयात्रिवृतास्तोमेनसंमितंतेजस्त्रिवृत्तेजस्येवभवत्येकादश
छदीन्द्रियकामस्येकादशाक्षरात्रिष्टुगिंद्रियंत्रिष्टुगिंद्रियाव्येवभवतिपंचदशछदिभ्रा
तृव्यवतःपंचदशोवज्रोभ्रातृव्याभिभूत्येसप्तदशछदिप्रजाकामस्यसप्तदशःप्रजा

२७

पतिः प्रजापतेराष्ट्या एकविंशति छदि प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशस्तोमानां प्रतिष्ठाप्रति
ष्ठित्या उदरं वै सद ऊर्गुं वरो मध्यत औ दुं वरी मिनोति मध्यत एव प्रजाना मूर्जं दधाति त
स्मात् ॥ ६ ॥ मध्यत ऊर्जं भुंजते यजमान लोके वै दक्षिणानि छदीः पिभ्रात व्यलोक उत्त
राणि दक्षिणान्युत्तराणि करोति यजमान मेवा यजमाना उत्तरं करोति तस्माद्यजमा
नो यजमाना उत्तरं तर्कन्तु करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं प्रजा उपजीवंति परित्वा गिर्व
णोगिर इत्याह यथा यजुरे वै तदिंद्रस्य स्यूरसींद्रस्य ध्रुवमसीत्याहेंद्रः हि देवतया सदो
यं प्रथमं ग्रंथिं ग्रंथीभाद्यन्तं न विस्त्रंसयेदमेहेनाध्वर्युः प्रमीत तस्मात्स विस्त्रस्यः ॥ ७ ॥ अ
पहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यं ते नैव न वच्छदितस्मात्सदः पंचदश च ॥ १० ॥ ॥ शिरो वा एतद्य
ज्ञस्य यध्वविधानं प्राणा उपरवाहविधानि स्वायं ते तस्माच्छीर्षाणा अधस्तात्वायं

ष०स०
२८

तितस्मादधस्ताच्छीर्ष्णः प्राणारक्षो हृणो वलगहर्नो वैष्णवान्वनामीत्याह वैष्णवाहिदे
वतयोपरवा अस्मरावैनिर्यतो देवानां प्राणेषु वलगान्यस्वतन्तांवाङ्मात्रे न्वदिदं त
स्माद्वाङ्मात्राः रवायंतद्रदमहंतं वलगमुद्वपामि ॥१॥ यंनः समानोयमसमानो निच
रवानेत्याह द्वौ वावपुरुषौ यश्चैव समानोयश्चासमानोयमेवास्मैतौ वलगं निस्वततस्तमे
वोद्वपतिसंतृणत्तितस्मात्संतृणा अंतरतः प्राणानसंभिनत्तितस्मादसंभिंताः प्राणा
अपोवनयतितस्मादाद्वा अंतरतः प्राणायवमतीरवनयति ॥२॥ ऊर्गेयवः प्राणा उप
रवाः प्राणेष्वेवोर्जदधातिवर्हिरवस्तृणातितस्माल्लोमशा अंतरतः प्राणा आज्येन व्या
धारयतितेजोवा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजोदधातिह नूवा एते यज्ञस्य यदधि
षवणेन संतृणत्यसंतृणे हि हनू अथोखलु दीर्घसोमे संतृद्यै धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य

२८

यध्विधानं ॥३॥ प्राणा उपरवाहनू अधिषवणे जिह्वा चर्मग्राबाणो दंता मुखमाहव
नीयो नासिकोत्तरवेदि रुदरः स दो यदा खलु वै जिह्वा दत्त्वधिरवा दत्यथ मुखं गच्छति
यदा मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति तस्मादध्विधाने चर्मनाधिरावभिरभिषुत्या हवनीये द्रुत्वा
प्रत्यंचः परेत्य सदसि भक्षयंतियौ वै विराजो यज्ञमुखे दो हं वेद दुह एवैनामियं वै विराट्
स्यैव क्व मेधोधिषवणे स्तना उपरवाग्राबाणो वत्साऋत्विजो दुहंतिसोमः पयो य ए
वं वेद दुह एवैनां ॥४॥ वपामिय वमती रवनयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च ॥११॥
॥ यदुभौ देवा स्तरामिथ स्तेषां स्रवर्गं यद्वा अनीशानः पुरो हविषितेभ्य उत्तरवेदिः सो
त्तरवेदिर्ब्रह्मं देवस्याभिः शिरो वा एकादश ॥११॥ ॥ यदुभा वित्याह देवानां यज्ञो देवे
भ्यो न रथा ययजमानाय परस्तादवर्चिनी नवपंचाशत् ॥११॥ ॥७॥ ॥ हस्तिः ॥ ॥

प०स०३
२९

॥ ॥ चात्वालाधिष्ण्यानुपवपतियोनिर्वैयज्ञस्यचात्वालंयज्ञस्यसयोनितायदेवोवे
यज्ञंपराजयंततमाग्नीध्रात्पुनरपाजयंतेतद्वैयज्ञस्यापराजितंयदाग्नीध्रंयदाग्नी
ध्राधिष्ठियान्विहरतियदेवयज्ञस्यापराजितंततएवैनंपुनस्तनुतेपराजित्येवख
लुवाएतेयंतियेवहिष्पवमानःसर्पतिबहिष्पवमानेस्तुते॥१॥आहाग्नीदग्नीन्वि
हरवर्हिस्तृणाहिपुरोडाशाःअलंकुर्वितियज्ञमिवापजित्यपुनस्तन्वानायंत्यंगा
रेर्हंसवनेविहरतिशलाकाभिस्तृतीयःसशुक्रत्वायाथोसंभरत्येवैनधिष्ठियावा
अमुष्मिंलोकेसोममरक्षंतेश्वयोधिसोममाहरंतमन्ववायंतंपर्यविशन्यएवंवेदविं
दते॥२॥परिवेष्टारंतसोमपीथेनव्यार्ध्यंततेदेवेषुसोमपीथेमेळंततांदेवाअब्रुवंदे
देनामतीकुरुध्वमथप्रवाप्स्यथनवेत्यग्नयोवाअथधिष्ठियास्तस्माद्विनामात्रा

२९

ह्रणोर्ध्वं स्तेषां येनेदिष्टं पर्यविशं ते सोमपीथं प्राप्नुवंता हवनीय आग्नीध्री यो होत्री
यो मार्जालीयस्तस्मान्तेषु जुह्वत्यतिहाय वषट्करोति विहि ॥ ३ ॥ एते सोमपीथेनार्थे तदे
वा वैद्याः प्राचीराहुतीरजुह्वुर्ये पुरस्तादसुरा आसंतां स्ताभिरपानुदंतयाः प्रती
चीर्ये पश्वाद्सुरा आसंतां स्ताभिरपानुदंत प्राचीरन्या आहुतयो हुयंते प्रत्यङ्ग
सीनो धिष्ठिं या न्याधारयति पश्वाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्यान् प्रणुते तस्मा
त्पराचीः प्रजाः प्रवीयंते प्रतीचीः ॥ ४ ॥ जायंते प्राणा वा एते यधिष्ठिं या यदध्वर्युः प्र
त्यङ्गिध्दिष्ठिं या न तिसर्पे त्राणां त्सं कर्षे त्रमायु क स्यान्नाभिर्वा एषायत्तस्य यथोतो
र्ध्वः खलु वै नाभ्ये प्राणो वा ऊपानो यदध्वर्युः प्रत्यङ्ग होतारम तिसर्पे दपाने प्राणं दध्या
त्प्रमायु क स्यान्नाध्वर्यु रूपागायेद्वाग्वीर्यो वा अध्वर्यु र्यदध्वर्यु रूपागायेद्दुहन्त्रे ॥ ५ ॥

त
त्या

स्यो जे बछं नदी क्षां न तपोनि धं स्युनिर्वेदी क्षतस्य देवता सोत्सादे तर्हि तिर इव
परिहियाति मां श्वे ५ रक्षा ५ सिंह तोः ॥ ३ ॥ भद्रा द्वाभिश्च यूपे हि बृहस्पतिः
पुर एता ते अ सिंह ब्रह्म वैदवानां बृहस्पतिस्तमे वान्वार भते स एन
५ संपारय से दमग न्म दे वय जनं पृथिव्या इत्सा ह दे वय जन ५ शेष पृथि
व्या आगच्छति यो यजेते विश्वे देवा यदनुषंत पूर्व इत्सा हि विश्वे देव तद्देवा
जोषयते यद्वा सुणा ॥ ४ ॥ क्त्वा मा भ्यां य जुषा संतरं तद् इत्सा ह क्त्वा मा भ्याः
शेष य जुषा संतरं तियो यजेते रायस्वोषेण समिषा मदेमे साहा शिषमे
वैता मा शांसे ॥ ५ ॥ यजमा नो दीक्षा ५ हं तोर्वा सुणा श्वतुर्वि ५ राति श्व ॥

सं. तृ१

२

ह

मएवं

एषतेगायत्रोभागदन्तिमेसोमा यब्रूतादिषेतैत्रैष्टुभो जागतो भागदन्तिमेसोमा
यब्रूताहं होमाना ५ साम्राज्यं गच्छेति मेसोमा यब्रूता यो वै सोम ५ राजा ५ साम्राज्यं न
लोके गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वाना ५ साम्राज्यं ददा ५ सुरवद्भुवै सोमस्य रातः
साम्राज्यो लोकः पुरस्तात् सोमस्य क्रयादेव मुनिमंत्रयेत् साम्राज्यमेना ॥ १ ॥ एनं लो
के गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वाना ५ साम्राज्यं यो वै तानु नृत्नस्य प्रतिष्ठां वेद
प्रसेवति ष्टित्वं स वादिनो वदंति न प्राश्रंति न जु स धृक्कृतानुग्रं प्र तिति
ष्टुताति प्रजापतौ मनसा तिब्रया त्रिरवनिघ्नसु जापतौ लामनसि जुहा मीसे
वा वै तानु नृत्नस्य प्रतिष्ठां वेद प्रसेवति ष्टित्वः ॥ १ ॥ वा अर्ध्वर्योः प्रतिष्ठां वेद
प्रसेवति ष्टित्वेनो म न्ये तानाभि क्रम्य होष्यामीति तन्निष्ठं नाश्रावयेद्वा

(१२॥)

अध्वर्योः प्रतिष्ठाप्य एवं वेदप्रसेवनिष्ठति यदभिक्रम्य ऋतुयातिष्ठाय इयात्तस्मात्समा
 नवतिष्ठता होतव्यं प्रतिष्ठित्येयो वा अध्वर्योः स्वेदस्वोनेव भवति सुगवाभस्य स्वं वायुव्य
 मस्य ॥ ३ ॥ स्वं च मसोऽस्य स्वं यदायुर्व्यं वा च मसं वानेनारभ्या श्रावयेत्त्वादि यात्तस्मादंवा
 रभ्या श्राव्यः स्वादे च नैति यो वै सोममप्रतिष्ठाप्य स्तोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः
 सोमो भवत्यप्रतिष्ठितः स्तोमो प्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो यजमानो प्रतिष्ठितो
 ध्वर्युर्वीयुर्व्यं वै सोमस्य प्रतिष्ठा च मसोऽस्य प्रतिष्ठा सोमस्तोमो कथानां ग्रहं वा गृही
 त्वा च मसं वोन्नीय स्तोत्रमुपाकुर्यात्स्वे च सोमः ५ स्थापयति प्रतिस्तोमं प्रत्युक्था
 निप्रति यजमानः स्तिष्ठति प्रत्यध्वर्युः ॥ ४ ॥ एव तिष्ठति यो वायुव्यं मस्य ग्रहं
 नैकां न विदुः स्तिष्ठति ॥ ५ ॥ यत्तं वा एतत्संभरंति यस्तोमं यज्ये पदं यत्तमुरवः ५

स्यस्तो

५

स० त० १

३॥ य
तर्हितस्य
ह
य

हविर्धीनेयर्हविर्धीनेप्राच्याप्रवर्तयेयुः स्तर्हितेनाक्षमुपांजायतमुरवएव
पुनरमनुसंतनोति प्राचमग्निं प्रहरंत्युत्पलीमानयंत्यननासिप्रवर्तयेत्यथवाअ
स्येषाधिष्ठियाहीयते सोनुध्यातिसईश्वरोरुद्रो भूला ॥ १ ॥ प्रजापृश्न्यजमानस्यरा
मयितोर्यर्हि पृश्नमाप्रीतमुदं च नयति पृश्नपृष्णः हरेन्नैवैनं भागिनं करोति य
जमानो वाअवनीयाय जमानं वाएतद्विकं पंतयेदोहवनीयास्यपृश्नपृष्णः हरे
तिसवैवस्यात्रिमेथं वाकुः यद्यजमानस्य सात्मत्वायदि पृश्नो रवदानं नश्येदा
ज्यस्य प्रसारयायुमवेयेत्तेवततः प्रायश्चित्तिये पृश्नं विमभीरन्त्यस्ता कामये
तार्तिमार्छेयुरितिकु विदंगेति नमो वृत्तिवत्यर्चाग्नीध्रे जुहुयान्नमो वृत्तिमेवैषां व
द्भूताजगार्तिमार्छेति ॥ २ ॥ भूलाततः षड्विंशतिश्च ॥ ३ ॥ प्रजापतेर्जायमाना

३॥

य

प्रजाजाताश्च यादमाः॥ तस्मै प्रतिप्रवेदयन्धिकित्वा ५ अनुमंन्यतां॥ इमं पशुं पशुपते
ते अथ बुध्नाम्यग्रे सुकृतस्य मध्ये॥ अनुमंन्यत्वा सुयजाय जामनुष्टेवानां मिदं सत्तु
हमं प्रजानंतः प्रतिगृह्णन्ति पूर्वप्राणमंगेभ्यः पर्याचरेतं॥ सुवर्गेषां हि पृथिभिर्देव्या
नैरोषधीषु प्रतितिष्ठति शरीरैः॥ तेषां मीमांसा ॥१॥ पशुपतिः पशुनां चतुष्पदामुत च द्वि
पदी॥ निष्क्रीतो यैति यं भागमेतु रायस्योषाय जमानस्य संतु॥ ये बध्यमानमनुबध्य
माना अभ्यैक्षंतमनसा चक्षुषा च॥ अग्निस्ता ५ अग्ने प्रमुमोक्तु देवप्रजापतिः प्रजयं
विद्वान्तः॥ प्रमुचमानाः॥२॥ भुवनस्य रेतो गातुं च त्तयजमानाय देवाः॥ उपाकुत ५
राशमानं यदस्त्री जीवं देवानां मय्येतु पाथः॥ नाना प्राणो यजमानस्य पशुनां यतो देवेभिः सहै
त्यओरुण्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः संतो बहु धैरूपाः॥ वायुस्ता ५ अग्ने प्रमुमोक्तु देवः प्रजा
पतिः प्रजयां संविद्वानः॥

सहै
नः॥

स. त. १

४

जीवेदेवाना मयेतु पाथः सत्त्वा संतुयमानस्य कामाः ॥ यमश्रुमायुमरु तोरो वापुद्गिरा ते ॥
अग्निर्मतिस्मादेन सो विश्वा मुंचतः सहसः ॥ शमितारउपेतनयत्तं ॥ ३ ॥ देवेभिरि
न्वितं ॥ पाशा सुश्रुं प्रमुंचत बंधा युतपतिं प ॥ अदितिः पाशं प्रमुमेक्षे तं नमः पु
श्रभ्यष पशुपतये करोमि ॥ अरा तेयत मध्वं कृणोमि यं दिष्पस्तसि अतिमुंचा
मिपाशं ॥ बामुते दधिरेह युवाह ॥ शतं कृत्वा रमुयसि यं च ॥ अग्रे सरं भुसतं नु हि भू
तार्थं दुव्या जातवेदो जुषस्व ॥ जातवेदो वृषया ह्येदेवा तः ॥ हि होता प्रथमो बभूव ॥ ग
घृतेन त्वं तनुवी वधयस्व स्वाहा रुतः ॥ हविरंदंतु देवाः ॥ स्वाहा देवेभ्यो देवे स्वा
हा ॥ ४ ॥ इति प्रमुंचमाना यत्तल ५ पाठं वाच ॥ ५ ॥ प्राजा पत्या वै पशवस्तेषां ५ तशोधि

४

ह
त

पतिर्यदेताभ्यामुपाकरोतिताभ्यामेवेनंप्रतिप्रो-आळभतआः समोनाब्रस्कायदाभ्यामु
पाकरोतिदिपायजमानप्रतिष्ठित्याउपाकृतुपंचजुहोतिपाङ्गाः पशवः पशुनेवावरुंधे
मृत्सवेवाएषनीयेतेयमशुस्तंयदेनारभेतप्रमायुकोयजमानस्यान्नानाप्रणोयज
मानस्यपशुनेत्याहव्यावृत्तये॥१॥यमशुर्मयुमकुतेतिजुहोतिरां सैरामिताउ
पेतनेत्याहयथायजुदेवैतदपायांवाआह्वयमाणायामग्नेर्मधोपक्रामतितामुते
दधिरेहव्युर्गामितिबुषामभिजुहोत्यग्नेदेवमधुमवरुंधेथोश्चतलायपु रस्तास्वा
हाहंयोवाअन्येदेवाउपरिष्ठास्वाहाकृतयो न्येस्वाहादेवेभ्योदेवेभ्यस्वाहेसभि
तोवपांजुहोतिताने बोभयान्प्रीणाति॥२॥व्यावृत्त्याअभितोवपांपंचन॥५॥

योवाग्रयथादेवतं यत्तमुपचरत्यादेवताभ्यां तृष्यते पापी या भवति यो यथादेवतं न देव
 ताभ्यां आचर्यते वसीया भवसाग्रेष्वर्चनी भ्रमभिरुदेष्टा व्याहृतिर्धानमनया स्तु
 यो वा यथा वा व्यान्यैर्दियास दोषादेवतमेव यत्तमुपचरति न देवताभ्यां आचर्य
 ते वसीया भवति युनज्मि ते पृथिवी ज्योतिषा सह युनज्मि वायुमंतरिक्षेण ॥ १ ॥
 ते सह युनज्मि वा ॥ चक्षुः सह सूर्येण ते युनज्मि तिस्रो विष्टुः सूर्यस्य ते ॥ अग्नि
 र्देवता गा यंबुदुपाः शोः पात्रमसि सोमो देवता विष्टुः पृथ्वी तर्मास्य पात्र
 मसीन्द्रो देवता जगती बृहद् इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवा तानुष्टुपृथ्वी
 दोमि वरुणयोः पात्रमस्य श्विनो देवता पुंश्चिदो श्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता बृहती ॥

३४ वृ+
ण+

तो जो हवी मिते नो मुंचंत्वे न सः ॥ देवानां मन्त्रे अधिनो ब्रु
वंतु प्रेमां वाचं विश्वां मवंतु विश्वे ॥ आशून् हवे सुयामान्
तथेते नो मुंचंत्वे न सः ॥ यदि दं मा भिशोचति पोरुषे ये
ष्टा देव्ये न ॥ स्तोमि विश्वां देवां न्नाथितो जो हवी मिते नो
मुंचंत्वे न सः ॥ अनु नो द्यानु मतिरनु ॥ ५ ॥ इदनु मते त्वं
विश्वानरो न दुत्या पृष्टो दिवि ॥ ये अप्रथेता ममिते नो
रो जो भिर्ये प्रतिष्ठे अभवतां वसूनां ॥ स्तोमि द्यावा पृथि

७५

वीनाथितो जो हवी मिते नो मुंचत मः हसः ॥ उक्करो हसी वरि
वरिवः कृणोतं क्षेत्रस्य पत्नी अधिनो ब्रूयात ॥ रितो मिद्या वा
पृथिवी नाथितो जो हवी मिते नो मुंचत मः हसः ॥ यत्ते वयं
पुरुषत्राय विष्ठा विद्वांससश्च कृमा कश्च ज्ञाना ॥ ६ ॥ आ
गः ॥ कृधीष्वस्मांसं अदितेरनागा व्येनांसं शिश्रश्चो विष्णु
मि ॥ यथा हतदसवोगो र्ये चित्पदिषिता ममुंचता यत्राः ॥
एवात्तमस्मममुंचाव्यः हंप्रातार्यग्ने प्रातार्यग्ने प्रतरां
आयुः ॥ ॥ ७ ॥ गंता दूषयंते मिथयोः राधेनुमति

सि
ज

७५

श्राव

मन्विनो

दं

मे

रनुचनचतुस्त्रिंशच्च ॥ १५॥ ६७॥ अग्नेर्मन्वेयस्युदमिंदस्ययसंग्र
मंसनोमुंचत्तंहसः ॥ मन्वेवांतानोमुंचतमागसः ॥ योवां वा
योरुपरथातमोयदयाततौ नोमुंचतमागसः ॥ मरुतांतिग्मे
द्वानांयदिते नोमुंचत्तेनसः ॥ अनुनडुर्वीयतेनोमुंचतमंह
सो ॥ चतुरंहसःषडागसः श्वतुरेनसोद्विरंहसः ॥ अग्रा
विष्णूज्यैष्ठ्यंशंचोक्वाश्मावाग्निश्वांश्चुश्चैधमश्वाग्निश्चग
र्भाश्चैकाचवाजोनोम युनजिममभिग्नेर्मन्वेपंचदश ॥ अग्राग्नि
ष्णूअग्निश्चवाजेनोअदधोगोपानवत्रिंशतौ ॥ ३ ॥ हरीश्चमश्री
सर्वधारिनामसंवत्सरेवेवारवशुध १० गु ॥ संपूर्ण ॥ गोपालनास्व
हस्ता ॥ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

०॥ श्रीचतुर्थीष्टकसंहिता समाप्तः ॥०